Advokatretten

[online version 7/11-22 | www.extuto.dk/online/]

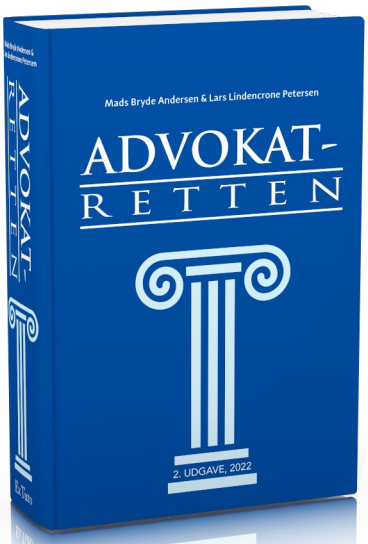

MADS BRYDE ANDERSEN & LARS LINDENCRONE PETERSEN

Advokatretten

Ex Tuto
PUBLISHING
www.extuto.com

Mads Bryde Andersen & Lars Lindencrone Petersen
Advokatretten
Anden udgave, første oplag

Denne bog er udgivet i oktober 2022 af Ex Tuto Publishing A/S. Grafisk tilrettelæggelse og sats af mere.info A/S, som har anvendt LibreOffice/Linux samt skrifterne Baskerville Original og Cronos designet af henholdsvis František Štorm i 2000 og Robert Slimbach i 1996. Jan Trzaskowski har stået for forlagsredaktion, og Lino Vogt har været ansvarlig for korrekturlæsning af manuskriptet. Bogen er trykt på Arctic Matt 90 g/m² af Narayana Press, der ligger på Gyllingnæs syd for Odder. Indbindingen er udført af Buchbinderei S.R. Büge GmbH i Celle.

Ex Tuto Publishing er medlem af Forening for Boghaandværk, og vi støtter bæredygtig skovforvaltning ved at anvende FSC-certificeret papir.

Copyright © 2022 the authors
Printed in Denmark 2022
ISBN 978-87-420-0055-7

Ex Tuto Publishing A/S
Toldbodgade 55, 1.
DK-1253 København K
www.extuto.com

MIX
Papir fra ansvarlige kilder
FSC® C010651
www.fsc.org

Bogen er udgivet med støtte fra Dreyers Fond

dreyersfond

FairPublishing

Kapiteloversigt

1	Indføring i advokatretten	1
2	Historisk og komparativt perspektiv	83
3	Retlige rammer og organisationsstrukturer	119
4	Grundlæggende begreber og relationer	191
5	Kvalifikationsregulering	237
6	Selskabsregulering	277
7	Tilsynet med advokater	315
8	Integritetsregulering	325
9	Fortrolighedsregulering	359
10	Interessekonflikter	419
11	Markedsretlig regulering	495
12	Fremtræden og værdighed	517
13	Forholdet til klienten	561
14	Forholdet til kolleger	619
15	Andre tredjepartsrelationer	643
16	Klientaftalen	679

17	**Opdragets udførelse**	**707**
18	**Beneficerede opdrag**	**727**
19	**Vederlaget**	**747**
20	**Klager over advokater**	**801**
21	**Erstatningsansvaret**	**853**
22	**Strafansvar**	**919**
23	**Forsikringsspørgsmål**	**937**
24	**Skatte- og afgiftsspørgsmål**	**945**

Indholdsfortegnelse

Forord *xxiii*

Ordforklaringer og forkortelser *xxv*

1 Indføring i advokatretten 1

1.1. Advokatrettens retlige og samfundsmæssige formål 1
1.1.1. Juraens og juristernes samfundsbetydning 1
1.1.2. Advokatens rolle i retssystemet 4
1.1.3. Aktuelle udviklingslinjer 11
1.1.4. Konkurrence- og Forbrugerstyrelsens 2021-udspil 20
1.1.5. Metodiske spørgsmål 21
1.2. Advokatprofessionen 24
1.2.1. Professionsbegrebet 24
1.2.2. De liberale erhverv 25
1.2.3. Klient eller kunde? 29
1.2.4. Statistik 30
1.3. Elementer i advokatopdraget 31
1.3.1. Oversigt 31
1.3.2. Fritstående rådgivning 31
1.3.3. Bistand ved konfliktløsning 33
1.3.4. Forhandling 37
1.3.5. Koncipering 38
1.3.6. Anden bistand 39
1.4. Andre juridiske rådgivningsprofessioner 44
1.4.1. Juridiske rådgivere 44
1.4.2. Revisorprofessionen 47
1.4.3. Inkassobureauer 54
1.4.4. Finansielle rådgivere 56
1.4.5. Ejendomsformidlere 59
1.4.6. Landinspektører 63
1.4.7. Auktionsledere 65
1.4.8. Patent- og varemærkeagenter 66
1.4.9. Managementkonsulenter 68
1.4.10. Andre juridiske rådgivningsformer 70

1.5. Offentligretlig juridisk rådgivning mv. 74
1.5.1. Den offentlige anklager 74
1.5.2. Offentligt ansatte som rettergangsfuldmægtige 75
1.5.3. Offentligretlig rådgivning 76
1.5.4. Notarvæsenet 77

2 Historisk og komparativt perspektiv 83
2.1. Oversigt 83
2.2. Advokatprofessionens historie 84
2.2.1. Tidlig græsk og romersk kultur 84
2.2.2. Middelaldersamfundet 85
2.2.3. Enevælden i Danmark 86
2.2.4. Perioden efter 1849-grundloven 88
2.2.5. De seneste lovreformer 90
2.2.6. Advokatsamfundet 93
2.3. Fremmed ret 94
2.3.1. Oversigt 94
2.3.2. Norge 95
2.3.3. Sverige 97
2.3.4. Finland 99
2.3.5. England og Wales 100
2.3.6. Tyskland 108
2.3.7. Frankrig 110
2.3.8. USA 111

3 Retlige rammer og organisationsstrukturer 119
3.1. Advokatrettens kilder og metode 119
3.1.1. Lovregulering 119
3.1.2. Retsplejeloven 120
3.1.3. Generalklausulen og AER 121
3.1.4. EU-retten 125
3.1.5. Anden international regulering 130
3.1.6. Udenlandsk ret 134
3.1.7. Retsvidenskabelig forskning 136
3.2. Andre regler af betydning for advokatopdraget 139
3.2.1. Oversigt 139
3.2.2. Horisontal regulering 140
3.2.3. Vertikal regulering: 141
3.2.4. Færøerne og Grønland 143
3.3. Den offentligretlige regulering 143
3.3.1. Offentlig eller privat ret? 143
3.3.2. Tilsynsfunktionen 145
3.3.3. God skik-reguleringen 146
3.3.4. Advokatnævnets retsskabende rolle 150
3.3.5. Domstolenes retsskabende rolle 151

3.4. Selvreguleringen 154
3.4.1. Baggrund 154
3.4.2. Regelkompetencen 155
3.4.3. Politisk funktion 159
3.4.4. Vejledninger og responsa 162
3.4.5. Rekrutteringsopgaven 163
3.4.6. International selvregulering 164
3.5. Organisationsstrukturen 166
3.5.1. Advokatsamfundet 167
3.5.2. Advokatmødet 168
3.5.3. Advokatrådet 169
3.5.4. Advokatkredsene 170
3.5.5. Kredsmøderne 172
3.5.6. Advokatnævnet 172
3.6. Frivillige foreninger og fora 173
3.6.1. Danske Advokater 173
3.6.2. Specialforeninger 174
3.6.3. Øvrige advokatforeninger og faglige fora 184
3.7. Aftaleregulering 185
3.7.1. Klientaftalen 185
3.7.2. Almindelige forretningsbetingelser 187
3.7.3. Foreningsspecifikke regler 188

4 Grundlæggende begreber og relationer 191
4.1. »Advokater« 191
4.2. »Advokatvirksomhed« 193
4.3. Advokatopdraget 196
4.3.1. Begreb og problemstilling 196
4.3.2. Opdragets retlige funktion 198
4.3.3. Aftalebaserede opdrag 203
4.3.4. Opdrag ved retsbeslutning 204
4.3.5. Opdrag i sociale sager 207
4.4. Aftaleretlige spørgsmål 208
4.4.1. Klientaftalens funktion 208
4.4.2. Formueretlig fuldmagt 209
4.4.3. Rettergangsfuldmagt 210
4.5. Advokatfirmaet som pligtsubjekt 211
4.5.1. Begreb og problemstilling 211
4.5.2. Den obligationsretlige hæftelse 213
4.5.3. Advokatretlige pligtforhold 213
4.5.4. Fortrolighed og interessekonflikter 214
4.5.5. Offentligretlige pligtrelationer 217
4.6. Klienten 217
4.6.1. Problemstilling 217
4.6.2. Opdrag for juridiske personer 218
4.6.3. Samvirkende klienter 221
4.6.4. Særlige mellemmandsrelationer 222
4.6.5. Henvisningsrelationer 224

4.7. Den ansatte advokat 225
4.7.1. Problemstillingen 225
4.7.2. Den offentligt ansatte advokat 226
4.7.3. Den advokatansatte advokat 226
4.7.4. Virksomhedsadvokaten 228
4.8. Det offentlige som klient 231
4.8.1. Problemstillingen 231
4.8.2. Det kommunale og regionale område 232
4.8.3. Staten som klient 232

5 Kvalifikationsregulering 237
5.1. Betingelser for advokatbeskikkelse 237
5.1.1. Habilitet 237
5.1.2. Økonomiske forhold 238
5.1.3. Eksamenskrav 239
5.1.4. Mesterlæren 241
5.1.5. Personlige krav 245
5.1.6. Den teoretiske grunduddannelse 248
5.1.7. Retssagsprøve mv. 250
5.1.8. Løbende obligatorisk efteruddannelse 251
5.1.9. EU-advokater 252
5.1.10. Specialistuddannelse? 254
5.2. Møderetten 256
5.2.1. Begreb og begrundelse 256
5.2.2. Møderet for landsret 260
5.2.3. Møderet for Højesteret 263
5.2.4. Den Europæiske Unions Domstol 265
5.2.5. Andre særlige instanser 267
5.3. Deponering og ophør 268
5.3.1. Advokatbeskikkelsen og dens retsvirkninger 268
5.3.2. Deponering og ophør 270
5.3.3. Frakendelse ved dom for strafbart forhold 271
5.3.4. Inhabilitet 274
5.3.5. Gæld til det offentlige 274

6 Selskabsregulering 277
6.1. Virksomhedsformer 277
6.1.1. Problemstilling 277
6.1.2. Enkeltmandsfirmaet 279
6.1.3. Kontorfællesskabet 280
6.1.4. Interessentskabet 281
6.1.5. Advokatselskabet 281
6.1.6. SE-selskabet 283
6.1.7. Joint ventures og strategiske alliancer 284
6.1.8. Retshjælpskontorer og advokatvagter 284

6.2. Advokatselskaber 285
6.2.1. De tilladte selskabsformer 285
6.2.2. Formål og navn 286
6.2.3. Hæftelse 287
6.2.4. Ejerskabsbegrænsninger 288
6.2.5. Ledelsesbegrænsninger 292
6.2.6. Anden regulering 293
6.3. Interessentskaber 295
6.3.1. Problemstilling 295
6.3.2. Stiftelse og partneroptagelse 296
6.3.3. Beslutningskompetence og tegningsret 299
6.3.4. Særlige hæftelsesspørgsmål 299
6.4. Kontorfællesskaber 300
6.4.1. Variationsmuligheder 300
6.4.2. Hæftelsesforhold 302
6.5. Andre samvirker 303
6.5.1. Multidisciplinære partnerskaber 303
6.5.2. Multidisciplinære samvirker 307
6.5.3. Multilegale samvirker 309
6.5.4. Gyldighedsspørgsmål 310
6.6. Kædesamarbejder 311
6.6.1. Formål og funktion 311
6.6.2. Eksempler 312
6.6.3. Retlige konsekvenser 313
6.6.4. Strategiske netværk 313

7 Tilsynet med advokater 315
7.1. Baggrund 315
7.2. Det regulatoriske landskab 316
7.2.1. Grundlaget for tilsynet 316
7.2.2. Tilsynets genstand og gennemførelse 318
7.3. Tilsynsreaktioner 320
7.3.1. Oversigt 320
7.3.2. Samtale med kredsbestyrelsen 321
7.3.3. Pålæg om klientkontoerklæring 322
7.3.4. Revisorundersøgelse 322
7.3.5. Konkursbegæring 323
7.3.6. Indbringelse for Advokatnævnet 323

8 Integritetsregulering 325
8.1. Almindelige spørgsmål 325
8.1.1. Problemstillingen 325
8.1.2. Historisk og komparativt perspektiv 328
8.1.3. Retlig regulering 329
8.2. Uafhængighed af embedsværket 331
8.2.1. Problemstillingen 331
8.2.2. Stillinger i justitsvæsenet 331
8.2.3. Stillinger i forvaltningsapparatet 333

8.3. Uafhængighed af klientinteresser 334
8.3.1. Almindelige bemærkninger 334
8.3.2. Forbud mod følgagtighed 336
8.3.3. Økonomiske interessefællesskaber 337
8.3.4. Vederlæggelse i kapitalandele 341
8.3.5. Deling af sagsudbytte 344
8.3.6. Fastlåste klientrelationer 345
8.3.7. Omsætningsmaksimum? 346
8.4. Ansættelsesretlige bånd 347
8.4.1. Almindelige bemærkninger 347
8.4.2. Virksomhedsadvokater 348
8.4.3. Offentligt ansatte advokater 350
8.4.4. Advokatfuldmægtige 351
8.4.5. Konkurrenceklausuler 352
8.5. Andre spørgsmål 353
8.5.1. Problemstillingen 353
8.5.2. Advokaten som vidne 354
8.5.3. Familieforhold 356
8.5.4. Retssager om tidligere opdrag 357

9 Fortrolighedsregulering 359
9.1. Generelle spørgsmål 359
9.1.1. Karakteristik og begrundelse 359
9.1.2. Retsgrundlag 361
9.1.3. Oversigt over fremstillingen 364
9.2. Den professionsetiske tavshedspligt 365
9.2.1. Generalklausulen 365
9.2.2. Hvilke oplysninger omfattes? 366
9.2.3. Hvem påhviler fortrolighedspligten? 374
9.2.4. Særlige undtagelser 375
9.2.5. Forebyggende foranstaltninger 381
9.3. Tavshedspligt på andet grundlag 381
9.3.1. Den almindelige loyalitetslære 381
9.3.2. Forretningshemmelighedslovens § 4 382
9.3.3. Databeskyttelseslovgivningen 383
9.4. Begrænsninger i tavshedspligten 386
9.4.1. Vidneudelukkelse 386
9.4.2. Ransagning, beslaglæggelse og edition 392
9.4.3. Andre undersøgelseshandlinger 395
9.4.4. Særligt om virksomhedsadvokater 400
9.4.5. Hvidvaskloven 405
9.4.6. Den børsetiske tavsheds- og meddelelsespligt 411
9.5. Afledte forpligtelser 412
9.5.1. Den professionsetiske sikringspligt 412
9.5.2. Databeskyttelseslovgivningens sikkerhedsregler 415
9.5.3. Adgangen til at samarbejde med andre 415
9.5.4. Arkiveringsregler 416

10 Interessekonflikter 419
10.1. Almene spørgsmål 419
10.1.1. Generel karakteristik 419
10.1.2. Begrebsfastlæggelse 422
10.1.3. Metodik 425
10.1.4. Den uforenelige interesse 427
10.1.5. Identifikation i advokatfirmaer 430
10.1.6. Identifikationsbegrænsninger? 435
10.2. Retsgrundlag 440
10.2.1. Regelstrukturen 440
10.2.2. Generalklausulen 440
10.2.3. AER 440
10.2.4. Aftaleregulering 443
10.2.5. Særlige hverv mv. 449
10.3. Grundlæggende hensyn 455
10.3.1. Problemstillingen 455
10.3.2. Hensynet til tavshedspligten 455
10.3.3. Appearance-hensynet 456
10.3.4. Opdragets følsomhed 458
10.3.5. Praktiske hensyn 459
10.3.6. Retshjælps- og forbrugerhensyn 460
10.3.7. Tidsaspektet 461
10.4. Enkelte tilfældegrupper 463
10.4.1. Den uforenelige interesse 463
10.4.2. Advokatens egne interesser 466
10.4.3. Andre klienters interesser 467
10.4.4. Nærtstående og forretningsforbindelser 475
10.4.5. Berigtigelse af retsforhold for flere 480
10.4.6. Jobskifte 483
10.4.7. Andre tilfælde 486
10.5. Procedurespørgsmål 488
10.5.1. Undersøgelsespligt 488
10.5.2. Oplysningspligt om interessekonflikter 489
10.5.3. Udtræden 490
10.5.4. Ethical screens 490

11 Markedsretlig regulering 495
11.1. Almene spørgsmål 495
11.1.1. Problemstilling 495
11.1.2. Beskyttelsesinteresser 496
11.1.3. Genstand 497
11.2. Advokatens placering i konkurrencen 497
11.2.1. Titelmonopolet 497
11.2.2. Møderetsmonopolet 499
11.2.3. Særlige hverv 500

11.3. Markedsføring 501
11.3.1. Baggrund og formål 501
11.3.2. Gældende ret 504
11.3.3. Internetmarkedsføring 508
11.3.4. International markedsføring 511
11.4. Konkurrenceregulering 512
11.4.1. Udgangspunktet 512
11.4.2. Vertikale aftaler mv. 513
11.4.3. Fusionskontrol 516
11.4.4. Kontraheringspligt 516

12 Fremtræden og værdighed 517
12.1. Almindelige principper 517
12.1.1. Generalklausulens rækkevidde 517
12.1.2. Samfundsskyldighed 521
12.1.3. Troværdighed 529
12.1.4. Transparens 533
12.1.5. Andre pligter 535
12.2. Advokatens ansigt udadtil 536
12.2.1. Problemstillingen 536
12.2.2. Navn 537
12.2.3. Almene oplysningspligter 540
12.2.4. Brevpapir 541
12.2.5. Underskrift 545
12.2.6. Decorum 547
12.3. Ytringsfriheden 550
12.3.1. Almindelige bemærkninger 550
12.3.2. Udtalelser under sagsførelsen 553
12.3.3. Deltagelse i samfundsdebatten 555
12.3.4. Mediekontakt i enkeltsager 556
12.3.5. Kritik af domme 558

13 Forholdet til klienten 561
13.1. Almene bemærkninger 561
13.1.1. Retsgrundlag 561
13.1.2. Interessekollisioner 561
13.1.3. Klientens autonomi 562
13.1.4. Censureringspligten 564
13.1.5. Selvindtræde 567
13.1.6. Uopfordrede henvendelser 568
13.1.7. Sikring af klientens identitet 569
13.2. Rådgivningens indhold 571
13.2.1. Udgangspunktet 571
13.2.2. Særregler 572
13.2.3. Kvalitative krav 573
13.2.4. Betaling 574
13.2.5. Bemanding og substitution 576
13.2.6. Tidsfaktoren 579
13.2.7. Logistik og kontorhold 580

13.3. Sikringen af betroede midler 581
13.3.1. Retsgrundlaget 581
13.3.2. Krav til kontoførelsen 582
13.3.3. Valuta 585
13.3.4. Afstemning 586
13.3.5. Krav til pengeinstituttet 586
13.3.6. Klientkontoerklæringen 587
13.3.7. Forrentning af indestående beløb 588
13.3.8. Betroede værdipapirer mv. 588
13.3.9. Ansatte advokater mv. 589
13.4. Procesfuldmagten 589
13.4.1. Begrebsfastlæggelse 589
13.4.2. Retsgrundlag 593
13.4.3. Rettergangsfuldmagten 594
13.4.4. Særlige opdrag 598
13.4.5. Hovedmandens død mv. 600
13.4.6. Dokumentationskrav 601
13.4.7. Særligt om straffesager 603
13.5. Retskrav mod klienten 605
13.5.1. Problemstillingen 605
13.5.2. Søgsmål mod klienten 606
13.5.3. Tilbageholdsret og modregning 607
13.6. Mandatarforhold 610
13.6.1. Begreb og funktion 610
13.6.2. Retsgrundlag 612
13.6.3. Rådighed over processen 614
13.6.4. Sagsomkostninger 615

14 Forholdet til kolleger 619
14.1. Almindelige principper 619
14.1.1. Formål og funktion 619
14.1.2. Grundregler 620
14.1.3. Håndhævelse 622
14.2. Pligt til at respektere kollegaens opdrag 623
14.2.1. Problemstillingen 623
14.2.2. Direkte henvendelser til modparten 624
14.2.3. Kritik af kolleger 628
14.3. Kollegial informationsdeling 629
14.3.1. Udgangspunktet 629
14.3.2. Processens kontradiktoriske princip 630
14.3.3. Oplysninger efter opdragets afslutning 633
14.3.4. Diskretion om forligstilbud 633
14.3.5. Omgang med bevismateriale 635
14.4. Særlige interessekollisioner 638
14.4.1. Problemstillingen 638
14.4.2. Advarselspligt? 638
14.4.3. Udsættelsesbegæringer mv. 639
14.4.4. Pligt til at fremlægge bevismateriale 641

15 Andre tredjepartsrelationer 643
15.1. Forholdet til retten 643
15.1.1. Almindelige bemærkninger 643
15.1.2. Strafferetlig regulering 644
15.1.3. God advokatskik 645
15.1.4. Sagsomkostningshæftelse 646
15.2. Forholdet til modparter 647
15.2.1. Generelt om problemstillingen 647
15.2.2. Sandhedspligten 647
15.2.3. Vejlednings- og omsorgspligt 649
15.2.4. Pligt til at efterkomme bindende afgørelser 650
15.2.5. Sagsanlæg for insolvente klienter 650
15.2.6. Procesfremmepligten 651
15.2.7. Inkasso 652
15.2.8. Konkurstrusler 660
15.2.9. Anmeldelsestrusler 662
15.2.10. Andre spørgsmål 665
15.3. Forholdet til tredjeparter 665
15.3.1. Vidner 665
15.3.2. Skønsmænd mv. 667
15.3.3. Forurettede 668
15.4. Attestationsregulering 669
15.4.1. Problemstillingen 669
15.4.2. Tinglysningsattestationer 669
15.4.3. Anden vidneattestation 670
15.4.4. Skatteretlig attestation 670
15.4.5. Anmeldelser mv. til offentlige myndigheder 670
15.5. Immaterialrettigheder 672
15.5.1. Ophavsret 672
15.5.2. Forretningshemmeligheder 676
15.5.3. Patentrettigheder 677

16 Klientaftalen 679
16.1. Almindelige spørgsmål 679
16.1.1. Aftalens betydning 679
16.1.2. Etableringsformer 680
16.1.3. Aftalefriheden 681
16.1.4. Forhandlingsforløbet 683
16.1.5. Bekræftelsen af opdraget 688
16.1.6. Efterfølgende aftaleændringer 693
16.2. Klientaftalens vilkår 695
16.2.1. Generelle bemærkninger 695
16.2.2. Aftalens parter 695
16.2.3. Advokatopdraget og dets forudsætninger 697
16.2.4. Medarbejdere og rollefordeling 697
16.2.5. Forventet tidsforbrug 698
16.2.6. Vederlaget 699
16.2.7. Konkurrenceforhold 700

16.2.8. Ophavsret 700
16.2.9. Opdragets ophør 701
16.2.10. Arkivering mv. 702
16.3. Særlige aftaleformer 704
16.3.1. Advokatopdrag for en flerhed af klienter 704
16.3.2. Udstationering af advokater 704
16.3.3. Klienttilstedeværelse hos advokat 704
16.4. Misligholdelsesspørgsmål 705
16.4.1. Problemstillingen 705
16.4.2. Vederlagskorrektion 705
16.4.3. Gennemtvingelse og naturalopfyldelse 706

17 Opdragets udførelse 707
17.1. Domstolsopdrag 707
17.1.1. Advokaten og domstolen 707
17.1.2. Møderetsmonopolet 708
17.1.3. Modifikationer 710
17.2. Forligsmægling 711
17.2.1. Problemstillingen 711
17.2.2. Fremgangsmåden 712
17.2.3. Tavshedspligt om mislykkede forligsforhandlinger 713
17.3. Advokatundersøgelser og -redegørelser 714
17.3.1. Problemstillingen 714
17.3.2. Advokatens forhold til rekvirenten og genstanden for undersøgelsen 718
17.3.3. Redegørelsens funktion 719
17.3.4. Advokatens gennemførelse af undersøgelsen 719
17.4. Advokatopdragets ophør 722
17.4.1. Udgangspunktet 722
17.4.2. Klientens anmodning om advokatskift 723
17.4.3. Pligt til at udtræde 723
17.4.4. Advokatens udtræden 724

18 Beneficerede opdrag 727
18.1. Almindelige spørgsmål 727
18.1.1. Systematik 727
18.1.2. Antagelse 728
18.1.3. Opdragets udførelse 729
18.2. Forsvareropdrag 730
18.2.1. Opdragets etablering 730
18.2.2. Opdragets udførelse 732
18.2.3. Afbeskikkelse 736
18.2.4. Interessekonflikter i straffesager 738
18.2.5. Særlige problemer ved hemmelig beskikkelse 743
18.3. Bistand ved anden sagsførelse 744
18.3.1. Kendetegn 744
18.3.2. Bistand til forurettede 745

19 Vederlaget 747
19.1. Almene spørgsmål 747
19.1.1. Begreb og karakteristik 747
19.1.2. Retlig regulering 748
19.1.3. Etik og stil 752
19.1.4. Fremgangsmåde 753
19.2. Kriterier i vederlagsafvejningen 754
19.2.1. Problemstillingen 754
19.2.2. Opdragets karakter 756
19.2.3. Tidsforbruget 758
19.2.4. Advokatens kvalifikationer 762
19.2.5. Udfaldet 763
19.2.6. Omkostningsfaktoren 763
19.2.7. Ansvarseksponeringen 764
19.2.8. Særlige forhold 765
19.3. Aftalte beregningsformer 765
19.3.1. Problemstilling 765
19.3.2. Fast honorar 766
19.3.3. Abonnementsaftaler 767
19.3.4. Medgået tid 769
19.3.5. Procentuel vederlæggelse 774
19.3.6. Succeskriterier 774
19.3.7. Aktievederlag 777
19.4. Afvejningseksempler 778
19.4.1. Retskildeproblemet 778
19.4.2. Censurering af tidsforbrug 778
19.4.3. Meget store værdier 780
19.5. Særlige tilfældegrupper 781
19.5.1. Undergrænse? 781
19.5.2. Inkassosalær 782
19.5.3. Proceduresalær 783
19.5.4. Fogedretsmøder mv. 785
19.5.5. Kuratorvederlag 785
19.5.6. Bobestyrersalær 787
19.5.7. Omkostningsgodtgørelse i skattesager 789
19.5.8. Retshjælpsforsikring 790
19.5.9. Beskikkede opdrag 791
19.6. Fortabelse af vederlaget 796
19.6.1. Værdibortfald 796
19.6.2. Tabte sager 797
19.6.3. Undladt tredjepartsdækning 799
19.6.4. Pro bono-opdrag mv. 799

20 Klager over advokater 801
20.1. Almindelige spørgsmål 801
20.1.1. Oversigt 801
20.1.2. Klagestrukturen 804
20.1.3. Gennemtvingelse 805
20.1.4. Domstolsprøvelse 807
20.2. Generelt om klagesagsbehandlingen 808
20.2.1. Generelt 808
20.2.2. Sagens rejsning 808
20.2.3. Sagsoplysning og kontradiktion 809
20.2.4. Klagerens rolle 811
20.2.5. Advokatens oplysningspligt 811
20.2.6. Offentlighed 812
20.2.7. Formelle afvisninger 813
20.2.8. Advokatnævnets sagsbehandling 814
20.2.9. Advokatnævnet og EU-retten 816
20.2.10. Kompetencespørgsmål 817
20.2.11. Begrundelsespligt 819
20.2.12. Sagsomkostninger mv. 820
20.3. Salærklager 821
20.3.1. Kompetence 821
20.3.2. Klageberettigelse 821
20.3.3. Klagefrist 823
20.3.4. Rekurs 823
20.3.5. Domstolsprøvelse 823
20.3.6. Domstolsafgjorte sager 825
20.3.7. Gennemtvingelse 826
20.4. Disciplinærsager 827
20.4.1. Kompetence 827
20.4.2. Klagefrist 827
20.4.3. Klageberettigelse 828
20.4.4. Sagsbehandlingen 830
20.4.5. Domstolsprøvelse 833
20.4.6. Sanktionsfastsættelse 837
20.4.7. Offentliggørelse af kendelser 845
20.5. Særlige klageordninger 848
20.5.1. Problemstillingen 848
20.5.2. Beskikkede advokater 849
20.5.3. Skiftemedhjælpere og kuratorer 849

21 Erstatningsansvaret 853
21.1. Almindelige bemærkninger 853
21.1.1. Karakteristik 853
21.1.2. Grundbetingelser 855
21.1.3. Generelt om ansvarsgrundlaget 857
21.1.4. Bevisspørgsmål 860
21.1.5. Erstatningskravet 861
21.1.6. Kausalitet og adækvans 865
21.1.7. Ansvarsfraskrivelse 867

21.2. Faktorer i ansvarsvurderingen 869
21.2.1. Problemstilling og oversigt 869
21.2.2. Kontraktforholdets betydning 870
21.2.3. Opdragets betydning 872
21.2.4. Den professionsetiske dimension 874
21.2.5. Advokatfirmaets karakter 875
21.2.6. Andre momenter 876
21.3. Den juridiske rådgivning 877
21.3.1. Afgrænsning 877
21.3.2. Udgangspunktet 877
21.3.3. Undersøgelsesfejl 878
21.3.4. Fejl ved anvendelse af retsregler 880
21.3.5. Ansvaret for konstaterende erklæringer 882
21.3.6. Skatterådgivning 885
21.4. Særlige rådgivningsaspekter 889
21.4.1. Ikke-juridisk rådgivning 889
21.4.2. Kommunikation og koncipering 892
21.4.3. Forhandling 893
21.4.4. Langsommelig sagsbehandling 894
21.4.5. Udeblevet resultat 895
21.4.6. Anden sikring af klientinteressen 897
21.5. Særlige tilfældegrupper 898
21.5.1. Ekspeditionsfejl 898
21.5.2. Ejendomsberigtigelse 900
21.5.3. Bestyrelsesansvaret 902
21.5.4. Advokaten som rekonstruktør 904
21.5.5. Skiftebistand mv. 905
21.5.6. Ansvaret for sagsførelse 907
21.6. Særlige bortfaldsgrunde 910
21.6.1. Egen skyld 910
21.6.2. Flere erstatningsansvarlige 913
21.6.3. Ansvarsbegrænsning 915

22 Strafansvar 919
22.1. Almindelige spørgsmål 919
22.1.1. Strafferetten og generalklausulen 919
22.1.2. Strafferetlige medvirkensspørgsmål 920
22.1.3. Den strafferetlige subsumption 923
22.1.4. Sanktionsfastsættelse 924
22.2. Formueforbrydelser 926
22.2.1. Generelle spørgsmål 926
22.2.2. Underslæb 926
22.2.3. Bedrageri 927
22.3. Forbrydelser i offentlig tjeneste eller hverv 929
22.3.1. Karakteristik 929
22.3.2. Bestikkelse mv. 929
22.3.3. Stillingsmisbrug og anden tjenesteforsømmelse 930
22.3.4. Brud på tavshedspligt 932

22.4. Falsk forklaring og falsk anklage 932
22.4.1. Falsk forklaring 932
22.4.2. Urigtige erklæringer mv. 934

23 Forsikringsspørgsmål 937
23.1. Forsikringspligten 937
23.1.1. Udgangspunktet 937
23.1.2. Dækningsområde 938
23.1.3. Kontrol 940
23.1.4. EU-advokater 941
23.1.5. Forsikringsskift 941
23.2. Forsikringshåndteringen 941
23.2.1. Dækningsprincipper 941
23.2.2. Forsætlig skadeforvoldelse 942
23.2.3. Partnerhæftelse 942
23.3. Erstatningsfonden 943
23.3.1. Grundlag og finansiering mv. 943
23.3.2. Formål 943
23.3.3. Udbetaling af erstatning 943

24 Skatte- og afgiftsspørgsmål 945
24.1. Advokatens beskatning 945
24.1.1. Indkomstbeskatning 945
24.1.2. Den skattemæssige behandling af goodwill 946
24.1.3. Fradrag 947
24.2. Klientens fradrag for advokatudgifter 947
24.2.1. Udgangspunkt 947
24.2.2. Modifikation 947
24.3. Moms 948

Litteratur *949*

Register over domme og advokatnævnskendelser *955*
Danske retsafgørelser *955*
Advokatnævnskendelser *964*
Internationale retsafgørelser *967*

Stikordsregister *969*

Forord

Første udgave af denne bog udkom i 2005 med Mads Bryde Andersen som eneforfatter. Dens ambition var at samle og systematisere den retlige problemverden, der omgiver den moderne advokatprofession. Kort tid efter udgivelsen blev den danske advokatverden pr. 1. januar 2008 omorganiseret med den lovreform, der fandt sted ved lov nr. 520 af 6. juni 2007. Også den domstols- og politireform, der blev gennemført i hovedsagen med virkning fra 1. januar 2007, har haft stor indirekte betydning for advokaternes virke.

De udviklingstendenser, som er beskrevet i 1. udgave, er fortsat med en øget koncentration og øget specialisering i advokatbranchen, skærpet konkurrence med andre rådgivningsbrancher og fremkomsten af helt nye forretningsområder. Fremstillingen har derfor længe trængt til en ajourføring. Den er nu gennemført frem til 30. september 2022.

Denne nye udgave er blevet aktualiseret af, at Københavns Universitet de seneste år har udbudt et fag i *Advokatens professionsetik* (nu *Advokatret*). Der har manglet et undervisningsgrundlag, som dels er ført ajour, dels forholder sig til de mange principielle og i vid udstrækning teoretiske afgrænsningsspørgsmål, som advokatretten rummer – formet, som den er, i mødet mellem professionsregulering, procesret, aftaleret og offentlig tilsynsret. Bogens emne og omfang rækker dog langt videre end rammerne for dette fag. Ambitionen har derfor været at udforme en håndbog, der på retsvidenskabeligt grundlag, og dermed med inddragelse af alle relevante retskilder, fremstiller advokatrettens grundbegreber og hovedregler.

Den foreliggende fremstilling tager udgangspunkt i teksten fra 1.-udgaven, men fremtræder som resultatet af en grundlæggende omarbejdning, som vi har udført i fællesskab i et tæt samarbejde. Som led heri er en række af de almene afsnit forkortet betydeligt, og nye og mere praktisk betonede afsnit er kommet til.

Retschef, nu konsulent i Advokatsamfundet Lars Økjær Jørgensen og direktør i Advokatnævnets sekretariat Mette Green van de Ven har ydet værdifuld spar-

ring og givet mange nyttige input til henholdsvis kapitel 9, 10 og 19 og kapitel 20 – vi er glade for, at vi har kunnet trække på deres ekspertise. Som altid er ansvaret for eventuelle fejl, mangler og unøjagtigheder vores alene. Med henblik på kommende udgaver modtager vi meget gerne oplysninger om fejl på enten mads@jur.ku.dk eller llp@bechbruun.com.

Vi bringer vores bedste tak til Margot og Thorvald Dreyers Fond, der ved sin velvillige støtte til udgivelsen har gjort det muligt, at en e-bogsversion af bogen kan gøres frit tilgængelig for offentligheden, bl.a. på <www.jurabog.dk> (hvor også hovedparten af den ældre advokatretlige litteratur er frit tilgængelig), og til at brancheforeningen *Danske Advokater* kan sende bogen ud til sine medlemsvirksomheder.

Hellerup, september 2022

Mads Bryde Andersen *Lars Lindencrone Petersen*

Ordforklaringer og forkortelser

ABA: Amercian Bar Association. Brancheorganisation for amerikanske advokater. Der er ingen pligt til at være medlem af ABA, og ABA har ingen disciplinære beføjelser over for amerikanske advokater. Sådanne beføjelser tilkommer derimod den lokale advokatsammenslutning (*bar*, s.d.), som advokaten er tilknyttet.

ABS: Alternative Business Structure, se LSA.

Advokat: Af latin *advocare*, dvs. hidkalde, underforstået med henblik på hjælp. I en bred betydning anvendes ordet om enhver person, der kan siges at gå i brechen for et bestemt synspunkt, uanset om dette er generelt politisk eller konkret juridisk. RPL § 120 etablerer et titelmonopol, der indebærer, at titlen »advokat« kun kan anvendes af advokater. Personer, der ikke har fået beskikkelse som advokat, og personer, der er udelukket fra at udøve advokatvirksomhed, eller hvis ret hertil er ophørt i medfør af denne lov, må således ikke betegne sig som advokat eller benytte en anden betegnelse, der er egnet til forveksling hermed. En advokat, der har deponeret sin beskikkelse i Justitsministeriet, må ikke betegne sig som advokat i forbindelse med forretningsforhold.

Advokaten: Advokatsamfundets officielle organ, der udkommer med 10 numre om året. Før 1980 udkom tidsskriftet under navnet *Advokatbladet* og endnu tidligere under navnet Sagførerbladet.

Advokatfirma: AER 2022 har introduceret denne term som betegnelse for den organisatoriske ramme, hvori en eller flere advokater udøver deres erhvervsmæssige aktivitet, som i AER er benævnt »advokatvirksomhed«. Da vi i denne fremstilling i vidt omfang citerer fra og i øvrigt henviser til AER, har vi valgt at følge denne terminologi. Det er dog ikke gennemført konsekvent. Det skyldes, at betegnelsen »advokatvirksomhed« også for den organisatoriske ramme er ganske stærkt indarbejdet i almindelig sprogbrug og også er den, som brancheorganisationen Danske Advokater benytter om sine medlemmer. Se også Advokatvirksomhed.

Advokatnævnsbekendtgørelsen: Justitsministeriets bekendtgørelse nr. 548 af 28. april 2020 om Advokatnævnets og kredsbestyrelsernes virksomhed ved behandling af klager over advokater m.v.

Advokatselskabsbekendtgørelsen: Justitsministeriets bekendtgørelse om advokatselskaber (bekendtgørelse nr. 1427 af 11. december 2007.

Advokatvedtægten: Vedtægt af 25. oktober 2008 for Det Danske Advokatsamfund som godkendt af justitsministeren som senest ændret ved bekendtgørelse nr. 150 af 24. februar 2020.

Advokatvirksomhed: 1. Betegnelse for det at drive selvstændig virksomhed som advokat. Retsplejeloven fastslår ikke, hvad der ligger heri, se hertil afsnit 4.2. Om man driver ad-

vokatvirksomhed, har betydning for flere regelsæt. Ifølge bestemmelsen må advokatvirksomhed kun udøves i enkeltmandsvirksomhed, i et fællesskab af advokater og af et advokatselskab, der drives i aktie-, anparts- eller kommanditaktieselskabsform (partnerselskabsform). En revisor må fx ikke drive advokatvirksomhed. Ifølge advokatvedtægtens § 61, stk. 1, skal enhver advokat tegne en forsikring. 2. Betegnelse for en erhvervsmæssig virksomhed, der går ud på at drive advokatvirksomhed. RPL § 124, stk. 1, fastslår, i hvilke virksomhedsformer advokatvirksomhed kan drives. Se også Advokatfirma.

AER: De advokatetiske regler som vedtaget på Advokatrådets møde den 16. juni 2022.

AFTL: Aftaleloven, lov om aftaler og andre retshandler på formuerettens område, jf. lovbekendtgørelse nr. 193 af 2. marts 2016.

Aktieoptionsloven: Lov nr. 309 af 5. maj 2004 om brug af køberet eller tegningsret til aktier mv. i ansættelsesforhold som ændret ved lov nr. 1524 af 18. december 2018.

ANK: Advokatnævnets kendelse.

Ansættelsesklausulloven: Lov nr. 1565 af 15. december 2015 om ansættelsesklausuler.

ANÅ: Advokatnævnets Årsberetning.

Arbejdsretsloven: Lovbekendtgørelse nr. 2003 af 24. august 2017 om Arbejdsretten og faglige voldgiftsretter.

ATLA: Association of Trial Lawyers of America. Sammenslutning af advokater, der primært varetager interesser for skadelidte (sagsøgere). Fordi amerikanske domstole ofte udmåler ganske betydelige beløb i kompensation ved personskade, har spørgsmålet om, hvilke typer af erstatningskrav der kan rejses under en civil procedure, ofte givet anledning til intense politiske diskussioner i USA. ATLA er den lobbyorganisation, der med stor kraft har forsvaret de skadelidtes – og deres advokaters – interesser i denne diskussion. ATLA's medlemsskare udgør ca. 60.000.

ASB: Advokatselskabsbekendtgørelsen, Justitsministeriets bekendtgørelse om advokatselskaber (bekendtgørelse nr. 1427 af 11. december 2007.

Bar: Egentlig skranke, hvorved sigtes til det fysiske punkt i retssalen, hvor advokaten er placeret under proceduren (modsat *bench*, dvs. arbejdsbord, hvor dommeren er placeret). I daglig tale anvendes udtrykket *bar* om advokatstanden, enten generelt (*the bar*) eller med reference til de advokater, der er tilknyttet de domstole, der er organiseret under en bestemt retsordning. I USA er de enkelte *bars* organiseret i delstaterne, typisk med det højeste retsembede i delstaten som øverste kontrolorgan. Fx er de »Rules of Professional Conduct«, der gælder i delstaten New York, tiltrådt af the New York State Supreme Court og kundgjort som et særligt procesregulativ (22 NYCRR part 1200). En advokat, der har møderet i staten New York i medfør af disse regler, siges at være medlem af »the New York bar«). Se også *ABA*.

Barrister: Betegnelsen for den engelske advokatprofession, der har adgang til at møde for retten for en klient, og som i kraft af gældende professionsregler er underlagt stramme krav til sikring af uafhængighed mv. I den tidligere engelske ordning havde *the barrister* et absolut monopol på at møde i retten som partsrepræsentant for andre. Et sådant monopol gælder nu kun for så vidt angår sager ved de øverste retsinstanser.

Bench: Dommersædet, se også *bar*.

Beskikkelse: At sætte noget i stand (»skik«). Udtrykket anvendes ofte i lovgivningen om en flerhed af tilfælde, hvor nogen i kraft af andres godkendelse eller udnævnelse sættes i stand til at disponere i et hverv eller en position, som kræver særlig tillid eller særlige kvalifikationer. I denne betydning kan man fx beskikke en censor, en værge eller en bobestyrer til bestemte opgaver. Retsplejeloven anvender begrebet i relation til advokater i to betydninger. For det første omtales selve den autorisation, der giver advoka-

ten ret til at drive virksomhed som advokat, som en (advokat)beskikkelse, i ældre sprogbrug som en »bestalling«. Reglerne herom fremgår af RPL § 119. For det andet giver en række regler i retsplejeloven retten mulighed for at beskikke advokaten til at udføre en bestemt sag, fx som forsvarer for en tiltalt.

Bestalling: Ældre udtryk for den beskikkelse (s.d.), som udstedes af en offentlig myndighed.

Bogføringsloven: Lov om bogføring, nr. 700 af 24. maj 2022.

BSB: Bar Standards Board. Den myndighed, der i England og Wales står for uddannelse og tilsyn med *barristers*. BSB blev etableret ved *the legal services act* fra 2007. BSB udsender bl.a. »The BSB Handbook«, som indeholder en række professionsregler, som *barristers* i England og Wales er forpligtede til at følge. Håndbogen, der foreligger i sin seneste version fra november 2018, indeholder også en Code of Conduct for *barristers*.

CCBE: Advokatrådenes fællesrepræsentation i EU. Har bl.a. udgivet en Code of Conduct, som er tiltrådt af de enkelte medlemsorganisationer, herunder Advokatrådet (under rådets møde den 23. november 2006).

CFA: Conditional Fee Arrangement. Aftale, hvorefter advokaten debiterer klienten et salær baseret på en almindelig timesats, men med en bonus, der forfalder, hvis sagen løses med et positivt udfald.

Chinese walls: Tidligere almindeligt anvendt betegnelse for de fysiske og organisatoriske foranstaltninger, som et advokatfirma træffer for at hindre en utilsigtet intern informationsdeling På grund af udtrykkets etniske konnotationer har det i nogle år været på retur. Se Ethical screen.

CILEX: Chartered Institute of Legal Executives. Engelsk forening, der oprindelig blev stiftet i 1963 under navnet ILEX (Institute of Legal Executives) som interessevaretager og selvregulerende enhed for såkaldte *legal executives*, dvs. den særlig slags *solicitors* (s.d.), som varetager særlige juridiske opgaver, fx som ansatte hos *solicitors* eller *barristers* eller på andre juridiske arbejdspladser. Det nye navn blev valgt, efter at ILEX havde opnået status som *approved regulator* i medfør af LSA (s.d.).

Cliens: Latinsk betegnelse for en person, der består i et afhængighedsforhold til en anden, kaldet *patronus*. Betegnelsen blev i den senere romerret anvendt om den part, der søger bistand hos en advokat. I takt hermed blev opfattelsen af klientens modpart, *patronus*, afløst af *advocatus*.

Danske Advokater: Brancheforening etableret i begyndelsen af 2008 med det formål at udvikle og styrke den enkelte advokatvirksomhed og advokatbranchen til gavn for branchen såvel som for samfundet. Foreningen deltager ligeledes i den offentlige debat, bl.a. om retssikkerhedsspørgsmål. Foreningen er samtidig samlingssted for stort set alle advokaternes specialforeninger, som i sidste halvår af 2021 indbefattede Advokater med Ejendomsadministration, Ansættelsesadvokater, Danmarks Skatteadvokater, Danske Ejendomsadvokater, Danske Arveretsadvokater, Danske Bestyrelsesadvokater, Danske BOLIGadvokater, Danske Familieadvokater, Danske INKASSOadvokater, Danske IT-advokater, Danske Landbrugsadvokater, Danske Mediatoradvokater, Danske Miljøadvokater, Foreningen af Danske Insolvensadvokater, Oresundsadvokater og Procedureadvokater. Danske Advokater tilbyder dernæst advokatvirksomhederne – herunder advokatfuldmægtige og sekretærer – en omfattende palet af efteruddannelseskurser, værktøjer og indkøbsfordele.

Databeskyttelsesloven: Lov nr. 502 af 23. maj 2018 om supplerende bestemmelser til forordning om beskyttelse af fysiske personer i forbindelse med behandling af personoplysninger og om fri udveksling af sådanne oplysninger.

Dawn raid: Populær betegnelse for de undersøgelseshandlinger, som konkurrencemyndighederne i Danmark og EU kan foretage med henblik på at få oplyst, om en virksomhed medvirker i konkurrenceretlige retsbrud. Undersøgelsen går ud på, at repræsentanter fra konkurrencemyndighederne indfinder sig hos virksomheden og gennemsøger dokumenter og IT-systemer. Hjemmel hertil findes bl.a. i konkurrencelovens §§ 18-18 b, jf. lovbekendtgørelse nr. 360 af 4. marts 2021, samt i Rådets forordning af 16. december 2002 om gennemførelse af konkurrencereglerne i traktatens art. 81 og 82 (nu art. 101 og 102).

DE: Dansk Ejendomsmæglerforening.

Djøf: Danmarks Jurist- og Økonomforbund.

Djøf Advokat: Tidligere Foreningen af Advokater og Advokatfuldmægtige. Delforening under Djøf, der har til formål at forbedre løn- og ansættelsesvilkårene for medlemmerne, varetage forhold af generel interesse for advokatbranchen samt forestå faglige og sociale arrangementer samt internationale aktiviteter. Foreningen havde pr. 3. januar 2022 som medlemmer 1.040 advokatfuldmægtige, 1.607 advokater med aktiv bestalling (herunder partnere) og 19 øvrige, i alt 2.666. Foreningen står blandt andet bag en række undersøgelser, der afdækker vilkår under advokateksamen, medlemmernes vandring til offentlige stillinger mm.

E-handelsloven: Lov nr. 227 af 22. april 2002 om tjenester i informationssamfundet herunder visse aspekter af elektronisk handel.

EFL: Lovbekendtgørelse nr. 510 af 24. februar 2021 om formidling af fast ejendom.

EL: Ejendomsmæglernes Landsorganisation.

EMD: Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol.

EMRK: Den Europæiske Menneskerettighedskonvention.

EPK: Den Europæiske Patentkonvention af 5. oktober 1973 som ratificeret af Denmark i henhold til kgl. resolution af 20. oktober 1989.

Etableringsdirektivet: EU-Parlamentets og Rådets direktiv af 16. februar 1998 om lettelse af adgangen til varig udøvelse af advokaterhvervet i en anden medlemsstat end den, hvor beskikkelsen er opnået (98/5/EF).

Ethical screen: Tidligere kaldet *Chinese walls*. Teknisk eller organisatorisk foranstaltning, der tilsigter at skabe sikkerhed for, at der ikke passerer fortrolig information på tværs af de således opbyggede grænser. Sådanne informationsbarrierer er i vidt omfang påkrævet efter den databeskyttelsesretlige lovgivning (for så vidt angår personoplysninger) eller mere generelt som følge af krav fra klienter. Det er genstand for debat i advokatprofessionen såvel som i andre rådgivningsprofessioner, om – og i givet fald i hvilket omfang – sådanne foranstaltninger vil kunne forebygge en interessekonflikt. Retsstillingen varierer fra land til land og fra profession til profession.

FAAF: Se Djøf Advokat.

Fast klientforhold: Den relation, der består mellem en advokat og en tidligere eller kommende klient, og som kendetegnes ved, at klienten hidtil har søgt advokatens bistand regelmæssigt i forhold til sit behov for bistand og forventes at fortsætte hermed, således at der altså består en forventning om, at klienten på et tidspunkt vil melde sig med et opdrag hos advokaten. Ifølge AER art. 8, stk. 3, nr. 1, kan der bestå en interessekonflikt, når en advokat bistår en klient i en sag, hvis han uden at repræsentere modparten i den konkrete sag har et fast klientforhold til denne. Bortset herfra er det den almindelige regel, at interessekonflikter alene antages at bestå i relation til specifikke og aktuelle *opdrag* (s.d.).

FHL: Lov om forretningshemmeligheder, nr. 309 af 25. april 2018.

FIL: Lov om finansiel virksomhed, jf. lovbekendtgørelse nr. 406 af 29. marts 2022 med senere ændring.

FOB: Folketingets Ombudsmands Beretning.

Forbrugerklageloven: Lov nr. 524 af 29. april 2015 om alternativ tvistløsning i forbindelse med forbrugerklager.

Forsvarerbistandsloven: Lov om adgang til forsvarerbistand under en administrativ skatte- eller afgiftsstraffesag, jf. lovbekendtgørelse nr. 827 af 25. august 2005.

Forvaltningsloven: Lovbekendtgørelse nr. 433 af 22. april 2014 med senere ændring.

FSR: Foreningen af Statsautoriserede Revisorer – danske revisorer. Branchesammenslutning, der organiserer statsautoriserede og registrerede revisorer. Revisorlovgivningen tildeler bl.a. FSR en rolle i forbindelse med varetagelse af disciplinærsager over for (bl.a.) statsautoriserede revisorer. Statsautoriserede og registrerede revisorer er ikke forpligtede til at være medlem af FSR.

Gatekeeper: I amerikansk ret en hyppigt anvendt betegnelse for den rolle, særligt betroede rådgivere, herunder advokater og revisorer, forventes at spille i deres rådgivning. Pligten spiller bl.a. en rolle i finansielle transaktioner, hvorved en virksomhed henvender sig til et marked, fx i forbindelse med regnskabsaflæggelse eller som led i en børsintroduktion. Ideen er, at advokaten i kraft af den særlige tillid, som samfundet udviser over for advokater, også skal optræde som en offentlighedens tillidsperson, der sikrer, at ulovlige forhold indbringes for en dertil indrettet instans, inden de når offentligheden med heraf følgende skadevirkning. Denne rolle er bl.a. forudsat i *the Sarbanes-Oxley Act* fra 2002 (s.d.). Betegnelsen benyttes i dag også om den funktion, som bl.a. advokater har i forbindelse med bekæmpelse af hvidvask og terrorfinansiering.

GDPR: General Data Protection Regulation, dvs. EU's generelle forordning om databeskyttelse. Forordningens formelle nummer og titel er (EU) 2016/679: Forordning. om beskyttelse af fysiske personer i forbindelse med behandling af personoplysninger og om fri udveksling af sådanne oplysninger og om ophævelse af direktiv 95/46/EF (generel forordning om databeskyttelse). Se også databeskyttelsesloven.

Globalisering: Almindeligt benyttet betegnelse for den tendens i den internationale økonomiske udvikling, der har ført til, at varer og tjenester i stigende omfang udveksles på et globalt marked under deltagelse af globale aktører og i stigende grad under opbygning af globale handelssædvaner mv.

Gældsinddrivelsesloven: Lov om inddrivelse af gæld til det offentlige, jf. lovbekendtgørelse nr. 6 af 7. januar 2022 med senere ændringer.

Honorar: Af latin *honorarium*. Inden for *civil law*-jurisdiktioner betegnelse for en gave eller æresgæld til forskel fra den gæld, der betales for en vare på grundlag af en retlig forpligtelse. I dag er det en indarbejdet sprogbrug i liberale erhverv at betegne vederlag som honorar eller salær, der signalerer, at der består en intim relation mellem advokat og klient, der giver betalingen en slags følelsesmæssigt præg.

Hvidvaskloven: Lov nr. 651 af 8. juni 2017 om forebyggende foranstaltninger mod hvidvask og finansiering af terrorisme, jf. lovbekendtgørelse nr. 316 af 11. marts 2022 med senere ændringer.

IBA: International Bar Association. Den internationale advokatsammenslutning.

ILEX: Institute of Legal Executives. Engelsk forening, der blev stiftet i 1963, og som varetager interesserne for såkaldte *legal executives*, dvs. den særlig slags *solicitors* (s.d.), som varetager særlige juridiske opgaver, fx som ansatte hos *solicitors* eller *barristers* eller på andre juridiske arbejdspladser. Efter at ILEX opnåede status som *approved regulator* i medfør af LSA (s.d.), skiftede foreningen navn til Chartered Institute of Legal Executives (CILEX).

IMF: International Monetary Fund. Blev sammen med Verdensbanken etableret på *Bretton Woods*-konferencen i 1944. Bretton

Woods-systemet brød sammen i begyndelsen af 1979, da USA devaluerede og forlod sin tidligere politik med at ville konvertere dollar til guld.

Inkasso: At inkassere en fordring vil sige at tage faktiske eller retlige skridt til, at fordringen betales. Man taler almindeligvis kun om inkasso i relation til fordringer, hvis juridiske gyldighed debitor ikke bestrider. En advokat tager en fordring til inkasso ved at give meddelelse til debitor om, at der nu vil blive taget retslige skridt til fordringens indgivelse. Selve denne meddelelse er forpligtende for modparten, idet den indebærer en pligt for denne til at godtgøre kreditor omkostningerne ved denne bistand (inkassoomkostningerne).

Inkassoloven: Lovbekendtgørelse nr. 1018 af 19. september 2014 om inkassovirksomhed.

Integritet: Almindeligt anvendt begreb om den egenskab, der kendetegner *nogen*, der er i stand til at disponere frit, uanset den relation vedkommende har til *nogen anden* eller en *anden interesse*. Besidder man integritet, er man uafhængig af andres indflydelse eller kontrol. Om man er det, har ingen nødvendig sammenhæng med, om der foreligger en *interessekonflikt* (s.d.). Men tilstedeværelsen af en interessekonflikt vil typisk true den pågældendes integritet.

Interesse: Begrebet »interesse« kan i de fleste retlige sammenhænge oversættes til »værdi«, hvorved det bliver lige så relativt og mangfoldigt, som der er parter og sager. I familieretlige opdrag vil interessen fx kunne knytte sig til de personlige og følelsesmæssige forhold omkring børn, samliv og samvær, som sættes på spidsen i forbindelse med separation og skilsmisse. Begrebet danner grundlag for nogle af advokatrettens mest centrale begreber, se således *interessekollision* og *interessekonflikt*.

Interessekollision: En interessekollision foreligger, når advokaten er forpligtet eller tilskyndet til at varetage flere *interesser* (s.d.), som i relation til et bestemt opdrag er uforenelige. At der består en sådan kollision, er ikke ensbetydende med, at advokaten må frasige sig opdraget. Visse typer af interessekollisioner er velkendte. Når advokaten skal *afregne* sagen, kolliderer hans interesse i at få så høj betaling som muligt fx med klientens interesse i at betale så lidt som muligt. En interessekonflikt indebærer derimod typisk, at advokaten må frasige sig opdraget.

Interessekonflikt: Begrebet interessekonflikt anvendes om tilfælde, hvor varetagelsen af et opdrag involverer specifikke person- eller partsinteresser, der viser sig uforenelige med udførelsen af det pågældende advokatopdrag. De nævnte interesser kan enten følge af andre *opdrag* eller af, at advokaten på grund af sin relation til andre parter må formodes at være underkastet usaglige hensyn. Se også *interesse*, *interessekollision* og *integritet*.

Investeringsscreeningsloven: Lov nr. 842 af 10. maj 2021 om screening af visse udenlandske direkte investeringer m.v. i Danmark.

KL: Konkursloven, jf. lovbekendtgørelse nr. 775 af 3. maj 2021 med senere ændringer.

Klient: I latinsk terminologi betegnede ordet *cliens* en person, der stod i et afhængighedseller beskyttelsesforhold til en anden. Klientens modstykke var den styrende part, *patronus*. Med udviklingen af den juridiske profession kom begrebet til at betegne det afhængighedsforhold, der kan opstå over for en rådgiver. *Patronus* blev dermed til *advocatus*: Den rådgiver, der tilkaldes for at bistå i en sag.

Klientaftale: Den aftale, der indgås mellem en advokat og en klient om udførelsen af det opdrag, som advokaten har accepteret at udføre for klienten. Klientaftalen forholder sig dels til opdragets *obligationsretlige* aspekter (herunder om opdragets indhold, tidsrammer, ansvars- og forsikringsforhold samt betaling), dels til relevante *advokatretlige* aspekter (herunder mulige interessekonflikter med klientens mulige samtykker). Opdrag, der baseres på en retsbeslutning,

står og falder med denne. I sådanne opdrag indgås der derfor ikke klientaftale i sædvanlig forstand, men de er – som alle andre opdrag – omfattet af reglerne om pris- og opdragsbekræftelse.

Klientforhold: Det forhold, en advokat har til en klient, hvad enten denne aktuelt har en sag til behandling hos advokaten eller blot er »fast kunde i butikken«, hvorved der foreligger et *fast klientforhold* (s.d.).

Klientkontovedtægten: Vedtægt om advokaters pligter med hensyn til behandlingen af betroede midler som godkendt af justitsministeren ved bekendtgørelse nr. 2010 af 25. oktober 2021.

Klienttilsvar: Se *Tilsvar*.

Law Society of England and Wales: Privat forening, der blev stiftet i 1825, og som i 1845 ved et *royal charter* blev tildelt opgaven med at organisere *solicitors* i England og Wales. Efter reglerne i LSA part 4 (Sections 27-70) er The Law Society akkrediteret af LSB som såkaldt *approved regulator* med kompetence til at regulere og føre tilsyn med *solicitors* i England og Wales.

Legal executive: Den profession af juridiske rådgivere i England og Wales, der ikke opfylder betingelserne for at opnå autorisation som hverken *solicitor* eller *barrister*.

Liberalt erhverv: Erhverv, der beskæftiger sig med rådgivning, og som virker uafhængigt af andre interesser end rådgiverens og klientens. Eksempler på liberale erhverv er – foruden advokater – revisorer, ejendomsmæglere, praktiserende læger og tandlæger, arkitekter og rådgivende ingeniører i privat praksis. De liberale erhverv har ofte organiseret sig i foreninger mv., der har søgt at kvalitetssikre det præsterede arbejde og underlægge erhvervets udøvere disciplinære sanktioner mv. Disse foranstaltninger har gennem de seneste år bragt de liberale erhverv i konkurrencemyndighedernes og politikernes søgelys med krav om, at adgangen til dette rådgivningsmarked åbnes for andre markedsdeltagere.

LJR: Lov nr. 419 af 9. maj 2006 om juridisk rådgivning.

LSA: Legal Services Act. Britisk lov fra 2007 (c. 29), der på grundlæggende punkter reformerer rammerne for de juridiske professioner i Storbritannien, herunder navnlig for *solicitors*, *legal executives* og *barristers*. Den meget komplekse og detaljerede lov indfører en række nye mekanismer i reguleringen af de juridiske rådgivningsprofessioner i hele Storbritannien. For det første opstiller den et almindeligt krav om, at de organisationer, der tidligere varetog selvreguleringen af de juridiske professioner, *adskiller* deres politiske funktioner fra deres tilsynsfunktioner (dvs. både kompetencen til at udstede regler og til at håndhæve dem). For det andet introducerer loven et overordnet tilsynsorgan, *the Legal Services Board*, som bl.a. fører tilsyn med de enkelte tilsynsorganer. For det tredje introducerer loven en ny virksomhedstype, the *Alternative Business Structure* (ABS), som skal kunne tage konkurrencen op med de øvrige rådgivningsprofessioner.

LSB: *The Legal Services Board*. Den myndighed, der ifølge LSA (s.d.) i England og Wales i offentlighedens interesse står for uddannelse, tilsyn og klagebehandling vedrørende *solicitors*.

Mandatar: I sit sproglige udspring er en mandatar en person eller institution mv., der har et »mandat«, dvs. en afledt kompetence, til at handle for en anden. I ældre dansk juridisk sprogbrug benyttes begrebet »mandat« og »mandant« som synonymt med fuldmagt og fuldmægtig. I procesretlige sammenhænge anvendes det primært om tilfælde, hvor en tredjepart (mandataren) efter partens beslutning indtager rollen som den aktive part over for en domstol. Ofte vil mandataren være en forening. Men situationen adskiller sig fra den, der foreligger, når en forening indtræder i en sag til hævdelse af principielle synspunkter og rettigheder.

MDP: Se Multidisciplinært partnerskab.

Mediationsinstituttet: En selvejende og almennyttig institution stiftet af Advokatsamfundet og støttet af brancheforeningen Danske Advokater.

MFL: Markedsføringsloven, jf. lovbekendtgørelse nr. 866 af 15. juni 2022.

Multidisciplinært partnerskab: Også kaldet MDP. Et partnerskab, hvori rådgivere fra mere end én disciplin (fx advokater, revisorer, finansielle rådgivere, virksomhedskonsulenter mv.) leverer deres fælles tjenesteydelser til et klientel. Det følger af RPL § 124, at advokater ikke kan indgå i sådanne partnerskaber.

M&A: Mergers and Aquisitions. Fusioner og virksomhedsoverdragelser.

Notar: Af latin *notare*, dvs. at notere eller påtegne. Betegnelse for den myndighed eller profession, som det efter de nærmere regler herom i et givet retssystem er overladt at sikre et dokuments bevismæssige eller retlige gyldighed, bl.a. med sigte på at dokumentet kan opnå sine tilsigtede retsvirkninger i fremmede jurisdiktioner. Hvor notarvirksomhed i Danmark er overladt til domstolene, findes notaren som egentlig (juridisk) profession i talrige *civil law*-lande.

Offentlighedsloven: Lov om offentlighed i forvaltningen, jf. lovbekendtgørelse nr. 145 af 24. februar 2020.

OJ EPO: Official Journal from the European Patent Office.

Opdrag: Den forbindelse, der foreligger, når en advokat har pligt til i relation til en konkret sag (s.d.) at tildele klienten *rettigheder som klient*. »Opdraget« er for advokaten, hvad »sagen« er for klienten, herunder i relation til reglerne om god advokatskik, afregning, indberetning i henhold til hvidvaskloven og interessekonflikter. Hvor opdraget som nævnt forudsætter, at der foreligger en konkret sag, kan der tænkes andre pligter for advokaten, når denne indgår i et *fast klientforhold* (s.d.).

Ophavsretsloven: Lovbekendtgørelse nr. 1144 af 23. oktober 2014.

Pactum de quota litis: Latin: aftale om andel af sagsgenstanden. Betegnelse for en salæraftale, der går ud på, at advokaten vederlægges med af en andel af det udbytte, klienten måtte opnå ved gennemførelse af sagen. Ifølge AER art. 57 må en advokat ikke indgå en sådan aftale eller en anden tilsvarende aftale, hvis denne kan påvirke hans uafhængighed og integritet under udførelsen af opdraget.

Padding: Ofte anvendt betegnelse i engelsk sprogbrug for en praksis, hvorefter der føres flere timer på klientens time/sagsregnskab, end der er dækning for i det udførte arbejde. Kritiske røster har fra tid til anden anført, at det meget høje antal årlige debiterbare timer, som visse advokater kan henvise til (tal på op til 2.500 timer årligt) alene har været muligt, fordi der – forsigtigt sagt – har været anvendt principper for timeopgørelsen, der ikke har kunnet findes inden for døgnets 24 timer, hvis ellers man kan gå ud fra, at advokaten også skal sove, besørge personlige fornødenheder etc.

Paradigma: Fortilfælde. For den praktiserende advokat anvendes udtrykket ofte om et dokument hidrørende fra en allerede gennemført transaktion mv., som genbruges i forbindelse med en senere transaktion. På engelsk taler man her om *templates* (skabeloner). I den offentlige forvaltning anvendes udtrykket om indholdet af en tidligere afgørelse, altså (med forbehold om, at der ikke er tale om en dom) om den præjudikative betydning af en tidligere afgørelse.

Patronus: Sml. *cliens*. Latinsk betegnelse for den bestemmende part i et over/underordnelsesforhold. I et »klientforhold« (s.d.) signaleres det hermed, at det er rådgiveren, der bestemmer.

Pro bono: Latin: til (fordel for) det gode. Almindeligt anvendt betegnelse for den bistand, advokater yder uden betaling, eller i hvert fald uden fuld betaling. Gennem tiderne og

i alle retskulturer har advokater udført sådant arbejde. For nogle er der tale om en *moralsk skyldighed*, som ikke kræver nærmere begrundelse. Andre ser pligten som en *professionelt nedarvet* pligt, der undertiden kommer til udtryk i specifikt nedfældede advokatetiske regler. Endnu andre vil anlægge en retspolitisk *noget for noget*-betragtning og sige, at denne almenvelgørende del af advokatens gerning er en passende modydelse til gengæld for, at advokaten kan gøre sig fortjent til at oppebære de privilegier, retssystemet giver ham.

Prokurator: Ordet prokurator er en substantivering af det latinske verbum *procurare*, der betyder »sørge for« eller »se efter«. Begrebet kendes allerede i Romerriget og peger hen imod den form for bistand, der består i at tage sig af en andens forretninger, og vandt i denne betydning indpas i dansk sprogbrug gennem 1600- og 1700-tallet. I dansk ret er den første lovgivning om advokater givet for »Procuratorer«, nemlig prokuratorforordningen af 1735.

Prævarikation: Retsstridig begunstigelse af modparten.

Retshjælp: I dansk terminologi betegnelse for den bistand, en advokat yder til personer, der af økonomiske grunde ikke selv er i stand til at finansiere en advokatbistand, og typisk med finansiel støtte fra det offentlige i henhold til reglerne i Justitsministeriets bekendtgørelse om retshjælp, nr. 2123 af 25. november 2021. Sprogbrugen uden for Danmark er en noget anden. I Norge anvendes begrebet fx om enhver form for juridisk bistand, der ydes i en partstvist.

Revisorloven: Lovbekendtgørelse nr. 1219 af 31. august 2022 om godkendte revisorer og revisionsvirksomheder.

RPL: Retsplejeloven, jf. lovbekendtgørelse nr. 1835 af 15. september 2021 med senere ændringer.

Rådgivning: Almindelig betegnelse for en tjenesteydelse, der går ud på, at rådgiveren leverer information til brug for en andens beslutning. Værdien af en rådgivning stiger, jo større videnspringet er mellem rådgiver og klient, og jo mere kritisk denne efterspurgte viden er for klientens beslutning.

Sag: En situation, hvor flere parters juridiske eller forretningsmæssige ønsker ikke umiddelbart lader sig forene. Når advokaten forpligter sig til at bistå en klient i en sag, siges han at påtage sig et »opdrag« for klienten. Sagsbegrebet anvendes navnlig ved afgrænsningen af spørgsmål om, hvorvidt en advokat befinder sig i en interessekonflikt.

Salær: Af latin *sal*, der har »penge« som underforstået betydning. Engelsk *salary*. Almindeligt anvendt betegnelse for et pengevederlag, der betales for en tjenesteydelse.

Salærrøveri: Almindeligt anvendt udtryk for en retsstridig debitering, der reelt indebærer, at advokaten tilegner sig midler fra klienten, som han ikke havde kunnet oppebære som honorar.

Sarbanes-Oxley: The Sarbanes-Oxley Act af 30. juli 2002. Amerikansk føderal lov, der gælder for selskaber, der har værdipapirer noteret på New York Stock Exchange eller anden amerikansk børs, eller som i øvrigt har foretaget en aktieemission, der er registreret hos det amerikanske børstilsyn, SEC. Loven foreskriver en række særlige kontrolforanstaltninger for ledelsen af børsnoterede virksomheder samt visse pligter for de rådgivere, der betjener sådanne selskaber. De er bl.a. underlagt et særligt sæt etiske regler (Part 205 of 17 CFR), ligesom de har pligt til at indberette selskabets ledelse til SEC, hvis der konstateres retsstridige forhold.

SEC: Securities and Exchange Commission. Det amerikanske børstilsyn.

Selskabsloven: Lov om aktie- og anpartsselskaber, jf. lovbekendtgørelse nr. 1952 af 11. oktober 2021.

Socialserviceloven: Lov om social service, jf. lovbekendtgørelse nr. 170 af 24. januar 2022.

SoMe: Socialt Medium (fx Facebook, LinkedIn og Twitter).

SRA: Solicitors Regulation Authority, den myndighed, der i medfør af reglerne i LSA er udpeget som *approved regulator* med kompetence til at give regler, udstede advokatbevillinger og føre tilsyn med *solicitors* i England og Wales. SRA's tilsyn angår bl.a. om uddannelseskrav og adfærd. SRA kan selv pålægge sanktioner og rejse adfærdsklager ved Solicitors Disciplinary Tribunal. Frem til 2007 virkede SRA som the Law Society Regulation Board. SRA er det største tilsynsorgan på markedet for juridisk rådgivning med ansvar for ca. 199.000 *solicitors* og 10.300 advokatvirksomheder.

STRFL: Straffeloven, jf. lovbekendtgørelse nr. 1360 af 28. september 2022.

TEUF: Traktaten om Den Europæiske Unions Funktionsmåde.

TfS: Tidsskrift for Skatteret.

Tilsvar: Ældre dansk betegnelse for gæld. I juridisk sprogbrug anvendes betegnelsen stadig i relation til visse typer af gældsposter, fx den gæld, en advokat har til sin klient eller til tredjemand, når denne har betroet kontante midler i advokatens varetægt. Ordet anvendes undertiden også om den gældspost, den ene ægtefælle ifalder til den anden i den boopgørelse, der afslutter ægteparrets fællesbo.

Tjenesteydelsesloven: Lov nr. 384 af 25. maj 2009 om tjenesteydelser i det inde marked. Loven indeholder en række oplysningspligter for leverandører af visse tjenesteydelser, som er indarbejdet i AER.

Vinkelskriver: Almindeligt anvendt betegnelse om en person, der uden at være advokat beskæftiger sig erhvervsmæssigt med juridisk rådgivning, herunder udfærdigelse af dokumenter og ekspedition af ejendomshandler. Betegnelsen kan føres tilbage fra en forordning af 19. august 1735 (§ 15) og fremtræder som en oversættelse af tysk *Winkeladvokat* eller *Winkelschreiber*. Tankegangen er, at det modsatte af »ret« (lige) netop er i vinkel. Betegnelsen er udgået af almindelig brug med gennemførelsen af lov om juridisk rådgivning.

WTO: World Trade Organization.

KAPITEL 1

Indføring i advokatretten

1.1. Advokatrettens retlige og samfundsmæssige formål

1.1.1. Juraens og juristernes samfundsbetydning

Samfundsbalance og retsordning: Et samfund, hvor mangfoldige individer, institutioner og virksomheder skal indgå i forskelligartede relationer, må have et *retssystem* til at opfange og løse de konflikter, som opstår i det daglige samkvem. Kan man *tale* sig til rette, undgås konflikter, og fungerer *retssystemet*, løses konflikter uden at true samfundsbalancen. Tilliden til, at retskrav kan håndhæves effektivt ved ukorrupte domstole, understøtter investeringsvilje og virkelyst. Tilsidesættes den enkeltes »ret« derimod, opstår der kriser på forskellige niveauer: i verdenssamfundet, i den enkelte stat og i forholdet mellem de enkelte.

> At vejen fra harmoni til konflikt kan være kort, giver historien talrige vidnesbyrd om: Der forløb som bekendt kun 20 år efter Versailles-freden i 1919, før Europa igen stod i en verdenskrig. Opløsningen af det tidligere Jugoslavien førte i 1991 til borgerkrige på Balkan med uhyrlige menneskerettighedskrænkelser. På få uger fandt et folkemord sted i Rwanda i 1994. I alle disse tilfælde havde der udviklet sig stærke frustrationer i forskellige befolkningsgrupper, som pludselig fik brutalt afløb.

Historien viser, at samfundsordninger, som evner at håndtere sådanne modsætninger gennem åbne politiske debatter, gennem ukorrupte myndigheder og med tvistløsning i velfungerende retssystemer, i højere grad undgår den slags uhyrligheder. Derfor er der megen mening i ordene »*if you want peace, work for justice*«: Fungerer magtfordelingen, og med den retssystemet, vil den samfundsmæssige og lovgivningsmæssige udvikling forløbe i dialektiske udviklingsforløb, hvor der enten *ad rettens vej* kompenseres for det »tryk«, nogle føler (ved at de pågældende

gives oprejsning), eller ved at trykket fører til politiske »modtryk«, der ændrer retsgrundlaget og skaber nye spilleregler.

Juristernes funktion: I denne proces spiller juristerne en central rolle. Det er ikke alene jurister, der »skriver lovene«, men i vid udstrækning også dem, der deltager i de retspolitiske dialoger, der udmønter de politiske ønsker. Gennem historien har magtfulde positioner ofte været besat med jurister (og ofte også advokater). Politik, magt og ret hører sammen, og juristerne er den faggruppe, der mest indgående beskæftiger sig med alle tre aspekter. Adskillige ministre og topembedsmænd i den offentlige forvaltning samt talrige ledere i større danske erhvervsvirksomheder har en juridisk baggrund.

Listen over danske statsministre siden grundloven af 1848, som er tilgængelig via Statsministeriets hjemmeside, taler sit tydelige sprog. I grundlovens første år var det stort set kun jurister, der indtog denne position. Også i USA har juristerne traditionelt spillet en central rolle både for samfundsudviklingen og for retsanvendelsen. Dette kendetegn blev fremhævet i *Alexis de Tocquevilles* politologiske hovedværk De *la démocratie en Amérique* (1835-40, udgivet på dansk i en oversættelse af Mogens Chrom Jacobsen i 2013: Demokrati i Amerika, bind I-II). *De Tocqueville* beskriver bl.a., hvordan det amerikanske aristokrati befinder sig »på advokaternes bænke og på dommernes stole« (s. 294 f. i den danske udgave). Videre anføres det, at den indflydelse, som juristerne udøver på de amerikanske samfund, sikrer dem en særlig status i samfundet (s. 294): »Tilføj til dette, at de naturligt udgør *en korporation*. Det er ikke, fordi de har en indbyrdes forståelse og i enighed bevæger sig mod det samme punkt, men de samme studier og ensartede metoder forbinder deres sind med hinanden ligesom interessen kunne forbinde deres viljer.« *Anthony T. Kronman*: The Lost Lawyer – Failing Ideals of the Legal Profession (1995), s. 11 ff., taler ligefrem om en arketypisk *lawyer-statesman*, der kombinerer lederskab, karakterfasthed og idealisme med juridisk indsigt og politisk handlekraft. Se i øvrigt om den juridiske profession som værktøj til magt og styring *Knut Papendorf*: Globaliseringen og dens følger for advokatmarkedet. Makt- og demokratiutredningen 1998-2003, nr. 47 (2002), s. 28 ff., der dog også fremhæver den »kultur af forsigtighed«, som advokater ofte viser, når de står over for virkelig at udøve magt, nemlig ved at skulle indtræde i en selskabsbestyrelse (en tilbageholdenhed, der dog også kan forklares med risikoen for at blive fanget i en interessekonflikt). Advokatens magt i samfundet er også fremhævet af *Anthony T. Kronman* a.st., af *Deborah L. Rhode & Geoffrey C. Hazard, Jr.*: Professional Responsibility and Regulation (2007), s. 3, og generelt i *James B. Stewarts* dengang meget omdiskuterede bog: The partners – Inside America's Most Powerful Law Firms (1983). Her beskrives den magt, USA's største advokatfirmaer har over de største amerikanske virksomheder. At net-

op advokater ofte er blevet magtfulde i amerikansk ret, skyldes flere forhold. Antallet af advokater *per capita* er langt større i USA end herhjemme. Behovet for juridisk bistand er ganske enkelt større i et samfund, der gennem generationer har befundet sig i grundlæggende forandringsprocesser, og hvor retsordningen derfor har henlagt væsentlige politiske spørgsmål til retssystemet snarere end til det politiske system. For den, der interesserer sig for magt, samfundsforhold og ledelse, er det derfor nærliggende at vælge en juridisk karriere. Hertil kommer, at vejen til advokatprofessionen er langt kortere i USA end herhjemme (3+1 år imod mod vores 5+3).

Juristen som skydeskive: På grund af denne magtplacering rettes skytset derfor ofte mod juristerne, når retsordningerne fejler. Den offentlige opinion vil da – og ofte med stor styrke – hævde, at de jurister, der deltog i de kritiske begivenheder, skulle have grebet ind. Talrige er de undersøgelseskommissioner, der har haft fokus på ministrenes juridiske rådgiver (snarere end på ministeren), se fx gennemgangen i betænkning 1571/2018 om Undersøgelseskommissioner og parlamentariske undersøgelsesformer, s. 88 ff., og hos *Jens Peter Christensen*: Ministre og embedsmænd – pligter og ansvar (2022), s. 13 ff. Markante eksempler fra nyere tid er Tamilsagen og den sag om adskillelse af asylsøgerægtepar, der førte dels til den såkaldte instrukskommission, dels til Rigsrettens dom af 13. december 2021. Senest kan nævnes den store minkskandale, der udfoldede sig i efteråret 2020 under corona-pandemien, og hvorom en dommerledet Granskningskommission afgav beretning i juni 2022. Også når der har udviklet sig skandaler i det private erhvervsliv, har det ofte været hævdet, at de medvirkende advokater kunne – og burde – have forhindret det skete. De store hvidvasksager, der har ramt nogle af landets største pengeinstitutter, er nyere eksempler herpå.

Når jurister fejler: De »fejl«, som begås af jurister i sådanne skandalesager, angår sjældent den »retskildemæssige« håndtering af regelstoffet. Der er ikke tale om at overse en paragraf eller et præjudikat. Ofte består fejlen i at gentage den fejl, som *også andre* begår i den relevante situation, fordi man overser et mere grundlæggende etisk eller retligt problem. Kritikken har da været, at juristen enten har glemt at tænke selvstændigt eller har manglet en etisk stopklods.

Mange advokater (og andre rådgivere) blev fx gjort erstatningsansvarlige i selskabstømmersagerne i slutningen af 1990'erne. Se til illustration det toneangivende præjudikat i den såkaldte Thrane-sag, *U 2000.365/2 H*, der gjorde både advokaten, revisor og pengeinstituttet erstatningsansvarlige for deres medvirken til en selskab-

stømning, som talrige andre advokater, revisorer og pengeinstitutter dengang medvirkede til. Sådanne fejl er realiseret ved, at rådgiveren *undlod* at gribe ind i et forløb, der *isoleret set* fremstod som »sædvanligt«, men som ved nærmere eftersyn var uacceptabelt og retsstridigt.

Etik og professionsetik: De etiske og retlige krav, som disse mange rådgivere må efterleve, vil altid bero på, hvilken rolle de spiller. Kredsen af »jurister« er stor og meget uhomogen. Tidligere antoges *jurister* at udgøre én profession (jf. om dette begreb i afsnit 1.2.1). Man ser reminiscenser af denne tanke i det »juristløfte«, som enhver juridisk kandidat tidligere måtte give censor og lærer hånd på ved sidste mundtlige eksamen, og som i dag – primært af ceremonielle grunde – »afgives« ved overrækkelsen af eksamensbeviset – for de kandidater, der ønsker det. Hermed »lover og forpligter kandidaten sig til aldrig vidende at vige fra ret og retfærdighed, ikke råde nogen til ufornødne processer og ej heller i råd eller i andre måder befordre nogen uretvis sag eller intention«. Men med den diversitet, der præger det juridiske arbejdsmarked, er det næppe længere rammende at strække begrebet så vidt. Juristerne mangler som gruppe det fællestræk, der præger en profession, i form af fælles, veletablerede organisationer, tilstedeværelse på et kendt marked, fælles værdinormer mv.

Forsøget på at etablere en særlig »juristetik« har været gjort ved forskellige lejligheder. Danmarks Jurist- og Økonomforbunds fagligt etiske arbejdsgruppe udgav fx i 1993, kort efter Tamilsagens afslutning, en etik-betænkning, der mundede ud i et sæt fagetiske retningslinjer. Initiativet tog alene sigte på *embedsmænd* – uanset om disse var jurister eller ikke – og havde ikke til formål at opstille nogen forpligtende etik for denne gruppe. I Norge har *Jan-Fredrik Wilhelmsen & Geir Woxholth* udgivet bogen Juristetikk (2003), der søger at identificere nogle aktuelle etiske problemer af fælles betydning for alle jurister. Trods denne fælles målsætning er bogen inddelt efter de særlige problemer, der gør sig gældende for fire juristgrupper: advokaten, dommeren, forvaltningsjuristen og universitetsjuristen. Fra den nyeste tid kan nævnes Kodex VII – Syv centrale pligter, fra 2015, som ligesom 1993-betænkningen særligt retter sig mod embedsmænd i centraladministrationen. Om Danske Advokaters AdvokatKODEKS se s. 19. Se generelt om temaet *Jens Peter Christensen* (2022), s. 157-282 om embedsmænds pligter og ansvar.

1.1.2. Advokatens rolle i retssystemet

Hvor man kan diskutere, om »jurister« udgør en egen profession, er det utvivlsomt, at »advokater« gør det. Advokatprofessionen defineres i kraft af retsplejelovens betingelser for at udøve advokatvirksomhed: Ifølge RPL § 119, stk. 2,

nr. 3, skal en advokat have bestået juridisk bachelor- og kandidateksamen. En advokat er derfor pr. definition en jurist af den »gamle skole« efter et uddannelsesforløb, der som udgangspunkt har hovedvægten på de juridiske fagelementer. Lovens § 143, stk. 1, slår dernæst fast, at Det Danske Advokatsamfund udgøres af alle danske advokater. De regler, der følger af retsplejelovens første bog, syvende afsnit (kap. 12-15 b), pålægger i øvrigt advokater en række pligter, som har til formål at understøtte tilliden til deres rådgivning og sagsførelse.

Ethvert retssamfund har *advokatordninger*, der i tråd med den danske reflekterer nogle grundlæggende principper i retssystemet og i særdeleshed i dets procesordning. Procesordningen må bl.a. have regler om, hvordan parter kan lade sig repræsentere: Allerede her kommer advokaterne på banen med faglige og etiske krav. I forlængelse heraf opstår der også behov for at regulere forholdet mellem advokat og klient, både i henseende til obligationsretlige spørgsmål som honorar og erstatningsansvar og i relation til tavshedspligt og etik.

Som vi skal se i denne bogs kap. 5-15, udgør disse bestemmelser rammerne for den advokatprofession, som findes i Danmark. Advokatreglerne har navnlig sigte på de centrale funktioner i retssystemet, som advokaterne indtager – ved udtrykkelig lovregulering eller i form af indirekte forventninger til etik og professionalisme. En forståelse af advokatrettens rolle i retssystemet forudsætter derfor en forståelse af disse mangeartede funktioner. I afsnit 1.3 beskrives disse funktioner med udgangspunkt i forskellige *sagstyper*.

Forklaringen herpå kan søges i *kultursociologiske* faktorer, herunder en frihedsog uafhængighedstrang, som måske udfolder sig bedre i den individualistisk prægede retssagsprocedure end under den tungere, om end måske mere demokratisk prægede, lovgivningsprocedure. Medvirkende til en sådan forskydning kan også være den hastige samfundsudvikling og den mangfoldige variation af forskellige kulturer, som kan gøre det vanskeligere at gennemføre lovgivning.

1. Advokaten som rådgiver: Vigtigst er rollen som juridisk rådgiver med potentialet til at kunne rådgive om alle dele af retssystemet og – om nødvendigt – føre sag herom.

At »rådgive« vil sige at levere information til brug for en andens (her klientens) beslutning. Ethvert advokatopdrag vil indeholde et element af *rådgivning*, uanset om der også indgår andre elementer (fx praktisk administrativt arbejde eller sagsførelse) eller andre typer af indsigt (fx indblik i personlige eller forretningsmæssige forhold). I visse tilfælde vil rådgivningen helt *fritstående* fremstå som svaret på klientens spørgsmål om, hvorvidt en given handling er tilladt. I an-

dre tilfælde vil den være *integreret* i andre opgaver, fx sagsbehandling, forhandling og koncipering.

Klienten er ikke den eneste, der har interesse i god advokatrådgivning. Det har samfundet (retssystemet) også, fordi advokatrådgivningen jo leder klienten til at disponere på den ene eller anden måde. God rådgivning får klienten til at agere optimalt, typisk til samfundets bedste. Dårlig rådgivning bringer klienten i problemer. Ved sin indsats *medvirker* advokaten dermed til god og effektiv adfærd. Som vi skal se, har rådgivningen derfor både en faglig og etisk side.

> Indebærer disse dispositioner strafbare forhold, vil advokaten pådrage sig et medvirkensansvar, jf. STRFL § 23, der netop bl.a. anfører »råd« som et blandt flere eksempler på medvirken. Derfor har advokaten i egen interesse pligt til at sikre, at de almindeligt gældende regler overholdes, selv om en sådan regelefterlevelse måske på kort sigt fremstår som ugunstig for klienten. Med bestemmelsen i RPL § 129, som nærmere omtalt straks nedenfor, er advokaten også genstand for særlige strafferetlige forpligtelser.

Som vi senere skal se, præsteres også denne juridiske rådgivning i dag i konkurrence med talrige andre typer af private (afsnit 1.4) og andre (afsnit 1.5) rådgivere. Også her vil forventningerne til advokaten forme sig af disse forskellige andre kulturer mv.

Det siger sig selv, at advokaten må være *fagligt udrustet* til at påtage sig klientopdraget. Dette krav om faglighed kommer til udtryk gennem de regler, retsplejeloven stiller som betingelse for beskikkelse af advokater, jf. RPL § 119, og gennem kravet om efteruddannelse, jf. RPL § 126, stk. 5. Dernæst håndhæves kravet i erstatningsretlig retspraksis, der pålægger advokater ansvar for fejlbehæftet rådgivning, der ikke matcher professionens krav. De krav, der stilles til advokatens uddannelse mv., præsenteres i afsnit 5.1.3.

Som anden rådgivning præsteres advokatens rådgivning typisk under en informationsmæssig asymmetri: *Juraen* kender advokaten selvfølgelig mere til, end klienten gør, men det *faktiske* ved klienten mere om end advokaten – klienten er jo hovedperson i sin egen sag. De advokatretlige regler søger på flere måder at udjævne den risiko for misforståelser og misinformation, som begge led i denne asymmetri kan medføre.

2. Advokaten som tillidsmand: For det andet sikrer advokatreglerne, at klienten kan betro sig til advokaten. Advokaten forventes selvfølgelig at sætte sig ind i klientens sag, før han træder i karakter. Men da rådgivningen jo i hovedsagen bygger på de oplysninger, som klienten lægger frem for advokaten (og som ofte vil være

dybt følsomme), er det en væsentlig præmis for rådgivningen, at advokaten holder disse oplysninger *fortroligt*.

Denne tillid sikres først og fremmest gennem regler om tavshedspligt og vidneudelukkelse (»legal privilege«). Ligeledes sikres denne interesse gennem de advokatretlige regler om advokatens *uafhængighed* og *interessekonflikter* samt reglerne om *rådgiveransvar* og reglerne om advokatens *medvirkensansvar* ved klientens retsbrud.

3. Advokaten som betroet procesfuldmægtig: For det tredje må det sikres, at advokaten indgår i procesordningen på en måde, der skaber det bedste grundlag for sagernes behandling og afgørelse. Sådanne spilleregler findes i alle retsordninger, hvor man – alt efter indholdet af den pågældende proceskultur – pålægger advokaten forpligtelser og tildeler ham rettigheder, der korresponderer med visse krav om kvalitet og ansvarlighed. Her indgår advokaten som en væsentlig del af retssagsbehandlingen. Hvis advokater fx havde adgang til at føre åbenbart urigtige beviser, ville dette bane vejen for materielt urigtige retsafgørelser. En advokatretlig regulering af dette spørgsmål bliver dermed også en indirekte regulering af domstolsprocessen.

Som allerede antydet har retssystemet en interesse i, at advokaten yder sin konfliktløsningsbistand på en måde, der tager rimeligt hensyn til involverede *tredjeparter*. Dem vil der som regel være flere af: Der vil mindst være én *modpart*, foruden den *instans*, der skal dømme i sagen. I tillæg hertil skal lægges de *vidner* og *eksperter* mv., der alt efter sagens karakter skal bistå med oplysning mv. Selv den enkleste sag vil derfor involvere en flerhed af personer, som det kun er forsvarligt at ulejlige, hvis der er rimeligt grundlag for at føre proces. En effektiv sagsførelse vil tage hensyn til disse tredjeparter og belaste dem mindst muligt. En mere kaotisk sagsførelse vil det modsatte.

Lovgivningen bygger på den antagelse, at en sag får sin letteste gang gennem systemet, når dens parter bistås af advokater. Dette kommer fx til udtryk i RPL § 260, stk. 2, der tildeler advokaten et vidtrækkende møderetsmonopol: Ifølge denne bestemmelse er advokater således som udgangspunkt eneberettigede til at føre sager for andre. Derfor må advokaten, som klientens tillidsmand og retssystemets vogter, på én gang tage hensyn til klientens interesser og samtidig sikre, at konflikten ikke belaster modpart, retssystem, vidner og øvrige parter unødigt. Et af de mest fundamentale krav til advokaten består i at sikre, at advokaten ikke indleder unødige processer.

Sådanne begrænsninger er navnlig nærliggende i retssystemer, hvor civile søgsmål anskues som det moderne samfunds svar på western-samfundets seksløber (advokaten som *the hired gun*). I et sådant billede kan man anskue den retlige regulering af advokatprofessionen i samme lys som våbenlovgivningen: Advokatvåbenet bør være tilgængeligt i *nødvendigt* omfang, men *misbrug* må undgås.

Tidligere brugte advokaten hovedparten af sin tid i retten. Denne kontakt gav et tæt samspil mellem procesret og advokatret. Som anført afsnit 1.2.4 viser tal fra Danmarks Statistik, at advokaternes tvistløsningsbistand kun udgør en begrænset del af deres arbejde. Dertil kommer, at en stadigt større del af tvistløsningen i dag – til dels tilsigtet – foregår uden for domstolene. Når advokaten optræder her, vil han ofte være en partsrepræsentant på linje med andre partsrepræsentanter, jf. nærmere afsnit 1.4. Advokaten vil her skulle tilpasse sig de kulturer, traditioner og forventninger, der gør sig gældende i disse forskellige fora.

4. Advokaten som etisk filter: Heraf følger for det fjerde, at advokaten parallelt med sin interessevaretagelse for klienten skal virke som et etisk filter, der hindrer, at uetiske eller meget vidtgående krav finder vej til de kompetente myndigheder. Dermed undgås det, at disse myndigheder *spilder tid* med at skulle forholde sig til vilde og urealistiske krav, men at de til gengæld får et *kvalificeret grundlag* for de afgørelser, som de skal træffe.

Rollen som etisk filter kan være vanskelig at udfylde, når der er usikkerhed om gældende ret. Er det fx uetisk at rejse et krav, som kun har meget lille sandsynlighed for at få medhold? Som det fremgår i afsnit 19.6.2, kan dette spørgsmål være vanskeligt at besvare efter generalklausulen i RPL § 126, stk. 1, der foruden kravet om, at advokaten skal udvise en adfærd, der stemmer med god advokatskik, pålægger advokaten at »udføre sit hverv grundigt, samvittighedsfuldt og i overensstemmelse med, hvad *berettigede* hensyn til klienternes tarv tilsiger« (udhævet her). Efter AER art. 41, stk. 1, må en advokat ikke ved udførelse af en sag gå videre, end berettigede hensyn til varetagelse af klientens interesser tilsiger, og efter AER art. 41, stk. 2, må han ikke foretage unødige retsskridt eller søge klientens interesser fremmet på utilbørlig måde.

Af tidligere udgaver af AER fremgik, at advokaten i sin rådgivning ikke blot skulle have »lovens bogstav, men også dens rette forståelse for øje«. Denne regel findes ikke længere. Den fremgår derimod af etiske regler for talrige udenlandske advokatprofessioner. Se fx *the New York Rules of Professional Conduct* (med seneste ændringer af 30. oktober 2021), der i første led af den indledende præambel fastslår: »A lawyer, as a member of the legal profession, is a representative of clients and an

officer of the legal system with special responsibility for the quality of justice. As a representative of clients, a lawyer assumes many roles, including advisor, advocate, negotiator, and evaluator. As an officer of the legal system, each lawyer has a duty to uphold the legal process; to demonstrate respect for the legal system; to seek improvement of the law; and to promote access to the legal system and the administration of justice. In addition, a lawyer should further the public's understanding of and confidence in the rule of law and the justice system because, in a constitutional democracy, legal institutions depend on popular participation and support to maintain their authority.« Den ikke ukontroversielle afvejning mellem advokatens professionsetiske pligter over for hensynet til samfundet drøftes nærmere i afsnit 12.1.2.

Opfattelsen af advokaten som en etisk ansvarlig person gør det naturligt at stille generelle krav om *decorum* til advokater. Et sådant alment krav gælder dog ikke i dansk advokatret. Det nærmeste man kommer, er bestemmelsen i RPL § 126, stk. 4, hvorefter en advokat »uden for sin advokatvirksomhed i forretningsforhold eller i andre forhold af økonomisk art« ikke må udvise »en adfærd, der er uværdig for en advokat«. Denne særlige pligt omtales nærmere i afsnit 12.2.6.

5. Advokaten som embedsmand? Man kan rejse spørgsmålet, om denne pligt til at varetage andre interesser end klientens giver advokaten et vist embedsmandspræg – som en »officer of the legal system«, som det udtrykkes i de foran citerede *New York Rules of Professional Conduct*. Selv om advokaten med sine særlige forpligtelser og sin retlige placering i domstolsordningen *retssystematisk* varetager en række centrale funktioner, er denne betegnende dog ikke dækkende for stillingen i dansk ret, hvor advokatens hovedrolle er at være rent privat, liberal erhvervsudøver, der præsterer sine ydelser mod betaling. En tilsvarende opfattelse er allerede på et tidligt tidspunkt lagt til grund af EU-Domstolen (dengang EF-Domstolen), jf. *Domstolens dom af 21. juni 1974* i sag C-2/74, *Reyners*, se også s. 126, der slog fast, at advokater er omfattet af den almindelige EU-retlige etableringsret.

At strafbestemmelsen i RPL § 129 lader straffelovens regler om forbrydelse i offentlig tjeneste og hverv (§§ 144, 150-152 og 155-157) gælde direkte for advokater og deres autoriserede fuldmægtige mv., modificerer ikke dette udgangspunkt. Med denne henvisning sideordnes advokatens embedsforsømmelse med den, embedsmænd i den offentlige forvaltning kan gøre sig skyldige i. En tilsvarende henvisning er i øvrigt gjort i revisorlovens § 30.

Derimod kan man efter omstændighederne anskue nogle af de opdrag, en advokat kan udføre, som offentligretlige. Det gælder fx opdrag som medhjælper hos

en statsadvokat, jf. RPL § 103, stk. 3, jf. § 106. Ligeledes vil den advokat, der fører en sag for en offentlig myndighed, efter omstændighederne skulle følge forvaltningsretlige grundsætninger, se herom drøftelsen i afsnit 1.5.1. Men disse tilfælde har undtagelsens karakter. Med RPL § 122, stk. 2, der kræver dispensation, for at en advokat kan indtage »nogen stilling i det offentliges tjeneste«, har lovgiveren tilmed lagt afstand til, at advokater kommer for tæt på statsmagten.

6. Advokatens samfundsskyldighed: Jo flere eksklusive rettigheder lovgivningen tildeler advokaterne til at repræsentere klienter, desto lettere er det at argumentere for, at advokater bør have *pligt* til at »betale tilbage« til samfundet ved også at udføre arbejde, der måske ikke umiddelbart kan betale sig. I andre retsordninger med begrænset offentlig støtte til retshjælp ser man undertiden sådanne pligter udmøntet gennem etiske forskrifter.

> I Rule 6.1 i the New York Rules of Professional Conduct (med seneste ændring af 30. oktober 2021) lyder fx således: »Lawyers are strongly encouraged to provide pro bono legal services to benefit poor persons. (a) Every lawyer should aspire to: (1) provide at least 50 hours of pro bono legal services each year to poor persons; and (2) contribute financially to organizations that provide legal services to poor persons. Lawyers in private practice or employed by a for-profit entity should aspire to contribute annually in an amount at least equivalent to (i) the amount typically billed by the lawyer (or the firm with which the lawyer is associated) for one hour of time; or (ii) if the lawyer's work is performed on a contingency basis, the amount typically billed by lawyers in the community for one hour of time; or (iii) the amount typically paid by the organization employing the lawyer for one hour of the lawyer's time; or (iv) if the lawyer is underemployed, an amount not to exceed one-tenth of one percent of the lawyerincome.« De professionsetiske pligter til at påtage sig *pro bono*-arbejde drøftes løbende i den advokatretlige litteratur i disse retsordninger. Se fx *Andrew Boon*: The Ethics and Conduct of Lawyers in England and Wales (2014), s. 536 ff.

I *England og Wales* er den samfundsskyldighed, der påhviler (de typisk vellønnede) *barristers*, udtrykt i den såkaldte *cab rank rule*, der pålægger *barristers* at påtage sig enhver sag, der henvises fra en *solicitor* inden for *barristerens* rådgivningsområde, se hertil afsnit 2.3.5.

Med den danske med en tradition for veludbyggede sociale sikringsordninger er dette behov for at sikre retshjælp til klienter, der ikke selv har mulighed for at finansiere sagsførelsen, genstand for særskilt regulering. Se herved bekendtgørelse nr. 2123 af 25. november 2021 om offentlig retshjælp ved advokater. Tidlige-

re var det almindeligt – måske ligefrem sædvanligt – at meget velansete advokater, som i øvrigt kunne oppebære stor indtjening ved erhvervsmæssig rådgivning inden for deres almindelige specialer, påtog sig offentlige beneficier, der indebar pligt til at lade sig beskikke i straffesager og i øvrigt efter rettens beslutning. I dag er denne kultur forsvundet. Der findes så vidt vides ingen advokater i landets store advokatfirmaer, der i dag også virker som beneficeret advokat. En mulig forklaring herpå, blandt flere, kan ligge i retsudviklingen, der har fjernet en række af advokaternes tidligere privilegier.

1.1.3. Aktuelle udviklingslinjer

Advokatens rolle i retssystemet har ændret sig gennem historien. Sådan må det næsten være, når retssystemet har ændret sig, i takt med at nye adfærdsformer udvikler sig. I kap. 2 skal vi se på nogle af disse udviklingslinjer med fokus på, hvordan de har påvirket rammebetingelserne for advokatprofessionen. I det følgende gøres nogle indledende bemærkninger om de kendetegn, der præger den danske advokatprofession, som den har formet sig gennem det seneste halve århundrede.

1. Den stigende regelkompleksitet: Nutidens *regelværk* kendetegnes for det første ved en ekstrem kompleksitet, der er gået hånd i hånd med, at *samfundet* er blevet mere komplekst. I takt med at vi har skabt samfund med en høj grad af arbejdsdeling, har vi fordelt opgaver mellem os i afgrænsede dele og delmængder. Det skete allerede, da vi var jægere, samlere, krigere og tjenesteydere etc. Specialiseringen tog fart i industrisamfundet i en fintmasket arbejdsdeling bundet sammen af markedskræfterne. I et let forståeligt økonomisk rationale lægges opgaverne dermed, hvor de udføres mest effektivt med velstand og livskvalitet til følge.

Kompleksiteten har bl.a. medført en specialisering af juraen. En væsentlig drivkraft i denne udvikling har været, at mængden af lovstof og afgørelsesmateriale støt og roligt er vokset gennem årene, bl.a. pga. EU-harmoniseringen: Når et område bliver genstand for EU-harmonisering, vokser regelværket til enorme proportioner, fordi der skal tages højde for alle tænkelige detaljer, sådan som disse opleves af de enkelte medlemslande og inden for vidt forskellige samfundsområder. Mekanismen er velkendt: Når substantielle indvendinger rejses mod et lovinitiativ, udvikles der særregler og undtagelser, der herefter implementeres i deres forskellige retsordninger. Kun få af disse regler havde set dagens lys, hvis det havde været op til den danske lovgiver. Men nu har vi dem, og derfor må re-

gelbrugeren prøve at forstå dem i lyset af deres EU-retlige udspring. Det øger selvsagt kravene til regelanvenderen og skaber forståeligt grundlag for specialisering.

De mange specialiserede retsområder har for længst skabt adskillige arbejdspladser i den offentlige forvaltning, der skal administrere de mange regler. Men den har også ført til opbygningen af en række vidt forgrenede specialiserede rådgivningsprofessioner, bl.a. inden for det juridiske område. Fordi »ukendskab til loven ikke fritager for ansvar«, er både private og offentlige parter nødt til at søge bistand til forståelsen af gældende ret. Og da de fleste speciallovregler kun forstås til bunds af specialister, har der opbygget sig et enormt marked af forskelligt afgrænsede specialer. Sådan er det fx i skatteretten, socialretten og lovgivningen om finansiel virksomhed – områder, hvor udviklingen af regelstoffet nok har været voldsomst. Ingen har det samlede overblik.

Specialiseringen har ofte haft betydning for kravene til den juridiske rådgivning. Ingen juridisk rådgiver kan have nogen ambition om at dække alle dele af juraen. Alle jurister (og advokater) må fokusere på afgrænsede dele af retssystemet. Og jo mere specialiseret man gør det, desto mere kommer man til at ligne andre rådgivere. Denne faktor har bl.a. betydning for den konkurrence, advokatprofessionen står over for, jf. bemærkningerne herom i afsnit 1.4, og for den forretningsmodel, der benyttes i store advokatfirmaer.

2. Ændringer i det juridiske serviceniveau: I takt med stigningen af det generelle serviceniveau i samfundet er der opstået en generel forventning om, at retlig uenighed kan blive påkendt og efterprøvet af en uafhængig og kompetent instans. Denne tendens mærkes navnlig inden for de talrige områder af offentlig forvaltningsvirksomhed, hvor administrativ klagebehandling henlægges til særlige nævn mv. Tilsvarende klageordninger er i medfør af forbrugerklageloven sat i kraft på det privatretlige område, enten ved de særlige tvistløsningsorganer, som er godkendt i medfør af lovens kap. 3, ved mediation, jf. lovens kap. 4, eller ved Forbrugerklagenævnet, jf. lovens kap. 7.

Blandt andet i konsekvens af sådanne regler behandles stadigt flere tvister uden for domstolsvæsenet. Hvor sagsførelsen ved domstolene normalt forudsætter, at sagen lægges tilrette af de involverede parter, tilbyder mange specialiserede klageinstanser som led i deres sagsbehandling vejledning om klagens indhold mv. Det hører til undtagelsen, at advokater yder bistand i forbindelse med sådan sagsførelse, hvis procesform netop er etableret med sigte på at kunne håndteres af parten selv.

Offentligretlige retskrav, der har sikker hjemmel, kræver sjældent advokatbistand. I retsforhold vedrørende offentlige myndigheder vil myndigheden som regel selv kunne vejlede den private part i fornødent omfang. Men for retskrav, der opstår mellem private personer og virksomheder, vil der ingen sådan vejledningsmulighed være. Hver part må her opsøge sin rådgiver. En stor del af denne rådgivning udføres i dag af faglige organisationer, lejerforeninger og forbrugerorganisationer. Mange søger dernæst hjælp via bibliotekstjenester eller internetbaserede rådgivningstjenester.

Fordi advokatrådgivning er kostbar, vil denne mulighed være den mest nærliggende for *private* klienter. At gå til advokat opfattes af mange privatpersoner enten som en kostbar luksus eller som en udvej, man kun søger imod i mangel af billigere løsninger. En stadigt større del af advokaternes samlede arbejdsområde er dermed blevet den *erhvervsmæssige* rådgivning.

3. Nye rådgivningsprofessioner: Hvor advokaten kendetegnes ved at være født rådgiver inden for alle retsområder, er der gennem det seneste halve århundrede vokset en række nye juridiske rådgivningsprofessioner frem, fx med fokus på skatteret, patent- og varemærkeret, inkasso og formueadministration. Disse professioner beskrives nærmere i afsnit 1.4. Dermed er der opstået en konkurrence mellem den – fra fødslen – generelt orienterede advokat og disse nye professioner, der uden den generelle juridiske uddannelse fokuserer på og specialiserer sig inden for bestemte dele af juraen. I en sådan konkurrence kan det være vanskeligt at forsvare, at netop advokaten skal nyde særlige privilegier, fx til at føre retssager, opretholde vidneudelukkelse el.lign.

Den reform af retsplejelovens regler om advokatvirksomhed, som blev gennemført i 2007, og som bl.a. begrænsede advokaternes tidligere eneret til at føre retssager på væsentlige punkter, kan ses som udtryk for denne tendens. Det samme kan den ændring i RPL § 170, der fandt sted ved lov nr. 710 af 8. juni 2018, og som skabte hjemmel for vidneudelukkelse af patentrådgivere på lige fod med den vidneudelukkelse, der gælder for advokater. Ikke desto mindre må det nøgternt betragtes som en lapsus, at partnere ikke – senest – i forbindelse med udvidelsen i 2007 af den personkreds med tilknytning til et advokatfirma, som efter RPL § 129 er pålagt tavshedspligt, ikke blev indsat i RPL § 170, stk. 2, jf. herved *U 2021.4115 HK*, som fastslog, at en partner i et advokatfirma ikke var omfattet af bestemmelsen (partnere er selvsagt omfattet af RPL § 170, stk. 3, der imidlertid har det modsatte udgangspunkt af stk. 2, nemlig at der er pligt til at afgive forklaring – de er endvidere principielt også omfattet af RPL § 170, stk. 4 – hvilket imidlertid normalt vil være uden betydning, da en partner ikke optræder som bistand for en anden).

Mange af de seneste års ændringer i advokatreglerne tilsigter at skabe *konkurrencemæssig ligestilling* mellem advokater og disse andre juridiske rådgivningsprofessioner. Fra at være en profession, der i vid udstrækning levede sit eget liv gennem selvregulering, har dette pres gennem de seneste årtier ført til store ændringer i rammebetingelserne for advokatvirksomhed. Uden for retssagsområder finder man derfor talrige regler om advokatvirksomhed, der indgår i lovgivning, der i øvrigt ikke specielt angår advokater. Hertil hører fx nogle af de regler, der følger af hvidvaskloven, inkassoloven og ejendomsformidlingsloven.

4. *Lov om juridisk rådgivning:* Det retspolitiske ønske om at skabe lige vilkår på markedet for juridisk rådgivning har allerede begrundet den deregulering, der gennemførtes i 2006 med vedtagelsen af lov om juridisk rådgivning (LJR), som omtales nærmere i afsnit 1.4.1. Før denne lov indebar den såkaldte *vinkelskriverlov* (se herom 1. udgave af denne bog, s. 456 f.) en række forbud mod markedsføring af juridisk rådgivningsvirksomhed. Med LJR er disse forbud nu fjernet. I stedet indfører LJR § 2, stk. 1, en særlig generalklausul om god skik for juridisk rådgivning, som suppleres med en række særlige krav, hvoraf flere modsvarer de krav, der gælder for advokatvirksomhed. Nærmere om loven i afsnit 1.4.1.

Tidligere lovgivning tildelte også advokaten monopol på fx ejendomsberigtigelse, inkassovirksomhed og retssagsbehandling. Også disse områder er i dag liberaliseret gennem regler, der gælder tilsvarende for advokater. Bortset fra advokatens titelmonopol er monopolet på retssagsbehandling den eneste særrettighed, advokatstanden har beholdt, om end også her med begrænsninger, senest med indførelsen af RPL § 260, stk. 6, jf. herom i afsnit 13.6.2.

> Til sammenligning kan man læse den oversigt over »områder, der må anses forbeholdt advokater«, som *Axel H. Pedersen*: Indledning til advokatgerningen II (1963), s. 86, giver, omfattende ejendomshandler og forretningsoverdragelser, ejendomsadministration, lånesager, byggesager, oprettelse af aktieselskaber og interessentskaber, dødsboer, bistand ved privat skifte mv., akkord- og moratorieordninger, dokumentskrivning, inkasso og formueforvaltning. Samtlige disse områder er i dag genstand for konkurrence mellem advokater og andre rådgivere.

Det er velkendt (fx fra teleområdet), at der med deregulering af monopoler opstår en stadigt mere kompleks regulering af markedsvilkårene for de aktører, der herefter træder ind på det tidligere enkelte område. Den heraf følgende regulering, der ikke i snæver forstand kan betegnes som »advokatretlig«, udgør en væsentlig del af de rammebetingelser, der (også) gælder for advokatvirksomhed.

Som situationen har tegnet sig i snart mange år, er der intet, der tyder på, at denne tendens vil ophøre. Stadigt flere begrænsninger i adgangen til at udføre forskellige typer af rådgivningsvirksomhed afskaffes – både for advokater og andre professionsudøvere. Denne proces var allerede i fuld gang, da første udgave af denne bog udkom i 2005, uden at forholdene kan siges at være ændret markant. Processen er senest videreført med Konkurrence- og Forbrugerstyrelsens førnævnte redegørelse af 14. januar 2021. Uanset om det fra politisk side måtte blive besluttet at deregulere advokatprofessionen på en måde, der udjævner forskellen mellem denne profession og andre rådgiverprofessioner, kan det være nyttigt med viden om, hvorledes disse andre typer af professioner reguleres.

Udviklingen blev tidligt båret frem af EU, der dels har gennemført to sektordirektiver for advokater, se nærmere herom afsnit 5.1.5, dels har søgt at anvende de almindelige konkurrenceretlige regler til at understøtte en intens konkurrence om advokaternes ydelser. Således vedtog EU-Parlamentet og Rådet i 2006 direktiv 2006/123/EF om tjenesteydelser i det indre marked, der har til formål at »fjerne hindringerne for etableringsfriheden for tjenesteydere og den frie udveksling af tjenesteydelser medlemsstaterne imellem«, og som sikrer tjenesteydere og tjenestemodtagere den fornødne retssikkerhed for effektivt at kunne udøve disse to grundlæggende traktatfæstede friheder, se nærmere hertil afsnit 3.1.4. Reglerne er i dag implementeret ved lov nr. 384 af 25. maj 2009 om tjenesteydelser i det indre marked, der bl.a. (§ 9) giver tjenesteydere ret til at etablere sig i Danmark og (§ 5, stk. 1) forbyder tjenesteydere at udsætte en tjenestemodtager for diskrimination begrundet i tjenestemodtagerens nationalitet, vedtægtsmæssige hjemsted eller opholdssted.

5. *Domstolenes rolle:* For det femte har domstolenes rolle som retskildeleverandør ændret sig. Fordi advokaten er den centrale aktør, når disse spørgsmål bringes frem for den dømmende ret, vil der være betydelig fokus på advokatens stilling i sådanne jurisdiktioner. I *common law*-jurisdiktioner skaber domstolene ny ret. Sådan har det altid været på det formueretlige område. I nogle retsordninger indtager domstolene også en forfatningsretlig rolle. Fx har den amerikanske *Supreme Court* haft stor betydning for udviklingen af de nugældende retsprincipper om diskrimination, abort og privatlivsbeskyttelse.

Denne rolle har domstolene ikke herhjemme. Ikke desto mindre fungerer domstolene i dag i langt højere grad end tidligere som retskildeleverandører. I det omfang domstolene spiller denne rolle, kommer advokaterne også til at spille en rolle for retsudviklingen. Hvordan den enkelte advokat vil ønske at udføre denne rolle, vil ofte bero på personlige og til dels virksomhedsstrategiske overve-

jelser. Erfaringsmæssigt føres den slags sager typisk af advokater i mindre advokatfirmaer.

Se om domstolenes rolle for retsudviklingen i lyset af de seneste års lovgivningsudvikling *Børge Dahl* i Børge Dahl m.fl. (red.): Festskrift til Jens Peter Christensen (2016), s. 619 ff., der s. 621 f. peger på, at domstolsreformen af 2007 har tildelt Højesteret rollen som præjudikatdomstol, snare end som appeldomstol. Selv om denne retsskabende rolle dog for intet er at regne, sammenlignet med den, som visse internationale domstole (herunder navnlig EU-Domstolen og Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol) udfører, får advokatens indsats dermed en betydning for retsudviklingen, der er langt mere markant end tidligere. Se herved *Hjalte Rasmussen*: The Law and Policy of the European Court of Justice (1986) og om den stigende kritik af Menneskerettighedsdomstolens fortolkning af reglerne i EMRK *Jonas Christoffersen*: Menneskeret – en demokratisk udfordring (2014) og *Mads Bryde Andersen*: Menneskerettighedsdomstolens dynamiske fortolkninger som retspolitisk problem, Juristen 2017, s. 81 ff.

Det hører til sjældenhederne, at retspraksis fra danske by- og landsretter opleves som tilsvarende retsskabende. Men også her mærkes domstolenes ændrede rolle sammenlignet med tidligere. I dag forventes byretterne kun at koncentrere sig om tvister over en vis bagatelgrænse, der giver anledning til retlig og faktisk tvivl. Ukomplicerede sager om små værdier forventes enten behandlet ved private klage- og ankenævn eller i én instans efter reglerne i den såkaldte småsagsproces, der er anordnet ved RPL kap. 39, og kun domme i sager om en sagsgestand, der overstiger 20.000 kr., kan ankes frit. Også på andre områder har udviklingen bevæget sig hen imod regler, der i en række tilfælde afskærer muligheden for at iværksætte anke og kære.

6. Globaliseringen: For det sjette kan man pege på, at denne udvikling er sket i takt med den stadigt fremadskridende globalisering. I mange brancher udveksles varer og tjenester på et globalt marked under deltagelse af globale aktører og i stigende grad under opbygning af globale handelssædvaner mv. Stort set alle større og mellemstore virksomheder indgår i dag dagligt i internationale forretningsmæssige transaktioner. De færreste virksomheder, ud over ganske enkelte inden for detailsektoren, kan leve af et lokalmarked, og selv de, der kan, vil ofte være nødt til at erhverve råvarer og ingredienser på et internationalt marked.

Den globale omsætning og udveksling af varer og tjenester har medført et pres mod *barrierer* af teknisk og retlig karakter, der tidligere tilgodeså nationalstaternes økonomier samt særlige kulturelt betingede behov. Presset har navnlig ført

til krav om standardisering af såvel tekniske som retlige rammebetingelser. Gennem en sådan standard kan det sikres, at markedet på forhånd kender de enkelte produkter og har tillid til dem, og at man også kender de spilleregler, der skal følges i omsætningen. Denne udvikling er på globalt plan navnlig båret frem af de internationale handelsorganisationer som WTO, IMF og Verdensbanken og på regionalt plan af EU og NAFTA.

Hermed er opstået et indlysende behov for juridisk rådgivning, der går på tværs af landegrænser. En sådan rådgivning må for det første være international i sit *grundlag*: Rådgiveren (herunder advokaten) må være i stand til at sætte sig ind i det retlige grundlag, som hans udenlandske klient arbejder på, og som ikke nødvendigvis er harmoniseret med det retsgrundlag, rådgiveren selv arbejder på. Det ligger i sagens natur, at rådgiveren må kunne beherske fremmedsprog (først og fremmest engelsk) og kunne begå sig i et internationalt forretningsmiljø. Men i takt med at sådanne færdigheder indarbejdes inden for disse klientsegmenter, indtræder en gradvis nedbrydning af lokale retskulturer, der har ført til en tilsvarende internationalisering af den juridiske rådgivning til internationale klienter.

7. Store advokatfirmaer: De store og internationalt orienterede advokatfirmaer har søgt at imødekomme dette behov for specialisering, bl.a. inden for finansiering og overdragelse af store virksomheder. Dermed har den danske advokatbranche fulgt de internationale udviklingstendenser. Ofte vil rådgivningen inden for forskellige retsområder (selskabsret, skat, konkurrenceret, immaterialret, miljøret mv.) skulle præsteres inden for korte tidsrammer, men med flere hundrede fleksibelt orienterede jurister til rådighed lader det sig gøre. Specialisering og vækst går dermed hånd i hånd.

I løbet af 1990'erne indtrådte der således en række fusioner i Danmark mellem advokatfirmaer på tværs af landet. Det førte til frembringelsen af tre store advokatfirmaer: *Bech-Bruun* (dengang Bech-Bruun Dragsted), *Kromann Reumert* og *Gorrissen Federspiel* (dengang Gorrissen Federspiel Kierkegaard). Til kredsen af store advokatfirmaer kan også føjes *Plesner* (dengang Plesner Svane Grønborg), *Kammeradvokaten/advokatfirmaet Poul Schmith* (se herom s. 233 ff.), *DLA Piper* (se herom straks nedenfor), *Horten* og *Accura*. *Advokatfirmaet DAHL* er etableret i det jyske og vokset i kraft en række fusioner hen over årtusindskiftet. Firmaet beskæftiger i dag mere end 200 medarbejdere, heraf over 100 jurister, fra kontorer i Aarhus, Esbjerg, Herning, København og Viborg.

I tillæg hertil findes der et stort antal mellemstore danske advokatfirmaer samt et antal advokatfirmaer, som virker i tilknytning til store internationale advokatfirma-

er. Det største danske advokatfirma, der indgår i et sådant samvirke, er *DLA Piper*. Et andet eksempel er *Bird & Bird*.

Ved siden af de store advokatfirmaer findes der en række mindre og mellemstore advokatfirmaer, der – undertiden i uformelle netværkssamarbejder – også løser de kvalificerede og mandskabskrævende opdrag, der efterspørges af det internationale klientel. Nogle af disse netværkssamarbejder er helt uformelle og eksisterer alene i kraft af henvisningsordninger. Andre er opbygget som kædesamarbejder, se hertil afsnit 6.5.

Med denne udvikling er den danske advokatkultur (eller i hvert fald den del af den, der har berøring med det internationale forretningsklientel) genstand for en betydelig krydspåvirkning i samspillet med internationale advokatfirmaer. Påvirkningen indtræder dels i forbindelse med samarbejdet om konkrete sager (fx internationale fusioner og virksomhedsoverdragelser eller international voldgift), dels i det faglige miljø, der naturligt udvikler sig inden for fagområder med en international berøring. I takt hermed har en række fremmede begreber gjort deres indtog i dansk juridisk terminologi, fx *due diligence (»DD«)*, *mergers and acquisitions (»M&A«)*, *corporate finance* og *compliance*.

8. Brancheglidninger: Af disse grunde dækker moderne advokatvirksomhed over en række vidt forskelligartede firmatyper, hvis eneste fællestræk er, at deres indehavere og nøglemedarbejdere har samme uddannelse og samme titel (med hertil hørende særlige pligter). Jo mere specialiserede opgaver advokaterne sættes til at varetage, desto større bliver konkurrencen fra andre rådgivere, der allerede har specialiseret sig inden for de enkelte retsområder. Skatteområdet er det mest iøjnefaldende eksempel herpå – i takt med at skattelovgivningen i løbet af 1980'erne voksede til et helt ekstremt kompleksitetsniveau, flyttede rådgivningen fra advokaterne over til revisorerne, jf. nærmere redegørelsen herom i afsnit 1.4.2. Rådgivningen om patenter og varemærker et andet, jf. nærmere redegørelsen i afsnit 1.4.8.

Et eksempel på særregler er de regler, som pålægger advokater og andre juridiske rådgivere særlige pligter, når de fører sager inden for særlige sektorer. I afsnit 1.4.8 omtales fx de regler, der gælder for de europæiske patentadvokater, der har ret til at føre sager ved den europæiske patentmyndighed (EPO). Et andet praktisk eksempel er de etiske regler, som det amerikanske børstilsyn, Securities and Exchange Commission (SEC), har udformet for advokater, der optræder over for SEC (se Rules and Regulations for the Securities and Exchange Commission and Major Securities Laws). I en særlig »Part 205« finder man et sæt

Standards of Professional Conduct for Attorneys Appearing and Practicing Before the Commission in the Representation of an Issuer. Reglerne pålægger bl.a. advokaten at foretage indberetninger om væsentlige regelbrud (§ 205.3(b)).

9. Særlige procesordninger og advokatkulturer: Efter at brancheforeningen Danske Advokater blev etableret i 2008 med det formål at udvikle og styrke den enkelte advokatvirksomhed og advokatbranchen, er der opstået en række specialiserede delforeninger, alle med sekretariatsbistand fra Danske Advokater. Som nærmere omtalt i afsnit 3.6.2 har flere af disse specialforeninger vedtaget særlige etiske regler, som deres medlemmer forventes at overholde. Nogle specialforeninger, herunder Danske IT-advokater og Danske Insolvensadvokater, tilbyder dernæst en særlig certificeringsordning for advokater med særlig dokumenteret erfaring inden for deres respektive områder.

Derudover tog Danske Advokater i 2014 initiativ til udarbejdelsen af et særligt »advokatKODEKS«. Kodekset har et bredere perspektiv, der søger at danne »en ramme for de værdier, som branchen ønsker at arbejde og være kendt for«. Anbefalingerne angår altså ikke advokatens praktiske sagsbehandling, men opstiller en række principper, som giver plads til det enkelte firmas valg af metode. Principperne angår »Etisk synligt ansvar«, »Etiske dilemmaer« (som advokatfirmaerne anbefales at udarbejde retningslinjer for), »Moderne ledelse med fokus på kunder og medarbejdere«, »Diversitet som styrke« og »Åbenhed og gennemsigtighed«. Advokatfirmaer, der har tilsluttet dette kodeks, skal oplyse om, hvordan de lever op til kodekset. Det sker årligt ved en enkel indberetning til Danske Advokater om realiseringen af de fem anbefalinger – første gang i 2016. Indberetningen sker efter »følg eller forklar«-princippet, hvorefter advokatfirmaet skal forklare, hvis det helt eller delvis ikke har efterlevet kodekset.

Sådanne særregler tilsigter ikke at udfylde den generalklausul om god advokatskik, som gælder i medfør af RPL § 126, stk. 1, men i konkrete tilfælde kan de godt påvirke denne bedømmelse i kraft af selve det tilsagn om regelefterlevelse, som et markedsført medlemskab indebærer.

I amerikansk ret kendes certificering af advokater både på frivilligt grundlag og som resultatet af statslig lovgivning. For at understøtte arbejdet med den frivillige certificering af særlige advokatspecialer har the *ABA Standing Committee on Specialization* i 2006 udarbejdet »A Concise Guide to Lawyer Specialty Certification«, der gengiver de almindelige regler herom og giver praktiske råd vedrørende etablering af et certificeringsprogram.

1.1.4. Konkurrence- og Forbrugerstyrelsens 2021-udspil

De retspolitiske ønsker om at undgå barrierer i markedet for juridisk rådgivning er senest kommet til udtryk i den rapport om »Konkurrencen i advokatbranchen«, som Konkurrence- og Forbrugerstyrelsen offentliggjorde den 14. januar 2021. Rapporten indeholder 16 anbefalinger til ændringer i reglerne om advokaternes mødemonopol, advokaters uddannelse, krav om brug og deponering af advokattitlen, advokatfirmaers formål og selskabsform, ejerskab og ledelse af advokatfirmaer og de advokatetiske regler om interessekonflikter, forbud mod »klientfiskeri« og om prisaftaler.

Rapporten blev i foråret 2021 genstand for en offentlig høring, der viste en ganske bred tilslutning til dens anbefalinger. Heroverfor stod en principielt funderet modstand fra Advokatrådet og Danske Advokater. Dermed manglede den konsensus, som ellers kunne have skabt grundlag for virkeliggørelsen af de stillede forslag.

Ved brev af 29. oktober 2021 meddelte justitsministeren Folketingets Retsudvalg (REU, Alm. del, Bilag 35), at en gennemførelse af alle af analysens anbefalinger efter Justitsministeriets opfattelse ville »give anledning til en række grundlæggende og principielle retssikkerhedsmæssige betænkeligheder«, fordi »analysens anbefalinger efter ministeriets opfattelse generelt set tillægger hensynet til retssikkerheden en for beskeden vægt over for hensynet til konkurrencen«. Videre hed det:

> »Justitsministeriet har i det lys været i dialog med Erhvervsministeriet om mulige initiativer som opfølgning på analysen, Det er på den baggrund besluttet, at der bør arbejdes videre med de af Konkurrencerådets anbefalinger, der konkret og umiddelbart vil gavne den almindelige forbruger i mødet med landets advokater. Det drejer sig om følgende anbefalinger:
>
> — Alle kunder modtager tilbud i fast 'standardskabelon', før en aftale indgås,
> — advokatfirmaerne skal oplyse priser på henholdsvis ydelser til standardpris og timepriser på egen hjemmeside,
> — faste kuratorpaneler skal udpeges jævnligt på baggrund af konkurrence mellem ansøgerne, og tildeling af konkursboer uden aktiver skal ske efter transparente tildelingskriterier og
> — konkurrencen om bobestyrerboer skal styrkes.«

I skrivende stund afventes konkrete udspil til virkeliggørelsen af disse forslag.

1.1.5. Metodiske spørgsmål

Afgrænsning: Det er næppe muligt at behandle advokatrettens problemer uden at klargøre sine *ideelle forestillinger* om, hvordan advokatprofessionen bedst kan opfylde sine opgaver i retssystemet. Bogen anlægger her et *konservativt* perspektiv, der anskuer den danske advokatprofession i lyset af den gældende og nedarvede regulering. Perspektivet forudsætter dermed, at den danske advokatprofession, trods enkelte lovreformer, er forblevet nogenlunde uantastet gennem tiderne. Vi antager, at denne forudsætning er ganske udbredt blandt danske advokater.

Den retspolitiske afvejning: Om der fortsat er grundlag for denne særlige ordning for advokater, kan til stadighed diskuteres. Hvorfor bør netop *advokater* indtage en særstilling i retssystemet? Mange andre rådgivere (fx inden for byggeri og teknik) spiller jo også en rolle for en hensigtsmæssig udførelse af samfundets mangeartede funktioner.

En sådan diskussion pågår løbende mellem advokater og andre leverandører af juridisk rådgivning (fx ejendomsmæglere, revisorer og patent- og varemærkeagenter). Retsstillingen har gradvis ændret sig, og den giver løbende anledning til konkurrenceretlige overvejelser. Som nævnt i afsnit 1.1.4 er dette senest sket med *Konkurrence- og Forbrugerstyrelsens* rapport af 14. januar 2021 om »Konkurrencen i advokatbranchen«, der (s. 290 ff.) stiller en række forslag, der gør det lettere for ikke-advokater at træde ind på de markeder, herunder navnlig i rollen som bestyrer af konkursboer, som traditionelt har været forbeholdt advokater.

Særligt om møderetsmonopolet: En særlig problemstilling knytter sig til advokaternes møderetsmonopol, der hviler på den tanke, at advokaten ultimativt vil kunne optræde som partsrepræsentant for klienten i en retssag og dermed bane vejen for, at klienten får en prøvelse af sit retskrav ved domstolene. Selv om sagsførelse sjældent udgør advokatens hovedbeskæftigelse, spiller denne, ofte teoretiske, mulighed en væsentlig rolle. Derfor har selve advokattitlen en betydelig markedsføringsværdi. For de rådgivere, der konkurrerer med advokaterne, vil ønsket om at kunne *markedsføre* sig under selve advokattitlen ofte være større end ønsket om at kunne føre sådanne sager og i øvrigt opnå de privilegier, som retsordenen (fortsat) sikrer advokaterne.

Hvad man vil mene i denne diskussion, beror i nogen grad på personlige præferencer og antagelser om, hvordan man ønsker, at retssystemet indrettes. Begge systemer har fordele og ulemper. Ønsker man et system med *åben konkurrence* –

ikke blot inden for de enkelte rådgiverbrancher, men også imellem disse – kan dette synspunkt begrunde, at advokatprofessionen og kravene til advokatydelsen dereguleres, så også andre rådgivere melde sig i konkurrencen. Men i takt hermed må man også anerkende, at der vil tegne sig et mere uensartet marked, hvor den enkelte klient kan have vanskeligere ved at *overskue* kvaliteten og indholdet af den enkelte rådgivningsydelse. Ligeledes kan domstolsprocessen risikere at lide under den *kommunikationskløft*, der vil opstå mellem de enkelte leverandører af juridiske tjenester på den ene side (fx revisorer, patentrådgivere, landinspektører og rådgivende ingeniører) og de juridisk uddannede dommere ved de almindelige domstole på den anden.

En sådan fuldt liberaliseret udvikling vil medføre en fragmenteret retsordning, hvor den enkelte instans – domstole, administrative myndigheder, klageorganer mv. – nødsages til at etablere sine egne spilleregler for, hvordan juridisk bistand skal kunne præsteres i de respektive sammenhænge, således som det fx kendes fra de internationale prøvelsesinstanser, der omtales i afsnit 5.2.5. En sådan fragmentering er på en måde allerede realiseret, idet forskellige af de internationale instanser, som advokaterne ofte kommer i berøring med, ofte vil have deres egne procesregler, herunder om partsrepræsentation. Ligeledes er den regulering, der finder sted i specialforeningerne for særlige advokater, udtryk for en sådan fragmentering.

Tilsyn og regeludvikling: Som det vil fremgå af kap. 5-11, ligger en af de største opgaver for udviklingen af en moderne dansk advokatret i at skabe indhold i generalklausulen i RPL § 126, stk. 1, om »god advokatskik«. Hvor hovedparten af de øvrige advokatpligter (fx om beskikkelse, etablering og selskabsdannelse) iagttages gennem *enkle og enkeltstående* beslutninger eller efter *præcise regelsæt* (fx om hvidvaskkontrol, sikring af betroede midler og efteruddannelse), efterlader generalklausulen løbende tvivlspunkter. Hvor en sådan tvivl foreligger, vil det medføre en usikkerhed, der både hæmmer advokatens udfoldelsesmuligheder og bidrager til at skabe usikkerhed i omverdenen om den tillid, der kan næres til advokater og deres brand.

Denne bog bygger på det grundsynspunkt, at den bedste regulering af det centrale spørgsmål om indholdet af »god advokatskik« opnås ved, at advokatstanden søger at regulere sig selv. Dette grundsynspunkt ligger bag den gældende regulering, og som det fremgår af den historiske redegørelse i kap. 2, har det en lang historie bag sig. En selvregulering af selve advokatprofessionen forudsætter en aktiv deltagelse af Advokatrådet og med inddragelse af stående udvalg, ad-

vokatkredse og andre særlige fora. Ved løbende at forholde sig til de advokatretlige og etiske temaer, der kan opstå i det praktiske retsliv, vil Advokatrådet og Advokatsamfundet dermed kunne løfte denne væsentlige opgave, hvilket bl.a. vil være egnet til at imødegå nogle af de kritikpunkter mod branchen, som lejlighedsvis rejses udefra, senest med Konkurrence- og Forbrugerstyrelsens rapport af 14. januar 2021, som omtalt i afsnit 1.1.4.

> I den seneste udgave af AER har Advokatrådet således ladet det generelle forbud mod klientfiskeri, som fremgik af AER 2019 pkt. 8.2, 1. pkt., udgå. Det må ligge inden for rammerne af Advokatrådets kompetence til at tilpasse AER på områder, hvor retsstillingen ikke ligger fast, jf. advokatvedtægtens § 31, stk. 3. Advokatrådet har således – med rette – ikke ladet sig binde af den modsatte opfattelse, som Justitsministeriet har givet udtryk for i et brev af 24. marts 2020 til Konkurrence- og Forbrugerstyrelsen. I brevet udtales det, at forbuddet mod klientfiskeri i AER 2019 pkt. 8.2, 1. pkt., er en »direkte og nødvendig følge« af generalklausulen. Det bemærkes, at Advokatsamfundet ved flere tidligere lejligheder har påtaget sig en sådan »lovgivende« rolle.

I konsekvens af denne tanke har mange set et behov for, at Advokatsamfundet, i højere grad end tilfældet var i de første år efter 2007-reformen, spiller en aktiv rolle som det forum, der ikke alene *debatterer*, men også søger at regulere de forhold, der erfaringsmæssigt giver anledning til tvister blandt advokater indbyrdes og i forholdet til klienter og andre. En sådan løbende debat er påkrævet *dels* inden for velkendte dele af advokatretten, hvor retsopfattelsen måske ændrer sig (reglerne om interessekonflikter og advokaters honorarer er eksempler herpå), *dels* inden for områder, hvor nye advokatopgaver og sagstyper er kommet til (advokatens bistand ved mediation kunne være et eksempel herpå. Den vejledning om advokatundersøgelser, som Advokatrådet udsendte i september 2022, og som på flere punkter slår fast, hvad Advokatsamfundet anser som udtryk for »god advokatskik« i sådanne undersøgelser, er et aktuelt udtryk for, hvordan Advokatsamfundet kan indtage en sådan rolle.

Ganske mange områder af advokatretten kunne med fordel synliggøres og præciseres gennem sådanne debatter og heraf følgende regulering. Gennem de seneste år har der udviklet sig en praksis, hvor sådanne debatter og reguleringsinitiativer primært udfolder sig i regi af de særlige foreninger, der er opstået omkring forskellige faglige specialer, se hertil afsnit 3.6.2.

1.2. Advokatprofessionen

1.2.1. Professionsbegrebet

Begrebets udspring: Begrebet *profession* kommer fra det latinske ord *professio*, som betyder *offentligt erklæret*. Tanken er altså, at medlemmerne af en profession samles om nogle værdier, der er udmeldt til offentligheden. Medlemmerne *samles* med andre ord i kraft af dette kendte og fælles sæt af værdier, som de erklærer enighed om (eventuelt efter edsaflæggelse), og som på en gang forpligter og samler dem. Man kan ikke rimeligvis tale om nogen »rengøringsprofession«, allerede fordi rengøringsmedarbejdere – selv om der jo intet ville være til hinder herfor – ikke har samlet sig om at formulere etiske krav til de (uomtvistelige) værdier, deres arbejde er forbundet med.

> Forestillingen om, at der opstår en særlig forbindelse mellem forskellige professionsudøvere i kraft af deres fælles erfaring eller viden, genfindes i de mystiske broderskaber, der har udviklet sig inden for andre professionsområder (fx frimurervæsenet). For en udefra kommende iagttager kan det være nærliggende at se medlemmerne af en profession i et tilsvarende mystisk lys, fordi de besidder en særlig status og magt, jf. nærmere *Helle Blomquist*: Lawyers' Ethics – The Social Construction of Lawyers' Professionalism. Danish Practicing Lawyers. And Some Pre-Conditions for Their Ethics (2000), s. 154 ff., og *Deborah L. Rhode & Geoffrey C. Hazard, Jr.*: Professional Responsibility and Regulation (2007), s. 1 ff. Sådanne forestillinger kan man på forskellige kulturtrin fx spore for både læger og præster.

Jurist- og advokatprofessionen: Som nævnt i afsnit 1.1.1 har man fra gammel tid anskuet *jurister* som tilhørende én profession. Uden en samlet organisatorisk styring og fælles værdinormer mv. kan denne anskuelse i dag vanskeligt opretholdes. Ser man derimod på advokaterne som en delmængde af juristprofessionen, træder professionsegenskaberne frem med stor tydelighed. Advokater er i alle retsordninger samlet i *organisationer*, der enten udleder deres beføjelser af lovgivningen (jf. for dansk ret RPL § 143, der foreskriver, at Det Danske Advokatsamfund udgøres af alle danske advokater), eller som virker i tilknytning til de særlige fora, hvor advokaten udøver sin gerning. De organisatoriske vedtagelser, der har gyldighed inden for disse organisationer, har ofte overlevet gennem generationer.

Som anført af *Andrew Boon*: Lawyers' Ethics and Professional Responsibility (2015), s. 30 ff., udspringer forestillingen om, at der til bestemte professioner hører bestemte etiske værdier, af den usikkerhed og de skønselementer, der ofte gør sig gældende i disse professioner, idet han nuancerer komponenterne i et sådant

»professional value system«, med bl.a. krav om *commitment*, *altruism*, *loyalty*, *emphathy*, *courage*, *wisdom*, *neutrality*, *justice*, *integrity* og *independence*.

Både ingeniører, læger, præster, jurister og advokater vil ofte skulle fremsætte faglige udsagn om spørgsmål, som efterlader tvivl, selv om de lovmæssigheder og sammenhænge, som gør sig gældende, i princippet er velkendte. I kombination med klientens endnu større usikkerhed om substansen skaber dette et helt særligt behov for at sikre troværdigheden og tilliden til rådgivningen. En stor del af denne indsats udføres så i regi af de faglige sammenslutninger der bl.a. har mulighed for at sikre kravene mere effektivt, fx gennem frivilligt indførte pligter til godkendelse og disciplinære reaktioner.

1.2.2. De liberale erhverv

Som profession betragtet tilhører advokaten gruppen af *liberale erhverv*. Selv om dette begreb ikke er defineret i lovgivningen, anvendes det ofte om virksomhedstyper, der kendetegnes ved at præstere personlig, rådgivende eller behandlende tjenesteydelser. Se hertil *Caroline Heide-Jørgensen*: Liberale erhverv (2000), s. 10 ff., der bl.a. betoner, at det i det latinske ord *liber* (fri) ligger, at der er tale om et hverv, som sømmer sig for en fri mand.

Betegnelsen knytter hverken an til bestemte kvaliteter ved den leverede tjenesteydelse eller til kendetegn ved de organisatoriske eller retlige rammer, som den præsteres inden for. Både en højspecialiseret advokat og en dygtig frisør med en rent håndværksmæssig uddannelse, der driver egen virksomhed, anses som liberale erhvervsudøvere. Trods de manglende definitioner er der dog enighed om, at et liberalt erhverv kendetegnes ved at blive udøvet *frit og selvstændigt*, med *professionalisme og integritet* og efter principper, der artikuleres af de forskellige liberale erhvervsudøvere i *repræsentative forsamlinger*.

1. Selvstændighed: For det første er den liberale professionsudøver en *selvstændig erhvervsdrivende*, der udbyder tjenesteydelser af personlig art. En offentligt ansat person vil uanset sin uddannelsesbaggrund, og selv om den pågældende leverer tilsvarende tjenesteydelser (fx inden for det sundhedsmæssige område), aldrig kunne være liberal erhvervsudøver i denne rolle. I dette krav ligger bl.a. en forestilling om, at den liberale erhvervsudøver stiller sin person bag den rådgivning, han udøver (og – hvis rådgivningen fører til et erstatningsansvar – også sin formue!).

2. Professionalisme: For det andet bygger den liberale rådgivning på en professionel kompetence, der typisk er erhvervet i kraft af en *højere uddannelse* (fx som arkitekt, ingeniør, dyrlæge, praktiserende læge eller revisor). I funktionel henseende er fokus på »den personlige rådgivende eller behandlende indsats«. De fagområder, der dækkes af liberale erhverv, findes derfor primært inden for *sundhedssektoren* (praktiserende læger, dyrlæger, tandlæger og apotekere), inden for de *tekniske fag* (ingeniører, arkitekter og landinspektører) og inden for *juridiske og økonomiske fag* (advokater, revisorer og ejendomsmæglere).

I kraft af rådgiverens professionelle kompetence finder man typisk en *informationsmæssig asymmetri* mellem den liberalt erhvervsudøvende rådgiver og klient. Klienten søger netop rådgiverens bistand for at kompensere for sin manglende viden. Derfor er det et væsentligt kvalitetsparameter, at rådgiveren leverer den relevante viden til klienten med grundighed og oprigtighed. Fordi rådgiveren har en praktisk *mulighed* for at misinformere sin klient og misbruge klientens fortrolighed til at pleje uvedkommende interesser, er der dernæst behov for at undgå, at uvedkommende interesser spiller ind.

3. Integritet: For det tredje kendetegner det de fleste professioner, at de virker inden for en retlig ramme, der sikrer en særlig integritet (dvs. uafhængighed af andet end klientinteresser). Den »rådgivning«, som en sælger yder sin kommende køber som led i salgsforhandlingerne, kan være nok så professionel og korrekt, men den er ikke »uafhængig«, idet sælgeren jo har en egeninteresse i at sælge genstanden. Derfor er sælgeren – uanset sin hæderlighed og sine færdigheder – ikke liberal erhvervsudøvende, jf. *Jørgen Hansen*: Advokatgerningen som liberalt erhverv (1986), s. 94. Tilsvarende gælder for den rådgivning, en offentlig myndighedsperson måtte præstere som led i sin vejledningspligt, og den rådgivning, der ydes af en medarbejder i et pengeinstitut. De andre interesser, der derfor *ikke* gør sig gældende for den liberale rådgiver, er fremmede aktionærer og koncernforbundne virksomheder.

> Revisorprofessionen udgør i nogle henseender en undtagelse fra dette princip, idet den revisor, der reviderer regnskaber mv., dermed optræder i rollen som »offentlighedens tillidsrepræsentant«, jf. revisorlovens § 16, stk. 1. Heri ligger netop, at revisor ikke skal lade sig styre af klientens (kortsigtede) interesser, men af de interesser, som aktionærer, kreditorer, myndigheder og andre har i, at aflagte regnskaber mv. er korrekte og retvisende.

De nærmere krav til denne integritet antager forskellige former inden for de forskellige liberale professioner.

4. Selvregulering: For at sikre deres uafhængighed har de liberale erhverv ofte organiseret sig på en måde, der sikrer mod kontrol og indflydelse udefra. Liberale erhvervsudøvere har traditionelt drevet virksomhed i lille skala, ofte som personvirksomheder. Denne erhvervsstruktur har affødt en naturlig interesse i at skabe tillid til selve professionen. Selvregulering af liberale erhverv har været stærkest på samfundsområder præget af mange små firmaer (eller i perioder af historien, hvor den slags firmaer har domineret). For store firmaer, der henvender sig til internationale klienter, spiller den en relativt mindre rolle.

Blandt andet derfor har de liberale erhverv traditionelt været underkastet en betydelig grad af selvregulering – enten i kraft af de vedtagelser, der træffes inden for de relevante organisationer, eller i en lovgivning, der har søgt at beskytte kunder i relation til rådgivning med potentielle skadevirkninger. Lovgivningsmæssigt har man undertiden understøttet denne selvregulering ved at knytte alment gældende retsvirkninger til beslutninger truffet inden for de organisationer, der har understøttet de enkelte rådgivererhverv. Det retspolitiske grundlag for denne selvregulering er for tiden til debat. På grund af de krav om tillid og uafhængighed, der kendetegner disse erhverv, har konkurrencen hvervene imellem til tider været ret så indædt på grænseområder, hvor flere mulige professioner var på banen. Bl.a. derfor har det været gjort gældende, at sådanne ordninger rummer konkurrencemæssige fordele for de pågældende rådgivere.

5. Tredjepartsskyldighed: For mange liberale erhverv er det for det tredje et kendetegn, at erhvervsudøveren ikke udelukkende er forpligtet over for sin klient, men også over for tredjeparter og over for samfundet. Hvor en sådan tredjepartsskyldighed gør sig gældende, vil man ofte se etiske regler og andre normer formuleret med det formål dels at præcisere pligtens indhold, dels at signalere en særlig etisk kvalitet over for omverdenen. For advokater kommer princippet navnlig til udtryk i AER art. 3, stk. 1, der udtaler, at advokaten indtager en »særlig stilling« i et retssamfund. Ligeledes kommer det til udtryk ved de regler, der antages at gælde om advokatens samfundsskyldighed, se nærmere herom afsnit 12.1.2.

Tredjepartsskyldigheden kan få varierende retlige udslag. For nogle erhvervs vedkommende vil der gælde etiske eller lovfastsatte regler om *kontraheringspligt*. En sådan pligt gælder herhjemme for beneficerede advokater, der i kraft af deres

såkaldte *beneficium* forpligter sig til at påtage sig opdrag efter retsbeslutning. For engelske *barristers* gælder en såkaldt *cab rank rule*, der forpligter *barristeren* til at påtage sig opdrag for de klienter, der melder sig via en *solicitor*. Dernæst er det ikke ukendt, at den liberale erhvervsudøver holdes *erstatningsansvarlig* af tredjemand for sin rådgivning. En byggerådgiver skal fx sikre, at byggeriet præsteres på en måde, der sikrer byggeriets anvendelighed også i efterfølgende salgsled. Tilsvarende vil fejl begået af en advokat efter omstændighederne kunne påføre denne erstatningskrav over for medkontrahenter til klienten.

7. Organisering: Liberale erhvervsdrivende har en lang tradition for at organisere sig. Fordelene ved at samles i og synliggøre sig gennem organisationer er iøjnefaldende, når man er et lille firma. Mængden af erhvervsudøvere er i et sådant miljø stort, og oplevelsen af de andre som »konkurrenter« mindre. Det organisatoriske liv giver dernæst mulighed for at opbygge et netværk og udveksle faglige og forretningsmæssige erfaringer og for at formulere politiske synspunkter over for beslutningstagere. Herudover kan nævnes formål af mere specifik faglig karakter, herunder at sikre faglige krav til professionens udøvere, uddannelseskontrol og efteruddannelse samt ikke mindst selvregulering. Inden for stort set alle rådgivningsprofessioner inden for liberale erhverv finder man således velfungerende organisationer med en lang historie bag sig og med effektive organer til varetagelse af disse forskelligartede formål. Tidligere var de væsentligste liberale erhverv i Danmark organiseret i *Liberale Erhvervs Råd*, der forestod en vis oplysningsvirksomhed, afgav høringssvar og repræsenterede de liberale erhverv i Konkurrencerådet. Rådet findes ikke længere. Denne dybt forankrede praksis kommer til udtryk i den *laugstankegang*, der i store dele af samfundet var fremherskende frem til den næringsfrihed, der blev knæsat med næringsloven af 29. december 1857, se hertil afsnit 2.2.3.

I et bredere perspektiv kan man forklare de liberale erhvervs selvregulering i et princip om *noget for noget*: Advokatstanden nyder på den ene side nogle privilegier (bl.a. i kraft af selvreguleringen og gennem de særlige enerettigheder og privilegier, der er forbeholdt advokater), men betaler til gengæld herfor ved at optræde som »vagthund« over for trusler mod retssikkerheden og ved at sikre mindrebemidlede adgang til domstolene.

Historiske strømninger: Som det vil fremgå af afsnit 1.4, har denne selvregulering været genstand for retspolitisk modstand fra flere sider. For det *første* har man på enkelte sagsområder (fx hvidvasklovgivningen) valgt at indføre regler, der går på

tværs af de eksisterende regler for advokater. I takt hermed er der kommet stadigt flere retlige begrænsninger. For det *andet* har man fjernet flere og flere af de privilegier, der tidligere var knyttet til advokatprofessionen. Denne udvikling er sket, i takt med at advokatprofessionen i stigende grad er blevet genstand for *lov*regulering.

1.2.3. Klient eller kunde?

Den liberale erhvervsudøvers medkontrahenter betragtes ofte ikke som »kunder« (med den underforståede opfattelse, at »kunden har altid ret«), men som *klienter*. Forskellen i denne sprogbrug hænger netop sammen med de forskellige typer af pligtforhold, ordene signalerer. Hvor en »kunde« almindeligvis *efterspørger* en ydelse, som leverandøren *leverer*, hvorefter parternes forpligtelser over for hinanden bringes til ophør, indgår en »klient« i en slags tjenesteforhold, der indledes, ved at klienten anmoder rådgiveren om bistand, men som først etableres, når rådgiveren efter særskilte overvejelser om opdragets indhold og konsekvenser har påtaget sig det.

På latin anvendes ordet *cliens* om en person, der står i et underordnelsesforhold til en anden. Tankegangen er altså, at klienten anmoder (»inklinerer«) sin rådgiver om bistand i håbet om, at rådgiveren vil yde denne. Det afhængighedsforhold, der ligger i klientbegrebet, viser sig ved, at klienten ikke kan regne med at opnå den ønskede bistand. Adgangen til denne forudsætter stedse, at rådgiveren (advokaten) kan forsvare at yde rådgivningen ud fra sine egne faglige og professionsetiske værdier.

Denne opfattelse medfører flere forskelligartede konsekvenser.

For det første vil rådgiveren i et klientforhold almindeligvis kunne afvise anmodninger, som han ikke anser for personligt eller etisk rigtige, uden at en sådan afvisning vil give klienten misligholdelsesbeføjelser mv. Derfor kan advokaten almindeligvis bringe et klientforhold til ophør, hvis der skulle opstå en etisk begrundet uenighed mellem advokat og klient. På markedet for advokatydelser betyder det, at forskellige advokatfirmaers anseelse i et vist omfang beror på, hvilke mere eller mindre »pæne« klienter de påtager sig (henholdsvis afviser) at repræsentere.

For det andet signalerer klientbegrebet, at advokatens beslutning om at antage opdraget ikke alene træffes ud fra forretningsmæssige interesser i at tjene penge, men også ud fra almene overvejelser om, hvad der *føles* rigtigt. I beslutningen om, hvorvidt en sag skal anlægges eller ikke, må det ideelt set ikke spille ind, om omkostningerne ved at føre sagen (økonomisk og personligt) vil være ude af

proportion med værdien af det krav, der gøres gældende, ganske som lægen ved beslutningen om at tage en patient under behandling heller ikke bør skele til, om han tjener penge ved behandlingen. At der i et vist omfang bør inddrages sådanne hensyn i valget af, om der skal rådgives, og om rådgivningens omfang, ligger omvendt klart. Kontroversiel er derfor afvejningen af, *hvilken* vægt disse hensyn bør have. Foruden problemstillingens helt principielle side indgår sådanne afvejningsspørgsmål hyppigt i advokatens tilrettelæggelse af det enkelte opdrag, i dommerens vurdering af, hvilket vederlag den beneficerede advokat skal kunne oppebære, og i forsikringsselskabernes skøn over, hvilken dækning der skal udbetales i henhold til en retshjælpsforsikring. Afgrænsningsproblemet er tilsvarende velkendt inden for sundhedsvæsenet.

Over for disse til en vis grad teknisk-historiske begrundelser står det rent praktiske argument for kunde-terminologien, at denne er udtryk for det sprog, klienten ofte vil betjene sig af, se hertil *Allan Ohms* i Advokaten 4/2000, s. 97 f. Konkurrence- og Forbrugerstyrelsens rapport af 14. januar 2021 taler konsekvent om advokaternes »kunder«. Advokatsamfundet lancerede i 2003 et brandingprojekt, hvori der blev lagt op til en ændring af terminologien, men klientbegrebet indgår fortsat i AER, ligesom det benyttes i retsplejeloven, herunder ikke mindst i generalklausulen i RPL § 126, stk. 1. Betegnelsen »klient« er bl.a. af disse grunde fortsat den mest udbredte.

1.2.4. Statistik

Ifølge Danmarks Statistik omsatte advokatbranchen i 2020 for 15,578 mia. kr. og beskæftigede i alt 12.155 personer. Hvor det samlede omsætningstal er steget støt siden 2012, hvor branchen omsatte for 13,134 mia. kr., er antallet af beskæftigede faldet. Det udgjorde i 2012 12.381 personer. Antallet af bestallingshavende advokater udgjorde den 1. juli 2022 7.110, hvoraf 5.161 virkede i advokatfirmaer og 1.949 i andre virksomheder.

Ifølge Konkurrence- og Forbrugerstyrelsens rapport af 14. januar 2021 (se navnlig de seks bilag til rapporten, s. 302) udgjorde det samlede marked for *juridisk* rådgivning i 2018 i omegnen af 24 mia. kr. Heraf indtog »Rådgivning om fast ejendom« førstepladsen med en omsætning på 1,91 mia. kr., »Anden erhvervsrådgivning« andenpladsen med 1,73 mia. kr. og »Selskabsret« (der muligvis også omfatter bistand ved virksomhedsoverdragelser) tredjepladsen med en omsætning på 1,34 mia. kr. Omsætningen fra »Civile retssager« udgjorde 1,21 mia. kr. og fra »Strafferet« beskedne 530 mio. kr.

1.3. Elementer i advokatopdraget

1.3.1. Oversigt

Retsplejelovens regler om advokater forudsætter, at advokaten driver »advokatvirksomhed«, jf. RPL § 124, stk. 1. Generelt antages dette begreb at indeholde to hovedkomponenter: *partsrepræsentation* og *rådgivning*, jf. for en nærmere forståelse af disse begreber nedenfor i afsnit 4.5.1. Som her anført udgør en central komponent heri den juridiske rådgivning, økonomisk og anden rådgivning til klienten samt klientrepræsentation for domstolene og over for offentlige myndigheder og organisationer i retlige spørgsmål og tvister.

Som flere gange påpeget i det foregående er advokaten dog andet og mere end en privat, erhvervsmæssig udøver af et juridisk liberalt erhverv, der præsterer disse tjenester efter aftale eller på grundlag af en retsbeslutning. Moderne advokatvirksomhed omfatter et bredt sortiment af forskelligartede opgaver.

I de følgende afsnit omtales seks væsentlige hovedelementer af advokatens bistand, der med forskellig vægt ofte vil indgå i et opdrag, nemlig fritstående rådgivning, retshjælp, forhandling, projektarbejde, koncipering og administration. Sondringen knytter sig til velkendte aspekter af advokatens opdrag. Som det vil fremgå, vil der i forbindelse med samme klientopdrag ofte indgå vekslende elementer.

1.3.2. Fritstående rådgivning

Karakteristik: Det første fagelement består af den fritstående rådgivning. Her leverer advokaten en juridisk viden med sigte på konkrete sager, fx for at optimere klientens interesser i en forestående disposition eller for at forhindre, at konflikter opstår. Den juridiske viden kan enten angå *gældende* ret eller om retsstillingen, som den *kunne* se ud, hvis klienten disponerede på den ene eller anden måde.

Som regel vil den fritstående rådgivning kun have værdi i samspil med andre former for bistand, fx koncipering, forhandling el.lign. Derfor vil der ofte indgå andre former for kyndighed end den rent juridiske i rådgivningen. I sin mest stringente udformning vil den fritstående rådgivning forme sig som *responderende virksomhed*. På dette område er advokaten i konkurrence med andre leverandører af juridisk rådgivning, fx revisorer, patent- og varemærkeagenter og universitetsfolk. Men hvor sådanne rådgivere typisk har et bestemt fokus, vil den fritstående advokatjuridiske rådgivning ofte kunne profitere af en mere *almen* orientering.

Dette skyldes den faglige generalitet, som advokaten virker på grundlag af. I særlige tilfælde vil rådgivningen fremstå som resultatet af indgående studier af dokumentation og andre beviser. Den vil da kunne tage skikkelse af en *advokatundersøgelse*, se hertil afsnit 17.3.

Erhvervsmæssig rådgivning: For erhvervsklienter vil det navnlig være relevant at kombinere rådgivningen med erhvervsmæssige synsvinkler og færdigheder. Disse elementer af rådgivningen omtales i forarbejderne til RPL § 124, stk. 1, se FT 1989-90, tillæg A, sp. 3857, som »økonomisk og anden rådgivning«. Se nærmere herom afsnit 4.2. Advokaten præsterer fx denne rådgivning i forbindelse med *bestyrelsesarbejde*, ved *mergers and acquisitions* og i forbindelse med arbejdet med *rekonstruktion* af insolvente virksomheder. Rådgivningen ligger tæt op ad den forretningsrådgivning, revisorer og patentagenter m.fl. præsterer i tillæg til deres primære rådgivningsydelser (inden for regnskabsvæsen, ingeniørvidenskab etc.).

Personlig rådgivning: En betydelig del af advokatens rådgivning præsteres over for en klient, der er i krise, eller som står over for en skelsættende beslutning. Det gælder, hvad enten opdraget i hovedsagen er erhvervsmæssigt eller personligt. Advokaten vil derfor ofte indtage en *mentors* position over for klienten, som på sin side tilsvarende ofte vil forvente, at advokatrådgivningen indeholder andet og mere end en stillingtagen til sagens strengt juridiske aspekter. Denne *omsorgsfunktion* har altid været en integreret del af advokatens opdrag. At den spiller en mindre fremtrædende rolle for erhvervsklienter, forandrer ikke dette grundlæggende aspekt af ydelsen.

> At også erhvervsklienter har behov for disse personlige elementer af rådgivningen, er genstand for den meget betydningsfulde fremstilling The Trusted Advisor, skrevet af *David Maister, Charles Green & Robert Galford* (2000), på dansk ved Else Warberg: Tillidsbaseret rådgivning (2004). Heri beskriver de tre forfattere, hvordan en rådgiver (som i deres afgrænsning ikke nødvendigvis er en advokat) kan positionere sig over for sin klient med en så høj grad af tillid, at klienten ikke alene henvender sig, når det konkrete rådgivningsbehov er aktualiseret, men allerede når de indledende overvejelser melder sig.

Konstaterende erklæringer: I en særlig kategori af den fritstående rådgivning finder vi de tilfælde, hvor advokaten afgiver en erklæring over for en tredjepart, der indeholder advokatens vurdering af et retligt eller faktisk forhold. Der findes flere, indbyrdes vidt forskellige, former for erklæringer af denne karakter og en tilsva-

rende varieret retlig regulering. De erstatningsretlige aspekter af at afgive sådanne erklæringer behandles i afsnit 21.3.5.

I en første gruppe står den ukomplicerede erklæring, hvorved advokaten *attesterer* et bestemt forhold, fx en underskrift (såkaldte vitterlighedsattestationer). Reglerne herom omtales kort i afsnit 15.4 nedenfor.

En anden gruppe udgøres af de – ofte ganske komplicerede – udtalelser om, hvorledes et faktisk forhold forholder sig (*legal opinions*, juridiske responsa, *due diligence*-rapporter etc.). Sådanne opdrag ligger meget tæt op ad den klassiske juridiske rådgivning.

Se nærmere om due diligence *Mads Bryde Andersen*: Enkelte transaktioner (2022), afsnit 2.8.d, og *Johannus Egholm Hansen & Christian Lundgren*: Køb og salg af virksomheder (2019), afsnit 10.4 (s. 254 ff.). Om *legal opinions* se *Mads Bryde Andersen* a.st., afsnit 3.6.e, *Henrik Kure*: Finansieringsret (2021), kap. 18, og *Dan Hanqvist* i SvJT 2004, s. 573 f. Lovgivningen stiller undertiden krav om, at en virksomheds advokat eller revisor erklærer sig om forhold i virksomheden. Se fx årsregnskabslovens § 159 d, der giver Erhvervsstyrelsen hjemmel til at stille krav om, at en virksomhed inden for en nærmere fastsat frist indhenter en erklæring fra »en godkendt revisor, en advokat eller en anden sagkyndig« om rigtigheden af oplysninger eller redegørelser afgivet eller indsendt af virksomheden. På områder, hvor sådanne regler gælder, kommer advokaten til at udføre funktioner, der svarer til den, notaren udfører i andre jurisdiktioner, jf. afsnit 1.5.4.

Når en konstaterende erklæring afgives, efter at advokaten har gennemført en række faktiske undersøgelser, og i den forbindelse foretaget en selvstændig bevisvurdering, har bistanden andet end rådgivningsmæssig karakter. Disse såkaldte *advokatundersøgelser* må derfor rubriceres som »anden bistand«, der kort præsenteres s. 41 f. og i øvrigt behandles mere indgående i afsnit 17.3.

1.3.3. Bistand ved konfliktløsning

Karakteristik: Sammen med *forhandling*, jf. herom i afsnit 1.3.4, udgør advokatens bistand ved konfliktløsning den nok mest klassiske advokatopgave. I en klassisk betydning består denne rådgivning i, at advokaten fører en sag igennem til en forpligtende afgørelse, hvor en kompetent instans tager stilling til parternes tvist. I en bredere betydning dækker betegnelsen al den bistand, der tilsigter at gennemføre klientens ret over for en anden part. I nogle tilfælde er afgørelsen endelig – i andre tilfælde vil sagen kunne føres videre gennem anke, kære, klagesagsbehandling eller anfægtelse. Ofte vil der blive formuleret et opdrag for hvert af disse skridt.

Synonyme betegnelser for tvistløsningsbistanden er »partsrepræsentation« og »retshjælp«. Det sidste begreb anvendes dog typisk i en mere snæver forstand som den offentlige retshjælp, advokater yder på grundlag af reglerne i RPL § 128 og efter reglerne om fri proces kap. 31 (§§ 323-336).

Inddeling: Ser man på konfliktens *art*, kan man sondre mellem civil sagsførelse (herunder såvel i private som offentligretlige retsforhold), forsvarerbistand (og bistand i udlændingesager), tvister i forbindelse med separation og skilsmisse og særlige procesformer (fx under bobehandling, faderskabssager, administrativ frihedsberøvelse og tvangsfjernelse mv.). Nogle af disse sager er undergivet parternes rådighed, andre ikke. Konflikter undergivet parternes rådighed løses ikke nødvendigvis ved domstolene, men ofte også ved forhandling, mediation eller voldgift.

En væsentlig del af denne indsats vil bestå i, at advokaten – alt efter hvilken side han står på – *fremsætter* eller *anfægter* påstande og anbringender. Bistanden præsteres, når der er en aktuel – eller nært forestående – retstvist mellem klienten og en eller flere modparter. Retshjælpen kan imidlertid antage mange forskellige former.

Advokatstandens rolle: Som det fremgår af afsnit 2.1, har det traditionelt været advokater, der har varetaget denne bistand. Retsplejelovens regler om advokater tildeler advokaten en hovedrolle i retssystemet, som andre rådgivere ikke nødvendigvis er egnet til. Advokatbestalling forudsætter *generelle* færdigheder, der modsvarer den danske domstolsordning, hvor specialdomstole har undtagelsens karakter. Disse faglige krav kombineres med en professionsetisk regulering (herunder i form af pligten til at optræde i overensstemmelse med *god advokatskik*), der håndhæves af advokatmyndighederne. Dette dobbelte krav til advokaten begrunder advokatens særstilling i retssystemet.

Ifølge RPL § 131 er advokater eneberettigede til (med de undtagelser der følger af §§ 136, 260 og 730) at udføre retssager for andre. Med den ændring, der i 2007 blev gennemført i RPL § 260, stk. 5, blev advokatens procesmonopol reduceret, idet en procespart nu fik mulighed for at lade sig repræsentere ved en rettergangsfuldmægtig, der ikke er advokat. Med *U 2021.446 HK* er det slået fast, at partens brug af sådanne rettergangsfuldmægtige også giver grundlag for tilkendelse af sagsomkostninger.

Partsrepræsentation i retten: I et vist omfang bistår domstolene parterne under sagsførelsen. Således skal retten i medfør af RPL § 339, stk. 4, vejlede en *selvmøder* om, hvad denne bør foretage til oplysning af sagen og i øvrigt til varetagelse af sine interesser under denne. Se ligeledes RPL §§ 500 og 561 og dødsboskiftelovens § 91 om henholdsvis fogedrettens og skifterettens tilsvarende forpligtelser. Ved denne aktive rolle adskiller danske domstolene sig fra andre retsordninger, hvor hele processen ligger i hænderne på parterne. Et retssystem, der overlader parterne eneansvaret for sagsførelsen, vil udvikle en mere markant advokatprofession. Dette forhold præger fx det såkaldte *adversarial system*, der karakteriserer amerikansk advokatkultur som omtalt s. 113 f.

Modpartsdialoger: Som led i sin bistand under tvisten vil advokaten skulle indgå i *dialoger* med modparten, der sigter mod at identificere parternes uenighed og – om muligt – bringe tvisten til ophør gennem forlig, jf. herom straks nedenfor. Retssystemet har også en interesse i, at der hersker tillid til de krav, der gøres gældende af advokater. Som nærmere uddybet i afsnit 15.2.2 om den såkaldte *sandhedspligt* har advokaten en særlig pligt til at sikre grundlaget for det krav, der gøres gældende. Når modparten selv lader sig repræsentere ved en advokat, skal dialogen primært foregå mellem de involverede advokater, jf. nærmere afsnit 12.2.2.

Forhandlingen: Hvis modparten ikke uden videre frafalder sit krav, vil næste skridt herpå være en *forhandling*, som enten kan foregå ved yderligere korrespondance, gennem møder med modparten, eller ved at parterne gør brug af en institutionaliseret metode til alternativ konfliktløsning (fx mediation el.lign.). Denne del af opdraget behandles nærmere i afsnit 1.3.4.

Sagsførelsen: Fører forhandlingen ikke videre, vil opdraget ofte indebære, at advokaten tager skridt til at føre sag ved domstolene, over for offentlige myndigheder, ved administrative retter eller gennem voldgift. Advokatens bistand vil her bestå i at udarbejde de dokumenter, der sætter de respektive procedurer i værk, samt – alt efter de regler, der er gældende i det pågældende forum – at føre sagen igennem, herunder ved fremlæggelse, afhøringer og anden bevisførelse, procedure mv.

Advokatens procesfuldmagt rummer altså meget andet og mere end arbejdet i retssalen og frem til hovedforhandlingen. Selve »proceduren« (dvs. fremførelsen

af klientens synspunkter for den dømmende ret) indebærer kun et fragment af advokatens samlede arbejde. En ganske betydelig del af dette arbejde går således med at forberede sagen, såvel i den skriftlige fase som ved procedurens tilrettelæggelse.

Inkassoarbejde: Gennemtvingelse af åbenbare (eller i hvert fald ubestridte) krav betegnes almindeligvis som *inkassering* og den hermed forbundne erhvervsaktivitet som *inkassovirksomhed*. I konsekvens af det foran omtalte møderetsmonopol har advokaten ligeledes monopol på at bedrive den del af inkassoarbejdet, der indebærer domstolskontakt, først og fremmest gennem sagsanlæg og tvangsfuldbyrdelse. Hvor inkassobureauer kan yde bistand i forbindelse med opgørelse af den skyldige fordring samt ved henvendelsen til debitor og indlevering af betalingspåkrav til fogedretten, er advokater i sager, som ikke behandles efter de særlige regler om småsager (dvs. som udgangspunkt i sager med en sagsgenstand på mere end 50.000 kr.) eneberettigede til at bringe sagen for retten (typisk med henblik på opnåelse af udeblivelsesdom) samt ved at gennemføre de efterfølgende retsskridt i fogedretten (foretagelse af udlæg, ind- og udsættelsesforretninger, rekvirering af tvangsauktion mv.).

På markedet for inkassation har der i årevis udfoldet sig en tæt konkurrence mellem advokater og inkassobureauer, se hertil *Mogens Holm*: Milepæle og kilometersten. Et kvart århundrede af Advokatsamfundets historie som oplevet af Mogens Holm (1998), s. 62. I kølvandet på gennemførelsen af reglerne om betalingspåkrav i RPL kap. 44 a er advokaternes monopol på den del af inkassoarbejdet, der foregår ved domstolene, udhulet derved, at en part i sager om betalingspåkrav kan lade andre end advokater (det vil i praksis navnlig sige inkassobureauer) møde for sig, jf. RPL § 260, stk. 5. Denne hjemmel kan dog ikke udstrækkes således, at inkassobureauer i forlængelse af en sådan inddrivelse træder frem på kreditors vegne over for fogedretten under en senere tvangsfuldbyrdelse, se hertil *U 2020.2643 ØLK*. Den forenklede inkassoproces forudsætter en nogenlunde klar sondring mellem gennemtvingelse af krav, der er *åbenbare* (men som af andre grunde, fx insolvens eller modvillighed ikke bliver præsteret), og krav, som er genstand for tvist. Inkassering omfatter såvel tilvejebringelsen af *eksekutionsgrundlaget* for kravet (fx dom efter retsplejelovens almindelige regler eller betalingspåkrav efter reglerne i kap. 44 a) som den efterfølgende *tvangsfuldbyrdelse*. Det fælles kendetegn er, at anvendelsen af retssystemet ikke bunder i en tvist mellem parterne. Dukker en sådan konflikt op senere, fordi debitor gør indsigelse imod kravet, ændres sagens status fra at være »inkassosag« til at være en ordinær retssag. Se i øvrigt om inkassoarbejde *Ulf Svejgaard Poulsen* i Advokatsamfundets Festskrift i anledning af Retsplejelovens 75 års jubilæum (1994), s. 191 ff.

1.3.4. Forhandling

Begrebet forhandling beskriver den udveksling af synspunkter om to eller flere parters uforenelige position, der har til formål at få dem til at mødes om en forståelse eller enighed. I en bredere betydning kan man tale om forhandling i enhver situation, hvor nogen bringer et synspunkt eller en position til andres kendskab, med henblik på at den eller de pågældende skal motiveres til at indrette sig i overensstemmelse hermed. Dermed indbefatter begrebet deltagelse i såvel aftaleforhandlinger som procedure ved domstolene, voldgiftsretter og administrative nævn.

Forhandlingsprocessen vil – alt efter sin karakter – bære præg af flere faktorer, der er unikke for hvert enkelt forhandlingsopdrag. Ved afgrænsningen af det advokatretlige fagområde kan man udskille forskellige elementer i en advokatforhandling, der kan give grundlag for retlig regulering, hvad angår såvel form som indhold.

Artikulering: Et væsentligt element i advokatens forhandling er, at advokaten artikulerer klientens ønsker, dvs. formulerer dem således, at de *former sig* som retskrav, der støttes på gældende retsregler. I denne opgave præsterer advokaten flere færdigheder. Ikke alene præsterer advokaten en juridisk indsats, der har til formål at præstere og præge det enkelte synspunkt. Han optræder også i en slags *pædagogisk* opgave, der består i at gøre retskravet og de ledsagede begrundelser forståelige, så det ikke skyldes en forkert opfattelse af sagsforholdet, at det ikke tages til følge. Denne egenskab er lige så vigtig i en aftaleforhandling som i en hovedforhandling.

Lobbyvirksomhed: Det moderne samfund er kendetegnet ved en betydelig omskiftelighed i regelgivningen. Navnlig på politisk følsomme områder som fx skat, energi, miljø, planlægning, indvandring og sociale ydelser, er der en betydelig offentlig fokus på regelværket. Derfor vil der ofte indtræde regelændringer og i takt hermed ofte pågå retspolitiske drøftelser. Her vil der ofte træde en kreds af aktører på banen, fx større virksomheder og interesseorganisationer, som vil forsøge at påvirke den lovgivningsmæssige proces. Kvaliteten af denne proces vil ofte kunne løftes betydeligt ved brug af juridisk bistand. Denne bistand vil organisationerne eller virksomhederne ganske ofte selv råde over, men i stigende grad er det blevet almindeligt at understøtte den ved antagelse af advokatbistand.

Advokaters og andres bistand ved lobbyarbejde er genstand for lovregulering i visse lande uden for Danmark. I USA er der givet regler, der pålægger lobbyister at registrere sig i Kongressen. Herhjemme er sådanne aktiviteter alene begrænset ved reglerne om god advokatskik, der bl.a. stiller krav om gennemsigtighed i advokatens opdrag, jf. nærmere afsnit 12.1.4. Ordningen kendes ikke i dansk forfatningsret. I 2011 etablerede EU-Parlamentet og Kommissionen et fælles offentligt åbenhedsregister med henblik på at give oplysninger om dem, der søger at påvirke EU-politikken. Registeret omfatter advokatfirmaer, NGO'er og tænketanke såvel som de traditionelle lobbyister. Ifølge oplysningerne på EU-Kommissionens hjemmeside var der i januar 2022 13.337 organisationer i registeret, hvoraf 7.526 personer er akkrediteret til EU-Parlamentet. Se om forarbejdet til registeret *Lars Økjær Jørgensen* i Advokaten 7/2009, s. 44 f. Registrering er obligatorisk for at få adgangskort som lobbyist til EU-Parlamentet. Enkelte tidsskrifter, fx den litterære afdeling af Ugeskrift for Retsvæsen, har forsøgt at tage højde for sådanne problemer ved at vise tilbageholdenhed omkring optagelsen af artikler om sager, der skrives af den procederende advokat, og som fremstår som en »efterprocedure« til sagen.

1.3.5. Koncipering

Som led i rådgivningen om specifikke transaktioner vil der almindeligvis indgå væsentlige elementer af *koncipering*. Det siger sig selv, at der indgår koncipering i alle elementer af advokatens arbejde. Det generelle kendetegn er, at advokaten benytter sit sprog og sit kendskab til det relevante retsgrundlag til at formulere den tekst, der efterfølgende skal anvendes til et bestemt formål.

Ét formål kan være at frembringe en tekst, som efterfølgende skal udgøre retsgrundlaget mellem klienten og en modpart. Her optræder advokaten teknisk set som *retspolitiker*, idet han med det forpligtende dokument (hvad enten der er tale om en aftale, et testamente, en hensigtserklæring eller et tilbud) formulerer den retsregel, der udtrykker klientens ønsker om sin fremtidige retsstilling. Et andet formål kan være at klargøre grundlaget for klientens position, fx i et processkrift.

Man kan ikke udskille særlige regler, der i snæver forstand regulerer advokatens koncipering. I det omfang advokaten er forpligtet til at udvise *omhu* eller optræde med *værdighed*, ligger der heri, at denne omhu og værdighed mv. også skal udvises i forbindelse med skriftlige udfærdigelser. Fordi advokatens erklæringer og udtalelser er – og skal være – omgivet af en særlig respekt, vil gældende ret ofte sætte grænser for, hvorledes bestemte dokumenter bør konciperes, fx ved at fastslå, hvordan en tvetydig aftale skal fortolkes, når den er konciperet af den ene parts advokat (se herved *Mads Bryde Andersen*: Grundlæggende aftaleret (2021), afsnit 5.3.a, om koncipistreglen).

> Visse konciperingsopgaver kan dog give anledning til advokatretlig tvivl. Fx kan det være vanskeligt at afklare, hvornår en advokat handler pligtstridigt ved at indlægge en tvetydighed i et forpligtende dokument med det formål at forlede en modpart til at opgive en retsstilling eller pålægge sig en forpligtelse. Spørgsmål herom kan opstå både i en tvist om salærets størrelse, og når det gælder advokatens erstatningsansvar. Se nærmere herom afsnit 21.4.2.

Bortset herfra berører hovedparten af de problemer, der har at gøre med koncipering, i hovedsagen de færdigheder, advokaten må råde over for at løse denne opgave optimalt.

1.3.6. Anden bistand

Som leverandør af juridisk viden vil advokaten ofte blive inddraget i samarbejde, der alene fokuserer på advokatens juridiske kompetence uden at inddrage de særlige aspekter, som advokattitlen og advokatens klassiske rolle i særlig grad understøtter.

Administration: Tidligere var det ikke ualmindeligt, at advokater påtog sig at varetage forskellige typer af administrative opgaver, som indebar et vist element af retsanvendelse, fx administration af udlejningsejendomme og formueadministration. I dag er denne del af advokatens arbejde reduceret betydeligt. Dette er sket i takt med den høje grad af specialisering, som præger de fleste forretningsområder. Ejendomsadministration varetages dog stadig af særligt specialiserede advokatvirksomheder. Som anført s. 175 stiftede en række advokater, der arbejder med administration af ejendomme, i 2006 Foreningen af Advokater med Ejendomsadministration.

> Efter reglerne i bekendtgørelse nr. 1444 af 13. december 2013 om værgemål skal værgen (ofte forældrene) indsætte en mindreårigs formue på mindre end 75.000 kr. på en konto i et pengeinstitut. Er formuen på 75.000 kr. eller mere, skal den indsættes i en forvaltningsafdeling, der er godkendt i medfør af værgemålslovens § 35, se bekendtgørelsens § 33. Bekendtgørelsens § 14, stk. 2, foreskriver i øvrigt, at faste eller andre professionelle værger (herunder advokater) er underlagt bogføringsloven og klientkontovedtægten med de tilføjelser, der følger af bekendtgørelsen.

Enkelte advokatopdrag indebærer betydelige administrative opgaver. Det gælder fx behandlingen af døds- og konkursboer samt frivillige gældsordninger og rekonstruktion. Selv om advokaterne ikke har noget lovbestemt monopol på disse ydelser, er det stadig den praktiske regel, at advokater udpeges som kuratorer i

konkursboer, se betænkning 1273/1994, s. 23 og 26 (hvis udsagn fortsat står ved magt), og som bobestyrere i dødsboer. Det er dog kun advokater, der kan autoriseres som bobestyrere, jf. dødsboskiftelovens § 11, stk. 1. Bortset herfra er der intet til hinder for, at bobehandling varetages af andre rådgivere, herunder navnlig de finansielle institutioner, som i alle tilfælde varetager sikringen af de betroede midler. Finansielle virksomheder kan typisk administrere formuemasser effektivt og billigt, fordi de i forvejen har opbygget det fornødne administrative og de rådgivningsmæssige forudsætninger.

Projektarbejde: Et *projekt* er en afgrænset og målrettet række af aktiviteter, der kombineres og koordineres med sigte på at realisere et bestemt formål af forretningsmæssig, personlig eller anden karakter. Forstået i denne brede betydning vil der indgå »projekter« i talrige dele af advokatens rådgivning. Som *forsvarer* for et ungt menneske, der har begået kriminalitet første gang, ligger der fx et selvstændigt »projekt« i at finde frem til en foranstaltning, der sikrer gerningsmanden de bedst mulige sociale rammer, så risikoen for gentagelseskriminalitet reduceres. Typisk anvendes begrebet dog kun om mere komplekse foranstaltninger, der løber over længere tidsforløb og involverer talrige deltagere. I forbindelse med udvikling af komplekse it-systemer vil der fx blive defineret en række delprojekter, som fokuserer på forskellige dele af det samlede system, fx funktionalitet, kommunikation, integration, sikkerhed og brugergrænseflader.

Stadig flere rådgivningsopgaver løses i et projektarbejde, som udtrykkeligt er organiseret som et projekt – og gerne også efter en særlig udpeget *fremgangsmåde*. Det gælder fx opdrag om virksomhedsoverdragelser, offentlige udbud, advokatundersøgelser, generationsskifter, virksomhedsetableringer og visse typer af patentering og rettighedssikring. Navnlig inden for tekniske områder (byggeri, konstruktion og it-udvikling) har der udviklet sig særlige principper for projektstyring. Det er navnlig sket på it-området, hvor der er etableret særlige standarder for gennemførelsen af projekter om udvikling af it-systemer (fx PMI, IPMA og Prince2), som deltagerne i disse projekter kan opnå at blive certificeret efter som led i forskellige kursusudbud. Også advokater kan blive certificeret efter disse projektstandarder. Når en advokat har et sådant certifikat, vil de øvrige deltagere i et projektarbejde vide, at advokaten kender sin rolle og sine pligter som projektdeltager, fx ved at bidrage med sagkundskab om lovligheden af projektet ifølge reglerne i EU's generelle forordning om databeskyttelse (GDPR).

Når advokaten indgår i et projektsamarbejde sammen med andre rådgivere, må han kunne arbejde effektivt tværfagligt. Der er altså ikke »kun« behov for at

skulle gøre sig forståelig over for klienten, men også for at kunne drage nytte af de andre rådgiveres særlige færdigheder. For at understøtte en sådan dialog kan det være nødvendigt at betjene sig af *almene* terminologier, der uden sigte på den konkrete fagjargon anskuer komplekse sammenhænge som »systemer« bestående af »komponenter«, der udfører »funktioner« i medfør af bestemte »lovmæssigheder«. Se hertil *Mads Bryde Andersen:* IT-retten (2005), afsnit 2.3.

Advokatundersøgelser: I dag er det blevet almindeligt, at virksomheder, som ønsker en kritisk problemstilling med mulige retlige implikationer undersøgt og afklaret, henvender sig til en advokat eller et advokatfirma for at få gennemført en såkaldt *advokatundersøgelse*. Sådanne undersøgelser vil ofte blive iværksat på grundlag af en ledelsesbeslutning, fx i tilfælde, hvor en organisation ønsker en redegørelse om, hvorvidt der er foretaget kritisable handlinger inden for organisationen, eller hvor virksomheden ønsker en redegørelse for muligheden for at rejse erstatningskrav mod tredjeparter. Som nævnt s. 715 f. kan nogle advokatundersøgelser have lighedspunkter med *responderende virksomhed*. Hvis undersøgelsen involverer en bedømmelse af tredjeparters adfærd, er der også lighedspunkter med advokatens *afgørelsesvirksomhed*, jf. herom straks nedenfor. De vanskelige spørgsmål, der gør sig gældende herom, behandles nærmere i afsnit 17.3.

Temaet for disse undersøgelser kan være vidt forskelligt. De såkaldte bankundersøgelser, der fandt sted efter finanskrisen i 2008-2009, havde således lighedspunkter med responderende virksomhed, jf. til belysning heraf *ANK af 7. juni 2012*, sagsnr. 2010-02-0540 og 2010-02-0541. Andre involverer vanskelige bevisvurderinger og forudsætter gennemførelse af afhøringer mv. af en art, der fx kendes i tjenestemandssystemet, se herved tjenestemandslovens §§ 20-23 om disciplinære undersøgelser. Danske Advokater udsendte i 2012 under titlen »Advokatundersøgelser« en praktisk vejledning til udførelse af advokatundersøgelser. Offentlige myndigheder vil endvidere – hvis der lægges vægt på de muligheder for oplysning af sagen, som loven giver mulighed for – kunne gå frem efter lov nr. 357 af 2. juni 1999 om undersøgelseskommissioner og granskningskommissioner. Loven opstiller bl.a. krav om sammensætningen af sådanne kommissioner (et spørgsmål, der bl.a. beror på, om kommissionen skal foretage retlige vurderinger), om beskikkelse af bisidder, om kommissionens kommissorium om vidne- og oplysningsforpligtelser og om kommissionens voteringer. Foranlediget af den debat, der rejste sig i forbindelse med anvendelse af advokatundersøgelser og interne klageordninger i såkaldte Me-Too-sager, nedsatte Advokatrådet i efteråret 2021 en arbejdsgruppe med den opgave at udarbejde en vejledning om advokatundersøgelser, som i september 2022 resulterede i en Vejledning om advokatundersøgelser, der på nogle punkter reflekterer Advokatrådets opfattelse af, hvad der er god advokatskik ved udførelsen af så-

danne undersøgelser og på andre punkter »best practice« på området. Ved revisionen af AER i 2022 blev der som art. 52-53 indsat to mere overordnede regler herom. Advokatens pligter ved gennemførelse af advokatundersøgelser behandles nærmere i afsnit 17.3.

Afgørelsesvirksomhed: Advokater udpeges ofte som dommere i voldgiftssager og til deltagelse i kompetente råd og nævn i den offentlige forvaltning. Rammebetingelserne for dette virke er anderledes end i traditionelle advokatopdrag, fordi advokaten ikke udfører noget *opdrag* for nogen af parterne, men derimod – alt efter indholdet af parternes voldgiftsklausul og/eller af de forskrifter, der gælder for den pågældende voldgiftsinstitution – alene har pligt til at træffe en afgørelse i den sag, der er forelagt voldgiftsretten. Som udgangspunkt må det derfor også antages, at de krav, der gælder til en advokat som voldgiftsdommer, ikke er anderledes end dem, der gælder for dommere, universitetsjurister eller andre, der modtager hverv som voldgiftsdommere.

Advokaten er derfor som udgangspunkt ikke bundet af reglerne om god advokatskik, når han virker som voldgiftsdommer. Se nærmere om denne afgrænsning i afsnit 12.1.1. Som nærmere omtalt i *Mads Bryde Andersen*: Praktisk aftaleret (2019), afsnit 9.4.b, udgør voldgiftsretten en juridisk person etableret med sigte på det specifikke voldgiftsopdrag (og de eventuelle sager mod voldgiftsretten, som kan tænkes at følge i kølvandet herpå). I dette samvirke vil advokaten først og fremmest være bundet af de regler, der gælder for den pågældende voldgiftsret, og som advokaten anerkender ved at påtage sig hvervet som voldgiftsdommer. Der er navnlig ingen »klient« at tage hensyn til, og det nærmere indhold af det »opdrag«, der pålægger voldgiftsdommeren retlige forpligtelser, bestemmes af reglerne for voldgiftsretten, ikke af de advokatretlige regler. Den eneste begrænsning, advokaten her vil være underlagt, følger af RPL § 126, stk. 4, der forbyder en advokat uden for sin advokatvirksomhed i forretningsforhold eller i andre forhold af økonomisk art at »udvise en adfærd, der er uværdig for en advokat.« Se herom afsnit 12.2.6.

Myndighedsopgaver: Som nærmere omtalt i afsnit 4.7.2 følger det af RPL § 122, at udøvelse af advokatvirksomhed ikke kan forenes med en juridisk stilling ved domstolene, anklagemyndigheden eller politiet.

Det samme gælder, når advokater optræder som medhjælpere under straffesager, selv om fokus i denne rolle ikke er på den egentlige afgørelsesvirksomhed. Se herved *U 1999.1837 H*, der tog stilling til et spørgsmål om en advokats habilitet på grundlag af forvaltningslovens regler. Se nærmere om dommen afsnit 1.5.2 og 3.3.5.

Mediation og retsmægling: Efter reglerne i RPL kap. 27 kan retten efter anmodning fra parterne udpege en retsmægler til at bistå parterne med selv at nå frem til en aftalt løsning på en tvist, som parterne har rådighed over. Som retsmægler kan enten udpeges en dommer eller dommerfuldmægtig ved den pågældende ret eller en advokat, som er antaget af Domstolsstyrelsen til at fungere som retsmægler i den pågældende landsretskreds. I praksis udpeger domstolenes typisk særligt uddannede advokater som retsmæglere. En række institutioner og foreninger beskæftiger sig med uddannelsen af disse retsmæglere (eller mediatorer), herunder *Mediationsinstituttet* og specialforeningen *Danske Mediatoradvokater*.

Retsplejeloven giver ikke særlige regler for, hvordan retsmæglingen udføres, men overlader det ifølge § 275 til retsmægleren at fastlægge forløbet af retsmæglingen i samråd med parterne. Oplysninger, der fremkommer under en retsmægling, er ifølge § 277 fortrolige, medmindre parterne aftaler andet, eller oplysningerne i øvrigt er offentligt tilgængelige.

Bestyrelsesarbejde: En væsentlig del af advokatens fritstående rådgivning udføres i bestyrelseslokalet, når advokaten er indvalgt som *bestyrelsesmedlem* for en erhvervsdrivende virksomhed, en fond eller en anden juridisk person. En sådan rådgivning kan aktualisere den for en erstatningsretlig vurdering vanskelige afgrænsning af, om advokaten reelt har virket som »advokat« i et »opdrag« for en klient. På den ene side vil advokatens bestyrelseskolleger ofte forvente, at advokaten udtaler sig om gældende ret på samme måde, som hvis han havde virket i et advokatopdrag. På den anden side udgør advokaten sammen med sine bestyrelseskolleger udgør elve det – selskabsretlige – organ, der udmønter den juridiske persons dispositioner. Det ligger klart, at advokaten som bestyrelsesmedlem er undergivet andre regler end dem, der gælder for udøvelse af advokatvirksomhed. Se tilsvarende *Lars Heuman*: God advokatsed (2013), s. 131 f. I tilfælde, hvor advokaten rådgivning til bestyrelsen efter sit indhold og omfang kan minde om advokatrådgivning, er han dog forpligtet til at præcisere for sine bestyrelseskolleger, at han ikke optræder i rollen som advokat. Denne pligt følger af advokatens pligt til at sikre transparens om advokatopdraget, jf. nærmere afsnit 12.1.4.

Advokatrådet udgav i august 2008 en redegørelse med anbefalinger om Advokater i bestyrelser. Den anbefaler bl.a. advokater, der får tilbudt bestyrelsesposter, at tage stilling til, om de samtidig skal varetage opgaver som juridisk rådgiver for selskabet, og om advokattitlen skal benyttes som led i bestyrelsesarbejdet. Se om de erstatningsretlige aspekter af advokatens bestyrelsesarbejde nedenfor i afsnit 21.5.3. Om advokaten i den pågældende funktion udøver »advokatvirksomhed«, beror på, om han yder bistand i klientopdrag under anvendelse af sin titel. Gør han ikke det,

gælder i stedet RPL § 126, stk. 4, hvorefter advokaten i forretningsforhold eller andre forhold uden for sin advokatvirksomhed ikke må udvise en adfærd, der er »uværdig« for en advokat. Advokatrådets redegørelse gennemgås – kritisk – af *Morten Samuelsson* i ET 2009, s. 3 ff.: Advokat eller bestyrelsesmedlem? Danske Advokater har endvidere i 2012 udgivet en redegørelse om Advokaters interessekonflikter i bestyrelsesarbejde.

1.4. Andre juridiske rådgivningsprofessioner

1.4.1. Juridiske rådgivere

Det juridiske rådgivningsmarked: Advokaten er en blandt mange leverandører af *juridisk rådgivning* i samfundet. Som vi skal se i dette afsnit, findes der rådgivningsprofessioner inden for talrige videnområder, der i tilknytning til en mere afgrænset ekspertise *også* yder juridisk rådgivning. Revisorer yder bl.a. rådgivning om skatteretlige forhold, patent- og varemærkeagenter bistår med patent- og varemærkeansøgninger og klageprocedurer, landinspektører rådgiver om matrikulære forhold (og fører sager om skelforretninger), og ejendomsformidlere yder ofte såkaldt sælgerrådgivning ved overdragelse af fast ejendom. Hertil kommer den rådgivning, som private interesseorganisationer (fx faglige organisationer og brancheforeninger) yder til deres medlemmer. Da disse organisationer ikke selv har status af *professioner* og i øvrigt ikke er underlagt særskilt lovregulering, omtales de ikke særskilt i det følgende.

Fordi advokaten er født som generalist og derfor også kan tænkes at rådgive inden for alle disse specialområder, foreligger der en potentiel konkurrencesituation mellem disse andre rådgivere og advokatprofessionen. I praksis vil den ofte vise sig ved, at den *juridiske* rådgivning, der udføres af advokater, glider over i den *tekniske eller forretningsmæssige* rådgivning, der udøves af disse andre professioner, og ved at specialprofessionerne gradvis vil forsøge at udvide deres rådgivning til disse bredere dele af juraen.

Konkurrence og substitution: Netop denne konkurrence er en hovedårsag til, at der fra konkurrenceøkonomisk side er rejst tvivl om, hvorvidt der fortsat er grundlag for at tildele advokatprofessionen særlige privilegier (fx møderetsmonopolet og forbuddet mod fremmed ejerskab til advokatfirmaer). I det omfang der gælder ensartede krav til rådgiverne, vil den ene rådgiver – alt andet lige – kunne sup-

plere eller erstatte den anden. Dette kan udtrykkes således, at rådgivergrupperne kan substituere hinanden.

Lov om juridisk rådgivning: Ved lov nr. 419 af 9. maj 2006 om juridisk rådgivning (LJR) er der fastsat en række krav til juridisk rådgivning af forbrugere, der ydes af andre end advokater og finansielle virksomheder (jf. lovens § 1, stk. 2 og 3). Loven omfatter dermed alle de rådgiverprofessioner, der omtales i det følgende, i det omfang de yder juridisk rådgivning til forbrugere. Med sit meget generelle perspektiv og sine hovedregler, der i mange henseender minder om de advokatretlige, har loven dermed skabt en minimumsbeskyttelse for private forbrugere af juridisk rådgivning fra andre end advokater. Loven kommenteres af *Sonny Kristoffersen*: Lov om juridisk rådgivning (2006) og af *Marie Jull Sørensen*: God skik for juridisk rådgivning – en retlig standard (2011), s. 195 ff.

Ligesom MFL – som loven har visse lighedstræk med – er LJR opbygget på grundlag af et antal generalklausuler og nogle hertil knyttede mere specielle regler. Generalklausulen følger først og fremmest af § 2, stk. 1, der pålægger den, som erhvervsmæssigt yder juridisk rådgivning, at »udvise en adfærd, som stemmer overens med god skik for juridisk rådgivning«. Det udtales i tillæg hertil, at den juridiske rådgiver skal udføre sit hverv »grundigt, samvittighedsfuldt og i overensstemmelse med, hvad berettigede hensyn til kundens tarv tilsiger«. Videre hedder det, at »Rådgivningen skal ydes med den fornødne hurtighed«.

På samme måde som det er sket i § 3, stk. 1, i bekendtgørelse nr. 330 af 7. april 2016 om god skik for finansielle virksomheder, er denne norm udfyldt ved en bekendtgørelse, se bekendtgørelse nr. 684 af 22. juni 2006, hvis § 2, stk. 2, fastslår, at den juridiske rådgiver »skal handle redeligt og loyalt over for kunden«. God skik-reguleringen er dermed dels suppleret med en pligt til at optræde med en særlig høj grad af hæderlighed inden aftaleindgåelsen (udtrykt ved ordet *redelighed*), dels med en særlig aftaleretlig *loyalitetspligt*. Derudover fastslås det, at »rådgivningen skal være relevant, retvisende og fyldestgørende«.

Lovens § 2, stk. 6, forbyder derudover den juridiske rådgiver at modtage *betroede midler* fra kunden (dvs. forbrugeren) eller på kundens vegne. Behovet for at tage imod sådanne midler kan have praktiske årsager. Fx kan patent- og varemærkeagenter have brug for at modtage beløb til betaling af afgifter til offentlige registreringsmyndigheder (herhjemme fx Patent- og Varemærkestyrelsen). Ønsker den juridiske rådgiver at undgå selv at skulle føre klientkonti, kan dette undgås ved, at kunden selv indbetaler sådanne beløb direkte til kreditor.

Interessekonflikter: Ifølge LJR § 2, stk. 7, må en rådgiver ikke yde rådgivning i en sag, hvor rådgiveren selv eller dennes nærtstående har en særlig personlig eller økonomisk interesse i sagens udfald. Det samme gælder i tilfælde, hvor rådgiveren eller dennes nærtstående samtidig rådgiver eller tidligere i samme sag har rådgivet andre, der har en sådan interesse. Med denne regel har man fået en klar hjemmel til at modvirke en adfærd, som ellers måtte udledes af andre retsgrundlag. Brud på reglen kan således straffes med bøde i medfør af lovens § 4.

> Til belysning af de risici, der kan opstå, når fx en patentrådgiver påtager sig opdrag i strid med sådanne regler, kan anføres *U 2015.3294 H*, der ikke fandt det godtgjort, at en person via sin samlever eller via sit arbejde for et patentbureau havde skaffet sig oplysninger om en medicinalvirksomheds erhvervshemmeligheder og benyttet oplysningerne i forbindelse med indlevering af egne patentansøgninger.

Også andre regler kan efter omstændighederne afskære en rådgiver fra at »skifte side« og optræde for en modpart til skade for den tidligere klient. Således kan lov om forretningshemmeligheder (FHL) efter omstændighederne give den forsmåede klient adgang til at få nedlagt et forbud mod rådgiverens ageren for den nye klient, jf. hertil *U 2008.100 ØLK* (om den dagældende MFL § 19, stk. 2, nu FHL § 8).

Tilsynsopgaven: Tilsynet med overholdelse af loven samt med disse forskrifter varetages af forbrugerombudsmanden, jf. FHL § 3.

Oversigt: I de følgende afsnit præsenteres en række professioner, der lejlighedsvis yder »juridisk rådgivning«. Formålet er at kaste lys over de retlige og organisatoriske rammebetingelser, der gælder for disse andre typer af professionsudøvere.

Det gælder om flere af de nævnte professionsudøvere, at de i en eller anden forstand udfører rådgivningsopgaver, der ikke kun har isoleret betydning for klienten, men også for samfundet. Hvor landinspektøren fx sikrer rigtigheden af de matrikulære oplysninger, er auktionslederen en garanti for, at auktioner gennemføres lovligt etc. Redegørelsen for de meget forskelligartede regler, der gælder for disse professioner, viser, *hvor* tilfældige faktorer der i et historisk forløb kan føre til den ene eller anden lovregulering. Samme tilfældigheder kan siges at præge udviklingen af de advokatretlige regler gennem historien og i forskellige dele af verden, der omtales i kap. 2.

1.4.2. Revisorprofessionen

Karakteristik: Lovgivningen om selskaber med begrænset ansvar bygger på et almindeligt princip om transparens, som bl.a. pålægger selskabet mindst en gang årligt at afgive en årsrapport med tilhørende årsregnskab, som angiver dets økonomiske stilling ved årets udgang. At foretage en sådan rapportering er kompliceret og i et vist omfang skønsbaseret. Dens indhold kan være afgørende for omverdenens forståelse af selskabets soliditet. For at sikre en objektiv og gennemsigtig afrapportering gælder der for mellemstore og store selskaber samt børsnoterede og statslige selskaber en *revisionspligt*, jf. årsregnskabslovens § 135, der for så vidt angår kapitalselskaber indebærer, at generalforsamlingen vælger en eller flere revisorer, hvis opgave det er at revidere årsregnskabet, jf. selskabslovens § 144, jf. nærmere §§ 147-52.

Lovgrundlaget: Loven om godkendte revisorer og revisionsvirksomheder (jf. lovbekendtgørelse nr. 1219 af 31. august 2022, i det følgende kaldet revisorloven) fastslår bl.a. betingelserne for *beskikkelse* af statsautoriserede og registrerede revisorer og for *godkendelse* af revisionsvirksomheder samt vilkårene for *udøvelsen* af de opgaver, revisor udfører i forbindelse med revision. Den retlige regulering beror på, om revisor *reviderer* regnskaber, som nærmere præciseret i revisorlovens § 1, stk. 2, henholdsvis afgiver andre *erklæringer* »med sikkerhed«, der ikke udelukkende er bestemt til hvervgiverens eget brug, eller om han yder *anden rådgivning* på områder, der i øvrigt falder inden for hans kompetence.

Loven finder kun anvendelse ved revisors revision af regnskaber mv. og supplerende beretninger samt ved revisors afgivelse af de erklæringer og rapporter, som lovgivningen kræver udarbejdelse af til hvervgiverens eget brug. I det omfang revisor yder almindelig rådgivning, gælder kun retssystemets almindelige regler. Kravet om, at revisor skal udføre sine opgaver i overensstemmelse med »god revisorskik« (jf. § 16, stk. 1, 2. pkt.), gælder kun i relation til opgaver omfattet af lovens § 1, stk. 2.

Revisor som offentlighedens tillidsrepræsentant: Ifølge lovens § 16, stk. 1, er revisor offentlighedens tillidsrepræsentant »under udførelsen af opgaver efter § 1, stk. 2«. Disse opgaver angår netop afgivelse af revisionspåtegninger på regnskaber mv. samt andre erklæringer med sikkerhed, der ikke udelukkende er bestemt til hvervgiverens eget brug. Når revisor virker som offentlighedens tillidsrepræsentant, skal han iagttage »god revisorskik«, jf. § 16, stk. 1, 2. pkt., der herved fremhæver »den nøjagtighed og hurtighed, som opgavernes beskaffenhed tillader«. Uden for dette område er han ligestillet med andre udbydere af sådanne ydelser.

Heri ligger bl.a., at han ikke er dækket af den obligatoriske forsikring eller af det disciplinærsystem, loven anordner. Se herved *Peter Krogslund Jensen m.fl.*: Revisorloven med kommentarer (2018), s. 234 f. Et tidligere gældende generelt forbud mod, at revisor udøver erhvervsmæssige aktiviteter, herunder bestrider bestyrelsesposter eller optræder som administrator eller likvidator, er udgået af loven.

I de senere år er tendensen dog gået i retning af en vis begrænsning i revisorers adgang til at yde rådgivning til klienter, som revisor tillige leverer revisionsydelser til, ligesom nogle af de erhvervsskandaler, der er dukket op, senest Wirecard i Tyskland, har rejst røster om at splitte revisionsvirksomhederne op, således at revision og rådgivning ikke kan ydes i samme virksomhed. For en nærmere gennemgang af den lovgivningsmæssige udvikling på revisionsområdet, se *Lars Kiertzner* i Jakob Lentz m.fl.: Revisoransvar (2020), s. 207 ff.

Konkurrencesituationen: Revisor- og advokatprofessionen har i mange henseender konkurreret i markedet for juridisk rådgivning. Konkurrencen gør sig primært gældende på det (uregulerede) rådgivningsmarked og her primært i relation til erhvervsklienter. På dette område vil både advokat og revisor løbende optræde som klientens faste rådgivere. Derimod er der ingen konkurrence på markedet for de lovregulerede revisionsydelser, hvor revisorerne har et selskabsretligt hjemlet monopol på at afgive de påbudte påtegninger mv. For begge professioner har det være nærliggende at præstere denne sekundære rådgivning *i tillæg* til professionens hovedrådgivning, fx ved rådgivning om den løbende drift af klientens virksomhed. Konkurrencen har ført til en stående debat om, hvilke typer af rådgivning de respektive professioner skulle kunne præstere, og hvilke retlige rammer dette skulle ske inden for.

Konkurrencen har navnlig stået om den skatteretlige rådgivning, se hertil den historiske redegørelse hos *Mogens Holm*: Milepæle og kilometersten. Et kvart århundrede af Advokatsamfundets historie som oplevet af Mogens Holm (1998), s. 65 ff. Navnlig med udviklingen af den moderne, meget komplekse, skatteret og fremkomsten af de store, specialiserede revisionsvirksomheder, blev konkurrencen skærpet. I en (i sin offentliggjorte form udateret) fælleserklæring fra 1982, trykt i Advokaten 1/1983, s. 10, søgte de to brancheorganisationer, Advokatsamfundet og Foreningen af Statsautoriserede Revisorer, at afgrænse de to rådgivningsområder. Det hedder bl.a., at »advokater, hvor der foreligger spørgsmål, der særligt vedrører regnskab og revision, inddrager revisorer i arbejdet, og at den statsautoriserede revisor, hvor der foreligger spørgsmål med juridiske aspekter ud over de rent regnskabsretlige og specifikke dertil knyttede skatteretlige spørgsmål, henviser til advokatbistand«. Se nærmere hertil *Jan Schans Christensen* i Advokatsamfundets festskrift i anledning af

Retsplejelovens 75 års jubilæum (1994), s. 12 ff. Erklæringen blev siden tiltrådt af den daværende Foreningen af Registrerede Revisorer. Den medførte dog ingen borgfred mellem de to professioner.

Konkurrencen mellem advokater og revisorer har også givet anledning til advokatretlige problemstillinger. Da tre advokater ansat i den danske afdeling af den store (daværende, men senere opløste) revisionsvirksomhed *Arthur Andersen* i 1992 stiftede »Arthur Andersen Advokataktieselskab«, rejste Advokatrådet sag med påstand om, at dette navn var vildledende. Advokatrådet gjorde ikke gældende, at det sagsøgte advokataktieselskab havde økonomiske eller instruktionsmæssige forbindelser til Arthur Andersen & Co. SC eller til de andre danske virksomheder, men alene at navnet var vildledende. Heri fik Advokatrådet ikke medhold, jf. nærmere afsnit 12.2.3 med nærmere omtale af *U 1996.729 SH*. En anke til Højesteret blev senere hævet.

Siden har Advokatrådet rejst flere sager mod revisionsfirmaer med påstand om, at ansatte advokater uberettiget har benyttet deres advokattitel under arbejde for virksomhedens kunder. Henvendelser fra henholdsvis Advokatrådet og Danske Advokater til revisionsvirksomheden *Deloitte* førte i marts 2012 til, at den nedlagde sin *legal service*-afdeling med den virkning, at to partnere og 16 øvrige ansatte landet over måtte forlade koncernen. I marts 2020 meddelte revisionsvirksomheden *KPMG*, at den havde taget initiativ til etableringen af *KPMG Law advokatfirma*, der på linje med tilsvarende advokatfirmaer i andre dele af verden opererer uafhængigt, men med en særlig licens til at bruge KPMG-brandet og markedsført som »a Danish law firm within the KPMG network«.

Den 21. juni 2022 offentliggjorde Advokatnævnet et resumé af fire ANK af 9. juni 2022, sagsnr. 2021-628 m.fl., hvorved nævnets flertal (11 ud af de 13 deltagende medlemmer) fandt, at tre advokater havde tilsidesat god advokatskik ved gennem et aftalekompleks med et revisionsfirma ikke at have bevaret deres uafhængighed og integritet. Af resumeet fremgår:

»Et flertal på 11 medlemmer finder, at det på baggrund af de for Advokatnævnet foreliggende oplysninger, kan lægges til grund, at [indklagede selskab] indgår i et aftalekompleks med en række juridiske enheder i [R]-netværket], hvorunder der bl.a. indgår en sublicensaftale, som fastsætter vilkårene for [indklagede selskab]s anvendelse af [R]s navn og brand, en deltagelsesaftale, som forpligter [indklagede selskab] til at overholde R's vilkår, herunder de til enhver tid gældende [R]-regulations, og en serviceaftale, som fastlægger rammerne for serviceydelser gennem [R]-netværket samt betalingen herfor. Det bemærkes, at der for nogle af aftalerne i aftalekomplekset er gensidighed, hvorved indgåelse af en aftale er en forudsætning for en anden. Endvidere lægges det til grund, at [indklagede selskab] i medfør af afta-

lekomplekset – og som oplyst af de indklagede – bl.a. har pligt til at dele oplysninger om navne på klienter og modparter, og at [indklagede selskab] i forbindelse med sagsoprettelse er underlagt [R] review.

Det følger af retsplejelovens § 126, stk. 1, at en advokat skal udvise en adfærd, der stemmer overens med god advokatskik. En advokat skal ved sin repræsentation af en klient og ved sin fremtræden iagttage fortrolighed samt bevare sin uafhængighed og integritet.

Disse medlemmer finder, at de indklagede efter en vurdering af det samlede aftalekompleks reelt har bragt sig i et sådant forhold til [R], at der er risiko for, at de indklagede på trods af det formelle ejerskab ikke lever op til kravene om fornøden uafhængighed og integritet.«

Nævnets mindretal på 2 medlemmer, der fandt, at der ikke var sket en tilsidesættelse af god advokatskik, udtalte:

»[...] at [klager] ikke i tilstrækkeligt omfang har godtgjort, at det fremlagte aftalegrundlag mellem [indklagede selskab] og juridiske enheder i [R]-netværket, skulle indebære eller have indebåret, at de indklagede advokater og [indklagede selskab] ikke er eller har været uafhængige i forholdet over for deres klienter jf. retsplejelovens § 126, stk. 1, hvorefter en advokat skal udvise en adfærd, der stemmer med god advokatskik.«

Adgangen til at benytte advokattitlen i forbindelse med arbejde i anden virksomhed behandles nærmere i afsnit 11.2.1.

Organisationsregulering: Revisorloven pålægger ikke revisorerne at være medlem af nogen brancheorganisation. Ikke desto mindre spiller organisationerne på området en betydelig rolle for revisorprofessionens retlige regulering, bl.a. gennem arbejdet med udvikling af de regnskabsstandarder, som beskriver kravene til forskellige typer af regnskaber, og hvis overholdelse revisor udtaler sig om ved sin påtegning. De to tidligere revisororganisationer Foreningen af Statsautoriserede Revisorer (FSR) og Foreningen af Registrerede Revisorer (FRR) blev i 2011 slået sammen til én: *FSR – danske revisorer*. Trods den manglende organisationstvang er der en høj organisationsprocent i organisationen (næsten 90 pct. af de statsautoriserede revisorer og næsten 70 pct. af de registrerede).

I tillæg til disse organisationer samler *Foreningen Danske Revisorer* (FDR) de revisorer, der ikke kan opnå medlemskab af *FSR – danske revisorer*. Medlemskravet er, at den pågældende har drevet selvstændig erhvervsvirksomhed som revisor i mindst 3 år eller haft ansættelsesforhold hos en revisor i mindst 3 år, hos denne udført selvstændigt kvalificeret arbejde og over for bestyrelsen eller et optagelsesudvalg, som denne har nedsat, kan påvise derved at have opnået de kvalifikationer, der er nød-

vendige til fagets bestridelse. For at kunne blive optaget som medlem af foreningen skal den pågældende have dansk bopæl, være rådig over sit bo og have ført en retskaffen vandel. Foreningen er indirekte anerkendt ved bekendtgørelse nr. 1122 af 15. november 2019 i henseende til krav om godtgørelse for sagkyndig bistand i skattesager.

På grund af disse forskelligheder i den retlige regulering – men også fordi advokaterne ofte vil optræde i rådgivningsopgaver sammen med revisorer – giver reglerne for revisorer en god indsigt i, hvorfor rammebetingelserne for advokater er udformet anderledes. Hvor den generalforsamlingsvalgte *revisor* ifølge reglerne herom i årsregnskabs- og selskabslovgivningen er den udefra (af generalforsamlingen) valgte kontrolinstans, der sikrer, at selskabets regnskaber er aflagt forskriftsmæssigt, befinder *advokaten* sig ofte på de indre linjer som den, der har rådgivet virksomheden i forbindelse med dens drift eller ved opkøbet af nye virksomheder, enten som fritstående rådgiver eller som medlem af klientens selskabsbestyrelse.

Revisorernes eneret: Revisorlovens § 16, stk. 3, tildeler revisorer en *eneret* til at udføre de opgaver, der er beskrevet i lovens § 1, stk. 2 (afgivelse af revisionspåtegninger og andre erklæringer med sikkerhed). Denne eneret kan sammenlignes med advokaters eneret ifølge RPL § 260, stk. 2, til at repræsentere parter i sager ved domstolene, se herom afsnit 17.1.2. Ligesom møderetsmonopolet for advokater bygger på et ønske om at værne om domstolsprocessen, bygger revisormonopolet på et ønske om at sikre tilliden til de reviderede regnskaber, der afgives af erhvervsdrivende.

Tavshedspligt: Revisors tavshedspligt er fastslået i revisorlovens § 30, stk. 1, der lader STRFL §§ 144, 150-152 f og 155-157 finde tilsvarende anvendelse på *revisorer* og (for så vidt angår §§ 144, 152-152 f og 155) disses medarbejdere. Tavshedspligten er dog fundamentalt anderledes end advokatens. Hvor advokatens tavshedspligt kun gennembrydes under helt særlige omstændigheder, se nærmere hertil i afsnit 9.2.4, har revisor en generel pligt til at give oplysning i regnskabet om forhold, der giver anledning til påtale:

Ifølge den særlige regel i revisorlovens § 22, stk. 1, har revisor pligt til straks at underrette hvert enkelt medlem af ledelsen, hvis han indser, at et eller flere medlemmer af virksomhedens ledelse begår eller har begået økonomiske forbrydelser i tilknytning til udførelsen af deres hverv. Underretning skal dog kun ske,

hvis revisor har en begrundet formodning om, at forbrydelsen vedrører betydelige beløb eller i øvrigt er af grov karakter. Underretningen indføres i revisionsprotokollen, hvis revisor fører en sådan. Har ledelsen ikke senest 14 dage herefter over for revisor dokumenteret at have taget de fornødne skridt til at standse igangværende kriminalitet og til at rette op på de skader, den begåede kriminalitet har forårsaget, skal revisor straks underrette Statsadvokaten for Særlig Kriminalitet om de formodede økonomiske forbrydelser. Disse regler finder ikke anvendelse på forhold, der er omfattet af hvidvaskloven, se herom denne lovs § 26.

Uafhængighed: Centralt i revisorlovgivningen står reglerne om revisorers *uafhængighed*, jf. nærmere lovens kap. 4 (§§ 24-26). Disse regler bygger på det udgangspunkt, at revisorer ved udførelsen af opgaver omfattet af revisormonopolet »skal være uafhængig af den virksomhed, som opgaven vedrører, og […] ikke [må] være involveret i virksomhedens beslutningstagning« (§ 24, stk. 1). Kravet præciseres gennem bestemmelsens følgende, detaljerede, regler og i Erhvervsstyrelsens bekendtgørelse nr. 735 af 17. juni 2016 med tilhørende opdateret vejledning offentliggjort i maj 2022.

Om revisor opfylder kravet om uafhængighed, beror på, om der foreligger omstændigheder, »som hos en velinformeret tredjemand kan vække tvivl om revisors uafhængighed« (§ 24, stk. 2). Uafhængighedskravet blev allerede indført i 1909, men er siden blevet udvidet betydeligt. Kravet er ens for statsautoriserede og registrerede revisorer og gælder, uanset i hvilken selskabsform revisionsvirksomheden udøves.

Som kravet er formuleret, indeholder det både en materiel og en formel side. Det er ikke tilstrækkeligt, at revisor rent faktisk *er* uafhængig af uvedkommende interesser – denne uafhængighed skal også *fremstå* over for omverdenen (*appearance*), så der ikke generelt rejses tvivl om revisors troværdighed. Den enkelte revisionsvirksomhed skal have et kvalitetsstyringssystem med henblik på at forhindre eventuelle trusler mod virksomhedens og revisors uafhængighed og objektivitet, jf. lovens § 28, stk. 1. Endelig åbner loven op for muligheden for at indskyde fremmed kapital i en revisionsvirksomhed, jf. nærmere lovens § 13, stk. 2.

I tillæg til disse interessekonfliktregler indeholder forordning (EU) 537/2014 regler om, at en revisor, hvis honorar fra en virksomhed af interesse for offentligheden i tre på hinanden følgende regnskabsår overstiger 15 pct. af hans omsætning, skal drøfte forholdet med revisionsvirksomhedens revisionsudvalg, som skal beslutte, om revisor kan fortsætte revisionsopgaven i en periode, der ikke

kan overstige to år. Denne regel gælder dog kun som nævnt i forhold til PIE-virksomheder (*Public Interest Entities* – virksomheder af offentlig interesse).

I tråd med de regler, der gælder for advokatselskaber, tillader lovens § 16, stk. 3, at revisionsopgaver kan udføres af »revisionsvirksomheder«, hvilket ifølge lovens § 1 a, stk. 1, nr. 2, jf. § 13, er virksomheder, der ikke nødvendigvis er etableret som enkeltmandsvirksomheder, men fx som interessentskaber, revisionsaktieselskaber, revisionsanpartsselskaber eller revisionskommanditaktieselskaber (revisionspartnerselskaber). Lovens § 3 opstiller de betingelser, der må være opfyldt for at opnå godkendelse som statsautoriseret eller registreret revisor. Disse krav er udmøntet i bekendtgørelser fra Erhvervsstyrelsen, se fx bekendtgørelse nr. 67 af 19. januar 2021 om eksamener mv. for godkendte revisorer. Lignende regler findes for advokatfirmaer, se herved afsnit 6.2.6.

Selvregulering? Sammenligner man revisorlovgivningen med den retlige regulering af advokatprofessionen, finder man en langt mindre selvregulering. Dette hænger sammen med, at revisorprofessionen er mere uensartet, herunder med adskilte professioner for henholdsvis registrerede og statsautoriserede revisorer. Et vist organisatorisk omdrejningspunkt i reguleringen af revisorhvervet er det *Revisorråd*, som ifølge lovens § 32 a nedsættes af Erhvervsstyrelsen. Revisorrådet bistår styrelsen ved administrationen af loven. Det består af 1 formand og 10 andre medlemmer, hvoraf 1 repræsenterer Erhvervsstyrelsen, 3 skal være repræsentanter for revisorbranchen, og 6 skal repræsentere investorerne og regnskabsbrugerne. Formanden for rådet må ikke være godkendt revisor. Foruden sine rent rådgivende funktioner har Revisorrådet ansvaret for eksamen for statsautoriserede revisorer. Arbejdet hermed er henlagt til et særligt Eksamensudvalg, der er nedsat af Revisorrådet.

Disciplinærnævn: Derimod hersker der en vis selvregulering i relation til behandlingen af klagesager over revisorer. Ifølge lovens § 43, stk. 1, nedsætter Erhvervsstyrelsen et Revisornævn. Nævnet består af en formand, der skal være dommer, og mindst 16 andre medlemmer, hvoraf 8 skal være godkendte revisorer, og 8 skal være repræsentanter for regnskabsbrugerne. Klager over, at en revisor ved udførelsen af opgaver i henhold til § 1, stk. 2, har tilsidesat de pligter, som stillingen medfører, kan indbringes for Revisornævnet. Derimod kan klager over revisors vederlag samt kollegiale sager ikke indbringes for Revisornævnet. Revisornævnet

skal behandle klagerne uden hensyn til, om indklagede er medlem af FSR – danske revisorer.

1.4.3. Inkassobureauer

Karakteristik: Et inkassobureau er en virksomhed, der yder bistand ved erhvervsmæssig inddrivelse af fordringer for *andre* samt foretager erhvervsmæssig inddrivelse af fordringer, som er købt efter forfaldstid med henblik på inddrivelse på *egne* vegne. At inkassere en fordring indebærer to elementer, der begge falder inden for advokatens virkefelt.

Det ene element angår selve *henvendelsen* til skyldneren. Den kan være mere eller mindre hårdhændet, mere eller mindre velfunderet og mere eller mindre krænkende, allerede fordi det at blive beskyldt for ikke at betale sin gæld rummer en antydning af, at debitor har optrådt socialt uacceptabelt. I denne del af inkassoarbejdet består der en vanskelig balance mellem på den ene side at sikre *kreditors* interesse i at kunne gennemføre sine fordringer over for på den anden side at varetage hensynet til *skyldnerens* fred og ære. En tilsvarende balance afvejes generelt gennem den advokatretlige god skik-regulering, jf. herom afsnit 15.2.7, når en fordring tages til inkasso af en advokat. Men samfundet har en interesse i, at lignende hensyn også varetages, når inkasseringen sker under bistand af inkassobureauer.

Det andet element angår selve den retlige procedure, hvorigennem kreditor enten opnår et eksekutionsgrundlag eller gennemfører en eksekution på et allerede erhvervet eksekutionsgrundlag. Denne del af inkasseringen forudsætter en kontakt med retsvæsenet, som i et vist omfang dækkes af advokaternes møderetsmonopol. På dette område begrænser inkassobureauernes indsats sig til at indgå i et samarbejde med de advokatfirmaer, der forestår denne del af inkasseringen.

> Konkurrencen mellem inkassobureauerne og advokaterne var i 1940'erne så intens, at det i de første kollegiale regler fra 1943 var foreskrevet, at en advokat ikke måtte assistere et inkassobureau, som inden sagens oversendelse til advokat havde fremsendt påkrav til debitor. Dette forbud udgik først i 1991.

Retsgrundlag: Inkassobureauer er omfattet af lov om inkassovirksomhed, lovbekendtgørelse nr. 1018 af 19. september 2014. De materielle regler i denne lov gælder også for advokater ved varetagelse af inkassoopdrag. Det drejer sig nærmere bestemt om reglerne i §§ 9-11, § 12, stk. 1-3, § 13 og § 29, jf. henvisningen hertil i § 1, stk. 2. Disse regler omtales derfor nærmere i afsnit 15.2.7.

Inkassoloven indeholder også en række *kvalitetskrav*, der gælder for inkassovirksomheder, der ikke er advokater, jf. nærmere lovens § 3. Heraf fremgår, at den (ikke-advokat), der udøver inkassovirksomhed eller indgår aftale herom, skal være autoriseret hertil af Justitsministeriet (i kraft af delegation rigspolitichefen). For at opnå en sådan autorisation skal ansøgeren kunne gøre det antageligt, at han vil kunne udøve inkassovirksomhed forsvarligt og i overensstemmelse med god inkassoskik, jf. lovens § 9 og bemærkningerne herom nedenfor. Ansøgeren skal endvidere stille *betryggende sikkerhed* for pengekrav, som måtte opstå som følge af sin udøvelse af inkassovirksomhed, jf. stk. 2 og de nærmere regler herom i Justitsministeriets bekendtgørelse nr. 752 af 26. september 1997 med senere ændringer, der indholdsmæssigt svarer til de regler, der gælder for advokaters varetagelse af betroede midler.

Loven stiller herudover visse *almene krav* om dansk bopæl, krav til den retlige handleevne, straffrihed i relation til forhold, der »begrunder en nærliggende fare for misbrug af adgangen til at udøve inkassovirksomhed«, samt gældfrihed over for det offentlige. Autorisation kan meddeles aktieselskaber eller anpartsselskaber, som er registreret i Erhvervsstyrelsen. Det er endvidere en betingelse for at opnå autorisation, at direktørerne og flertallet af bestyrelsesmedlemmerne opfylder de førnævnte betingelser, jf. § 5.

Ifølge lovens § 8 skal autorisationsindehaveren sørge for, at personale, der retter personlig henvendelse til skyldnere, er godkendt hertil, inden den ansatte påbegynder denne form for inkassovirksomhed. Den pågældende skal være mindst 18 år og må ikke være dømt for strafbart forhold, der begrunder en nærliggende fare for misbrug af stillingen eller hvervet. Parallelt med det krav, der stilles til autorisationsindehaveren, må der heller ikke i øvrigt være grund til at antage, at den pågældende »ikke vil udøve hvervet på forsvarlig måde«.

Generalklausulen om god inkassoskik: Inkassoloven er opbygget omkring en generalklausul, jf. § 9, 1. pkt. Ifølge denne bestemmelse skal inkassovirksomhed udøves i overensstemmelse med »god inkassoskik«. Særligt anses det for at være i strid med god inkassoskik »at anvende metoder, der udsætter nogen for urimelig pression, skade eller ulempe«, jf. § 9, 2. pkt. Kravene hertil gælder i relation til såvel skyldneren som andre i skyldnerens nærhed (fx familiemedlemmer). Ligeledes anses generalklausulen for udfyldende for klientforholdet mellem kreditor og inkassovirksomheden.

Reglerne om god inkassoskik gælder for alle de inkassovirksomheder, der er omfattet af loven. For advokater har de kun sekundær betydning i forhold til ge-

neralklausulen om god advokatskik, jf. RPL § 126. Grænsefladen mellem de to regelsæt belyses ved *U 2004.99 H*, der ikke anså det for stridende med god advokatskik at tage en bestridt fordring til inkasso, selv om de indsigelser, debitor har fremsat mod fordringen, ikke uden videre kan forkastes. Se nærmere om dommen og om de almindelige krav til god inkassoskik afsnit 15.2.7.

Organisatorisk forankring: En række danske inkassobureauer er samlet i *Dansk InkassoBrancheforening*, der primært har været aktiv i forbindelse med retspolitiske høringer forud for lovændringer af betydning for branchen. Inkassoloven hjemler ingen klageregler, men i praksis fungerer politiet som klageinstans.

1.4.4. Finansielle rådgivere

Oversigt: Markedet for finansiel rådgivning er både omfattende og uoverskueligt. Det omfatter dels institutionaliserede virksomheder i den finansielle sektor som pengeinstitutter, realkreditinstitutter og forsikringsselskaber, dels en ubestemt gruppe af liberale erhvervsvirksomheder, herunder *investment bankers*, pensions- og forsikringsmæglere og finansanalytikere. Den retlige regulering af den finansielle rådgivers virke beror på, om den tillid, markedet udviser over for rådgiveren, knyttes til rådgiverens professionelle kompetence eller til hans økonomiske soliditet.

Lovgrundlaget: Retsgrundlaget for finansielle rådgivere falder i en *generel del* som del af den almindelige tilsynsregulering af finansiel virksomhed, og i kraft af en *speciel lovregulering*.

Med lov om finansiel virksomhed (FIL) er der skabt en generel offentligretligt baseret ramme for finansielle virksomheder, som nærmere defineret i lovens § 5. Loven forudsætter, at sådanne virksomheder kan præstere den rådgivning, der er nødvendig for at kunne præstere de finansielle ydelser som nærmere defineret. De bilag, der hører til loven, definerer de enkelte ydelser. De nærmere krav til denne rådgivning er angivet i bekendtgørelse nr. 330 af 7. april 2016 om god skik for finansielle virksomheder. Bekendtgørelsen er udstedt i medfør af lovens § 43, stk. 2, og § 373, stk. 4, og suppleres med en vejledning. Den indeholder regler såvel om, hvornår pengeinstituttet kan yde kunden rådgivning, som om følgerne af den interessekonflikt, pengeinstituttet kan befinde sig i under en sådan rådgivning. Lignende god skik-bekendtgørelser er udstedt for rådgivere, der er genstand for særskilt lovregulering, fx boligkreditformidlere (jf. herom straks neden-

for), se herved bekendtgørelse nr. 752 af 23 april 2021 om god skik for boligkredit.

Det fremgår af FIL § 5, at begreberne pengeinstitut- og kreditinstitutvirksomhed bl.a. også omfatter rådgivning til virksomheder vedrørende kapitalstruktur, industristrategi og dermed beslægtede spørgsmål og rådgivning samt tjenesteydelser vedrørende sammenslutning og opkøb af virksomheder. Ligeledes har værdipapirhandlere adgang til at præstere sådanne rådgivningsydelser. Den finansielle virksomhed vil ofte være bemandet med højt specialiserede juridiske afdelinger, der kan præstere en kvalificeret juridisk rådgivning inden for disse områder.

Generalklausul: Ifølge FIL § 43, stk. 1, skal finansielle virksomheder og finansielle holdingvirksomheder drives i overensstemmelse med »redelig forretningsskik og god praksis inden for virksomhedsområdet«. Denne pligt håndhæves af Finanstilsynet, der som led i sin almindelige tilsynsvirksomhed enten vil kunne opdage mulige brud på disse regler gennem stikprøvekontrol *on site* hos den finansielle virksomhed eller (eventuelt efter konkrete henvendelser) kunne tage sager op, som måtte give anledning til det. God skik-reglerne kan derudover indgå i den retlige vurdering af retsforholdet mellem private parter, fx i erstatningsretlige vurderinger og ved vurderingen af aftalers fortolkning og gyldighed, se *Lars Lindencrone Petersen, Peer Schaumburg-Muller & Erik Werlauff*: Finansielle virksomheder – regler og rapportering (2021), s. 104 ff.

Den specielle lovregulering foreligger med *lov om finansielle rådgivere, investeringsrådgivere og boligkreditformidlere*, jf. lovbekendtgørelse nr. 2016 af 1. november 2021 med senere ændringer. Loven gennemfører dele af forbrugerkreditdirektivet (2014/17/EU med senere ændringer). I sin oprindelige skikkelse fra 2014 reguleredе den virksomheder, der generelt yder rådgivning om *finansielle produkter*. Fra 2015 er dens område udvidet til også at omfatte rådgivning om formidling af boligkreditaftaler) til forbrugere. Loven omfatter ikke finansielle virksomheder, der er omfattet af det generelle regelsæt som omtalt ovenfor. Den indfører imidlertid en række af de mekanismer, som kendes fra FIL, herunder ved krav om tilladelse (§ 1, stk. 2, og § 3) og om faglig kompetence, erfaring, omdømme og *decorum*, jf. nærmere § 4. Ligeledes giver loven regler om god skik og interessekonflikter mv., jf. nærmere §§ 7-10. De nærmere regler herom er givet ved den førnævnte god skik-bekendtgørelse, der i vid udstrækning er sammenfaldende med den almindelige god skik-bekendtgørelse.

Inden for gruppen af finansielle rådgivere kan man sondre mellem på den ene side den rådgivning, der præsteres af finansielle *institutioner*, og på den anden side den, der præsteres af fritstående finansielle *rådgivere*. Hvor den institutionelle rådgivning ikke er uafhængig, eftersom den knytter sig til det udbud af finansielle produkter, som institutionen udbyder på markedet, vil den uafhængige finansielle rådgiver kunne udøve et liberalt erhverv i den klassiske forstand.

Finansielle institutioner: De fleste finansielle virksomheder er børsnoterede kapitalselskaber med et betydeligt kapitalgrundlag. For den praktiske drift spiller dette fremmede ejerskab og den heraf følgende orientering mod overskudsoptimering ofte en anden rolle end for liberale erhvervsdrivende i egen virksomhed. Den mulige modsætning mellem hensynet til den fremmede ejers ønske om optimering af sin investering i egenkapitalen på den ene side og den liberale erhvervsudøvers ideelle ønske om at præstere en kvalitetsfuld personlig rådgivning på den anden side, begrunder de begrænsninger i adgangen til eksternt ejerskab af advokatvirksomheder, som findes i RPL § 124 c.

Rådgivning om fast ejendom: Finansielle virksomheder yder også juridisk *rådgivning*, herunder i forbindelse med transaktioner om finansiering af virksomheder og om overdragelse af fast ejendom. Denne rådgivning indebærer en vis en konkurrence med advokaternes rådgivning på dette område. FIL tillader dog ikke pengeinstitutter, realkreditinstitutter og forsikringsselskaber eller andre finansielle virksomheder at drive virksomhed som *ejendomsformidler* i eget navn. Dette skyldes, at loven foretager en nøje afgrænsning af disse forskellige former for finansiel virksomhed og stiller krav om tilladelse, der nærmere er begrænset til den enkelte virksomhed, se herved FIL §§ 7-9.

Derimod kan finansielle virksomheder (dvs. i praksis pengeinstitutter og realkreditinstitutter) indirekte involvere sig i ejendomsformidling via *franchise*-arrangementer, hvorved den finansielle virksomhed optræder som »ejer af, med væsentlige ejerinteresser i eller som leverandør af navn og forskrifter for forretningsgange til en eller flere ejendomsformidlingsvirksomheder«, se herved EFL § 22, stk. 1. I sådanne tilfælde skal den finansielle virksomhed påse, at forbindelsen til vedkommende pengeinstitut, realkreditinstitut eller forsikringsselskab fremgår umiddelbart af ejendomsformidlingsvirksomhedens navn eller en tilføjelse hertil, jf. nærmere EFL § 22.

Derfor består der et vist konkurrenceforhold mellem advokater og finansielle virksomheder på markedet for rådgivning ved køb og salg af fast ejendom. Her-

udover er de finansielle virksomheder til stede i konkurrencen på den erhvervsmæssige rådgivning til små og mellemstore virksomheder, der er nødvendig i tilknytning til dens produkter. Et pengeinstitut vil fx selv drage omsorg for at koncipere dokumenter til etablering af pant, kaution og garantier mv. De finansielle virksomheder kan dog ikke drive advokatvirksomhed uden for disse områder.

Finansanalytikere: En særlig professionsregulering vedrører den rådgivning, der udøves af professionelle rådgivere inden for finans og investering, der er beskæftiget som rådgivere, analytikere, formidlere, kapitalforvaltere eller andet. *Finansforeningen/CFA Society Denmark* har bl.a. til formål at »virke for en høj etisk standard blandt foreningens medlemmer«. I kraft af sin tilknytning til CFA Institute har foreningen via sin hjemmeside fremlagt en række internationalt anerkendte *Codes of Ethics* og *Standards of Professional Conduct*, som giver forslag til, hvordan etiske retningslinjer kan implementeres i den enkelte virksomhed.

1.4.5. Ejendomsformidlere

Problemstilling: Rådgivning og virksomhed som *ejendomsformidler* er undergivet en lovregulering ved EFL kap. 2. Loven indeholder både regler om *ejendomsformidlerens* retsforhold og om, hvordan *fast ejendom* må udbydes. Modsat tidligere forbyder loven ikke ejendomsmæglere at yde bistand i forbindelse med berigtigelse af handler vedrørende fast ejendom. En sådan såkaldt *sælgerrådgivning* ydes ofte af ejendomsmæglervirksomheder. Den skaber ganske vist konkurrence med advokatprofessionen, men samtidig risiko for, at der betales for samme ydelse flere gange, når køberen selv antager advokatbistand. Hertil kommer risikoen for, at ejendomsformidleren befinder sig i en interessekonflikt, jf. herom straks nedenfor.

> Ejendomsmægleres adfærd som rådgivere i ejendomshandler var til pådømmelse i *FED 2000.1582 SH*, hvor EDC Mæglerne i Vejen fik medhold i, at to advokatfirmaer havde handlet retsstridigt og ansvarspådragende ved offentligt at have rejst spørgsmål ved, om EDC-mæglerne »kan tilgodese både køber og sælgers interesser«. Sø- og Handelsretten fandt, at selve det forhold, at ejendomsformidleren inden underskrivelsen af købsaftalen (slutsedlen) gør køberen det klart, hvad købsvilkårene går ud på, ikke i sig selv kan antages at indebære, at formidleren yder råd til køberen.

EFL og advokater: Omvendt tillader EFL også advokater at virke som ejendomsformidlere, hvorved også denne profession konkurrenceudsættes. Det fremgår af § 5, stk. 2, nr. 2, og § 14, stk. 1, der som betingelse herfor kræver, at advokaten er

optaget i det offentlige register over godkendte ejendomsmæglere og i øvrigt opfylder betingelserne i lovens § 14, stk. 2, om sikkerhedsstillelse. Registeret føres af Erhvervsstyrelsen, jf. i det hele lovens kap. 2. En advokat, der driver ejendomsformidlingsvirksomhed, er underlagt reglerne i lovens kap. 3, der særskilt omhandler advokater. Når advokaten optræder i denne egenskab, er han derfor undergivet et dobbelt regelsæt, idet også generalklausulen om god advokatskik gælder, se fx *ANK af 26. oktober 1999*, trykt i Advokaten 2/2000, Kendelser, s. 2 ff.

Advokater, der er optaget i registeret, jf. § 5, kan anvende betegnelsen »ejendomsformidler« eller sammensætninger hermed, jf. § 14, stk. 3. Kun personer, der opfylder betingelserne i lovens § 6, må, jf. lovens § 7, betegne sig som »ejendomsmægler«.

EFL's regler om advokater er beskrevet af *Carsten Munk-Hansen*: Ejendomsformidlingsloven (2021), s. 125 f. og 179 ff.

Profession? Ifølge reglerne i EFL er adgangen til at drive virksomhed som *ejendomsformidler* – i modsætning til, hvad der gjaldt tidligere – fri og dermed åben for ejendomsmæglere, advokater og andre. Andre, der driver virksomhed med ejendomsformidling, betegnes »ejendomsformidlingsvirksomheder«. Deres forhold er reguleret af EFL kap. 4. Loven betragter dermed ikke »ejendomsformidleren« som en særskilt profession, adskilt fra andre.

Ejendomsmæglerregisteret: For ejendomsmæglerne er omdrejningspunktet for den retlige regulering det ejendomsmæglerregister, der i henhold til lovens § 5 er oprettet for godkendte ejendomsmæglere. Registeret føres af Erhvervsstyrelsen. For at blive optaget i registeret skal man enten være ejendomsmægler, jf. om betingelserne herfor lovens § 6, eller advokat.

> Personer, som er etableret i et tilsvarende erhverv som ejendomsmægler i et andet EU-land, i et EØS-land eller i Schweiz (EU/EØS-ejendomsmæglere, jf. lovens § 13, stk. 2), kan midlertidigt og lejlighedsvis levere ejendomsmæglerydelser her i landet, men skal, inden de gør det, indgive anmeldelse til Erhvervsstyrelsen, som optager oplysning om deres navn, adresse og faglige titel eller erhvervsmæssige uddannelse i registeret. Tilsvarende giver lovens § 18 regler om EU-advokaters adgang til at udøve ejendomsmæglervirksomhed i medfør af § 14.

Det er dernæst en betingelse for udøvelse af virksomhed som ejendomsformidler, at ejendomsformidleren har stillet behørig *sikkerhed* for opfyldelsen af ethvert

pengekrav, som en forbruger måtte få mod vedkommende i anledning af dennes virksomhed som ejendomsformidler.

> Erhvervsstyrelsen har fastsat regler herom ved bekendtgørelse nr. 6 af 6. januar 2016 om godkendelse og registrering af ejendomsmæglere og optagelse i ejendomsmæglerregisteret. I tillæg hertil skal den pågældende opfylde de nærmere krav til teoretisk indsigt og praktisk kunnen vedrørende ejendomsformidling, som Erhvervsstyrelsen fastsætter, jf. EFL § 6, stk. 2 og 3, og nærmere bekendtgørelsens §§ 2-4. Gennem denne regulering tilsigtes det, at den ejendomsmægler, der ikke i kraft af sin retlige konstitution er kvalitetssikret på anden måde, opfylder visse faglige minimumskrav.

Ejerskabsregler: Den tidligere lov om omsætning af fast ejendom (og Erhvervs- og Selskabsstyrelsens bekendtgørelse nr. 996 af 14. december 1993 om udøvelse af ejendomsformidlingsvirksomhed i selskabsform) indeholdt en række begrænsninger i, hvilke personer og virksomheder der måtte lede, have ejerinteresser i eller være »leverandør af navn og forskrifter for forretningsgange« (dvs. være *franchisegivere*) til ejendomsformidlingsvirksomheder. Med EFL blev disse begrænsninger ophævet med det erklærede formål at øge konkurrencen og skabe mulighed for et mere effektivt boligmarked.

Franchising: Franchising af ejendomsmæglervirksomhed er fortsat udbredt i Danmark med Home, Estate Mæglerne og Nybolig som de markedsførende. Med formuleringen fra EFL § 22, stk. 1, optræder franchiseleverandøren dermed som »leverandør af navn og forskrifter for forretningsgange til en eller flere ejendomsformidlingsvirksomheder«. Bestemmelsen fastslår, at forbindelsen til vedkommende pengeinstitut, realkreditinstitut eller forsikringsselskab i så fald umiddelbart skal fremgå af ejendomsformidlingsvirksomhedens navn eller en tilføjelse hertil. Hermed orienteres forbrugeren om, hvorfor mæglervirksomheden med stor sandsynlighed vil anbefale finansieringsprodukter fra den pågældende finansielle virksomhed som en led i handlen.

Der findes ligeledes et stort antal små og mellemstore ejendomsmæglervirksomheder og kæder. Blandt de »frie« ejendomsmæglerkæder kan nævnes EDC og Lokalbolig.

Adfærdsregulering: EFL indeholder en både generel og specifik regulering af de kvalitative krav til ejendomsformidlingen. Herom henvises til litteraturen om

ejendomsformidlere og ejendomsmæglere, se navnlig *Carsten Munk-Hansen*: Ejendomsformidlingsloven (2021) og *Kristian Dreyer & Ali Simiab*: Ejendomsmæglerloven med kommentarer (2015).

Interessekonflikter: En særlig problemstilling knytter sig til det forbud, som EFL § 26 opstiller mod, at en ejendomsformidler repræsenterer både sælger og køber i samme handel. Dette forbud suppleres med en identifikationsregel i stk. 2, der også omfatter »en ejer, en ansat eller en person med tilsvarende tilknytning til ejendomsformidlingsvirksomheden«. Hvis køberen ikke bistås af egen rådgiver, skal ejendomsmægleren ifølge bestemmelsens stk. 3 oplyse køberen om mulighed for at søge bistand. Rækkevidden af den dagældende, men tilsvarende bestemmelse i lov om omsætning af fast ejendom § 16, stk. 1, berøres ved *FED 2000.1582 SH* og *U 2004.1732 H*. Se om bestemmelsen *Carsten Munk-Hansen*: Ejendomsformidlingsloven (2021), s. 271 ff., bl.a. med omtale af praksis fra Disciplinærnævnet for Ejendomsmæglere, som er nedsat i medfør af reglerne i EFL kap. 7.

Foreningsforhold: Når det gælder den foreningsbaserede adfærdsregulering, tegner der sig et tvedelt billede, som centreres om de to organisationer, der findes på området.

For ejendomsmæglere, der er medlemmer af *Dansk Ejendomsmæglerforening* (DE), har foreningen opstillet et sæt kvalitetsnormer, opdelt efter de forskellige faser i en transaktion om fast ejendom (værdiansættelse og formidlingsaftale, salgsarbejde og forløbet efter et salg). Ligeledes har DE i samarbejde med Forbrugerrådet i maj 2005 vedtaget et sæt »Forbrugeretiske regler«, der har til formål at sikre, at forbrugeren modtager korrekt, relevant og fyldestgørende rådgivning og information, og at anvise, hvordan ejendomsmægleren håndterer en række konkrete situationer etisk korrekt. Se herom *Carsten Munk-Hansen*: Ejendomsformidlingsloven (2021), s. 235 f.

En anden brancheorganisation er Ejendomsmæglernes Landsorganisation (EL). EL er primært stiftet for at varetage branchens interesser i forhold til politiske beslutninger. EL har dog også vedtaget et sæt etiske regler, der gælder for dets medlemmer.

Vederlag og ansvar: EFL har forladt den tidligere gældende detaljerede lovregulering af ejendomsmæglerens vederlag. Regler herom findes nu i EFL §§ 32-34, som giver ejendomsmægleren ret til det vederlag, som er aftalt med sælgeren.

Denne ret gælder også, hvis der efter formidlingsaftalens ophør indgås en købsaftale på baggrund af ejendomsmæglerens indsats og uden en anden ejendomsmæglers medvirken. Opsiges en formidlingsaftale, har ejendomsmægleren kun krav på vederlag, hvis dette er aftalt. Den sælger, der opsiger en formidlingsaftale, skal dog betale et rimeligt honorar til mægleren. Har denne udvist en ikke ubetydelig pligtforsømmelse i opdraget, kan vederlaget nedsættes eller bortfalde. Er aftalen ikke oprettet i overensstemmelse med lovens regler, mistes vederlagskravet, jf. (om den dagældende lov om forbrugerbeskyttelse ved erhvervelse af fast ejendom) *U 2005.454 Ø*.

Erstatning: Lider en forbruger tab som følge af, at formidleren tilsidesætter sine pligter efter loven eller aftalen, har han ret til erstatning efter dansk rets almindelige regler (culpareglen). En særlig regel om *objektivt ansvar* gælder i medfør af lovens § 47, når forbrugeren har fået foretaget en forkert beregning af salgsprovenuet, jf. § 38, stk. 3, og forbrugeren er i god tro. Forbrugeren har da krav på godtgørelse af forskellen mellem den forkerte og en korrekt beregning, jf. nærmere reglerne i denne bestemmelse.

Klageregulering: Til at behandle klager fra forbrugere over ejendomsmæglere og andre mellemmænd, der beskæftiger sig med tilsvarende virksomhedsområder eller dele heraf, er der i medfør af forbrugerklageloven nedsat *Klagenævnet for Ejendomsformidling*. En sag kan angå samtlige omstændigheder i retsforholdet mellem parterne, herunder spørgsmål om god ejendomsmæglerskik. Klager over advokater, der virker som ejendomsformidlere, skal dog fortsat indgives til Advokatnævnet, ligesom klager over pengeinstitutter på tilsvarende måde skal indgives til Det finansielle ankenævn.

Til afklaring af kutymer og sædvaner vedrørende ejendomsmæglere har DE nedsat et *responsumudvalg*. Udvalgets udtalelser anvendes ofte til oplysning af sager, hvor der er rejst erstatningskrav mod en ejendomsmægler.

1.4.6. Landinspektører

Funktion: En landinspektør (cand.geom.) er en person, der har gennemført en femårig uddannelse i landinspektørvidenskab ved Aalborg Universitet. Ifølge udstykningslovens § 13 må »[m]atrikulært arbejde« kun udføres af en landinspektør med beskikkelse. Matrikulært arbejde er arbejde med afsætning af skel samt udarbejdelse af de dokumenter, der er nødvendige for registrering af matrikulære

forandringer mv., jf. § 13, stk. 1, 2. pkt. Se tilsvarende § 4 i landinspektørloven (lovbekendtgørelse nr. 680 af 17. juni 2013 om landinspektørvirksomhed).

Loven giver dermed landinspektøren en central rolle ved at tilvejebringe det faktiske (attestationsmæssige) grundlag for afgrænsningen af vore faste ejendomme mv. Den tildeler også den autoriserede landinspektør andre retlige privilegier, se nærmere lovens § 11, stk. 4 (attestation af oplysninger til brug i matrikelvæsenet), og § 44 (adgang uden retskendelse), § 46, stk. 2.

Beskikkelse: Regler om beskikkelse følger af landinspektørlovens § 1 og har betydelige lighedspunkter med kravene til at blive beskikket som advokat. Ifølge stk. 1 beskikkes landinspektører af miljøministeren. Ret til at få meddelt beskikkelse som landinspektør har ifølge § 1, stk. 2, enhver, der (1) er myndig og ikke er under værgemål efter værgemålslovens § 5 eller under samværgemål efter værgemålslovens § 7, (2) ikke er under rekonstruktionsbehandling eller konkurs, (3) har bestået dansk landinspektøreksamen og (4) i mindst 3 år efter landinspektøreksamen har deltaget i udførelsen af almindeligt forekommende matrikulære arbejder ved ansættelse hos en praktiserende landinspektør, ved Geodatastyrelsens sønderjyske afdeling eller ved matrikelmyndigheden i Københavns eller Frederiksberg Kommune.

Loven indeholder ligeledes regler om de virksomhedsformer, som landinspektørvirksomhed kan drives i, se nærmere § 4 a. Ligesom det gælder for advokater, må landinspektørvirksomhed kun drives i *enkeltmandsvirksomhed*, i et *fællesskab* af praktiserende landinspektører eller i et *landinspektørselskab*, der drives i aktie-, anparts- eller partnerselskabsform. Et landinspektørselskab må alene have til formål at drive landinspektørvirksomhed. Et landinspektørselskab, der alene ejes af praktiserende landinspektører, kan dog som eneste formål og aktivitet have at eje aktier eller anparter i et andet landinspektørselskab. Loven indeholder ligeledes regler om forsikringspligt (§§ 4 c og 4 d) og interessekonflikter (§ 5).

Tidligere blev landinspektører beskikket af kongen typisk til personer med en militær baggrund, der havde erfaring med kortlægning. Kongen havde imidlertid en særlig interesse i at opmåle landbrugsjord med henblik på ejendomsbeskatning. Ligeledes spillede landinspektører en rolle i 1780'ernes landboreformer og ved de ekspropriationer, der skete i forbindelse med etableringen af jernbanenettet i slutningen af 1800-tallet. Den første egentlige landinspektøruddannelse blev oprettet ved Den Kongelige Veterinær- og Landbohøjskole i 1858, og den forblev her frem til 1974, hvor den blev flyttet til Aalborg Universitet.

God skik: Foruden de særlige regler, som loven pålægger landinspektøren, opstiller dens § 7 en generalklausul, hvorefter praktiserende landinspektører og deres assistenter med beskikkelse skal udvise en adfærd, der stemmer med *god landinspektørskik*: »De skal herunder udføre deres hverv med omhu og nøjagtighed og i overensstemmelse med, hvad berettigede hensyn til klienternes tarv tilsiger. Sagerne skal fremmes med fornøden hurtighed.« Pligten til at iagttage god skik gælder ikke blot i relation til klienter, men også over for andre, som landinspektøren kommer i forbindelse med under udøvelsen af sin virksomhed, fx ejere af andre ejendomme, som berøres af matrikulære arbejder, amt offentlige myndigheder.

Straf: STRFL §§ 150-152 og §§ 155-157 finder ifølge lovens § 8, stk. 1, tilsvarende anvendelse på landinspektører med beskikkelse og deres assistenter mv., jf. § 4. Medmindre højere straf følger af anden lovgivning, er en række af lovens bestemmelser underlagt særligt strafansvar, jf. § 8, stk. 1.

Klager over landinspektører kan indbringes for det landinspektørnævn, som miljøministeren har nedsat i medfør af lovens § 9. Der kan klages over, at den praktiserende landinspektør (eller en landinspektørassistent med beskikkelse) ved udøvelsen af sin virksomhed har tilsidesat de pligter, som stillingen medfører. Nævnet kan med hjemmel i lovens § 10 tildele irettesættelser eller pålægge bøder på indtil 55.000 kr. Har den indklagede landinspektør gjort sig skyldig i grov eller oftere gentagen forsømmelse i udøvelsen af sin virksomhed, og giver de udviste forhold grund til at antage, at landinspektøren ikke fremtidig vil udøve virksomheden på forsvarlig måde, kan Landinspektørnævnet frakende landinspektøren beskikkelsen på tid fra 1 til 5 år eller indtil videre.

Landinspektørforeningen: Den danske Landinspektørforening spiller en vis rolle med udformningen af god skik-reguleringen. Foreningen havde pr. 1. januar 2022 mere end 1.500 medlemmer, svarende til mere end 90 pct. af alle uddannede landinspektører. Foreningen deler sekretariatsmæssigt fællesskab med Praktiserende Landinspektørers Forening (PLF), som er arbejdsgiver- og brancheforening for landinspektørfirmaerne. Den spiller ingen selvregulerende rolle.

1.4.7. Auktionsledere

Karakteristik: Ifølge § 1 i auktionsloven (lovbekendtgørelse nr. 191 af 9. april 1986 om offentlig auktion ved auktionsledere med senere ændringer) kan frivillige

auktioner med enkelte undtagelser (jf. lovens § 1, stk. 2-3) kun afholdes af auktionsledere, som er beskikket af justitsministeren. Efter lovens § 2 kan også tvangsauktioner efter henvisning af fogedretten afholdes ved auktionsleder.

Auktionsloven tillægger bl.a. auktionslederen en beføjelse til at afgøre tvister under auktionen, se nærmere § 16. Derfor, og fordi varetagelsen af opdraget som auktionsleder befinder sig tæt på tvangsfuldbyrdelse, beskikkes advokater uden for hovedstadsområdet ganske ofte som auktionsledere.

Beskikkelse og tilsyn: Justitsministerens beskikkelse af auktionsledere sker efter indstilling fra fogeden, jf. lovens § 3. Beskikkelsen kan ifølge stk. 2 kun meddeles personer, der er fyldt 25 år og er vederhæftige. Den meddeles for et nærmere betegnet område, inden for hvilket auktionslederen er berettiget *og forpligtet* (jf. lovens §§ 7-8) til at afholde auktion. Det er også den stedlige fogedret, der fører tilsyn med auktionslederen.

Der gælder ingen særlige regler om god skik for auktionsledere, ligesom der ingen særlig klageordning gælder. Ifølge lovens § 9 kan klager indgives til justitsministeren gennem fogedretten. Som anført i betænkning 1479/2006, s. 195 f., kan Justitsministeriet ifølge praksis tildele en auktionsleder en advarsel eller tilbagekalde en beskikkelse efter en forud indhentet erklæring fra fogeden.

Indholdskrav: Der gælder ingen særlige god skik-regler for auktionsledere. Derimod følger det af lovens § 14, at en auktionsleder ikke selv (eller ved anden) må sælge egne ting eller købe eller byde på en auktion, som han eller nogen på hans vegne afholder. Ligeledes forbyder lovens § 15 auktionslederen i tilknytning til en afholdt auktion at medvirke ved salg underhånden af en opråbt, men ikke ved auktionen solgt genstand eller at modtage vederlag i anledning af sådant salg.

1.4.8. Patent- og varemærkeagenter

Karakteristik: I dansk ret anses rådgivning om etablering af industrielle enerettigheder (patenter, varemærker, designs, halvledertopografier og brugsmodeller mv.) som juridisk rådgivning, der som sådan er omfattet af LJR, jf. herom afsnit 1.4.1. Loven gælder kun for ikke-erhvervsmæssige modtagere af rådgivningen (forbrugere), jf. § 1, stk. 1.

Immaterialretlig regulering: En vis indirekte regulering af de funktioner, der udøves af patent- og varemærkerådgivere, følger af den industrielle eneretslovgivning. I Danmark omfatter denne lovgivning navnlig patentloven, varemærkeloven, designloven og brugsmodelloven. På europæisk plan gælder et særskilt system ved Den Europæiske Patentkonvention (EPK). Hertil kommer en række forordninger med umiddelbar gyldighed for fx design og varemærker mv. Patent- og varemærkerådgivere vil typisk også kunne repræsentere deres kunder i udlandet. En sådan repræsentation vil dog ofte ske i samarbejde med lokale rådgiverkolleger.

Det er væsentligt at fremhæve, at de regler om rådgiverens rolle, som findes i denne regulering, alene angår *nogle* af de funktioner, rådgiveren udfører som fuldmægtig for sin klient. Reglerne herom gælder således, uanset om rådgiveren har den ene eller anden uddannelse eller den ene eller anden organisatoriske forankring.

Ifølge patentlovens §§ 12 og 66 kan Patent- og Varemærkestyrelsen opfordre ansøgeren, henholdsvis patenthaveren, til at udpege en fuldmægtig bosat i Det Europæiske Økonomiske Samarbejdsområde (EØS), som kan repræsentere ansøgeren i alt vedrørende ansøgningen. Se tilsvarende designlovens § 47. Fuldmægtigens navn og adresse skal indføres i patentregistret. Der er ikke knyttet retsvirkninger til undladelsen af at udpege en fuldmægtig under ansøgningsproceduren. Konsekvensen kan dog blive, at ansøgningen kun imødekommes delvist eller helt afslås.

Europapatentrådgivere: En særskilt regulering af patentagentens (patentfuldmægtigens) virke over for det Europæiske Patentkontor (EPO, European Patent Office) er givet ved EPK kap. III, art. 133-134. Disse regler pålægger ikke parterne i en europæisk patentprocedure generel advokattvang (art. 133, stk. 1), men en part, der ikke er domicileret inden for konventionsområdet, har pligt til at lade sig repræsentere ved en autoriseret patentfuldmægtig, jf. stk. 2. Dette krav følger af art. 5, stk. 2, i en særlig forskrift, udstedt af EPO (se Supplementary publication 4/2016 – OJ EPO).

Ifølge EPK art. 134, stk. 2, kan partsrepræsentanter alene føre sager ved EPO, hvis deres navn fremgår af en liste, som føres af patentmyndigheden. For at optræde på denne liste skal man være medlem af et særligt *Institute of Professional Representatives before the European Patent Office*, som er etableret i henhold til konventionens art. 134, stk. 8, litra b-c, se nærmere hertil den forordning herom, EPO har udstedt den 7. juni 2002, trykt i OJ EPO 2002, no. 8.

Medlemskabet af instituttet forudsætter, at man har bestået en særlig »European Qualifying Examination« (i daglig tale omtalt som »EQE«, se nærmere art. 4, litra a). Instituttet har i øvrigt til opgave »to promote compliance by its members with the Rules of Professional Conduct«, herunder ved udstedelse af anbefalinger mv.

Organisatorisk forankring: Patent- og varemærkeagenter har historisk været dygtige til at organisere sig. Arbejdets internationale karakter indebærer, at en kontakt med udenlandske rådgivere er afgørende for at kunne betjene sine hjemlige klienter. Med den heraf følgende opbygning af internationale organisationer for patent- og varemærkerådgivere er også fulgt tilsvarende national opbygning. Den nationale organisationsdannelse har bl.a. tilsigtet at sikre kvaliteten af den rådgivning, der ydes på dette område.

I 1901 etablerede en række fremtrædende patentrådgivere *Danske Patentagenters Forening*, se om den historiske skildring i *Tage Nørgaard m.fl. (red.)*: Patentagenter i 100 år (2001). Foreningen har siden skiftet navn til *ADIPA, Association of Danish Intellectual Property Attorneys*. Den har bl.a. virket som politisk talerør for interessen i at få patentagenterne undtaget fra den dagældende vinkelskriverlovs reklameforbud. I nyere tid har den dernæst spillet en central rolle som høringspart over for det offentlige. Men ikke mindst har foreningen søgt at sikre og styrke sine medlemmers faglige kompetence. For at blive medlem af patentagentforeningen skal man bestå en eksamen, som afholdes af en særlig prøvningskommission under foreningen på grundlag af et kursusforløb. Et skønsmandsudvalg forestår udpegningen af medlemmer som skønsmænd i retssager.

1.4.9. Managementkonsulenter

Karakteristik: En managementkonsulent (også kaldet virksomhedskonsulent) yder ledelsen af en virksomhed rådgivning om, hvorledes strategiske forhold i virksomheden skal håndteres. Som nævnt vil revisorer ofte udføre en del af denne rådgivning. Også dele af advokatens rådgivning inden for forretningssegmentet – fx i forbindelse med bestyrelsesarbejde – har grænseflader til managementkonsulentens rådgivning. Lige så forskelligartet denne rådgivning er, lige så forskelligartede typer af virksomheder ydes den til. Derfor er begrebet *managementkonsulent* (eller de variationer, der findes over dette begreb, fx virksomhedskonsulent) ikke begrænset til særlige typer af ekspertise.

I praksis vil den enkelte managementkonsulent koncentrere sig om særlige typer af ledelsesbeslutninger og hertil hørende rådgivningsområder, fx it-anskaffelser, miljøsikring, personaleadministration, markedsføring eller forretningsstrategier. Uden en sådan specialisering ville rådgiveren have vanskeligt ved at vise troværdighed. Ofte udbydes rent ledelsesmæssige rådgivningsopgaver af større eller mindre rådgivningsfirmaer. Flere af de toneangivende konsulentvirksomheder med fokus på ledelsesrådgivning indgår i internationale samarbejder. Hertil hører Accenture, Boston Consulting Group, PA Consulting Group og McKinsey & Company. Også de to store danske ingeniørvirksomheder Rambøll og COWI leverer ledelsesrådgivning i et vidtforgrenet international netværk. Mindre rådgivningsfirmaer (af hvilke der er mange) vil ofte være specialiseret mod særlige rådgivningstemaer, fx om medarbejdertilfredshed og markedsforhold. Inden for landbruget ydes en betydelig rådgivning vedrørende såvel økonomi som avlsarbejde. En del af denne rådgivning udføres via organisationer, som de enkelte landbrugsvirksomheder er medlemmer af. Større landbrug vil ofte være organiseret i såkaldte tolvmandsforeninger.

Organisatorisk forankring: Som følge af den mangfoldighed, der præger konsulentområdet, er konsulenterne ikke forankret i nogen fælles organisation. Organiseringen vil ofte befinde sig på flere planer: Den enkelte rådgiver vil være tilknyttet en organisation, der repræsenterer hans fagområde (fx Ingeniørforeningen i Danmark), mens den virksomhed, hvori han er ansat eller partner, er tilknyttet en anden.

I Danmark fungerer foreningen *Managementrådgiverne* (MR) som branche- og interesseorganisation for »virksomheder, som leverer viden og rådgivning om eller gennemfører ledelse og forretningsudvikling til beslutningstagere og ledere i private virksomheder, organisationer og offentlige institutioner«, jf. § 3 i foreningens vedtægter. MR er medlem af Dansk Industri. Det er en betingelse for en virksomheds optagelse i foreningen, at den forpligter sig til at følge MR's Branchekodeks. Det er en forudsætning for optagelse, at de pågældende virksomheder ikke er i betalingsstandsning eller under konkursbehandling, og – ved personligt ejede virksomheder – at indehaverne har fuld rådighed over deres bo, jf. § 4 a.

I det etiske kodeks, som MR har formuleret (og som senest er revideret i 2014), fastslås en række almindelige principper om konsulentens pligt til at løse opgaverne på effektiv, kvalificeret og loyal vis på grundlag af afbalancerede, skriftlige aftalevilkår. I tillæg til pligten til at præstere loyalt arbejde forbyder ko-

dekset konsulenten samtidig at have opgaver for indbyrdes konkurrerende kunder på strategiske og/eller potentielt konfliktende områder »uden forlods at orientere begge kunder herom og opnå deres accept«. Overtrædelse af kodekset kan indbringes for foreningens erhvervsetiske nævn, hvis afgørelser offentliggøres på foreningens hjemmeside.

Konkurrence: Advokater befinder sig ikke i nogen direkte konkurrence med managementkonsulenter. Det vil høre til sjældenhederne, at advokater leverer rapporter om forretningsmæssige strategier eller økonomiske analyser. På det punkt vil disse rådgivere langt oftere konkurrere med revisorprofessionen, som til gengæld også selv optræder som leverandør af sådanne rådgivningsopgaver. En vis direkte konkurrence kan man opleve, i det omfang advokater påtager sig *bestyrelsesarbejde* eller indgår i *projektarbejde*, der i særlig grad betoner forretningsmæssig ekspertise mv.

1.4.10. Andre juridiske rådgivningsformer

Juridisk rådgivning kan forekomme inden for mange andre professioner end de førnævnte. Derfor bliver en oversigt som den foregående aldrig udtømmende. Foruden de talrige andre rådgivningsprofessioner, der kan tænkes at berøre retlige spørgsmål, kan også realdebitors obligationsretlige vejledningspligt efter omstændighederne indeholde pligt til at oplyse om retlige forhold. Køber man et nyt og komplekst produkt (fx en drone til fritidsanvendelse), hvis anvendelse forudsætter overholdelse af gældende regler, kan forbrugerkøberen forvente at modtage en vis rådgivning om, hvordan produktet lovligt kan anvendes.

Det ville føre for vidt at omtale alle disse forskellige eksempler på rådgivningsopdrag, som præsteres på privatretligt grundlag. I dette afsluttende afsnit omtales blot nogle enkelte rådgivertyper, som i praksis ofte vil kunne komme til at præstere en juridisk rådgivning i tillæg til ydelser af anden art.

Interesseorganisationer: Et første eksempel herpå er den rådgivning, som medlemmerne af en interesseorganisation ofte modtager som led i den almindelige medlemsservice. En brancheorganisation vil typisk rådgive sine medlemmer om ny lovgivning af betydning for medlemsvirksomhederne, ligesom medlemmer af arbejdsgiverorganisationer vil rådgive om ansættelses- og arbejdsretlige anliggender. Også lønmodtagere som medlem af faglige organisationer vil løbende modtage rådgivning om løn- og arbejdsforhold mv. Denne rådgivning, som i dag

udgør et væsentligt argument for medlemskabet, vil ofte både i indhold og erstatningsretligt blive behandlet på samme måde som rådgivning præsteret af en professionsudøver.

Se fx *U 1991.903 H*, hvor et medlem af HK, der havde opnået ret til delpension, spurgte sin faglige organisation (HK), om hun kunne få efterløn. HK-medarbejderen rådgav medlemmet om, at hun roligt kunne opsige sin stilling. Det viste sig senere, at medlemmet foruden delpension fik førtidspension, hvilket medførte, at hun hverken var berettiget til delpension eller til efterløn. Medlemmet tillagdes erstatning for det tab, som hun havde lidt ved at opsige sin stilling

Virksomhedsjurister: En betydelig del af den rådgivning, der leveres af interesseorganisationer, udføres af ansatte jurister. Ansatte jurister har også i stigende grad fået ansættelse i private virksomheder, hvor de reelt konkurrerer med den eksterne advokatforbindelse. Der er stor forskel på, hvordan private virksomheder benytter virksomhedsjurister og ansatte advokater. Nogle afholder sig fra at søge intern juridisk rådgivning af frygt for at lydighedspligten vil farve rådgivningen. Hertil kommer risikoen for, at virksomhedsjuristen i en senere sag bringes i en vanskelig dobbeltrolle som både rådgiver og vidne. Andre virksomheder ser omvendt på virksomhedsjuristen som en person, der er i stand til at formulere sig klart og direkte og uden omsvøb, fordi han hverken står i risiko for at blive mødt med personlige erstatningskrav eller – hvis han ellers præsterer sit arbejde ordentligt – for at »miste klienten«.

Denne personalegruppe stiger i disse år. Stigningen skyldes ikke alene den almindelige vækst i mængden af retlige problemer i samfundslivet, men også driftsøkonomiske overvejelser: Det er ofte billigere for klienten at ansætte en virksomhedsjurist (og en virksomhedsadvokat) til at behandle de sager, virksomheden normalt kommer i berøring med, end at antage ekstern advokatbistand. Hvor timelønnen for en advokat ofte ligger mellem 2.000 og 4.000 kr., vil selv godt lønnede virksomhedsjurister sjældent koste arbejdsgiveren mere end 1.000 kr. i effektiv timebetaling. For virksomhedsjuristen vil et sådant arbejde give arbejdsbetingelser, der er mere skånsomme end dem, som privat praktiserende advokater ofte virker under. Denne faktor gør sig navnlig gældende for kvinder, der ønsker at stifte familie med børn, og som formentlig af samme grund er underrepræsenteret i kategorien af partnere i de store advokatvirksomheder.

Organisatorisk forankring: Hverken virksomhedsjurister eller ansatte advokater udgør en egentlig profession. Dertil er deres arbejdsfelter og uddannelsesbaggrund

for forskellig. Forholdet er måske ved at ændre sig på grund af den indsats, der har været gjort for at organisere jurister og advokater tilknyttet private virksomheder, jf. herom straks nedenfor. Man har herved navnlig samlet gruppen om en fælles indsats til fordel for en ændring af reglerne om *legal privilege* for advokater, således at advokatens ret til at gøre sin tavshedsret gældende over for offentlige myndigheder også skulle gælde for advokater, der er ansatte i virksomheder. Se nærmere herom i afsnit 8.4.2.

DVJ – Danske Virksomhedsjurister blev etableret i 1988 i et forsøg på at samle virksomhedsjurister i en fælles, national profession. Ud over at være vært for faglige arrangementer og netværksmuligheder mv., repræsenterer foreningen virksomhedsjurister i forskellige faglige og politiske fora og i internationale sammenhænge, hvor foreningen indgår som medlem af ECLA, *European Company Lawyers Association* (se hertil afsnit 8.4.2).

> Som medlem af DVJ bliver man bundet af foreningens etiske regler, som foruden en pligt (pkt. 1) til at handle med omhu, loyalitet og objektiv mv. pålægger virksomhedsjuristen i forhold til sin virksomhed »at bevare sin professionelle uafhængighed i udførelsen af sine opgaver, således at medlemmets eget ansvar for opgavens løsning ikke anfægtes« (pkt. 4). Klager over et medlems overtrædelse af de etiske regler kan fremsendes til foreningens bestyrelse (pkt. 7).

Byggerådgivere: En helt særlig rådgiverprofession finder man inden for byggeriet. For tilrettelæggelsen af byggesager er det kritisk, at bygherren bistås af en rådgiver, der enten medvirker i den forudgående *projektering* (herunder i forbindelse med arkitektur og bygningsteknik) eller i den efterfølgende *kvalitetssikring* (herunder i forbindelse med byggestyring, aflevering mv.). Selv om byggerådgiveren isoleret set alene præsterer en teknisk rådgivning, vil hans nære berøring med byggeriets forhold ofte indebære, at byggerådgiveren indgår i det projektteam, hvori advokaten også indgår.

> *FRI* (Foreningen af Rådgivende Ingeniører) er en brancheforening for danske videnvirksomheder, der yder rådgivning, planlægning og projektledelse på markedsvilkår. De ydelser, der præsteres af FRI's medlemmer, er ikke begrænset til den egentlige ingeniørvidenskab (forstået som teknisk naturvidenskabelig rådgivning mv.) men omfatter også de økonomiske og humanistiske discipliner, der knytter sig hertil. FRI har ca. 300 medlemsvirksomheder, der tilsammen beskæftiger ca. 13.500 medarbejdere i Danmark og ca. 15.000 medarbejdere i udlandet. En virksomhed kan kun blive medlem af FRI, hvis mindst halvdelen af direktionen er godkendte

FRI-rådgivere. FRI har opstillet et sæt anvisninger for god rådgiverskik, der pålægger rådgiveren forpligtelser over for samfundet, kunderne og andre virksomheder. Reglerne om rådgiverens uvildighed er gjort til et medlemskrav, hvis tilsidesættelse ifølge FRI's vedtægter kan medføre eksklusion.

Teknisk rådgivning: Som en af de rådgivningsprofessioner, der ikke er medtaget i denne oversigt, kan nævnes den tekniske rådgivning (ud over byggerådgivningen), der præsteres som led i klientens anskaffelse af et kompliceret system, fx et kompliceret it-system. Rådgivningen har mange lighedspunkter med byggerådgivningen. Der findes ingen almindeligt anerkendt organisation, der samler denne rådgivning, og det er derfor ikke muligt at knytte mange generelle kommentarer hertil.

Landbrugskonsulenter: Moderne landbrug er en kompliceret virksomhed, hvor driftsmæssige, miljømæssige, økonomiske og juridiske problemstillinger indgår. Til at rådgive på dette område har der gennem generationer udviklet sig en profession af landbrugskonsulenter, der dels er organiseret på fritstående grundlag, dels virker i landbrugets centrale og lokale organisationer. Med det stærke fokus på landbrugsjuridisk rådgivning befinder denne profession sig i en stadig konkurrence med advokatprofessionen.

En tidligere bekendtgørelse til loven om tilskud til jordbrugets konsulentvirksomhed (nr. 533 af 6. juni 2001) opstillede bl.a. faglige krav til de personer, der kunne opnå støtte efter denne konsulentordning (§ 4) samt regler om uafhængighed (§ 12). Loven (og dermed bekendtgørelsen) blev ophævet med virkning fra den 1. januar 2006, jf. lov nr. 1392 af 21. december 2005.

Kommunikationsrådgivning: For en moderne virksomhed – hvad enten der er tale om en privat erhvervsvirksomhed eller en offentlig myndighed – spiller det en stadigt stigende rolle, hvorledes man fremtræder i det offentlige rum. En uheldig medieoptræden vil kunne nedsætte virksomhedens brand og få skadevirkning for såvel afsætning af varer som rekruttering af medarbejdere. Læren om, hvordan man mest effektivt og sympatisk »trænger igennem« med sit budskab i et mediebillede, der er mere omfattende og komplekst end nogensinde, er i dag en særskilt ekspertise. Dette er baggrunden for, at der i dag er opstået en profession, der leverer denne rådgivning om, hvordan virksomheder skal kommunikere med omverdenen, såvel i generelle anliggender (fx i forbindelse med aflæggelse af års-

regnskab mv.) som i konkrete »sager«, der mere eller mindre tilfældigt fanger pressens interesse.

Professionen har lighedspunkter med den advokatprofession, der findes i tidlig græsk og romersk kultur, og lidt polemisk kan man måske sige, at advokatprofessionen har nået et højere udviklingstrin. Som nævnt i afsnit 2.2.2 optrådte »advokaten« dengang som en *rhetor*, der alene forberedte klienten på, hvad denne skulle sige (og hvordan), men som ikke selv trådte frem i det afgørende forum. I det offentlige system betegnes sådanne rådgivere undertiden som spindoktorer, se hertil betænkning 1443/2004 om Embedsmænds rådgivning og bistand. Der er dog ikke indført (og ej heller foreslået) regler, der regulerer de nærmere rammer for denne profession.

1.5. Offentligretlig juridisk rådgivning mv.

1.5.1. Den offentlige anklager

Retsgrundlag: Ud over at være hjemmelsgrundlag for de advokatretlige regler indeholder retsplejeloven en regulering af den anden væsentlige aktør, der optræder i straffesager, nemlig den offentlige anklager. Reglerne herom findes i kap. 10, der findes i retsplejelovens fjerde afsnit om Anklagemyndigheden. Det hedder her (§ 95), at de offentlige anklagere er *rigsadvokaten*, *statsadvokaterne*, *politidirektørerne* samt de personer, der er antaget til bistand for disse ved den retlige behandling af straffesager. Til sidstnævnte kategori hører dels de *ansatte*, som tæller politifuldmægtige, statsadvokatfuldmægtige (i dag under ét betegnet anklagerfuldmægtige) og vicestatsadvokater (§ 103, stk. 2), henholdsvis statsadvokater ved Højesteret (jf. § 100), dels en kreds af *privat antagne anklagere*, der ved siden af deres virksomhed som privat praktiserende advokater (se RPL § 103, stk. 3, jf. § 106) bistår statsadvokaterne ved sagsførelse i landsretterne.

> I »politisager« (sager omfattet af RPL kap. 80, »bødesager«) vil man derudover ofte se såkaldte politianklagere i retten. Der er her tale om polititjenestemænd, hvis adgang til at virke som anklagere følger af politidirektørens bemyndigelse i henhold til § 104, stk. 1. Det er altså ikke ansættelsesforholdet i sig selv, der giver en polititjenestemand møderet i straffesager.

Selv om forsvareren virker på et privatretligt grundlag (der dog i kraft af en beskikkelse til den enkelte sag kan rumme offentligretlige elementer), og anklageren virker under en offentligretlig ramme, optræder både anklager og forsvarer i

henhold til samme procesretlige regulering (retsplejeloven). De offentlige *anklagere* har til opgave sammen med politiet at forfølge forbrydelser efter reglerne i retsplejeloven, jf. § 96, stk. 1. I deres retlige konstitution er anklagerne underlagt et dobbelt regelsæt. Foruden reglerne i retsplejeloven gælder således også de forvaltningsretlige regler. En *advokat*, der virker som offentlig anklager, skal iagttage både disse regler og reglerne om god advokatskik, jf. RPL § 126, stk. 1, jf. *U 1999.1837 H*.

Der gælder dermed en dobbelt garanti: *Uden for* retssalen gælder først og fremmest forvaltningsloven og de almindelige forvaltningsretlige principper, medmindre der er tale om forhold vedrørende bevisførelsen, som får umiddelbar betydning for sagens pådømmelse. I denne henseende står anklagerne i et tjenesteforhold, der på øverste niveau har justitsministeren, jf. RPL § 98. *I* retten gælder retsplejelovens regler. Et enkelt grænsefladespørgsmål er afklaret med RPL § 97, hvorefter den, der efter forvaltningslovens kap. 2 må anses for inhabil i forhold til en bestemt sag, heller ikke må virke som anklager i sagen. Se som eksempel herpå *U 2014.1821 VLK*, der på grundlag af denne bestemmelse fandt, at en anklager, mod hvem der var rejst en alvorlig klagesag, som ikke var afgjort, ikke kunne virke som anklager under en ankesag.

Almindelige principper: RPL § 96, stk. 2, indeholder en generalklausul, hvorefter de offentlige anklagere skal »fremme enhver sag med den hurtighed, som sagens beskaffenhed tillader, og derved ikke blot påse, at strafskyldige drages til ansvar, men også at forfølgning af uskyldige ikke finder sted«. Bestemmelsen indeholder dels en såkaldt tempomaksime, der korresponderer med de krav, der følger af EMRK art. 5, stk. 3, og 6, stk. 1, dels et objektivitetsprincip, der pålægger anklagemyndigheden en pligt til også at tage hensyn til omstændigheder, der kan tyde på, at den mistænkte er uskyldig. Om anklagemyndighedens pligt til at rejse tiltale eller adgang til at undlade tiltale gælder et såkaldt opportunitetsprincip, der bl.a. er udtrykt i RPL §§ 722 og 749.

1.5.2. Offentligt ansatte som rettergangsfuldmægtige

På visse områder af den offentlige forvaltning er der praksis for, at embedsmænd optræder som procesrepræsentanter for det offentlige. En sådan repræsentant er hjemlet ved RPL § 260, stk. 3, nr. 4, om personer, der er »ansat hos parten for et tidsrum, der ikke er kortere end 1 måned, og – når parten ikke selv er advokat – ikke med det særlige formål at møde i retten«. Med dette tidskrav modvirker be-

stemmelsen, at der opbygges »procedureafdelinger« i offentlige (og private) virksomheder alene med det formål at føre virksomhedens sager. I debatten om disse spørgsmål har domstolene udtrykt frygt for, at en sådan opgavevaretagelse ikke vil leve op til de krav til kvaliteten af sagsbehandlingen, som almindeligvis præsteres af advokater. Se om problemstillingen *Frederik Waage* i U 2014B, s. 192 ff., og *samme*: Det offentlige som procespart (2017), s. 490 ff.

Spørgsmålet har løbende været debatteret. Den 24. oktober 2018 stillede justitsministeren forslag (lovforslag nr. L 74 FT 2018-19, 1. samling) om, at en ansat, der møder som rettergangsfuldmægtig for en statslig myndighed, gerne må være ansat med det særlige formål at møde i retten, se lovforslagets nr. 13 til indsættelse af en ny § 260, stk. 4. Blandt andet efter modstand fra domstolene blev udgik denne bestemmelse under lovforslagets behandling. Se nærmere om lovforslaget afsnit 11.2.2 og Konkurrence- og Forbrugerstyrelsens rapport af 14. januar 2021, s. 222 f.

En særregel følger af § 260, stk. 7, for Forbrugerombudsmanden og ansatte i dennes sekretariat. Disse har adgang til at møde for en part i byretten, landsretten og Sø- og Handelsretten og dermed varetage en særskilt offentligretlig retshjælpsfunktion i sager, hvor forbrugerombudsmanden optræder som mandatar.

1.5.3. Offentligretlig rådgivning

Det moderne forvaltningsapparat har reduceret behovet for advokatbistand på de talrige områder, hvor der stilles klageordninger til rådighed for borgerne, som kan sættes i værk af den enkelte borger, eventuelt efter vejledning fra forvaltningen. Som hovedregel kan afgørelser fra offentlige myndigheder påklages gennem administrativ rekurs, og på talrige områder har lovgivningen etableret klageinstanser til at behandle sådanne klager. I forholdet mellem erhvervsdrivende og forbrugere giver forbrugerklageloven mulighed for at prøve privatretlige tvister uden for domstolene. Disse tvister forventes almindeligvis gennemført uden advokatbistand.

Hertil kommer, at en stor del af behovet for rådgivning om indholdet af de offentligretlige regler i dag løses gennem den vejledning, som forvaltningslovens § 7, stk. 1, pålægger forvaltningsmyndighederne at yde borgere, der henvender sig om spørgsmål inden for myndighedens sagsområde. Se hertil *Niels Fenger* i Niels Fenger (red.): Forvaltningsret (2018), s. 384 ff. Vejledningspligten har til formål at imødekomme borgernes informationsbehov og undgå, at borgerne på grund af fejl, uvidenhed eller misforståelser udsættes for retstab. Den suppleres

med særlige, videregående vejledningspligter fastlagt i speciallovgivningen, se a.st., s. 385 f.

Udstrækningen af denne vejledningspligt kan give anledning til en vanskelig balance, når vejledningen ikke kun angår den generelle forståelse af reglerne, men også konkrete anvisninger om, hvordan borgeren skal forholde sig. Men så længe myndigheden ikke oppebærer betaling for rådgivningen, anses den for at være en udslag af den almindelige vejledningspligt. Generelt antages det, at vejledningen bør sikre, at borgeren får tilstrækkelig orientering om, hvilken betydning reglerne på et givet område har, og hvordan borgeren lettest og mest effektivt kan opfylde de krav, der følger af lovgivningen, jf. nærmere *Niels Fenger* a.st., s. 389 ff.

Så længe denne rådgivning præsteres uden vederlag, kan man vanskeligt sige, at den indebærer en egentlig erhvervsmæssig konkurrence med advokatsektoren. Der findes jo talrige andre »gratisydelser«, som strengt taget fjerner grundlaget for tilsvarende private udbud af tjenester mv. I visse tilfælde har det offentlige krævet betaling for sin vejledning, hvorved en egentlig konkurrence har gjort sig gældende. I så fald foreligger en juridisk rådgivningsvirksomhed. Bortset fra de problemer, dette vil give anledning til i lyset af forbuddet i konkurrencelovens § 11 a mod konkurrenceforvridende støtte ved hjælp af offentlige midler, vil myndigheden ofte gøre sig selv inhabil ved den senere afgørelse af sagen, jf. nærmere Folketingets Ombudsmands udtalelse i FOB 1996.75.

På enkelte områder giver loven udtrykkelig hjemmel til den slags rådgivningsydelser. Ifølge patentlovens § 71 kan Patent- og Varemærkestyrelsen fx efter anmodning påtage sig at løse »særlige opgaver, der har karakter af teknologisk service«. Med hjemmel i denne bestemmelse leverede styrelsen tidligere nyhedsundersøgelser med henblik på indlevering af eller indsigelser imod patentansøgninger, krænkelsesvurderinger, overvågninger og teknisk bistand af forskellig art. Denne tjeneste er nu ophørt. I dag leveres en gratis »kundeservice«, der formentlig svarer til, hvad andre myndigheder tilbyder som led i deres almindelige vejledning.

1.5.4. Notarvæsenet

Begreb og funktion: Begrebet *notar* kommer af det latinske verbum *notare*, der betyder at notere eller påtegne. Notarens funktion er altså at give et dokument en særlig påtegning. Betydningen af denne påtegning varierer efter dokumentets karakter og beror på den lovgivning, der knytter sig til det. I nogle jurisdiktioner er notaren en offentlig tjenestemand, som udfører en rolle i den offentlige forvalt-

ning ved sin dokumentpåtegning. I andre retssystemer er notaren en repræsentant for domstolsvæsenet, der udøver notarfunktioner som et led i sin ansættelse; således er ordningen fx i Danmark. I endnu andre lande er notaren en liberal erhvervsudøver, der præsterer sin tjeneste i tilknytning til andre juridiske tjenester. Afhængigt af hvilken retsordning man anskuer, vil man derfor se notaren i en mellemstilling mellem på den ene side den offentlige forvaltning og på den anden side de private parter og virksomheder, der indgår i de transaktioner, som notaren sikrer gennem sine ydelser.

Som det vil fremgå af det følgende, spiller notarvæsenet en ganske beskeden rolle i dansk ret, mens notaren i fremmede retsordninger indtager en langt mere betydningsfuld placering. At vi herhjemme har valgt denne ordning, skyldes imidlertid ikke nogen principiel lovgivningsmæssig frygt over for den »privatisering« af en offentlig tillidsfunktion, som ligger i at skulle overlade bevisfunktioner el.lign. til en privat part. Danmark har således en veludviklet lovgivning om akkreditering af laboratorier mv., jf. § 16, stk. 1, i lov om erhvervsfremme, nr. 1518 af 18. december 2018 med senere ændringer. Loven giver bl.a. hjemmel for akkreditering af fx laboratorier.

Den nære forbindelse mellem advokatens tjenester efter dansk ret og notarens tjenester efter fremmede retsordninger giver imidlertid grund til at interessere sig for disse fremmede notarordninger. For det første vil notarens placering i retsordenen komplettere en rollefordeling, som advokaten også tager del i. For det andet vil dette kendskab være af værdi for de danske jurister (herunder navnlig husjurister og erhvervsadvokater), der som led i deres virke kommer i kontakt med notaren. At »Notartjenester« optræder som en særlig post i Danmarks Statistiks angivelser af størrelsen af markedet for juridisk rådgivning, er en konsekvens af, at disse poster er genstand for international harmonisering.

Oversigt: I et hastigt globalt overblik er der stor forskel på, hvilken retlig rolle notaren spiller for den enkelte transaktion. I nogle jurisdiktioner pålægger lovgivningen private parter en pligt til at søge bistand hos notarer med henblik på udfærdigelse af juridisk forpligtende dokumenter, hvis retsvirkninger kan have betydning for tredjeparter og offentlige myndigheder. En sådan notarpligt gælder fx ofte i *civil law*-jurisdiktioner for transaktioner vedrørende fast ejendom og industrielle enerettigheder. Andre jurisdiktioner, hvortil dansk ret hører, overlader det helt til parterne, om de ønsker at gøre brug af en (offentlig) notar med henblik på at bibringe et dokument en særlig bevisvirkning.

De funktioner, notaren opfylder i den enkelte jurisdiktion, fremkommer som et produkt af to forhold. For det *første* spiller det ind, hvilken *opgavefordeling* den pågældende jurisdiktion har gennemført mellem offentlig kontrol og privat selvregulering: Hvis et lands selskabsretlige lovgivning indebærer, at en offentlig myndighed (herhjemme fx Erhvervsstyrelsen i relation til aktie- og anpartsselskaber) fører en løbende og indgående kontrol med de dokumenter, der lægges til grund af forvaltningen eller af domstolene, er behovet for et privat notarvæsen beskedent. For det *andet* spiller det ind, hvilken grad af *tillid* man normalt kan nære til et dokuments autenticitet: Jo mere velordnet og ukorrupt et samfundssystem er, jo højere sikkerhed vil de handlende normalt føle, og jo mindre nødvendig er da den bevissikring, der kan tilvejebringes af en notar. Men jo større usikkerhed der hersker om indsendte dokumenter, desto større er behovet for en særskilt regulering af den attestering, der etablerer denne sikkerhed.

Dansk ret: De formelle regler, der gælder for notarvirksomhed i dansk ret, bærer præg af, at vi for det første har en forholdsvis indgående kontrol med dokumenter, der har betydning over for tredjeparter, og at Danmark for det andet er et lille samfund med gode muligheder for at opnå kendskab til og sikkerhed for virksomheders og personers identitet. Det notarvæsen, der eksisterer i dansk ret, har derfor primært karakter af et nicheområde, hvor det er overladt notaren at opfylde visse nærmere angivne funktioner som »troværdig tredjepart«.

Selv om notarvirksomhed isoleret set udgør en administrativ opgave (der lige så vel kunne henhøre under en *statslig* institution eller være en tjenesteydelse, der på grundlag af en særlig autorisation var »udliciteret« til *private* virksomheder mv.), er notaren i dansk en del af den almindelige domstolsordning. Således bestemmer RPL § 11, stk. 2, nr. 4, at notarialforretninger udføres af byretten »uden for den egentlige retspleje« på linje med retshjælp og udmeldelse af syn og skøn. I praksis udføres virket som *notarius publicus* (dvs. som den offentlige notar) af en dommerfuldmægtig eller en medarbejder ved det pågældende embede, som i henhold til RPL § 19, stk. 3, er bemyndiget hertil. Hertil føjer sig reglerne i kap. 11 i lov nr. 425 af 16. marts 2021 om retsafgifter om retsafgiften for udførelse af notarialforretninger.

Udenlandske ordninger: Uden for Danmark findes en vidt forgrenet, og i sit indhold og struktur helt forskellig, regulering af notarvæsenet. Ligesom udviklingen af den egentlige juridiske profession har nøje forbindelse med grundlæggende strukturer i retssystemet, kan også disse forskellige notarvæsener føres tilbage til

grundlæggende karaktertræk i de enkelte retssystemer. Den danske notarordning hører ikke hjemme i nogen af disse systemer. Man kan i hovedsagen sondre mellem fire forskellige typer af notarer, den *statslige* notarordning, *common law*-notaren, *civil law*-notaren og den kombinerede model.

Se for en nærmere oversigt over notarvæsenets udvikling i forskellige lande *Vittorio Olgiati*: The Latin-type notary and the process of European unification, i International Journal of the Legal Profession (1994), s. 253 ff. Den historiske udvikling af notaren i fransk ret beskrives indgående af *Alain Moreau*: Le notaire dans la société française d'hier à demain (1999).

Det latinske notarsystem: Den mest udbredte notarordning er det såkaldte latinske notarsystem. Man finder denne ordning i *civil law*-jurisdiktioner (dog ikke Tyskland) samt i Asien. Den latinske notar handler på grundlag af en offentligretlig autorisation, som typisk kun udbydes i begrænset antal og besættes med den juridisk bedst kvalificerede. Denne notars opgave består i at udfærdige visse dokumenter, hvis retsvirkninger vil have betydning for andre end parterne (fx selskabsretlige dokumenter, testamenter etc.).

Den latinske notar er organiseret i *UILN* (The International Union of Notaries). Notaren er her en jurist, der både virker som liberal erhvervsudøver og som offentlig embedsmand. Den latinske notar virker i henhold til en autorisation, der er forankret i domstolsvæsenet. Autorisationen gælder eksklusivt for notarer og tildeler dermed notaren et monopol til at udøve sine funktioner. Disse funktioner består i at *udfærdige* eller *påtegne* retsakter, som parterne af bevismæssige grunde, eller fordi det er foreskrevet ved lov, ønsker forlenet med en særlig gyldighed. Denne gyldighed opnås gennem notarens officielle bekræftelse. Indeholder et dokument en betalingsforpligtelse, kan notaren fx give det en *eksekutionspåtegning*, hvorefter fuldbyrdelse kan ske umiddelbart. Foruden sin formelle eneret til at påtegne dokumenter er den latinske notar involveret i rådgivning, forhandling og koncipering af transaktioner, der berører skatteretlige, kommercielle, judicielle og retsplejemæssige sagsområder. Foruden tilstedeværelse i retten vil det arbejdsområde, den latinske notar er beskæftiget med, derfor svare til traditionelle advokatfunktioner.

Se for tysk ret §§ 415-418 i Zivilprozessordnung. De nærmere regler for notarprofessionen er for en stor dels vedkommende fastsat på delstatsniveau. For nogle delstaters vedkommende (herunder Bayern, Hamburg og Saarland) er notarprofessionen eksklusiv. Sådanne notarer betegnes som *Nur-Notaren*, dvs. notarer uden anden profession. I andre delstater (herunder Berlin, Bremen, Hessen og Schleswig-Holstein)

udøver notaren sine tjenester i forbindelse med en advokatvirksomhed. Sådanne notarer betegnes almindeligvis som *Rechtsanwaltsnotaren*.

Common law-notarordninger: Notarsystemet er mindre udbredt i *common law*-jurisdiktioner, se hertil *Gisela Shaw* i 7 International Journal of the Legal Profession (2000), s. 141 ff. I disse lande hører det til undtagelsen, at loven stiller krav om anvendelse af notar. Notaren handler ikke på samme måde som en embedsmand, hvis segl er nødvendigt for at kunne gennemføre en transaktion, men som en respekteret professionsudøver (typisk en advokat, i England og Wales *solicitor*), der på privat grundlag og med en personlig autorisation udstedt af en offentlig myndighed kan udstyre et dokument med særlige bevisfunktioner.

En antydning af denne ordning findes i tinglysningslovens § 49 b, stk. 2, hvorefter kravet om, at tinglysningsfuldmagter, der indsendes til Tinglysningsretten i fysisk form, skal være bekræftet af to vitterlighedsvidner, modificeres således, at én advokat kan underskrive alene. Bestemmelsen har både praktisk og principiel betydning, bl.a. fordi fejl i denne vitterlighedsunderskrift vil udløse statskassens hæftelse for tingbogens positive troværdighed, der findes i lovens § 34.

I England og Wales kendes fx to typer af notarer, der har rod i henholdsvis kirken og staten. Den kirkelige *Notary* udpeges i medfør af the Ecclesiastical Licenses Act fra 1536 af ærkebiskoppen af Canterbury og beskæftiger sig primært med kirkeretlige forretninger. Den øvrige, og største, gruppe omfatter *The District Notary*, der navnlig virker i landområderne, og *the Scrivener Notary*, der virker i London (og som derfor også betegnes som *the London Notary*). Heroverfor står *The Public Notary* (også kaldet *General Notary*), der udpeges af et statsorgan. De fleste britiske notarer er samtidig *solicitors*. I dag er denne profession genstand for regulering i medfør af the Legal Services Act (2007), jf. nærmere nedenfor i afsnit 2.3.5. Se herom lovens Section 12(1)(e) om *notarial acitivites*. Tilsynet med denne profession er nu også lagt i hænderne på ærkebiskoppen af Canterbury, som udøver den via sin *Master of the Faculties*.

Statslige notarordninger: I statslige notarordninger er notaren en embedsmand, der ifølge loven har hjemmel til at autorisere eller godkende dokumenter om private aftaleforhold eller enkeltpersoners og virksomheders rettigheder. De handlinger, der udføres af den statslige notar, har karakter af forvaltningsakter, fordi de ifølge særskilt lovgivning forlener disse dokumenter med bestemte gyldighedsvirkninger.

Nyere udviklingstendenser: Nutidens kommunikationsteknologier har fjernet en del af behovet for den klassiske notars bevisfunktioner. Det formål med en notarpåtegning, der består i at skaffe sikkerhed for, at det påtegnede dokument ikke er ændret siden sin oprettelse, at det er udstedt af den angivne udsteder, og at udstedelsen skete på et bestemt tidspunkt, kan i dag opnås langt hurtigere, billigere og sikrere gennem digitale teknologier. Dette kan navnlig ske gennem de systemer til digital signatur og tidsstempling, der er implementeret i dag, herhjemme senest ved det statslige MitID-system, og ved en række private udbydere af signeringstjenester, fx Penneo, Signit og Danastar.

KAPITEL 2

Historisk og komparativt perspektiv

2.1. Oversigt

De følgende afsnit præsenterer i korte træk de retlige rammer for advokatens virke, som har været gældende i forskellige perioder af historien (afsnit 2.2) og i forskellige retsordninger (afsnit 2.3). Disse historiske og komparative perspektiver giver et indblik i, hvad det er for *værdier og hensyn*, de advokatretlige regler søger at varetage.

Det *historiske* perspektiv viser, hvordan advokatretten har udviklet sig fra at være en procesretlig regulering, der primært knyttede an til advokatens virke i retten, nu har udviklet sig til at være en del af den bredere erhvervsretlige regulering, hvis konturer blev tegnet op i afsnit 1.4, hvor fokus er på forbrugerbeskyttelse og konkurrenceretlig gennemsigtighed.

Det *komparative* perspektiv viser, hvordan *nogle* retsordninger (fx den danske og svenske) stadig bygger på en høj grad af selvregulering, mens andre (fx den norske, engelske og amerikanske) indeholder betydelige indslag af regulering udefra – enten via domstolene (som i de fleste amerikanske delstater) eller fra særlige tilsynsmyndigheder (Norge og England/Wales).

Det er nærliggende at stille spørgsmålet, om de forskellige landes retssystemer bærer præg af deres tilhørsforhold til de store retsfamilier common law (med dets principielle fokus på præjudikatet som den centrale retskilde i private retsforhold, idet det offentlige generelt forventes at indtage en tilbagelænet rolle) og civil law (med dets forventning om, at lovgiveren tager stilling til retsforholdene, hvoraf en del i øvrigt vil være reguleret af offentlige myndigheder).

Enkelte aspekter af denne grundlæggende forskel mærkes også i den advokatretlige regulering. Som vi skal se, præges amerikansk procesret af det såkaldte *adversarial system*, der giver advokaterne en meget dominerende rolle over processen. Denne rolle forklarer, hvorfor domstolene netop her er overladt vidtrækkende sanktionsmuligheder over for advokater. Bortset herfra er der ikke grundlag for at konkludere, at tilhørsforholdet til disse store retsfamilier nødvendigvis fører til den ene eller anden advokatretlige regulering.

2.2. Advokatprofessionens historie

2.2.1. Tidlig græsk og romersk kultur

Advokatstand og samfundsmagt: Ethvert samfund vil i tilknytning til sine magtcentre udvikle en advokatprofession, hvis udøvere kan bistå den, der ønsker hjælp til at få en afgørelse bevæget i en retning, der stemmer med vedkommendes interesser.

De tidlige samfund havde ingen klar afgrænsning mellem den lovgivende, udøvende og dømmende magt. Derfor var der heller ingen klare grænser mellem de »advokatoriske« opgaver, der havde henholdsvis retlig og politisk karakter. Selve evnen til at overbevise en magthaver havde i princippet lige stor betydning – uanset om magthaveren var en fyrste eller et byråd. Denne egenskab skabte et tidligt fokus på *det konkrete og oratoriske* frem for det principielle og systematiske.

Athen: I denne brede forståelse af begrebet kan advokatprofessionen føres tilbage til tidlig græsk og romersk kultur. I det klassiske *Athen* anerkendte man ikke juridiske eksperter. Kompetencen til at afgøre retlige stridigheder var henlagt til et kollegium af lægfolk. Den eksterne bistand, som man anerkendte, bestod i at fremlægge et skriftligt grundlag, som den berørte part herefter selv forelagde, se hertil *J.A. Crook*: Legal Advocacy in the Roman World (1995), s. 31 f. Da rådgiveren dermed ikke synligt fremtrådte som procesbefuldmægtiget for parten, opstod der ikke et klientforhold i traditionel forstand. Samarbejdet mellem klienten og *rhetor* har mange lighedspunkter med det samarbejde, der kan udspille sig mellem en klient og en kommunikationsrådgiver, se hertil s. 73 f.

Rom: Advokatprofessionen udviklede sig gradvis i Romerriget. Præcist hvornår kan ikke tidsfæstes, men det ligger klart, at der har været flere professioner, der

hver fra sin vinkel har beskæftiget sig med advokatrelaterede færdigheder. Blandt disse var *rhetoren*, der dygtiggjorde sig i talerkunst, men som også kunne udføre notarialfunktioner (fx at bevidne dokumenter), se hertil *J.A. Crook* a.st., s. 153. En anden var *oratoren*, som udmærkede sig ved at besidde en vis gennemslagskraft i kraft af sin sociale anseelse, se a.st., s. 154. Advokaten var i øvrigt ikke den eneste, der ydede klienter bistand med sagsførelse. Også *procuratores* og *cognitores* repræsenterede parter, men fremtrådte således, at sagen blev ført i deres eget navn, se a.st., s. 158.

> I latinsk terminologi betegnede begrebet *cliens* en person, der stod i et afhængigheds- eller beskyttelsesforhold til en anden, se herved i afsnit 1.2.3 om de praktiske konsekvenser af denne terminologi for den nutidige opfattelse af forholdet mellem advokat og klient. Klientens modstykke var den styrende part, *patronus*. Med udviklingen af den juridiske profession kom begrebet til at betegne det afhængighedsforhold, der kan opstå over for en rådgiver. *Patronus* blev dermed til *advocatus*; den rådgiver, der tilkaldes for at bistå i en sag. Se hertil *J.A. Crook* a.st., s. 122 og 146 f.

Opfattelsen af advokaten som en profession udviklede sig først i det sene romerske rige som en sammensmeltning af oratorisk færdighed og juridisk kyndighed. Dette skete i takt med, at den juridiske videnskab udviklede sig. Først ca. 400 f.v.t. var det kendt, at advokater »kaldtes til« for at bistå parter i retlige uoverensstemmelser eller for at formulere lovgivning. Advokaten optrådte for parten, men udgjorde ikke en del af en egentlig profession. Så vidt vides, har der hverken været nogen etiske standarder for professionen eller noget identificerbart fagområde, på grundlag af hvilket professionen leverede sin rådgivning. En sådan kultur opstod først senere i det romerske imperium, se hertil *J.A. Crook* a.st., s. 172 ff.

2.2.2. Middelaldersamfundet

Med de magtkampe, der opstod omkring kirken og statsmagten efter Romerrigets fald, udviklede der sig en række retlige kulturer omkring kongemagten og kirkemagten med hertil hørende juridiske professioner. Navnlig i England blev den juridiske profession anset som en *gentleman's profession*, som i sagens natur ikke kunne være åben for alle. Dette førte blandt andet til opbygningen af den tvedelte juridiske profession med *barristers* og *solicitors*. Det er tankevækkende, at denne del af den britiske retskultur ikke flyttede med ved koloniseringen af Amerika.

> I England gav *Statue of Merton* (1235) parter ret til at antage advokatbistand, se herved *Edmund B.V. Christian*: A Short History of Solicitors (1896), reprinted by Fred B. Rothman & Co., Littleton, Colorado (1983), s. 6. Professionens basis i religiøse doktriner (regler) skyldes ikke, at man arbejder med regler i både teologien og juraen, men derimod det praktiske forhold, at enhver uddannelse i datiden var forbundet med kirke- og klostervæsenet.

En af de første advokatprofessioner, der baserede sit virke på et kompliceret og nuanceret regelgrundlag, og som byggede på et selvstændigt etisk grundlag, opstod med udspring i middelalderens kristne kirke. I middelalderen var det først og fremmest advokater og præster, der kunne læse og skrive. Først efter at *Johann Gutenberg* omkring 1440 havde opfundet trykpressen, blev skreven information spredt til bredere kredse i samfundet, og nye professioner (fx lægeprofessionen) opstod. Historisk har disse idealer ført til en tidlig cementering af advokatens uafhængighed.

2.2.3. Enevælden i Danmark

Den første retlige normering af advokatprofessionen herhjemme fandt sted kort tid før enevældens indførelse. Mange af disse tidlige retskilder har etableret nogle principper, som er blevet stående i den efterfølgende lovgivningsudvikling.

Prokuratorforordningen af 1638: Ved Christian IV's forordning af 9. september 1638 blev der for første gang givet regler i dansk (og på grund af det daværende rigsfællesskab også norsk) ret om advokater, nemlig om prokuratorer. Ordet prokurator er en substantivering af det latinske verbum *procurare*, der betyder »sørge for« eller »se efter«. Begrebet kendes allerede i Romerriget og peger hen imod den form for bistand, der består i at tage sig af en andens forretninger. Det vandt i denne betydning indpas i dansk sprogbrug gennem 1600- og 1700-tallet. Se nærmere om forløbet op til forordningens udstedelse *Nicolai Abrahams*: Procuratorstanden i Danmark indtil Midten af det 18. Aarhundrede (1902), s. 19 ff., og om selve forordningens indhold a.st., s. 32 ff.

Forordningen handler dog ikke kun om advokater, men også om »fordrukne Præster, ærerørige Dommere og Krybskytter«. Baggrunden for den antydes ved følgende beskrivende indledningsord (citeret fra *Abrahams* a.st., s. 32 f.):

> »Efter som nu paa nogen Tid lang mod al gammel og lovlig Sædvane Procuratorer lader sig finde, som andre Folks Trætter forfølge og sig af egen Magt saadant paatage og deraf som et Haandværk leve og dog mange fattige, vanvittige sammenhidser

og for deres egen Fordel føre i Vidløftighed, Trætte og Pengespilde, og efterdi saadanne dog med alle ikke vel kunne ombæres og afskaffes for en Del Undersaatters Ukyndighed i Sprog og Lov, Sygdom, Tidsspilde, Vidtafliggenhed og andre Aarsager, da skal der udi Købstæderne være Procuratorer, som efterfølger.«

Til at opfylde dette behov for kvalificeret retshjælp indførte forordningen det møderetsmonopol, som i dag findes i retsplejeloven. Det er på grundlag af dette monopol, at den efterfølgende advokatretlige udvikling bygger. Forordningen stillede ikke krav om, at en prokurator skulle have *juridisk uddannelse*. En officiel kandidateksamen fandtes endnu ikke – den fik vi først næsten 100 år senere, ved en forordning af 10. februar 1736. Dertil kom, at behovet for prokuratorbistand var langt større end udbuddet af juridiske kandidater. Som prokurator kunne udpeges »gode, fromme uberøctede oc oprictige Dannemend«. Udnævnelsen lå i hænderne på kongens lensmænd, borgmestre og råd. Ligeledes indeholdt forordningen en række specifikke forskrifter vedrørende prokuratorernes adfærd under processen.

Danske Lov: Med enevældens indførelse fik vi Danske Lov (DL), hvis første bog, niende kapitel indeholder en række bestemmelser, der rummer såvel rammebetingelser som adfærdsregler for advokater. Således handler første bogs niende kapitel om, »Hvo der maa gaa i Rette for sig selv, eller for andre«. Her finder man bl.a. en *decorum*-regel (DL 1-9-8), hvorefter »Procuratorer, som maa og skulle forfølge andre Folkis Tretter, skal være gode, oprigtige og Uberygtede Mænd«. Ligeledes foreskriver DL 1-9-10, at prokuratorer skal tjene deres klienter med flid, troskab og oprigtighed.

Kapitlet indeholdt dernæst den generelle tilsynsramme, at »Borgemester og Raad« kunne anordne afsætning af prokuratorer. Bestemmelserne herom har sammenhæng med den grundlæggende regel, der var gældende ifølge DL 1-9-14, hvorefter ingen var forpligtet til at bruge prokuratorer, »som selv ved sin Værge, Frænde, eller Tiende, sin Trette vil udføre«. Der var derfor fri konkurrence på advokatrådgivning. I DL 1-9-16 fandtes dog en generel adfærdsregel, hvorefter »Procuratorer, som oprigtigen Sager, dennem betroede ere, udføre, og retsindige altid befindes, skulle ej derfor af Øvrigheden leggis for had; Men lidis og forfremmis til Under-Øvrigheds Bestillinger i Byerne«.

Prokuratorforordningen af 1735: Ved en forordning af 23. december 1735 »om Lovens Skærpelse imod temere litigantes samt uretvise Dommere og Procurato-

res« blev der indført nye regler for prokuratorer i dansk ret. Se hertil *Abrahams* a.st., s. 47 f. Forordningen kom få måneder før indførelsen af juridisk embedseksamen ved Københavns Universitet (ved forordning af 10. februar 1736). Hermed indtrådte der en professionalisering, som medvirkede til at skabe en egentlig advokat*stand* (dvs. en særskilt *profession*, jf. om dette begreb afsnit 1.2.1). Samtidig blev prokuratorers eneret til »at gaa i rette for andre« etableret. Det således etablerede møderetsmonopol har været gældende siden.

Særligt om møderetten: Forordningen blev på ny skærpet ved flere efterfølgende reguleringer, der indførte en yderligere kvalitetssikring af advokatens procedure. Ved en højesteretsinstruks af 7. december 1771 blev den *højesteretssagførerprøve* indført, der – senere på grundlag af § 120 i retsplejeloven af 11. april 1916 – var gældende helt frem til 1958, jf. herom omtalen i afsnit 5.2.3. Ligeledes indførte en forordning om retsplejen af 3. juni 1796 kravet om, at prokuratorer, der ville beskikkes til møde ved under- og overretterne, skulle have 2 års prøvetid ved domstolene. Endelig fastsatte en lov af 2. juni 1821 det krav om 3 års forudgående praksis som betingelse for beskikkelse som advokat, som er gældende den dag i dag. Loven gentog også en såkaldt plakat af 4. december 1810, der stillede krav om, at prokuratorer skulle have kongelig bestalling. Denne regel genfindes i den nuværende bestemmelse i RPL § 119, stk. 1, hvorefter advokater beskikkes af justitsministeren.

2.2.4. Perioden efter 1849-grundloven

Sagførerloven af 1868: En principiel ændring af dansk advokatret indtrådte med sagførerloven af 26. maj 1868. Før denne lov havde advokatstanden udgjort et *laug*, der som sådant blev genstand for den næringsfrihed, der blev lovet med Junigrundloven af 1849, og som blev etableret ved næringsloven af 29. december 1857. Datidens faglige sammenslutninger havde således vedtaget bestemmelser (laugsartikler), som var gældende for hvert enkelt erhverv, men som ikke kunne ændres uden offentlig godkendelse. Som nærmere udviklet hos *Poul Andersen*: Næringsretten i hovedtræk (1944), s. 11 ff., med historiske henvisninger i note 1, udsprang dette laugsvæsen, der primært udviklede sig i købstæderne, af middelalderens »værnegilder«, der i kraft af kongelige privilegier fik eneret til at udøve forskellige former for håndværk mv. De faglige laug og gilder havde dog også – jf. den senere betydning af ordet – selskabelige formål.

Sagførerloven gennemførte en yderligere liberalisering af advokatprofessionen. Flere af de hidtidige advokatkrav (herunder betingelsen om, at retten til at give møde ved domstolene forudsætter 2 års forudgående praksis ved underretterne) blev ophævet. Der blev indført udtrykkelige krav om alder (25 år), vandelskrav og rådighed som betingelse for at opnå sagførerbeskikkelse, og loven indførte tre former for sagførere: underretssagførere, overretssagførere og højesteretssagførere, som hver for sig skulle opfylde bestemte uddannelseskrav.

Loven indeholdt dog hverken regler om advokatstandens organisering eller om disciplinærklager. Herom gjaldt de almindelige regler i straffeloven og i Danske Lov. Et forslag fremsat under behandlingen af lovforslaget om at nedsætte et disciplinærråd under Justitsministeriet, der skulle have til formål at fungere som disciplinærmyndighed, blev mødt med stærke protester fra standens side og vandt ikke fremme. Se i det hele om den retshistoriske udvikling frem til retsplejeloven af 1919 betænkning 871/1979, s. 12 ff., og *Knud Waaben*: Jura på Frue Plads (2005), s. 42 ff.

Retsplejeloven af 1916: Ved retsplejeloven af 1916, der trådte i kraft den 1. oktober 1919, blev reglerne om advokater (sagførere) flyttet fra sagførerloven og ind i et særligt afsnit om sagførere. Retsplejelovens ordning videreførte for hovedpartens vedkommende de regler, der fandtes i sagførerloven. Blandt andet blev tredelingen mellem underretssagførere, landsretssagførere (der havde erstattet overretssagførerne, efter at overretterne var blevet erstattet af landsretterne) og højesteretssagførere opretholdt. Derudover gav loven nærmere regler om, hvilke former for virke der var uforenelige med virket som sagfører.

Den væsentligste nyskabelse ved 1916-retsplejeloven var indførelsen af en almindelig pligt for danske sagførere til at være medlemmer af Den danske Sagførerforening. Samtidig blev bestyrelsen for denne forening (Sagførerrådet) beføjet til at udøve disciplinærmyndighed over for sagførerne. Dette spørgsmål havde som nævnt allerede givet anledning til diskussioner, bl.a. i forbindelse med vedtagelsen af sagførerloven, se nærmere hertil betænkning 871/1979, s. 14 f. Den danske Sagførerforening havde allerede i 1886 indført en vis disciplinærmyndighed gennem særlige organer, der under påklage til Sagførerrådet kunne prøve en sagførers salær. Medlemspligten blev indført, fordi denne ordning afholdt mange sagførere fra (frivilligt) at melde sig ind i Den danske Sagførerforening. Med medlemspligten blev der skabt et effektivt grundlag for en sådan selvregulering.

Efterfølgende ændringer: Perioden efter retsplejeloven medførte en række yderligere ændringer af rammebetingelserne for advokater, se hertil betænkning 871/1979, s. 16 f. Disse lovændringer angik i hovedsagen betingelserne for at kunne blive beskikket som advokat og om advokatens møderet. Et væsentligt skridt var her de ændringer i reglerne om møderet, der skete ved lov nr. 125 af 10. maj 1958. Ved denne lov blev advokattitlen indført i stedet for sagførertitlen. Samtidig blev højesteretssagførerprøven afskaffet. Loven bygger på betænkning 164/1956 om højesteretssagførerprøven, offentlig votering i Højesteret, bevisumiddelbarhed ved Højesteret og Højesterets kompetence i straffesager. Det hensigtsmæssige i den »liberalisering«, man hermed gennemførte, har til stadighed været diskuteret.

Ved lov nr. 267 af 26. juni 1975 blev de tidligere gældende regler om eksamenskarakterer som betingelse for beskikkelse som advokat fjernet. Baggrunden herfor var gennemførelsen af 13-skalaen. Se hertil betænkning 871/1979, s. 114 ff., der som bilag 7 til betænkningen optrykker den skrivelse, udvalget afgav til Justitsministeriet den 10. oktober 1974 med forslag om ophævelse af karakterkrav til advokatbeskikkelse mv.

> Foruden den retsudvikling, der repræsenteres ved reglerne i retsplejeloven, skal også nævnes den indirekte advokatretlige regulering, der findes med vinkelskriverloven (som siden blev afløst af lov om juridisk rådgivning). Som anført af *Mogens Holm*: Milepæle og kilometersten. Et kvart århundrede af Advokatsamfundets historie som oplevet af Mogens Holm (1998), s. 58 f., havde advokatsamfundet op gennem århundredet haft en årelang kamp mod de såkaldte vinkelskrivere, herunder landbrugets økonomikonsulenter, skolelærere, bank- og sparekassefunktionærer samt offentligt ansatte jurister. Dette opgør førte bl.a. til vinkelskriverloven af 1948, jf. nærmere herom i afsnit 11.2.1.

2.2.5. De seneste lovreformer

Betænkning 871/1979: I 1970'erne var der indtrådt så omfattende samfundsændringer, at den klassiske opfattelse af advokaten, der som udøver af sit kald blot afventede klientens henvendelser, ikke længere reflekterede tidens markedsforhold. I takt med denne forståelse indtrådte der en vis ændring af opfattelsen af selve advokatgerningen. Betænkningen foretog en bred gennemgang af advokathvervets rammebetingelser og stillede bl.a., se s. 58 f., forslag om indførelsen af den generalklausul om »god advokatskik«, der nu findes i RPL § 126. At man faldt tilbage på en sådan regulering på grundlag af en generalklausul, kan ses som udtryk for en legislativ tendens, der tog sin begyndelse i disse år med indførelsen i

1975 af markedsføringslovens generalklausul om »god markedsføringsskik« som et væsentligt begyndelsespunkt.

Ligeledes stillede betænkningen forslag om etablering af nye klageregler for advokater, herunder med oprettelsen af et selvstændigt Advokatnævn. Endelig blev der stillet nogle forslag, som først senere blev gennemført. Det drejer sig for det første om de regler om drift af advokatvirksomhed i selskabsform, der senere blev indført ved lov nr. 403 af 13. juni 1990, og for det andet om de regler om *teoretisk grunduddannelse* som betingelse for at opnå beskikkelse som advokat, der ved lov nr. 520 af 6. juni 2007 blev indført i RPL § 119, stk. 2, nr. 5.

Advokatudvalget: Med betænkning 1479/2006 fremlagde et udvalg nedsat af justitsministeren en række forslag vedrørende bl.a. advokaternes eneret til at optræde som partsrepræsentant i civile sager (møderetsmonopolet), reglerne om pligtmedlemskab, klagebehandling (herunder om offentliggørelse af afgørelser om klager) samt reglerne om ejerskab til advokatfirmaer (spørgsmålet om de såkaldt *multidisciplinære partnerskaber*). Betænkningens forslag blev gennemført ved lov nr. 520 af 6. juni 2007, der bl.a. ændrede nogle af uddannelseskravene (herunder med et krav om gennemførelse af en retssagsprøve, se RPL § 133), ejerskabsreglerne (bl.a. om ret til ansattes ret til at købe kapitalandele i et advokatselskab, se § 124), obligatorisk efteruddannelse (se RPL § 126, stk. 5) og møderetsmonopolet (se RPL § 260 og § 267 a).

Derudover blev affattelsen af RPL § 143 ændret, så den tidligere formulering om, at »Alle advokater er medlemmer af Det Danske Advokatsamfund« blev erstattet af den nuværende formulering, hvorefter »Det Danske Advokatsamfund udgøres af alle danske advokater«. Bag denne ændring, som måske umiddelbart kunne fremstå som rent sproglig, lå et ønske om at reducere Advokatsamfundets erhvervspolitiske rolle som interesserepræsentant for danske advokater til i højere grad at have »offentligretlige funktioner«, jf. betænkning 1479/2006, s. 225.

2009-ændringen: Allerede ved lov nr. 187 af 18. marts 2009 blev advokatkapitlet ændret på ny – denne gang på Justitsministeriets eget initiativ. Ændringen havde til formål at foretage enkelte justeringer i reglerne om advokatselskaber, som havde vist sig hensigtsmæssige efter 2007-lovændringen. Bl.a. blev der indført optagelseskrav for bestyrelses- og direktionsmedlemmer i advokatselskaber samt regler om advokatselskabers navn og om offentliggørelse af oplysninger om frakendelse af retten til at udøve advokatvirksomhed.

2018-ændringen: Retsplejelovens regler om advokater er senest ændret ved lov nr. 1540 af 18. december 2018, der efter en offentlig debat om forsvareres markedsføring af deres tjenester over for indsatte og nogle advokatnævnskendelser herom, jf. afsnit 11.3.1, i RPL § 126, stk. 6, indførte et forbud mod, at forsvarsadvokater giver gaver til deres klienter eller disses nærtstående.

Inden lovændringen havde Advokatrådets formand på lederplads meldt ud, at der burde »sættes en stopper for den uformelle udveksling af merchandise, lommepenge og tjenesteydelser fra forsvarsadvokater«, se Advokaten 7/2017, s. 5, og at der følgelig ville blive etableret et skærpet tilsyn med forsvarsadvokater. Se også *Martin Lavesen* i Advokaten 8/2017, s. 12 ff. Lovændringen blev gennemført, før virkningerne af dette nye tilsyn var kendt. Principielt er det vel henset til advokatstandens uafhængighed og deraf følgende selvregulering ikke ganske ubetænkeligt lovgivningsmæssigt at foretage en specifik regulering af advokaters adfærd. At Justitsministeriet (og Folketinget) valgte at gøre dette, kan muligt skyldes den opfattelse, at den retsstilling, som Advokatnævnets afgørelser således var udtryk for, måtte ændres ad lovgivningsvejen. Som anført s. 23 er denne opfattelse i høj grad diskutabel. Hverken bemærkningerne til lovforslaget, L 18 FT 2018-19, 1. samling, eller dokumenterne om Folketingets behandling deraf indeholder dog spor af, at sådanne principielle overvejelser har været gjort.

Ved samme lejlighed blev der ved RPL § 143 a givet hjemmel til at pålægge advokater at afgive specifikke typer af oplysninger mv. til brug for tilsynsarbejdet. Samtidig blev RPL § 143 b, hvorefter forvaltningslovens § 27 om tavshedspligt finder anvendelse for Advokatrådets medlemmer og personale, indsat. Ligeledes blev maksimum for advokaters bøder forhøjet til 600.000 kr. i særligt grove tilfælde (RPL § 147 c, stk. 2, 2. pkt.). Der blev dernæst indført en *whistleblowerordning*, hvortil personer anonymt kan indberette overtrædelser eller potentielle overtrædelser af de regler, der regulerer advokathvervet (RPL § 144 a). En tilsvarende pligt er foreskrevet ved hvidvasklovens § 35 og for advokatfirmaer (og andre arbejdsgivere) med mindst 50 ansatte ved lov nr. 1436 af 29. juni 2021 om beskyttelse af whistleblowere.

14. januar 2021-rapporten: Som anført afsnit 1.1.4 har justitsministeren over for Folketingets Retsudvalg oplyst, at han vil gå videre med et begrænset udsnit af de anbefalinger, som Konkurrence- og Forbrugerstyrelsen rapport af 14. januar 2021 indeholder, nemlig dem, »der konkret og umiddelbart vil gavne den almindelige forbruger i mødet med landets advokater«, mens der – som man må forstå det – af retssikkerhedsmæssige årsager ikke er fundet grundlag for at arbejde vi-

dere med rapportens øvrige anbefalinger, der bl.a. vedrører advokaternes mødemonopol, advokaters uddannelse, krav om brug og deponering af advokattitlen, advokatfirmaers formål og selskabsform, ejerskab og ledelse af advokatfirmaer.

2.2.6. Advokatsamfundet

Ligesom det gælder talrige andre liberale erhverv (se afsnit 1.2.2), er den danske advokatrets historie i vid udstrækning historien om de organisationer, der har organiseret danske advokater (og tidligere »sagførere«). For det første har disse organisationer varetaget hovedparten af den selvregulering, der har udgjort hovedhjørnestenen i retsudviklingen. For det andet er det herfra, at de stærkeste retspolitiske strømninger og pres mod lovgivningsudviklingen er blevet formuleret.

Sagførerrådet: I 1886 oprettede en kreds af sagførere Den danske Sagførerforening, som bl.a. søgte at bringe de hidtil eksisterende lokale sagførerforeninger sammen. Initiativet hertil udgik fra Den kjøbenhavnske Sagførerforening (stiftet i 1871), som allerede i 1879 havde fremsat forslag om oprettelse af et fælles sagførerråd. Spørgsmålet blev drøftet ved forskellige lejligheder uden at vinde tilslutning, jf. nærmere *Axel H. Pedersen*: Det danske advokatsamfund 1919-1969 (1969), s. 36 ff. At man kunne enes i 1886, hang sammen med, at der i rigsdagssamlingen samme år var fremlagt et (første) udkast til lov om sagførervæsenet. Med gennemførelsen af retsplejeloven i 1919 og den heri hjemlede medlemspligt blev Det danske Sagførersamfund oprettet, og den medlemspligt, der formelt bestod frem til 2008, hvor dens retlige figur blev ændret (se herved s. 91), etableret.

Sagførernævnet: Ved Justitsministeriets bekendtgørelse nr. 161 af 29. april 1933 blev der oprettet et Sagførernævn. Bekendtgørelsen stadfæster en vedtagelse truffet under et sagførermøde (jf. afsnit 3.5.2 om de hertil svarende *advokatmøder*). Nævnet skiftede navn til Advokatnævnet ved lov nr. 125 af 10. maj 1958, hvorved sagførertitlen som før nævnt generelt blev erstattet med advokattitlen. I sine første år bestod Sagførernævnet udelukkende af sagførere, men med den ændring, der fandt sted ved lov nr. 277 af 9. juni 1982, blev sammensætningen ændret, således at også dommere og lægpersoner indgik. Det var dog først med lov nr. 520 af 6. juni 2007, at Advokatnævnet (med virkning fra 1. januar 2008) blev et paritetisk nævn.

Se nærmere om det historiske forløb *Mogens Holm*: Milepæle og kilometersten. Et kvart århundrede af Advokatsamfundets historie som oplevet af Mogens Holm

(1998), s. 120 ff., *Axel H. Pedersen* a.st., s. 21 ff., samt gennemgangen hos *samme* i Retsplejeloven gennem 50 år (1969), s. 335 ff.

Den 19. marts 1943 vedtog Sagførerrådet et sæt kollegiale regler. Reglerne indeholdt imidlertid ingen sanktionsbestemmelser ud over den sanktion, der består af den kollegiale misbilligelse, der er forbundet med at blive kendt skyldig i overtrædelse. Det var først i forbindelse med lovændringen i 1982, at der blev sat magt bag reglerne. I betænkning 871/1979 havde udvalget foreslået, at Advokatsamfundet med Justitsministeriets godkendelse skulle udarbejde et sæt regler for god advokatskik, som skulle kunne sanktioneres af Advokatnævnet. Dette forslag vandt dog ikke tilslutning i Justitsministeriet, som i lovforslaget (jf. FT 1981-82, 2. samling, tillæg A, sp. 3784) betonede, at den nærmere afgrænsning af dette begreb skulle ske i Advokatnævnet, således at de advokatetiske regler løbende skulle reflektere de principper, nævnet havde fastlagt eller tiltrådt.

2.3. Fremmed ret

2.3.1. Oversigt

Det giver ikke mening at foretage en fuldstændig gennemgang af de forskellige retsordninger for advokater. Fordi advokatprofessionen er en integreret del af retssystemet, vil hvert retssystem – med sin retskultur – udvikle sin meget detaljerede advokatlovgivning og hertil hørende professionsregulering. En mere udtømmende beskrivelse af advokatens placering i hvert enkelt retssystem vil derfor også blive en beskrivelse af den procesordning, der gælder i det enkelte retssystem, og af den forfatningsretlige magtfordeling, der ligger til grund for denne procesordning.

Formålet tillader da heller ikke en sådan grundig redegørelse. Oplysninger om de ordninger, der gælder i enkelte jurisdiktioner, kan i dag forholdsvis enkelt findes via nettet. Henvisninger til de hjemmesider, der drives af de enkelte advokatsammenslutninger, findes på CCBE's hjemmeside. Se også kap. 3 i betænkning 1479/2006 (s. 148 ff.).

En række specifikke advokatretlige regler og principper fra fremmed ret er omtalt de steder i denne fremstilling, hvor de har særlig interesse. Den følgende redegørelse er derfor ikke udarbejdet i et forsøg på at opnå nogen tilnærmelsesvis dækkende oversigt over den advokatretlige retsstilling i de enkelte jurisdiktioner, men sætter fokus på retsordninger, der som følge af deres *struktur* kan tjene som

en – ofte kontrastfyldt – inspiration til forståelsen af dansk advokatret, eller som danske advokater i deres møde med det pågældende retssystem hyppigt må *forventes* at blive konfronteret med.

2.3.2. Norge

Generel karakteristik: Norsk ret er det nationale retssystem, der har størst lighedspunkter med dansk ret. Årsagen hertil ligger navnlig i det rigsfællesskab, der var gældende frem til 1814, og som bl.a. udmønter sig i en tidlig fælles dansk-norsk advokathistorie. Men også efter Norges løsrivelse fra Danmark har man i vidt omfang anvendt samme terminologi inden for en række retsområder. I procesretten fremtræder denne ensartethed bl.a. ved brug af betegnelser som fx advokat, advokatfuldmægtig, dommer og dommerfuldmægtig.

Retsgrundlag: Med vedtagelsen af lov 12.05.2022 nr. 28 om advokater og andre som yter rettslig bistand (advokatloven) har norsk ret fået en særskilt lovgivning om advokater, der tidligere fandtes i den norske retsplejelovgivning (lov 13. august 1915 nr. 5 om domstolene med senere ændringer). Loven, der skal sættes i kraft ved en senere lov herom, er udarbejdet på grundlag af *NOU 2015:3 Advokaten i samfunnet*.

Ligesom den tidligere lovgivning opstiller advokatloven en generalklausul om »god advokatskikk« (§ 37, stk. 1). Men på flere punkter har advokatloven flyttet sig fra den danske regulering.

For det første begrænses den tidligere gældende eneret for advokater til at yde juridisk rådgivning, idet der med reglerne i kap. 14 (§§ 66-71) nu også er gjort muligt for andre end advokater at yde »rettslig bistand«. Derudover foreslås enkelte ændringer i reglerne om advokatselskaber mv., jf. nærmere kap. 7 (§§ 19-25). Endelig indeholder den nye lov en række større frihedsgrader i anvendelsen af virksomhedsadvokater (i loven kaldet *internadvokater*) og advokater ansat i private foreninger (i loven kaldet *organisasjonsadvokater*). Det siges nu udtrykkeligt (§ 24, stk. 1), at internadvokater kan yde »advokatbistand« til arbejdsgiveren, til koncernselskaber og til andre i interessefællesskab med arbejdsgiveren. Når en internadvokat optræder udadtil, skal det dog fremgå, hvilken virksomhed advokaten er ansat i. Ligeledes fastslås det, at internadvokater skal indplaceres i virksomheden på en sådan måde, at advokatens uafhængighed »ivaretas«.

Et enkelt forslag om etablering af et nyt advokatsamfund, der efter en fusion mellem det nuværende Tilsynsrådet for advokatvirksomhet og Advokatforeningen

fremover skulle varetage tilsynsopgaver, udforme forskrifter inden for lovens område og udforme andre professionsregler blev derimod ikke gennemført.

Også i opbygningen af den juridiske profession består der en række afgørende lighedstræk. Der findes et lille antal meget store advokatfirmaer, navnlig i Oslo, samt et meget stort antal mindre. En retssociologisk analyse af nogle større norske advokatfirmaer findes hos *Knut Papendorf*: Advokatens århundre? (2002).

Beskikkelse: Advokater beskikkes i Norge af en offentlig myndighed, Tilsynsrådet for Advokatvirksomhed, jf. advokatlovens § 4. Dette råd træffer ligeledes afgørelse i sager om klager over advokater, jf. herom senere. Det er en betingelse for at opnå beskikkelse, at den pågældende har bestået juridisk embedseksamen og herefter i mindst to år har været ansat som fuldmægtig hos en advokat, som dommer eller dommerfuldmægtig eller i en stilling ved anklagemyndigheden, hvor behandling af retssager har indgået som en væsentlig del af arbejdet, jf. § 4, stk. 1.

I mangel af et pligtmedlemskab optræder Den Norske Advokatforening i en anden rolle end sin søsterorganisation i fx Sverige. Både aktive medlemmer (som har stillet sikkerhed over for Tilsynsrådet, jf. advokatlovens § 5) og passive medlemmer (som ikke har stillet en sådan sikkerhed, og som derfor heller ikke driver advokatvirksomhed) kan optages. Ligeledes kan advokatfuldmægtige optages, jf. nærmere reglerne § 2-1 i foreningens vedtægter. Ved optagelsen lover medlemmet at overholde de pligter, der følger af vedtægterne, og som måtte blive truffet af foreningens organer med hjemmel heri. Herunder følger bl.a. en pligt til over for omverdenen at angive sit medlemskab af foreningen. Det praktiske foreningsarbejde henlægges i øvrigt til et antal lokale advokatkredse. Tilsidesættelse af de pligter, der følger af medlemskabet, kan påkendes af et antal disciplinær*udvalg* og af foreningens hovedstyre (bestyrelse). Dermed er organiserede norske advokater underlagt en dobbelt tilsynsfunktion, idet de nævnte udvalg fungerer sideløbende med det Advokatnemnda, der er nedsat i medfør af advokatlovens kap. 11 (§§ 53-60), jf. herom senere.

Rammebetingelser: Hvad angår rammebetingelserne for advokatprofessionen, er der ganske betydelige forskelle mellem norsk og dansk ret. De norske regler om advokaters adfærd foreligger som et sæt *Regler om God Advokatskikk* (RGA). Indtil gennemførelsen af advokatloven fremtrådte disse regler som kap. 12 i en forskrift til domstolloven af 20. december 1996 (Advokatforskriften). Nu udarbejdes de af

Den Norske Advokatforening, men godkendes af Justis- og beredskapsdepartementet, jf. advokatlovens § 37, stk. 2. Med den heraf følgende bekendtgørelseskraft kan reglerne også gennemtvinges umiddelbart over for alle norske advokater, såvel inden for deres direkte anvendelsesområde som i andre retlige forhold, se fx Høyesteretts kjæremålsutvalgs kendelse i *Rt. 2001.465*, hvor en forsvarer ansås som inhabil pga. et kontorfællesskab. I kendelsen udtales det, at reglerne om »god advokatskikk«, som har virkning som forskrift, jf. domstollovens § 224, må tillægges »stor vekt« ved vurderingen af en forsvarers inhabilitet. Se tilsvarende *Rt. 2001.536* (samme sagskompleks).

Klageordning: Norske advokater har ikke pligt til at være medlem af den norske advokatforening, og den *lovregulerede* norske klageordning er opbygget adskilt fra advokatforeningen. Med reglerne i advokatlovens kap. 11 er det nedsat et *Advokatnemnda* som et »uavhengig forvaltningsorgan og kan ikke instrueres i utøvelsen av sin myndighet« (§ 53, stk. 1). Nævnet behandler alle klager om overtrædelse af regler givet i eller i medfør af advokatloven (§ 56, stk. 1). Nævnets afgørelser kan ikke påklages. Ligeledes fører Advokatilsynet ilsynsrådet tilsyn med advokaters (og visse andre juridiske rådgiveres) virksomhed, jf. nærmere advokatlovens kap. 10.

Vurdering: Fordi RGA gælder for alle norske advokater, uanset om de er medlemmer af Den Norske Advokatforening, er det naturligt, at de tillader større frihedsgrader end de danske AER. Udgangspunktet er fx, at parterne i et advokatopdrag ved aftale kan fravige de pligter, som RGA ellers pålægger advokaten (pkt. 3.2.5). Norsk ret har også en langt mere åben indstilling til muligheden for, at advokater driver virksomhed sammen med andre professionsudøvere, se hertil diskussionen i afsnit 6.5.2 om multidisciplinære partnerskaber. Heroverfor står den kendsgerning, at RGA indeholder langt mere detaljerede bestemmelser end AER. Det ligger også klart, at den norske regulering er noget mere kompleks end den danske, med sine forskellige tilsyns- og klagemyndigheder. Man har også fremført som et kritikpunkt – hvis tyngde dog kan diskuteres – at den begrænsede norske selvregulering på området indebærer en form for statslig styring.

2.3.3. Sverige

Konkurrenceforholdene: Svensk advokatret er præget af et ret så liberalistisk syn på den juridiske profession. Enhver ustraffet person kan drive virksomhed med juri-

disk rådgivning, og som nærmere omtalt nedenfor gælder der ikke noget monopol for svenske advokater til at give møde for parter under retssager.

Titelmonopol: Derimod gælder der et titelmonopol i svensk advokatret. Kun den, der er medlem af Sveriges Advokatsamfund, kan betegne sig som advokat. Til gengæld opstiller vedtægterne for Sveriges Advokatsamfund nøje krav til optagelsen, jf. nærmere 3 §: Blandt andet skal medlemmet have bopæl i Sverige eller et andet EU/EØS-land, det skal have aflagt en faglig prøve svarende til den, der er nødvendig for at blive udnævnt til et dommerembede (dvs. have taget juridisk kandidateksamen), og det skal i mindst 5 år efter erhvervelsen af denne prøve have været beskæftiget i juridisk virksomhed, herunder mindst 3 år som ansat hos en advokat eller med selvstændig juridisk virksomhed. Herudover stilles der visse krav om økonomisk soliditet mv.

Klageordning mv.: Det medlemskab af Sveriges Advokatsamfund, som enhver svensk advokat er nødt til at indgå i, indebærer en række pligter, der følger af vedtægterne for samfundet. Advokaten underkaster sig således en pligt til at iagttage »god advokatsed« (34 §) og til at sikre betroede klientmidler. I vedtægterne anordnes ligeledes et disciplinærnævn, som advokaten kan indbringes for ved tilsidesættelse af disse forskrifter. Advokatsamfundet har ligeledes udstedt et *bokföringsreglement* og et sæt vejledende regler for *god advokatsed*. Materialet er tilgængeligt fra <www.advokatsamfundet.se>. Reglerne omtales af *Lars Heuman*: God advokatsed (2013).

Ingen advokatpligt: Den svenske advokatregulering præges af, at der i svensk retspleje ikke gælder nogen almindelig eneret for advokater til at optræde som procesfuldmægtige for parter i civile sager. En sådan advokatpligt gælder som udgangspunkt kun i straffesager. Ifølge 47 § i den svenske *lag om domstolsärenden* kan den, der er part i en sag, »anlita ombud eller biträde«, dvs. gøre brug af procesfuldmægtig (hvorved en anden optræder på partens vegne i sagen) eller bisidder (hvorved parten bistås ved en person, der optræder sammen med parten selv).

Loven stiller ikke krav om, at hverken *ombud* eller *biträde* skal være jurist. Ifølge kap. 12, 2 § i *rättegångsbalken* skal der dog være tale om en fysisk person, som »med hänsyn til redbarhet, insikter och tidigare verksamhet är lämplig för uppdraget samt att han eller hon behärskar svenska språket, är över 18 år, inte i kon-

kurstillstånd och inte har en förvaltare […]«. Er partsrepræsentanten domicileret uden for Sverige eller andet EØS-land eller Schweiz, skal domstolen foretage en særskilt egnethedsvurdering, inden den pågældende kan optræde som »ombud« eller »biträde«. Kravet om tilstedeværelsen af en fysisk person har til formål at sikre proceseffektiviteten gennem personlige krav til partsrepræsentanten (ombuddet). Kravet om »redbarhet« (altså et almindeligt vandelskrav) har netop til formål at sikre en sådan personlig kvalifikation.

Virksomhedsstrukturen: Den svenske erhvervsadvokatvirksomhed har tidligere end den danske udviklet en kultur for store advokatfirmaer. Flere faktorer har formentlig været medvirkende hertil. Den svenske økonomi er større end den danske og i langt højere grad domineret af store og tunge industrivirksomheder. Svenske jurister praktiserede tidligere end danske en høj grad af specialisering. Og Sverige har navnlig i perioden under den kolde krig haft en særlig placering mellem øst og vest, bl.a. understøttet af landets længe førte neutralitetspolitik. Flere store amerikanske advokatfirmaer (fx White & Case og Baker McKenzie) har valgt at etablere sig i Sverige uden samtidig at gøre det i andre nordiske lande.

2.3.4. Finland

Grundlaget for den finske advokatprofession ligger i *lag om advokater*, nr. 496 af 12. december 1958 som senest ændret den 10. august 2018. Loven er kommenteret af *Markku Ylönen*: Advokaträtt (2021), s. 21 ff. Den foreskriver en pligt for advokater til at være medlemmer af Finlands Advokatförbund, som betegnes som et »offentligrättsligt samfund«, samt at være noteret i det advokatregister, der føres her (lovens § 1). Kun registrerede advokater må anvende advokattitlen. Medlemmer skal godkendes af forbundets bestyrelse, jf. § 4, stk. 1. En advokat, der optræder uhæderligt under udførelsen af sit opdrag eller på anden måde forsætligt krænker nogen andens ret, skal udelukkes fra foreningen, jf. lovens § 7.

At Advokatförbundet også i øvrigt betragtes som et offentligretligt organ, antages også generelt i litteraturen herom, se herved *Ylönen* a.st., s. 7 f., 9 f. og 21 f. Som støtte for denne antagelse henvises bl.a. til forbundets grundlag i loven, som foreskriver, at dets vedtægter skal godkendes af justitsministeriet. Derudover foreskriver loven, at forbundets bestyrelse har til opgave at kontrollere advokaternes virke og udøve disciplinærmyndighed, jf. lovens §§ 6, 6 a og 7. Advokatförbundet har udstedt et sæt advokatetiske regler (regler om »god advokatsed«),

som finske advokater skal overholde i medfør af advokatlovens § 5, stk. 1. Disse regler er kommenteret af *Ylönen* a.st., s. 323 ff.

Lovens § 6 a etablerer et selvstændigt »tillsynsnämd« og en uafhængig »tillsynsenhet«, som drives og finansieres af Advokatförbundet. Efter regler fastsat i lagen om statliga rättshjälpsbyråer (258/2002) og i lagen om rättegångsbiträden med tillstånd (715/2011) tager disse myndigheder sig også af tilsynet med offentlige retshjælpere (»offentliga rättsbiträden«) og særligt godkendte rettergangsfuldmægtige (»rättegångsbiträden med tillstånd«).

Ligesom i Sverige er der i Finland kun advokattvang i særlige typer af sager. Uden for sådanne tilfælde kan enhver lade sig repræsentere ved en procesfuldmægtig (en »rättegångsbiträde«), som er genstand for en særlig lovregulering (ved lov nr. 258/2002 og 715/2011). Ifølge advokatlovens § 6 a forestår Advokatföreningen også en række tilsynsfunktioner i relation til disse procesfuldmægtige. Se hertil *Ylönen* a.st., s. 137 ff.

Ifølge advokatlovens § 5 må en advokat kun udøve advokatvirksomhed som selvstændig, og kun en advokat må eje et advokatselskab, medmindre advokatforeningens bestyrelse giver særskilt tilladelse til andet.

Finland har som det eneste nordiske land udviklet en velvoksen branche for juridisk rådgivning uden for advokatvirksomhed. Et fremstående eksempel herpå er den børsnoterede virksomhed Fondia (<www.fondia.com>), som foruden seks kontorer i de største finske byer også driver virksomhed i Sverige, Estland og Litauen. Foruden direkte klientrådgivning tilbyder Fondia også en række digitale tjenester i form af adgang til databaser og templates med dokumenter.

2.3.5. England og Wales

Den retlige regulering advokatprofessionen i UK følger den almindelige opdeling af landets retssystem: For engelsk/walisisk ret gælder ét regelsæt, for skotsk ret et andet og for nordirsk ret et tredje. Den engelsk/walisiske retsordning har størst praktisk betydning, alene pga. befolkningsunderlaget, som udgør ca. 85 pct. af befolkningen i UK, og som dækker ca. 85 pct. af det juridiske rådgivningsmarked i UK.

Ordningen er traditionsrig med dybe historiske rødder. Mange dele af reguleringen – både de historisk betonede principper og indholdet af den seneste reformregulering – kan være svære at begribe for en pragmatisk indstillet nordisk jurist. Samlet set udgør den engelske advokatprofession (eller rettere, de enkelte advokatprofessioner) nok den mest veludviklede og kultiverede i verden. Derfor

er det nyttigt at kende til baggrunden for, udviklingen af og de seneste forsøg på at reformere dette store erhvervsområde.

Lovregulering: Som allerede nævnt har England og Wales fra gammel tid udviklet flere juridiske rådgiverprofessioner. De tre væsentligste er *solicitors* (dvs. advokater, der præsterer almindelig juridisk rådgivning), *barristers* (advokater, der har særlig tilladelse til at føre retssager ved højere retsinstanser) og *legal executives* (juridiske rådgivere, der uden at være *solicitors* bistår *barristers* eller *solicitors*).

I tråd med den britiske *common law*-tradition for retsudvikling ved domstolene blev de retlige rammer for advokatprofessionen (i hvert fald for den del af professionen, som kom i kontakt med domstolene, dvs. *barrister*-professionen) fastslået gennem domstolenes vedtagelser – ofte i et samarbejde med de organisationer, der repræsenterede advokatprofessionerne. I takt med at retsplejeordningerne er blevet genstand for lovgivning, er også advokatprofessionerne blevet lovreguleret.

Ligesom herhjemme har konkurrenceforholdene i og omkring den engelske advokatprofession løbende givet anledning til politisk debat med forskellige forslag om regelændringer. Reglerne er bl.a. ændret ved lovreformer i 1990 (the Courts and Legal Services Act), også omtalt som *The Woolf Reforms*, opkaldt efter forfatteren til den rapport, som skabte grundlag for reformen, Lord Woolf. Denne reform indførte en række ændringer i den britiske retsplejeordning, som skabte større fleksibilitet og åbenhed over for alternative former for konfliktløsning. Blandt andet fik *solicitors* ret til at opnå »higher rights of audience« ved i konkurrence med *barristers* at give møde i the High Court og andre tilsvarende domstole, se herved *Andrew Boon*: The Ethics and Conduct of Lawyers in England and Wales (2014), s. 85. Sådanne »solicitor-advocates« er navnlig virksomme uden for London.

Som anført s. 117 ff. har erhvervsvirksomhedernes stigende og mere krævende behov for juridisk rådgivning stillet nye krav til advokatfirmaerne. Denne udvikling mærkedes navnlig i UK i 1980'erne efter deregulering af den finansielle sektor, se hertil *Andrew Boon* a.st., s. 116. Efter amerikansk forbillede er der opbygget store *solicitor*-firmaer med den specialistviden, som ellers havde kendetegnet markedet for *barristers*. Den store indtjening i disse firmaer har været medvirkende til at skabe et retspolitisk behov for at åbne professionen over for konkurrence fra andre typer af rådgivere og rådgivervirksomheder.

LSA: Den seneste lovreform, der i dag lægger rammerne for advokatprofessionen i England og Wales, foreligger med den store og komplicerede Legal Services Act (LSA) fra 2007 (Chapter 29). Baggrunden for indførelsen af LSA var en sagkyndig rapport, som den ansete forretningsmand (og ikke-jurist) *Sir David Clementi* afgav i marts (consultation paper) og december (final report) 2004 med titlen »Review of the Regulatory Framework of the Legal Services in England and Wales«. Sir Clementi var udpeget til at afgive denne rapport, efter at det britiske Office of Fair Trading (en institution svarende til Konkurrence- og Forbrugerstyrelsen) i 2001 havde afgivet en rapport om markedet for juridiske tjenesteydelser i UK.

LSA reformerede på grundlæggende punkter rammerne for alle juridiske professioner i hele UK ved at indføre en række nye mekanismer i reguleringen. For denne bogs emne er loven navnlig interessant pga. dens konsekvenser for, hvordan *solicitors*, *legal executives* og *barristers* opnår deres bevilling, og for den retlige regulering af deres virke. Men LSA regulerer også de mindre kendte juridiske rådgivere, herunder *licensed conveyancers* (dvs. rådgivere ved overdragelse af fast ejendom), *patent attorneys* (svarende til de danske patentagenter), *trade mark attorneys* (svarende til de danske varemærkeagenter), *cost lawyers* (rådgivere, der bistår med erstatningsopgørelser) og *notaries* (se herom s. 81).

For det *første* opstiller LSA et almindeligt krav om, at de organisationer, der tidligt har varetaget selvreguleringen af de juridiske professioner, *adskiller* deres politiske funktioner fra tilsynsfunktionerne (dvs. både kompetencen til at udstede regler og til at håndhæve dem). Denne del af reguleringen har betydet, at selvregulering og tilsyn nu er fjernet fra de tidligere interesseorganisationer (jf. herom senere) og lagt i hænderne på institutioner, der er godkendt (»approved«) til at udføre *tilsynsfunktioner* (»regulatory functions«, se LSA section 27(1)). Disse institutioner er stiftet af de oprindelige interesseorganisationer, men drives uafhængigt af dem. Organisationerne skal herefter kun agere uafhængigt af de foreninger, der tidligere fungerede (og fortsat fungerer), men skal stadig godkendes som *interessevaretagere* (»representative functions«, se LSA section 27(2).

For det *andet* introducerer loven et overordnet tilsynsorgan, the *Legal Services Board* (LSB), som fører tilsyn med disse professionsspecifikke tilsynsorganer. LSB har kompetence til at godkende de institutioner, der har tilsynsfunktioner, og som optræder som interessevaretagere.

Tilsynsorganerne har kompetence for hver deres profession. Tilsynet med *solicitors* er lagt i hænderne på The Solicitors Regulatory Authority (SRA). Tilsynet med *barristers* varetages af the Bar Standards Board (BSB). Og tilsynet med *legal executives* ligger i hænderne på ILEX Professional Standards (IPS).

For det *tredje* introducerer loven en ny firmatype, the *Alternative Business Structure* (ABS), som skal kunne tage konkurrencen op med de øvrige rådgivningsprofessioner ved at frigøre sig fra det krav om ejerskab, som tidligere var gældende. En ABS betragtes som et *solicitor*-firma og er derfor genstand for tilsyn fra SRA. Indførelsen af denne nye type rådgivningsfirma var tænkt som en sikring af forbrugerne, som dermed kunne opnå kvalificeret rådgivning til dagligdagens juridiske problemer på samme måde som ved indkøb af andre varer og tjenester.

I debatten herom blev dette behov illustreret med betegnelsen »Tesco law«. Tesco er en udbredt supermarkedskæde i Storbritannien. Tanken var, at den private forbruger i det lokale supermarked også kunne købe rådgivning, fx om oprettelse af testamenter, ejendomshandler og retshjælp. Indtil videre synes ABS'erne ikke at have opnået denne gennemslagskraft. Tesco har ikke udbudt juridiske tjenester. Derimod har en række *solicitor*-firmaer omdannet sig til ABS'er for at muliggøre eksternt medejerskab af personer uden advokatbestalling, som er aktive i firmaet.

Den britiske reform blev i 2020 vurderet af den britiske professor *Stephen Mayson* i en Final Report of the Independent Review of Legal Services Regulation (June 2020). Heri stilles i alt 46 større eller mindre, langsigtede såvel som kortsigtede, ændringsforslag. Blandt de meget generelle er et forslag om at etablere en statslig klageinstans (en *Legal Services Regulation Authority*), der skal behandle klager over alle juridiske rådgivningsprofessioner, med undtagelse af notarer, samt en særlig *Legal Services Ombudsman* med fokus på forbrugerklager. Mere konkret foreslås *legaltech*-ydelser (kaldet *lawtech*) omfattet af en fremtidig definition af legal services, med heraf følgende pligt til registrering af udbyderen. Senere samme år, den 17. december, udsendte den britiske konkurrencestyrelse, Competition and Markets Authority (CMA) en undersøgelse af prisdannelsen på markedet for juridisk rådgivning. Efter at have fastslået, at forbrugere af disse tjenesteydelser har svært ved at overskue forholdet mellem pris, kvalitet og indhold af disse ydelser, lægger den bl.a. op til nye oplysningspligter.

I det følgende knyttes nogle bemærkninger til de tre væsentligste typer af advokater i England og Wales:

Solicitor-professionen: En *solicitor* yder juridisk rådgivning i direkte klientkontakt. Rådgivningen kan *enten* foreligge snævert som udtalelser om gældende ret mv. *eller* indebære partsrepræsentation ved myndigheder, voldgiftsretter eller lavere retsinstanser. En *solicitor* kan i princippet bistå klienter i alle disse sammenhænge, uanset sagens karakter. Som i Danmark vælger de fleste dog at specialisere sig inden for bestemte fagområder.

»To solicit« betyder »at tilbyde« (med en antydning af, at anmodningen er indtrængende). Ordet har ikke megen forbindelse med virket som advokat. Det blev i sin tid anvendt om advokater i London, som i 1500-1600-tallet udviklede en praksis for at tilbyde deres klienter bistand »på gaden« på samme måde som prostituerede. Betegnelsen blev imidlertid hængende på London-advokaterne, også da de senere opnåede almen anseelse i det britiske samfund. Betegnelsen blev derfor lånt af advokater også uden for London, der foretrak denne betegnelse frem for den mere neutrale *attorney*. Et fint øjebliksbillede af ordningen, som den så ud umiddelbart efter krigen, før de store reformer satte ind, findes hos *Theodor Petersen*: Retspleje og retsliv i England (1949), s. 67 ff.

Når en *solicitor* registreres i England og Wales, bliver han automatisk medlem af The Law Society of England and Wales. Denne forening blev stiftet i 1825 og opnåede status som tilsynsmyndighed ved et *Royal Charter* i 1845. I dag optræder The Law Society primært som godkendt interessevaretager for *solicitors* efter reglerne i LSA. Som før nævnt er tilsynet med *solicitors* lagt i hænderne på SRA som *approved regulator*.

Uddannelsen som *solicitor* er i England og Wales både teoretisk og praktisk. For at opnå bestalling skal man have gennemført to teoretiske uddannelser, the *Legal Practice Course* og the *Professional Skills Course*, der gennemgår en række af de færdigheder, der kræves i et advokatfirma. Den praktiske mesterlære kan enten opnås i et advokatfirma, i en juridisk afdeling eller i den offentlige forvaltning. Derimod er der intet absolut krav om en kandidatgrad. Det er også muligt at blive *solicitor* med en ikke-juridisk kandidatgrad og uden forudgående uddannelse. I så fald skal den kommende *solicitor* have gennemført en omfattende og krævende efteruddannelse, enten i form af en såkaldt *Common Professional Examination* eller som et *Graduate Diploma in Law*.

Solicitors er typisk enten organiseret i meget store firmaer, der er samlet i de store byer (herunder navnlig London) eller som mindre såkaldte *high street firms* i provinsen (dvs. advokatfirmaer med adresse i byens hovedgade). En del *solicitors* optræder også i egen praksis (såkaldte *boutique firms*). Som anført af *Andrew Boon*: The Ethics and Conduct of Lawyers in England and Wales (2014), s. 115 ff., tjener denne opdeling alene som en bred beskrivelse. I praksis findes der mangfoldige kombinationer.

Som før nævnt er *solicitor*-professionen langt den største i England og Wales. Ifølge SRA var der i december 2021 156.122 praktiserende *solicitors* i hele Storbritannien. Til dette tal skal lægges et antal registrerede europæiske advokater. Tallet for *barristers* var ifølge BSB alene i England og Wales pr. 1. februar 2022 på 17.573.

Barrister-professionen: En *barrister* er en specialiseret advokat, der primært beskæftiger sig med partsrepræsentation og procedure ved højere retsinstanser, og som i tillæg hertil ofte afgiver responsa om gældende ret. *Barristers* kan også udfærdige særlige typer af dokumenter.

LSA s. 207 (1) definerer en *barrister* som »an individual who (a) has been called to the Bar by an Inn of Court, and (b) is not disbarred by order of an Inn of Court«. At blive »called to the bar« forudsætter for det første en juridisk uddannelse og for det andet en teoretisk og praktisk uddannelse, der bygger oven på denne, og som dels indebærer gennemførelse af et »bar course« og dernæst praktisk virke (»pupillage«) på en relevant juridisk arbejdsplads (en såkaldt »Authorised Education and Training Organisation« AETO), fx et »chamber«. Reglerne herfor fastsættes af BSB. Ved at blive optaget i BSB's Barristers' Register erhverver *barristeren* også sin møderet. De nærmere regler herom følger af Part 3 (»Scope of Practice and Authorisation and Licensing Rules«) og Part 4 (»Bar Qualification Rules«) i the BSB Handbook (December 2020).

Barristers fungerer i en – formelt set – fuldstændig uafhængighed, der har til formål at skabe sikkerhed for, at den enkelte *barrister* ikke har økonomiske interesser i de opdrag, han påtager sig. Meningen er, at en *barrister* skal påtage sig de opdrag, der tilbydes (via den *law clerk*, som han har knyttet til sig). Realiteten er imidlertid, at de fleste barristers fungerer i såkaldte *chambers*, dvs. avancerede kontorfællesskaber, hvor de indgår i en slags fornuftsægteskab om alle de tekniske hjælpemidler, der er nødvendige i et moderne advokatfirma (it-drift, biblioteksfaciliteter mv.).

Hvor en *solicitor* selv har aftalerelationen til sine klienter, har en *barrister* kun indirekte klientkontakt. Hvis en sag kun kan føres af en *barrister* (eller hvis klienten pga. sagens omfang og kompleksitet ønsker den ført af en *barrister*), vil klienten under dens forberedelse både skulle konsultere sin *solicitor* og den *barrister*, som har fået i opdrag at føre sagen. Under sagsførelsen modtager *barristeren* sine »instructions« fra *solicitoren*, der som nævnt er den, der har den aftaleretlige kontakt med klienten.

Tidligere gjaldt der klare grænser for, hvilke opdrag kun *barristers* måtte antage. Disse regler blev liberaliseret med *the Woolf reform* i 1990, således at også *solicitors* i dag har ret til at give møde ved en række retsinstanser, dog ikke de øverste. Se herom ovenfor s. 101.

The cab rank rule: I valget af, hvilke opdrag en *barrister* kan og skal antage, gælder et først til mølle-princip (kaldet *the cab rank rule*). Dets formål er at sikre det rets-

søgende publikum adgang til den bedste advokatbistand på rimelige vilkår. Bestemmelsen finder i dag udtryk i Rules C29-C30 i BSB (*Bar Standards Board*) Handbook, hvor den gælder for såkaldte *BSB entities*, dvs. enheder (dvs. reelt *barristers*), der falder under BSB's kompetence. Bestemmelsen har følgende ordlyd:

> »If you receive instructions from a professional client, and you are: (1) a self-employed barrister instructed by a professional client; or (2) an authorised individual working within a BSB entity; or (3) a BSB entity and the instructions seek the services of a named authorised individual working for you, and the instructions are appropriate taking into account the experience, seniority and/or field of practice of yourself or (as appropriate) of the named authorised individual you must, subject to Rule rC30 below, accept the instructions addressed specifically to you, irrespective of: (a) the identity of the client; (b) the nature of the case to which the instructions relate; (c) whether the client is paying privately or is publicly funded; and (d) any belief or opinion which you may have formed as to the character, reputation, cause, conduct, guilt or innocence of the client.«

Som det fremgår, gælder *the cab rank rule* kun inden for det speciale (»field of practice«), hvor *barristeren* har markeret sig. Ligeledes kan barristeren afvise en sag, fordi den anses for at være for beskeden, givet hans »experience« og »seniority«. *Barristeren* må derimod ikke prioritere de lukrative opdrag frem for de mindre lukrative. Virkelighedens verden er dog ofte en anden. Det er velkendt, at *senior barristers*, hvis bistand er særligt efterspurgt, ofte har vanskeligere ved at »finde tid i kalenderen«, hvis opdraget er mindre og klienten mindre betydningsfuld, se hertil bemærkningerne i *Sir David Clementis* Final report fra december 2004, pkt. 80 med note 51 (s. 131).

Foruden deres arbejde med at afgive *responsa*, fx om det forventede udfald af specifikke sager, kan *barristers* også bistå ved koncipering af særlige dokumenter (komplekse kontrakter, testamenter og stiftelsesdokumenter, fx ved oprettelsen af *trusts*).

Barrister-professionen har rødder i en advokatkultur, der gennem generationer har været drevet som enkeltmandsfirmaer. I en sådan branche kan der være behov for at tilknytte ekspertise inden for specialområder. En *barrister* forventes derfor at være *specialiseret* inden for bestemte retsområder, som han derfor behersker i en sådan grad, at han ikke alene er i stand til at procedere sager på højt plan, men også at yde rådgivning af anden art, der ikke indebærer klientkontakt. Gennem en sådan arbejdsdeling sikres det, at også klienter i disse mange, mindre, advokatfirmaer får adgang til højt kvalificeret specialistrådgivning.

En *barrister* forventes at virke under strenge krav om *uafhængighed*. Uafhængigheden sikres bl.a. gennem et generelt forbud mod partnerskab (selv med an-

dre *barristers*) og gennem en principiel (men i virkelighedens verden langtfra reel) pligt til at påtage sig ethvert opdrag, der anvises via *the clerk*. Dette krav indebærer bl.a., at den enkelte *barrister* virker for sig selv i en sammenhæng (fx *the Inns of Court*), hvor han alene bistås af en *clerk*, der indgår aftale om de enkelte opdrag. Der gælder således en regel om, at *barristers* aldrig må have noget økonomisk mellemværende med klienten. Ethvert økonomisk mellemværende udspiller sig således mellem *the barrister* og *the solicitor*, hvis opdraget udføres i England. Der er derimod intet til hinder for, at en *barrister* påtager sig opdrag i udlandet uden om en *solicitor*, fx i forbindelse med en voldgiftsbehandling.

> Den økonomiske uafhængighed symboliseres den dag i dag gennem den lomme, der befinder sig bag på en *barristers* kappe, og hvori man diskret kunne lægge mønter. Fra gammel tid var det meningen, at klienten skulle kunne *ære* advokatens arbejde (heraf udtrykket *honorar*) gennem frivillige donationer, der ofte fik den effekt, at sagsbehandlingen umærkeligt blev fremskyndet! Denne opfattelse af advokatydelsen som en tjeneste, for hvilken der ikke skal svares betaling, kendes også fra tidligere retsordninger, jf. *J.A. Crook*: Legal Advocacy in the Roman World (1995), s. 129.

At en *barrister* tilknyttes sagen i kraft af en kontakt med den *solicitor*, der har klientkontakten, flytter konkurrencen hen til aftagere, der træffer deres markedsvalg på et informeret grundlag.

> De mest ansete barristers udnævnes til »King's Counsel« (KC – ofte kaldet *silk* efter deres særlige kappe). Fra kredsen af KCs rekrutteres ofte dommerne til den britiske *Supreme Court* (frem til 2009 H*ouse of Lords*). Som anført af *Andrew Boon*: The Ethics and Conduct of Lawyers in England and Wales (2014), s. 111, har betingelserne for at blive udpeget som KC været genstand for ændringer. I dag søger man anonymt til the Ministry of Justice med anbefalinger fra både dommere og klienter. Udpegningen besluttes af et særligt panel med en ikke-jurist som formand og et antal *solicitors*, *barristers* og lægfolk som øvrige medlemmer.

The bar: Ordet *bar* betyder skranke og beskriver i denne sammenhæng de personer, der er samlet i en organisation som følge af deres sædvanlige placering bag skranken. Engelske og walisiske *barristers* er organiseret i The General Council of the Bar of England and Wales, som blev etableret i 1895, i daglig tale omtalt som »the Bar Council«. Efter gennemførelsen af LSA fungerer the Bar Council primært som interesseorganisation.

The Bar Council opererer i tæt forbindelse med *The Inns of Court*, som tilsammen udgør en integreret regulatorisk struktur. Oprindelig var det The Inns of Court, der regulerede den engelske advokatstand. Disse Inns (navnet stammer fra, at man der fik sit måltid og samtidig skabte sit fagligt-sociale netværk) fungerede reelt som en slags *advokatuniversitet*, hvor der dels blev undervist i advokatprofessionen, dels blev udviklet etiske regler. The Inns of Court er anerkendt ved the Courts and Legal Services Act 1990, se dennes section 27(3), og fungerer inden for rammerne af the Council of the Inns of Court (*the Inns' Council*), i dag dog primært med rådgivende funktioner.

Legal executives: En tredje rådgiverprofession er de såkaldte *chartered legal executives*, dvs. juridiske rådgivere, der på grundlag af særlig godkendelse yder rådgivning på samme måde som *solicitors*, men inden for specialiserede områder, fx med sigte på overdragelse af fast ejendom, småsagsbehandling og patent- og varemærkerådgivning.

Professionen opstod i slutningen af 1800-tallet som de jurister, der uden særskilt autorisation indtog rollen som såkaldte *clerks* i *solicitor*-firmaer, hvor de både bistod med sagsbehandlingen og udførte administrative funktioner. The Law Society (som både dengang og nu organiserer *solicitors*) foretrak at holde disse medarbejdere ude af sin medlemskreds for dermed at fastholde kvalitetskravene. I stedet dannede de i 1892 en *Solicitors Managing Clerks' Association* og senere i 1963 den mere bredt orienterede forening, *ILEX* (*Institute of Legal Executives*). Efter at foreningen har modtaget godkendelse fra LSB som tilsynsmyndighed for *legal executives*, har den ændret navn til the Chartered Institute of Legal Executives (CILEX).

2.3.6. Tyskland

Standens opbygning: I Tyskland er den juridiske profession opdelt mellem advokater (*Rechtsanwälte*) og notarer. Er andet ikke fastsat ved lov (hvilket netop gælder for notarer), har advokater monopol på rådgivning og forhandling i retlige anliggender. Ved sager, der føres for en *Landgericht* eller for en overordnet domstol, har parterne (som det fx også kendes fra fransk ret) pligt til at lade sig repræsentere af en advokat. Den enkelte advokat er også autoriseret til at møde for en bestemt *Landgericht*. Han kan altså ikke møde for en *Landgericht* i en anden delstat. Møderet for *oberstes Gericht* har man kun i kraft af en særlig udpegning. Tyskland havde den 1. januar 2022 165.587 advokater. Advokatprofessionen er organiseret i

28 regionale *Rechtsanwaltskammern*, der udadtil optræder i paraplyorganisationen *Bundesrechtsanwaltskammer* (BRAK).

BRAK har udgivet en række anbefalinger om advokatretlige forhold.

1. Advokater: Det retlige grundlag for tyske advokaters virke bygger på en lov om den juridiske profession (almindeligvis kaldet BRAO, Bundesrechtsanwaltsordnung). Reglerne om advokatens honorar er i Tyskland fastsat i særlig salærlov: Bundesgebührenordnung für Rechtsanwälte. Størrelsen af advokatens salær afhænger af sagens værdi og er fikseret efter en fast skala. I Tyskland er det som hovedregel kun advokater, der må drive virksomhed med juridisk rådgivning og partsrepræsentation. Denne hovedregel begrænses dog ved de regler, der gælder for særlige professioner, herunder patentadvokater. Tyske advokater, der er ansat i erhvervsvirksomheder, betegnes som *Syndikusrechtsanwälten* for dermed at pointere det afhængighedsforhold, de står i til deres arbejdsgiver, og den fokus, deres arbejde har på den egentlige rådgivning (og ikke partsrepræsentation). Heraf følger bl.a., at »syndikusadvokaten« alene må repræsentere virksomheden for domstolene i de sager, hvor der ikke kræves advokatrepræsentation.

2. Notarer: Den tyske notar indtager en central rolle i tysk retsliv. Han har eneret til at udføre en række transaktioner, herunder koncipering af aftaler om køb og salg af fast ejendom, gaveløfter og ægtepagter samt stiftelsesdokumenter for anparts- og aktieselskaber. Se herom afsnit 1.5.4.

Advokatprofessionens udvikling: Udviklingen af den tyske advokatstand er i vid udstrækning båret frem af udviklingen i de enkelte delstater (*Bundesländer*). Det var først på et meget sent tidspunkt, at den tyske Bundesrechtsanwaltsordnung tillod advokater at danne firmaer på tværs af retskredse og dermed muliggøre opbygningen af de store advokatfirmaer, man i dag har. Denne adgang blev først mulig, efter at den tyske forbundshøjesteret i to domme fra 1988 og 1989 (se NJW 1989.2890) havde erklæret det indtil da gældende forbud forfatningsstridigt. Den heraf følgende lovreform blev gennemført i takt med genforeningen.

I konsekvens af denne udvikling fandt der et betydeligt antal fusioner sted blandt tyske advokatfirmaer op gennem 1990'erne. Udviklingen var så småt begyndt i 1980'erne, i takt med at EU-konkurrenceretten udviklede sig. Mange advokatfirmaer ønskede at placere sig i Bruxelles, hvor man tog konkurrencen op med de britiske og amerikanske advokatfirmaer, der allerede var placeret dér.

En engelsksproget gennemgang af udviklingen nyere tysk advokatret findes hos *Louise Hill Lark* i Oregon Review of International Law (2017), s. 135 ff. (s. 173 ff.).

2.3.7. Frankrig

Historik: Den franske advokatprofession er genstand for lovregulering ved en lov af 31. december 1971, der gennemførte en grundlæggende reform af den juridiske profession, der frem til da havde bestået af forskellige advokatprofessioner. Man tog skridt til at samle de forskellige professioner som én. Der findes nu kun to typer af advokater, *l'avocat*, som har møderet ved første instans, og *l'avoué*, som har møderet ved en appelret (*cour d'appel*). En fransk advokat tituleres ofte *Maître NN*. Kvindelige advokater tituleres blot *avocate*. Advokater kan også virke som virksomhedsjurister. Tidligere betegnedes de som *avocat sans cause*. Denne betegnelse benyttes i praksis ikke længere. Se om udviklingen i nyere fransk advokatret *Louise Hill Lark* i Oregon Review of International Law (2017), s. 135 ff. (s. 182 f.).

Organisatorisk ramme: I Frankrig er den juridiske profession nært knyttet til domstolsvæsenet. Tilknytningen viser sig dels ved, at der omkring en række domstole er opbygget advokatembeder, som udfører egentlige advokatfunktioner, dels ved at funktionsreguleringen udfolder sig i tilknytning til de enkelte domstolsembeder. Den franske advokat er knyttet til et eller flere advokatsamfund, der organisatorisk er forbundet med den domstol, hvortil de virker. Størst af disse er advokatsamfundet i Paris. Foruden den advokatordning, der er opbygget ved domstolene, findes der i Frankrig et veludbygget notarvæsen baseret på det latinske notarsystem, se hertil afsnit 1.5.4.

Statsadvokater: Til franske domstole hører dels et antal *statsadvokater*, der virker som anklagemyndighed i straffesager, dels et antal *generaladvokater*, som indtræder i civile sager, hvor en offentlig interesse er berørt. Statsadvokatsystemet kendes også fra Danmark, hvor statsadvokaten dog organisatorisk er underordnet Justitsministeriet. Systemet med generaladvokater kendes i dag også ved EU-Domstolen, der på dette punkt har videreført den franske tradition. Ligesom ved EU-Domstolen har generaladvokatens udtalelse den retskildemæssige funktion, at den kan indicere, hvilke præmisser retten vil lægge til grund for sin afgørelse. Denne funktion er nok så væsentlig, eftersom franske domme almindeligvis affat-

tes uden fyldige præmisser. Både stats- og generaladvokater udnævnes af regeringen og er i et vist omfang underlagt dennes instruktionsbeføjelse.

Advokattvang: I Frankrig har parter (ligesom i Tyskland) en almindelig pligt til at lade sig repræsentere ved advokat – en tradition, der herfra har fundet vej til EU-Domstolen, jf. art. 19 i Domstolens statut. Denne pligt er dog modificeres ved visse domstole, herunder handelsretten (*Tribunal de Commerce*) og arbejdsretten (*Tribunal de Prud'Hommes*).

2.3.8. USA

Amerikansk advokatret tjener i mange henseender som inspiration for dansk. For det første indebærer det hyppige forretningsmæssige samkvem med amerikanske virksomheder, at danske advokater ofte samarbejder med amerikanske. For det andet (og måske netop derfor) har de forretningsmodeller, der benyttes i store amerikanske advokatfirmaer (ofte omtalt som »Big Law«), været forbillede for vores egne store advokatfirmaer.

Den opbygning af store advokatfirmaer, som vi kender i dag i hele den industrialiserede verden, begyndte på Manhattan i New York City omkring starten af 1900-tallet, hvor store amerikanske virksomheder (som fx *Westinghouse* og *Ford Motor Company*) meldte sig med behov for en kompleks juridisk-finansiel rådgivning, som ikke tidligere var set. Dermed flyttede advokaternes slagmark i disse år fra *the court room* til *the conference room*. En central rolle i denne transformation spillede advokaten *Paul Cravath*, der med nogle enkle principper om effektivisering, rekruttering af nyudklækket talent fra de bedste *law schools*, høj aflønning og karriereplanlægning hen imod partnerskabet skabte de forretningsmodeller, der frem til i dag følges i store advokatfirmaer.

> Udviklingen er beskrevet i *John Oller*: White Shoe – How a New Breed of Wall Street Lawyers Changed Big Business and the American Century (2019) og hos *Marc Galanter*: Tournament of Lawyers – The Transformation of the Big Law Firm (1991), der betegner 1960'erne som »the golden age of the big law firm«. Se også *James B. Stewart*: The partners – Inside America's Most Powerful Law firms (1983).

De store New York-baserede advokatfirmaer bygger på en høj grad af *specialisering*. Internt er arbejdet fordelt mellem forskellige *afdelinger* og *arbejdsgrupper*, der i relation til den enkelte klient tilbyder en rig variation af ydelser, herunder sagsførelse, forhandling og rådgivning i vid forstand. Derfor består klientforholdet primært mellem advokatfirmaet og klienten – ikke mellem klienten og den enkel-

te advokat, se *Marc Galanter* a.st., s. 5. Til gengæld er bistanden ofte langt mere intensiv med omfattende undersøgelser (navnlig i forbindelse med *due diligence*).

Retskulturelle faktorer: Det amerikanske samfund bygger på en almindelig forventning om, at domstolene (uden lovgivningsmagtens nødvendige indblanding) tager hånd om langt uenigheder og interessemodsætninger, i langt højere grad end vi fx oplever i det danske samfund. Se hertil *Deborah L. Rhode & Geoffrey C. Hazard, Jr.*: Professional Responsibility and Regulation (2007), s. 53 f. Alle amerikanske delstater (bortset fra Louisiana) bygger på *common law* og dermed på denne grundtanke. Ifølge den amerikanske forfatning indtager domstolene og navnlig *the Supreme Court of the United States* (ofte forkortet SCOTUS) dernæst en helt særlig rolle for retsudviklingen – sidstnævnte som fortolker af den amerikanske forfatning med dens forskellige principper for retsbeskyttelse.

> Art. III, section 2, i den amerikanske forfatning giver SCOTUS en direkte forfatningshjemlet kompetence til at påkende »all Cases in Law and Equity, arising under this Constitution [...]«, mens delstaternes kompetence hertil kan reguleres ved lov. SCOTUS afgør hvert år talrige adskillige sager på grundlag af regler og principper, der efter mere eller mindre dynamiske fortolkninger indfortolkes i forfatningen. Ligesom det gælder for andre centralt placerede domstole (fx EU-Domstolen og EMD, se hertil bemærkningerne s. 16), er der forskellige holdninger til, *hvor* dynamiske fortolkninger SCOTUS bør anlægge. Dette spørgsmål er derfor et stående *politisk* tema i USA, som bl.a. indgår i debatterne forud for et præsidentvalg. Gennem historien har dommere udpeget af republikanske præsidenter typisk stået for mere *tekstnære* (såkaldt »konservative«) fortolkninger, mens dommere udpeget af demokratiske præsidenter i højere grad har anlagt såkaldt *dynamiske* fortolkninger. Disse forskellige holdninger kommer derfor til udtryk, hver gang Senatet skal godkende præsidentens indstilling om udpegningen af en ny dommer.

Fordi domstolene indtager denne rolle i det amerikanske retssystem, er der en særlig opmærksomhed om advokatprofessionen og dens rolle for udførelsen af de sager, der kommer frem til afgørelse. At mange af disse sager finansieres gennem særlige honoraraftaler, hvor advokaten modtager en ekstraordinær honorering, hvis udfaldet bliver positivt, men stort set ingen ved et mere skuffende udfald (*no cure, no pay; good cure, good pay*), har efter nogles opfattelse understøttet en frivol proceskultur. Hertil kommer den rolle, som advokater i samarbejde med særlige interesseorganisationer spiller ved udvælgelse og førelse af sager, som senere bliver banebrydende for samfundsudviklingen, fx på ligestillingsområdet.

Processystemet: Amerikanske retssager gennemføres efter helt andre principper end dem, vi kender herhjemme. Hvor en dansk retssag først forberedes gennem en skriftveksling, som med mulige formalitetsafgørelser undervejs leder frem til en hovedforhandling, gennemføres amerikanske retssager ved, at en lang række delspørgsmål lægges frem til bedømmelse. I hele denne proces vil parterne ofte positionere sig med uenigheder i håbet om, at sagen reelt kan finde sin afgørelse dér. Systemet er som skabt til processuelle taktikker, der tilsigter at udmatte modparten.

På grund af det amerikanske retssystems forankring i *common law*-traditionen spiller den konkrete bevisførelse og sagsoplysning en central rolle i domstolsprocessen. Procesformen er tilrettelagt således, at faktiske bevisspørgsmål som udgangspunkt skal afgøres af en jury af lægfolk. En væsentlig del af advokatens indsats under selve sagen (samt herudover den indsats, der lægges forud for sagens anlæg, jf. herom senere) består ikke alene i selv at oplyse sagen, men også i løbende at søge modpartens sagsoplysning anfægtet.

The adversarial system: I amerikansk procesret fylder det kontradiktoriske princip betydeligt mere end herhjemme. Hvor danske domstole i visse sager spiller en aktiv rolle for sagens oplysning (navnlig i sager, der ikke er undergivet dispositionsmaksimen) og i afklaringen af parternes tvistepunkter, er det i en amerikansk retssag parterne, der styrer processen. Dette gælder ikke alene i civile sager, men også i straffeprocessen, hvor aftaler (*plea bargaining*) derfor spiller en langt større rolle end herhjemme. Dette såkaldte *adversarial system* stiller advokaten i en central og ansvarsfuld rolle. De etiske regler pålægger advokaterne at opretholde en respektfuld kollegial attitude over for hinanden (se herved Rule 3.3(f)(2) i the New York Rules of Professional Conduct, 2009, som senest ændret 30. oktober 2021). Men systemet indebærer, at advokater i praksis ofte indtager langt mere fjendtlige attituder mod hinanden under processen, end man vil se mellem danske advokater. Hele ordningen kan dermed bane vejen for en udmattelsesstrategi, som i visse sager kan give fordele for den part, der har de bedste muligheder for at finansiere udgifterne til sagsførelsen.

Elementer i den amerikanske procesordning genfindes i *lovgivningsprocessen*, hvor politiske uenigheder ofte giver anledning til kongres- og senatshøringer, hvor indkaldte »eksperter«, vidner og berørte afgiver edsvorne forklaringer om deres opfattelse af et samfundsanliggende til brug for beslutningen om, hvorvidt en ny lov skal indføres. Princippet indebærer på godt og ondt en stærk synliggørelse af de juridi-

ske uoverensstemmelser og en heraf følgende offentlig bevågenhed om retlige spørgsmål.

Sagsoplysning: Amerikanske retssager er i høj grad fokuseret på bevisførelse. Det middel, der frembringer det store behov for advokatrådgivning, er de såkaldte *depositions*. Hermed forstås retsanmodninger fra en part til en anden part, hvorefter den anden part skal afgive sine bevismidler med henblik på et bestemt, omstridt tema. Formålet med en sådan undersøgelse vil som regel være at finde en *smoking gun*, dvs. et specifikt bevismiddel, som tjener til at overbevise retten om holdbarheden af den ene parts påstand. En af de bevishandlinger, der kan følge af en sådan *deposition*, er den såkaldte *discovery*-undersøgelse, jf. bemærkningerne herom s. 400. Sagsøgeren i en sag opfordrer herved sagsøgte til – på grundlag af en erklæring om fortrolighed – at fremlægge samtlige dokumenter med sigte på sagen. Dokumenterne fremlægges, principielt på samme måde som en *due diligence*-undersøgelse, i et datarum, hvortil den part, der har begæret *discovery*, har adgang. Forud herfor oprettes en procesaftale, der nærmere præciserer vilkårene for denne adgang.

Sådanne undersøgelser understøttes nu om dage af it-værktøjer. For det første vil selve undersøgelsen kunne gennemføres ved, at den begærende part *crawler* igennem modpartens datafiler ved hjælp af hertil indrettede programmer, der søger på bestemte ord og vendinger. For det andet vil talrige dokumenter i dag kun foreligge i digital form. Tilsvarende afgørende er det for de involverede parter at sikre sig forudgående, dvs. inden en eventuel sag er aktualiseret, mod belastende materiale. Dette sker hyppigt i form af generelle forskrifter om, at alt materiale – fysisk såvel som digitalt – vedrørende en sag slettes efter et forholdsvis kort tidsrum, fx et år efter sagens afslutning. Se også afsnit 16.2.10.

Social anseelse mv.: I offentlighedens billede fremstår amerikanske advokater ikke altid lige sympatisk. De portrætteres ofte som grådige typer, der tager sig alt for godt betalt for at skaffe deres klienter en ret, som de notorisk havde i forvejen. Billedet af såkaldte *ambulance chasers*, der møder op på skadestuen for at få den tilskadekomne som klient i en senere erstatningssag, fremstår som et skrækeksempel. Dele af den danske lovgivning kan ligefrem ses som en afstandtagen fra denne kultur, se herved RPL § 126, stk. 6, der forbyder forsvarsadvokater at give gaver til deres klienter mv.

At dele af den amerikanske advokatkultur har fået dette lidt uensartede ry, kan hænge sammen med det høje antal advokater *per capita* i USA. Den amerikanske ju-

raprofessor *Steven J. Harper*: The lawyer bubble – a profession in crisis (2013) peger på, at der produceres langt flere juridiske kandidater, end der er brug for, i takt med at de amerikanske *law schools* har sænket deres adgangskrav. Ifølge Harper har denne overproduktion af juridiske kandidater bidraget sænke fagligheden blandt advokater og skabe vanskelige livsforhold for de personer, der efter deres eksamen står foran at skulle tilbagebetale studiegælden.

Retlige rammer: Trods sit udspring i britisk *common law* har USA ikke videreført det meget traditionsforankrede engelske *barrister/solicitor*-system. Terminologisk sondrer man ganske vist mellem arbejdet som »advocate« (dvs. som partsrepræsentant) og som »counsellor« (dvs. som rådgiver), men der er kun én titel, nemlig *the lawyer*. De retlige rammer for dennes virke følges af de enkelte *delstater*, hvoraf mange stiller krav om medlemskab af statens »bar association« som betingelse for at opnå beskikkelse (»license«) som advokat.

Den retlige regulering af amerikanske advokaters virksomhed er forankret i den enkelte domstol. En advokat er »admitted to the bar« i en bestemt stat med de regler, der gælder for den. Dette giver grundlag for en ret så kaotisk regulering af amerikanske advokaters virke. Centralt i denne regulering står American Bar Association (ABA), der blev stiftet i 1878. Selv om ABA ingen disciplinær kompetence har over for advokaterne, har foreningens arbejde med at kodificere krav til god advokatskik haft stor indflydelse på de rammebetingelser, der er gældende for amerikanske advokater i de enkelte delstater. Blandt andet spiller de *Model Rules of Professional Conduct*, som er udsendt af ABA, en central rolle. Isoleret set fremtræder disse regler som en kodifikation af et sæt etiske spilleregler, som ABA – på grundlag af indgående drøftelser inden for standen – anser for hensigtsmæssige. Deres retlige kvalitet opnås imidlertid først, når reglerne sættes i kraft af den enkelte domstol (*bar*).

Regelkompetencen: I de fleste delstater udsteder delstatens øverste domstol (*Supreme Court*) de adfærdsregler, som gælder for advokater, der driver virksomhed i delstaten. Fx er de »Rules of Professional Conduct«, der gælder i delstaten New York, tiltrådt af the New York State Supreme Court og kundgjort som et særligt procesregulativ (22 NYCRR part 1200). En advokat, der har møderet i staten New York i medfør af disse regler, siges at være medlem af *the New York Bar*. Fra gammel tid har domstolene udfoldet denne kompetence uden udtrykkelig lovhjemmel og gerne i et nært samarbejde med en sammenslutning, der organiserer advokaterne i delstaten. Derfor har betegnelsen *bar* (som det illustrative og prin-

cipielle skæringspunkt i retssalen, hvor advokaten og dommeren mødes) været det centrale reguleringsorgan.

Klager og tilsyn: Det disciplinære tilsyn med advokater vil normalt være henlagt til et antal »Grievance Committees«, der er udpeget af den kompetente domstol med kompetence inden for det distrikt, hvorfra advokaten driver virksomhed. Det beror på reglerne i den enkelte delstat, om disse komitéer har kompetence til at foretage særskilte undersøgelser, eller om de alene træffer afgørelse på grundlag af det fremlagte materiale.

Advokatbeskikkelsen: Også betingelserne for at opnå advokatbeskikkelse (og dermed møderet for domstolene i delstaten) vil fremgå af procesordningen for den enkelte delstat. Almindeligvis stiller disse love krav om, at ansøgeren har en universitetsgrad erhvervet efter 3 års studier på *law school*, der ofte vil følge efter en ikke-juridisk bachelorgrad (der som regel opnås efter et 4-årigt studium). Inden møderetten opnås, skal ansøgeren bestå en *bar examination*, der dokumenterer vedkommendes kendskab til retten i den pågældende stat. I New York har *The New York State Board of Law Examiners* siden 1894 haft ansvaret for gennemførelse af disse *bar examinations*, der afholdes i februar og juli måned hvert år.

Derfor beror betingelserne for at opnå beskikkelse som advokat på, hvilken ret (*bar*) man ønsker at blive tilknyttet (og herunder i hvilken stat man ønsker at drive sin virksomhed). Typisk drives den enkelte *bar* i et samarbejde med delstatens højesteret. Også i det praktiske virke spiller domstolene en central rolle for håndhævelsen af de advokatretlige regler. I verserende sager optræder retten som en slags første instans-håndhæver af de advokatetiske regler, der kommer til udtryk i den »professional code of conduct«, der er gældende i den enkelte *bar*. Også når det gælder den professionsetiske regulering, spiller domstolene en central rolle. De etiske regler, der gælder for advokater i en delstat, fastsættes af den pågældende delstats højesteret.

Lokal foreningsregulering mv.: I tillæg til disse pligtmæssige institutioner findes der en række frivillige *bar associations*, som på andet grundlag bidrager til professionsreguleringen, bl.a. ved at tilbyde faglig vejledning, ved at stille forslag til etiske standarder og ved at virke som ramme for sociale og faglige arrangementer. Et eksempel herpå er the New York City Bar (tidligere: »The Association of the Bar of the City of New York«).

Nyere udviklingstendenser: Gennem de seneste år har der navnlig inden for området for personskadeerstatning udviklet sig et politisk pres mod dele af det amerikanske retssystem. En del af denne kritik er ført videre til den amerikanske advokatprofession. Der er en stigende opfattelse af, at retssystemet ofte misbruges, og at advokatprofessionen har lod og del i dette misbrug. Misbruget består i, at der i retssager nedlægges påstande om vidtgående krav, som ganske ofte føres igennem ved forligsforhandlinger, som de sagsøgte indirekte presses til at indgå i lyset af usikkerheden om, hvordan en jury mon vil bedømme kravet. Den betydelige mængde af søgsmål inden for dette område tog navnlig fart i løbet af 1970'erne og var understøttet dels af udviklingen af det objektive produktansvar, dels af den udmålingspraksis, der udviklede sig i sager, hvor der blev statueret ansvar.

Temaet var en del af præsidentvalgkampen i både 1992 og 2000 og var i øvrigt en mærkesag for vicepræsident *Dan Quayle*, der bl.a. fremsatte sin kritik i en ofte citeret tale den 13. august 1991 for ABA. Siden har forskellige delstater på forskellig vis truffet lovgivningsmæssige modforanstaltninger, se nærmere hertil *Thomas F. Burke*: Lawyers, Lawsuits, and Legal Rights – The Battle over Litigation in American Society (2002), s. 22 ff., herunder ved indførelse af alternative konfliktløsningsmetoder, adgang til – modsat udgangspunktet i amerikansk ret – at pålægge den tabende sagsøger sagsomkostninger samt begrænsninger i de udmålte erstatningskrav. Regler af denne karakter er undertiden blevet underkendt ved domstolene som stridende mod den forfatningssikrede ret til at få *access to justice*.

KAPITEL 3

Retlige rammer og organisationsstrukturer

3.1. Advokatrettens kilder og metode

3.1.1. Lovregulering

De advokatretlige regler befinder sig på forskellige trin i retskildehierarkiet.

RPL: Hovedparten findes i *retsplejelovens syvende afsnit* (kap. 12-15 b) om Advokater. Med hjemmel i disse regler gælder dernæst en række regler på *bekendtgørelsesniveau* (herunder om sikring af betroede midler og om uddannelseskrav).

Hertil føjer sig den *speciallovgivning*, der kan finde anvendelse for advokater, der som led i deres virksomhed begiver sig ind på nogle af de særligt reguleredeområder, der omtales i afsnit 1.4. Nogle af de advokatretlige regler har udspring i EU-retlige retskilder (herom afsnit 3.1.4).

En central rolle for den advokatretlige regulering spiller forståelsen af generalklausulen om »god advokatskik«, hvis betydning for den advokatretlige regulering introduceres i afsnit 3.1.3, idet detaljerne i dens regulering fremgår af kap. 8-18. Som det vil fremgå, er generalklausulen udmøntet dels i en betydelig nævns- og retspraksis, dels i AER. Den retskildemæssige betydning af dette materiale drøftes nærmere i afsnit 3.1.3.

Dele af den advokatretlige regulering er udformet på grundlag af internationale regler på området, herunder fra EU-retten (afsnit 3.1.4) eller fra andre internationale retskilder mv. (afsnit 3.1.5). Fordi danske advokater (og ikke mindst de organisationer, der repræsenterer danske advokater) jævnlig er i kontakt med

internationale søsterorganisationer, er det ligeledes relevant at overveje, hvilken betydning indholdet af udenlandsk advokatret skal have for dansk. Dette spørgsmål drøftes i afsnit 3.1.6.

Dette afsnit afsluttes i afsnit 3.1.7 med vores opfattelse af, hvilken rolle den advokatretlige teori, og herunder et teoretisk bidrag som dette, skal have for forståelsen af gældende dansk advokatret.

3.1.2. Retsplejeloven

Som anført i afsnit 2.2.3 blev advokatvirksomhed herhjemme første gang lovreguleret under enevælden. Reguleringen fik forskellige hjemmelsgrundlag. De oprindelige regler angik kun *advokater*. Senere kom andre regler til, der er blevet del af en *almen regulering* af juridisk rådgivningsvirksomhed mv. (fx i hvidvaskloven, EFL og inkassoloven).

Hjemmelsgrundlaget: I dag findes dansk rets (rent) advokatretlige regler i retsplejelovens *syvende afsnit* (der omfatter kap. 12-15 b) om *Advokater*. Reglerne i disse mange kapitler er udformet efter meget forskellige principper.

De fleste advokatretlige regler i RPL er *præcise* og regulerer retsforholdene direkte. Hertil hører fx reglerne om betingelserne for at opnå advokatbeskikkelse (§§ 119-122), ejerskabsreglerne (§§ 124-124 f), reglerne om møderet for domstolene og om autoriserede fuldmægtige (kap. 13) samt klagereglerne i kap. 15 a og 15 b.

Andre bestemmelser begrænser sig til at give hjemmel for, at der kan udstedes mere præcise forskrifter på *bekendtgørelsesniveau*. Ét eksempel herpå er RPL § 127, der giver hjemmel for klientkontovedtægten. Et andet eksempel er RPL § 126, stk. 5, der giver justitsministeren hjemmel til at fastsætte nærmere regler om den obligatoriske efteruddannelse, der er påbudt ifølge bestemmelsen.

Endnu andre regler fremtræder som *generalklausuler*. Hertil hører fx RPL § 126, stk. 1, om »god advokatskik« og forbuddet i samme bestemmelses stk. 2 mod at kræve et højere vederlag »end hvad der kan anses for rimeligt«.

Håndhævelsesform: Der er stor forskel på, hvordan de enkelte advokatpligter håndhæves: Nogle regler forudsættes påkendt gennem tilsyns- og klageregler håndhævet af henholdsvis Advokatrådet og Advokatnævnet. Andre påkendes i en partsrelation mellem advokaten og en klager. Og endnu andre (fx de særlige regler, der

gælder for advokater, hvis opdrag hviler på en beskikkelse) påkendes af den retsinstans, der har foretaget beskikkelsen.

Som det vil fremgå nedenfor i afsnit 3.2 og 3.3, hviler den advokatretlige regulering dermed på vekslende indslag af lovregulering og selvregulering. Disse varierende reguleringsformer er forankret i forskellige myndigheder mv., hvoraf Justitsministeriet, Advokatrådet og Advokatnævnet spiller hovedrollen. Generelt i reguleringen har hensynet til klienternes interesser i at kunne modtage en *faglig, uafhængig* og *fortrolig rådgivning* stået over for samfundsmæssige hensyn til *konkurrence, erhvervsfrihed* og *sikkerhed*. De dele af reguleringen, som varetager disse hensyn, vil være omfattet af andre myndigheders kompetence, jf. herom i afsnit 3.1.4.

Offentlig eller privat ret? De advokatretlige regler i retsplejeloven har *offentligretlig* karakter. Det gælder navnlig betingelserne for, at en advokat kan opnå beskikkelse og fratages beskikkelse, reglerne om god advokatskik samt klagereglerne. Placeringen i retsplejeloven signalerer, at advokaten indtager rollen som en særligt *betroet aktør* i retsplejen. Som anført s. 9 kan advokaten dog ikke betragtes som *an officer of the legal system*. Disse regler præsenteres i hovedtræk i afsnit 3.2.

3.1.3. Generalklausulen og AER

Generalklausulens betydning: Som anført i de foregående afsnit udfyldes generalklausulen i RPL § 126, stk. 1, af en omfattende retspraksis og nævnspraksis. Navnlig har afgørelser fra Højesteret (og lejlighedsvis landsretterne) skabt ny advokatret, både om forståelsen af standarden for »god advokatskik« og for afgrænsningen af culpanormen i sager om erstatningskrav mod advokater. Se om domstolenes prøvelsesadgang vedrørende nævnspraksis afsnit 3.3.5.

For at en adfærd kan anses for at være i strid med god advokatskik, skal den dels objektivt afvige fra en adfærdsnorm, dels kunne tilregnes den enkelte advokat som forsætlig eller uagtsom. Tilregnelseskravet vil i langt de fleste tilfælde uden videre være opfyldt, men særligt på området for interessekonflikter, jf. herom kap. 10, kan spørgsmålet give anledning til selvstændige overvejelser. Dette skyldes det identifikationsprincip, som anlægges ved bedømmelsen af, om der foreligger en interessekonflikt, jf. herved AER art. 10 og afsnit 10.1.5.

ANK af 16. december 2015, sagsnr. 2015-1915, frifandt således en advokat for tilsidesættelse af god advokatskik, idet han var udtrådt af sagen, straks han blev opmærksom på en interessekonflikt, der efter hans forklaring – som Advokatnævnet ikke

fandt grundlag for at tilsidesætte – »på grund af sagernes karakter ikke umiddelbart var konstaterbar ved et sædvanligt interessekonflikttjek« (sagerne angik et påbud fra Kulturstyrelsen om retablering af et stendige mellem to ejendomme, som var nedlagt på grundlag af en klage fra ejeren af den ene ejendom (der var oprettet som modpart). Advokatens kompagnon repræsenterede klageren. Advokaten påtog sig at repræsentere adressaten for påbuddet i sagen, der blev oprettet med Kulturstyrelsen som modpart). Se også *U 2015.60 H*, hvor Højesteret udtaler: »Det er efter praksis ikke en hvilken som helst fejl fra en advokats side, der anses for tilsidesættelse af god advokatskik. Det kræves, at fejlen har en vis grovhed, og det er en nødvendig, men ikke en tilstrækkelig betingelse, at advokaten personligt har handlet culpøst.« Den konkrete sag angik spørgsmålet, om en ekspeditionsfejl begået af en medarbejder udgjorde en tilsidesættelse af god advokatskik, men Højesterets præmisser må have generel rækkevidde. Se i tråd hermed *ANK af 29. oktober 2021*, sagsnr. 2021-2026, hvor en advokat blev frifundet for ved en fejl at sende en venneanmodning på Facebook til klientens modpart, og *ANK af 1. juli 2021*, sagsnr. 2020-4044, som pålagde en advokat en bøde på 10.000 kr. i anledning af en sekretærs fejlagtige frigivelse af et deponeret beløb, idet advokaten ikke havde »godtgjort at have afgivet instrukser eller ført tilstrækkeligt tilsyn med sekretæren, der varetog opgaven på hendes vegne«. *ANK af 27. maj 2020* (der blev stadfæstet ved *Retten i Lyngbys dom af 4. august 2021*, sag BS-25349-2020-LYN) er vanskelig at forene med de to nævnte afgørelser. I sagen havde en ansat advokat i en inkassosag pr. e-mail sendt en rekvisition til fogedretten uden samtidig at sende den til modpartens advokat. Retten stadfæstede Advokatnævnets vurdering, hvorefter den navngivne partner i advokatvirksomheden, der i mailens signatur var anført som sagsansvarlig, havde tilsidesat god advokatskik ved som (med)ansvarlig for indgivelsen af rekvisitionen ikke at have underrettet skyldnerens advokat om indgivelsen. Hverken kendelsen eller dommen tager udtrykkelig stilling til, om indklagede i det hele taget var (eller burde have været) klar over, at den ansatte advokat indgav rekvisitionen som sket, men synes at tage udgangspunkt i, at forholdet ikke subjektivt kunne tilregnes indklagede.

Domstolene henviser i deres præmisser – ligesom Advokatnævnet gør – alene til RPL § 126, stk. 1, om god advokatskik som den bindende norm og retskilde. AER – som alene er en vejledning og derfor ikke kan pålægge pligter – omtales i almindelighed ikke (se dog illustrativt hertil *U 2016.1795 Ø*, hvor forholdet mellem AER og RPL § 126, stk. 1, spillede en central rolle, idet den indklagede advokat gjorde gældende, at et forhold ikke kunne være i strid med god advokatskik, når det ikke var forbudt ved AER (hvad det ikke var i den dagældende udgave af AER)). Det er derfor udtryk for en urigtig retskildeanvendelse, når Vestre Landsret i *U 2021.1831 V* dømmer en advokat for at have »handlet i strid med de Advo-

katetiske Reglers pkt. 18.2« (byrettens præmisser undlader korrekt – uanset at landsretten angiver at tiltræde byrettens afgørelse – enhver omtale af AER).

AER: Et regelsæt svarende til AER har eksisteret siden 1943. Hjemmelsgrundlaget for udgivelsen af AER har siden 1983 været advokatvedtægten. 1983-udgavens § 18, stk. 3, pålagde Advokatrådet at drage »omsorg for en passende orientering om retsafgørelser og advokatnævnsafgørelser om god advokatskik og [at]udarbejde[r] retningslinier for god advokatskik«.

I 2008- og 2020-udgavernes § 31 er denne pligt afgrænset således:

> *Stk. 1.* Advokatrådet udarbejder vejledende retningslinjer for god advokatskik kaldet »de advokatetiske regler«.
>
> *Stk. 2.* De advokatetiske regler skal afspejle Advokatnævnets og domstolenes praksis.
>
> *Stk. 3.* På områder, som ikke er afklaret i Advokatnævnets eller domstolenes praksis, udtrykker de advokatetiske regler Advokatrådets opfattelse af god advokatskik til vejledning for advokater og offentlighed.

Mens AER således efter advokatvedtægtens 1983-udgave havde en mere diffus status, ligger det siden reglernes 2008-udgave klart, at AER skal *afspejle* de retsanvendende myndigheders praksis og på ikke-praksisdækkede områder *udtrykke* Advokatrådets opfattelse af, hvad god advokatskik tilsiger. Sammenfattende kan man derfor sige, at AER *foregriber* Advokatrådets påtalepraksis: En advokat, der tilsidesætter en pligt anført i AER, kan derfor forvente påtale og eventuelt klage fra Advokatrådet. Da reglerne samtidig må formodes at reflektere den almindelige opfattelse af generalklausulen, må man i almindelighed antage, at både Advokatnævnet og domstolene vil anlægge samme forståelse af generalklausulen som den, der reflekteres i AER. Det er dog væsentligt at bemærke, at hverken nævnet eller domstolene er *pålagt* at følge AER-reguleringen. Navnlig når særlige forhold sig gældende, vil der kunne ske frifindelse for forhold, der umiddelbart falder inden for ordlyden af en AER-bestemmelse.

Efter en større revision i 2005 kom AER til at fremstå mindre logisk opbygget og dermed mindre brugervenlige. Ved den seneste revision af 16. juni 2022 har Advokatrådet foretaget en total omskrivning af AER. Den nye udgave tager udgangspunkt i det forløb under behandlingen af en sag, hvori en advokat typisk vil møde advokatetiske problemstillinger. Enkelte spørgsmål, som vanskeligt kan indpasses i denne kronologi, er behandlet i et afsluttende kapitel. Denne opbygning gør det lettere for brugeren at orientere sig i regelsættet. Også rent termino-

logisk er der sket en ændring, idet AER's enkelte forskrifter nu er betegnet artikler, som igennem reglernes i alt 14 kapitler er fortløbende nummereret fra nr. 1 til nr. 71. Dette skifte forebygger forveksling med tidligere udgaver af AER og lovgivningen.

Ifølge advokatvedtægtens § 38 skal Advokatrådet informere advokater og borgere om væsentlige afgørelser fra domstolene og Advokatnævnet, retspolitiske emner og andre forhold omfattet af Advokatsamfundets virke. Denne pligt opfyldes ved udsendelse af magasinet Advokaten og ved jævnlig publicering af nyheder på Advokatsamfundets hjemmeside.

I de første årtier havde AER karakter af rent kollegiale regler, og det var først med 1991-udgaven, at de begyndte at omtale advokaters pligter i forhold til deres klienter. Også programerklæringer om advokatens stilling i samfundet som dem, vi i dag finder i AER art. 3, kom først ind i reglerne med disses 1991-udgave. Om disses skiftende indhold over tid og deres status, se afsnit 12.1.2.

Advokatnævnets retsanvendelse: Grundlaget for Advokatnævnets retsanvendelse beror på klagen. Angår klagen salærets størrelse, gælder der ingen begrænsning i prøvelsesgrundlaget, jf. RPL § 146, stk. 1, modsætningsvis. I sådanne sager kan nævnet både inddrage almindelige formueretlige regler og de særlige advokatretlige regler, herunder navnlig rimelighedsbestemmelsen i RPL § 126, stk. 2, hvorefter en advokat ikke må kræve højere vederlag for sit arbejde, »end hvad der kan anses for rimeligt«. I disciplinærsager følger det af RPL § 147 b, stk. 1, at Advokatnævnet alene kan forholde sig til »pligter, der følger af reglerne i denne lov eller af forskrifter fastsat i medfør af denne lov«.

Indtil 1992 tog Advokatnævnet i sine kendelser stilling til, om den indklagede advokat havde overtrådt en bestemmelse i det, der dengang betegnedes som »Regler for God Advokatskik«. Når dette spørgsmål var afgjort, tog man så stilling til, om der også forelå en overtrædelse af generalklausulen i RPL § 126, stk. 1. Ved *ANK af 2. oktober 1992* (Advokaten 3/1993, Kendelser, s. 2) ændrede nævnet imidlertid signaler og understregede, at AER alene har vejledende betydning for nævnet.

I dag træffer nævnet afgørelse med udgangspunkt i de centrale bestemmelser i RPL og de særlige forskrifter med bekendtgørelseskraft, der er udstedet med hjemmel heri. Nævnet henviser derimod ikke til de konkrete bestemmelser i AER, som måtte være inde i billedet.

Når disse retskilder fortolkes, må nævnet lade sig lede af de fortolkninger, som følger af domspraksis. Hertil hører først fremmest domme fra danske domstole. I

særlige tilfælde kan det tænkes, at præjudikater fra internationale domstole, hvis afgørelser er inkorporeret i dansk ret (herunder EU-Domstolen og Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol), skal lægges til grund som fortolkningspræjudikater.

En kendelse fra Advokatnævnet må i almindelighed betragtes som et præjudikat, der inden for sin administrative ramme har tilnærmelsesvis samme retskildeværdi som en dom. Dette må navnlig gælde, hvis afgørelsen er truffet i nævnets plenum. Advokatnævnet har en højesteretsdommer som formand og betjenes af et stort og fagkyndigt sekretariat, der foretager en indgående forberedelse, inden sagen når frem til afgørelse. Nævnets praksis bygger på en juridisk retskildeanvendelse, som – med alle de forbehold, der følger af de forskellige typer af sagsbehandling – burde føre til afgørelser af samme indhold som domstolenes.

Spørgsmålet har givet anledning til retsvidenskabelig debat i både Norge og Sverige. For norsk advokatret har *Geir Woxholth*: God advokatskikk (2018), s. 67, gjort gældende, at nævnsafgørelser, der fortolker de norske regler for god advokatskik (RGA), ikke har retskildeværdi, fordi nævnet ikke føler sig bundet af sin egen praksis. Han ser derfor både RGA og nævnspraksis som illustrativ for gældende ret. Som anført af *Mads Bryde Andersen* i anmeldelsen i TfR 2019, s. 196 ff., fremsættes dette synspunkt efter en diskussion (s. 66) af *Rt. 2000.1948*, hvor Høyesterett udtalte, at RGA er »yrkesetiske regler som ikke kan håndheves av domstolene«. Over for denne retsopfattelse anfører forfatteren (med rette), at RGA jo kan anvendes som grundlag for disciplinære sanktioner i sager, der i første instans påkendes ved de regionale disciplinærnemd og i anden instans ved det centrale disciplinærnemd for efterfølgende at kunne prøves ved domstolene. Forfatterens tanke er altså, at afgørelsen først da får retskildekraft.

At opfatte nævnsafgørelser, som ikke indbringes for domstolene, som mindre forpligtende end retspraksis, ville i øvrigt sænke det retsvidenskabelige ambitionsniveau, som tilsigtes i denne fremstilling, jf. nærmere afsnit 3.1.7. En sådan opfattelse ville indebære, at retsvidenskaben forsømte den kritiske og analyserende rolle, som det praktiske liv har brug for.

3.1.4. EU-retten

Den generelle baggrund: Reglerne i Traktaten om Den Europæiske Unions Funktionsmåde (TEUF) regulerer på flere niveauer advokatens virksomhed. Væsentligst er dens regler om etableringsfrihed mv., jf. herom straks nedenfor, men også andre traktatbestemmelser har indirekte betydning for advokatens rammebetingelser. Ifølge TEUF art. 81, stk. 2, litra f, skal der bl.a. fastsættes foranstaltninger

med henblik på at fjerne hindringer for, at civile retssager forløber tilfredsstillende, om nødvendigt ved at fremme foreneligheden mellem medlemsstaternes civile retsplejeregler. Denne bestemmelse har bl.a. givet grundlag for EU's direktiv om retshjælp, nr. 2002/8 af 27. januar 2003. På grund af Danmarks forbehold over for samarbejdet om retlige og indre anliggender har disse regler dog – indtil videre – ingen direkte virkning for Danmark.

Den fri etableringsret mv.: Advokater leverer tjenesteydelser, der er underlagt reglerne i TEUF art. 63, stk. 1, og 64, stk. 1, om fri udveksling, etableringsfrihed og konkurrence. Denne regulering har på et tidligt tidspunkt af den EU-retlige integrationsproces ført EU-Domstolen til at træffe en række afgørelser, der fastslog, at advokater er omfattet af traktatens bestemmelser om etableringsret. De områder, der med Domstolens praksis blev liberaliseret, er siden gjort til genstand for direktivregulering.

Allerede med Domstolens dom af 3. december 1974 i sag C-33/74, *Binsbergen*, blev det fastslået, at de nævnte direktivbestemmelser var umiddelbart anvendelige, og at bopælskrav ikke kunne gøres gældende i en situation, hvor en person, der ikke er advokat, i kraft af særlige regler er berettiget til at give møde for andre. Dermed kunne en part i en hollandsk retssag lade sig repræsentere af en hollandsk statsborger, der ikke var bosat i Holland, men i Belgien. I sin *dom af 21. juni 1974* i sag C-2/74, *Reyners*, fastslog Domstolen, at advokater er omfattet af den almindelige etableringsret, idet kun de dele af hvervet, der omhandler udøvelse af offentlig myndighed, er undtaget. Ved *Domstolens dom af 28. april 1977* i sag C-9/77, *Thieffry*, blev det dernæst fastslået, at medlemsstaterne ikke i alle tilfælde kunne stille krav om beståelse af en national juridisk eksamen. Sagen angik en belgisk advokat, der efter at have praktiseret i Bruxelles og London slog sig ned i Paris, hvor han praktiserede efter at have bestået den særlige advokatprøve i Frankrig. Samtidig ydede han juridisk undervisning i Frankrig. Et væsentligt moment i sagen var dog, at Universitetet i Paris havde udtalt, at hans belgiske juridiske embedseksamen kunne sidestilles med hans franske. Af senere praksis kan henvises til *Domstolens dom af 7. maj 1991* i sag C-340/89, *Vlassopoulou*, hvor en græsk advokat, der siden var blevet »Doktor der Rechte« ved universitetet i Tübingen, fik medhold i, at værtslandet ikke uden videre kunne afvise hendes kvalifikationer, alene fordi de nationale regler ikke var opfyldt, men måtte underkaste hendes ansøgning en specifik prøvelse. *Domstolens dom af 12. juli 1984* i sag C-107/83, *Klopp*, angik de franske regler, hvorefter en advokat ikke kan have kontor i mere end én retskreds. Den tyske statsborger og advokat Onno Klopp havde kontor i Düsseldorf, men ønskede at oprette en filial i Paris. Det nævnte forbud blev her ved Domstolens dom af 12. juni 1984 underkendt som stridende mod etableringsretten.

EU-Domstolen har i flere tilfælde taget stilling til, om særlige retspositioner for advokater strider mod etableringsretten. I *dom af 19. februar 2002* i sag C-309/99, *Wouters*, opretholdt Domstolen et forbud udstedt af det hollandske advokatsamfund mod multidisciplinære partnerskaber. Dommen fastslår, at en privat foranstaltning skal bedømmes efter reglerne om restriktioner i etableringsfriheden.

> Domstolens hårdhændede fortolkning af etableringsreglerne er ligeledes udviklet inden for andre liberale erhverv. I *dom af 30. april 1986* i sag C-96/85, *Kommissionen mod Frankrig*, fandtes nogle franske regler om pligt for læger og tandlæger til at afmelde sig professionelle registre i hjemstaten som betingelse for at kunne praktisere i Frankrig uforenelige med art. 39, 43 og 49 (nu art. 45, 49 og 56). *Domstolens dom af 7. juli 1988* i sag C-143/87, *Stanton mod INASTI*, vedrørte regler om sygeforsikringsbidrag. Domstolen slog her fast, at art. 39 og 43 (nu art. 45 og 49) er til hinder for nationale regler, der stiller statsborgere i en medlemsstat relativt ringere, når de pågældende ønsker at udøve erhvervsaktiviteter i mere end ét medlemsland. Se ligeledes *Domstolens dom af 7. juli 1988* i de forenede sager C-154/87 og sag C-155/87, *RSVZ mod Wolf m.fl.*, samt *dom af 20. maj 1992* i sag C-106/91, *Ramrath*, der fastslog, at traktatens bestemmelser om etableringsfrihed er til hinder for, at en medlemsstat forbyder en person at etablere sig på sit område som selskabsrevisor med den begrundelse, at vedkommende er etableret og opfylder betingelserne for at udøve erhverv som selskabsrevisor i en anden medlemsstat. Domstolen udtalte dog også, at betingelser, der er objektivt nødvendige for at sikre, at hvervet udøves efter gældende regler, herunder kontrolregler, ikke er afskåret, medmindre der i forvejen er sikkerhed for overholdelsen af disse bestemmelser.

For advokater har navnlig tre af de direktiver, der efterfølgende har udmøntet sig i praksis fra EU-Domstolen, betydning. Alle tre direktiver er fortsat gældende, men fordi de markerer trin i et retspolitisk udviklingsforløb, er de tidlige direktiver gradvis rykket i baggrunden til fordel for de senere.

EU-Domstolens fortolkninger af de almindelige EU-retlige friheder førte siden slutningen af 1970'erne til en vis reguleringsaktivitet på advokatområdet.

Tjenesteydelsesdirektivet: Med direktiv 77/249 af 22. marts 1977 (også kaldet servicedirektivet eller tjenesteydelsesdirektivet) blev EU-Domstolens praksis om etableringsfrihed mv. for advokater udmøntet. Direktivet er fortsat gældende, jf. henvisningen hertil i tjenesteydelseslovens § 12, nr. 4. Ifølge art. 1 finder det kun anvendelse på advokaters *udøvelse* af virksomhed i form af tjenesteydelser. Direktivet regulerer altså ikke EU-advokatens *etablering* af virksomhed. Medlemsstaterne kan holde bestemte kategorier af advokater ude i relation til »retten til at udfærdige officielt bekræftede dokumenter, hvorved der gives bemyndigelse til at

behandle dødsboer, eller hvorved der stiftes eller overdrages rettigheder over fast ejendom«. Denne bestemmelse har primært sigte på notarvirksomhed, se hertil afsnit 1.5.3.

> Direktivets hovedbestemmelser herom findes i art. 2-3. Art. 2 pålægger medlemsstaterne at *anerkende* enhver person, der er omhandlet i den liste over nationale advokatbetegnelser, der er omhandlet i art. 1, stk. 2, på samme måde som medlemsstatens egne advokater. Medlemsstaterne kan dog stille krav om, at advokaten underkaster sig en særlig registreringsprocedure og indgår i et samarbejde med advokater i værtslandet, jf. nærmere art. 5. I tilknytning hertil fastslår art. 3, at personer, der gør brug af denne adgang, skal anvende deres *erhvervstitel* udtrykt på sproget eller et af sprogene i den medlemsstat, han kommer fra, med angivelse af den faglige organisation, han henhører under, eller den ret, ved hvilken han er mødeberettiget i henhold til lovgivningen i nævnte stat.

Direktivet giver ligeledes EU-advokaten ret til at virke som *procesfuldmægtig eller forsvarer* for en klient i retten eller over for offentlige myndigheder i værtslandet på de betingelser, som gælder for advokater, der er etableret i denne stat, bortset fra de betingelser, der angår bopæl eller medlemskab af en faglig organisation i nævnte stat, jf. art. 4, stk. 1. I sådanne tilfælde gælder et dobbelt regelkrav (undertiden kaldt *dobbelt deontologi*), idet advokaten under udøvelsen af disse former for virksomhed skal iagttage de faglige regler, der gælder i værtslandet, samtidig med at han fortsat er undergivet de forpligtelser, der påhviler ham i den medlemsstat, han kommer fra, jf. stk. 2.

Tilsvarende gælder ved udøvelse af *andre former* for virksomhed end dem, der er omhandlet i stk. 1, jf. stk. 4. Denne bestemmelse betoner dog, at de relevante regler, hvorom princippet om »dobbelt deontologi« kan tænkes anvendt, navnlig angår »uforenelighed mellem udøvelse af advokatgerning og andre former for virksomhed i denne stat, tavshedspligt, forholdet mellem kolleger, forbud mod at samme advokat bistår parter med modstridende interesser, samt vedrørende annoncering«. Disse regler kan kun anvendes, hvis de kan efterkommes af en advokat, der ikke er etableret i værtslandet, og kun i det omfang kravet om overholdelse er objektivt begrundet i advokatgerningen, standens omdømme og overholdelsen af ovennævnte regler om uforenelighed.

Diplomadirektivet: Ved Rådets direktiv 89/48/EØF af 21. december 1988 er der indført en generel ordning for gensidig anerkendelse af *eksamensbeviser* for erhvervskompetencegivende videregående uddannelser af mindst tre års varighed. Direktivet, der er ændret ved direktiv 2001/19, indeholder i art. 3 en regel om sidestil-

ling af sådanne eksamensbeviser i relation til regler i værtslandet, der stiller krav om eksamensbevis som betingelse for at optage eller udøve et bestemt lovreguleret *erhverv*. Ligesom de nedenfor omtalte regler i etableringsdirektivet (98/5/EF) giver disse regler en jurist fra et andet EU eller EØS-medlemsland adgang til værtslandets profession.

Hvor sådanne krav gælder, forbyder direktivet den kompetente myndighed at nægte en EU-statsborger adgang til at optage eller udøve et sådant erhverv på samme vilkår som dem, der gælder for landets egne statsborgere, under henvisning til manglende kvalifikationer. Det kræves dog, at ansøgeren er i besiddelse af et eksamensbevis, som i en anden medlemsstat er foreskrevet som betingelse for adgangen til dér at optage eller udøve det samme erhverv, og som er opnået i en medlemsstat. Har ansøgeren på fuldtidsbasis udøvet det pågældende erhverv i mindst to år i løbet af de forudgående ti år i en anden medlemsstat, hvor dette erhverv ikke er lovreguleret, gælder særlige regler om overførelse af de pågældende kvalifikationsbeviser.

Etableringsdirektivet: EU-Parlamentets og Rådets direktiv af 16. februar 1998 om lettelse af adgangen til varig udøvelse af advokaterhvervet i en anden medlemsstat end den, hvor beskikkelsen er opnået (98/5/EF) præciserer på en række punkter den regulering, der er gennemført ved servicedirektivet, men indeholder i tillæg hertil en detaljeret regulering af EU-advokatens forhold i forbindelse med etableringen af sin virksomhed i værtslandet, herunder vedrørende samarbejdet med værtslandets advokater, se nærmere direktivets art. 11-12.

Hvor service- og diplomadirektiverne giver EU/EØS-advokaten ret til at praktisere i værtslandet, giver etableringsdirektivet (98/5/EF) ham ret til selv at blive en del af den juridiske profession i værtslandet. Det er således hovedformålet med etableringsdirektivet at lette EU-advokatens adgang til »varig udøvelse af advokaterhvervet som selvstændig eller som lønmodtager i en anden medlemsstat end den, hvor beskikkelsen er opnået«. I 5. præambelbetragtning fremhæves det som begrundelse herfor, at denne mulighed er særligt aktuel i forbindelse med grænseoverskridende transaktioner, der ofte involverer både international ret, EF-ret og national ret, jf. tilsvarende direktivets art. 5.

Direktivets hovedbestemmelse findes i art. 3, jf. art. 5, der giver en advokat i en hvilken som helst anden medlemsstat ret til varigt at udøve advokatvirksomhed under hjemlandets advokattitel, for så vidt den pågældende virksomhed kan ydes af værtslandets tilsvarende advokater. Han skal dog overholde de procedureregler, som gælder med hensyn til de nationale domstole. Direktivet indeholder

derudover en række regler, der lemper de krav, der er indeholdt i direktiv 89/49/EF. Væsentlig er direktivets art. 10, der giver advokaten ret til efter at have været etableret i tre år og praktiseret værtslandets jura at opnå værtslandets advokattitel. Direktivet blev gennemført i retsplejeloven ved lov nr. 231 af 4. april 2000 og se nu bekendtgørelse nr. 1431 af 11. december 2007 og nærmere hertil afsnit 5.1.9.

Direktivet gælder kun for advokater. *EU-Domstolens dom af 13. november 2003* i sag C-313/01, *Morgenbesser*, fastslog, at direktivet ikke var anvendeligt i en sag, hvor en person, der uden at være advokat havde juridisk kandidateksamen fra én medlemsstat ønskede at blive autoriseret som fuldmægtig i en anden medlemsstat. Dommen er omtalt s. 253.

Forsvarerbistand: Med direktiv 2013/48/EU er der skabt en EU-retlig sikring af retten til advokatbistand i straffesager og i sager angående europæiske arrestordrer. Direktivet giver ligeledes ret til at få en tredjemand underrettet ved frihedsberøvelse og til at kommunikere med tredjemand og med konsulære myndigheder under frihedsberøvelsen. Som anført af *Thomas Elholm* i Advokaten 8/2014, s. 34 f., er direktivet et i rækken af direktiver, der tilsigter at løfte borgernes retssikkerhed i straffesager. På grund af det danske retsforbehold forpligter ingen af disse direktiver Danmark.

3.1.5. Anden international regulering

Den internationalisering og globalisering af advokatprofessionen, som skitseres i afsnit 1.1.3, har ført til flere internationale initiativer, der på forskellig vis manifesterer sig i retskilder af betydning for advokatretten. Der har endnu ikke vist sig noget behov for at etablere nogen global harmonisering af de rammebetingelser, hvorunder advokater virker.

1. CCBE: Det nærmeste, man kommer en sådan regulering, finder man i det regionale arbejde, der bl.a. udføres af CCBE, jf. nærmere afsnit 3.4.6. Fra dansk side har dette arbejde altid haft høj prioritet, og ifølge advokatvedtægtens § 40, stk. 1, er Advokatrådet medlem af CCBE.

Arbejdet i CCBE har dog ikke medført nogen specielt slagkraftig harmonisering af de europæiske regler om advokatetik. Givet de meget forskellige vilkår, hvorunder advokatprofessionen udøves i forskellige retsordninger, og de meget forskellige holdninger, hvorpå de forskellige procesordninger heri anskuer advo-

katprofessionen, er det næppe heller tænkeligt, at en sådan harmonisering er nært forestående.

Alligevel kan man udpege nogle enkelte tendenser mod en global regulering af visse dele af advokathvervet. De bevægelser, der her er tale om, udspringer af den retspolitiske magt, der i disse år udgår fra henholdsvis konkurrence- og menneskerettighedsområdet:

2. EMRK: De menneskerettigheder, der er indskrevet i EMRK afsnit I (herunder navnlig art. 2-14), har fået stadigt større betydning gennem de seneste år. EMD's dynamiske fortolkninger på området giver ofte anledning til politiske modreaktioner, navnlig når EMD underkender en retsstilling, som et dansk folketingsflertal har ønsket, og hvis konventionsmæssighed er slået fast af Højesteret. Se fx *U 2010.1035 H*, hvis fortolkning af EMRK art. 8 og 14 senere blev underkendt ved *EMD's dom af 24. maj 2016*, sag 38590/10, *Biao mod Danmark* med en efterfølgende ophævelse af 28-årsreglen i den dagældende udlændingelovs § 9, stk. 7. Men fordi Danmark har inkorporeret konventionens materielle bestemmelser ved loven om Den Europæiske Menneskerettighedskonvention (jf. nu lovbekendtgørelse nr. 138 af 26. januar 2022), har EMRK status som en del af dansk ret, der dermed også har betydning for advokatretten.

Som praksis nu foreligger, berøres dels de advokatretlige pligter, dels advokatens udførelse af forskellige former for advokatopdrag, navnlig i straffesager.

Pro bono-pligter: EMD har på et tidligt tidspunkt taget stilling til spørgsmålet om en advokats pligt til at optræde som beneficeret forsvarer uden vederlag, jf. *van der Mussele v. Belgien*, *dom af 23. november 1983*, sag 8919/80. Kort efter sin advokatbeskikkelse blev van der Mussele, der var belgisk advokat, beskikket til at forsvare en person, der var tiltalt for tyveri. Da tiltalte var uden midler, fik han intet vederlag for sin udførelse af opdraget. Denne beslutning var i overensstemmelse med det belgiske advokatsamfunds regler om *pro bono*-bistand til ubemidlede, der blev praktiseret således, at sådanne opdrag primært gik til nyligt beskikkede advokater. I sin dom afviste EMD, at denne ordning havde karakter af tvangsarbejde i strid med EMRK art. 4.

Ytringsfriheden: EMD har i flere sager haft lejlighed til at forholde sig til, om de begrænsninger i advokatens ytringsfrihed under udførelsen af et opdrag, som kan følge af advokatretlige regler, strider imod EMRK art. 10, der beskytter yt-

ringsfriheden. Praksis herom gennemgås af *Jon Fridrik Kjølbro*: Den Europæiske Menneskerettighedskonvention – for praktikere (2020), s. 1168 ff. Spørgsmålet har lejlighedsvis været rejst også ved danske domstole, se fx *U 2012.626 H* og *U 2018.1160 H*, der samstemmende antager, at den begrænsning af ytringsfriheden, som følger af reglerne om god advokatskik, må anses for nødvendig i et demokratisk samfund for at beskytte andres rettigheder, ligesom begrænsningen generelt står i rimeligt forhold til formålet, hvilket i givet fald må afgøres konkret.

Disciplinærsager: Højesteret har i flere afgørelser taget stilling til EMRK's anvendelighed i disciplinærsager mod advokater. Se således *U 2010.423 H* og *U 2000.307 H*, begge om EMRK art. 7, og *U 2016.1221 H* om EMRK art. 6, stk. 1, alle omtalt i afsnit 20.2.5, 20.4.4 og 20.4.6.

Klientfortrolighed: EMD har i et antal afgørelser ligeledes antaget, at fortroligheden mellem advokat og klient er beskyttet af privatlivsreglen. Denne praksis udledes af EMRK art. 8, der i stk. 1 fastslår, at enhver har ret til respekt for sit privatliv og familieliv, sit hjem og sin korrespondance, og i stk. 2 at »[i]ngen offentlig myndighed må gøre indgreb i udøvelsen af denne ret, medmindre det sker i overensstemmelse med loven og er nødvendigt i et demokratisk samfund af hensyn til den nationale sikkerhed, den offentlige tryghed eller landets økonomiske velfærd, for at forebygge uro eller forbrydelse, for at beskytte sundheden eller sædeligheden eller for at beskytte andres rettigheder og friheder«.

En tidlig afgørelse herom foreligger i *Niemietz mod Tyskland*, *dom af 16. december 1992*, sag 13710/88. I *Roemen og Schmit mod Luxembourg*, *dom af 25. februar 2003*, sag 51772/99, fastslog domstolen, at det var i strid med art. 8, at politiet i Luxembourg havde gennemført en ransagning hos en advokat for at finde en journalists kilde til en historie, selv om man havde fulgt den særlige procedure for ransagning hos advokater, der var indeholdt i den nationale lov om ransagning hos advokater, og som indebar et krav om forelæggelse af sådanne anmodninger for advokatrådet i Luxembourg. Domstolen fandt, at den pågældende anmodning var formuleret for bredt, og har muligvis også skelet til, at sagen drejede sig om opklaringsarbejdet efter et fortrolighedsbrud, der blev kendt efter en journalistisk afsløring af en ministers strafbare forhold. Seneste afgørelse er *Robathin mod Østrig*, *dom af 3. juli 2012*, sag 30457/06 (dissens bl.a. fra den danske dommer), jf. om sidstnævnte *Jakob Arrevad* i Advokaten 9/2012, s. 46, og *Jon Fridrik Kjølbro*: Den europæiske menneskerettighedskonvention – for praktikere (2020), s. 972 f.

3. FN: Som international organisation har FN ikke udarbejdet konventioner eller andre folkeretligt forpligtende dokumenter om advokaters virke. Derfor kan man – som det ofte forekommer – vanskeligt hævde, at FN har vedtaget særlige principper for advokater. En anden sag er det, at deltagerne ved en af FN organiseret kongres indkaldt under temaet »Prevention of Crime and the Treatment of Offenders« i Havana i dagene 27. august-7. september 1990 enedes om et sæt grundlæggende principper om advokatens stilling (*Basic principles on the Role of Lawyers*). Disse principper har ofte – og nok med rette – været påberåbt som udtryk for den forventning til en retlig regulering af advokatprofessionen, som man vil forvente i et frit og demokratisk samfund. Se fx *Markku Ylönen*: Advokaträtt (2021), s. 13. Deres slagkraft beror imidlertid på den enighed, der hersker om dem, ikke på noget særligt FN-mandat.

Principperne tager udgangspunkt i en række FN-instrumenter på menneskerettighedsområdet om borgerlige og politiske rettigheder. De knytter sig dels til den straffeprocessuelle regulering af advokatens virke under straffesagen, dels til de rammebetingelser, hvorunder advokatstanden udfoldes. Der er ikke tale om en folkeretligt forpligtende konvention, og de principper, der fastslås i dokumentet, krænkes utvivlsomt i talrige af de lande, der i forvejen har problemer med at overholde grundlæggende menneskerettigheder. På den anden side er dokumentet interessant ved at fastslå en skabelon for, hvorledes en advokatretlig regulering ideelt set tilrettelægges.

Straffeprocessuelt fastslår principperne den enkeltes ret til at få bistand i straffesager fra en forsvarer efter eget valg. Ligeledes skal regeringerne sikre »the provision of sufficient funding and other resources for legal services to the poor and, as necessary, to other disadvantaged persons« – en pligt, som advokatsamfundene skal medvirke til at opfylde. Regeringerne skal herudover sikre, at »lawyers (a) are able to perform all of their professional functions without intimidation, hindrance, harassment or improper interference; (b) are able to travel and to consult with their clients freely both within their own country and abroad; and (c) shall not suffer, or be threatened with, prosecution or administrative, economic or other sanctions for any action taken in accordance with recognized professional duties, standards and ethics«.

Hvad angår uddannelse mv., pålægger erklæringen regeringerne, advokatsamfundene og uddannelsesinstitutionerne at sikre, at advokater har »appropriate education and training«, og at de er bevidste om »the ideals and ethical duties of the lawyer and of human rights and fundamental freedoms recognized by national and international law«. Med særlig adresse til advokatprofessionen pålæg-

ges advokaterne til enhver tid at fastholde »the honour and dignity of their profession as essential agents of the administration of justice«.

Et særligt punkt (18) fastslår, at advokater ikke skal »be identified with their clients or their clients' causes as a result of discharging their functions«. Endelig pålægges advokaterne en ret til at »form and join self-governing professional associations to represent their interests, promote their continuing education and training and protect their professional integrity«. Disciplinære klager over advokater skal kunne indbringes for »an impartial disciplinary committee established by the legal profession, before an independent statutory authority, or before a court, and shall be subject to an independent judicial review«. Ved denne instans skal sagerne afgøres »in accordance with the code of professional conduct and other recognized standards and ethics of the legal profession and in the light of these principles«.

3.1.6. Udenlandsk ret

Udgangspunkt: Som overvejende udgangspunkt er dansk advokatret formet efter danske retstraditioner. I afsnit 2.3 så vi, hvordan udviklingen i udvalgte udenlandske retsordningers advokatret bl.a. er formet efter de forskellige procesordninger, man har valgt i det enkelte retssystem, og ud fra de samfundsforhold, der har gjort sig gældende gennem tiderne. De indledende bemærkninger i afsnit 1.1 viste, hvordan sådanne udviklingsforløb ofte vil tage form af internationale strømninger. Hvor sådanne strømninger også gør sig gældende herhjemme, er det derfor relevant at rejse spørgsmålet, om erfaringerne fra udenlandsk advokatret kan få indflydelse for forståelsen af dansk advokatret – navnlig inden for det vidtfavnende område, der dækkes af generalklausulen i RPL § 126, stk. 1.

Svaret på dette spørgsmål må være et klart nej. At en problemstilling har fundet en særlig afgørelse i udenlandsk advokatret, påvirker som udgangspunkt ikke retsstillingen i dansk ret. Derimod vil de internationale strømninger ofte påvirke den *retspolitiske* stillingtagen til grundlæggende advokatretlige temaer. En sådan påvirkning gør sig fx gældende i opfattelsen af det traditionelle forbud mod multidisciplinære partnerskaber, jf. herom afsnit 6.5.1.

Informationsregulering: Derudover kan udenlandske regler undertiden få praktisk betydning for en dansk advokats udførelse af sit opdrag. Når advokaten rådgiver på tværs af landegrænser, opstår risikoen for, at et forhold, som anses for legitimt i hjemlandet, støder an mod et forbud i klientlandet. Problemet opstår både i til-

fælde, hvor klienten er bosat i et andet land end det, hvorfra advokaten udøver sin virksomhed, og i tilfælde, hvor klienten er etableret i advokatens hjemland, men ejes af et moderselskab, der i kraft af sit hjemlands forpligtelser også skal lade sine datterselskaber og disses rådgivere optræde på en bestemt måde.

I det omfang danske advokater indgår i et internationalt samarbejde med udenlandske advokater, vil det være nødvendigt for den danske advokat at overholde de regler for udveksling af information, som den udenlandske advokat er underlagt. En sådan overholdelse kan volde problemer, når en oplysning er beskyttet af regler om tavshedspligt i ét land, men ikke i et andet. Virkningen heraf vil være, at beskyttelsen kompromitteres, hvis oplysningen bringes videre i et land, hvori den lovligt kan (eller måske skal) offentliggøres. Derfor kan det forekomme, at en ytring, der ikke krænker tavshedspligten for en advokat i land X, ville krænke tavshedspligten for en advokat i land Y.

Se hertil *Hans Jürgen-Hellwig* i Advokaten 7-8/2002, s. 171 ff. Fx har franske advokater en meget udstrakt tavshedspligt, se hertil *Dan Shefet* i Advokaten 5/1999, s. 96 f., og *samme* i Advokaten 10/2004, s. 264 ff. Reglerne herom følger af art. 226, stk. 13, i den franske strafferetsplejelov, hvortil knytter sig et særligt dekret af 27. november 1991 art. 160. Tilsvarende følger af de etiske regler, der knytter sig til de enkelte advokatsamfund. Advokatens pligt til at iagttage diskretion med hensyn til oplysninger, der fremkommer som led i hans opdrag, gælder ikke alene i relation til tredjeparter, men også i relation til klienten selv. Den korrespondance, som en advokat modtager fra en kollega, er omfattet af advokatens tavshedspligt og kan således ikke uden kollegaens samtykke videresendes til klienten. Denne regel er bl.a. fastslået ved en kendelse afsagt af *Cour de Cassation, Chambre civile 1, den 4. februar 2003* i sag no. 00-10057. Se for anden praksis *Shefet* a.st., s. 9.llp.

Udenlandske advokatregler: Også de regler, der gælder for udenlandske advokater, kan under særlige omstændigheder få betydning for danske advokater. En sådan betydning kan gøre sig gældende enten umiddelbart, fordi den udenlandske advokat er afskåret fra at gøre noget (fx optræde som vidne i en sag, han selv fører), eller indirekte, fordi den udenlandske advokat som betingelse for at indgå i et samarbejdsforhold med den danske advokat er tvunget til at sikre, at hans hjemlands advokatetiske regler gælder for kollegaen i dennes hjemland. Et praktisk udslag af denne indflydelse gør sig gældende i relation til reglerne om *interessekonflikter*, hvor den danske advokat, der planlægger et samarbejde med en udenlandsk kollega om en konkret klient, er nødt til at anerkende også de regler herom, som kollegaen er underkastet.

3.1.7. Retsvidenskabelig forskning

Oversigt: Selv om der ingen faste professorater findes om advokatret herhjemme, finder man en ret så omfattende dansk litteratur om forskellige advokatretlige emner. Dele af denne litteratur foreligger som tidsskriftsartikler og antologibidrag. Andre som monografier om specifikke advokatretlige spørgsmål, se *Helle Blomqust*: Lawyers' Ethics – The Social Construction of Lawyers' Professionalism. Danish Practicing Lawyers and Some Pre-Conditions for Their Ethics (2000), *Søren Halling-Overgaard & Arvid Andersen*: Advokaters erstatningsansvar (2022), *Jørgen Hansen*: Advokatgerningen som liberalt erhverv (1986), *Axel H. Pedersen*: Sagførersalærer (1958), *samme*: Indledning til advokatgerningen I-II (1962-1963) og *samme*: Det danske advokatsamfund 1919-1969 (1969) og *Thomas Rørdam*: Forsvareren (2012).

> Anskuer man feltet lidt bredere, finder man en righoldig litteraturmængde af til dels selvbiografisk karakter, der er egnet til at kaste lys over retlige problemer inden for advokatprofessionen. Af læseværdige eksempler herpå kan nævnes *Bernt Hjejle*: Shawlaw – af et hundredårigt advokatkontors historie (1978), *C. Ricard*: En advokats erindringer (1981) og *Axel H. Pedersens* biografi over højesteretssagfører C.B. Henriques, En Rettens Tjener (1957). Se også *Ditlev Tamm*: Bag kapperne – danske advokater i det 20. århundrede (2007).

Monografier: Den del af litteraturen, der foreligger i monografisk form, foreligger både herhjemme og i udlandet *dels* som kompilatoriske oversigter over gældende regler og praksis, *dels* som retsvidenskabelige bidrag.

Gode *kompilatoriske* oversigter over praksis er af *Jakob S. Arrevad under medvirken af Katrine W. Gottlieb*: God advokatskik – Domssamling (2019) og *Luise Høj, Katrine W. Gottlieb & Jakob S. Arrevad*: God advokatskik for forsvarere (2019) (begge titler udgivet som e-bog). Hertil føjer sig *Lars Økjær Jørgensen & Martin Lavesen*: De advokatetiske regler – kommentar til de advokatetiske regler, som senest vedtaget på Advokatrådets møde 16. juni 2022 (2022).

Den *retsvidenskabelige* litteratur foreligger en række værker, der mere indgående behandler de emneområder, der behandles i denne bog. Kap. 1 i *Søren Halling-Overgaard & Arvid Andersens* monografi Advokaters erstatningsansvar (2022) behandler fx en række almene advokatretlige spørgsmål. Forsvarerens retsforhold, også i relation til reglerne om god advokatskik, er indgående behandlet af *Thomas Rørdam*: Forsvareren (2012). Ser man bort fra 1. udgave af denne fremstilling, har der ikke været gjort noget samlet forsøg på at fremstille advokatrettens regler i monografisk form.

Finland: Hovedparten af den finske litteratur om advokatforhold er skrevet på det sprog, der tales af hovedparten af den finske befolkning, nemlig finsk. Med *Markku Ylönen*: Advokaträtt (2021) foreligger en omfattende kommentar til de væsentligste retskilder i finsk advokatret, nemlig den finske advokatlov, vedtægterne for Finlands Advokatförbund og de af forbundet udstedte vägledande regler om god advokatsed. Bogen er oprindeligt skrevet på finsk på opdrag af Finlands Advokatförbund og fremtræder som en oversættelse af den seneste finske udgave fra 2018.

Norge: I Norge har *Geir Woxholth* i sin monografi God advokatskikk (2018) behandlet den norske pendant til AER, »Regler for god advokatskikk«. Modsat de to andre værker indeholder denne bog aktuelle fortolkningsbidrag. I Norge findes derudover en vis litteratur om praktisk advokatarbejde. Se herved *Knut Bøye*: Saksførsel i sivile saker (2017). Om den praktiske drift af et advokatfirma, se *Harald Halvorsen*: Advokatvirksomhet – betingelser og krav, genudgivet af Morten F. Arnesen i 1997.

Sverige: Et svensk kompilatorisk bidrag til advokatretten foreligger med bogen God advokatsed, forfattet af den mangeårige generalsekretær i den svenske advokatforening, *Holger Wiklund* (1973). En tilsvarende fremstilling er senere udsendt af Sveriges Advokatsamfund som e-bog under titlen »Regler för advokatverksamhet« (fjärde upplagen, 2020). Hertil føjer sig den retsvidenskabelige analyse af den svenske nævnspraksis, som den svenske procesretsprofessor *Lars Heuman* har udsendt under titlen God advokatsed (2013).

Uden for Norden: Kaster man blikket uden for Norden, fremstår et andet billede. De fleste amerikanske *law schools* har kurser i »legal ethics«, »ethics and the legal profession« eller »regulation of lawyers«, og på mange af disse fakulteter er der også professorater, der dækker disse emner. Som grundlag for disse kurser er der tilvejebragt et stort antal værker, der efter den pædagogiske tradition, der trives ved de fleste amerikanske *law schools*, samler domme og andre specifikke bidrag til emnet.

Toneangivende eksempler herpå er *Thomas D. Morgen, Ronald D. Rotunda & John S. Dzienkowski*: Professional responsibility – Problems and Materials, 13th edition (2018), *samme*: Professional responsibility, a student's guide (2008) (kommentar til ABA's advokatetiske regler). Ligeledes kan fremhæves den af *Stephen Gillers* og *Roy*

D. Simon årligt udgivne materialesamling Regulation of Lawyers – Statutes and Standards. En tidligere, men fortsat relevant, monografi er *Charles W. Wolfram*: Modern legal ethics (1986).

Under ledelse af professor David B. Wilkins har *Harvard Law School* etableret et *Center on the Legal Profession*, som bl.a. har til formal at udføre empirisk forskning om advokatprofessionen, udvikle nye læringsformer og bygge bro mellem praksis og forskning. Centret udgiver onlinetidsskriftet »The Practice«, som med udgivelser hver anden måned søger at dække advokatretlige emner af praktisk betydning. Derudover er centret vært for seminarer, som afvikles online med fri adgang for alle. Et tilsvarende center er i 2008 etableret af Stanford Law School.

UK: Også i UK finder man en betydelig advokatretlig litteratur, der understøtter den undervisning, som engelske *barristers* og *solicitors* skal gennemgå om advokaters retsforhold. Fra litteraturen efter den store 2007-reform kan nævnes *Andrew Boon*: The Ethics and Conduct of Lawyers in England and Wales (2014) og *samme*: Lawyers' Ethics and Professional Responsibility (2015). Se også fra tiden før reformen *Hugh Evans*: Lawyers' Liabilities, second edition (2002). Fordi den engelske advokatuddannelse i så høj grad betoner de praktiske færdigheder, findes der ligeledes en righoldig britisk litteratur om advokatfærdigheder (»Advocacy«), som ikke omtales nærmere i denne fremstilling. Se for en oversigt over de seneste års forsøg på at deregulere de juridiske rådgivningsprofessioner i forskellige retsområder, *Louise Hill Lark* i Oregon Review of International Law (2017), s. 135 ff.

En inddragelse af dette udenlandske materiale i en dansk fremstilling må i sagens natur tages med samme forbehold, som man vil knytte sig til anvendelsen af andre retskilder fra de pågældende jurisdiktioner. Det er primært argumentets kraft og den retssociologiske erkendelse af virkningerne af at betjene sig af forskellige typer af lovgivningsløsninger, der kan give inspiration til løsningen af et nationalt retsspørgsmål. I det omfang der mangler lighed mellem de livsforhold eller retlige forhold, der danner grundlag for retssammenligningen, svinder muligheden for at søge inspiration i det fremmede erfaringsmateriale.

Retsvidenskabens rolle? I mangel af en veletableret tradition på advokatrettens område kan man stille spørgsmålet om, hvilken rolle en retsvidenskabelig fremstilling som denne skal have, både hvad angår emneområde, metode og konklusioner.

Ligesom 1. udgave af denne bog er denne fremstilling skrevet ud fra et ønske om at beskrive de advokatretlige regler i deres helhed og med relevante sideblik på andre juridiske rådgivningsprofessioner og enkelte steder med inddragelse af erfaringsmaterialet i sammenlignelige retsordninger. Tanken er, at læseren i denne ramme opnår en forståelse af de faktorer, der påvirker den advokatretlige regulering, og som typisk også vil gøre sig gældende i de konkrete afvejninger, der ofte må fortages ved løsningen af specifikke spørgsmål.

Det er derfor ikke målet *blot* at fremstille den lovgivning og de afgørelser, der foreligger til belysning af enkelte retsspørgsmål. På områder, hvor der ingen udtrykkelig regulering findes, fremlægger vi vores syn på retsstillingen, således som den efter vores opfattelse *antageligvis* ville forme sig i en konkret sag (med alle de forbehold, som den enkelte sags omstændigheder ofte vil medføre).

For de områder af fremstillingen, der angår generalklausulen i RPL § 126, stk. 1, tager bogen udgangspunkt i den regulering, som udrykkes i AER. Da AER imidlertid ikke er en selvstændig advokatretlig retskilde, tjener denne del af fremstillingen alene som et udgangspunkt. Lejlighedsvis fremsætter vi synspunkter om enkelte regler, som hverken dækkes af reglernes ordlyd eller afgørelsespraksis. Hvor det sker, henviser vi til de hensyn og argumenter, der efter vores opfattelse begrunder denne forståelse. Så må det være op til læseren – og til senere praksis – at forholde sig til bæredygtigheden af disse synspunkter.

For den enkelte advokat handler advokatret ikke »kun« om at holde sig inden for rammerne af de gældende regler. Reglerne er i sagens natur et centralt udgangspunkt. Men i mange tilfælde vil opfattelsen af en handlemåde »også« involvere andre hensyn, fx til advokatens almindelige omdømme, og herunder navnlig til ønsket om at opnå respekt og anerkendelse blandt klienter og kolleger.

3.2. Andre regler af betydning for advokatopdraget

3.2.1. Oversigt

Ved siden af retsplejeloven finder der flere regler, der regulerer advokatvirksomheden enten *horisontalt* (dvs. uden hensyntagen til, hvilken type opdrag der er tale om) eller *vertikalt* (dvs. med sigte på enkelte typer af opdrag). Disse regler behandles i kap. 8-19 i forbindelse med de konkrete situationer, som reguleres. For at forstå, hvordan disse særregler påvirker den advokatretlige regulering, følger her en kort introduktion til reglerne med fokus på deres retssystematiske placering:

3.2.2. Horisontal regulering

I én kategori falder de regler, som *ikke kun* har betydning for advokatopdrag, men også for *andre* rådgivningsopdrag, jf. oversigten i afsnit 1.4.

Markedsføringsloven: Advokater er liberale erhvervsdrivende (jf. om denne begrebsafgrænsning afsnit 1.2.2), der som sådanne markedsfører sig i konkurrence med andre erhvervsdrivende. I denne konkurrence vil advokaterne foruden reglerne om god advokatskik, jf. RPL § 126, stk. 1, skulle overholde generalklausulen i MFL § 3, der pålægger erhvervsdrivende at udvise god markedsføringsskik under hensyntagen til forbrugere, erhvervsdrivende og almene samfundsinteresser. Bestemmelsen vil i givet fald skulle sanktioneres gennem private søgsmål, jf. til sammenligning situationen i *FED 2000.1582 SH*. Den har endnu ikke givet anledning til retspraksis om advokaters markedsføring. Dens nærmere afgrænsning kan imidlertid tænkes aktualiseret, efter at det generelle forbud mod klientfiskeri, der fulgte af AER 2019 pkt. 8.2, er ophævet i AER 2022.

Bestemmelsen suppleres med den særlige generalklausul i MFL § 4, hvorefter en erhvervsdrivende i sin handelspraksis over for *forbrugerne* skal udvise »god erhvervsskik«. Denne bestemmelse har dog næppe selvstændig betydning, eftersom dens beskyttelsesområde i forvejen vil være dækket af generalklausulen i RPL § 126, stk. 1.

Tjenesteydelsesloven: I samme kategori af regler finder vi reglerne i lov nr. 384 af 25. maj 2009 om tjenesteydelser i det inde marked (tjenesteydelsesloven). Loven, der gennemfører EU's tjenesteydelsesdirektiv, nr. 2006/123/EF, indeholder en tværgående regulering af alle de krav og tilladelsesordninger, der kan påvirke en tjenesteyder, tjenesteydelsen eller modtageren af tjenesteydelsen.

Loven fastslår nogle generelle regler om pligten til at oplyse tjenesteyderen om, *i hvilken form* tjenesteyderen driver sin virksomhed (§ 3), og pålægger tjenesteyderen – efter anmodning fra tjenestemodtageren – at oplyse om tjenesteyderen leverer tjenesteydelser af forskellig art, og om tjenesteyderen samarbejder med andre tjenesteydere om leveringen (§ 4, stk. 1). Disse regler er implementeret i AER art. 21-26. Samtidig indfører den et forbud mod diskrimination baseret på tjenestemodtagerens nationalitet, hjemsted eller opholdssted (§ 17). Disse regler omtales nærmere i afsnit 12.2.3.

Lovens kap. 6 indeholder derudover en ret for tjenesteydere til at etablere sig i Danmark (§ 9). Kravet suppleres med et forbud mod forskellige myndigheds-

krav, der kan true denne etableringsfrihed (§ 10). Ligeledes sikrer loven, at tjenesteydere, der er etableret i et andet EU- eller EØS-land, »midlertidigt« kan levere tjenesteydelser fra deres værtsland, medmindre særlige hensyn til den offentlige orden og sikkerhed mv. taler herimod (§ 11). Disse regler finder dog ikke anvendelse på advokaters etablering, jf. henvisningen til direktiv 77/249/EØF (som nærmere omtalt s. 127 f.) i lovens § 12, nr. 4.

Hvidvaskloven: Den anden væsentlige horisontale regulering følger af lov om forebyggende foranstaltninger over for hvidvask og finansiering af terrorisme (hvidvaskloven), jf. nu lovbekendtgørelse nr. 316 af 11. marts 2022 med senere ændringer. Loven pålægger (bl.a.) advokater at foretage undersøgelser om transaktioner, der kan indebære hvidvask eller terrorfinansiering, samt til, hvis der er rimelig grund til at formode, at en transaktion har eller har haft forbindelse til et sådant forhold, at underrette Advokatrådet eller Hvidvasksekretariatet herom. Lovens regler omtales andetsteds, i det omfang loven regulerer særlige advokatpligter. En generel indføring i lovens almindelige regler findes i afsnit 9.4.5.

> Trods sin bredde er hvidvaskloven strengt taget ikke horisontal, da den kun angår visse advokatopdrag. Ifølge § 1, stk. 1, nr. 13, gælder den for advokater, når de *(a)* yder bistand ved rådgivning om eller udførelse af transaktioner for deres klienter i forbindelse med (i) køb og salg af fast ejendom eller virksomheder, (ii) forvaltning af klienters penge, værdipapirer eller andre aktiver, (iii) åbning eller forvaltning af bankkonti eller værdipapirdepoter, (iv) tilvejebringelse af nødvendig kapital til oprettelse, drift eller ledelse af virksomheder eller (v) oprettelse, drift eller ledelse af virksomheder, fonde mv., eller *(b)* på en klients vegne og for dennes regning foretager en finansiel transaktion eller en transaktion vedrørende fast ejendom. Lovens § 27 undtager dog advokater fra pligten i medfør af lovens § 26 til at foretage underretning til Advokatrådet eller Hvidvasksekretariatet på baggrund af oplysninger, som de modtager fra eller indhenter om en klient, i forbindelse med at advokaten fastslår den pågældende klients retsstilling eller forsvarer eller repræsenterer denne under eller i forbindelse med en retssag, herunder rådgiver om at indlede eller undgå et sagsanlæg.

3.2.3. Vertikal regulering:

Derudover findes der adskillige eksempler på en vertikal regulering, der alene omfatter advokater i nærmere bestemte opdrag:

Inkassoloven: Som nævnt i afsnit 1.4.3 indeholder lov om inkassovirksomhed, lovbekendtgørelse nr. 1018 af 19. september 2014 (inkassoloven) en regulering, der har til formål at sikre, at inkassering af fordringer – uanset hvem der varetager dette arbejde – sker på en måde, der på en gang tilgodeser kreditors interesse i fyldestgørelse og hensynet til skyldneren. Loven gælder for inkassovirksomheder, dvs. erhvervsmæssig virksomhed i forbindelse med inddrivelse af fordringer for andre, samt for erhvervsmæssig inddrivelse af fordringer, som er købt efter forfaldstid med henblik på inddrivelse på egne vegne.

Attestationsregulering: Enkelte regler i speciallovgivningen foreskriver, at der som betingelse for at opnå en bestemt retsvirkning kan – eller skal – foreligge en erklæring fra en advokat eller anden særlig betroet rådgiver. Som anført s. 669 fastslår tinglysningslovens § 49 b, stk. 1, fx, at fuldmagter til at udstede og anmelde dokumenter over en fast ejendom til tinglysning kan indsendes på papir, hvis de er dateret og underskrevet af fuldmagtsgiver og bekræftet af »en advokat eller to andre vitterlighedsvidner«. Et andet eksempel er børnelovens § 33, der giver hjemmel til at kræve, at blanketter til brug for registrering af faderskab og medmoderskab mv. skal være bekræftet af »en advokat eller to vitterlighedsvidner eller på anden måde«.

Kapitalmarkedsretlige regler: De kapitalmarkedsretlige regler har til formål at understøtte et aktiemarkeds generelle og specifikke tillid til de finansielle instrumenter, der handles på et reguleret marked (fx en fondsbørs). I overensstemmelse med de regler, der gælder på hjemstedet for den pågældende markedsplads, kan der gælde regler for en given transaktion, der også forpligter udenlandske rådgivere mv. Når en dansk advokat er involveret i en international transaktion med et selskab noteret på en fremmed markedsplads, vil rådgiveren skulle underlægge sig stedets regler om tavshedspligt mv. I det omfang denne tavshedspligt fuldt ud svarer til den, advokaten er underlagt efter sine hjemlige regler, volder dette ikke problemer. Det kan dog forekomme, at reglerne afgrænser tavshedspligten anderledes og ledsager den af særlige forpligtelser. Selv om advokaten måske ikke selv er undergivet stedets jurisdiktion, kan sådanne overtrædelser tænkes sanktioneret over for klienten, som herefter ofte vil kunne gøre regres for heraf følgende tab imod advokaten.

3.2.4. Færøerne og Grønland

Færøerne: Den færøske retsplejelov, lov nr. 964 af 26. juni 2020, indeholder i §§ 151-185 en regulering af den færøske advokatstand, der svarer til retsplejelovens. Færøske advokater er dermed – hvad angår både den almindelige lovregulering og disciplinærsystemet – omfattet af samme regler som danske. Ifølge advokatvedtægtens § 45, stk. 1, henhører Færøerne under 1. advokatkreds.

Grønland: Den grønlandske retsplejelov, lov nr. 305 af 30. april 2008, nu lovbekendtgørelse nr. 1581 af 13. december 2016, indeholder i §§ 66-71 særlige regler om forsvarere og i §§ 72-94 regler om advokater. Reglerne svarer i vidt omfang til retsplejelovens. Også i Grønland gælder derfor regler svarende til de danske. I grønlandsk retspleje har advokater ikke mødemonopol, jf. § 107, stk. 1, hvorefter »Enhver part kan lade møde for sig i retten og indlevere processkrifter ved enhver uberygtet og myndig person over 18 år«. Grønland henhører under 1. advokatkreds, jf. advokatvedtægtens § 45, stk. 1.

På områder, hvor advokatretlige spørgsmål ikke er afgjort af den grønlandske retsplejelov (herunder i spørgsmålet om autorisation af fuldmægtige), har der udviklet sig en tradition, hvorefter retsstillingen fastslås af landsdommeren i Grønland efter principperne i den danske retsplejelov. Se herved *U 2009.500 ØLK*, der fandt det overvejende betænkeligt at stille krav om, at en advokat som betingelse for at kunne udøve advokatvirksomhed i Grønland skulle opfylde betingelserne i RPL § 123 om i mindst 1 års forudgående virke som advokat eller advokatfuldmægtig.

3.3. Den offentligretlige regulering

3.3.1. Offentlig eller privat ret?

Som nævnt i afsnit 3.1.1 hviler det forvaltningsapparat, der omgiver den danske advokatprofession, på en kombination af selvregulering og offentligretlig regulering.

Advokatnævnet: Advokatnævnet er en del af den offentlige forvaltning, jf. *U 2014.3309 H*. De sanktioner, som nævnet har kompetence til at pålægge i medfør af RPL § 147 c, indebærer klassiske indgreb i adressatens (advokatens) »frihed og

ejendom«, som generelt kendetegner den offentlige forvaltning. I overensstemmelse hermed fastslår *U 2020.266 HK*, at det er den restanceinddrivelsesmyndighed, der er nedsat ved gældsinddrivelseslovens § 1, der har kompetencen til at inddrive Advokatnævnets krav på sagsomkostninger.

> Denne lovbestemmelse giver restancemyndigheden hjemmel til at inddrive fordringer der opkræves eller inddrives af »det offentlige«. Én dommer ville anse nævnet som en del af den offentlige forvaltning, bl.a. med den begrundelse, at det udadtil betegnes som en del af Advokatsamfundet, som det deler sekretariat med.

Heraf følger, at nævnets sagsbehandling er omfattet af almindelige forvaltningsretlige regler, herunder reglerne i offentlighedsloven og forvaltningsloven. Advokatnævnet ligner dermed det Revisornævn, der er nedsat i henhold til revisorlovens § 43 med sigte på klager over registrerede og statsautoriserede revisorer. Se nærmere om afgrænsningen af Advokatnævnets kompetence i afsnit 20.2.10.

Advokatrådet: Det antages i den forvaltningsretlige teori, at Advokatrådet (og dermed Det Danske Advokatsamfund) ikke henhører under den offentlige forvaltning, således som dette begreb afgrænses i medfør af forvaltningsloven, offentlighedsloven og loven om Folketingets Ombudsmand. Dette resultat er således lagt til grund i betænkning 1272/1994 om ombudsmandsloven (s. 106), af *Niels Fenger*: Forvaltningsloven med kommentarer (2021), s. 68, af *Mohammad Ahsan*: Offentlighedsloven (2020), s. 127, og af *Niels Fenger (red.)*: Forvaltningsret (2018), s. 113. Det følger heraf, at sagsbehandlingen i Advokatrådets regi, herunder i dettes sekretariat, hverken er undergivet almindelig offentlighed, forvaltningsretlige sagsbehandlingsregler eller tilsyn fra Folketingets ombudsmand.

> Ingen af de nævnte citatsteder forholder sig specifikt til, at betænkning 1479/2006, der ligger til grund for de nugældende regler, antager (s. 215 f.), at Det Danske Advokatsamfund ikke udgør en forening »i sædvanlig privatretlig forstand« baseret på en aftale mellem medlemmerne (i form af medlemsvedtægten). Betænkningen peger på, at rådets vedtægter skal godkendes af justitsministeren, og at Advokatsamfundet i almenhedens interesser er tildelt en række opgaver med at føre tilsyn og facilitere klagesagsbehandling. Allerede inden 2007-ændringerne gav RPL § 127 (betinget af justitsministerens godkendelse) Advokatrådet kompetence til at udarbejde regler om advokaters pligter med hensyn til behandlingen af betroede midler mv. De seneste lovændringer har givet Advokatrådet retlige magtbeføjelser, der går langt videre end tidligere, hvor rådet alene have påtalekompetence i medfør af RPL § 143, stk. 2, 2. pkt. (en kompetence, der i sig selv minder om den, anklagemyndigheden har i strafferetsplejen). Nu kan rådet med hjemmel i RPL § 143 a indhente og

modtage forskellige typer af fortrolige oplysninger fra både domstole og forvaltningsmyndigheder. Senest er Advokatrådet ved lov nr. 1940 af 15. december 2020 blevet ligestillet med Finanstilsynet, Erhvervsstyrelsen og Spillemyndigheden, når det gælder offentliggørelse af tilsynsreaktioner på hvidvaskområdet, jf. hvidvasklovens § 64 a, der dog samtidig forudsætter, at Advokatrådet er et »selvregulerende organ«, jf. lovens § 2, nr. 14, og dermed ikke en offentlig myndighed i klassisk forstand. Heroverfor står, at Advokatrådet ikke indgår i et hierarkisk system, at en af dets væsentligste opgaver er at føre tilsyn med medlemmerne af en advokatstand, der er uafhængig af statsmagten, og at dets virksomhed ikke finansieres gennem offentlige bevillinger, men gennem bidrag fra de tilsynsbelagte advokater. Tilsvarende kan imidlertid siges om ATP og DR (så længe DR var licensfinansieret), som antages at falde inden for den offentlige forvaltning. Selv om det som før nævnt er den almindelige opfattelse, at Advokatrådet ikke kan henregnes til den offentlige forvaltning, kan spørgsmålet i lyset af de senest gennemførte ændringer i lovreguleringen (som ikke er adresseret i den foreliggende litteratur) næppe længere anses for afklaret. Som anført s. 99 f. anses det finske advokatforbund, hvis retsgrundlag har betydelige lighedspunkter med Advokatsamfundet, som en offentligretlig institution. I sin omtale af den danske regulering når *Markku Ylönen*: Advokaträtt (2021), s. 18, i øvrigt til samme konklusion.

3.3.2. Tilsynsfunktionen

Grundlaget for Advokatrådets *tilsyn* med advokaterne er antagelsen om, at alle danske advokater udgør en del af Det Danske Advokatsamfund, jf. RPL § 143. Denne antagelse blev lagt til grund i betænkning 1479/2006 som en måde at løse det tillægskommissorium, som Advokatudvalgets fik den 25. januar 2006, efter at EMD ved en *dom af 11. januar 2006, Sørensen og Rasmussen mod Danmark*, sag 52562/99 og 52620/99, havde erklæret eksklusivaftalerne på det danske arbejdsmarked for retsstridige i medfør af EMRK art. 11. Udvalget valgte denne løsning for at markere det faktum, at Advokatsamfundet ikke er en forening i sædvanlig privatretlig forstand, idet medlemspligten reelt kun understøtter rådets mulighed for at føre tilsyn med den enkelte advokats virksomhed og bl.a. kontrollere, at pligter vedrørende betroede midler er iagttaget. Udvalgets overvejelser herom førte til en ændring af RPL § 143, så den tidligere formulering om, at alle advokater er *medlemmer* af Det danske Advokatsamfund, blev ændret til den nugældende, hvorefter Det Danske Advokatsamfund *udgøres* af alle danske advokater.

Som nævnt i afsnit 3.2.1 er Advokatrådets tilsynsfunktion begrænset til en *påtalekompetence*: Finder rådet, at en advokat ikke har handlet i overensstemmelse med de pligter, stillingen som advokat medfører, kan rådet af egen drift indklage den pågældende for Advokatnævnet, der herefter træffer afgørelse. Tilsvarende

gælder advokatselskaber, jf. § 124. Advokatnævnsbekendtgørelsens § 16, stk. 5, forudsætter, at Advokatrådet kan indtræde i verserende sager, hvis rådet mener, at betingelserne for frakendelse er opfyldt. I tilknytning hertil kan Advokatrådet til varetagelse af Advokatsamfundets og standens interesser føre retssager i eget navn, jf. advokatvedtægtens § 39, stk. 4. Advokatrådet kan endvidere, hvis en retssag skønnes at have mere almindelig interesse for advokatstanden, indtræde som mandatar for et medlem eller beslutte, at omkostningerne ved anlæg af en sag eller appel af en afgørelse udredes af Advokatsamfundet.

Derudover har Advokatsamfundet en væsentlig opgave med at varetage den selvregulering, som retsplejeloven forudsætter, jf. nærmere i det følgende.

3.3.3. God skik-reguleringen

Det er vanskeligt at give *præcise* regler for en profession uden samtidig at gøre disse regler meget omfattende og dermed, i hvert fald for klienten, vanskeligt forståelige. Som vi så i afsnit 1.4, er ganske mange professioner derfor reguleret gennem brug af retlige standarder, som det fx er sket ved revisorlovens § 16, stk. 1 (»god revisorskik«) og landinspektørvirksomhedslovens § 7, stk. 1 (»god landinspektørskik«).

Sådanne standarder fungerer kun, hvis de anvendes i et stort antal enkeltafgørelser, eller hvis de præciseres i et udfyldende regelsæt. I begge tilfælde er det afgørende, at både enkeltafgørelser og regelsæt bliver til i nær forbindelse med det retsliv, hvorfra konflikterne udspringer. Derfor er den advokatretlige god skikregulering også suppleret med regler om effektiv påtalekompetence hos Advokatrådet og effektiv nævnsbehandling ved Advokatnævnet.

RPL § 126, stk. 1, lyder således:

> »En advokat skal udvise en adfærd, der stemmer med god advokatskik. Advokaten skal herunder udføre sit hverv grundigt, samvittighedsfuldt og i overensstemmelse med, hvad berettigede hensyn til klienternes tarv tilsiger. Sagerne skal fremmes med fornøden hurtighed.«

Bestemmelsen har sit grundlag i betænkning 871/1979, men kan i forskellige sproglige skikkelser føres tilbage til *Colbjørnsens* forordning fra 1796, jf. nærmere *Nicolai Abrahams:* Procuratorstanden i Danmark (1902), s. 159 ff. (se navnlig s. 162 f.), og *Axel H. Pedersen* i Retsplejeloven 50 år (1969), s. 335 ff. Betænkning 871/1979, s. 59, beskriver god advokatskik som »den adfærd, som gode og omhyggelige, fagligt kompetente advokater udviser, og som opfylder de faglige og eti-

ske krav, der på grundlag af lovgivningens regler om advokaters funktioner må opstilles«.

Som andre generalklausuler rummer RPL § 126, stk. 1, i højere grad en *metode* til fastlæggelsen af grænserne for, hvad advokaten må, end den giver *konkrete svar* på, hvor grænserne går. Metoden består dels i at inkorporere den opfattelse, som advokatstandens repræsentative udøvere må forventes at have om, hvad der er acceptabel adfærd, dels i at placere en kompetence til at fortolke dette begreb hos en instans, der består af professionsudøvere, der må forventes at have denne indsigt.

Den instans, der er kompetent til at udfylde kravene til »god advokatskik«, er Advokatnævnet, jf. RPL § 144. Advokatnævnets afgørelser i disciplinærsager kan efterprøves ved domstolene, jf. RPL §§ 147 d og e. Det samme gælder nævnets afgørelser vedrørende salærklager, jf. § 147 a. Disse bestemmelser viderefører den almindelige prøvelsesret, der tilkommer domstolene over for forvaltningens afgørelser, jf. grundlovens § 63, jf. nærmere herom i afsnit 20.1.4.

Derimod vil domstolene normalt afvise at træffe en selvstændig afgørelse om, hvorvidt god advokatskik er tilsidesat, som ikke tidligere har været påkendt af Advokatnævnet. Se herved *U 2009.1 SH*, der begrunder sit resultat med, at formålet med advokatmyndighedernes selvdømme har været at tillægge dem en *enekompentence* på de områder, hvor der skal ske en bedømmelse af de faglige standarder. Denne præmis er næppe fuldt ud holdbar. Det må således antages, at domstolene har kompetence til selvstændigt at prøve, om god advokatskik er overtrådt, i hvert fald hvis sagen herom forinden har været forsøgt indbragt for Advokatnævnet, men er blevet afvist, fx på grund af dens beskaffenhed, jf. nævnsbekendtgørelsens § 17, stk. 1, 2. pkt. Det er klart, at spørgsmål om god advokatskik kan indgå i en sag, der fx angår en advokats erstatningspligt, uden at det forinden har været behandlet i Advokatnævnet. Se hertil s. 858. Sagsøgerne i *U 2009.1 SH* indbragte efterfølgende sagen for Advokatnævnet, som traf afgørelse ved *ANK af 11. juni 2009* (j.nr. 2008-02-1019), se hertil s. 464.

I tillæg til selve generalklausulen pointerer § 126, stk. 1, tre yderligere *pligter:*

Den *første* angår kvaliteten af advokatens arbejde. Det skal udføres »grundigt«, dvs. under afsættelse af de ressourcer, som opgavens art kræver. Dette krav må læses i sammenhæng med de betydelige kvalifikationskrav, der stilles til advokater. En tilsidesættelse af dette krav kan ikke alene sanktioneres gennem disciplinære sanktioner (irettesættelse, bøde og betinget eller ubetinget frakendelse), men også erstatningsretligt. Se nærmere herom i kap. 12-18 og 21.

For det *andet* skal advokaten udføre sit opdrag »samvittighedsfuldt«. Hermed udtrykkes de etiske krav, der udgør en grundlæggende komponent i den advo-

katretlige regulering, jf. herom straks nedenfor: Advokaten er vel klientens loyale tillidsmand, men i sit arbejde for klienten har han også skyldigheder over for andre, herunder modparten, det omgivende samfund og retssystemet, se hertil afsnit 12.1.2.

Den *tredje* delregel drejer sig om den hurtighed, hvormed advokaten skal udføre sit opdrag. Denne regel peger hen imod den type advokatretligt pligtbrud, der forekommer hyppigst herhjemme. Se nærmere hertil i afsnit 12.2.6.

Ændringer af AER: Med den forståelse af AER's funktion, som angives i advokatvedtægtens § 31, kan man spørge, hvordan ændringer i AER gennemføres på praksisdækkede områder. Situationen kan foreligge på to måder: Enten kan en afgørelse rejse spørgsmål om klargørende eller præciserende ændringer af AER, eller det kan tænkes, at Advokatrådet ønsker en ændring i forhold til en retstilstand, som fremgår af trufne afgørelser.

Den første situation belyses ved *U 1998.1105/2 H* om identifikation i kontorfællesskaber, som afstedkom en ændring af AER ved indsættelse af pkt. 3.2.4 som vedtaget på Advokatrådets møde den 12. august 1999 (nu AER art. 10). Andre er indsættelsen af art. 11 om jobskifte i AER 2022, som er foranlediget af *Østre Landsrets dom af 12. december 2013*, sag B-360-12, og *ANK af 26. juni 2015*, sagsnr. 2015-538, og art. 50, stk. 3, der efter *U 2016.1795 Ø* præciserer, i hvilke situationer en advokat skal orientere modparten om sin kontakt til personer, der har en særlig tilknytning til denne.

At en ændring af AER kan gennemføres med denne begrundelse, kræver ingen nærmere forklaring end, at den bidrager til opfyldelsen af advokatvedtægtens § 31, stk. 2. Omvendt må det også ligge klart, at det ikke er enhver afgørelse af advokatetisk betydning – om end nok så principiel – der kan eller bør udløse en ændring, se som et eksempel herpå *U 2002.1531 H*. Vel blev sagen rejst og ført som en sag af advokatetisk betydning, men ret beset vedrørte den blot fortolkningen af STRFL § 152 e, nr. 2, om berettiget varetagelse af åbenbar almeninteresse, en situation, der under meget forskelligartede omstændigheder ville kunne foreligge for enhver, der er pålagt en lovbestemt tavshedspligt. Hertil kommer, at det vil kunne være ganske vanskeligt at indpasse en sådan afgørelse i den meget generelle linjeføring, som karakteriserer AER.

Den anden situation – Advokatrådet ønsker at sætte en ændring igennem i forhold til en retstilstand, der beror på de retsanvendende myndigheders praksis – kalder i højere grad på principielle overvejelser. Som anført s. 92 er det principielt ikke ubetænkeligt – og under alle omstændigheder i strid med idealet om

selvregulering af advokatprofessionen – at specifikke handlenormer for advokater fastsættes af lovgivningsmagten. Advokatrådet bør derfor have mulighed for at tage initiativ til en faglig debat om rækkevidden af foreliggende afgørelser og det hensigtsmæssige i en given advokatretlig retstilstand og også for at lade resultatet heraf udmønte sig i ændringer i AER. Sådanne ændringer er senest gennemført med AER 2022 (om end uden en forudgående – offentlig – debat) ved afskaffelsen af det generelle forbud mod klientfiskeri (AER art. 4, stk. 2), ved lempelsen af identifikationsprincippet i kædesamarbejder (AER art. 12, stk. 2) og ved afskaffelsen af det absolutte forbud mod *pactum de quota litis* (AER art. 57). Det vil altid være op til Advokatnævnet, og i sidste ende domstolene, at udstikke grænserne for, hvad god advokatskik tilsiger, også på områder der er blevet genstand for en sådan regulering i AER. Man kan dog nok forvente, at de retsanvendende myndigheder i et vist omfang vil tage en tilkendegivet opfattelse hos advokatstanden i betragtning ved deres afgørelser. Højesterets præmisser i *U 2018.1160 H* (om sanktionsvalget) kan tolkes i den retning.

Overlappende standarder: Den retlige standard i RPL § 126, stk. 1, vil ofte flyde over i de retlige standarder, generalklausuler og anden skønsregulering, der gælder efter anden lovgivning, fx inkassolovens § 9. I sådanne tilfælde af overlap vil advokaten være forpligtet af alle standarder. Se fx *U 2004.99 H*, der antog, at en advokat, der tager en bestridt fordring til inkasso, både er forpligtet af standarden for »god advokatskik«, jf. RPL § 126, stk. 1, og af standarden for »god inkassoskik«, jf. inkassolovens § 9, jf. herom afsnit 15.2.7 med omtale af dommen. Som antaget ved dommen påvirkes forståelsen af den anden standard (for »god inkassoskik«) dog af det forhold, at fordringen søges inddrevet af en advokat, der virker inden for rammerne af »god advokatskik«. I den konkrete sag fandtes advokaten derfor ikke at have handlet pligtstridigt ved at søge den bestridte fordring inddrevet.

Det ligger ligeledes klart, at en advokat ved sin behandling af personoplysninger er underlagt de pligter, der følger af de databeskyttelsesretlige regler. Klager over påståede tilsidesættelser heraf indgives efter GDPR art. 77 til Datatilsynet, uanset den forpligtede dataansvarlige eller databehandlers erhvervsmæssige status. Åbenbare tilsidesættelser af disse regler (se herom nærmere i afsnit 20.1.1) vil også indebære brud på god advokatskik. Er retsstillingen uafklaret, afviser Advokatnævnet klager herom, jf. den førnævnte *ANK af 4. november 2021*, sagsnr. 2021-551, der afviste at tage stilling til en klage over, hvordan en advokatundersøger

havde behandlet følsomme personoplysninger om en part, der var genstand for en advokatundersøgelse om påstået krænkende adfærd.

3.3.4. Advokatnævnets retsskabende rolle

Retsgrundlag: Som nærmere anført i afsnit 3.4.6 følger det af RPL § 144, stk. 1, at Advokatsamfundet opretter et Advokatnævn. Nævnet forestår behandlingen af de klagesager, der kan indbringes for det i medfør af reglerne i RPL kap. 15 a og 15 b, dvs. salærklager og disciplinærklager. Se nærmere om nævnets arbejdsform i afsnit 20.4.1.

Uafhængighed: U 2014.3309 H har fastslået, at Advokatnævnet er en offentlig myndighed, hvis afgørelser kan prøves under en retssag anlagt af klager mod nævnet, jf. grundlovens § 63. Med *U 2020.266 HK* er det ligeledes fastslået, at samme status gælder i relation til gældsinddrivelseslovens § 1. Selv om Advokatnævnet er nedsat af Advokatsamfundet i medfør af RPL § 144, stk. 1, og selv om Advokatsamfundet bekoster nævnets virksomhed, er Advokatnævnet lige så uafhængigt af Advokatrådet, som domstolene er uafhængige af Advokatnævnet.

Også i den praktiske håndtering af sagerne har der i en efterhånden ganske lang årrække været gennemført en adskillelse mellem Advokatrådet og Advokatnævnet i »Advokaternes hus« i Kronprinsessegade. Advokatrådet og Advokatnævnet har til huse i samme ejendom, men på hver sin etage, og der er gennemført en klar personalemæssig afgrænsning, hvorved medarbejdere, der arbejder med nævnssager, ikke også arbejder med rådssager.

Nævnspraksis: Der foreligger en righoldig nævnspraksis fra Advokatnævnet igennem de snart 40 år, hvor nævnet har virket under det eksisterende regelsæt. En del af denne nævnspraksis er tilgængelig fra nævnets hjemmeside, hvor man ligeledes finder nævnets årsberetninger siden 1999, hvor enkelte centrale kendelser er gengivet sammen med de domme, der siden april 2012 er afsagt i sager, nævnet har påkendt. Tidligere offentliggjorde Advokatsamfundets organ Advokaten (før 1980 *Advokatbladet*) løbende principielle nævnsafgørelser. En sådan omtale sker nu kun lejlighedsvis, relativt kortfattet og i artikelform.

> Advokatnævnet omtaler i sine årsberetninger kort udvalgte afgørelser. Det forekommer ejendommeligt, at afgørelser, som nævnet finder så væsentlige eller dog interessante, at de medtages i årsberetningen, ikke undtagelsesfrit lader sig genfinde i nævnets videndatabase.

Retskildeværdi: Som anført s. 121 har dette materiale betydelig værdi for den advokatretlige udvikling. Også nævnsafgørelser, der ikke er prøvet under en senere retssag, vil – og bør – få stor betydning for forståelsen af god advokatskik. Denne retskildeværdi understøttes af nævnets begrundelsespraksis, der løbende klargør de principper, som begrunder resultaterne.

Prøvelsesintensiteten: Nævnets retsskabende rolle understøttes ved domstolenes praksis for prøvelse af nævnsafgørelser, der viser en vis tilbageholdenhed over for at ville omgøre nævnets retsanvendelse og skønsudøvelse. Se herved afsnit 3.3.5 med omtale af *U 2018.1160 H*. Domme om forståelsen af generalklausulen i RPL § 126, stk. 1, om andre skønsprægede advokatregler og om sanktionsfastsættelsen, som er afsagt efter denne, er typisk affattet således, at den dømmende ret *ikke* finder grundlag for at *tilsidesætte* nævnets afgørelse. Se som eksempler herpå *U 2019.996 V*, *U 2020.805 Ø*. I *U 2020.1062 Ø* ændrede landsretten dog den bøde på 10.000 kr., som Advokatnævnet havde fastsat for en forsvarers tilsidesættelse af sin tavshedspligt ved udtalelser til pressen, til en irettesættelse (anke til Højesteret hævet).

Som nærmere anført i afsnit 3.5 med omtale af *U 2010.2439 H* forekommer det, at afgørelser fra Advokatnævnet underkendes ved domstolene. Se tillige fx *U 2002.1531 H* omtalt i afsnit 9.2.4. Retskildemæssigt vil en generel retsopfattelse udtrykt i præmisserne til en landsrets- eller højesteretsafgørelse altid veje tungere end en nævnsafgørelse om et konkret spørgsmål.

3.3.5. Domstolenes retsskabende rolle

Retsplejeloven giver på flere punkter domstolene en advokatretlig kompetence.

1. Opdrag efter retsbeslutning: En sådan kompetence har domstolene for det første, når det offentlige i en vis forstand står som rekvirent af et advokatopdrag, som i øvrigt varetages for en klient eller for de parter, der har interesser i og afholder omkostningerne ved en bobehandling. I disse tilfælde udfører advokaten sit opdrag på grundlag af en retsbeslutning, fx som beneficeret advokat eller bobestyrer. Denne beslutning kan som præliminære beslutningskomponenter indeholde klassiske advokatretlige temaer, herunder om interessekonflikter og vederlagsudmåling. Se herom afsnit 4.3.4.

2. RPL § 135: For det andet udfylder domstolene en advokatretlig funktion i forbindelse med autorisation af fuldmægtige. I medfør af RPL § 135 autoriserer præsidenten i den byretskreds, hvor vedkommende advokat har kontor, advokatfuldmægtige. Derimod er det Justitsministeriet, der har kompetence til at antage advokater som offentligt beneficerede advokater, jf. RPL §§ 333 og 733, jf. nærmere afsnit 18.1.2.

3. Fortolkningsspørgsmål: Når det gælder almindelig retsanvendelse, foretager domstolene derimod en fuld prøvelse. Se fx *U 2010.2439 H*, hvor Højesteret ligesom Østre Landsret underkendte en principiel kendelse truffet af Advokatnævnet in plenum om et forsikringsselskabs pligt til at dække udgifter til indhentelse af et responsum fra Advokatrådet som grundlag for et salærkrav. Landsretten bemærker i sine præmisser, som Højesteret henholdt sig til, at der ikke var grundlag for at udvise tilbageholdenhed ved prøvelsen af det omtvistede spørgsmål.

4. Prøvelse af afgørelser om skønsbaserede regler: En fjerde, og nok så vigtig, domstolsrolle ligger i den materielle prøvelse af advokatretlige konflikter om forståelsen af god advokatskik, jf. RPL § 126, stk. 1, eller i sager, hvor advokat og klient strides om formueretlige spørgsmål vedrørende erstatning eller honorar.

Subsidiære fortolkninger: De fleste sager om *god advokatskik* vil først have været afgjort i Advokatnævnet. Domstolenes fortolkningskompetence er i så fald *subsidiær*, idet den udøves som led i kontrollen med »øvrighedsmyndighedens grænser«, jf. grundlovens § 63, nemlig i prøvelsen af grænserne for det skøn, som generalklausulen i RPL § 126, stk. 1, giver Advokatnævnet. Når domstolene skal fastlægge indholdet af den slags skønsbetonede advokatregler, overlades der almindeligvis forvaltningsmyndigheden (Advokatnævnet) en betydelig skønsmargin. Se hertil *Niels Fenger* i Niels Fenger (red.): Forvaltningsret (2018), s. 923. Men udgangspunktet er underkastet væsentlige modifikationer.

Det er almindeligt antaget i den forvaltningsretlige teori og praksis, at domstolsprøvelse er mere intens, når spørgsmålet angår selve afgrænsningen af skønsprægede begreber, som fx vage og elastiske lovbestemmelser af typen »afgørende ulempe« og »sømmelig adfærd«, se hertil *Niels Fenger* a.st., s. 928 f. I overensstemmelse hermed ser man derfor en ret så indgående prøvelse fra domstolenes side i sager, der fx drejer sig om forståelsen af kravene til god advokatskik. Prøvelsen

forholder sig til det skøn, der udøves, men udmønter sig ofte i en stillingtagen til, om dette skøn – og dermed nævnsafgørelsen – bør tilsidesættes eller ikke.

Højesteret har haft lejlighed til at udtale sig om dette prøvelsesspørgsmål i flere sager:

I *U 2018.1160 H* (som på grund af udformningen af tredjeinstansbevillingen ikke angik spørgsmålet, om god advokatskik var overtrådt, men alene sanktionsfastsættelsen, herunder spørgsmålet, om den fastslåede overtrædelse måtte betegnes som grov) udtaler Højesteret herom med henvisning til lovforarbejderne (FT 1981-82, tillæg A, sp. 3806), at domstolene kan foretage en udtømmende prøvelse, »såvel med hensyn til om en advokat har tilsidesat en pligt, herunder handlet i strid med god advokatskik, som med hensyn til valget og udmålingen af selve sanktionen«. Højesteret tilføjer, at denne prøvelsesordning ikke indebærer, at domstolene nødvendigvis skal tilsidesætte Advokatnævnets afgørelse, fordi der kan næres en vis tvivl om nævnets vurdering: »Domstolene må således særskilt vurdere, om der er fornødent grundlag for at tilsidesætte nævnets afgørelse.«

> Dissensen til den principielle dom om interessekonflikter i advokatkontorfællesskaber i *U 1998.1105/2 H* lader formode, at Højesteret med dommen har taget principiel stilling til sin prøvelsesadgang. Den dissentierende dommer fandt, at det nærmere indhold af begrebet »god advokatskik« i takt med samfundsudviklingen måtte fastlægges af Advokatnævnet, som kun kan gøre dette ved sine afgørelser af konkrete sager, der indbringes for nævnet. Af denne grund, og fordi dommeren ikke trods sin uenighed med nævnets kendelse fandt at kunne rette »afgørende indvendinger« mod den norm for god advokatskik, som nævnets afgørelse indebar, tilsluttede dissensen sig flertallets afgørelse om ikke at tilsidesætte nævnets afgørelse. Flertallet begrænser sig til at konstatere, at man ikke fandt grundlag for at tilsidesætte Advokatnævnets afgørelse, hvorefter advokaten havde handlet i strid med god advokatskik, jf. RPL § 126, stk. 1.

Originær skønsudøvelse: Derudover kan domstolene udøve en originær kompetence om indholdet af god advokatskik som led i deres almindelige procesledelse og retsanvendelse. Et eksempel herpå er domstolenes kompetence i medfør af RPL § 97, jf. herom afsnit 1.5.1. Da denne fortolkningskompetence er *originær*, ser man ingen tilbageholdenhed i prøvelsen, jf. *U 1999.1837 H*, der fandt, at en advokat, der virker som anklager i en straffesag, både må opfylde forvaltningslovens habilitetsregler, jf. RPL § 97, og må udvise en adfærd, der stemmer med god advokatskik, jf. RPL § 126, således som dette begreb er fastlagt ved bl.a. *U 1998.1105/2 H* om kontorfællesskaber (se herom afsnit 10.3.3). Højesteret foretog herefter en selvstændig prøvelse af, om dette er tilfældet.

Modstridende fortolkninger: Det forekommer, at domstolene anlægger en anden vurdering af et kontroversielt, skønspræget spørgsmål end Advokatnævnet (og Advokatrådet), ligesom domstolenes afgørelser i fortolkningsmæssige grænsetilfælde undertiden er faldet ud til en anden side end antaget af Advokatnævnet og påstået af Advokatrådet.

Et eksempel herpå er den ovenfor s. 658 f. omtalte *U 2004.99 H* om inkassering af bestridte fordringer. Som *Pia Birkegård* nærmere har redegjort for i Advokaten 6/2004, s. 156 f., førte afgørelsen – efter at et antal prøvesager i en overgangsfase havde været forelagt Advokatnævnets plenum – til en ændret praksis. Et andet eksempel er Højesterets dom i sagen om de falske PFA-garantier, *U 2002.1531 H*, omtalt i afsnit 9.2.4.

3.4. Selvreguleringen

3.4.1. Baggrund

Begreb og funktion: Når begrebet selvregulering benyttes i den retspolitiske debat, sigter det almindeligvis til en reguleringsform, hvor lovgiveren som *alternativ* til en traditionel lovregulering med retligt forpligtende forbud og påbud mv. *overlader* det til en eller flere organisationer, der er opbygget på privatretligt grundlag, at stå for den nærmere regulering og håndhævelse af et livsområde.

I denne betydning har selvreguleringsbegrebet fx været benyttet til at regulere nye, og for lovgiveren (og embedsværket) fremmedartede, retsområder. Et væsentligt eksempel herpå er it-området, jf. nærmere redegørelsen *Mads Bryde Andersen*: IT-retten (2005), afsnit 5.2. Pressen udgør et andet eksempel på et centralt samfundsområde, der er undergivet en høj grad af selvregulering, herunder ved de presseetiske regler (som er vedtaget af brancheorganisationen Danske Medier sammen med Dansk Journalistforbund).

Ændrede politiske strømninger kan hurtigt forandre opfattelsen af det nyttige i en (for vidtgående?) selvregulering. Med udviklingen i engelsk advokatret efter vedtagelsen af LSA (se herom s. 101) svingede pendulet i modsat retning. Som anført i afsnit 3.5 indførte loven en række offentligretlige organer, som har overtaget de tilsynsfunktioner, som tidligere lå i hænderne på de faglige foreninger, der havde varetaget denne opgave i generationer.

En effektiv selvregulering forudsætter, at der *institutionelt* er nogle *organer*, der inden for det selvregulerede område ikke alene udfylder rollen som »lovgivnings-

magt«, men også fungerer som et »forvaltningsapparat«, der er i stand til at håndhæve og fortolke disse regler. Disse organer må *finansieres*, og der må være den fornødne *vilje* blandt den selvregulerede branches deltagere til at virke aktivt i de kompetente organer.

3.4.2. Regelkompetencen

Advokatrådets kompetence som selvregulerende »lovgiver« har hjemmel i Advokatvedtægtens § 31, stk. 1, hvorefter Advokatrådet udarbejder et vejledende – altså ikke-bindende – regelsæt for advokaters virke (de advokatetiske regler, AER). Derudover tillægger klientkontovedtægten – vedtægt om advokaters pligter med hensyn til betroede midler, som godkendt ved bekendtgørelse nr. 2010 af 25. oktober 2021 – som Advokatrådet har udstedt i medfør af advokatvedtægtens § 30, rådet kompetence i relation til betroede midler. Se nærmere herom i afsnit 13.3.

AER: Advokatrådets regelkompetence udmønter sig stærkest i AER, idet dette regelsæt udtrykker den opfattelse af den retlige standard »god advokatskik«, som Advokatrådet har kunnet nå til enighed om. AER, som de foreligger i deres 2022-udgave, er kommenteret af *Lars Økjær Jørgensen & Martin Lavesen* (2022).

Trods sit vedtægtsmæssige grundlag forpligter AER ikke advokaterne *umiddelbart*. For den enkelte advokat udgør de alene en strømpil. En advokat, der vælger at handle i strid med AER, handler ikke dermed nødvendigvis i strid med god advokatskik, men vedkommende kan til gengæld vente, at Advokatrådet vil påtale forholdet ved en klagesag for Advokatnævnet. Udsigten hertil vil almindeligvis rumme tilstrækkeligt motiv til at efterleve AER, jf. nærmere afsnit 3.1.3. Omvendt kan advokaten ikke være sikker på, at han ved at overholde AER handler i overensstemmelse med god advokatskik, jf. fx *U 1998.1105/2 H* om en interessekonflikt i et kontorfællesskab (som ikke var omfattet af den dagældende AER-regel om identifikation i advokatsamvirker). Afgørende er til enhver tid den holdning, Advokatnævnet samt – hvis advokaten går til domstolene – domstolene indtager, jf. om denne prøvelse afsnit 3.5.

At AER rummer denne yderligere præcisering, harmonerer med den rolle, retsplejeloven tildeler Advokatsamfundet som selvregulerende instans. Som anden etik vil en standsetik ofte søge præcisering og klarhed. Det ligger netop i forestillingen om det etiske at stille større krav om hensyntagen, end loven kræver, jf. generelt *Harald Halvorsen*: Advokatvirksomhet – betingelser og krav (1997), s. 186 ff. Dansk advokatret adskiller sig dog netop på dette punkt fra norsk advo-

katret, hvor reglerne for »god advokatskikk« har bekendtgørelseskraft som »forskrift«, jf. domstollovens § 224 og nærmere herom i afsnit 2.3.2.

> At AER fremstår som Advokatsamfundets udlægning af den retstilstand, som Advokatnævnet og domstolene i øvrigt fastlægger endeligt, er et bevidst valg. Spørgsmålet var genstand for indgående overvejelser i forbindelse med 1982-lovændringen. I betænkning 871/1979 havde udvalget stillet forslag om, at tilsidesættelse af AER selvstændigt skulle kunne sanktioneres. Derfor skulle reglerne fastsættes af Advokatrådet, men godkendes af Justitsministeriet. I det fremsatte lovforslag fandt Justitsministeriet det »ud fra principielle synspunkter« rigtigst, at den nærmere fastlæggelse af indholdet af »god advokatskik« skulle fastlægges af Advokatnævnet og ikke på forhånd i bindende forskrifter udfærdiget af rådet, se hertil FT 1981-82, 2. samling, tillæg A, sp. 3784.

Advokatnævnet har også selv givet udtryk for denne selvstændighedsopfattelse i en række konkrete sager, fx ved *ANK af 2. oktober 1992* (Advokaten 3/1993, Kendelser, s. 2), hvor nævnet tog stilling til de dagældende reklameregler. Her udtalte nævnet, at det alene anså det som sin opgave at afgøre, om den indklagede advokat har overtrådt generalklausulen: »Det er i denne forbindelse ufornødent at tage konkret stilling til, om advokaten har overtrådt en eller flere af de af Advokatrådet udarbejdede regler om reklamering, der alene kan tillægges vejledende betydning ved afgørelsen af, om retsplejelovens § 126, stk. 1, er tilsidesat.« Det er da også karakteristisk, at nævnet i sine præmisser ikke henviser til AER, men alene citerer RPL § 126, stk. 1.

Der er ligeledes eksempler på, at nævnet har fastsat pligter for advokater, der går videre end indeholdt i AER, se fx den førnævnte *U 1998.1105/2 H*, der efterfølgende førte til en ændring i AER. Ved *U 2016.1795 Ø* fandt såvel byretten som landsretten – i lighed med Advokatnævnet – at en advokat havde handlet i strid med god advokatskik ved uden underretning til modpartens advokat at have rettet henvendelse til en ansat hos modparten i en retssag. Den ansatte var ikke vidneindkaldt, og henvendelsen var derfor ikke i strid med ordlyden af den dagældende AER pkt. 18.3, der kun talte om kontakt til »et vidne«. I den seneste udgave af AER omfatter forbuddet, jf. art. 50, stk. 3, som en konsekvens af den nævnte dom kontakt til »et vidne, som modparten har indkaldt eller meddelt at ville indkalde som vidne under sagen eller som i øvrigt har en særlig relation til modparten«.

Omvendt er der flere eksempler på, at domstolene har underkendt de handlefrihedsbegrænsninger, som Advokatnævnet har opstillet, uden at dette har ført til ændringer i AER. Toneangivende eksempler fra de senere år er her Højesterets

domme i *U 2002.1531 H* om berettiget tilsidesættelse af advokatens tavshedspligt og i *U 2004.99 H* om god advokatskik ved inkassering af bestridte fordringer. Det er klart, at ikke enhver retsafgørelse, som ikke flugter fuldstændigt med AER, bør udløse en justering, men dette medfører så, at der ikke konstant vil være kongruens mellem på den ene side god advokatskik som fastslået af retspraksis og på den anden indholdet af AER.

Karakteristik: Derfor har AER ikke samme forhold til generalklausulen, som en regelkodifikation som fx *Unidroit Principles* har til den almindelige obligationsret. For det første ligger det klart, at AER kan bidrage til at ændre en eksisterende opfattelse af god advokatskik, også selv om denne opfattelse finder udtryk i nævnspraksis. Det er netop meningen, at Advokatrådet kan gå foran og udlægge sin opfattelse af »god advokatskik«, hvor tiden fx kan være løbet fra en hidtidig retsopfattelse. Eksempler herpå er afskaffelsen i AER's 2022-udgave af det generelle forbud mod klientfiskeri (jf. AER 2019 pkt. 8.2) og det absolutte forbud mod *pactum de quota litis* (jf. AER 2019 pkt. 16.2) samt indsættelsen af bestemmelsen i art. 11 om muligheden for ved klientsamtykke at opløse en interessekonflikt mellem flere advokatfirmaer, der deltager i samme kædesamarbejde.

Alligevel er det ikke retvisende at sammenligne Advokatrådet med den *lovgivende magt*, der optræder i grundlovens § 3. Lovgiver i relation til begrebet »god advokatskik« er Folketinget, som har *givet* reglen, idet Advokatnævnet med sin praksis alene *udfylder* denne retlige standard. Der tilkommer alene Advokatrådet en slags udøvende magt, nemlig ved rådets påtalekompetence, jf. herved afsnit 3.2.2. Den *dømmende magt* er derimod i første instans overladt til Advokatnævnet, der i sin stilling er uafhængigt af Advokatrådet, og i sidste instans til domstolene.

Den etiske dimension: AER art. 2, stk. 1, fastslår, at reglerne »afspejler Advokatnævnets og domstolenes praksis«. Videre hedder det, at »[p]å områder, der er uafklaret i praksis, udtrykker de Advokatrådets opfattelse af, hvad der er god advokatskik«. Dette har den terminologiske konsekvens, at begrebet »god advokat*skik*« er det juridisk forpligtende begreb, som fastlægges ved Advokatnævnet og domstolene, mens begrebet »advokat*etik*« er Advokatsamfundets indspil til forståelsen af denne standard.

Aftalt gyldighed: Efter AER art. 21, nr. 4, skal advokaten som led i sine almindelige oplysningspligter (dvs. uden hensyn til om klienten er forbruger eller handler in-

den for sit erhverv) på anmodning oplyse, at han er en del af Advokatsamfundet, og, jf. art. 25, stk. 1 – på anmodning – bl.a. om eksistensen af AER. Ingen af disse oplysninger gør AER til en del af aftalen mellem parterne. Det må kræve meget stærke holdepunkter at antage, at AER – som jo ikke i sig selv pålægger advokaten retlige pligter –er en del af kontraktforholdet mellem parterne og dermed umiddelbart forpligtende for advokaten.

Reformforslag: Den kompetenceafgrænsning mellem Advokatrådet, Advokatnævnet og domstolene, der er foretaget i retsplejeloven, er ikke udtryk for konsensusregulering. Ved flere lejligheder har Advokatrådet således ytret ønske om en ændring af retsplejeloven, hvorved rådet får kompetence til at vedtage bindende etiske regler, som kunne håndhæves af nævnet. Se hertil *Mogens Holm*: Milepæle og kilometersten. Et kvart århundrede af Advokatsamfundets historie som oplevet af Mogens Holm (1998), s. 134 f., der i tillæg hertil bemærker, at Advokatnævnets udtalte og grundlæggende uenighed med rådet på dette punkt kan have været medvirkende til en »større selvstændighedstrang« hos nævnet, sml. bemærkningerne ovenfor.

International rækkevidde: I deres aktuelle udgave angiver AER i art. 2, stk. 1, sidste pkt., ganske lakonisk, at AER »finder anvendelse ved advokaters udøvelse af virksomhed under brug af advokattitlen i Danmark og ved danske advokaters udøvelse af sådan virksomhed i udlandet«, og i art. 2, stk. 2, at »For advokaters grænseoverskridende virksomhed inden for EU gælder tillige den Code of Conduct for Lawyers in the European Union, som CCBE har vedtaget«.

Uanset tidligere udgavers ganske bombastiske angivelse af den internationale karakter af de grundlæggende etiske principper for udøvelse af advokatvirksomhed bygger AER fortsat i vid udstrækning på den *Code of Conduct for Lawyers in the European Union*, som er vedtaget af CCBE (den europæiske fællesrepræsentation af advokatråd). Reglerne er senest opdateret på CCBE's møde den 10. december 2021, men foreligger på dansk stadig kun i en udgave fra 2008 under titlen »Regler om god advokatskik inden for det europæiske fællesskab«. De har dog ingen særlig status, hverken for danske advokater eller EU-advokater, der praktiserer i Danmark, jf. nærmere Justitsministeriets bekendtgørelse nr. 1431 af 11. december 2007 med senere ændring og bemærkningerne hertil i afsnit 5.1.9. Ifølge § 2 i denne bekendtgørelse skal en advokat, der ønsker at udøve virksomhed her i landet, lade sig registrere hos Det Danske Advokatsamfund, som han herefter indtræder i med de forpligtelser, der følger heraf.

3.4.3. Politisk funktion

Med Advokatsamfundets rolle som selvregulerende »lovgiver« er det allerede slået fast, at Advokatrådet som den kompetente bestyrelse har en politisk funktion i relation til såvel standen som det omliggende samfund.

Høringsopgaver: Denne rolle viser sig for det første, når Advokatrådet optræder som hørings- og samarbejdspart med det offentlige, herunder ikke mindst Justitsministeriet, i advokatretlige anliggender. I forhold til Justitsministeriet er denne samarbejdsrelation forudsat i RPL § 127, der giver justitsministeren kompetence til at godkende de regler, der i daglig tale omtales som klientkontovedtægten, og som udarbejdes af Advokatsamfundet.

Også uden for denne bestemmelses område består der et nært samarbejde mellem Advokatsamfundet og Justitsministeriet: Det vil ofte være Advokatsamfundet, der udarbejder forslag til regelinitiativer (fx udkast til den tekst, der skal indgå i bekendtgørelser), og som uformelt kommenterer på ministeriets overvejelser herom. Et tilsvarende samarbejde kendes på talrige andre ressortområder og må anses for både sædvanligt og egnet til at understøtte en effektiv sagsbehandling i ressortmyndigheden.

Advokatsamfundet har derudover en række opgaver, der i højere grad kan anses for retspolitiske end tilsynsmæssige:

Værn om advokaters uafhængighed og integritet: Ifølge advokatvedtægtens § 17, stk. 1, skal Advokatrådet arbejde for, at den enkelte af hensyn til klientens retssikkerhed kan virke i et fortroligt forhold til sin klient uafhængig af andre interesser end klientens og med adgang til oplysninger af betydning for klientens sag.

Virke for det danske retssamfund: Efter 2007-reformen blev advokatvedtægtens § 1 ændret, således at Advokatsamfundet nu også skal »virke til gavn for det danske retssamfund«.

I relation til det *omliggende samfund* søger Advokatsamfundet løbende at udfylde rollen som retssystemets vagthund ved at ytre sig over lovforslag, der kan tænkes at true retssikkerheden (disse høringssvar offentliggøres løbende fra samfundets hjemmeside. Som anført af *Eskil Nielsen* i U 2015B, s. 335 ff., og *samme* i Advokaten 3/2017, s. 38, kan der stilles spørgsmål ved den prioritering, Advokatsamfundet her har valgt. Arbejdet med at udarbejde høringssvar koster ressourcer, og disse ressourcer finansieres gennem advokaternes pligtmæssige bidrag.

Mange høringssvar har slet ingen relation har til procesordningen i almindelighed og advokaternes virke i særdeleshed. Se også daværende rådsformand *Peter Foghs* svar a.st., s. 39, og daværende generalsekretær *Torben Jensens* omtale af Advokatrådets nye strategi for afgivelse af høringssvar i Advokaten 10/2015, s. 24.

Advokatsamfundet har fra tid til anden fremlagt oplæg til diskussion om sådanne spørgsmål. I 1994 fremlagde rådet fx et såkaldt retssikkerhedsprogram, der indeholder en række specifikke forslag inden for en række retspolitiske områder (herunder lovgivningsprocessen, domstole, straffeproces og efterforskning mv.). I årene efter den udskillelse af de kommercielle og uddannelsesmæssige aktiviteter, som fandt sted i begyndelsen af 2008 med etableringen af Danske Advokater, var Advokatsamfundet dog mindre aktivt end tidligere i forsøget på at selvregulere advokaternes virke inden for forskellige retsområder. Et sådant arbejde udføres derimod i vid udstrækning af de specialforeninger, der er opstået i regi af Danske Advokater, se hertil afsnit 3.6.2.

Danske Advokater: Efter udskillelsen af Danske Advokater i 2008 (se herom afsnit 3.6.1) kan det være svært at se arbejdsdelingen mellem på den ene side den rent oplysende virksomhed og på den anden den normerende virksomhed. I årene herefter har Advokatrådet ikke udarbejdet mere præcise vejledninger om nogle af de spørgsmål, der giver anledning til debat og usikkerhed, fx om interessekonflikter, hvidvaskhåndtering og advokatundersøgelser. Rådet udsendte dog som et nyt – men indtil videre enkeltstående – initiativ vejledende bemærkninger til 2010-ændringerne af AER. For tiden er en arbejdsgruppe under rådet i færd med at udarbejde en vejledning til udarbejdelse af advokatundersøgelser.

Selv om Danske Advokater i sin tid blev udskilt som en særskilt brancheforening for at kunne hellige sig erhvervspolitiske spørgsmål og ikke håndhævelsen af og tilsynet med advokatpligterne, synes denne forening i måske højere grad end Advokatsamfundet at have spillet en rolle for udviklingen af advokatstandens professionsetik. Mange af de særlige advokatforeninger, hvis sekretariat varetages af Danske Advokater (se herom afsnit 3.6.2), har fx vedtaget særlige etiske regler, som formentlig vil blive tillagt en vis betydning ved udfyldningen af generalklausulen om god advokatskik, jf. RPL § 126, stk. 1, ganske som AER gør, allerede fordi de fremstår som resultatet af specifikke hensynsafvejninger truffet efter forudgående overvejelser. Danske Advokater har også været aktiv i den retspolitiske debat, fx i 2012 med sin vejledning om det aktuelle og omdebatterede tema om advokatundersøgelser – se hertil afsnit 17.3.

Sagsbehandling: Kompetencefordelingen i advokatvedtægten indebærer, at det er i Advokatrådet, at de politiske holdninger, som Advokatsamfundet udtrykker over for omverdenen, diskuteres og besluttes. Rådet støttes i dette arbejde af en række stående udvalg, der fremlægger forslag til rådets politik inden for bestemte områder. Advokatsamfundet har ikke gennem de seneste år haft tradition for at indkalde hverken advokaterne eller offentligheden til offentlige høringer eller debatter om disse anliggender. Det kan dog bemærkes, at rådet i marts 2022 afholdt en offentlig høring i forbindelse med arbejdet med at udarbejde retningslinjer for advokatundersøgelser, jf. nærmere afsnit 17.3. Sådanne tiltag bidrager til at styrke eventuelle anbefalingers og retningslinjers demokratiske legitimitet, og man må derfor håbe, at Advokatrådet i stigende grad vil benytte sig af denne og lignende muligheder.

Diskussion: Uanset de ønsker, der for tiden rejses om en øget liberalisering af advokatprofessionen, er det fortsat den grundlæggende opfattelse herhjemme, at de regler og principper, der skal gælde for advokater, bør udgå fra advokaternes egen kreds. Det er imidlertid til stående debat, i hvilket omfang samfundet skal melde sig med krav om særregulering. Indførelsen af særreglen i RPL § 126, stk. 6, der forbyder forsvarsadvokater at give deres klienter gaver, er et eksempel på en regulering, som ideelt set burde være realiseret, ved at Advokatrådet efter en forudgående debat indførte en sådan regel i AER, se hertil afsnit 2.2.5.

I den diskussion om selvreguleringens berettigelse på advokatområdet, som fra tid til anden dukker op (senest efter offentliggørelsen af Konkurrence- og Forbrugerstyrelsens rapport af 14. januar 2021), vil det formentlig spille ind med betydelig vægt, hvilke *forventninger* det omkringliggende samfund stiller til advokaten, advokatvirksomheden og advokattitlen. Det springer her i øjnene, at der i dag findes en flerhed af forretningskulturer blandt advokater, der set udefra ikke har iøjnefaldende lighedspunkter. Det kan være vanskeligt for omverdenen at forstå, at såvel det meget strømlinede, store advokatfirma, hvor det er firmanavnet – og ikke enkeltpersonerne – der markedsføres udadtil, som det mindre, personorienterede kontor er dele af samme advokatkultur. Ligeledes kan det være stadig mere vanskeligt at skulle forlige sig med det argument for advokaternes selvstyre, der ligger i, at advokaten er samfundets vagthund, når det i dag hører til undtagelsen, at de bedst indtjenende advokatfirmaer optræder i beneficerede sager, og hvor »retshjælp« og retspolitisk kritik – set udefra – synes at udgå fra en relativt begrænset kreds af advokater.

3.4.4. Vejledninger og responsa

Advokatrådet udøver en vis normdannende funktion gennem sin responderende virksomhed og sine udtalelser i såvel enkeltsager som sager af generel karakter. Denne opgave er fastlagt ved advokatvedtægtens § 32, stk. 1, der efter sit sproglige indhold fastslår, at Advokatrådet på begæring af en advokat eller et advokatselskab afgiver responsum om god advokatskik eller andre spørgsmål, der er af almindelig interesse for advokater i deres virksomhed, og om et salær.

De fleste responsa afgives til brug for bedømmelsen af retlige tvivlspunkter i enkeltsager, fx om størrelsen af et honorar. Sådanne responsa kan ligeledes afgives til brug for verserende sager, dog ikke verserende advokatklagesager, jf. § 32, stk. 3, jf. nærmere *Søren Halling-Overgaard & Arvid Andersen*: Advokaters erstatningsansvar, 4. udg. (2022), s. 37 ff. Med § 32, stk. 4, er det udtrykkeligt fastslået, at Rådet under en verserende sag »efter parternes eller rettens anmodning til vejledning for retten« kan afgive responsum om et omtvistet salær eller om god advokatskik i en sag, der ikke har været påkendt af Advokatnævnet. Selv om et sådant responsum alene må rubriceres som et faktisk bevis og ikke som udtryk for en retsanvendelse, må det forventes at gøre indtryk på retsanvendelsen i en sådan sag.

Sagsbehandlingen: I praksis delegeres arbejdet til Advokatrådets Responsumudvalg. Fremgangsmåden vil normalt være således, at der først indhentes en udtalelse fra det nærmest liggende fagudvalg, hvorefter sagen går videre til Responsumudvalget. I sager, hvor udtalelsen må forventes at have principiel betydning, er det Advokatrådet selv, der udtaler sig, se fx *U 2000.1302 H* (om principperne for fastsættelse af forsvarersalær) og *U 2005.45 V* (om omfanget af en advokats pligter i forbindelse med berigtigelse af en ejendomshandel). Retskildeværdien af sådanne udtalelser er som regel betydelig. Dette mærkes tydeligst i relation til den erstatningsretlige vurdering af, om advokaten har handlet culpøst, se hertil afsnit 21.1.4. Advokatrådets responsa er ikke bindende for domstolene, men udtrykker ligesom AER den opfattelse af god advokatskik, som rådet har på afgivelsestidspunktet.

Vejledninger fra Advokatrådet: Advokatrådet søger fra tid til anden at påvirke praksis inden for en række områder ved at *synliggøre* de problemstillinger, der gør sig gældende. Dette er sket gennem et antal vejledninger, der fx berører ny eller problematisk lovgivning (fx reglerne i hvidvaskloven) eller komplicerede rådgiv-

ningsformer (fx *due diligence*). Rådets indsats på dette område har på de seneste år ikke haft den intensitet, som man tidligere har set. Senest har Advokatrådet i 2019 udsendt 4. udgave af sin vejledning »Den gode proces«, som ifølge forordet giver en række gode råd og praktiske vink til, hvordan advokaten ikke alene varetager klientens interesser, men også i hensigtsmæssigt omfang viser hensyn til modparten og retten, når klientens sag kommer for retten.

3.4.5. Rekrutteringsopgaven

Opgaven: Inden for Advokatsamfundet udføres der et vist arbejde med at rekruttere medlemmer til de organer, som har fået tildelt kompetence i henhold til det gældende regelsæt. Som i andre repræsentative forsamlinger foregår dette arbejde efter en model, hvor de enkelte kandidater gradvis viser deres egnethed til det kollegiale arbejde ved at påtage sig stadigt mere ansvarsfulde poster.

Ifølge advokatvedtægten er det ikke gjort til en kollegial *pligt* at deltage i det (arbejdsomme) arbejde, der udmønter selvreguleringen på dette område (herunder deltagelse i kredsbestyrelser, udvalg, råd og nævn), se herved § 57. Arbejdet hermed er tilmed ulønnet, jf. § 59, stk. 1. De fleste advokater ser det som en naturlig opgave og en hæder at blive opfordret til at deltage heri. Nogle vægrer sig dog ved at påtage sig dette arbejde for til gengæld at prioritere arbejdet med egne klienter og egen advokatvirksomhed. Det kan medvirke til denne vægren, at de udpegede advokater ikke kan uddelegere arbejdsbyrden til ansatte og andre.

At arbejdet med selvregulering som andet politisk arbejde er både ressourcekrævende og ofte frustrerende, kan forklare, at nøglepersonerne i Advokatsamfundets mange organer ikke altid bruger tiden på at gå foran med at rejse debatter og tage skridt til regulering inden for de mange områder, hvor der ellers måtte være behov for det. Der ligger et vist paradoks i, at antallet af initiativer og debatoplæg, der udgår fra Advokatrådet, faldt i årene efter 2007-reformen, der ellers betonede Advokatrådets centrale placering for udviklingen af advokatretten.

Ligeledes er det bemærkelsesværdigt, at store dele af den tilsynsvirksomhed, der udføres af Advokatsamfundet, primært koncentrerer sig om forhold, som er umiddelbart målbare og dermed mulige at delegere til administrative medarbejdere. Eksempler herpå er tilsynet med, om advokaten har gennemført den nødvendige efteruddannelse og opfyldt de nødvendige formaliteter i forbindelse med hvidvaskkontroller. En del af forklaringen herpå kan være de øgede tilsynspligter, der i de senere år er lagt på Advokatrådet.

3.4.6. International selvregulering

I takt med globaliseringen af advokatens virkefelt er det blevet stadig mere nødvendigt, at advokaterne i de enkelte lande koordinerer deres indsats med at formulere regler for god skik, retspolitiske krav til det omkringliggende samfund og uddannelseskrav mv. En sådan koordination har fx betydning for udviklingen af de etiske regler og for indsatsen med at påvirke de talrige politiske initiativer, der lejlighedsvis har udfoldet sig i regi af EU.

CCBE: Den europæiske fællesrepræsentation af advokatråd CCBE blev stiftet i 1960 som en paraplyorganisation for de europæiske »bar and law societies«, dvs. såvel de rådgivende som partsrepræsenterende advokatprofessioner.

CCBE spiller en vis rolle for den europæiske harmonisering af kravene til god advokatskik. Vedtagelser i CCBE's besluttende fora kan således forventes at forplante sig gradvis til de nationale god skik-regler. Foreningens formål er at virke som interesseorganisation for medlemmerne i alle spørgsmål vedrørende udøvelsen af advokatprofessionen samt udviklingen af retssystemet såvel i Europa som internationalt.

> CCBE har bl.a. påtaget sig den opgave at overvåge, at fundamentale retsprincipper og menneskerettigheder iagttages i medlemslandene. Herudover fungerer CCBE som konsulterende organ for dets medlemsstater. CCBE er officielt anerkendt som den repræsentative organisation for disse professioner i EU-systemet såvel som i Det Europæiske Økonomiske Samarbejdsområde. Der er 28 medlemsorganisationer, der hver udpeger en CCBE-delegation fra de 24 medlemslande. En række af de medlemslande, der tilsluttede sig EU-samarbejdet i 2005, har sammen med visse EU-stater og – efter Brexit – Storbritannien observatørstatus.

Betydning: Det Danske Advokatsamfund har altid lagt mange kræfter i CCBE-arbejdet, der utvivlsomt også har stor værdi for den organisatoriske varetagelse af advokaternes interesser. I et dansk retskildeperspektiv kan man dog stille spørgsmål ved betydningen af dette arbejde. Som nærmere redegjort for i afsnit 2.3 er der stor forskel på de advokatordninger, der er gennemført i de forskellige lande. Dermed står CCBE over for samme problem med at finde en fællesnævner – eller en fælles mindstegrænse – som kendes fra andre harmoniseringsområder. Meget kontroversielle spørgsmål vil sjældent blive klart og endeligt afgjort i sådanne forsamlinger. CCBE's regler har derfor lige så megen – eller lige så begrænset – slagkraft som de nationale advokatetiske regler: Selv om der rent faktisk er taget

konkret stilling til et spørgsmål, vil det være op til de kompetente advokatmyndigheder i det enkelte land, om denne stillingtagen skal følges.

På et enkelt punkt har CCBE-reguleringen dog en særlig *advokatretlig* betydning i Danmark. Det fremgår af AER art. 2, stk. 2, at CCBE's Code of Conduct for Lawyers in the European Union gælder direkte for advokaters grænseoverskridende virksomhed inden for EU. De kan dog ikke – lige så lidt som AER selv – anvendes umiddelbart, og anvendeligheden gælder med samme modifikationer som dem, der gælder for AER, jf. herom bemærkningerne i afsnit 3.1.3.

CCBE har afgivet et antal udtalelser om aktuelle spørgsmål inden for advokatprofessionen. Ej heller disse udtalelser, der er tilgængelige fra CCBE's hjemmeside, <www.ccbe.org>, har umiddelbar anvendelighed for danske advokater. Ofte vil nationale forhold indicere, at man i Danmark vil nå til andre resultater. Men deres tilstedeværelse reflekterer en kyndig bearbejdning af aktuelle spørgsmål, der som sådan ofte vil tjene til inspiration også ved afgørelsen af danske spørgsmål.

> Af direktivet om tjenesteydelser i det indre marked, 2006/123/EF (som er implementeret i tjenesteydelsesloven, se herom s. 140 f.), art. 37, fremgår, at medlemsstaterne i samarbejde med Kommissionen skal træffe ledsageforanstaltninger med henblik på at tilskynde til, at navnlig faglige organer, organisationer og sammenslutninger i overensstemmelse med fællesskabsretten udarbejder *adfærdskodekser* på *fællesskabsplan*. Denne pligt gælder bl.a. de lovregulerede erhvervs fagetiske regler, der har til formål at sikre uafhængighed, uvildighed og forretningshemmelighed (fortrolighed).

Foruden disse funktioner varetager CCBE en væsentlig retspolitisk rolle som europæisk interesseorganisation for de europæiske advokatprofessioner. I denne rolle indgår CCBE hyppigt i høringer og anden form for dialog med EU-Kommissionen. Dette er bl.a. sket i forbindelse med drøftelserne forud for EU's direktiver om hvidvask.

International Bar Association (IBA): IBA er en international sammenslutning af udøvere af den juridiske profession, herunder advokater, juridiske rådgivere, dommere og juridiske professorer mv. Organisationen er involveret i en omfattende konference- og udgivelsesaktivitet, hvor der holdes møder verden over. Dette faglige arbejde er opdelt i et betydeligt antal underudvalg (*committees*), der dækker alle områder af den praktiske jura. I dag er det således først og fremmest et fagligt netværk.

Selv om organisationens tilnavn er »The Global Voice of the Legal Profession«, er IBA's normdannende arbejde på advokatrettens område begrænset til afgivelse af resolutioner om aktuelle retspolitiske spørgsmål. Et eksempel herpå er 1995-resolutionen om etableringen af *the International Criminal Court*. Inden for helt særlige områder har IBA dog medvirket til udformning af konkrete regler. Det gælder navnlig voldgiftsområdet. Fx vedtog man i 1999 et sæt *Rules on the Taking of Evidence in International Commercial Arbitration* (senest opdateret den 19. december 2020) og i 2004 et sæt Guidelines on Conflicts of Interest in International Commercial Arbitration (senest opdateret 2014).

IBA forestår en betydelig efteruddannelsesaktivitet. Foruden sine talrige kurser og konferencer, der finder sted i løbet af året inden for organisationens forskellige faglige fora, tilbyder IBA i samarbejde med College of Law of England and Wales på grundlag af et fjernundervisningsforløb et såkaldt *International Practice Diploma*, der fokuserer på forskellige erhvervsretlige sagsområder (fx selskabsret, virksomhedsoverdragelser, konkurrenceret og joint ventures). Ved at sammenstykke et antal af disse *diplomas* kan man opnå et såkaldt *IBA Fellowship in International Legal Practice*.

Tidligere spillede IBA en mere fremtrædende rolle på dette område. I 1956 vedtog IBA en International Code of Ethics, som i dag kun har historisk betydning.

AIJA: Association Internationale des Jeunes Avocats blev stiftet i 1962, oprindeligt som forum for advokater under 45 år med det formål at give yngre advokater og virksomhedsjurister mulighed for at arrangere kurser og seminarer, der behandler anliggender af væsentlig betydning for advokater. I tillæg til dette formål søger AIJA's medlemmer at opbygge faglige og sociale netværk over landegrænserne. Nu er organisationen tillige åben for yngre virksomhedsjurister fra hele verden, der ønsker at deltage i dens arrangementer.

3.5. Organisationsstrukturen

Den organisatoriske struktur på advokatområdet herhjemme er dels lovreguleret – herom afsnit 3.5.1-3.5.6 – dels et resultat af dannelser af frivillige foreninger og fora.

3.5.1. Advokatsamfundet

RPL § 143: De formelle rammer for den selvregulering, der er beskrevet ovenfor, findes i RPL § 143. Ifølge denne bestemmelse udgøres Det Danske Advokatsamfund, i daglig tale kaldet *Advokatsamfundet*, af samtlige danske advokater.

Advokatvedtægten: De nærmere regler om Advokatsamfundet findes i advokatvedtægten – Vedtægt for Det Danske Advokatsamfund, der foreligger som bekendtgørelse nr. 150 af 24. februar 2020. Ved *U 2003.380 H* er det fastslået, at vedtægten har den fornødne hjemmel i RPL §§ 127 og 143, stk. 4 (nu § 143, stk. 10).

Formål: Ifølge advokatvedtægtens § 1 er Det Danske Advokatsamfunds formål at værne om advokaters *uafhængighed og integritet*, at påse og håndhæve *opfyldelsen af de pligter*, der påhviler advokater, at sikre advokaters *faglige kompetence* og at virke til gavn for *det danske retssamfund*.

Advokatsamfundets »organer«: Ifølge advokatvedtægtens § 4 er Advokatsamfundets »organer« Advokatmødet, Advokatrådet, Advokatnævnet, kredsbestyrelserne og kredsmøderne. Som det vil fremgå af de følgende afsnit, er det efter sædvanlig selskabsretlig terminologi kun Advokatrådet, der med rimelighed kan betegnes som et »organ« for Advokatsamfundet. De øvrige instanser har ikke den evne til at binde Advokatsamfundet med deres dispositioner, som er det definitoriske kendetegn i selskabsretlig sprogbrug. For et kapitalselskab ville advokatmødet svare til generalforsamlingen, der ikke anses som et selskabsorgan, lige så lidt som kredsmøderne gør det i relation til kredsene.

> Almindeligvis anvendes ordet om en instans, der besidder (og kan udøve) den originære kompetence for en juridisk person, og som derfor kan *tegne* den juridiske person ved sine dispositioner. Se herved *Mads Bryde Andersen*: Grundlæggende aftaleret (2021), s. 275 f. Sprogbrugen benyttes konsekvent i selskabsloven, se dennes § 5, nr. 19, som definerer selskabets »ledelse« som alle de »organer«, der er nævnt i § 5, nr. 4 og 5 (dvs. bestyrelse, direktion og tilsynsråd). At generalforsamlingen ikke omtales som organ for kapitalselskabet, skyldes, at vedtagelser herpå ikke fremtræder som dispositioner udadtil.

At de nævnte instanser omfattes af betegnelsen »organer«, har den betydning, at vedtægtens regler finder anvendelse på dem.

Rækkevidde: De enkelte advokater og advokatfirmaer er som sådanne underkastet Advokatsamfundets vedtægter (men som anført i afsnit 3.2.4 ikke uden videre AER). Hvis en advokat deponerer beskikkelsen, en EU-advokat afmelder registreringen hos Advokatsamfundet, eller retten til at udøve advokatvirksomhed bortfalder for eller frakendes en advokat, ophører tilknytningen, indtil retten til at udøve advokatvirksomhed atter erhverves, § 3, stk. 1. Advokater og advokatfirmaer er dog fortsat omfattet af retsplejelovens bestemmelser om salærklager og disciplinærsager med hensyn til klager, som angår deres virksomhed som advokat inden deponeringen af beskikkelsen mv.

Bidragspligt: Ifølge advokatvedtægtens § 60 skal enhver advokat årligt betale et bidrag til afholdelse af udgifterne ved Advokatsamfundets virksomhed, herunder tilskud til Understøttelsesfonden og Erstatningsfonden (jf. herom s. 940). Det er ved *U 2020.1235 V* fastslået, at pligten til at betale bidrag også påhviler EU-advokater. Bidragets størrelse fastsættes på det ordinære advokatmøde. Det udgør p.t. (pr. 1. marts 2022) 7.500 kr., eller inkl. moms 9.375 kr.

3.5.2. Advokatmødet

Kompetence: Advokatmødet er et plenummøde, hvor alle danske advokater og særligt indbudte gæster (herunder repræsentanter for pressen) kan deltage. Med de emner, som dagsordenen for det ordinære advokatmøde skal indeholde, har mødet lighedspunkter med generalforsamlingen i et børsnoteret kapitalselskab.

Vedtægten sondrer mellem det *ordinære* advokatmøde, der ifølge § 5, stk. 2, afholdes hvert andet år (typisk i ulige år) i perioden 15. april til 15. juni, og de *ekstraordinære* advokatmøder, der, jf. § 5, stk. 3, afholdes, når Advokatrådet bestemmer det, eller når dette skriftligt begæres enten af kredsbestyrelserne for mindst 2 kredse eller af mindst 200 advokater. Adgang til advokatmødet har alle advokater samt Advokatnævnets formandskab.

Det ordinære advokatmøde: Substanspunkterne på det ordinære advokatmøde angår følgende emner: Beretning om Advokatrådets, Advokatnævnets, Erstatningsfondens og Understøttelsesfondens virksomhed siden sidste ordinære advokatmøde, forelæggelse og godkendelse af regnskaber mv., valg af formand for Advokatrådet og to stedfortrædere for denne i dennes egenskab af rådsmedlem, valg af to revisorer og to revisorsuppleanter samt eventuelle forslag og forhandlingsemner, som Advokatrådet ønsker optaget på dagsordenen.

Derudover kan det ordinære advokatmøde behandle emner eller forslag og forhandlingsemner, der inden den 1. marts det pågældende år skriftligt begæres optaget på dagsordenen. Sådanne forslag kan enten stilles af en *kredsbestyrelse* eller af mindst *50 advokater*, jf. i det hele vedtægtens § 10.

Foruden disse, mere formelle, punkter danner advokatmødet rammen om en række foredrag, debatter og gruppediskussioner. Deltagerne i advokatmødet vil typisk samles om en festlig sammenkomst i tilknytning til mødet.

3.5.3. Advokatrådet

Opgaver: Ifølge vedtægtens § 16 er Advokatrådet Advokatsamfundets bestyrelse. Det repræsenterer Advokatsamfundet udadtil og indadtil. Ifølge RPL § 143, stk. 2, fører rådet tilsyn med advokaterne og deres autoriserede fuldmægtige. Advokatrådet udfører ligeledes de opgaver, der er nævnt i vedtægtens § 18 (uddannelseskrav og afholdelse af skriftlig eksamen og retssagsprøve mv.), §§ 19-29 (tilsynsarbejdet), § 30 (udstedelse af regler om betroede midler), § 31 (udarbejdelse af regler om god advokatskik), § 32 (responsumvirksomhed), § 33 (bistand ved tvangsfuldbyrdelse af nævnskendelser), §§ 34-35 (EU-advokater) og §§ 36-37 (virke til gavn for retssamfundet).

Rådet opfylder flere centrale funktioner i advokaternes selvregulering, jf. nærmere afsnit 3.2.2, herunder navnlig tilsyns- og påtalefunktionen. Foruden disse retligt betonede funktioner spiller rådets varetagelse af *informationsformidlingen* inden for samfundet og i forholdet til omverdenen en central rolle.

Ifølge advokatvedtægtens § 38 informerer Advokatrådet advokater og borgere om væsentlige afgørelser fra domstolene og Advokatnævnet, retspolitiske emner og andre forhold omfattet af Advokatsamfundets virke. Advokatrådet kan give denne information på sin hjemmeside og/eller i et blad, som udsendes til alle advokater (hvilket sker ved udsendelsen af månedsmagasinet Advokaten), eller på anden måde, som findes hensigtsmæssig.

En central opgave for Advokatrådet er at udarbejde retningslinjer for *god advokatskik*, der ifølge § 31, stk. 1, i vedtægten kaldes »de advokatetiske regler« (AER). Ifølge stk. 2 i bestemmelsen skal AER afspejle Advokatnævnets og domstolenes praksis. På områder, som ikke er afklaret i Advokatnævnets eller domstolenes praksis, udtrykker de Advokatrådets opfattelse af god advokatskik til vejledning for advokater og offentlighed, stk. 3.

Sammensætning: Rådet består af en formand og 14 andre medlemmer. Hvor formanden som nævnt vælges på et advokatmøde, vælges de øvrige medlemmer på kredsmøder af og blandt kredsens (kredsenes) advokater efter regler, der sikrer en passende geografisk repræsentation, jf. nærmere vedtægtens § 12, stk. 1.

Sekretariatet: Det administrative arbejde med at udfylde de funktioner, Advokatrådet og Advokatnævnet har fået overladt i kraft af disse regler, samt de arbejdsopgaver, man i øvrigt har taget på sig, er overladt til Advokatsamfundets sekretariat under ledelse af en generalsekretær, der som anført i vedtægtens § 72, stk. 1, »skal anvende hele sin arbejdskraft i samfundets tjeneste«. Alle henvendelser til rådet og nævnet rettes til sekretariatet, der i det hele fungerer som ekspeditionskontor for disse organer, jf. vedtægtens § 72, stk. 4. Sekretariatet bistår kredsbestyrelserne og Advokatnævnet i overensstemmelse med Advokatrådets beslutning herom, jf. vedtægtens § 72, stk. 6. Herudover står sekretariatet for en række formidlingsmæssige opgaver, herunder udgivelsen af Advokaten, jf. ovenfor, samt driften af Advokatsamfundets hjemmesider mv., jf. § 37, stk. 2-3.

3.5.4. Advokatkredsene

Retsgrundlag: Ifølge RPL § 143, stk. 9, er Advokatsamfundet opdelt i et antal *advokatktredse*. Advokatkredsenes bestyrelser (kaldet *kredsbestyrelserne*) bistår Advokatrådet. Denne bistand ydes først og fremmest i det almindelige politiske og tilsynsmæssige arbejde gennem løbende kontakter i og uden for møderne i rådet. Kredsenes virksomhed er reguleret i advokatvedtægtens §§ 45-54.

Inddeling: Advokatvedtægtens §§ 45-46 foreskriver, at der er *8 advokatkredse* med hver deres kredsbestyrelse. Advokatkredsene er afgrænset efter de retskredse, der henhører under dem, jf. nærmere § 45, stk. 1. Til hver advokatkreds hører de advokater, der udøver deres erhverv i den retskreds, der hører til kredsen, jf. § 45, stk. 2. Advokater, der udøver virksomhed i flere advokatkredse, hører til den kreds, hvori deres hovedkontor er beliggende. For advokater, der ikke udøver erhverv, er bopælen i stedet afgørende, jf. § 45, stk. 2. En advokat, der ikke har kontor eller bopæl i Danmark, hører til 1. kreds. Til hver kreds hører endvidere de advokatselskaber, der har hjemsted (hovedkontor) i det til kredsen hørende distrikt. Kredsbestyrelsen for 1. advokatkreds består af 5-7 medlemmer, for de øvrige kredse af 3-7 medlemmer, jf. vedtægtens § 47, stk. 2. Valget sker for en 2-årig periode, og et medlem kan genvælges 2 gange, jf. § 47, stk. 3.

De 8 kredse er ifølge advokatvedtægtens § 45 sammensat således: *1. kreds:* Københavns retskreds samt Færøerne og Grønland (se hertil afsnit 3.1.4). *2. kreds:* Københavns Omegn, bestående af Lyngby, Glostrup og Frederiksberg retskreds, *3. kreds:* Sjælland, bestående af Nykøbing Falster, Næstved, Holbæk, Roskilde, Hillerød, Helsingør og Bornholm retskreds, *4. kreds:* Fyn, bestående af Odense og Svendborg retskreds, *5. kreds:* Sønderjylland, bestående af Kolding, Esbjerg og Sønderborg retskreds, *6. kreds:* Østjylland, bestående af Randers, Aarhus og Horsens retskreds, *7. kreds:* Vestjylland, bestående af Viborg, Holstebro og Herning retskreds, og *8. kreds:* Nordjylland, bestående af Aalborg og Hjørring retskreds.

Der holdes i praksis løbende kontakt mellem Advokatrådet og advokatkredsene, bl.a. ved at rådets formand og Advokatsamfundets generalsekretær regelmæssigt holder møder med de enkelte kredsbestyrelser.

Opgaver: Advokatkredsene udfører – eller kan udføre – et antal opgaver, som er forudsat i advokatvedtægten, der også indeholder enkelte bestemmelser, som de advokater, der agerer i den enkelte advokatkreds, er forpligtet til at iagttage. Hertil hører fx pligten ifølge § 53 til at afholde kredsmøde, jf. afsnit 3.5.5. Advokatnævnet kan efter advokatvedtægtens § 46, stk. 2, og bekendtgørelse nr. 20 af 17. januar 2008 § 8 endvidere bede den enkelte kredsbestyrelse om bistand til at behandle klager over advokater. Ifølge bekendtgørelsens § 9 tiltrædes kredsbestyrelserne ved behandlingen af salær- og adfærdssager af et af justitsministeren udpeget medlem, der ikke er advokat. Denne virker som *offentlighedens repræsentant* i disse sager. Virker en kredsbestyrelse i flere afdelinger, tiltrædes kredsbestyrelsen dog af et medlem for hver afdeling. Denne adgang benyttes sparsomt i praksis. Derimod virker kredsbestyrelsen ved gennemførelsen af kollegiale samtaler, jf. bekendtgørelse nr. 1423 af 11. december 2007, ligesom kredsbestyrelsen deltager i mediation i de klagesager, som Advokatnævnets sekretariat udvælger til denne procedure, dvs. efter en konkret vurdering visse sager, hvor en advokat klager over en anden, og visse salærklager.

Se om denne ordning *Charlotte Bruun Windahl* i Advokaten 3/2015, s. 38 f., og Advokaten 8/2016, s. 38 ff., om den iværksatte forsøgsordning og erfaringerne hermed, og meddelelse af 16. maj 2019 på Advokatsamfundets hjemmeside, hvorefter ordningen er gjort permanent. I særlige tilfælde foretages stjernehøring blandt samtlige kredse, inden Advokatnævnet skal træffe afgørelse i sager, hvor kendskab til advokaters praksis har særlig betydning. Det skete bl.a. forud for *Advokatrådets Responsumudvalgs responsum af 1. september 2016*, sagsnr. 2015-2724, og Advokatnævnets kendelser om omfanget af advokaters pligt til som køberrådgiver at rådgive om købers valg af ejerskifteforsikring, Se *ANK af 31. august 2017* i otte identiske sager,

> herunder sagsnr. 2017-366, alle plenumafgørelser foranlediget af, at det danske forsikringsselskab Qudos Insurance A/S, der var taget under konkursbehandling, i sagerne havde optrådt som agent for et udenlandsk forsikringsselskab, hvorfor køberne var afskåret fra dækning i Garantifonden for skadeforsikringsselskaber (sagerne medførte i øvrigt, at der ved en særlovgivning blev tilvejebragt hjemmel til dækning).

Ifølge advokatvedtægtens § 46, stk. 1, skal hver *kredsbestyrelse* foruden bistanden til Advokatrådet varetage kredsens særlige anliggender.

3.5.5. Kredsmøderne

Hovedformålet med kredsmøderne er at udgøre det demokratiske mandat for kredsbestyrelserne. Ifølge advokatvedtægtens § 53, stk. 1, afholdes kredsmøder mindst en gang hvert andet år, og i øvrigt så ofte kredsbestyrelsen bestemmer det, eller det forlanges af rådet eller mindst 20 (i 1. kreds mindst 50) af kredsens advokater.

3.5.6. Advokatnævnet

Retsgrundlag: Advokatnævnet er forankret i RPL § 144, der foreskriver, at Advokatsamfundet »opretter et Advokatnævn« med en sammensætning, der nærmere er anført i bestemmelsen. Om baggrunden for denne bestemmelse, se dissensen til *U 2020.266 HK*. Advokatnævnet er ligeledes omtalt i advokatvedtægten (se nærmere §§ 55-56), men disse bestemmelser kan kun anses som orienterende. De forpligtende regler om Advokatnævnets virksomhed findes dels i RPL § 144, dels i advokatnævnsbekendtgørelsen. Bekendtgørelsen overlader det til nævnet selv at fastsætte sin forretningsorden, jf. § 6. Den indeholder ligeledes regler om inhabilitet (§ 15) og om klagens indbringelse (§ 18) samt forberedelse og behandling (§§ 19-25) og (afgørelse §§ 26-31). Se nærmere om nævnets sagsbehandling afsnit 20.2.8.

> Ejendommeligt nok er der ikke opstillet andre decorumkrav for nævnets advokatmedlemmer end det, der består i, at de pågældende skal være advokater, dvs. have en advokatbeskikkelse.

Retlig status: Som anført i afsnit 20.2.10 er Advokatnævnet et offentligretligt tvistnævn, hvis virke følger af den foran omhandlede lovhjemmel og i øvrigt af forvaltningsrettens almindelige regler. Denne status er ligeledes fastslået ved den

førnævnte *U 2020.266 HK*. Uden for de særlige tilfælde, hvor sager skal forelægges til udtalelse for Advokatrådet, eller hvor Advokatrådet selv står som klager, har Advokatrådet ingen rolle i Advokatnævnets sagsbehandling. Som anført ovenfor i afsnit 3.4.1 er det derfor misvisende, når advokatvedtægten omtaler Advokatnævnet som et af Advokatsamfundets »organer«.

3.6. Frivillige foreninger og fora

3.6.1. Danske Advokater

Danske Advokater er en brancheforening, der blev stiftet i begyndelsen af 2008 med det formål at udvikle og styrke den enkelte advokatvirksomhed og advokatbranchen til gavn for branchen såvel som for samfundet. Foreningen deltager ligeledes i den offentlige debat, bl.a. om retssikkerhedsspørgsmål. Foreningen er samtidig samlingssted for stort set alle advokaternes specialforeninger. Foreningen tilbyder dernæst advokatvirksomhederne – herunder advokatfuldmægtige og sekretærer – en omfattende palet af efteruddannelseskurser, værktøjer og indkøbsfordele. Derudover tilbyder foreningen sine medlemmer at deltage i en særlig mærkningsordning for advokater, der arbejder med dødsbobehandling.

> Ordningen er i maj 2021 udbudt under betegnelsen »Trygt Boskifte« og udbydes af Danske Advokater i samarbejde med specialforeningen Danske Arveretsadvokater, se herom s. 176 f. Ved at bekræfte at ville de særlige oplysningsforpligtelser, som ordningen indebærer, får advokaten mulighed for at benytte et særligt ikon, ligesom advokatens klienter benytte en særlig funktionalitet, der løbende viser, hvordan bobehandlingen forløber.

Baggrunden for stiftelsen var den opfattelse, som udvalget bag betænkning 1479/2006 gav udtryk for (bl.a. s. 228) om det betænkelige i at overlade *offentligretlige* beføjelser til en brancheforening stiftet på privatretligt grundlag. Med betænkningens antagelse om, at Advokatsamfundet under udøvelsen af sine tilsynsfunktioner netop fik en sådan offentligretlig rolle, var det naturligt at overlade den branchemæssige interessevaretagelse til en privat forening bestående af medlemmer, der har indmeldt sig efter eget valg.

Netop denne frivillighed har haft som praktisk konsekvens, at Danske Advokater har kunnet agere meget friere i den retspolitiske debat. Foreningen har løbende markeret sine holdninger til både advokatretlige og advokatetiske pro-

blemstillinger, i 2021 bl.a. ved en kritik af forslagene i Konkurrence- og Forbrugerstyrelsens rapport af 14. januar 2021 om konkurrencen i advokatbranchen.

3.6.2. Specialforeninger

I tilknytning til det selvregulerende arbejde, der sker i Advokatsamfundets regi, og det retspolitiske arbejde, der foregår i Danske Advokaters regi, er der navnlig i forbindelse med denne forenings stiftelse i 2008 opstået en række foreninger, hvor advokater med særlige interesseområder mødes om fælles anliggender. Nogle af disse særlige advokatforeninger ligner de faglige sammenslutninger, som et foreningsland som Danmark gennem tiderne har fostret, også inden for det juridiske område: Man samles om sin fælles faglige interesse og udveksler viden og erfaringer – gerne i forbindelse med selskabelige arrangementer, der giver mulighed for at skabe kontakter og netværk. Andre særlige advokatforeninger har fra gammel tid virket som talerør for advokater, der udfører særlige hverv. Hertil hører fx Landsforeningen af Forsvarsadvokater (tidligere Landsforeningen af beneficerede advokater), der både har været talerør for disse advokater og formidler af særlig viden om utrykt strafferetlig og straffeprocessuel retspraksis.

De specialforeninger, der er tilknyttet Danske Advokater, har ladet foreningen danne rammerne for en særlig branding og kvalitetssikring knyttet til medlemskabet. Til denne kategori hører

- Advokater med Ejendomsadministration
- Ansættelsesadvokater
- Danmarks Skatteadvokater
- Danske Ejendomsadvokater
- Danske Arveretsadvokater
- Bestyrelsesadvokater
- Danske BOLIGadvokater
- Danske Familieadvokater
- Danske INKASSOadvokater
- Danske IT-advokater
- Danske Landbrugsadvokater
- Danske Mediatoradvokater
- Danske Miljøadvokater
- Foreningen af Danske Insolvensadvokater
- Landsforeningen af Forsvarsadvokater

— Oresundsadvokater og
— Procedureadvokater.

Advokater med Ejendomsadministration: Foreningen af Advokater med Ejendomsadministration blev stiftet i 2006 og betegner sig på en hjemmeside, der fremtræder som henvendt til klienter, som »dit juridiske netværk til specialister i ejendomsadministration«. Ifølge vedtægterne samler foreningen advokater med speciale i drift og administration af andelsforeninger, ejerforeninger, udlejningsejendomme og fredede ejendomme. Dens formål er at styrke medlemmerne konkurrencemæssigt over for konkurrenter samt højne medlemmernes faglige niveau inden for ejendomsadministration og tilknyttede retsområder.

Ethvert medlem af Advokatsamfundet, som er ejer af en advokatvirksomhed, kan optages som medlem. Advokater og advokatfuldmægtige hos medlemmerne kan optages som passive medlemmer. Medlemskab forudsætter aktiv deltagelse i foreningen. Medlemmer, der på væsentlig måde har overtrådt foreningens vedtægter eller lovgivningen i øvrigt, kan ved bestyrelsesbeslutning ekskluderes af foreningen. Bortset herfra har foreningen ingen disciplinære beføjelser over sine medlemmer.

Ansættelsesadvokater: Foreningen Ansættelsesadvokater blev stiftet i 2007 med henblik på at etablere et forum for drøftelse af de særlige advokatspecifikke spørgsmål, der knytter sig til rådgivning som advokat inden for det ansættelses- og arbejdsretlige område både nationalt og internationalt. Derudover har den til formål at *styrke fagligheden* og *kvaliteten* af den rådgivning, der ydes af advokater inden for det ansættelses- og arbejdsretlige felt. Alle advokater, der i væsentligt omfang beskæftiger sig med ansættelses- og/eller arbejdsret, kan blive medlem af foreningen. Det forudsættes, at medlemmer deltager aktivt i foreningen og er indstillet på at indgå i udveksling af viden og deltage i arrangementer.

Medlemmer, der på væsentlig måde overtræder foreningens vedtægter eller lovgivningen i øvrigt, kan ved bestyrelsesbeslutning ekskluderes af foreningen. Bortset herfra har foreningen ingen disciplinære beføjelser over sine medlemmer.

Danmarks Skatteadvokater: Danmarks Skatteadvokater præsenterer sig som »den officielle brancheforening for advokater med speciale i skatte- og afgiftsret«. Som medlemmer (hvoraf der p.t. er ca. 200) kan optages advokater og advokatfuldmægtige, der er indehavere af eller ansat på et advokatkontor, der driver selv-

stændig advokatforretning uden tilknytning til anden virksomhed. Dens formål er (i) at fremme advokaters interesse for og viden om skatteret; (ii) at virke for udbredelsen af advokater som skatterådgivere, herunder gennem forretningsudvikling inden for skatte- og afgiftsområde; samt (iii) at værne om retssikkerheden og sikre advokater indflydelse på den retspolitiske debat og lovgivningen samt forvaltningen heraf inden for skatte- og afgiftsområdet.

Ifølge vedtægterne kan den samlede bestyrelse beslutte, at et medlem skal udtræde af foreningen. Bortset herfra har foreningen ingen disciplinære beføjelser over sine medlemmer.

Danske Ejendomsadvokater: Danske Ejendomsadvokater er en specialistforening for advokater, der yder rådgivning til professionelle om en lang række juridiske discipliner, der alle har fast ejendom som omdrejningspunkt. Foreningen har egen økonomi, men er oprettet i nær tilknytning til Danske Advokater. I vedtægterne optræder binavnet »Danske Ejendomsadvokater« i øvrigt ved siden af hovednavnet »Danske Advokaters faggruppe for erhvervsejendomme og entreprise«.

Den nære tilknytning til Danske Advokater viser sig ved, at medlemskab af foreningen som udgangspunkt er åben for advokater og advokatfuldmægtige, der er indehavere af eller ansatte på et advokatkontor, der driver selvstændig advokatforretning, som er medlem af Danske Advokater. Som medlemmer kan dog også optages personer som ikke har denne medlemsforankring, samt personer med anden baggrund, der er beskæftiget inden for foreningens område, hvis de godkendes af bestyrelsen inden optagelse.

Foreningen har til formål at højne medlemmernes faglige niveau vedrørende erhvervsejendomme og entrepriser samt at virke for styrkelse af advokater som rådgivere i sager herom. Det sker primært gennem faglige arrangementer. Vedtægterne forudsætter, at medlemmerne deltager aktivt ved at afgive erfaringsmateriale, deltage i kursusvirksomhed eller lignende. Medlemmer, der på væsentlig måde har overtrådt foreningens vedtægter eller lovgivningen i øvrigt, kan ved bestyrelsesbeslutning ekskluderes af foreningen.

Danske Arveretsadvokater: Danske Arveretsadvokater samler ca. 300 advokater, der ifølge hjemmesiden er »specialister« i alle typer sager, der handler om familieformue, særeje, arv og testamenter og dødsbobehandling. Foreningen præsenterer sig i dag som en del af Danske Advokater, dog med egen økonomi. Dens hjemmeside er for hovedpartens vedkommende henvendt til personer (formentlig pri-

mært kommende klienter) med interesse for arveret. Alle advokater med interesse for arveret kan blive medlem. Foreningens specialiststatus, der omtales på hjemmesiden, er ikke understøttet af nogen certificeringsordning el.lign. Derimod foreslår foreningen løbende efteruddannelse, ligesom den udgiver et nyhedsbrev.

Ifølge vedtægterne kan bestyrelsen beslutte at ekskludere et medlem. Vedtægterne angiver ikke nærmere betingelser herfor. Eksklusionen kan af den ekskluderede indbringes for foreningens ordinære generalforsamling.

Bestyrelsesadvokater: Foreningen Bestyrelsesadvokater blev stiftet i 2006. Dens målgruppe er erhvervsadvokater, der har erfaring med bestyrelsesarbejde, eller som har interesse i at tilegne sig kompetencer inden for området. Foreningens formål er at styrke advokaters position inden for bestyrelsesarbejde og forbedre medlemmernes kompetencer som bestyrelsesmedlemmer i selskabsbestyrelser for derigennem at højne det professionelle bestyrelsesarbejde i Danmark.

Som medlemmer af Bestyrelsesadvokater optages advokater med interesse for og erfaring med bestyrelsesarbejde. Medlemmer af Bestyrelsesadvokater kan benytte Bestyrelsesadvokaters registrerede mærke »Bestyrelsesadvokat« og betegnelsen »Medlem af Bestyrelsesadvokater«.

Et medlem, som på væsentlig måde har overtrådt vedtægterne, reglerne om god advokatskik eller lovgivningen i øvrigt, kan efter bestyrelsesbeslutning ekskluderes af Bestyrelsesadvokater. Dermed ophører advokatens ret til at benytte det registrerede mærke »Bestyrelsesadvokat«.

Bestrider et medlem, at betingelserne for eksklusion er til stede, afgøres dette ved voldgift. Voldgiftsretten sammensættes af en advokat udpeget af bestyrelsen, en advokat udpeget af klageren og en opmand udpeget af formanden for Voldgiftsinstituttet. En klage har opsættende virkning, hvis et medlem inden 14 dage efter eksklusionsmeddelelsens afgivelse indbringer eksklusionsbeslutningen for voldgiftsretten ved at indsende begæring om voldgift til Bestyrelsesadvokaters administrator.

Danske BOLIGadvokater: Danske BOLIGadvokater samler advokater, som i kraft af en særlig certificering forventes at besidde et højt fagligt niveau inden for boligrådgivning. På grundlag af en aftale indgået mellem Forbrugerrådet og Advokatrådet har medlemmerne af Danske BOLIGadvokater forpligtet sig til at overholde et sæt etiske regler, som indeholder forpligtelser vedrørende interessekonflikter, markedsføring, honorarfastsættelse og afregning samt klagevejledning mv. Dermed adskiller foreningen sig fra de fleste af de øvrige advokatforeninger.

Foreningen stiller krav om, at dens medlemmer deltager i kurser, og bestyrelsen fører løbende tilsyn med, at foreningens medlemmer overholder de etiske regler, blandt andet ved at alle medlemmer er forpligtet til at modtage besøg af en auditor, som skal kontrollere, at det enkelte medlem efterlever sine forpligtelser. Advokater, der ikke overholder foreningens etiske regler, vil ved grov eller gentagen overtrædelse heraf kunne ekskluderes af foreningen og dermed miste adgangen til at anvende betegnelsen »Certificeret BOLIGadvokat«. Foreningen blev stiftet i 2000 og har i dag ca. 150 medlemmer fordelt over hele landet. Se nærmere om foreningen *Lars N. Knudsen* i Advokaten 1/2003, s. 13.

Danske Familieadvokater: Danske Familieadvokater blev stiftet i november 2004 og tæller i dag ca. 250 medlemmer med speciale i problemløsning og rådgivning om privatlivets jura. Ligesom det gælder Danske Arveretsadvokater, er dens hjemmeside for hovedpartens vedkommende henvendt til personer (formentlig primært kommende klienter) med interesse for familieret. Foreningen har til formål at fastholde og videreudvikle medlemmernes faglige niveau inden for rådgivning af private klienter og virke for en styrkelse af advokater som familierådgivere. Samtidig søger foreningen politisk indflydelse med det formål at forbedre lovgivning og sagsbehandling på familierettens område. Som medlemmer kan optages alle advokater, der arbejder i en advokatvirksomhed.

Medlemmer, der på væsentlig måde overtræder vedtægterne, som gentagne gange groft tilsidesætter de advokatetiske regler, eller som på anden måde skader foreningens renommé, kan ekskluderes af bestyrelsen.

Danske INKASSOadvokater: Danske INKASSOadvokater er en forening af advokatvirksomheder, der i særlig grad interesserer sig for inkasso. Ifølge vedtægterne har den til formål at deltage i den samfundsmæssige debat om private og offentliges muligheder for inkasso, at virke for en styrkelse af advokaternes position på området og at sikre et højt fagligt og etisk niveau med respekt af og forståelse for såvel kreditors som debitors situation og interesser.

Foreningen har vedtaget en række *kvalitetskrav*, der foreligger som et særskilt dokument, adskilt fra vedtægterne. Reglerne opstiller bl.a. krav vedrørende bemandingen af inkassosager, fordringens opgørelse og sagsbehandling ved retlig og udenretlig inkasso. Alle medlemmer af Danske INKASSOadvokater er forpligtet til at overholde disse krav. Hvis en klient eller en anden medlemsvirksomhed konstaterer, at et medlem ikke overholder kravene, kan det pågældende medlem indklages for foreningen eller Advokatnævnet. Endvidere kan foreningen på

eget initiativ foretage kontrol hos medlemmerne for at sikre kravenes overholdelse. Finder foreningens bestyrelse, at et medlem gentagne gange har tilsidesat foreningens kvalitetskrav, kan den træffe beslutning om at ekskludere medlemmet fra foreningen.

Danske IT-Advokater: Danske IT-Advokater samler advokater, der beskæftiger sig med rådgivning om informationsteknologi. Foreningen har ifølge vedtægterne til formål at udbrede kendskabet i it-branchen og blandt aktører relateret til danske advokater med speciale i it-ret, at virke for en styrkelse af disse advokaters position og at fungere som fagligt forum for foreningens certificerede og associerede medlemmer.

Som udgangspunkt forudsætter optagelse i Danske IT-Advokater *certificering* som it-advokat. Certificeringen kræver, at man lever op til en række krav om bl.a. at besidde stor viden inden for it-jura og it-branchen, at beskæftige sig med it-ret i væsentligt omfang, at have personlig integritet og arbejde efter en høj etisk standard. Medlemmer af Danske IT-Advokater skal gencertificeres hvert 2. år for at sikre, at alle medlemmer til enhver tid aktuelt lever op til foreningens krav.

Danske IT-Advokater tillader dog også, at også andre jurister end certificerede IT-advokater kan opnå en tilknytning til foreningen som *associeret medlem*. Et sådant medlemskab forudsætter, at man er uddannet cand.jur. eller cand.merc.jur. og har interesse for it-ret. Et associeret medlem, der ikke arbejder i en advokatvirksomhed, skal dog virke som selvstændig eller som (primært) in-house-rådgiver.

Danske Landbrugsadvokater: Danske Landbrugsadvokater har eksisteret siden 1982. Den samler advokater, der interesserer sig for og beskæftiger sig med jordbrugserhvervenes forhold. Foreningen har som sit formål at højne medlemmernes faglige niveau inden for landboret og inden for landbrugserhvervets regulering i dets helhed. Som medlem kan optages enhver advokat samt autoriserede advokatfuldmægtige, der er ansat hos advokater, som er medlem af foreningen. Efter ansøgning til bestyrelsen kan desuden optages personer, der arbejder for advokatstandens interesser og i særlig grad har interesse i foreningens formål.

Vedtægterne forudsætter, at medlemmer deltager aktivt i foreningen ved fx at afgive erfaringsmateriale eller deltage i kursusvirksomhed. Medlemmer, der i en sammenhængende periode på mere end 3 år ikke på nogen måde har deltaget i foreningens aktiviteter, kan bestyrelsen ved skriftligt påkrav opfordre til for fremtiden og inden for et år efter påkravets modtagelse at leve op til kravet om aktivt

medlemskab. Sker dette ikke, kan medlemmet efter indstilling fra bestyrelsen ekskluderes på en generalforsamling. Det samme gælder medlemmer, der på væsentlig måde har overtrådt foreningens vedtægter eller lovgivningen i øvrigt.

Danske Mediatoradvokater: Danske Mediatoradvokater er en landsdækkende forening med ca. 180 mediatoradvokater. Foreningen blev stiftet i januar 2003 på initiativ af Advokatsamfundet. Den har til formål at fremme mediation som konfliktløsningsmetode, bl.a. gennem at højne medlemmernes faglige niveau inden for mediation og at styrke advokaternes position på området. Desuden har foreningen til opgave at sikre Danske Advokaters indflydelse på lovgivningen inden for fagområdet. Som medlem af foreningen kan optages ethvert medlem af Danske Advokater eller Det Danske Advokatsamfund, der har gennemgået Advokatsamfundets mediatoruddannelse eller en tilsvarende uddannelse.

Ud over AER er medlemmerne underlagt foreningens særlige *etiske regler* for mediatoradvokater, omhandlende bl.a. mediators uafhængighed, fortrolighed, mv. Et medlem, der på væsentlig måde har overtrådt foreningens vedtægter, de generelle regler om god advokatskik, foreningens etiske regler for mediation eller lovgivningen i øvrigt, kan efter en bestyrelsesbeslutning ekskluderes af foreningen.

Danske Miljøadvokater: Danske Miljøadvokater samler advokater, der beskæftiger sig med rådgivning om miljøret. Den blev stiftet 1995 som Advokaternes Faggruppe for Miljøret, om end med egen økonomi. Dens formål er at højne medlemmernes faglige niveau inden for miljøret. Derudover har den til opgave at sikre Danske Advokaters indflydelse på lovgivningen inden for fagområdet.

Som medlem kan kun optages advokater, der er partnere eller ansatte i virksomheder, der er medlem hos Danske Advokater, samt ethvert andet medlem af Det Danske Advokatsamfund. Endvidere kan optages fuldmægtige ansat hos selvstændige advokater. Medlemskab forudsætter, at man deltager aktivt i foreningen ved afgivelse af erfaringsmateriale, deltagelse i kursusvirksomhed eller lignende. Hvis et medlem i en sammenhængende periode på mere end 3 år ikke på nogen måde deltager i foreningens aktiviteter, skal bestyrelsen ved skriftligt påkrav opfordre den pågældende til for fremtiden og inden for et år efter påkravets modtagelse at leve op til kravet om aktiv deltagelse i foreningen. Sker dette ikke, kan medlemmet efter indstilling fra bestyrelsen ekskluderes på en generalforsamling. Foreningen Danske Miljøadvokater tæller cirka 100 medlemmer.

Foreningen af Danske Insolvensadvokater: Danske Insolvensadvokater består af godt 300 advokater, der er specialiserede inden for rekonstruktion, afvikling og konkursbehandling af insolvente virksomheder. Ifølge vedtægterne har foreningen til formål at virke for en høj faglig og etisk standard inden for rekonstruktion, afvikling af insolvente virksomheder og konkursbehandling, for højnelse og videreudvikling af medlemmers faglige kompetencer inden for de nævnte områder samt for udbredelse af kendskabet til danske advokaters rådgivningsydelser i forbindelse med rekonstruktion mv. Gennem deltagelse i Danske Advokater arbejder foreningen for at sikre indflydelse på lovgivningen inden for de nævnte områder.

Som medlemmer af Danske Insolvensadvokater kan optages advokater med særlig interesse for og indsigt i insolvensretlige områder. Endvidere tilbyder foreningen certificering som insolvensadvokat til medlemmer, der opfylder en række kriterier, herunder besiddelse og opretholdelse af ekspertise inden for insolvensret, høj anseelse og tillid og et højt fagligt niveau. Hvis bestyrelsen bliver bekendt med, at et medlem gentagne gange eller groft har tilsidesat sine forpligtelser i henhold til foreningens vedtægter, konkursloven eller anden lovgivning over for skifteretten, kreditorer og/eller andre, herunder væsentligt har tilsidesat kreditorinteresser, er foreningens bestyrelse berettiget til efter sit skøn at ekskludere medlemmet.

Foreningen har etableret en certificeringsordning, der giver medlemmer mulighed for at blive »Certificeret insolvensadvokat«. Certificerede insolvensadvokater er underlagt et mindstekrav til dokumenteret praktisk erfaring og løbende efteruddannelse. Se nærmere om ordningen *Pernille Bigaard, Victoria Grevit Eriksen* og *Anders Hoffmann Kønigsfeldt*: Kørekort til insolvensret, ET 2016, s. 227 ff.

For at blive certificeret skal man have været bestallingshavende advokat i mindst 2 år og være medlem af Foreningen af Danske Insolvensadvokater. Advokaten skal dernæst besidde og opretholde ekspertise inden for insolvensret ved at opfylde mindst halvdelen af den for advokater pligtmæssige efteruddannelse med insolvensretlige, relevante fagmoduler. Derudover skal han beskæftige sig med et eller flere af følgende insolvensretlige emneområder i et væsentligt omfang, som er fastlagt til at udgøre minimum 500 debiterbare timer årligt over en 2-årig periode: Konkurs, Rekonstruktion i konkurslovens forstand, Udenretlig rekonstruktion og omstrukturering, Gældssanering, Tvangsopløsning af selskaber, Insolvensretlig behandling af dødsboer eller Anden form for insolvensretlig rådgivning.

For ekspertise inden for insolvensret kræves endvidere et indgående og bredt funderet kendskab til konkurs- og/eller rekonstruktionsbehandling, og at den pågældende selv har udført/eller været involveret i de hermed forbundne opgaver,

herunder har dokumenterbar praktisk erfaring med hovedparten af de under det samlede speciale omfattede væsentlige opgaver.

Derudover er der krav om, at den certificerede insolvensadvokat skal besidde og opretholde høj anseelse og tillid blandt kolleger, klienter og i offentligheden og håndtere sager effektivt og på et højt fagligt niveau, herunder under hensyntagen til repræsentation af kreditorer, den offentlige regulering, offentlige krav/ønsker og skyldnere. Gentagne eller grove overtrædelser af god advokatskik kan medføre, at certificering af den pågældende advokat tilbagekaldes. Afgørelsen sker efter en konkret vurdering af det/de foreliggende forhold, og det betragtes i denne sammenhæng som en skærpende faktor, hvis overtrædelse er sket inden for insolvensrettens område.

Foreningen af Udlændingeretsadvokater: Foreningen af Udlændingeretsadvokater (også kaldet FAU) er et fagligt netværk for advokater og advokatfuldmægtige, der beskæftiger sig med udlændingeret, herunder asylsager, sager om familiesammenføring, studie- og arbejdstilladelser, visumsager, inddragelsessager, etc. Som medlemmer kan optages advokater og advokatfuldmægtige med interesse for udlændingeret. Foreningens formål er ifølge vedtægterne at varetage medlemmernes interesser inden for udlændingerettens område. Derudover afgiver foreningen med jævne mellemrum høringssvar om relevant lovgivning og deltager i debatten om udlændingeret- og praksis. Foreningen har ca. 60 medlemmer.

Foreningen for Erstatnings- og Forsikringsret: Foreningen for Erstatnings- og Forsikringsret blev stiftet i 1998 og har til formål at højne medlemmernes faglige niveau inden for erstatnings- og forsikringsret og virke for en styrkelse af advokaters rådgivningsposition inden for fagområdet. Som medlem kan optages ethvert medlem af Det Danske Advokatsamfund, fuldmægtige ansat hos medlemmer af Det Danske Advokatsamfund samt studerende, der har indgået aftale om ansættelse hos et medlem af Det Danske Advokatsamfund, der også er medlem af foreningen. Det forudsættes, at medlemmer deltager aktivt i foreningen. Hvis et medlem i en sammenhængende periode på mere end 1 år ikke på nogen måde har deltaget i foreningens aktiviteter, kan bestyrelsen ved skriftligt påkrav opfordre medlemmet til for fremtiden og inden for 3 måneder at leve op til foreningens krav om aktiv deltagelse. Sker dette ikke, kan medlemmet ekskluderes af foreningen ved bestyrelsesbeslutning.

Landsforeningen af Forsvarsadvokater: Landsforeningen af Forsvarsadvokater har til formål at varetage medlemmernes interesser i forbindelse med udførelsen af deres hverv og agere i spørgsmål vedrørende retssikkerhed og lovgivningsinitiativer, virke for medlemmernes uddannelse, varetage høringer, forhandle spørgsmål i relation til beneficier, medvirke i salærdrøftelser med landsretspræsidenterne samt samarbejde med Advokatsamfundet og Danske Advokater i anliggender af almen interesse for foreningens medlemmer, herunder i spørgsmål vedrørende retssikkerhed og lovgivningsinitiativer.

Som medlemmer kan optages advokater, der er antaget til at blive beskikket som offentlig forsvarer, samt advokater og advokatfuldmægtige, der har interesse for og beskæftiger sig med straffesager. Advokater, der *ikke* er beneficerede, skal i forbindelse med ansøgning om medlemskab indsende en straffeattest og en udtalelse fra Advokatsamfundet, hvori det er oplyst, om ansøgeren tidligere er pålagt disciplinære sanktioner. Hvis ansøgeren har verserende sager i Advokatnævnet, skal dette også oplyses. På baggrund heraf afgør foreningens bestyrelse, om ansøgeren kan optages som medlem i foreningen.

Oresundsadvokater: Foreningen Oresundsadvokater blev stiftet i 2006 og har til formål at højne medlemmernes faglige viden om juridiske og kulturelle forhold i øresundsregionen og at synliggøre medlemmerne i regionen. Foreningen består af danske og svenske advokater med interesse og viden om juridiske problemstillinger, der knytter sig til danske og svenske forhold. Oresundsadvokater arbejder inden for alle retsområder, hvor det er relevant at fokusere på dansk-svenske forhold. Som medlem kan optages aktivt praktiserende advokater, der er medlem af Advokatsamfundet i enten Danmark eller Sverige og har interesse i juridiske problemstillinger med relation til Øresundsregionen.

Procedureadvokater: Foreningen Procedureadvokater blev stiftet i 2007. Foreningens formål er at være et forum for erfaringsudveksling med kolleger og domstolssystemet, sætte fokus på økonomien i procesførelse, være progressiv i forhold til markedsføring af procesprodukter som varemærke for advokatbranchen samt at afholde arrangementer, der sætter fokus på proceduren som håndværk. Foreningen har knap 300 medlemmer. Som medlem kan optages enhver advokat eller advokatfuldmægtig, der har særlig interesse for og indsigt i procesret og retssagsførelse, herunder voldgiftssager. Hvis et medlem på væsentlig måde har overtrådt foreningens vedtægter, reglerne om god advokatskik eller lovgivningen i øvrigt, herunder særligt inden for procesførelse, kan bestyrelsen ekskludere

medlemmet fra foreningen. Det samme gælder, hvis Advokatnævnet frakender medlemmet retten til at udøve advokatvirksomhed.

3.6.3. Øvrige advokatforeninger og faglige fora

Baggrund: Ligesom andre professionelle har jurister en langvarig tradition for at slutte sig sammen i faglige fora og selskaber, der dels tjener faglige formål (herunder ved foredragsarrangementer og kursusvirksomhed), dels etablerer sociale rammer, der kan understøtte en forretningsmæssigt nødvendig netværksopbygning. Det hører dog til undtagelsen, at sådanne faglige fora er normdannende, herunder gennem vedtagelse af normer og retningslinjer for god skik.

På lokalt plan er der opbygget juridiske foreninger (der fx samler juristerne i en by omkring et foredrag og et efterfølgende middagsarrangement). Hertil føjer sig de advokatforeninger, der virker i tilknytning til som regel den enkelte retskreds, fx Københavns Advokatforening og Aalborg Advokatforening. Disses formål er typisk at fremme advokaternes praktiske samarbejde i foreningens område samt at tilbyde efteruddannelseskurser for medlemmerne i tilknytning til foreningens arrangementer. Der findes i øvrigt et stort antal landsdækkende faglige sammenslutninger, der retter sig mod en række faglige specialområder. I enkelte tilfælde har faglige selskaber valgt at profilere sig i retspolitiske diskussioner. Det gælder fx for Foreningen Industriel Retsbeskyttelse.

Højesteretsskranken: Foreningen Højesteretsskranken blev stiftet i 1879, hvor medlemskredsen vistnok talte samtlige højesteretssagførere. Foreningens formål var dengang reelt at begrænse tilgangen af højesteretssagførere. Efter en kortere årrække blev foreningen inaktiv, men vågnede til live igen i 1930. Efter at højesteretssagførerprøven blev afskaffet i 1958, blev foreningen i 1980 lukket op for advokater, der opfyldte bestemte betingelser om at have ført sager for Højesteret. Betingelserne er siden blevet lempet, og foreningen tæller i dag ca. 200 medlemmer. Foreningens formål har siden 1980 været at bidrage til, at højesteretsproceduren foregår på den for retten og for offentligheden bedste måde. Det fremmes ved kursus- og foredragsvirksomhed og ved dialog med Højesteret på rettens initiativ.

Sø- og Handelsrettens dialogforum: Sø- og Handelsretten har etableret to dialogfora for advokater som repræsentanter for rettens brugere: Dialogforum Insolvens og Dialogforum Civil. I hvert dialogforum er der i alt 8 advokatmedlemmer, som

alle er udpeget af advokaternes egne organisationer. Retten orienterer løbende begge dialogfora om væsentlige, generelle forhold i retten og inviterer til møder i retten 1-2 gange årligt.

3.7. Aftaleregulering

3.7.1. Klientaftalen

Udgangspunkt: Klientaftalen er den aftale mellem advokaten og klienten, der afgrænser advokatens opdrag og – i det omfang opdraget ydes mod betaling – foreskriver, hvorledes der skal betales herfor. Dansk ret lægger ingen almindelige begrænsninger i muligheden for at aftaleregulere forhold, der er genstand for offentligretlig regulering, som det fx er tilfældet for advokatpligterne. Hvor sådanne *offentligretlige* regler efterlader spillerum, kan det netop være nyttigt at aftaleregulere advokatens opfyldelse af disse pligter. Vilkår herom kan fx fastslå detaljer om sikring af klientkontomidler, forsikringsforhold, oplysninger om og samtykke til mulige interessekonflikter og vederlagets beregning. Også andre, rent *obligationsretlige*, aspekter af parternes respektive ydelser kan selvfølgelig aftaleregulere, fx om opdragets indhold, tidsrammer, ansvarsforhold samt betalingstermin er. De retlige aspekter heri behandles i kapitel 16, hvortil henvises.

Pligt til aftaleregulering: For visse aftaletemaer er der *pligt* til at foretage en sådan regulering – eller i hvert fald til at sikre den fornødne præcisering ved aftaleindgåelsen. Det gælder fx vilkår om advokatens salær i *forbrugeraftaler*, se AER art. 30. På enkelte områder giver regelværket udtrykkelig *ret* til at aftaleregulere. Det gælder fx om de fravigelser af interessekonfliktreglerne i AER, som kan ske med kliente(r)n(e)s samtykke, jf. art. 12.

Klientaftalen: Alle advokatopdrag, der ikke er baseret på en retsbeslutning, vil udspringe af en skriftlig eller mundtlig aftale mellem advokat og klient. En sådan aftale betegnes i det følgende som en *klientaftale*. Klientaftalen vil ofte følge i kølvandet på mundtlige drøftelser (typisk under et eller flere møder) og skriftlige bekræftelser. Det forekommer forholdsvis sjældent, at advokaten og klienten nedfælder klientaftalen i et særskilt dokument, der underskrives. Typisk vil advokaten sende en *opdragsbekræftelse*. Der findes ingen standarddokumenter for advo-

kataftaler, således som man kender det på andre rådgivningsområder (som fx ABR 18).

Uanset formen vil aftalen som minimum skulle tage stilling til de centrale rettigheder og pligter: Hvad angår opdraget, og hvilket mål har parterne sat for det? Hvilken fuldmagt skal advokaten have under opdragets udførelse? Hvilken betaling skal klienten præstere?

Aftaler om opdrag ved retsbeslutning: Hviler opdraget på en *retsbeslutning*, jf. nærmere afsnit 4.3.4, behøves strengt taget ingen klientaftale, idet dog AER's regler om prisoplysning skal iagttages, jf. herom afsnit 16.1.5. Selv om et advokatopdrag hviler på en retsbeslutning, kan det dog give god mening for advokaten at indgå aftale med klienten om de forhold, som ikke er omfattet af denne hjemmel. Sådanne supplerende aftaler kan fx tjene til at afstemme parternes forventninger til opdragets udførelse. Dernæst kan de udmønte de advokatpligter, som advokaten i alle tilfælde er underlagt, herunder om håndtering af interessekonflikter.

Inden for det vidtrækkende område, hvor der er aftalefrihed, udgør klientaftalen det primære retsgrundlag for det aftalebaserede advokatopdrag. Indholdet af klientaftalen spiller derfor en central rolle for den retlige regulering af advokatopdraget. Klientaftalens problemer omtales i kap. 15.

Aftalefriheden: Aftalen mellem advokat og klient er som udgangspunkt genstand for den almindelige aftalefrihed, som gælder i dansk ret. En klar og forståelig aftaleregulering vil typisk kunne reducere risikoen for skuffelser og dermed sikre grundlaget for den gensidige tillid mellem advokat og klient. Som nærmere anført i afsnit 16.1.3 lægger generalklausulen om god advokatskik, jf. RPL § 126, stk. 1, visse præceptive begrænsninger i den aftalefrihed, der omgiver klientaftalen. Disse spørgsmål berøres ikke yderligere her.

AER som aftalegrundlag: Det er ikke almindeligt at gøre AER til et særskilt vilkår i aftalen mellem advokat og klient. Der er imidlertid intet retligt til hinder for at gøre det. Ligesom en klientaftale ofte vil *præcisere* det spillerum, der ellers ville følge af generalklausulen i RPL § 126, stk. 1, kan man principielt også ved aftale *udvide* det ved en tilstrækkeligt præciseret henvisning til AER. Et sådant aftalevilkår vil afskære advokaten fra under en senere nævns- eller retssag at anfægte, at en bestemmelse i AER i den konkrete sag reflekterer »god advokatskik«, jf. § 126, stk. 1.

Hjemmel for ugyldighed: Hvis klientaftalen efter sit indhold eller pga. forhold ved dens indgåelse tilsidesætter »god advokatskik«, mister den ikke af den grund sin gyldighed. En tilsidesættelse af generalklausulerne i RPL § 126, stk. 1 og 4, medfører ikke i sig selv ugyldighed. Ugyldighedsvirkninger kræver hjemmel i en ugyldighedsregel. Har retsbruddet fx påvirket aftalens indgåelse eller indhold på en måde, der fremkalder urimelighed, kan AFTL § 36 efter omstændighederne udgøre en sådan hjemmel. Se herved *U 2019.3422 H*, der fastholdt et realkreditinstituts aftalehjemmel til ensidigt at ændre bidragssatsen, selv om instituttet havde tilsidesat de gældende oplysningsforpligtelser. Højesteret bemærker bl.a., at vilkåret i øvrigt ikke fandtes urimeligt mv. Se omvendt *U 2019.2389 V*, der fandt en honoraraftale indgået i strid med god skik-bestemmelsen i LJR § 2, stk. 1, ugyldig, jf. AFTL §§ 38 c og 36.

Den eneste aftaleretlige retsvirkning, der kan udledes af § 126, findes i stk. 2, der i almindelighed betegnes »den lille generalklausul«. Denne bestemmelse afskærer advokaten fra at kræve et højere vederlag for sit arbejde, end hvad der kan anses for rimeligt. Dette resultat følger af almindelig aftaleretlig teori og praksis, der lægger til grund, at offentligretlige retsbrud ikke uden videre medfører ugyldighed.

3.7.2. Almindelige forretningsbetingelser

Klientaftalen vil ofte henvise til de forretningsbetingelser, der er gjort tilgængelige på advokatfirmaets hjemmeside. Sådanne forretningsbetingelser kan fx indeholde vilkår om håndtering af personoplysninger, ansvarsbegrænsning, forsikringsdækning, betalingsterminer eller praktiske forhold vedrørende betaling mv.

I dag er det helt almindeligt at synliggøre aftalevilkår på den måde. Derfor vil den slags vilkår uden videre *forpligte* advokaten, hvis ikke de udtrykkelig er fraveget i den konkrete klientaftale. Det gælder, uanset om advokaten er tilknyttet advokatfirmaet som partner (og dermed umiddelbart omfattet af vilkårene), som ansat advokat eller kontorfælle. Klienterne forventes ikke at foretage selskabsretlige studier om den specifikke relation mellem advokaten og firmaet.

Fraviger klientaftalen advokatfirmaets almindelige vilkår, vil en *lex specialis*-betragtning almindeligvis give klientaftalen forrang. Er klientaftalen *tavs*, og er den i øvrigt koncentreret om centrale hovedvilkår, vil der normalt gælde en formodning for, at firmaets almindelige regler finder anvendelse.

Værdigrundlag mv.: En række advokatfirmaer har opstillet særlige regler eller *værdigrundlag*, der i relation til forskellige aspekter af den advokatretlige regulering supplerer og fortolker den regulering, der følger af AER og den almindelige lovgivning. Sådanne udmeldinger har sjældent betydning for retsforholdet til klienten. For en obligationsretlig vurdering vil de ofte have karakter af anprisninger, der kun i grænsetilfælde kan influere på de advokatretlige krav til advokatens adfærd, til kvaliteten af advokatydelsen eller til honorarkravet. Udmeldingen har som regel til formål at skabe et brand udadtil ved fx at lægge fast, hvilke typer af sager firmaet tager eller ikke tager.

> I tråd med tidens strømninger formulerer mange store og mellemstore advokatfirmaer et »værdigrundlag« på deres hjemmeside. Disse tekster minder som regel meget om hinanden. Stort set alle lover fx at levere den optimale rådgivning til den bedste pris og med dygtighed og klient- og forretningsforståelse. På nogle hjemmesider vil man herudover få oplysninger om, hvilke typer af sager firmaet til- og fravælger, og i hvilket omfang det agerer *pro bono*. Meldinger om fravalg af bestemte typer af rådgivning forekommer sjældent og i så fald i underforstået skikkelse. Når Vilsøe Boligadvokater fx som et af sine værdigrundlag (om »Kvalitet og værdiskabelse«) anfører, at firmaet »leverer høj kvalitet og værdi til vores kunder, hinanden *og samfundet*« (udhævet her), indebærer dette fx angiveligt et fravalg af opdrag, der tilsigter »skattetænkning« mv.

Nogle advokatfirmaer vælger at afgive et signal til kommende klienter om, at firmaet kun varetagere af bestemte *partsinteresser* (fx arbejdsgivere, ejendomskøbere, forbrugere, udlændinge eller it-leverandører). Den slags udmeldinger kan have betydning for klientens forventninger om, hvornår der foreligger en interessekonflikt.

Det forekommer også, at advokatfirmaet på forhånd signalerer, hvilke procesformer den nærer særlig sympati for – eller er særligt egnet til at gennemføre – fx mediation frem for søgsmål. Sådanne udmeldinger svarer til at angive, hvilke specialer virksomheden særligt fokuserer på.

3.7.3. Foreningsspecifikke regler

Som anført i afsnit 3.4.6 har nogle af de specialforeninger, der er organiseret under Danske Advokater, formuleret etiske regler, der som sådanne kan være egnede til at skabe forventninger til kvaliteten af den præsterede rådgivning eller andre forhold af betydning for opdraget. Dette gælder fx, i det omfang advokaten i sin markedsføring fremhæver sit foreningsmedlemskab (hvilket han normalt vil gøre). Hermed forpligtes han efter omstændighederne videre, end hvad der ville

følge af generalklausulen i RPL § 126, stk. 1. Den praktiske betydning heraf er dog beskeden, i det omfang der – som det ofte er tilfældet – er tale om generelt holdte programerklæringer om rådgiverens pligt til at vise omhu og sikre uafhængighed mv.

Blandt de – få – temaer, der vil kunne få særskilt aftalevirkning i medfør af reglerne for *Danske BOLIGadvokater*, er pligten til ved en forbrugers henvendelse *vederlagsfrit* at yde den nødvendige indledende vejledning, som i det enkelte tilfælde måtte være nødvendig for at gøre forbrugeren i stand til at overskue en eventuel kommende bolighandel.

KAPITEL 4

Grundlæggende begreber og relationer

4.1. »Advokater«

Pligtsubjektet: Den advokatretlige regulering angår advokater (dvs. personer med advokatbeskikkelse, jf. §§ 119-122), der – som det siges i titlen på RPL kap. 12 – udøver »advokatvirksomhed«. Efter sin ordlyd forpligter den derimod ikke det advokatselskab, som advokaten måtte virke i efter reglerne i RPL § 124. Advokatfuldmægtige kan ikke pålægges disciplinært ansvar for brud på generalklausulen i RPL § 126, stk. 1. Ansvaret herfor påhviler advokaten. Dette er bl.a. fastslået ved *ANK af 23. marts 1998* (j.nr. 41-202-44), omtalt i Advokaten 4/2020, s. 51 f.

At reglernes pligtsubjekt som udgangspunkt er den enkelte advokat, ikke hans selskab, bekræftes også af RPL § 124 b, der slår fast, at advokaten (eller en anden ansat i selskabet, der i medfør af § 124 c, stk. 1, nr. 2, ejer aktier eller anparter heri) hæfter personligt sammen med selskabet for ethvert krav, der er opstået som følge af vedkommendes bistand til en klient. Udgangspunktet hviler på den grundlæggende opfattelse, at advokatprofessionen er et liberalt erhverv, jf. nærmere afsnit 1.2.2, hvor rådgiveren som uafhængig person står bag sin rådgivning.

Ifølge RPL § 127 a gælder reglerne i §§ 125-127 dog også for advokatselskaber. Henvisningen omfatter de centrale advokatpligter, herunder generalklausulen i RPL § 126, stk. 1.

Ligeledes følger det af RPL § 146, stk. 1, og § 147 b, stk. 1, at salær- og disciplinærklager også kan rejses mod et advokatselskab. Men på grund af hæftelsesreglen i § 124, stk. 2, og fordi advokaten i disse tilfælde forventes at stå bag de rele-

vante firmabeslutninger, indebærer denne regel ingen reel modifikation af det principielle udgangspunkt.

Ifølge Advokatnævnets faste praksis kan salærklager også indgives mod et advokatinteressentskab. Denne praksis støttes af den obligationsretlige realitet, at det er advokatinteressentskabet, der rejser kravet mod klienten, og af den selskabsretlige realitet, at et honorar også tilfalder fællesskabet og ikke dets enkelte deltagere.

I større advokatfirmaer udføres centrale opgaver af betydning for overholdelse af god advokatskik (fx kundekendskabsprocedurer efter hvidvaskloven og interessekonflikttjek) af særligt uddannede medarbejdere. Når resultatet af sådanne undersøgelser foreligger, vil de føre til en beslutning truffet af en advokat, som denne hæfter personligt for. Har advokaten delegeret beslutningen til den administrative medarbejder, vil han hæfte for den som fuldmagtsgiver, uanset om medarbejderen er advokatfuldmægtig, administrativ medarbejder eller stud.jur.

Opdragets karakter: Både generalklausulen i RPL § 126, stk. 1, og AER gælder uanset det enkelte opdrags karakter. Opdraget kan være baseret enten på en aftale (se herom afsnit 3.5) eller på en retsbeslutning (se herom afsnit 4.3.4). Reglerne for opdragets antagelse behandles i afsnit 4.3.

Selv om god skik-standarden som udgangspunkt er den samme, uanset opdraget, vil de konkrete forhold i det enkelte opdrag kunne påvirke standardens udformning. Om der fx foreligger en interessekonflikt, beror bl.a. på karakteren af den interesse, der gør sig gældende i det konkrete opdrag. Her spiller det ind, om opdraget fx angår en ejendomshandel, en straffesag, en virksomhedsoverdragelse eller en ægteskabssag. I det hele taget formes kravene til »god advokatskik« af, hvilken grad af intimitet og loyalitet der forventes at bestå mellem advokat og klient. Også i vurderingen af, om advokaten kan fravige sin tavshedspligt, spiller opdraget ind. Samme princip er forudsat ved reglerne om vidneudelukkelse i RPL § 170, stk. 2, og undtagelsesbestemmelserne i hvidvasklovens § 14, stk. 6, og § 27, jf. herom s. 410.

Advokaten og advokatfirmaet: Derimod må det antages at være uden betydning for indholdet af »god advokatskik«, hvilken specifik advokat eller hvilken type advokatfirma der er tale om at bringe reglerne i anvendelse over for. Her er reglernes udgangspunkt klart: De gælder for høj som for lav. Den mindre respekterede advokat forventes at overholde samme krav om etik og værdighed som hans højt respekterede kollega, se hertil diskussionen hos *Deborah L. Rhode & Geoffrey C.*

Hazard, Jr.: Professional Responsibility and Regulation (2007), s. 270 f. Både aftalen og advokatens eller advokatfirmaets markedsføring kan dog være egnet til at give nuværende og kommende klienter visse forventninger, som herefter vil påvirke de almindelige krav til opdragets udførelse. Disse krav har dog ikke i sig selv noget med selve opdraget at gøre. Nærmere om dette samspil i afsnit 3.5.

Obligationsretlige krav: Som hermed antydet kan der være stor forskel på, hvilke forventninger klienten i obligationsretlig henseende kan stille til kvaliteten af advokatens ydelse. Med en advokatstand, der er så forskelligartet, som tilfældet er i dag, bør der være en vis forbindelse mellem de kvalitative forventninger, klienter stiller til en »lavprisvare«, og dem, der stilles til et højprofileret advokatfirma, se hertil *Mads Bryde Andersen*: Lærebog i Obligationsret I (2020), s. 309. Den forbindelse, der ifølge almindelige obligationsretlige principper antages at bestå mellem vederlagets størrelse og kvalitetsforventningerne, gælder også for advokatydelser. At dette er tilfældet, er navnlig klart, når advokater optræder i teamworks opbygget med henblik på komplekse og mandskabskrævende projekter.

4.2. »Advokatvirksomhed«

Formel afgrænsning: At drive »advokatvirksomhed« indebærer at udbyde og præstere juridiske tjenester på et marked under anvendelse af advokattitlen, herunder at give møde for andre ved domstolene som advokat, jf. RPL § 260, stk. 2. Begrebet er dermed afgrænset formelt. Det tager udgangspunkt i selve titlen og føjer dertil det kendetegn, som i særlig grad er forbeholdt advokaten, nemlig at føre retssager. Tilsvarende afgrænsninger kendes også fra andre lovregulerede områder, fx inden for den finansielle sektor, hvor bl.a. betegnelser som »bank« og »pengeinstitut« er forbeholdt de finansielle virksomheder, som med hjemmel i FIL har opnået tilladelse til at drive de særligt lovregulerede typer af virksomhed, jf. FIL § 7, stk. 1 (om tilladelseskravet) og stk. 4 (om eneretten til at benytte disse betegnelser).

Efter AER art. 71 skal ordet »advokat« indgå i et advokatfirmas navn eller en tilføjelse dertil. En virksomhed kan imidlertid godt blive anset for at drive advokatvirksomhed, uden at den angiver sig som en sådan. I *U 1990.413 ØLK* fandt Østre Landsret således, at arbejdet i Københavns Retshjælp i det hele måtte sidestilles med arbejdet i et advokatfirma. Retten lagde vægt på, at arbejdet i Retshjælpen forestås af bestallingshavende advokater – herunder flere beneficerede – der har det overordnede ansvar for alt materiale, der udgår skriftligt fra Retshjæl-

pen, og som tillige fører en personlig samtale med enhver klient, der ønsker at indsende andragende, udtage stævning eller oprette testamente. Derfor fandtes beskyttelsen i RPL § 170 tillige at måtte gælde Retshjælpen og, jf. stk. 4, dennes medarbejdere.

Materiel afgrænsning: I bemærkningerne til det lovforslag, der førte til 1990-ændringen af retsplejelovens afsnit om advokater med sigte på retten til at drive advokatvirksomhed i selskabsform (FT 1989-90, tillæg A, sp. 3857 f.), forsøgte Justitsministeriet en materiel afgrænsning af begrebet »advokatvirksomhed«. Hermed sigtedes til »juridisk rådgivning og i forbindelse hermed økonomisk og anden rådgivning til klienten samt repræsentation af denne for domstolene og over for andre offentlige myndigheder og organisationer samt i retslige spørgsmål og tvister i øvrigt«.

Ved at inddrage »økonomisk og anden rådgivning« anerkender denne materielle definition, at advokatens bistand ikke udelukkende afgrænses ved den juridiske faglighed, som advokatreglerne kræver, både som betingelse for at opnå bestalling, jf. RPL § 119, og gennem reglerne om obligatorisk efteruddannelse, jf. RPL § 126, stk. 5. Se i samme retning *Martin Lavesen & Lars Økjær Jørgensen*: Advokatetik – ret & rammer (2022), s. 53 ff., og *Lars Heuman*: God advokatsed (2013), s. 113 ff.

> En lignende begrebsafgrænsning anvendes i Rule 2.1 i ABA's *Model Rules*, der definerer kravene til advokatens rolle som »advisor« således: »In rendering advice, a lawyer may refer not only to law but to other considerations such as moral, economic, social and political factors, that may be relevant to the client's situation.« ABA ledsager selv bestemmelsen med følgende kommentar: »Advice couched in narrow legal terms may be of little value to a client, especially where practical considerations, such as cost or effects on other people, are predominant. Purely technical legal advice, therefore, can sometimes be inadequate. It is proper for a lawyer to refer to relevant moral and ethical considerations in giving advice. Although a lawyer is not a moral advisor as such, moral and ethical considerations impinge upon most legal questions and may decisively influence how the law will be applied.«

Ikke-juridisk rådgivning? For denne materielle afgrænsning af begrebet »advokatvirksomhed« er det altså ikke afgørende, at advokaten nødvendigvis rådgiver om jura. Et råd, der ud fra kendskabet til brancheforhold eller almenmenneskelig erfaring løser klientens problem, vil også udgøre advokatrådgivning, hvis blot

det problem, som klienten meldte sig med, enten fremstod som juridisk eller kunne få juridiske konsekvenser. Derfor vil den klient, der søger advokatens bistand i et rent menneskeligt anliggende (»skal jeg lade mig skille?«), godt kunne søge advokatbistand, når anliggendet (som i eksemplet) netop vil have retlige konsekvenser. Ligeledes vil en advokat, der rådgiver inden for et retsområde, som traditionelt henhører under en anden rådgiverprofession (fx inden for patent- og varemærkeområdet), yde advokatrådgivning, allerede fordi disse retsområder definitorisk er juridiske. Se herved *ANK af 11. september 2014*, sagsnr. 2012-1375, der fandt, at et advokatfirma burde have foretaget en nyhedsundersøgelse af en opfindelse, som klienten søgte rådgivning herom, idet den kunne have afklaret, at yderligere rådgivning var irrelevant, fordi opfindelsen ikke kunne patenteres. Det må ligeledes antages, at rådgivning i sagsforhold, der er – eller kan blive – genstand for offentlighedens bevågenhed, inden for visse grænser også kan angå forhold, som berører muligheden for at påvirke den offentlige opinion eller myndigheders eller virksomheders ageren i sagen.

Opdragets betydning: Den personlige rådgivning er i fokus for begrebet advokatrådgivning. Som anført i afsnit 4.3 forudsættes der at foreligge et advokatopdrag. Inden det sættes i værk, skal advokaten have gennemført en række undersøgelser af opdraget og af sin kommende klient for at afklare, om der er retlige hindringer (fx ved risikoen for interessekonflikter) for at påtage sig det. Hvis ikke advokatopdraget udspringer af en retsbeslutning (fx en beskikkelse), vil et positivt udfald af disse undersøgelser føre til en *klientaftale*, der fastslår opdragets afgrænsning og (inden for de grænser, der sættes af advokatrettens almindelige regler) kravene til advokatydelsen. Disse spørgsmål behandles nærmere i afsnit 3.4.

Brug af medhjælp mv.: Inden for klientaftalens rammer og med fornødent samtykke fra klienten står det advokaten frit, hvilke værktøjer han vil støtte sig til i udførelsen af opdraget, og hvilke medarbejdere og underleverandører han vil involvere, se hertil også AER art. 17 omtalt s. 361. Så længe opdraget aftaleretligt og advokatretligt kun forpligter advokaten, vil antagelsen af en sådan medhjælp ikke fratage opdraget dets karakter af advokatopdrag. Ligeledes vil advokaten kunne benytte sig af de elektroniske søgeværktøjer samt kommunikations- og dokumenthåndteringssystemer, som han finder hensigtsmæssige.

Legaltech-ydelser? Hvis sådanne værktøjer lægges frit frem for almenheden til teknisk anvendelse uden tilknyttet personlig rådgivning fra advokatens side, vil der ikke foreligge et advokatopdrag. Sådanne tiltag må i dag betragtes som markedsføringsaktiviteter, som kan udføres som led i en advokatvirksomhed, og herunder navnlig med henblik på at etablere advokatopdrag. Stiller advokaten derimod som led i sin advokatvirksomhed *og mod vederlag* sådanne værktøjer til brug for almenheden, må han ved aftale etablere advokatopdrag i det enkelte tilfælde efter de almindelige regler herom, idet advokatvirksomheden vil give klienten en forventning om, at der leveres en hertil hørende advokatrådgivning. Derfor bør advokater, der ønsker at levere legaltech-ydelser uden for advokatopdrag (fx som led i automatiserede løsninger), henlægge disse aktiviteter til særskilte retssubjekter, der ikke drives som advokatfirmaer, eventuelt i selskaber, der ikke er advokatselskaber. Der er intet til hinder for, at den slags aktiviteter leveres i samarbejde med et ikke-advokatfirma, blot advokatfirmaet ikke træder frem som den forpligtede part. Respekteres dette krav, kan legaltech-ydelser præsteres helt uden de begrænsninger, der gælder for advokater, herunder med vederlagsmodeller opbygget uafhængigt af de begrænsninger, som AER art. 57 og 58 opstiller. Advokatrådet har i august 2019 udgivet en rapport med titlen »Legaltech og advokatregulering«. Rapporten er udarbejdet af en arbejdsgruppe under rådets Regel- og Tilsynsudvalg. Den tegner et billede af nogle af de forandringer, som den digitale teknologi kan tænkes at medføre for advokatprofessionen, men indeholder ingen advokatretlige fortolkningsbidrag herom.

4.3. Advokatopdraget

4.3.1. Begreb og problemstilling

Begrebsanvendelsen: Flere af advokatrettens problemstillinger udspringer af pligtrelationer, der udtrykkes ved hjælp af enkelte grundlæggende begreber. Begrebet *opdrag* beskriver det *mandat* og de heraf følgende *pligter*, som advokaten har påtaget sig over for klienten (og som tilsvarende kan give anledning til retlig usikkerhed om omfanget af disse pligter). Er der et opdrag, er der dermed også mindst en advokat (og/eller et advokatfirma) og (mindst) en klient. Som regel følger hermed også en betalingsforpligtelse, enten fra advokaten eller fra en instans (typisk en domstol), der har beskikket advokaten til opdraget. Der er dog intet til hinder for, at advokaten påtager sig et opdrag uden krav på vederlag. Sådanne opdrag betegnes almindeligvis som *pro bono*-opdrag.

Hvis advokaten i privatsfæren rådgiver en person *pro bono* med udtrykkelig angivelse af, at rådgivningen ikke udgør advokatrådgivning, vil der ikke foreligge et advokatopdrag. I relation til *denne* person vil en sådan rådgivning derfor kunne ske uden iagttagelse af de advokatretlige pligter. Om rådgivningen giver anledning til advokatretlige pligter i relation til andre, herunder eksisterende klienter, beror på en konkret vurdering.

Sprogligt udspring: At »opdrage« vil sige at overgive noget til en andens besiddelse. Den sproglige forestilling om at opdrage nogen eller noget (fx et barn eller en ting, sml. for sidstnævnte betydningen i DL 5-7-8) peger også på en mere forpligtende relation. Tankegangen er altså den, at sagen i kraft af »opdraget« overgives i advokatens varetægt, hvorefter denne står for det videre fornødne. Denne opfattelse ligger ligeledes til grund for brugen af ordet »klient«, der – som nærmere uddybet i afsnit 1.2.3 – rummer reminiscenser af en over/underordnelsestankegang, hvor advokaten indtager rollen som den styrende part.

En tilsvarende betydning af ordet kendes fra engelsk-amerikansk sprogbrug, hvor man anvender betegnelsen *retainer* i samme betydning, om end fra modtagerens vinkel: *To retain* vil sige at beholde og huske, men kan også anvendes om den varetægt, der opstår i konsekvens af, at advokaten påtager sig ansvaret for sagen. I engelsk-amerikansk juridisk terminologi benyttes betegnelsen dog også i en helt anden betydning, nemlig om modregning. I en bredere betydning benyttes verbet *to patronise* om dette at yde bistand til fordel for andre.

Retsvirkninger: At der er brug for at afgrænse, om der foreligger et advokatopdrag – hvad enten dette er etableret ved udtrykkelig aftale, stiltiende eller ved rettens beskikkelse – skyldes de retsvirkninger, der følger med opdraget, først og fremmest for advokaten, men ofte også for klienten. For advokaten indebærer opdraget den væsentlige retsvirkning, at han nu er underlagt en række pligter til dels at varetage klientens *interesser*, arbejdsmæssigt såvel som i henseende til beskyttelsen af opdragets fortrolighed, dels at holde sig fri af *interessekonflikter*. Disse pligter håndhæves dels af det klagesystem, der er indført for advokater (se herved kap. 19), dels af den almindelige straffe- og erstatningsretlige regulering (se kap. 20-21).

Grundbetingelser: Såvel det sproglige udspring som den retlige funktion begrunder derfor et basalt krav om, at relationen mellem de to parter i et opdrag skal være *erkendt* og *tilsigtet* af parterne. Hvis *interessesubjektet* på klientsiden er adskilt

fra *dispositionssubjektet* (som situationen fx er i forholdet mellem en værge og den umyndige), skal denne erkendelse i hvert fald være til stede hos dispositionssubjektet (fx værgen). Men ofte vil man også kræve, at der er tilsagn hos interessesubjektet (fx den rationelt tænkende umyndige).

I opdrag, der hviler på et *aftaleforhold* mellem advokat og klient, bringer opdraget parterne ind i et obligationsretligt kontraktforhold, der i vid udstrækning bekræfter de pligter, som allerede følger af »god advokatskik«, jf. RPL § 126, stk. 1. Denne centrale bestemmelse gælder selvsagt også i opdrag baseret på rettens beslutning.

I de færreste tilfælde volder det vanskeligheder at fastlægge *indholdet* af et opdrag samt *identiteten* af de parter, der er berettigede og forpligtede i det. Men undertiden kan en sådan usikkerhed opstå. I sådanne tilfælde kan det få betydning for retsstillingen, hvorledes grundlæggende begreber afgrænses, og hvilke faktiske og retlige momenter der er afgørende herfor. Fx er opdragets afgrænsning afgørende for, hvorledes reglerne om *interessekonflikter* skal anvendes: Jo mere snævert et opdrag er defineret, desto færre interessekonflikter vil der opstå i disse forskellige henseender.

4.3.2. Opdragets retlige funktion

Afgrænsning: I en bred karakteristik kan man sige, at der etableres et *advokatopdrag*, når forbindelsen mellem parterne indebærer, at advokaten skal tildele den anden part *rettigheder som klient*. »Opdraget« er for advokaten, hvad »sagen« er for klienten. Når advokaten har påtaget sig opdraget, har han derfor *forpligtet* sig over for klienten, både i medfør af de almindelige advokatretlige regler og i overensstemmelse med de specifikke pligter, der ligger i opdraget. Derfor kan en advokat begrebsmæssigt set ikke påtage sig et opdrag uden også at påtage sig forpligtelser over for klienten. Se til illustration *U 2022.3270 V*, der fandt, at en aftale med en virksomhed, der efter et princip om »no cure, no pay« havde påtaget sig at yde bistand ved tilbagebetaling af et beløb, ikke angik »vederlag til en advokat«, selv om virksomheden havde stillet i udsigt, at den ville involvere en advokat.

I en enkelt relation kan advokaten dog have pligter over for en klient, som han ikke aktuelt repræsenterer – nemlig hvis klienten har status som »fast klient«. I så fald er advokaten nemlig forpligtet til at indhente klientens informerede samtykke til en repræsentation imod ham, jf. AER art. 8, stk. 3, nr. 1, jf. art. 12, stk. 1, sidste pkt.

Ligeledes kan et opdrag, som kan efterlade tvivl om, hvem advokaten har påtaget sig at bistå, pålægge ham pligter over for personer, som kan have forventninger om at være omfattet af opdraget. Se herved *ANK af 13. november 2015*, sagsnr. 2015-2784 (omtalt i Advokaten 2/2016, s. 6.

Varighed? Opdraget behøver ikke at blive af en vis varighed. Også kortvarige råd og enkeltopgaver kan være genstand for advokatopdrag. Accepterer advokaten et nyt opdrag fra samme klient, genindtræder hans pligter i relation til dette, men advokaten har som udgangspunkt ingen pligter i forhold til den, der ikke aktuelt har betroet ham et opdrag. Undtagelse herfra gælder, hvor klientforholdet må betegnes som »fast«, jf. herom s. 200.

Pligter: Blandt de pligter, som advokaten skal opfylde i kraft af opdraget, er pligten til at holde sig fri at *interessekonflikter*, pligten til (altid over for forbrugere og efter anmodning fra andre) at afgive *overslag* over udgifterne ved opdraget, den lovfastsatte pligt til at afgive underretning efter reglerne om bekæmpelse af *hvidvask* og *finansiering af terrorisme*, pligten til at *afregne* sagen i overensstemmelse med de principper for vederlæggelse, som advokatmyndighederne har fastsat, og den *erstatningsretlige* indeståelse for culpøse fejl. At opdraget har betydning for fastlæggelsen af advokatens erstatningsretlige ansvar, illustreres bl.a. ved *U 2003.1679/2 H* tillige omtalt s. 873. Her fandtes advokatens opdrag i forbindelse med et salg af anparter i nogle luksussommerhuse også at omfatte nogle spørgsmål vedrørende sommerhusloven, eftersom advokaten også havde rådgivet om planlovgivningen.

Om et opdrag foreligger, er ikke afgørende for, om advokaten er forpligtet af *god advokatskik* i sin adfærd over for nuværende eller kommende klienter. Disse regler gælder således også for advokater, der ikke aktuelt har nogen opdrag, når blot de *driver virksomhed* som advokat, jf. RPL § 126, stk. 1. Reglerne om god advokatskik gælder derfor også for advokater, der som led i deres advokatvirksomhed – men uden at befatte sig med konkrete opdrag – er i kontakt med tredjeparter, herunder advokatkolleger, offentlige myndigheder og domstole.

I modsætning hertil forbyder stk. 4 advokaten »i andre forhold af økonomisk art« at »udvise en adfærd, der er uværdig for en advokat«. Se om den nærmere afgrænsning mellem stk. 1 og stk. 4 afsnit 12.1.1.

Opdrag og klientforhold: Som nævnt forudsætter et opdrag tilstedeværelsen af en *klient*. Dette begreb forklares nærmere i afsnit 4.6. At en klient er på banen, skaber dog ikke i sig selv et *opdrag*. Derfor kan der godt bestå et *klientforhold*, uden at der består et specifikt opdrag. Det giver god mening at tale om, at en person er »klient« i et advokatfirma i den betydning, at klienten har et *fast klientforhold* til advokatfirmaet, uanset om klienten specifikt har et opdrag (en sag) under behandling. Heraf følger en oplevelse af advokatfirmaet som det sted, klienten placerer sine opdrag, uden at klienten nødvendigvis aktuelt har gjort dette. En sådan forståelse ligger fx til grund i AER art. 8, stk. 3, nr. 1, hvorefter en advokat ikke – medmindre begge involverede klienter giver samtykke, jf. AER art. 12, sidste pkt. – må bistå en klient i en sag, hvis han uden at repræsentere modparten i den konkrete sag har et fast klientforhold til denne.

Det faste klientforhold: At advokaten i én sag har repræsenteret en klient, etablerer ikke nødvendigvis et *fast* klientforhold til denne. Ved at besøge en restauration en enkelt gang bliver man heller ikke stamgæst. Har advokaten afsluttet opdraget for en klient, må man som udgangspunkt antage, at den pågældende hverken er »klient« længere eller indgår i et fast klientforhold. I et fast klientforhold vil reglerne om interessekonflikter afskære advokaten fra at påtage sig et nyt opdrag for en *ad hoc*-klient, der er i en interessekonflikt med den faste, jf. den førnævnte bestemmelse.

Et fast klientforhold vil med sikkerhed foreligge, når der indgås en eksklusiv *rammeaftale* mellem advokatfirmaet og klienten, der også omfatter *kommende* opdrag. Det kan derimod ikke betragtes som endeligt afklaret, om også rammeaftaler, der er afgrænset til et eller flere bestemt definerede rets- eller forretningsområder, etablerer et fast klientforhold *uden for* deres gyldighedsområde, jf. herved s. 469 f. I erhvervsmæssige forhold bør det nok antages, at således afgrænsede rammeaftaler kun skaber faste klientforhold inden for deres afgrænsede område; afgrænsningen må netop formodes at tilsigte en sådan saglig afgrænsning. Den klient, der måtte ønske advokaten pålagt videregående pligter til at afstå fra opdrag uden for dette område, bør derfor søge dette ønske reflekteret i aftalen. Uformelle tilkendegivelser herom vil i den forbindelse næppe være juridisk bindende, da et samtykke (i givet fald efter AER art. 8, stk. 3, nr. 1) for at være gyldigt skal gives på et informeret grundlag. Et sådant grundlag vil normalt foreligge i en rammeaftale, der netop har forholdt sig til sådanne grænsespørgsmål.

Etablering: Givet opdragenes forskellighed er det næppe muligt i eksakte termer at opstille de betingelser, der skal være opfyldt, for at et opdrag kan anses for etableret. I *aftalebaserede* opdrag må man her skele til, om der i formueretlig henseende kan siges at være indgået en *aftale* mellem parterne. I opdrag, der etableres ved *retsbeslutning*, vil den normalt afklare spørgsmålet. Her kan det dog tænkes, at advokaten forinden – og i forventning om senere at blive beskikket i sagen – har været i en sådan kontakt med sin klient, at der allerede inden dette tidspunkt er etableret et opdrag (dog uden pligt til at svare vederlag). Også i afgørelsen af, om dette er tilfældet, må man skele til de aftaleretlige regler om aftalers indgåelse.

> Se til illustration *U 2015.2846/2 H*, hvor to købere af et parcelhus (der viste sig mangelfuldt) ud fra en liste, som ejendomsmægleren viste dem, havde udvalgt en bestemt advokat til at bistå sig i handelen. Ifølge ejendomsmæglerens forklaring havde denne ved e-mail til advokaten straks efter aftaleindgåelsen orienteret advokaten om, at køberne ønskede hans bistand. Advokaten bestred at have modtaget denne e-mail, hvilket forklarede hans passivitet i perioden herefter, hvorved fortrydelsesfristen var udløbet, da advokaten ifølge sin egen forklaring modtog sagen. Denne bevisvurdering tilsluttede byretten sig. Højesteret fastslog derimod (ligesom landsretten), at advokaten havde modtaget mailen fra ejendomsmægleren straks efter handlens indgåelse, og at der var etableret et opdrag herefter. Sagen er særegen ved de modstridende forklaringer. En advokat, der – som advokaten gjorde gældende – modtager papirerne i en ejendomshandel *efter* udløbet af fortrydelsesfristen, bør indledningsvis rejse dette tema som grundlag for sin rådgivning. Noget må jo være gået galt. Advokatens undladte reaktion i kombination med hans forklaring om, at han slet ikke kunne se, hvordan han havde modtaget sagen, har formentlig præget bevisvurderingen af hans indsigelse.

Markedsføring: De aftaleretlige regler kan dog ikke stå alene. I den fase, hvor advokaten forhandler om et opdrag, befinder han sig i retsteknisk forstand i en markedsføringsfase. Derfor er han omfattet af generalklausulen i RPL § 126, stk. 1, og dermed underkastet en særlig pligt til at udvise omsorg og hensynsfuldhed i aftaleindgåelsen. God advokatskik tilsiger, at advokaten har pligt til at gøre det klart, om han har påtaget sig et opdrag – en pligt, der sanktioneres, ved at opdraget anses for påtaget, hvis advokaten – hvor omstændighederne kaldte på en tilkendegivelse – har undladt at gøre klart, at han ikke mener at have påtaget sig et opdrag.

Generelt kan man nærme sig et svar på spørgsmålet, hvornår opdraget er etableret, ved at fokusere på de hovedforpligtelser, der indgår i opdraget: klientens pligt til at svare vederlag til advokaten og advokatens pligt til at varetage klientens interesser.

Vederlagsforventningen: Det er for det første typisk – men ikke nødvendigt, jf. fx *ANK af 29. september 2020*, sagsnr. 2020-919 – for det aftalebaserede opdrag, at klienten *betaler vederlag* for bistanden. Når advokaten – i overensstemmelse med reglerne herom i AER art. 27-29 og 30-38 – har givet oplysning om de vigtigste elementer i den påregnede bistand samt størrelsen af det forventede vederlag, og klienten accepterer disse vilkår, vil opdraget være etableret. En advokat, der under samtale med sin bordherre eller borddame svarer på et juridisk spørgsmål, etablerer derfor ikke noget opdrag, så længe samtalen ikke efterlader borddamen eller bordherren med en opfattelse af, at advokatens råd præsteres ud fra en juridisk pligtfølelse, se herved eksemplet hos *Lars Bo Langsted*: Rådgivning I – Det professionelle erstatningsansvar (2004), s. 164 f. Opdrag vedrørende en ejendomshandel stiftes almindeligvis først, når advokaten modtager handelsdokumenterne og derefter forventes – mod vederlag – at undersøge retsforholdene, sml. den foran omtalte *U 2015.2846/2 H*.

Pligtforventningen: I særlige tilfælde kan opdrag opstå uden forudgående aftale om vederlæggelse. Det kan være tilstrækkeligt, at advokaten over for klienten signalerer en vilje til at påtage sig pligter i opdraget. I en straffesag kan en sådan pligtforventning udløses ved, at advokaten vælger at besøge klienten i arresten uden at præcisere, at han ikke ønsker at forsvare ham, eller når advokaten forbeholdsløst har afholdt møde med klienten på sit eget kontor. Har advokaten under dette møde gennemgået dokumenter eller modtaget fortrolige oplysninger, vil hans rådighed over disse oplysninger for det første være omfattet af hans tavshedspligt og for det andet kunne bringe ham i en interessekonflikt over for en senere part, der måtte ønske advokatens bistand i det pågældende sagsforhold. Se hertil *ANK af 2. marts 2022*, sagsnr. 2022-243 (indbragt for retten).

At en advokat begiver sig ind i en korrespondance med »klienten« eller tredjeparter om substansen i en sag uden herved at forholde sig til, om han ønsker at påtage sig opdraget eller ikke, vil normalt signalere en pligtforventning, der lader formode, at han har påtaget sig opdraget. Ligeledes kan korrespondance om mulig retshjælpsdækning eller om ansøgning om fri proces kun føres for klienten in-

den for rammerne af et advokatopdrag (som dog på den anden side sagtens kan være begrænset til kun at gennemføre denne ansøgning).

Den kontakt, en part etablerer med et advokatfirma ved at gøre brug af en *juridisk brevkassefunktion*, som advokatfirmaet har stillet til rådighed på internettet, vil derimod som udgangspunkt ikke etablere et opdrag, så længe der ikke ydes vederlag herfor, se hertil bemærkningerne s. 196. Ofte vil sådanne råd mv. i øvrigt blive afgivet uden kendskab til spørgerens eller tredjeparters identitet. Af samme grund vil en advokat, der som »brevkasseredaktør« har udtalt sig i et sådant anliggende, ikke befinde sig i en interessekonflikt i en sag for »modparten« i anliggendet.

4.3.3. Aftalebaserede opdrag

Afgrænsning: Er opdraget baseret på en aftale, markerer aftalens beskrivelse af bistanden grænsen for advokatens pligter over for klienten. Uanset hvorledes aftalen om opdraget indgås, bør den derfor altid præcisere sagsforholdet. Denne præcisering er væsentlig, fordi opdraget markerer afgrænsningen af de forpligtelser, advokaten påtager sig over for klienten. Er aftalen uklar, må dansk rets almindelige regler om aftaleudfyldning og om kravene til ydelsen bringes i anvendelse, idet man må skele til den normdannelse, der er udviklet i relation til generalklausulen om god advokatskik.

Initiativ: I selve begrebet *advokat* (af latin *advocare*, »at hidkalde«) ligger en underforstået antagelse om, at opdraget skal etableres på klientens initiativ. Dette princip er ligeledes skrevet ind i AER, hvis art. 4 foreskriver, at en advokat alene må påtage sig en opgave for en klient efter direkte anmodning fra klienten, fra en anden advokat på klientens vegne eller efter anmodning fra en offentlig myndighed eller et i øvrigt dertil kompetent organ.

Klientens ret til advokatvalg: Det er et grundlæggende princip i vores retsordning, at klienten har ret til selv at vælge advokat. Denne ret til frit advokatvalg kan udledes dels af den almindelige aftalefrihed, dels af princippet om advokatens uafhængighed. For straffesager følger dette af EMRK art. 6, stk. 3, litra c, der sikrer enhver, der er anklaget for en lovovertrædelse, ret til at forsvare sig personligt eller ved bistand af en forsvarer, som han selv har valgt.

Se ligeledes EPK art. 133: Med de undtagelser, der følger af bestemmelsens stk. 2, fastslås her den almindelige regel, at »no person shall be compelled to be represen-

ted by a professional representative in proceedings established by this Convention«. For så vidt angår juridiske personer, der ikke har bopæl eller forretningssted i en konventionsstat, er der dog pligt til at udpege en fuldmægtig, som man skal lade sig repræsentere ved »in all proceedings established by this Convention, other than in filing the European patent application«. § 8, stk. 1, i bekendtgørelse nr. 1239 af 22. november 2019 om magtanvendelse og andre indgreb i selvbestemmelsesretten over for voksne efter kap. 21 i *lov om social service* fastslår, at den, der iværksættes foranstaltninger over for, altid selv kan vælge sin egen advokat. Myndighederne skal dog i den forbindelse påse, at den privat antagne advokat ikke bliver inhabil på grund af forholdet mellem klienten og dennes ægtefælle og pårørende mv., jf. stk. 2.

Dette udgangspunkt fraviges i nogen grad i opdrag, der bygger på rettens beskikkelse af advokaten. Da retterne i praksis alene beskikker advokater, der enten på forhånd efter ansøgning er udpeget som offentligt beneficerede advokater (jf. RPL §§ 336 og 733), eller som på forhånd anmoder om at blive beskikket i den konkrete sag, er denne modifikation dog uden praktisk betydning.

Kompetencedel: Et opdrag vil ofte rumme et *mandat*, der giver advokaten mulighed for at disponere på klientens vegne. Dette mandat kan enten indeholde en *aftaleretlig* kompetence, hvorved opdraget etablerer en formueretlig fuldmagt, eller en *processuel* kompetence, hvorved det etablerer en *rettergangsfuldmagt*. Inden for procesretten er der udviklet nærmere regler om rettergangsfuldmagt, jf. nærmere afsnit 13.4.3. For sager, der verserer ved offentlige myndigheder, gælder reglerne i forvaltningslovens § 8, ifølge hvilken den, der er part i en sag, på ethvert tidspunkt af sagens behandling kan lade sig repræsentere eller bistå af andre. Nærmere herom afsnit 13.4.2.

4.3.4. Opdrag ved retsbeslutning

I en række tilfælde etableres et advokatopdrag ved en beslutning truffet af en ret. Sådanne opdrag foreligger i to skikkelser. Går opdraget ud på at varetage en bestemt sag for en bestemt part, vil denne beslutning foreligge i form af rettens *beskikkelse*. Den anden form for opdrag foreligger, når advokaten antages af en ret, typisk en skifteret, til at bistå under en administrativt præget sagsbehandling, typisk bobehandling.

De opdrag, der baseres på rettens beskikkelse, adskiller sig i en række henseender fra de aftalebaserede opdrag ved at have rod i rettens beslutning og hjemmel i den lovbestemmelse, der giver retten kompetence til at beskikke advokaten.

Da selve *beskikkelsen* forpligter advokaten til at udføre opdraget, vil opdraget hvile på et dobbelt retsgrundlag, hvor *klientens instruktioner* om dets udførelse udgør det andet. Kun advokater, der på forhånd er udpeget til at kunne beskikkes, har pligt til at lade sig beskikke, jf. nærmere afsnit 18.1.2.

Beskikkelse: En beskikkelse er rettens pålæg til advokaten om at føre sagen. Såvel retsplejelovens regler som regler i den øvrige lovgivning fastslår, under hvilke omstændigheder en advokat kan beskikkes for en klient, eventuelt som bisidder under en velfærdstruende sagsprocedure.

Forsvarerbeskikkelse: I en særlig position står den advokat, der beskikkes som forsvarer for en sigtet eller tiltalt i en straffesag. Ligesom andre advokater virker også forsvareren udelukkende i sin klients interesse. Men modsat andre typer af sager har retssystemet en helt særlig interesse i, at der i alvorlige straffesager sikres de sigtede og tiltalte et godt forsvar. Derfor udfylder forsvareren en særlig rolle som partsrepræsentant, jf. *Thomas Rørdam*: Forsvareren (2012) og nærmere afsnit 18.2.

Retsvirkninger: At opdraget bygger på en judiciel beskikkelse, påvirker på en række punkter såvel rammebetingelserne for opdragets udførelse som vederlæggelsen. Om der i en straffesag foreligger en interessekonflikt, bedømmes fx ikke alene efter generalklausulen i RPL § 126, stk. 1, men også efter RPL § 734, jf. nærmere afsnit 10.2.5. Og hvor advokatens vederlag i aftalebestemte opdrag bygger på parternes aftale, således som den måtte blive udfyldt ved RPL § 126, stk. 2, fastsættes vederlaget til den beneficerede advokat udelukkende ved rettens beslutning.

Ophør: En advokat, der er beskikket som advokat for en klient, kan ikke umiddelbart sættes fra opdraget ved klientens bestemmelse eller udtræde på egen hånd. Fordi opdraget hviler på rettens beslutning, skal der i givet fald træffes en ny retsbeslutning for at udvirke et sådant advokatskift. For den beskikkede forsvarers opdrag følger dette af RPL § 736, stk. 1. Efter denne bestemmelse kan advokatens beskikkelse tilbagekaldes, bl.a. når »sigtede anmoder om beskikkelse af en ny forsvarer« og enten »ikke tidligere har haft lejlighed til at anmode om en bestemt forsvarer« eller »dennes medvirken ikke vil forsinke sagens behandling« el-

ler »selv har sørget for sit forsvar uden udgift for det offentlige, og uden at sagens behandling forsinkes«.

Advokatpålæg og advokatbeskikkelse: Ifølge RPL § 259, stk. 2, kan retten *pålægge* en part at lade sagen udføre af en advokat, dersom den ikke finder det muligt at behandle sagen på hensigtsmæssig måde, uden at parten har sådan bistand. Pålægget kan ikke indbringes for højere ret. Det er i denne situation op til klienten selv at vælge advokat. Der er ikke tale om, at retten beskikker en advokat til at udføre sagen.

Efterkommes et sådant pålæg ikke, betragtes processkrifter, der indgives af parten efter pålæggets meddelelse, blot som ikke indgivne, ligesom parten anses for udeblevet fra de retsmøder, der afholdes efter pålæggets meddelelse, jf. § 259, stk. 3, 1. pkt. Se fx *U 2016.613 Ø*, der afviste en anke, da en person og et selskab ikke havde efterkommet et advokatpålæg, men herimod *U 2016.1010 V*, der ikke fandt grundlag for at afvise en sag, alene fordi sagsøgeren, der var meddelt advokatpålæg, ikke inden den frist, som retten havde fastsat, havde meddelt navn og adresse på en advokat, der ville udføre sagen for ham. Hvor særlige hensyn taler derfor, kan retten dog *beskikke* parten en advokat, jf. § 259, stk. 3, 2. pkt.

En egentlig modifikation i princippet om aftalefrihed gælder, når klienten forgæves søger at opnå advokatbistand gennem henvendelser til en flerhed af advokater, der nægter at påtage sig sagen. Kan en part i en sådan situation godtgøre, at det ikke har været ham muligt at antage en advokat til at udføre en retssag, kan retten beskikke ham en advokat, jf. RPL § 260, stk. 11. Beskikkelsen sker på betingelse af, at parten erklærer sig villig til at godtgøre statskassen udgifterne herved og efter rettens bestemmelse stiller sikkerhed for disse udgifter. Om salær og godtgørelse for udlæg til den beskikkede advokat gælder samme regler som i tilfælde, hvor der er meddelt fri proces, jf. kap 31. Retten pålægger samtidig med sagens afslutning parten at erstatte statskassen dennes udgifter i forbindelse med beskikkelsen.

Gældssaneringssager: Ifølge KL § 219 kan skifteretten antage en medhjælper til under skifterettens tilsyn at udføre en række af de opgaver, der opstår i gældssaneringssager. Skifteretten kan endvidere når som helst under gældssaneringssagen beskikke en advokat for skyldneren, hvis der er særligt behov for advokatbistand, og skyldneren opfylder de økonomiske betingelser i RPL § 325, se hertil KL § 219, stk. 2. Om salær og godtgørelse for udlæg til den beskikkede advokat gælder samme regler som i tilfælde, hvor der er meddelt fri proces, jf. RPL kap. 31.

Rekonstruktionsbehandling og konkurs: Ved indledningen af en rekonstruktionsbehandling beskikker skifteretten en rekonstruktør, typisk i overensstemmelse med det forslag, som skyldneren har fremsat i begæringen om rekonstruktionsbehandling, jf. KL § 11 a, stk. 1. I forbindelse med afsigelsen af et konkursdekret udpeger skifteretten en eller flere kuratorer efter at have rådført sig med de fordringshavere, som er til stede. Skifteretten har ingen instruktionsbeføjelse over for de pågældende, men kan afsætte dem, hvis særlige grunde taler herfor, jf. KL § 11 g, stk. 1, og § 114. stk. 1.

Andre regler: Særlig hjemmel til advokatbeskikkelse kan følge af regler i speciallovgivningen:

§ 1 i lov om adgang til forsvarerbistand under en administrativ skatte- eller afgiftsstraffesag, jf. lovbekendtgørelse nr. 827 af 25. august 2005 (*forsvarerbistandsloven*), giver retten på borgerens hjemsted hjemmel til at beskikke en forsvarer under told- og skatteforvaltningens behandling af en sag om strafansvar for overtrædelse af skattelovgivningen (men ikke toldlovgivningen), når sagens beskaffenhed, borgerens person eller omstændighederne i øvrigt gør det ønskeligt og borgeren ikke selv har skaffet sig bistand af en forsvarer. Ifølge lovens § 4, stk. 1, finder retsplejelovens regler om vederlæggelse af offentlige og valgte forsvarere tilsvarende anvendelse på sådanne beskikkelser.

Ifølge reglerne i §§ 42-43 i *investeringsscreeningsloven* (lov nr. 842 af 10. maj 2021 om screening af udenlandske direkte investeringer i Danmark) skal retten beskikke en »særlig advokat« for den virksomhed, der i medfør af lovens § 41 begærer domstolsprøvelse af påbud, forbud eller vilkår i medfør af lovens §§ 17-20 og § 31, stk. 2. Kredsen af særlige advokater afgrænses af justitsministeren, jf. lovens § 46, stk. 1. Ifølge samme bestemmelses stk. 2 kan justitsministeren fastsætte nærmere regler om de pågældende advokater, herunder om vagtordninger, om vederlag for at stå til rådighed og om sikkerhedsmæssige spørgsmål. Disse regler er modelleret over reglerne i udlændingelovens kap. 7 b om domstolsprøvelse af visse afgørelser om administrativ udvisning mv., jf. lovens § 45 d, stk. 1, og om fratagelse af dansk statsborgerskab for danske fremmedkrigere, jf. indfødsretslovens § 8 F, stk. 3, 1. pkt.

4.3.5. Opdrag i sociale sager

Socialservicelovens § 72 pålægger i bestemte sagstyper (herunder sager om anbringelse af børn uden for hjemmet samt andre tvangsprægede undersøgelsesfor-

anstaltninger) kommunen at tilbyde forældremyndighedens indehaver og den unge, der er fyldt 12 år, gratis advokatbistand, hvis der er berammet møde i kommunens børn og unge-udvalg til behandling af sagen. Nærmere regler herom er givet i Børne- og Socialministeriets vejledning nr. 9142 af 26. februar 2019 om indsatser og særlig støtte til børn og unge og deres familier pkt. 312-313.

Advokatbistand efter denne bestemmelse adskiller sig fra den bistand, der beror på en beskikkelse foretaget af en ret, jf. afsnit 4.3.4. Det er således forældremyndighedens indehaver og den berettigede unge, der hver for sig tager stilling til, om de ønsker at benytte sig af tilbuddet, og i givet fald også dem, der vælger den advokat, som de ønsker skal bistå dem hver især, og indgår aftale om advokatens bistand. Vederlaget til de valgte advokater fastsættes af dommeren i børn og unge-udvalget efter de regler, der gælder, når der er bevilget fri proces, og betales endeligt af kommunen med adgang til delvis refusion fra statskassen, jf. socialservicelovens §§ 173 og 177.

4.4. Aftaleretlige spørgsmål

4.4.1. Klientaftalens funktion

Præceptivitet og aftalefrihed: Som nævnt i afsnit 4.3.3 har parterne som udgangspunkt frihed til at fastlægge rammerne for advokatopdraget ved aftale, så længe aftalen ikke kolliderer med advokatretlige regler, herunder advokatens pligt til at iagttage god advokatskik, jf. RPL § 126, stk. 1. En sådan regulering af parternes retsforhold er af flere grunde hensigtsmæssig, fordi den giver grundlag for gennemsigtighed og forudberegnelighed om rammerne for opdragets udførelse. Som vi vender tilbage til i afsnit 16.1.3, kan advokatretlige regler indebære visse præceptive begrænsninger i aftalefriheden.

Obligationsretlige temaer: En klientaftale bør som minimum forholde sig til grundlæggende obligationsretlige temaer som ydelsens beskrivelse og afgrænsning samt det vederlag, der skal erlægges. Der er intet til hinder for, at opdraget udtrykkeligt afgrænses således, at bestemte aspekter af det holdes udenfor. Mange advokater vil fx ikke ønske at rådgive om de *skatteretlige* aspekter i sagsforhold, der i øvrigt berører helt andre retsspørgsmål. Hvis disse aspekter kan have afgørende betydning for klienten, bør advokaten dog sikre, at klienten rekvirerer den nødvendige skatteretlige rådgivning andetsteds.

Aftalebeviset: Advokaten har pligt til at sikre sig en klar og dokumenterbar *aftale* om opdragets rækkevidde. Denne pligt følger vel hverken af generalklausulen i RPL § 126, stk. 1, eller af AER, men den sanktioneres obligationsretligt. Har advokaten ikke fået præciseret, hvilke dele af et sagskompleks der ikke dækkes af opdraget, vil man almindeligvis nå til, at opdraget også antages at dække problemstillinger, der befinder sig i *tilknytning* til det oprindelige opdrag. Denne pligt er fastslået i en righoldig nævns- og retspraksis, se fx *U 2004.778 H*, hvor Højesteret udtalte, at det måtte bebrejdes advokaten, at denne ikke sikrede sig, at hans del af et rådgivningsopdrag ikke var klart afgrænset over for en revisors andel af opdraget.

4.4.2. Formueretlig fuldmagt

Ofte vil advokatopdraget rumme et mandat (dvs. en kompetence) for advokaten til at disponere *materielt* (dvs. med blivende retlige konsekvenser for klienten) og ikke kun processuelt (dvs. med konsekvenser for den aktuelle sagsbehandling) for klienten. Omfanget af dette mandat vil bero på opdragets karakter.

Fuldmagt til at disponere aftaleretligt: Hvis opdraget indebærer, at advokaten skal forhandle på klientens vegne (fx i en forretningsmæssig transaktion eller som forligsmæssig afslutning på en verserende tvist), skal advokaten indhente klientens *fuldmagt* for at kunne forpligte klienten. Omfanget af en sådan fuldmagt kan give anledning til tvivl, navnlig når en forhandling bevæger sig bort fra et oprindeligt udgangspunkt. Se til illustration *U 2001.2456 H*, hvor en advokat efter omstændighederne ansås at have haft fuldmagt til at afholde en omkostning på 75.000 USD i forbindelse med en større lånoptagelse, og *U 2005.1052 V*, der bandt klienten (der selv var advokat) ved hans passivitet over for det forlig, advokaten havde indgået på hans vegne. Overskrider advokaten fuldmagtens grænser, vil hans dispositioner ikke binde klienten. Derimod vil advokaten påføre sig selv et erstatningsretligt ansvar i kraft af hæftelsesreglen i AFTL § 25, ligesom forholdet vil udgøre en (typisk grov) krænkelse af generalklausulen om god advokatskik, jf. RPL § 126, stk. 1, se herved *U 2006.439 H*.

Identifikation: Klienten vil normalt blive identificeret med advokatens gode eller onde tro, når der opstår spørgsmål om ugyldighed eller fortolkning af en aftale, som advokaten har indgået efter fuldmagt fra klienten. I en sådan vurdering vil den særlige sagkundskab og indsigt, som advokaten besidder om dispositionen,

falde tilbage på klienten: I fortolkningen af en aftale indgået via advokat, kan klienten ikke gøre gældende, at han ikke havde overblik over en bestemt *retsvirkning*, eller at aftaleindgåelsen byggede på bestemte *forudsætninger* mv. Om klienten opnår et sådant indblik, beror på advokatens forhold, herunder karakteren af det opdrag, der lå til grund for hans optræden på klientens vegne.

Et eksempel herpå er *U 2004.1530 H*, hvor en advokat var bestyrelsesmedlem og advokat for begge de to selskaber, der optrådte som parter i en ejendomshandel. Højesteret fandt, at der måtte statueres identitet mellem advokaten og det købende selskab i relation til det kendskab, advokaten havde til nogle revner i ejendommen. Køberen kunne derfor ikke gøre mangelsindsigelser gældende i den anledning.

> Dette udgangspunkt må dog modificeres i tilfælde, hvor en fastholdelse af den indgåede aftale ville stride mod aftaleretlige ugyldighedsregler. I *U 2002.1698 H* fandt Højesteret, at et forsikringsselskab burde have indset, at der forelå en nærliggende mulighed for, at det krav på erstatning for erhvervsevnetab, som en advokat havde rejst for en klient, skulle opgøres efter erstatningsansvarslovens §§ 5-7, og at advokatens accept af at lade erstatningen opgøre efter § 8 beroede på en retsvildfarelse. Under disse omstændigheder var forsikringstageren – uanset at hun var repræsenteret af advokat – ikke bundet af den påberåbte aftale om anvendelse af lovens § 8, jf. AFTL § 36.

4.4.3. Rettergangsfuldmagt

Angår opdraget en sagsførelse, vil det som udgangspunkt give advokaten fuldmagt til at foretage de *retsskridt*, der er nødvendige for at gennemføre det ønskede retskrav, jf. *Bernhard Gomard & Michael Kistrup*: Civilprocessen (2020), s. 358 ff. Disse skridt kan, alt efter omstændighederne, indebære anlæg af retssag, frafald og fastholdelse af processuelle indsigelser samt indgåelse af procesaftaler (herunder om værneting, afhøringer, afholdelse af syn og skøn mv.). De nærmere regler herom omtales i afsnit 13.4.3. Ligeledes vil fuldmagten give advokaten ret til på klientens vegne at afholde de *omkostninger* (herunder indbetale retsafgifter), der er fornødne til hvervets udførelse. Advokaten har dog pligt til, inden sagen igangsættes, at orientere klienten om, hvilke omkostninger der vil påløbe.

4.5. Advokatfirmaet som pligtsubjekt

4.5.1. Begreb og problemstilling

Udgangspunktet: Gennem tiderne har man anskuet advokatens bistand som en *personlig* tjenesteydelse præsteret af en *enkeltperson*, som klienten viste en særlig *tillid* ved at overlade sin sag. Denne opfattelse har passet fint med opfattelsen af advokaten som en liberal og uafhængig tjenesteyder, jf. afsnit 1.2.2. At advokaten kunne drive denne virksomhed i et samvirke med andre advokater, blev anset som en praktisk begrundet foranstaltning, hvad enten samvirket var et kontorfællesskab eller et interessentskab (partnerskab). AER understøtter denne opfattelse ved at bygge på det udgangspunkt, at det er advokaten, der som enkeltperson forpligtes af reglerne. Advokatens samvirke med andre omtales kun ved identifikationsbestemmelsen i art. 10.

Nye markedsvilkår: Opfattelsen er i nyere tid kommet under pres. Som beskrevet i afsnit 1.1.3 har de seneste års udvikling frembragt en række meget store advokatfirmaer, hvis forretningsmodel bygger på høj specialisering og med potentialet til at kunne håndtere meget store rådgivningsopgaver fra den ene dag til en anden. Selv om de personer, der præsterer selve rådgivningsydelsen, opfylder og efterlever professionskravene, kan det være vanskeligt at få øje på den enkelte »liberale« erhvervsudøver i et sådant maskineri.

Udgangspunkt: Det er fortsat udgangspunktet i dansk advokatret, at advokatpligterne påhviler den enkelte advokat. Dette udgangspunkt fastholdes også i store advokatfirmaer, hvor den enkelte klient – stor som lille – altid vil være i dialog med en »ansvarlig partner«, som tegner advokatfirmaet over for klienten.

I praksis ligger det dog klart, at der i dag ofte består en langt mindre personlig forbindelse mellem klient og advokat end tidligere, navnlig i store advokatfirmaer. For det første vil den store erhvervsklient ofte vælge mellem de (konkurrerende) store advokatfirmaer, ofte ud fra overvejelser om firmaets »*brand*« og anseelse, snarere end den enkelte partners kvalifikationer. Tilsvarende er det ofte det *teamwork*, klient og advokat indgår i, der giver klienten den kvalitative løsning af problemet, som klienten efterspørger.

Selv om det altså fortsat er udgangspunktet, at advokaten som *fysisk person* forpligtes af opdraget, gælder mange af de advokatretlige regler *advokatfirmaet*. Det

gælder først og fremmest de pligter, der tjener sikkerhedsmæssige formål (klientkonti, retningslinjer for håndtering af interessekonflikter samt tilvejebringelse af de dokumenter, forretningsgange og kontroller, som er beskrevet i hvidvasklovens §§ 7-8), men også dem, der angår advokatfirmaets *markedsføring*.

> Holdningen i USA har ligeledes bevæget sig i denne retning, formentlig på grund af den fremherskende opfattelse, hvorefter begrebet »law firm« ikke alene omfatter liberale erhvervsudøvere, men fx også »[...] lawyers employed in a qualified legal assistance organization, a government law office, or the legal department of a corporation or other organization and a qualified legal assistance organization«, se fx Rule 1.0(h) i The New York Rules of Professional Conduct (som senest ændret den 24. juni 2020).

Årsagsfaktorer: Der er flere årsager til, at udviklingen er gået i denne retning: Den kompleksitet, der præger moderne juridisk rådgivning, har fremtvunget en høj grad af *specialisering* i den juridiske profession. De færreste klienter efterspørger kun rådgivning inden for ét speciale. Derfor vil advokatens rådgivning ofte sammensætte sig som en *palet* af delrådgivninger, enten således at der til samme sagskompleks knyttes en flerhed af rådgivere (partnere eller medarbejdere), eller således at den advokat, der forestår klientrelationen, rådfører sig uformelt med sine kolleger. Muligheden for at tilvejebringe en sådan rådgivning er en af hovedbegrundelserne for at drive advokatvirksomhed i fællesskab. Samtidig fremkalder denne praksis en formodning for, at fortrolig information vedrørende en klient passerer fra den ansvarlige advokat til kolleger i firmaet. Denne formodning begrunder de regler, der gælder om identifikation (»smitte«) af interessekonflikter, se hertil afsnit 4.5.4.

Advokatretlige konsekvenser: For beskrivelsen af de pligter, advokaten er underlagt i forskellige henseender, er det derfor nødvendigt at sondre mellem, hvilke *pligtsubjekter* der er inde i billedet i hver enkelt pligtrelation. Oversigtsmæssigt kan man dog sondre mellem de pligter, der har at gøre med advokaten eller advokatfirmaets *hæftelse* for opfyldelsen af opdraget (den formueretlige hæftelse), kollegiale adfærdspligter, fortroligheds- og interessekonfliktpligter og offentligretlige pligter. Herom i det følgende.

4.5.2. Den obligationsretlige hæftelse

I praksis vil klientaftalen være indgået med den enkelte advokat i advokatfirmaet som aftalepart, herunder – i store advokatfirmaer – med den ansvarlige partner.

Som følge af den solidariske hæftelse i interessentskaber er det advokatfirmaet, der hæfter for aftalens opfyldelse. Dette gælder i hvert fald, hvis den ansvarlige partner misligholder klientaftalen med den følge, at klienten kan gøre et *erstatningskrav* gældende for positiv opfyldelsesinteresse eller negativ kontraktinteresse. Men tilsvarende gælder, i det omfang klienten rejser krav om naturalopfyldelse.

Derimod kan man ikke slutte den modsatte vej og antage, at et advokatfirma, der har disponeret over for klienten via en ansvarlig partner, uden videre kan opfylde opdraget ved at sætte en anden partner eller medarbejder til at varetage opdraget. Ofte vil det dog ligge som en for klienten kendelig forudsætning for opdraget, at den advokat, der har klientrelationen, i et vist omfang kan *uddelegere* sit arbejde til kolleger i firmaet. Se hertil AER art. 17, stk. 1, omtalt s. 361.

4.5.3. Advokatretlige pligtforhold

Som nævnt indledningsvis er det den enkelte advokat, der som udgangspunkt er genstand for de adfærdspligter, der følger af generalklausulen om god advokatskik i RPL § 126, stk. 1. Dette er ligeledes lagt til grund i AER.

At det er advokaten som fysisk person og ikke den juridiske person eller institution, som han indgår i, der er forpligtet, antydes ved *U 2004.2209 Ø*. Her havde et anpartsselskab udbudt en juridisk tjeneste på internettet under betegnelsen »netvokat«. Retten fandt, at denne betegnelse var forvekslelig med en advokatydelse, men det tiltalte selskab blev frifundet, idet retten fandt, at RPL § 120 efter sin ordlyd alene vedrører »personer«, dvs. fysiske personer. Der kunne derfor ikke statueres identifikation i forhold til anpartsselskabets direktør og virksomhedsjurist, da det ikke var bevist, at denne havde ydet rådgivning eller anden juridisk bistand via hjemmesiden. Af gengivelsen af Advokatnævnets kendelse i *U 2016.1436 H* fremgår, at det advokatfirma, som den indklagede advokat tilhørte, gjorde gældende, at en eventuel disciplinærsanktion skulle pålægges advokatfirmaet som sådant, idet det alene skyldes »en processuel disposition«, at processkrifterne var underskrevet af den indklagede advokat. Synspunktet, der ikke vandt gehør i nævnet, blev ikke gentaget for domstolene.

Enkelte delstater i USA, herunder New York og New Jersey, har indført advokatetiske regler, som indebærer, at disciplinære krav kan rettes mod advokatfirmaet, se

hertil *Deborah L. Rhode & Geoffrey C. Hazard, Jr.*: Professional Responsibility and Regulation (2007), s. 272. Som her anført har erfaringen med disse regler været blandet. I de første to år efter deres indførelse på Manhattan og Bronx blev der kun rettet sanktioner mod to advokatfirmaer. Et væsentligt modargument mod firmarelaterede disciplinære sanktioner ligger i risikoen for, at en tilsynsførende myndighed springer over, hvor gærdet er lavest, og undlader at identificere de advokater, hvis adfærd danner grundlag for sanktionen.

Administrative beslutninger: Samme udgangspunkt må fastholdes i situationer, hvor en adfærd er udvist af advokatfirmaet uden at kunne føres tilbage til en specifik advokats instruktioner. Sådanne eksempler kan tænkes i relation til handlinger, der eksekveres af en administrativ enhed i advokatfirmaet, der har til opgave at udføre en bestemt politik og strategi, fx som led i markedsføring, telefonbetjening eller sikringsforanstaltninger.

Afklaringspligt: Advokaten har pligt til at markere over for klienten, om han har påtaget sig opdraget som led i sin advokatvirksomhed. Denne pligt er bl.a. antaget ved *U 2005.3268 H*, der stadfæstede en advokatnævnskendelse, der pålagde en advokat en bøde på 10.000 kr. for at have markedsført sit advokatfirma som »Personskadeforeningen« med den følge, at en klient blev bragt i vildfarelse om, at der forelå et advokatopdrag. Advokatnævnet havde i sin kendelse anset det som en grov tilsidesættelse af god advokatskik, at en advokat påtager sig sagsbehandling uden tydeligt at gøre klienten opmærksom på, at der er rettet henvendelse til en advokat. I tråd hermed skal advokater i den tilsynserklæring, som de årligt afgiver til Advokatrådet, oplyse om deres besiddelse af kapitalandele i selskaber, som driver en virksomhed, som kunderne kan forveksle med advokatvirksomhed, og disse selskaber skal angive, at de ikke er advokatfirmaer, og at de ikke er undergivet tilsyn af Advokatrådet, jf. Retsudvalgets betænkning til L 18 FT 2018-19, 1. samling, s. 2, og nærmere herom afsnit 7.2.1.

4.5.4. Fortrolighed og interessekonflikter

En særlig problemstilling i fastlæggelsen af det advokatretlige pligtsubjekt knytter sig til afgrænsningen af de interessekonflikter, der kan få betydning i det enkelte opdrag. Denne konsekvens følger af, at der i relation til reglerne om interessekonflikter gælder et princip om *identifikation*, hvorved alle advokater i et advokatfirma identificeres med den advokat, der forestår opdraget.

At statuere identifikation i disse tilfælde kan have gode grunde for sig: *Formålet* med at drive virksomhed i et samvirke med flere advokater er netop at opnå de fordele, der kan være forbundet med at dele viden og ressourcer. Hermed følger også *risikoen* for, at der som led i denne deling kompromitteres oplysninger. De samvirkende advokater kan tilmed tænkes at indgå i et økonomisk samarbejde, hvorved en partners indtægt bliver til glæde for en anden partner. Er der modstridende interesser i spil, kan der derfor rejses tvivl om, hvorvidt den enkelte advokat i et sådant fællesskab vil føle den fornødne loyalitet over for opdraget.

På denne baggrund opstiller AER art. 10, stk. 1, med sigte på tilfælde, hvor advokater udøver advokatvirksomhed i fællesskab, den *identifikationsregel*, at reglerne om interessekonflikter gælder tilsvarende for fællesskabet, advokatselskabet og kontorfællesskabet og i det indbyrdes forhold mellem dets deltagere, herunder ansatte advokater. Domspraksis har antaget samme udgangspunkt. I *Vestre Landsrets dom af 12. november 2002* (trykt i Advokaten, Fagligt Nyt 1/2003, s. 22) havde advokat A og advokat B, som A's advokatfirma havde ansat, repræsenteret både køber og sælger i en ejendomshandel, hvor der efterfølgende opstod et ansvarsspørgsmål. Både byret og landsret fandt, at sagen skulle vurderes med udgangspunkt i, at parterne havde været repræsenteret af samme advokat.

Det er let at argumentere for et princip om identifikation i tilfælde, hvor der foreligger en åbenbar og aktualiseret interessekonflikt mellem parterne, og hvor de involverede klienter ikke har fået underretning herom inden opdragets etablering. Men er interessekonflikten mindre åbenbar, og er der tale om professionelt virkende klienter, der har fuldt overblik over konsekvenserne af, at flere advokater inden for advokatsamvirket beskæftiger sig med modsatrettede interesser i relation til samme opdrag, kan en ubetinget regel om identifikation føles vidtgående.

Princippet om identifikation gælder som anført kun advokater og gælder kun for de egentlige interessekonflikter, se om dette begreb s. 423. At en ansat advokatfuldmægtig, en stud.jur. eller en administrativ medarbejder i kraft af familieforhold har modsatte interesser i opdraget, bringer derfor ikke advokatfirmaet i en interessekonflikt. Advokatfirmaet kan derfor fx godt repræsentere en klient i en sag imod en medarbejders forældre eller ægtefælle. Ligeledes er der intet til hinder for, at en advokat eller en advokatfuldmægtig skifter ansættelse fra advokatfirma A til advokatfirma B, selv om de to advokatfirmaer står på hver side af et opdrag. Har advokaten eller advokatfuldmægtigen imidlertid under sit virke for A modtaget fortrolige oplysninger, som ville kunne benyttes til skade for klienten

hos A under ansættelsen hos B, indtræder der smitte for denne uegentlige interessekonflikt. Se i øvrigt om disse jobskiftetilfælde afsnit 10.1.6 og 10.4.6.

»Ethical screens«: Eksisterer der en åbenbar og aktualiseret interessekonflikt inden for et advokatsamvirke, som afskærer advokaten fra at påtage sig det nævnte opdrag, fjerner det som udgangspunkt ikke denne interessekonflikt, at der inden for advokatsamvirket er opbygget rutiner, som tilsigter at sikre, at fortrolige oplysninger ikke kommer medarbejdere i hænde, som ikke burde have adgang til disse oplysninger. Dette udgangspunkt er slået fast i AER art. 10, stk. 1.

Som betegnelse for de fysiske og organisatoriske foranstaltninger, som et advokatfirma træffer for at hindre en sådan utilsigtet intern informationsdeling, har man tidligere anvendt udtrykket »Chinese walls«. I nutidens krænkelseskultur er dette begreb i stigende grad erstattet med den mere nøgterne betegnelse »ethical screen« (en advokatetisk »skærm«). Sådanne foranstaltninger kendes fra vidt forskellige professioner, herunder, foruden advokater, revisorer og *investment bankers* (hvor det anvendes til at modvirke *insider trading* ved informationsdeling mellem de medarbejdere, der arbejder med klientinvestering, henholdsvis transaktioner).

Gennemførelse: En *ethical screen* kan etableres på mange måder. Ofte består den alene i en intern forskrift om, at A ikke må tale med B om sagen X, suppleret med tekniske forholdsregler i sagsstyringssystemer mv., der forhindrer gensidig adgang for A og B til de berørte datafiler mv. I visse tilfælde understøttes skærmen af rutiner, der sikrer fysisk adskillelse i forskellige bygninger mv., fx ved at en sag kun behandles på én af advokatfirmaets eller advokatkædens kontoradresser, men ikke på en anden. Alt efter den robusthed, hvormed skærmen bygges op, kan det dog ikke udelukkes, at den vil få betydning for vurderingen af interessekonflikter i grænseområdet, jf. diskussionen i afsnit 10.2.4.

Udtrædende advokater: Reglerne om selskaber og organisationer må løbende beskæftige sig med de problemer, der opstår, når en organisation deler sig i flere. Tilsvarende spørgsmål vil opstå i relation til advokatens professionsetiske pligter: Indebærer A's udtræden fra advokatfirmaet ABC, at firmaet (der herefter tegnes af B og C) ikke længere befinder sig i en interessekonflikt i relation til forhold, som alene ville have udgjort en interessekonflikt for A? Og omvendt: Indebærer A's udtræden fra ABC, at A ikke længere belastes af de forhold omkring det til-

bageværende advokatfirma BC's relationer til en klient, der i givet fald ville have indebåret en interessekonflikt for A hos ABC?

Også afgørelsen af sådanne spørgsmål vil bero på, hvilke risici der består for, at der blev udvekslet følsom information mellem A, B og C, mens fællesskabet var samlet. Som nærmere anført i afsnit 10.5.4 kan anvendelsen af *ethical screens* få betydning i denne skønsudøvelse.

4.5.5. Offentligretlige pligtrelationer

Advokatens firma kan udgøre den retlige ramme om de forpligtelser, der påhviler advokatfirmaer over for det offentlige, fx i relation til regler om persondatabeskyttelse, arbejdsmiljø, markedsføring og skatteforhold mv.

Det nærmere indhold af disse regler fremgår af den relevante lovgivning.

I *markedsføringen* vil det som nævnt som oftest være advokatfirmaet, snarere end den enkelte advokat, der markerer sig over for omverdenen (uanset om den nødvendige synlighed undertiden opnås gennem enkeltpersoner).

Hvidvaskloven finder, jf. lovens § 1, stk. 1, nr. 13, anvendelse på »advokater«. Det ligger imidlertid fast, at loven tillige finder anvendelse på advokatfirmaer, jf. s. 406.

4.6. Klienten

4.6.1. Problemstilling

En række af de centrale regler om advokaters forhold forudsætter en klar afgrænsning af *klientbegrebet*. Som tidligere nævnt har spørgsmålet om, hvorvidt der består et *klientforhold*, bl.a. betydning for, om der består et *opdrag*, og dermed om advokaten er underkastet nogle af de *særlige pligtregler*, der gælder i relation til opdrag, herunder om interessekonflikter.

Er klienten en *juridisk person*, kan afgrænsningen af klientbegrebet dernæst have betydning for, hvorledes advokaten er stillet over for de *fysiske personer*, der optræder på vegne af klienten. Navnlig kan der opstå spørgsmål om interessekonflikter, når de pågældende personer handler til skade for klienten, eller når de søger advokatens bistand i personlige anliggender. Disse vanskelige spørgsmål behandles overordnet i afsnit 4.6.2 og mere indgående s. 473 f. En anden problemstilling opstår, når opdraget efter sin karakter nødvendiggør et samarbejde mellem flere parter, som på et tidspunkt kan tænkes at komme i konflikt, se hertil

afsnit 4.5.3. Endelig har begrebsafgrænsningen betydning, når der består et mandatarforhold eller et andet særligt mellemmandsforhold mellem klient og advokat. Se herom afsnit 4.7.4 og 13.6.

4.6.2. Opdrag for juridiske personer

Problemstillingen: Advokatopdraget kan give anledning til særlige afgrænsningsspørgsmål, når klienten er en juridisk person. Den juridiske person vil nemlig udgøre et retssubjekt, som efter de gældende reglerne disponerer ved en mere eller mindre ubestemt kreds af fysiske personer, som hver – individuelt eller i kraft af den rolle, de spiller for den juridiske person – kan opleve, at *de* har en personlig relation til advokaten. Disse krydsende relationer kan vise sig problematiske.

Udgangspunktet: Det advokatretlige udgangspunkt er imidlertid enkelt: Opdraget antages over for en bestemt part. Angår rådgivningen en virksomhed, der drives som kapitalselskab, vil parten – og dermed klienten – være det pågældende selskab. Antages rådgivningen af ledelsen i selskabet (fx for at få afklaret risikoen for et ledelsesansvar), er de omhandlede medlemmer af ledelsen klienten – og også dem, der (hvis ikke andet er aftalt) skal betale advokathonoraret. Angår opdraget ejerens retsforhold (fx i relation til en skatteretlig problemstilling), er ejeren klient. I sin interessevaretagelse skal advokaten i alle disse tilfælde have *klientens* (den juridiske persons) interesser for øje og ikke ledelsens eller de medarbejdere, der i øvrigt optræder udadtil for klienten. Omvendt indebærer det forhold, at klienten er gode venner med nogen, der befinder sig i en interessekonflikt med advokaten, ikke, at advokaten befinder sig i en tilsvarende interessekonflikt.

Undertiden efterlader aftalegrundlaget usikkerhed om, hvem blandt flere mulige parter i og omkring en juridisk person der er *klient*. En sådan usikkerhed vil fx kunne opstå, hvis rådgivningen om ét tema leder videre til et andet tema, som ikke var kendt ved opdragets antagelse. I så fald kan det være relevant at antage, at der består et opdrag i relation til det ene tema, men ikke i andre. I sådanne tilfælde påhviler det advokaten at klargøre over for klienten, hvor langt opdraget gælder. Ligeledes må advokaten sikre sig, at den ændrede afgrænsning af opdraget ikke frembringer en interessekonflikt.

Udgangspunktet: Den retlige afgrænsning af klientbegrebet er som regel klar. I *aftalebaserede* opdrag følger udgangspunktet af princippet om kontrakters relativi-

tet. Aftalen udpeger den fysiske eller juridiske person, hvis formue eller personlighed er på spil i den konflikt eller det retsforhold, der indgår i opdraget. At denne person af retstekniske grunde (fx umyndighed, selskabsretlig regulering eller andet) optræder i kraft af et organ eller *rådighedssubjekt*, forandrer ikke dette udgangspunkt. Det er stadig parten, der er *interessesubjekt*, og de hensyn, der understøtter denne interesse, der er afgørende.

> Tilsvarende antager Model Rule 1.13 i ABA's *Model Rules*, at en advokat, der har påtaget sig et opdrag for en organisation, repræsenterer organisationen »acting through its duly authorized constituents«. Det princip, der fastslås i bestemmelsen, er imidlertid, at advokaten i en konflikt mellem organisationen og dens organer må handle i organisationens interesser. Dette illustreres ved den følgende bestemmelse, hvorefter en advokat, der erfarer, at »an officer, employee or other person associated with the organization« handler retsstridigt, vedvarende skal handle i organisationens interesse, *hvis* den pågældende adfærd »is likely to result in substantial injury to the organization«.

U 2016.1436 H: De særlige spørgsmål, der kan opstå ved forskydninger i temaet for et oprdag, belyses ved *U 2016.1436 H*. Her havde en advokat, A, på opdrag fra formanden for en fonds bestyrelse påtaget sig at bistå fonden med en ændring af dens vedtægter. Opdraget blev kort efter udvidet til tillige at omfatte udarbejdelse af en redegørelse til Civilstyrelsen som fondsmyndighed om visse dispositioner truffet af tre medlemmer af bestyrelsen. Efter at have modtaget nogle oplysninger fra de tre præciserede A over for dem, at hans opdragsgiver var fonden, og at han ikke kunne varetage deres interesser, ligesom han opfordrede dem til at søge egen advokatbistand, hvilket de herefter gjorde. Efter at have modtaget redegørelsen afsatte Civilstyrelsen de tre medlemmer. På opdrag fra den nye bestyrelse påtog advokat B fra samme advokatfirma som A sig at anlægge retssag mod de tre nu tidligere bestyrelsesmedlemmer. Højesteret, der stadfæstede Advokatnævnets og landsrettens afgørelser, fandt, at A ved at have fortsat opdraget efter at være blevet klar over, at der var modstrid mellem fondens og de enkelte bestyrelsesmedlemmers interesser, og at medlemmer af bestyrelsen risikerede både straf og erstatningsansvar, havde afskåret sig selv og sine kolleger i advokatfirmaet fra at repræsentere fonden under den senere erstatningssag. B havde derfor tilsidesat god advokatskik.

> Advokatens relation til bestyrelsen som personkreds var dermed en anden end den, en revisor ville indgå i, eftersom dennes opdrag netop udføres for den regnskabsaflæggende virksomhed. I revisorlovens § 22, stk. 1 (som omtalt i afsnit 1.4.2) finder man her en spejlvendt regulering af revisors forhold til det enkelte ledelsesmedlem.

> Indser revisor, at et eller flere medlemmer af virksomhedens ledelse begår eller har begået økonomiske forbrydelser i tilknytning til udførelsen af deres hverv, pålægger bestemmelsen revisor straks at underrette hvert enkelt medlem af ledelsen herom.

Også i en situation, hvor den juridiske person antager en advokat til at varetage en sag, der er rettet mod en ansat eller et ledelsesmedlem i vedkommendes rolle for den juridiske person, vil den juridiske person være opdragsgiver. I sådanne tilfælde kan det tænkes, at den juridiske person vælger at indtræde i rollen som mandatar for den pågældende fysiske person. Dette kræver i givet fald en særskilt mandatarfuldmagt, se nærmere herom i afsnit 4.6.4.

Opdrag ved retsbeslutning: I opdrag baseret på en *retsbeslutning* følger klientens identitet af denne. Retsbeslutningen kan både angå juridiske personer (fx et bo) og en fysisk person (fx en sigtet). I begge tilfælde er klienten kun denne part og ikke andre i nærområdet omkring den (fx enkelte kreditorer).

Tavshedspligt: Også når det angår tavshedspligten, er det den juridiske person, repræsenteret ved sine organer, der er herre over dennes udstrækning. Det gælder også, hvis det fortrolige forhold angår en enkeltperson, der er knyttet til den juridiske person. Det beror på almindelige regler – herunder reglerne i STRFL § 264 d om beskyttelse af privatlivets fred samt de databeskyttelsesretlige regler – om advokaten kan give tilladelse til, at personoplysninger vedrørende ledelsesmedlemmet eller den ansatte videregives til klienten. Spørgsmålet har bl.a. fået aktualitet ved de advokatundersøgelser, der i forbindelse med den såkaldte Me-Too-debat er blevet udført på flere arbejdspladser, hvor følsomme personoplysninger på navngivne påståede »krænkere« er blevet indhentet og videregivet.

I visse relationer brydes klientens tavshedsret (modsvarende til advokatens tavshedspligt) af hensynet til tredjemands interesser. Det gælder, dels i det omfang reglerne om forebyggelse af *hvidvask* og *finansiering af terrorisme* pålægger advokaten en pligt til at indgive underretning vedrørende klientens forhold, dels i det omfang hensynet til *tredjeparts interesser* afgørende taler for at fravige udgangspunktet, jf. AER art. 18, nr. 2 og 3. Reglerne herom behandles i afsnit 9.4.5 og 9.2.4.

Aftaleretlige relationer: Som uddybet i kap. 16 beror de obligationsretlige konsekvenser af opdraget på, hvilke pligter parterne har påtaget sig over for hinanden.

Også her gælder princippet om aftalers relativitet. Uanset om ejeren af en virksomhed reelt er den interesserede part, bør opdraget præcisere, om det er ejeren, dennes virksomhed eller ejeren i rollen som ledelsesmedlem, der er klienten. Ligeledes bør aftalen afklare, om klienten også betaler, eller om opdraget skal suppleres med en tredjemandsgaranti, fx fra netop ejeren. Er opdraget indgået med et kapitalselskab, er opdragets afledte konsekvenser for ejerkredsen som udgangspunkt uden betydning. Advokaten skal i så fald varetage klientens (selskabets) interesser. Dette princip fastholdes også, hvis der skulle opstå tvist om advokatens rådgivning. Se herved *ANK af 4. juli 2003* (Advokaten 10/2003, Kendelser, s. 20), hvor et medlem af en andelsboligforing ikke kunne påklage et salær, som advokaten for andelsboligforeningen havde uddebiteret, men som andelsboligforeningen ikke havde påklaget. Se også afsnit 20.4.3 om klageberettigelse over for Advokatnævnet. Spørgsmålet om, hvorvidt interesseforskydninger mellem ejerne af et kapitalselskab udløser en interessekonflikt for selskabets advokat, må løses efter en konkret vurdering, se herom s. 473 ff.

4.6.3. Samvirkende klienter

Problemstillingen: Flere klienter, der indgår i et samvirke med fælles retlige relationer over for en modpart, vil have en naturlig interesse i at søge advokat i fællesskab for dermed at kunne dele advokatudgifterne. Fordelene herved er iøjnefaldende: Juridiske undersøgelser, koncipering, forhandling og retssagsarbejde skal i så fald kun udføres én gang, og de variable omkostninger ved at tage forbehold for den enkelte klients individuelle forhold vil ofte være minimale, når netop retsforholdene har fælles karakteristika.

At repræsentere samvirkende klienter under ét rummer dog også vanskeligheder. I det omfang der rent faktisk viser sig forskelle mellem hver enkelt klients retsstilling, reduceres »stordriftsfordelen« tilsvarende. Hertil kommer risikoen for, at advokaten bringes i en interessekonflikt mellem de enkelte klienter.

En sådan interessekonflikt kan fremtvinge ubehagelige valg om, hvilke(n) af de pågældende klienter advokaten skal beholde (om overhovedet nogen). Men konstellationen kan også rumme andre konflikter. I en sag, som et ansvarsforsikringsselskab fører for sin forsikringstager mod en skadelidt, kan forsikringsselskabet have interesse i at forlige sagen, mens klienten (fx med udsigten til at skulle dække en selvrisiko) har en anden. I en arbejdsretlig sag har den forhandlende organisation én interesse i at slutte konflikten med arbejdsgiveren, mens det enkelte medlem har en modsat interesse. I en konkurrenceretlig sag kan virksomheden have en interesse i at se sagen sluttet med vedtagelse af et bødeforelæg, mens

den involverede direktør kan have en interesse i helt at blive renset og derfor i at få sagen fortsat. I en sådan situation kan det være problematisk for direktøren, at hans medsigtede (selskabet) har erkendt sig skyldig i den påsigtede overtrædelse.

Pligt til udtræden: Advokaten har pligt til at afklare risikoen for sådanne modsætningsforhold, allerede inden han påtager sig opdraget. Denne pligt er nedfældet i AER art. 7, der pålægger advokaten »i rimeligt omfang [at] sikre sig mod, at der kan opstå tvivl om advokatens iagttagelse af bestemmelserne om interessekonflikter«. Foreligger en sådan risiko, må de enkelte klienter enten selv antage advokatbistand eller løse rådgivningsopgaven på anden måde. Nærmere herom s. 488 f. og 686 f.

Fortrolighed: Har advokaten inden sin udtræden af et allerede antaget opdrag modtaget fortrolige oplysninger fra en klient, hvis opdrag advokaten må frasige sig, vil kendskabet til disse fortrolige oplysninger som udgangspunkt afskære advokaten fra at videreføre opdraget for de øvrige klienter. Efter AER art. 8, stk. 2, nr. 4, jf. art. 12, vil denne interessekonflikt som udgangspunkt ikke kunne opløses ved et samtykke. Spørgsmålet om, i hvilket omfang samtykke fra de involverede klienter bør kunne opløse en interessekonflikt og dermed gøre det muligt for advokaten at udføre et opdrag, som alle involverede mener, at han bør kunne udføre, hører til de mest principielle inden for advokatretten og er behandlet i afsnit 10.2.4.

4.6.4. Særlige mellemmandsrelationer

I visse tilfælde indgås klientaftalen i kraft af en mellemmands indsats. Mellemmanden kan være en klient i et fast klientforhold til advokaten (fx et forsikringsselskab eller en interesseorganisation) en anden advokat eller en personlig bekendt.

Forholdet til retshjælpsforsikringen: Når en sag anlægges for en part, der har dækning i henhold til en retshjælpsforsikring, følger det af de almindelige vilkår for retshjælpsforsikringer, at advokaten har et direkte krav mod selskabet, se hertil *Michael S. Wiisbye*: Retshjælpsforsikringen (1994), s. 437 ff. Obligationsretligt bygger dette krav på et aftaleforhold mellem den advokat, der påtager sig opdraget for retshjælpsforsikringstageren, og forsikringsselskabet. Dette resultat er antaget

ved den principielle afgørelse i *U 2010.2439 H*, der frifandt et retshjælpsforsikringsselskab for at skulle dække udgifterne til at indhente et responsum fra Advokatrådet som grundlag for et salærkrav. Landsretten bemærker i sine præmisser, at retsforholdet mellem advokaten og forsikringsselskabet for så vidt angår spørgsmålet om salær, ikke ses at adskille sig fra andre tilfælde, hvor der mellem en advokat og dennes klient ikke er indgået endelig aftale om størrelsen af salæret. Derfor kunne udgiften til indhentelse af et responsum til løsningen af salærspørgsmålet ikke uden særlig aftale eller uden andet retsstiftende grundlag overvæltes på forsikringsselskabet. Højesteret stadfæstede landsrettens dom i henhold til grundene.

Forholdet til forsikringstageren: At der er forsikringsdækning, påvirker som udgangspunkt ikke forholdet mellem advokat og klient. En modifikation i dette udgangspunkt følger dog af, at advokaten ifølge de almindelige vilkår for retshjælpsdækningen ikke kan opkræve yderligere betaling af klienten end den, der ydes fra forsikringen, og som i de fleste betingelser viser hen til de retningslinjer for sagsomkostninger i borgerlige sager, som følges af domstolene.

> Se hertil *Henning Jønsson & Lisbeth Kjærgaard*: Dansk forsikringsret (2019), s. 913 f., med henvisning til praksis og *Michael S. Wiisbye* i Advokaten 9/2012, s. 40 f., med henvisning til en upåanket dom fra Retten på Frederiksberg, der fastslår, at forsikringstageren ej heller kan lade retshjælpsforsikringen dække for en del af sagsbehandlingen, for hvilken der herefter afregnes et acontosalær. Denne opfattelse gælder dog næppe i meget komplicerede sagsforhold, jf. således Advokatrådets (i sin offentliggjorte form udaterede) udtalelse trykt i Advokaten 1/1993, s. 4. I udtalelsen hedder det, at det i særlige tilfælde, hvor en klient ønsker at føre en kompliceret og arbejdskrævende sag, hvor det takstmæssige salær, beregnet i forhold til sagsgenstanden, selv efter tilladelige forhøjelser ikke vil være tilstrækkeligt til at dække en forsvarlig gennemførelse af sagen, vil være tilladeligt at indgå en salæraftale, der sikrer advokaten et rimeligt salær i forhold til den anvendte tid, og således gør det muligt at få sagen gennemført på en forsvarlig måde. Advokatrådet udtaler som sin opfattelse, at forsikringsselskaberne må respektere en sådan salæraftale, i det omfang den er rimelig. I *U 2008.1186 H* tiltrådte Højesteret en advokatnævnskendelse, der pålagde en advokat en bøde på 5.000 kr. for i strid med god advokatskik at have opkrævet et salær direkte hos sine klienter til trods for, at der var retshjælpsdækning for sagen.

Denne forsikringspraksis har i en årrække været fulgt af Advokatnævnet. *ANK af 24. november 2004* har antaget, at advokater, der fører sager, der er dækket af sådanne betingelser for en retshjælpsforsikring, ikke er bundet hertil. Ifølge *Lars*

Økjær Jørgensen i Advokaten 1/2005, s. 35 f. (med gengivelse af kendelsens præmisser), signalerer denne kendelse en ændring i praksis. Dette blev dog afvist af nævnets daværende formand, *Asbjørn Jensen* i Advokaten 2/2005, s. 88, der fastholdt, at salæret i sager, hvor der er ydet retshjælpsforsikring, fortsat beregnes med udgangspunkt i de vejledende salærtakster fra landsretterne, idet der tages hensyn til sagens omfang, beskaffenhed og kompleksitet.

Et særligt problem knytter sig til de beløb, der indvindes, når advokaten får held til at gennemføre et krav. Fordelingen heraf vil almindeligvis være bestemt ved aftale, fx gennem de regler for udøvelse af retshjælp, der er fastsat af en faglig organisation. Almindeligvis vil man her vedtage, at beløb, der indvindes for hovedmanden (medlemmet) til dækning for det rejste krav, tilfalder denne, men at beløb, der indvindes til dækning af sagsomkostninger, tilfalder organisationen. Modifikationer i dette udgangspunkt kan dog tænkes, hvis hovedmandens krav ikke har økonomisk karakter (fx krav om godtgørelse for fremsatte injurier), og hvis processen efter sagens karakter er særligt kostbar.

Mindreårige: Som nævnt ovenfor har værgen mandat til at træffe beslutning om anke af dommen i en straffesag. Om forældrenes kompetence inden for strafferetsplejen se i øvrigt RPL § 730, stk. 1, og § 906, stk. 2. Ifølge RPL § 730, stk. 1, er det indehaveren af forældremyndigheden til en sigtet under 18 år, som optræder på sigtedes vegne under straffesagen. Bestemmelsen anfører, at dette dog ikke gælder, hvis sigtede har indgået ægteskab – det har siden den 1. februar 2017 ikke været muligt for personer, der ikke er fyldt 18 år, at indgå ægteskab her i landet, jf. ægteskabslovens § 2. Ifølge RPL § 906, stk. 1, er det værgen for en tiltalt under 18 år, som kan iværksætte anke til fordel for tiltalte. På grundlag af disse bestemmelser antages det, at dispositioner, hvorved der gives *afkald* på processuelle garantier, skal tiltrædes af både forældrene (eller en af dem) og den mindreårige sigtede.

4.6.5. Henvisningsrelationer

Når et klientforhold opstår i kraft af en henvisning, vil der som udgangspunkt ikke bestå noget retsforhold mellem den henvisende advokat og den advokat, der herefter udfører opdraget. Dette udgangspunkt modificeres dog, hvis henvisningen fra advokat A til advokat B sker med henblik på, at B udfører en afgrænset del af opdraget. Hvorvidt dette er tilfældet, beror på en fortolkning af de anmodninger, der ligger til grund for henvisningsopdraget.

4.7. Den ansatte advokat

4.7.1. Problemstillingen

Retsplejeloven forbyder som udgangspunkt ikke advokater at virke i et ansættelsesforhold, selv om ansættelsesforholdet kan indebære en risiko for, at den advokatretlige uafhængighed trues af den ansættelsesretlige lydighedspligt. Advokatansættelser forekommer ofte både på det offentlige og private arbejdsmarked. Som nærmere omtalt i afsnit 8.4 kan sådanne ansættelser give anledning til særlige retlige overvejelser, når den ansatte advokat bruger sin advokattitel uden for et advokatfirma. Baggrunden herfor er, at ønsket om at sikre en fuldstændig uafhængighed for advokaten netop kan komme strid med arbejdsgiverens kommercielle eller politiske interesser. Som vi skal se i afsnit 4.7.2, reguleres denne problemstilling ved RPL § 122, som kræver dispensation ved en advokats ansættelse i det offentliges tjeneste. Problemet berøres også ved ejerskabsreglerne, jf. i det hele kap. 6.

Foruden denne problemstilling aktualiserer en advokatansættelse spørgsmålet, om advokaten er omfattet af reglerne om vidneudelukkelse. Dette spørgsmål behandles i afsnit 9.4.1. I det følgende omtales alene nogle generelle spørgsmål om karakteren af den relation, der består mellem den ansatte advokat og hans arbejdsgiver.

Deponering: Problemstillingen forudsætter, at den ansatte advokat beholder sin beskikkelse under ansættelsen. Fra det øjeblik, han måtte deponere beskikkelsen, bortfalder disse særlige pligter. Han vil da blot virke som *virksomhedsjurist*, altså som en person med juridisk uddannelse, der har ansættelse i en virksomhed med henblik på at yde juridisk rådgivning. I almindelig sprogbrug omfatter dette begreb såvel personer med cand.jur.-eksamen som personer med anden juridisk uddannelse, herunder bac.jur. og cand.merc.jur.

Som det fremgår, tvinger retsplejeloven til at sondre mellem de private og offentlige arbejdsgivere. Ligeledes må der sondres mellem på den ene side advokater ansat af offentlige myndigheder (afsnit 4.7.2), advokater ansat af andre advokater eller advokatfirmaer (afsnit 4.7.3) og virksomhedsadvokater.

4.7.2. Den offentligt ansatte advokat

RPL § 122, stk. 1, fastslår, at udøvelse af advokatvirksomhed ikke kan forenes med en »juridisk« stilling ved domstolene, anklagemyndigheden eller politiet. Med præciseringen af, at forbuddet angår *juridiske* stillinger, ligger en underforstået markering af, at advokatbeskikkelsen er helt uproblematisk, hvis advokaten påtager sig arbejdsfunktioner for det offentlige, som ikke kan true hans uafhængighed som advokat – fx rent kontorarbejde.

Deltagelse i råd og nævn: I praksis er det dog ikke ualmindeligt, at advokater i kraft af deres faglige kompetence udpeges som medlemmer af offentlige råd og nævn på lige fod med andre sagkyndige og interesserepræsentanter. Når dette sker, er advokaten underlagt samme forvaltningsretlige regler, som gælder for andre udpegede, herunder om tavshedspligt. Da advokaten ikke vil virke som advokat (medmindre der med sigte på konkrete sager skulle være indgået særskilt aftale om advokatopdrag), gælder de advokatretlige regler ikke.

Efter den særlige regel i RPL § 106 (se afsnit 1.5.1) kan en advokat dog antages som medhjælper for en statsadvokat eller efter bemyndigelse til at optræde i en enkelt sag.

RPL § 122, stk. 2, indebærer dernæst et forbud mod ansættelse i »nogen stilling« i det offentliges »tjeneste«. Med den tilføjelse, der skete i stk. 2, 2. pkt., ved lov nr. 520 af 6. juni 2007, blev vejen til dispensation fra dette udgangspunkt dog lettet gennem en tilføjelse, hvorefter der i sådanne sager »navnlig lægges vægt på, at en advokat skal være uafhængig af det offentlige, således at der ikke kan opstå interessekonflikter«.

4.7.3. Den advokatansatte advokat

Udgangspunktet: For de fleste praktiske formål vil en advokats ansættelse hos en anden advokat eller i et advokatfirma være uproblematisk. Arbejdsgiveradvokaten og den ansatte advokat vil have en fælles interesse i at udføre opdraget bedst muligt. Strategiske uenigheder vil normalt blive klaret uformelt gennem forhandling mv. At sådanne uenigheder på den anden side *kan* tænkes at opstå, begrunder det forbud, som i visse advokatordninger afskærer advokater fra ansættelser af nogen art.

Et sådant forbud gælder fx i Belgien, jf. art. 437, stk. 2, jf. underafsnit 4, i den belgiske Judicial Code, der (i engelsk oversættelse) fastslår, at »The profession of lawyer is incompatible with [...] all salaried occupations or activities in the public

> or private sector, unless they do not prejudice the independence of the lawyer or the dignity of the Bar«. Derfor gælder den almindelige regel, at advokater må praktisere i egen virksomhed eller i samvirker med andre advokater. Følgelig må nyuddannede yngre advokater, inden de måtte opnå partnerskab med deres tidligere arbejdsgiver, stifte deres egen advokatvirksomhed, som herefter med sigte på de enkelte opdrag indgår klientaftaler med den tidligere arbejdsgiver (eller dennes klient) som klient.

Skulle uenigheder mellem arbejdsgiveradvokaten og den ansatte advokat ikke blive afklaret uformelt og frivilligt, kan arbejdsgiveradvokaten benytte sin *instruktionsbeføjelse* over for den ansatte advokat, som i konsekvens heraf er underlagt en *lydighedspligt* til at følge instruktionen. Risikoen for sådanne uenigheder er en væsentlig årsag til, at mange, hvis ikke de fleste, advokater i almindelig praksis vil forfølge en langsigtet karrieredrøm om på et tidspunkt selv at blive selvstændige. Isoleret set vil lydighedspligten fratage den ansatte advokat en del af den frihed, som i øvrigt kendetegner advokaten som liberal erhvervsudøver, jf. bemærkningerne herom i afsnit 1.2.2. Denne begrænsning accepteres netop, fordi arbejdsgiveradvokaten virker under samme professionsetiske rammer som den ansatte advokat. Dette reguleringsmæssige fællesskab formodes at rumme en garanti imod usaglige instruktioner mv. af den ansatte advokat.

Etiske uenigheder: I enkeltstående tilfælde kan arbejdsgiverens instruktion til den ansatte advokat være problematisk – eller i det mindste blive *opfattet* som problematisk af den ansatte advokat. Fx kan det tænkes, at arbejdsgiveradvokatens instruktion bæres af en interessevaretagelse for en bestemt klient, som rådgives af arbejdsgiveradvokaten, der (uden at der foreligger en egentlig interessekonflikt) kolliderer med de interesser, en anden klient, der rådgives af den ansatte advokat, har. Hvis ikke en dialog mellem den ansatte advokat og arbejdsgiveradvokaten fører til en løsning, vil den ansatte advokat reelt være nødt til at efterkomme instruktionen. En indbringelse for advokatmyndighederne vil i virkelighedens verden være helt upraktisk.

At den ansatte advokat handler efter instruks fra principalen, fritager ham ikke for et disciplinært ansvar for sine handlinger, jf. *ANK af 26. maj 2004* (Advokaten 7-8/2004, Kendelser, s. 13 f.). Derimod kan principalen efter omstændighederne ifalde et ansvar for medvirken, hvis han har afgivet en sådan instruks.

4.7.4. Virksomhedsadvokaten

Når en advokat ansættes af en privat virksomhed, kan der opstå forskellige typer af advokatretlige problemstillinger, afhængigt af hvilken slags arbejde advokaten udfører (fx almindelig sagsbehandling, rådgivning, sagsførelse mv.). Også her er det nødvendigt at sondre mellem to forskellige situationer:

Anonym ansættelse: I den ene situation er advokaten ansat uden at skulle *virke* som advokat. Hans bestalling er for så vidt en detalje, der strengt taget henhører under privatlivet, svarende til andre titler af uddannelsesmæssig eller anden karakter (fx en ph.d.-grad). Han bruger ikke titlen under ansættelsen – hverken i forholdet til arbejdsgiveren eller over for tredjeparter. Måske fremtræder titlen på advokatens CV (som er synligt på virksomhedens hjemmeside) eller på et visitkort. Men ellers benyttes den ikke.

Disse tilfælde er advokatretligt uproblematiske, da de hverken fremkalder eller benyttes i *advokatopdrag*. Af samme grund er de ikke egnede til at fremkalde skuffelser hos virksomhedens samarbejdsparter mv. Forholdet svarer til, at advokaten lader sig vælge til en ulønnet foreningsbestyrelse uden at skjule sin advokatbaggrund. Heller ikke her opstår der noget opdrag mellem foreningen og advokaten.

Ansættelse med synlig bestalling: Situationen er en anden, hvis advokaten ansættes i en advokatfunktion med det formål at yde rådgivning *indadtil* (fx over for driftsfunktioner i arbejdsgivervirksomheden eller til medlemmer af den interesseorganisation, der har ansat advokaten) eller ved partsrepræsentation *udadtil* (herunder ved sagsførelse i retten). I disse tilfælde er udgangspunktet klart: Advokaten er underlagt de advokatretlige pligter, i det omfang arbejdsgiveren (og efter omstændigheder dennes medlemsvirksomheder mv.) kan betragtes som klient. Om det er tilfældet, vil bero på aftalen mellem advokatens arbejdsgiver og den tredjepart (klient eller medlem), der søger rådgivning. Advokatens ansættelseskontrakt med arbejdsgiveren er altså ikke afgørende for denne vurdering, men kan efter omstændighederne påvirke bedømmelsen.

Når spørgsmål som disse vurderes, kan der være grund til at pege på, at andre retsordninger (herunder Sverige) kun tillader advokater at være ansat af andre advokater. I en svensk virksomhed kan man fx kun være »företagsjurist«, men ikke »företagsadvokat«. Som anført på s. 226 f. udelukker belgisk ret tilmed advokater fra at være ansat af andre advokater. Af samme grund indeholder art. 6 i direktiv

77/249/EØF en regel, der tillader medlemsstaterne at udelukke advokater, der er *lønmodtagere* i henhold til en arbejdskontrakt med en offentlig eller privat virksomhed, fra repræsentation og forsvar i retten for denne virksomhed, i det omfang advokater, der er etableret (dvs. driver virksomhed) i den pågældende stat, er udelukket herfra. En sådan udelukkelse er ikke gennemført i dansk ret.

Arbejdsgiveren som klient? Selv om den ansatte advokat i en vis forstand har sin arbejdsgiver som »klient«, præsteres hans rådgivning til arbejdsgivervirksomheden eller dennes nærtstående (fx koncernselskaber eller medlemmer mv.) ikke i et advokatopdrag. Derfor er virksomhedsadvokaten ikke forpligtet til at foretage konflikttjek eller hvidvaskkontrol, ligesom vederlaget for indsatsen jo præsteres som løn og ikke som et udfaktureret salær med tillæg af moms. Af samme grund er der ingen advokatretlige betænkeligheder ved, at arbejdsgivervirksomheden har instruktionsbeføjelse over virksomhedsadvokaten. Skulle sådanne instruktioner pålægge virksomhedsadvokaten at handle pligtstridigt i medfør af advokatretlige regler, vil de almindeligvis udgøre ulovlige tjenestebefalinger, som virksomhedsadvokaten ikke har pligt til at efterkomme.

Advokaten kan imidlertid tænkes at blive bragt i en konflikt mellem sine advokatretlige pligter på den ene side og på den anden side de pligter, der består i henhold til ansættelsesforholdet, hvis der opstår en *modsætning* mellem de pligter, der følger af henholdsvis ansættelsesforholdet og de advokatretlige regler, som opdraget aktualiserer: Arbejdsgiveren beordrer fx advokaten til at anlægge en sag på et åbenbart urigtigt grundlag.

Igen må det konstateres, at denne mulige interessekollision ikke er væsentligt anderledes end den, der gælder både ansatte og selvstændigt virkende advokater. Også i et interessentskab af advokater vil den enkelte advokat jo være forpligtet til at rette sig efter flertalsbeslutninger, der har hjemmel i interessentskabskontrakten. Som regel vil det være klart for alle involverede, herunder navnlig også klienten, *hvilke* ressource- og holdningsmæssige faktorer der i givet fald måtte fratage advokaten hans uafhængighed. Ligger det klart, at arbejdsgiverens instruks strider mod advokatpligterne, vil den være ugyldig, fordi den indebærer medvirken til en ulovlig handling, jf. bemærkningerne herom ovenfor.

Spørgsmålet har været rejst til debat ved forskellige lejligheder, se fx lederen i Advokaten 3/2002, s. 59 f. Det blev bl.a. drøftet ved det 41. Nordiske Juristmøde i Helsingfors 24.-25. august 2017 på grundlag af et referat af *Jon Iversen* under overskriften: Bolagsjuristens integritet – finns en sådan och hur ser den ut? (s. 207 ff.) og *Kristine Ryssdals* korreferat a.st. (s. 215 ff.). Problemstillingen er i øvrigt velkendt i relationen mellem ministre og embedsmænd, jf. i det hele *Jens Peter Christensen*: Ministre og embedsmænd – pligter og ansvar (2022), s. 224 ff.

Opdrag for andre? At en advokatansat medarbejder i en *rådgivende* virksomhed (fx en interesseorganisation) giver møde i retten i sager for virksomhedens kunder (eller tilsvarende for medlemmerne af en organisation), indebærer ikke, at virksomheden dermed kommer til at »udøve advokatvirksomhed«, hvilket i givet fald ville være i strid med RPL § 124. Se herved *U 2028.2820 H* og *U 2021.1791 H* (begge om forsikringsselskaber, der uden bemærkninger blev tillagt sagsomkostninger som mandatar for deres respektive forsikringstagere).

Er advokaten ansat med det formål at yde rådgivning for virksomhedens eller organisationens interessenter, fx medlemmerne af en faglig organisation, bestemmer RPL § 124, stk. 3, at sådanne »foreninger, interesseorganisationer og lignende« – selv om de ikke driver »advokatvirksomhed«, jf. bestemmelsens 1. og 2. pkt. – har denne ret til som mandatar at udføre retssager for deres medlemmer inden for foreningens interesseområde. Se hertil afsnit 13.6.2.

Advokatrådet gav i Advokaten 3/1988, s. 73, udtryk for den opfattelse, at advokatens eneret til at møde for andre i retssager alene kan udøves af selvstændige advokater, eftersom et ansættelsesforhold vil være ensbetydende med, at advokaten kunne drive sin virksomhed i selskabsform. Ved *U 1989.591 HKK* blev denne opfattelse imidlertid underkendt, idet Højesteret fastslog, at en advokat, der var ansat i en landboforening, kunne give møde for retten i sager for medlemmer af foreningen.

Sagsomkostninger: Efter den ændring, der skete ved lov nr. 554 af 24. juni 2005, er det for tilkendelse af sagsomkostninger uden betydning, om en advokat virker som fritstående liberal erhvervsudøver eller i kraft af ansættelsesforhold. Se nærmere herom afsnit 13.6.4.

Konkurrence? Der består ikke nødvendigvis nogen konkurrence mellem virksomhedsjurister og advokater. Ofte vil virksomhedsjuristerne fungere som bindeleddet mellem den eksterne advokat og virksomheden. Den ansatte advokat kan bidrage til en øget konkurrence mellem forskellige advokatfirmaer pga. det kendskab til advokatydelsens pris og kvalitet, virksomhedsjuristen besidder. Derfor ser man ofte, at der netop i (store) virksomheder med en intern juridisk afdeling stilles ganske præcise (og skrappe) krav til advokatrådgivningen, herunder om præcise vilkår for afregning, forudgående deltagelse i udbudsforretninger og »skønhedskonkurrencer« mv.

4.8. Det offentlige som klient

4.8.1. Problemstillingen

Det offentlige modtager juridisk bistand via talrige vidt forskelligartede kanaler. Væsentligst er den bistand, der præsteres af ansatte jurister, herunder personer med en uddannelse som cand.jur., bac.jur. og cand.merc.jur. Hertil skal føjes den bistand, statslige myndigheder gør brug af, når der til et offentligt råd, nævn eller udvalg knyttes juridiske eksperter, herunder dommere og universitetsjurister. En sådan rådgivning benyttes dels som led i det konkrete lovforberedende arbejde, dels som stående rådgivende udvalg (fx Retsplejerådet, Straffelovrådet mv.).

I det følgende rettes fokus mod advokatopdrag for offentlige myndigheder. Der er tale om et ganske betydeligt marked. Ifølge Konkurrence- og Forbrugerstyrelsens rapport af 14. januar 2021, s. 197 f., indkøbte det offentlige i 2018 juridisk bistand hos advokatfirmaer for godt 1,5 mia. kr., svarende til 11 pct. af advokatfirmaernes samlede omsætning.

Sådanne opdrag præges på forskellige måder af forvaltningsrettens hjemmelskrav og sagsbehandlingsregler, som ofte vil stå i vejen for fleksible løsninger, der kan danne en uheldig præcedens for fremtiden. Omvendt vil den tætte politiske kontakt mellem en central statslig myndighed og lovgivningsmagten kunne betyde, at en tabt sag om retskrav, der savnede hjemmel, hurtigt fører til lovændringer. Tilsvarende samspil kan gøre sig gældende på det kommunale område i relation til kommunale foranstaltninger, som kræver grundlag i vedtagne planer mv.

Også i forhandlinger om formueretlige aftaler er der forskelle mellem den private og offentligretlige klient. Den oplysningsforpligtelse, som følger af formuerettens almindelige regler, vil ofte være skærpet i konsekvens af det princip om hensyn og velvilje, der finder anvendelse i den offentlige forvaltning, se hertil generelt *Frederik Waage*: Det offentlige som procespart (2017), bl.a. s. 357 ff. og 377 ff. Hertil kommer, at muligheden for at tilbageholde oplysninger i en aftaleforhandling (»holde kortene tæt til kroppen«) kan være begrænsede for en forvaltningsmyndighed, hvis ageren normalt vil være genstand for almindelig offentlig interesse. Medkontrahenter og andre modparter i formueretlige anliggender kan dog normalt ikke forlange indblik i myndighedens interne forretningsmæssige overvejelser mv. Dette følger af de særlige undtagelser fra den adgang til aktindsigt, der gælder i medfør af forvaltningslovens § 15 b, nr. 3, og offentlighedslovens § 33, nr. 3, når *afgørende*, henholdsvis *væsentlige*, hensyn til »det offentliges økonomiske interesser, herunder udførelsen af det offentliges forretningsvirksomhed« gør sig gældende.

4.8.2. Det kommunale og regionale område

Inden for det kommunale og regionale område udvælges advokater som regel efter samme principper som i den private sektor. Hvor det lejlighedsvis forekommer, at centrale forvaltningsmyndigheder giver møde under retssager ved embedsmænd, sker dette forholdsvis sjældent på det kommunale område, jf. *Frederik Waage* a.st., s. 236 f.

Typisk vil kommunens tekniske forvaltning være den største forbruger af advokatydelser, og man vil til det brug ofte vælge en advokat med kendskab til miljøret.

> Ifølge Konkurrence- og Forbrugerstyrelsens rapport af 14. januar 2021 (s. 17) køber flere af de store kommuner og regioner advokatbistand via fireårige rammeaftaler, som har været konkurrenceudsat, og hvor der er modtaget flere bud på opgaverne. Langt de fleste kommuner indkøber dog advokatbistand *ad hoc* efter behov. Rapporten anbefaler s. 292, at kommuners og regioners konkurrenceudsættelse af juridiske opgaver kortlægges, og at kommuner og regioner opfordres til i højere grad at konkurrenceudsætte indkøbet af juridisk bistand, eksempelvis via *rammeaftaler*. Endvidere anbefales det til overvejelse, at der skabes mere konkurrence om kommuners og regioners køb af juridisk bistand ved, at der også på det juridiske område etableres *indkøbsfællesskaber*, der udbyder fælles rammeaftaler.

4.8.3. Staten som klient

Problemstillingen: Advokatopdrag, der involverer statslige myndigheder, giver anledning til særlige problemstillinger, dels fordi opdragene ofte angår lovfortolkninger mv. af betydning for almenheden, dels fordi sagsmængden er *omfattende*, typisk forbundet med betydelige *værdier* og dermed genstand for løbende *politisk* bevågenhed. Ifølge Konkurrence- og Forbrugerstyrelsens rapport af 14. januar 2021, s. 198, er staten den største offentlige klient, der i 2018 stod for to tredjedele af det samlede køb af advokatydelser svarende til godt 1 mia. kr. Bag disse store tal gemmer sig den realitet, at den gennemsnitlige aflønning af de advokater, der skal levere denne krævende bistand, ligger langt over lønnen til selv topembedsmænd i det offentlige. Allerede heri ligger en modsætning mellem udgifter og rekrutteringsmuligheder.

Samtidig indebærer opdrag for staten en latent risiko for interessekonflikter, fordi staten i princippet kan tænkes at være eller blive »modpart« til alle danske borgere og virksomheder. Risikoen for den slags interessekonflikter er navnlig relevant i et samfund med en så betydelig offentlig (og statslig) sektor som det danske.

Disse særlige hensyn taler for, at statens advokatopgaver løses på en måde, der sikrer dels en høj grad af omkostningseffektivitet, dels gennemskuelige og troværdige sagsbehandlingsformer. Som nævnt i afsnit 1.1.3, pkt. 1, vil et stort, moderne advokatfirma normalt sikre denne kvalitet ved at udvikle en mangfoldighed af specialer, som bemandes med kyndige medarbejdere. Som også anført her indebærer disse løsninger høje advokatomkostninger.

Denne modsætning er søgt løst forskelligt i forskellige lande, jf. *Frederik Waage*: Det offentlige som procespart (2017), s. 233 f., og Konkurrence- og Forbrugerstyrelsens rapport af 14. januar 2021, s. 224 ff. I *Norge* er *Regjeringsadvokaten* en højtstående kongeligt udnævnt embedsmand, der udøver sit virke med bistand af et stort antal tilknyttede jurister. I *Sverige* (hvor der ikke gælder noget procesmonopol for advokater) føres offentligretlige sager typisk af embedsmænd. Det samme gælder i *Finland*.

Kammeradvokatordningen: I Danmark har staten traditionelt henlagt sine advokatopgaver til et enkelt privat advokatfirma, kammeradvokaten. Ordningen går tilbage til enevældens indførelse i 1660. Kong Christian V valgte i 1684 at lægge sine advokatopgaver hos en advokat i rollen som embedsmand. Dette embede blev nedlagt i 1936. Herefter blev opgaven lagt i hænderne på en privatpraktiserende advokat (dengang en højesteretssagfører) efter kongelig udnævnelse. Alle kammeradvokater har siden da været partnere i det private advokatfirma, der i dag hedder Kammeradvokaten/Advokatfirmaet Poul Schmith. Den sidste »kammeradvokat« (i betydningen den enkelte advokat, der ansvarlig for opgaven over for staten) var advokat Karsten Hagel-Sørensen. Han fratrådte i 2015 i forbindelse med indgåelsen af den seneste kammeradvokataftale, jf. herom straks nedenfor.

Se hertil Konkurrence- og Forbrugerstyrelsens rapport af 14. januar 2021, s. 205 ff., og *Frederik Waage*: Det offentlige som procespart (2017), s. 238 ff. Kammeradvokatens betegnelse skyldes embedets oprindelige tilknytning til den kongelige kammerret, der tog sig af sager mod kongelige embedsmænd for svig og uregelmæssigheder ved opkrævningen af kongens indtægter. Der var dermed primært tale om en anklagemyndighed. Retten omtales i Danske Lov 1-2-5. Den blev ophævet af *Struensee* ved en forordning af 14. juni 1771. Med den stadigt skarpere opdeling mellem strafferet og formueret, der fandt sted op gennem 1800-tallet, fik kammeradvokaten senere primært opgaver vedrørende opkrævningen af statens indtægter og i forbindelse med rådgivningen af statens embedsmænd.

Baggrunden for den kammeradvokatordning, der blev etableret i 1936, er uddybet i finansministerens skrivelse af 21. marts 1935 til Folketingets Lønningsudvalg (gengivet i Statsrevisorernes beretning om kammeradvokatordningen, nr. 30/1982 (1984), s. 11, og i Moderniseringsstyrelsens rapport Statens køb af juridiske tjenesteydelser (2012), s. 27). Man ønskede at opnå den bedste og billigste retssagsbistand og bistand ved responderende virksomhed. Denne opfattelse af, at det ud fra en helhedsvurdering giver det bedste resultat for staten at benytte én advokatforbindelse, er bibeholdt frem til i dag.

Kammeradvokataftalen: Vilkårene for hvervet som kammeradvokat er i skrivende stund fastlagt i en aftale af 18. december 2014 med Finansministeriet med en allonge af 2. maj 2017. Aftalen er indgået med Advokatfirmaet Kammeradvokaten/Poul Schmith, hvortil de seneste kammeradvokater som nævnt har været knyttet. KPS har også andre klienter end staten. Den heraf følgende risiko for interessekonflikt med staten er reguleret ved aftalens pkt. 21.

Aftalen er indgået uden tidsbegrænsning, men kan ifølge pkt. 27 opsiges med et varsel på løbende år plus et år. Indtil opsigelse måtte finde sted, er aftalen ikke underkastet udbudspligt.

Aftalen angår statens behov for advokatbistand inden for »alle juridiske områder«, jf. pkt. 3, stk. 1, medmindre der foreligger en interessekonflikt. Dens enkelte ydelser er i pkt. 5 beskrevet som juridiske tjenesteydelser (pkt. 5.1), rådgivning og sparring (pkt. 5.2), undervisningsydelser (pkt. 5.3), adgang til paradigmer (pkt. 5.4), sagsoversigt (pkt. 5.5) og leverancer fra et »*Enterprise Legal Management*-system« (pkt. 5.6 – herved forstås et integreret sæt af applikationer, der omfatter central sagsadministration, e-fakturering, budget- og forbrugsstyring, juridisk dokumentstyring og sagsstyring).

Som *udgangspunkt* har myndighederne (»Kunderne«) ingen pligt til at aftale ydelser og heller ingen pligt til at aftale en bestemt mængde ydelser fra Kammeradvokaten. De kan derfor selv varetage juridiske opgaver, herunder give møde i forbindelse med retssager, jf. aftalens pkt. 3, stk. 2. Ligeledes kan kunderne efter aftale med Finansministeriet frit anvende andre advokater end Kammeradvokaten, »hvor de tværfaglige synergier, som ligger til grund for en samlet ordning, ikke gør sig gældende med særlig vægt«. I disse tilfælde kan staten (Finansministeriet) efter aftale med de enkelte ministerier mv. bestemme, at der skal anvendes andre advokater end Kammeradvokaten – enten på enkeltsagsbasis eller ved anvendelse af fagopdelte eller geografisk opdelte kontrakter. Denne regel fremgår af aftalens pkt. 3, stk. 3, og pkt. 6.1, stk. 2-3. Se om anvendelsen af denne bestemmelse Konkurrence- og Forbrugerstyrelsens rapport af 14. januar 2021, s. 216 ff.

> Kammeradvokaten *honoreres* af staten efter medgået tid, jf. nærmere pkt. 12.1, og til timesatser, der fremgår af et særligt bilag til aftalen (bilag 3). Timesatserne er inddelt i fire kategorier: A: Advokatfuldmægtig eller anden fuldmægtig, B: Advokat med mindre end 3 års erfaring, C: Advokat med mere end 3 års erfaring og D: Partner. Ifølge de takster, der er offentliggjort på Kammeradvokatens hjemmeside pr. 1. januar 2022, er timelønnen for en partner 2.650 kr., for en advokat med over tre års anciennitet 2.148 kr., for en advokat med under tre års anciennitet 1.796 kr. og for en advokatfuldmægtig 1.325 kr.

Konkurrence- og Forbrugerstyrelsens rapport af 14. januar 2021 peger (s. 17 og 205 ff.) på, at det manglende udbud af advokatydelser dækket af kammeradvokataftalen ikke bidrager til at styrke konkurrencen på markedet. Rapporten foreslår derfor (s. 24 f. og 290 ff.), at hele eller dele af den opgaveportefølje, der i dag hører under Kammeradvokataftalen, konkurrenceudsættes, idet de udbudspligtige opgaver opdeles i delaftaler (fx opdelt efter fagområde), som kan udbydes som rammekontrakter.

KAPITEL 5

Kvalifikationsregulering

5.1. Betingelser for advokatbeskikkelse

5.1.1. Habilitet

Ifølge RPL § 119, stk. 2, nr. 1-5, har enhver, der opfylder en række personelle krav om habilitet, uddannelse og praktisk uddannelse mv., ret til at få beskikkelse som advokat:

Det første krav går ud på, at advokaten er myndig og ikke under værgemål efter værgemålslovens § 5 eller under samværgemål efter værgemålslovens § 7, jf. RPL § 119, stk. 2, nr. 1. Kravet har flere begrundelser. For det første bør en advokat, der ikke er i stand til at disponere for sig selv, heller ikke indtage en position, hvori et væsentligt element er at kunne disponere for andre. Umyndighed og værgemål alene kan anordnes i relation til retssubjekter, der er svækket psykisk eller fysisk. At man normalt ikke vil ønske, at en person i en sådan situation driver virksomhed som advokat, er klart. Bestemmelsen giver ikke anledning til fortolkningstvivl eller praktiske problemer.

Bliver advokaten senere umyndig eller kommer under værgemål, bortfalder advokatbeskikkelsen, jf. RPL § 137. I en sådan situation skal advokaten selv tilbagelevere sin beskikkelse til Justitsministeriet. Beskikkelsen kan senere forlanges udleveret, når betingelserne for at udøve advokatvirksomhed på ny er opfyldt, jf. RPL § 140, stk. 2. Praksis herom er restriktiv, jf. *U 2008.2195 H*, der nægtede udlevering af en advokatbeskikkelse, hele 10 år efter at advokaten var erklæret konkurs og 8 år efter boets afslutning, under henvisning til, at der stadig bestod ikke ubetydelige krav, som kunne gøres gældende mod advokaten. Højesteret afviste i øvrigt, at Justitsministeriet skulle have undladt at foretage et pligtmæssigt skøn på grundlag af sagens konkrete omstændigheder.

5.1.2. Økonomiske forhold

Retsplejeloven indeholder flere betingelser for beskikkelse som advokat, der har at gøre med advokatens økonomiske forhold.

Ifølge RPL § 119, stk. 2, nr. 2, må advokaten ikke være under *rekonstruktionsbehandling* eller *konkurs*. Disse krav hænger sammen med den førnævnte forventning om, at advokaten i retlig henseende har rådighed over sin egen formue i enhver henseende. Bestemmelsen tilsigter *ikke* at fordømme advokater ud fra den betragtning, at de ved deres insolvens har afsløret manglende evne til at styre deres egen økonomi. Der stilles således hverken noget krav om, at advokaten er likvid eller solvent. At advokaten har været ude af rådighed over sit bo i forbindelse med en tidligere konkurs, hindrer heller ikke advokatbeskikkelse.

Dette princip modificeres dog i nogen grad ved bestemmelsen i RPL § 140, stk. 3: Er retten til at udøve advokatvirksomhed faldet bort som følge af konkurs, *kan* justitsministeren, efter at konkursboet er sluttet, *afslå at udlevere* beskikkelsen (således som det ellers er foreskrevet i stk. 2), hvis der fortsat består anmeldte krav, som kan gøres gældende imod den tidligere advokat. Herved kan man undgå, at beskikkelsen på ny skal inddrages, hvis disse krav fører til en fornyet konkursbehandling. Bestemmelsen tjener ligeledes til at undgå, at de anmeldte krav anfægter hans uafhængighed (fx fordi advokaten for at undgå en fornyet konkurs bringer sig i et problematisk afhængighedsforhold til kreditorerne). Udlevering kan derimod ikke nægtes under henvisning til krav, som er opstået senere, og som derfor ikke er anmeldt i konkursboet – medmindre disse ligefrem ville betyde, at betingelserne for at nægte beskikkelse, jf. RPL § 121, stk. 3, jf. straks i det følgende, er opfyldt. Selve det forhold, at advokaten er insolvent, er som sagt heller ikke til hinder for udlevering af en advokatbeskikkelse. Dette gælder navnlig, når den pågældende har til hensigt at virke som ansat advokat.

Som en særlig undtagelse fra udgangspunktet om, at advokatens dårlige økonomi ingen betydning her for hans beskikkelse, bestemmer RPL § 121, stk. 3, at advokatbeskikkelse kan nægtes den, der har betydelig forfalden gæld til det offentlige, hvorved forstås beløb i størrelsesordenen 50.000 kr. eller derover. Denne regel er ikke specielt advokatretlig. Formålet er heller ikke her at sikre advokatens solvens, men at sikre det offentliges provenu, først og fremmest hidrørende fra forfaldne skatter og afgifter. Tilsvarende fastslår RPL § 139, stk. 1, at retten til at udøve advokatvirksomhed kan frakendes *ved dom* fra 1 til 5 år eller indtil videre, hvis advokaten har betydelig forfalden gæld til det offentlige, hvorved forstås beløb i størrelsesordenen 100.000 kr. og derover. Reglerne herom behandles i afsnit 5.3.5.

5.1.3. Eksamenskrav

Det tredje krav følger af RPL § 119, stk. 2, nr. 3, og indebærer, at advokaten skal have bestået juridisk bachelor- *og* kandidateksamen. Et tilsvarende eksamenskrav følger af RPL § 135 som betingelse for autorisation som fuldmægtig.

Ifølge § 14, stk. 4, i bekendtgørelse nr. 20 af 9. januar 2020 om universitetsuddannelser tilrettelagt på heltid (uddannelsesbekendtgørelsen) giver den juridiske bacheloruddannelse ret til betegnelsen »bachelor (BA) i jura«. De nærmere krav til denne uddannelse fastlægges af de enkelte universiteter i de studieordninger, der gælder herfor. Ifølge bilag 1 til uddannelsesbekendtgørelsen (pkt. 3.1) har kandidatuddannelsen i jura til formål at kvalificere den studerende til at arbejde med retlige spørgsmål i både den offentlige og den private sektor. Også reglerne herfor fastsættes i de enkelte studieordninger.

> Videre hedder det i den nævnte bestemmelse: »Den studerende skal efter endt uddannelse kunne afdække, analysere og løse både teoretiske og praktiske juridiske problemstillinger. Kandidatuddannelsen indeholder moduler, der er konstituerende for kendskabet til grundsætninger og regler inden for centrale dele af retssystemet og for opøvelsen af færdighed i anvendelse af juridisk metode. Uddannelsen indeholder endvidere moduler, der giver den studerende mulighed for valgfrit at sammensætte sin uddannelse sådan, at den retter sig mod den ønskede juridiske erhvervsfunktion inden for retsvæsen, herunder domstole, advokatvirksomhed, anklagemyndighed og politi, og inden for offentlig og privat administration samt internationale organisationer. Kandidatuddannelsen giver ret til betegnelsen cand.jur. (candidatus/candidata juris). På engelsk: LL. M. eller Master of Laws.«

Cand.merc.jur.-graden? RPL § 119, stk. 2, nr. 3, indebærer, at man ikke kan blive advokat alene på grundlag af en cand.merc.jur.-eksamen. Reglen bygger på den opfattelse, at uddannelsen som cand.jur. er den mest dybtgående *juridiske* uddannelse, der findes. Selv om timetallet på cand.merc.jur.-uddannelsen i hovedsagen har samme omfang som på cand.jur.-uddannelsen, indebærer de mange erhvervsøkonomiske fag, der læses på cand.merc.jur.-uddannelsen, et fravalg af juridiske fag. I det omfang dette fravalg rammer de procesretlige fag, vil dette gå ud over den ydelse, advokaten forventes at præstere i retten.

Reformforslag: I dag er situationen imidlertid den, at der er stor forskel på omfanget af egentligt juridiske fagelementer i de juridiske bachelor- og kandidatuddannelser, der udbydes herhjemme, henholdsvis på Københavns Universitet, Aarhus Universitet, Aalborg Universitet og Syddansk Universitet. Det *kan* derfor fore-

komme, at en cand.merc.jur. i kraft af sine tilvalg af juridiske fag har lært lige så meget jura som en cand.jur., som omvendt har valgt at fravælge juridiske fag til fordel for en række tværfaglige eller ikke-juridiske fag. Bl.a. på den baggrund har Konkurrence- og Forbrugerstyrelsen i sin rapport af 14. januar 2021 (s. 23) foreslået, at der nedsættes en arbejdsgruppe om optag af andre kandidater end cand.jur.er på advokatuddannelsen. Forslaget er ikke med blandt dem, som justitsministeren efter sit brev af 29. oktober 2021 til Folketingets Retsudvalg (REU, alm. del, bilag 35) i første omgang agter at gå videre med.

En *survey* fremlagt i den nævnte rapport (s. 119) viser, at knap hvert tiende advokatfirma i 2018 havde cand.merc.jur.er ansat. Rapportens forslag svarer i øvrigt til dem, de juridiske miljøer ved Handelshøjskolen i Aarhus, Aalborg Universitet, Syddansk Universitet og Handelshøjskolen i København i 2002 stillede om ændring af RPL § 119, stk. 2, nr. 3, så også cand.merc.jur.-kandidater fik mulighed for at opnå advokatbeskikkelse. Til støtte herfor anførte man, at advokaterne i forvejen er i stærk konkurrence med økonomisk orienterede rådgivere, navnlig inden for revisions- og konsulentbranchen. Der peges også på, at udenlandske advokatfirmaer tillader partnerskaber med forskelligartede kandidater, se om denne ejerskabsregulering nærmere i afsnit 6.2.5. Tilsvarende betragtninger har den daværende rådsformand (*Jon Stokholm*) gjort gældende på lederplads i Advokaten 7-8/2002, s. 155 f.

Kravet om erhvervelse af den juridiske kandidateksamen må ses i sammenhæng med den rolle som *generalist*, som advokaten indtager i retssystemet. Det er et faktum, at den gennemsnitlige advokat ofte vil komme til kort inden for juridiske specialområder, hvis han sammenlignes med rådgivere, der udelukkende beskæftiger med et specialområde, fx inden for skatteret og patent- og varemærkeret, hvor statsautoriserede revisorer, henholdsvis patent- og varemærkeagenter, også yder juridisk rådgivning. Omvendt er det en kendsgerning, at de fleste advokater i dag er specialiserede, og at selv opgaven med at føre sager i retten i dag opfattes som et speciale. I takt med at advokatens eneret til at føre retssager reduceres, og at stadigt flere sager varetages ved instanser, hvor andre end advokater kan give møde, kan det derfor være vanskeligt at fastholde de argumenter, der tidligere førte til de nuværende, meget formelle uddannelseskrav, der som sagt indebærer, at cand.jur.-graden kan opnås efter et betydeligt fravalg af juridiske kernefag.

Udenlandske juraeksamener: Det følger af RPL § 135 a, stk. 1, at justitsministeren for personer, der i en EU-medlemsstat (eller i et land, hvormed EU har indgået aftale) har bestået en juridisk kandidateksamen, der *i niveau* svarer til den danske juridiske bachelor- og kandidateksamen, kan fastsætte en prøvetid som betin-

gelse for ansøgerens autorisation som advokatfuldmægtig med henblik på at sikre, at ansøgeren har det fornødne kendskab til dansk procesret samt behersker det danske sprog på et sådant niveau, at ansøgeren kan gennemføre en hovedforhandling på forsvarlig vis. Det samme gælder for personer, der i en EU-medlemsstat mv. har bestået en juridisk bacheloreksamen og i Danmark har bestået en juridisk kandidateksamen.

Bestemmelsen er indført ved lovreformen i 2007 ud fra en erkendelse af, at Danmark EU-retligt var forpligtet til at anerkende udenlandske juraeksamener som grundlag for en ansøgning om advokatbeskikkelse. Se herved betænkning 1479/2006, s. 132. Princippet er bl.a. fastslået i *EU-Domstolens dom af 13. november 2003* i sag C-313/01, *Morgenbesser*, se herom s. 253.

Efter samme bestemmelses stk. 2 kan justitsministeren i øvrigt, i det omfang det er nødvendigt til opfyldelse af Danmarks EU-retlige forpligtelser, fritage fra kravet om, at ansøgeren skal have bestået en dansk juridisk bachelor- eller kandidateksamen, herunder fastsætte en prøvetid som betingelse herfor.

5.1.4. Mesterlæren

RPL § 119, stk. 1, nr. 4: Den fjerde betingelse for at opnå advokatbeskikkelse består, jf. RPL § 119, stk. 1, nr. 4, i, at kandidaten i mindst 3 år har været i praktisk juridisk virksomhed, som autoriseret fuldmægtig hos en advokat, der udøver advokatvirksomhed, eller i arbejde i en juridisk stilling ved domstolene, anklagemyndigheden eller politiet, hvori behandling af retssager indgår som en væsentlig del. Ifølge bestemmelsens stk. 3 består denne virksomhed i deltagelse i almindelig advokatvirksomhed. Selv om det ikke fremgår udtrykkeligt, er det fast antaget, at denne mesterlære skal ligge *efter* opnåelsen af den juridiske kandidatgrad, jf. Justitsministeriets vejledning af 8. februar 2016 om anerkendelse af praktikophold på advokatområdet (j.nr. 1003-4000-0074).

Tjenesteforhold: For at fuldmægtigtiden skal kunne medregnes i den krævede 3-årsperiode, skal der have bestået et tjenesteforhold. Denne opfattelse er tidligt lagt til grund af Advokatrådets Responsumudvalg i en udtalelse fra 2001 (refereret i Advokaten 6/2001, s. 149, og i Advokaten 6/2018, s. 40). Heri siges det at være uforeneligt med advokatens lovbestemte ansvar for fuldmægtigen, at fuldmægtigen i forhold til advokaten er selvstændig erhvervsdrivende. Samme resultat har Civilstyrelsen lagt til grund for en afgørelse af 16. november 2018, hvor beskæftigelse som autoriseret forsvarer i kriminalsager i Grønland ikke kunne til-

lægges betydning ved fastsættelsen af fuldmægtigtiden, fordi forsvareren ikke var under tilsyn og vejledning af en arbejdsgiver eller en principal. Tilsvarende har Københavns Byret den 9. februar 2018 tilbagekaldt en fuldmægtigautorisation, efter at det kom frem, at fuldmægtigen ikke var ansat af advokaten, men drev personlig virksomhed. De sidstnævnte afgørelser er gengivet i Advokaten 6/2018, s. 40.

Behandling af retssager: Bestemmelsen kræver, at mesterlæren (jf. ordet »herunder«) indbefatter arbejde, der involverer »opnåelse af kendskab til« behandling af retssager. Tidligere var det et krav, at fuldmægtigen deltog i en egentlig *behandling* af retssager. Dette krav blev lempet ved 2007-ændringsloven i overensstemmelse med Justitsministeriets eget forslag, se hertil lovforslag L 163 FT 2006-07, pkt. 4.3. Baggrunden for ændringen var en erkendelse af, at advokatfuldmægtige i dag »ikke sjældent er meget specialiserede, og at retssagsbehandling for mange ikke udgør en stor del af arbejdet«. Til gengæld for disse lempede krav til fuldmægtigens retssagsarbejde indebærer RPL § 119, stk. 2, nr. 5, nu et krav om, at advokaten har bestået en praktisk prøve i retssagsbehandling.

Ifølge *Torben Jensen m.fl.* i Jens Møller m.fl. (red.): Kommenteret retsplejelov (2018), bd. I, s. 314, er kravene til dette praktiske kendskab forholdsvis begrænsede: Der stilles ikke krav om deltagelse i mundtlige forhandlinger. Derimod forudsættes det, at den pågældende rent faktisk har beskæftiget sig med retssager, der føres af principalen, fx ved at udarbejde processkrifter.

Beskæftigelse som advokatfuldmægtig med dansk juridisk kandidateksamen i et udenlandsk ejet advokatfirma i udlandet kan ikke medregnes i fuldmægtigtiden, jf. stk. 3. En sådan periode kan derimod medregnes som en stk. 4-periode (»andre juridiske stillinger«). Det følger af art. 55 a i direktiv 2005/336 om anerkendelse af erhvervsmæssige kvalifikationer, at danske myndigheder har pligt til at anerkende sådanne udlandsophold.

Autorisationen: Autorisation som fuldmægtig meddeles af retspræsidenten i den byretskreds, hvor vedkommende advokat har kontor, jf. RPL § 135, stk. 1, jf. § 121. Retspræsidentens afgørelse herom kan ikke kæres, jf. *U 2010.3060 ØLK*. At en advokatfuldmægtig er autoriseret under en bestemt advokat, har den betydning, at det er denne advokat, der har ansvaret for, at fuldmægtigen opfylder kravet om obligatorisk efteruddannelse, ligesom det er denne advokat, der skal udstede den såkaldte *principalerklæring*, dvs. en erklæring om, at fuldmægtigen som en af betingelserne for at få beskikkelse som advokat opfylder kravet i RPL § 119,

stk. 2, nr. 4, om i mindst 3 år at have været i praktisk juridisk virksomhed. Ansvaret efter RPL § 126, stk. 1, påhviler derimod den advokat, der har instruktionsbeføjelse over for fuldmægtigen i den konkrete sag.

Fuldmægtigtidens beregning: Ved beregningen af fuldmægtigtiden forudsættes fuldmægtigen at arbejde på fuld tid. Hvad der nærmere ligger heri, vil i praksis altid være forbundet med en vis usikkerhed. I dag er normen vel de 37 timer, som svarer til den ugentlige arbejdstid, der ligger til grund for en række sociale ordninger, se fx delpensionslovens § 4, og i mange kollektive overenskomster. Der findes uden tvivl eksempler på, at en fuldmægtig ansat på »fuld tid« i realiteten alene arbejder halv tid, men nok flere eksempler på det modsatte: at en fuldmægtig på halv tid reelt har arbejdet på fuld tid! I tvivlstilfælde vil det være afgørende, hvilken aftale der foreligger mellem advokaten og fuldmægtigen. Denne aftale vil typisk også vise sig i, hvilken løn fuldmægtigen har modtaget. Det ligger omvendt klart, at en fuldmægtig, der mener at arbejde »dobbelt tid«, ikke dermed kan nedbringe sin fuldmægtigtid til halvdelen.

Deltidsansættelser: Der må i konsekvens heraf foretages en fordeling af den arbejdstid, der præsteres henholdsvis på hel- og deltid, jf. *Torben Jensen m.fl.* i Jens Møller m.fl. (red.) a.st., s. 314: Ansættelse i en juridisk stilling 22 timer om ugen vil således kunne medregnes med 22/37. For at kunne medregne den periode, hvor fuldmægtigen har været ansat på halv tid (halvdagsfuldmagter), kræves efter praksis, at den pågældende har haft 4 timers fast kontortid daglig hos den advokat, der har meddelt fuldmagten, og 4 års halvdagsfuldmægtiguddannelse for at få beskikkelse.

Fraværsperioder: Retsplejeloven tager ikke stilling til, hvorledes fuldmægtigancienniteten beregnes, når fuldmægtigen i sin fuldmægtigtid er fraværende i længere perioder. De overvejelser, der her gør sig gældende, er på den ene side det praktiske hensyn til at undgå omkostningerne ved at yde millimeterretfærdighed, hvor – i sin yderste konsekvens – enhver sygedag trækkes fra i beregningen. Heroverfor står hensynet til at sikre, at fuldmægtigen rent faktisk modtager sin praktiske uddannelse. Ifølge Justitsministeriets praksis sættes grænsen ved et fravær, der overstiger tre måneder. Dette betyder, at de tre første måneder af en barselsorlov, en værnepligtstid eller en sygdomsperiode regnes med i uddannelsen. Er fuldmægtigen væk fra sit arbejde i et år, regnes dette år ifølge Justitsministeriets

faste praksis med for så vidt angår 3 måneder, se *Torben Jensen m.fl.* i Jens Møller m.fl. (red.) a.st., s. 314.

§ 119, stk. 4: Ifølge RPL § 119, stk. 4, kan justitsministeren træffe afgørelse eller fastsætte regler om, at virksomhed *i andre juridiske stillinger* end dem, der er nævnt i stk. 3, helt eller delvis kan medregnes i den tid, der er nævnt i stk. 2, nr. 4. Ved afgørelsen skal der ifølge de oprindelige lovmotiver lægges vægt på, om stillingen indebærer, at vedkommende får erfaringer og kundskaber af en sådan art, at de vil kunne være til gavn i en senere virksomhed som advokat, se herved betænkning 871/1979, s. 55. Betænkningen betoner, at der ikke bør stilles for restriktive krav til stillinger, der medregnes i den samlede uddannelsesperiode med kortere tid. Således anses det for rimeligt, at fx stillinger som juridisk sagsbehandler i centraladministration eller i kommunerne kan medregnes med indtil 1 år i den praktiske uddannelse.

Bestemmelsen blev ændret ved 2007-reformen, hvorved et tidligere krav om, at disse andre juridiske stillinger alene kunne medregnes med 2 år, udgik. Lovforslagsbemærkningerne knytter ikke anden begrundelse hertil end det ønskelige i at kunne medregne ansættelse som autoriseret advokatfuldmægtig i en virksomhed eller organisation fuldt ud med op til 3 år. Til gengæld kræves det, at stillingen er særligt egnet til at give den kommende advokat kundskaber, som der er behov for at besidde netop som advokat.

Volontørtid og virksomhed som værnepligtig auditørmedhjælper kan ikke medregnes fuldt ud.

Ved afgørelsen af, hvor lang tid i en bestemt virksomhed der skal kunne medregnes i de 3 år, kan der tages hensyn til, hvor lang tid denne virksomhed har varet, jf. *Torben Jensen m.fl.* i Jens Møller m.fl. (red.) a.st., s. 315.

I Justitsministeriets praksis indgår forskellige typer af stillinger med forskellig vægt. Ansættelse i statens tjeneste (departementer, direktorater, styrelser og statsamter) medregnes således med 1/3 og kan maksimalt medregnes med 1 år. Det samme gælder ansættelser i kommuner og regioner samt i forsikringsselskabers eller pengeinstitutters juridiske afdelinger. Ansættelse som jurist (uden autorisation som advokatfuldmægtig) i et advokatfirma medregnes med halvdelen, dog maksimalt med 1 år. Ansættelse hos Forbrugerombudsmanden medregnes med 1/3, og maksimalt med 1 år, medmindre den pågældende har beskikkelse som anklager, hvorved tjenesten medregnes med 2/3 og maksimalt 2 år.

Ved EU-Parlamentets og Rådets direktiv 2013/55 af 20. november 2013 om ændring af direktiv 2005/36 om anerkendelse af erhvervsmæssige kvalifikationer er

EU-medlemsstaterne blevet pålagt at anerkende visse praktikophold i andre medlemsstater, der skal gennemføres efter reglerne for lovregulerede erhverv. Ifølge Justitsministeriets vejledning af 8. februar 2016 om anerkendelse af praktikophold på advokatområdet (sagsnr. 2013-4000-0074, dok. 1876763) må direktivets art. 55 på advokatområdet forstås således, at den 3-årige periode med praktisk juridisk virksomhed, som efter RPL § 119, stk. 2, nr. 4, er en forudsætning for at opnå beskikkelse som advokat i Danmark, er omfattet af direktivets bestemmelse om anerkendelse af praktikophold. Praktikophold gennemført i en anden medlemsstat i den periode, hvor ansøgeren, som forudsætning for beskikkelse som advokat, skal have været i praktisk juridisk virksomhed, skal således anerkendes af den kompetente myndighed, og praktikophold gennemført i et tredjeland skal tages i betragtning.

Retsvidenskabeligt arbejde: Ansættelse som ph.d.-studerende, stipendiat, adjunkt, postdoc, lektor eller professor kvalificerer ikke som »juridisk arbejde«, jf. betænkning 871/1979, s. 55. Begrundelsen herfor er, at forskningsarbejde ikke har karakter af behandling af enkeltsager. I lyset af det behov for specialisering, der generelt præger advokatprofessionen, kan man dog overveje, om denne begrundelse kan føre frem til en generel frakendelse af en sådan form for praktisk arbejde som led i advokatvirksomhed. Således kan det være vanskeligt at se, hvorfor et juridisk forskningsprojekt, der berører praktiske juridiske problemstillinger, og som ligefrem fører hen til en praktisk advokatgerning med tilknytning hertil, ikke skulle kunne medregnes med nogen vægt i den praktiske advokatuddannelse. Som praksis foreligger, består denne mulighed dog ikke.

5.1.5. Personlige krav

Foruden de foran omtalte objektive krav skal kandidaten ifølge RPL § 121 opfylde en række personlige krav for at opnå advokatbeskikkelse. Disse krav har dels til formål at værne om advokatstandens almindelige anseelse, dels at reducere risikoen for misbrug og uforsvarlig optræden.

Strafbart forhold: Bestemmelsens stk. 1 giver justitsministeren hjemmel til at nægte at beskikke en advokat, hvis den pågældende er *dømt* for strafbart forhold, hvis forholdet begrunder en nærliggende *fare* for misbrug af adgangen til at udøve advokatvirksomhed eller gør den pågældende *uværdig* til den agtelse og tillid, der må kræves til udøvelse af advokatvirksomhed. En sådan nægtelse kan på begæring indbringes for retten, jf. henvisningen til STRFL § 78, stk. 3.

> Bestemmelsen fraviger det princip, der følger af STRFL § 78, stk. 1, hvorefter strafbart forhold ikke medfører tab af borgerlige rettigheder, herunder ret til virksomhed i henhold til almindeligt næringsbrev eller sønæringsbevis. Fravigelsen er dog ikke mere principiel, end at § 78, stk. 2, allerede modificerer stk. 1 ved at give retten hjemmel til at bestemme, at den, der er dømt for strafbart forhold, kan udelukkes fra at udøve virksomhed, som kræver en særlig offentlig autorisation eller godkendelse, »såfremt det udviste forhold begrunder en nærliggende fare for misbrug af stillingen eller hvervet«.

De domfældelser, der giver hjemmel for at nægte beskikkelse efter § 121, stk. 1, falder i to kategorier.

Misbrugsrisiko: Den ene kategori er forhold, som begrunder en nærliggende *fare for misbrug* af adgangen til at udøve advokatvirksomhed. Om der er en sådan nærliggende fare, lægger op til en kombineret kvalifikations- og sandsynlighedsvurdering af det strafbare forhold. Man vil her dels se på grovheden af det pågældende forhold, dels på hvor lang tid der er gået, siden forholdet fandt sted.

Værdighedskrav: Den anden kategori angår forhold, som gør den pågældende *uværdig* til den agtelse og tillid, der må kræves til udøvelse af advokatvirksomhed. Ifølge betænkning 871/1979, s. 77 f., har man herved tilsigtet at videreføre den hidtil bestående retstilstand, der svarer til lignende bestemmelser i andre love om liberale erhverv, fx om statsautoriserede og registrerede revisorer og landinspektører. Ved anvendelsen af bestemmelsen anlægges der en konkret vurdering, jf. FT 1981-82, tillæg A, sp. 3788 f. Se fx *U 2018.982 V*, der »på nuværende tidspunkt« afslog advokatbeskikkelse til en jurist, der i 2013 som advokatfuldmægtig var dømt for dokumentfalsk. Se også *TfK 2021.1205 Ø*, der fandt, at en advokat, som også var politiker, ikke var uværdig til den agtelse og tillid, der kræves til at udøve advokatvirksomhed, selv om han ved dommen blev idømt betinget fængsel i 3 måneder som fælles- og tillægsstraf for overtrædelse af bl.a. STRFL § 266 b, stk. 1 og 2, STRFL § 267, stk. 1, og databeskyttelseslovens § 41, stk. 2, jf. § 8, stk. 4.

Dette led reflekterer det krav om *decorum*, som genfindes i de fleste advokatordninger og ligeledes håndhæves gennem RPL § 126, stk. 4, jf. herom afsnit 12.2.6. Bestemmelsen tager navnlig sigte på forhold, der ikke har ført til en strafferetlig tiltale, fx oplysninger om, at den pågældende er afskediget fra en tidligere stilling på grund af strafbart, men ikke strafferetligt påtalt, forhold.

Se fx *U 2001.529 H*, hvor Højesteret stadfæstede Justitsministeriets nægtelse af advokatbeskikkelse i medfør af RPL § 121, stk. 2, i en situation, hvor ansøgeren i forbindelse med ansøgningen om advokatbeskikkelse og om anvendelse af en autorisation som advokatfuldmægtig over for Justitsministeriet, præsidenten for Københavns Byret og Folketingets Ombudsmand uden rimelig og forståelig anledning havde fremsat en række sigtelser og ringeagtsytringer mod navngivne personer. Højesteret fandt, at der fortsat var grund til at antage, at ansøgeren ikke ville udøve advokatvirksomhed forsvarligt, og at der ikke var grundlag for at fastslå, at Justitsministeriets afgørelse var i strid med en almindelig lighedsgrundsætning eller indebar en tilsidesættelse af bestemmelser i EMRK art. 6, 13 og 14, eller art. 26 og art. 2, stk. 3, litra a, i FN-konventionen af 16. december 1966 om borgerlige og politiske rettigheder. Et nyt afslag blev forelagt og afgjort i *U 2008.422 H* med samme udfald.

Formodning om uforsvarlighed: Ifølge RPL § 121, stk. 2, kan beskikkelse endvidere nægtes den, der i stilling eller erhverv har udvist en sådan adfærd, at der er grund til at antage, at den pågældende ikke vil udøve advokatvirksomhed på forsvarlig måde. Samme krav stilles som betingelse for, at Advokatnævnet kan træffe beslutning om frakendelse af retten til at drive advokatvirksomhed i tilfælde, hvor advokaten har gjort sig skyldig i grov eller oftere gentagen overtrædelse af sine pligter som advokat, jf. RPL § 147 c, stk. 3, og bemærkningerne herom i afsnit 20.4.6.

Advokatfuldmægtige: I kraft af henvisningen i RPL § 135, stk. 2, gælder tilsvarende regler som de netop omhandlede ved autorisation af fuldmægtige. Dette betyder, at den beslutning, retspræsidenten træffer om ikke at autorisere fuldmægtigen, kan forelægges retten til godkendelse under en civil sag, der indbringes af retspræsidenten, jf. STRFL § 78, stk. 3, jf. § 121, stk. 1.

Bestemmelsen tager navnlig sigte på handlinger, der *ikke* har medført strafferetlig tiltale. Som anført i en justitsministeriel skrivelse trykt i Advokaten 3/2004, s. 82, vil en sådan situation kunne foreligge, hvor en advokat anmoder om autorisation af en fuldmægtig, der tidligere har haft beskikkelse som advokat, men hvis ret til at udøve advokatvirksomhed på tidspunktet for indgivelsen af anmodningen om autorisation er frakendt. Andre eksempler kan være, at den pågældende er blevet afskediget fra en stilling på grund af uredelighed eller i anden virksomhed på grov måde har tilsidesat hensynet til sine kunder.

Kontrolproceduren: I praksis påses de personlige krav, der er indeholdt i retsplejeloven, i forbindelse med den sagsbehandling, hvorved den juridiske kandidat autoriseres som fuldmægtig under en advokat. Ifølge RPL § 135, stk. 2, sidste pkt., skal retspræsidenten ved autorisation af advokatfuldmægtige påse, om den pågældende bør nægtes autorisation af de grunde, der er nævnt i RPL § 121. Retspræsidenten bør i den forbindelse indhente oplysninger om advokatfuldmægtigen fra Det Centrale Kriminalregister, inden autorisationen finder sted. Navnlig vil man påse, at personer, der er dømt for strafbart forhold, der kan henføres til de kategorier, der er nævnt i § 121, stk. 1 og 2, ikke autoriseres.

5.1.6. Den teoretiske grunduddannelse

Ifølge RPL § 119, stk. 2, nr. 5, forudsætter advokatbeskikkelse, at kandidaten har gennemført en teoretisk grunduddannelse og bestået en eksamen i forhold af særlig betydning for advokaterhvervet. Udgifterne hertil påhviler principalen, jf. RPL § 126, stk. 3, og *U 2011.819 H*, der fastslår, at denne pligt ikke kan fraviges ved aftale.

RPL § 119, stk. 5, giver justitsministeren hjemmel til at fastsætte regler for denne teoretiske grunduddannelse, eksamen og – som nærmere omtalt i afsnit 5.1.7 – den praktiske retssagsprøve. Reglerne herom er givet med bekendtgørelse nr. 1473 af 12. december 2007.

Ifølge § 3, stk. 1, i bekendtgørelsen består den teoretiske grunduddannelse af 20 kursusdage fordelt over et år, der afsluttes med en skriftlig eksamen. Eksamen udbydes mindst to gange årligt. Ifølge stk. 2 fastsætter Advokatsamfundet de nærmere retningslinjer for tilmelding og afmelding til grunduddannelsens kurser samt eksamen. En deltager skal have opnået bedømmelsen bestået, for at eksamensbevis kan udstedes, jf. stk. 3. En deltager kan højest indstille sig til eksamen tre gange, medmindre der foreligger særlige grunde, jf. herved bekendtgørelsens § 18.

Kursusudvalg: Ifølge bekendtgørelsens § 9 nedsætter Justitsministeriet et kursusudvalg, der har til opgave at fastsætte retningslinjer for *indholdet* og *tilrettelæggelsen* af grunduddannelsen, for ansættelse og afskedigelse af lærere og for den teoretiske eksamen. Kursusudvalget fastsætter endvidere nærmere retningslinjer for den retssagsprøve, der er omtalt i afsnit 5.1.7, herunder den fiktive retssag, efter forhandling med præsidenterne for landsretterne, Sø- og Handelsretten samt byretterne.

Ifølge bekendtgørelsens § 12 består kursusudvalget af 9 personer, der udpeges af justitsministeren. Heraf udpeges tre medlemmer efter indstilling fra Advokatrådet, to medlemmer efter indstilling fra Foreningen af Advokater og Advokatfuldmægtige i Djøf (nu Djøf Advokat), et medlem efter indstilling fra Danske Advokater, et medlem efter fælles indstilling fra præsidenterne for landsretterne, Søog Handelsretten og byretterne samt et medlem efter indstilling fra Danmarks Jurist- og Økonomforbund. Et medlem udpeges som repræsentant for Justitsministeriet. Kursusudvalget vælger selv sin formand.

Mødepligt? Det fremgår udtrykkeligt af bekendtgørelsens § 10, stk. 2, at kursusudvalget ikke kan indføre adgangsregulering eller mødepligt på kurserne.

Betaling: Det følger af RPL § 126, stk. 3, at den advokat, hos hvem en advokatfuldmægtig er autoriseret på faktureringstidspunktet, afholder udgifterne til fuldmægtigens deltagelse i den teoretiske grunduddannelse, eksamen og retssagsprøven. Betalingen af udgifter til deltagelse i den teoretiske grunduddannelse, eksamen og retssagsprøven opkræves af Advokatsamfundet, jf. bekendtgørelsens § 8. Betalingen omfatter udgifter, der er nødvendige for afholdelsen af grunduddannelsens kurser, eksamen og retssagsprøven, herunder udgifter til kursusmateriale, undervisning, honorarer og administration. Advokatrådet har på et møde i oktober 2019 besluttet, at rådet i fremtiden vil indlede disciplinærsag mod principaler, som ikke betaler for fuldmægtigens uddannelsesaktiviteter, jf. *Lise Ravnkilde* i Advokaten 9/2019, s. 39.

Klageregulering: Bekendtgørelsen tildeler kursusudvalget en kompetence til at behandle klager over eksamination eller bedømmelse, jf. nærmere §§ 14-16. Klagen, der skal være skriftlig og begrundet, skal være indgivet, senest 2 uger efter at resultatet af en eksamination er blevet bekendtgjort, jf. bekendtgørelsens § 14, stk. 1. Klagen forelægges den censor, der har deltaget i eksaminationen, jf. stk. 3. Klager over den retssagsprøve, der er omtalt i afsnit 5.1.7, forelægges de medvirkende dommere, jf. nærmere § 16.

Ifølge bekendtgørelsens § 19 kan justitsministeren i særlige tilfælde, når de fornødne kundskaber må anses for at være tilegnet på anden vis og efter høring af kursusudvalget, helt eller delvis fritage for kravet i RPL § 119, stk. 2, nr. 5, om gennemførelse af den teoretiske grunduddannelse.

5.1.7. Retssagsprøve mv.

RPL § 119, stk. 2, nr. 5, stiller dernæst det krav til advokatbeskikkelse, at kandidaten har bestået en praktisk prøve i retssagsbehandling. Forslaget herom blev stillet i betænkning 1479/2006 ud fra samme overvejelser som dem, der førte til de nugældende, nedtonede, krav om »opnåelse af kendskab til behandlingen af retssager«, jf. § 119, stk. 3: Da ganske mange advokatfuldmægtige (navnlig i store advokatfirmaer) ikke kommer til at føre sager ved domstolene, i samme omfang som det tidligere var tilfældet, fandt udvalget, at den praktiske prøve burde bestå i førelse af én sag for byretten, landsretten eller Sø- og Handelsretten, jf. nærmere betænkningens s. 280 ff., eller i forbindelse med en fiktiv retssag. Ifølge § 119, stk. 5, fastsætter justitsministeren nærmere regler om retssagsprøven. Det er sket i den førnævnte bekendtgørelse nr. 1473 af 12. december 2007.

Retssagsprøven: Reglerne om retssagsprøven er fastsat ved bekendtgørelsens §§ 3-7: Prøven består i førelsen af én sag for byretten, Retten i Grønland, landsretten eller Sø- og Handelsretten. Retten vurderer, om sagen er egnet til at udgøre grundlaget for retssagsprøven. Ved vurderingen heraf skal der lægges vægt på, om sagen er af en sådan karakter, at det må antages at være muligt at vurdere den pågældendes evner til at deltage i retssagsbehandling, jf. § 3, stk. 1. Retten kan på ethvert tidspunkt beslutte at tilbagekalde en beslutning om at godkende en retssag som egnet til at udgøre retssagsprøven, hvis forudsætningerne for sagens egnethed bortfalder, jf. stk. 2.

Medvirker der alene én dommer i en retssag, der skal tjene som retssagsprøve, skal denne bistås af en censor ved vurderingen af, om ansøgeren har bestået retssagsprøven. Medvirker der en juridisk dommer og to sagkyndige dommere, skal den juridiske dommer ligeledes bistås af en censor. Medvirker der tre juridiske dommere i sagen, skal der ikke medvirke en censor, jf. § 5, stk. 1.

Fiktiv retssagsprøve: Hvis det ikke viser sig muligt for kandidaten at finde en egnet sag til retssagsprøven, kan kandidaten, når der resterer højest et år af kandidatens fuldmægtigtid, ansøge kursusudvalget om, at retssagsprøven gennemføres som en fiktiv retssag, jf. § 6, stk. 1, i bekendtgørelsen. Deltagelse i den fiktive retssag skal tilbydes af Advokatsamfundet mindst to gange årligt, jf. § 6, stk. 1. Ifølge samme bestemmelses stk. 3 skal den fiktive retssag gennemføres under medvirken af en dommer og en censor, der udpeges af Advokatsamfundet, for så vidt angår

dommeren efter fælles indstilling fra præsidenterne for landsretterne, Sø- og Handelsretten samt byretterne.

Djøf Advokat har udarbejdet to værktøjer, som skal understøtte fuldmægtige i at bestå retssagsprøven: Dels et skriftligt hæfte, der guider fuldmægtigen gennem processen forud for, under og efter hovedforhandlingen, dels et antal videoklip med eksperter, som med udgangspunkt i egne erfaringer svarer på klassiske spørgsmål. Værktøjerne findes på foreningens hjemmeside. Se også *Lise Ravnkilde* i Advokaten 5/2008, s. 34 f., med særligt fokus på censorernes rolle i prøven.

5.1.8. Løbende obligatorisk efteruddannelse

Som led i 2007-reformen blev det i RPL § 126, stk. 5, pålagt enhver advokat og advokatfuldmægtig løbende at deltage i »efteruddannelse af betydning for advokaterhvervet«. De nærmere regler herom er fastsat i bekendtgørelse nr. 1474 af 12. december 2007 som ændret ved bekendtgørelse nr. 820 af 25. juni 2010. Reglerne er omtalt af *Lise-Lotte Skovsager Gümoes* i Advokaten 6/2010, s. 50 f. Se også *Søren Dragsbæk Holm* i Advokaten 2/2020, s. 48 f., om adgangen til reduktion af kravet ved fuldtids- eller deltidssygemeldinger eller bevilget orlov.

Ved at efteruddannelsen skal være »af betydning for advokaterhvervet«, forstås, jf. bekendtgørelsens § 2, at undervisningen enten er af generel betydning for udøvelsen af advokaterhvervet eller konkret har betydning for den pågældende advokatfuldmægtigs eller advokats varetagelse af sine arbejdsopgaver. Deltagelse i grunduddannelsen for advokater anses ikke for efteruddannelse.

Advokaten/advokatfuldmægtigen skal i løbet af en periode på 3 år deltage i 54 lektioners efteruddannelse. Om den nærmere beregning af 3-årsperioden se bekendtgørelsens § 4. Kravet kan opfyldes ved, at den pågældende enten modtager eller giver undervisning, udøver juridisk forfattervirksomhed eller – for advokatfuldmægtige – yder frivillig, uvederlagt retshjælp på en advokatvagt eller et retshjælpskontor, jf. nærmere bekendtgørelsens §§ 5-6 a.

Uanset at advokatfuldmægtige i RPL § 126, stk. 5, selvstændigt er pålagt at deltage i den obligatoriske efteruddannelse, er det fuldmægtigens principal – hvilket i denne sammenhæng er den advokat, under hvem fuldmægtigen er autoriseret – der er det advokatretlige pligtsubjekt, jf. *ANK af 30. oktober 2019*, sagsnr. 2019-2020, der pålagde en advokat en bøde i anledning af, at hans fuldmægtig – trods udtrykkelige forsikringer om det modsatte – viste sig ikke at have deltaget i den obligatoriske efteruddannelse i tilstrækkeligt omfang. Kendelsen blev stadfæstet ved *Københavns Byrets dom af 4. februar 2021*, sag BS-53900/2019.

Advokatsamfundet har senest i september 2019 udsendt en vejledning, som beskriver den nærmere beregning af 3-årsperioden og de krav, som i Advokatrådets praksis stilles, for at aktiviteter kan medregnes til den obligatoriske efteruddannelse. Traditionelle juridiske kurser vil som udgangspunkt blive anset for at være af generel betydning for udøvelsen af advokaterhvervet. For andre kurser – fx i ledelse og drift af advokatvirksomhed, personlig udvikling, erhvervelse af tekniske, herunder it-færdigheder – er det afgørende, læringsmålene bæres af et hensyn til klienten, og at undervisningen kan bruges konkret i den rådgivning, som advokaten eller advokatfuldmægtigen yder klienten. Besvarelsen af dette spørgsmål vil jævnligt være noget usikker, og Advokatsamfundet har da også i 2021 måttet etablere en ordning, hvorefter kurser kan forhåndsgodkendes, så det ikke først under et senere tilsynsbesøg problematiseres, om et givet kursus kan tælle med til opfyldelse af 54-lektionerskravet.

5.1.9. EU-advokater

Ifølge § 1, stk. 1, i bekendtgørelse nr. 1431 af 11. december 2007 om EU-advokaters etablering her i landet mv. kan advokater, der har opnået beskikkelse i en anden EU-medlemsstat, varigt udøve advokatvirksomhed som selvstændig og som lønmodtager her i landet under sit hjemlands advokattitel. Reglerne gennemfører *etableringsdirektivet* (EU-Parlamentets og Rådets direktiv af 16. februar 1998 om lettelse af adgangen til varig udøvelse af advokaterhvervet i en anden medlemsstat end den, hvor beskikkelsen er opnået, 98/5/EF), se nærmere herom afsnit 3.1.4. Reglerne er omtalt af *Jørgen Boe & Anne Krebs* i Advokaten 5/2000, s. 115 ff.

Bekendtgørelsens § 1, stk. 2, fastlægger begrebet advokat med udgangspunkt i de betegnelser, der anvendes i de enkelte medlemsstater med hertil hørende nationale betegnelser (fx *advocate/barrister/solicitor* etc.). Dermed bygger direktivet på den (uomtvistelige) antagelse, at der i de enkelte medlemsstater er opbygget særlige professionskulturer, der beskæftiger sig med juridisk rådgivning og partsrepræsention. Se nærmere herom afsnit 2.3.

En advokat, der ønsker at udøve virksomhed her i landet, skal lade sig registrere hos Det Danske Advokatsamfund, jf. bekendtgørelsens § 2, stk. 1. Til brug for registreringen vedlægges, jf. stk. 2, et højst 3 måneder gammelt bevis for advokatens registrering hos hjemlandets kompetente myndighed. I forbindelse med registreringen skal advokaten endvidere, jf. stk. 3, oplyse, om han er medlem af et advokatfællesskab i hjemlandet, og give oplysninger om dette advokatfællesskab. Hvis advokaten senere indtræder som medlem af et advokatfællesskab i hjemlandet, skal dette oplyses til Advokatsamfundet, jf. stk. 3.

Når EU-advokaten ikke længere opfylder de krav, der stilles som betingelse for at udøve virksomhed som advokat, bortfalder hans ret til at praktisere på samme måde som for danske advokater. Således finder bestemmelserne i RPL kap. 14 om ophør af retten til at udøve advokatvirksomhed tilsvarende anvendelse for så vidt angår EU-advokaters ret til at udøve advokatvirksomhed her i landet, se bekendtgørelsens § 8.

EU-Domstolen har ved sin *dom af 13. november 2003* i sag C-313/01, *Morgenbesser*, antaget, at reglerne herom ikke gælder for advokatfuldmægtige. Ikke desto mindre fandt Domstolen, at en fransk advokatfuldmægtig havde krav på at færdiggøre sin uddannelse i et italiensk advokatfirma: Fællesskabsretten ansås at være til hinder for, at myndighederne i en medlemsstat afslår at optage en person, der er i besiddelse af en juridisk kandidateksamen fra en anden medlemsstat, på listen over advokatfuldmægtige, alene med den begrundelse, at *beviset* for denne eksamen ikke er udstedt af, bekræftet af eller anerkendt som ligestillet af et universitet i den første medlemsstat. Der skal derfor foretages en konkret substansvurdering af det udenlandske uddannelsesforløb, inden man kan tage stilling til, om det hidtidige uddannelsesforløb kan medregnes i advokatuddannelsen.

Det almindelige virke: Advokater, der udøver virksomhed her i landet under hjemlandets advokattitel, skal gøre det i overensstemmelse med reglerne i *etableringsdirektivets* art. 4, stk. 1, art. 5, stk. 1, art. 6, stk. 1, og art. 7, stk. 1, jf. § 4, stk. 1. I praksis indebærer disse regler, at EU-advokaten kan optræde frit under sit hjemlands advokattitel, hvis blot han overholder og underkaster sig værtslandets advokatregulering.

Ifølge etableringsdirektivets *art. 4, stk. 1*, skal advokater, der udøver virksomhed i et værtsland under hjemlandets advokattitel, kunne udøve virksomheden under denne titel, der skal angives på hjemlandets officielle sprog eller et af dets officielle sprog på en sådan måde, at enhver forveksling med værtslandets advokattitel undgås. *Art. 5, stk. 1*, fastslår, at advokaten i den forbindelse skal kunne udøve den samme form for advokatvirksomhed som advokater, der udøver virksomhed under værtslandets relevante advokattitel, idet han »navnlig« kan rådgive om hjemlandets retssystem, EU-ret, international ret og værtslandets retssystem. Under alle omstændigheder skal han overholde de procedureregler, som gælder med hensyn til de nationale domstole. Ifølge *art. 6, stk. 1*, er EU-advokaten, når han udøver virksomhed under hjemlandets advokattitel, underkastet de samme faglige og etiske regler som de advokater, der udøver virksomhed under værtslandets relevante advokattitel. Dette gælder uanset de faglige og etiske regler, en advokat er underkastet i hjemlandet. I *art. 7, stk. 1*, er det bestemt, at en advokat, der udøver virksomhed un-

der hjemlandets advokattitel, er omfattet af værtslandets *retsplejeregler*, sanktioner og retsmidler, hvis han tilsidesætter de i værtslandet gældende forpligtelser.

Møderet: I de tilfælde, hvor der efter dansk ret er pligt til at møde med advokat, kan en EU-advokat kun give møde for en dansk domstol, hvis han gør det (»handler«) *sammen med* en advokat, der har dansk advokatbeskikkelse og har møderet for den ret, der skal behandle sagen, jf. bekendtgørelsens § 4, stk. 3.

Tilsyn: Advokatrådet fører tilsyn med de advokater, der er nævnt i § 2, jf. nærmere bekendtgørelsens § 5 og advokatvedtægtens § 34.

EU-advokaten har pligt til at tegne ansvarsforsikring efter samme regler som danske advokater. Denne pligt gælder dog ikke, i det omfang advokaten over for Advokatsamfundet dokumenterer, at han er omfattet af en forsikrings- eller garantiordning, som dækker i samme omfang som foreskrevet for danske advokater, jf. advokatvedtægtens § 61, stk. 2, og bekendtgørelsens § 6. Er det ikke tilfældet, giver disse bestemmelser Advokatsamfundet hjemmel til at kræve, at der tegnes en supplerende forsikring eller stilles en supplerende garanti.

Oplysningspligt: Vælger EU-advokaten at virke under sit *hjemlands* advokattitel, foreskriver bekendtgørelsens § 7, at han under udøvelse af sin virksomhed skal angive, hvilken faglig organisation i hjemlandet han tilhører, samt den kompetente myndighed i hjemlandet, han er registreret hos. Anfører han betegnelsen på det advokatfællesskab, som han er medlem af i hjemlandet, skal han ligeledes angive, hvilken retlig form advokatfællesskabet har i hjemlandet. Advokaten skal endvidere angive navnene på de personer i advokatfællesskabet, der udøver virksomhed her i landet.

5.1.10. Specialistuddannelse?

Udgangspunktet: Traditionelt har man herhjemme opfattet advokaten som juridisk generalist. Den højesteretssagførerprøve, der blev afskaffet i 1958, kunne betragtes som en domstolskontrolleret certificering af det særlige speciale, som højesteretsprocedure notorisk er. Siden har der ikke været nogen officiel specialistuddannelse for advokater. Enkelte tilløb hertil kan vel påpeges i forbindelse med de foreninger for bl.a. boligadvokater og mediatoradvokater, som stiller krav om en bestemt efteruddannelse, se hertil afsnit 5.2.3. Men disse initiativer kan ikke betragtes således, at der dermed er skabt specialistuddannelse på disse områder.

Der er flere problemer forbundet med at anerkende sådanne specialistuddannelser. Problemerne er vanskeligere, jo mere man ønsker at *formalisere* en sådan specialisering.

Afgrænsningsproblemet: For det første er det vanskeligt at afgrænse de »specialer«, der i givet fald skulle lægges til grund. Nogle fagområder er for brede; andre for smalle. Et område som »aftalekoncipering« kan fx alene pga. sin bredde vanskeligt betragtes som et speciale, eftersom der er tale om en sagstype, som alle forventes at kunne håndtere. Omvendt vil et område som »søret« (som en del af transportretten) være for smalt, allerede fordi antallet af praktiserende advokater inden for netop dette område vil være for begrænset til at kunne finansiere varetagelsen af den uddannelse og kvalitetssikring, der måtte forventes som led i specialistuddannelsen.

Kvalitetssikringsproblemet: For det andet er det vanskeligt at gennemføre den løbende kvalitetssikring, der måtte være forudsætningen for, at en »specialist« vedvarende kan betegne sig som sådan. Juraen udvikler sig hastigt, og en person, der i et givet år er velbevandret i skatteret, vil sjældent kunne rådgive kvalificeret herom uden at holde sin viden ved lige. Ønsker man en kvalitetssikret specialistanerkendelse, vil man være nødt til løbende at kontrollere, at »specialisten« har holdt sit speciale ved lige.

Kontrolproblemet: Hermed er for det tredje tangeret det kontrolproblem, som en autoriseret specialistanerkendelse altid vil frembyde: At man har vurderet en advokat på nogle objektive målepunkter og konstateret, at han er i besiddelse af en bestemt viden, indebærer ingen garanti for, at advokaten er i stand til også *senere* at præstere en tilsvarende optimal rådgivning. Enhver eksamination er forbundet med usikkerheder, og risikoen for fejlbedømmelser stiger, jo færre eksaminationer der skal til for at opnå eksamensbeviset. Ofte vil andre »ikke-specialister« kunne præstere en mindst lige så kvalificeret rådgivning som den eksaminerede »specialist«, alene på grundlag af deres almindelige faglige og menneskelige færdigheder.

Udviklingslinjer: Disse betragtninger udgør den væsentligste begrundelse for, at man i Danmark har afholdt sig fra at indføre en egentlig specialistordning for ad-

vokater. Heri ligger dog ikke, at opfattelsen af advokaten i rollen som »specialist«, henholdsvis »generalist« har stået uforandret gennem historien.

Advokatsamfundet har gjort flere forsøg på at få godkendt en specialistuddannelse, herunder bl.a. med betænkninger afgivet i *1970* (se Advokatbladet 18/1970, s. 221 ff.) og *1990* (særskilt optrykt). Hertil kommer en hensigtserklæring i Advokatrådets program »Erhvervspolitik frem mod år 2000«, der bl.a. lægger op til iværksættelse af et udvalgsarbejde med henblik på at afklare, om der er behov for en specialistanerkendelse. Se herom den historiske redegørelse hos *Mogens Holm*: Milepæle og kilometersten. Et kvart århundrede af Advokatsamfundets historie som oplevet af Mogens Holm (1998), s. 77 ff. Udviklingen førte til en liberalisering i markedsføringsreglerne, således at advokater i dag frit kan markedsføre sig med angivelse af faglige interesseområder, se nærmere hertil afsnit 11.3.2.

Særlige ordninger: Som anført i afsnit 1.4 kan visse typer af opdrag indebære, at advokaten kommer i berøring med anden lovgivning end den, der særskilt gælder for advokater. Det samme er tilfældet, hvor advokaten i udførelsen af sit opdrag bliver genstand for erhvervsregulerende love, der ikke kun angår advokatrådgivning. Se herved afsnit 3.2.

I disse tilfælde opstår en dobbelt regulering, der vil indebære, at advokaten må efterleve flere regelsæt. Dette er fx aktuelt for advokater, der også lader sig registrere som ejendomsformidlere (se herom afsnit 1.4.5), som auktionsledere (se herom afsnit 1.4.7) eller som europæiske patentadvokater (se herom afsnit 1.4.8). Men da disse ordninger netop også står til rådighed for ikke-advokater, kan de vanskeligt siges at udgøre egentlige *advokat*specialer.

Certificeringsordninger: En vis indirekte specialistanerkendelse praktiseres i regi af de særlige advokatforeninger, som har gennemført såkaldte certificeringsordninger. Se nærmere herom i afsnit 3.6.2.

5.2. Møderetten

5.2.1. Begreb og begrundelse

Formål og funktion: Ifølge RPL § 132 har enhver advokat møderet for byret, for Sø- og Handelsretten i sager, der er omfattet af RPL § 15, stk. 2, nr. 3 (midlertidige afgørelser om forbud og påbud om EU-varemærker), og for Den Særlige

Klageret. Møderet for andre retsinstanser inden for retsplejelovens område forudsætter en særligt erhvervet møderet. Reglerne herom tjener to hovedformål. For det første udgør de en kvalitetssikring af retsplejen ved at foreskrive, at møderetten først opnås efter en forudgående prøve. For det andet muliggør de en gennemsigtig markedsføring af de advokater, der ved at erhverve møderet signalerer et særligt fokus på domstolsprocedure.

Historik: I tidligere tider, hvor advokaternes hovedbeskæftigelse bestod i udfærdigelse af dokumenter og procedure for domstolene, ansås det for enkelt og administrerbart at anerkende den særlige form for kvalitetssikring, der lå i de særlige sagførerbetegnelser. Højesteretssagførerprøven blev indført i 1744 og landsretssagførerprøven i 1919. Kravene til højesteretssagførerprøven blev overført til retsplejeloven af 11. april 1916, jf. dennes § 123. Prøven bestod i, at prøvekandidaten for Højesteret skulle gennemføre tre ankesager, der alle sluttede med mundtlig forhandling, heraf mindst to borgerlige, og deraf i hvert fald den ene for appellanten. Prøven var bestået, når Højesteret kendte udførelsen af disse sager forsvarlig. Man kunne ikke underkaste sig prøven mere end to gange.

Prøven var genstand for løbende kritik, se bl.a. Rigsdagstidende 1925-26 (Folketingets Forhandlinger sp. 4306 ff. og 4443 ff.), der senere førte til fremsættelsen af et lovforslag, se nærmere betænkning 164/1965, s. 7 ff., med gengivelse af den historiske baggrund. Titlen »høyesterettsadvokat« findes fortsat i Norge, men norske advokater benytter ofte kun titlen »advokat«, selv om de har møderet for Høyesterett. Repræsentantskabet for Den Norske Advokatforening henstillede i 1985 til høyesterettsadvokaterne »å begrense og i størst mulig utsrekning avstå fra bruken av tittelen høyesterettsadvokat«, se *Harald Halvorsen*: Advokatvirksomhet – betingelser og krav (1997), s. 21. Den pointe, der ligger til grund for henstillingen, turde være endnu mere velplaceret i Danmark: Som ordningen er i dag, indebærer det »H«, som mange advokater anvender til at signalere deres møderet, ingen garanti for, at den pågældende er særligt egnet til at procedere sager ved Højesteret. For så vidt kan man sige, at selve dette element i en advokats markedsføring kan rumme en vis form for vildledning.

Ved lov nr. 125 af 10. maj 1958 bortfaldt højesteretsprøven og dermed adgangen til at erhverve denne eftertragtede titel. Begrundelsen herfor, som kommer til udtryk i betænkning 164/1956 om højesteretssagførerprøven mv., s. 17 ff., var, at prøven ikke gav grundlag for at bedømme kandidatens egnethed på andre vigtige områder end procedure, uagtet den ofte blev anvendt som grundlag for en bredere kvalitetssikring. Udvalgets indstilling fremkom ikke i enighed. Halvdelen af dets medlemmer (en højesteretsdommer og en højesteretssagfører) ønskede højesteretsprøven bevaret med enkelte ændringer, jf. herom betænkningens s. 19 f.

Siden da har der været ført en indgående diskussion om det rigtige i at forlade denne prøve. Se hertil *Axel H. Pedersen*: Indledning til advokatgerningen II (1963), s. 158 ff., og *C. Ricard*: En advokats erindringer (1981), s. 39 ff. Debatten drejer sig dels om det hensigtsmæssige i overhovedet at udvikle specialer, dels om den form for elitedyrkelse, som højesteretssagførerprøven var udtryk for. Se herved betænkning 871/1979, s. 56, der uden nærmere diskussion fastslår, at de bevæggrunde, der førte til nyordningen i 1958, fortsat gør sig gældende. En tilsvarende diskussion om berettigelsen af den nuværende landsretsprøve blev taget op af *Ernest Hartwig* i Advokaten 1991, s. 285, med gensvar af *Hans Christoffersen* i Advokaten 1991, s. 362 ff., og *H.G. Carlsen* i Advokaten 1991, s. 363.

Retsvirkning: Ifølge RPL § 132 har enhver advokat møderet for byret og for Søog Handelsretten i København i sager, der er omfattet af RPL § 15, stk. 2, nr. 3, og for Den Særlige Klageret. At en advokat har denne almindelige møderet, kan ses som udtryk for, at der til advokattitlen knytter sig en forventning om, at advokaten skal kunne repræsentere sin klient ved domstolene. Dette synspunkt ligger ligeledes til grund for kravet i RPL § 119, stk. 3, hvorefter mesterlæren udstås ved, at fuldmægtigen deltager i almindelig advokatvirksomhed, »herunder opnåelse af kendskab til behandlingen af retssager«, hos en advokat, der udøver advokatvirksomhed. Kravet om en bestået retssagsprøve, jf. afsnit 5.1.7, er udtryk for samme tankegang.

Uden møderet er advokaten afskåret fra at foretage noget retsskridt i eget navn over for den pågældende ret, det være sig skriftligt, mundtligt eller ved fremmøde. Grænsedragningen belyses ved Højesterets Ankeudvalgs dom i *U 1974.919 HAD*, hvor en ankestævning til Højesteret var underskrevet af en ikkemødeberettiget advokat i en mødeberettiget advokats navn. Denne advokat havde imidlertid ikke set ankestævningen og fik først efter Højesterets henvendelse set sagens akter. Inden da var der taget forskellige processkridt, herunder fremsat en bevisbegæring. Ankeudvalget afviste anken under henvisning til, at den ikkemødeberettigede advokat havde foretaget alt det passerede på egen hånd under benyttelse af den mødeberettigede advokats navn. I *U 1986.132 HAD* var en ankestævning indleveret til Højesteret af en ikke mødeberettiget advokat. Højesteret anså i denne situation først anken for sket den dag, da ankestævningen efterfølgende blev underskrevet af en mødeberettiget advokat. Se tilsvarende *U 2010.3047 ØLK*, der afviste en ankestævning indleveret af en ikke-mødeberettiget advokat, der var autoriseret som fuldmægtig hos en advokat med møderet, og *U 2014.1240 VLK*, der afviste en ankestævning underskrevet af en advokat, der ikke

havde møderet for landsretten, da han ikke var autoriseret under den advokat, han underskrev på vegne af.

> Særlige grunde kan dog tale for, at sagen ikke afvises trods den manglende mødeberettigelse i ankestævningen. I *U 1990.307 H* var anke til landsret indgivet af en ikke-mødeberettiget advokat. Ikke desto mindre blev der berigtiget retsafgift mv., og sagen blev berammet til retsmøde. Da problemet med den manglende mødeberettigelse blev klarlagt, anførte den mødende (ikke-mødeberettigede) advokat, at anken skete »på vegne« af en mødeberettiget kollega i firmaet. Landsretten afviste herefter anken. Højesteret fandt derimod, at landsretten i en sådan situation burde have tilbudt berigtigelse af fejlen uden afvisning.

Siden den 1. juli 2014 stiller retsplejeloven ikke krav om, at processkrifter er underskrevet, jf. RPL § 148 b, stk. 3, men den hidtidige praksis vil medføre, at et processkrift skal indleveres i en mødeberettiget advokats navn. Efter indførelsen af digital behandling af civile retssager skal en ankestævning (af tekniske årsager) indleveres til den ret, hvis dom ankes, men dette ændrer ikke ved, at den advokat, i hvis navn uploadingen sker, skal være mødeberettiget for ankeinstansen, jf. *U 2019.510 H*.

Fra den almindelige regel gælder der to undtagelser, der hver har deres særlige begrundelse, og som begge ikke rummer nogen risiko for omgåelse af de hensyn, som møderetsreglerne hviler på.

Prøvesager: For det første kan en advokat møde i eget navn, hvis han har anmeldt sagen som prøvesag, se herved *U 1987.573 V.* Denne adgang er begrundet med, at det anses for et naturligt led i førelsen af en prøvesag, at kandidaten udarbejder processkrifterne.

Kæresager: Dernæst kan en advokat indbringe et formelt spørgsmål under kære til den overordnede ret. Denne undtagelse er begrundet i praktiske hensyn: Kæremålet angår en sagsbehandling, der fortsætter hos underinstansen. Skulle man i denne situation kræve møderet, ville man fremtvinge et advokatskift i den fortsat verserende sag, som ville være omkostnings- og tidskrævende, og som ikke ville stå i forhold til de interesser i en kvalitativ sagsbehandling, som begrunder møderetsreglerne.

5.2.2. Møderet for landsret

Ifølge RPL § 133, stk. 1, har en advokat møderet for landsret og i alle sager for Sø- og Handelsretten i København, når han har bestået en prøve i procedure. Landsretsprøven kan aflægges for landsretterne og Sø- og Handelsretten. Den består i, at kandidaten udfører to retssager, der slutter med mundtlig hovedforhandling.

Møderetskravet gælder også sager, der henvises til Sø- og Handelsretten fra en byret, jf. RPL § 132, hvorefter en advokat, der ikke har møderet for landsret, kun kan møde for Sø- og Handelsretten i insolvensretlige sager fra det storkøbenhavnske område, jf. RPL § 15, stk. 2, nr. 3. I medfør af § 133, stk. 2, kan prøven foruden af advokater aflægges af autoriserede advokatfuldmægtige, der i medfør af § 136, stk. 4, kan give møde for landsretten i kraft af proceduretilladelse, jf. herom s. 262.

Kravet om, at advokaten skal bestå landsretsprøven for at kunne give møde for landsretterne og for Sø- og Handelsretten i alle sager, indebærer, at en advokat, der virker i Danmark med en udenlandsk advokattitel, skal bestå den danske landsretsprøve for at kunne give møde i landsretten og i alle sager i Sø- og Handelsretten, jf. *U 2018.3505 H* om en fransk advokat.

En sag kan kun danne grundlag for prøven, hvis vedkommende ret finder den egnet hertil. Ifølge RPL § 133, stk. 5, er prøven bestået, når de retter, hvor sagerne er udført, finder udførelsen tilfredsstillende. Vedkommende ret kan dog ud fra den første sags karakter og udførelsen heraf erklære prøven for bestået alene på grundlag af denne ene sag. Sker det ikke, skal den anden sag udføres senest 5 år efter udførelsen af den første sag, medmindre den ret, hvor den anden sag udføres, meddeler undtagelse herfra. Man kan ikke indstille sig til landsretsprøven mere end to gange, jf. § 133, stk. 6.

Praktiske retningslinjer: Præsidenten for Østre Landsret har i januar 2014 udarbejdet et sæt retningslinjer for prøvesager, der bl.a. angår vurderingen af en sags egnethed som prøvesag. Det hedder bl.a. heri, at en sag kun kan vurderes som egnet til at være prøvesag, hvis den er af et sådant omfang og en sådan karakter, at udførelse af den kan danne et *tilstrækkeligt grundlag* for en vurdering af advokatens evne til forelæggelse, afhøring og anden bevisførelse samt procedure. Det betyder, at både forelæggelse og bevisførelse skal have *et vist omfang*, og at proceduren skal vedrøre et juridisk spørgsmål af en *vis sværhedsgrad*. Advarende udtales det i tillæg hertil, at det ved vurderingen af sagens egnethed indgår, om der er

anledning til at antage, at sagen er »pustet op« for at sikre en sag af et omfang, der normalt vil være forudsætningen for en godkendelse af sagen som prøvesag.

Videre hedder det: »Det er ikke tilstrækkeligt, at der både er anledning til bevisførelse og procedure, hvis sagen ikke giver den pågældende advokat lejlighed til at godtgøre sine evner til at forelægge sagen. Det er heller ikke tilstrækkeligt, at der både er anledning til forelæggelse og bevisførelse, hvis sagen ikke indeholder juridiske problemer og således giver den pågældende advokat lejlighed til at procedere et spørgsmål af en vis juridisk sværhedsgrad. Endelig er det heller ikke tilstrækkeligt, at der både er anledning til forelæggelse og procedure, hvis sagen ikke giver den pågældende advokat anledning til at godtgøre sine evner til afhøring og anden bevisførelse.

En straffesag vil som følge heraf kun sjældent kunne være egnet som prøvesag og da kun undtagelsesvist for andre end sagens anklager. Ligeledes vil det kun undtagelsesvist kunne forekomme, at samme sag erklæres egnet som prøvesag for både den ene parts og den anden parts advokat. Møder prøvekandidaten for sagsøgte/indstævnte, må det være aftalt med repræsentanten for modparten, at det er prøvekandidaten, som forelægger sagen.

Heller ikke den typiske ægteskabssag vil kunne vurderes som egnet til at være prøvesag, men der kan naturligvis forekomme sager, der med hensyn til sagens karakter og omfang ligger så tæt på en almindelig civil sag, at der er samme grundlag for at vurdere den pågældendes egnethed til forelæggelse, afhøring og anden bevisførelse samt procedure som ved en udførelse af en almindelig civil sag.

Såfremt prøvesag nr. 1 har været særlig omfattende eller kun lige tilstrækkelig til at være egnet som prøvesag, kan der stilles særlige skærpede eller lempelige krav til prøvesag nr. 2. Prøvekandidaten skal i så fald orienteres herom i forbindelse med afslutningen af prøvesag nr. 1.

Særligt om prøvesager i landsretterne gælder, at almindelige civile ankesager med forelæggelse, supplerende afhøringer og en procedure om et juridisk spørgsmål af en vis sværhedsgrad ofte vil være egnede. Der er ikke krav om, at den ene eller begge prøvesager skal være 1. instanssager. To ankesager kan således være tilstrækkeligt til at bestå prøven, når blot hver af sagerne er egnede. Særligt ved ankesager skal man være opmærksom på, at sagen ikke må »pustes op«, fx med unødvendige supplerende afhøringer.

Civile 1. instanssager, der er anset for principielle og med denne begrundelse henvist til landsretten, vil normalt være egnede, hvis der skal ske afhøringer under hovedforhandlingen.

Mundtligt forhandlede kæremål kan være egnede som prøvesager, når blot sagen opfylder de almindelige krav til en prøvesag.

En straffesag vil også i landsretten kun sjældent kunne være egnet som prøvesag og da kun undtagelsesvist for andre end sagens anklager.«

Det er uden betydning, om sagen efter hovedforhandling afsluttes med dom eller med forlig. Det er næppe udelukket, at også en straffesag kan benyttes som prøvesag. Fra tiden før 2007, hvor nævningesager blev behandlet i landsretten som 1. instans, kendes således flere eksempler herpå. Også efter domstolsreformen pr. 1. januar 2007 må det antages, at en straffesag kan anvendes, uanset at den i sagens natur vil være en ankesag. At *U 2012.2836 ØLK* ikke ville godkende en straffesag som prøvesag, skyldtes, at anklagemyndigheden ikke ønskede at meddele samtykke til, at forsvareren kunne gennemføre forelæggelsen af sagen.

Diskussion: Det hensigtsmæssige i prøvesagsordningen har lejlighedsvis gennem tiderne givet anledning til debat, se bl.a. *Ernest Hartwig* i Advokaten 14/1991, s. 285 ff. På grundlag af et oplæg om revision af prøvesagsordningen, se hertil *Thomas Rørdam* i Advokaten 6/1993, s. 157 ff., gjorde *Mogens Skipper-Pedersen* i Advokaten 7-8/1993, s. 194 ff. (ligesom *Hartwig* a.st.) gældende, at tiden var løbet fra denne ordning, som følgelig burde afskaffes, først og fremmest fordi den tilsigtede kvalitetssikring ikke realiseres. Forslaget vandt ikke genklang, jf. *Pia Deleuran* i Advokaten 10/1993, s. 245 f., og *Georg Lett* i Advokaten 10/1993, s. 246 f. Senest har Advokatsamfundets Procesretsudvalg i november 2021 nedsat en arbejdsgruppe, som skal fremsætte forslag med henblik på at fjerne de forhindringer, som, de nuværende regler frembyder for at sikre egnede advokaters adgang til at møde for landsret og Højesteret.

Proceduretilladelse: Selv om en advokat ikke har møderet for landsret (og for Søog Handelsretten i alle sager), kan han opnå ret til at føre sager for disse retter som fuldmægtig for en mødeberettiget advokat. Denne ret kan vedkommende landsretspræsident meddele i form af en såkaldt proceduretilladelse, jf. RPL § 136, stk. 4. Tilladelsen meddeles ved præsidentens påtegning på fuldmægtigens autorisation, jf. § 136, stk. 5.

Proceduretilladelse kan gives til advokatfuldmægtige (der i kraft heraf må antages at være »fuldmægtige« for den mødeberettigede advokat) eller andre advokater i kraft af en særlig fuldmagt til den mødeberettigede. Ifølge § 136, stk. 4, sidste pkt., gælder den kun for et tidsrum af 2 år fra den første procedure. Når det findes rimeligt, kan den landsret, i hvis kreds fuldmægtigen er autoriseret, forlænge dette tidsrum. Landsretterne har meddelt forlængelse af proceduretilladelser, fx som følge af uddannelsesophold, arbejde i udlandet eller barselsorlov. Der henses også til, om der gøres en indsats for opnåelse af møderet gennem prøvesager.

5.2.3. Møderet for Højesteret

Problemstilling: Retten til at give møde for Højesteret spiller en central rolle for såvel retssystemets funktion som den enkelte advokats anseelse. Allerede på grund af præjudikatværdien af de afgørelser, der afsiges her, må det nødvendigvis være således, at den proces, der udfolder sig ved rigets øverste domstol, omgærdes med en særlig respekt. Hertil kommer, at de advokater, der har denne møderet, dermed også har en titel, der både er egnet til at skabe tillid hos klienten og grundlag for markedsføring over for nye klienter.

Grundkrav: Ifølge RPL § 134 har en advokat møderet for Højesteret, når den pågældende har indgivet anmeldelse til Højesterets justitskontor vedlagt en erklæring fra Advokatrådet om, at advokaten i mindst 5 år har været i virksomhed som advokat med møderet for landsret, og en erklæring fra vedkommende landsret om, at advokaten er øvet i procedure. Disse 5 år måles i forhold til den tid, advokaten har været virksom som advokat. Perioder, hvor advokaten har deponeret sin beskikkelse, tæller ikke med, selv om advokaten her har procederet sager i kraft af enkeltstående tilladelser meddelt i medfør af RPL § 122, stk. 3. Se hertil *Østre Landsrets kendelse af 30. maj 2005* i sag B-1443-04, hvor en juridisk professor, som i 1965 havde deponeret sin advokatbestalling, lejlighedsvis havde ført en række sager ved forskellige instanser sideløbende med sit professorat ved Københavns Universitet. Disse lejlighedsvise, om end talrige, sagsførelser gav ikke grundlag for at antage, at professoren herved havde »været i virksomhed som advokat«, jf. RPL § 134, stk. 1.

Sagsførelser uden for domstolene: Som anført straks nedenfor kan sagsførelser ved voldgiftsretter og andre instanser efter omstændighederne medregnes i perioden, hvis der ved disse instanser har medvirket dommere, som dermed vil kunne erklære sig om advokatens egnethed.

De nugældende regler for mødeberettigelse ved Højesteret blev indført i 1959 ved afskaffelsen af højesteretssagførerprøven (og dermed af den meget eftertragtede højesteretssagførertitel, se herom s. 257 f.). Umiddelbart efter indførelsen anlagde landsretspræsidenterne en ret så hård linje som betingelse for at udstede de nævnte erklæringer. Se herved Østre Landsrets præsidents erklæring i Advokatbladet 21/1959, s. 316. Denne praksis havde rod i 1958-lovens forarbejder, der forudsatte, at der nu skulle stilles strengere krav end før loven.

I dag er praksis blevet mere rummelig. Ifølge den vejledning, der er tilgængelig på landsretternes hjemmesider, udstedes en såkaldt *øvethedserklæring* efter en kvantitativ og kvalitativ vurdering. Vejledningen har samme indhold for både Østre, Vestre og Grønlands Landsret. Som udgangspunkt skal advokaten have udført en halv snes almindelige civile sager inden for de seneste 5 år, og sagsførelsen skal have været forsvarlig. Et mindre antal sager kan efter omstændighederne accepteres, hvis der foreligger særlige oplysninger, der taler for, at advokaten må anses for øvet i procedure. Mener advokaten, at udførelsen af en eller flere af de oplistede sager bør tillægges særlig betydning for afgørelsen, bør ansøgningen indeholde en udførlig begrundelse herfor. Vejledningen indeholder i øvrigt bemærkninger om, i hvilket omfang opregnede sagstyper indgår i/kan tillægges betydning for vurderingen af, om der er grundlag for at udstede øvethedserklæringen. Se i øvrigt om sagsbehandlingen ved Advokatrådets erklæringer til Højesteret i disse sager Advokaten 5/2006, s. 45.

EU-advokater, der har ret til at drive advokatvirksomhed i Danmark, har som udgangspunkt ikke møderet for danske domstole, medmindre EU-advokaten optræder sammen med en dansk mødeberettiget advokat, se herved s. 254 om § 4, stk. 3, i bekendtgørelse nr. 1431 af 11. december 2007 om EU-advokaters etablering her i landet mv. Når hensynet til sagens karakter og øvrige omstændigheder taler derfor, kan retten dog tillade en advokat fra et andet *nordisk* land at give møde, jf. RPL § 260, stk. 4, og § 730 stk. 2.

Møderettens fratagelse: RPL § 134, stk. 2, anviser en fremgangsmåde, som Højesteret kan tage i brug, når en advokats udførelse af en sag for Højesteret findes uforsvarlig. I første række kan Højesteret give advokaten en tilkendegivelse herom. En sådan tilkendegivelse vil ofte blive meddelt uformelt via justitssekretæren. Findes advokatens procedure for Højesteret fortsat uforsvarlig, kan retten ved beslutning fratage advokaten møderetten. Møderetten kan da generhverves ved rettens beslutning herom.

Denne bestemmelse er sjældent anvendt. For det første nærer Højesteret en forståelig betænkelighed ved at skulle gøre brug af en reaktion, som for det første er meget indgribende, og som for det andet udløses uden en forudgående, kontradiktorisk procedure (bortset fra den i bestemmelsen foreskrevne advarsel). Ligesom det tidligere var tilfældet ved ikendelse af rettergangsbøder, er der et væsentligt hensyn til den ramte advokat, uanset at møderetten kan generhverves ved rettens beslutning herom.

Realiteten er dermed blevet, at dansk ret ikke har nogen særligt indgående kvalitetssikring af den procederende advokat. En sådan fandtes med højesteretssagførerprøven frem til 1958, og de intentioner, man dengang havde om at bibeholde tilsvarende kvalitetskrav, er ikke blevet indfriet. Som følge heraf ser man ofte – ikke mindst fra dommerside – hyppig kritik af, at procedurens kvalitet generelt er blevet ringere. Se herved daværende advokat *Jon Stokholm* i Advokaten 7-8/1997, s. 151 f., og – med mere optimistiske toner – højesteretspræsidentens udtalelser til en artikel i Djøf-bladet nr. 15/2003, s. 22. Et større fokus på »procedurespecialet« med heraf følgende hyppigere indgreb mod dårligt procederende advokater kunne på længere sigt tænkes at føre til en ændret prioritering af domstolsarbejdet til fordel for såvel advokaten som retsvæsenet.

5.2.4. Den Europæiske Unions Domstol

Retsgrundlag: Reglerne om sagsbehandlingen ved Den Europæiske Unions Domstol (EU-Domstolen) findes i et *procesreglement* af 25. september 2012, som foreligger i en konsolideret version af 1. januar 2020. Hertil føjer sig et tillægsreglement af 14. januar 2014, der indeholder regler om retshjælp, fri proces og anmeldelse af vidners og sagkyndiges edsbrud. Procesreglementet er fastsat af Domstolen selv, men kræver Rådets godkendelse.

Domstolen har desuden vedtaget en række øvrige regler og anvisninger for sagsbehandlingen. Alle disse dokumenter er tilgængelige fra Domstolens hjemmeside. Her finder man også den til enhver tid gældende *statut* for Domstolen, der er knyttet til EU-traktaterne som bilag. Der gælder særskilte regelsæt for Retten (tidligere Retten i Første Instans), som ligeledes er tilgængelige fra denne hjemmeside. Alle dokumenter foreligger også på dansk.

Partsrepræsentation: Sager ved EU-Domstolen vil i praksis blive ført af flere typer af partsrepræsentanter, jf. nærmere procesreglementets art. 43: De *befuldmægtigede* er de parter, som i medfør af den relevante konstitution (fx en national grundlov eller TEUF) kan tegne medlemsstaten. Hertil føjer sig et antal *rådgivere*, der typisk vil være tilknyttet de relevante myndigheder, og den eller de antagne *advokater*. I sin *dom af 6. september 2012* i de forende sager C-422/11 P, *Prezes Urzędu Kommunokacji Elektronicznej mod Kommissionen*, og C-42/11 P, *Republikken Polen mod Kommissionen*, fandt EU-Domstolen, at interne (dvs. ansatte) advokater ikke kan repræsentere deres arbejdsgivere ved EU-Domstolen. Resultatet begrundes med, at advokaten betragtes som medvirkende i retsplejen, hvorved han i fuld

uafhængighed og under varetagelse af det overordnede hensyn til retsplejen skal yde den juridiske bistand, som klienten har behov for (præmis 23). Denne uafhængighed forudsætter, at advokaten ikke er knyttet til klienten gennem et ansættelsesforhold (præmis 24). Det generelle aspekt af denne problemstilling drøftes i afsnit 4.7.4.

Advokater, der ønsker at føre sag ved EU-Domstolen, vil være underkastet de regler, der gælder i medfør af Domstolens procesreglement, der dels fastslår møderetten, dels giver hjemmel for disciplinære sanktioner.

Møderet: Mødeberettiget for Domstolen er advokater, som har beskikkelse i en medlemsstat eller i en anden stat, som er part i EØS-aftalen, jf. art. 19 i Domstolens statut. Møderetten skal dokumenteres ved sagens anlæg sammen med bevis for advokatens fuldmagt til at føre sagen, jf. i det hele procesreglementets art. 44.

Privilegier: Procesreglementets art. 43 indeholder enkelte bestemmelser af advokatretlig betydning. Befuldmægtigede, rådgivere og advokater nyder således en række privilegier i udøvelsen af deres virke. De kan ikke retsforfølges på grund af deres mundtlige og skriftlige ytringer vedrørende sagen eller sagens parter, og der gælder en almindelig regel om immunitet i relation til papirer eller dokumenter, der vedrører sagens behandling (såkaldt *legal privilege*). Denne dokumentation mv. kan derfor ikke gøres til genstand for ransagning eller beslaglæggelse. I tilfælde af tvist kan toldvæsenet eller politiet *forsegle* de pågældende dokumenter mv., som herefter uden ophold skal fremsendes til Domstolen til gennemsyn i justitssekretærens og den pågældende advokats nærværelse. Domstolen kan ophæve immuniteten, når den skønner, at dette ikke strider mod hensynet til sagens gennemførelse, jf. art. 45, stk. 2.

Disciplinære beføjelser: Procesreglementet foreskriver ligeledes en ordning til sikring af rettens værdighed. Hvis domstolen finder, at en befuldmægtigets, en rådgivers eller advokats optræden over for enten Domstolen, en dommer, en generaladvokat eller justitssekretæren er uforenelig med Domstolens værdighed eller med retsplejehensyn, eller at en befuldmægtiget, en rådgiver eller en advokat misbruger sine beføjelser, giver Domstolen den pågældende meddelelse herom, se art. 46, stk. 1. Ligeledes foreskriver art. 46, stk. 2, at Domstolen efter at have hørt den pågældende ved en »begrundet kendelse« kan beslutte at udelukke en befuldmægtiget, en rådgiver eller en advokat fra retsforhandlingerne.

5.2.5. Andre særlige instanser

Det klassiske forum for udøvelsen af advokatens færdigheder er i retten. Som nævnt i afsnit 1.1.3, pkt. 2, har retsudviklingen i det moderne samfund frembragt en række fora for konfliktløsning, som udfylder domstolslignende funktioner, og for hvilke advokatens procedure spiller samme rolle som ved domstolene. Det hører til undtagelsen, at der som led i sagsbehandlingen for særlige råd og nævn i den offentlige forvaltning er givet regler om advokatens rolle her. Herom gælder de almindelige regler om repræsentation i den offentlige forvaltning, jf. nærmere afsnit 13.4.2 om forvaltningslovens § 8. Men for nogle af de klageinstanser, der er etableret på mellemstatsligt niveau, er der givet sådanne regler.

Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol: Sagsførelsen ved Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol er dels reguleret ved afsnit II i EMRK (art. 19-51), som suppleres ved det procesreglement (»Rules of Court«), som EMD's plenum selv har vedtaget, senest den 19. november 2019 med virkning fra januar 2020. Sagerne ved EMD behandles som altovervejende udgangspunkt skriftligt. Hovedparten afvises efter enkeltdommerproceduren i EMRK art. 27, jf. procesreglementets Rule 52A. Sker det ikke, kan sagen gå videre til en komité bestående af tre dommere, der også kan afvise klagen, jf. EMRK art. 28, stk. 1, litra a, eller til et kammer, jf. EMRK art. 29. Kun hvor et kammer i helt særlige tilfælde tillader mundtlig procedure, eller sagen går videre til et storkammer, jf. EMRK art. 31, tillades en mundtlig procedure, hvis varighed normalt ikke kan overstige 30 minutter.

Ifølge Rule 36, stk. 1, i procesreglementet kan en part anlægge sag ved domstolen enten selv eller gennem en repræsentant. Hvis klagen indbefatter et krav mod et andet lands regering, kan afdelingens formand beordre sagsøgeren til at lade sig repræsentere, jf. stk. 2. Repræsentanten skal i så fald være til stede ved sagens mundtlige behandling og ved hovedforhandlingen, medmindre formanden beslutter andet, jf. stk. 3. Repræsentanten skal være en advokat for et af medlemslandene eller en anden person, som formanden har godkendt. Formanden kan dog give parterne lov til selv at fremlægge deres sag, eventuelt assisteret af en advokat eller en godkendt person, jf. stk. 4. Undtagelsesvis kan formanden nægte den beskikkede advokat fortsat at yde assistance til sagsøger under henvisning til dennes opførsel. Sagsøgeren skal i så fald anmodes om at finde en ny repræsentant, jf. stk. 5.

CCBE udgav i 2014 en vejledning med titlen »The European Court of Human Rights – Questions and Answers for Lawyers«, der giver brugbare råd fra før

sagen indbringes og frem til afgørelsen. Vejledningen er i sin udgave fra 2020 tilgængelig på organisationens hjemmeside.

Den Europiske Patentmyndighed: Som anført i afsnit 1.4.8 opstiller EPK art. 134 en række regler om »professional representatives«, der i praksis har betydning for advokater og patentrådgivere, der varetager klientopdrag ved den europæiske patentmyndighed (EPO, European Patent Office).

Kontoret for harmonisering i det Indre Marked: Et lignende tilløb til en advokatretlig normering følger af de regler, der gælder ved Kontoret for Harmonisering i det Indre Marked (i daglig tale forkortet *OHIM*). I medfør af EU-Parlamentets og Rådets kodificerede forordning af 14. juni 2017 om EU-varemærker fungerer OHIM som varemærkemyndighed for EU-varemærker. I den forbindelse behandler kontoret sager om klager over registrering af sådanne varemærker. Ifølge art. 120, stk. 1, kan repræsentation af fysiske og juridiske personer ved OHIM kun varetages af advokater med bestalling i en af medlemsstaterne, som har sit forretningssted i Fællesskabet, i det omfang han i denne stat kan give møde i varemærkesager. Derudover kan personer, der er godkendt til at give møde i henhold til en liste, som OHIM fører, føre sager.

5.3. Deponering og ophør

5.3.1. Advokatbeskikkelsen og dens retsvirkninger

Advokatbeskikkelsen: Retten til at drive advokatvirksomhed forudsætter *beskikkelse* (i daglig tale også kaldet *bestalling*) som advokat, jf. RPL § 120. Ifølge denne bestemmelse må personer, der ikke har *fået* beskikkelse som advokat, og personer, der er *udelukket* fra at drive advokatvirksomhed, eller hvis ret hertil er *ophørt* i medfør af lovens regler, ikke betegne sig som advokat eller benytte en anden betegnelse, der er egnet til forveksling hermed. Som nærmere anført i afsnit 4.4 indebærer en formel afgrænsning af begrebet »advokatvirksomhed« at udbyde og præstere juridiske tjenester på et marked under anvendelse af advokattitlen, herunder give møde for andre ved domstolene som advokat, jf. RPL § 260, stk. 2. Se ligeledes *U 2002.930 Ø*.

En advokat, der har deponeret sin beskikkelse i Justitsministeriet, må ikke betegne sig som advokat i forbindelse med forretningsforhold, jf. § 120, stk. 1, 2.

pkt. Overtrædelse af disse regler straffes med bøde, medmindre højere straf er forskyldt efter anden lovgivning. Derimod kan den advokat, der har deponeret sin bestalling, godt fortsat præstere juridiske ydelser, hvis blot han undlader at anvende advokattitlen. Men han kan ikke »drive advokatvirksomhed«, dvs. markedsføre disse ydelser som præsteret af en advokat, jf. fx *U 2002.939 Ø*, hvor en advokat, der fortsat markedsførte sig som sådan, selv om hans bestalling var frakendt ved dom, blev idømt bødestraf herfor.

Advokatbeskikkelsen meddeles af justitsministeren, jf. RPL § 119, stk. 1, og er foruden de *privilegier*, der er knyttet til møderetten og titelmonopolet, forbundet med en række *forpligtelser*.

God advokatskik: En advokat, der driver advokatvirksomhed, er først og fremmest forpligtet til at overholde de særlige advokatretlige pligter, herunder generalklausulen om god advokatskik i RPL § 126, stk. 1. Sammenlignet med andre juridiske rådgivere er advokaten dermed forpligtet til at udvise særlige hensyn over for modparter, tredjeparter, retten og offentlige myndigheder. Det nærmere indhold af disse pligter omtales i kap. 12-18.

Advokatsamfundet: Alle danske advokater indgår i Advokatsamfundet, hvorved de er underkastet det disciplinære tilsyn, der er anordnet i RPL kap. 15-15 b. Dette fremgår af advokatvedtægtens § 3, stk. 1. Tilsvarende gælder for EU-advokater, som har ladet sig registrere her i landet under deres hjemlands titel, jf. § 2 i bekendtgørelse nr. 1431 af 11. december 2007 om EU-advokaters etablering her i landet mv.

Hvis en advokat deponerer beskikkelsen, en EU-advokat afmelder registreringen hos Advokatsamfundet, eller retten til at udøve advokatvirksomhed bortfalder for eller ubetinget frakendes en advokat, er advokaten ikke længere en del af Advokatsamfundet, jf. advokatvedtægtens § 3, stk. 1, 2. pkt.

Betroede midler: For det tredje er advokaten underkastet en række specifikke forpligtelser med hensyn til behandlingen af betroede midler, jf. de regler herom, der er fastsat af Advokatsamfundet i medfør af RPL § 127. Reglerne herom, der er omtalt i afsnit 13.3, indebærer bl.a. en pligt for advokaten til dagligt at holde klientmidler adskilt på særskilte konti, til at indsende årlige indberetninger om indestående på disse klientkonti samt pligter i forbindelse med selve kontoførelsen.

5.3.2. Deponering og ophør

Deponering: Som et juridisk systembegreb for de tilfælde, hvor en advokat frivilligt medvirker til at bringe sit virke som advokat til ophør, taler man om *deponering*. Udtrykket anvendes ikke i retsplejeloven. Den relevante bestemmelse i RPL § 140 taler om, at den advokat, der har mistet retten til at drive advokatvirksomhed, skal »tilbagelevere sin beskikkelse som advokat til Justitsministeriet«. Deponeringen udmøntes ved en fysisk overgivelse af det dokument, hvorved justitsministeren med sin signatur i sin tid beskikkede advokaten. Ved at tilbagesende dette dokument markerer advokaten, at han ikke længere vil udøve advokatvirksomhed, og han mister den teoretiske mulighed, han havde før deponeringen, for at vise sin beskikkelse for omverdenen. Den fysiske tilbagegivelse af dokumentet er dog – i sagens natur – ikke nogen gyldighedsbetingelse for at kunne afgive en sådan markering. Er advokatbeskikkelsen bortkommet, vil en meddelelse til Justitsministeriet om, at der deponeres, være tilstrækkelig.

Retten til at deponere: RPL § 141 indeholder en almindelig regel, der giver en advokat ret til at deponere sin beskikkelse i Justitsministeriet. I det øjeblik advokaten deponerer sin beskikkelse i Justitsministeriet, mister han retten til at betegne sig som advokat »i forbindelse med forretningsforhold«, jf. RPL § 120, stk. 1, 2. pkt. Gør han det alligevel, straffes han med bøde, medmindre højere straf er forskyldt efter anden lovgivning, fx fordi den vildledning, der ligger i den urigtige betegnelse, også udgør bedrageri, jf. STRFL § 279. Denne regel fremgår af stk. 2. Beskikkelsen kan kun udleveres på ny, hvis advokaten opfylder betingelserne i §§ 119 og 121.

Bortfald: RPL kap. 14 indeholder en række regler om, hvornår retten til at udøve advokatvirksomhed ophører. Reglerne har til formål at sikre, at de betingelser, der stilles for at beskikke en advokat, vedvarende er opfyldt. De kan for så vidt ses som et spejlbillede af kravene i henhold til lovens § 119, stk. 2. Reglerne suppleres med de regler, der giver hjemmel til at frakende retten til at drive advokatvirksomhed ved en disciplinær foranstaltning, jf. herom i afsnit 20.4.6.

Advokatbeskikkelsens ophør: Ifølge lovens § 137 bortfalder retten til at udøve advokatvirksomhed, hvis vedkommende ikke længere opfylder betingelserne i § 119, stk. 2, nr. 1 og 2: Retten bortfalder således, når advokaten ikke længere er beføjet

til at disponere over sin formue, jf. § 119, stk. 2, nr. 1 (myndighed, værgemål eller samværgemål) og nr. 2 (rekonstruktionsbehandling og konkurs).

I disse tilfælde bortfalder retten til at udøve advokatvirksomhed automatisk, og det er således ikke nødvendigt, at Justitsministeriet formelt *fratager* vedkommende retten hertil. Ifølge RPL § 140, stk. 1, skal advokaten i disse tilfælde *selv* deponere sin beskikkelse. Samme bestemmelses stk. 2 fastslår, at ex-advokaten kan få advokatbeskikkelsen udleveret efter begæring, når han på ny er berettiget til at udøve advokatvirksomhed. Skyldes deponeringen advokatens konkurs, kan justitsministeren dog, efter at konkursboet er sluttet, afslå at udlevere beskikkelsen, hvis der fortsat består anmeldte krav, som kan gøres gældende imod ham.

Ophør af retsvirkninger: For personer, der er udelukket fra at udøve advokatvirksomhed, eller hvis ret hertil er ophørt i medfør af RPL §§ 137-139, gælder ifølge RPL § 142, stk. 1, fortsat de regler, der er fastsat i medfør af RPL § 127 om behandlingen af betroede midler. Var dette ikke tilfældet, ville advokaten kunne frigøre sig for klientkontotilsynet – til skade for de berørte klienter – ved at deponere. Advokatrådet fører således fortsat tilsyn med overholdelse af reglerne, der gælder, indtil Advokatrådet bestemmer, at de skal ophøre hermed, dog højst i 6 måneder fra udelukkelsen eller ophøret. Overtrædelse af disse regler straffes med bøde, medmindre højere straf er forskyldt efter anden lovgivning, jf. RPL § 142, stk. 2. Advokatrådet kan underrette den pågældendes klienter om udelukkelsen eller ophøret og om betydningen heraf.

5.3.3. Frakendelse ved dom for strafbart forhold

Karakteristik: Reglerne i retsplejeloven om ophør af retten til at drive advokatvirksomhed på grund af deponering eller manglende betingelsesopfyldelse må holdes ude fra den frakendelse af retten til at drive advokatvirksomhed, der kan ske i medfør af straffelovens regler. Ifølge STRFL § 79 kan den, der udøver virksomhed på grundlag af en offentligretlig autorisation (jf. STRFL § 78, stk. 2), ved dom for strafbart forhold *frakendes* retten til fortsat at udøve den pågældende virksomhed eller til at udøve den under visse former, hvis det udviste forhold begrunder en *nærliggende fare for misbrug* af stillingen.

Frakendelse ved straffedom: Denne strafferetlige bestemmelse suppleres med RPL § 138, der ligeledes giver retten hjemmel til at frakende domfældte retten til at udøve advokatvirksomhed som led i en *straffedom*. I så fald kræves det ikke alene,

at det pådømte forhold »begrunder en nærliggende fare for misbrug af stillingen« (hvilket også er kravet i henhold til STRFL § 79), men tillige at forholdet »gør den pågældende uværdig til den agtelse og tillid, der må kræves til udøvelse af advokatvirksomhed«.

Bestemmelsen kan anvendes såvel over for personer, der på domstidspunktet *er* advokater, som over for andre – typisk uddannede jurister – der kan tænkes at *anmode* om beskikkelse som advokat på et senere tidspunkt. Se som eksempel herpå *U 2003.1950 Ø*, hvor en politifuldmægtig blev straffet for at have brændt en cd-rom med børnepornografiske billeder. En påstand om rettighedsfrakendelse, der først blev fremsat under ankesagen, blev dog afvist under henvisning til, at tiltalte i givet fald ville gå glip af en to-instansprøvelse af denne væsentlige og indgribende retsfølge (hvis indtræden jo ikke er obligatorisk efter loven).

Den rettighedsfratagelse, der kan ske i medfør af RPL § 138, skal bestemmes under en straffesag. Ved dommen i *U 1997.1263 V* er det således lagt til grund, at en byret ikke af egen drift under henvisning til RPL § 135, stk. 2, jf. § 121, kunne tilbagekalde en autorisation til en bedrageridømt advokatfuldmægtig. Dommen forudsætter, at der i givet fald måtte tages stilling til dette spørgsmål i straffedommen.

I strafferetlig praksis anvendes reglerne om frakendelse af advokatens ret til at drive advokatvirksomhed typisk som en ubetinget sanktion, hvis det strafbare forhold knytter an til advokatens optræden som advokat. Det gælder også i sager, hvor der i øvrigt idømmes betinget dom.

Se fx *TfK 2005.649 Ø*, der idømte en advokat 1 år 6 måneders fængsel, heraf 1 år 3 måneder betinget med vilkår om samfundstjeneste, for underslæb og frakendte retten til at udøve advokatvirksomhed indtil videre. *U 2006.2759 V* straffede for falsk anmeldelse og medvirken til forsøg på forsikringsbedrageri og frakendte retten til at udøve advokatvirksomhed i 3 år. I *U 1998.782 Ø* blev en advokat idømt 1 år 6 måneders fængsel for advokatunderslæb til godt 900.000 kr. Efterforskningens varighed gav ikke grundlag for betinget dom. Retten til at udøve advokatvirksomhed blev frakendt indtil videre. I *U 1985.483 Ø* havde en ung advokat begået underslæb og uretmæssigt forbrugt 48.520 kr., som en klient havde betroet ham. Han havde desuden havde gjort sig skyldig i overtrædelse af momslovgivningen, hvorved han unddrog sig betaling af 12.606 kr. i moms. Han blev idømt en straf af fængsel i 4 måneder og frakendt retten til at udøve advokatvirksomhed i 3 år. Under hensyn til, at han var ung og uerfaren, at han på gerningstidspunktet ikke havde nogen kassekredit til brug for sin forretning, og at han blev frakendt retten til at drive advokatvirksomhed, blev straffen gjort betinget. I *U 1990.503 Ø* havde advokaten, der var ustraffet, begået underslæb igennem godt 1 år for beløb, der svingede fra 1.362 til 153.072 kr. Straffen blev fastsat til fængsel i 8 måneder, som blev gjort

betinget, mens retten til at udøve advokatvirksomhed frakendtes i 5 år. I *U 1976.216 Ø* blev en 49-årig ustraffet advokat idømt fængsel i 2 år 6 måneder. Advokaten havde erkendt, at han fra klienter havde tilegnet sig og forbrugt 329.298 kr. I medfør af RPL § 137, stk. 2, blev han frakendt retten til at udøve advokatvirksomhed for bestandig. I *U 1971.224 Ø* blev advokaten idømt fængsel i 8 måneder for underslæb med klientkontomidler, idet han samtidig blev idømt rettighedsfrakendelse for bestandig. Se også de ældre afgørelser i *U 1970.713 Ø* og *U 1966.895 Ø*.

Har det strafbare forhold derimod ikke relation til advokatens virke som advokat, er domstolene mere tilbageholdende med at idømme rettighedsfrakendelse, når det strafbare forhold ikke begrunder en nærliggende fare for misbrug af stillingen som advokat. Se herved *TfK 2021.1205 Ø*, der ikke tog anklagemyndighedens påstand om frakendelse af retten til at føre straffesager og sager vedrørende fri proces til følge. Advokaten, der også var politiker, blev ved dommen idømt betinget fængsel i 3 måneder som fælles- og tillægsstraf for overtrædelse af bl.a. STRFL § 266 b, stk. 1 og 2, STRFL § 267, stk. 1, og databeskyttelseslovens § 41, stk. 2, jf. § 8, stk. 4. Foruden den ikke nærliggende misbrugsrisiko henviser landsretten til, at ytringerne og de øvrige forhold heller ikke havde en sådan karakter, at de gjorde advokaten uværdig til den agtelse og tillid, der kræves til at udøve advokatvirksomhed.

Generhvervelse af frakendt ret: Ifølge STRFL § 79, stk. 3, er det også domstolene, der træffer bestemmelse om, hvorvidt retten til at udøve advokatvirksomhed kan generhverves. Se fx *U 2008.474 H*, hvor frakendelsen af retten til at udøve advokatvirksomhed indtil videre ikke blev ophævet, selv om der var gået 8 år siden frakendelsen, og *TfK 2008.64 VLK*, der ikke tillod en flere gange straffedømt advokat at generhverve retten til at drive advokatvirksomhed. Ved den seneste straffedom fra 2005 var advokaten bl.a. dømt for dokumentfalsk og underslæb, herunder i klientforhold. Begge instanser fandt, at der fortsat bestod en nærliggende fare for, at advokaten ville misbruge sin stilling som advokat.

Frakendelse ved tilsidesættelse af god advokatskik: Retten til at drive advokatvirksomhed kan endvidere frakendes af Advokatnævnet på grundlag af Advokatrådets påstand herom, jf. herom s. 842.

5.3.4. Inhabilitet

Retten til at udøve advokatvirksomhed kan frakendes ved dom, hvis det på grund af advokatens sindssygdom skønnes uforsvarligt, at vedkommende fortsat udøver advokatvirksomhed, jf. RPL § 139, stk. 1, 1. pkt. Sagen anlægges af justitsministeren i den borgerlige retsplejes former. Advokaten har ret til fri proces, hvis vedkommende opfylder betingelserne i RPL § 325, stk. 3-5.

Skønnes det på grund af advokatens sindssygdom nødvendigt for at afværge formuetab for klienter, kan retten under sagen som et foreløbigt retsmiddel – ved kendelse – efter påstand fra justitsministeren udelukke den pågældende fra at drive advokatvirksomhed, indtil sagen er endeligt afgjort, jf. stk. 2. Bestemmelsen er sjældent anvendt.

Se dog som et enkelt eksempel herpå dommen i *U 1950.9 H*, hvor Højesteret ikke ville frakende en sagfører bestallingen. Retslægerådet havde udtalt, at en tidligere stillet diagnose om kværulantforrykthed vanskeligt kunne afkræftes ved en enkelt ambulant undersøgelse, og at sagføreren derfor på ny burde indlægges til observation.

5.3.5. Gæld til det offentlige

§ 139, stk. 1: Ifølge RPL § 139, stk. 1, 2. pkt., kan retten til at udøve advokatvirksomhed frakendes ved dom på tid fra 1 til 5 år eller indtil videre, hvis advokaten har betydelig forfalden gæld til det offentlige. Afgrænsningen af, hvornår dette er tilfældet, falder sammen med de betingelser, der ifølge RPL § 121, stk. 3, stilles for at nægte advokatbeskikkelse på dette grundlag, dog med en undergrænse på 100.000 kr.

Forarbejder: Ifølge forarbejderne til bestemmelsen, se herved FT 1990-91, tillæg A, sp. 1755, skal der ved afgørelsen af dette frakendelsesspørgsmål lægges vægt på, om gælden er pludseligt opstået, fx som følge af midlertidige likviditetsproblemer, eller om den er vokset gennem længere tid. Endvidere indgår det i vurderingen, om der er truffet effektive foranstaltninger til nedbringelse af gælden inden for en rimelig tidsfrist. Herudover skal der tages hensyn til, om gælden i forhold til det konkrete erhverv kan betragtes som en gæld af betydelig størrelse. Det er endelig en forudsætning, at gælden vedrører det firma, hvortil autorisation mv. er udstedt.

Bestemmelsen indskriver sig i en reguleringstradition, der blev indført i dansk ret ved lov nr. 936 af 27. december 1991 om ændring af forskellige lovbestemmelser om erhvervsudøvelse på grundlag af autorisation. Omkring dette tidspunkt var der opstået en betydelig harme i den offentlige opinion ved, at såkaldte konkursryttere skulle kunne opnå samfundets blå stempel til udøvelsen af deres virksomhed, uanset at de pågældende systematisk havde oparbejdet betydelige gældsposter fra tidligere fejlslagne forretningsprojekter. Tilsvarende regler findes således i lovgivningen vedrørende andre autorisationsområder. Se nærmere hertil *Christian Østrup* i Advokaten 3/1992, s. 70, med omtale af bestemmelsens forarbejder. Et generelt indgreb over for »konkursrytterne« blev foretaget med reglerne om konkurskarantæne i KL §§ 157-169, der trådte i kraft i 2014.

Praksis: Bestemmelsen er bl.a. anvendt ved dommen i *U 1998.1664 H*, hvor advokaten havde pådraget sig moms- og B-skatterestancer på henholdsvis 322.631,15 kr. og 772.503 kr. med tillæg af renter. Retten fastslog under samme sag, at bestemmelsen hverken er i strid med grundlovens § 74 eller med Den Internationale Konvention om økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder.

Fremgangsmåde: Sager herom anlægges efter samme regler som anført ovenfor. Heri ligger for det første, at sagen anlægges i den borgerlige retsplejes former, og for det andet, at advokaten har fri proces, hvis han i øvrigt opfylder de økonomiske betingelser herfor. Baggrunden for denne sidste regel er, at den pågældende ofte vil mangle evnen til selv at betale for sin advokatbistand.

Generhvervelse: Er grunden til frakendelse i de to førnævnte situationer ikke længere til stede, meddeler justitsministeren på ny vedkommende ret til at drive advokatvirksomhed, hvis han i øvrigt opfylder betingelserne for at udøve advokatvirksomhed. Afslår justitsministeren en anmodning herom, kan den pågældende forlange spørgsmålet indbragt for retten. En sådan begæring kan kun fremsættes med et års mellemrum. Bestemmelsen i stk. 1, 3. pkt., gælder tilsvarende.

KAPITEL 6

Selskabsregulering

6.1. Virksomhedsformer

6.1.1. Problemstilling

Udgangspunktet: Ifølge RPL § 124 må advokatvirksomhed ud over i *enkeltmandsvirksomhed* eller i et fællesskab af advokater (dvs. som *interessentskab*) kun udøves af et advokatselskab, der drives i *aktie-, anparts- eller kommanditaktieselskabsform* (partnerselskabsform). Advokatvirksomhed kan altså ikke drives i foreningsform, som andelsselskab eller som en lokal filial af et udenlandsk selskab. Derimod kan et advokatselskab godt stiftes som et europæisk aktieselskab (SE-selskab). Ifølge RPL § 124 a må sådanne selskaber i deres navn tilføje ordene »europæisk advokataktieselskab«, »SE-advokataktieselskab« eller »SE-advokatselskab«. Der er i dag ingen sådanne selskaber registreret.

At loven lægger disse begrænsninger i anvendelsen af selskabsformen, skyldes dels en historisk opfattelse af advokaten som en liberal erhvervsdrivende, der med sin person står inde for rådgivningen, dels et hensyn til klienten, der med den personlige indeståelse kan forvente, at advokaten står inde for sin rådgivning. Som det fremgik af redegørelsen i afsnit 1.4.2, er revisorer underkastet lignende regler.

Refleksvirkninger: Den retlige ramme, hvorunder en virksomhed er konstitueret, afføder en række refleksvirkninger for, hvordan virksomheden faktisk og forretningsmæssigt udfolder sig. Fx har fordelingen af virksomhedens overskud betydning for, hvilke *incitamenter* der virker inden for virksomheden. I en rådgivningsprofession som advokatprofessionen, hvor der er et særligt behov for at sikre råd-

giverens uafhængighed, kan sådanne incitamenter få betydning for den følelse af *uafhængighed*, der gælder for advokaten.

Heri ligger en væsentlig begrundelse for den særlige regulering, der er sket af advokatfirmaers selskabsretlige forhold. En anden begrundelse ligger i, at de almindelige selskabsretlige regler ikke altid er velegnede i et advokatfirma. En adgang for minoritetsaktionærer til at foranstalte granskning mv. kan fx indebære handlinger, der kommer til at true advokatens tavshedspligt.

Firma og virksomhed: Traditionelt har man betegnet advokatens virksomhed som et firma. »Firma« betyder underskrift (signatur) og signalerer det moment, hvorved en forpligtelse manifesteres. I juridisk sprogbrug (som bl.a. anvendt i den nu ophævede lov nr. 23 af 1. marts 1889 om handelsregistre, firma og prokura) blev firmabetegnelsen primært anvendt om personligt drevne virksomheder. Tidligere udgaver af AER foreskrev, at mindst et af navnene på de personer, der kan tegne advokatfirmaet, skulle optræde heri. Dette krav er nu forladt, jf. nærmere om angivelsen af navn mv. afsnit 12.2.2.

Forestillingen om advokatvirksomheden som et firma med udelukkende ansvarlige deltagere reflekteres fortsat i retsplejelovens afsnit om advokater, der som udgangspunkt tager sigte på advokaten som fysisk person, se hertil bemærkningerne i afsnit 4.5.1. I det omfang dette udgangspunkt modificeres gennem reglerne om advokatselskaber, se herved RPL § 124, er det foreskrevet, at advokaten skal hæfte for ethvert krav, der påhviler dette selskab, se herved RPL § 124 b. At advokater ligesom andre liberale professionsudøvere driver virksomhed i personligt drevne virksomheder, hænger sammen med en række af de værdier, der fra historisk tid har været knyttet til de liberale erhverv, jf. nærmere afsnit 1.2.2: Den liberale erhvervsdrivende »ejes« ikke af nogen; han er sin egen herre og er i kraft af denne uafhængighed langt bedre i stand til at rådgive uden usaglig interesseindblanding. Den direkte hæftelse sikrer, at professionsudøveren virkelig »står bag« sin rådgivning.

2022-udgaven af AER er vendt tilbage til at benytte betegnelsen »firma« for den organisatoriske ramme, hvori advokatvirksomheden udøves. Heroverfor står, at Danske Advokater og dennes specialforeninger benytter betegnelsen »virksomhed« for de firmaer, som har valgt at være medlem af organisationen. Terminologien kan altså ikke anses for fuldt afklaret.

Historik: I tidligere tider har forestillingen om advokaten som selvstændig og uafhængig liberal erhvervsudøver ført til forbud mod, at advokater slog sig sammen

i interessent- eller aktieselskaber. Sådanne forbud gælder fortsat i visse jurisdiktioner, fx for *barristers* i England og Wales. I takt med den specialisering, der er sket inden for en række professionsområder (herunder også i den juridiske profession), er der imidlertid opstået iøjnefaldende behov for, at rådgivere slutter sig sammen i større enheder. Ved at drive virksomhed i store organisationer kan man understøtte specialisering. Den enkelte deltager er mindre sårbar over for perioder med sygdom eller uarbejdsdygtighed, ligesom muligheden for efteruddannelse og studieophold ligger bedre for, når andre kan klare skærene imens. Hertil kommer mulighederne for at konsolidere firmaet. Som anført i afsnit 1.1.3 har denne udvikling navnlig gjort sit indtog i advokatbranchen gennem de fusioner, der fandt sted i 1980'erne og 1990'erne.

Oversigt: Man kan sondre mellem *singulære* enkeltmandsfirmaer, hvor den enkelte part driver virksomhed for sig uden at involvere andre, og enkeltmandsfirmaer i *kontorfællesskab*, der kendetegnes ved, at advokaten virker sammen med andre kolleger. Enkeltmandsfirmaet er navnlig udbredt inden for specialområder, hvor nytten af stordrift er begrænset. Eksempler herpå er beneficerede sager samt ukompliceret rådgivning til private. Mange enkeltmandsfirmaer optræder i øvrigt som sådanne på det rent formelle plan, fordi »indehaveren« er ansat som husjurist i en virksomhed, der tillader ham at drive advokatvirksomhed i sin fritid.

6.1.2. Enkeltmandsfirmaet

Karakteristik: Den enkleste, og statistisk set mest udbredte, form for advokatvirksomhed drives som enkeltmandsfirma. Enkelheden består i, at advokaten er herre i eget hus uden at skulle tænke på partnere. I dag driver mange advokater deres virksomhed ved hjælp af en PC og en mobiltelefon og med klientkontakten som den væsentligste aftalerelation udadtil. Beslutningen om at drive advokatvirksomhed i et enkeltmandsfirma indebærer en let løsning på nogle af de problemer, der i øvrigt vil være forbundet med at skulle samarbejde med andre – om end det også kan føre til en vis isolation i advokatens daglige virke.

Udbredelse: Enkeltmandsfirmaer findes i flere forskelligartede variationer, og ikke alle er lige synlige i omsætningsstørrelsen. Dette skyldes, at mange af de advokatfirmaer, der er noteret som enkeltmandsfirmaer, virker som virksomhedsadvokater, jf. herom i afsnit 4.7.4, eller at indehaveren blot beholder beskikkelsen for at

kunne smykke sig med titlen inden for de rammer, der sættes af RPL § 120, jf. herom afsnit 5.3.1.

Retlige krav: Ifølge RPL § 123 må enkeltmandsvirksomhed som advokat kun udøves af en advokat, der i mindst et år enten har været i virksomhed som autoriseret fuldmægtig hos en advokat eller som advokat har været ansat hos eller virket i fællesskab med en anden advokat. Denne regel har til formål at sikre, at advokaten har de fornødne praktiske færdigheder for at præstere sin rådgivning. En person, der udelukkende har opnået sin advokatbeskikkelse gennem virke ved domstolene, må derfor gennem en 1-årig periode, før han kan nedsætte sig som advokat i enkeltmandsfirma. Der er derimod intet til hinder for, at den pågældende kan indgå i kompagniskab med en anden advokat eller blive ansat hos den pågældende. Har et sådant samarbejdsforhold bestået i et år, er vejen åben for at nedsætte sig selvstændigt.

På grund af den enkelhed, der præger enkeltmandsvirksomhedens retlige konstitution, gøres der ikke andre bemærkninger herom i det følgende end dem, der har at gøre med tilfælde, hvor advokaten indgår i et kontorfællesskab med andre advokater.

6.1.3. Kontorfællesskabet

Karakteristik: Et advokatsamvirke om kontorfællesskab er kendetegnet ved, at de samvirkende advokater (eller advokatfirmaer) alene går sammen om at drive bestemte dele af advokatvirksomheden, fx sekretærbetjening, lejemål, it-drift, bogindkøb, telefonpasning, kantineordning mv., idet deltagerne i øvrigt hver for sig fastholder deres respektive advokatvirksomheder. Set udefra vil et sådant kontorfællesskab enten kunne fremtræde som et samlet fællesskab (hvor det mere eller mindre tydeligt angives, hvem der hæfter for hvad, se hertil afsnit 6.3.4) eller som adskilte advokatfirmaer med hver deres firmanavn udadtil, fx på hjemmesiden eller brevpapiret.

Ligeledes kan der være betydelige forskelle i et sådant samarbejdes retlige struktur. Typisk vil deltagerne i samvirket være enkeltmandsfirmaer, men samarbejdet kan også involvere advokatselskaber og driftsselskaber.

Reelle kontorfællesskaber: Det reelle kontorfællesskab indebærer, at flere advokatfirmaer drives hver for sig, men således at de enkelte firmaer deles om de nævnte driftsfunktioner. Denne form for kontorfællesskab er den hyppigst forekommen-

de. Ordningen er navnlig velegnet for mindre advokatfirmaer, der baseres på en ensartet sagsmængde, som ikke kræver et *teamwork* mellem flere advokater.

Of counsel-kontorfællesskabet: Heroverfor står *of counsel*-kontorfællesskabet, hvor et advokatfirma leverer rådgivning til et andet på principielt samme måde som en ansat, dvs. ved at den pågældende rådgivning *rekvireres* med henblik på den enkelte sag. Det økonomiske forhold mellem *of counsel*-advokaten og advokatfirmaet svarer til forholdet mellem en leverandør og en underleverandør, se herom s. 477 f. Betaling sker i form af et udfaktureret honorar, og *of counsel*-advokaten aflægger særskilt regnskab. Sådanne former for samarbejde forekommer i forskellige afskygninger. Nogle kontorfællesskaber fremstår udadtil som hele advokatfirmaer, men hviler på aftaler, hvorefter deltagerne i det indbyrdes forhold leverer juridisk rådgivning til hinanden. Som omtalt s. 226 f. er denne løsning bl.a. udbredt i Belgien pga. det dér gældende generelle forbud mod ansættelse af advokater.

Kontorfællesskabets retlige problemer behandles nærmere i afsnit 6.4.

6.1.4. Interessentskabet

Et interessentskab (partnerskab, kompagniskab) mellem advokater reguleres som udgangspunkt af dansk rets almindelige regler om interessentskaber. Reglerne må dog anvendes med de modifikationer, der følger af retsplejelovens regler om advokatselskaber samt generalklausulen om god advokatskik, jf. RPL § 126, stk. 1.

Det særlige kendetegn ved interessentskabet er, at alle fællesskabets deltagere står bag interessentskabets forpligtelser. Over for fælleskreditorerne (herunder navnlig det pengeinstitut, der har ydet driftskreditten) vil alle indehavere typisk påtage sig en direkte personlig hæftelse, se hertil *Søren Friis Hansen & Jens V. Krenchel*: Dansk selskabsret 3 – Interessentskaber (2022), s. 526 ff. Der vil ligeledes gælde et princip om fuldstændig skatteretlig transparens, hvorefter hver enkelt deltager realiserer sin andel af skattepligtige indkomster og udnytter de relevante skattefradrag mv.

Interessentskabets retlige problemer behandles nærmere i afsnit 6.3.

6.1.5. Advokatselskabet

Begreb: Et advokatselskab er et selskab, som i medfør af RPL § 124, stk. 1, kan danne rammerne for drift af advokatvirksomhed. Bestemmelsen fastslår, at advo-

katselskaber kun kan drives i aktie-, anparts- eller kommanditaktieselskabsform (partnerselskabsform, ofte forkortet P/S). Den sidstnævnte selskabsform blev indført i bestemmelsen ved 2009-ændringen. De nærmere regler herom præsenteres i afsnit 6.2.

Partnerselskabet: Kommanditaktieselskabet defineres i selskabslovens § 5, nr. 22, som »et kommanditselskab, jf. § 2, stk. 2, i lov om visse erhvervsdrivende virksomheder, hvor kommanditisterne i selskabet har indskudt en bestemt kapital, som er fordelt på aktier, jf. selskabslovens kapitel 21«. Ligesom i et egentligt kommanditselskab hæfter en eller flere af disse aktionærer personligt og uden begrænsning og (hvis der er flere) solidarisk for partnerselskabets forpligtelser, mens en eller flere (i praksis hovedparten) kun hæfter med deres indskud. Dermed opnår deltagerne en ordning, hvorefter hæftelsen for kompagnonens gæld (fx hidrørende fra et uventet stort erstatningsansvar) kan begrænses.

Med denne selskabsform undgår den enkelte deltager at skulle indskyde et helejet advokataktie- eller anpartsselskab som deltager i et interessentskab for dermed at begrænse den direkte hæftelse. Hvor deltagerne i et advokatinteressentskab bestående af *advokatselskaber* vil se en fordel i løbende at udlodde selskabets overskud i udbytte for dermed at undgå at eksponere en selskabsformue for erstatningskrav, vil de *personlige deltagere* i et advokatinteressentskab kunne konsolidere sig i interessentskabet uden at skulle inddrage sådanne hensyn.

Efter 2009-lovændringen har mange advokatfirmaer, som tidligere drev virksomhed som aktie- eller anpartsselskab, omdannet sig til partnerselskaber. En tilsvarende udvikling har man set blandt revisionsvirksomheder.

Historie: Tidligere havde man haft svært ved at acceptere, at advokatvirksomhed kunne drives i selskabsform. Man følte, at advokatopdragets meget personlige karakter stod i vejen. Se således *U 1964.264 Ø*, der fastslog, at en advokat ikke måtte indskyde et selskabsretligt led mellem sig og sin klient og på denne måde dække sig bag dette led. Denne regel er nu ændret ved RPL § 124, der dog suppleres med RPL § 124 b, som foreskriver personlig hæftelse for ejeradvokaten, jf. herom afsnit 6.2.3.

Opfattelsen i dag er anderledes. Nu anses det som fuldt acceptabelt, at advokater søger at undgå en personlig hæftelse, der ikke har direkte relation til opdraget for klienten, gennem selskabsstiftelse. Ligeledes er der enighed om, at advokatselskaber kan tjene mange legitime praktiske hensyn, fx ved partneroptagelse eller skatteplanlægning. Se hertil bemærkningerne herom ovenfor, *Jørgen*

Hansen: Liberale samvirker (1965), s. 24 ff., og *Jørgen Verner*: Samvirkende advokaters erstatningsansvar og indbyrdes hæftelse (1993), s. 72 ff.

> Ønsket om ligeværdige konkurrencevilkår mellem forskellige typer af rådgivere har understøttet denne retsudvikling. Tidligere forbud mod at drive advokatvirksomhed i selskabsform førte til uens rammebetingelser for advokater og andre rådgiverprofessioner, fx ved omdannelse af personligt ejede advokatfirmaer til helejede kapitalselskaber. Derfor tillod lov nr. 403 af 13. juni 1990 advokater at drive advokatvirksomhed i selskabsform. Allerede betænkning 871/1979 stillede et forslag herom, jf. s. 57 f. og det hertil knyttede udkast til bekendtgørelse i bilag 11, s. 123 ff. Men først med den nævnte lovændring blev de nugældende regler indført i selve lovteksten. Herefter lod mange advokater deres personlige virksomhed omdanne til advokataktieselskaber for på den måde at kunne trække værdien af deres egen goodwill ud skattefrit i form af en fordring mod selskabet. Denne mulighed består nu kun i begrænset omfang, idet indtægter ved salg af goodwill nu beskattes.

I dag er det primære argument for at oprette et advokatselskab ønsket om at begrænse partnerhæftelsen.

Hertil kommer visse afledede fordele, fx muligheden for at fordele de årlige overskud over flere år. Denne mulighed er navnlig relevant for ældre advokater, der ønsker at benytte deres advokatselskab som en slags pensionsopsparing, samtidig med at der bibeholdes en begrænset aktivitet i selskabet. En tredje fordel ligger i den enklere mulighed for at lade partnere indtræde og udtræde af advokatfirmaet, fx i forbindelse med generationsskifte. Overdragelsen kan da udføres som en aktie- eller anpartsoverdragelse i stedet for som en aktivoverdragelse. Et fjerde argument ligger i den enkelte partners mulighed for at undgå hæftelse for andre partneres fejl i opdrag, som advokaten ikke selv har virket i, jf. nærmere afsnit 6.3.4.

Selskabsretlig regulering: Som udgangspunkt gælder de almindelige selskabsretlige regler for advokatselskaber. Dette udgangspunkt er dog modificeret gennem de regler, der følger af RPL §§ 124-124 f og i den udfyldende bekendtgørelse nr. 1427 af 11. december 2007 om advokatselskaber, jf. nærmere afsnit 6.2.

6.1.6. SE-selskabet

Reglerne i lov om det europæiske selskab (jf. lovbekendtgørelse nr. 735 af 5. juli 2019, SE-loven) finder anvendelse for alle europæiske aktieselskaber (SE-selskaber) med vedtægtsmæssigt hjemsted her i landet samt på selskaber, der deltager i

stiftelsen af et SE-selskab. Den retlige ramme for SE-selskaber findes i rådsforordning (EF) 2157/2001. Med hjemmel heri føjer SE-loven enkelte supplerende regler hertil, bl.a. om stiftelse, hjemsted registrering og opløsning. Selskabsretligt betragtes SE-selskabet som et aktieselskab, som ifølge RPL § 124, stk. 1, kan stiftes som advokatselskab. Ifølge RPL § 124 a, 2. pkt., *må* et advokatselskab, der er stiftet som et SE-selskab, benytte ordene europæisk advokataktieselskab, SE-advokataktieselskab eller SE-advokatselskab i sit navn. Se tilsvarende § 5 i bekendtgørelse nr. 1427 af 11. december 2007 om advokatselskaber. Der er altså *ikke pligt* til at angive denne selskabsbetegnelse.

6.1.7. Joint ventures og strategiske alliancer

Det kan forekomme, at en advokat sammen med en eller flere kolleger etablerer et særligt samvirke med henblik på en særskilt transaktion. Et sådant samvirke kan fx forekomme, når flere advokater løser en opgave i fællesskab, fx som deltagere i et kuratel, der forestår behandlingen af et større konkursbo. Ifølge Advokatnævnets praksis etablerer sådanne samvirker ikke en *ad hoc*-sammenslutning, der er omfattet af AER art. 10, jf. nærmere afsnit 10.1.5 og 10.2.5. Den slags løsere *samvirker* kan også involvere andre end advokater, fx revisorer og *investment bankers* uden at bryde det forbud mod multidisciplinære *partnerskaber*, der følger af RPL § 124, stk. 1-2, jf. nærmere i afsnit 6.5.1.

6.1.8. Retshjælpskontorer og advokatvagter

Den bistand, som advokater og andre jurister (og jurastuderende) yder på retshjælpskontorer og i advokatvagter, har fra gammel tid været anset som en naturlig del af advokatens virke til gavn for retssamfundet. Ofte har denne bistand været vederlagsfri. Efter indførelsen af de regler, der omtales nedenfor, har den været forbundet med en beskeden betaling, der finansieres af statskassen. Til gengæld har man på forskellig vis søgt at tilskynde den.

Ifølge reglerne i kap. 3 a i bekendtgørelse nr. 1474 af 12. december 2007 om løbende obligatorisk efteruddannelse for advokater og advokatfuldmægtige, som ændret ved bekendtgørelse nr. 820 af 25. juni 2010, kan frivillig rådgivning i tilskudsberettigede advokatvagter og på retshjælpskontorer, som ydes vederlagsfrit af *advokatfuldmægtige*, anses for efteruddannelse efter nærmere regler og inden for bestemte maksima (18 lektioner for hver 3-årsperiode).

Hjemlen til, at statskassen yder tilskud til retshjælpskontorer, fremgår af RPL § 324. De regler, der er fastsat med hjemmel i denne bestemmelse, findes i bekendtgørelse nr. 637 af 11. juni 2014. Bekendtgørelsen sondrer mellem *retshjælpskontorer* og *advokatvagter*.

Advokatvagter: En advokatvagt er, som navnet antyder, bemandet med advokater. Modsat egentlige advokatkontorer tilbyder disse advokater som enkeltpersoner gratis, anonym og mundtlig rådgivning. Denne rådgivning er principielt åben for alle uanset økonomiske forhold. Fordi rådgivningen præsteres af advokater, gælder de advokatretlige regler, herunder om interessekonflikter. Selv om der er en advokat inde i billedet, skaber rådgivningen ikke noget opdrag i sædvanlig forstand, jf. om dette begreb afsnit 4.3, eftersom der hverken foreligger en aftale eller en retsbeslutning.

Retshjælpskontorer: I modsætning til advokatvagterne tilbyder retshjælpskontoret en egentlig sagsbehandling, der fx involverer korrespondance med modparter. Rådgivningen præsteres af jurister eller jurastuderende, hvis rådgivning dermed er omfattet af LJR. Forbuddet mod at drive advokatvirksomhed uden at være advokat indebærer, at sådanne virksomheder ikke må drives *som* »advokatvirksomhed«. Derimod er der intet til hinder for, at man i tilknytning til sådanne organisationer etablerer retshjælpsordninger, jf. oplysningen herom i *U 2004.2506 VLB*.

Reglerne om støtte beror på, hvilken institution der er tale om. Nærmere regler herom findes i den førnævnte bekendtgørelse. Ansøgninger herom behandles af Civilstyrelsen.

6.2. Advokatselskaber

6.2.1. De tilladte selskabsformer

Uafhængighedsreguleringen: Som anført i afsnit 6.1.1 er det overordnede formål med den advokatretlige selskabsregulering at sikre, at den aktivt virkende advokat ikke mister sin uafhængighed ved at være underlagt en bestemmende ejerindflydelse. Disse hensyn finder i dag udtryk i de detaljerede regler om udøvelse af advokatvirksomhed i selskabsform, der følger af RPL §§ 124-124 f.

RPL § 124: RPL § 124 slår fast, at advokatvirksomhed skal udøves i (1) enkeltmandsvirksomhed, i et (2) fællesskab af advokater eller som (3) advokatselskab. Bestemmelsen fastslår dog også, at de »foreninger og interesseorganisationer og lignende«, der i henhold til RPL § 124, stk. 1, kan udføre retssager for deres medlemmer inden for foreningens interesseområde, ikke dermed kan siges at udøve »advokatvirksomhed«, jf. om dette begreb bemærkningerne i afsnit 4.5.1.

Bestemmelsen er udtømmende. Advokatvirksomhed kan derfor ikke drives i andre selskabsformer end de her anførte, fx som erhvervsdrivende fonde eller i form af rene kommanditselskaber (modsat de nedenfor omtalte partnerselskaber), andelsselskaber eller foreningskonstruktioner, som ikke har karakter af enten aktie- eller anpartsselskab eller interessentskab. Kun de nærmere angivne advokatselskaber kan danne rammerne for advokatvirksomhed i selskabsform. Det er disse selskaber, der er genstand for regulering i medfør af RPL §§ 124-124 f og advokatselskabsbekendtgørelsen (ASB).

Registreringspligten: For at sikre overblik over advokatselskaberne foreskriver advokatvedtægtens § 3, stk. 4, at advokatselskaber skal registreres i Advokatsamfundets sekretariat med de oplysninger, som Advokatsamfundet modtager i medfør af ASB. Ændringer i advokatselskabets eller advokatholdingselskabets navn skal indberettes til Advokatrådet straks efter ændringen, jf. ASB § 5, stk. 3.

Loven indsnævrer på en række punkter den aftalefrihed, der gælder for aktie- og anpartsselskaber, jf. afsnit 6.2.2 (formål og navn), 6.2.3 (hæftelse) og 6.2.4 (ejerskabsbegrænsninger):

6.2.2. Formål og navn

Formål: Ifølge RPL § 124, stk. 2, må et advokatselskab alene have til formål at drive advokatvirksomhed. Et advokatselskab, der alene ejes af advokater, og hvis eneste formål og aktivitet er at eje aktier eller anparter i et andet advokatselskab (et såkaldt advokatholdingselskab), kan dog også have denne aktivitet som sit formål, jf. nærmere s. 291. Af ASB § 20 følger, at et advokatselskab, når det ikke længere opfylder betingelserne for at være et advokatselskab, straks skal ændre sit navn og formål eller indlede likvidation. Der skal straks gives meddelelse herom til Advokatrådet.

Navn: Retsplejeloven sætter ingen grænser for, hvilket navn et advokatfirma kan antage. På dette punkt har opfattelsen gennem det seneste halve århundredes

udviklet sig sig i takt med, at advokatfirmaerne er blevet større. Hvor det tidligere var almindeligt, at navnet på en eller flere toneangivende partnere (som i amerikansk sprogbrug ofte betegnes *named partners*) optrådte i firmanavnet, har der gennem de seneste årtier udviklet sig en tradition for brug af, hvad man i varemærkeretten vil betegne som »fantasinavne«, der fx indbefatter ord og betegnelser med associationer til noget dynamisk, præcist eller troværdigt. Denne navnetradition minder på mange måder om den, man har set på markedet for konsulentrådgivning.

I tillæg til disse navne foreskriver RPL § 124 a, at et advokatselskab er pligtigt og eneberettiget til i sit navn at benytte ordene »advokataktieselskab«, »advokatanpartsselskab« »advokatkommanditaktieselskab« eller »advokatpartnerselskab« eller deraf dannede forkortelser. Advokatselskaber, der er stiftet som europæiske aktieselskaber (SE-selskaber), må endvidere benytte betegnelsen europæisk advokataktieselskab, SE-advokataktieselskab eller SE-advokatselskab, se ASB § 5, stk. 1, 2. pkt.

6.2.3. Hæftelse

Udgangspunktet: Reglerne om advokatselskaber er i selskabsretlig sammenhæng bemærkelsesværdige ved ikke at fritage *advokaten* for sin personlige hæftelse. Denne vigtige regel følger af RPL § 124 b, hvorefter en advokat, der udøver virksomhed i et advokatselskab, hæfter personligt sammen med selskabet for ethvert krav, der er opstået som følge af advokatens bistand til en klient. Samme hæftelse gælder for »andre ansatte« i selskabet, der i medfør af § 124 c, stk. 1, nr. 2, ejer aktier eller anparter heri. Bestemmelsen indebærer at disse (tilladte) ejere af et advokatselskab er underlagt samme personlige erstatningsansvar, som de ville have været, hvis advokatvirksomheden var drevet i et personligt enkeltmandsfirma eller i et interessentskab.

Flere advokatselskaber: Drives et interessentskab med to *advokatselskaber* som interessenter, A ApS og B ApS, hæfter ejeren af *A ApS* kun for de forpligtelser, der påhviler dette advokatselskab. Det erstatningsansvar, som *B ApS* påfører interessentskabet ved dettes særskilte skadegørende handling, vil i kraft af den direkte og solidariske hæftelse kunne gøres gældende mod begge interessenters formue (dvs. selskabsformuerne i A ApS og B ApS). Her giver § 124 b giver hjemmel for at udstrække denne hæftelse til ejeren af B ApS, *men ikke* til ejeren af A ApS, der i eksemplet ikke selv har noget *personligt* medansvar for den skadegørende hand-

ling. Dette resultat er fast antaget i teorien, jf. *Torben Jensen m.fl.* i Jens Møller m.fl. (red.): Kommenteret retsplejelov (2018), bd. I, s. 328.

Det hæftelsesgennembrud, som RPL § 124 b giver hjemmel for, omfatter ikke alene *aftaleretlige* og *erstatningsretlige* krav, men også *disciplinære* sanktioner, se hertil FT 1989-90, tillæg A, sp. 3855, med henvisning til Retsplejerådets udtalelse. En advokat, der driver virksomhed gennem sit advokatselskab, er således fortsat personligt pligtsubjekt for reglerne om god advokatskik, jf. *U 2005.121 ØLK*, der dog – hvilket forekommer overflødigt – støtter sit resultat på »de foreliggende omstændigheder«, hvor der forelå en grov tilsidesættelse af god advokatskik. At også advokatselskabet kan være genstand for et disciplinært ansvar, er forudsat, ved RPL § 147 b, stk. 1, der også giver hjemmel for at rejse disciplinærklager mod advokatselskaber.

6.2.4. Ejerskabsbegrænsninger

RPL § 124 c: RPL § 124 c afgrænser, hvem der kan eje aktier eller anparter i et advokatselskab. Ifølge stk. 1 i bestemmelsen må aktier eller anparter i et advokatselskab *kun* ejes af 1) advokater, der aktivt driver advokatvirksomhed i selskabet, dets moderselskab eller dets datterselskab, (2) andre ansatte i selskabet eller (3) et andet advokatselskab.

Spektret af mulige aktionærer er dermed begrænset til advokater og ansatte, der *aktivt* driver advokatvirksomhed *i selskabet*, i dets *moderselskab* eller dets *datterselskab*, eller et *andet advokatselskab*. Begrænsningen gælder, uanset om et »fremmed« ejerskab i øvrigt vil indebære sikkerhed for advokatens uafhængighed. Det er derfor ikke – som det kendes fra andre rådgivningsområder – muligt at lade en fond eje ejerandele i et advokatselskab.

Beskyttelseshensyn: Denne ejerskabsbegrænsning sikrer, at der altid står en advokat bag et advokatselskab med den heraf følgende direkte og personlige hæftelse som omtalt i afsnit 6.2.3. Fordi advokatselskabet kun kan drive *advokatvirksomhed*, jf. herom i afsnit 6.2.2, kender kreditorer og klienter de typer af risici, der kan true det. Fx vil selskabet ikke kunne blive insolvent gennem spekulationsvirksomhed.

Dette kreditorhensyn førte i tidligere praksis til, at et advokatselskab ikke senere kunne omdannes til et ikke-advokatselskab med henblik på drift af andet end advokatvirksomhed. Se herved *U 2000.1645 ØLK*, hvor en advokat var fradømt retten til at udøve advokatvirksomhed. Landsretten tiltrådte, at selskabet ikke på en generalforsamling kunne omdannes til at have et andet formål, og at

Erhvervs- og Selskabsstyrelsen derfor kunne kræve selskabet opløst, da dette skete. I dag gælder der kun et forbud mod at omdanne almindelige selskaber til advokatselskaber, jf. ASB § 9, der alene tillader fusion mellem advokatselskaber, men ikke med andre selskaber. Det følger derimod af bekendtgørelsens § 20, at et advokatselskab, der ikke længere opfylder betingelserne for at være et advokatselskab, straks skal ændre sit navn *og formål* »eller« indlede likvidation. Heraf følger forudsætningsvis, at sådanne selskaber godt kan føres videre som ikke-advokatselskaber.

> I Advokatnævnets praksis er bestemmelsen fortolket således, at et advokatselskab ikke må eje et andet selskab, der ikke driver advokatvirksomhed. Se herved fx *ANK af 22. oktober 2004*, trykt i Advokaten, 2/2004, Kendelser, s. 1 f. Dette har dog tvivlsom føje. Lovbestemmelsen indeholder ikke noget udtrykkeligt krav om, at et advokatselskab ikke må eje andre selskaber, og et sådant krav kan heller ikke udledes af bekendtgørelsen om advokatselskaber. Skulle et sådant krav være gældende, ville det være nærliggende at antage et tilsvarende forbud for advokater mod personligt at eje selskaber mv., der ikke havde at gøre med advokatvirksomhed. Et sådant forbud gælder heller ikke. Det er tværtimod helt almindeligt, at advokater vælger at lægge deres investeringer i fx pantebreve og ejendomme i særlige selskaber, bl.a. for at benytte sig af sambeskatningsreglerne. Tilsvarende skattehensyn taler for at kunne lade et advokatselskab investere i andre selskaber. Ingen afgørende klientinteresser eller hensyn til det offentlige taler herimod.

Sygdom mv.: Ejerskabsreglerne indebærer, at en advokat, der har deponeret sin beskikkelse, fra og med deponeringstidspunktet behandles som ikke-advokat. Fra denne regel gælder ifølge ASB § 16, stk. 1, den undtagelse, at en advokat, der deponerer på grund af *alder, sygdom eller andet midlertidigt fravær*, der ikke overstiger 12 måneder, med de øvrige selskabsdeltageres *samtykke* kan bevare sine ejerandele i advokatselskabet. I denne periode må advokaten ikke udøve stemmeret på sine ejerandele, jf. stk. 2.

Konvertible lån mv.: Advokatselskabsbekendtgørelsen understøtter ejerskabsbegrænsningerne gennem et forbud mod optagelse af lån mod obligationer eller andre gældsbreve, der giver långiveren ret til at *konvertere* sin fordring til aktier eller anparter i selskabet. Ifølge § 12 må sådanne lån kun optages, hvis långiveren opfylder betingelserne for at kunne eje aktier eller anparter i selskabet. Det samme gælder tegningsrettigheder (*warrants*), optagelse af lån mod obligationer eller an-

dre gældsbreve med ret til rente, hvis størrelse helt eller delvis er afhængig af det udbytte, selskabets aktier eller anparter afkaster, eller af årets overskud.

Partnerprøven: Ifølge RPL § 124 d, stk. 1, skal de »andre ansatte«, der kan eje ejerandele i et advokatselskab, bestå en prøve i de regler, der er af særlig betydning for advokaterhvervet. Reglerne om denne såkaldte partnerprøve, som Advokatsamfundet forestår, er fastsat ved bekendtgørelse nr. 1426 af 11. december 2007 som ændret ved bekendtgørelse nr. 745 af 11. juni 2010. Det følger af dennes § 3, stk. 1, at en partner efter at have erhvervet aktier eller anparter i et advokatselskab skal tilmelde sig den førstkommende partnerprøve, idet denne tilmeldingspligt indtræder på *overtagelsesdagen* for erhvervelsen. Ifølge RPL § 124 d, stk. 2, kan partneren dog tilmelde sig og gennemføre partnerprøven fra det tidspunkt, hvor der er indgået en *bindende aftale* om overtagelse eller nytegning af aktier eller anparter. Dette gælder, selv om aftalen om overtagelse eller nytegning af aktier eller anparter er betinget, herunder hvis der er tale om tegningsrettigheder eller optagelse af lån mod obligationer eller andre gældsbreve, der giver långiveren ret til at konvertere sin fordring til aktier eller anparter i selskabet.

Hvis partneren ikke tilmelder sig partnerprøven som foreskrevet i bekendtgørelsens § 3, stk. 1, eller § 4, stk. 2 og 3, eller hvis partneren efter to forsøg ikke har bestået prøven, er partneren ikke berettiget til at være medejer af et advokatselskab. Ifølge § 4, stk. 1, har en partner *to eksamensforsøg*. Udeblivelse fra partnerprøven betragtes som et ikke bestået eksamensforsøg. Det gælder dog ikke, hvis udeblivelsen skyldes lovligt forfald, fx på grund af sygdom, der over for kursusudvalget dokumenteres ved en lægeerklæring.

Består partneren ikke partnerprøven ved første eksamensforsøg, eller har han lovligt forfald, jf. stk. 1, foreskriver § 4, stk. 2, at partneren skal tilmelde sig den førstkommende reeksamination. Advokatsamfundet afholder reeksamination efter behov og senest to måneder efter afholdelsen af den ordinære prøve. Bekendtgørelsens § 2, stk. 1, lægger de nærmere retningslinjer for indholdet og tilrettelæggelsen af partnerprøven i hænderne på kursusudvalget, jf. herom s. 248 f. Advokatsamfundet forestår afholdelsen af partnerprøven, der udbydes mindst én gang årligt, jf. § 2, stk. 2.

Betegnelsen »partnerprøve« reflekterer den realitet, at ansatte ikke-advokater som medejer af advokatselskabet stilles på samme måde som ansatte advokater. Foruden den direkte hæftelse, som følger af RPL § 124 b, følger det af RPL § 124 d, stk. 2, at de kan indbringes for Advokatnævnet i overensstemmelse med de almindelige regler i kap. 15 a og 15 b. *U 2021.4115 H* fastslår, at en partner ikke er omfattet af RPL

§ 170, stk. 1 (om vidneudelukkelse af advokater mv.), men derimod (»kun«) af RPL § 170, stk. 3 (om andre vidner, der efter lovgivningen er pålagt tavshedspligt), se herom s. 13 og 363. I selskabsretten benyttes begrebet »partner« primært om medejere af interessentskaber. Derfor kan betegnelsen forekomme inkonsekvent, eftersom det jo følger af RPL § 124, stk. 1, at en advokat ikke kan drive advokatvirksomhed i interessentskabsform med en ikke-advokat som medinteressent.

10 pct.-begrænsningen: Kredsen af »andre ansatte« må alene (tilsammen) eje under en tiendedel af *aktierne eller anparterne* i selskabet og må alene tilsammen have under en tiendedel af *stemmerne* i selskabet, jf. stk. 2. Dermed vil advokaterne altid kunne benytte selskabslovens § 70 til at kræve tvangsindløsning af hele denne kreds, så ejerkredsen udelukkende består af advokater. For at fastholde denne adgang forbyder RPL § 124 c, stk. 2, sidste pkt., selskabsvedtægter eller ejeraftaler, der begrænser selskabslovens bestemmelser om indløsning af aktier.

Advokatholdingselskaber: Med bestemmelsen i RPL § 124, stk. 1, 3. pkt., er det blevet muligt at etablere advokatselskaber, der *alene* ejes af advokater, og hvis eneste formål og aktivitet er at eje aktier eller anparter i et andet advokatselskab. En holdingselskabskonstruktion giver fx mulighed for en koncernbeskatning, der fx undgår dobbeltbeskatning mellem flere advokatselskaber, der ejes af samme advokat.

ASB § 4, stk. 1, definerer et sådant advokatholdingselskab som »et advokatselskab, der alene ejes af advokater eller af advokatselskaber, der alene ejes af advokater, og som alene har til formål og aktivitet at eje aktier eller anparter i et andet advokatselskab eller advokatholdingselskab«.

Stk. 2 i samme bestemmelse tillader advokatholdingselskaber, i lighed med advokatselskaber, at foretage *sædvanlig formueanbringelse*, »der falder inden for ordlyden af retsplejelovens § 124, stk. 1, 3. pkt.«. Med henvisningen til denne regel må det antages, at holdingselskabet ikke kan investere i datterselskaber, der alene har til formål at eje fast ejendom til udlejning, selv om denne ejendom udlejes til et advokatselskab. Derimod er det fx ikke forbudt at investere overskydende likviditet i aktier i børsnoterede selskaber mv.

Ifølge RPL § 124 e, stk. 5, finder førnævnte krav til sammensætningen af et advokatselskabs bestyrelse eller direktion ikke anvendelse holdingselskaber, jf. § 124, stk. 2, 2. pkt.

6.2.5. Ledelsesbegrænsninger

Grundlæggende ledelseskrav: For at sikre, at advokatselskaber ledes uafhængigt af advokater eller særskilt godkendte ejere, bestemmer RPL § 124 e, stk. 1, at bestyrelsesmedlemmer (bortset fra medarbejdervalgte *bestyrelsesmedlemmer* eller bestyrelsesmedlemmer, der i medfør af § 124 c, stk. 1, nr. 2, ejer aktier eller anparter i advokatselskabet), aktivt skal drive advokatvirksomhed i selskabet eller i dets moderselskab eller dets datterselskab. Dernæst fastslår RPL § 124 e, stk. 2, at medlemmer af *direktionen* i et advokatselskab, bortset fra medlemmer af direktionen, der i medfør af § 124 c, stk. 1, nr. 2, ejer aktier eller anparter i advokatselskabet, aktivt skal drive advokatvirksomhed i selskabet. En advokat, der har deponeret sin beskikkelse, eller som på anden måde har mistet retten til at udøve advokatvirksomhed, skal straks udtræde af advokatselskabets bestyrelse og direktion, jf. ASB § 8, stk. 2.

Flertalskrav: I tillæg hertil bestemmer § 124 e, stk. 3, at *flertallet* af bestyrelsesmedlemmerne i et advokatselskab til enhver tid skal udgøres af advokater, der *aktivt* driver advokatvirksomhed *i selskabet* eller i dets moderselskab eller dets datterselskab. Det samme gælder for medlemmerne af direktionen i et advokatanpartsselskab, hvis anpartsselskabets ledelse kun består af en direktion.

Medarbejderrepræsentanter: Hverken retsplejeloven eller advokatselskabsbekendtgørelsen begrænser de regler om medarbejderrepræsentation i selskabsbestyrelser, der følger af selskabslovens § 140. Ifølge denne bestemmelse har medarbejdere i kapitalselskaber (herunder partnerselskaber), der i de sidste tre år har beskæftiget gennemsnitligt mindst 35 medarbejdere, ret til at vælge et antal medlemmer til selskabets øverste ledelsesorgan svarende til halvdelen af de øvrige ledelsesmedlemmer, dog mindst 2 medlemmer. Ifølge ASB § 9, stk. 3, skal medarbejdervalgte bestyrelsesmedlemmer, der ikke længere er ansat i advokatselskabet, straks udtræde af bestyrelsen.

> Denne ret for medarbejderne til at vælge et antal medlemmer til selskabets øverste ledelsesorgan benyttes sjældent, hvis overhovedet. Årsagen hertil kan ligge i den ringe tradition for overenskomstdækning på større advokatkontorer, hvor lønningerne ofte er højere end aftalt i de relevante overenskomster. En anden årsag kan ligge i, at disse bestyrelseshverv normalt ikke vederlægges. Hertil kommer, at store advokatfirmaer ofte vil have henlagt en række af de beslutninger, som kan have

interesse for medarbejderne, til fora adskilt fra bestyrelsen. Også mere kulturbestemte forhold kan have bidraget til, at en sådan sædvane ikke har udviklet sig.

»Ikke-advokatpartnere«: Som anført s. 290 f. er det en betingelse for, at personer, der i medfør af § 124 c, stk. 1, nr. 2, ejer aktier eller anparter i et advokatselskab, kan deltage som medlemmer af advokatselskabets bestyrelse eller direktion, at de består den partnerprøve, som er nævnt i § 124 d, stk. 1.

6.2.6. Anden regulering

Advokatselskabsbekendtgørelsen: Som nævnt suppleres retsplejelovens regler om advokatselskaber af ASB, der indeholder en række særregler, der er snævrere end anført i RPL. ASB er senest ændret ved bekendtgørelse nr. 984 af 1. oktober 2004, som gør det muligt at oprette et advokatselskab som europæisk selskab (SE-selskab), se herom i afsnit 6.1.6.

Begrænsningerne angår først og fremmest reglerne om, hvordan et advokatselskab kommer til verden. Det bærende hensyn er her, at der bør være »vandtætte skotter« mellem de forpligtelser, der påhviler et advokatselskab, og dem, der påhviler andre typer af selskaber. Formålet hermed er at sikre, at advokatselskabet i det hele optræder uafhængigt af andre interesser end de klientinteresser, der udspringer af advokatopdraget.

Stiftelse: Ifølge ASB § 9 må et advokatselskab kun oprettes ved *stiftelse* af et aktieselskab, herunder et kommanditaktieselskab, et anpartsselskab eller et SE-selskab eller ved *fusion eller spaltning* af bestående advokatselskaber. Et advokatselskab må dog oprettes ved *tilpasning* af et aktieselskab, herunder et kommanditaktieselskab, et anpartsselskab eller et SE-selskab, der allerede er registreret, hvis dette ikke forud herfor har drevet erhvervsmæssig virksomhed. Denne sidste bestemmelse gjorde det tidligere muligt at omdanne et allerede registreret »skuffeselskab« til advokatselskab. I dag, hvor selskaber kan registreres online, er denne mulighed uden praktisk betydning.

Aktier: Ifølge ASB § 10 skal aktier i et advokataktieselskab udstedes på navn og ikke være omsætningspapirer. Hvis der er udstedt aktiebrev, skal dette indeholde en utvetydig og iøjnefaldende angivelse af, at det ikke er et omsætningspapir.

Omsættelighedsbegrænsning: ASB § 14 indeholder den vigtige regel, at overdragelse eller anden overgang til eje af aktier eller anparter i et advokatselskab kun må ske med selskabets forudgående samtykke. Bestemmelsen forhindrer et marked for salg af ejerandele i advokatselskaber uden for ejerkredsen. Dernæst sikrer den, at ejerne på forhånd har accepteret hinandens rolle som ejere (og beslutningstagere) i selskabet, så ledelsen af selskabet ikke skal belastes med konflikter herom.

Indløsning af aktionærer: En selskabsdeltager, der ikke længere opfylder betingelserne i (nu) RPL § 124, stk. 2, skal ifølge ASB § 15, stk. 1, underrette selskabet herom inden for 1 måned. Medmindre aktierne eller anparterne afhændes med samtykke efter § 14, påhviler det selskabets bestyrelse at indkalde til en ekstraordinær generalforsamling, hvor selskabets aktionærer eller anpartshavere er pligtige at vedtage beslutning om selskabets opløsning, jf. nærmere stk. 2. Det samme gælder ifølge stk. 3, hvis selskabets bestyrelse i øvrigt bliver bekendt med, at en selskabsdeltager ikke længere opfylder betingelserne i (nu) RPL § 124, stk. 2.

Straf: Bestemmelserne i retsplejeloven (og dermed også advokatselskabsbekendtgørelsen) er strafbelagte. Ifølge RPL § 124 g straffes den, der overtræder RPL §§ 124, 124 a, 124 c og § 124 e, stk. 1-4, med bøde, medmindre højere straf er forskyldt efter den øvrige lovgivning. Stk. 2 i bestemmelsen giver i øvrigt strafhjemmel til de forskrifter, der udstedes i medfør af § 124 d og § 124 f, således som det fx er sket i ASB § 20.

EU-Advokater: Som anført i afsnit 5.1.9 giver § 1, stk. 1, i Justitsministeriets bekendtgørelse nr. 1431 af 11. december 2007 om EU-advokaters etablering her i landet mv. advokater, der har opnået beskikkelse i en anden EU-medlemsstat, i et EØS-land eller i Schweiz, adgang til at udøve advokatvirksomhed i Danmark efter forudgående registrering i Advokatsamfundet. De pågældende advokattitler er udtømmende opregnet i bekendtgørelsens § 1, stk. 2. Bekendtgørelsen giver også regler for, i hvilken selskabsform dette kan ske.

Ifølge § 13, stk. 1, 1. pkt., kan det for det første ske i et *advokatselskab*. Ligeledes kan det ifølge bestemmelsens 2. pkt. ske i et *fællesskab* (dvs. interessentskab) af advokater, der består af advokater fra en eller flere EU-medlemsstater eller af advokater fra en eller flere EU-medlemsstater og en eller flere danske advokater. Bestemmelserne i RPL §§ 124-127 og bestemmelser udstedt i medfør af RPL

§ 124 d, stk. 1, og § 124 f gælder tilsvarende for de advokatselskaber, der er nævnt i stk. 1.

En eller flere af de advokater, som er nævnt i § 2, og som kommer fra samme advokatfællesskab, kan her i landet udøve virksomhed gennem en filial eller et agentur oprettet af advokatfællesskabet, jf. § 14, stk. 1. Hvis de grundlæggende bestemmelser, der regulerer advokatfællesskabet i hjemlandet, er *uforenelige* med de bestemmelser i lovgivningen eller administrative bestemmelser, der regulerer advokatfællesskaber her i landet, finder sidstnævnte bestemmelser dog kun anvendelse, *i det omfang* overholdelsen af dem er begrundet i samfundsmæssige hensyn, der tilsigter beskyttelse af klienter og tredjemand.

6.3. Interessentskaber

6.3.1. Problemstilling

Kendetegn: Som nævnt i afsnit 6.1.4 kendetegner det et interessentskab, at alle deltagere står bag de forpligtelser, interessentskabet påtager sig. Interessentskabet vil derfor normalt give sig til kende over for omverdenen med angivelse af de ansvarlige indehavere. Lovgivningen stiller dog intet krav herom, og for interessentskaber med en større partnerkreds vil man ofte vælge en kortere betegnelse, der fremhæver enkelte navne på nulevende eller afdøde partnere. Spørgsmålet behandles nærmere i afsnit 12.2.2.

Formueretlig hæftelse: Som anført af *Søren Friis Hansen & Jens Valdemar Krenchel*: Dansk selskabsret 3 – Interessentskaber (2022), s. 475 ff., kan deltagerne i et interessentskab enten hæfte for interessentskabets forpligtelser i kraft af den forventning, som de på *aftaleretligt* grundlag har forårsaget over for omverdenen (se nærmere s. 471 ff.), eller i kraft af de (uskrevne) *selskabsretlige grundsætninger*, der i dansk ret påfører interessentskabsdeltagere en sådan hæftelse. Hvor den førstnævnte hæftelse beror på forholdene i den konkrete situation, følger den sidstnævnte af selve det forhold, at deltageren indgår i et interessentskab, *uanset* om dette har været kendt af tredjemand. Hæftelsen indebærer, at tredjemand kan rette sit krav mod interessentskabet *som sådant*, dvs. som selvstændigt retssubjekt.

Processuel partsevne: Af samme grund har interessentskabet processuel partsevne. Det kan med andre ord optræde som sagsøger og sagsøgt, såvel i sager mod tred-

jeparter som i sager mellem interessentskabet og den enkelte interessent, jf. fx *U 1993.601 ØLK* (der admitterede en stævning mod et interessentskab, selv om denne ikke angav de enkelte interessenters navn) og *U 1981.1043 V* (hvor retten pga. en stævnings uklarhed afsagde udeblivelsesdom over et interessentskab uden angivelse af de enkelte interessenters navne). Søgsmål med påstande om strafbare ærekrænkelser kan dog kun anlægges mod interessentskabet, hvis ærekrænkelsen angår dette, og ikke en enkelt interessent, jf. *U 2022.531 Ø*.

Tvangsfuldbyrdelse: Derimod kan en dom over interessentskabet (og kun det) ikke umiddelbart eksekveres hos de enkelte interessenter, idet dette kræver, at interessenterne er sagsøgt og dømt særskilt, jf. *Søren Friis Hansen & Jens Valdemar Krenchel* a.st., s. 475 f., med henvisning til *U 1996.355/1 ØLK*.

Strafferet: Det følger af STRFL § 26, stk. 1, at et interessentskab udgør et selvstændigt strafsubjekt og derfor kan straffes på lige fod med andre selskaber, jf. som eksempel herpå *U 1996.615 Ø* (bøde for overtrædelse af arbejdsmiljøloven) og *Søren Friis Hansen & Jens Valdemar Krenchel* a.st., s. 257 f. At selskabet kan straffes som sådant, afskærer ikke, at enkeltpersoner i selskabets ledelse også straffes, jf. fx *U 1970.659 V* og Rigsadvokatens meddelelse, revideret den 17. april 2015 om Strafansvar for juridiske personer, pkt. 3.1 om valg af ansvarssubjekt.

6.3.2. Stiftelse og partneroptagelse

Fællesskab eller interessentskab? Det vil normalt ikke give anledning til tvivl, om der foreligger et interessentskab mellem advokater eller ej. Interessentskabet vil for det første udmønte sig i en samlet regnskabsaflæggelse for interessentskabet som sådant. Dernæst vil langt de fleste advokater nedfælde vilkårene for deres interessentskab i et særskilt dokument, der underskrives af alle deltagere. Denne underskrevne interessentskabskontrakt vil herefter blive lagt frem for interessentskabets hovedkreditorer, typisk pengeinstituttet, i et forløb, der ikke efterlader tvivl om, hvem der er – og ikke er – interessenter. Hertil kommer, at § 11, stk. 1, nr. 7, i CVR-loven (lovbekendtgørelse nr. 1052 af 16. oktober 2019 om Det Centrale Virksomhedsregister med senere ændringer) pålægger juridiske enheder (herunder interessentskaber) at indføre »fuldt ansvarlige deltagere« i CVR-registeret, sammen med blandt andre »stiftere, ejere og ledelsesmedlemmer«. I praksis vil der derfor ikke kunne opstå begrundet tvivl om, hvilke advokater der hæfter som interessenter for advokatinteressentskabets forpligtelser.

Optagelse: Af samme grund vil nye deltagere i et advokatinteressentskab blive optaget efter en proces, der resulterer i en revideret interessentskabsaftale (eventuelt en allonge hertil), hvor den nye interessent indgår sammen med de øvrige interessenter.

Indskud? Et af de væsentligste reguleringstemaer i forhandlingen mellem advokatfirmaets hidtidige indehaver og den nye partner angår størrelsen og karakteren af det indskud, den nye partner skal betale for at blive optaget i fællesskabet. Indskuddet dækker i givet fald interessentskabets eksisterende driftsaktiver (driftsinventar mv.), salær i igangværende sager) samt *goodwill*. I værdiansættelsen af driftsaktiver mv. vil man ofte kunne benytte tallene i skatteregnskabet efter afskrivninger.

Vanskeligere er det at værdiansætte den *goodwill*, som den indtrædende interessent ofte vil skulle betale. I denne værdiansættelse kan man sjældent fiksere nogen værdi ved »fri handel« som *going concern*, eftersom værdien af en sådan fortsat drift jo beror på, om talent og arbejdskraft i firmaet vedvarende er til stede. Tidligere beregnede man goodwill på et skematiseret grundlag som ét års nettooverskud med fradrag af skat, se hertil *Søren Skov Knudsen* i Advokaten 22/1985, s. 358. Denne praksis er næppe gældende længere.

> I en fri forhandling om denne værdiansættelse vil virksomhedens forhold indgå som ét hensyn og den nyindtrådte partners mulighed for at realisere en indtjening i firmaet som et andet. Et tredje hensyn er, hvilken overskudsdeling den nyindtrådte partner vil realisere efter sin indtræden. Er virksomheden profitabel, men har den nyindtrådte partner endnu ikke opnået en indtjening, der matcher den gennemsnitlige indtjening for de øvrige partnere (uden at han på anden måde kan siges at kompensere herfor), vil de hidtidige partnere som regel ønske en form for indgangsbetaling eller i det mindste en skævdeling i en periode, indtil den nye partner kan præstere et tilsvarende dækningsbidrag. Er den nye partner derimod mere produktiv end de eksisterende partnere, kan dette være et argument for, at han skal optages uden at betale vederlag.

Der er ingen fast praksis for, hvornår der betales *goodwill* ved overtagelse af en ideel anpart af et advokatfirma. Praksis er her forskellig i forskellige dele af landet. I *København* betaler nye partnere stort set aldrig for *goodwill*, og inden da har de som medarbejdere sjældent heller påtaget sig konkurrence- og kundeklausuler. Til gengæld vil nyoptagne partnere først efter en særlig »*lockstep*«-periode gradvis opnå ret til den fulde ret til lige andel i firmaets overskud, som tilkommer ældre partnere.

Uden for København aftales det hyppigere, at nye partnere betaler for at blive partnere i eksisterende advokatfirmaer, hvor de derpå opnår andel i firmaets overskud. Her er der også en mere udbredt praksis for at pålægge medarbejdere konkurrence- og kundeklausuler. Hvilket beløb der i givet fald betales for optagelsen, beror i alle tilfælde på, hvilket delingsprincip der vil være gældende efter overtagelsen: Jo mere der betales, desto hurtigere kommer den nye partner på ligedeling, og omvendt.

Betaling eller skævdeling: I afgørelsen af, hvorledes den nye partner skal betale for at komme ind i partnerskabet, står to muligheder for. *Enten* erlægger han et *vederlag* ved optagelsen, som han til gengæld får delvis tilbage, når der senere optages nye partnere (som tilsvarende svarer vederlag for deres andel), eller når firmaet på et tidspunkt afhændes i dets helhed. I en sådan situation vil parterne almindeligvis gå ud fra, at den nye partner herefter opnår en ligelig andel af overskuddet. *Eller* også følges et princip, der almindeligvis går under betegnelsen *nøgen ind, nøgen ud*: Den nye partner betaler ikke noget for at blive optaget, men får til gengæld heller ikke noget ud af virksomheden, når han forlader den igen.

Hvilket princip der vælges, beror på flere forhold. Er der tale om et firma med en god indtjening på sager, der »passer sig selv« i den forstand, at hovedparten af sagsbehandlingen varetages af sekretærpersonale og under økonomiske omstændigheder, der giver et pænt bidrag på bundlinjen, vil den nye partner almindeligvis skulle betale for optagelsen, jf. de foranstående bemærkninger. Som eksempler herpå kan nævnes advokatfirmaer med indtægter fra administration af lejemål, overdragelse af fast ejendom eller bobehandling. Et advokatfirma, der er knapt så profitabelt, vil derimod have en interesse i at tage mange partnere op ud fra den betragtning, at det er »billigere« at dele det begrænsede overskud end at skulle udbetale en fuld løn.

Større, veletablerede advokatfirmaer vil som regel have en partneroptagelsespolitik, hvori der dels er taget stilling til, hvilke vilkår nye partnere optages under, dels hvilken procedure der skal følges i forbindelse med optagelse. I andre tilfælde vil vilkårene blive afstemt i en forhandling mellem parterne, hvor disses respektive forhandlingsstyrke spiller ind.

Finansiering: Det vederlag, den indtrædende partner i givet fald skal præstere, vil han ofte udstede et gældsbrev for. Da dette gældsbrev kan risikere at påføre den nye partner en økonomisk forpligtelse, der går ud over den overskudsandel, som han betaler for, kan en sådan ordning stille ham i en vanskelig situation, hvis ad-

vokatvirksomheden ikke viser sig så profitabel som ventet (fx fordi en større klient kort efter forsvinder). Undertiden aftales det derfor, at interessentskabet skal overtage hans restgæld i henhold til et sådant gældsbrev, hvis den nye partner udtræder af interessentskabet, før gældsbrevet er afviklet.

Der er i øvrigt stor forskel på fordelingen af det overskud, der genereres inden for et advokatpartnerskab. Nogle partnerskaber indebærer en fordeling, hvorefter den enkelte advokat *eats what he kills*, hvorimod andre har indbygget særlige fordelingsmodeller.

6.3.3. Beslutningskompetence og tegningsret

Der gælder ikke særlige regler om tegningsretten for advokatinteressentskaber. Udgangspunktet er derfor, at interessentskabet *udadtil* tegnes af alle ansvarlige indehavere, medmindre særskilt aftale foreligger, fx i interessentskabsaftalen, eller de ansvarlige indehavere har udstedt en fuldmagt til den advokat, som ønskes gjort tegningsberettiget. Her gælder de almindelige principper i interessentskabsretten, der navnlig bygger på hensynet til den godtroende tredjemand, jf. *Søren Friis Hansen & Jens V. Krenchel*: Dansk selskabsret 3 – Interessentskaber (2022), s. 444 ff.

6.3.4. Særlige hæftelsesspørgsmål

Udgangspunktet: Som nævnt i afsnit 6.3.1 er deltagerne i et interessentskab som udgangspunkt underkastet en personlig og direkte hæftelse for de forpligtelser, interessentskabet påtager sig i forbindelse med dets drift. Afgrænsningen af dette driftsbegreb kan volde tvivl, når den enkelte deltager beskæftiger sig med forhold på kanten af den egentlige advokatvirksomhed, fx som investor i byggeprojekter eller som medlem af bestyrelsen for et erhvervsdrivende selskab. Se hertil dommen i *U 2001.980/2 H* og bemærkningerne hertil hos *Søren Halling-Overgaard & Arvid Andersen*: Advokaters erstatningsansvar (2022), s. 542 f.

I tidligere teori har det været diskuteret, om man i denne vurdering skulle gå ud fra det princip, at klienten selv måtte sørge for at bringe klarhed over, hvem der var hans medkontrahent. Se således *Jørgen Hansen*: Liberale samvirker (1965), s. 73, men mere tilbageholdende *samme*: Advokatgerningen som liberalt erhverv (1986), s. 315. Med den retsudvikling, der er sket inden for aftaleretten og forbrugerretten med stigende fokus på professionelle parters pligt til at give bistand og vejlede deres aftaleparter, kan der næppe være tvivl om, at det i dag er den almindelige opfattelse, at interessentskabet selv har en pligt til at melde ud, hvis en

markering over for omverdenen, der ud fra en almindelig vurdering signalerer hæftelse, ikke skal forstås efter pålydende.

Se herved *Vinding Kruse*: Advokatansvaret (1990), s. 136 ff., med henvisning til de ældre afgørelser i *U 1934.71 H*, *U 1934.76 H* og *U 1945.811 Ø*, *Søren Friis Hansen & Jens Valdemar Krenchel*: Dansk selskabsret 3 – Interessentskaber (2022), s. 161 ff., og *Jørgen Verner*: Samvirkende advokaters erstatningsansvar og indbyrdes hæftelse (1993), s. 90 ff.

Forholdet til verserende sager: Hvis en advokat udtræder af interessentskabet, kan man rejse det spørgsmål, om retten og pligten til at videreføre opdraget skal påhvile den udtrædende advokat eller interessentskabet. Hvis ikke anden aftale træffes, vil det være udgangspunktet, at såvel interessentskabet som advokaten er forpligtet til at afslutte opdraget i overensstemmelse med det aftalte, medmindre enten interessentskabet eller advokaten videreføre opdraget. En fravigelse af dette udgangspunkt må forudsætte særskilt aftale, der først må træffes inden for kredsen af interessenter og dernæst tiltrædes af klienten. Se hertil *Axel H. Pedersen*: Indledning til advokatgerningen II (1963), s. 183 f.

6.4. Kontorfællesskaber

6.4.1. Variationsmuligheder

Som anført i afsnit 6.1.3 er et kontorfællesskab en praktisk foranstaltning, som indebærer en flerhed af advokater eller advokatfirmaer går sammen om at løse praktiske og administrative opgaver i forbindelse med driften af det enkelte advokatfirma. Kontorfællesskaber kan organiseres på mangfoldige måder og omfatte en større eller mindre del af de økonomiske og driftsmæssige funktioner, der indgår i advokatvirksomheden. Undertiden pålægger det også parterne pligt til at henvise klienter for fx at kunne effektivisere sagsbehandlingen ved at kunne dække forskellige specialer mv. Nogle kontorfællesskaber træder frem som sådanne udadtil. Andre kontorfællesskaber eksisterer i kraft af den interne aftale mellem advokater, der udadtil fremstår som et fælles advokatfirma.

Modsat kædesamarbejdet (jf. herom i afsnit 6.6) involverer de fleste kontorfællesskaber mindre advokatfirmaer, hvis drift tager udgangspunkt i den enkelte advokats bistand, snarere end i en koordineret bistand fra en flerhed af advoka-

ter. Samarbejdsformen er derfor fx velegnet for beneficerede advokater, idet forsvareropdrag ikke kan uddelegeres til andre.

Lejemål: En enkel ramme for et kontorfællesskab består i, at et eksisterende advokatfirma lader en advokat leje sig ind mod en fast betaling af et beløb, der foruden selve lejemålet også dækker omkostningerne til benyttelse af fælles faciliteter, herunder it-drift, licensudgifter til brug af juridiske databaser, kantineordning, reception, rengøring og kopi- og skanningsfaciliteter. En sådan ordning tiltaler ved sin enkelhed, men egner sig kun i tilfælde, hvor der er ganske få deltagere i fællesskabet. Dernæst kan det være vanskeligere at opnå enighed om en sådan løsning, bl.a. fordi der vil skulle ske en særskilt prissætning (med forbehold for risici, værdiforskydninger i inventar mv.) for de ydelser, som den ene part skal præstere.

Driftsløsninger: I særlige tilfælde kan kontorfællesskabet organiseres således, at bestemte opgaver overlades til særlige driftsmæssige enheder. En sådan enhed kan fx tage form af et *interessentskab*, der uden selv at drive advokatvirksomhed varetager bestemte driftsopgaver og på grundlag af et aftalt vederlag afholder de udgifter, der er forbundet med fællesskabet. En sådan løsning gør det muligt at skabe fuld gennemsigtighed om de omkostninger, der afholdes for fællesskabet, henholdsvis for den enkelte advokat. Ulempen vil være administrativ: Foruden besværet ved at skulle aflægge et særskilt regnskab skal der også indgås særskilte aftaler, når nye deltagere træder ind, ganske som i et advokatinteressentskab. Hvis interessentskabet ejer fast ejendom, kommer hertil besværet og udgifterne ved tinglysning mv.

Selskabsdannelser: Parterne kan også vælge at etablere et *driftsselskab* (fx som aktie- eller anpartsselskab), der står for de driftsmæssige funktioner, advokaterne ønsker at være fælles om. Ved at lægge sådanne funktioner over i et kapitalselskab har man som i eksemplet ovenfor begrænset den fælles hæftelse til de aktiviteter, der er omfattet af driften. Derimod har de enkelte deltagere ikke adgang til direkte fradrag for de udgifter, der ligger i dette driftsfællesskab (ligesom man ikke beskattes af indtægterne). Modellen kan være velegnet, hvis driftsselskabet skal løse opgaver for andre end de deltagende advokater. Den kan ligeledes have sine fordele, hvis kontorfællesskabet ønsker at erhverve fast ejendom, eller hvis der skal ske hyppig ind- og udtræden i ejerkredsen. Sådanne »ejerskifter« kan således

gennemføres ved overdragelse af kapitalandele, som ikke er forbundet med hverken afgifter eller formaliteter.

6.4.2. Hæftelsesforhold

Om deltagerne i et kontorfællesskab hæfter solidarisk for de forpligtelser, fællesskabet har påtaget sig, afhænger af, hvorledes fællesskabet optræder over for omverdenen, fx på hjemmesider, visitkort, brevpapir og i offentlige vejvisere mv. De principper, der som nævnt i afsnit 6.3.1 er afgørende for, hvilke af de personer der optræder på et advokatinteressentskabs brevpapir, der også hæfter for dettes forpligtelser, finder tilsvarende anvendelse her.

En indirekte regulering af denne problematik findes dernæst i AER art. 71-72. Ifølge art. 71 skal ordet »advokat« i forbindelse med korrespondance og markedsføring indgå i advokatfirmaets navn eller en tilføjelse dertil, og ifølge art. 72 må advokatfirmaers navn og andre forretningskendetegn, derunder logo, ikke være egnet til at give indtryk af, at advokatvirksomheden drives af andre end dem, der efter RPL § 124, jf. § 124 c, kan være medejere af et advokatfirma. Optræder to advokater i et kontorfællesskab under deres navn på samme brevpapir (»Hansen & Petersen«), vil dette – uden modstående oplysning – give indtryk af, at de pågældende befinder sig i et interessentskab. Konsekvensen heraf vil være, at der er fælles hæftelse.

Tvivlsomme tilfælde kan opstå, hvis advokaterne ved *skiltning* optræder på en måde, der ikke nødvendigvis signalerer et kompagniskab, fx af typen »Advokathuset på Torvet« med angivelse af hver enkelt advokats navn. Efterlader en sådan angivelse tvivl, må der gælde en formodningsregel, hvorefter alle de advokater, der optræder på et sådant skilt, også hæfter som indehavere. En sådan angivelse kan dog forholdsvis let dementeres. Anvendes betegnelsen »Advokathuset på Torvet« alene på skiltet, idet *brevpapiret* eller *e-mailsignaturen* rummer et klart signal om, hvilke advokater der indgår i hvilke advokatfirmaer, vil afgørelsen falde anderledes ud. Her rummer denne specifikke afsenderbetegnelse det forpligtende signal.

6.5. Andre samvirker

6.5.1. Multidisciplinære partnerskaber

Begreb: Et *multidisciplinært partnerskab* (MDP) er et partnerskab, hvori rådgivere fra mere end én disciplin (fx advokater, revisorer, finansielle rådgivere, virksomhedskonsulenter mv.) yder *fælles* tjenesteydelser til et klientel. MDP-partnerskabet må ikke sammenblandes med et multidisciplinært *samvirke*, hvor flere professionsudøvere driver virksomhed sammen *uden* at indgå i et interessentskab eller partnerselskab (se hertil afsnit 6.5.2). Ideen med det multidisciplinære *partnerskab* er netop, at fællesskabet *udadtil* optræder med solidarisk hæftelse over for klienten som en samlet tjenesteyder med ensartede kvalitetskrav, og *indadtil* fordeler det økonomiske udkomme af forretningen efter principper om overskudsdeling.

Se om MDP-begrebet *Stephen J. McGarry*: Multidisciplinary practices and partnerships – lawyers, consultants and clients (2002), s. xv, note 1, og § 1.02.

Det første MDP så dagens lys omkring 1980, da det internationale revisionsfirma *Coopers & Lybrand* etablerede advokatvirksomhed i Paris. Der har endnu ikke udviklet sig nogen klar praksis for, hvorledes MDP-samarbejde former sig på den globale scene. Efter en senere fusion med *PriceWaterhouse* valgte *PricewaterhouseCoopers* (almindeligvis omtalt som *PwC*) fx i en periode at tilknytte et korresponderende net af advokatfirmaer, kaldet Landwell, til sig. Derimod har revisionsfirmaet *EY* valgt at organisere sig ved hjælp af ansatte advokater.

Det primære formål med at etablere et MDP er typisk at give klienten adgang til såkaldt *one stop shopping*, dvs. indgå aftaler med en part, der omfatter flere tjenesteydelser. Samtidig betragtes MDP-løsningen af mange som en naturlig udvikling inden for sagsområder, der ikke falder inden for klare faglige grupperinger. Mange transaktioner kan fx ikke klart karakteriseres som udelukkende juridiske, skattemæssige, revisionsmæssige, finansielle eller tekniske. Ofte vil der indgå en flerhed af kompetencer i rådgivningen. Dermed opstår behovet for at yde denne rådgivning under ét for dermed at nedbringe transaktionsomkostningerne og bibringe klienten et bedre produkt til en billigere pris.

Fordele: En række forhold har medvirket til at accentuere behovet for MDP-virksomheder. De *tekniske* muligheder for at bringe en sagkundskab ind i den enkelte sag frembringer et naturligt behov for også at lade denne sagkundskab indgå i

det partnerskab, der leverer ydelsen. Hertil kommer, at informationsteknologien har gjort det enklere at sprede viden på tværs af faglige grænser. Det informationsmonopol, tidligere professioner havde i kraft af opøvet erfaring og egne informationsdatabaser mv., kendes ikke længere. I dag er det langt enklere at hente information, der knytter sig til andre fagområder, og denne information foreligger tilmed ofte i en »indpakning«, der gør den enkelt tilgængelig for brugere uden for dette fagområde.

Ulemper: Imod opbygningen af MDP-baserede virksomheder taler andre forhold. Modstanden har først og fremmest rod i en udbredt frygt for, at MDP-virksomheder vil true nogle af de grundprincipper, hvorpå advokatgerningen bygger, herunder uafhængigheds- og fortrolighedskravet. Det er dernæst gjort gældende, at en tilladelse til MDP vil føre til en høj koncentration af globale rådgivningsvirksomheder, forankret i de store revisions- og rådgivningsvirksomheder. Denne koncentration vil dels indebære en risiko for konkurrenceskadelige virkninger (som dog isoleret set vil kunne imødegås gennem den konkurrenceretlige lovgivning), dels vil den indebære endnu et skridt hen imod opblødningen af den juridiske professions egenart.

De fleste jurisdiktioner forbyder MDP'er i deres rene form. Kun enkelte lande, herunder Norge, Schweiz og Tyskland, tillader forskellige former for partnerskab mellem advokater og andre professionsudøvere. Derimod findes der talrige eksempler på multidisciplinære *samarbejdsformer*. Hovedparten af disse har udspring i revisionsvirksomheder, der i tillæg til den regnskabsmæssige og skattemæssige rådgivning har tilbudt bredere segmenter af juridisk rådgivning. Typisk optræder dette juridiske tjenesteudbud som en del af revisionsvirksomheden.

Dansk ret: For dansk ret følger det af RPL § 124, at advokatvirksomhed alene må udøves i enkeltmandsvirksomhed, i et fællesskab af advokater eller af et advokatselskab, der drives i aktie- eller anpartsselskabsform. Videre opstiller AER art. 65, 1. pkt., et almindeligt forbud mod *salærdeling* med andre end advokater, se nærmere hertil i afsnit 8.3.3. Der er tale om vidtgående ejerskabsbegrænsninger. Reglerne er på den ene side mere vidtgående end dem, der gælder for andre liberale erhverv, som samfundet stiller krav til om uafhængighed, fx revisorer. Ifølge revisorlovens § 13, stk. 2, skal majoriteten af stemmerettighederne i et revisionsinteressentskab således tilhøre statsautoriserede revisorer eller statsautoriserede revisionsvirksomheder, henholdsvis registrerede revisorer eller registrerede revi-

sionsvirksomheder. På den anden side svarer reglerne til dem, man finder i de fleste andre jurisdiktioner verden over.

Reglerne giver anledning til betydelige afgrænsningsproblemer, jf. *ANK af 16. september 2002* (Advokaten 12/2002, Kendelser, s. 11) om et samarbejde mellem en advokat og et patentbureau og *ANK af 11. april 2003* (Advokaten 6/2003, Kendelser, s. 9) om EDC-mæglernes samarbejde med et advokataktieselskab. Praksis omtales i afsnit 6.5.2.

Diskussion: Det har været diskuteret, om forbuddet mod MDP'er burde hæves. Se herved Advokatrådets debatoplæg Advokater i MDP og tværfaglige samarbejder (juni 1999). Diskussionen har primært drejet sig om, hvorvidt advokater bør kunne træde i kompagniskab med revisorer. De seneste års udvikling – herunder navnlig de store erhvervsskandaler i USA (især sammenbruddet i energiselskabet *Enron* og den heraf følgende opløsning af revisions- og konsulentvirksomheden *Arthur Andersen*) – har dog ført til en ændring i den opfattelse, at erhvervsmæssige klienter ønsker at aftage forskellige former for rådgivning af samme typer af virksomheder (*one stop shopping*) og en øget betoning af såvel revisors som advokatens uafhængighed.

Det amerikanske forbud mod MDP'er blev oprindelig formuleret i 1928, men først indført i 1969, se hertil *Stephen J. McGarry*: Multidisciplinary practices and partnerships – lawyers, consultants and clients. Law Journal press (2002), § 1.06[1]. Diskussionen tog for alvor fart, da The District of Columbia i 1990'erne indførte en regel, der tillod advokater at gå i kompagniskab med ikke-advokater under særlige omstændigheder (herunder at ikke-advokaterne underlagde sig samme etiske regler som advokaterne i dette partnerskab). Spørgsmålet blev bragt op i delegeretrådet i American Bar Association, der den 7. juli 2000 med overvældende majoritet besluttede at afvise en anbefaling afgivet af en nedsat kommission til at åbne op for MDP'er. Se nærmere hertil *Deborah L. Rhode & Geoffrey C. Hazard, Jr.*: Professional Responsibility and Regulation (2007), s. 202 ff. Som anført af *Stephen J. McGarry* a.st., s. xvi, må det antages, at et stort antal amerikanske advokatfirmaer drives i strid med disse anbefalinger. Se for en nærmere drøftelse heraf International Journal of the Legal Profession, vol. 8, number 2, July 2001, med indlæg af *John Fish*, *Elspeth Deards*, *Laurel S. Terry* og *Alan A. Paterson*. CCBE har den 12. november 1999 vedtaget en resolution, hvorefter »there are over-riding reasons for not permitting forms of integrated co-operation between lawyers and non-lawyers with relatively different professional duties and correspondingly different rules of conduct. In those countries where such forms of co-operation are permitted, lawyer independence, client confidentialitity and disciplinary supervision of conflicts-of-interests rules must be safeguarded.« Forud herfor havde IBA I 1998 vedtaget en resolution

(kaldet »Vancouver-resolutionen«), der bl.a. opfordrede advokatmyndigheder og offentlige myndigheder »to provide and to maintain rules on the integrated co-operation between lawyers and non-lawyers which address the essential features of the legal profession [...]«. Se for en nærmere gennemgang af de enkelte landes regulering af MDP'er *McGarry* (2002), § 4.04. Spørgsmålet blev indgående debatteret under det 35. nordiske juristmøde i Oslo, august 1999 på grundlag af et referat fra *Niels Fisch-Thomsen*, se Forhandlingerne del 2, s. 875 ff., med efterfølgende indlæg af bl.a. *Helge Olav Bugge* (s. 914 ff.), *Dag Wersén* (s. 921 ff.) og *Pekka Sirviö* (s. 925 f.). Se ligeledes *Sir David Clementis* Final report, December 2004, Chapter F om Alternative Business Structures.

Diskussionen om tilladeligheden af MDP-samarbejder vanskeliggøres ved, at der mangler systematisk viden om omfanget af de etiske problemer, der er forbundet med at lade advokater og ikke-advokater arbejde under samme tag. Ingen af de større jurisdiktioner har givet frit slag for MDP-samarbejde, hvorfor der ikke findes noget betydeligt erfaringsmateriale at inddrage i diskussionen. Derfor er det for en stor dels vedkommende formodninger og principielle betænkeligheder, der lægges frem i debatten.

En række af disse spørgsmål blev bragt frem under en kommissionshøring, der fandt sted forud for ABA's principafgørelse i 2000, se hertil *Deborah L. Rhode & Geoffrey C. Hazard, Jr.*: Professional Responsibility and Regulation (2007), s. 205 f., men der tegnede sig ikke nogen klar opfattelse af, at de vanskeligheder, der er forbundet hermed, er større end dem, man støder på inden for andre arbejdspladser, hvor advokater samarbejder med ikke-advokater, fx som led i retshjælpsorganisationer eller ved ansættelse som in-house jurister.

Når man tager stilling til spørgsmålet, må man holde sig de modsatrettede synspunkter for øje. På den ene side er det essentielt for advokatprofessionens udøvere, at der hersker en udstrakt aftalefrihed, da dette sikrer muligheden for at imødekomme markedets krav etc. På den anden side kan der være en risiko for, at advokaten i et sådant samarbejde kommer til at sætte sin uafhængighed over styr, hvis de øvrige deltagere i et sådant samvirke for at overholde de pligter, deres profession pålægger dem, kan medvirke til et advokatretligt pligtbrud.

EU-ret: Det er et uafklaret spørgsmål, om forbuddet mod MDP strider mod konkurrenceretlige regler. Ved *EU-Domstolens dom af 19. februar 2002* i sag C-309/99, *Wouters*, blev det fastslået, at et hollandsk forbud mod MDP ikke stred mod de EU-retlige konkurrenceregler.

Advokat Wouters var i 1991 blevet optaget som partner i skatteafdelingen af Arthur Andersen & Co. Da han i dette partnerskab ønskede optagelse i advokatforeningen i Rotterdam, meddelte foreningen, at dette samarbejde var i strid med det hollandske forbud mod at samarbejde med andre end advokater. Afgørelsen blev opretholdt af de overordnede advokatmyndigheder, og Wouters anlagde herefter sag ved en hollandsk domstol med påstand om, at dette forbud var i strid med Traktatens bestemmelser om fri konkurrence, etableringsret og udveksling af tjenesteydelser mv. Under en præjudiciel forelæggelse udtalte EF-Domstolen, at advokater driver en form for økonomisk virksomhed, der er omfattet af de EU-retlige konkurrenceregler. Det forhold, at advokatmyndighederne i kraft af lovgivningen er tillagt nogle beføjelser til at regulere advokaternes virksomhed, indebærer ikke, at den regulering, der følger heraf, er undtaget fra forbuddet i traktatens art. 81 (tidligere art. 85 og nu TEUF art. 101). Denne konklusion byggede Domstolen dels på det selvstyre, der gjaldt for det hollandske advokatsamfund: Dets styre er sammensat af advokater, og samfundet var ikke forpligtet til at inddrage offentlige interesser i sine beslutninger. Imidlertid fandt domstolen, at det hollandske MDP-forbud havde saglige grunde. Det modvirkede risikoen for interessekonflikter (præmis 92) og ville reducere den i forvejen store koncentration af store revisionsvirksomheder (præmis 93). Hertil kom, at advokater og revisorer fungerer under helt forskellige rammebetingelser (bl.a. i relation til tavshedspligten). Sammenfattende fandt Domstolen, at det hollandske MDP-forbud ikke var en for vidtgående foranstaltning til at tilgodese disse berettigede mål.

De EU-retlige regler om etableringsfrihed mv. har i forskellige sammenhænge slået fast, at lokale forbud mod multidisciplinære partnerskaber ikke i sig selv er retsstridige. Dette fremgår bl.a. af art. 11, stk. 5, i etableringsdirektivet (98/5/EF), der uanset bestemmelsens regler om fremmede advokaters ret til at blive optaget i et advokatsamvirke i værtslandet ikke rammer nationale forbud mod, at advokater udøver advokatvirksomhed gennem »et advokatfællesskab, der omfatter personer, som ikke er advokater«. Den form for samvirke, der her tales om, drejer sig om at besidde hele dette advokatfællesskabs *kapital* eller en del af denne, at anvende den *betegnelse*, som advokatfællesskabet udøver sin virksomhed under, eller *de facto* eller *de jure* at have den besluttende myndighed inden for dette advokatfællesskab.

6.5.2. Multidisciplinære samvirker

Begreb: I modsætning til et multidisciplinært partnerskab indebærer et multidisciplinært samvirke alene et samarbejdsforhold mellem forskellige professionsudøvere i andet end interessentskabsform. Formen kan enten bestå i en *strategisk alli-*

ance, hvorefter de enkelte parter – måske på tværs af nationale regioner eller landegrænser – samarbejder om henvisning, informationsudveksling, markedsføring el.lign. Eller der kan være tale om en integreret virksomhedsform, hvor et advokatfirma og et patent- og varemærkekontor eller en ejendomsmæglervirksomhed arbejder tæt sammen om løsningen af specifikke sagstyper. Et eksempel herpå anes i *U 2006.2859 ØLK*, hvor et advokatfirma og et inkassobureau drev virksomhed fra samme adresse og ved brug af samme journalnumre mv. Dette forhold indebar ikke nogen identifikation mellem de to virksomheder og afskar derfor ikke advokatfirmaet fra at oppebære udenretlige inkassoomkostninger efter § 3, jf. bilag 1, i bekendtgørelse nr. 601 af 12. juli 2002 om udenretlige inddrivelsesomkostninger i anledning af forsinket betaling.

AER: AER indeholder ikke udtrykkelige regler om sådanne spørgsmål, der falder uden for det forbud mod multidisciplinære partnerskaber, der følger af RPL § 124. Det nærmeste, man kommer en regulering, er det forbud mod aftaler om salærdeling med andre end advokater, der følger af AER art. 65, 1. pkt., se hertil afsnit 8.3.3. Dette forbud har ikke været prøvet ved domstolene i en lang årrække. Forbuddet er i væsentligt omfang båret af hensynet til transparens i forholdet mellem advokaten og klienten (se herved afsnit 12.1.4), men også andre hensyn spiller ind, herunder til advokatens fremtræden som uafhængig. En advokat, som ved aftale samvirker med en rådgiver tilhørende en anden profession, kan derfor næppe bringe sig uden for forbuddet, heller ikke selv om samarbejdet udfolder sig under omstændigheder, hvor der sikres fuldstændig uafhængighed af uvedkommende klientinteresser og en intens sikring af fortroligheden, jf. hertil *Advokatrådets Responsumudvalgs responsum af 4. september 2014*, som er nærmere omtalt i afsnit 6.5.3.

EDC-sagen: En principiel stillingtagen til spørgsmålet om tilladeligheden af et multidisciplinært samvirke foreligger med *ANK af 11. april 2003* (Advokaten 6/2003, Kendelser, s. 9). Sagen angik et samarbejde mellem EDC Mæglerne A/S, en advokat og et advokatselskab. På grundlag af en »Hensigtserklæring omkring udarbejdelse af testamente og/eller ægtepagt for kunder formidlet af EDC« havde advokaten påtaget sig at medvirke ved gennemførelsen af et forretningskoncept, hvorefter EDC-ejendomsmægleren i forbindelse med en gennemført handel skulle formidle kontakt til advokaten, der herefter skulle udfærdige testamente og ægtepagt. Konceptet indebar, at kunden var frit stillet i sit valg af advokat, men nævnet fandt det stridende mod god advokatskik, at konceptet tilslørede

princippet for *salærberegningen*, idet afregning efter endt bistand skulle ske fra EDC. Ligeledes fandt nævnet det stridende mod god advokatskik, at de medvirkende advokater på forhånd havde afgivet et tilsagn til EDC om udlevering af *fortrolige oplysninger* og dokumenter – se om denne særskilte problemstilling i afsnit 16.1.3.

Afgørelsen viser, at det professionsetisk problematiske ikke ligger i selve det forhold, at der er etableret et samvirke mellem advokaten og en anden professionsudøver, men derimod i den risiko, der kan være for, at særlige advokatpligter krænkes i konsekvens af dette samarbejde – herunder pligten til alene at uddebitere rimelige salærer samt tavshedspligten.

At der kan opstå problemer med interessekonflikter i multidisciplinære samvirker, belyses ved *ANK af 14. september 2004*, sagsnr. 02-0409-04-0223, der pålagde en advokat en bøde på 10.000 kr. for at have optrådt som modpart til en klient, som også var klient vedrørende samme sagsforhold (en mønsteransøgning) i den patentvirksomhed, som advokaten havde kontorfællesskab med. Nævnet lægger vægt på, at det med det etablerede kontorfællesskab (og dets fælles anvendelse af navn) »måtte fremstå som en nærliggende risiko«, at advokaten fik eller kunne få oplysninger, som klienten havde krav på blev hemmeligholdt. Se også *Advokatrådets Responsumudvalgs responsum af 4. september 2014* omtalt i afsnit 6.5.3.

6.5.3. Multilegale samvirker

En tredje form for tværgående samvirke er det såkaldt multilegale samvirke, hvor flere slags juridiske professioner virker sammen uden nødvendigvis at indgå i kompagniskab med hinanden. Efter gældende dansk ret er der intet til hinder for sådanne samarbejdsformer. Det ses fx ofte, at advokatfirmaer tilknytter medarbejdere med ekspertise inden for økonomi (fx en cand.merc.jur.) til at behandle visse sagstyper (fx sager om offentlige udbud). En sådan tilknytning kan enten ske på *ad hoc*-basis, i et kontorfællesskab eller i kraft af ansættelsesforhold.

Hvilke grænser der nærmere må gælde for advokaters samarbejde med andre erhvervsudøvere, behandles af *Ole Stig Andersen* i Advokaten 2/1994, s. 36 f.: Det ligger således klart, at der altid har foreligget uformelle arrangementer, hvorved fx advokater og ejendomsmæglere gensidigt henviser klienter til hinanden uden at beregne honorar herfor. Selv om man ideelt set kunne ønske at forbyde den slags ordninger, ville det være særdeles vanskeligt at gennemføre den nødvendige kontrol.

Mere vanskelige er de tilfælde, hvor advokaten indgår i et kontorfællesskab med fx en ejendomsmægler. Herom har Advokatrådets Responsumudvalg i et *responsum af 4. september 2014*, sagsnr. 2014-496, udtalt, at det som udgangspunkt ikke er i strid med god advokatskik, at et advokatfirma samarbejder med en anden erhvervsudøver, når der blot ikke er tale om et partnerskab, der udadtil optræder som solidarisk hæftende og indadtil fordeler det økonomiske udbytte, jf. princippet i RPL § 124, stk. 2.

> Ifølge det afgivne responsum forudsættes samarbejdsforholdet at være opbygget og at fungere på en sådan måde, at de advokatretlige regler hverken bliver eller er i risiko for at blive trådt for nær. Advokatfirmaet skal således bl.a. sikre, at reglerne om tavshedspligt samt kravene om, at sager alene må modtages fra klienten eller efter dennes direkte anmodning fra en anden advokat på klientens vegne, og vedrørende honorarforhold, herunder forbuddet mod salærdeling med ikke-advokater, overholdes. Ejendomsmæglervirksomhedens kunder skal herunder være helt frit stillet ved valg af advokat og have fri adgang til under eller inden for en passende frist efter et eventuelt møde med advokaten at meddele, at de alligevel ikke ønsker dennes bistand, uden at dette giver anledning til honorarkrav. Herudover skal det bl.a. sikres, at advokatfirmaet ikke har telekommunikation fælles med ejendomsmæglervirksomheden, og at dennes personale ikke foretager brevåbning for advokatfirmaet eller varetager andre advokatmæssigt følsomme opgaver for det. Som det ses, ligger responsummet på linje med *ANK af 14. september 2004*, omtalt i afsnit 6.5.2.

6.5.4. Gyldighedsspørgsmål

Er et interessentskab indgået i strid med regler, der begrænser adgangen til at udøve en bestemt profession i selskabsform, opstår spørgsmålet, om den indgåede aftale dermed under ét skal erklæres ugyldig, se hertil *Jørgen Hansen*: Liberale samvirker (1965), s. 44, og *Søren Friis Hansen & Jens V. Krenchel*: Dansk selskabsret 3 – Interessentskaber (2022), s. 333 ff. I helt særlige tilfælde, hvor selve formålet med interessentskabet er at udføre retsstridige aktiviteter, kan det godt tænkes, at interessentskabsaftalen som sådan rammes af ugyldighed, jf. DL 5-1-2. Som udgangspunkt må det dog antages, at forhold vedrørende en juridisk persons iagttagelse af selskabsretlige eller andre regulatoriske forhold ikke påvirker den *aftaleretlige* gyldighed af den pågældendes dispositioner. Fx mister aftaler indgået i strid med offentligretlige tilsynsregler ikke af den grund deres gyldighed, jf. *U 2019.3422 H*, der fastholdt et realkreditinstituts aftalevilkår om ensidig ændring af bidragssatsen, selv om det var indføjet i strid med gældende oplysningsforpligtelser.

Se om samspillet mellem offentlig tilsynsret og aftaleretlig gyldighed *Mads Bryde Andersen & Jesper Mark*: Dansk pensionsret (2017), s. 435 ff. På forsikringsområdet gælder i øvrigt den særregel i medfør af FIL § 22, stk. 1, at forsikringer tegnet uden de fornødne godkendelser og registreringer indebærer en personlig og solidarisk hæftelse for dem, der på forsikringsselskabets vegne har tegnet forsikringen. En sådan hæftelse vil i alle tilfælde påhvile de stiftere mv., der måtte have taget skridt til at etablere en ulovlig selskabskonstruktion. For uregistrerede kapitalselskaber følger en sådan forpligtelse af selskabslovens § 41, stk. 3, frem til registreringstidspunktet. Som her anført kan det derimod tænkes, at medkontrahenten kan påberåbe sig dette retsbrud som grundlag for en ugyldighedsindsigelse baseret på almindelige aftaleretlige regler, fx fordi forholdet indebærer en relevant bristende forudsætning.

6.6. Kædesamarbejder

6.6.1. Formål og funktion

Både nationalt og internationalt forekommer det hyppigt, at større eller mindre advokatfirmaer etablerer såkaldte kædesamarbejder. Uden at etablere noget fælles interessentskab eller partnerselskab med deraf følgende med eller mindre udstrakt fælles hæftelse vælger de medvirkende advokatfirmaer at slutte sig sammen under et fælles *brand*. Omdrejningspunktet i dette samarbejde vil typisk være et *selskab*, en *forening* eller en *anden juridisk person*, som råder over de varemærkerettigheder, it-systemer og infrastruktur, der binder fællesskabet sammen. Deltagerne i samarbejdet vil herefter i rollen som medejere eller medlemmer kunne påvirke de centrale planer og beslutninger, som herefter forpligter alle.

Er der tale om et internationalt samarbejde, vil dette selskab mv. ofte være placeret i et tredjeland, fx Schweiz. En sådan placering kan enten støttes af skattemæssige hensyn (mulighed for opsparing af selskabsoverskud til lav beskatning) eller politiske (fx ønsket om at signalere uafhængighed af et af de store industrilande). Aftalepraksis hos den daværende internationale revisionsvirksomhed *Arthur Andersen* er gengivet i *U 1996.729 SH*. Se i øvrigt *Frantz Dolberg & Allan Ohms* i Advokaten 2/2002, s. 41 ff.

Formålet med at etablere et sådant samarbejde vil primært være at sikre markedsføring af kædens ydelser (herunder ved fælles drift af hjemmeside, udsendelse af nyhedsbrev mv.), men for at sikre troværdigheden af en sådan fælles *branding* vil kæden ofte opbygge fælles kvalitetskrav, sikre sig en nogenlunde ensartet faglig profil og etablere fælles paradigmaer mv. Herudover vil kæden kunne

finansiere og bistå ved it-anskaffelser og andre indkøb mv., som ville være mere omkostningskrævende for de enkelte deltagere.

6.6.2. Eksempler

Danske kædesamarbejder: I Danmark har et stort antal små og mellemstore advokatfirmaer valgt at slutte sig sammen i kædesamarbejder af den førnævnte karakter. Eksempler herpå herhjemme er *Ret&Råd* og *Advodan*. *Ret&Råd* har ifølge sin hjemmeside godt 150 medarbejdere over hele landet med specialister inden for alle privat- og erhvervsretlige områder. Kæden tæller 60 advokater fordelt på 20 kontorer samt andre lokale mødefaciliteter. *Advodan* præsenterer sig som en landsdækkende sammenslutning af uafhængige advokatfirmaer. Kæden beskæftiger mere end 300 medarbejdere, heraf ca. 120 jurister, og har kontorer i 20 byer. Kæden er blandt andet fælles om efteruddannelse, kvalitetssikring og informationsteknologi.

Når kædesamarbejdet giver markedet indtryk af, at de deltagende advokatfirmaer udgør ét samlet firma, vil det som udgangspunkt skulle behandles som sådan i relation til reglerne om tavshedspligten og reglerne om interessekonflikter. Se AER art. 10 og 20, der begge lader det være afgørende, om de samvirkende advokatfirmaer »i forhold til tredjemand fremtræder som et fællesskab eller et advokatfirma«.

Med AER art. 12, stk. 2, er der gjort den betydningsfulde modifikation heri, at samtlige interessekonfliktsituationer, som skyldes, at de advokatfirmaer, der bistår på hver side af en sag, indgår i samme kædesamarbejde, vil kunne opløses ved et klientsamtykke. At dette efter bestemmelsens 2. pkt. kun gælder, hvis de implicerede kædedeltagere ikke har adgang til hinandens sagsoplysninger, indebærer ikke i praksis nogen begrænsning. Det må nemlig anses for udelukket, at deltagerne i et (blot og bart) kædesamarbejde vil have gensidig adgang til hinandens sagsoplysninger (hvilket for personoplysningers vedkommende er afskåret allerede af de databeskyttelsesretlige regler). Det forhold, at deltagere i et kædesamarbejde ved opslag til brug for nødvendige interessekonflikttjek får oplysning om navne på parter og modparter i sager, som behandles hos andre kædedeltagere, kan ikke antages at være en sådan adgang, som vil afskære, at bestemmelsen anvendes.

Internationale advokatkæder: Endelig findes der et stort antal eksempler på kædesamarbejder, der opererer på tværs af landegrænser. Et eksempel herpå er Euro-

juris, som bl.a. i Tyskland tæller 180 medlemsvirksomheder og 800 advokater. Eurojuris International EWIV tæller i alt 5.500 advokater og skatterådgivere.

6.6.3. Retlige konsekvenser

Så længe det enkelte advokatfirma i en kæde fremstår med sin egen identitet udadtil, vil tilknytningen til en kæde som udgangspunkt hverken få erstatningsretlige konsekvenser eller påvirke den enkelte deltagers uafhængighed. Men i det omfang kæden *træder frem* over for omverdenen på en måde, der er *egnet* til at give klienterne indtryk af, at der er tale om et stort interessentskab, vil domstolene ofte statuere retlig identifikation.

Erstatningsretlig identifikation: En sådan identifikation kan for det første tænkes i relation til fællesskabets hæftelse for erstatningsretlige krav. En sådan hæftelse for brandet er fx antaget ved *U 1994.146 Ø* og generelt om de aftaleretlige hæftelsesspørgsmål ved udnyttelse af en andens goodwill *Mads Bryde Andersen*: Grundlæggende aftaleret (2021), s. 324 f.

Professionsetisk identifikation: Som før nævnt indebærer AER's regler om tavshedspligt og interessekonflikt, at der indtræder identifikation mellem deltagerne i en kæde. Se herved AER art. 10 og 20. For så vidt angår interessekonflikter bemærkes, at sådanne, der skyldes, at de advokatfirmaer, der bistår på hver side af en sag, indgår i samme kædesamarbejde, uanset deres art på visse betingelser kan opløses ved klientsamtykke, jf. art. 12, stk. 2.

6.6.4. Strategiske netværk

Mange advokatfirmaer, store såvel som små, vil som led i deres almindelige virke indgå i en række mere eller mindre formelle strategiske netværk. I takt med at man opbygger positive og negative erfaringer med forskellige samarbejdspartnere (fx lokale advokatforbindelser, leverandører, revisorer og ejendomsmæglere), vil der forme sig et netværk af kontakter, som understøtter advokatfirmaets almindelige drift. Selv om sådanne samvirker undertiden kan føles som moralsk forpligtende – og i visse tilfælde også udmønter sig i retlige forpligtelser – er der som udgangspunkt ingen advokatetiske betænkeligheder herved, så længe advokaten ikke afgiver sin beslutningskompetence.

På internationalt plan har visse firmaer etableret strategiske netværk, der har til formål at brande dets deltagere over for det internationale marked for erhvervsklienter. Netværket opfylder da dels rent forretningsmæssige funktioner (markedsføring og henvisning, videndeling, samarbejde om internationale filialer), dels søger man i et vist omfang at etablere en gensidig kvalitetssikring.

Eksempler herpå er på internationalt plan *Lex Mundi*, som i ca. 125 lande tæller over 150 advokatfirmaer, der har et samlet antal tilknyttede advokater på ca. 22.000. Samvirkets hjemmeside præciserer, at de tilknyttede advokatfirmaer alle optræder uafhængigt af hinanden.

Ved at indgå i sådanne netværk vil advokatfirmaet opnå flere fordele, der er forbundet med et partnerskab, uden at betale den pris, partnerskabet også rummer i form af pligten til at deltage i et intimt samarbejde, fælles hæftelse for forpligtelser etc. Fordelene ligger først og fremmest i muligheden for at brande det enkelte advokatfirma under fællesskabets markedsføring. En anden mulighed ligger i nyttiggørelsen af det netværk, advokatfællesskabet repræsenterer: Skal man bruge en advokat i et andet land, har man ubesværet adgang til en kreds af kolleger, der på forhånd er kvalitetssikret efter samme kriterier som dem, man oplever som afgørende for sit eget firma. Heroverfor står den risiko, der kan være for, at klienter oplever, at deltagere i et sådant netværk befinder sig i en interessekonflikt, når andre advokatfirmaer i netværket befinder sig på modpartens side.

KAPITEL 7

Tilsynet med advokater

7.1. Baggrund

Den særlige stilling, advokater indtager, og som bl.a. kommer til udtryk ved et udstrakt møderetsmonopol og en adgang til at håndtere klienternes betroede midler, modsvares af en række advokatretlige forpligtelser, som kontrolleres ved særlige tilsynsregler. Dette tilsyn blev indført i retsplejeloven, lov nr. 90 af 11. april 1916, jf. dennes §§ 143-44. For at markere advokatstandens uafhængighed har tilsynet altid været adskilt fra statsmagten og lagt i hænderne på advokaterne selv med Advokatrådet som den ansvarlige instans.

I deres nuværende skikkelse stammer reglerne om tilsyn med advokater i det væsentlige fra den lovændring, der skete ved lov nr. 520 af 6. juni 2007, og som blev gennemført på grundlag af Advokatudvalgets betænkning 1479/2006. Reglerne er ændret ved lov nr. 1540 af 18. december 2018 med ikrafttræden 1. juli 2019. Denne lovændring styrkede Advokatrådets tilsyn med advokaterne, så det i højere grad kan gennemføres på et risikobaseret grundlag og således være mere intensivt på områder, hvor risikoen for manglende overholdelse må anses for øget. Blandt andet er det nu fastsat, at Advokatrådet hvert år skal offentliggøre en plan for det kommende års tilsyn.

2018-ændringen var foranlediget af nogle sager, der involverede forskellige forhold vedrørende *forsvarsadvokater*, og som gav anledning til en vis offentlig debat. I opfølgning heraf iværksatte Justitsministeriet i eftersommeren 2017 en ekstern undersøgelse, der ud over de nævnte forhold bl.a. skulle vurdere Advokatrådets tilsyn med advokaterne. Ændringerne havde rod i de anbefalinger, som blev fremsat i undersøgelsesrapporten, og var i øvrigt begrundet i en stigende international bevågenhed om danske myndigheders tilsyn med virksomheders, herunder advokaters overholdelse af *hvidvasklovgivningen*. Parallelt med lovændringerne vedtog Advokatrådet forskellige tilføjelser til AER. Samtidig blev der – med direkte afsæt i en me-

get omtalt sag, hvorunder et advokatinteressentskab brød sammen på grund af omfattende kriminalitet i et selskab, der ikke drev advokatvirksomhed, men som var ejet af interessenterne i advokatfirmaet – indført regler om pligt for advokater til at oplyse om visse besiddelser af kapitalandele i andre selskaber end deres advokatselskab.

7.2. Det regulatoriske landskab

Den sektorspecifikke regulering af advokaters forhold omfatter ud over reglerne i RPL §§ 119-147 g, en række særregler på bekendtgørelsesniveau, herunder *advokatvedtægten* (som er godkendt af justitsministeren, senest ved bekendtgørelse nr. 150 af 24. februar 2020 som »Vedtægt for Det Danske Advokatsamfund«), *klientkontovedtægten* (som justitsministeren har godkendt senest ved bekendtgørelse nr. 2010 af 25. oktober 2021 som »Vedtægt om advokaters pligter med hensyn til behandlingen af betroede midler«), den dagældende bekendtgørelse om løbende *obligatorisk efteruddannelse* for advokater og advokatfuldmægtige (nr. 1473 af 12. december 2007 som ændret ved bekendtgørelse nr. 1038 af 8. november 2011) og *advokatselskabsbekendtgørelsen*.

De to vedtægter har i modsætning til AER bekendtgørelseskraft. Tilsidesættelse af deres regler anses som en tilsidesættelse af advokatpligterne, jf. udtrykkeligt klientkontovedtægtens § 19, kan derfor udløse sanktioner ved overtrædelse, herunder i form af bødestraf. Fremgangsmåden består i så fald i, at Advokatrådet indklager den pågældende for Advokatnævnet, jf. RPL § 143, stk. 2.

Foruden disse advokatretlige regler omfatter advokattilsynet også dele af den almindeligt gældende lovgivning, herunder tjenesteydelsesloven og hvidvaskloven, jf. herom afsnit 3.2.2.

7.2.1. Grundlaget for tilsynet

Oplysninger afgivet af advokaten selv: Advokatrådets tilsyn med advokater og advokatvirksomheder falder i to dele. Dels gennemføres et *generelt* tilsyn, der kontrollerer, om advokaten efterlever de almindelige regler om sikring af betroede midler, efteruddannelse, oplysningspligt og hvidvaskkontrol mv., dels gennemføres et *målrettet* og intensiveret tilsyn, der på grundlag af de indhentede oplysninger særligt fokuserer på områder, hvor der antages at bestå en særligt høj risiko for manglende overholde af advokatpligterne.

Som grundlag for begge typer af tilsyn er advokaterne pålagt en række oplysningspligter. Det følger således af RPL § 143, stk. 3, at Advokatrådet kan kræ-

ve alle oplysninger af advokater og deres autoriserede fuldmægtige, herunder arbejdspapirer, korrespondance og andre dokumenter, der skønnes at være nødvendige for rådets tilsyn. Videre fremgår det af stk. 4, at advokater og deres autoriserede fuldmægtige ikke må søge at unddrage sig tilsynet. Se herom s. 320.

De nævnte oplysninger afgives navnlig i den årlige *klientkontoerklæring*, jf. klientkontovedtægtens § 14 og herom nedenfor i afsnit 13.3.6, og (siden 2019) tillige i en særskilt *tilsynserklæring*, jf. RPL § 143, stk. 3. I den sidstnævnte erklæring skal advokaten give oplysning om, hvor mange sager han i det forløbne år har behandlet, som er omfattet af hvidvaskloven, eller som er oprettet med en forbruger som klient.

Advokaten skal endvidere oplyse, om han ejer kapitalandele i selskaber, der udøver virksomhed, som kunder kan forveksle med advokatvirksomhed, eller i øvrigt i selskaber, på hvis drift han ønsker og har indflydelse. At advokater også har pligt til at oplyse om besiddelse af kapitalandele i visse selskaber, der ikke driver advokatvirksomhed (og som derfor ikke er omfattet af Advokatrådets tilsynskompetence), skyldes sammenbruddet i sommeren 2015 i et mellemstort københavnsk advokatfirma, som havde påført en række af sine klienter store tab ved strafbare handlinger begået i et sådant ikke-advokatselskab under omstændigheder, hvor det måtte stå uklart for klienterne i hvilket omfang de modtog bistand fra det andet selskab eller advokatselskabet.

Advokatrådet kan endvidere konkret bede en advokat om at give en redegørelse for et forhold, som er kommet til rådets kendskab, fx som følge af medieomtale.

Oplysninger afgivet af myndigheder mv.: Når det offentlige udøver tilsyns- og kontrolvirksomhed, således som Forbrugerombudsmanden gør i relation til juridiske rådgivere, jf. LJR § 3, giver forvaltningslovens §§ 27 og 31 hjemmel til videregivelse af oplysninger, som er af betydning for den modtagende myndigheds virksomhed. Som anført s. 144 henregnes Advokatrådet almindeligvis ikke til den offentlige forvaltning, og rådet og dets sekretariat har derfor ikke været anset for omfattet af disse regler. Indtil den ændring af RPL, der fandt sted ved lov nr. 1540 af 18. december 2018, var rådet derfor afskåret fra at modtage oplysninger, som utvivlsomt kunne have betydning for udførelsen af dets tilsyn, fx en oplysning fra en fogedret om, at der er indgivet begæring om tvangsauktion over en advokats faste ejendom.

Med ændringsloven indeholder RPL § 143 a, stk. 1-3, nu regler, der svarer til forvaltningslovens. Advokatrådet kan derfor som led i sin tilsynsvirksomhed ind-

hente og modtage oplysninger om specifikke advokater fra domstolene, politiet, anklagemyndigheden og skatteforvaltningen, ligesom de nævnte myndigheder kan eller skal videregive oplysninger til Advokatrådet.

Hertil kommer, at Advokatnævnet efter RPL § 143 a, stk. 2, nr. 4, kan videregive bestemte oplysninger til Advokatrådet, som nævnet er i besiddelse af, hvis nævnet vurderer, at de er relevante for rådets tilsyn med advokater. Reglerne suppleres af RPL § 143 b, hvorefter forvaltningslovens § 27 om tavshedspligt finder anvendelse for Advokatrådets medlemmer, Advokatsamfundets ansatte og kredsbestyrelsernes medlemmer, for så vidt angår oplysninger, som de får kendskab til gennem tilsynsvirksomheden. Denne tavshedspligt er også pålagt personer, der udfører serviceopgaver for de nævnte organisationer.

7.2.2. Tilsynets genstand og gennemførelse

Udgangspunktet: Advokatrådets tilsyn med advokater og advokatfirmaer omfatter samtlige branchespecifikke aspekter af advokatvirksomheden, jf. RPL § 143, stk. 2, herunder advokatens iagttagelse af både reglerne i retsplejeloven og anden lovgivning, samt de bekendtgørelser, der er udstedt med hjemmel i lovgivningen.

Undtagelser: Det generelle tilsyn omfatter dog ikke de særlige oplysningspligter, som advokater er pålagt efter skatteindberetningslovens § 38 (om udbetalte dividender i konkursboer) og i medfør af de regler, Skatteministeriet har fastsat i medfør af lovens § 46 a til gennemførelse af det såkaldte DAC6-direktiv (Rådets direktiv 2018/822/EU). Se bekendtgørelse nr. 1634 af 27. december 2019, som blev ændret ved bekendtgørelse nr. 1049 af 29. juni 2020.

Plan for tilsynsvirksomheden: Advokatrådet udarbejder årligt en samlet plan for sin tilsynsvirksomhed og afgiver ligeledes årligt til justitsministeren en rapport, der offentliggøres, over det udførte tilsyn. Til brug for udførelsen af sit tilsyn udfærdiger rådet arbejdsprogrammer, der på en detaljeret måde angiver, hvordan udførelsen af tilsynet skal foretages, jf. RPL § 143, stk. 5 og 6.

> I december 2021 annoncerede Advokatrådet, at man for at finansiere de øgede omkostninger, der er forbundet med det intensiverede tilsyn, for hvert af årene 2022 og 2023 i tillæg til det ordinære advokatbidrag på 7.500 kr. pr. år vil opkræve et ekstraordinært bidrag på 500 kr.

Dokumentation: Tilsynet med den enkelte advokat eller det enkelte advokatfirma indledes ved, at Advokatrådet udbeder sig en række centrale dokumenter af betydning for tilsynets gennemførelse, nemlig

- forsikringspolice for advokatansvarsforsikring og -garanti med oplysning om forsikringstager, ansvars- og garantisum samt oversigt over sikrede advokater (advokatvedtægtens §§ 61 og 62)
- skriftlige retningslinjer for håndtering af interessekonflikter (AER art. 14)
- dokumentation for advokatfirmaets efterlevelse af oplysningspligten for advokater (AER art. 21 og 36, hvis firmaet har en hjemmeside), dokumentation vedrørende gennemført obligatorisk efteruddannelse for navngivne advokater (efteruddannelsesbekendtgørelsens § 14, stk. 1)
- oversigt over sager fra det seneste år, hvor klienten er forbruger, samt materiale vedrørende advokatfirmaets overholdelse af pligterne i hvidvasklovens §§ 7-8 (de virksomhedsadministrative pligter) samt af
- reglerne om kundekendskabsprocesdurer mv. (hvidvasklovens kap. 3 og 5).

At dokumentation for tegnet og opretholdt ansvarsforsikring og garanti er et fast punkt i Advokatrådets tilsynsvirksomhed, bæres af den begrundelse, at overholdelse af reglerne efter såvel Advokatnævnets som domstolenes opfattelse »er grundlæggende forudsætninger for at drive advokatvirksomhed på forsvarlig vis og er af afgørende betydning for en advokats klients muligheder for at undgå økonomiske tab ved advokatens eventuelle fejl og forsømmelser«, jf. udtalelsen i *U 2021.1536 Ø*.

Efter at have gennemgået det modtagne materiale aflægger medarbejdere fra Advokatsamfundets tilsynsafdelinger advokatfirmaet et besøg, hvorunder udvalgte sager gennemgås. Tilsynet munder ud i en rapport, hvori advokaten/firmaet pålægges at dokumentere over for Advokatrådet, at eventuelle mangler er berigtiget.

Advokatens pligt til at medvirke: Som nævnt s. 316 f. følger det af RPL § 143, stk. 3, at Advokatrådet kan kræve alle oplysninger af advokater og deres autoriserede fuldmægtige samt advokatselskaber, herunder arbejdspapirer, korrespondance og andre dokumenter, der skønnes at være nødvendige for rådets tilsyn af, om der er sket eller vil ske en overtrædelse af advokatpligterne. Oplysningspligten viger dog, i det omfang det er nødvendigt for, at advokaten ikke kommer til at inkriminere sig selv, jf. retssikkerhedslovens § 10. Denne bestemmelse angår situationer,

hvor der foreligger konkret mistanke om, at en enkeltperson eller juridisk person har begået en lovovertrædelse, der kan medføre *straf*, og det er derfor klart, at udsigten til en disciplinærsanktion ikke kan fritage en advokat for at udlevere oplysninger af betydning for Advokatrådets tilsyn.

Efter bestemmelsens stk. 4 må advokater og deres autoriserede fuldmægtige endvidere ikke foretage eller medvirke til handlinger eller undladelser, som lægger hindringer i vejen for Advokatrådets tilsyn, eller hvis formål er at unddrage sig tilsynet. Bestemmelsen blev indsat under Folketingets behandling af lovforslag L 18 FT 2018-19, 1. samling, se Retsudvalgets betænkning, s. 2. Det fremgår heraf, at der fx kan være tale om, at en advokat undlader efter anmodning at besvare spørgsmål fra repræsentanter for Advokatrådet under tilsyn hos ham, at han ikke medvirker til at finde sager frem i forbindelse med tilsyn, at han ikke er til stede, når repræsentanter fra Advokatrådet skal gennemføre en planlagt kollegial samtale, eller at han undlader at fremsende materiale til revisor efter anmodning i tilfælde, hvor Advokatrådet har besluttet at gennemføre en revisorundersøgelse (jf. herom afsnit 7.3.4).

En tilsidesættelse af oplysningspligten og af pligten til at medvirke ved tilsynet efter de her anførte regler anses som en tilsidesættelse af god advokatskik, jf. RPL § 126, stk. 1.

Det ligger i sagens natur, at en række af de oplysninger, som advokaten afkræves, er omfattet af den tavshedspligt, der gælder i advokatopdraget. I tillæg hertil fastslår RPL § 143 b, stk. 1, som nævnt s. 92, at forvaltningslovens § 27 om tavshedspligt finder anvendelse for Advokatrådets medlemmer, Advokatsamfundets ansatte og kredsbestyrelsernes medlemmer, for så vidt angår oplysninger, som de får kendskab til gennem tilsynsvirksomheden. Hensynet til klientfortroligheden kan derfor ikke begrænse advokatens pligt til at udlevere efterspurgte oplysninger, jf. herved *Vestre Landsrets dom af 5. juli 2019*, sag BS-27183/2018 (hvoraf også fremgår, at Advokatrådet accepterer, at klientnavne i breve med pris- og opdragsbekræftelse kan anonymiseres).

7.3. Tilsynsreaktioner

7.3.1. Oversigt

Afhængig af karakteren af den risiko for regelbrud eller det konstaterede regelbrud, som Advokatrådets tilsyn afdækker, står en række tilsynsreaktioner til Advokatrådets disposition. I det følgende omtales de *reaktioner*, som benyttes i det

almindelige tilsynsarbejde. Reglerne om *sanktioner* i anledning af uregelmæssigheder i forbindelse med klientkontoen og advokaters forsikrings- og garantiforhold behandles i afsnit 20.4.6 nedenfor.

Offentliggørelse: De tilsynsreaktioner, som et tilsynsbesøg måtte udløse, offentliggøres for de flestes vedkommende ikke. Med virkning fra 1. januar 2021 gælder dog den særlige regel, at tilsynsreaktioner i anledning af tilsidesættelse af pligterne efter hvidvaskloven offentliggøres med navnet på (som udgangspunkt) vedkommende *advokatfirma* og kun under særlige omstændigheder på den enkelte *advokat*, jf. hvidvasklovens § 64 a, stk. 1 og 3.

7.3.2. Samtale med kredsbestyrelsen

Med hjemmel i § 1 i bekendtgørelse nr. 1423 af 11. december 2007 om indkaldelse af advokater m.v. til en samtale med kredsbestyrelsen kan Advokatrådet beslutte, at en advokat, hvis det må antages, at denne groft eller gentagne gange har tilsidesat de pligter, som stillingen medfører, skal indkaldes til en samtale med kredsbestyrelsen i en nabokreds til den, hvori advokatens firma er beliggende. Ifølge § 2 gælder dette, uanset at der allerede verserer sager ved Advokatnævnet mod advokaten. Advokaten har pligt til at deltage i samtalen, jf. § 4. Efter samtalen udfærdiger kredsbestyrelsen et udkast til rapport, som i endelig form, efter at kredsbestyrelsen har modtaget advokatens eventuelle bemærkninger, sendes til Advokatrådet, jf. § 6.

Bekendtgørelsen, der har hjemmel i RPL § 145, stk. 1, der i øvrigt omhandler kredsbestyrelsernes arbejde, blev indført som et led i den generelle revision af retsplejelovens regler om advokaters virksomhed ved lov nr. 520 af 6. juni 2007. Gennemførelsen af en sådan samtale er et led i Advokatrådets tilsyn med advokaterne, og såvel Advokatnævnet som domstolene anser derfor en advokats umotiverede tilsidesættelse af pligten til at deltage i en samtale med kredsbestyrelsen som et groft brud på god advokatskik, jf. *ANK af 30. november 2016*, sagsnr. 2016-2014. I den nævnte kendelse gengives Justitsministeriets skrivelse af 27. oktober 2016, hvori ministeriet giver udtryk for den – ikke overraskende – holdning, at der ikke er noget til hinder for, at en advokat, der er medlem af Advokatnævnet, indkaldes til en sådan samtale. Kendelsen er stadfæstet ved *Københavns Byrets dom af 22. november 2017*, sag nr. BS 38A-1915/2017.

7.3.3. Pålæg om klientkontoerklæring

Også advokatens undladelse af at indsende klientkontoerklæring betragtes som et brud på god advokatskik. Advokatsamfundet gennemgår samtlige indsendte klientkontoerklæringer. Er der mangler ved erklæringen, eller kan der på grundlag af erklæringen konstateres uregelmæssigheder i advokatens håndtering af klientkontomidler, står en række beføjelser efter klientkontovedtægten til Advokatrådets rådighed. Rådet (i praksis repræsentanter for Regel- og Tilsynsudvalget) kan således efter klientkontovedtægtens § 16, stk. 1, til enhver tid og uden angivelse af grund pålægge en advokat inden for en kort frist fastsat af rådet at indsende en klientkontoerklæring som nævnt i vedtægtens § 14. Har en advokats klientkontobogføring været mangelfuld, eller har han i øvrigt overtrådt reglerne om behandlingen af betroede midler, kan Advokatrådet pålægge advokaten for en periode, som rådet fastsætter, eller indtil videre at indsende klientkontoerklæringer hvert kvartal eller med andet mellemrum, som rådet fastsætter, jf. § 16, stk. 2.

7.3.4. Revisorundersøgelse

Foruden disse oplysningsskridt kan Advokatrådet, jf. § 17, stk. 1, når det i øvrigt finder særlig anledning dertil, beslutte at undersøge, om advokaten overholder regler om behandlingen af betroede midler. Dette sker ca. 15 gange om året (jf. oplysningen herom i *U 2016.377 V*). Undersøgelsen varetages i givet fald af en revisor, som rådet udpeger.

Advokaten har også pligt til at medvirke til en sådan undersøgelse. Se herom RPL § 143, stk. 3 og 4, jf. herom afsnit 7.2.2. Denne pligt indebærer ifølge klientkontovedtægtens § 17, stk. 2, at advokaten skal meddele oplysninger om sin forretningsførelse og sine personlige økonomiske forhold, ligesom han skal fremlægge alt materiale, som den, der foretager undersøgelsen, eller Advokatrådet skønner har betydning for undersøgelsen. I *U 2021.4089 ØLK* havde fogedretten under en umiddelbar fogedforretning pålagt en advokat at give Advokatrådet indsigt i posteringer, der over en periode på næsten fire år har foretaget på en konto, som advokaten benyttede både som firmakonto og privat. Landsretten tiltrådte, at posteringerne, selv om de kun fandtes i digital form, var omfattet af begrebet »rørligt gods« i RPL § 528, og at hensynet til at føre en effektiv kontrol med klientkontomidler vejede tungere end hensynet til at hemmeligholde advokatens private transaktioner.

Ifølge § 17, stk. 3, afholdes udgifterne ved fremskaffelse af revisorattest eller foretagelse af undersøgelse i de i tilfælde, der nævnt i §§ 17, stk. 1, og 16, stk. 2, af Ad-

vokatsamfundet, hvis det viser sig, at advokatens forhold er og har været i orden. I modsat fald må advokaten selv afholde udgifterne, dog at Advokatrådet, når omstændighederne taler derfor, kan bestemme, at udgifterne helt eller delvis afholdes af Advokatsamfundet. Denne regulering stemmer med, hvad der i øvrigt gælder på områder af lovgivningen, der giver en part hjemmel til at forlange særlige undersøgelser gennemført, se herved *Mads Bryde Andersen*: Praktisk aftaleret (2019), s. 371 f. I *U 2016.377 V* kunne Advokatrådet ikke dokumentere, hvordan beslutningen om at gennemføre cn revisorundersøgelse var truffet. Da landsretten herefter ikke kunne fastslå, at den var truffet i overensstemmelse med klientkontovedtægtens regler, fandt den ikke grundlag for at lade advokaten bære omkostningerne ved undersøgelsen (der i øvrigt havde været forgæves på grund af advokatens vægring ved at medvirke).

7.3.5. Konkursbegæring

Efter RPL § 143 a, stk. 3, nr. 1, jf. stk. 4, skal skifteretten underrette Advokatrådet, når den modtager en begæring om rekonstruktionsbehandling eller konkurs mod en advokat, en advokatfuldmægtig, en partner eller et advokatselskab.

Advokatrådet har ingen mulighed for selv at fratage en advokat rådigheden over dennes bo, hvis der opstår bestyrket mistanke el.lign. om, at advokaten er i færd med at misbruge sin rådighed over betroede midler. Ønskes dette, må Advokatrådet begære advokaten erklæret konkurs. Derimod kan rådet, jf. § 18, bestemme, at advokaten ikke uden samtykke af en advokat, der udpeges af rådet, må hæve på konti, hvorpå betroede penge indestår, hvis det »med føje« må antages, at en advokat groft har tilsidesat klientkontovedtægtens bestemmelser. Man taler her om, at advokaten er sat under »klientkontoværgemål«.

7.3.6. Indbringelse for Advokatnævnet

Ifølge RPL § 143, stk. 2, kan Advokatrådet, hvis det finder, at en advokat ikke har handlet i overensstemmelse med de pligter, stillingen medfører, indklage den pågældende for Advokatnævnet. Tilsvarende gælder for advokatselskaber. Om behandlingen i Advokatnævnet og om nævnets sanktionsmuligheder henvises til kap. 20.

KAPITEL 8

Integritetsregulering

8.1. Almindelige spørgsmål

8.1.1. Problemstillingen

Udgangspunkt: Det er et grundlæggende princip i advokatretten, at advokaten skal drive sin virksomhed under rammebetingelser, der sikrer ham en betydelig grad af integritet. Heri ligger, at advokaten ikke alene skal være fri af uvedkommende økonomiske og personlige *interesser* (jf. om disse spørgsmål kap. 10), men også, at han skal virke under rammebetingelser, der sikrer ham evnen til at *se klart* og handle i overensstemmelse hermed. Det er disse sidste spørgsmål, der behandles i dette kapitel.

Integritet: Begrebet integritet beskriver den egenskab, der kendetegner en person, der er i stand til at disponere frit i relation til sit bagland, uanset den relation han har til en anden person eller en anden interesse. Besidder man integritet, er man uafhængig af andres indflydelse eller kontrol. Reglerne om integritet befinder sig derfor tæt på reglerne om interessekonflikter. Men forskellen mellem de to typer af regler er klar. Hvor interessekonfliktreglerne søger at holde advokaten fri af *uvedkommende* interesser, søger integritetsreguleringen tillige at sikre, at advokaten ikke kommer så tæt på de sagsinteresser, der i sig selv kan være nok så *vedkommende* (dvs. saglige), men som i den konkrete situation indebærer en fare for, at advokaten så at sige gør sit arbejde »*for* godt«.

Grænsen mellem at gøre sit arbejde »godt nok«, henholdsvis »for godt« berører et af de vanskeligste områder af advokatretten: På den ene side gennemsyrer det hele advokatretten, at advokaten fuldt og helt skal varetage sin klients interesser. Men på den anden side er det også klart, at advokaten bør være filter for de

synspunkter, klienten ellers ville fremsætte, og på de *midler*, klienten ellers ville bruge for at gennemføre sit krav. Derfor er reglerne om advokatens integritet ikke alene *vanskelige*, fordi så modsatrettede hensyn spiller ind. De er også relativt *upåagtede*, fordi advokaten i de kritiske situationer ofte netop vil føle, at han udfører opdraget så godt.

Som det gælder for andre områder af advokatretten, sammensætter reguleringen sig af en række specifikke regler med forskelligt udspring. De fleste af reglerne findes i retsplejeloven. Men der er stor forskel mellem dem – såvel i afgrænsningen af den *beskyttelsesinteresse*, de hver for sig varetager, som i deres *retsvirkninger*.

Uafhængighed af parter og myndigheder: Nogle af reglerne søger at tilgodese, at advokaten ikke mister sin integritet, fordi han kommer under en *anden parts* eller myndigheds *kontrolsfære*. Her finder vi bl.a. de regler, der forbyder advokaten at tage ansættelse hos visse myndigheder mv., jf. nærmere afsnit 8.2. Ligeledes kan reglerne om ejerskab til advokatfirmaer, jf. RPL § 124, ses som udtryk for en sådan regulering, se hertil afsnit 6.2. Endelig kan man betragte RPL § 143, stk. 1, hvorefter »Det Danske Advokatsamfund udgøres af alle danske advokater«, som en sikring af advokaternes integritet. At det i konsekvens heraf er Advokatrådet, der »fører tilsyn« med advokaterne, jf. stk. 2, indebærer, at dette tilsyn *ikke* udføres af en statslig institution eller af domstolene.

> Det er dog langtfraudelukket, at advokaternes uafhængighed kunne gennemføres ved en anden ordning end den her valgte. Således fører Domstolsstyrelsen et vist tilsyn med domstolenes »bevillingsmæssige og administrative forhold«, jf. nærmere § 1 i lov om Domstolsstyrelsen, nu lovbekendtgørelse nr. 390 af 25. april 2017. Styrelsen er en selvstændig statsinstitution, der ledes af en bestyrelse og en direktør, jf. § 2, stk. 1. I USA formuleres de krav, der gælder for advokatens virke ved domstolen, ved de regler, der gælder for den enkelte domstol (*bar*), se hertil afsnit 2.3.8. Også de norske advokatregler indebærer en betydelig grad af offentligretlig regulering. Se hertil afsnit 2.3.2.

Klarsyn: Andre regler angår advokatens forhold til sin klient. Hensynet er her, at advokaten ikke må inciteres til at tilsidesætte hensynet til tredjemand og til processen unødigt, jf. diskussionen herom s. 523 f. Her finder vi de regler, der på forskellige måder sikrer, at advokaten holder sig på afstand af sin klients interesser i opdraget. Disse regler gennemgås i afsnit 8.3, idet problemerne vedrørende den ansatte advokat er henskudt til særlig behandling i afsnit 8.4.

Samlet karakteristik: Reglerne om denne integritetsbeskyttelse har det overordnede formål at sikre advokaten mod en indflydelse fra offentlige eller private interesser, der kan fastlåse ham i sit syn på sagens materie eller bringe ham under et personligt eller følelsesmæssigt pres, selv om han set fra en umiddelbar betragtning netop herved var fuldt og helt fokuseret på klientens interesser. Reguleringen udgør en af de grundpiller, hvorpå den professionsretlige regulering af advokatvirksomheden bygger: Jo mere man kan regne med, at advokaten udtaler sig ud fra egen overbevisning (og ikke bare fordi klienten betaler ham for det), desto større respekt vil der stå om advokaten i retsordningen. Ud fra den tanke, at et retssystem ikke er bedre end sin advokatstand, kan kravene til dennes uafhængighed anskues som en del af de elementer, hvorpå et frit og demokratisk retssamfund hviler. Advokatens uafhængighed er ligefrem blevet sammenlignet med dommerens uafsættelighed, se herved *Axel H. Pedersen*: Indledning til advokatgerningen II (1963), s. 40.

Advokatprofessionen er langtfraden eneste profession, der gennem lovgivning eller ved andre pligter søger at understøtte sin integritet. Som anført i afsnit 1.4.2 foreskriver revisorlovens § 24, stk. 1, at en revisor, der afgiver erklæringer efter lovens § 1, stk. 2 (dvs. udfører revisionsopgaver), skal være uafhængig af den virksomhed, som opgaven vedrører, og § 24, stk. 2, at revisor ikke er uafhængig, når der foreligger omstændigheder, der er egnet til at vække tvivl hos en velinformeret tredjemand om revisors uafhængighed Ligeledes opstiller lov om finansielle rådgivere, investeringsrådgivere og boligkreditformidlere § 9, forsikringsformidlingslovens § 16 og fondsmæglerselskabslovens § 47 krav om, at de omfattede persongrupper for at bruge betegnelsen »uafhængig« skal opfylde en række nærmere specificerede krav, jf. hertil *Lars Lindencrone Petersen, Peer Schaumburg-Müller & Erik Werlauff*: Finansielle virksomheder – regler og rapportering (2021), s. 120 og 138.

Uafhængighedsregler gælder også for talrige andre juridiske rådgivningsroller: Uden en embedsmandsstand, der i hvert fald er uafhængig af det politiske system i henseende til det faglige indhold af betjeningen, vil der opstå risici for magtfordrejning og magtmisbrug, se hertil betænkning 1443/2004 om embedsmænds rådgivning og bistand, s. 45, og Kodex VII – Syv centrale pligter, s. 8 ff. Selv helt ned i den udøvende magts yderste led, i politiets arbejde, finder man tankegange, der betoner idealer som upartiskhed og respekt for den enkelte. Disse tankegange er fx udtrykt i det idegrundlag for politiet, som Justitsministeriet godkendte i 1998. Heraf fremgår bl.a., at politiet skal »optræde retfærdigt, upartisk, og med respekt for det enkelte menneske og dets rettigheder, således at politiet har borgernes agtelse og tillid«, her citeret fra *Ib Henricson*: Politiret (2022), s. 145. Kravene til politifolks uafhængighed understreges dernæst ved de særlige regler, der begrænser politifolks adgang til bibeskæftigelse, se a.st., s. 64 med henvisning til Rigspolitichefens kundgørelse I nr. 17, der uddyber tjenestemandslovens § 17. Som påpeget i afsnit

1.5.2 pålægger RPL § 96, stk. 2, dernæst den offentlige anklager en pligt til at påse, ikke blot at strafskyldige drages til ansvar, men også at forfølgning af uskyldige ikke finder sted.

8.1.2. Historisk og komparativt perspektiv

Den advokatretlige integritetsregulering kan anskues fra forskellige perspektiver, der hver for sig kaster lys over de formål, reglerne tjener.

Integritet og professionalisme: Som nærmere uddybet i afsnit 1.2.2 kendetegner det de liberale erhverv, at deres udøvere ikke udelukkende har en skyldighed over for klienten, men også over for tredjeparter og samfundet. Det siger sig selv, at advokaten gerne må tage sin klients parti. Men i valg af såvel strategiske mål som praktiske skridt er det også hans opgave at filtrere klientens umiddelbare og subjektive ønsker til processen, så den kan foregå sagligt og effektivt og med et minimalt ressourceforbrug. Heri ligger bl.a. en pligt til i rimeligt omfang at verificere korrektheden af klientens påstande, jf. nærmere afsnit 15.2.2 om advokatens sandhedspligt.

Advokatens magt og uafhængighed: I et magtperspektiv (se herom s. 84 f.) kan reglerne for det andet ses som udtryk for en magtfordeling. Det følger således af en demokratisk samfundsideologi, at man opnår den bedste afbalancering af magten i samfundet, hvis de forskellige magthavere bringes i en position over for hinanden, der indebærer, at de har mulighed for at kontrollere hinanden.

I det omfang man antager, at advokaten i kraft af sin særlige stilling i retssystemet anses som »magthaver«, følger det af denne tankegang, at retssystemet på den ene side må sikre ham denne *magt*, men på den anden side også sikre advokaten en *uafhængighed* over for de aktører, der kan tænkes at begrænse denne magt: klienten, domstolsvæsenet og statsmagten. Dermed er der behov for at indføre det princip om *checks and balances*, der tilsvarende ligger til grund for grundlovens § 3: Advokaten forsyner domstolen med grundlaget for dommen og påvirker dermed den magt, der udfoldes ved domsafsigelsen. Dommeren afgør sagen, men afgørelsen kan som udgangspunkt appelleres mindst én gang. Se generelt om denne pointe *Deborah L. Rhode & Geoffrey C. Hazard, Jr.*: Professional Responsibility and Regulation (2007), s. 45 ff.

Vekslende behov: Som anført i afsnit 1.1.1 er behovet for en uafhængig advokatstand særligt påtrængende i et korrumperet retssystem. Når myndigheder eller domstole ikke er indstillet på selv at »pleje ret«, er det nødvendigt, at de advokater, der virker i retssalen, kan optræde som en slags vagthunde og synliggøre magtmisbrug. I et velfungerende retssystem har advokaten en grundlæggende pligt til at gøre brug af de retsmidler, retssystemet selv stiller til rådighed. Virker de ikke efter hensigten, bør han påpege fejl og mangler over for relevante beslutningstagere. Dermed virker advokaten både til støtte for de *klienter*, der er ofre for misbrugshandlinger, og til gavn for *retssystemet*. Begge roller kan dog kun spilles, hvis advokaten er uafhængig af den statsmagt, der i givet fald står for skud.

En sådan uafhængighed er navnlig påtrængende, når samfundet er besat af fremmede statsmagter. Dette sås bl.a. under den tyske besættelse af Norge og under de kommunistiske samfund i Østeuropa, se herved *Axel H. Pedersen*: Indledning til advokatgerningen II (1963), s. 38 ff., og *Hans Petter Graver*: Okkupasjonstidens Høyesterett – Høyesterett i Norge 1941-1945 (2019).

8.1.3. Retlig regulering

Som nævnt sikres danske advokaters integritet af en række forskelligartede særregler.

Aftalefrihed: Det mest principielle udslag af den integritetsregulering, der omgiver dansk advokatret, følger af RPL § 125, der fastslår, at en advokat kun i de tilfælde, hvor loven indeholder særlige bestemmelser derom, er forpligtet til at påtage sig udførelsen af en retssag. Der gælder i konsekvens heraf et almindeligt princip om aftalefrihed for advokater, og undtagelser herfra skal have lovhjemmel. En sådan hjemmel findes fx i relation til udførelsen af beneficerede opdrag, jf. RPL §§ 334 og 733. Se nærmere hertil afsnit 18.2.1.

Som omtalt i afsnit 2.3.5 kan man også se denne problemstilling i et modsat perspektiv. Således anses det i engelsk advokatret netop som udtryk for den uafhængighed, som en barrister er underlagt, at denne er pligtig at påtage sig udførelsen af enhver sag, der henvises til ham (*the cab rank rule*). se nærmere herom *Lene Ebervall*: Försvarerens roll (2002), 126 ff.

Uafhængighed og honorerining: I andre lande – og tidligere i dansk ret – har uafhængighedskravet ført til begrænsninger i, hvordan advokaten kunne lade sig honorere for sin bistand. Den tidligere regulering, der sikrede faste priser på en

række advokatydelser, ansås som en sikring af advokatens uafhængighed af klienten: Når honoraret for advokatens bistand ligger fast ved beslutning *udefra*, er der pr. definition ingen interessekollision i det *interne forhold* mellem advokat og klient. I nyere tid er denne opfattelse forladt herhjemme. Dette er sket i erkendelse af, at prisen for de særregler, der har søgt at sikre advokatens uafhængighed, har været betalt gennem for vidtgående konkurrencefordele, se hertil generelt i afsnit 11.4.

> En stærk håndhævelse af advokatens uafhængighed, med heraf følgende betydelige konkurrencefordele, ses fx i tysk ret, hvor både advokaters og notarers uafhængighed er sikret gennem de *Gebührenvorschriften*, som er indeholdt i Gerichtskostengesetz afsnit 6 (§§ 34-38), og som ud fra transaktionens værdi og karakter fikserer de honorarer, notaren beregner sig for sin bistand. Se herved *Christoph Reithmann, Manfred Blank & Klaus Rinck*: Notarpraxis (2001), s. 14.

Generalkausulen: Sidst men ikke mindst sikres advokatens integritet gennem generalklausulen om god advokatskik i RPL § 126, stk. 1. At der består en nær forbindelse mellem uafhængighed og »god advokatskik«, følger af den rolle, som både den rådgivende og partsrepræsenterende advokat spiller under udførelsen af et opdrag: Er advokaten ikke fuldstændig uafhængig af uvedkommende interesser, vil klienten miste et væsentligt grundlag for den tillid, som er en væsentlig kvalitet ved såvel rådgivning som partsrepræsentation.

AER: AER 2004 indeholdt i pkt. 3.2.9 en regel, hvorefter en advokat bør afstå fra at indgå i økonomiske dispositioner med en klient, hvis der herved opstår risiko for, at advokaten ikke længere kan bevare sin uafhængighed og personlige integritet i forhold til klienten. Samme regel – men nu i et interessekonflikt- og ikke et uafhængighedsperspektiv – findes i dag i AER art. 8, stk. 2, nr. 6. Se nærmere hertil s. 482.

Advokat for sig selv? Hverken generalklausulen eller AER afskærer advokaten fra at repræsentere sig selv i egne sagsforhold (»være sin egen advokat«). Retten hertil har ikke grundlag i advokatretlige eller advokatetiske overvejelser, men bygger på en grundlæggende opfattelse af, at *enhver* (og dermed også advokater) skal kunne føre sin egen sag. Dette grundsyn finder udtryk i de fleste moderne retsplejeordninger. Efter en formel betragtning vil man derfor heller ikke kunne retfærdiggøre et forbud mod, at advokaten også fører sag for et selskab, som han ejer

samtlige aktier i. Den formelle betragtning, at der er tale om en adskilt juridisk person, fjerner ikke opfattelsen fra det grundlæggende princip om retten til at gå i rette for sig selv.

> Møder advokaten som selvmøder, tilkendes ikke sagsomkostninger (ud over en eventuel retsafgift), Dette gælder, uanset om sagen udspringer af advokatvirksomheden eller af andre forhold, jf. fx *FM 2011.2 ØLK* og *U 2020.259 ØLK*. Er parten et advokatinteressentskab eller et advokatselskab, som er repræsenteret ved en advokat, tillægges dette sædvanlige sagsomkostninger, uanset om advokaten er ansat i selskabet eller medejer af dette, jf. *U 2016.580 VLK* og *U 2017.2095 HK*.

8.2. Uafhængighed af embedsværket

8.2.1. Problemstillingen

En person, der indtager en stilling, der indebærer et tjenesteforhold, underlægger sig dermed en pligt til at efterkomme lovlige tjenestebefalinger. I den offentlige forvaltning er denne pligt tilmed sanktioneret strafferetligt, jf. STRFL § 156, der i medfør af henvisningsbestemmelsen i RPL § 129 gælder tilsvarende for advokater i egen virksomhed: Når advokaten under virke i offentlig tjeneste eller hverv »nægter eller undlader at opfylde pligt, som tjenesten eller hvervet medfører, eller at efterkomme lovlig tjenstlig befaling«, kan han straffes med bøde eller fængsel indtil 4 måneder. Bestemmelsen afgrænser sig til en tjenestebefaling, der er »lovlig«.

Ulovlige tjenestebefalinger skal hverken ansatte advokater eller andre embedsfolk efterleve. Tilsvarende må en ansat advokat afslå at udføre en ordre, hvis effektueringen heraf ville udgøre et brud på god advokatskik.

Dette skisma er velkendt – og helt parallelt – for virksomhedsadvokater, se hertil afsnit 8.4.2. Alligevel har man valgt at foregribe skismaet gennem regler, der sætter forskellige grænser, alt efter om advokaten optræder som privat eller offentligt ansat:

8.2.2. Stillinger i justitsvæsenet

Hovedreglen: Det følger af RPL § 122, at udøvelse af advokatvirksomhed ikke kan forenes med en juridisk stilling ved domstolene, anklagemyndigheden eller politiet. En advokat, der ønsker at indtræde i en sådan stilling, skal deponere sin bestalling, jf. RPL § 141. Bestemmelsen rummer ingen mulighed for dispensation.

Den stammer fra § 6 i sagførerloven af 1868 og var primært begrundet med beskæftigelsesmæssige hensyn, dels med hensynet til staten, »eftersom Embedsmanden skylder Embedet hele sin tid«, se RT 1867-68, tillæg A, sp. 972 f. Bestemmelsen er altså ikke begrundet i en magtadskillelsestankegang, hvorefter uafhængighed mellem de forskellige former for magt antages at sikre mod magtmisbrug. Det forhold, at en person den ene dag *procederer* en sag for næste dag at *dømme* i en anden, kan tværtimod ses som udtryk for en nyttig vekselvirkning, der er egnet til at berige hver af de respektive gerninger. En sådan vekselvirkning er da også velkendt, når procederende advokater lejlighedsvis fungerer som voldgiftsdommere. Man kan derfor overveje, om ikke tiden er inde til at fjerne denne historiske reminiscens.

Det danske forbud går da også videre end det forbud, der er gældende i andre sammenlignelige retsordninger. I den norske domstollovs § 229, 1. led, er forbuddet fx formuleret som følger: »Embedsmenn i dømmende stilling, rettsskrivere og fylkesmenn, fullmektiger og betjenter hos dem og tjenestemenn ved påtalemyndigheten og politiet kan ikke utøve advokatvirksomhet. Første punktum gjelder ikke advokater som er oppnevnt til tjeneste i en sådan stilling for kortere tid eller i en enkelt sak. Kongen bestemmer om noen annen offentlig tjeneste skal være til hinder for å utøve advokatvirksomhet.« Se nærmere om bestemmelsen *Geir Woxholth*: God advokatskikk (2018), s. 170 ff.

Specialregler: Bestemmelsen er ikke til hinder for hverv ved domstolene og politiet i tilfælde, hvor det følger af lovgivningen, at hvervet skal udøves af en advokat. Dette fremgår vel ikke af bestemmelsen, men i sådanne tilfælde viger dens forbud efter princippet om *lex specialis*. Et eksempel herpå findes i RPL § 1 a, stk. 4, om Den Særlige Klageret.

Ifølge ordlyden er bestemmelsen derimod til hinder for, at en advokat vælges som repræsentant for arbejdsgiver- eller lønmodtagersiden i *Arbejdsretten*. I praksis udpeger organisationerne dog ofte advokater til at virke som partsudpegede dommere i Arbejdsretten. Denne praksis er næppe betænkelig. Bestemmelsen må derfor forstås således, at »domstolene« skal forstås som de ordinære domstole, hvorfra der er appeladgang til Højesteret. Hermed falder Arbejdsretten udenfor. Ligeledes er det almindeligt, at advokater udpeges som lægdommere i *boligretterne*, se fx *U 2002.1144 Ø*. Også i relation til sådanne udpegninger har man retspraksis sat sig uden for ordlyden.

8.2.3. Stillinger i forvaltningsapparatet

I medfør af § 122, stk. 2, kan udøvelse af advokatvirksomhed ikke forenes med nogen *stilling* i det offentliges tjeneste, medmindre justitsministeren i særlige tilfælde gør undtagelse herfra. Virksomhed som advokat udelukker dog ikke antagelse som medhjælper for en statsadvokat eller fra bemyndigelse til at optræde som anklager i en enkelt sag, jf. lovens § 106. Se om disse bestemmelser i afsnit 1.5.2.

Bestemmelsen er nærmere uddybet i cirkulæreskrivelse nr. 29 af 6. januar 1960 samt cirkulære nr. 97 af 6. maj 1965 (efter vedtagelsen af lov nr. 149 af 21. april 1965, der indsnævrede de tidligere gældende muligheder for, at advokater kunne opretholde beskæftigelse i det offentliges virksomhed). Heraf følger, at ikke alene tjenestemænd i statens tjeneste, men også overenskomstansatte vil blive omfattet af bestemmelsen. Endvidere omfatter den alle, der er ansat i kommunal tjeneste eller i særlige forvaltningsenheder som fx Danmarks Nationalbank. For statstjenestemænd indebærer tjenestemandslovens § 17, at tjenestemanden kun må have beskæftigelse ved siden af sin tjenestemandsstilling »for så vidt og i det omfang det er foreneligt med den samvittighedsfulde udøvelse af de til tjenestemandsstillingen knyttede pligter og med den for stillingen nødvendige agtelse og tillid«.

At man har opretholdt et forbud af denne art, kan muligvis støttes på en historisk-ideologisk opfattelse af, at advokatstanden skal være uafhængig af statsmagten, jf. de indledende bemærkninger herom i afsnit 8.1.2. Opfattelsen er dog primært relevant i sammenhænge, hvor der kan opstå en konflikt mellem advokatens »advokatvirksomhed« og den pågældende gerning. En sådan konflikt vil ofte forekomme. Derfor anses det for betænkeligt, at advokaten fører sag ved domstolene for den pågældende forvaltning eller rådgiver borgere ved brug af advokattitlen. Konflikten opstår ikke, når advokaten er udpeget i sin personlige egenskab (og med viden om, at han er advokat) til at virke som nævnsmedlem el.lign.

Bestemmelsen forbyder ikke kun advokater at blive ansat som tjenestemænd i statens tjeneste. Også overenskomstansættelse (som er den typiske ansættelsesform i dag for offentligt ansatte) omfattes. Derimod er bestemmelsen ikke til hinder for, at advokater udpeges som sagkyndige medlemmer i offentlige myndigheder (fx Erhvervsankenævnet) eller vælges eller udpeges til et politisk organ (fx som medlem af en kommunalbestyrelse eller borgmester). Af de grunde, der er redegjort for i afsnit 1.1.1, ser man ofte advokater i sådanne stillinger.

Andre retsordninger har en endnu mere indgående regulering af denne uafhængighed. Ifølge art. 30 i den japanske lov om praktiserende advokater (205/1949) kan en praktiserende advokat ikke samtidigt indtage noget betalt of-

fentligt embede bortset fra de positioner, som er udtrykkeligt nævnt i bestemmelsen.

8.3. Uafhængighed af klientinteresser

8.3.1. Almindelige bemærkninger

Udgangspunktet: Det er en grundlæggende retsopfattelse og er ligeledes udtrykt i AER art. 39, at advokaten skal være uafhængig under udøvelsen af sin virksomhed. Det er advokaten, der fører sagen, og som ved at stille sig foran klienten i retten mv. står personligt på mål for klientens krav og interesser. Retsgrundlaget for kravet ligger i RPL § 126, stk. 1, der antages at give grundlag for et generelt forbud mod *følgagtighed*, jf. nærmere afsnit 8.3.2: Opstår der uenighed mellem advokaten og klienten om, hvordan sagen skal føres, må parterne skilles. Advokaten skal ikke tage imod ordrer fra klienten, hvis udførelsen af disse ordrer vil gå på tværs af advokatens opfattelse af, hvad der er etisk og juridisk korrekt.

AER: AER artikulerer på forskellige punkter de situationer og interessekonstellationer, der kan true advokatens uafhængighed. Ligeledes træder synspunkter frem i pkt. 2.1.1 i CCBE's Regler for god advokatskik inden for det europæiske fællesskab, der bl.a. betoner advokatens »fuldstændige uafhængighed af enhver uvedkommende påvirkning, især sådanne, som kan udspringe af hans personlige interesser eller pres udefra«. Tanken udtrykkes endnu klarere i de norske »Regler for god advokatskikk«, der i pkt. 1.2, 3. led, fastslår den dobbelthed, der ligger i uafhængighedsreguleringen: »Advokaten bør ikke identifisere seg med sin klient og har krav på ikke å bli identifisert med de standpunkter han forfekter for sin klient og de interesser klienten har.«

> Tankegangen er også kendt i andre sammenhænge. I *U 2006.1527 HK* fastslog Højesteret, at en konstitueret landsdommer var inhabil til at dømme i en sag mellem en lægemiddelproducent og en parallelimportør, fordi hun som advokat havde argumenteret for lægemiddelproducenters standpunkter i tvister, der svarede til den nu foreliggende. Hverken hun eller det advokatfirma, hvori hun var partner, havde repræsenteret nogen af partnerne i retssagen, men hun udtrådte, da hun blev konstitueret, af en sag mellem andre parter, der vedrørte det samme spørgsmål som den nu foreliggende. Sagen blev videreført af en partnerkollega og verserede fortsat, da landsretten afsagde kendelse om, at hun ikke var inhabil. Højesteret fandt på denne baggrund, at den konstituerede landsdommer havde været inhabil.

Som det fremgik af kap. 2, er den tanke, der her finder udtryk, nedarvet gennem historien: Alt efter retssystemets ordning anses advokaten som en aktør i retssystemet, hvis virke forudsætter en vis grad af uafhængighed såvel over for *klienten* (som ikke må give advokaten ordrer, som advokaten ikke kan stå inde for) som over for *omverdenen* (som ikke bør kunne hindre *access to justice* ved at lægge pres på advokaten).

Den psykologiske forklaring: For den praktiske håndtering af uafhængighedskravet spiller de psykologiske realiteter hovedrollen. Det er en velkendt psykologisk iagttagelse, at man tænker klarest om *andres* problemer. Jo tættere et problem kommer på en selv, desto vanskeligere er det at bevare rationaliteten. Ligesom en læge eller psykolog ikke bør tage sig selv i behandling, jf. bemærkningerne herom i afsnit 8.5.3, bør en advokat være tilbageholdende med at føre sine egne sager. Og selv om der ikke findes noget forbud mod, at advokater optræder som selvmødere (i hvilket tilfælde det blot er advokaten selv, der lider derunder), bør advokaten træde varsomt, når hans klients interesser kommer for tæt på ham selv.

At der er behov for et sådant filter, hænger sammen med nogle grundlæggende egenskaber, der gør sig gældende for personlige tvister og konflikter. Ifølge klassisk psykologisk konfliktteori vil parter, der befinder sig i en konflikt med hinanden, ofte udvikle et fjendskab, der kan føre til det endemål, at den ene part søger at undertrykke eller udrydde den anden part, se herved *Jens Bjerg* (red.): Gads Psykologileksikon (2011), s. 320. I takt med at parterne bevæger sig hen i sådanne *forsvarspositioner*, vil de gradvis miste evnen til at foretage saglige og objektive iagttagelser.

Opdragets karakter: Sådanne mekanismer har i sagens natur størst betydning, når der er tale om opdrag af en særlig følsom karakter, fx om familie- og arveforhold, straffesager eller forhandlinger om væsentlige beløb eller om klientens troværdighed. Behovet for at sikre advokatens integritet vil i almindelighed være mindre, hvis opdraget alene drejer sig om berigtigelse af en fast ejendom, administration af en formuemasse eller koncipering af et aftaledokument, om hvis indhold der er almindelig enighed. Når det diskuteres, om god advokatskik forbyder advokaten at påtage sig opdrag af den nævnte karakter, er det vigtigt at slå fast, at der er tale om en vurdering truffet i henhold til generalklausulen. Heri ligger, at der skal foretages en integreret afvejning, hvor opdragets karakter indgår med væsentlig vægt.

8.3.2. Forbud mod følgagtighed

Er der tale om opdrag af mere følsom karakter, får kravet om advokatens uafhængighed en ganske særlig betydning. Kravet tjener bl.a. til at modvirke, at advokaten går på akkord med den gældende professionelle standard og etik for at gøre sin klient, retten eller tredjemand *tilpas*.

Advokaten må med andre ord ikke være klienten *følgagtig*. Advokaten er ikke klientens skriverkarl: De ønsker, klienten har om opdragets udførelse, er advokaten kun forpligtet til at efterkomme, hvis advokaten selv finder grundlag herfor. Gør han ikke det, og kan advokaten og klienten ikke forliges om dette, bør advokaten udtræde. Fx fastslår pkt. 3.1.6 i de norske regler for god advokatskikk, at en advokat som har påtaget sig et opdrag, skal fuldføre det, hvis klienten ønsker dette, medmindre det viser sig, »[...] at klienten ikke vil følge advokatens råd i saken«.

Princippet kan udtrykkes så enkelt, at advokaten i sin sagsførelse skal være motiveret af ønsket om at gennemføre et *retskrav*. Dette skal ske så effektivt, men også så skånsomt, som muligt, og han skal i sin rådgivning anlægge en så objektiv og nøgtern vurdering af retstilstanden som muligt. Klientens behov for få »hævn« eller at gennemføre en ønsket transaktion må vige for denne overordnede interesse i at pleje ret. I udførelsen af opdraget skal advokaten med andre ord følge sin egen og ikke klientens overbevisning. Han må ikke ukritisk lade sig diktere af klienten, fx ved ordret at lade klienten bestemme indholdet af korrespondance og processkrifter.

Se til eksempel herpå *ANK af 14. december 1998* (omtalt af *Mogens Holm & Henrik Stakemann Spang-Hanssen*: God advokatskik – en håndbog (2002), s. 76), hvor en advokat blev pålagt en bøde på 2.500 kr. for at have accepteret at »stå som anmelder« på skøder, som et interessentskab, hvori advokaten var medejer, udfærdigede. Ligeledes følger det af uafhængighedskravet, at advokaten må underkaste ethvert krav, som klienten beder ham gøre gældende, en nøje vurdering, inden det sker.

Forbuddet mod at være følgagtig over for klientens uberettigede krav vedrørende sagsførelse gælder også, når advokaten virker i medfør af et advokatpålæg, jf. RPL § 259, stk. 2. Det gælder, uanset om det opdrag, der udspringer af advokatpålægget, beror på en aftale med klienten eller på en beskikkelse med hjemmel i RPL § 259, stk. 3, sidste pkt. I mange af de selvmødersager, der fører til advokatpålæg, har selvmøderen netop belastet sagen med vidtløftige påstande og proceskrav. Her kan man ligefrem argumentere for, at advokaten har en særlig pligt til at censurere klientens ønsker. Advokaten kan imidlertid ikke foretage

handlinger, som klienten udtrykkeligt har frabedt sig, heller ikke selv om handlingen muligvis ville gavne klientens sag, jf. Advokatrådets responsum omtalt af *Martin Korp Jensen* i Advokaten 1/2021, s. 54.

Fører uenigheden mellem advokaten og klienten i en sådan situation til, at advokaten frasiger sig opdraget, eller at klienten anmoder advokaten om at udtræde, vil konsekvensen være, at klienten betragtes som udebleven, hvis ikke det lykkes ham at få en anden advokat til at indtræde i stedet. Hviler opdraget på en aftale, vil advokaten være fri til at udtræde, hvis blot dette kan ske uden ulempe for klienten, jf. nærmere herom i afsnit 16.2.9. Er advokaten beskikket, jf. RPL § 259, stk. 3, sidste pkt., går vejen ud af opdraget gennem en begrundet anmodning til retten om afbeskikkelse.

8.3.3. Økonomiske interessefællesskaber

Begreb: Gennem generationer har advokater fra tid til anden etableret forretningsmæssige relationer til deres klienter, der går ud over det (juridiske) opdrag, der oprindelig førte parterne sammen. Tidligere var det almindeligt, at advokater indgik i *byggekonsortier* med deres klienter, se hertil *Axel H. Pedersen*: Byggeriets retlige og økonomiske organisation (1964), s. 228 ff., om advokatens stilling som aktionær i et byggeaktieselskab med omtale af kendelsen i Sagførerbladet 7-8/1937, s. 108 f. Et nutidigt eksempel herpå er, at advokaten bygger en særlig *administration* op for klienten, hvorved en formuemasse eller en organisation huses af advokaten. Til gengæld for at varetage det bekostelige arbejde med at etablere en sådan organisation vil advokaten måske ønske at betinge sig en uopsigelighed i aftalen med klienten.

Traditionelt har man ikke set retlige eller etiske betænkeligheder ved, at advokater indgår sådanne aftaler, hvis det sker på et fuldt oplyst grundlag præget af frivillighed hele vejen rundt. Man har fokuseret på, at ordningerne har imødekommet klienternes interesser og fx løst det problem, klienten måtte have med at finansiere sin advokatbistand. At advokaten i kraft af sit interessefællesskab med klienten har haft et særligt motiv til at udvise loyalitet over for denne, har man ikke set som problematisk. Denne opfattelse har i et konkurrenceperspektiv yderligere haft støtte af, at andre typer af rådgivere har haft mulighed for at tilbyde sådanne engagementer.

Det er imidlertid en kendsgerning, at et økonomisk interessefællesskab med klienten kan – og ofte vil – indebære en risiko for, at advokatens evne til at vurdere retsstillingen farves af dette interessefællesskab, og at hans evne til at modstå dristige løsninger svækkes. Se herved bemærkningerne i afsnit 8.3.1 om psy-

kologien ved at føre egne sager. Et sådant økonomisk interessefællesskab kan opstå på flere måder:

Fælles ejerskab: Som nævnt er der intet *retligt* forbud mod, at advokaten fører sin egen sag. Heraf må ligeledes følge, at advokaten kan føre en sag for et selskab, som han ejer samtlige aktier eller anparter i. For at man skal nærme sig et uafhængighedsproblem, må advokatens interesser kollidere med den interesse, *andre ejere* har. Her spiller retten til at føre egne sager ind med mindre vægt. Og samtidig kan man nærme sig et scenarie, der vil bringe advokaten i et afhængighedsforhold, hvis advokaten kan risikere at blive nedstemt af andre ejere i spørgsmål, der har at gøre med hans udførelse af sagen, eller i øvrigt blive påvirket af overmagten fra den øvrige ejerkreds.

På dette grundlag fastslår AER art. 8, stk. 2, nr. 5, den regel, at advokaten må afstå fra at påtage sig et opdrag, hvis han har »sådanne forretningsmæssige eller andre forbindelser til eller aftaler med klienten, at der derved opstår risiko for, at advokaten ikke kan give klienten rådgivning uafhængigt af uvedkommende interesser«. Bestemmelsen blev ændret under forberedelsen af reglerne (i 2005, dengang som pkt. 12.2, nr. 5). I det oprindelige forslag hed det, at advokaten ikke måtte have »sådanne forretningsmæssige eller andre forbindelser til klienten, at der derved opstår risiko for, at advokaten ikke kan bevare sin uafhængighed og personlige integritet i forhold til klienten«. Ved den endelige formulering, som reelt er uændret i dag, gav man derved problemstillingen en drejning, så spørgsmålet i højere grad vurderes som et spørgsmål om *interessekonflikter* end om *uafhængighed*. Bestemmelsen kan efter omstændighederne finde anvendelse i tilfælde, hvor advokaten modtager kapitalandele som vederlag (hvilket i AER 2022 anskues i et uafhængighedsperspektiv, jf. art. 57, sidste pkt., se herom i afsnit 8.3.4), men har et langt videre anvendelsesområde.

Sammenblandet økonomi: Det er som udgangspunkt i strid med uafhængighedskomponenten i generalklausulen i RPL § 126, stk. 1, at advokaten i forbindelse med enkelte opdrag blander sin økonomi sammen med klientens med den følge, at sagens udfald får samme betydning for advokaten som for klienten. AER fastsætter på denne baggrund i art. 57 et forbud mod, at advokaten indgår en aftale om, at hans vederlag skal fastsættes på en måde, som kan påvirke hans uafhængighed under udførelsen af hvervet. Denne generelle bestemmelse har afløst det specifikke forbud i AER 2019 pkt. 12.2, nr. 6, om aktievederlag (se herom i afsnit

8.3.4) og pkt. 16.2 (om vederlæggelse gennem en andel af det udbytte, der måtte opnås ved gennemførelse af en sag, også kaldet *pactum de quota litis*).

Derfor kan en advokat ikke for en klient påtage sig et opdrag, der vederlægges ved, at advokaten uddebiterer beløb svarende til, hvad der indvindes fra et antal modparter. En advokat, der tilknyttes en rettighedshaver med henblik på at rejse erstatningskrav for immaterialretlige krænkelser, må således holde de økonomiske relationer til klienten, der udspringer af salærkravet, adskilt fra de økonomiske relationer, der hidrører fra de indvundne erstatningsbeløb. Giver man advokaten frit løb til dels at identificere potentielle modparter, dels – reelt for egen regning – at opkræve beløb hos disse, risikerer man, at advokaten netop mister den uafhængighed, der normalt vil incitere ham til at censurere rejste krav, jf. om pligten hertil afsnit 13.1.4.

Grænserne er dog ikke hårfine. Forbuddet tager primært sigte på opdrag, der går ud på at indvinde et beløb fra en tredjepart. Angår opdraget rådgivning om en kommerciel forhandling, er betænkeligheden ved at give advokaten en økonomisk fordel af et heldigt udfald mindre. Der er normalt heller intet til hinder for, at advokaten selv investerer midler i den transaktion, opdraget omhandler, selv om dette også indebærer en sammenblanding af hans og klientens økonomi. Om vederlæggelse i kapitalandele se afsnit 8.3.4.

De nævnte begrænsninger angår alene selve advokatopdraget. I rollen som ikke-advokat gælder kun den begrænsning, der følger af RPL § 126, stk. 4, der forbyder en advokat »uden for sin advokatvirksomhed i forretningsforhold eller i andre forhold af økonomisk art« at udvise en adfærd, der er uværdig for en advokat. Kan der opstå tvivl om, hvorvidt advokaten driver advokatvirksomhed eller i erhvervsmæssigt øjemed anden virksomhed, der af kunderne kan forveksles med advokatvirksomhed, skal advokaten ifølge AER art. 26 af egen drift oplyse kunderne om, at denne virksomhed ikke drives som advokatvirksomhed og dermed ikke er omfattet af reglerne for advokatvirksomhed, og at virksomheden ikke er underlagt Advokatrådets tilsyn. Baggrunden for reglen er sammenbruddet i 2015 i en ikke-advokatvirksomhed, som i tæt forbindelse med en advokatvirksomhed med speciale i immaterialrettigheder drev virksomhed ved fordeling af immaterialretlige vederlag opkrævet via de forvaltningsretlige forvaltningsselskaber.

Salærdeling med ikke-advokater: AER art. 65, 1. pkt., forbyder en advokat at dele sit salær med andre end advokater. Efter ordlyden rammer forbuddet aftaler, der indebærer, at en del (dvs. en brøkdel) af det salær, der uddebiteres for en klient, som en fast ordning tilgår en ikke-advokat. Bestemmelsen har dybe historiske

rødder og genfindes i talrige advokatordninger, herunder i England og Wales (se Rule rC149 i BSB Handbook, November 2018). Lige så fast antaget dens bagved liggende princip er, lige så varierede er de hensyn, der bærer dette forbud.

Bestemmelsen bæres først og fremmest af ønsket om at undgå omgåelse af det forbud, der følger af RPL § 124, stk. 1, mod, at en advokat indgår i et kompagniskab med andre end advokater eller advokatselskaber. Tillader man en advokat at dele sit salær med en ikke-advokat, har man dermed reelt tilladt ham at gå i kompagniskab med den pågældende. Helt samme betænkelighed knytter der sig ikke til den *deling af omkostninger*, som advokaten kan indgå aftale om med en ikke-advokat inden for rammerne af et kontorfællesskab, jf. bemærkningerne i afsnit 6.4.1. Selv om økonomiske betragtninger egentlig burde tale for det, viser erfaringen, at samvirkende parter, der deler omkostningerne ved en aktivitet, ikke inciteres til at udvise gensidig loyalitet på samme måde som parter, der deler indtægterne.

En anden begrundelse for reglen er hensynet til advokatens *troværdighed* over for klienten. Tillod man fx advokaten en form for anvisningsprovision, der stod i forhold til udkommet af sagen, ville han reelt tjene to herrer, nemlig både klienten og lodtageren. En nærliggende konsekvens heraf ville være, at klienten totalt set kom til at betale mere for sin advokatbistand. Derfor foreskriver AER art. 66, 1. og 2. pkt., at en advokat hverken af kolleger eller andre må *kræve*, *modtage* eller *betale* honorar, provision eller andet vederlag for at henvise eller anbefale eller få henvist en klient. Disse bestemmelser suppleres med AER art. 62, der foreskriver, at advokaten »ubetinget« skal godskrive klienten den provision og de rabatter og lignende, han modtager fra *tredjemand*. Derimod er der intet troværdighedsproblem ved, at advokaten deler sine salærindtægter med en anden advokat, så længe advokaterne indgår i et kompagniskab, eller advokaten deler sit salær med overdrageren af et advokatfirma, som han har købt, jf. AER art. 65, 2. pkt.

En væsentlig del af begrundelsen for forbuddet er hensynet til transparens i advokat/klientrelationen, jf. nærmere herom afsnit 12.1.4. Man kan derfor stille spørgsmålet, om der i det hele taget foreligger »salærdeling« i AER's forstand, hvis det aftales – og senere fremgår tydeligt af en faktura – at et bestemt beløb eller en andel af det fakturerede salær vil blive videresendt til en anden angiven beløbsmodtager end udstederen af fakturaen. Dette spørgsmål må formentlig ud fra en ren ordlydsfortolkning efter omstændighederne besvares bekræftende. De hensyn, der ligger bag forbuddet mod henvisningsprovision, forhindrer dog næppe, at det i en advokatkæde er fastsat som et vilkår, at kædens medlemmer skal betale en vis procentdel af den omsætning, der hidrører fra henvisninger fra

andre kædemedlemmer, til drift af kæden. Et andet spørgsmål er, om parterne under visse betingelser vil kunne aftale at fravige forbuddet. Se herom afsnit 6.6.

Konkurrencerådet anbefalede i sin analyse af 14. januar 2021 »Konkurrencen i advokatbranchen«, at forbuddet mod salærdeling ophæves.

8.3.4. Vederlæggelse i kapitalandele

At yde en advokat betaling for sit arbejde gennem vederlag i kapitalandele hører nyere tid til. Denne praksis udviklede sig op gennem 1980'erne og kulminerede i det »bull market«, der opstod hen over årtusindskiftet, og som fik en brat afslutning med det såkaldte *dotcom*-crash, der tog sin begyndelse på de globale aktiemarkeder i foråret 2000, hvor aktier i nye teknologiske virksomheder oplevede betydelige og vedvarende fald. I årene frem til dette udviklede en række amerikanske advokatfirmaer en vederlagspraksis, der i forskellige udformninger var baseret på aktieoptioner. Parallelt hermed opstod i dansk ret et pres for at opnå medarbejderbeskyttelse i sådanne ordninger, som siden førte til lov nr. 309 af 5. maj 2004 om brug af køberet eller tegningsret til aktier mv. i ansættelsesforhold som ændret ved lov nr. 1524 af 18. december 2018 (aktieoptionsloven). I takt med at denne praksis udviklede sig, har man gradvis ændret synet på advokatens ret til at oppebære kapitalandelsoptioner i den virksomhed, klienten driver. En tilsvarende udvikling skete i USA, jf. *John S. Dzienkowski & Robert J. Peroni* i 81 Texas Law Review s. 405 ff. (2002) med kritik af denne liberalisering s. 497 ff.

Betænkelighederne er bl.a. følgende:

For det første består der en vis risiko for, at advokaten med bevidstheden om, at mange optioner udgør »lodsedler«, vil søge at blive *overkompenseret* for denne risiko ved at betinge sig en ganske betydelig optionstildeling. Det kan være vanskeligt at skabe overblik over denne del af aftalen, da forholdet afhænger af en rent forretningsmæssig vurdering af, om kapitalandelen bliver noget værd. Dette problem har stor praktisk betydning, eftersom optioner primært tilbydes i nystartede virksomheder, som der netop er betydelige forretningsmæssige risici forbundet med.

For det andet kan der hyppigere opstå risiko for *interessekonflikter*, når advokaten er aktuel eller potentiel aktionær i klientens virksomhed. Dette kan fx tænkes, hvis advokaten har begået en fejl under udøvelsen af opdraget, som han nu kan være tilskyndet til at dække over.

En tredje betænkelighed ligger i risikoen for, at advokaten *mister interessen* for sin klient (og dermed måske motiveres til at præstere en ikke optimal indsats), hvis det – af grunde, der intet har med opdraget at gøre – senere i opdraget viser

sig, at aktieoptionerne bliver værdiløse. I disse tilfælde vil advokaten kunne miste sin motivation til at udføre opdraget på et tidligere tidspunkt, end hvis opdraget blot skulle vederlægges efter timebetaling. Dermed vil kvaliteten af den bistand, advokaten skulle præstere, kunne reduceres i samme takt som optionerne mister deres værdi.

Dertil kommer endelig de *praktiske vanskeligheder*, der består i, at et advokatfirma, der i øvrigt er baseret på et forretningsmæssigt princip om at fordele overskuddet årligt, nu opbygger skjulte reserver i form af de optioner, der måske – måske ikke – viser sig værdifulde efter den aftalte bindingsperiode.

Den danske udvikling: Ifølge AER art. 57, 1. pkt., må en advokat ikke indgå aftale med klienter eller andre om, at advokatens honorar skal fastsættes på en måde, som kan påvirke advokatens uafhængighed og personlige integritet under udførelsen af hvervet. I 2. pkt. anføres specifikt, at dette også gælder ved honorering i kapitalandele o.lign.

> Forbuddet mod, at en advokat modtager vederlag i form af kapitalandele, har ført en temmelig omtumlet tilværelse. AER 2002 forbød i pkt. 2.1.2 en advokat at påtage sig en opgave vedrørende et selskab, hvori advokaten havde eller ville kunne få ejerinteresser, »hvis hans stilling som fri og uafhængig advokat vil kunne blive påvirket af ejerinteresserne«. Om denne bestemmelse se det korte referat fra advokatmødet i 2001 i Advokaten 7-8/2001, s.161 f., og *Henning Zacho Larsen* i Advokaten 3/2002, s. 61 ff. I AER 2005 blev bestemmelsen herom flyttet til afsnittet om interessekonflikter, se pkt. 3.2.1, nr. 8, og hertil *Anne Birgitte Gammeljord & Henning Zacho Larsen* i Advokaten 1/2005, s. 5 ff. Med 2022-udgaven af AER anskues spørgsmålet nu – hvilket også forekommer mere retvisende – på ny i et ufhængighedsperspektiv snarere end i et interessekonfliktperspektiv.

Bestemmelsen lægger op til en konkret vurdering. Det er således vanskeligt at forestille sig, at advokatens uafhængighed skulle komme under pres, hvis tildelingen af kapitalandele er vederlag for advokatens bistand med stiftelse og øvrig etablering af klientens selskab, mens det forekommer mere nærliggende, at advokaten vil kunne lade sig lede af uvedkommende hensyn, hvis værdien af de kapitalandele, han vil blive tildelt, afhænger af udfaldet af det opdrag, som han har påtaget sig. Denne betragtning afspejledes udtrykkeligt i AER 2005 (og senere udgaver), men fremgår ikke af AER's 2022-udgave.

Hvornår advokatens stilling som fri og uafhængig advokat kan komme under pres, vil bero på karakteren af sagsforholdet og den pågældende ejerinteresse. Jo mindre betydningsfuld sagen er for advokatens privatøkonomi, og jo mere advo-

katen har at skulle have sagt over klientselskabet, desto mindre vil de begrænsninger være, som bestemmelsen pålægger advokaten.

Blandt de faktorer, der kan påvirke vurderingen af, om advokaten herefter kan siges at have sikret sig sin uafhængighed, er for det første indholdet af den *stemmeaftale*, der foreligger. Man kan argumentere for, at en advokat må afholde sig fra at indgå i stemmeaftaler, der lader advokatens stemme blive tungen på vægtskålen i interne opgør i selskabet, se hertil *John S. Dzienkowski & Robert K. Peroni* a.st., s. 428. I det omfang særlige betænkeligheder gør sig gældende, hvor en besiddelse af kapitalandele på længere sigt vil underminere værdien af advokatens rådgivning for klienten, må der stilles særlige krav til de oplysninger, advokaten meddeler klienten, inden aftalen om vederlæggelse i kapitalandele indgås.

Videre følger det som nævnt i afsnit 8.3.3 af AER art. 8, stk. 2, nr. 5, at en advokat befinder sig i en interessekonflikt, hvis han har sådanne forretningsmæssige eller andre forbindelser til eller aftaler med klienten, at der er risiko for, at advokaten ikke kan give klienten rådgivning uafhængigt af uvedkommende interesser. Det er uklart, hvorledes denne regel skal fortolkes. Den bagvedliggende tanke er, at advokaten alene ved *udsigten* til at blive aktionær bringer sig i et sådant forhold til klienten, at han ikke længere vil kunne se klart (hvorved hans personlige integritet vil komme under pres). De aktievederlag, der her kan have relevans, vil blive ydet i sammenhænge, hvor aktiebesiddelsen har rent økonomisk karakter, fx hvis der er tale om børsnoterede selskaber med en stor og spredt aktionærkreds, hvor udfaldet af sagen ikke vil være afgørende. En sådan forståelse vil efterlade et snævert spillerum for reglen, eftersom den store og børsnoterede klient sjældent vil have behov for at anvende den form for vederlæggelse.

Det er imidlertid et åbent spørgsmål, hvor »afhængig« advokaten bliver af at betinge sig aktievederlag. En sådan aftale vil ofte fremtræde som en lotteriseddel, hvis udfald er bestemt af mange andre forhold end sagens udfald. Det er vanskeligt at se, at advokaten skulle miste sin uafhængighed alene ved at spille med på en sådan chance. Isoleret set er den usikkerhed, advokaten dermed løber, ikke større end usikkerheden for, at han til sin tid vil modtage det salær, han har uddebiteret til den risikoorienterede klient. Se i øvrigt diskussionen i afsnit 8.3.4.

Virksomhedsadvokater: En særlig problemstilling knytter sig til tilfælde, hvor advokaten oppebærer sit aktievederlag som *ansat* i en virksomhed, fx som virksomhedsadvokat, se herom i afsnit 4.7.4. I disse tilfælde gælder de beskyttelsespræceptive regler i aktieoptionsloven. Heri ligger bl.a., at det er »klienten« (arbejds-

giveren) og ikke advokaten, der skal give oplysninger om de forhold, der er opregnet i lovens § 3. Den risiko, der i disse tilfælde består for, at virksomhedsadvokaten mister sin uafhængighed, er imidlertid den samme, som når advokaten arbejder på fritstående grundlag. Dette kunne tale for et forbud mod, at virksomhedsadvokaten modtager medarbejderaktier. I almindelighed er der dog ikke behov for at stille – eller forvente – en så konsekvent integritetsregulering af virksomhedsadvokaten. Både herhjemme og i udlandet (herunder i USA) er det i øvrigt helt almindeligt, at virksomhedsadvokater (såkaldte *corporate counsels*) indgår i de aktieaflønningsprogrammer, der gælder for andre betroede medarbejdere.

8.3.5. Deling af sagsudbytte

AER 2022 art. 57 opstiller den regel, at en advokat ikke må indgå salæraftaler, hvorefter hans vederlag skal fastsættes på en måde, som kan påvirke hans uafhængighed under udførelsen af hvervet. Bestemmelsen afløser den hidtidige AER pkt. 16.2, der dog kun angik aftaler om advokatens vedlæggelse gennem en andel af klientens udbytte ved sagen (*pactum de quota litis*). For sådanne aftaler opstillede den derimod et absolut forbud – lidt firkantet udtrykt et forbud mod, at et rimeligt honorar blev fastsat på en bestemt måde. Se tilsvarende ABA's Model Rule of Professional Conduct, pkt. 1.5.

Det således udtrykte forbud tager først og fremmest sigte på det udbytte, der indgår, når et krav mod en modpart er vundet gennem en forhandling eller efter afsluttet proces. Forbuddet søger således først og fremmest at afværge, at advokaten kører for hårdt frem mod modparten motiveret af sin egen interesse i at få kravet gennemført. På denne baggrund er det afgørende selvsagt advokatens reelle interesse i sagen og ikke, hvem klienten (formelt) har indgået aftalen om bistand med. Beskyttelsesinteressen belyses ved *ANK af 27. juni 2014*, sagsnr. 2013-3445, hvor en advokat havde ladet sin klient indgå en *pactum de quota litis*-aftale om tilbagebetaling af og fremtidig fritagelse for dækningsafgift med et bogførings- og revisionsfirma beliggende på samme adresse som advokatfirmaet. Advokatnævnet karakteriserede dette som en *pro forma*-aftale indgået for at omgå forbuddet mod resultatbaserede honoraraftaler og anså det som en grov tilsidesættelse af god advokatskik.

Begrundelsen for forbuddet har helt samme gyldighed, når advokaten indgår aftale om at oppebære en *løbende andel* af de indtægter, han har skaffet sin klient ved en bestemt type aktivitet, fx indtægter fra et patent eller fra en ophavsretlig udnyttelsesforanstaltning. Sådanne aftaler vil typisk indebære en form for hasardspil, der i det lange løb ofte vil resultere i en urimeligt høj vederlæggelse af

advokaten i strid med RPL § 126, stk. 2. Ordninger af denne art er sjældent til klientens fordel, og skal man tillade dem, må det som minimum kræves, at klienten ved klientaftalens indgåelse er bistået af en advokat, der er uafhængig af opdraget. Det gælder, hvad enten indtægtskilden i det hele er bragt til verden af advokaten selv (fordi denne fx har haft øje for den pågældende udnyttelsesform), eller den udgør en del af en samlet ordning af rettighedsforholdene på et område. Forholdet har ganske stærke lighedspunkter med vedlæggelse i kapitalandele, som ligeledes er omfattet af AER art. 57.

Domstolene har ikke haft lejlighed til at pådømme rækkevidden af forbuddet mod salærdeling. Rækkevidden af et sådant forbud beror på generalklausulen om god advokatskik. I *U 2015.3371 HK*, omtalt i afsnit 10.2.5, havde Højesteret dog mulighed for at påkende en særegen aftale, der havde stærke lighedspunkter med en aftale om deling af sagsudbytte (nemlig deling af forsvarersalær tillagt af retten).

8.3.6. Fastlåste klientrelationer

AER forbyder ikke advokaten at indgå i et samarbejde med klienten, der angår andet end advokatvirksomhed i klassisk forstand. Kravet om uafhængighed forbyder imidlertid aftaler, der fastlåser advokaten i sit forhold til klienten. Derfor må det antages at være i strid med god advokatskik, at advokaten indgår aftale med sin klient, hvorefter et opdrag ikke skal kunne kaldes tilbage, eller at klienten skal modtage en tjenesteydelse på vilkår om uopsigelighed. Dette resultat er bl.a. antaget ved *ANK af 22. januar 2002*, trykt i Advokaten 6/2002, Kendelser, s. 1.

Kravet om gensidig og konstant tillid mellem advokaten og klienten indebærer også, at klienten til enhver tid uden begrundelse kan bringe et advokatopdrag til ophør. Dette princip gælder ubetinget ved advokatopdrag i klassisk forstand.

I de senere år er det med den teknologiske udvikling blevet stadig mere almindeligt, at advokater tilbyder forskellige former for abonnementsbaserede ydelser, fx dokumentskabelontjenester, contract managementsystemer og administration af whistleblowerordninger. Disse ordninger adskiller sig fra klassiske advokatopdrag på flere måder. For det første udbydes de i konkurrence med leverandører fra andre brancher. For det andet kan den samme ydelse typisk stilles samtidigt til rådighed for et principielt ubegrænset antal aftagere. For det tredje vil fortrolighedselementet – afhængigt af den enkelte ydelses nærmere indhold – ofte træde i baggrunden.

Ofte vil sådanne tjenester ikke blive præsteret inden for rammerne af advokatopdrag, se om afgrænsningen af dette begreb i relation til såkaldte *legaltech*-ydelser, s. 196. Er det tilfældet, gælder der ingen særlige begrænsninger i aftalefriheden mellem parterne, herunder i relation til opsigelse. I relation til abonnementsbaserede ydelser præsteret inden for rammerne af et advokatopdrag, er der i dag en stigende åbenhed over for muligheden for aftalebegrænsninger. Således fastslår den netop vedtagne bestemmelse i AER art. 58, at aftaler om en advokats bistand i en aftalt periode kan indgås på vilkår om en opsigelsesfrist på højst tre måneder. Disse ydelser rejser også særlige spørgsmål, når det gælder fastsættelsen og afregningen af advokatens vederlag. Herom henvises til afsnit 19.3.3.

8.3.7. Omsætningsmaksimum?

Advokater er ikke underlagt en pligt svarende til den, der som beskrevet s. 52 f. gælder for revisorer til ikke i hvert af tre på hinanden følgende regnskabsår at have en større andel af deres omsætning end 15 pct. hos samme kunde (siden 2016 alene gældende for *PIE-virksomheder*, jf. også herom a.st.). Det har fra tid til anden været diskuteret, om advokaterne burde underlægge sig en sådan pligt. Se fx *Niels Gangsted-Rasmussen* i Lov & Ret 1996, nr. 3, s. 21, der argumenterer for indførelse af en begrænsning svarende til den, der gælder for revisorer. Se ligeledes *Jon Stokholm* i Advokaten 3/2000, s. 41, der – dengang i rollen som formand for Advokatrådet – argumenterer for en retstilstand, hvor advokaten ikke har mere end en femtedel af sin omsætning fra samme klient.

At man ikke i Danmark har ønsket at indføre et absolut omsætningskrav for advokater, skyldes flere omstændigheder. Branchepolitisk er spørgsmålet følsomt. Der findes talrige små advokatfirmaer, der lever af ganske få klienter (fx faglige organisationer eller forsikringsselskaber), under ordninger, hvor der primært ydes ensartet rådgivning i enkeltsager, men ikke den strategiske rådgivning, hvor der i særlig grad er behov for uafhængighed. Hertil kommer, at advokater – modsat revisorer – kan virke i ansættelsesforhold til de virksomheder, de betjener, og dermed oppebære deres samlede indkomst fra samme »klient«, jf. om denne særlige relation s. 228 f. Skulle man indføre en omsætningsbegrænsning for organisationsadvokaten, ville resultatet ofte blive, at advokaten i stedet lod sig ansætte af organisationen.

8.4. Ansættelsesretlige bånd

8.4.1. Almindelige bemærkninger

Tjenesteforholdet: En tjenesteforpligtelse er en pligt til at gøre noget (præstere en tjeneste), der udspringer af en retlig relation, der giver en realkreditor ret til at bestemme over en realdebitor. Den retlige relation kan enten være et offentligretligt forhold (fx en militærtjeneste) eller et ansættelsesforhold. Som udgangspunkt vil en ansættelsesaftale etablere et tjenesteforhold. Aftaler, der indebærer et tjenesteforhold, kan indgås med såvel private som offentlige arbejdsgivere.

Selve dette, at arbejdsgiveren kan pålægge den ansatte advokat at disponere på en bestemt måde, indebærer, at advokaten i denne situation netop ikke har sin uafhængighed. Dette forhold burde isoleret set tale for, at en advokat ikke indgår i et tjenesteforhold, eftersom advokaten netop ikke må bringe sig i et forhold, der indebærer en pligt til at lade sig underkaste instruktioner fra anden side. Se hertil afsnit 8.3.1. Sådanne forbud findes da også i andre retsordninger.

I Danmark er der imidlertid ingen regler, der forhindrer advokater i at bevare deres advokattitel, selv om de befinder sig i et tjenesteforhold. Ifølge AER art. 1, 1. pkt., gælder reglerne om god advokatskik for alle advokater. For advokater ansat i virksomheder eller organisationer (dvs. advokater, der ikke i denne rolle *udøver* advokatvirksomhed) dog kun med de nødvendige tilpasninger, jf. 2. pkt. Tilsvarende følger det forudsætningsvis af RPL § 123, stk. 1, at advokatansættelser kan forekomme i et advokatfirma. Bestemmelsen fastslår, at enkeltmandsvirksomhed som advokat kun må udøves af en advokat, der i mindst et år enten har været i virksomhed som autoriseret fuldmægtig hos en advokat eller som advokat har været ansat hos eller virket i fællesskab med en anden advokat. At en sådan placering anerkendes i dansk ret, følger forudsætningsvis af *U 1989.591 HKK*. Ved denne afgørelse blev det anerkendt, at en advokat, der var ansat i en landboforening, kunne møde i byretten. Om sagsomkostninger i disse tilfælde se afsnit 4.7.3 og om mandatarforhold afsnit 13.6.4.

Der kan fremføres forskellige synspunkter om advokatens reelle muligheder for at bevare sin integritet i et ansættelsesforhold. Over for det synspunkt, at den ansatte advokat i kraft af ansættelsesrelationen (med de modifikationer, der er skitseret i afsnit 8.4.2) er *styret* af sin arbejdsgiver, står omvendt den betragtning, at den faste ansættelse kan rumme en større *frihed* for den ansatte advokat, som jo typisk får sin faste løn, uanset hvor »følgagtig« han vælger at agere for sin arbejdsgiver. Set fra arbejdsgiverens synspunkt kan omkostningerne ved at skulle afskedige en umedgørlig virksomhedsadvokat være langt højere – såvel økono-

misk som i relation til den heraf følgende interne og eksterne uro – end omkostningerne ved at skifte ekstern advokat.

I henseende til den advokatretlige integritetsregulering af advokater må man i øvrigt sondre mellem, hvilken type ansættelsesrelation advokaten indgår i. Herom i det følgende.

8.4.2. Virksomhedsadvokater

En advokat, der er ansat som »husadvokat« (på engelsk *corporate counsel*) i en virksomhed, vil som udgangspunkt være *ansættelsesretligt* forpligtet til at følge alle lovlige instruktioner fra virksomhedens ledelse. Vil en efterkommelse af disse instruktioner resultere i et brud på advokatens advokatretlige forpligtelser, herunder pligten i medfør af RPL § 126, stk. 1, til at iagttage god advokatskik, får de advokatretlige pligter forrang. Instruktionen vil i så fald være ulovlig, og advokaten vil skulle følge loven.

Teoretisk set kan det tænkes, at arbejdsgiveren ikke kender den ansattes advokatstatus. I så fald kan den ansatte have en vis pligt til at vejlede arbejdsgiveren herom. En tilsidesættelse af denne vejledningspligt kan i sig selv tænkes at indebære et pligtbrud i en situation, hvor den ansattes advokatstatus afskærer ham fra at efterkomme en tjenestebefaling, som ikke ville være relevant for andre ansatte.

Advokatvirksomhed: I det omfang en ansat advokat alene beskæftiger sig med rådgivning for arbejdsgiveren i dennes egne forhold, vil han ikke drive »advokatvirksomhed«, jf. nærmere om dette begreb i afsnit 4.5.1. Selve dette, at advokaten opretholder sin bestalling under tjenesten, indebærer ikke nødvendigvis, at han driver advokatvirksomhed. Motivet kan fx ligge i et fælles ønske om at kunne pynte sig med advokattitlen. At der intet advokatopdrag foreligger i forholdet mellem arbejdsgiveren og den ansatte advokat, viser sig bl.a. på flere måder: Advokaten udskriver ikke *fakturaer* for sin bistand. Ved ansættelsesforholdets indgåelse foretager han ikke *hvidvaskkontrol* af arbejdsgiveren, og skulle advokaten påføre arbejdsgiveren tab ved sin rådgivning, gælder de almindelige regler om *advokatansvar* ikke. Tværtimod vil advokaten kunne påberåbe sig lempelsesreglerne i erstatningsansvarslovens §§ 19, stk. 2, og 23, stk. 2. Den virksomhedsansatte advokat har – på lige fod med advokater, der driver advokatvirksomhed – pligt til at tegne og opretholde en ansvarsforsikring, se hertil afsnit 23.1.2.

Om virksomhedsadvokaten driver advokatvirksomhed, beror her, som andetsteds, på aftalerelationerne. Hvis arbejdsgivervirksomheden (fx et rådgivningsfirma) påtager sig opdraget, idet advokaten præsterer den faktiske rådgivning, foreligger der ikke et advokatopdrag. Udfører advokaten selv opdraget under anvendelse af sin advokattitel (og ikke som ansat advokat) – og formelt set, i sin fritid – foreligger et advokatopdrag præsteret i eget enkeltmandsfirma. Det afgørende er ikke, om advokaten modtager betaling for bistanden. Også udførelse af *pro bono*-opdrag, der udføres under anvendelse af advokattitlen, anses som advokatvirksomhed.

Anderledes forholder det sig, hvis advokaten via sin arbejdsgiver yder bistand til dennes samarbejdsparter, fx – som situationen var i dommen om landboforeningen i *U 1989.591 HKK* – ved at give møde for retten i sager for medlemmer af den pågældende landboforening. Så længe virksomheden ikke selv skilter med, at den yder advokatbistand for sine medlemmer (og dermed ikke benytter advokattitlen under sagsførelsen), vil den ifølge Højesterets afgørelse ikke drive »advokatvirksomhed« ved at lade en ansat advokat møde i sager inden for dens område. Det vil advokaten i så fald i endnu mindre grad. Det anerkendes også i praksis, at advokater, der er ansat i forsikringsselskaber, giver møde i retssager for selskabets forsikringstagere, jf. fx *U 2018.2820 H* og *U 2021.1751 H*.

Som nævnt i afsnit 5.1.4 vil medarbejdere, der er tilknyttet den juridiske afdeling i en virksomhed, efter bestemmelsen i RPL § 119, stk. 4, kunne få op til 2 år af deres virke talt med ved beregningen af de 3 års fuldmægtigtid. I det omfang disse medarbejdere *virker for* en ansat advokat og under dette virke rent faktisk præsterer advokatarbejde ved at give møde for domstolene, kan de få beregnet deres fuldmægtigtid efter de almindelige regler i stk. 3. Ifølge Justitsministeriets praksis stilles der dog som betingelse herfor, at den ansatte kan dokumentere at have gennemført mindst 15 hovedforhandlinger.

Legal privilege: En virksomhedsadvokat, der er underkastet den tavshedspligt, der gælder for advokater, vil i sagens natur kunne dele den således beskyttede fortrolighed med sin arbejdsgiver og med de øvrige medarbejdere i virksomheden. Derimod er virksomhedsadvokaten ikke nødvendigvis undergivet samme immunitet som advokater, der driver egen virksomhed. Problemet har navnlig været diskuteret på EU-plan i relation til de EU-retlige konkurrenceregler med deres mulighed for gennemførelse af ransagningslignende undersøgelseshandlinger (*dawn raids*). Se herved afsnit 9.4.2.

Normdannelse: Danske Virksomheds-Jurister (DVJ), omtalt i afsnit 1.4.10) har vedtaget et sæt etiske regler, der tilsigter at præcisere, hvorledes medlemmets funktion som virksomhedsjurist skal varetages. Det hedder heri blandt andet (pkt. 4), at medlemmet i forhold til sin virksomhed skal bevare sin professionelle uafhængighed i udførelsen af sine opgaver, således at medlemmets eget ansvar for opgavens løsning ikke anfægtes. Klager over et medlems overtrædelse af de etiske regler kan fremsendes til foreningens bestyrelse, jf. pkt. 8. De øvrige dele af reglerne svarer i øvrigt til AER. Se nærmere om de etiske krav til virksomhedsjuristen *Peter M. Nielsen* i Lov & Ret 1996, nr. 3, s. 12 f. Se også *Jon Iversen*: Bolagsjuristens integritet – finns en sådan och hur ser den ut? i Forhandlingerne på det 41. Nordiske juristmøde Helsinki 2017.

Som ligeledes omtalt i afsnit 1.4.10 indgår DVJ i ECLA, European Company Lawyers Association. Denne forening blev etableret i 1982 som en erhvervspolitisk reaktion mod EU-Domstolens afgørelse i AM&S-sagen, se hertil afsnit 9.4.4, og *Erik Vilen & Christian F. Rovsing* i Advokaten 3/2002, s. 69 f. ECLA's amerikanske ækvivalent er American Corporate Counsel Association (ACC).

8.4.3. Offentligt ansatte advokater

Hovedreglen: Som nævnt i afsnit 8.2.2 fastslår RPL § 122, at udøvelse af advokatvirksomhed ikke kan forenes med en juridisk stilling ved domstolene, anklagemyndigheden eller politiet. Bestemmelsen regulerer alene de tilfælde, hvor advokaten »udøver« advokatvirksomhed hos en offentlig arbejdsgiver. Gør han det, vil han være underkastet den lydighedspligt, der følger af STRFL § 156, som med henvisningsbestemmelsen i RPL § 129 gælder tilsvarende for advokater: Når advokaten under virke i offentlig tjeneste eller hverv »nægter eller undlader at opfylde en pligt, som tjenesten eller hvervet medfører, eller at efterkomme lovlig tjenstlig befaling«, kan han straffes med bøde eller fængsel indtil 4 måneder. Bestemmelsen afgrænser sig til en tjenestebefaling, der er »lovlig«.

Dispensationspraksis: Ifølge RPL § 122, stk. 3, kan justitsministeren »i særlige tilfælde« gøre undtagelse fra forbuddet i stk. 1 mod udøvelse af advokatvirksomhed. Bestemmelsen benyttes sjældent, men bør navnlig kunne bringes i anvendelse, når ansættelsen angår offentlige myndigheder, der udfører opgaver i form af faktisk forvaltningsvirksomhed svarende til dem, der udføres i privat regi. Et generelt forbud mod advokatansættelse ville på disse områder virke som en uhensigtsmæssig begrænsning af det offentliges muligheder for at varetage opgaver

under samme rammebetingelser som i privat regi og indebære tilsvarende begrænsninger i advokaternes ansættelsesmuligheder.

Tjenestemænd: Foruden den procesretlige regulering i retsplejeloven pålægger tjenestemandslovens § 17 som nævnt en tjenestemand kun at have beskæftigelse ved siden af sin tjenestemandsstilling, »for så vidt og i det omfang det er foreneligt med den samvittighedsfulde udøvelse af de til tjenestemandsstillingen knyttede pligter og med den for stillingen nødvendige agtelse og tillid«. Bestemmelsen omhandler alene tjenestemænd eller personer ansat på tjenestemandslignende overenskomstforhold. Den tilsigter imidlertid ikke at værne advokatens uafhængighed.

8.4.4. Advokatfuldmægtige

Retsplejeloven giver ingen klare regler om, hvilken grad af uafhængighed der skal gælde for advokatfuldmægtige i relation til (advokat)arbejdsgivere. Ifølge RPL § 143, stk. 2, fører Advokatrådet tilsyn med advokaterne og deres autoriserede fuldmægtige. Heraf fremgår ligeledes, at den advokat, hvis fuldmægtig ikke har handlet i overensstemmelse med de pligter, som stillingen medfører, kan indbringes for Advokatnævnet. Fuldmægtigen kan derimod ikke indbringes for nævnet, da RPL § 126, stk. 1, har advokater – og ikke advokatfuldmægtige – som pligtsubjekter. Advokatens disciplinærretlige hæftelse for fuldmægtigens tilsidesættelser af god advokatskik er afgrænset på samme måde som hans erstatningsretlige, jf. *Østre Landsrets dom af 16. maj 2017*, sag B-1722-16, som frifandt en advokat, der havde forsømt at føre tilstrækkeligt tilsyn med sin fuldmægtig, for tilsidesættelse af god advokatskik, idet de handlinger, som fuldmægtigen havde begået (som led i en tvist mellem kapitalejere i et selskab at have gennemført køb af modparternes anparter i selskabet, ophævet deres ansættelseskontrakter og bortvist dem, registreret de ændrede ejerforhold mv. i Det Centrale Virksomhedsregister og være mødt op på selskabets adresse med henblik på de facto overtagelse af selskabet), var af »en så ekstraordinær karakter, at de ligger udenfor, hvad [indklagede] kunne påregne, […]«. Advokaten blev dog dømt for groft at have tilsidesat god advokatskik, idet han, uanset at han var blevet gjort bekendt med fuldmægtigens handlinger, havde ladet denne fortsætte arbejdet med sagen uden opsyn.

Det har været diskuteret, om en fuldmægtig i forholdet til sin principal kan optræde som selvstændig erhvervsdrivende, fx ved inden for rammerne af sin

egen virksomhed at debitere principalen for den bistand, der præsteres i den enkelte sag. I et responsum gengivet i Advokaten 6/2001, s. 149, har Advokatrådets Responsumudvalg udtalt, at en sådan ordning er uforenelig med advokatens lovbestemte ansvar for fuldmægtigen, idet det afgørende over/underordnelsesforhold da ikke er til stede.

Svaret er ikke overbevisende. Skal det tillægges betydning, om en fuldmægtig er underlagt lydighedspligt, må det afgørende være, om der er et retligt grundlag for en sådan lydighedspligt – ikke om fuldmægtigen befinder sig i den ene eller anden retlige relation. Der burde ikke være noget til hinder for, at en selvstændig erhvervsdrivende (og herunder også en advokatfuldmægtig i denne egenskab) ved særskilt aftale påtager sig en form for lydighedspligt over for en »eneleverandør«, uanset om der stadig debiteres vederlag herfor fra den personlige virksomhed. Hertil kommer, at det langtfra er givet, at kravet om lydighedspligt mv. er en betingelse for at kunne tilknytte en advokatfuldmægtig. Kravet har ikke klar hjemmel i loven, og det har i øvrigt næppe praktisk betydning for den daglige sagsbehandling, hvor fuldmægtigen – om end under principalens ansvar – normalt vil forventes at optræde med en betydelig selvstændighed.

Uanset hvorledes man anskuer sådanne relationer, vil der opstå vanskelige afgrænsningsspørgsmål over for aftaler, der går ud på, at fuldmægtigen alene aflønnes med provision af sine sager. Aftaler om en sådan præstationsafhængig betaling er sædvanligvis uproblematiske, men jo tungere provisionselementer kommer til at veje i fuldmægtigens samlede løn, desto mere ændres hans stilling til at blive selvstændig erhvervsdrivende, jf. tilsvarende *Holger Wiklund*: God advokatsed (1973), s. 144 f.

8.4.5. Konkurrenceklausuler

Det har været diskuteret, om ansatte advokater og advokatfuldmægtige i almindelighed bør kunne forpligte sig i medfør af konkurrenceklausuler, der begrænser muligheden for at videreføre visse typer af klientopdrag efter ansættelsen. Rimeligheden af sådanne vilkår kan diskuteres, men de er ikke ualmindelige uden for København. Diskussionen har drejet sig om to typer af klausuler: De *personelt* afgrænsede klausuler, der knytter sig til klienter, der allerede har været i kontakt med arbejdsgiveradvokaten (ansættelsesretligt benævnt *kundeklausuler*). Og de *lokalt* afgrænsede klausuler, der lægger begrænsninger i den ansattes ret til at drive advokatvirksomhed eller tage ansættelse i et advokatfirma, der befinder sig inden for en bestemt afstand fra den tidligere arbejdsgiver. Se om denne sondring *Axel H. Pedersen*: Indledning til advokatgerningen II (1963), s. 138 ff., med henvisning

til den dagældende retsopfattelse og *Holger Wiklund*: God advokatsed (1973), s. 144 ff.

Det problematiske ved at lade en advokat underlægge sig en konkurrenceklausul består i, at aftalens parter dermed hæmmer klientens frie ret til at vælge advokat. I tider – som da *Axel H. Pedersen* skrev sin fremstilling – hvor det ansås for professions*u*etisk at skabe klientkontakt med en anden advokats klient, var holdningen til sådanne klausuler positiv. Men i takt med at hensynet til klienten og den frie konkurrence er kommet i front, og en tilsvarende skepsis er opstået over for konkurrenceklausuler, er opfattelsen skiftet. Udgangspunktet er vel, at en konkurrenceklausul er gyldig inden for de rammer, der sættes af AFTL § 36 og ansættelsesklausullovens § 5. Her er kravet, at lønmodtageren »indtager en helt særlig betroet stilling«, hvilket navnlig kræver, at lønmodtageren har adgang til virksomhedens fortrolige oplysninger »såsom fx regnskaber, leverandøraftaler, kunderegister, prisaftaler, rabatordninger osv.« (se L 25 FT 2015-16 s. 18). Men når den nærmere afgrænsning af det lovlige område foretages, er det vigtigt at tillægge hensynet til det frie klientvalg betydelig vægt.

Sådanne synspunkter taler først og fremmest for at begrænse rækkevidden af personelt afgrænsede klausuler. Grundlæggende samfundshensyn taler for ikke at lade den slags aftaler begrænse klienternes frie advokatvalg, ganske som man i ansættelsesklausullovens § 3, jf. § 1, stk. 2, nr. 4, generelt har forbudt såkaldte jobklausuler, der grundlæggende går ud på, at arbejdsgivere indbyrdes indgår aftaler med henblik på at hindre eller begrænse en lønmodtagers muligheder for at opnå ansættelse i en anden virksomhed. Ved at fastholde personelt afgrænsede konkurrenceklausuler kan den klient, der ikke ønsker den berettigede advokats bistand, blive tvunget til at antage en helt ny advokat, der måske ikke har de kvalifikationer, som den forpligtede advokat havde, og som i alle tilfælde skulle bruge indledende tid på at lære klienten at kende mv. Derfor må personelt afgrænsede konkurrenceklausuler generelt fortolkes indskrænkende, eller eventuelt frakendes gyldighed, i sådanne tilfælde, hvor hensynet til klienten taler i modsat retning.

8.5. Andre spørgsmål

8.5.1. Problemstillingen

Advokatretten er i stadig udvikling. Nye krav og forventninger til advokatens rådgivning vil undertiden melde sig, når nye typer af opdrag lander på advoka-

tens bord. Den stigende konkurrence på markedet for juridisk, psykologisk, teknisk og forretningsstrategisk rådgivning og konfliktløsning, kan her påvirke forventninger til advokatens integritet – både i opad- og nedadgående retning.

I det følgende diskuteres nogle af de temaer, der kunne tænkes at give anledning til sådanne overvejelser. Formålet er *ikke* at slå fast, om man i de anførte situationer uden videre optræder i strid med generalklausulen om god advokatskik, men derimod at rejse en *diskussion* om nogle af de problemer om advokatens integritet, der kan være forbundet med at påtage sig særlige typer af opdrag.

8.5.2. Advokaten som vidne

Udgangspunkt: Der er ingen regler i dansk procesret, der forbyder en advokat at føre en *civil sag*, hvor han selv skal afhøres som vidne. Derimod fastslår RPL § 730, stk. 4, og § 734, stk. 1, at en advokat, der er indkaldt til at afgive forklaring som vidne eller skønsmand i en *straffesag*, hverken kan virke som valgt eller beskikket forsvarer. Se hertil *U 1997.1125 ØLK*: Da en advokat ikke var anført på anklagemyndighedens bevisfortegnelse, kunne han beskikkes som forsvarer, selv om det ifølge anklagemyndigheden »meget vel« kunne tænkes, at han ville blive indkaldt som vidne under sagen. I civile sager er den eneste begrænsning vidnereglen i RPL § 170, stk. 1, der imidlertid selv (jf. ordene »mod dens ønske som har krav på hemmeligholdelse«) anviser samtykkevejen som udvej for at muliggøre en sådan forklaring. En advokat, der i forbindelse med en vidneforklaring lider et indtægtstab, kan efter omstændighederne rejse krav om særlig vidnegodtgørelse, jf. *U 2020.2641 ØLK* (9.250 kr.).

Sådanne afhøringer forekommer da også relativt ofte i danske retssale. Klienten har en interesse i, at den faste advokat gennemfører sagen helt til dom, dels fordi han har tillid til advokaten, dels fordi et advokatskifte som nævnt vil være forbundet med omkostninger. Det praktiske problem med udspørgen løses så ved, at advokaten fra sit podium afgiver den forklaring, der ellers ville have været genstand for udspørgen. Føres sagen af flere advokater, kan spørgsmålet håndteres endnu enklere, ved at den ene advokat afhører den anden og omvendt.

Procesretlige modifikationer: Udgangspunktet om, at advokaten kan føre sig selv som vidne, modificeres indirekte gennem procesretlige regler, der i praksis får til konsekvens, at muligheden for at vidneafhøre advokaten beror på, at modparten og retten er indforstået hermed:

Ifølge RPL § 182 er det retsplejelovens hovedregel, at hvert vidne afhøres for sig: Et vidne må ikke påhøre andre vidners, skønsmænds eller parters forklaringer, medmindre andet bestemmes af retten. Det vil derfor i praksis være et krav, at modparten eller retten giver tilsagn om ikke at fastholde den normale retsplejeordning, hvorefter vidner ikke må påhøre parters og andre vidners forklaringer. Denne detalje kan undertiden klares ved, at advokaten afgiver den første forklaring. Hensynet til sagens oplysning kan dog tale for, at man fastholder den normale ordning, hvorefter advokatvidnet først afgiver sin forklaring, når det passer ind i bevisførelsen. Derfor er det langtfra givet, at retten eller modparten vil acceptere, at advokaten først afgiver sin forklaring senere efter forinden at have påhørt de øvrige forklaringer.

Til dette praktiske hensyn kommer det rent *bevistekniske* hensyn, at advokaten ofte ikke vil fremstå med samme troværdighed som et vidne, der ikke er partsrepræsentant: Som partsrepræsentant er advokaten ikke upåvirket af sagens udfald, fordi han på forhånd vil være farvet af klientens interesser. Dertil kommer, at det kan være vanskeligt for retten at udskille de udsagn, advokaten giver som procesfuldmægtig, henholdsvis som vidne.

Etiske overvejelser: Trods procesrettens frie syn på advokaten som vidne kan man drøfte, om det ud fra professionsetiske overvejelser er hensigtsmæssigt, at advokaten indtager denne dobbeltrolle. I norsk ret er dette spørgsmål afgjort ved pkt. 4.7 i Regler for god advokatskikk, hvorefter advokaten skal udvise varsomhed med at påtage sig hverv som procesfuldmægtig, hvor det på forhånd er sandsynligt, at han vil kunne blive ført som vidne. Bestemmelsen er ikke formuleret som et forbud, og den betænkelighed, bestemmelsen udtrykker, gør sig fuldt ud gældende herhjemme. Advokaten bør helt generelt udvise betydelig tilbageholdenhed med at påtage sig opdrag, hvori han skal føres som vidne. Se om tidligere svensk ret *Holger Wiklund*: God advokatsed (1973), s. 216 ff., der ligeledes udtrykker en restriktiv opfattelse.

Omvendt kan man heller ikke fastholde en retstilstand, hvorefter en part kan fremtvinge et advokatskift på modpartens side ved at indkalde modpartens advokat som vidne under omstændigheder, hvor det ikke er åbenbart, at advokatens forklaring vil få indflydelse på sagen. Der må være et vist spillerum for, hvilke vidner en part kan indkalde til at afgive forklaring, også selv om det ikke på forhånd fremstår som indlysende, hvorledes det pågældende vidne kan bidrage til sagens oplysning.

Tommelfingerreglen bør derfor nærmest være den, der er udtrykt i de norske regler for god advokatskikk, at advokaten bør være forsigtig (»varsom«) med at påtage sig at føre sager, hvor hans forklaring må antages at være *udslagsgivende* for sagsførelsen. I sådanne tilfælde vil sagens heldige udfald ofte stå og falde med troværdigheden af denne forklaring, hvilket bringer advokaten meget tæt på sagen. Har advokatens forklaring imidlertid en så perifer betydning for bevisførelsen, at klienten ikke selv har nogen iøjnefaldende interesse i afhøringen, bør modpartens oprindelige eller senere ønske om at afhøre advokaten ikke afskære advokaten fra at påtage sig opdraget.

8.5.3. Familieforhold

I dansk advokatret anses det ikke generelt for truende for advokatens integritet, at han påtager sig opdrag for nære familiemedlemmer. Sådanne opdrag anses i andre professioner for problematiske. Eksempelvis fremgår det af princip nr. 25 i Lægeforeningens etiske principper (som senest revideret 2018), at en læge »bør undgå at behandle sig selv eller sine nærmeste for alvorlige helbredsproblemer«.

En tilsvarende professionsetisk pligt er særskilt hjemlet for enkelte advokatopdrag.

RPL § 730, stk. 4, jf. § 60, stk. 1, nr. 3, begrænser sigtedes ret til frit forsvarervalg således, at personer, der er indkaldt til at afhøres som *vidner eller skønsmænd*, ikke kan vælges. Det samme gælder personer, som er begæret indkaldt i sådan egenskab, indtil retten har truffet afgørelse herom. Derudover indebærer bestemmelsens henvisning til de almindelige regler for dommeres *inhabilitet*, jf. RPL § 60, stk. 1, nr. 3, at hverken forældre, børn, søskende, ægtefæller eller besvogrede kan udføre forsvareropdrag. I disse opdrag vil advokatens indsats kunne få dramatiske følger for klienten (familiemedlemmet mv.). Derfor vil advokaten agere under en betydeligt pres, som kan være egnet til at sløre det klarsyn, som udmærker god sagsførelse.

Et lignende forbud gælder i medfør af KL § 238, stk. 1, hvorefter nærtstående (som nærmere defineret i KL § 2) ikke kan udpeges som kurator, rekonstruktør, skifterettens medhjælp eller i andre betroede opgaver, som nærmere anført i bestemmelsen. Dette forbud gælder også for ikke-nærtstående, hvis kurator mv. »er afhængig af skyldneren, eller hvis der som følge af hans interesse i sagens udfald eller af andre grunde er tvivl om hans upartiskhed i det foreliggende spørgsmål«. Som antydet ved disse ord ligger begrundelsen for denne regel ikke kun i det foran omtalte mulige pres, men også i risikoen for, at advokaten i disse roller vil misbruge sine beføjelser for usagligt at begunstige den nærtstående part.

Også uden for disse lovregulerede tilfælde er det af mange grunde mindre tilrådeligt, at advokater påtager sig følsomme opdrag for nære familiemedlemmer, se fx for Norge *Harald Halvorsen*: Advokatvirksomhet – betingelser og krav (1997), s. 93. Der er dog ikke grundlag for at antage et egentligt forbud herimod i medfør af generalklausulen i RPL § 126, stk. 1.

8.5.4. Retssager om tidligere opdrag

Når en kontrakt, advokaten har konciperet, giver anledning til en tvistløsning, opstår spørgsmålet, om advokaten kan – og bør – føre denne sag. Svaret på dette spørgsmål beror både på praktiske og retlige overvejelser. Blandt de *praktiske overvejelser* spiller hensynet til bevisførelsen ind, jf. herom afsnit 8.5.2: Vil det være praktisk muligt – og tilstrækkeligt overbevisende – at advokaten afhører sig selv? I nær forbindelse hermed er spørgsmålet, om advokaten kan bringe sig i en *interessekonflikt* under sagen, fx hvis et anbringende – der sætter hans rådgivning i et dårligt lys – måske kan tale til klientens fordel. Men ved siden af disse praktiske problemer opstår det foran omtalte principielle spørgsmål, om en advokat overhovedet *kan* rådgive forsvarligt om sagsforhold om temaer, som udspringer af advokatens egen indsats.

Hvis ikke der foreligger en interessekonflikt, er der ingen regel i dansk advokatret, der forhindrer en advokat fra at føre retssag om et tidligere opdrag. Sådanne sager føres da også dagligt, uden at spørgsmålet har været rejst. Advokatrådets Responsumudvalg har bekræftet denne opfattelse i et *responsum af 4. september 2014*, sagsnr. 2014-1755, hvori det udtales: »Hvor tredjemand rejser krav mod klienten med henvisning til formuleringen af en aftale, som advokaten har rådgivet om, vil advokaten ikke kunne bistå klienten i denne tvist, hvis der hermed er opstået eller foreligger nærliggende risiko for, at der opstår en interessekonflikt mellem advokat og klient grundet fejl i advokatens rådgivning. Bedømmelsen af om der er opstået eller foreligger nærliggende risiko beror på en konkret vurdering. Advokaten har ikke pligt til at orientere klienten om en risiko, der efter en sådan konkret vurdering ikke fremstår som opstået eller nærliggende.«

Opfattelsen i Norge er tilsyneladende på linje med den, som udtrykkes i det nævnte responsum. Her synes det at være den almindelige opfattelse, at advokaten ikke bør påtage sig et opdrag om partsrepræsentation, når stridens genstand er et dokument, han selv har konciperet. Se hertil *Knut Boye*: Sakførsel (2017), s. 92, der vil lade advokatens adgang til at påtage sig sådanne opdrag bero på, om advokaten skal afgive en central vidneforklaring, og om han i øvrigt kan forventes at yde en uafhængig rådgivning om den retsstilling, der følger af aftalen.

KAPITEL 9

Fortrolighedsregulering

9.1. Generelle spørgsmål

9.1.1. Karakteristik og begrundelse

Historik: Advokatens tavshedspligt har altid været betragtet som et væsentligt grundlag for opretholdelsen af den *tillid* og *uafhængighed*, som omgiver advokatprofessionen. De to sæt af regler går hånd i hånd: Vil man understøtte en retsordning, hvor den enkelte kan forsvare sig selv for en uafhængig dommer og i overensstemmelse med kendte og gennemafprøvede regler, er man nødt til at anerkende, at den advokat, der yder bistand under en sådan proces, ikke bruger de fortrolige oplysninger, klienten har delt med ham, til skade for denne.

Princippet udsprang oprindeligt af et generelt æresprincip, der udviklede sig i 1700-tallet, se hertil *Deborah L. Rhode & Geoffrey C. Hazard, Jr.*: Professional Responsibility and Regulation (2007), s. 65 ff., og *Geoffrey C. Hazard, Jr.* i 66 California Law Review Cal.L.Rev. 1061, s. 1069 ff. (1978): En gentleman røber ikke, hvad nogen har meddelt ham i fortrolighed. I sin oprindelige udformning var det advokaten, der var herre over denne fortrolighed, men i løbet af det 18. og 19. århundrede skiftede fokus således, at det ansås for væsentligt for retssystemet, at klientfortroligheden blev bevaret, selv om prisen herfor kunne være, at man ud fra en isoleret betragtning måtte leve med, at retsbrud forblev uopdagede, eller at en sag ikke fik det – materielt set måske rigtigere – udfald. I sin undersøgelse af den historiske baggrund for reglerne om tavshedspligt fastslår *Hazard, Jr.* a.st., s. 1091, at de historiske kilder ikke peger i en sådan entydig retning, at de kan kaste lys over tavshedspligtens nærmere grænser.

I dag kan princippet opløses i flere delprincipper. Da disse spiller en forskellig rolle i de forskellige sammenhænge (og inden for de forskellige retsgrundlag),

hvor problemer vedrørende advokaters tavshedspligt får praktisk betydning, er det nødvendigt først at fokusere på hvert af dem:

Hensynet til sagens oplysning: For det første kan man anlægge en *retsfunktionel* betragtning, hvorefter sagsførelse under anvendelse af advokatbistand sker mest hensigtsmæssigt, hvis klienten har fuld frihed til at dele enhver oplysning med advokaten, uanset hvor kompromitterende den måtte være. Uden en fri adgang til at tale ud vil klienten holde information tilbage – også selv om denne information måske slet ikke var så kompromitterende, som klienten fornemmede. Konsekvensen af en sådan tilbageholdenhed ville være en risiko for, at sagen blev dårligt oplyst, og/eller at retlige anbringender gik skævt i forhold til sagens reelle faktum.

Hensynet til den materielle retssikkerhed: I relation til sager, der føres ved retten, leder hensynet til klienten naturligt over i et hensyn til den *materielle retssikkerhed* (retfærdighed). Fordi en stærk fortrolighedsbeskyttelse er egnet til at sikre en effektiv sagsoplysning, er den også egnet til at skabe materielt korrekte afgørelser. Havde advokaten fuld frihed til at viderebringe den viden, han har modtaget fra klienten, ville klienten måske ikke gå til advokat. Dette kunne enten medføre retstab for klienten eller risiko for udenomsretlige (selvtægtslignende) former for konfliktløsning. Hensynet til den materielle retfærdighed har dog også en modsat side: Hvis en person henvender sig til sin advokat for at tilstå en forbrydelse, som en anden er tiltalt for, vil en kompromittering af dette forhold være egnet til at skabe en »materielt korrekt afgørelse« over for den uskyldige. Dermed kan princippet både tages til indtægt for en bevarelse af advokatens fortrolighed og for en anerkendelse af, at der gælder indskrænkninger heri.

Hensynet til klienten: At være involveret i en »sag« er ofte en kritisk eller pinagtig situation. I private forhold vil sagen ofte berøre intime aspekter af privatsfæren (fx skilsmisse, død, straf, værgemål eller ansættelsesforhold). For erhvervsvirksomheder vil retlige uoverensstemmelser (fx med ansatte og samarbejdspartnere) ofte berøre konkurrencemæssige og andre hensyn, der kan kræve, at der udvises dyb diskretion. »Uden klientens vished om diskretion kan tillid ikke bestå«, som det siges i CCBE-reglernes pkt. 2.3.1.

9.1.2. Retsgrundlag

Som hermed antydet er der i dag ikke den store diskussion af, om advokatens tavshedspligt består, men snarere om dens *udstrækning* i konkrete tilfælde. Svaret på dette spørgsmål beror for det første på, hvilket *retsgrundlag* tavshedspligten hviler på, dernæst på hvilke *oplysninger* der er tale om at skulle kompromittere, og i den forbindelse på opdragets *karakter*. Det enkelte retsgrundlag vil typisk give hjemmel for forskelligartede *sanktioner*, der kan stille forskellige subjektive krav til advokaten i form af enten forsæt eller uagtsomhed.

God advokatskik: At advokaten har tavshedspligt, antages for det første at udspringe af generalklausulen om god advokatskik i RPL § 126, stk. 1. Brud på denne tavshedspligt påtales som disciplinærsager, jf. nærmere herom i afsnit 20.5. Som nærmere anført i afsnit 9.2.1 kræves alene uagtsomhed.

Det nærmere indhold af denne standard beskrives a.st. og er søgt uddybet i AER art. 16. Af denne bestemmelses stk. 1 fremgår det, at tavshedspligten gælder uden tidsbegrænsning, og også efter at opgaven for klienten er afsluttet. Ifølge AER art. 16, stk. 2, 1. pkt., gælder tavshedspligten alle oplysninger, som advokaten har modtaget under sit virke for klienten, og, jf. stk. 3, uanset hvilken sag advokaten varetager for klienten. AER art. 17, stk. 1, indeholder dog den velbegrundede modifikation til tavshedspligten, at en advokat kan dele fortrolige oplysninger med advokater og andre, der er beskæftiget i samme advokatfirma, hvis det åbenbart er i klientens interesse. Reglen kom ind i AER i 2022, men stemmer med den hidtidige opfattelse.

Reguleringen følges endvidere op i interessekonfliktreglerne i AER art. 8, stk. 2, nr. 3, og stk. 3, nr. 4, der forbyder en advokat (i stk. 3, nr. 3, uden samtykke fra den tidligere klient) at påtage sig en sag for en klient, hvis der er risiko for, at fortrolige oplysninger, som advokaten har modtaget i én sag, kan have betydning i en anden. Reglerne herom omtales i afsnit 10.4.3.

Straffelovens § 152: Dernæst har tavshedspligten hjemmel i STRFL. Således henviser RPL § 129 bl.a. til STRFL § 152, der straffer den, som »virker eller har virket i offentlig tjeneste eller hverv, og som uberettiget videregiver eller udnytter fortrolige oplysninger, hvortil den pågældende i den forbindelse har fået kendskab«, med bøde eller fængsel indtil 6 måneder. Henvisningen i RPL § 129 sidestiller disse embedspersoner med både advokater samt deres autoriserede fuldmægtige, partnere, personale og andre, som i øvrigt beskæftiges i advokatvirksomheden.

Som betingelse for straf efter denne bestemmelse kræves forsæt, jf. nærmere afsnit 22.1.1. Straffen kan stige til fængsel indtil 2 år, hvis forholdet er begået med forsæt til at skaffe sig eller andre uberettiget vinding, eller der i øvrigt foreligger særlig skærpende omstændigheder, jf. stk. 2.

Strafsubjektet efter STRFL § 152 er »[d]en, som virker eller virket i offentlig tjeneste eller hverv«. Dette udtryk omfatter ikke advokater. Det gør derimod STRFL § 152 b, stk. 1, der omfatter den, »den, som udøver eller har udøvet en virksomhed eller et erhverv i medfør af offentlig beskikkelse eller anerkendelse«, og herunder advokatbeskikkelse. Bestemmelsen hjemler straf ved videregivelse af oplysninger, som er fortrolige af hensyn til »private interesser«.

Denne strafhjemmel suppleres af en række mere specielle bestemmelser, som fx FHL § 18 om forretningshemmeligheder og STRFL § 264 d om visse oplysninger om »private forhold«.

Også uden for det således strafbelagte område har advokaten – en professionsretlig (dvs. støttet på RPL § 126, stk. 1) – pligt til at iagttage fortrolighed om oplysninger om tredjeparter, som han har opnået i kraft af opdraget. Disse regler behandles i afsnit 9.2.

En oplysning er i straffelovens forstand fortrolig, når den ved lov eller anden gyldig bestemmelse er betegnet som sådan, eller når det i øvrigt er nødvendigt at hemmeligholde den for at varetage væsentlige hensyn til offentlige eller private interesser, jf. STRFL § 152, stk. 3, og hertil *Hanne Rahbæk* i Thomas Elholm m.fl.: Kommenteret straffelov – Speciel del (2022), s. 200 ff.

Den »lov«, der er tale om i relation til advokater, er RPL § 126, stk. 1. STRFL § 152, stk. 3, må på dette punkt forstås således, at den professionsretlige forståelse af advokatens tavshedspligt dermed uden videre danner grundlag for den strafferetlige vurdering, dog med den modifikation, at der i strafferetten gælder et forsætskrav. Denne forståelse er også lagt til grund ved AER kap. 5.

Man kan stille spørgsmålet, om STRFL § 152, stk. 3, ved i tillæg hertil at hjemle strafansvar for brud på en fortrolighed, der »i øvrigt« anses for nødvendig for »at varetage væsentlige hensyn til offentlige eller private interesser«, giver hjemmel for en advokatretlig tavshedspligt, der beskytter andre end klienten. En sådan forståelse har ikke gode grunde for sig. I fortolkningen må det haves for øje, at bestemmelsen ikke er konciperet med sigte på advokater, der netop i kraft af deres professionsetiske tavshedspligt er underlagt videregående (om end ikke strafbelagte) tavshedsforpligtelser. Som allerede nævnt giver generalklausulen i RPL § 126, stk. 1, i forvejen en fleksibel hjemmel til at inddrage offentlige eller private interesser i strafbarhedsvurderingen, se fx *ANK af 3. december 2021*, sagsnr. 2021-611, hvor en advokat i rollen som likvidator for to selskaber under tvangsop-

løsning havde optrådt i strid med god advokatskik ved til en avisartikel at have fremsat udtalelser af negativ karakter, der blev anvendt i en negativt vinklet artikel vendt mod ejeren (der var en kendt person i lokalområdet) og hans rådgivere. Herved var advokaten gået videre, end berettigede hensyn til varetagelse af selskabernes interesser og offentlighedens interesser tilsiger. Derudover beskytter lovgivningen i øvrigt i forskellige henseender både den private og erhvervsmæssige fortrolighed (herunder i FHL og GDPR).

Som andre delikter i straffeloven stiller også STRFL § 152 krav om, at forbrydelsen skal være sket »uberettiget«. Heri ligger et almindeligt forbehold for manglende retsstridighed, som fx kan skyldes almindelige straffrihedsgrunde (som fx nødret) eller særlig hjemmel, jf. til sammenligning *U 2002 1531 H*, som på dette punkt også citerer STRFL § 152 e, nr. 2, om videregivelse i berettiget varetagelse af »åbenbar almeninteresse« eller af »eget eller andres tarv«. Da sagen ikke var rejst som en straffesag, men angik tilsidesættelse af god advokatskik, lægger dommen til grund, at retsstridighedsvurderingen er den samme i det strafferetlige og professionsretlige regi.

Tavshedspligt for medhjælpere mv.: Den personelle udstrækning af tavshedspligten var tidligere behæftet med en vis usikkerhed, men efter den ændring af RPL § 129, der skete ved den store lovreform i 2007, jf. lov nr. 520 af 6. juni 2007, ligger det nu fast, at tavshedspligten påhviler »advokater samt deres autoriserede fuldmægtige, partnere, personale og andre, som i øvrigt beskæftiges i advokatvirksomheden«. Hermed er det markeret, at personkredsen ikke blot tæller firmaets ansatte, men også personer, der erlægger deres arbejdsydelse dér, herunder rengøringspersonale, jf. FT 2006-07, tillæg A, s. 5467 (L 163, de specielle bemærkninger til forslagets § 1, nr. 14) og andre eksterne tjenesteydere, som får indsigt i fortrolige oplysninger.

Procesretlig tavshedspligt: I visse tilfælde følger en tavshedspligt af procesretlige regler. Således forbyder RPL § 29 d ikke blot advokater, men alle, offentligt at gengive, hvad der har været forhandlet i et retsmøde, der har været holdt for lukkede døre, medmindre dørlukningen alene skete af hensyn til ro og orden i retslokalet. De grunde, der kan bevirke, at dørene lukkes, er oplistet i RPL §§ 29-29 a og omfatter ud over det nævnte hensyn til ro og orden navnlig hensyn til enkeltpersoners fred eller sikkerhed, statens forhold til fremmede magter eller særlige hensyn til disse i øvrigt samt hensyn til sagens oplysning. Forbuddet omfatter også oplysninger, som advokaten var bekendt med inden retsmødet (i sagen gen-

nem samtale med sin sigtede klient), men ikke oplysninger, som inden retsmødet var offentliggjort, jf. *U 2016.2773 H*.

Vidneudelukkelse: Som nærmere omtalt i afsnit 9.4.1 understøttes tavshedspligtreglerne af retsplejelovens regler om vidneudelukkelse. Disse regler indebærer, at fortrolige oplysninger fra klienten heller ikke må videregives under en vidneforklaring, medmindre tavshedspligten (i mangel af samtykke fra klienten) ophæves af en dommer. Omdrejningspunktet for denne regulering er den vidneudelukkelse for advokater, der gælder i medfør af RPL § 170, stk. 1. Denne ret for advokaten til i samråd med sin klient at undlade at medvirke til oplysningen af en sag betegnes på engelsk som the *legal privilege*. Det er ved *U 2021.4115 HK* fastslået, at RPL § 170, stk. 1, ikke gælder for en partner, når denne i den konkrete sag ikke har virket som medhjælper for en advokat (hvilket han helt typisk ikke vil have gjort). Partneren vil i disse tilfælde være omfattet af RPL § 170, stk. 3, hvilket indebærer, at det er retsplejelovens udgangspunkt, at en partner er forpligtet til at afgive forklaring.

Særlig hjemmel: Foruden disse professionsretlige regler kan tavshedspligten støttes på de almene regler om *persondatabeskyttelse* (se herom afsnit 9.3.2) og på lov om *forretningshemmeligheder* (se herom afsnit 9.3.3). Også *aftalegrundlaget* vil ofte spille en rolle for tavshedspligtens udstrækning, uanset om opdraget er baseret på aftale eller retsbeslutning. Som nærmere anført i afsnit 16.1.3 kan aftalen mellem advokat og klient begrænse eller udvide den tavshedspligt, der følger af straffeloven og generalklausulen.

9.1.3. Oversigt over fremstillingen

At den advokatretlige fortrolighedsregulering har flere retsgrundlag, har andet end teoretisk interesse. Som nærmere udviklet af *Henrik Udsen*: De informationsretlige grundsætninger (2009), s. 36 ff., er der særlige retstekniske problemer forbundet med at regulere og kontrollere informationsspredning. Reguleringen skal have et grundlag, og der må heri navnlig tages stilling til, hvor langt informationskontrollen skal række: Hvilke hændelser skal indebære en opgivelse af kontrollen? I hvilket omfang skal en opgivelse fx anerkendes ved den berørte parts samtykke? Hvilke krav skal stilles til dette samtykke? Og hvorledes bør man forholde sig til de markedspositioner, der opstår i konsekvens af, at retssystemet anerkender, at information monopoliseres ved sådanne regler?

I relation til den advokatretlige fortrolighedsregulering spiller markedsmæssige hensyn en beskeden rolle. Men hensynet til *samfundet* har stor vægt, når man skal fastlægge grænserne for fortroligheden: Kan samfundet fx – af hensyn til opklaringen af alvorlige forbrydelser – forlange af advokaten, at denne selv kompromitterer den ellers gældende fortrolighed? Og har advokaten mulighed for selv at lade sin samvittighed tale?

Svaret på disse spørgsmål beror på, hvilket retsgrundlag der ligger til grund for den gældende fortrolighed. Man står her dels over for en rent advokatretlig regulering, baseret på generalklausulen om god advokatskik (se hertil i afsnit 9.2.1), dels over for en mere specifik regulering, der på den ene side understøtter interessen i at bevare fortroligheden inden for særlige områder (afsnit 9.3) og på den anden side – ud fra opklaringshensynet – gør indgreb i denne beskyttelse (afsnit 9.4).

9.2. Den professionsetiske tavshedspligt

9.2.1. Generalklausulen

Karakteristik og beskyttelsesinteresse: Generalklausulen i RPL § 126, stk. 1, danner en fleksibel ramme for afgrænsningen af advokatens tavshedspligt og for afvejningen af de modstående hensyn, som her gør sig gældende. Klare og grove overtrædelser af advokaters tavshedspligt forfølges dog strafferetligt, jf. STRFL § 152 og nærmere bemærkningerne s. 361 f. og i afsnit 22.3.4.

AER: AER art. 15 indeholder den principerklæring, at »[f]ortrolighed er en betingelse for advokatens virke og en grundlæggende pligt og ret, som skal respekteres ikke kun i det enkelte individs, men også i retssamfundets interesse«. I umiddelbar fortsættelse heraf følger den almindelige hovedregel i art. 16, efter hvis stk. 2 advokatens tavshedspligt »gælder alle oplysninger, som advokaten har modtaget under sit virke for klienten«.

Fortroligheden går altså hånd i hånd med advokatens rolle som klientens tillidsmand. På det generelle plan giver varetagelsen af denne beskyttelsesinteresse imidlertid anledning til problemer, når man samtidig betragter advokaten som retssystemets vogter med en særlig skyldighed over for tredjeparter. Denne interessebrydning er navnlig relevant i tilfælde, hvor der medvirker advokater i kommercielle transaktioner, som har betydning for tredjeparter, som med rette må be-

tragte advokatens tilstedeværelse som en garanti for, at der ikke begås retsbrud. Denne brydning har i nyere retspraksis med Højesterets dom i *U 2002.1531 H* i sagen om de falske PFA-garantier ført til en øget betoning af samfundshensynet på bekostning af klienthensynet. De undtagelser fra tavshedspligten, der følger heraf, omtales i afsnit 9.2.4.

Retsvirkninger: Der er flere konsekvenser af at håndtere en tavshedspligtskrænkelse som en tilsidesættelse af »god advokatskik«. For det første kan forholdet påtales, selv om der kun foreligger et uagtsomt forhold fra advokatens side, jf. princippet i STRFL § 19, 2. pkt. For det andet skal påkendelsen ske i medfør af de procedurer, der er fastsat for disciplinærklager, jf. RPL § 147 b. For det tredje er spektret af de aktører, der kan indbringes i medfør af denne bestemmelse, kort og klart afgrænset som »advokater«. De handlinger, der begås af en fuldmægtig, kan således kun føre til en disciplinærklage (modsat derimod en strafferetlig påtale, jf. udtrykkeligt RPL § 129) i kraft af et fuldmagtssynspunkt, og i det omfang der i øvrigt er noget at bebrejde principaladvokaten.

Når RPL § 126, stk. 1, anvendes ved brud på advokatens tavshedspligt, er det vigtigt at holde sig for øje, at retsanvendelsen bygger på en generalklausul. Som nærmere uddybet i afsnit 3.3.5 må der bl.a. tages hensyn til, hvilken type opdrag der er tale om, og hvilke interesser der taler for at fravige tavshedspligten. Dette princip er klart fastslået i *U 2002.1531 H*, jf. nærmere herom afsnit 9.2.4, og ligger i øvrigt til grund for RPL § 170, stk. 2, om adgangen til at pålægge en advokat at afgive vidneforklaring uanset hans tavshedspligt, der sondrer mellem på den ene side de opdrag, advokaten har i relation til almindelig rådgivning, og på den anden side forsvareropdrag og opdrag vedrørende retssagsførelse. Ligeledes træder princippet frem i hvidvasklovens § 27, stk. 1, hvorefter en advokats pligt til at underrette Hvidvasksekretariatet (eller Advokatsamfundet) om sin mistanke om hvidvask eller terrorfinansiering ikke gælder, hvor advokaten har modtaget de mistankeudløsende oplysninger i forbindelse med, at han fastslår den pågældende klients retsstilling eller forsvarer eller repræsenterer denne under eller i forbindelse med en retssag, herunder rådgiver om at indlede eller undgå et sagsanlæg mv.

9.2.2. Hvilke oplysninger omfattes?

Udgangspunktet: Advokatens tavshedspligt gælder som udgangspunkt enhver oplysning, klienten deler med advokaten som led i opdragets udførelse, jf. udtryk-

keligt fx *ANK af 27. februar 2020*, sagsnr. 2018-3250, omtalt af *Lars Økjær Jørgensen* i Advokaten 3/2020, s. 46 f. I denne sag havde advokaten videregivet fortrolige oplysninger om sin tidligere klient i forbindelse med konkursbegæring, politianmeldelse og fremsendelse af bilag til kurator. Forholdet blev anset som en grov tilsidesættelse af god advokatskik.

Om oplysningen direkte har med opdraget at gøre, eller om den angår en biomstændighed (eller noget i forhold til opdraget aldeles irrelevant), er således uden betydning. Se fx *Vestre Landsrets dom af 8. juni 2007*, sag B-1606-06, der stadfæstede en bøde for at have videregivet oplysninger om en klients religiøse tilhørsforhold. Den bagvedliggende beskyttelsesinteresse er, at klienten skal kunne tale frit. Man kan ikke pålægge klienten selv at skulle vurdere, om en oplysning, som han i fortrolighed deler med advokaten, nu er af retlig betydning for opdraget eller ikke. Alt, hvad klienten meddeler advokaten, skal advokaten holde fortroligt. Det er i den forbindelse uden betydning, hvilket tema oplysningen berører. Også oplysningen om, at klienten skal til tandlæge, at han skal feriere i Italien til næste år, eller at han i sin tid var ansat som postbud, vil således være beskyttet af tavshedspligten, selv om opdraget er begrænset til overdragelse af en fast ejendom.

Hvem er beskyttet? Som anført påhviler tavshedspligten advokaten som en følge af det særlige forhold, der består mellem ham og klienten. Som anført i afsnit 4.6 kan det undertiden give anledning til tvivl, hvem der i et givet opdrag skal anses som klient.

> Dette spørgsmål har navnlig givet anledning til tvivl om retten til/pligten for en kurator til at udlevere materiale vedrørende boets behandling til kreditorer i boet eller udenforstående tredjemænd. Det følger af KL § 110, stk. 1, der angiver kurators stillingsfuldmagt, at kurator »ved udførelsen af sit hverv [skal] varetage boets interesser«. På trods heraf forekommer det ikke træffende at betragte kurators tavshedspligt således, at boet eller dettes kreditorer er kurators klient. Den fortrolighed, som tavshedspligten skal beskytte, består hverken i forholdet mellem kurator og skifteretten eller i forholdet mellem kurator og boet som sådant eller dettes enkelte kreditorer. Kurators arbejde består overordnet set i at sikre og realisere boets aktiver og i at sikre, at det indvundne provenu fordeles korrekt mellem de berettigede. Disse funktioner kan i en vis udstrækning siges at have offentligretlig karakter, smh. (om en sag om konkurskarantæne) *U 2019.1812 HK*. Det forekommer derfor mest nærliggende at anse kurators tavshedspligt som hvilende på de samme hensyn som tavshedspligten for den, der virker eller har virket i offentlig tjeneste eller hverv, jf. STRFL § 152, stk. 1.

Kurator er ifølge konkurslovens regler forpligtet til at sende visse oplysninger til skifteretten som led i dennes tilsyn med boets behandling, jf. således KL §§ 124 og 125 (om den løbende kreditorinformation) og § 131, stk. 2 (om indstillinger vedrørende fordringsprøvelsen). Aktindsigt i det materiale, som kurator har sendt til skifteretten, kan fås hos denne efter reglerne i RPL kap. 3 a og § 255 a. Bestemmelserne giver derimod ikke adgang til indsigt i materiale vedrørende boets behandling, der befinder sig hos kurator.

Kurator er heller ikke omfattet af offentlighedslovens regler, jf. *U 2016.549 VLK*, som med henvisning hertil nægtede nogle kreditorer adgang til indsigt i materiale i form af bl.a. bestyrelsesreferater, interne regnskaber og dokumenter, der viste udviklingen i mellemværendet med banken og andre større kreditorer og i sikkerhedsstillelser, til brug for den retssag, som de havde anlagt om muligt ansvar for selskabets tidligere ledelse. Tilsvarende gælder, at kreditorer, som måtte ønske at foretage en gennemgang af visse af kurators handlinger, ikke til brug herfor kan afkræve kurator oplysninger eller materiale, men er henvist til at rette henvendelse til skifteretten, jf. KL §§ 126 og 127. *ANK af 28. maj 2014*, sagsnr. 2013-2092, pålagde en advokat en bøde på 10.000 kr. for to år efter afslutningen af et konkursbo, hvori han havde været kurator, at have udleveret materiale vedrørende en anmeldt fordring, som ikke var prøvet i boet, til en udenforstående til brug for en retssag uden forbindelse med konkursbehandlingen mod anmelderen. Kendelsen blev stadfæstet ved *Retten i Koldings dom af 4. februar 2015*, sag nr. BS 10-1080/2014.

Kurator har efter KL § 110, stk. 4, pligt til at give politiet meddelelse, hvis han finder, at de foreliggende oplysninger giver grundlag for politimæssig efterforskning mod skyldneren eller andre. Det er naturligt at antage, at kurator tilsvarende vil være berettiget til at besvare henvendelser fra politiet, der ikke har udspring i en meddelelse fra ham selv, og udlevere efterspurgt materiale. Derimod vil kurator ikke være berettiget til i sin generelle kreditorinformation, jf. KL § 125, at medtage nærmere oplysninger om indholdet af en indgivet underretning eller dennes videre skæbne.

Offentligt tilgængelige oplysninger: Man kan overveje, om tavshedspligten også gælder for oplysninger, som ville være tilgængelige fra *andre kilder*, fx fordi de er meddelt under et åbent retsmøde, eller fordi klienten i anden forbindelse (fx gennem udtalelser i pressen eller i en selvbiografi) har offentliggjort dem. Sådanne modifikationer i en fortrolighed anerkendes på andre områder, fx i relation til hemmeligholdelsesaftaler (se herved *Mads Bryde Andersen*: Enkelte transaktioner (2022), afsnit 7.2) og i relation til databeskyttelseslovgivningen, jf. GDPR art. 9, stk. 2, litra e. Tilsvarende gælder, at oplysninger, der er offentligt tilgængelige, som udgangspunkt ikke betragtes som »fortrolige« i STRFL § 152's forstand, jf.

Hanne Rahbæk i Thomas Elholm m.fl.: Kommenteret straffelov – Speciel del (2022), s. 201.

En sådan generel undtagelse kan dog ikke anerkendes. For det første er der ikke grundlag for at antage en sådan modifikation i relation til advokater, hverken i AER eller i afgørelsespraksis, jf. den førnævnte *ANK af 27. februar 2020*. For det andet ville en sådan begrænsning for advokater være særlig problematisk. Når en advokat udtaler sig i tilknytning til en oplysning, der er offentliggjort på denne måde, vil man uvægerlig fortolke denne udtalelse med bevidstheden om, at advokaten ved andet og mere, end hvad klienten har offentliggjort. Det harmonerer hermed, at AER art. 16, stk. 2, 1. pkt., fastslår, at tavshedspligten gælder alle oplysninger, som advokaten har modtaget under sit virke for klienten.

> Dansk advokatret adskiller sig dermed fra norsk. Således fastslår § 32, stk. 1, i den norske advokatlov, at advokater har tavshedspligt om alle oplysninger som de får tilgang til, udarbejder eller på vegne av klienter formidler i forbindelse med opdrag eller mulige opdrag i advokatvirksomheden, »[...] og som ikke er alminnelig kjente eller alminnelig tilgjengelige.«

Oplysninger om eller fra modparten: Advokaten har som udgangspunkt ingen tavshedspligt over for sin *egen klient*, når det gælder oplysninger om modparten, som er indhentet via opdraget. En sådan tavshedspligt må i givet fald forudsætte en særlig hjemmel, fx i STRFL § 264 d (visse »private forhold«), i FHL eller i GDPR. Er oplysningen fremkommet under et offentligt retsmøde, hvor modparten har haft pligt til at udtale sig, kan den som udgangspunkt videregives (med klientens samtykke, jf. herom nedenfor). Se herved *ANK af 9. maj 1986* (Advokaten 1986, Kendelser, s. 77), der frifandt en advokat for over for en kollega at have omtalt, hvad der var passeret under et (offentligt) fogedretsmøde (nærmere bestemt hvilket standpunkt modparten havde gjort gældende under dette møde). Situationen er modsat, hvis oplysningen følger af en forklaring afgivet for lukkede døre. Her gælder ifølge RPL § 29 d den regel, at offentlig gengivelse er forbudt, medmindre dørlukning alene er sket af hensyn til ro og orden i retslokalet.

Det advokatretlige princip om, at tavshedspligten som udgangspunkt kun angår klientoplysninger, er bl.a. slået fast i *U 2018.1133 H*, hvor Højesteret – i modsætning til Advokatnævnet, byretten og landsretten – frifandt en advokat for at have handlet i strid med god advokatskik i en situation, hvor advokaten (i en sag om det økonomiske opgør efter en samlivsophævelse) havde sendt sin klient kopi af en stævning, hvoraf klientens modparts adresse, som var omfattet af adressebeskyttelse, fremgik. Advokaten havde fået adressen oplyst ved henvendelse til fol-

keregisteret. At dette dog (kun) er et udgangspunkt og derfor efter omstændighederne vil kunne fraviges, fremgår af, at Højesteret bemærker, at det »må antages, at advokat A ikke havde grund til at formode, at [A's klient] ville misbruge adresseoplysningen vedrørende [klientens modpart]«.

Ofte vil oplysninger om modparten afspejle forhold i opdraget, som er omfattet af advokatens fortrolighed, fx om forhold, der udspillede sig under et bestemt møde. I så fald vil advokatens videregivelse af disse oplysninger om modparten alene kunne ske med klientens samtykke.

At advokaten videregiver oplysninger om modparten, som modparten selv vil betragte som fortrolige, med sigte på at *svække modparten* over for klienten, vil dernæst efter omstændighederne kunne henføres under AER art. 41, stk. 1, om exces i klientinteressevaretagelsen, se også *Mogens Holm & Henrik Stakemann Spang-Hanssen*: God advokatskik – en håndbog, s. 63 f. Se hertil *ANK af 3. december 2021*, sagsnr. 2021-611 omtalt i afsnit 12.3.4. Om der foreligger en sådan exces, vil, som her anført, bero på en afvejning af, om formålet med videregiven står i et rimeligt forhold til de mulige skadevirkninger på modparten. I afvejningen af, om en videregivelse af oplysninger om tredjemand vil være berettiget, indgår også den interesse, som modtageren har i oplysningen. At advokaten ikke har nærmere indsigt heri, vil derfor trække i retning af at anse en videregivelse for uberettiget.

> Dette er fx aktuelt for spørgsmålet, om en kurator vil være berettiget til i sin generelle kreditorinformation at omtale udfaldet af en konkurskarantænesag mod det konkursramte selskabs tidligere ledelse, hvilket han næppe vil.

I forholdet mellem advokaten og klienten bør der gælde et generelt og massivt princip om åbenhed, der ikke uden stærk hjemmel tillader retlige begrænsninger i informationsstrømmen. Derfor er advokaten både berettiget og forpligtet til at dele oplysninger med sin klient, som han utilsigtet har fået kendskab til, fx på grund af en ekspeditionsfejl fra modparten eller dennes advokat, jf. *ANK af 28. januar 2014*, j.nr. 2012-3216, hvor Advokatnævnet tillige – med henvisning til at det klart fremgik, at en e-mail var sendt til advokaten – fastslog, at advokaten ikke har pligt til at underrette modparten om, at han har modtaget oplysningerne.

> Det fremgår ikke med sikkerhed af kendelsen, om de pågældende oplysninger fremgik af selve mailen – så advokaten først efter at være blevet bekendt med dem kunne konstatere, at de var sendt ved en fejl – eller om de kun fremgik af de vedhæftede filer – så advokaten først kunne gøre sig bekendt med dem efter ved læsning af e-mailen at have konstateret, at de ikke var tiltænkt ham. I hvert fald i sidstnævnte tilfælde forekommer kendelsen ikke ganske uproblematisk, jf. i samme

retning *Jakob S. Arrevad*: God advokatskik– Domssamling (2019), s. 110 med note 148. Se om engelsk advokatret om dette spørgsmål SRA Code of Conduct for Solicitors, RELs and RFLs pkt. 6.4.4, hvorefter en advokats pligt til at videregive alle oplysninger af betydning for en sag til sin klient ikke gælder, når »the information is contained in a privileged document that you have knowledge of only because it has been mistakenly disclosed«. Som anført i afsnit 3.1.6 bygger fransk ret på et helt modsat princip, idet advokater for stridende parter her er pålagt en indbyrdes tavshedspligt, der forbyder dem at gengive deres dialog til klienterne. En sådan tavshedspligt over for klienten kan herhjemme forekomme i forsvareropdrag, jf. RPL § 729 a, stk. 4, og bemærkningerne herom i afsnit 18.2.2.

Ved *Østre Landsrets dom af 31. marts 2017*, sag B-2067-16, som stadfæstede byrettens dom i henhold til grundene, havde en part i et ægtefælleskifte, hvori advokaten var udpeget som bobehandler, tilsigtet at sende til sin egen advokat, men fejlagtigt sendt den til bobehandleren, der læste den. Bobehandleren blev under en privat straffesag frifundet for at have læst mailen, da det ikke kunne »anses for godtgjort, at sagsøgte, da hun læste sagsøgers mail […] var bekendt med, at den ikke var tiltænkt hende. Der er heller ikke oplysninger i mailen, der kunne give læseren det indtryk, at mailen var sendt til en forkert modtager.« Præmisserne må forstås således, at resultatet var blevet et andet, hvis advokaten havde læst mailen efter at (burde) være blevet klar over, at den ikke var tiltænkt hende.

Ved KL § 104 b er der givet kurator i en personlig skyldners konkursbo adgang til, når skifteretten har truffet bestemmelse om postspærring, at »gøre sig bekendt med indholdet af forsendelser [til skyldneren], som ikke åbenbart er boet uvedkommende«. Motiverne til bestemmelsen udtaler sig ikke om, hvordan kurator skal forholde sig, hvis det kan være tvivlsomt, om en forsendelse er boet (u)vedkommende. Som anført i *Lars Lindencrone Petersen & Anders Ørgaard*: Konkursloven med kommentarer (2022), s. 844, kan det ganske vist være nødvendigt, at kurator åbner den, men at han da kun bør læse så meget, som er nødvendigt for at afgøre dette. I ingen af de to nævnte situationer har bobehandleren/kurator en klientinteresse at varetage ved læsning efter burde viden-tidspunktet.

Anonymiserede oplysninger: Advokaten er ikke afskåret fra at udtale sig anonymt om opdraget, hvis blot han sikrer en effektiv anonymisering. Se fx *ANK af 2. februar1999*, trykt i Advokaten 6/1999, Kendelser, s. 5, hvor en advokat havde handlet i strid med god advokatskik ved under et kursus at have anvendt bilag fra en sag uden anonymisering. Da ganske mange typer af information kan sættes sammen i mosaikker bestående af småstykker, der hver for sig er mindre sigende, men som er afslørende i deres sammenhæng, er det dog et grundlæggende krav,

at en sådan anonymisering virkelig *er* effektiv. Gør advokaten fx brug af sin klients titel eller bopæl (men uden angivelse af navn) i sin gengivelse af et sagsforhold, vil det være forholdsvis enkelt at regne ud, hvem der er tale om. Som en praktisk rettesnor bør advokater – fraset de situationer, hvor klienten på et oplyst grundlag har givet et videreækkende samtykke – kun omtale opdrag gennem henvisninger til de abstrakte retlige problemer, opdraget involverer.

Præceptivitet? AER tager ikke stilling til, om – og i givet fald under hvilke omstændigheder – advokaten kan anmode sin klient om samtykke til, at en fortrolighed brydes. Det er selvfølgelig ikke i strid med god advokatskik at bede om samtykke til, at advokaten bryder sin tavshedspligt med henblik på at varetage klientens interesser, fx ved en forsvarers udtalelser til medierne om en verserende straffesag eller ved en advokats forsøg på at etablere en forretningskontakt mellem klienten og en anden klient. Man kan derimod rejse det spørgsmål, om advokaten overskrider en grænse ved at bede klienten om et sådant samtykke for at tilgodese sine egne interesser, fx som led i personlig markedsføring.

Svaret på dette spørgsmål vil formentlig afhænge af en konkret vurdering, hvori det bl.a. spiller ind, om klienten kan overskue konsekvenserne af samtykket, og om selve forespørgslen om samtykkets indhentelse sætter klienten under et utilbørligt pres. Det kan ikke være i strid med god advokatskik, at advokaten beder om en erhvervsdrivende klients samtykke til at benytte klienten som reference. Ordregivende myndigheder kræver fx helt sædvanemæssigt oplysninger om tidligere opdrag i forbindelse med udbud. Man kan derimod nærme sig grænsen for det utilbørlige, hvis en advokat til brug for en erindringsbog beder om klientens samtykke til at medtage en intim detalje fra et advokatopdrag. Et sådant samtykke bør ikke søges indhentet, hvis det på forhånd ligger klart, at klienten ingen interesse har i at dele disse detaljer med andre. Spørgsmålet er ikke upraktisk, da det ganske ofte forekommer, at advokater udgiver erindringslitteratur. I 2006 udgav en advokat en bog, som beskrev en sag, som havde haft en meget betydelig offentlig interesse, hvorunder han havde optrådt som forsvarer for den tiltalte, der var en kendt politiker. Advokaten beskrev i et interview i Advokaten 5/2006, s. 20, at klienten havde gennemlæst det samlede manuskript og havde givet samtykke til udgivelsen.

Tidsbegrænsning: Ifølge AER art. 16, stk. 1, gælder tavshedspligten »også efter, at opgaven for klienten er afsluttet«, dvs. uden tidsbegrænsning. Dette princip, der tillige er udtrykkeligt fastslået i CCBE-reglernes pkt. 2.3.3, fastholdes nærmest

undtagelsesfrit inden for de retsområder, der beskytter hemmeligheder. Således er erhvervshemmeligheder ligeledes underkastet en i princippet tidsubegrænset beskyttelse i medfør af FHL § 4. Databeskyttelseslovgivningens regler finder dog kun anvendelse på oplysninger om afdøde personer i 10 år efter deres død, jf. databeskyttelseslovens § 2, stk. 5.

Forudgående rådgivning: Advokatens pligt til at iagttage fortrolighed har ikke samme intense karakter *inden* opdragets etablering. En person, der på eget initiativ og uden forudgående aftale med advokaten henvender sig i et brev eller en e-mail med anmodning om, at advokaten varetager hans interesser i et nærmere anført, nøjagtigt forklaret sagsforhold, vil hermed afgive en information til advokaten, som denne ikke har pligt til at holde hemmelig, ligesom den ikke har betydning i forhold til bedømmelsen af, om advokaten er bragt i en interessekonflikt. Advokaten vil dog ikke kunne offentliggøre disse oplysninger i strid med reglerne i databeskyttelseslovgivningen og STRFL § 264 d. Kan oplysningerne have betydning for et opdrag, som advokaten i forvejen har påtaget sig eller efterfølgende påtager sig, herunder for modparten i sagen (advokatens klient), kan han ligefrem være underlagt en pligt til at udnytte dem her (og en heraf følgende ret til at behandle de personoplysninger, der måtte ligge heri). Så snart advokaten fornemmer, at den kommende klient er i færd med at dele sådanne oplysninger med ham, bør advokaten dog afbryde samtalen for dermed at undgå, at klienten i tillid til, at der indgås et opdrag (som ikke kan etableres pga. denne interessekonflikt), utilsigtet deler denne fortrolighed med advokaten.

Der påhviler næppe advokaten nogen pligt til i den skitserede situation at gøre den, der har henvendt sig, opmærksom på, at de oplysninger, som han har fremsendt, ikke er omfattet af advokatens tavshedspligt. Derimod vil det forhold, at advokaten under en samtale, eventuelt efter at have stillet spørgsmål, lader sig tilflyde oplysninger, naturligt kunne opfattes således, at de meddelte oplysninger er omfattet af hans tavshedspligt. Er dette situationen, kan advokaten ikke påtage sig eller videreføre et opdrag imod den, der har meddelt oplysningerne. Er der risiko for, at en sådan uegentlig interessekonflikt vil opstå, bør advokaten på forhånd sikre, at den muligt kommende klient fremlægger den retlige problemstilling i abstrakt, anonymiseret form.

9.2.3. Hvem påhviler fortrolighedspligten?

Juridiske personer: Som nærmere udviklet i *Mads Bryde Andersen*: Enkelte transaktioner (2022), afsnit 7.2.d, giver en pligt til hemmeligholdelse anledning til særlige vanskeligheder, hvis den søges gjort gældende mod en juridisk person eller i en virksomhed, der er opbygget omkring en fysisk person. I disse tilfælde vil der foregå en nødvendig udveksling af informationer, der uden særlige aftaler eller andre faktiske forholdsregler vil indebære en risiko for kompromittering. Når en juridisk person påtager sig en hemmeligholdelsespligt, bør de fysiske personer, der virker i virksomheden, derfor være underlagt tilsvarende pligter.

Dette princip er ført igennem ved den vidtgående, men velbegrundede identifikationsregel, som tidligere fandtes i AER, men som ved en lovændring i 2007 blev overført til RPL § 129, jf. afsnit 9.1.2. Gjaldt en sådan regel ikke, ville det være umuligt for advokaten at søge intern bistand i firmaet og dermed indforskrive ekspertise, som han ikke selv behersker. Da en sådan afskæring heller ikke ville være i klientens interesser, føles denne identifikationsregel helt naturlig. Et tilsvarende krav gælder i medfør af CCBE-reglernes pkt. 2.3.4.

At der gælder en sådan identifikationsregel, indebærer ikke, at oplysninger kan udveksles frit inden for den omfattede personkreds. I *U 2002.1531 H*, som er behandlet nærmere i afsnit 9.2.4, medtog landsretten således som et element i sin begrundelse for at frifinde, at advokaten havde videregivet den tavshedsbelagte oplysning til en person (formanden for Københavns Fondsbørs), som selv var underlagt tavshedspligt. Hverken Højesterets flertal eller mindretal omtaler dette moment. Tavshedsbelagte oplysninger kan således – også inden for organisationen – kun videregives på grundlag af et *need to know*-princip, jf. nu udtrykkeligt AER art. 17, stk. 1. Det relevante nødvendighedskriterium kan fx angå selve sagsbehandlingen eller spørgsmål om vurderingen af eventuelle interessekonflikter. I *U 2002.1531 H* havde en kollega til advokaten meddelt ham utvivlsomt tavshedsbelagte oplysninger, uden at dette gav anledning til, at han blev indbragt for Advokatnævnet.

Kontorfællesskaber mv.: Identifikationsprincippet gælder ifølge AER art. 10, stk. 1, også, når advokater udøver advokatvirksomhed i et kontorfællesskab. Baggrunden herfor er den praktiske, at der i sådanne fysiske rammer ofte – og ofte helt utilsigtet – vil kunne ske en spredning af fortrolig information, fx ved samtaler over frokostbordet, henlæggelse af dokumenter i kopirummet etc. Uden at de fysiske rammer i dette tilfælde udgør en særlig risiko, foreskriver AER art. 10, stk. 2, endvidere, at identifikationsreglen finder anvendelse på »andre samar-

bejder, samvirker og fællesskaber mellem advokater eller advokatfirmaer, såfremt de i forhold til tredjemand fremtræder som et fællesskab eller et advokatfirma«, altså kædesamarbejder. Denne regel må ses som et udslag af en ren *appearance*-betragtning, jf. herom s. 424 og afsnit 10.3.3. Den – praktisk vigtige – begrænsning i identifikationsadgangen, som følger af AER art. 12, stk. 2, hvorefter klientsamtykke kan opløse interessekonfliktsituationer, som skyldes, at de advokatfirmaer, som bistår på begge sider af en sag, indgår i samme kædesamarbejde, finder ikke anvendelse på kontrorfællesskaber. Dette skyldes, at den nedtoning af *appearance*-betragtningen, som reglen er udtryk for, kræver, at de implicerede *advokatfirmaer* er geografisk adskilte.

9.2.4. Særlige undtagelser

Udgangspunktet: I mangel af samtykke fra den, der har krav på hemmeligholdelse (jf. herved RPL § 170, stk. 1), vil en advokat kun kunne bryde sin tavshedspligt i medfør af RPL § 129, jf. STRFL § 152, efter en *retsbeslutning* eller på grundlag af særlig *lovhjemmel*. Sådanne findes dels i form af bestemmelser uden for straffeloven med (nu) hvidvasklovens § 26 som det væsentligste eksempel herpå, dels i form af STRFL § 152 e. Ifølge denne bestemmelse gælder STRFL §§ 152-152 d ikke i tilfælde, hvor den tavshedsforpligtede er forpligtet til at videregive oplysningerne eller handler »i berettiget varetagelse af åbenbar almeninteresse eller af eget eller andres tarv«. Forud for *U 2002.1531 H* anlagde litteraturen en restriktiv linje ved vurderingen af, hvilke interesser der kunne begrunde, at en videregivelse af tavshedsbelagte oplysninger måtte anses som retmæssig, se således *Henrik Rothe* i Festskrift i anledning af grundlovens 150 års jubilæum (1999), s. 9 f. (»kulturelle værdier«), og *Vagn Greve* i Vagn Greve m.fl.: Kommenteret straffelov speciel del (2001), s 109 (»samfundsmæssig interesse«).

Men med dommen i *U 2002.1531 H* blev det statueret, at også visse kvalificerede samfundsmæssige hensyn af ikke-ideel karakter kan begrunde en indskrænkning i tavshedspligten. Tilsvarende undtagelser anerkendes i andre retsordninger, se hertil *Deborah L. Rhode & Geoffrey C. Hazard, Jr.*: Professional Responsibility and Regulation (2007), s. 74 f. Også den lovgivning, man siden har gennemført for at gennemføre EU's direktiver om hvidvask, kan betragtes som udtryk for varetagelse af samme beskyttelsesinteresse, se hertil afsnit 9.4.5.

Det har derfor i nogle år været anset som gældende ret, at advokatens tavshedspligt vel gælder som overvejende udgangspunkt, men at dette udgangspunkt kan modificeres, ikke blot hvor der foreligger særskilt lovhjemmel, men også hvor dette ikke er tilfældet, hvis særligt tungtvejende hensyn gør sig gæl-

dende. Denne opfattelse er nu blevet cementeret ved AER art. 18, som angiver tre situationer, hvor tavshedspligten ikke forhindrer, at en advokat videregiver fortrolige oplysninger.

AER art. 18, nr. 1: Efter denne bestemmelse forhindrer tavshedspligten ikke en advokat i at videregive oplysninger, hvis klienten på oplyst grundlag har givet sit samtykke til, at oplysningerne kan videregives. Bestemmelsen må forstås under den selvfølgelige forudsætning, at klienten er den, der er rådig over hemmeligholdelsen af den pågældende oplysning. Bestemmelsen vil således have en meget begrænset betydning i straffesager, hvor navnlig efterforskningsmæssige hensyn kan være årsag til, at en forsvarer er pålagt tavshed om bestemte oplysninger. Bestemmelsen flugter således med RPL § 170, stk. 1, der som udgangspunkt afskærer en advokat fra at afgive forklaring som vidne »[m]od dens ønske, som har krav på hemmeligholdelse«.

AER art. 18, nr. 2: Bestemmelsen fastslår i overensstemmelse med *lex specialis*-princippet det indlysende, at en advokat, der opfylder en lovfastsat (specifik) pligt til at videregive bestemte oplysninger, ikke derved kan gøre sig skyldig i en krænkelse af sin (generelle) tavshedspligt. For at der skal påhvile advokaten en sådan *pligt* til at bryde tavshedspligten, kræves en sikker hjemmel hertil i lovgivningen. Uden en sådan vil advokaten ifalde en disciplinær eller strafferetlig sanktion for at bryde tavshedspligten. Hverken generalklausulen om god advokatskik eller erstatningsretten udgør i sig selv en sådan hjemmel. Det gør derimod retsplejelovens regler om vidnepligt, RPL § 170, hvidvasklovens regler om underretningspligt, lovens §§ 26-27, og – i modificeret form, jf. afsnit 9.4.2 – skatteindberetningslovens § 46 a, jf. bekendtgørelse nr. 1634 af 27. december 2019 om indberetning til Skatteforvaltningen af grænseoverskridende ordninger (DAC 6 – direktiv 2018/822/EU).

AER art. 18, nr. 3: Efter denne bestemmelse forhindrer tavshedspligten ikke en advokat i at videregive oplysninger, hvis dette sker i berettiget varetagelse af åbenbar almeninteresse eller af eget eller andres tarv. Som det ses, har bestemmelsen samme ordlyd som STRFL § 152 e, nr. 2, og må forstås i overensstemmelse hermed, jf. hertil *Hanne Rahbæk* i Thomas Elholm m.fl.: Kommenteret straffelov – Speciel del (2022), s. 212 f. Mens AER art. 18, nr. 2, angår tilfælde,

hvor advokaten har *pligt* til at bryde sin tavshed, regulerer nr. 3, hvad der skal til, for at advokaten har *ret* hertil.

Almene samfundshensyn, fare for liv mv.: Det første spørgsmål, der melder sig, er, om almene samfundshensyn kan begrunde en indskrænkning i tavshedsretten. At det giver mening at overveje dette spørgsmål, skyldes, at retsordenen i øvrigt pålægger den enkelte pligt til at tage affære, når sådanne værdier trues. En sådan pligt følger fx af *STRFL § 253, nr. 1*, der pålægger straf af bøde eller fængsel indtil 2 år for – skønt det var muligt uden særlig fare eller opofrelse – at undlade efter evne at hjælpe nogen, der er i øjensynlig livsfare. Ligeledes pålægger *STRFL § 141, stk. 1*, straf af bøde eller fængsel indtil 3 år for den, der »vidende om, at nogen af de i §§ 98, 99, 102, 106, 109, 110, 111, 112 og 113 omhandlede forbrydelser mod staten eller de øverste statsmyndigheder eller en forbrydelse, der medfører fare for menneskers liv eller velfærd eller for betydelige samfundsværdier, tilsigtes begået« ikke gør, hvad der står i hans magt, for at forebygge forbrydelsen eller dens følger, om fornødent ved anmeldelse til øvrigheden. Straffen ifaldes dog kun, hvis forbrydelsen bliver begået eller forsøgt begået. Samme bestemmelses stk. 2 giver dog straffrihed, hvis handlingens foretagelse ville medføre fare for liv, helbred eller velfærd for gerningsmanden selv eller hans nærmeste. Endvidere pålægger socialservicelovens § 154 den, der får kendskab til, at et barn eller en ung under 18 år fra forældres eller andre opdrageres side udsættes for vanrøgt eller nedværdigende behandling eller lever under forhold, der bringer dets sundhed eller udvikling i fare, en pligt til at underrette kommunen herom.

Det må antages at være udtryk for gældende dansk ret, at en advokat vil være løst fra sin tavshedspligt, hvis omstændigheder svarende til dem, der er angivet i de tre nævnte bestemmelser, foreligger.

> Problemstillingen er mindre afklaret i amerikansk advokatret, hvor navnlig det tilfælde har været diskuteret, at advokaten for klient A ved, at det ikke er den nu dødsdømte B, men derimod A, der har begået et mord. Hvor længe skal advokaten da holde inde med denne viden, og skal tavshedspligten fastholdes, selv om konsekvensen heraf bliver, at B henrettes? Retsopfattelsen herom varierer fra delstat til delstat, og der har ikke formuleret sig nogen klar opfattelse af spørgsmålet.

U 2002.1531 H går dog endnu videre. Dommen – der frifandt den indklagede advokat for at have videregivet en tavshedsbelagt oplysning om en klient med potentielt stor betydning for tilliden til det danske værdipapirhandelsmarked til formanden for bestyrelsen for Københavns Fondsbørs – antyder, at domstolene ser

med større sympati på de samfundsværdier, der trues af et retsstridigt forhold, end på den fortrolighed, en person, der bærer et medansvar herfor, måtte have til sin advokat. Det forhold, at der ikke foreligger anden retspraksis herom end den nævnte dom, kan alene tages som udtryk for, at denne opfattelse er så sikker, at der ikke har været grundlag for at rejse tiltale.

> Efter offentlig omtale af et ganske spektakulært hændelsesforløb, hvorunder det kom frem, at en advokat til formanden for bestyrelsen for Københavns Fondsbørs havde videregivet en oplysning fra en klient om, at pensionsforsikringsselskabet PFA havde udstedt en garanti for nogle aktieopkøb, som klienten havde annonceret, at han påtænkte – en oplysning, som var i direkte strid med det klientens information til offentligheden (og som senere indbragte klienten og hans medtiltalte henholdsvis 6 og 5 års fængsel) – indbragte Advokatrådet advokaten for Advokatnævnet, der i en kendelse af 6. april 2000 med stemmerne 11-1 pålagde ham en bøde på 2.500 kr.
>
> Advokaten indbragte kendelsen for Østre Landsret, der frifandt ham med bl.a. følgende præmisser:
>
> »[...] Landsretten tiltræder, at det er af afgørende betydning, at en klient kan søge rådgivning hos en advokat og meddele advokaten oplysninger i tillid til, at disse ikke videregives. Landsretten tiltræder videre, at tungtvejende samfundsmæssige grunde undtagelsesvist kan berettige en advokat til at videregive fortrolige oplysninger.
>
> Ved vurderingen af, om [advokaten] var berettiget til at rette henvendelse til formanden for Københavns Fondsbørs bestyrelse, må det tillægges afgørende vægt, at der var tale om meget omfattende aktiehandler, og at henvendelsen skete til bestyrelsesformanden, som efter de regler, der gælder for Fondsbørsen, dels selv var undergivet tavshedspligt, dels på hensigtsmæssig måde måtte antages at kunne søge forholdet afklaret.
>
> På den baggrund finder landsretten det tilstrækkeligt godtgjort, at [advokaten] ved sin videregivelse af den fortrolige oplysning handlede i berettiget varetagelse af åbenbar almeninteresse, jf. herved også straffelovens § 152 e, nr. 2.«

Højesteret stadfæstede dommen under dissens. Flertallet (4 dommere) fremhæver i sine præmisser i tillæg til landsrettens præmisser, at advokatfirmaets bistand til klienten ikke havde forbindelse med retssager, men drejede sig om forretningsmæssig rådgivning. Advokatens videregivelse af den fortrolige oplysning til formanden for bestyrelsen for Københavns Fondsbørs måtte i betragtning af Fondsbørsens lovbestemte opgaver sidestilles med en anmeldelse til vedkommende myndighed, og det måtte forventes, at Fondsbørsen ville søge forholdet afklaret ved henvendelse til PFA, således som det også skete. Derfor var advokatens anmeldelse til Fondsbørsen ikke »uberettiget« efter STRFL § 152, stk. 1, sammen-

holdt med § 152 e, nr. 2, og derfor heller ikke i strid med god advokatskik, jf. RPL § 126, stk. 1.

Et mindretal på 3 dommere fandt, at der som udgangspunkt må sættes snævre grænser for, hvornår en advokat af samfundsmæssige grunde kan bryde sin tavshedspligt. Selv om mindretallet var enigt i, at der lå vægtige samfundsmæssige hensyn bag henvendelsen til fondsbørsens formand, var det efter mindretallets opfattelse ikke klart, at denne samfundsmæssige interesse oversteg hensynet til tavshedspligten. Således kunne og burde advokaten som et nærliggende og mindre indgribende forsøg på at varetage den samfundsmæssige interesse have rettet direkte henvendelse til den administrerende direktør i PFA, eventuelt under trussel om at henvende sig til fondsbørsen. Endelig betoner mindretallet, at det forhold, at børsformanden ifølge (den dagældende) lov om værdipapirhandel var undergivet tavshedspligt, ikke i sig selv berettigede videregivelsen.

> Som det fremgår, lagde alle de instanser, der bedømte sagen, til grund, at advokatens tavshedspligt kan vige, når væsentlige samfundsmæssige hensyn taler derfor. Sagen afslørede en grundlæggende forskel i den vurdering, der blev anlagt i Advokatrådet (og Advokatnævnet) og ved domstolene. De synspunkter, der fremgår af Henrik Rothes bidrag til Advokatrådets »Festskrift i anledning af Grundlovens 150 års jubilæum«, s. 4 ff. om »Den uafhængige Advokat«, herunder afsnittet s. 9 f. om advokaters tavshedspligt, kan således næppe fastholdes efter Højesterets dom, og det samme gælder bemærkningerne s. 51 ff. (afsnit 4.5) i Advokatsamfundets publikation »Advokater i MDP og tværfaglige samarbejder«. Med Højesterets dom ligger det klart, at advokatens tavshedspligt også kan vige i andre tilfælde end de anførte »særlige tilfælde, hvor der er fare for menneskers liv eller velfærd eller for betydelige samfundsværdier, eller der er tale om statsforbrydelser, jf. straffelovens § 14 og § 141«.

Hensynet til advokaten selv: Som nævnet regulerer AER i art. 18, nr. 3, nu også, hvorledes advokaten har lov til at forholde sig, hvis opretholdelsen af en tavshedspligt vil bringe ham selv i vanskeligheder, ved at indrømme advokaten ret til at videregive tavshedsbelagte oplysninger, når dette sker til varetagelse af eget eller andres tarv. Bestemmelsen forudsætter en afvejning af modsatrettede interesser. Vil det fx være i overensstemmelse med god advokatskik uden videre at bryde en tavshedspligt for at kunne dokumentere rimeligheden af et honorar? Eller vil advokaten som sigtet for strafbart forhold i forbindelse med opdragets udøvelse kunne videregive fortrolige, og måske følsomme, oplysninger om klienten til politi, anklagemyndighed og ret? Svaret herpå må som udgangspunkt være nej: Interessen i at sikre fortroligheden i opdraget er så tungtvejende, at den interesse,

advokaten kan have i at føre et bestemt bevis i egen interesse, må vige herfor. I denne afvejning spiller det bl.a. ind, at der typisk vil være flere muligheder for at føre et bevis, og at advokaten – med kendskabet til reglerne om tavshedspligt – ofte vil være i stand til at sikre sig et andet bevis end det, der er genstand for tavshedspligten.

Men udgangspunktet kan efter omstændighederne fraviges:

Hensynet til advokaten kan for det første begrunde en fravigelse af tavshedspligten, hvis der er grund til at antage, at klienten har begået *retsbrud over for advokaten*, og advokatens person kan tænkes at blive inddraget i dette retsbrud. Er der således optræk til en sigtelse mod advokaten for forhold begået i et opdrag for en klient, må advokaten være berettiget til at medvirke til den sagsoplysning, der er nødvendig for at bringe ham selv uden for mistanke.

En anden modifikation er søgsmål til inddrivelse af advokatens *vederlagskrav* hos klienten, jf. fx *ANK af 17. september 1998*, gengivet hos *Mogens Holm & Henrik Stakemann Spang-Hanssen*: God advokatskik – en håndbog (2002), s. 70 f. Et sådant søgsmål vil efter den almindelige tavshedspligt indebære en kompromittering af oplysninger om klientforholdet, men klientens retsbrud indicerer, at det kan iværksættes, jf. nærmere afsnit 13.5.2. Endvidere må det antages, at advokaten under en salærklagesag (såvel som under en adfærdsklage) ved Advokatnævnet ikke er bundet af sin tavshedspligt om klientopdraget – men det er klart, at god advokatskik tilsiger, at han ikke videregiver oplysninger i videre omfang end nødvendigt og rimeligt, jf. *ANK af 27. februar 2020*, sagsnr. 2018-3250, omtalt s. 606 og 367.

Tvivlsomt er det derimod, om advokaten er berettiget til at røbe oplysninger fra klientforholdet under en sag, hvor han *sagsøges af tredjeparter*, uden at dette kan henføres til klientens retsbrud. Udgangspunktet må her være, at advokaten ikke uden klientens samtykke kan fremlægge fortrolige oplysninger fra opdraget. Dette giver grundlag for den overvejelse, at advokaten enten generelt må indkalkulere den risiko for retstab, som følger heraf, i sit vederlag eller konkret sikre sig, at der kan føres bevis over for den pågældende tredjepart på andet grundlag.

Hensynet til advokaten må dog under alle omstændigheder vige, hvis advokaten på særligt grundlag er forpligtet til at iagttage tavshed. Et eksempel herpå forelå i *ANK af 11. september 2003* (Advokaten 10/2003, Kendelser, s. 21 f.). I denne sag havde advokaten været beskikket for en journalist i forbindelse med en kendelse om afhøring af dennes telefon. Da det kom frem, at denne kendelse ikke havde været kæret, klagede journalisten over dette. Under klagesagen gjorde advokaten gældende, at han på grund af den tavshedspligt, han var pålagt i medfør af RPL § 785, stk. 1, 4. pkt., var afskåret fra at redegøre for sagen. Nævnet gav ad-

vokaten medhold heri og afviste klagesagen efter sin beskaffenhed, jf. nævnsbekendtgørelsens (nu) § 17, stk. 1, 2. pkt.

Whistleblowerloven: Lov nr. 1436 af 29. juni 2021 om beskyttelse af whistleblowere trådte i kraft den 17. december 2021. Loven gennemfører direktiv (EU) 2019/1937 af 23. oktober 2019 om beskyttelse af personer, der indberetter overtrædelser af EU-retten, i dansk ret. Direktivets formål er at styrke håndhævelsen af EU-retten, og med henblik herpå fastsættes et forbud mod at iværksætte repressalier over for en fysisk person, der til en whistleblowerordning indberetter faktiske eller potentielle overtrædelser af EU-retten eller øvrige alvorlige lovovertrædelser eller øvrige alvorlige forhold, jf. lovens § 1, stk. 1, og § 3, nr. 2 og 11. Alle arbejdsgivere, offentlige såvel som private, der beskæftiger mindst 50 ansatte, skal oprette en (intern) whistleblowerordning, og Datatilsynet stiller også en (ekstern) ordning til rådighed. Det fremgår imidlertid af lovens § 1, stk. 3, nr. 2, at loven ikke finder anvendelse på oplysninger, som er omfattet af advokaters tavshedspligt efter RPL § 129, dvs. at den, der i strid med RPL § 129 videregiver en oplysning, ikke nyder beskyttelse efter loven, se nærmere *Lars Lindencrone Petersen, Peer Schaumburg-Müller & Kresten Gaub*: Lov om beskyttelse af whistleblowere med kommentarer (2022), s. 77.

9.2.5. Forebyggende foranstaltninger

Foruden den konsekvens af en tilsidesættelse af den advokatetiske tavshedspligt, der følger af det almindelige sanktionsapparat, opstiller AER art. 8, stk. 2, nr. 3, den selvfølgelige regel, at en advokat ikke må påtage sig en sag for en klient, hvis der herved kan opstå risiko for brud på tavshedspligten i forhold til en anden klient, og AER art. 8, stk. 3, nr. 3, den regel, at en advokat kun med samtykke fra klienten i en afsluttet sag kan påtage sig en ny sag, når sagerne har forbindelse med hinanden, og der er risiko for, at fortrolige oplysninger, som advokaten har modtaget i den tidligere sag, kan have betydning i den nye sag.

9.3. Tavshedspligt på andet grundlag

9.3.1. Den almindelige loyalitetslære

Der gælder ikke noget almindeligt princip i dansk ret om, at en part i et aftaleforhold skal iagttage tavshed om aftalens indhold. En sådan pligt forudsætter særlig

hjemmel, som kun vil foreligge i relation til særlige typer af oplysninger, fx oplysninger af privat karakter, jf. herom straks nedenfor.

Derimod kan det tænkes, at de loyalitetspligter, aftaleforholdet indebærer, selv uden udtrykkelig hjemmel i aftalen pålægger advokaten at iagttage tavshed om de forhold, han opnår kendskab til under opdragets udførelse. At en sådan tavshedspligt kan udledes af loyalitetssynspunktet, er fx tydeligt, hvis parternes formål med aftalen vil blive truet, hvis den ene part røber noget om den. En opfinder, der søger patentsagkyndig bistand med henblik på kommerciel udnyttelse af en opfindelse, må således på rent aftaleretligt grundlag kunne påregne, at patentrådgiveren eller advokaten ikke offentliggør opfindelsen med den virkning, at patentmulighederne ophører, jf. patentlovens § 2, stk. 1. Tilsvarende kan en klient, der søger strategisk rådgivningsbistand hos en rådgiver, forvente, at rådgiveren ikke pludselig skifter side for i stedet at yde rådgivning til klientens strategiske modpart. Se herved hertil *U 2008.100 ØLK*, hvor et sådant sideskift bevirkede, at den tidligere klient fik medhold i en forbudsbegæring mod rådgiveren.

Det er heller ikke usædvanligt, at en aftale indeholder en klausul om pligt til at holde aftalen fortrolig i forhold til tredjemand. Generalklausulen indebærer, at også parternes advokater er bundet af selve tavshedspligten i en sådan klausul, selv om de ikke udtrykkeligt har påtaget sig den. Ikke sjældent vil en sådan klausul være ledsaget af en tilføjelse om, at parterne er berettiget til at fremlægge aftalen under en retstvist mellem dem, men selv uden en sådan tilføjelse må en part, der mener, at aftalen kan have betydning for en verserende tvist mellem dem, antages at være berettiget til at fremlægge denne for det tvistløsende organ (domstol eller voldgiftsret mv.), jf. herved *ANK af 30. oktober 2020*, sagsnr. 2020-2478.

9.3.2. Forretningshemmelighedslovens § 4

Ifølge FHL § 4, stk. 1, betragtes erhvervelse af en forretningshemmelighed uden hemmelighedshaverens samtykke, som sker ved uautoriseret adgang til, tilegnelse af eller kopiering af dokumenter, genstande, materialer, stoffer eller elektroniske filer, der lovligt kontrolleres af hemmelighedshaveren, og som indeholder en forretningshemmelighed, eller som en sådan kan udledes af, eller enhver anden adfærd, der under de givne omstændigheder betragtes som i strid med redelig erhvervspraksis, som ulovlig. I tilknytning hertil bestemmer FHL § 4, stk. 2, at brug eller videregivelse af en forretningshemmelighed uden hemmelighedshaverens samtykke betragtes som ulovlig, hvis forretningshemmeligheden bruges eller videregives af en person, der har erhvervet den ulovligt, misligholdt en fortrolighedsaftale eller enhver anden pligt til at undlade at videregive den eller mis-

ligholdt en kontraktlig forpligtelse eller enhver anden pligt til at begrænse dens brug.

Retsfaktum: I relation til advokater går bestemmelsens retsfaktum ikke videre end AER, kravene til »god advokatskik« i RPL § 126 og tavshedspligtbestemmelsen i RPL § 129, jf. STRFL § 152.

Retsfølge: En væsentlig forskel i forhold til AER ligger derimod i bestemmelsens retsfølge.

For det første giver FHL § 4 hjemmel for en retsbeskyttelse af erhvervshemmeligheden over for tredjemand. At en erhvervshemmelighed er omfattet af bestemmelsen, indebærer således, at hemmeligheden også kan beskyttes over for tredjeparter, der i konsekvens af et retsbrud kommer i besiddelse af den, jf. lovens § 4, stk. 3, der fastslår, at erhvervsdrivende, der i kraft af en overtrædelse af reglerne i bestemmelsen har fået kendskab til eller rådighed over en erhvervshemmelighed, ikke må benytte erhvervshemmeligheden.

For det andet giver de strafferetlige regler, der gælder i tilknytning til FHL § 4, hjemmel for et ikke ubetydeligt *strafansvar* i graverende tilfælde. Overtrædelse af § 4 kan således, jf. lovens § 18, straffes med bøde eller fængsel i indtil 1 år 6 måneder. Samtidig er der indført et strafferetligt delikt i STRFL § 299 a, hvorefter den, der under særligt skærpende omstændigheder gør sig skyldig i en overtrædelse af forretningshemmelighedslovens § 18, stk. 1-3, straffes med fængsel i indtil 6 år. Som særligt skærpende omstændigheder anses navnlig tilfælde, hvor handlingen har medført betydelig skade, eller der er fremkaldt nærliggende fare herfor.

9.3.3. Databeskyttelseslovgivningen

Problemstillingen: Det er et uundgåeligt led i det at drive et advokatfirma, at advokaten kommer i besiddelse af oplysninger om klienter, modparter og tredjemænd. I det omfang disse oplysninger vedrører juridiske personer, reguleres advokatens adgang til at benytte dem af de almindelige regler om tavshedspligt og god advokatskik. For oplysninger, som vedrører fysiske personer – »personoplysninger« – kommer tillige reglerne i databeskyttelseslovgivningen ind i billedet.

Retsgrundlaget: Ifølge GDPR art. 5 skal behandling af personoplysninger foretages i overensstemmelse med en række principper og er, jf. art. 6, kun lovlig, hvis den er udtrykkeligt hjemlet i forordningens regler. Art. 6 opstiller en række betingelser, der gælder for behandling af alle typer af personoplysninger, dvs. alle former for information om en identificeret eller identificerbar fysisk person. Disse betingelser suppleres med yderligere betingelser om »særlige kategorier« af oplysninger i art. 9 og om straffedomme og lovovertrædelser i art. 10.

Ved siden af disse oplysningsspecifikke regler foreskriver art. 5, *hvordan* oplysningerne skal behandles. Art. 5, stk. 1, opstiller den generalklausul, at personoplysninger skal behandles *lovligt, rimeligt og på en gennemsigtig måde i forhold til den registrerede*. I tillæg hertil er det bestemt, at indsamling af oplysninger skal ske til udtrykkeligt angivne og saglige formål, og at senere behandling ikke må være uforenelig med disse formål.

Advokatsamfundet har udgivet en i februar 2019 opdateret vejledning om advokaters behandling af personoplysninger.

De almindelige krav: GDPR art. 6 foreskriver, at der skal foreligge en hjemmel for enhver behandling af personoplysninger. De mulige hjemler opregnes herefter i bestemmelsens stk. 1, litra a-f. Begrebet »behandling« omfatter ifølge GDPR art. 4, nr. 2, også »enhver aktivitet eller række af aktiviteter – med eller uden brug af automatisk behandling – som personoplysninger eller en samling af personoplysninger gøres til genstand for, fx indsamling, registrering, organisering, systematisering, opbevaring, tilpasning eller ændring, genfinding, søgning, brug, videregivelse ved transmission, formidling eller enhver anden form for overladelse, sammenstilling eller samkøring, begrænsning, sletning eller tilintetgørelse«.

Samtykke: Personoplysninger kan, jf. GDPR art. 6, stk. 1, litra a, for det første behandles på grundlag af den registreredes samtykke. Behandling kan dernæst, jf. litra b, ske, hvis den er nødvendig af hensyn til opfyldelsen af en aftale, som den registrerede er part i (eller med henblik på foranstaltninger truffet på den registreredes anmodning forud for aftaleindgåelsen). Denne bestemmelse har stor praktisk betydning i relation til advokater, fordi den legitimerer den anvendelse af personoplysninger, der sker i forbindelse med udførelsen af opdraget. Advokaten behøver altså ikke sikre sig sin klients samtykke til, at der oprettes et kartotekskort på klienten i advokatfirmaets database.

Oplysninger om modparter: Databeskyttelseslovgivningen giver anledning til vanskeligheder i relation til oplysninger, der indhentes til sagen vedrørende klientens modpart eller vedrørende tredjeparter, der fx i rollerne som vidner og sagkyndige har betydning for sagens oplysning mv. I mangel af et særskilt samtykke fra de pågældende (som det ofte vil være upraktisk at opnå) kan man overveje at bringe nogle af de øvrige bestemmelser i anvendelse. Ifølge forordningens art. 6, stk. 1, litra c, er der således hjemmel til at foretage en behandling af personoplysninger, der er nødvendig for at overholde en *retlig forpligtelse*, som påhviler den dataansvarlige. Se tilsvarende (for særligt følsomme oplysninger) GDPR art. 9, stk. 2, litra f. Den retlige forpligtelse, man her kunne overveje bragt i anvendelse, er advokatens pligt i medfør af generalklausulen i RPL § 126, stk. 1, til at udføre opdraget for klienten med den omhu mv., der kræves af »god advokatskik«.

Denne forståelse bygger på en betragtning om, at advokaten afleder sin behandlingshjemmel fra klienten. Denne forståelse er bl.a. lagt til grund i GDPR-vejledningen fra det britiske datatilsyn, Information Commissioner's Office.* Behandlingen af personoplysninger på minretssag.dk er beskrevet i Domstolsstyrelsens vejledning om sagsportalen, pkt. 1.5.

Illustrativ for problemstillingen er *U 2007.2331/1 H*, hvor en advokat under en tvangsfjernelsessag for landsretten havde fremlagt to bilag, som indeholdt oplysninger, som (hvilket advokaten var bekendt med) den involverede kommune havde blokeret efter den dagældende persondatalovs § 37 (nu GDPR art. 18). Advokatnævnet fandt, at advokaten ved at fremlægge bilagene indeholdende de blokerede oplysninger havde handlet groft i strid med god advokatskik, mens landsretten, der tiltrådte, at advokaten havde handlet i strid med god advokatskik, ikke fandt tilsidesættelsen grov. Højesteret fandt, at advokaten for at oplyse sagen korrekt over for landsretten ikke kunne have undladt at fremlægge de to bilag, jf. nu GDPR art. 18, stk. 2, og frifandt derfor advokaten. Se også *U 2018.1133 H*, omtalt s. 369 f.

Interesseafvejningsreglen: En anden hjemmel kan være den såkaldte interesseafvejningsregel i art. 6, stk. 1, litra f, der hjemler behandling af personoplysninger, der er nødvendig for, at den dataansvarlige eller en tredjemand kan forfølge en legitim interesse, og hensynet til den registrerede ikke går forud for denne interesse.

---

* Se <https://ico.org.uk/for-organisations/guide-to-data-protection/guide-to-the-general-data-protection-regulation-gdpr/special-category-data/what-are-the-conditions-for-processing/?q=legal+claims#conditions6>.

Advokaten vil som udgangspunkt være dataansvarlig, dvs. den, »der alene eller sammen med andre afgør, til hvilke formål og med hvilke hjælpemidler der må foretages behandling af personoplysninger«. Rollen som *dataansvarlig* pålægger advokaten en række pligter i forhold til de registrerede. Blandt disse hører ikke, at advokaten er forpligtet til selv at udføre behandlingen af personoplysningerne. Disse opgaver kan han overlade til en *databehandler*, dvs. en, der behandler personoplysningerne på hans vegne, se nærmere GDPR art. 4, nr. 8.

Databehandleren kan fx være udbyderen af en *cloud*-tjeneste, som advokaten benytter til at indsamle personoplysninger som led i overholdelsen af sine pligter efter hvidvaskloven. Ved indgåelse af en aftale med en databehandler skal advokaten som dataansvarlig sikre sig, at databehandleren vil udføre behandlingen i overensstemmelse med lovgivningen, og betinge sig mulighed for at kontrollere, at databehandleren lever op hertil. Således fastslår GDPR art. 28, stk. 1, at den dataansvarlige udelukkende må benytte databehandlere, der kan stille de fornødne garantier for, at de vil gennemføre de passende tekniske og organisatoriske foranstaltninger på en sådan måde, at behandling opfylder kravene i forordningen og sikrer beskyttelse af den registreredes rettigheder.

Når en advokat udpeges som kurator i et konkursbo, vil han næsten uvægerligt få rådighed over personoplysninger, som ikke er indsamlet af ham selv, men af den nu konkursramte skyldner – det kan navnlig dreje sig om kunde- og medarbejderoplysninger. Om de særlige problemstillinger, som dette aktualiserer, se *Carsten Ceutz & Lars Lindencrone Petersen* i ET 2019, s. 22 ff.: Kuratorpligter efter databeskyttelseslovgivningen.

9.4. Begrænsninger i tavshedspligten

9.4.1. Vidneudelukkelse

Ifølge RPL § 170, stk. 1, må advokater ikke uden samtykke fra den, der har krav på hemmeligholdelse, afkræves vidneforklaring for domstolene om forhold, der har været omfattet af opdraget. Reglen gælder tillige for præster i folkekirken eller andre trossamfund, retsmæglere, visse patentrådgivere og læger. Den fremtræder som en undtagelse fra hovedreglen i RPL § 168, der pålægger enhver at afgive forklaring for domstolene som vidne. En tavshedspligt, der alene har hjemmel i professionsetiske eller kollegiale regler, men ikke i lovbestemmelser eller i bestemmelser givet i medfør af lov, kan kun i de tilfælde, der omfattes af § 170, ude-

lukke vidnet fra pligten til at afgive forklaring, jf. *Bernhard Gomard & Michael Kistrup*: Civilprocessen (2020), s. 591.

Bestemmelsen gælder opdrag for både fysiske og juridiske personer. Ofte vil advokatens opdrag dække både den *juridiske* person og hermed nærtstående *fysiske* personer (fx ejeren af det kapitalselskab, som er klient). I så fald kan hver af de pågældende protestere mod vidneførelsen, se fx *U 1997.1115 ØLK* om en forklaring vedrørende en konkursbehandling. Klientens ret til at modsætte sig, at sådanne rådgivere mv. afgiver vidneforklaring, gælder kun om oplysninger, som er kommet til rådgiverens kundskab i forbindelse med opdraget. Se hertil *U 2014.2740 HK*, der (i forlængelse af *U 2009.2615 HK* vedrørende samme fond) fastslog, at en advokat ikke i sin egenskab af fondsprotektor var omfattet af RPL § 170, stk. 2. At advokaten som protektor efter fondens fundats var pålagt tavshedspligt om fondens forhold, kunne ikke bevirke et andet resultat.

Beføjelsen til at meddele den, der er pålagt tavshedspligt, ret til at afgive vidneforklaring er ikke en *formueretlig retsposition*, som kan overdrages ved aftale eller overføres ved retsforfølgning. Der er tale om en *personlighedsret* svarende til den, der følger af databeskyttelseslovgivningen samt den familie- og socialretlige lovgivning. Den person, der kan give tilladelse til, at advokaten afgiver forklaring, er altså ikke nødvendigvis den, der også har den formueretlige kompetence til at råde over de værdier, der er genstand for sagen. Derfor skal beføjelsen ikke udøves af en værge, hvis parten er umyndig, eller af boet, hvis den pågældende fysiske person er under konkursbehandling. Se hertil *U 2022.552 ØLK*, hvor skyldnerens advokat ikke blev pålagt at afgive vidneforklaring, uanset at kurator i den personlige skyldners konkursbo havde meddelt samtykke hertil. Se også *Lise Ravnkilde* i Advokaten 10/2012 s. 40 f.: Tavshedspligt og konkursramte klienter. Er en umyndig person part i sag, der verserer ved domstolene, må spørgsmålet afgøres af retten efter en konkret vurdering. Det forhold, at parten er under 18 år og dermed undergivet forældremyndighed, indebærer ikke, at forældremyndighedens indehaver skal træffe afgørelsen. Afgørende må være, om barnet har en klar opfattelse af de langsigtede implikationer af at opgive fortroligheden. Er dette tilfældet, må barnet have bestemmelsesretten. Ellers må afgørelsen træffes af retten. Se tilsvarende *Bernhard Gomard & Michael Kistrup*: Civilprocessen (2020), s. 597 f. En sådan afgørelse traf retten i *U 1990.413 ØLK*, der er gengivet straks nedenfor. Se tilsvarende *U 2016.469 HK*, hvor Højesteret – i modsætning til både skifte- og landsretten – med særlig henvisning til, at der var tale om advokatrådgivning i en sag af personlig karakter, bestemte, at betingelserne for at pålægge en advokat at afgive vidneforklaring om en afdød klients økonomiske dispositioner ikke var opfyldt. I *U 2008.2283 VLK* havde advokaten ydet rådgivning til et ægtepar om en ægtepagt, som hustruen nu påstod erklæret ugyldig. Retten tog mandens begæring om at afhøre advokaten til følge, med

henvisning bl.a. til, at den rådgivning, som advokaten ønskedes afhørt om, var givet over for ægtefællerne i fællesskab under møder, hvorunder begge var til stede.

Reglerne herom gælder også for de pågældende personers *medhjælpere*. Se fx *U 1990.413 ØLK*, hvor en medarbejder ved Københavns Retshjælp i øvrigt fik pålæg om at afgive forklaring om en person, som havde anmodet om rådgivning om et forhold, for hvilket der senere blev rejst tiltale. Personen var efterfølgende forsvundet, og sigtelsen fandtes underordnet i forhold til interessen i at få opklaret hans forsvinden.

Den udvidelse af kredsen af medarbejdere i et advokatfirma, der er omfattet af tavshedspligten, som fandt sted ved lov nr. 520 af 6. juni 2007, jf. herom afsnit 9.1.2, har affødt et fortolkningsspørgsmål, som er besvaret ved *U 2021.4115 HK*. Kendelsen fastslår, at en partner i et advokatfirma, som ikke var advokat og ikke i den konkrete sag havde arbejdet som »medhjælper« for en sådan, jf. RPL § 170, stk. 4, ikke er omfattet af personkredsen i RPL § 170, stk. 1 eller 4. Som sagen forelå for Højesteret, tager kendelsen ikke stilling til, om der efter RPL § 170, stk. 3, var grundlag for at bestemme, at partneren ikke skulle afgive forklaring.

Den retstilstand, der hermed er slået fast, kan få skadevirkninger for klienter i advokatfirmaer med ikke-advokatpartnere, idet disse klienter må tåle den heraf følgende begrænsning af fortroligheden. Retstilstanden indebærer nemlig, at advokatfirmaet må sikre, at fortrolige oplysninger ikke deles med ikke-advokatpartnere. Dermed afskæres disse partnere ikke alene fra at deltage i behandlingen af disse sager (medmindre de antages som »medhjælpere«, jf. stk. 4), men også at forholde sig til dem på et ledelses- og forretningsmæssigt plan. Disse begrænsninger kan vanskeligt forenes med deres status som partnere. I praksis kan nogle af de utilsigtede konsekvenser af denne retsstilling modificeres ved, at retten afskærer vidnepligten for disse ikke-advokatpartnere i medfør af RPL § 170, stk. 3. Men retsstillingen skaber en usikkerhed, som med fordel kunne bringes ud af verden gennem en ændring i RPL § 170, stk. 1 (og 2).

Modifikationer: Vidneudelukkelsen for (bl.a.) advokater modificeres ved bestemmelsens stk. 2, der giver retten adgang til at pålægge advokater, bortset fra forsvarere i *straffesager*, at afgive vidneforklaring, »når forklaringen anses for at være af afgørende betydning for sagens udfald, og sagens beskaffenhed og dens betydning for vedkommende part eller samfundet findes at berettige til, at forklaring afkræves«. Et sådant pålæg kan i borgerlige sager ikke udstrækkes til, hvad en advokat har erfaret i en retssag, som har været betroet ham til udførelse, eller hvori hans råd har været søgt. Derimod er der intet til hinder for, at advokaten

pålægges at afgive forklaring om sin rådgivning af klienten, uanset at advokaten senere har ført en retssag for klienten om det samme spørgsmål, jf. *U 2011.1537 VLK* (hvor betingelserne for at pålægge vidnepligt dog konkret ikke fandtes opfyldt).

I *civile sager* vil en part almindeligvis selv ønske at lade sin advokat føre som vidne. Muligvis vil en sådan vidneførsel få til følge, at advokaten ikke selv bør føre sagen, jf. om dette spørgsmål afsnit 8.5.2. En vidneforklaring med klientens samtykke vil ikke frembringe noget modsætningsforhold. Men i tilfælde, hvor klienten ikke nødvendigvis har noget ønske om at medvirke til sagens opklaring og derfor ikke samtykker, kan der være behov for at anvende bestemmelsen.

I praksis forekommer et sådant modsætningsforhold ofte i sager, hvor klientens adfærd er genstand for kritisk granskning, fx under en konkursbehandling. Kurator i et selskabs konkursbo kan på selskabets vegne meddele samtykke til, at advokaten afgiver forklaring. Et sådant samtykke har ikke virkning for andre end selskabet, jf. *U 1997.1115 ØLK*, hvor en advokat, der havde repræsenteret et nu konkursramt selskab, uanset kurators samtykke ikke blev pålagt at afgive vidneforklaring til brug for en omstødelsessag, idet to sagsøgte kapitalejere ikke ønskede at meddele samtykke hertil. Se også *U 2018.1193 H*, hvor Højesteret lakonisk bemærker, at den tavshedspligt, der påhviler en advokat, ikke ophører ved, at hans klient, som er en fysisk person, erklæres konkurs.

Ifølge KL § 240 (som var grundlaget for kurators begæring om vidneforklaring i *U 1997.1115 ØLK*) kan skifteretten indkalde enhver til at afgive forklaring efter retsplejelovens regler om vidner, jf. RPL kap. 18. Særligt om skyldneren bestemmer KL § 100, at denne skal meddele skifteretten og bostyret alle fornødne oplysninger til behandling af boet og efter tilsigelse skal møde for skifteretten og ved registreringen af boets aktiver. Er skyldneren et selskab, en forening eller anden organisation, anvendes bestemmelserne i § 100, jf. § 103, efter § 105 på medlemmerne af direktion eller bestyrelse, på likvidator i et aktieselskab eller anpartsselskab og på revisor samt på personer, der tidligere har beklædt disse hverv. Se til illustration *U 1997.478/2 VLK*, hvor en advokat, der tidligere havde været bestyrelsesmedlem og likvidator i et selskab, der nu var gået konkurs, ikke med henvisning til sin almindelige tavshedspligt over for to tidligere anpartshavere kunne unddrage sig sin særlige oplysningspligt ifølge KL § 105, jf. § 100, da der i forbindelse med salg af selskabet var rådet over selskabets aktiver. Skifteretten kan bestemme, at reglerne i KL §§ 100-104 også skal anvendes på personer, der er selskabets, foreningens eller organisationens nærtstående, jf. § 100, stk. 2. Om bestemmelsens anvendelse i relation til andre professionsudøvere se *U 1995.775 V*, hvor en læge, der tilfældigt havde tilset en formodet brandstifter og derefter havde ledsaget ham til et hospital, ikke blev pålagt at afgive forklaring. Opfyldelse af oplysningspligten kan gennemtvin-

ges ved et editionspålæg, jf. RPL § 299, men boets krav på at modtage oplysningerne er ikke et besiddelseskrav, der kan gennemtvinges ved en umiddelbar fogedforretning, jf. *U 2015.2981 ØLK*.

Om betingelserne for at pålægge en advokat at afgive vidneforklaring er opfyldt (herunder om forklaringen må anses afgørende for sagens udfald) vil ofte først kunne afgøres, når klienten har haft lejlighed til at afgive forklaring, jf. *U 2022.552 ØLK*, der med denne begrundelse »på nuværende tidspunkt« ikke fandt grundlag for at pålægge advokaten at afgive forklaring.

Når bestemmelsen anvendes, må det tages i betragtning, at en afhøring af advokaten vil indebære, at den frihed, en part har til (under den processuelle skadevirknings sanktion) at nægte at udtale sig, gøres illusorisk, hvis man kunne vidneføre den advokat, der som rådgiver i de afgørende dele af et sagsforløb er inde i klientens (partens) overvejelser. Skal klienten tabe sin sag, er det derfor mere »rent« at lade ham gøre dette efter reglerne om processuel skadevirkning end på grundlag af en vidneforklaring afgivet af klientens advokat på grundlag af rettens pålæg. Derfor bør retten være tilbageholdende med at anvende reglen i tilfælde, hvor advokatens forklaring vil være central for sagens udfald. Dette skøn kan være vanskeligt, eftersom man først *efter* forklaringen ved, hvilken betydning den vil få for afgørelsen i sagen.

Forsvarerens stilling: Til den almindelige fortrolighedsregulering for advokater knytter sig et særligt regelsæt, der omhandler forsvarere i straffesager. Forsvarerens korrespondance med sin klient er beskyttet af EMRK art. 8 om retten til privatliv. Ifølge RPL § 772, stk. 2, har en varetægtsarrestant ret til ukontrolleret brevveksling med bl.a. sin forsvarer. Ligeledes fastslår RPL § 771, stk. 1, sidste pkt., at en varetægtsarrestant altid har ret til ukontrolleret besøg af sin forsvarer.

RPL § 170, stk. 1, fastslår udtrykkeligt, at der ikke kan pålægges »forsvarere« pligt til at afgive vidneforklaring. Bestemmelsen forudsætter dermed en afgrænsning af advokatens forsvarerrolle over for andre roller for klienten. En sådan afgrænsning kan være vanskelig i tilfælde, hvor advokaten har optrådt som personlig eller erhvervsmæssig rådgiver under den direkte eller underforståede forudsætning, at hans opdrag senere kan ændre sig til et forsvareropdrag. Her bør der være snævre grænser for fortolkningen.

Retspraksis har da også ført en strikt linje i disse sager. I *U 2004.2814 VLK* (omtalt i Advokaten 10/2004, s. 241 f.) havde en advokat bistået en kvinde under en forældremyndighedssag. Ved dommen mistede kvinden forældremyndigheden, og samme dag kørte hun de to børn samt endnu et barn til en nærliggende

skov, hvor hun ville forsøge at slå dem ihjel med bilens udstødningsgas. Under denne proces var kvinden i telefonisk kontakt med advokaten, der straks henvendte sig til politiet, hvorved forbrydelsen blev afværget. Under den efterfølgende straffesag mod kvinden opstod spørgsmålet, om der forelå frivillig tilbagetræden. Til brug herfor ønskede politiet at afhøre advokaten. Landsretten fastslog, at kvinden under telefonsamtalerne vel ikke var sigtet, men at hun ikke kunne være i tvivl om, at hun meget muligt ville blive det. Da det under en sådan efterfølgende sag ville være nærliggende, at advokaten ville optræde som hendes forsvarer – hvad han da også kom til – fandtes han allerede under denne konsultation at måtte betragtes som sådan, hvorved der ikke var mulighed for at pålægge ham at afgive forklaring, jf. RPL § 170, stk. 2, modsætningsvis.

> Under sagen afgav Advokatrådet et responsum, der fremhæver som det afgørende kriterium, om de oplysninger, advokaten ønskes afhørt om, baserer sig på det særlige tillidsforhold, der er kendetegnende for forholdet mellem en forsvarer og dennes klient. Efter rådets opfattelse vil en persons blotte rådsøgning om et strafbart forhold således i sig selv være tilstrækkelig til, at advokaten opnår den fuldstændige beskyttelse, som forsvareren er underlagt. Klientens subjektive oplevelse af en sigtelsesrisiko er således ikke afgørende. Som det fremgår, kan kendelsen ikke tages fuldt ud til indtægt for dette synspunkt.

I *U 1995.711/1 ØLK* fandtes en advokat i en sag om økonomisk kriminalitet ikke pligtig at afgive vidneforklaring om sin rådgivning af en sigtet. Begrundelsen for afgørelsen var dog den formelle, at anklagemyndighedens begæring efter sit indhold var helt ubegrænset, og at en imødekommelse ikke fremstod som afgørende for sagens udfald, jf. RPL § 170, stk. 2.

> Tilsvarende afviste *U 1968.656 ØLK* at give en advokat pålæg om at afgive forklaring om oplysninger hidrørende fra en unavngiven advokat, som risikerede at blive sigtet i sagen. Advokaten havde tidligere været ansat som medarbejder hos en højesteretssagfører, som allerede var blevet afhørt som vidne. Afhøringen angik nogle oplysninger, som en advokatkollega havde givet om sit kendskab til et for sagen betydningsfuldt kautionsdokument. Sagen udsprang af straffesagen om *Boss of Scandinavia*, hvor flere personer var sigtet for mandatsvig mv. Retten fandt ikke at kunne bortse fra, at oplysningerne var meddelt advokaten med den situation for øje, at der kunne blive rejst sigtelse mod advokatkollegaen, og at højesteretssagføreren i så fald ville blive anmodet om at være hans forsvarer. I medfør af RPL § 170, stk. 2, eller dennes analogi kunne det derfor ikke pålægges advokaten at afgive vidneforklaring om det pågældende forhold. Se i øvrigt fra tidligere praksis *U 1958.1036 ØLK*, der præsumptivt (i forbindelse med en beslutning om beskikkelse af advokaten) antog, at en advokat ikke kunne beskikkes under en straffesag om falsk forklaring,

idet advokaten havde været beskikket som advokat for tiltalte under den ægteskabssag, hvor den falske forklaring skulle være afgivet, og idet advokaten ville blive pålagt pligt til at afgive forklaring herom.

9.4.2. Ransagning, beslaglæggelse og edition

Ransagning: En ransagning er en undersøgelse, der foretages som led i en strafferetlig efterforskning, jf. RPL kap. 73, hvorved politiet foretager politiet en systematisk eftersøgning eller gennemsøgning af et område – fx et kontor eller en ejendom – hvor man formoder, at der befinder sig bevismidler, der vil kunne inddrages i en efterforskning. Ransagningen foretages eventuelt i samarbejde med en ressortmyndighed, fx Konkurrence- og Forbrugerstyrelsen. Formålet er at be- eller afkræfte, om dette bevis findes. Bærer undersøgelsen frugt, kan det tænkes, at politiet efterfølgende begærer beslaglæggelse af de bevismidler, der er fundet. I relation til advokatens stilling er det dog først og fremmest adgangen til at foretage selve ransagningen, der er i fokus. Det er nemlig i forbindelse med dette skridt, at der i givet fald består risiko for, at klientfortroligheden kompromitteres.

Beslutning om ransagning kan i visse tilfælde træffes af politiet, mens der i andre tilfælde kræves en retskendelse, jf. nærmere RPL §§ 795 og 796. For at forebygge risiko for (beskyldning om) brud på tavshedspligten bør en advokat altid kræve, at der foreligger en retskendelse som grundlag for en ransagning i firmaet, jf. *Torben Jensen* i Advokaten 5/2018, s. 26 f. Datatilsynet anlægger i sin vejledning fra januar 2021 om *Udveksling af oplysninger med politiet* en betydeligt mere myndighedsvenlig linje. Vejledningen angår navnlig dataansvarlige, der ikke er pålagt en lovbestemt tavshedspligt, og det kan ikke generelt anbefales advokater at agere på grundlag af denne.

Kendelser om ransagning skal angive »de konkrete omstændigheder i sagen, hvorpå det støttes, at betingelserne for indgrebet er opfyldt«, jf. § 796, stk. 2. Heri ligger ikke noget krav om, at det skal angives, hvilke dokumenter politiet præcist går efter. En ransagning vil derfor indebære et vist element af at »skyde med spredehagl«: Politiet sigter vel mod et materiale, hvis indhold det har et vist indtryk af, men det kender ikke det eksakte indhold af de pågældende dokumenter mv.

Det ligger på forhånd klart, at der under en ransagning kan tænkes at komme oplysninger til veje, der er omfattet af en tavshedspligt, og som derfor ikke ville kunne forelægges retten ved en vidneforklaring, jf. reglerne i RPL § 170. Denne konflikt mellem de to institutter er søgt afbødet med bestemmelsen i RPL § 794, stk. 3. Ifølge denne bestemmelse skal skriftlige meddelelser og lignende mellem

den mistænkte og en person, som efter reglerne i § 170 er udelukket fra at afgive forklaring som vidne i sagen, holdes uden for ransagningen. Det samme gælder dennes notater og lignende vedrørende den mistænkte. Det siger sig selv, at det kan være vanskeligt på forhånd at fastslå, om der er grundlag for at holde materiale uden for en ransagning, jf. *Trine Østergård* i Advokaten 5/2018, s. 28 f.

I *EMD's dom af 3. juli 2012*, *Robathin mod Østrig*, sag 30457/06, var en advokat sigtet for økonomiske forbrydelser over for to klienter. EMD fastslog, at det under disse omstændigheder ikke var et proportionalt indgreb, at ransagningen hos advokaten blev udstrakt til at omfatte data vedrørende andre klienter end de to muligt forurettede.

RPL kap. 57 a indeholder et regelsæt om bevissikring ved krænkelse af immaterialrettigheder, som minder meget om reglerne om staffeprocessuel ransagning. En bevissikring efter disse regler kan meget vel blive efterfulgt af en straffesag mod den eventuelle krænker, og beskyttelsesreglen i RPL § 794, stk. 3, finder derfor tilsvarende anvendelse under en bevissikringsforretning, jf. *U 2014.2891 VLK*, der undtog korrespondance mellem et selskab og dettes advokat fra bevissikringen.

Dawn raids: Konkurrencelovens §§ 18-18 b giver Konkurrence- og Forbrugerstyrelsen hjemmel til at foretage kontrolundersøgelser til brug for Konkurrencerådets virksomhed. Disse undersøgelser indebærer, at styrelsen får adgang til en virksomheds eller sammenslutnings lokaler og transportmidler med henblik på dér at gøre sig bekendt med og tage kopi af enhver oplysning, herunder regnskaber, regnskabsmaterialer, bøger og andre forretningspapirer, uanset informationsmedium. Tilsvarende har styrelsen i samme øjemed adgang til en ekstern databehandlers lokale og til private hjem tilhørende virksomhedens eller sammenslutningens direktører, ledere og andre ansatte. I forbindelse med kontrolundersøgelsen kan styrelsen kræve mundtlige forklaringer. Virksomheden er berettiget til under undersøgelsen at være bistået af advokat.

> En tilsvarende hjemmel som anført i konkurrencelovens §§ 18-18 b har Konkurrence- og Forbrugerstyrelsen i medfør af § 12 i lov nr. 719 af 27. april 2021 om urimelig handelspraksis i relationer mellem virksomheder i landbrugs- og fødevareforsyningskæden. Også her (stk. 3) slås det fast, at disse kontrolundersøgelser kun kan finde sted efter indhentet retskendelse og mod behørig legitimation.

I straffeprocessuel henseende er *dawn raids* ransagninger i medfør af RPL kap. 73. Forskellen ligger i, at der ikke foreligger en konkret sigtelse, men derimod alene

et almindeligt grundlag for at gennemføre en generel undersøgelse. Undersøgelsen gennemføres dog altid efter indhentet retskendelse. Se for en nærmere gennemgang af disse regler *Christian Bergqvist*: Konkurrenceretten (2019), s. 851 ff. Reglerne giver anledning til særlige problemer i forhold til advokater, der er ansat i den virksomhed, der er genstand for en sådan ransagning. Se herom afsnit 9.4.4.

Tilsvarende regler findes i lov nr. 408 af 31. maj 2000 om kontrol angående statsstøtte (Europa-Kommissionens kontrolbesøg i Danmark) samt i det hele i Rådets forordning nr. 1/2003/EF af 16. december 2002 om gennemførelse af konkurrencereglerne i traktatens art. 81 og 82 (nu art. 101 og 102). Forordningens art. 21-22 giver – modsat tidligere ret – mulighed for at foretage kontrolundersøgelser af »andre lokaler, grunde eller transportmidler, herunder private hjem tilhørende de pågældende virksomheders eller virksomhedssammenslutningers direktører, ledere og andre medarbejdere«. Ligeledes er der nu skabt hjemmel til, at sådanne undersøgelser kan foretages på vegne af konkurrencemyndigheden i en anden medlemsstat og i dennes navn. Der kan ligeledes foretages undersøgelseshandlinger hos en ekstern databehandler, hvis de pågældende oplysninger forgæves er søgt indhentet hos den mistænkte part, se bestemmelsens stk. 2 og eksempelvis *U 2003.1328 HK*.

Beslaglæggelse: Ifølge RPL § 803, stk. 1, kan genstande, som en person, der ikke er mistænkt, har rådighed over, beslaglægges som led i efterforskningen af en lovovertrædelse, der er undergivet offentlig påtale. Betingelsen er, at der er »grund til at antage«, at genstanden kan tjene som bevis, at den bør konfiskeres, eller at den ved lovovertrædelsen er fravendt nogen, som kan kræve den tilbage. I tillæg til denne bestemmelse fastslår stk. 2, at der hos personer, som efter reglerne i § 170 er udelukket fra at afgive forklaring som vidne i sagen (herunder advokater), ikke kan ske beslaglæggelse af »skriftlige meddelelser mellem den mistænkte og den pågældende person samt dennes notater og lignende vedrørende den mistænkte«. Der kan altså kun ske beslaglæggelse hos en advokat, i det omfang den pågældende kunne være pålagt vidnepligt i sagen.

Edition: Ved edition forstås, jf. betænkning 1223/1991 s. 32 »udlevering til eller forevisning for retten af dokumenter og andre genstande af betydning for gennemførelsen af en straffesag«. Kompetencen til at træffe bestemmelse om edition i straffesager ligger som udgangspunkt hos retten, jf. RPL § 806, stk. 1. Efter RPL § 806, stk. 7, som indsat ved lov nr. 124 af 30. januar 2021, og som korresponderer med hvidvasklovens § 30 b, kan politiet ved en skriftlig, begrundet afgø-

relse meddele pålæg om edition af visse oplysninger om transaktioner mv. omfattet af hvidvaskloven. Et sådant pålæg kan imidlertid ikke udstedes til advokater, men kun til virksomheder eller personer omfattet af hvidvasklovens § 1, stk. 1, nr. 1-12 eller 18-23, dvs. navnlig til finansielle virksomheder.

9.4.3. Andre undersøgelseshandlinger

Problemstillingen: Kontrolbesøg, der gennemføres af en tilsynsmyndighed uden retskendelse (fordi kontrollen anses for udført som del i myndigheden almindelige virksomhed og altså ikke som led i en strafferetlig efterforskning), er blevet stadigt mere almindelige elementer i offentligretlig lovgivning. Talrige er de lovbestemmelser, der giver myndighederne en sådan adgang »uden retskendelse«. Man har i årevis diskuteret det hensigtsmæssige i sådanne regler. I det omfattende bilagshæfte til Retssikkerhedskommissionens betænkning 1428/2003 er optrykt høringssvar fra de enkelte ministerier, der viser omfanget af disse regler. En særegen form for *discovery* (se om dette begreb s. 400) er indført i dansk ret ved reglerne om bevissikring i immaterialretlige sager, jf. RPL kap. 57 a.

Retssikkerhedsloven: Hvor de straffeprocessuelle tvangsindgreb karakteriseres ved at udfolde sig inden for et nøje fastlagt regelsæt, der angiver betingelserne for indgrebets foretagelse samt den fremgangsmåde, der skal anvendes, var de regulatoriske rammer for tvangsindgreb uden for strafferetsplejen tidligere uklare og uensartede. Denne retstilstand blev grundlæggende ændret med vedtagelsen af retssikkerhedsloven, lov nr. 442 af 9. juni 2004 om retssikkerhed ved forvaltningens anvendelse af tvangsindgreb og oplysningspligter.

Ifølge § 1 finder loven anvendelse ved tvangsindgreb, som foretages af den offentlige forvaltning uden for strafferetsplejen, og som består i (1) husundersøgelse eller (2) undersøgelse eller beslaglæggelse af breve og andre papirer. Lovens kap. 3 finder dog også anvendelse ved tvangsindgreb, som foretages af den offentlige forvaltning uden for strafferetsplejen, og som består i (1) undersøgelse af andre lokaliteter, (2) undersøgelse eller beslaglæggelse af andre genstande, (3) brud på meddelelseshemmeligheden eller (4) eftersyn eller anden undersøgelse af personer.

Er der konkret mistanke om, at en enkeltperson eller juridisk person har begået en lovovertrædelse, der kan medføre *straf*, gælder de regler i lovgivningen mv., der forpligter vedkommende til at meddele oplysninger til myndigheden, *ikke* i forhold til den mistænkte. Gennem denne bestemmelse beskyttes den (potenti-

elt) sigtede mod at inkriminere sig selv. Pligten til at meddele oplysninger genopstår dog, hvis det på forhånd kan *udelukkes*, at de oplysninger, som søges tilvejebragt, kan have betydning for bedømmelsen af den formodede lovovertrædelse, jf. § 10, stk. 1. Tvangsindgreb skal derimod ske i medfør af de straffeprocessuelle regler, hvis der er mistanke om, at en enkeltperson eller en juridisk person har begået en strafbar lovovertrædelse, jf. § 9, stk. 1.

Forholdet mellem disse regler og reglerne om advokaters tavshedspligt blev rejst af Advokatrådet under folketingsbehandlingen. Problemet kan formuleres som et spørgsmål om, hvorvidt advokaten i disse tilfælde skal *identificeres* med den klient, der ved en frigivelse af de pågældende oplysninger kan risikere en strafferetlig tiltale. Af Justitsministeriets svar på spørgsmål 73 til lovforslaget (L 96 FT 2003-04) fremgår følgende:

> »Advokatrådet har i den pågældende henvendelse af 29. april 2004 rejst spørgsmål om forholdet mellem lovforslaget og advokaters pligt til at meddele oplysninger om klienters forhold til offentlige myndigheder. I den forbindelse anfører Advokatrådet, at det vil være hensigtsmæssigt, såfremt det i lovforslaget eller dets forarbejder bliver præciseret, at der for advokater gælder generelle regler om tavshedspligt, som kun kan fraviges, hvor dette udtrykkeligt er angivet i lovgivningen, således at bestemmelsen i lovforslagets § 10, stk. 1, ikke alene gælder for den mistænkte, men også for den mistænktes advokat. Hertil bemærkes følgende: Lovforslagets § 10 indebærer en begrænsning i forvaltningsmyndighedernes mulighed for at anvende oplysningspligter i lovgivningen mv., når der foreligger konkret mistanke om, at en person har begået en strafbar lovovertrædelse. Efter lovforslagets § 10, stk. 1, har en mistænkt person således ikke pligt til i medfør af bestemmelser i lovgivningen mv. at afgive oplysninger, medmindre det kan udelukkes, at de oplysninger, der søges tilvejebragt, har betydning for bedømmelsen af den formodede lovovertrædelse. I forhold til andre end den mistænkte gælder bestemmelser i lovgivningen mv. om oplysningspligt, i det omfang oplysningerne søges tilvejebragt til brug for behandlingen af andre spørgsmål end fastsættelse af straf, jf. lovforslagets § 10, stk. 2. Hvis der er konkret mistanke om, at en person har begået et strafbart forhold, vil en advokat, som f.eks. har haft et klientforhold til den mistænkte person, være omfattet af sidstnævnte bestemmelse i lovforslagets § 10, stk. 2, om pligten for andre end den mistænkte til at afgive oplysninger. Der vil således ikke i relation til lovforslagets § 10 skulle ske identifikation mellem en mistænkt person og dennes advokat. Bestemmelsen i lovforslagets § 10 tager imidlertid alene stilling til, hvilke særlige begrænsninger der skal gælde med hensyn til anvendelsen af oplysningspligter som følge af, at der måtte være konkret mistanke om et strafbart forhold. Lovforslagets § 10 tager således ikke stilling til spørgsmålet om, i hvilket omfang regler i lovgivningen mv. om oplysningspligt må vige for regler om advokaters tavshedspligt. Det vil sige, at lovforslaget ikke ændrer – herunder begrænser – de gæl-

> dende retsvirkninger af advokaters tavshedspligt. I det omfang det allerede i dag – som følge af en fortolkning af den pågældende lovgivning på det enkelte område – gælder, at en oplysningspligt ikke finder anvendelse i forhold til advokater, vil dette således også være retsstillingen fremover. Det er i den forbindelse Justitsministeriets opfattelse, at spørgsmålet om forholdet mellem på den ene side regler om oplysningspligt over for forvaltningsmyndigheder og på den anden side regler om advokaters tavshedspligt ikke er egnet til en samlet regulering i lovforslaget. Spørgsmålet bør efter Justitsministeriets opfattelse i stedet i fornødent omfang behandles inden for rammerne af den lovgivning, der gælder på det enkelte forvaltningsområde, herunder f.eks. skatteområdet.«

Som nævnt i Justitsministeriets svar pålægger en række regler i speciallovgivningen advokater en udtrykkelig pligt til at medvirke til oplysningen af sager, der involverer deres klienter.

Skattekontrollovens § 53, stk. 1: Skattekontrollovens § 53, stk. 1, pålægger enhver erhvervsdrivende, der fører regnskab (hvad enten den pågældende er regnskabspligtig eller ej), pligt til på begæring at indsende regnskabsmateriale til told- og skatteforvaltningen. Omfattet af denne pligt er også bilag for såvel tidligere som for det løbende regnskabsår og andre dokumenter, der kan have betydning for kontrollen af den pågældendes skatteansættelse, herunder for afgørelsen af skattepligt her til landet. Samme pligt påhviler enhver juridisk person, hvad enten den er erhvervsdrivende eller ej, jf. stk. 2. Se nærmere *Hanne Christensen, Hans Henrik Eriksen & Leo Holm*: Skattekontrolloven (2019), s. 385 ff., og (om den tilsvarende bestemmelse i den dagældende skattekontrollovs § 6) *Hanne Christensen* i Advokaten 3/2000, s. 50 ff.

Da indsendelsespligten gælder såvel »regnskabsmateriale« og »bilag« som »andre dokumenter, der kan have betydning for kontrollen af den pågældendes skatteansættelser«, kan der opstå en regelkonflikt mellem indsendelsespligten og tavshedspligten for advokater. Problemet aktualiseres, hvis der under en undersøgelse af advokatens regnskaber gøres »tilfældighedsfund«, der afslører retsstridige forhold (fx i form af skatteunddragelser mv.) hos advokatens klienter. Sådanne oplysninger kan give skattemyndighederne grundlag for at udtage andre skatteyderes årsopgørelser til kontrol.

Dette resultat er antaget ved dommen i *U 1981.106 H*, der fastslog, at skattemyndighederne i medfør af (den dagældende) § 6, stk. 1 og 3 (nu § 53, stk. 1), kunne kræve en advokats regnskabsmateriale udleveret med henblik på kontrol af advokatens egen skatteansættelse. Anmodningen omfattede klientkonti for

1971 og 1972, kassekladde og indtægtsbilag for 1971 og 1972 samt en debitorfortegnelse pr. 31. december 1971 og 1972. Advokaten protesterede, idet han kun ville udlevere oplysningerne mod et tilsagn fra skattemyndighederne om, at de kun ville blive brugt i forbindelse med advokaten selv. Højesteret udtalte, at skattemyndighederne, hvis der af det lovligt tilvejebragte materiale måtte fremgå oplysninger vedrørende advokatens klienters skatteforhold, ville være berettiget til at anvende disse oplysninger ved kontrol af deres skatteansættelser. Den tavshedspligt, der gælder for advokater, kunne ikke føre til en begrænsning i anvendelsen af de omhandlede lovbestemmelser. Derfor måtte advokaten stille de nævnte oplysninger til rådighed.

Skattekontrollovens § 53, stk. 1, giver ikke skattemyndighederne adgang til at gå på »fisketur« i advokatens bilagsmateriale i relation til andre bilag end det egentlige regnskabsmateriale, jf. nærmere *Lida Hulgaard* og *Hanne Østergaard* i Advokatsamfundets festskrift i anledning af Retsplejelovens 75 års jubilæum (1994), s. 98. En sådan undersøgelse må i givet fald foretages gennem en ransagning i medfør af reglerne i RPL kap. 73. For at kunne bringe bestemmelsen i anvendelse må der kunne udpeges konkrete dokumenter mv., som ønskes inddraget som grundlag for ligningen af advokatens indkomst mv.

Denne pligt var udtrykkeligt fastslået i det cirkulære om retningslinjer for advokaters indsendelse/udlevering til ligningsmyndighederne af regnskabsmateriale med bilag og andre dokumenter, som Skattedepartementet udsendte i 1986 (nr. 74 af 2. juli 1986), men som senere blev ophævet som led i en regelsanering (uden at denne ophævelse var udtryk for en afstandtagen til cirkulærets regulering). Som eksempler på det materiale, der kan kræves indsendt, nævnes kassekladder og bogføring, indtægts- og udgiftsbilag, kontoudskrifter fra pengeinstitutter mv. og »korrespondance og kontrakter samt andre dokumenter af betydning for skatteligningen – herunder kalkulationer og revisionsbemærkninger«.

Skattekontrollovens § 53, stk. 2: Skattekontrollovens § 53, stk. 2, omhandler tilfælde, hvor et regnskabsmateriale beror hos tredjemand. Advokaten anses altså som tredjemand i relation til en klient, hvis skatteforhold har givet anledning til nærmere undersøgelse. Efter anmodning skal advokaten (tredjemand) herefter udlevere det ønskede materiale til skatteforvaltningen, som i så fald drager omsorg for, at materialet afleveres til den pågældende tredjemand efter benyttelsen. Dette gælder, selv om den pågældende har tilbageholdsret herover.

Advokatrådets skatteudvalg forholdt sig med tilslutning af Advokatrådet til disse spørgsmål i et notat, hvis indhold er gengivet hos *Kaare Friis Petersen* i Advo-

katen 2/2005, s. 55 ff. Som her anført (s. 59) vil advokaten have pligt til at fjerne de oplysninger i et udleveret bilagsmateriale, der kan belaste enkelte klienter. Som anført har advokaten formentlig altid pligt til at udlevere sine års-, moms- og kildeskatteregnskaber samt korrespondance med klienter, der kaster lys over advokatens uddebiteringer mv. Ligeledes kan fakturaer og andre bilag som grundlag for de enkelte posteringer kræves udleveret. Det samme kan kassekladder, bogføringsbeskrivelser og kontoudskrifter vedrørende enkelte klientkonti. Endelig kan advokatfirmaets eventuelle kapitalejerfortegnelser, revisionsprotokol samt korrespondance med revisor om bogføring og regnskabsudarbejdelse kræves udleveret.

Hvilke oplysninger advokaten *ikke* har pligt til at udlevere, beror på et vanskeligt skøn, hvori de synspunkter, der ifølge bemærkningerne i afsnit 9.2.4 kan tale for at begrænse advokatens tavshedspligt, indgår. Advokaten kan således ikke bygge sin afgørelse på det almindelige proportionalitetsprincip i retssikkerhedslovens § 2, men må i relation til den enkelte oplysning tage stilling til, om der er grundlag for udlevering. Der gælder dermed en form for skærpet proportionalitetsprincip.

Indberetningspligt: Advokater er pålagt en almindelig indberetningspligt over for Skatteforvaltningen for så vidt angår oplysninger om klienters indestående og godskrevne renter. Denne pligt fremgår af skattekontrollovens § 60, stk. 1 og 2, skatteindberetningslovens §§ 12 og 14 og momslovens § 75, stk. 3. Pligten modificerer ikke advokatens tavshedspligt om selve opdraget.

Ifølge skatteindberetningslovens § 38 skal kurator årligt over for Skatteforvaltningen indberette identiteten af anmeldte ikke offentlige fordringshavere i konkursboer, der i det forudgående kalenderår har fået udloddet dividende, størrelsen af dividenden og identiteten af det konkursbo, hvorfra udlodningen er sket.

Efter skatteindberetningslovens § 46 a, der gennemfører EU-direktiv 822/2018/EU (DAC6), er skatteydere og deres rådgivere forpligtede til at indberette en række grænseoverskridende transaktioner, som indeholder bestemte karakteristika, til de nationale skatteforvaltninger. Hvor advokater medvirker ved sådanne transaktioner, er de efter bekendtgørelse nr. 1634 af 27. december 2019 § 27 forpligtede til at forsyne deres klient med de oplysninger, der skal indberettes, tillige med oplysning om, at klienten er forpligtet til at afgive indberetning, og at advokaten skal indberette, medmindre klienten over for advokaten dokumenterer, at denne selv har opfyldt denne pligt.

Discovery proceedings: En dansk virksomhed, der er involveret i en retssag, der afvikles i et land, hvor der gælder regler om *discovery*, vil kunne komme ud for, at disse regler *de facto* kommer til at virke i Danmark. Forsømmer den danske part at medvirke til opfyldelsen af en begæring om at medvirke ved *discovery* fremsat af den fremmede part, vil denne nægtelse således kunne resultere i en processuel skadevirkning. Den faktiske virkning heraf kan være, at den danske part må tillade advokater fra den udenlandske part adgang til sin interne dokumentation med henblik på gennemførelse af en sådan undersøgelse.

Spørgsmålet om det hensigtsmæssige i at have sådanne regler blev drøftet under det nordiske juristmøde i Helsinki i august 2002, se herved *Oluf Engells* referat i del I, s. 201 ff., og forhandlingerne i del II, s. 243 ff.

9.4.4. Særligt om virksomhedsadvokater

Problemstillingen: Som nævnt i afsnit 4.7.4 er det fast antaget i dansk ret, at en advokat kan lade sig ansætte i en virksomhed som virksomhedsadvokat, selv om det heraf følgende tjenesteforhold principielt kolliderer med advokatens uafhængighed. Hermed opstår spørgsmålet, om virksomhedsadvokaten i en strafferetlig efterforskning mod sin arbejdsgiver kan forlange at blive stillet som en ekstern advokat for arbejdsgiveren, fx i tilfælde af ransagning (RPL § 794), ved beslaglæggelse og edition (RPL § 802) og i forbindelse med vidneforklaringer under en senere retssag (§ 170). Svarer man ja til dette spørgsmål, skal politiet i forbindelse med en ransagning og beslaglæggelse udskille de dokumenter, der befinder sig i virksomheden hos virksomhedsadvokaten. Disse dokumenter vil virksomhedsadvokaten typisk have markeret som »Fortroligt«, »Privileged« eller på anden måde omfattet af den advokatretlige tavshedspligt.

Et hovedspørgsmål i denne diskussion er, om der kan siges at foreligge et *opdrag* i forholdet mellem virksomhedsadvokaten og virksomheden (arbejdsgiveren). Som nærmere uddybet i afsnit 4.3.1 anvendes dette begreb primært ved afgrænsningen af de særlige rettigheder og pligter, advokaten er underlagt, fx i relation til interessekonflikter, honorering, rådgiveransvar mv. AER giver ingen bidrag til fortolkningen, men angiver kun (i art. 1, 2. pkt.), at reglerne for advokater ansat i virksomheder og organisationer gælder »med de nødvendige tilpasninger«. Den norske advokatlov (2022-05-12-28) fastslår i § 24, stk. 1, udtrykkeligt, at »En internadvokat er en ansatt advokat som yter advokatbistand til arbeidsgiveren.« Samtidig bestemmes det imidlertid, at »internadvokaten« ikke kan yde advokatbistand til andre »som del av arbeidsgiverens forretningskonsept«, og

at »Internadvokatene skal innplasseres i virksomheten på en slik måte at advokatens uavhengighet ivaretas.«

Virksomhedsadvokaten indtager som følge af ansættelsesforholdet en anden position over for sin arbejdsgiver, end en selvstændig advokat indtager over for sin klient. Typisk vil virksomhedsadvokaten indgå som en integreret del af virksomhedens stabsfunktioner, herunder med løbende inddragelse i beslutningsprocesser og uhindret udveksling af synspunkter vedrørende de løbende beslutninger. Denne relation kan vanskeligt siges at indeholde et advokatopdrag. I disse tilfælde kan virksomhedsadvokaten næppe betragtes som »forsvarer« i relation til RPL § 170. Det falder i tråd hermed, at virksomhedsadvokaten kan repræsentere sin arbejdsgiver under retssager, jf. RPL § 260, stk. 3, nr. 4. Virksomhedsadvokaten optræder i denne situation som partsrepræsentant (virksomheden er »selvmøder«), ikke som advokat, og han vil derfor kunne repræsentere arbejdsgiveren også under retsmøder ved en domstol, som han ikke som advokat har møderet for.

Derfor må det antages, at virksomhedsadvokaten er afskåret fra at påtage sig hvervet som *valgt* forsvarer for den virksomhed, hvori han er ansat, idet han også i denne relation må anses som en del af virksomheden uden den selvstændighed og uafhængighed, som er en forudsætning for at kunne virke som forsvarer. Klart er det, at virksomhedsadvokaten ikke kan *beskikkes* som forsvarer, jf. RPL § 734, stk. 1, 1. pkt., eftersom ansættelsesforholdet i medfør af RPL § 60, stk. 1, nr. 3 (hvortil denne bestemmelse henviser), ville medføre inhabilitet hos dommeren – eller som valgt forsvarer.

At en virksomhedsadvokat overgår til at drive advokatvirksomhed som ansat eller selvstændig, udløser heller ingen interessekonflikt efter reglerne om jobskifte, jf. AER art. 11 (se herom afsnit 10.4.6). Derimod er det klart, at den tavshedspligt over for den tidligere arbejdsgiver, der følger af ansættelsesretlige regler og af reglerne i FHL om beskyttelse af forretningshemmeligheder, sætter grænser for, hvilke sager advokaten vil kunne beskæftige sig med.

De således gældende begrænsninger forhindrer selvsagt ikke, at virksomhedsadvokaten som en del af virksomheden repræsenterer denne i situationer, som falder uden for området for RPL § 731 om såkaldt »nødvendigt forsvar«, dvs. hvor den sigtede/tiltalte ikke kan påtvinges bistand af en (ekstern) forsvarer, men har ret til selv at varetage sine interesser.

I disse tilfælde opstår derimod spørgsmålet, om sigtelsen kan tænkes at skabe et modsætningsforhold mellem virksomhedsadvokaten og arbejdsgiveren. Situationen kan fx forekomme, hvis sagen tager en drejning, hvor et tiltalefrafald eller bødeforelæg vil være mere belastende for den virksomhedsadvokat, der fasthol-

der sin personlige uskyld, end for virksomheden, for hvem en sådan afslutning primært betragtes som en udgift. Er der tillige rejst tiltale eller sigtelse mod enkeltpersoner (fx ansatte eller bestyrelsesmedlemmer), kan virksomhedsadvokaten ikke i denne egenskab virke som forsvarer for de pågældende. Et sådant forsvareropdrag ville forudsætte, at virksomhedsadvokaten ved siden af sin ansættelse som virksomhedsadvokat drev advokatvirksomhed (hvilket ikke ville støde på advokatretlige hindringer), og at opdraget ikke ville bringe virksomhedsadvokaten i en interessekonflikt i forhold til sin ansættelse som sådan.

> Allerede derfor vil virksomheden typisk antage ekstern forsvarerbistand. En sådan bistand må i øvrigt også anses for tilrådelig i strafferetlige opdrag, hvor der kan være et særligt behov for at lægge afstand til det sagsforløb, der har ført til tiltalerejsningen. Af den førnævnte årsag vil det endvidere sjældent forekomme, at den eksterne forsvarer både kan repræsentere virksomheden og de enkelte sigtede eller tiltalte, jf. herved afsnit 4.6.3 og 18.2.4. Ifølge Rigsadvokatens meddelelse RM 5/1999 om Strafansvar for juridiske personer, som revideret den 17. april 2015, gælder det generelt om tilfælde, hvor ledelsen af den juridiske person eller en overordnet ansat, herunder direktøren, har handlet *forsætligt eller udvist grov uagtsomhed*, at tiltalen foruden imod den juridiske person som udgangspunkt *også* rejses mod den eller de personligt ansvarlige. Videre hedder det: »Tiltale mod underordnede ansatte skal i almindelighed ikke rejses, medmindre der foreligger særlige omstændigheder. Dette kan f.eks. være tilfældet, såfremt der er tale om en grov overtrædelse, som den underordnede ansatte har begået forsætligt og eventuelt tillige på eget initiativ. Der rejses tillige tiltale mod den juridiske person.«

At virksomhedsadvokatens stilling ikke kan sammenlignes med den eksterne advokats, vil gælde, uanset om man – som efter den norske advokatlov – omgærder virksomhedsadvokaten med forskellige (tilsigtede) garantier for uafhængighed, jf. herom afsnit 2.3.2 ovenfor.

Det ændrer ikke ved antagelsen ovenfor om, at der som følge af de ansættelsesretlige bånd ikke består noget advokatopdrag mellem virksomhedsadvokaten og arbejdsgiveren, at virksomheden har opbygget en særlig juridisk funktion, der er afgrænset fra den øvrige del af virksomheden med *ethical screens* (se om dette begreb afsnit 10.5.4) og knyttet virksomhedsadvokaten til sig med aftalevilkår, der har til formål at sikre en særlig grad af uafhængighed. Sådanne ansættelsesvilkår forekommer i aftaler med virksomhedsjurister, der udfylder særligt lovregulerede stillingsfunktioner, fx som sikkerheds- eller complianceansvarlige. Sådanne regler tager almindeligvis ikke sigte på personer med en særlig uddannelsesmæssig eller professionsforankret baggrund, og der findes ingen tilsvarende regler, der stiller krav om uafhængighed for forskellige typer af virksomheds-

advokater og virksomhedsjurister. En sådan hjemmel måtte være den grundlæggende forudsætning for at kunne fravige de almindelige advokatretlige regler, som de er skitseret ovenfor, således at virksomhedsadvokaten sidestilles med en ekstern advokat.

Som eksempler på en sådan sikring af uafhængigheden af særlige stillingsfunktioner kan nævnes reglerne om databeskyttelsesrådgivere i medfør af GDPR art. 37, som i medfør af GDPR art. 38, stk. 3, er beskyttet mod at skulle modtage instrukser vedrørende udførelsen af de opgaver, der følger af forordningen. Efter den særlige regel i GDPR art. 38, stk. 5, jf. databeskyttelseslovens § 25, er disse rådgivere (se nærmere GDPR art. 37, stk. 1, litra b og c, da også underlagt en særlig tavshedspligt. Et andet eksempel er den stilling som risiko- og complianceansvarlig, som følger af kap. 7 i bekendtgørelse nr. 1103 af 30. juni 2022 om ledelse og styring af pengeinstitutter. Heri findes bl.a. en række detaljerede regler, der sikrer fuld uafhængighed af bestyrelsen, herunder om at adgang til at rette direkte henvendelse til bestyrelsen (§ 16, stk. 1) og om sikring mod afskedigelse uden bestyrelsens forudgående godkendelse (§ 16, stk. 2).

Vidneudelukkelse? Når en ansat advokat indkaldes som vidne for at udtale sig om forhold, der falder inden for et advokatopdrag for arbejdsgiveren (jf. om dette begreb straks nedenfor), eller bliver genstand for en ransagning, opstår spørgsmålet, om advokaten er omfattet af vidneudelukkelsesreglen i RPL § 170. Problemet aktualiserer dels det *generelle* spørgsmål, om virksomhedsadvokaten overhovedet kan rubriceres som »advokat«, jf. § 170, stk. 1, dels to *specifikke* spørgsmål, om virksomhedsadvokaten henholdsvis kan påberåbe sig status som forsvarer eller som en advokat, der er »betroet en retssag«, jf. bestemmelsens stk. 2, 2. pkt.

Det generelle spørgsmål: Problemet om virksomhedsadvokatens generelle status har primært voldt vanskeligheder i relation til konkurrenceretlige overtrædelser. Dette spørgsmål har som følge af sin EU-retlige forankring givet anledning til flere afgørelser ved EU-Domstolen. I sin *dom af 18. maj 1982* i sag C-155/79, *AM&S*, fandt Domstolen, at en virksomhed kan nægte at udlevere dokumenter, der er omfattet af den fortrolighed, der efter de fælles retsprincipper i medlemsstaterne gælder for visse meddelelser mellem en advokat og hans klient. Fortroligheden omfattede ikke alene korrespondance, der udveksles mellem virksomheden og dennes *eksterne advokat*, efter at Kommissionen har indledt en procedure, men tillige enhver tidligere korrespondance, der står i forbindelse med genstanden for en sådan procedure.

Domstolen fandt derimod, at en advokat, som befandt sig i et *ansættelsesforhold* til en virksomhed, ikke kunne gøre en vidneudelukkelse gældende i relation til en strafferetlig efterforskning mod virksomheden. Derfor kan det fortrolighedsprincip for selvstændige advokater, der kan forudsættes at gælde ved AM&S-dommen, ikke udstrækkes til virksomhedsadvokater. Det må i øvrigt antages, at det princip, der fastslås ved dommen, alene gælder for advokater med bestalling i en af medlemsstaterne.

> Domstolen fremhævede, at fortroligheden af korrespondancen mellem advokat og klient i de enkelte medlemsstater er begrundet på forskellig vis. I visse medlemsstater bygges fortroligheden alene på tiltaltes ret til forsvar, mens den i andre medlemsstater i første række er begrundet i anerkendelsen af selve advokatgerningen, i det omfang denne bidrager til retsreglernes opretholdelse. Ved fastlæggelsen af, hvorvidt fortrolighedsforholdet skulle nyde beskyttelse, lagde Domstolen vægt på en kombination af disse hensyn. Fx er begrænsningen af beskyttelsen af fortroligheden til en virksomheds korrespondance med advokater med bestalling i en medlemsstat kun i fuld overensstemmelse med sidstnævnte hensyn. Denne begrænsning er under alle omstændigheder ikke længere relevant for advokater med bestalling i EØS-landene.

Afgørelsen i AM&S-sagen er fulgt op af sagen om kemikalieproducenten *Akzo Nobel*. I sin *dom af 14. september 2010* i sag C-550/07 P, *Akzo Nobel*, fastslog EU-Domstolen, at en intern advokat såvel på grund af sin økonomiske afhængighed af sin arbejdsgiver som den tætte forbindelse med denne ikke har samme grad af uafhængighed som en ekstern advokat. To e-mails, som var udvekslet mellem den interne advokat og virksomheden, kunne derfor ikke kræves undtaget fra EU-Kommissionens undersøgelser.

> EMD har den 9. februar 1990 i M&Co., sag 13258/87, udtalt, at »it can be assumed that the antitrust proceedings in question would fall under Article 6 had they been conducted by German and not by European judicial authorities«. Se også *The Daniels Corporation v Australian Competition and Consumer Commission* (7. november 2002), hvor den australske højesteret (High Court) slog fast, at en virksomhedsadvokats *legal privilege* er en grundlæggende menneskeret, som kun kan begrænses med sikker lovhjemmel.

Angår ransagningen et sagsmateriale, som normalt vil være til stede i virksomheden (fx virksomhedens aftaler samt korrespondance afholdt i forbindelse med disse aftalers indgåelse), bør det forhold, at materialet ligger hos en intern advokat, ikke medføre, at det udgår af ransagningen, blot fordi virksomhedsadvokaten *kan tænkes* at være tilknyttet opdraget som (valgt) forsvarer. Situationen er

derimod en anden, hvis advokaten allerede har påtaget sig et forsvareropdrag for virksomheden. I så fald gælder RPL § 170, stk. 2, direkte, og retten har ikke hjemmel til at meddele vidnepålæg. For at undgå omgåelsestilfælde må dette dog forudsætte, at virksomhedsadvokaten kan dokumentere, at han inden ransagningens gennemførelse har påtaget sig et personligt forsvareropdrag. Alene det forhold, at virksomhedsadvokaten er tilknyttet virksomheden, opfylder ikke dette dokumentationskrav. Er virksomhedsadvokaten bortrejst eller på anden måde utilgængelig på det tidspunkt, hvor ransagningen gennemføres, vil dokumentationskravet heller ikke være opfyldt.

Vidnepålæg: I det omfang virksomhedsadvokaten ikke anses som advokat i den betydning, hvori ordet anvendes i RPL § 170, vil det være op til retten, om han skal afgive forklaring. Der findes ingen nyere trykte danske retsafgørelser om dette spørgsmål. I sit skøn herover bør retten være lige så frit stillet, som hvis advokaten var knyttet som ekstern rådgiver på opdraget. Jo mere interne og intime forhold vidneforklaringen søger at belyse (fx en parts forligsovervejelser), desto mere tilbageholdende bør retten være. Er der tale om oplysninger, som må forventes spredt i en videre kreds, men som advokaten har en særlig let adgang til at belyse, må adgangen være lettere.

9.4.5. Hvidvaskloven

Retsgrundlaget: Ved lov om forebyggende foranstaltninger mod hvidvask og finansiering af terrorisme, jf. nu lovbekendtgørelse nr. 316 af 11. marts 2022 med senere ændringer (hvidvaskloven), er der givet nærmere regler, der forpligter først og fremmest finansielle virksomheder, men også visse typer af rådgivere og andre virksomheder til at foretage underretninger vedrørende deres klienters transaktioner, hvis der foreligger rimelig grund til formode, at en transaktion, midler eller formue har eller har haft tilknytning til hvidvask eller finansiering af terrorisme, se herved lovens § 26. Lovens regler er beskrevet i Finanstilsynets vejledning nr. 9864 af 28. oktober 2020 og Advokatrådets vejledning for advokater af september 2022. Financial Action Task Force har senest i 2019 udsendt en vejledning for advokatbranchen, Risk Based Approach Guidance for Legal Professionals.

Loven bygger på EU's 4. hvidvaskdirektiv nr. (EU) 2015/849 som ændret ved 5. hvidvaskdirektiv nr. (EU) 2018/843.

Direktiverne er såkaldte minimumsdirektiver, og det står derfor de enkelte medlemsstater frit at indføre regler, der er strengere end direktivets. Denne mu-

lighed har Danmark i de senere år benyttet sig af. Baggrunden herfor ligger i en sag om erkendt hvidvask foregået i Danske Banks filial i Estland, som gav anledning til stor presseomtale i 2018, og som fortsat er under behandling.

Anvendelsesområde: Loven finder bl.a. anvendelse på advokater. I overensstemmelse med almindelig terminologi forstås herved advokater, der driver virksomhed som sådanne. En advokat, der har deponeret sin bestalling, er følgelig ikke omfattet af loven. Ansatte advokater i private virksomheder må sidestilles med andre virksomhedsinterne rådgivere. Denne gruppe omfattes ikke af loven, dels fordi de ikke »driver virksomhed« mod særskilt vederlag, dels fordi de ikke kan påberåbe sig den tavshedsret, der i kraft af reglerne om *legal privilege* gælder for advokater, jf. bemærkningerne ovenfor. Underretningspligten påhviler den personkreds, som via sin arbejdsopgaver har potentiel mulighed for at få mistanke om hvidvask eller terrorfinansiering.

Loven finder efter sin ordlyd anvendelse på »advokater« (forstået som fysiske personer). Der er imidlertid ikke tvivl om, at den også finder anvendelse på advokatfirmaer (juridiske personer), jf. 4. hvidvaskdirektivs art. 2, stk. 1, nr. 3.

Loven gælder kun, i det omfang advokater deltager med bistand eller udførelse af transaktioner for deres *klienter*. Advokaten har således ikke i denne relation pligter over for modparter (men er og forpligtet til at påse, at der ikke ved en transaktion stilles midler til rådighed for nogen, der er omfattet af finansielle sanktioner vedtaget af FN eller EU). Ved afgørelsen af, om der foreligger et *klientforhold*, gælder de principper om afgrænsningen af begrebet *advokatopdrag*, der er redegjort for i afsnit 4.3.1.

Loven omhandler kun advokatopdrag i forbindelse med *køb og salg* af fast ejendom eller virksomheder, *forvaltning* af klienters penge, værdipapirer eller andre aktiver, åbning eller forvaltning af bank-, opsparings- eller værdipapir*konti*, tilvejebringelse af nødvendig kapital til oprettelse, drift eller ledelse af *selskaber*, oprettelse, drift eller ledelse af *investeringsforeninger*, selskaber eller lignende strukturer, samt anden forretningsmæssig *rådgivning*. Ligeledes gælder loven, i det omfang advokater på deres klients vegne og for dennes regning foretager en finansiel transaktion eller en transaktion vedrørende fast ejendom.

Selv om en advokat ved udførelsen af et konkret opdrag ikke er omfattet af hvidvasklovens regler i almindelighed, er han dog – på linje med andre erhvervsdrivende – omfattet af kontantforbuddet i lovens § 5, der forbyder en erhvervsdrivende at modtage kontantbetalinger på 20.000 kr. eller derover, se hertil

David Moalem & Lars Lindencrone Petersen: Hvidvaskloven med kommentarer (2022), s. 159 ff. Om forståelsen af beløbsgrænsen se *U 2019.2445 H*.

Hvidvaskbegrebet: Omdrejningspunktet er begrebet hvidvask. I medfør af lovens § 3 forstås herved

- Uberettiget at modtage eller skaffe sig eller andre del i økonomisk udbytte eller midler, der er opnået ved en strafbar lovovertrædelse.
- Uberettiget at skjule, opbevare, transportere, hjælpe til afhændelse eller på anden måde efterfølgende virke til at sikre det økonomiske udbytte eller midlerne fra en strafbar lovovertrædelse.
- Forsøg på eller medvirken til sådanne dispositioner.

Denne definition omfatter også dispositioner foretaget af den, der har begået den strafbare lovovertrædelse, som udbyttet eller midlerne hidrører fra – såkaldt »selvhvidvask«. De pligter, loven pålægger forskellige typer af virksomheder, herunder advokatfirmaer, forudsætter ikke, at gerningsmanden ved forsæt eller uagtsomhed har medvirket til hvidvask. Loven hjemler et antal særskilte gerningsindhold, som har til formål at forebygge, at hvidvask finder sted. Dens pligt gælder derfor, uanset om der overhovedet har fundet nogen hvidvask sted som her beskrevet. Formålet er helt grundlæggende at reducere muligheden for at gennemføre hvidvaskaktiviteter.

Interne foranstaltninger: Lovens grundlæggende princip er, at de aktiviteter, som de personer og virksomheder, der er omfattet af loven, skal udfolde i forhold til deres klienter, skal foretages ud fra en risikobaseret tilgang. Heri ligger, at der skal træffes mere intensive foranstaltninger, hvis en situation frembyder en høj risiko, end hvis der er tale om en situation med lav risiko.

For at kunne fortage denne risikovurdering på et oplyst grundlag i den konkrete situation pålægger lovens § 7 advokaten/advokatfirmaet at foretage en vurdering af den risiko for at blive misbrugt til hvidvask eller terrorfinansiering, som virksomheden selv frembyder. I denne vurdering inddrages alle risikofaktorer, som givet dens forretningsmodel er relevante, herunder hvilke typer *klienter* advokatfirmaet betjener, hvilke *ydelser* det tilbyder, og i hvilke *jurisdiktioner* dets ydelser skal benyttes. På grundlag af denne risikovurdering skal advokatfirmaet udarbejde en politik og en forretningsgang, hvori det beskrives, hvilke foranstaltninger det vil træffe for at bringe den iboende risiko ned på et operationelt accepta-

belt lavt niveau. Advokatfirmaet skal herudover gennemføre et kontrolprogram for at sikre, at de opstillede forretningsgange overholdes, ligesom dets personale skal uddannes og efteruddannes mv., jf. nærmere lovens § 8.

Kundekendskabsprocedurer: Ved antagelsen af det enkelte opdrag skal de virksomheder, der er omfattet af loven, ifølge dennes § 10 gennemføre kundekendskabsprocedurer (ofte omtalt med den engelske betegnelse »KYC«-procedurer – »Know Your Costumer«). Bestemmelsen pålægger den omfattede virksomhed dels at gennemføre kundekendskabsprocedurer vedrørende klienten (jf. herom straks i det følgende), dels at »undersøge enhver relevant oplysning vedrørende den eller de reelle ejere«. Er klienten en juridisk person, skal kundekendskabsprocedurerne rette sig mod klientens »reelle ejere«. Herved forstås den eller de fysiske personer, der i sidste ende ejer eller kontrollerer den juridiske person. Hertil kræves som udgangspunkt en direkte eller indirekte ejerandel på/kontrol over mere end 25 pct. af kapitalen. Findes ingen sådanne, anses den daglige ledelse som reel ejer, jf. nærmere definitionerne i lovens § 2, nr. 9.

Legitimationen skal omfatte indhentning af klientens identitetsoplysninger, der skal omfatte navn, adresse, CPR- eller CVR-nummer eller anden lignende dokumentation, hvis den pågældende ikke har CPR- eller CVR-nummer. Disse oplysninger skal herefter kontrolleres på grundlag af dokumenter, data eller oplysninger indhentet fra en pålidelig og uafhængig kilde, det kan fx være kopi af pas eller kørekort. Er der til advokatfirmaets klientkonti oprettet separate klientkonti til enkelte klienter, så kontoen typisk bærer vedtegning om klientens navn og CPR eller CVR-nr., kræves legitimation af såvel advokaten som klienten. Advokatens samleklientkonti omfattende advokatens tilsvar over for flere klienter rejser intrikate spørgsmål om gennemførelse af kundekendskabsprocedurer på de reelle ejere af indeståendet, dvs. advokatens klienter, jf. nærmere *David Moalem & Lars Lindencrone Petersen*: Hvidvaskloven med kommentarer (2022) s. 207 f.

Politisk eksponerede personer: Advokaten skal have særlige forretningsgange til at afgøre, om klienten eller dennes reelle ejer er en politisk eksponeret person (en såkaldt »PEP«) eller nærtstående eller nær samarbejdspartner til en sådan, jf. om disse begreber hvidvasklovens § 2, nr. 6-8. Dette skyldes, at disse grupper af personer i en lang række jurisdiktioner (hvortil Danmark ikke hører) må siges generelt at kunne indebære en forøget risiko for, at advokaten kan blive misbrugt til hvidvask eller finansiering af terrorisme. Hvis et klientforhold efter en konkret vurdering repræsenterer en øget risiko, skal advokaten gennemføre skærpede

kundekendskabsprocedurer, jf. lovens § 17, og kan omvendt, hvis klientforholdet alene repræsenterer en begrænset risiko, gennemføre en lempet kundekendskabsprocedure, jf. lovens § 21.

Ifølge lovens § 11, stk. 2, skal *tredjemands* identitet ligeledes kræves oplyst, jf. § 4, stk. 1, hvis den, der henvender sig, oplyser at handle på vegne af en kunde, eller der (uden for tilfælde af stillingsfuldmagt) i øvrigt er tvivl om, hvorvidt han handler på egne vegne.

Opbevaring og sletning af oplysninger: Identitetsoplysninger skal opbevares i mindst 5 år, efter at »forretningsforbindelsen« er ophørt, hvorved for advokatvirksomheder må forstås den enkelte sag, som udløser advokatens pligter efter hvidvaskloven. Ligeledes skal dokumenter og registreringer vedrørende transaktioner opbevares i mindst 5 år efter transaktionernes gennemførelse, jf. § 30, stk. 1-2.

Underretningspligten: Den underretningspligtige advokats hovedforpligtelse fremgår af lovens § 26: Hvis der er mistanke om, at en transaktion har tilknytning til hvidvask eller finansiering af terrorisme, skal advokaten undersøge den nærmere. Dette gælder såvel transaktioner, der er gennemført, som transaktioner, der endnu ikke er gennemført. En nærmere undersøgelse kan fx bestå i en undersøgelse af baggrunden for transaktionen, kontrolopringninger til involverede fremmede institutter, kontrol i Folkeregistret, Det Centrale Virksomhedsregister eller overvågning af transaktioner over en vis periode. Hvidvasksekretariatet kan forlange de oplysninger, der er nødvendige i sagen, i henhold til retsplejelovens regler.

Hvis mistanken ikke kan afkræftes, skal transaktionen sættes i bero, indtil Hvidvasksekretariatet (der organisatorisk er tilknyttet Statsadvokaten for Særlig Kriminalitet) er underrettet. I tilfælde, hvor det ikke forekommer muligt at undlade at gennemføre transaktionen, eller en sådan undladelse synes at kunne hindre retsforfølgning af de personer, der drager fordel af en formodet hvidvasktransaktion, underrettes Hvidvasksekretariatet. Danmark har udnyttet direktivets muligheder for at lade underretninger om hvidvask formidle via Advokatsamfundets sekretariat, jf. lovens § 26, stk. 2. Sekretariatet videregiver herefter underretningen til Hvidvasksekretariatet efter en konkret vurdering. Advokatrådets vejledning til hvidvaskloven indeholder i afsnit 11 nærmere retningslinjer for, hvorledes sådanne underretninger håndteres.

Advokatundtagelsen: Ifølge lovens § 27, stk. 1, er advokater undtaget fra pligten i § 26 til at foretage underretning på baggrund af oplysninger, som disse modtager fra eller indhenter om en klient, i forbindelse med at advokaten fastslår den pågældende klients retsstilling eller forsvarer eller repræsenterer denne under eller i forbindelse med en retssag, herunder rådgiver om at indlede eller undgå et sagsanlæg. At en advokat er fritaget for underretningspligten, når han har rådgivet i forbindelse med en retssag, kan dels ses i sammenhæng med et grundlæggende ønske om at værne advokatens rolle som partsrepræsentant (et synspunkt, der ligeledes finder udtryk ved vidneudelukkelsesreglen i RPL § 170, stk. 2), dels med at der i disse tilfælde ikke er noget stort potentiale for hvidvask. Derfor omfatter undtagelsen fra indberetningspligten såvel sager, der føres ved de almindelige domstole og voldgiftsretter, som partsrepræsentation for Landsskatteretten. Tilsvarende må formentlig gælde andre klagenævn i den offentlige forvaltning. Undtagelserne gælder, uanset om oplysningerne modtages før, under eller efter sagen, eller i forbindelse med at den pågældende klients retsstilling fastslås, dvs. også i den situation at rådgivningen fører til, at klienten ikke bliver involveret i en sådan sag. Af § 27, stk. 4, følger, at undtagelsen i stk. 1 ikke finder anvendelse, hvis advokaten ved eller burde vide, at klienten søgte bistand med henblik på hvidvask eller finansiering af terrorisme. Er dette tilfældet, er advokaten således forpligtet til at give underretning efter § 26.

> I direktivets præambelbetragtning 9 findes følgende væsentlige fortolkningsbidrag til denne bestemmelse: »Retlige aktører som defineret af medlemsstaterne bør være underlagt dette direktiv, når de deltager i finansielle transaktioner eller selskabstransaktioner, herunder når de yder rådgivning om skatteforhold, hvor der er den største risiko for, at disse retlige aktørers ydelser misbruges til hvidvask af udbytte fra kriminelle handlinger eller finansiering af terrorisme. Der bør dog ikke være nogen forpligtelse til at indberette oplysninger, der er modtaget enten før, under eller efter retslige procedurer eller i forbindelse med vurderingen af en klients retsstilling. Derfor bør juridisk rådgivning fortsat være omfattet af tavshedspligt, medmindre den retlige aktør deltager i hvidvask af penge eller finansiering af terrorisme, eller den juridiske rådgivning ydes med henblik på hvidvask af penge eller finansiering af terrorisme, eller den retlige aktør ved, at klienten søger juridisk rådgivning med henblik på hvidvask af penge eller finansiering af terrorisme.«

Diskussion: Hvidvasklovens regler gav navnlig tidligere anledning til skepsis fra advokatside, fordi de bringer advokaten i en rollekonflikt over for klienten ved at sætte ham i valget mellem at *prisgive* klienten for dermed at undgå en sanktion eller *sikre* klienten og dermed at risikere at blive sanktioneret for manglende under-

retning. I de seneste år er der imidlertid opstået bred enighed om nødvendigheden af, at også advokater yder deres bidrag til at bekæmpe hvidvask og finansiering af terrorisme. Om tilsynet med, at dette faktisk sker, henvises til afsnit 7.2.2.

9.4.6. Den børsetiske tavsheds- og meddelelsespligt

Karakteristik: Børsrettens regelstruktur minder i nogen grad om advokatrettens: Hvert reguleret marked har sine regler, som markedsdeltagerne og deres rådgivere må overholde. Ved siden af disse regler findes der i lovgivningen – herhjemme først og fremmest Markedsmisbrugsforordningen, jf. herom straks nedenfor – en række ufravigelige regler, der regulerer specifikke elementer af de børsrelaterede transaktioner. En børsretlig regulering består derfor af en mangfoldighed af regelsæt, der gælder for de forskellige børser, som et klientselskab har sine aktier noteret på. For danske selskaber vil det først og fremmest være reglerne for Københavns Fondsbørs, der er i fokus. Men talrige danske selskaber har også aktier noteret på andre børser, herunder navnlig London Stock Exchange (LSE), New York Stock Exchange (NYSE) og NASDAQ.

Markedsmisbrugsforordningen: Den børsretlige regulering berører i forskellige aspekter den tavshedsret og tavshedspligt, som advokaten er underlagt. Således indeholder art. 10, stk. 1, i forordning (EU) 596/2014 (markedsmisbrugsforordningen) en særlig børsretlig tavshedspligt, hvorefter alle personer er underlagt et forbud mod at videregive intern viden (som nærmere defineret i art. 7), »medmindre videregivelsen sker som led i den normale udøvelse af arbejde, erhverv eller funktioner«.

Markedsdeltagerne og deres rådgivere skal ifølge art. 16 i markedsmisbrugsforordningen udarbejde interne procedurer for særligt at forebygge uretmæssig videregivelse af intern viden, insiderhandel og markedsmanipulation. Også på markedspladsniveau kan der være krav om interne regelsæt. Således indeholder Nasdaq's »Nordic Main Market Rulebook for Issuers of Shares – 1 May 2020« i afsnit 2.15.3 et krav til børsselskaberne om at udarbejde passende forretningsgange, kontroller og systemer.

På baggrund af børsreglernes strafferetlige karakter og for at beskytte de enkelte advokatfirmaer og disses medarbejderne anses det i dag fortsat for *comme il faut*, at de advokatfirmaer, der regelmæssigt er rådgiver for børsselskaber, har udarbejdet interne børsregler for at håndtere besiddelsen af og fortrolighed om

intern viden samt at forebygge markedsmisbrug (uretmæssig videregivelse af intern viden, insiderhandel eller markedsmanipulation).

I tillæg hertil pålægger markedsmisbrugsforordningens art. 18 »udstedere og enhver person, der handler på deres vegne eller for deres regning« (herunder advokater), der kommer i besiddelse af intern viden i forbindelse med deres rådgivning af børsselskaber, at udarbejde konkrete *insiderlister* over alle de personer i advokatfirmaet, der har adgang til den konkrete interne viden. Denne pligt kan fx aktualiseres i forbindelse med rådgivning om en økonomisk betydningsfuld aftale om overdragelse af patenterettigheder, et overtagelsestilbud eller en opjustering af selskabets forventninger til regnskabsåret.

Sarbanes-Oxley Act: Også udenlandsk børslovgivning kan få betydning for beskyttelsen af den fortrolighed, danske advokater må sikre deres klienter. Et eksempel herpå er *the Sarbanes-Oxley Act* af 30. juli 2002. Loven pålægger bl.a. danske advokater en indberetningspligt over for fondsbørsmyndighederne, uanset om der er tale om fortrolige oplysninger. Oplysningspligten gælder, i det omfang advokaten bistår et selskab, der har værdipapirer noteret på en fondsbørs i USA.

9.5. Afledte forpligtelser

9.5.1. Den professionsetiske sikringspligt

Problemstillingen: At der gælder en tavshedspligt, indebærer en underforstået pligt til at sikre dokumenter og it-systemer mv. mod kompromittering. En sådan er udtrykkeligt pålagt databehandlere og dataansvarlige i medfør af GDPR art. 32 om behandlingssikkerhed. Tilsvarende forpligtelser antages at følge af god advokatskik, jf. RPL § 126, stk. 1, se fx *ANK af 25. februar 2003* (Advokaten 4/2003, Kendelser, s. 5 f.), hvor en advokat blev tildelt en advarsel for i 4 uger at have ladet følsomme dokumenter ligge i en aflåset bil, som i perioden blev stjålet.

Klientfortroligheden kan tænkes krænket gennem en uagtsom omgang med e-mails, der enten fører til, at meddelelsen utilsigtet havner hos en anden modtager end den tilsigtede, eller at tredjeparter i øvrigt opnår kendskab til kommunikationen gennem fysiske angreb el.lign. De foranstaltninger, der kan træffes herimod, har forskellig karakter, se hertil GDPR art. 33-34 om anmeldelse af brud på persondatasikkerheden til tilsynsmyndigheden og underretning om sådanne brud til den registrerede. Nu til dags findes der også software, som er designet til at fore-

bygge, at meddelelser kommer utilsigtede modtagere i hænde, ved at kræve særskilt godkendelse ved afsendelse af mails til modtagere uden for organisationen

Krypteringspligt? Siden den 1. januar 2019 har Datatilsynet håndhævet den opfattelse, at også private virksomheder, herunder advokater har pligt til at sikre, at kommunikation indeholdende følsomme personoplysninger, der fremsendes ved e-mail, er krypteret. Også en tilsidesættelse af denne særlige pligt vil være i strid med god advokatskik, jf. fx *ANK af 25. april 2017*, sagsnr. 2016-2165, der i sin begrundelse for frifindelse anfører, at det på daværende tidspunkt ikke var et lovkrav, men alene en anbefaling. at personfølsomme oplysninger blev sendt krypteret.

Værktøjer til kryptering er almindeligt tilgængelige og kan erhverves gratis eller mod beskeden betaling og med et minimum af implementeringsomkostninger. Det gælder navnlig den signatur, der udbydes af det offentlige under den såkaldte OCES-ordning (OCES = Offentlige Signaturer for Elektronisk Service).

En advokatretlig pligt til at kryptere kommunikation med klienten er navnlig nærliggende i den første henvendelse, advokaten retter til klienten ved brug af e-mail. Uden særlig aftale vil det her kunne risikeres, at meddelelsen læses af en anden end modtageren, fx en sekretær eller et familiemedlem. Men det kan også tænkes, at modtageren befinder sig på et mail-system, der (måske tilsigtet) fungerer under lave sikkerhedskrav. I begge tilfælde er det klienten, der må vælge, om han ønsker at tage denne kompromitteringsrisiko.

Advokatrådets udvalg for drift af advokatvirksomhed udsendte i januar 2005 en »IT-sikkerhedsguide – til advokatvirksomheder«, der indeholder en række anbefalinger til advokatfirmaerne med henblik på sikring af informationer og systemer mv. Vejledningen prætenderer ikke at udgøre en norm for god advokatskik i relation til it-sikkerhed.

Ligeledes har *CCBE* i sine retningslinjer af 25. november 2000 om Electronic communication and the Internet (opdateret i 2006) bl.a. opstillet en regel (pkt. 2.1) om, at advokater ikke uden klientens samtykke må fremsende fortrolig information gennem ikke-krypteret e-mail. Bestemmelsen gælder, uanset om klienten er privat eller erhvervsmæssig. Det nævnte samtykke bør meddeles udtrykkeligt. Til mulig belysning af de krav, der må stilles til dette klientsamtykke, kan man hense til de krav til »samtykke«, som findes i GDPR art. 4, nr. 11. Herved forstås en »frivillig, specifik, informeret og utvetydig viljestilkendegivelse fra den registrerede, hvorved den registrerede ved erklæring eller klar bekræftelse indvilliger i, at personoplysninger, der vedrører den pågældende, gøres til genstand for behandling«. Sådanne udtrykkelighedskrav er nødvendige at stille, fordi der kan være tvivl om samtykkets ræk-

kevidde. En sådan tvivl vil parterne i højere grad have opmærksomheden henledt på, hvis de tvinges til at nedfælde samtykket. Det forhold, at klienten indledte en elektronisk kommunikation med advokaten, kan ikke fortolkes som et sådant samtykke (men nok til, at kommunikation, der ikke indeholder følsomme oplysninger, kan ske på denne måde).

Adskillelsespligt: Man kan spørge, om advokaten har en særlig pligt til at sikre, at den kommunikation, han gennemfører med klienten, henholdsvis internt, i teknisk henseende holdes adskilt. En sådan adskillelse kan sikre, at de sikkerhedskrav, der tilstræbes over for klienten, rent faktisk overholdes. CCBE's retningslinjer for elektronisk kommunikation anbefaler, at advokatfirmaet i en elektronisk mailkorrespondance benytter sig af tekstbehandlingsskabeloner (*templates*), der gør det klart, hvornår meddelelsen udgår fra advokatfirmaet som led i dettes rådgivning, henholdsvis fremtræder som privat korrespondance (et forhold, hvis betydning er svundet, i takt med at advokatfirmaer forbyder deres medarbejdere at benytte e-mail til privat kommunikation).

Sikring af krypteringsnøgler: I CCBE's retningslinjer anbefales det også, at private nøgler til kryptering skal sikres under advokatfirmaets kontrol. Ligeledes anbefales det, at der i elektronisk kommunikation indføjes »confidentiality warnings«.

Telefonsamtaler: De fleste telefonsamtaler foregår i dag ved hjælp af mobiltelefoni. Mange af disse samtaler føres på steder, hvor andre kan lytte med, fx i offentlige transportmidler eller på gader og stræder. Det siger sig selv, at en advokat ikke må føre en telefonsamtale om klientforhold (hvad enten samtalepartneren er klienten, en modpart eller en medarbejder), hvis andre hermed kan få kendskab til oplysninger vedrørende klienten eller opdraget. I de fleste tilfælde vil den talende være sikret herimod ved ikke at omtale oplysninger, der kan henføres til klienten eller opdraget. Men det er ikke nødvendigvis gjort hermed. Også andre – anonymiserede – oplysninger kan gøre det muligt at henføre oplysninger til klienten og opdraget. Generelt bør der derfor udvises betydelig tilbageholdenhed med brug af (mobil-)telefoni til fortrolig kommunikation i andres påhør.

Makulering mv.: Pligten til forsvarlig omgang med fortrolige oplysninger gælder også i den fase, hvor advokaten skal skille sig af med oplysningerne. Dette er tilfældet, både hvor sager og deres dokumenter skal fjernes fra advokatfirmaet for

at blive arkiveret. Advokaten har pligt til at forvisse sig om, at arkiveringen forgår under betryggende forhold, og at destruktion sker uden risiko for tab af fortrolighed. Disse krav gælder, uanset i hvilken form materialet findes. Fysisk materiale må makuleres eller tilintetgøres på betryggende måde, og digitalt materiale må slettes fra den eller de enheder, som de er lagret på, på en måde, som sikrer, at de ikke kan genskabes, jf. allerede *Steen Hermansen* og *Søren Lyager* i Advokaten 5/2006, s. 48, og endvidere CCBE Guidance on Improving the IT Security of Lawyers Against Unlawful Surveillance (2016), s. 15.

9.5.2. Databeskyttelseslovgivningens sikkerhedsregler

For at sikre mod en utilsigtet kompromittering af de personoplysninger, der er omfattet af forordningen, opstiller GDPR art. 24, stk. 1, den generalklausul, at den dataansvarlige »[u]nder hensyntagen til den pågældende behandlings karakter, omfang, sammenhæng og formål samt risiciene af varierende sandsynlighed og alvor for fysiske personers rettigheder og frihedsrettigheder gennemfører […] passende tekniske og organisatoriske foranstaltninger for at sikre og for at være i stand til at påvise, at behandling er i overensstemmelse med denne forordning«. Denne regel gælder ikke alene for den dataansvarlige, men også for databehandlere, jf. GDPR art. 28, stk. 1. Datatilsynet har i 2018 udsendt en vejledning om »Databeskyttelse gennem design og standardindstillinger«, som også har relevans for den transmission af personoplysninger mv., der sker som led i advokatvirksomheden.

9.5.3. Adgangen til at samarbejde med andre

Advokatens tavshedspligt afskærer ham ikke fra at inddrage andre i udførelsen af opdraget. Oplysningerne i opdragsbekræftelsen tjener til at sikre den nødvendige forventningsafstemning på også dette punkt. Ved angivelsen af bemandingen på sagen tilkendegiver advokaten, at det er hans opfattelse, at det er i klientens åbenbare interesse, jf. AER art. 17, stk. 1, at advokaten ikke udfører sagen alene, men inddrager kolleger i firmaet til opgaveløsningen. Det kan imidlertid ikke kræves, at advokaten på forhånd orienterer klienten, endsige indhenter dennes tilladelse til at dele fortrolige oplysninger med kolleger i firmaet. Et sådant krav ville i praksis føles som bureaukratisk. At retsstillingen er som beskrevet, følger forudsætningsvis af AER art. 17, stk. 2, hvorefter det kræver klientens forudgående samtykke, at advokaten deler fortrolige oplysninger med *eksterne* personer, herunder advokater. Advokaten må yderligere sikre sig, at disse eksterne personer

enten i medfør af loven selv eller (efter omstændighederne) i kraft af aftale er undergivet en tilsvarende tavshedspligt som advokaten og dennes kolleger/medarbejdere, jf. nærmere om RPL § 129 i afsnit 9.2.3.

Et særligt problem opstår, hvis den part, som advokaten samarbejder med, er underlagt en særlig pligt til at foretage indberetninger, jf. som eksempel herpå revisorlovens § 22, stk. 1 (der alene gælder i forbindelse med revisors afgivelse af erklæringer, jf. lovens § 1, stk. 2 og 3). Reglerne om advokaters tavshedspligt afskærer derfor advokater fra at indgå i et samarbejde med revisorer omkring revision af advokatens virksomhed, der forudsætter en fastholdelse af advokatens tavshedspligt. Dette er i sagens natur ikke til hinder for, at advokaten på klientens vegne (og med dennes udtrykkelige eller forudsatte samtykke) meddeler revisor oplysninger til brug for regnskabets udarbejdelse.

9.5.4. Arkiveringsregler

Hvidvaskloven: Der findes ingen generelle regler i dansk ret om opbevaring af arkiver. Det nærmeste man kommer en sådan pligt, er reglerne i bogføringsloven og hvidvaskloven. Efter bogføringslovens § 12, stk. 1, hvorefter bogføringspligtige (hvortil advokater hører) skal opbevare deres regnskabsmateriale på betryggende vis i 5 år fra udgangen af det regnskabsår, materialet vedrører. Hvidvasklovens § 30, stk. 1-2, foreskriver, at *identitets- og kontroloplysninger mv.* indhentet efter lovens kap. 3 om kundekendskabsprocedurer skal opbevares i mindst 5 år, efter at forretningsforbindelsen er ophørt, og at *dokumenter og registreringer* vedrørende transaktioner opbevares i mindst 5 år efter transaktionernes gennemførelse. Indhentede personoplysninger skal slettes effektivt, umiddelbart efter at 5-årsperioden er udløbet. For advokater regnes fristen fra det tidspunkt, hvor den sag, hvortil oplysningerne er indhentet, er afsluttet. Se nærmere *David Moalem & Lars Lindencrone Petersen*: Hvidvaskloven med kommentarer (2022) s. 310 ff.

Bevisregler: Derimod vil bevisretlige regler kunne indebære en indirekte (bevisretligt sanktioneret) pligt for advokaten til at opbevare dokumenter, der kaster lys over hans rådgivning. Denne pligt gælder ikke alene originale dokumenter (som fx et testamente), men også kopier af den korrespondance, der er foregået i sagen. Er andet ikke særlig aftalt (hvilket undertiden vil være tilfældet), vil advokaten have pligt til at arkivere klientens originale *dokumenter* uden tidsbegrænsning i klientens levetid og i en passende periode herefter. Herudover må det antages, at advokaten har en vis ret til at arkivere andre dokumenter, i hvert

fald sådanne dokumenter, der kan være nødvendige til at belyse et eventuelt erstatningskrav mod advokaten. Disse pligter og rettigheder kan give anledning til betydelige praktiske problemer ved afslutningen af et dødsbo efter en advokat: Hvad skal der ske med den afdøde advokats arkiv? Hvilke (originale) dokumenter skal man bevare fra arkiveret, og hvilke kan destrueres?

AER: AER art. 70 pålægger advokaten pligt til at opbevare sagens akter, herunder elektroniske data, i en »passende periode«. Baggrunden herfor er navnlig hensynet til, at klienten ved henvendelse til sin advokat inden for en rimelig tid efter en sags afslutning kan få udleveret det samlede materiale på sagen. Hvad der udgør en passende periode, kan advokatfirmaet fastsætte »generelt efter sagstype med fornødent hensyn til konkrete forhold«. Heri ligger, at firmaet kan fastsætte forskellige opbevaringsperioder for forskellige typer af sager, og også kan fastsætte en individuel periode for en konkret sag af særlig karakter.

Med nutidens digitale sagsbehandlingssystemer er der sjældent behov for, at advokaten sikrer, bevarer og lagrer originale dokumenter i papirform for klienten. I dag fødes stort set al dokumentation digitalt. Selv dokumenter, som i kraft af parternes underskrifter eller forsegling mv. opnår en særlig »original« kvalitet, vil typisk hurtigt blive indscannet for herefter fortsat at kunne behandles digitalt. Den slags »originale« dokumenter vil advokaten almindeligvis returnere til klienten. Dermed er den praktiske hovedregel, at al skriftlig dokumentation foreligger digitalt og også gemmes således. Advokaten vil normalt have både ret og pligt til at opbevare denne dokumentation, så længe det er nødvendigt, hvilket pga. risikoen for erstatningskrav for rådgivningsfejl mv. i praksis vil sige ved udløbet af den erstatningsretlige forældelsesfrist, jf. forældelseslovens § 3, stk. 1. Denne frist udløber som udgangspunkt efter 3 år efter kravets opståen, jf. lovens § 2, stk. 1.

> Kan opdraget tænkes at give anledning til skader, som skadelidte først senere blive bekendt med, suspenderes forældelsesfristen indtil det tidspunkt, hvor skadelidte fik eller burde have fået kendskab til sit krav, jf. forældelseslovens § 3, stk. 2. Denne bestemmelse kan give advokaten ret til at opbevare dokumentationen længere end den i stk. 1 anførte treårsperiode.

Aftaleregulering: Spørgsmålet om advokatens pligt til at beholde arkivalier, henholdsvis hans ret til at destruere sådanne, egner sig til aftaleregulering. Som anført i afsnit 16.2.10 er det ikke ualmindeligt, at sådanne aftaler tildeler advokaten en udtrykkelig ret eller ligefrem pligt til at destruere arkiver efter opdragets afslutning.

KAPITEL 10

Interessekonflikter

10.1. Almene spørgsmål

10.1.1. Generel karakteristik

Det generelle problem: Interessekonflikter forekommer overalt i menneskelivet. Enhver menneskelig færden udfolder sig under modstridende hensyn og interesser. Den, der sætter sig ved et bord for at indtage et kalorieholdigt måltid, vil opleve modsætningen mellem den kortsigtede interesse i nydelse og langsigtede sundhedsmæssige interesser. Og den rådgiver, der har påtaget sig for mange opdrag, vil i tilrettelæggelsen af sit arbejde skulle afveje den ene klients interesse i at få sagen løst over for andre klienters tilsvarende interesse.

Advokatens rolle: Det er fast antaget, at advokater i højere grad end andre bistandsudøvere må holde sig fri af interessekonflikter. Denne mere intensive forpligtelse følger af de høje krav til uafhængighed, der gælder for advokater. At en advokat ikke kan repræsentere modstridende interesser, ligger fundamentalt i selve den position, advokaten indtager såvel i sin rådgivning som under partsrepræsentation. Begge opgaver udføres i sagens natur i *klientens* interesser. Når disse interesser står i *modsætning* til andre parters interesser, trues positionen, og rådgivningen kan helt eller delvis miste sit formål – ingen kan jo, som det så fyndigt udtrykkes i Matthæus-evangeliet (6:24), »tjene to herrer«.

Hvornår en sådan interessekollision fører til en interesse*konflikt* med den virkning, at advokaten skal udtræde af sagen – eller, hvis der er flere, sagerne – frembyder et af de mest *kontroversielle* og samtidig *vanskelige* spørgsmål inden for moderne advokatgerning, herhjemme såvel som i udlandet.

Problemets vanskelighed: Det vanskelige ligger i reglernes struktur. De er ubestemte og generelle, og man støder ofte på *næsten* ligeartede eksempler, der må afgøres forskelligt. Navnlig afgrænsningen af, hvad der er en »uvedkommende« interesse, kan være problematisk. Hver interesse kan beskrives og karakteriseres forskelligt (ud fra forskellige aspekter), og dens betydning for et sagsforhold vil bero på, hvilken sag der er tale om. Dernæst vil betydningen af denne interesse som regel bero på, på hvilket tidspunkt i – eller efter – advokatens rådgivning man befinder sig. Selv indædte interessemodsætninger vil udjævne sig med tiden.

Det aktuelle skisma: Det *kontroversielle* i problemstillingen skyldes, at svaret på de vanskelige spørgsmål aftvinger en holdning til, hvilken form for advokatkultur man foretrækker, og herunder i hvilket omfang advokaten er parat til at »gå på kompromis«. I store sagskomplekser (fx større virksomhedshandler) er antallet af danske advokatfirmaer, der kan påtage sig et opdrag, måske begrænset til en håndfuld. Mange af de opdrag, som naturligt ville tilfalde et af de store firmaer, må uden videre afvises på grund af interessekonflikter. De store advokatfirmaer er kommet til, uden at den samlede klientmængde er blevet tilsvarende større. Tværtimod er antallet af større danske klienter blevet mindre, i takt med at virksomhederne fusionerer. Derfor er der er et forståeligt pres for, at man i afgørelsen af *grænsetilfældene* skeler til klienternes ønske om at få rådgivning i den konkrete sag fra en bestemt advokat eller et bestemt advokatfirma.

En etisk stillingtagen i dette skisma besværliggøres af, at forholdet mellem advokat og klient i dag ofte er mindre »forpligtende« end i tidligere tider. Mange store virksomheder vil knytte flere advokater og advokatfirmaer til sig beroende på det enkelte opdrag. I takt med den stigende specialisering vil mange klienter (navnlig større erhvervsklienter) fx efterspørge forskellige specialister inden for forskellige sagsområder. Jo smallere et speciale er, desto højere er risikoen for, at »specialisten« allerede har rådgivet en anden aktør inden for branchen. Dette taler måske isoleret set for at være mere lempelig med hensyn til, hvornår der foreligger en interessekonflikt. Se s. 478 ff. om rådgivning af konkurrerende virksomheder.

Heroverfor står det etiske grundsyn, at der kun bør gælde ét etisk regelsæt for advokatstanden, og at man derfor må håndhæve samme krav for alle typer af advokatfirmaer (og klienter), se herved *Jesper Lett* i Advokatsamfundets festskrift i anledning af Retsplejelovens 75 års jubilæum (1994), s. 143 ff. Dette synspunkt går hånd i hånd med den almindelige samfundsmæssige tendens til »politisk korrekthed«, der også på dette område undertiden kan føre til krav, der i højere grad

har til formål at sende positive signaler end at løse konkrete og aktuelle problemstillinger, sml. herved *Eva Smith* om »habilitetshysteriet« i U 1998B, s. 375 ff., og tilsvarende *Otto Bisgaard* i U 1998B, s. 351 ff. En sådan form for korrekthed kan ligefrem forekomme opportun, når man anskuer en interessekonflikt fra et sted, hvor den konfliktramte sag måske vil passere hen. *Børge Dahl* tilslutter sig i Henrik Udsen m.fl. (red.): Festskrift til Mads Bryde Andersen (2017): Dommerinhabilitet – strikte jura og fornuftig forsigtighed, s. 163 ff., Eva Smiths og Otto Bisgaards kritik.

Risiko for interessekonflikter: Det er ikke alene den *aktuelt* foreliggende interessemodsætning, der indebærer en interessekonflikt, men også det blotte forhold, at der er en »nærliggende risiko« for, at interessemodsætningen vil komme til at optræde, jf. indledningsordene til AER art. 8, stk. 1, og *U 2018.3342 ØLK*. Denne risikoregel indebærer en udvidelse af området for interessekonflikter, således at dette også omfatter konflikter, der endnu ikke har materialiseret sig, men som med en vis sandsynlighed vil gøre det (på samme måde som *appearance*-synspunktet udvider dette konfliktområdet til også at omfatte visse uegentlige interessekonflikter). Men med formuleringen om den »nærliggende« risiko er der lagt op til en objektiv sandsynlighedsvurdering, hvor det forhold, at der med en vis – ikke nærmere bestemt – sandsynlighed *kan* indtræde en interessekonflikt, bevirker, at den allerede antages at være der. Reglen begrundes med ønsket om at undgå den ubehagelighed, det er for klienten at skulle skifte advokat midt i udførelsen af et opdrag.

Af dette almindelige princip kan udledes en særlig pligt for advokaten til at undersøge, om et konkret opdrag kan tænkes at udvikle sig til en konflikt, og til i givet fald at rådgive klienten herom. Advokaten må altså tænke fremad med henblik på at undgå, at opdraget må bringes til en afslutning på grund af en interessekonflikt, der kunne være erkendt, da advokaten påtog sig opdraget.

> Denne pligt er udtrykkeligt foreskrevet i flere advokatordninger. Rule 1.10 (f) i the New York Code of Professional Responsibility foreskriver, at »A law firm shall make a written record of its engagements, at or near the time of each new engagement, and shall implement and maintain a system by which proposed engagements are checked against current and previous engagements when: (1) the firm agrees to represent a new client; (2) the firm agrees to represent an existing client in a new matter; (3) the firm hires or associates with another lawyer; or (4) an additional party is named or appears in a pending matter […]«

Andre retsområder: Læren om interessekonflikter genanvender visse dele af de tankegange, der kendes fra reglerne om forvaltningspersoners og dommeres inhabilitet, jf. nærmere forvaltningslovens § 3 og RPL §§ 60-67. Begrundelsen for begge regelsæt ligger i ønsket om at undgå, at der under udøvelsen af et skøn (hvad enten dette sker i en rådgivning eller under udøvelsen af en kompetence) rent faktisk *inddrages* ulovlige eller urimelige hensyn. Hertil kommer interessen i, at en sagsbehandling udadtil fremstår som objektiv og forsvarlig. Denne fremtrædelse betegnes i engelsk juridisk terminologi med ordet *appearance*, i dansk forvaltningsretlig teori som princippet om forvaltningsrettens »rene hænder«.

Advokaten skal ikke »træffe afgørelse«, men han skal præsentere præmisserne for en sådan. Og navnlig skal han, inden sagen bringes til afgørelse, kunne tale helt frit med sin klient, uden at denne behøver at risikere at få ubehageligheder herved. Dette aktualiserer helt andre beskyttelseshensyn i advokaters interessekonflikter, sammenholdt med dommeres. Dernæst er en række af de synspunkter, der vil gøre en dommer inhabil til at dømme i en sag (fx en tidligere kontakt med sagen), ikke relevante for spørgsmålet om interessekonflikter. Trods ligheder i *visse* begrundelser kan man derfor ikke anvende hele terminologien fra habilitetslæren som *generelt* grundlag for en behandling af advokatens interessekonflikter. Habilitetsbegrebet anvendes derfor i det følgende kun, i det omfang der er behov for at inddrage specifikke synspunkter herfra.

10.1.2. Begrebsfastlæggelse

For at få overblik over læren om interessekonflikter må man betjene sig af en klar metode og et sikkert begrebsapparat. Først når disse værktøjer ligger fast, kan man tegne en systematik over de delproblemer, der kan udskilles.

Begrebsmæssigt må man allerførst lægge en sondring mellem interesse*kollisioner* og interesse*konflikter*.

Interessekollision: En interessekollision foreligger, når advokaten er forpligtet eller tilskyndet til at varetage flere *interesser* (jf. om dette begreb nærmere i afsnit 10.4.1), som i relation til et bestemt opdrag går i hver deres retning, men hvor man under henvisning til selve karakteren af den interessemodsætning, der herved består, er nødsaget til at gennemføre opdraget alligevel. Begrebet bygger på den antagelse, at man på forhånd må leve med visse typer af interessekollisioner. Man lever med interessekollisionen, men har til gengæld sikret sig en åbenhed om den eller en særlig procedure, der kan reducere dens mulige skadevirkninger.

Et par eksempler vil illustrere dette: Når advokaten skal *afregne* sagen, kolliderer hans interesse i at få så høj betaling som muligt med klientens interesse i at betale så lidt som muligt. Her har man sikret sig gennem en særlig generalklausul, RPL § 126, stk. 2, reglerne om advokatens oplysningspligt, jf. afsnit 16.1.5, og ved de særlige regler om salærklager, jf. RPL kap. 15 a. Når advokaten skal vælge, hvilken blandt flere sager han skal behandle, hvorved hensynet til én klient nødvendigvis må sættes over hensynet til en anden, kolliderer de respektive klienters interesser. Denne kollision er imidlertid velkendt og nødvendig og må i givet fald bringes ud af verden ved, at advokaten på forhånd melder ud, inden for hvilke tidsrammer opdraget kan løses.

En interessekollision er som regel let at *erkende* for både klient og advokat. Uden for de tilfælde, hvor kollisionen er genstand for særlig regulering, drejer de spørgsmål, der opstår i forbindelse med interessekollisioner, sig derfor hovedsagelig om advokatens pligt til at forelægge den problemstilling, der aktualiserer interessekollisionen, for klienten med henblik på at søge afklaring. Da også kollisionstilfældene rummer en risiko for, at advokaten sætter sin troværdighed over styr eller risikerer at være under indflydelse af usaglige faktorer under udøvelsen af opdraget, er advokaten forpligtet til at håndtere disse tilfælde på en måde, der sikrer hans troværdighed og klientens tillid.

Interessekonflikt: En interessekonflikt foreligger derimod i tilfælde, hvor varetagelsen af et opdrag involverer specifikke person- eller partsinteresser, der efter deres karakter må være *uforenelige* med udførelsen af det pågældende advokatopdrag. For at der kan være en interessekonflikt, må der være mindst to interesse*subjekter*, hvis interesser i det pågældende opdrag er *uforenelige*. Hvad det er for faktorer, der frembringer en interesse hos et bestemt interessesubjekt, kræver en nærmere analyse. Denne gives i afsnit 10.1.4. I korthed drejer det sig fx om interessen i *penge*, *følelser* og *magt*. En advokat, for hvem sådanne uforenelige interesser – i forskellige grader – kan tænkes at motivere under udførelsen af opdraget, befinder sig i en egentlig interessekonflikt.

Uegentlige interessekonflikter: Det er almindeligt også at lade interessekonfliktbegrebet omfatte tilfælde, hvor advokaten er afskåret fra at påtage sig et opdrag, selv om han hverken har penge, følelser eller magtpositioner på spil. At advokaten må holde sig fra opdraget skyldes i stedet, at hans relation til opdraget ville give ham en konkret og påviselig mulighed (og dermed teoretisk *risiko*) for at misbruge sin position til skade for en nuværende eller tidligere klient. Af samme grund kan en

advokat heller ikke påtage sig et opdrag, som en kollega i advokatfirmaet tidligere har varetaget for modparten. Hermed afværges risikoen for, at advokaten misbruger fortrolige oplysninger fra det tidligere opdrag.

Appearance-synspunktet: Et bærende hensyn i den retlige regulering af de uegentlige interessekonflikter er synspunktet om *appearance:* Det kan godt være, at advokaten rent faktisk vil udføre opdraget optimalt og uden at krænke pligter af nogen art. Men set *udefra* fremtræder en krænkelse som en mulighed. Denne *fremtrædelse* er i sig selv nok til at bringe advokaten i en konfliktposition.

At en sådan *konfliktrisiko* ikke udgør en interessekonflikt i egentlig forstand, skyldes, at der ikke (nødvendigvis) er modstående *interesser* inde i billedet – i form af penge, følelser eller magt mv. Men da en række af de hensyn mv., der begrunder denne regulering (herunder navnlig *appearance*-synspunktet), indebærer samme hensynsafvejninger, har der været tradition for at behandle disse tilfælde på samme måde som egentlige interessekonflikter. En konflikt, der alene – eller væsentligst – foreligger pga. risikoen for, at advokaten på forhånd fremtræder med en reduceret troværdighed, betegnes i det følgende som en *uegentlig interessekonflikt*.

Integritetshensynet: Hvor både den *uegentlige interessekonflikt* og *interessekollisionen* tager sigte på tilfælde, hvor der består en påviselig modsætning mellem de interesser, advokaten kan tænkes at varetage over for henholdsvis klient og tredjepart, præger det *integritetsproblemerne* (som er behandlet i kap. 8), at der ikke nødvendigvis består en modsætning. Problemet er her, at advokaten af andre grunde kan tænkes påvirket i en forkert retning under udførelsen af opdraget. Denne mulige risiko for usaglige interesser, som træder frem i integritetsreguleringen, kan føre til den tanke, at sådanne spørgsmål skal håndteres som en del af læren om interessekonflikter, se fx afsnit 8.3.3 (om AER art. 8, stk. 2, nr. 6) og 8.3.4 (om AER art. 57).

Uegentlige interessekonflikter foreligger også, hvis advokaten pga. sin relation til sagen ikke kan forventes at behandle den med den uafhængighed af modstående interesser og synspunkter, som klienten må forvente. Forholdet er velkendt fra proces- og forvaltningsretten: En dommer, der har behandlet en sag i underinstansen, kan ikke også behandle den i appelinstansen, jf. nærmere reglerne i RPL § 60 og forvaltningslovens § 3, stk. 1, nr. 4. Kunne han det, ville man risikere forudindtagethed under appelbehandlingen.

Det kan ikke udelukkes, at et forhold, der giver anledning til en integritetsregulering, også kommer til udtryk som en interessekonflikt. I så fald rammes forholdet af en *dobbelt* regulering. Men i en generel karakteristik må reglerne om advokatens integritet holdes ude af læren om interessekonflikter. De knytter sig til advokatens generelle position, uanset det konkrete opdrag. Anvendelsesområdet for reglerne om interessekonflikter er derimod de modstående interesser, advokaten befinder sig i med sigte på specifikke opdrag. Den interessekollision, som kan foreligge, hvor det er aftalt, at advokatens honorar skal betales i kapitalandele, er med de senest vedtagne AER fra juni 2022 (på ny, jf. nærmere afsnit 19.3.7) anskuet som et element i bedømmelsen af advokatens uafhængighed, jf. art. 57.

Den dobbelte regulering: Sondringen mellem interessekonflikter og interessekollisioner og mellem de egentlige og uegentlige interessekonflikter er i sit begrebsmæssige udspring klar. I den praktiske anvendelse af sprogbrugen kan de forskellige begreber imidlertid fortone sig. Som bemærkningerne i forrige afsnit netop antyder, kan konfliktsituationer fremtræde på flere planer. Derfor vil man ikke sjældent se, at et og samme retlige problem kan placeres under flere begreber: En advokat, der befinder sig i et tæt klientsamarbejde med en revisor, kan dermed befinde sig i en situation, hvor hans integritet er truet. Samarbejdet kan imidlertid også indebære en egentlig interessekonflikt (i relation til en af revisorens øvrige klienter), ligesom der kan foreligge en uegentlig interessekonflikt (hvis alene muligheden for, at der som led i samarbejdet kompromitteres klientoplysninger, kan indebære et troværdighedstab).

Praktisk anvendelse: De sondringer, der gøres i det følgende, er ikke anlagt i andre analyser af advokaters interessekonflikter. Sondringerne er resultatet af en selvstændig begrebsanalyse, og de korresponderer ikke med den sprogbrug, der fx anvendes i AER. Foruden den systematiske orden kan begreberne skabe overblik over de *retlige hensyn*, der gør sig gældende. Derfor anvendes sondringerne primært i forbindelse med analysen af de hensyn, der gør sig gældende, jf. nærmere afsnit 10.3.

10.1.3. Metodik

Når man skal vurdere retsstillingen i relation til en mulig interessekonflikt, må man indledningsvis sikre sig, at den er begrebsrubriceret korrekt. Til hvert begreb hører nemlig et forholdsvis entydigt sæt af hensyn, der på forskellig vis spil-

ler ind i den retlige vurdering. Begrebsafgrænsningen fører ligeledes hen til forskellige typer af retsregler.

Er der en interessekonflikt? Først må det afgøres, om det forhold, der giver anledning til overvejelse, overhovedet indebærer en interessekonflikt. For det første må det begrebsmæssigt og materielt afklares, om der overhovedet er en *interesse*, der kan tænkes at motivere advokaten i en usaglig retning. Dette spørgsmål behandles som sagt i afsnit 10.1.4.

Når denne afgrænsning er fastlagt, må man dernæst tage stilling til, hvilken placering denne interesse indtager i opdraget, jf. den begrebsafgrænsning, der er lagt i afsnit 10.1.2: Er der alene tale om en interesse*kollision*, kan forholdet indebære, at advokaten har pligt til at rådgive klienten på en speciel måde, uden at der i øvrigt indtræder andre pligter i den anledning. Er der reelt tale om et spørgsmål om advokatens *uafhængighed* af klienten (dvs. en del af integritetsreguleringen), befinder man sig i en helt anden retlig afvejning, hvor problemet er, om advokaten tager for meget – og ikke for lidt – hensyn til klientens ønsker mv.

Kan interessekonflikten håndteres? Må man konstatere, at der foreligger en interessekonflikt, består opgaven *dernæst* i at afklare, om denne lader sig håndtere gennem afværgende foranstaltninger, fx ved at der søges samtykke indhentet fra klienten, eller ved at der – i opfølgning af et sådant samtykke – etableres en form for *ethical screen* omkring den eller de advokater, der i den pågældende sammenhæng befinder sig i en konflikt. Disse spørgsmål behandles afslutningsvis i dette kapitel, i afsnit 10.5.4.

Retsvirkninger? Uanset udfaldet af disse bestræbelser må det *endelig* afklares, hvilke retsvirkninger der i øvrigt følger af interessekonflikten. Er der ikke taget hånd om konflikten på adækvat måde, vil det ofte komme på tale at pålægge advokaten en disciplinær sanktion. Ligeledes kan det tænkes, at advokaten har pligt til at *udtræde* af sagen, i hvilken forbindelse der opstår spørgsmål om, hvilket *salærkrav* advokaten kan gøre gældende. Disse spørgsmål behandles ikke yderligere i dette kapitel, men drøftes i de relevante øvrige sammenhænge, se fx afsnit 19.6.1 om AER art. 69.

10.1.4. Den uforenelige interesse

Interessekonflikter angår uforenelige interesser, jf. redegørelsen for de enkelte tilfældegrupper i afsnit 10.4. I centrum for analysen er den *klient*, som advokaten repræsenterer eller overvejer at repræsentere. Klienten udgør ét interessesubjekt og advokaten et andet. For så vidt angår de *egentlige* interessekonflikter defineres disse to interessesubjekter i relation til sådanne interesser, der kan tænkes at *motivere* advokaten til at udføre opdraget anderledes end ellers, til skade for klienten, og som derfor er egnede til at nedsætte den *tillid*, klienten ellers ville have til advokaten.

Det usaglige motiv: Hvad der er egnet til at motivere en person i usaglig retning, beror i bund og grund på den enkelte. Reglerne om interessekonflikter kan i sagens natur ikke udmøntes, så de tager højde for hver enkeltes evne til at modstå fristelser. Derfor er det nødvendigt at opstille kriterier for, hvad der *i almindelighed* er egnet til at motivere nogen i en bestemt retning.

Penge, følelser og magt: Som allerede nævnt er de interesser, der kan have en sådan motiverende kraft, samlet om begreberne *penge*, *følelser* og *magt*. Al erfaring viser, at sådanne faktorer normalt motiverer os til at prioritere og beslutte, som vi gør. Og selv om det kan konstateres, at den enkelte ikke selv føler sig motiveret heraf, vil selve risikoen for, at det alligevel skulle være tilfældet, kunne frembringe en interessekonflikt.

Penge: Interessen i *penge* er som regel let at konstatere. En økonomisk interesse defineres ved at angå interessebærerens formueforhold. Det er ikke afgørende, om interessen manifesterer sig i et økonomisk *krav*, der – hvis sagen falder ud i den retning – vil slå tilsvarende igennem over for interessebæreren. Alene det forhold, at der kan opstå en økonomisk *effekt* af opdraget (fx ved at værdien af et formuegode, der tilhører advokaten, kan risikere at stige eller falde), vil indebære, at den berørte part har en økonomisk interesse.

Følelser: Noget vanskeligere er afgrænsningen af, hvilke følelsesmæssige faktorer der kan virke usagligt motiverende. Følelsesmæssige motiver kan finde udtryk i så forskellige begreber som kærlighed, følelsen af ansvar, loyalitet og venskab og trangen til anerkendelse og anseelse. Lige så mangfoldige menneskelige værdier

er, lige så vanskeligt er det at afgrænse de følelser, der kan tænkes at motivere en person til at gøre eller undlade noget af hensyn til en anden. Den optræden, som den ene anser for værdifuld, vil den anden måske betragte som en ren bjørnetjeneste. Derfor må normen sættes efter, hvordan de involverede *normalt* måtte formodes at være motiveret, og ikke efter hvordan de *konkret* har disponeret mv.

Den nærmere afgrænsning af dette spørgsmål beror på opdragets karakter. En vis formalisering er som nævnt nødvendig, og som en tommelfingerregel hertil kan man skele til den habilitetsregel, der gælder for dommere, jf. RPL § 60, stk. 1, nr. 2-3 (selv om habilitetslæren som tidligere nævnt ikke i enhver henseende svarer til læren om interessekonflikter). Bestemmelsen sondrer mellem slægtskab og ægteskab. I begge tilfælde vil det være afgørende, om advokaten er beslægtet eller besvogret i *op- eller nedstigende linje* eller i *sidelinjen* (så nær som søskendebørn) med en part, som i sagen har modstridende interesser med klienten. Det forudsættes derved, at der i sådanne relationer almindeligvis vil bestå stærkere følelser end i andre. Når det gælder advokatens følelsesmæssige interessekonflikter, må der i alle tilfælde foretages en helt konkret vurdering.

Magt: Endnu vanskeligere end det følelsesmæssige motiv er det motiv, der kredser om advokatens mulighed for at udøve magt i forskellige relationer. Trangen til *magt* handler i bund og grund om at kunne bestemme over andre. Isoleret set kan »magt« derfor defineres som evnen til at øve indflydelse på andre, tvangsmæssigt eller ved at stille den magtundergivne noget i udsigt (»pisken eller guleroden«). Vanskeligheden består imidlertid i, at begrebet magt ikke har noget reelt indhold, hvis ikke det sættes i relation til noget andet. Den magt, en aktionær har i et selskab, viser fx tilbage til aktionærens økonomiske interesse i selskabet. Alligevel er der et vist realindhold i selve magtbegrebet, ikke mindst for udøvere af en profession, der altid har været forbundet med magtudøvelse (jf. bemærkningerne herom i afsnit 1.1.1): Mange føler det som en tilfredsstillelse i sig selv at udøve magt – jo mere, desto bedre. Pointen er, at en sådan magtudøvelse helst skal have et legitimt grundlag.

I relation til advokatens opdrag har magtaspektet flere dimensioner. Én dimension angår selve dette at *have* en klient. En del af den arbejdstilfredsstillelse, der ligger i advokatens arbejde med såvel rådgivning som partsrepræsentation, består i at kunne øve indflydelse på de dispositioner, klienten træffer. Dette gælder, hvad enten indflydelsen gøres gældende ved overbevisningens kraft, i bestyrelseslokalet eller på anden vis. Ubehaget ved at miste en klient er derfor ikke kun et økonomisk ubehag, men berører også det prestigetab mv., der ligger i nu

ikke længere at have indflydelse på klientens dispositioner. En anden dimension angår den særlige magt, advokaten kan tænkes at være udstyret med som led i sit arbejde for klienten eller andre, fx som indehaver af en offentligretlig eller selskabsretlig kompetence eller som voldgiftsdommer.

Interessesubjektet: En interessekonflikt fremstår klarest, når den uforenelige interesse gør sig gældende hos advokaten selv, fx ved at han har en personlig økonomisk eller følelsesmæssig interesse på modpartens side. Det er imidlertid vigtigt at fremhæve, at *alle* de interesser, der udgør roden til en interessekonflikt, skal gøre sig gældende hos *advokaten*, uanset om det skyldes advokatens *relation* til en anden (fx en nærtstående) part, at de har aktualitet.

Når det eksempelvis antages, at en advokat befinder sig i en interessekonflikt, fordi et nært familiemedlem har en *økonomisk* interesse i, at modparten vinder sagen, er denne interessekonflikt *følelsesmæssig* (pga. relationen til familiemedlemmet), ikke økonomisk. Og når advokaten bringes i en interessekonflikt ved for en klient at rejse krav mod en modpart under omstændigheder, som en anden klient vil misbillige (fx fordi denne anden klient har et særligt nært forhold til modparten), er denne interessekonflikt enten *økonomisk*, hvis han må se i øjnene, at den anden klient vil fravælge advokaten, fordi det nævnte krav blev rejst, eller rettet mod hans *magt*, idet hans mulighed for at øve indflydelse på denne klient dermed forsvinder.

Koblingstilfælde: Uden for de (relativt fåtallige og ofte retligt uproblematiske) tilfælde, hvor interessekonflikten udelukkende henføres til advokatens helt egen interessesfære, vil den uforenelige interesse i praksis angå advokatens relation til (mindst) *ét* andet interessesubjekt. Problemstillingen involverer hermed *flere* interessesubjekter, der på denne måde kobles til hinanden i kraft af en eller flere af de førnævnte motiverende faktorer (interesser). I sådanne koblingstilfælde er det nødvendigt at foretage en integreret afvejning, hvor hver enkelt af disse *interesser* sammenholdes med advokatens *forbindelse* til interessesubjektet. Ofte vil det være produktet af disse to faktorer – interesse og forbindelse – der giver grundlag for den samlede vurdering af, om advokaten samlet set befinder sig i en interessekonflikt.

Intensitet og kobling: At der er koblet flere led ind i vurderingen af en interessekonflikt, vanskeliggør den retlige vurdering. Som en tommelfingerregel, og alt andet

lige, vil betydningen af en interessekonflikt svinde, jo flere mellemled der befinder sig mellem advokaten og den berørte interesse. Men er den pågældende interesse tilstrækkelig stærk, vil antallet af mellemled dog ikke i sig selv reducere konfliktens styrke eller betydning. Denne sammenhæng vil blive anskueliggjort senere.

10.1.5. Identifikation i advokatfirmaer

Begreb og hjemmel: Med identifikation tænkes på tilfælde, hvor en regel kommer til anvendelse over for en, der egentlig ikke er omfattet af reglen som pligtsubjekt. At man desuagtet bringer reglen i anvendelse over for denne biperson, skyldes vedkommendes relation til pligtsubjektet. Hvis denne relation har en særlig karakter, betragter man pligtsubjektet og bipersonen som et og samme subjekt – bipersonen *identificeres* dermed med pligtsubjektet. Identifikation forudsætter som hovedregel *hjemmel* i en retsregel, der har samme retlige gyldighed som den regel, der forpligter pligtsubjektet.

Da reglerne om advokaters interessekonflikter udledes af samme generalklausul, opstår der ikke noget særskilt hjemmelsproblem. Afgørende for, om man i relation til reglerne om interessekonflikter kan identificere en advokat i et advokatfirma med en anden, er derfor alene, om der er et realt grundlag for at bringe RPL § 126, stk. 1, i anvendelse i den pågældende situation.

Begrundelse: Et princip om identifikation støttes af flere af de synspunkter, der bærer reglerne om interessekonflikter. For det første kan *aftaleretlige hæftelsesregler* indebære, at hele det fællesskab, der har påtaget sig sagen (altså advokatfirmaet), er forpligtet. Er dette tilfældet, vil det fx være åbenbart, at to advokater fra samme advokatfirma ikke kan stå over for hinanden i samme sag, eftersom samme advokatfirma dermed står over for sig selv. Dernæst kan de *interne relationer* i advokatfirmaet, herunder arbejdsgiverens ledelsesret, begrunde et princip om identifikation: Ønsker arbejdsgiveren at få en oplysning, som medarbejderen råder over, vil dette kunne opnås gennem en tjenestebefaling. Hertil kommer for det tredje, men mest væsentlige, hensynet til *appearance*, som taler for generelt at undgå advokatopdrag, der efterlader tvivl om, hvorvidt tavshedspligten kan opretholdes.

Virkning: Spørgsmålet er imidlertid, om disse argumenter også mere generelt taler for at antage identifikation i tilfælde, hvor en interessekonflikt af anden art (dvs.

uden for tilfælde, hvor de to advokater fra samme firma står over for hinanden) kun gør sig gældende hos enkelte advokater i samme firma eller inden for samme, formaliserede samarbejdsrelation. Her som andetsteds i læren om interessekonflikter spiller det en rolle, hvilken slags *opdrag* der er tale om, og hvilket *samarbejde* der består mellem hoved- og biperson. Der kan tænkes talrige eksempler på opdrag, som vil kunne rummes inden for et advokatfirma uden at berøre nogle af de centrale interesser, som i øvrigt begrunder retsstillingen vedrørende interessekonflikter. Det gælder således, hvis firmaets opbygning (fx med lokale, fysisk adskilte afdelinger uden personkontakt) indebærer vandtætte skotter (*ethical screens*) mellem de enkelte dele af firmaet, og hvis der ikke er tale om følsomme opdrag (fx fordi der er tale om administrativ rådgivning af standardiseret karakter, som ekspedition af ejendomshandler, stiftelse/registrering af et kapitalselskab el.lign.).

Partnerskaber og kontorfællesskaber: AER art. 10, stk. 1 (i daglig tale kaldet »*smittereglen*«), fastslår en ganske hårdhændet regel om identifikation: Når advokater udøver advokatvirksomhed i et fællesskab (dvs. kompagniskab), i advokatselskab, jf. RPL § 124, eller i kontorfællesskab, gælder de almindelige interessekonfliktregler for fællesskabet, advokatselskabet og kontorfællesskabet og i det indbyrdes forhold mellem dets deltagere, herunder ansatte advokater. Reglen har grundlag i Højesterets dom i *U 1998.1105/2 H* og bygger som nærmere redegjort for i afsnit 10.3.3 på et *appearance*-synspunkt: Vel kan partnerskabet eller kontorfællesskabet være indrettet med noget, der ligner fuld sikkerhed for, at dets enkelte deltagere aldrig vil kompromittere klientoplysninger over for hinanden. Men sådan *ser det ikke ud* udadtil, og denne fremtrædelse er i sig selv tilstrækkeligt grundlag for tilbageholdenhed.

> I et *responsum af 3. maj 2016*, sagsnr. 2015-4165, har Advokatrådets Responsumudvalg fundet, at to advokatfirmaer, hvis eneste forbindelse var, at de blev drevet fra lejede lokaler i samme ejerlejlighed (men med separate lejeaftaler), ikke kunne anses for udadtil at fremtræde som samvirkende. I *ANK af 6. maj 2014*, sagsnr. 2012-1605, fandt Advokatnævnet, at en konstruktion, hvorefter en advokat ydede ekspertbistand til andre advokatfirmaer, ikke indebar, at firmaerne fremtrådte som ét firma. Dette er også AER's forudsætning, jf. herved art. 10, stk. 3, om advokaten som selvstændig underleverandør, se bemærkningerne herom s. 477.

Identifikationsprincippet gælder også i tilfælde, hvor advokatens virksomhed drives i kontorfællesskab med en rådgiver af anden art. Se herved *ANK af 14. september 2004*, sagsnr. 02-0409-04-0223, der antog identifikation mellem et selskab, der

drev virksomhed med patent- og varemærkerådgivning, og et advokatanpartsselskab. Med henvisning til kontorfællesskabet, og at den indklagede advokat var lønnet af begge selskaber, fandt nævnet, at det måtte fremstå som en nærliggende risiko, at advokaten fik eller kunne få oplysninger, som klienten kunne forlange hemmeligholdt. Kendelsen er også trykt i Advokaten 10/2004, Kendelser, s. 19,

Det er i nyere tid ikke ualmindeligt, at navnlig mindre og helt små advokatfirmaer drives fra et kontorhotel, som fra samme adresse stiller administrative faciliteter til rådighed for de firmaer, der har lejet sig ind. Advokatfirmaer, der drives fra et sådant kontorhotel, er ikke omfattet af identifikationsprincippet.

Kædesamarbejder: Lignende synspunkter om *appearance* finder anvendelse i tilfælde, hvor flere advokatfirmaer drives i et kædesamarbejde, jf. om dette begreb nærmere i afsnit 6.6.1. Ifølge AER art. 10, stk. 1, gælder de almindelige interessekonfliktregler i AER art. 8 og 9 således tilsvarende for fællesskabet og i det indbyrdes forhold mellem dets deltagere, når der er tale om »andre samarbejder, samvirker og fællesskaber mellem advokater eller advokatfirmaer, såfremt de i forhold til tredjemand fremtræder som et fællesskab eller et advokatfirma«.

Om et kædesamarbejde på denne måde »fremtræder som et fællesskab eller et advokatfirma«, beror først og fremmest på dets markedsføring. Afgørende er, hvilket *blikfang* fællesskabet signalerer til den almindelige omverden: Fremtræder kædens logo og navn som det dominerende element på brevpapiret, men den (typisk) lokale afdeling og dennes indehavere på en mindre fremtrædende plads, taler dette for at antage identifikation i relation til interessekonflikter. Som tidligere nævnt støttes denne tankegang primært af *appearance*-synspunktet. Til dette i nogen grad ideologiske element (de »rene hænder« etc.) kommer imidlertid også det uheldige i, at glødende indlæg fra advokaterne for to stridende parter udgår fra brevpapir, der fremstår som næsten ens.

Af yderligere praksis kan nævnes *ANK af 30. november 2010*, sagsnr. 2009-02-1102, der under stærk dissens (der var tale om en plenumafgørelse) tildelte en advokat, der var tilknyttet et advokatfirma i et kædesamarbejde, og som havde påtaget en sag, hvor det viste sig, at modparten var repræsenteret af en advokat fra et andet firma i kæden, en irettesættelse – ikke for at have påtaget sig sagen, hvilket ikke fandtes at udgøre en tilsidesættelse af god advokatskik, men for ikke at være udtrådt tilstrækkelig hurtigt, efter at interessekonflikten blev klarlagt. *Østre Landsret* har i en *utrykt dom af 20. august 2014*, sag nr. B-1836-13, omtalt af *Nicolai Pii* i Advokaten 8/2014, s. 38, udtalt, at det forhold, at parters advokater er tilknyttet forskellige advokatfirmaer inden for et kædesamarbejde, i almindelighed ikke indebærer, »at der reelt foreligger en interessekonflikt«, og at landsretten derfor ikke ved sin afgørelse

(der stadfæstede, at en advokat havde befundet sig i en interessekonflikt – og havde handlet i strid med god advokatskik – ved at repræsentere hustruen i en bodelingssag, hvori manden et år tidligere havde modtaget rådgivning fra en advokat tilknyttet et andet af firmaerne i kæden) havde »taget stilling til, om en retlig beskikkelse af en advokat fra én virksomhed i [kædesamarbejdet] vil kunne anfægtes, fordi en anden part er repræsenteret af en advokat fra en anden virksomhed i kæden«. Nicolai Pii udtaler på dette grundlag, at Advokatnævnets sekretariat anser praksis for at være uafklaret, når det gælder beskikkelse for flere sigtede/tiltalte i samme sag af flere forsvarere fra forskellige firmaer i samme kædesamarbejde. Om identifikationsspørgsmålet i straffesager se afsnit 18.2.4.

Identifikationsprincippet frembyder særlige vanskeligheder i kædesamarbejder, idet de enkelte deltagende firmaer er afskåret fra at lade de øvrige firmaers registreringer af klienter og sager indgå i deres intseressekonfliktundersøgelse. Dette forhold – sammenholdt med at der ikke er nogen form for overskudsdeling mellem de deltagende firmaer i et kædesamarbejde – gør, at det har virket rigelig principfast at lade identifikationsprincippet finde fuld anvendelse i kædesamarbejder. Det forekommer derfor velbegrundet, at den nye AER art. 12, stk. 2, åbner mulighed for i tilfælde, hvor de involverede advokat(firma)er deltager i samme kædesamarbejde, at tillægge klientsamtykke betydning for bedømmelsen af, om der foreligger en interessekonflikt. Realiteten i denne regel er, at samtykket ikke går på interessekonflikten eller den mulige interessekonflikt som sådan, men at det opløser den identifikation, der som udgangspunkt består mellem flere kædedeltagere, se herom s. 448 f., således at spørgsmålet, om der består en interessekonflikt, herefter må afgøres under den forudsætning, at de involverede advokatfirmaer er uafhængige af hinanden.

Tidspunktet for identifikationsbedømmelsen: Den forbindelse mellem flere advokater, der bevirker, at disse identificeres i relation til bedømmelsen af, om der foreligger en interessekonflikt, kan foreligge, inden opdraget påtages, men kan også indtræde efter dette tidspunkt, fx som følge af fusion mellem to advokatfirmaer. Se hertil *Advokatrådets Responsumudvalgs responsum af 27. maj 2009*, sagsnr. 04-014503-09-380, om en fusion mellem et advokatfirma, hvori en partner var medlem af et kuratel i et konkursbo, og en anden, hvori en partner repræsenterede en modpart til konkursboet, og hvori det – helt korrekt – udtales, at spørgsmålet, om kurator kunne fortsætte sit hverv efter fusionen, henhørte under skifteretten. Tilføjelsen – hvorefter kurator havde opfyldt sin pligt i relation til spørgsmålet ved at underrette skifteretten om fusionen – forekommer derimod ikke korrekt, jf. herved om-

talen af *ANK af 15. september 2016*, sagsnr. 2015-2640, s. 452, og i samme retning *Jakob S. Arrevad*: God advokatskik – Domssamling (2019), s. 16.

I *ANK af 22. december 2021*, sagsnr. 2020-2711, havde en advokat i 2017 under et dødsboskifte repræsenteret to arvinger, som i sameje udtog nogle anparter og fordringer. I 2018 etablerede advokaten kontorfællesskab med en advokat, der repræsenterede den ene arving mod den anden i en opstået tvist om opløsning af samejet. Advokatnævnet fandt, at opretholdelse af denne repræsentation var i strid med god advokatskik, uanset at den anden advokats bistand til begge arvingerne var ophørt, før kontorfællesskabet blev etableret. Af AER art. 7, 2. pkt., følger det nu udtrykkeligt – i overensstemmelse med hidtidig praksis – at advokaten løbende skal vurdere risikoen for interessekonflikter, hvis ændrede forhold gør det relevant.

Ad hoc-fællesskaber: I visse tilfælde arbejder advokater fra forskellige firmaer på samme opdrag (i bred forstand). Dette er navnlig tilfældet, hvor skifteretten til behandling af et konkursbo udpeger flere kuratorer, jf. KL § 107. Man kan da spørge, om disse advokater (og dermed muligt tillige deres firmaer) skal identificeres, så de i relation til bobehandlingen anses for at tilhøre samme firma. Svaret er – i hvert fald under visse betingelser – nej, jf. *ANK af 15. september 2016*, sagsnr. 2015-2640, omtalt i afsnit 10.2.5.

Pligt til at udarbejde retningslinjer: Ifølge AER art. 14 skal advokatfirmaer udarbejde skriftlige retningslinjer for håndtering af interessekonflikter. Retningslinjerne skal være egnede til at undgå interessekonflikter og til at opfange og identificere opståede konflikter på det tidligst mulige tidspunkt. Dernæst skal de indeholde en beskrivelse af fremgangsmåden, når en konflikt er identificeret. Retningslinjerne skal efter anmodning (men ellers ikke) fremsendes til Advokatrådet. Pligten gælder ikke for enkeltmandsvirksomheder uden ansatte eller advokatselskaber, hvor kun én advokat udøver virksomhed. Indholdet af sådanne retningslinjer har primært til formål at understøtte en efterlevelse af interessekonfliktreglerne.

Uanset retningslinjernes indhold er det fortsat den enkelte advokats ansvar, at han ikke påtager sig et opdrag, hvis der foreligger en interessekonflikt. Se hertil omtalen af *U 2016.1436 H* s. 213.

10.1.6. Identifikationsbegrænsninger?

Jobskifte: Identifikationsreglen i AER art. 10, stk. 1, kan siges at hvile på den fiktion, at enhver medarbejder i et advokatfirma i sit hoved rummer den samlede sum af fortrolige oplysninger, som er tilgået firmaet. Når en medarbejder skifter stilling fra advokatfirma A til advokatfirma B, risikerer samtlige oplysninger, der var tilgængelige i firma A, at stå til rådighed for firma B og dermed dennes klienter. Efter almindelige regler om sideskift, jf. AER art. 8, stk. 2, nr. 2, og med sigte på risikoen for oplysningsvandring, jf. AER art. 8, stk. 2, nr. 3, vil jobskiftet have til følge, at enhver advokat i firma B, som repræsenterer en klient, hvis modpart aktuelt er repræsenteret af en advokat i firma A, skulle udtræde. Dermed ville det for enhver betragtning være umuligt for en advokat at skifte beskæftigelse til advokatfirma B, hvis det hidtidige advokatfirma A har verserende sager imod en klient hos B.

Dette perspektiv førte allerede tidligt Advokatrådet til at indtage det standpunkt, at identifikationsprincippet ikke kunne finde anvendelse i tilfælde af jobskifte, jf. således *Lars Økjær Jørgensen* i Advokaten 8/2006 s. 40. Synspunktet blev bekræftet ved *Østre Landsrets dom af 13. december 2013*, sag B-360-12, som fastslog, at advokaten i firma B var forpligtet til at udtræde af opdraget, fordi – og kun fordi – den tiltrådte advokat gennem sin beskæftigelse i firma A *selv* var kommet i besiddelse af fortrolige oplysninger om firma A's klient. Havde advokaten i firma A ikke opnået kendskab til sagen fra sit virke i firma A, ville der følgelig ikke indtræde identifikation. Men *havde* advokaten opnået denne viden, ville identifikationsprincippet fuldt ud finde anvendelse i firma B. Det afmonterer ikke interessekonflikten, at den tiltrædende advokat placeres i en anden afdeling end den, hvori den pågældende sag behandles, jf. herved *ANK af 24. januar 2019*, sagsnr. 2018-947, eller digitalt afskæres fra adgang til den pågældende sag. Dermed beskytter reglerne klientens forventning om, at advokaten behandler de oplysninger, som klienten har betroet advokaten, fortroligt.

Den retsstilling, som blev fastslået ved den nævnte dom fra Østre Landsret, fremgår nu udtrykkeligt af AER art. 11.

Ifølge bestemmelsens stk. 1 må hverken advokaten selv eller advokaterne i det nye firma fra det tidspunkt, en advokat indgår aftale om at skifte job fra et advokatfirma til et andet, bistå en klient i en sag, hvis advokaten som led i sin hidtidige ansættelse har bistået en anden part i samme sag. Dette forbud gælder dog kun, hvis parterne har modstridende interesser af ikke uvæsentlig karakter, og hvis advokaten har modtaget fortrolige oplysninger, som kan have betydning i sagen.

Ifølge AER art. 11, stk. 2, forhindrer jobskiftet ikke, at andre advokater i det hidtidige firma fortsat kan varetage sagen for den part, advokaten har bistået. Hvis advokatens nye firma indgår i et kontorfællesskab eller andet samarbejde, som vil være omfattet af denne regel, følger det af stk. 3, at stk. 1 også gælder for advokater beskæftiget i de advokatfirmaer, som deltager i fællesskabet eller samarbejdet.

Identifikationsbegrænsningerne i medfør af AER art. 11 finder efter deres ordlyd kun anvendelse i forhold til den advokat, som forlader firmaet og giver ingen vanskeligheder i forhold til det firma, som han forlader, jf. *Lars Økjær Jørgensen* i Advokaten 8/2006, s. 40. Selv i en situation, hvor der efter advokatens fratræden ikke er nogen advokater tilbage i firmaet, som har haft at gøre med en sag, som han har medtaget til sit nye firma, vil det tidligere firma være afskåret fra at påtage sig et uforeneligt opdrag. *Lars Økjær Jørgensen* omtaler a.st. tillige Advokatrådets overvejelser om den situation, hvor den, der skifter job, ikke er advokat, men advokatfuldmægtig. Advokatrådets udgangspunkt, hvorefter advokatfuldmægtigen ikke er pligtsubjekt efter AER, og at hans jobskifte af den grund ikke smitter på samme måde som en advokats, forekommer ikke træffende: Det er jo ikke den, der skifter job, der (måske) har et problem, men advokaterne i det advokatfirma, som modtager den nye medarbejder. Derfor bør spørgsmålet, om den modtagende advokat kan fastholde sit opdrag, ikke bero på en konkret vurdering af forbindelsen mellem den modtagende advokat og fuldmægtigen og mellem fuldmægtigen og den tidligere klient. At fuldmægtigen i det nye firma placeres i en afdeling, der intet har at gøre med den sag, som aktualiserer spørgsmålet om en interessekonflikt, eller at fuldmægtigen i sin tidligere ansættelse kun havde en »svag forbindelse« til klienten, er af samme grund ikke et argument for, at opdraget kan fastholdes. Den modsatte opfattelse, som Advokatrådet gav udtryk for i 2006, er således næppe korrekt i dag.

Jobskiftesituationer rejser en række spørgsmål om den nærmere udstrækning af identifikationsbegrænsningen, som behandles i afsnit 10.4.6.

Når sådanne tilfælde rubriceres under AER art. 8, stk. 2, nr. 2 (om tidligere bistand til modparten i sagen) og/eller nr. 3 (om forbundne sager med risiko for fortrolighedsbrud), følger det modsætningsvis af AER art. 12, at denne interessekonflikt ikke kan bringes til ophør gennem samtykke fra de involverede parter. Denne konsekvens forekommer dog ikke strengt nødvendig, hvis samtykket afgives efter mod behørigt løfte om digital og arbejdsmæssig afskærmning af den pågældende medarbejder. En sådan retsstilling er gældende i amerikansk advokatret, jf. den detaljerede regulering i ABA's *Model Rules of Professional Conduct* rule 1.10.a.2.

Den begrænsning af identifikationsprincippet, som praksis i jobskiftesager er udtryk for, må antages også at have virkning for »faste« klientforhold, jf. herom afsnit 10.4.3. Den advokat, der har skiftet firma, vil således ikke i alle tilfælde være afhængig af et samtykke for i sit nye firma at kunne påtage sig en sag mod en modpart, der som fast klient er forblevet i det firma, som han har forladt. Derimod er det klart, at advokaten gennem kontakt til den faste klient i sit tidligere firma kan have modtaget sådanne oplysninger om denne, at et samtykke vil være nødvendigt, idet oplysningerne vil kunne have betydning for det nye opdrag, jf. princippet i AER art. 8, stk. 3, nr. 3. Tilsvarende indebærer det forhold, at advokaten medtager den faste klient til sit nye firma, ikke uden videre, at det tidligere firmas pligter over for den engang faste klient ophører, jf. *ANK af 7. januar 2022*, sagsnr. 2021-453, omtalt s. 471.

Advokatfirmaets størrelse og specialiseringsgrad: Reglen om identifikation af advokaterne i et advokatfirma ved interessekonflikter kom ind i AER i 1991 (som pkt. 3.2.4). Advokatverdenen så dengang meget anderledes ud, end den gør i dag. Lige præcis i de år gik en ganske kraftig fusionsbølge gennem branchen. På trods heraf talte de største firmaer målt med nutidens alen ganske få advokater. Selv om specialiseringen var i fremgang, havde den langtfra den dybde, som i dag kendetegner både store og mellemstore advokatfirmaer. Muligheden for, at en advokat kunne skaffe sig klientoplysninger af allehånde karakter, som han havde reel mulighed for og interesse i også at bruge i sit virke, var derfor til stede i langt højere grad end i dag.

Derfor kan man spørge, om princippet om, at der indtræder identifikation på tværs af det samlede advokatfirma uanset karakteren af den konkrete sag og uden mulighed for at eliminere interessekonflikten gennem klientsamtykke, altid bør fastholdes, eller om det kan fraviges ved samtykke i tilfælde, hvor der reelt ingen risiko er for at kompromittere klientoplysninger. Med den retsstilling, der er slået fast ved AER art. 10, er svaret herpå som udgangspunkt nej. Det kan dog ikke udelukkes, at man i konkrete tilfælde, hvor der er tvivl om, hvorvidt klientens samtykke kan eliminere interessekonflikten, jf. AER art. 12, vil tillægge det betydning, om der som led i advokatfirmaets digitale sagsbehandling er skabt effektive adgangsbarrierer (»ethical screens«), der sikrer, at kun medarbejdere, der har et legitimt behov for at kunne tilgå en sag, har mulighed herfor.

Med *U 2011.3374/3 H* synes Højesteret at have åbnet muligheden for at tillægge sådanne momenter betydning. Sagen angik et beslægtet spørgsmål – om en byretsdommers habilitet. Dommeren havde behandlet og afsagt dom i en sag om ekspro-

priation mellem en privat virksomhed og bl.a. Transportministeriet, hvorved sagen mod ministeriet blev afvist. Ministeriet var under sagen repræsenteret af kammeradvokaten. Dommeren var gift med den partner, der som interessent ledede kammeradvokatens skatteafdeling. Højesterets flertal (på 8 dommere) fandt med denne begrundelse, at byretsdommeren ikke havde været inhabil:

»Advokatfirmaet Poul Schmith er et interessentskab, som er ejet af en række advokater, der arbejder i advokatfirmaet. Firmaet beskæftigede på det tidspunkt ca. 270 personer, heraf 136 jurister, hvoraf 26 var interessenter. Kammeradvokaten er statens faste advokat i civile sager, og firmaets omsætning med staten var i 2009 ca. 227 mio. kr. ekskl. moms. Firmaet er opdelt i seks juridiske faggrupper, og alle jurister er tilknyttet én af disse faggrupper, som ledes af interessenterne i den pågældende faggruppe. Advokatfirmaets overskud fordeles blandt interessenterne og andre partnere. Kammeradvokaten har endvidere oplyst, at salæret i en byretssag som hovedregel fastsættes under hensyn til arbejdets omfang, men at sagsgenstandens størrelse kan trække en smule op eller ned.

D's ægtefælle, advokat C, er tilknyttet faggruppen vedrørende skatter og afgifter. Den foreliggende sag vedrører ekspropriation og henhører under en anden faggruppe. Det må lægges til grund, at C på intet tidspunkt har haft med sagen at gøre, og at han heller ikke har deltaget i drøftelser om den eller har haft et overordnet ansvar for sagen og dens behandling. Staten er Advokatfirmaet Poul Schmiths største klient, men der er ikke tale om en sag, som er af særlig betydning for hverken staten eller advokatfirmaet.«

Højesterets mindretal (på 1 dommer) fandt ud fra en objektiv målestok (et *appearance*-synspunkt), at byretsdommeren havde været inhabil.

Om et lignende spørgsmål, se *TBB 2007.14 Ø*, der fandt, at en lægdommer i boligretten, som var advokat, og som havde, hvad landsretten betegnede som et »adresse- og telefonfællesskab« med en anden advokat, der var fast advokat for lejeren i sagen, ikke havde været inhabil ved boligrettens behandling af sagen. Da de nævnte karakteristika kendetegner ethvert kontorfællesskab, må afgørelsen betegnes som tvivlsom. Se også *U 2005.2660 ØLK*, hvor en statsautoriseret revisor fra et revisionsfirma havde bistået Statsadvokaten for Særlig Økonomisk Kriminalitet (nu Statsadvokaten for Særlig Kriminalitet) under efterforskningen af en straffesag om økonomisk kriminalitet. Det viste sig, at revisionsfirmaet sideløbende hermed i en civil selskabstømmersag var adciteret af en af de sigtede i straffesagen, og at det blev dømt til at friholde den pågældende for et beløb på ca. 3,5 mio. kr. Uanset revisionsfirmaets størrelse, og uanset at de revisorer, der havde beskæftiget sig med den strafferetlige efterforskning, intet kendskab havde til den civile retssag, fandt landsretten (modsat byretten), at den revisionsrapport, som revisionsfirmaet havde udarbejdet, måtte udgå af sagen, jf. revisorlovens (nu) § 24, stk. 2, og forvaltningslovens § 3, stk. 1, nr. 5, jf. stk. 2.

De hensyn, der indgår ved en bedømmelse af, om en dommer er (in)habil, har stærke lighedspunkter med dem, der indgår i en bedømmelse af, om en advokat befinder sig i en interessekonflikt. På den anden side er det også klart, at de to forhold ikke kan måles op imod hinanden. Dommerens opgave er jo at træffe en afgørelse i sagen, og i vurderingen af hans mulige habilitet har det stor betydning, at han fremtræder upartisk i forhold til sagens parter og afgørelse.

Det kendetegner bl.a. domstolsprocessen, at en part ikke kan betro en dommer oplysninger om sagen med den klausul, at dommeren ikke må videregive dem til andre. Advokatens henvendelser til retten skal derfor ske med kopi til sagens øvrige parter, jf. AER art. 49, stk. 2. Heroverfor står, at en advokat netop ikke skal være upartisk. Advokaten er klientens våbendrager. For at advokaten kan udfylde denne opgave optimalt, må klienten trygt kunne betro ham oplysninger i tillid til, at de ikke kommer på afveje, herunder at de ikke kan benyttes til skade for hans interesser. Det er derfor ikke træffende, når Advokatnævnets mindretal (på 3) i plenumafgørelsen *ANK af 24. april 2012*, sagsnr. 2011-3838 – med udtrykkelig henvisning til Højesterets dom i *U 2011.3374/3 H* – udtaler, at der ikke kan gælde strengere habilitetsregler for advokater end for dommere. Se herved også *Advokatrådets Responsumudvalgs responsum af 15. november 2013*, sagsnr. 2013-989.

Omvendt forekommer det nærliggende at tage *U 2011.3374/3 H* til indtægt for det synspunkt, at når nu spørgsmålet om en dommers habilitet må bero på en konkret vurdering, så kan heller ikke det beslægtede spørgsmål, om en advokat befinder sig i en interessekonflikt og i givet fald virkningerne heraf, afgøres ved en blankohenvisning til et princip. Det er i stedet nødvendigt at anlægge en konkret vurdering med inddragelse af samtlige relevante momenter. Se hertil *Østre Landsrets* udtalelse i *dom af 20. august 2014*, sag nr. B-1836-13, gengivet afsnit 10.1.5.

Det beror bl.a. på en advokatpolitisk vurdering, om det i visse tilfælde vil være forsvarligt at tillægge et informeret klientsamtykke betydning. Engelsk advokatret tillader således – under forudsætning af at samtlige involverede klienter afgiver et informeret samtykke – advokater fra samme advokatfirma at repræsentere klienter med uforenelige interesser, når »the clients are competing for the same objective«, jf. SRA Code of Conduct for Solicitors, RELs and RFLs pkt. 6.2.2. Denne regel gør det muligt for advokater fra samme advokatfirma at repræsentere fx flere bydere på samme virksomhed, men ikke at repræsentere parter med modstridende interesser i en retssag.

10.2. Retsgrundlag

10.2.1. Regelstrukturen

Som andre centrale dele af advokatretten fremtræder reglerne om advokaters interessekonflikter i en kombination af generelle og konkrete regler med vekslende indslag af aftaleregulering og professionsetisk normdannelse. Nogle af disse regler gælder *udelukkende* for advokater, men til gengæld så også for alle advokater. Andre tager sigte på bestemte opgaver, der ofte – men ikke altid – udføres af advokater.

For alle disse regler gælder det, at de overlader de vanskelige afgrænsningsspørgsmål til skøn, der udøves inden for rammerne af generalklausuler. Klarest er dette i generalklausulen i RPL § 126, stk. 1. Men tilsvarende gælder for de regler, der regulerer særlige sammenhænge. Fordi skønnet dermed indgår som en væsentlig del af normeringen, får den begrebsanalyse, der er gjort i de foregående afsnit, betydning i den praktiske retsanvendelse. Efter den indledende oversigt over retsreglerne følger derfor i afsnit 10.3 en gennemgang af nogle af de hensyn, der har gyldighed, inden der i afsnit 10.4 koncentreres om enkelte tilfældegrupper.

10.2.2. Generalklausulen

Udgangspunktet for reguleringen er generalklausulen om god advokatskik i RPL § 126, stk. 1, som både Advokatnævnet og domstolene træffer afgørelse efter. Fordi der er tale om en generalklausul, beror afgørelsen af, om der foreligger en interessekonflikt, altid på et konkret skøn, der tager en række hensyn i betragtning, jf. nærmere afsnit 10.3. Til at vejlede under udøvelsen af dette skøn vil både nævnet og domstolene inddrage (men ikke nødvendigvis føle sig bundet af) AER, der – som nærmere uddybet i afsnit 3.3.3 – er udtryk for Advokatrådets opfattelse af, hvordan Advokatnævnet og domstolene har udfyldt normen »god advokatskik«.

10.2.3. AER

Struktur: For den praktiserende advokat fungerer reglerne i AER som det primære grundlag for en vurdering af interessekonflikterne. Udgangspunktet for interessekonfliktreguleringen er art. 8, stk. 1, der forbyder en advokat at bistå en klient »i situationer, hvor en interessekonflikt er opstået, eller hvor der foreligger nærlig-

gende risiko for, at en sådan konflikt opstår«. De følgende led i bestemmelsen angiver herefter et antal tilfælde, hvor sådanne situationer *vil* foreligge (stk. 2, nr. 1-7), henholdsvis *kan* foreligge (stk. 3, nr. 1-3). Disse enkeltsituationer behandles nærmere i afsnit 10.4.

2005-ændringerne: Med den præcisering af regelsættet, der fandt sted i 2005 (og hvor reglerne blev placeret i pkt. 12.2), kunne man let forledes til at tro, at afgørelsen af spørgsmål om interessekonflikter med angivelsen af disse enkelttilfælde ville ligge i faste rammer. Ambitionen var da også, at det med en større grad af sikkerhed skulle kunne afgøres, om der foreligger en interessekonflikt. At 2005-ændringerne bragte en betydeligt større klarhed end tidligere, er sikkert. Men fast står det også, at det reviderede regelsæt, der var genstand for intens debat, udtrykker synspunkter, der langtfra deles af alle advokater. Det har generelt formodningen imod sig, at det skøn, der udøves under en generalklausul, fra øjeblik til andet skal sættes under en regel, selv om denne regel udspringer af en kvalificeret faglig debat inden for det berørte miljø.

Medmindre der foreligger et særligt grundlag for at antage det modsatte (fx et særligt tilsagn fra advokatens side om at holde sig strikte til AER), er der derfor intet til hinder for, at den enkelte advokat i en konkret situation gør gældende, at AER ikke korresponderer med »god advokatskik«. Der vil ofte kunne tænkes at være grundlag for et sådant anbringende, hvis man befinder sig i en grænsesituation, hvor særlige forhold – fx samtykke i kombination med etablering af særlige foranstaltninger i form af såkaldte *ethical screens* – gør sig gældende.

Den regulering af interessekonfliktområdet, der findes i AER, hører ikke alene til den mest indgående og komplicerede i dette regelsæt, men også til den mest kontroversielle. At man reviderede reglerne i 2005, skete bl.a. i lyset af de drøftelser, der pågik i CCBE-regi. Resultatet blev et regelsæt, der var langt mere klargørende end de tidligere versioner af AER. 2005-reglerne omtales af *Jon Stokholm & Michael Rekling* i ET 2006, s. 49 ff.

2010-justeringerne: Prisen for denne klarhed blev betalt i, at reglerne – der fremstod ganske kategoriske – på flere punkter kunne tænkes at rumme videregående konsekvenser end tilsigtet. Uden at der foreligger konkrete eksempler på, at de kategoriske formuleringer havde været følt uhensigtsmæssige, blødte 2010-justeringerne en række steder op herpå.

Det gjaldt fx AER (dagældende) pkt. 12.2, som i 2005-versionen lød: »Sådanne situationer foreligger altid, når:«, men som i 2010 fik ordlyden: »Sådanne situationer foreligger, når […]:« (og i AER art. 8, stk. 2: »Situationer som nævnt i stk. 1 foreligger bl.a., når […]:«). Ligeledes gælder det pkt. 12.2, nr. 1, der i 2005-versionen lød: »hvis klienterne har modstridende interesser«, og som i 2010 fik ordlyden: »hvis klienterne har modstridende interesser af ikke uvæsentlig karakter«, jf. nu enslydende AER art. 8, stk. 2, nr. 1. Det erklærede formål hermed var at signalere, at der kan forekomme situationer, som vel befinder sig inden for en given regels anvendelsesområde, men hvor de konkrete forhold tilsiger, at reglen ikke anvendes, eller at der dog anlægges en anden vurdering af konsekvensen af en tilsidesættelse. Betragtningen er beslægtet med den fra strafferetten kendte (men ikke særskilt regulerede) lære om *materiel atypicitet*, jf. herom fx *Lasse Lund Madsen*: Strafferet 1 (2020), s. 40 ff. Der er så vidt ses ikke eksempler på, at disse justeringer har haft betydning for Advokatnævnets eller domstolenes afgørelser. 2010-justeringerne af AER bragte også den egentlige ændring, at reglen om betydningen af risiko for oplysningsvandring fra én sag til en anden blev brudt op, således at det ifølge reglerne blev afgørende, om de forbundne sager verserer parallelt (i hvilket tilfælde konflikten fortsat er uopløselig, jf. nu AER art. 8, stk. 2, nr. 3), eller sekventielt (i hvilket tilfælde konflikten blev gjort principielt opløselig gennem klientsamtykke, jf. nu AER art. 8, stk. 3, nr. 2). Se om ændringer i AER på ikke-praksisdækkede områder s. 148 f.

AER's 2022-udgave: Den seneste revision af AER viderefører som udgangspunkt retsstillingen om interessekonflikter, men rummer alligevel to betydningsfulde nyskabelser: Den ene er art. 11 om interessekonflikter ved jobskifte, der er foranlediget af *Østre Landsrets dom af 12. december 2013*, sag B-360-12, og advokatnævnspraksis og afspejler disse, se herom s. 435 og 842. Den anden er reglen i art. 12, stk. 2, om interessekonflikter i kædesamarbejder, som ikke har baggrund i trufne afgørelser, men som repræsenter et egentligt holdningsskifte hos Advokatrådet, se s. 148 f.

Endvidere er der – hvilket næppe kan betegnes som en indholdsmæssig nyskabelse, men som dog er en pædagogisk klargøring – i indledningerne til både stk. 2 og stk. 3 indsat »bl.a.«. Dette bidrager til at understrege, at AER heller ikke, når det gælder interessekonflikter, indeholder en udtømmende regulering, hvilket ud fra et informationssynspunkt må hilses velkomment. Tilføjelsen må formentlig også have den konsekvens, at adgangen i art. 12, stk. 1, sidste pkt., til at opløse interessekonflikter omfattet af art. 8, stk. 3, ved informeret samtykke fra de involverede ikke blot retter sig mod de tilfælde, som bestemmelsen udtrykkeligt opregner, men tillige består i situationer, hvor de hensyn, der har ført til at

åbne denne adgang i de særskilt opregnede tilfælde, gør sig gældende med samme styrke, jf. herom straks i det følgende.

Hertil kommer den nye bestemmelse i art. 8, stk. 2, nr. 7, om situationer, hvor advokaten skal varetage indbyrdes uforenelige hensyn til flere klienter, se herom s. 475.

10.2.4. Aftaleregulering

Udgangspunktet: Som nærmere uddybet i afsnit 3.7.1 gælder udgangspunktet i dansk ret om, at private parter kan regulere deres retsforhold ved aftale, også for advokater, idet der dog består den væsentlige modifikation heri, at de pligter, advokaten er underlagt (på offentligretligt grundlag), bl.a. ved generalklausulen i RPL § 126, stk. 1, ikke kan begrænses ved aftale.

Debatten: Advokatrådets daværende formand, *Jon Stokholm*, skød i en leder i Advokaten 12/2002, s. 276, debatten om dette spørgsmål i gang med en bemærkning om, at interessen i en håndfast håndhævelse af AER taler for at »anse AER som så godt som præceptiv, således at den som den klare hovedregel ikke kan fraviges, hvad enten klienten samtykker eller ej«. Klart er det da også, at et aftaleretligt tilsagn fra klienten, hvorved denne giver samtykke til, at opdraget kan udføres trods tilstedeværelsen af – eller risikoen for – en interessekonflikt, ikke nødvendigvis fjerner den *advokatetiske* interessekonflikt, der som udviklet ovenfor netop har sammenhæng med den almene interesse i at opretholde en anseelse for standen. Som allerede antydet i det foregående er der dog næppe dækning for at anlægge en så bastant forståelse af AER, og slet ikke for at anse denne udlægning af generalklausulen i RPL § 126, stk. 1, for at udtrykke en præceptiv aftaleregulering.

Som fremhævet af Advokatrådets daværende næstformand, *Henning Zacho Larsen*, i Advokaten 3/2004, s. 71 ff., taler flere hensyn for at opretholde et udgangspunkt om, at generalklausulen i RPL § 126, stk. 1, ikke uden videre kan fraviges ved aftale: Skulle man antage, at et evident forbud mod at pådrage sig et opdrag med interessekonflikt kunne bringes ud af verden ved klientens samtykke, ville interessen naturligt samle sig om omstændighederne ved afgivelsen af dette samtykke. Er samtykket afgivet på grundlag af advokatens rådgivning, ville advokaten slet ikke kunne rådgive, idet han jo måtte befinde sig i en interessekonflikt som »part i sagen«. Dertil kommer, at en advokat dårligt ville kunne rådgive om de risici for tab af fortrolighed og loyalitet, der måtte udspringe af det andet opdrag, eftersom advokaten jo kun vil kunne give en del af begrundelsen: Hans tavshedspligt vil jo

afskære ham fra at give nærmere detaljer om det opdrag, der fremkalder interessekonflikten.

AER art. 12: Med AER art. 12, stk. 1, er det bestemt, at et samtykke fra de involverede parter til advokatens bistand i de tilfælde, der er nævnt i art. 8, stk. 2 (bl.a. samme sag/sagskompleks samt særlige familie- og forretningsrelationer), 9 (voldgift og mægling) og 10 (partnerskab, kontorfællesskaber og kædesamarbejder), som udgangspunkt *ikke* kan påvirke bedømmelsen af, om der foreligger en interessekonflikt. I de tilfælde, der er nævnt i art. 8, stk. 3 (bl.a. faste klientforhold og risiko for oplysningsvandring fra en afsluttet sag til en aktuel), vil advokaten kunne påtage sig sagen, hvis der er indhentet et informeret samtykke fra alle involverede parter. Denne regel videreführer de hidtidige AER. Om den nye regel i AER art. 12, stk. 2, der vedrører advokatfirmaer, der deltager i et kædesamarbejde, se s. 448 f.

Ved fastlæggelsen af disse regler har Advokatrådet fornuftigvis søgt at trække en linje mellem de mere og mindre alvorlige interessekonflikter. Da den retlige ramme for afgørelsen af disse tilfældegrupper udgøres af generalklausulen om »god advokatskik«, kan man nok diskutere det hensigtsmæssige i at trække linjen så hårdt op som gjort ved de meget præcise regler (som 2022-udgaven har videreført fra 2010-ændringerne): Der kendes, og anerkendes, fx talrige tilfælde, hvor et klientsamtykke påvirker den advokatretlige vurdering af, om et forhold udgør en interessekonflikt, ud over de tilfælde, der er nævnt i AER.

Til sammenligning tillægger IBA's *Guidelines on Conflicts of Interest in International Arbitration* (2014), i pkt. 2 Waivable Red List parterne en ganske vid adgang til at samtykke til, at en advokat påtager sig et hverv som voldgiftsdommer uanset tilstedeværelsen af et forhold, der i udgangspunktet konstituerer en interessekonflikt.

Tilsvarende hedder det i the explanatory memorandum til CCBE's regler i tilfælde, hvor advokaten fungerer som mediator (ad art. 3.2): »There may, however, be circumstances in which differences arise between two or more clients for whom the same lawyer is acting where it may be appropriate for him to attempt to act as a mediator. It is for the lawyer in such cases to use his own judgement on whether or not there is such a conflict of interest between them as to require him to cease to act. If not, he may consider whether it would be appropriate for him to explain the position to the clients, obtain their agreement and attempt to act as a mediator to resolve the difference between them, and only if this attempt to mediate should fail, to cease to act for them.«

Ifølge AER art. 12, stk. 1, 2. pkt., skal samtykket være meddelt af »alle involverede parter«. Er der tale om flere sager, omfatter dette både den tidligere og kommende klient eller – hvor advokaten skal repræsentere mere end én klient i samme sag – alle disse. Dette stemmer med nævnspraksis, jf. *ANK af 30. marts 2015*, sagsnr. 2014-3497, som pålagde en advokat en bøde for ikke at have indhentet samtykke fra såvel *ad hoc*-klienten som den faste klient.

Også hér giver det særlige hverv, som en kurator i et konkursbo udfører, anledning til særlige problemstillinger. Det må antages, at en kurator ikke kan indhente samtykke til at påtage sig et opdrag for det konkursbo, hvori han er kurator. Derfor er de interessekonflikttilfælde, som fremgår af AER art. 8, stk. 2 og 3, uden betydning for en kurator. Er advokaten en del af et kuratel, vil kuratellet dog kunne fordele opgaverne således, at en kurator kan repræsentere en klient over for konkursboet, som repræsenteres af et andet medlem af kuratellet, jf. *ANK af 15. september 2016*, sagsnr. 2015-2640, omtalt s. 452.

Retspraksis: Domstolene har i en årrække ikke haft lejlighed til at tage stilling til, om en interessekonflikt i grænsetilfælde kan modificeres ved aftale. Et par ældre landsretsafgørelser tildeler advokater bøder for at optræde i interessekonflikter, hvor klienten havde givet samtykke, jf. *Henning Zacho Larsen* i Advokaten 3/2004, s. 72 f. Se således *Vestre Landsrets dom af 24. august 2001* i sag B-1766-00 (advokaten repræsenterede begge ægtefæller i en skilsmissesag) og *Vestre Landsrets dom af 22. februar 2001* i sag B-434-00 (advokaten repræsenterede sælgeren i en ejendomshandel, selv om hans kompagnon repræsenterede køberen).

At retspraksis på området er sparsom, kan ikke undre. Enten handler advokaten uden et samtykke, og så ligger en klage lige for – og resultatet ligeså. Eller også giver klienten faktisk et samtykke, som ikke fragås undervejs. I så fald afvikles sagen, uden at forholdet nogensinde kommer for en dag.

Spørgsmålet blev imidlertid behandlet i *Københavns Byrets dom af 24. juni 2015*, sag BS 45C-3401/2014 (under medvirken af 3 dommere). En advokat blev opmærksom på en interessekonflikt i form af et sideskift, idet en ansat advokat i sit daværende advokatfirma havde repræsenteret modparten. Advokaten havde tidligere rettet henvendelse herom til modpartens advokat, der oplyste, at han ikke så noget problem heri. Sagen angik uenighed om et forlig, som modparten mente at have opfyldt. Advokaten deltog herefter i nogle møder med modparten, hvor interessekonfliktspørgsmålet ikke blev drøftet. Efter at advokaten havde udtaget stævning i sagen, tilkendegav modpartens nye advokat, at den ansatte advokats tilknytning bragte advokaten i en interessekonflikt. Advokaten udtrådte ikke af

sagen. Efter at byretten havde givet hans klienter medhold, indklagede modparten advokaten for nævnet, der ved *ANK af 27. juni 2014*, sagsnr. 2013-4000, idømte advokaten en normalbøde for ikke at være udtrådt af sagen, da han blev gjort opmærksom på, at der forelå en interessekonflikt. Byretten stadfæstede kendelsen, da advokaten »i hvert fald under de omstændigheder [ikke] kunne [...] fastholde, at han kunne repræsentere [sine klienter] under henvisning til et samtykke, som var meddelt af [modpartens daværende advokat] på et tidspunkt, hvor parterne fortsat var i forhandling«. Dommen må forstås således, at advokaten ikke havde handlet i strid med god advokatskik ved at repræsentere sine klienter på basis af samtykket fra modpartens daværende advokat, men at dette samtykke gyldigt kunne trækkes tilbage af modpartens nye advokat.

Nævnspraksis: De tilfælde, hvor spørgsmålet har været sat på spidsen i Advokatnævnet, har drejet sig om klare overtrædelser, se fx *ANK af 12. november 2004* (Advokaten 1/2005, Kendelser, s. 1). En sådan afgørelse kaster derfor ikke lys over spørgsmålet om, hvorvidt aftalen påvirker den professionsetiske vurdering i grænsetilfælde.

Alligevel må det antages, at en aftale – selv uden for de tilfælde, der er nævnt i AER art. 8, stk. 3 – efter omstændighederne kan tillægges betydning for, om der består en interessekonflikt. Denne afgørelse må træffes ud fra en vurdering af de hensyn, der begrunder, at der i den enkelte situation består en interessekonflikt.

Foreligger der en åbenbar interessekonflikt, spiller det som nævnt ingen rolle, om der foreligger et samtykke fra klienten. To advokater fra samme advokatfirma kan fx ikke procedere en sag mod hinanden ved en domstol, se hertil *Jon Stokholm* a.st., s. 275. Ej heller kan advokater fra samme advokatfirma optræde på begge sider af en transaktion. En sådan situation forelå i den førnævnte *ANK af 12. november 2004* (Advokaten 1/2005, Kendelser, s. 1). Klienterne havde givet samtykke til denne dobbeltrepræsentation. Der var tale om en lille transaktion. Alligevel blev advokaterne hver pålagt en bøde på 5.000 kr.

Grænsetilfælde: Udgangspunktet modificeres dog i tilfælde, hvor man befinder sig i et gråzoneområde, hvor det er tvivlsomt, om der foreligger en interessekonflikt, og hvor dette spørgsmål drøftes åbent med en klient, der på forhånd må formodes at være i stand til at overskue konsekvenserne af i givet fald at give samtykke. At man i sådanne tilfælde må tillægge et samtykke betydning, kommer forudsætningsvis til udtryk i den nævnspraksis, der i sin begrundelse for at statuere interessekonflikter peger på, at advokaten ikke forinden havde sikret sig kli-

entens samtykke, som refereret af *Katja Gullitz* i Advokaten 3/2004, s. 68. Et samtykke kan derimod ikke eliminere en (uegentlig) interessekonflikt, der vil indebære en kompromittering af advokatens tavshedspligt.

Kommercielle overvejelser: Advokatopdrag er af vidt forskellig art. Nogle angår rent kommercielle forhandlingsforløb, andre tvistløsningsforløb, og endnu andre meget personlige anliggender, fx familieretlige sager og straffesager. Ligeledes er advokaters klienter forskelligartede. Nogle er forbrugere, andre mindre erhvervsdrivende og endnu andre overordentlig ressourcestærke virksomheder med egen *in-house* juridisk afdeling eller offentlige myndigheder. Med så forskelligartede opdrag og klienter kan det være vanskeligt at debattere muligheden for at lade et klientsamtykke opløse en interessekonflikt generelt. For selv om retsstillingen ikke nødvendigvis bør være den samme for alle typer af opdrag og i forhold til alle typer af klienter, spiller de meget voldsomme økonomiske interesser, der er knyttet til reguleringen, ind med stor vægt. Tillader man, at klientsamtykke i visse situationer kan afmontere en interessekonflikt, vil flere store – og lukrative – sager blive koncentreret hos de store advokatfirmaer til skade for konkurrencen i sektoren. Fastholder man, at samtykke ikke bør være muligt, vil der ske en vis spredning af omsætningen i sektoren, hvor sager allokeres til advokatfirmaer, som måske ikke var klienternes førstevalg.

Som tidligere anført kan man med rimelighed rejse det spørgsmål, om ikke ressourcestærke klienter i sager af rent kommercielt tilsnit på et informeret grundlag bør kunne give et afgrænset og veldefineret samtykke til, at et advokatfirma, forudsat at der etableres effektive *ethical screens*, skulle kunne repræsentere fx en anden potentiel køber af en virksomhed. Spørgsmålet blev drøftet forud for revisionen af AER i 2010, men har ikke spillet nogen rolle siden.

Samtykkets rækkevidde: I det omfang det anerkendes, at et samtykke fra de implicerede kan opløse en interessekonflikt, opstår spørgsmålet, om der kan stilles særlige krav til samtykket og de omstændigheder, hvorunder det er afgivet, for at dette er gyldigt. Ligeledes kan man spørge, hvor langt et afgivet samtykke i givet fald rækker.

AER art. 12, stk. 1, sidste pkt., stiller ikke nærmere krav til det samtykke, der gør det muligt for en advokat at påtage sig et opdrag, hvor der foreligger en interessekonflikt omfattet af AER art. 8, stk. 3. For at det skal give mening at tillære et samtykke virkninger, må det være afgivet på grundlag af fyldestgørende

information om de relevante faktiske forhold – samtykket skal altså være »informeret«, jf. herved til sammenligning sundhedslovens § 15, stk. 3.

For at et samtykke skal være informeret, må det gives med henblik på en konkret foreliggende interessekonflikt. Det er derfor udelukket fx at inkludere det som et vilkår i parternes eventuelle rammeaftale. Et samtykke fra en fast klient til, at advokaten repræsenterer en modpart i en kontraktforhandling, dækker således heller ikke nødvendigvis hele forhandlingsforløbet. Det ligger ligeledes klart, at samtykket ikke kan give advokaten adgang til at repræsentere modparten i eventuelle tvister, der udspringer af aftalen. Den heraf følgende usikkerhed om samtykkets rækkevidde kan være uhensigtsmæssig for modparten, som – naturligt – vil ønske at sikre sig, at han kan påregne advokatens bistand gennem kontraktopfyldelsesperioden (og i de tvister, som måtte opstå). Dette ønske om sikkerhed kan imidlertid ikke sikres advokatretligt, men kun ved at den faste klient faktisk agerer i overensstemmelse med almindeligt anerkendte kommercielle normer. Se også *ANK af 11. april 2003*, sagsnr. 02-0409-02-0991, omtalt s. 682.

Samtykket skal frit kunne tilbagekaldes på ethvert tidspunkt. At en klient tilbagekalder et samtykke til, at advokaten påtager sig et bestemt opdrag, vil på helt sædvanlig måde tvinge advokaten til at bringe dette til ophør, og en undladelse heraf vil udgøre et brud på god advokatskik. Det er imidlertid klart, at tilbagekaldelsen ikke betyder, at advokatens hidtidige repræsentation skulle komme til at frembyde noget advokatetisk problem.

AER art. 12, stk. 2: Kædesamarbejder er som udgangspunkt omfattet af det generelle identifikationsprincip, jf. AER art. 10, stk. 2. Betragtningen har været den ganske håndfaste, at hvis flere advokatfirmaer anser det som en fordel at foretage fælles markedsføring, må de også finde sig i de ulemper, der er forbundet med at fremstå som et fællesskab. På samme måde som det gælder for advokatfirmaer, der indgår i et kontorfællesskab, er realiteten imidlertid den, at de enkelte deltagere i et kædesamarbejde udgør selvstændige virksomheder med hvert deres CVR-nummer. Adskillelsen af de deltagende firmaer kommer endvidere til udtryk ved, at kædedeltagerne – modsat deltagerne i et kontorfællesskab – driver deres virksomhed fra særskilte adresser.

På denne baggrund åbner AER art. 12, stk. 2, mulighed for, at et samtykke fra de involverede parter vil kunne påvirke bedømmelsen af, om der foreligger en interessekonflikt, hvis de medvirkende advokater kommer fra forskellige advokatfirmaer, som indgår i det samme samarbejde, samvirke eller fællesskab som omfattet af AER art. 10, stk. 2. AER art. 12, stk. 2, skelner ikke mellem interessekon-

fliktreglerne i art. 8, stk. 2 (hvor en interessekonflikt »foreligger«), henholdsvis stk. 3 (hvor interessekonflikten »kan« foreligge). Dette hænger som omtalt s. 433 sammen med, at virkningen af det meddelte samtykke reelt er, at den identifikation, der som udgangspunkt finder sted mellem deltagere i samme kædesamarbejde, opløses, således at de enkelte deltagere i kædesamarbejdet i relation til interessekonfliktreglerne anses som selvstændige, af hinanden uafhængige firmaer.

AER art. 12, stk. 2, finder anvendelse på advokatfirmaer, der indgår i det »samme samarbejde, samvirke eller fællesskab som omfattet af artikel 10, stk. 2«. Denne formulering indebærer, at bestemmelsen ikke finder anvendelse på advokatfirmaer, der deltager i kontorfællesskaber, der i AER konsekvent omtales som sådanne, se art. 10, stk. 1, 11. stk. 3, og 20, stk. 1.

10.2.5. Særlige hverv mv.

Beskikkede forsvarere: Ifølge RPL § 734 kan en advokat ikke *beskikkes* som offentlig forsvarer, hvis han selv er forurettet ved forbrydelsen eller står i et sådant forhold til den forurettede, som ville udelukke en dommer fra at handle i sagen. Bestemmelsen henviser herved til de almindelige regler om dommeres inhabilitet, se hertil RPL §§ 60-62.

> Det afskærer ligeledes beskikkelse som forsvarer, at den pågældende er indkaldt til at afgive forklaring som vidne eller skønsmand i sagen eller har handlet i den som anklager eller rettergangsfuldmægtig for den forurettede eller som politiembedsmand eller som dommer eller domsmand eller i en anden straffesag har været forsvarer for en sigtet, med hvis interesse i sagen den nu sigtedes står i strid, eller hvis beskikkelse ifølge § 60, stk. 1, nr. 3, ville medføre inhabilitet hos dommeren. Er flere personer sigtede under samme sag, kan forsvaret kun udføres af den samme person, når de sigtedes interesser under sagen ikke er modstridende, jf. stk. 2. Se nærmere hertil i afsnit 18.2.4.
>
> Bestemmelsen blev anvendt i *U 2015.3371 HK*. Her havde en beskikket forsvarer i en større økonomisk straffesag undladt at tage afstand fra en aftale indgået mellem andre beskikkede forsvarere og et vidne, der var forurettet i sagen, om, at forsvarerne skulle betale et beløb til vidnets selskab for dettes bistand. Højesteret udtalte bl.a., at en aftale, hvorefter en beskikket forsvarer skal afgive en del af sit salær til en forurettet i sagen, fører til, at vedkommende ikke kan handle i sagen som dommer, jf. RPL § 734, stk. 1, jf. § 61, ligesom en sådan aftale strider mod grundlæggende retsplejemæssige hensyn. På den baggrund fandt Højesteret som landsretten, at den beskikkede forsvarer savnede fornøden habilitet til at virke som forsvarer i

sagen, og at beskikkelsen af ham som forsvarer derfor måtte tilbagekaldes, jf. RPL § 736, stk. 1, 1. led.

Valgte forsvarere: Bestemmelsen gælder kun for beskikkede forsvarere, se *TfK 2006.821 DSK*, hvor Den Særlige Klageret ophævede byrettens afvisning »efter princippet i retsplejelovens § 734« af, at to advokater fra samme advokatvirksomhed kunne virke som valgte forsvarere for et tiltalt ApS.

Ifølge RPL § 730, stk. 4, kan en advokat ikke vælges som forsvarer, hvis den pågældende er indkaldt til at afhøres som vidne eller skønsmand, eller er begæret indkaldt i sådan egenskab, indtil retten har truffet afgørelse herom, eller hvis optræden ifølge § 60, stk. 1, nr. 3, ville medføre inhabilitet hos dommeren. For en gennemgang af reglerne om interessekonflikter i forsvareropdrag henvises til afsnit 18.2.4.

Anklageropdrag: Når en advokat udfører opdrag som anklager, vil han i tillæg til den advokatretlige vurdering, jf. RPL § 126, stk. 1, skulle vurderes efter forvaltningslovens regler om inhabilitet. Et eksempel herpå foreligger i *U 1999.1837 H*, der fandt, at en advokat, der var medhjælper for statsadvokaten, både måtte opfylde forvaltningslovens habilitetsregler, jf. RPL § 97, og generalklausulen om god advokatskik i RPL § 126. Advokaten fandtes ikke var inhabil, jf. forvaltningslovens § 3, stk. 2, da hans partnerskab med en anden advokat, der havde virket som forsvarer for tiltalte, var ophørt. Et partnerskab med en tredje advokat, der ikke kunne beskikkes som kurator for et konkursbo i tiltaltes selskabskoncern og ikke kunne virke som anklager, afskar ikke advokaten fra at virke som anklager.

Se tilsvarende *U 2005.2660 ØLK* (tillige omtalt i afsnit 10.1.6), hvor landsretten fandt, at en revisor, der havde bistået Statsadvokaten for Særlig Økonomisk Kriminalitet (nu Statsadvokaten for Særlig Kriminalitet), havde været inhabil efter såvel revisorloven som forvaltningsloven, og *U 2005.1123 VLK*, som fandt, at en anklagerfuldmægtig, der tidligere som advokat havde assisteret en medkurator i konkursboet efter en sparekassefond (ebh-fonden) med at foretage vurderinger, som angik spørgsmål om kursmanipulation i forhold til overdragelse af værdipapirer, der indgik i straffesagen, ifølge forvaltningslovens § 3, stk. 1, nr. 5, jf. princippet i nr. 1, var inhabil til at virke som anklager i straffesagen, hvori fonden var forurettet.

Bistandsadvokat: Ofte vil der kunne forekomme en interessekonflikt mellem en forsvarer og en bistandsadvokat. Se herved *U 2004.2489 V*, der stadfæstede Advo-

katnævnets irettesættelse af en advokat, der havde accepteret at blive udpeget som bistandsadvokat, til trods for at hans kompagnon repræsenterede en af de tiltalte i sagen. Tilsvarende antog *U 2005.403 VLK*, at en advokat, der i en anden straffesag havde været forsvarer for en person, der i den aktuelle straffesag var forurettet, ikke kunne beskikkes som forsvarer for den tiltalte. Afgørelsen afviser, at dette skulle være i strid med EMRK art. 6 om retten til frit forsvarervalg.

Konkursloven: Ifølge KL § 238, stk. 1, må ingen handle som kurator, skifterettens medhjælper, medlem af kreditorudvalget, sagkyndig bistand, forretningskyndig medhjælp, revisor, rekonstruktør, tillidsmand eller vurderingsmand, hvis han er en af skyldnerens *nærtstående* (som nærmere defineret i lovens § 2) eller er *afhængig* af skyldneren, eller hvis der som følge af hans *interesse* i sagens udfald eller af andre grunde er tvivl om hans upartiskhed i det foreliggende spørgsmål. Denne habilitetsbestemmelse suppleres for advokater af kravet om at handle i overensstemmelse med god advokatskik. Se nærmere om bestemmelsen *Kim Sommer Jensen* i U 1997B, s. 205 ff., og *Lars Lindencrone Petersen & Michael Serring* i ET 2021, s. 67 ff.

Det sidste led rummer en interessekvalifikation svarende til den generelle uafhængighedsregel i AER art. 39, men er affattet anderledes. KL § 238, stk. 1, er derfor hyppigt bragt i anvendelse i tilfælde, hvor den pågældende tidligere har virket som advokat for skyldneren. Hertil hører kun egentlige advokatopdrag, men ikke fx bistand som skifterettens medhjælper under en gældssaneringssag.

Bestemmelsen er fx anvendt i *U 2004.1163 VLK*, hvor en advokat ikke kunne udpeges som kurator, fordi han forinden havde repræsenteret en sparekasse, mod hvilken boet havde sit eneste krav, nemlig et omstødelseskrav. Se også *U 2005.1417 ØLK*, hvor beskikkelse som skifterettens medhjælper under en gældssaneringssag blev ophævet, fordi advokaten tidligere havde været beskikket som advokat for skyldneren under en erstatningssag; en anden kreditor gjorde gældende, at advokatens rådgivning af skyldneren i denne sag havde været årsag til, at han var påført unødige tab. I *U 2005.1403 VLK* bestod inhabiliteten i, at kurator var tilknyttet advokatfirmaets Herning-afdeling i en situation, hvor der skulle tages stilling til konkursboets indtræden i en sag, som advokatfirmaets afdeling i Kolding havde anlagt. Se tilsvarende *U 1995.76/2 VLK*. Det er imidlertid ikke enhver advokatmæssig forbindelse til skyldneren, der bevirker inhabilitet, jf. *U 2010.43 ØLK*, hvor to rent kommercielle opdrag for skyldneren, et ApS, ikke bevirkede, at den advokat, som skyldneren ønskede, og som hovedkreditor var indforstået med, var inhabil som kurator, og *U 2021.1054 VLK*, hvor advokatbistand i et ikke præcist beskrevet omfang til skyldneren i forbindelse med forsøg på at etablere en samlet kreditorord-

ning forud for konkursen ikke bevirkede inhabilitet. *U 2017.3173 ØLK* fandt en kurator, der var ansat advokat i et advokatfirma, inhabil, da det viste sig, at hans principal gennem et holdingselskab ejede 15 pct. af det konkursramte selskab.

Hyppigt opstår spørgsmål om kurators habilitet ikke på grund af mulig tilknytning til skyldneren, men på grund af kurators forbindelse til en eller flere kreditorer eller interesserede købere af boets aktiver. Mens det er klart, at kurator ikke på samme tid kan repræsentere konkursboet som sælger og en potentiel køber af aktiver, der indgår i bomassen, kan man rejse det spørgsmål, om en advokat, der er medlem af et kuratel (som altid vil bestå af advokater fra forskellige advokatfirmaer), vil kunne repræsentere en potentiel køber, mens et andet medlem af kuratellet repræsenterer boet som sælger. *Appearance*-betragtninger kan synes at tale herimod. Ikke desto mindre har *ANK af 15. september 2016*, sagsnr. 2015-2640, fastslået, at »praksis med at opdele arbejdet mellem flere kuratorer for dermed at undgå interessekonflikter mellem en kurator og en kollega fra samme advokatfirma er udbredt og almindeligt accepteret og velfungerende«, og frifandt derfor den indklagede advokat (for en påstand om salærfortabelse som følge af interessekonflikt – klagen over, at advokaten skulle have befundet sig i en interessekonflikt, blev afvist på grund af overskridelse af klagefristen).

Opdeles arbejdet således, må fortrolighedshensynet selvsagt iagttages. Det medlem af kuratellet, der ønsker at repræsentere en potentiel køber, må derfor ikke som kurator have beskæftiget sig med de pågældende aktiver, ligesom den kurator, hvis kollega repræsenterer en modpart til boet i fx en retssag (hvilket var tilfældet i den nævnte kendelse), ikke må beskæftige sig med sagen i boets regi. Derfor bør medlemmerne af et kuratel fra første færd aftale, hvordan opgaverne fordeles mellem dem, og håndhæve informationsbarrierer mellem sig.

Det følger som anført i afsnit 10.1.5 også af kendelsen, at der ikke indtræder identifikation mellem medlemmerne af et kuratel, der således ikke anses for at udgøre et *ad hoc*-advokatfirma. *Københavns Byrets dom af 27. februar 2015*, sag BS 43C-2322/2012, stadfæstede en nævnskendelse, der havde fundet det »uforeneligt« med en advokats repræsentation af de samlede kreditorinteresser, at han som et ud af tre beskikkede tilsyn under en anmeldt betalingsstandsning for et holdingselskab i en ejendomskoncern og dettes ejer havde repræsenteret ejerens hustru under dennes køb af 59 ejendomme placeret i et datterselskab, der ikke var under betalingsstandsning, og at han havde handlet »illoyalt« over for de to øvrige beskikkede tilsyn ved ikke at have oplyst dem om repræsentationen.

Dødsboskifteloven: Dødsboskiftelovens § 115, stk. 1, indeholder en regel svarende til KL § 238, stk. 1. Inhabilitet indtræder ligeledes, hvis den pågældende bobestyrer mv. er *nærtstående* til nogen af arvingerne, disses værge eller skifteværge eller afhængig af disse, eller hvis der som følge af den pågældendes interesse i sagens udfald eller af andre grunde er tvivl om den pågældendes upartiskhed i det foreliggende spørgsmål. Begrebet »nærtstående« skal forstås i overensstemmelse med den tilsvarende bestemmelse i KL § 2, jf. *U 2003.2558 VLK* (omtalt straks nedenfor) og bemærkningerne til lovforslaget, FT 1995-96, tillæg A, s. 2907.

Bestemmelsen har igennem hele sin levetid givet anledning til en betydelig retspraksis. I *U 2003.2558 VLK* havde afdøde indsat en familiefond som universalarving. Landsretten antog, modsat skifteretten, at boet kunne udleveres til en advokat, som samtidig var medlem af fondsbestyrelsen, idet advokaten ikke var nærtstående i konkurslovens forstand. Ved *FM 2002.190 VLK* fandtes en bobestyrer ikke inhabil, selv om han også havde repræsenteret køberen af boets faste ejendom. Afgørelsen har givet anledning til kritik, jf. *Henning Broman* i FM 2002, s. 190. Havde spørgsmålet skullet behandles efter reglerne om god advokatskik, ville advokaten nok have befundet sig i en interessekonflikt, der afskar udpegning. Bestemmelsen gælder ligeledes for testamentsindsatte bobestyrere, jf. *U 2004.645 VLK*, hvor den advokat, der blev udpeget som bobestyrer, tidligere havde repræsenteret afdøde under et separationsskifte med den efterlevende hustru, hvilket ikke gav grundlag for at antage, at advokaten ikke kunne varetage skiftet af dødsboet betryggende. I *TFA 2021.437/2 ØLK* fandtes en bobestyrer inhabil, idet han, der i et vist omfang havde været involveret i de dispositioner, der gav anledning til tvist med skattemyndighederne, ikke havde formået at adskille sin funktion som skatterådgiver for arvingerne og repræsentant for nu afdøde fra sin funktion som bobestyrer.

En række afgørelser afviser at udpege en testamentarisk indsat bobestyrer under henvisning til, at denne har medvirket til dispositioner, som vil skulle undersøges i forbindelse med bobehandlingen, se fra de senere år fx *TFA 2006.431/1 ØLK*, *TFA 2008.230/2 VLK*, hvor den udpegede bobestyrer blev anset for inhabil, da boet overgik til behandling som insolvent, idet han havde medvirket ved en muligt omstødelig gavedisposition, *TFA 2015.689 ØLK*, *U 2019.712 VLK* og *U 2020.4281 VLK*, hvor den indsatte bobestyrer ville skulle forholde sig til spørgsmål, som involverede hans far. I sådanne situationer turde det være klart, at der ville bestå en sådan risiko for interessekonflikter, at advokaten ikke med rimelighed kan bestride hvervet som bobestyrer. Det forhold, at nogle arvinger føler sig utrygge ved en bobestyrer, medfører dog ikke i sig selv inhabilitet, jf. *TFA 2005.38 VLK* og *TFA 2005.48 ØLK*. Dette gælder, uanset om utrygheden måtte have manifesteret sig i, at en eller flere af arvingerne har indklaget bobestyreren for Advokatnævnet, jf. (om en kurator i et konkursbo) *U 2017.407 VLK*.

Ægtefælleskifteloven: Ægtefælleskifteloven indeholder i § 46, stk. 1, en regel om bobehandlerens habilitet, som er identisk med dødsboskiftelovens § 115, stk. 1. *U 2013.2216/1 ØLK* fandt med henvisning til denne bestemmelse, at en advokat, der havde været bistandsadvokat for en hustru i en straffesag mod dennes ægtefælle, ikke kunne være bobehandler i forbindelse med et skifte af ægtefællernes fællesbo på grund af den tvivl, der kunne næres om hans fuldstændige upartiskhed.

Ejendomsformidling: I det omfang advokaten optræder som ejendomsformidler, er han underlagt de almindelige regler i EFL, se hertil afsnit 1.4.5. I denne funktion opstår der nogle særegne interessekonflikter som følge af den mellemposition, ejendomsformidleren befinder sig i: Han skal på den ene side forene købers og sælgers interesser i transaktionen i et køb, som begge kan være tilfredse med. På den anden side skal han varetage sine egne interesser i at blive vederlagt for sit arbejde med opdraget.

Denne position rejser et åbenbart behov for en interessekonfliktregulering. En sådan regulering følger af EFL § 26, stk. 1, der fastslår den naturlige regel, at ingen må være repræsentant for begge parter i samme handel. Bestemmelsens stk. 3 pålægger formidleren, hvis en part ikke bistås af egen rådgiver, at oplyse den anden part om behov og mulighed for at søge sådan bistand.

I tillæg hertil fastslår lovens § 21, stk. 1, at en formidler, der modtager provision, rabat eller andet vederlag som følge af henvisning eller fremskaffelse af forsikring, finansiering, annoncering eller andre ydelser i tilknytning til omsætning af fast ejendom, på sin hjemmeside eller i skriftligt materiale skal oplyse, hvorfra dette vederlag stammer. Der er altså intet forbud mod, at formidleren befinder sig i en dobbeltrolle. Han skal blot oplyse herom. Har formidleren en væsentlig økonomisk eller personlig interesse i, at en handel indgås, skal han endvidere oplyse sælger og køber herom, i det omfang det er relevant for den pågældende part, jf. nærmere EFL § 35, stk. 1. Ifølge EFL § 35, stk. 2, skal oplysningerne gives til sælger i formidlingsaftalen og til køber i salgsopstillingen. Hvis interessen først opstår på et senere tidspunkt, skal ejendomsmægleren oplyse den relevante part skriftligt herom umiddelbart efter det tidspunkt, hvor interessen opstår.

10.3. Grundlæggende hensyn

10.3.1. Problemstillingen

En række af de værdier og grundhensyn, der er bærende for den advokatretlige regulering, træder frem ved vurderingen af, hvilken form for uforenelighed af interesser der kan accepteres i et advokatopdrag. Omdrejningspunktet er den grundopfattelse, at advokaten fuldt ud må varetage klientens – og ikke »uvedkommende«, dvs. andre parters eller sine egne – interesser: Advokaten er ikke kun en fritstående udøver af et liberalt erhverv. De skyldigheder, advokaten har over for retssystemet og tredjeparter, bør ikke spille ind ved afgrænsningen af interessekonflikter. Derimod kan klienthensynet træde frem i forskellige skikkelser. Bl.a. kan det få betydning, om der er tale om en egentlig eller en uegentlig interessekonflikt, ligesom forhold vedrørende tid, substitutionsmulighed og konkurrence spiller ind.

10.3.2. Hensynet til tavshedspligten

Et af de hensyn, der har formet læren om interessekonflikter, er risikoen for videregivelse af fortrolig information. Som nævnt i afsnit 10.1.2 medfører tavshedspligten ikke i sig selv en interessekonflikt. At advokaten – eller en advokatkollega – ved noget om et tidligere opdrag, skaber ikke nødvendigvis uforenelige interesser. Men den teoretiske mulighed for, at advokaten krænker sin tavshedspligt fra det tidligere opdrag til gavn for den nuværende klient, fremstår som en ubehagelighed, som man ikke ønsker at se (jf. nærmere afsnit 10.3.3 om *appearance*-hensynet).

Tavshedspligthensynet har rod i den klassiske opfattelse af advokaten som klientens tillidsmand. Når en klient søger bistand hos en advokat, vil han altid afgive oplysninger om sig selv. Selv relativt »upersonlige« opdrag som berigtigelse af en ejendomshandel eller administration af et lejemål vil indebære, at klienten deler fortrolige oplysninger, fx om ejendomskøberens mulighed for at finansiere købet eller udlejerens ønske om at udnytte lejelovgivningen på den ene eller anden måde. Ligeledes kan der være en risiko for, at en særlig *knowhow*, som klienten i kraft af sit samarbejde med advokaten har bibragt denne, kommer andre (konkurrerende) klienter til gavn, når advokaten senere yder rådgivning til disse. Dette moment indebærer vel ikke en direkte kompromitteringsrisiko, men snarere en konkurrenceretlig interesse i ikke at gøre livet lettere for konkurrenter.

Dertil kommer, at advokatens varetagelse af opdrag for konkurrerende klienter ofte vil rumme en risiko for, at klienten *konfronteres* med den anden klient ved besøg hos advokaten, fx i mødelokalerne, i venteværelset eller ved en reception. Selv om den pågældende ikke optræder som direkte modpart i en eksisterende sag, kan en sådan konfrontation forekomme ubehagelig og uønsket.

I praksis spiller tavshedspligthensynet en væsentlig rolle for domstolenes stillingtagen til interessekonflikter. I Højesterets afgørelser i *U 1998.1105/2 H* og *U 2001.1030 H* blev risikoen for, at fortrolig information skulle passere over fra det ene opdrag til det andet, afgørende. Hensynet til tavshedspligten kombineres herved med et andet centralt hensyn, nemlig hensynet til advokatens omdømme eller *appearance*:

10.3.3. Appearance-hensynet

Det er et gennemgående træk i den advokatretlige regulering, at advokater skal optræde professionsetisk korrekt, og at dette også skal komme til syne over for omverdenen. I læren om interessekonflikter er det derfor ikke alene afgørende, om en interessebærer *rent faktisk* påvirker advokatens rådgivning mv. i en bestemt, usaglig, retning. Det skal også gerne *fremtræde* (*appear*), at advokaten er fri for en sådan påvirkning, jf. bemærkningerne ovenfor. Kriteriet er altså, om en advokat, der befinder sig i en given relation til en interesseret part, i almindelighed må formodes at blive påvirket af ønsket om at tilgodese partens interesser.

Fordi kriteriet har at gøre med omverdenens berettigede eller uberettigede *indtryk*, indebærer *appearance*-hensynet en retsteknisk forskydning i tilfælde, hvor det ellers er vanskeligt at *bevise*, at advokaten rent faktisk påvirkes til skade for klientens interesser. Man behøver ikke forholde sig dette bevis, idet det er tilstrækkeligt at slå fast, at muligheden for et misbrug mv. foreligger.

Det præjudikat, der klarest har slået dette hensyn fast, er *U 1998.1105/2 H*: En kvinde havde sagsøgt tre læger med påstand om straf og godtgørelse, idet hun gjorde gældende, at lægerne havde brudt deres tavshedspligt i forbindelse med hendes hospitalsindlæggelse to år forinden. Forud for hospitalsindlæggelsen havde kvinden været involveret i et optrin, som havde ført til en straffesag mod hende med tiltale for vold. Lægerne, der påstod frifindelse, blev repræsenteret af advokat A, der drev virksomhed i kontorfællesskab med den advokat, B, der i sin tid havde været forsvarer for kvinden under straffesagen. Advokatnævnet fandt, at advokat A burde have frasagt sig sagen for lægerne, da han blev opmærksom på, at B havde været forsvarer for kvinden i straffesagen mod denne, og tildelte herefter A en irettesættelse.

Flertallet i Højesteret erkender, at det vel kunne tænkes godtgjort i det enkelte tilfælde, at advokaterne i kontorfællesskabet drev helt adskilte advokatfirmaer, men at det ikke kunne afvises, at der hos en nuværende eller tidligere klient »kan opstå frygt for, at oplysninger, der i en tidligere sag er erhvervet om vedkommendes forhold af en advokat i fællesskabet, benyttes af en anden advokat i en sag, som har forbindelse med den tidligere sag«. Derfor fandt flertallet, at der som led i fastlæggelsen af begrebet god advokatskik, jf. RPL § 126, stk. 1, kunne fastlægges sådanne begrænsninger i advokaters adgang til at påtage sig sager, at man herved modvirker en risiko for uberettiget benyttelse af oplysninger. Da man ikke fandt grundlag for at tilsidesætte Advokatnævnets afgørelse, ansås kravet om god advokatskik for at være tilsidesat. Da der imidlertid fandtes at være tale om et principielt og hidtil uafklaret spørgsmål, fandt Højesteret ikke anledning til at pålægge A en disciplinær sanktion.

Diskussion: Dommen må siges at strække *appearance*-synspunktet ganske vidt. Mindretallet på én dommer ville frifinde advokaten med den begrundelse, der kan oversættes til, at kontorfællesskabet mellem de to kolleger indebar »ethical screens«: Den ene advokat havde ikke adgang til den andens arkiv, sagerne blev håndteret separat i relation til it, journalsystem og bogholderi. Et diskretionsbrud ville derfor forudsætte et retsbrud. Mindretallet peger på, at klienten kunne få dette oplyst på forespørgsel. Risikoen for uberettiget benyttelse af oplysninger fra den afsluttede straffesag måtte efter denne dommers opfattelse bedømmes på denne reelle baggrund og ikke på baggrund af, hvorledes klienten *uden* at søge nærmere oplysninger om kontorfællesskabets karakter bedømte risikoen. *Appearance*-synspunktet håndhæves dog med fasthed ved domstolene, se fx *U 2005.1403 VLK*, hvor det forhold, at en kurator var tilknyttet advokatfirmaets afdeling i Herning, gjorde ham inhabil, jf. KL § 238, stk. 1, til at tage stilling til, om konkursboet skulle indtræde i en sag, som advokatfirmaets afdeling i Kolding havde anlagt mod skyldneren. Se tilsvarende *U 1995.76/2 VLK* om et kontorfællesskab.

Det princip, der er fastslået ved Højesterets dom, står fast. Det er bl.a. lagt til grund i *ANK af 15. september 2004* (Advokaten 10/2004, Kendelser, s. 19 f.). Ved denne kendelse blev en advokat ikendt en bøde på 10.000 kr. for at have optrådt for en klient i et opdrag, hvor den patentagentvirksomhed, som advokaten havde kontorfællesskab med, tidligere havde varetaget modpartens interesser. Ved bødens udmåling blev det anset som en skærpende omstændighed, at advokaten ikke straks havde frasagt sig opdraget, da han blev opmærksom på interessekon-

flikten. Den adgang til ved klientsamtykke at opløse interessekonflikter omfattet af AER art. 8, stk. 2, som AER art. 12, stk. 2, åbner mulighed for, finder ikke anvendelse på advokatfirmaer, der drives i kontorfællesskab, men kun på firmaer, der fra separate geografiske lokationer indgår i et kædesamarbejde.

Branding: Appearance-synspunktet indgår ligeledes med betydelig vægt i Advokatsamfundets bestræbelser for at brande den moderne advokat. Det anses ikke for passende, at advokater optræder på en måde, der vækker almindelig tvivl om standens evne til at fokusere på den enkelte klientinteresse. Samtidig efterlader advokatens villighed til at »leve med« risikoen for en interessekonflikt et uheldigt indtryk af, at man er parat til at jagte opdrag – og salærer – uden tanke på mulige etiske betænkeligheder.

10.3.4. Opdragets følsomhed

Den loyalitetspligt, der påhviler en advokat ved udførelsen af et opdrag for en klient, har forskellig styrke alt efter opdragets karakter. Hvor opdrag som forsvarer eller i forbindelse med udførelse af retssager fx indebærer en ubetinget pligt til at iagttage tavshed, jf. vidneudelukkelsesreglen i RPL § 170, stk. 2, er anden rådgivning, fx i forbindelse med visse erhvervsretlige spørgsmål, underlagt en mindre vidtgående beskyttelse. En tilsvarende sondring har Højesteret slået fast, se *U 2002.1531 H*, der betoner, at det forhold, der gav advokaten anledning til at fravige tavshedspligten, angik »forretningsmæssig rådgivning«, og på den anden side *U 2016.469 HK*, hvor Højesteret som en del af begrundelsen for ikke at pålægge advokaten vidnepligt, anfører, at »[…] der er tale om advokatrådgivning i en sag af personlig karakter«.

Der kan også være betydelige forskelle mellem den klientrelation, der består i forholdet til forskellige klienter, og mellem forskellige typer af opdrag. Nogle klientrelationer har generel og »ikke-følsom« karakter. Af samme grund må det antages, at klientens mulighed for gennem sit samtykke at ophæve en interessekonflikt er større i sager om forretningsmæssig rådgivning, hvor klienten må forventes at have fuldt overblik over sine dispositioner, eller af ekspeditionsmæssig karakter, som fx stiftelse og registrering af et kapitalselskab, end ved følsomme opdrag, der involverer privatpersoner.

Også her spiller det ind, om der består en risiko for kompromittering af klientinformation: Angår *sag 1* stiftelse af et selskab (uden ledsagende rådgivning om indgåelse af ejeraftaler eller om skattemæssige forhold) og *sag 2* berigtigelse af en

ejendomsoverdragelse, vil kompromitteringsrisikoen normalt være minimal. Men det forhold, at man befinder sig på forskellige retsområder, indebærer ikke i sig selv nogen sådan garanti. Således vil den advokat, der udfører et opdrag for en virksomhed, kunne befinde sig i en interessekonflikt, hvis han samtidig er advokat for en ægtefælle i en skilsmissesag mod en nøgleperson i virksomheden (fx virksomhedens direktør eller den leder af den juridiske afdeling, som advokaten har sin løbende kontakt med).

> *U 1998.1105/2 H* vedrørte beskyttelse af oplysninger, der hidrørte fra en straffesag. Ved *Retten i Aarhus' dom af 6. maj 2011*, sag BS 5-342/2010, tillægges dette forhold udtrykkelig betydning. Advokatnævnet havde ved sin kendelse fundet, at en advokat havde befundet sig i en interessekonflikt ved at påtage sig en fogedsag om tilbagetagelse af en leaset bil mod en person, som en anden advokat i advokatfirmaet repræsenterede i en verserende sag. Byretten, der stadfæstede kendelsen, fremhævede, at den verserende sag var en straffesag om økonomisk kriminalitet begået over en flerårig periode, hvor den anden advokat i firmaet var beskikket som forsvarer, og fandt, at det ikke med rimelig sikkerhed kunne udelukkes, at der i materialet fra straffesagen fandtes oplysninger af betydning for håndteringen af fogedsagen, og da forsvarerhvervet indebærer en ubetinget pligt til at iagttage tavshed, burde advokaten, da han blev gjort bekendt med interessekonflikten, være udtrådt af fogedsagen.

10.3.5. Praktiske hensyn

Foruden disse synspunkter spiller rent praktiske hensyn ind i billedet.

Opdragets antagelse: For det første spiller det ind med en vis vægt, hvilke muligheder advokaten har for på forhånd at sikre sig imod at komme ind i en interessekonflikt. Selv de mest effektive procedurer og selv den mest effektive databasesøgning kan ikke garantere imod, at der faktisk bestod en interessekonflikt, og i sagens natur heller ikke imod, at der senere opstår en partskonstellation, der bringer advokaten i en interessekonflikt. Hvor mange ressourcer skal der (til syvende og sidst på klientens regning) investeres i sådanne undersøgelser? Og hvilken form for kompromittering af oplysningerne om de respektive opdrag er man parat til at acceptere for derved at sikre, at undersøgelsen sker så effektivt som muligt?

Som antaget ved *U 2022.4515 H* er det ikke muligt generelt at fastslå, hvilke undersøgelser en advokat skal iværksætte for at sikre, at der ikke foreligger en interessekonflikt. Kravene hertil må fastlægges bl.a. i lyset af sagens karakter. I

den pågældende sag havde et større advokatfirma påtaget sig at udarbejde en advokatundersøgelse af SKATs og Skatteministeriets departements håndtering af anmodninger om refusion af udbytteskat. Undersøgelsen udsprang af den såkaldte udbyttesvindelsag, som blev bragt til offentlighedens kendskab i 2015, hvor det viste sig, at en kreds af – i hovedsagen – udenlandske svindlere havde formået SKAT til at foretage uberettigede refusioner af (påstået) indeholdt udbytteskat på ca. 12,7 mia. kr. på aktiebeholdninger, som angiveligt (men i ikke reelt) var ejet af udenlandske aktionærer. Det viste sig senere, at advokatfirmaet i 2014 og 2015 havde rådgivet en bank, der havde handlet i ledtog med udbyttesvindlerne. Højesteret udtaler, at det forhold, at advokatfirmaet ikke fra skattemyndighederne havde oplysninger om navne på personer eller virksomheder, som var mistænkt for udbyttesvindel, indebar, at der måtte stilles betydelige krav til konflikttjekket: »Et konflikttjek måtte bl.a. have til formål i rimeligt omfang at sikre, at der ikke forelå sager fra de senere år, hvor [advokatfirmaet] havde ydet rådgivning om udbytteskat til personer eller virksomheder, som var involveret i uberettiget tilbagesøgning af udbytteskat, eller hvor der var en ikke ubetydelig risiko for dette.« Disse krav fandtes efter en konkret vurdering ikke opfyldt. Derfor havde de fire partnere i advokatfirmaet, der havde påtaget sig opdraget vedrørende advokatundersøgelserne uden at gennemføre et sådant indgående konflikttjek, handlet i strid med god advokatskik.

Udtræden: For det andet må det tillægges vægt, at advokatens *udtræden* af en sag vil være forbundet med besvær, og ofte også med omkostninger, for såvel advokaten som klienten. Hvis advokaten selv kunne have erkendt konflikten, vil disse omkostninger skulle bæres af denne – eventuelt ved helt eller delvis at tilbagebetale oppebåret salær. Hvis ikke, falder risikoen på klienten. Også her må der foretages en afvejning mellem *costs* og *benefits*.

Disse hensyn peger nogenlunde entydigt i retning af at antage en relativt stærk beskyttelse mod interessekonflikter. Herover står imidlertid nogle faktorer, der peger i modsat retning:

10.3.6. Retshjælps- og forbrugerhensyn

Som anført i afsnit 1.1.2 hører det til den klassiske forestilling om advokatens skyldighed over for retssystemet, at han har en vis pligt til at yde retshjælp til parter, der har begrænsede muligheder herfor. De principper om »access to justice«, der bl.a. finder udtryk i EMRK art. 6, taler for at udvise tilbageholdenhed over

for en retstilstand, der bevirker uforholdsmæssige begrænsninger i adgangen til at få en sag prøvet ved domstolene. Jo skrappere krav man stiller til advokatens uafhængighed, og jo fjernere forhold, der kan tænkes at begrunde en interessekonflikt, desto større begrænsninger vil klienten møde i sit advokatvalg.

Man kan overveje, om almindelige grundsætninger om *retsmisbrug* giver grundlag for at modificere interessekonfliktreglerne i tilfælde, hvor klienter gennem strategisk begrundede advokatvalg gør det vanskeligt for deres modparter at søge optimal advokatbistand. Således kan klienter med et stort forbrug af advokatydelser ved at lægge deres sager hos en flerhed af advokatfirmaer bringe sig i en situation, hvor modparten som følge af interessekonfliktreguleringen får vanskeligt ved at opnå den optimale advokatbistand. Advokatrådet udtaler herom i sine bemærkninger til AER 2010: »Advokatrådet har kendskab til, at nogle klientvirksomheder »konsekvent« søger at kontakte flere (måske »alle«) specialiserede advokatfirmaer med kendskab til den pågældende virksomheds forretningsområder, således at mulighederne for, at potentielle »modparter« kan engagere kvalificeret advokatbistand mindskes betydeligt. Etablering af sådanne konstruerede interessekonflikter modsvarer ikke en beskyttelsesværdig interesse.« At sådanne hensyn gør sig gældende, giver dog ikke i sig selv grundlag for at fravige interessekonfliktreglerne.

10.3.7. Tidsaspektet

Begyndelsestidspunkt: Hverken generalklausulen eller AER tager stilling til, *hvor tidligt* i det forløb, der udspiller sig omkring et rådgivningsforløb, interessekonflikten materialiserer sig. Klart er det, at problematikken opstår, når der er etableret et *opdrag*, jf. om afgrænsningen af dette begreb i afsnit 4.3.1. Men såvel tillids- og omdømmehensynet som hensynet til fortroligheden taler for at udstrække interessekonfliktreguleringen til også at gælde tilfælde, hvor der ikke består et aktuelt opdrag, men blot en fast klientrelation og måske også en begrundet forventning fra klientens side om, at advokaten (som han måske tidligere har gjort) vil påtage sig opdraget.

Interessekonfliktreglerne må formentlig også gælde i tilfælde, hvor der hverken består et konkret opdrag eller en forventning fra klientens side om det, men hvor advokaten har givet den potentielle klient berettiget grund til at regne med advokatens *fortrolighed*. Dette kan være tilfældet, hvis den pågældende anmoder advokaten om at påtage sig et opdrag, uden at advokaten endnu har taget stilling til, om han vil. Som led i disse sonderende drøftelser vil den potentielle klient ofte have fremlagt sagen (fx overvejelser af forretningsstrategisk art forud for

erhvervelsen af en virksomhed). Har han i den forbindelse viderebragt oplysninger, som vil være undergivet fortrolighed, vil advokaten befinde sig i en uegentlig interessekonflikt i relation til en senere klient (med modsatrettede interesser), for hvem de pågældende oplysninger kan have betydning. Derfor bør advokaten afklare, om han befinder sig i en interessekonflikt, *inden* han modtager sådanne oplysninger, jf. herved afsnit 10.5.1.

Derimod vil en kontakt, der – fx pga. fuldstændig anonymisering af sagens nærmere omstændigheder – ikke indebærer nogen umiddelbar kompromittering af fortrolige oplysninger (fx forretningshemmeligheder eller intime personlige oplysninger), som udgangspunkt ikke fremkalde en sådan uegentlig interessekonflikt. Dette vil fx være tilfældet, hvis den måske kommende klient alene har bedt om advokatens umiddelbare vurdering af et generelt spørgsmål, uden at dele følsomme oplysninger med advokaten.

Problemstillingen belyses ved *ANK af 20. november 2003*, se Advokaten 2/2004, Kendelser, s. 2. En advokat havde som ansat i Mødrehjælpen haft en drøftelse med faderen om fælles forældremyndighed og samvær. Moderen fik efterfølgende advokaten beskikket under en forældremyndighedssag mod faderen. Retten fastholdt beskikkelsen. Nævnet fandt ikke, at der forelå nærliggende risiko for interessekonflikt, og advokaten havde derfor ikke tilsidesat god advokatskik. Resultatet er korrekt, hvis den forudgående rådgivning blev ydet uden noget detailkendskab til tvisten mellem faderen og moderen. Havde faderen derimod delt sådanne detaljer med advokaten, ville denne ikke kunne påtage sig et opdrag i sagen for moderen, uanset om der bestod noget advokatopdrag for faderen.

Forældelse: Mange af de risici, der ligger til grund for regler om interessekonflikter, fortaber sig med tiden. Tidsperspektivet påvirker flere andre beskyttelsesinteresser. For det første vil den subjektive følelse af at være krænket ved en interessekonflikt ofte fortage sig med tiden. Dernæst vil risikoen for, at der passerer dugfrisk information over, blive reduceret, som tiden går, sagsakter lægges på arkiv, og samtaleemner mellem kolleger og nærtstående mv. bevæger sig over på andre og mere aktuelle opdrag.

AER tager ikke stilling til, hvor lang tid der skal være gået, før et afsluttet opdrag ikke længere vil være til hinder for, at advokaten påtager sig et nyt. Som udgangspunkt kan advokaten frit påtage sig et nyt opdrag, for en part, der optrådte som modpart i et nu afsluttet opdrag, så længe det nye opdrag ingen forbindelse har med det tidligere. Det gælder også, hvis det tidligere opdrag angik en kritisk og følelsesladet konflikt, som udstillede de stridende parters personlighed. Klienten i det afsluttede opdrag kan end ikke have nogen forventning om, at der skulle

gælde nogen særlig fortrolighed om sådanne personlighedsindtryk, da der jo er tale om viden, som begge parter har taget del i. Kun i de helt særlige tilfælde, hvor et kendskab til den tidligere klients personlighed kan have indflydelse på de strategiske beslutninger mv., der skal træffes i det nye opdrag, kunne der være et hensyn at tage til den tidligere klient.

Dette hensyn kan dog ikke veje tungere end den tidligere modparts interesse i at søge bistand fra den advokat, hvis kvaliteter han netop har iagttaget som modpart i den nu afsluttede sag. Den eneste advokatretlige begrænsning gælder da også kun i tilfælde, hvor der er risiko for, at fortrolige oplysninger fra det tidligere opdrag vil kunne benyttes i forbindelse med det nye. Bistår advokaten fx køberen under en ejendomshandel, må han, jf. AER art. 8, stk. 2, nr. 3, ikke påtage sig et opdrag for sælgeren under en sag om bodeling, hvori denne ejendom indgår som aktiv, og er ejendomshandelen afsluttet, kræves samtykke fra (den tidligere) køber(en), før advokaten påtager sig bodelingssagen, jf. AER art. 8, stk. 3, nr. 3.

10.4. Enkelte tilfældegrupper

10.4.1. Den uforenelige interesse

Problemstillingen: Regler om interessekonflikter bygger på den grundlæggende antagelse, at der i bestemte typer af opdrag kan gøre sig bestemte typer af interesser gældende, som ikke kan forenes med varetagelsen af opdraget. Som AER er formuleret, er det generelle krav i alle de nævnte tilfælde, at der er »modstridende interesser af ikke uvæsentlig karakter« (eller i hvert fald en særlig afhængighed) mellem klienten og den part, advokaten er forbundet med i de nævnte henseender. Hvad der udgør en sådan interessemodstrid, beror for det første på, hvad der i givet fald er en »*interesse*« for klienten, for det andet på, hvordan advokaten er *koblet* til den pågældende interesse, og for det tredje på, hvor lange *kausalforløb* man inddrager i vurderingen af interessernes uforenelighed.

De relevante grænsedragninger er vanskelige pga. den mangfoldighed og relativitet, der præger interessebegrebet, jf. bemærkningerne herom i afsnit 10.1.4. Centralt i vurderingen står de centrale motiverende faktorer: Penge, følelser og magt. Men i den praktiske anvendelse af disse begreber vil den enkelte interesse ofte skulle kobles hen til advokaten i kraft af dennes relation til andre parter. Og når disse andre parter herefter er lokaliseret, vil der ofte skulle opstilles et scenarie (fx at en bestemt modpart går konkurs og dermed påfører den anden part et tab), der skal udvikle sig, før den pågældende interesse aktualiseres.

Tommelfingerregel: En tommelfingerregel for, hvornår der i disse tilfælde består en uforenelig partsinteresse, kan måske udtrykkes således: Når den part, der for enden af denne række af koblede partsrelationer og kausalt forvoldte begivenhedsforløb *må indse*, at hans retskrav eller styrkeposition i en proces på afgørende måde *påvirkes negativt* af et forløb, advokaten har sat i værk, må man *som udgangspunkt* antage, at der består en modstridende interesse (en interessekollision). Om denne modstridende interesse så også må antages at være en uforenelig partsinteresse, der udmønter sig i en *interessekonflikt*, beror på en konkret vurdering af interessekonfliktens karakter.

Fx er det uden videre klart, at den advokat, der har påtaget sig at bistå en klient i dennes forsøg på at købe en virksomhed, derved på grund af forbuddet mod dobbeltrepræsentation har afskåret sig fra sideløbende at bistå en anden byder. Derimod kan det være mindre klart, hvilke begrænsninger repræsentationen sætter for advokatens mulighed for sideløbende at bistå i sager, der involverer en sådan anden byder. I *U 2009.1 SH* fandt retten (som afviste sagen, idet den mente ikke at have kompetence til at pådømme spørgsmål om god advokatskik som første instans), at det var »i strid med de pligter, der påhviler en advokat til varetagelse af advokatfirmaets klientinteresser«, at en advokat – uanset at han ikke havde bistået direkte med transaktionen – for en klient bl.a. havde udarbejdet et notat om prospektkrav, som skulle anvendes i forbindelse med dennes køb af en virksomhed, sideløbende med, at andre advokater i advokatfirmaet bistod en anden potentiel køber med selve transaktionen. Det er vanskeligt at være uenig heri. Adfærdsklagen blev efterfølgende afgjort ved *ANK af 11. juni 2009* (j.nr. 2008-02-1019), der pålagde advokaten en bøde på 75.000 kr. for en »særdeles grov« tilsidesættelse af god advokatskik.

Situationen kunne også være den, at en advokat i et firma, der bistår en potentiel *køber* af en virksomhed, får en henvendelse om bistand fra et *pengeinstitut*, der ønsker at etablere en finansieringspakke til brug for en kunde, der agter at give bud på køb af samme virksomhed. I dette eksempel har pengeinstituttet og dets kunde (den potentielle køber) modsatrettede interesser om vilkårene for finansieringen, men sammenfaldende interesser i at finansieringspakken bliver så attraktiv, at den skaber grundlag for et konkurrencedygtigt købstilbud. Her udelukker interessemodsætningen om finansieringsvilkårene dog, at samme advokatfirma bistår både køberen og pengeinstituttet.

Derimod kan der næppe heller være tvivl om, at den advokat, der repræsenterer en potentiel køber af en virksomhed, sideløbende vil kunne bistå en anden potentiel køber i et opdrag, der ikke har forbindelse til transaktionen (fx om førelse af en retssag mod en offentlig myndighed).

Ideologiske konflikter: Som udgangspunkt frembringer klienternes ideologiske eller følelsesmæssige konflikter hverken interessekonflikter eller interessekollisioner for advokaten. En advokat, der i én sag om fx ansættelsesretlige forhold repræsenterer en arbejdsgiverorganisation (som af politiske grunde har ønsket sagen løst på én måde), befinder sig derfor ikke i en interessekonflikt ved samtidig at repræsentere en lønmodtagerorganisation i en anden sag om et beslægtet spørgsmål.

At en advokat almindeligvis repræsenterer skadelidtes interesser mod forsikringsselskaber, afskærer ham derfor heller ikke fra sideløbende at repræsentere et skadesforsikringsselskab. Tilsvarende kan en arbejdsgiveradvokat som netop anført uden vanskelighed repræsentere lønmodtagere etc. Advokatfirmaer vælger dog ofte af kommercielle årsager fortrinsvis at repræsentere en bestemt side i forskellige typer af konflikter for derved at sende et konsekvent signal til markedet.

I relation til visse typer af sager kan dette udgangspunkt dog modificeres. Det gælder navnlig på områder, hvor en retsopfattelse er i udvikling, og hvor det enkelte præjudikat kan tænkes at blive en del af et mønster, der efterfølgende flytter retsstillingen i den ene eller anden retning. Et eksempel herpå er sager om *parallelimport*, om *plagiatkrænkelser* eller om patentrettens krav til *opfindelseshøjde*. På alle disse områder har retspraksis gennemgået en betydelig udvikling gennem de sidste mange årtier. Den usikkerhed, der tidligere bestod herom, førte til forskellige retspolitiske holdninger, der hver for sig kan siges at være til fordel for den ene eller den anden del af en branche. Det er som udgangspunkt ikke udtryk for en interessekonflikt, at en advokat i ét opdrag om en principiel problemstilling står på den ene side og i et andet opdrag på den anden. Men man kan være tæt på grænsen, hvis advokaten for at bevare sin troværdighed i en sag må tage afstand fra det synspunkt, han har gjort gældende – og måske fået medhold i – under en anden.

Uvenskab mv.: Ud fra tilsvarende tankegange vil den utilpashed, en klient kan have ved, at advokaten repræsenterer hans uven eller fjende, som udgangspunkt ikke bringe advokaten i en interessekonflikt, så længe uvenskabet eller fjendskabet ikke knytter sig til det opdrag, der er tale om at skulle varetage. Et almindeligt fjendskab eller et stærkt markeret konkurrentforhold mellem to klienter bringer heller ikke advokaten i en interessekonflikt, så længe relationen ikke udmøntter sig i en aktuel retstvist, der involverer advokaten.

10.4.2. Advokatens egne interesser

Advokatens egne interesser: Det ligger klart, at advokaten ikke kan påtage sig en sag for en klient, der involverer advokatens *egne* retsforhold. Dette gælder, hvad enten advokaten er den direkte involverede, eller kravet mod ham endnu ikke er aktualiseret (fx fordi dette beror på udfaldet af en anden sag).

> Konflikter i relation til advokatens egne interesser er primært aktualiseret i tilfælde, hvor advokaten lader sig berige efter klientens »ønske«, fx ved at modtage gaver fra denne eller ved at lade sig indsætte selv som arving eller legatar i et testamente mv. Da klientens ønske jo kan være oprigtigt ment, opstår sådanne spørgsmål primært, når der rejses begrundet tvivl herom. I *ANK af 4. december 1996*, j.nr. 41-201-95-278, fandtes en advokat således at have handlet uværdigt, jf. (nu) RPL § 126, stk. 4, ved at have ladet en senil 99-årig klient yde sig pengegaver for i alt 725.000 kr. *ANK af 3. september 1997*, j.nr. 41-209-97-4, fandt derimod ikke, at en advokat havde tilsidesat god advokatskik ved lade en klient indsætte advokatens mor som legatar i et testamente. Se derimod *ANK af 4. maj 2001*, j.nr. 02-040-2000-2420, hvor det fandtes at være en grov tilsidesættelse af god advokatskik, at advokaten havde ladet en dement testator, der var ude af stand til at råde fornuftsmæssigt over sine ejendele, indsætte advokatens børn i testamentet.

Også selv om der *ikke* består en sådan interesserelation, kan advokaten tænkes at have uforenelige interesser i opdraget. Hvis udfaldet af en sag (fx om et krav er forældet) vil aktualisere et krav mod advokaten (fx om dennes erstatningsansvar, fordi kravet blev forældet), kan advokaten ikke påtage sig denne sag. Det vil som regel være tydeligt for alle involverede, at der her består en interessekonflikt. Se fx *U 2014.2971 V*, hvor det (om end ikke udtrykkeligt) fremgår, at en advokat, der oprindelig havde behandlet en sag for skadelidte, overlod denne til en anden, da der opstod spørgsmål, om klientens krav var forældet, mens advokaten behandlede sagen. Det er således ikke her, man finder de vanskelige spørgsmål.

Som fastslået indledningsvis i afsnit 10.1.4 er det også advokatens egen personlige interesse, der er i fokus, når en interessekonflikt opstår i kraft af advokatens *relation* til andre, fx nærtstående parter eller klienter. Da betydningen af disse interesser beror på den relation mellem advokaten og den pågældende, nødsages en række yderligere sondringer mellem forskellige typer af tredjemandsinteresser. Herom i det følgende.

10.4.3. Andre klienters interesser

AER art. 8, stk. 1, nr. 1: AER art. 8, stk. 1, nr. 1, slår fast, at en advokat ikke må bistå flere forskellige klienter i samme *sag*, hvis klienterne har *modstridende interesser* af ikke uvæsentlig karakter. Hvornår dette er tilfældet, kræver en retlig stillingtagen til opdragets substans. Der må foreligge en »sag«, dvs. en situation, hvor flere parters juridiske eller forretningsmæssige ønsker ikke umiddelbart lader sig forene. I advokatens varetagelse af klientens interesser heri må der ikke opstå risiko for prævarikation (dvs. retsstridig begunstigelse af modparten).

Dobbeltrepræsentation: Det kræver ingen særlig begrundelse at konkludere, at advokaten ikke kan repræsentere parter, der befinder sig på hver sin side af en aktuel konflikt (dobbeltrepræsentation). Advokatbistand mister sit formål og sin værdi, hvis ikke den fuldt og helt er fokuseret på klientens interesser. En sådan interessekonflikt er så alvorlig, at den uden videre slår igennem på advokatens partnere m.fl. ved *identifikation*.

Mest indlysende er dette, når der *aktuelt* er en modpart inde i billedet, se fx *U 2005.1403 VLK*, hvor en kurator ansås for inhabil, da modparten i den sag, som konkursboet valgte ikke at indtræde i, var repræsenteret af en advokat i et andet advokatfirma, der imidlertid indgik i et administrationsfællesskab med det advokatfirma, hvori kurator var beskæftiget. Men heller ikke i rådgivning – hvor der måske ikke aktuelt tegner sig en modpart, men hvor der ikke desto mindre kan identificeres modstående partsinteresser – kan advokaten »tjene to herrer«.

»Samme sag«: Om bistanden er ydet i samme sag, beror først og fremmest på, om de hændelser og begivenheder, der danner grundlag for rådgivningen, er de samme. Det er her uden betydning, hvordan advokaten sagsadministrativt har håndteret opdraget, jf. bemærkningerne nedenfor om sagskomplekser med omtale af *U 2001.1030 H*. Her fandtes et forsvareropdrag ikke at afskære forsvareren fra senere at optræde som advokat for en part, der sagsøgte et koncernselskab i den virksomhedsgruppe, tiltalte drev.

Opdragets karakter: De modstående interesse behøver ikke knytte sig til en tvist, hvor to eller flere parter strides om et retskrav. Også interessen i at vinde en auktion eller et udbud vil være en »sag«, som kan give anledning til modstående interesser.

Også rollen som *bistandsadvokat* etablerer et klientforhold, der er til hinder for samtidig klientrepræsentation på modpartens side. Således fandt *ANK af 6. maj 2003* (Advokaten 6/2003, Kendelser, s. 18), at en beskikket bistandsadvokat ikke samtidig kunne varetage moderens interesser under en forældremyndighedssag. Derfor vil der foreligge en interessekonflikt, hvis samme advokatfirma i en straffesag både repræsenterer en tiltalt og optræder som bistandsadvokat for den forurettede. Se herved *U 2004.2489 V* (som stadfæstede en nævnskendelse, hvor en advokat var blevet tildelt en irettesættelse for ikke, inden han blev beskikket som bistandsadvokat, at have underrettet retsformanden om, at der kunne foreligge en interessekonflikt, idet den beskikkede forsvarer og han kom fra samme advokatfirma) og *U 2015.2025 HK* (hvor Højesteret i en sag om tiltaltes seksuelle krænkelser af sin datter tilbagekaldte beskikkelsen af tiltaltes forsvarer, idet denne tidligere havde været beskikket som bistandsadvokat for datteren i en tilsvarende sag mod en anden tiltalt).

Forberedende retsmøder: Forud for indførelsen af digital behandling af civile retssager var der en veletableret og praktisk begrundet tradition for, at en advokat kunne give møde for flere parter under et forberedende retsmøde, hvis der ikke under retsmødet skulle behandles tvister, og hvis ingen af parterne havde modsat sig dette. En sådan adgang blev bl.a. godkendt af Advokatnævnet i *ANK af 17. juni 1996* (j.nr. 41-111-95-25). Der findes så vidt ses ikke afgørelser herom, efter at domstolene gik over til at afholde forberedende retsmøder telefonisk. Da det også i sådanne retsmøder kan være praktisk for advokaterne at aftale, at den ene advokat forestår kommunikationen til retten, må det antages, at denne praksis også i dag stemmer med god advokatskik. Det er dog klart, at forbindelsesadvokaten inden sin accept af det begrænsede opdrag må være opmærksom på, at han vil kunne modtage oplysninger om parterne i sagen, som kan bringe ham i en uegentlig interessekonflikt.

Tidligere opdrag: AER art. 8, stk. 2, nr. 2, fastslår, at der også foreligger en interessekonflikt, når en advokat bistår en part efter tidligere at have bistået modparten *i samme sag*. Man taler om »sideskift«, når advokaten på denne måde vælger at repræsentere sin klients tidligere modpart. Bestemmelsen forudsætter, at der har foreligget en »sag«, altså et konkret opdrag. Er det situationen, vil det være umuligt for advokaten at være loyal over for den nye klient (og herunder anvende sin fulde viden) uden at misbruge den fortrolighed, han har over for den tidligere

klient. Af samme grund er reglen ikke tidsbegrænset, jf. om tidsaspektet afsnit 10.3.7.

> Selv om et opdrag ikke angår »samme sag«, kan risikoen for kompromittering af advokatfortroligheden alligevel bringe advokaten i en interessekonflikt. Denne risiko stiger, jo kortere tid der er gået fra afslutningen af det ene opdrag og til påtagelsen af det andet. Et grænsetilfælde forelå i *ANK af 31. oktober 2002*, trykt i ANÅ 2002.19 f. 8 af nævnets 14 medlemmer fandt her, at en advokat, der i april 2001 havde afregnet en sag om bistand ved et ejendomskøb, ikke var afskåret fra måneden efter at påtage sig en forældremyndighedssag for ægtefællen til ejendomskøberen. Flertallet fremhæver, at der ikke var holdepunkter i sagen for, at ejendomssagen havde givet advokaten oplysninger, som han ville kunne bruge mod den oprindelige klient i den efterfølgende sag om forældremyndigheden til parrets barn. At den oprindelige klient havde opfordret advokaten til at udtræde af forældremyndighedssagen, kunne derfor ikke tillægges betydning. Mindretallet ville »under de foreliggende omstændigheder« anse forholdet for stridende mod god advokatskik. Hvad det er for omstændigheder, der har foreligget, fremhæves ikke, men det er nærliggende dels at hense til den korte tid, der gik fra afslutningen af ejendomssagen, og til advokaten påtog sig sagen om forældremyndigheden, dels den tvivl, der dog bestod om, hvorvidt oplysninger fra det oprindelige opdrag kunne blive kompromitteret i det muligt kolliderende.

Reglen er derimod ikke til hinder for, at advokaten repræsenterer en klient i en ny sag efter at have stået på modpartens side i en tidligere sag, der involverede samme klient. En sådan situation forekommer tilmed hyppigt: Selve iagttagelsen af, hvor effektiv »modpartens advokat« virker i et opdrag, kan være et argument for netop at vælge denne i et senere opdrag. Inden advokaten påtager sig en sag for en tidligere modpart, bør han dog sikre sig, at der ikke består et vedvarende modsætningsforhold mellem de respektive klienter, og at varetagelsen af opdraget ikke skaber en uegentlig interessekonflikt pga. risikoen for kompromittering af fortrolige oplysninger.

Faste klientforhold: Som nærmere uddybet i afsnit 4.3.2 kan det tænkes, at en advokat er forpligtet over for sin klient, selv om han ikke aktuelt udfører et opdrag for denne. En sådan pligt antages at bestå, hvis klienten har grundlag for at antage, at han i et kommende opdrag kan regne med advokatens bistand. Der antages i så fald at bestå et »fast klientforhold«. At advokaten i én sag har repræsenteret en klient, etablerer ikke nødvendigvis et fast klientforhold. Ej heller vil et par opdrag skabe det. Hertil kræves en *berettiget* forventning, der typisk indebærer et vist element af gensidighed, fx markeret ved klientens valg om eksklusivt at be-

nytte advokaten til en bestemt sagstype. Hvis en stor klient derimod vælger at lægge sine forskellige sager hos en række forskellige advokatfirmaer, vil det kræve en særlig begrundelse at antage, at der for hver af disse består et »fast klientforhold«. I samme retning *Jakob S. Arrevad*: God advokatskik – Domssamling (2019), s. 213, men for en tilsyneladende videregående opfattelse se *Lars Økjær Jørgensen & Martin Lavesen*: De advokatetiske regler (2022), s. 90.

AER art. 8, stk. 3, nr. 1: I AER art. 8, stk. 3, nr. 1, er det bestemt, at en advokat *kan* befinde sig i en interessekonflikt, hvis han påtager sig at repræsentere en klient i en sag, hvor han har et fast klientforhold til modparten (uden dog at *repræsentere* denne i samme sag). Bestemmelsen viger for et informeret samtykke, der i givet fald må indhentes fra alle involverede parter, jf. AER art. 12 og *ANK af 30. marts 2015*, sagsnr. 2014-3497. Et sådant samtykke vil ofte – men behøver bestemt ikke – blive fulgt op af klientens beslutning om at bringe det faste klientforhold til ophør.

Som bestemmelsen er affattet, har advokaten ikke en tilsvarende adgang til at bringe det faste klientforhold til afslutning, selv med kort varsel. At der består en sådan adgang, følger imidlertid af, at det faste klientforhold jo ikke i sig selv rummer noget opdrag. De regler om opdragets opsigelse, der omtales i afsnit 16.2.9, gælder derfor ikke umiddelbart. Opdraget opstår først ved advokatens specifikke antagelse (i hvilken forbindelse der jo skal foretages det sædvanlige konflikttjek mv.). Derfor kan advokaten til enhver tid meddele klienten, at han trods det (hidtil) bestående faste klientforhold ikke længere ønsker at være fast advokat for denne. Ligeledes kan advokaten og klienten i fællesskab aftale, hvornår og under hvilke nærmere omstændigheder det faste klientforhold skal ophøre.

Det centrale spørgsmål er imidlertid, om der uden for sådanne aftaletilfælde gælder en slags karensperiode for, hvor længe efter afslutningen af et fast klientforhold advokaten er afskåret fra at påtage sig sager, der ville bringe advokaten i en interessekonflikt alene i kraft af det faste klientforhold. At der kan bestå en sådan karensperiode, ligger klart. Hvor lang den i givet fald er, beror på opdragenes karakter og hyppighed og på den viden om klientens personlighed og strategiske overvejelser, som de har givet. Klart er det fx, at karensperioden må være længere i komplekse opdrag om tvistløsning, men kortere i mere enkle rådgivningsopdrag. Hvis den faste klient gennem flere år slet ikke har brugt advokaten, og det nye opdrag må formidles ikke at kunne udnytte den nævnte viden om klientens personlighed mv., vil der formentlig slet ikke bestå nogen karensperiode. Karensperioden vil i almindelighed ikke kunne overstige et halvt år, hvilket er

den maksimale periode, som domstolene normalt fastslår i aftaler uden opsigelsesvilkår. Se hertil *Mads Bryde Andersen*: Grundlæggende aftaleret (2021), s. 134 f.

> *ANK af 7. januar 2022*, sagsnr. 2021-453, pålagde en advokat en bøde på 10.000 kr. for at have påtaget sig en sag mod en virksomhed, der havde været fast klient i det advokatfirma, som advokaten var tilknyttet. En partner havde umiddelbart forinden forladt advokatfirmaet og medtaget klienten, men også advokater og fuldmægtige, der fortsat var beskæftiget i advokatfirmaet, havde betjent den faste klient. At den beskyttelse, som det faste klientforhold fører med sig, har en udløbsdato, fremgår ligeledes af *Østre Landsrets dom af 20. december 2010*, sag B-2891-09, der frifandt den indklagede advokat for uden samtykke at have påtaget sig en voldgiftssag mod en tidligere fast klient i advokatfirmaet. Ca. 1½ år tidligere havde en anden partner i advokatfirmaet meddelt klienten, at han ikke længere ville føre sager for denne, men en anden advokat fra firmaet havde fortsat en længerevarende sag for klienten, ligesom advokatfirmaet varetog nogle inkassosager. Den indklagede advokat havde ikke selv haft forbindelse til klienten. Advokatnævnet fandt, at den indklagede advokat havde handlet i strid med god advokatskik, hvilket byretten stadfæstede, men landsretten fandt, at advokatfirmaet, da den indklagede advokat påtog sig sagen »ikke [...] længere havde en sådan forretningsmæssig tilknytning til [den tidligere klient], at der bestod et fast klientforhold«.

Man kan rejse spørgsmålet, om de hensyn, der leder til at beskytte den klient, der må betragtes som »fast«, også kan føre til, at andre juridiske enheder med en tilstrækkelig tæt tilknytning til den faste klient tillægges beskyttelse, således at advokaten er afskåret fra at påtage sig et opdrag i strid med disses interesse. *ANK af 29. november 2021*, sagsnr. 2021-1168, har besvaret dette spørgsmål bekræftende. Den indklagede advokat blev pålagt en bøde for at have påtaget sig at repræsentere en klient i en tvist med et selskab, der var helejet af den samme person, som også var helejer af et selskab, som var fast klient i advokatfirmaet. Kendelsen er indbragt for domstolene. Der må dog nok stilles visse krav til størrelsen af den ejerandel, der kan begrunde en sådan identifikation på klientsiden.

Sagskomplekser: Undertiden kan det være vanskeligt at afgrænse, hvornår der er tale om en »sag«, og hvornår forskellige rådgivnings- og repræsentationsopdrag er således adskilt, at det står advokaten frit for at skifte side. Om denne situation bestemmer AER art. 8, stk. 2, nr. 3, at en advokat ikke må bistå klienter i »flere sager, der har forbindelse med hinanden«, hvis der er risiko for, at fortrolige oplysninger, som advokaten har modtaget i en af sagerne, kan benyttes i en anden af sagerne. Se også AER art. 8, stk. 3, nr. 3, der omtaler den lignende situation,

der »kan« foreligge, når advokaten i en tilsvarende situation bistår en klient i en sag efter tidligere at have bistået en klient i en anden sag.

Ofte er det risikoen for »oplysningsvandring« (dvs. at fortrolige oplysninger passerer fra det ene opdrag til det andet), der skaber forbindelsen mellem de to sager. En sådan risiko skaber en uopløselig interessekonflikt, hvis de to sager verserer samtidig. Består der en risiko for oplysningsvandring, men er sag nr. 1 sluttet, når advokaten bliver bedt om at påtage sig sag nr. 2, kan den interessekonflikt, der som udgangspunkt består, opløses ved et informeret klientsamtykke, jf. AER art. 12, jf. art. 8, stk. 3, nr. 3.

Som allerede nævnt behøver den forbindelse mellem flere sager, der skaber en interessekonflikt på tværs af opdrag, ikke vise sig *processuelt*. Grænsen sættes altså hverken ved de påstande, der er nedlagt, ved de anbringender, der gøres gældende, eller ved de parter, der specifikt er inde i billedet. Afgørende er, om de respektive *sagskomplekser* udspringer af samme serie af hændelser. Når linjen lægges, må man navnlig se på, om parter og vidner i de respektive sager i det væsentlige må formodes at skulle afgive forklaringer om samme sagsforhold, og om der i det væsentlige er tale om, at de retlige og moralske temaer, der er i fokus i sagen (fx om skuffelse eller aftalebrud), i hovedsagen har identisk karakter.

Dette afgrænsningsspørgsmål belyses ved *U 2001.1030 H*. Her var en advokat i 1994 blevet beskikket som forsvarer for en kvinde i en sag om økonomisk kriminalitet. Tiltalen angik nogle transaktioner i nogle selskaber, som kvinden formelt set var ejer af, men som hendes tidligere ægtefælle ledede. Mens straffesagen stod på, påtog advokaten sig et opdrag for en part, der var blevet sagsøgt af et selskab, som kvinden ultimativt ejede, men som hendes mand også kontrollerede. Selskabets advokat opfordrede advokaten til at udtræde, hvilket denne nægtede. Kvinden anmodede herefter om forsvarerskifte, hvilket skete, hvorefter selskabet indgav klage til Advokatnævnet. Højesteret fandt, at advokaten ikke havde tilsidesat god advokatskik, idet det efter sagernes karakter og stilling ikke var sandsynligt, at oplysninger fra straffesagen skulle passere over til den civile sag.

Dommen markerer nok et grænsetilfælde, hvor *appearance*-synspunktet kunne have begrundet et modsat resultat. At afgørelsen alligevel faldt ud som sket, *kan* have sammenhæng med, at der var tale om erhvervsmæssige parter. Advokatnævnet anser fortsat sådanne tilfælde for stridende mod god advokatskik, jf. *ANK af 1. maj 2003* (Advokaten 7-8/2003, Kendelser, s. 9). Her var en advokat, der havde repræsenteret en entreprenør i det tidlige forløb af en voldgiftssag om inddrivelse af entreprisesummen, udelukket fra – efter at hans klient havde sat ham af sagen – at overtage sagen for bygherren. Advokaten blev pålagt en bøde på 10.000 kr. Omvendt fandt *ANK af 31. oktober 2002* (Advokaten 4/2003, Kendelser, s. 9 f.) un-

der stærk dissens (8-6), at en rådgivning, som advokat X havde ydet den dengang gifte A og dennes påtænkte samlever B i forbindelse med deres overvejelser om køb af en fast ejendom (som ikke blev gennemført), ikke afskar advokaten fra at yde bistand til A's nu tidligere ægtefælle M i en senere forældremyndighedssag. Flertallet lægger til grund, at der ingen sammenhæng var mellem de to sager, og at der ikke var holdepunkter for at antage, at advokaten fra en – foreløbig – rådgivning om huskøbet havde fået oplysninger, som kunne være til fordel for M i den senere forældremyndighedssag.

Selskabsforhold: Afgrænsningen af interesserelationen volder særlige vanskeligheder over for parter, hvis relationer skyldes en tilknytning til en juridisk person. Som nærmere redegjort for i afsnit 4.6.2 indebærer opdrag for juridiske personer en række relationer til de fysiske personer, der virker inden for rammerne af den juridiske person. De personlige, retlige og økonomiske relationer, der består over for hver af disse fysiske personer, kan tænkes at udmønte sig i interessekonflikter, alt efter hvilke interesser der er inde i billedet: Knytter konflikten sig primært til spørgsmål vedrørende fortrolighed, kan det spille en rolle, om en nøgleperson i en virksomhed (som fx skal spille en afgørende rolle ved at afgive forklaring som vidne) er gift med eller på anden måde nærtstående med en person, der befinder sig i en situation, hvor en kompromittering af oplysninger vil være specielt kritisk. Er der tale om en følelsesladet konflikt, kan selve det forhold, at en nøgleperson har en nær relation til nogen, der repræsenterer den modstående interesse, være konfliktskabende.

> Tidligere var dette forhold reguleret i AER pkt. 3.2.5, der fastslog, at reglerne om interessekonflikter også gælder, hvis klienten er en organisation, et selskab eller anden juridisk person, og advokaten tillige konsulteres af personer, der som ejere, bestyrelsesmedlemmer, direktører, ansatte eller på anden måde som fysiske eller juridiske personer har tilknytning til den juridiske person. De regler om interessekonflikter, der blev indsat i AER i 2005, lagde ikke afstand til dette princip om selskabsretlig identifikation på klientsiden, som nu kan udledes af opsamlingsbestemmelsen i AER art. 8, stk. 2, nr. 5, om tilfælde, hvor advokaten har »sådanne forretningsmæssige eller andre forbindelser til klienten, at der derved opstår risiko for, at advokaten ikke kan give klienten rådgivning uafhængigt af uvedkommende interesser«.

Spørgsmålet har i de seneste år givet anledning til en højesteretsdom og markant nævnskendelse.

I *U 2016.1436 H* havde advokat A på opdrag fra *den daværende bestyrelse* i en familiefond bistået fonden i en tilsynssag rejst af Civilstyrelsen. Som led i sin bistand udarbejdede A en redegørelse bl.a. om nogle bestyrelsesbeslutninger, der var begunstigende for tre bestyrelsesmedlemmer i fonden. Redegørelsen blev udarbejdet i samarbejde med de tre medlemmer, til dels efter at det stod klart for A, at der var modstrid mellem fondens og de tre bestyrelsesmedlemmers interesser i relation til de forhold, der skulle undersøges til brug for Civilstyrelsen. Advokaten havde i den anledning anbefalet dem at søge egen advokatbistand, hvilket de herefter gjorde. Civilstyrelsen fandt dispositionerne i strid med fondslovgivningen. De tre bestyrelsesmedlemmer udtrådte herefter af fondens bestyrelse.

På opdrag fra den *nye bestyrelse* i fonden anlagde en anden advokat, B, fra samme advokatfirma retssag mod de nu forhenværende tre bestyrelsesmedlemmer med påstand om erstatning. Højesteret tiltrådte Advokatnævnets og landsrettens bedømmelse, hvorefter advokat A under de beskrevne omstændigheder – som Højesteret betegnede som »særegne« – afskar sig selv og sine kolleger i advokatfirmaet fra at påtage sig den senere erstatningssag. B havde derfor handlet i strid med god advokatskik. Under henvisning til, at spørgsmålet ikke var udtrykkeligt reguleret i AER og hidtil havde været uafklaret i praksis, fandt Højesteret, at der ikke var grundlag for at pålægge B nogen sanktion.

> Det kan være vanskeligt at rubricere afgørelsen. Advokat A havde for så vidt optrådt korrekt, da det viste sig, at fonden og de pågældende bestyrelsesmedlemmer ikke havde sammenfaldende interesser, jf. afsnit 4.6.2. Situationen kan ikke betragtes som et tilfælde af sideskift: Højesteret lægger ikke vægt på, at advokat A ikke, straks hans opdrag blev udvidet til at omfatte en redegørelse til Civilstyrelsen, men først under forløbet (efter at de involverede bestyrelsesmedlemmer havde forsynet A med oplysninger) havde præciseret sin position som advokat for fonden og påpeget den foreliggende interessekonflikt. Der bestod således – modsat situationen i *ANK af 30. september 2019* omtalt straks i det følgende – ikke nogen rådgivningssituation mellem A og bestyrelsesmedlemmerne. Derfor var der ikke i sædvanlig forstand tale om, at advokat B ved at påtage sig den senere retssag krænkede en klientfortrolighed.

Den anden sag blev afgjort ved *ANK af 30. september 2019*, sagsnr. 2019-14. Et advokatfirma havde i forbindelse med et selskabs børsnotering i foråret 2014 rådgivet om fire ledelsesmedlemmers ansættelsesvilkår og incitamentsprogram og havde i den anledning sendt to fakturaer til selskabet. Ca. to måneder efter den seneste faktura offentliggjorde selskabet en nedjustering af sine finansielle forventninger for 2014, et par uger senere en yderligere nedjustering, og i november 2014 blev selskabet taget under konkursbehandling. I perioden efter den første nedju-

stering havde advokatfirmaets rådgivning – således som Advokatnævnet lagde til grund – omfattet de børsretlige oplysningsregler, og en anden advokat fra advokatfirmaet havde rådgivet selskabets administrerende direktør om et eventuelt ledelsesansvar.

En advokat fra advokatfirmaet, som ikke havde forudgående forbindelse til selskabet eller dets ledelsesmedlemmer, anlagde senere på vegne af nogle investorer to retssager mod bl.a. selskabets tidligere ledelse med påstand om erstatning i anledning af omstændighederne ved børsnoteringen af selskabet. Til støtte for de nedlagte påstande blev det bl.a. gjort gældende, at de sagsøgte havde tilsidesat de børsretlige rapporteringsforpligtelser.

Den administrerende direktørs dødsbo klagede til Advokatnævnet over, at advokaten havde foretaget et sideskift i strid med god advokatskik. Advokatnævnet fandt, at advokaten havde befundet sig i en interessekonflikt, og pålagde ham ved *ANK af 24. oktober 2017*, sagsnr. 2016-3071, en bøde på 10.000 kr. Han udtrådte herefter af de to sager i forhold til de sagsøgte, der havde udgjort ledelsen i det konkursramte selskab. Under en ny klagesag fandt Advokatnævnet, at advokaten havde handlet i strid med god advokatskik, idet han »ved alene at udtræde af sagerne i forhold til de sagsøgte, der udgjorde ledelsen […], ikke er udtrådt i tilstrækkeligt omfang«, og pålagde ham ved *ANK af 20. oktober 2018*, sagsnr. 2018-305, en bøde på 20.000 kr. Herefter udtrådte advokaten fuldstændigt af den ene retssag og yderligere, men ikke fuldstændigt af den anden. Under den tredje klagesag i komplekset fandt Advokatnævnet, at advokaten havde handlet i strid med god advokatskik »ved ikke at være udtrådt fuldstændigt« af sagskomplekset (der i mellemtiden var vokset med en adcitationssag).

AER art. 8, stk. 2, nr. 7: Efter denne bestemmelse, der blev indsat i AER i 2022, foreligger der en interessekonflikt (der ikke kan opløses ved samtykke), hvis en advokat skal varetage indbyrdes uforenelige hensyn til flere klienter. Bestemmelsen tager bl.a. sigte på situationer, hvor en advokat i forhold til én klient er forpligtet til at videregive nogle oplysninger, fordi de har betydning for denne klients sag, mens advokaten i forhold til en anden klient er forpligtet til at hemmeligholde de samme oplysninger.

10.4.4. Nærtstående og forretningsforbindelser

Foruden de parter, der er angivet ovenfor, kan det tænkes, at også andre tredjeparter kan få en rolle i opdraget, der bringer advokaten i en interessekonflikt.

AER art. 8, stk. 2, nr. 5, angår situationer, hvor advokaten ikke (nødvendigvis) har – eller har haft – et opdrag for en klient, men hvor han i forskellige henseender er *forbundet* med en person, som kan siges at have »*modstridende interesser*« med klienten. Den interesse, som reglerne beskytter, er klientens forventning om, at hans advokat varetager hans interesser fuldt ud og ikke holder sig tilbage på grund af hensyn til modparten. I de tilfælde, som de to bestemmelser omhandler, foreligger der dels en forbindelse, dels en interesse.

Som bestemmelserne er formuleret, kan der tænkes i hvert fald tre typer af forbindelser:

Familieforbindelser: Der kan *for det første* tænkes at eksistere en »nær familiemæssig« forbindelse mellem advokaten og nogen, der har modstridende interesser med klienten, jf. AER art. 8, stk. 2, nr. 4. Det kan imidlertid være vanskeligt at slå fast, *hvor* fjerne familierelationer der kan begrunde en interessekonflikt. Kravet er, at den skal være »nær«. Dette peger for det første på forholdet mellem ægtefæller og samlevende, forældre og børn og mellem søskende, for det andet på relationer, der er tætte i kraft af familieskabet, selv om der ikke er tale om den nærmeste familie. Det ligger nok klart, at advokaten aldrig må påtage sig en sag mod et nært familiemedlem i op- og nedstigende linje, mod besvogrede eller mod bror eller søster, uanset hvilken specifik personlig relation der består mellem advokaten og familiemedlemmet. Men hvor langt herudover forbuddet rækker, beror på den konkrete relation.

I nogle miljøer, herunder visse indvandrermiljøer, er opfattelsen af familien nærmest institutionaliseret. Her vil selv fjerntliggende slægtskaber kunne afgive en loyalitetsfølelse, der kan tænkes at skabe en interessekonflikt. Uden for sådanne tilfælde kan det som tommelfingerregel være nærliggende at afgrænse dette begreb i forhold til den arveretlige afgrænsning af, hvilke personer der tager arv efter loven. Udelukket er det således ikke, at advokaten påtager sig en sag mod en fætter eller en kusine, hvis forholdet til vedkommende ikke i øvrigt er præget af en særlig nærhed mv.

Ud over den almindelige professionelle ambition om at opnå det for klienten bedst mulige resultat har advokater principielt ingen umiddelbar »interesse« i de sager, som de beskæftiger sig med. Det harmonerer hermed, at AER ikke reguler er betydningen af, at der består et tæt forhold mellem de advokater, der repræsenterer parterne i en sag. Selv om det vil forekomme akavet, at parterne i en sag repræsenteres af advokater, der er gift med hinanden, kan forholdet ikke anses for at være i strid med god advokatskik. Antog man det modsatte, ville identifika-

tionsprincippet medføre temmelig uoverskuelige konsekvenser – det er helt sædvanligt, at advokater er gift med advokater i andre advokatfirmaer.

Fra praksis kan nævnes *U 2006.429 H*, der stadfæstede en bøde til en advokat for bl.a. at have formidlet et lån til en klient mod dennes udstedelse af et pantebrev til et selskab uden at have oplyst, at advokatens ægtefælle ejede selskabet, og ved (også uden at have oplyst klienten herom) at have afgivet en friholdelseserklæring over for ægtefællen, efter at denne for advokaten havde kautioneret for klienten.

Underleverandørforhold: Det forekommer, at en advokat (eller et advokatfirma) bistår en anden advokat (eller et andet advokatfirma) som *underleverandør* af juridisk rådgivning eller andre tjenesteydelser, som herefter integreres i det produkt, som klienten modtager. Hermed kan den rekvirerende advokat som »hovedleverandør« fx inddrage en særlig fagkundskab i sin rådgivning eller i pressede perioder udnytte underleverandørens ledige ressourcer. Klienten behøver ikke kende til underleverancen, som ofte kan præsteres uden kendskab til klienten, ligesom »underleverandøren« heller ikke altid behøver kende klientens identitet.

I den slags tilfælde vil der normalt ingen klientrelationer bestå mellem underleverandøren og klienten. Derfor er udgangspunktet også, at der ikke foreligger nogen interessekonfliktproblemer i forholdet mellem underleverandøren og dennes øvrige klienter på den ene side og hovedleverandørens klienter på den anden side. Dette resultat er antaget i *ANK af 6. maj 2014*, sagsnr. 2012-1605, hvor et enkeltmandsadvokatfirma havde ydet ekspertbistand som underleverandør til en anden advokatvirksomhed, der repræsenterede modparten til underleverandørens klient. Advokatnævnet udtaler bl.a., at der ikke var grundlag for at betvivle, at advokaten – der også tilsvarende ekspertrådgivning som underleverandør til andre advokatvirksomheder – varetog sin klients interesser.

Underleverance af advokatydelser er nu reguleret ved AER art, 10, stk. 3, der lader de materielle interessekonfliktregler i art. 8, 9, 10, stk. 1 og 2, samt artikel 11-13 finde anvendelse på samme måde for en advokat, der optræder som selvstændig underleverandør for en anden advokat i dennes virke for en klient, men kun såfremt advokaten i den forbindelse modtager fortrolige oplysninger om klienten – hvis identitet i denne situation selvsagt ikke kan holdes skjult for underleverandøren. Uden for disse tilfælde giver underleverandørforhold som sagt ikke anledning til interessekonflikter.

Forretningsforbindelser: Foruden sine opdrag med at rådgive og repræsentere klienter vil advokaten indgå i en række aftalerelationer med parter, der systematisk må betegnes som forretningsforbindelser, fx revisorer, it-leverandører, advokatforbindelser og andre rådgivere. Advokatens relationer til sit personale hører til i samme kategori. Problemet er her, at advokaten over for de pågældende ikke er sat til at varetage nogen interesse, men at han ikke desto mindre – bl.a. i kraft af den aftaleretlige loyalitetsforpligtelse – forventes at udvise en vis form for loyalitet. Som følge heraf vil der i sådanne relationer ofte, men langtfra altid, tegne sig interessekonflikter.

Ifølge AER art. 8, stk. 2, nr. 4, må advokaten *for det andet* ikke påtage sig opdrag, hvor en part har modstridende interesser med klienten på grund af en »ikke ubetydelig økonomisk, erhvervsmæssig eller anden forbindelse«. Bestemmelsen opstiller et væsentlighedskrav. Det er altså ikke enhver interesse af den nævnte karakter, der skaber interessekonflikter. Hertil kræves en *aktiv og vedvarende* økonomisk eller forretningsmæssig aktivitet, som begrunder en særlig *loyalitetsforventning* til advokaten hos den pågældende tredjepart. Åbenbart er det derfor, at advokaten ikke bringes i en konflikt, blot fordi han i sin almindelige formuepleje har aktier i det børsnoterede selskab, som han har påtaget sig at sagsøge. Derimod vil advokatens forhold til sin revisor eller it-leverandør almindeligvis falde inden for reglen. Forholdet til det lokale supermarked vil ikke, ligesom advokaten også som kurator kan føre en omstødelsessag mod det pengeinstitut, hvori han fører sin klientkonto.

Andre tætte forbindelser: Som en opsamlingsbestemmelse fastslår AER art. 8, stk. 2, nr. 5, at advokaten *for det tredje* må afstå fra at påtage sig opdrag, hvis han har sådanne forretningsmæssige eller andre forbindelser til eller aftaler med klienten, at der er risiko for, at advokaten ikke kan give klienten rådgivning uafhængigt af uvedkommende interesser. Bestemmelsen understreger, at der må foreligge en »tæt« forbindelse. Ikke ethvert bekendtskab og ikke enhver venskabelig relation skaber en sådan interessekonflikt. Dette gælder, uanset om relationen for omverdenen måtte fremstå således (fx ud fra en urigtig opfattelse af det fællesskab, der udfolder sig i en klub, et fagligt selskab eller en VL-gruppe). Det afgørende er, om relationen er så nær, at den er egnet til at påvirke advokatens evne og vilje til at agere med den nødvendige uafhængighed i opdraget.

Konkurrenceforhold: AER bestemte tidligere (pkt. 12.2, nr. 9), at der kunne foreligge en interessekonflikt (som kunne opløses ved samtykke fra de involverede kli-

enter), hvor en advokat bistår konkurrerende virksomheder. Bestemmelsen, der kom ind i AER med 2005-revisionen og ikke havde givet anledning til sager, er udgået ved 2022-revisionen af AER.

Selv om man dermed har undladt at regulere forholdet, er det klart, at der kan opstå interessekonflikter ved samtidigt at repræsentere flere klienter, der opererer på samme marked. Disse tilfælde vil normalt kunne rummes af AER art. 8, stk. 2, nr. 7, hvorefter der foreligger en interessekonflikt, der ikke kan opløses ved klientsamtykke, hvis opdraget angår »indbyrdes uforenelige hensyn til flere klienter«.

Det vil dog høre til sjældenhederne, at konkurrencemæssige modsætningsforhold vil fremkalde interessekonflikter efter denne regel.

For det første må der foretages en nærmere *afgrænsning* af, hvilke konkurrencerelationer der kan give anledning til konflikter. Der er forskel mellem konkurrencen mellem to små og mellemstore virksomheder (fx mindre landbrugsvirksomheder), der afsætter deres fungible varer på et reguleret marked, og to markedsledende virksomheder, der konkurrerer med hver deres unikke produkt på et stærkt konkurrencepræget marked. Skulle man i den første situation fordre samtykke fra hver mulig konkurrent, ville man dels lægge alvorlige begrænsninger i advokaternes muligheder for at specialisere sig, dels skabe risiko for, at oplysninger om de respektive opdrag blev kompromitteret i forbindelse med, at samtykket indhentes.

For det andet må der i alle tilfælde foretages en nærmere *kvalifikation* af det marked, som de konkurrerende virksomheder optræder på. Vanskeligheden ved at afgrænse forskellige markeder er velkendt i den almindelige konkurrenceret. Alt efter produktets karakter kan det være relevant at foretage særdeles snævre afgrænsninger.

Generelt skal der meget til, før en konkurrencerelation *i sig selv* kan bringe advokaten i en interessekonflikt. Det må som udgangspunkt kræves, at relationen truer nogle af de hensyn, der begrunder interessekonfliktreguleringen, jf. nærmere afsnit 10.3, fx ved at true klientens tillid eller skabe risiko for krænkelse af tavshedspligten. Om dette er tilfældet, vil normalt bero på en helt konkret vurdering, der inddrager det konkrete opdrag og de involverede virksomheder.

Derimod er der flere hensyn, der taler for ikke at begrænse advokatens adgang til at påtage sig opdrag alene på grund af konkurrencerelationen: Ved at stille et sådant krav reducerer man muligheden for, at navnlig mindre advokatfirmaer kan opbygge specialer rettet mod specifikke brancher. Den samtykkeordning, som AER foreskriver, kan ligeledes føre til en (i givet fald samtykkebaseret) deling af

klientoplysninger, idet advokaten jo er nødt til at fortælle, at han repræsenterer en »konkurrerende« virksomhed.

Alt i alt taler meget for, at både Advokatnævnet og domstolene er særdeles tilbageholdende med at statuere, at der foreligger en interessekonflikt i disse sager. Som nærmere anført i afsnit 16.2.7 kan det være relevant ud fra konkurrencemæssige overvejelser at aftaleregulere disse forhold i opdragsaftalen med advokataftalen.

10.4.5. Berigtigelse af retsforhold for flere

Problemstillingen: At en advokat sættes til at berigtige et retsforhold, hvori flere parter indgår, skaber som udgangspunkt ikke nogen interessekonflikt mellem de involverede. Om dette er tilfældet, beror på den *risiko*vurdering, der lægges op til i 2. led af indledningsordene til AER art. 8, stk. 1. Denne risiko vil ofte være minimal, hvis der ikke alene er tale om en »berigtigelse« af et eksisterende forhandlingsresultat, men langt mere nærværende ved en »forhandlingsbistand«, hvor parternes modstående ønsker skal afpasses. Om man befinder sig i den ene eller anden situation, kan imidlertid ofte give anledning til tvivl.

At to parter møder advokaten ud fra den præmis, at de er enige om alt og har forudset alle retlige problemer, rummer ikke noget afgørende kriterium. En væsentlig del af advokatens bistand består netop i at pege på forhold, som parterne *ikke* havde forholdt sig til, og som de ofte viser sig uenige om. Hvis det allerede på rådgivningstidspunktet trækker op til en uenighed mellem parterne om sådanne eller andre forhold, må advokaten betone, at parterne nu *har* modstridende interesser, og i givet fald enten helt udtræde af sagen eller råde den ene part til selv at antage advokatbistand.

AER art. 8, stk. 3, nr. 2: I overensstemmelse hermed fastslår AER art. 8, stk. 3, nr. 2, at en advokat *kan* befinde sig i en interessekonflikt, hvis han medvirker for flere parter til stiftelse af eller berigtigelse af et retsforhold, hvorom der er enighed mellem parterne. Denne konflikt kan han dog – efter en konkret vurdering – bringe sig ud af ved aftale, jf. AER art. 12.

Derfor kan advokaten godt varetage både købers og sælgers interesse i en *indgået* ejendomshandel, medmindre han på forhånd må indse, at der vil opstå en konflikt mellem parterne. En ejendomshandel kendetegnes ved, at aftaleforholdet mellem parterne på forhånd er lagt fast i købsaftalen. Kun hvis særlige for-

hold gør sig gældende, som parterne ikke uden videre selv kan forhandle sig til rette om, må advokaten afvise at yde bistand.

Det er af samme grund i dag helt almindeligt, at der kun medvirker én advokat ved berigtigelsen af en ejendomshandel. Omvendt ligger det klart, at en advokat, der berettiget har påtaget sig at bistå såvel køber som sælger, må være opmærksom på, om parternes enighed nu også varer ved, jf. fx *U 2010.387 V*, hvor køberen af en byggegrund i et langstrakt forløb, hvorunder prisen på den handlede ejendom var faldet, spurgte advokaten, om han fortsat var bundet af den aftale, som parterne havde indgået. Advokaten burde have indset, at hun herefter ikke længere kunne bistå (nogen af) parterne, og hun havde derfor ikke krav på honorar for sit arbejde i tiden efter dette tidspunkt. Se også *ANK af 18. marts 2015*, sagsnr. 2014-3740, der fandt, at en advokat, der berigtigede en ejendomshandel for begge parter, befandt sig i en interessekonflikt, da hun rådgav køberen om et mangelsspørgsmål. Se nu tillige AER art. 7, 2. pkt., hvorefter advokaten løbende skal vurdere risikoen for interessekonflikter.

Synet på, hvornår to klienter har modstridende, henholdsvis sammenfaldende interesser – og dermed på, i hvilket omfang advokaten kan påtage sig opdrag for flere – har flyttet sig betragteligt over de senere år. Tidligere tiders praksis med bistand til aktuelle eller kommende ægtefæller, der i fællesskab opsøgte advokat for at oprette ægtepagt, eller til flere kapitalejere i et selskab med henblik på oprettelse eller tilretning af en ejeraftale, er således under forandring. Det forekommer også velbegrundet at være tilbageholdende med at påtage sig sådanne fælles opdrag, som for alvor skal stå sin prøve, når parterne ikke længere er enige. Således fandt *ANK af 7. maj 2015*, sagsnr. 2015-186, at en advokat, der havde bistået begge ægtefæller med at oprette en ægtepagt, ikke senere kunne repræsentere hustruen i forbindelse med et senere ægtefælleskifte.

Man kan spørge, hvordan ordet »enighed« skal forstås som betingelse for, at en advokat berettiget kan bistå begge parter med berigtigelsen af deres retsforhold. Efter praksis skal det forstås helt bogstaveligt, jf. således *ANK af 28. november 2011*, j.nr. 2009-02-1204, hvor nævnet udtaler: »Selvom indklagede er gået ud fra, at der var tale om en ren berigtigelse, bør en advokat kontrollere og sikre sig, at der er fuldstændig enighed om retsforholdet, samt at parterne har forstået alle vilkår og konsekvenserne heraf. Indklagede burde have sikret sig begge parters skriftlige accept heraf.«

En advokat, der overvejer at bistå flere klienter, må gøre sig indgående overvejelser over klienternes bevæggrunde for de påtænkte transaktioner, navnlig hvis disse ikke umiddelbart fremstår som velbegrundede, jf. til illustration *U 2009.2265 V*, hvor en advokat havde bistået to ægtefæller med efter 20 års for-

muefællesskab at indgå en ægtepagt, hvorved de fik skilsmissesæreje. 14 dage senere flyttede manden sammen med en anden kvinde, og ægteskabet blev opløst. Ægtepagten blev tilsidesat efter AFTL § 36. Det forekommer nærliggende at antage, at den advokat, der for flere klienter medvirker til at gennemføre en aftale, der siden tilsidesættes efter AFTL § 36 på grund af omstændigheder, som advokaten var eller burde have været bekendt med, har handlet i strid med god advokatskik.

AER art. 8, stk. 2, nr. 6: Opstår der interne problemer under eller efter berigtigelsen af et retsforhold, som parterne fra begyndelsen var enige om, kan den advokat, der har bistået begge parter, ikke senere træde ind på den ene parts side. Dette er fastslået i nævnspraksis, jf. *ANK af 19. maj 2004* (Advokaten 7-8 2004, Kendelser, s. 14 f.) og fremgår nu også af AER art. 8, stk. 2, nr. 6.

Ifølge denne regel må en advokat, som for parterne har medvirket til stiftelse eller berigtigelse af et retsforhold, ikke efterfølgende bistå en af parterne om forhold vedrørende retsforholdet, hvis dette har eller kan have betydning for den anden part. Begrundelsen herfor er, at advokaten typisk vil have modtaget fortrolige oplysninger fra en part, som oprindelig var *klient*, men som nu vil optræde som *modpart*. Krænkes dette fortrolighedshensyn ikke – fordi advokaten ikke under den første sag modtog fortrolige oplysninger, som vil kunne have betydning under den anden sag – er der intet til hinder for bistanden, jf. *Østre Landsrets dom af 21. februar 2017*, sag B-825-16, refereret hos *Jakob S. Arrevad*: God advokatskik – Domssamling (2019), s. 211.

Voldgift og mediation: Der er som udgangspunkt intet til hinder for, at en advokat efter aftale med de involverede klienter virker som voldgifts- eller mæglingsmand eller som mediator imellem dem. Derimod må en advokat ikke virke i en sådan rolle for flere parter, hvis han tidligere som partsrepræsentant har bistået nogen af dem i forhold, der har forbindelse med tvisten. En advokat må heller ikke efter at have virket som voldgifts- eller mæglingsmand eller mediator bistå nogen af parterne som partsrepræsentant om forholdet. Denne regel er fastslået i AER art. 9.

Juridiske personer: Det er som udgangspunkt ikke i strid med god advokatskik, at en advokat repræsenterer både en juridisk person og de kontaktpersoner, der optræder som repræsentant for denne, enten som kompetente organer eller i an-

dre poster, der indebærer en kontakt med advokaten. Som anført s. 474 i omtalen af *U 2016.1436 H* kan sådanne opdrag imidlertid volde tvivl om, hvorvidt opdraget angår de fysiske kontaktpersoner eller den juridiske person. I sådanne tilfælde har advokaten – som det fremgår af dommen – pligt til at synliggøre og afklare denne tvivl over for klienten, inden opdraget udføres. Erkendes forholdet først, efter at opdraget er påbegyndt, og advokaten derved har modtaget fortrolige oplysninger, vil konsekvensen som udgangspunkt være, at advokaten må udtræde af sagen, jf. AER art. 13.

At en sådan repræsentation som udgangspunkt ikke er problematisk i relation til *menige medarbejdere*, der ikke har at gøre med arbejdsgiveren, ligger klart: Er man ansat i en bank, kan man godt bruge samme advokat som banken – også hvis der er tale om en lille lokalbank. Dette vil fx være helt uproblematisk i ikkefølsomme opdrag (fx om en ejendomshandel). Udgangspunktet kan dog modificeres i tilfælde, hvor advokatens opdrag for arbejdsgiveren angår forhold, som kan indgå i opdrag, der har betydning for medarbejderen, fx om en generel virksomhedspolitik, virksomhedsoverdragelse eller specifikke personalesager.

For personer i virksomheden, der har *ledelsesansvar* eller *ejerinteresser*, vil det ofte følge af sagens natur, om et opdrag vil indebære konfliktrisici: En direktør bør selvsagt ikke konsultere virksomhedens advokat om sin direktørkontrakt, hvorimod advokatbistand til en ejendomshandel under direktørforholdets bestå-en som udgangspunkt vil være uproblematisk.

10.4.6. Jobskifte

Mobiliteten blandt advokater, advokatfuldmægtige og andre ansatte i advokatfirmaer er stor. Der sker hyppige skift fra ét advokatfirma til et andet, ligesom mange forlader sektoren for at arbejde udenfor – for nogle år senere at vende tilbage, typisk til et andet firma end det, de forlod. De advokatretlige spørgsmål, der følger heraf, har derfor stor praktisk betydning. Som det er fremgået i afsnit 10.1.6, følger det af retspraksis (og nu tillige af AER art. 11), at jobskiftet aktualiserer et potentielt sideskift og fortrolighedsbrud og dermed en interessekonflikt, men med den væsentlige begrænsning, at princippet om identifikation mellem ansatte i et advokatfirma ikke finder anvendelse. I dette afsnit undersøges udstrækningen af denne begrænsning nærmere.

Hvilke personer? Et jobskifte udløser kun en interessekonflikt, hvis der består en risiko for brud på klientfortroligheden. Afgørende er således ikke blot, at medar-

bejderen er i besiddelse af fortrolige oplysninger, men også at medarbejderen har haft anledning til at benytte dem i rådgivningen af klienten. Hvornår dette er tilfældet, beror selvsagt på en konkret vurdering.

Herom har Advokatrådets Responsumudvalg i et *responsum af 22. november 2017* i sagsnr. 2017-1957 (se herom *Martin Korp Jensen* i Advokaten 1/2020, s. 50 ff.), udtalt, at Advokatnævnets praksis må forstås således, at der består en formodning for, at en advokat eller en advokatfuldmægtig er i besiddelse af sådanne, mens denne formodning ikke kan opstilles for andre medarbejdergrupper. Udtalelsen angik en advokatsekretær og en stud.merc.jur. Ingen af dem fandtes at være i besiddelse af fortrolige oplysninger, og deres firmaskifter etablerede således ikke nogen interessekonflikt. Det samme vil som udgangspunkt være tilfældet for fx medarbejdere i advokatfirmaets it-afdeling eller den, der opsætter og administrerer adgangen til et datarum i forbindelse med en M&A-transaktion. Omvendt har *Grønlands Landsrets dom af 7. juli 2016*, sag C 263/15, fastslået, at oplysninger, som en advokat var kommet i besiddelse af i sin tid som advokatfuldmægtig, indebar, at det modtagende firma skulle udtræde af opdraget for modparten.

Hvilke jobskifter? Jobskiftet frembringer kun en interessekonflikt, hvis hensynet til klientfortroligheden risikerer at blive kompromitteret. Dette vil kun være tilfældet, hvis medarbejderen er kommet i besiddelse af fortrolige oplysninger under den tidligere ansættelse.

At en offentligt ansat eller virksomhedsadvokat tiltræder en stilling i et advokatfirma, krænker ikke nogen klientfortrolighed, fordi der ikke har bestået noget advokatopdrag i disse tidligere ansættelsesrelationer. Det giver sig selv, at den pågældende i kraft af sin tavshedspligt, jf. STRFL § 152, er afskåret fra i advokatfirmaet at beskæftige sig med eller give oplysning om sager, som han har behandlet i sin tidligere ansættelse. Dette fremgår nu på et praktisk ganske relevant område tillige af konkurrencelovens § 14 a, stk. 2, som indsat ved lov nr. 207 af 15. februar 2021 (som – i modsætning til de almindelige regler om tavshedspligt – også omfatter udnyttelse og videregivelse af ikke fortrolige oplysninger, jf. L 116 FT 2020-21, s. 75).

Hvornår sætter interessekonflikten ind? Er medarbejderen i besiddelse af fortrolige oplysninger, sætter interessekonflikten ind ved ansættelsesaftalens indgåelse. Det er således ikke nogen betingelse, at medarbejderen faktisk tiltræder sin nye stilling, jf. *ANK af 26. juni 2015*, sagsnr. 2015-538 og *Østre Landsrets dom af 19. januar*

2017, sag B-1296-16. I den sidstnævnte afgørelse havde advokaten tilmed efter underskrivelsen af ansættelsesaftalen, men inden sin tiltræden, repræsenteret sin klient i et retsmøde, hvor den kommende arbejdsgiver repræsenterede modparten. Retspraksis afspejles nu af AER art. 11, stk. 1, 1. pkt. Omvendt afmonterer det ikke interessekonflikten, at den pågældende advokat ikke tiltræder sin stilling i firma B umiddelbart fra firma A, men har haft en mellemliggende ansættelse uden for advokatvirksomhed.

Tidsmæssige begrænsninger: Begrænsningen af princippet om identifikation mellem medarbejdere i et advokatfirma finder anvendelse i det firma, som medarbejderen forlader, men ikki det firma, som medarbejderen ankommer til – her finder princippet fuld anvendelse. Man kan i den forbindelse spørge, om den identifikation, som indtræder ved den nye medarbejders underskrift på ansættelsesaftalen, kun består, så længe den pågældende er tilknyttet advokatfirmaet, eller om den vedvarer, også efter at han er fratrådt?

Et eksempel kan illustrere problemstillingen: En advokat, der har repræsenteret en klient i en sag i sit gamle firma, udtræder af opdraget og skifter til et andet firma, som ikke har noget opdrag i sagen. Det er klart, at advokatens tilknytning til det nye firma afskærer dette fra at påtage sig et opdrag for en klient, der har modsatrettede interesser af advokatens tiligere klient, herunder fra at ansætte en yderligere advokat fra det gamle firma, der bringer en sådan repræsentation med sig. Imidlertid må det antages, at den »smitte«, som den først tiltrædende advokat påførte sit nye firma, ophører, når han forlader firmaet. Hvis han derimod bragte opdraget med sig, da han blev tilknyttet det nye firma, vil »smitten« vedvare også efter hans fratræden.

Praktisk håndtering: Da konsekvenserne af at ansætte en advokat, der »bærer på en interessekonflikt« i forhold til sit potentielt nye firma, er så indgribende, som tilfældet er, har det væsentlig betydning i et ansættelsesforløb at få klarlagt, om den nye medarbejder har beskæftiget sig med sager, hvor det nye firma repræsenter klienter med modsatrettede interesser. Dette vil til dels kunne ske ved en søgning i firmaets dokumenthåndteringssystem, men hvis det ikke giver noget udslag, vil det være nødvendigt at interviewe den pågældende herom. Oplysningen om, at vedkommende har arbejdet på en sag (som er kendt), hvori det nye firma repræsenterer en uforenelig interesse, er ikke omfattet af den pågældendes tavshedspligt. Imidlertid kan forholdet meget vel være det, at den pågældende har arbejdet for en klient med en sag, hvor modparten ikke (endnu) er repræsenteret af

advokat. I sådanne tilfælde kan selv den mest omhyggelige undersøgelse ikke afdække de relevante forhold, idet oplysning om andre parter end dem, der er repræsenteret af det nye firma, selvsagt er tavshedsbelagte. Dette ændrer ikke på, at det nye firma vil bringe sig i en interessekonflikt ved at påtage sig sagen for modparten. Forholdet kan meget vel passere uerkendt gennem hele sagen, men dukker det op, er der ingen tvivl om, at opdraget må bringes til ophør.

10.4.7. Andre tilfælde

Advokaten som vidne: Som nærmere omtalt i afsnit 8.5.2 taler mange gode grunde for, at advokaten frasiger sig hverv, hvor han ved, at han kan blive ført som hovedvidne. Advokatens udtræden i disse tilfælde kan dog ikke ses som udtryk for en interessekonflikt, men snarere som en retsteknisk (bevisretlig) vanskelighed i udførelsen af opdraget.

Relationen til vidner: Man kan tilsvarende overveje, om advokaten bringes i en interessekonflikt, hvis et vidne, hvis udsagn kan blive afgørende for udfaldet af en sag, befinder sig for tæt på advokaten, fx på grund af familieskab eller venskab. I en sådan situation vil advokaten dels kunne være motiveret til ikke at afhøre lige så effektivt, som han måske ellers ville, dels vil der være en risiko for, at advokatens vurdering af vidneudsagnet vil være præget af den personlige relation. Er vidnets udsagn centralt for sagens udfald, vil advokaten derfor befinde sig i en konflikt, se *ANK af 12. september 2012*, sagsnr. 2011-0287, hvor advokaten blev pålagt en bøde for på samme tid at have repræsenteret et selskab i en retssag, som dette havde anlagt mod X A/S, hvor selskabets tidligere direktør Z var et afgørende vidne, og repræsenteret Z vedrørende et krav, som denne havde fremsat mod selskabet om betaling af 144.000 kr. for overarbejde i forbindelse med opsigelsen af hans ansættelsesforhold hos selskabet.

Retten: En advokat vil som udgangspunkt ikke befinde sig i en interessekonflikt som følge af sin relation til den domstol, der skal dømme i sagen. Består der en personlig relation mellem advokaten og den person, der beklæder retten, vil det normalt være sidstnævnte, der må vige i henhold til de regler herom, der findes i RPL § 60. Stillingen er anderledes i voldgiftspraksis, hvor en part, der *efter* voldgiftsrettens nedsættelse ud fra strategiske overvejelser vælger at lade sig repræsentere af en advokat, som befinder sig i en interessekonflikt med voldgiftsdommeren, almindeligvis vil blive pålagt at afslutte opdraget med denne advokat for i

stedet at lade sig repræsentere af en advokat, hvis varetagelse af sagsførelsen ikke giver anledning til en sådan interessekonflikt.

Se hertil *Johan Tufte-Kristensen*: Voldgiftsdommerens upartiskhed og uafhængighed (2018), s. 175 f., og *Louise Bach Algren & Stephanie Maria Steffensen* i ET 2012, s. 303 ff., med henvisning (ved note 116) til ICSID-afgørelsen Arb/05/24 *Hrvatska Elektroprivreda v. Slovenia*.

I helt særlige tilfælde kan der dog bestå en advokatretlig interessekonflikt over for retten, selv om dommeren ikke må vige sit sæde.

For det første kan det tænkes, at advokaten ikke har fået medhold i et ønske om, at dommeren viger sit sæde på grund af en personlig relation, der involverer advokaten. I denne situation vil advokaten selv have markeret, at han befinder sig i en interessekonflikt over for dommeren. Konsekvensen heraf må være, at advokaten trækker sig.

For det andet kan det tænkes, at advokaten som følge af andre verserende sager har en særlig interesse i at handle på en bestemt måde over for dommeren. Det kan fx være tilfældet, hvis advokaten på grund af varetagelsen af andre opdrag finder, at hans »kvote« for indsigelser er brugt op. En sådan situation skal fremstå meget klart, for at forholdet skal indebære en konflikt. Spørgsmålet har næppe stor praktisk betydning.

Offentlige myndigheder: Advokatens forhold til offentlige myndigheder, der ikke har nogen direkte forbindelse med det specifikke opdrag, vil som udgangspunkt ikke bringe advokaten i en interessekonflikt. Situationen vil kun opstå, når den pågældende myndighed også spiller en rolle for varetagelsen af opdraget. At den samme myndighed også er kompetent til at træffe afgørelse over for advokaten (fx i en samværssag), og at myndigheden dermed kan have en viden om advokatens forhold, kan vel være egnet til at skabe personlige indtryk og, alt efter betragterens personlighed, fordomme. Den almindelige risiko herfor skaber imidlertid ikke nogen interessekonflikt.

Selvindtræde: AER forbyder ikke direkte advokatens selvindtræde. En advokat, der påtager sig at bistå en klient med at forhandle en aftale om køb af et formuegode, vel vidende at han selv er interesseret i at erhverve formuegodet, vil dog utvivlsomt befinde sig i en interessekonflikt, der omfattes af AER art. 8, stk. 2. nr. 1. På praktisk vigtige områder som insolvens- og dødsbobehandling indeholder konkursloven og dødsboskifteloven imidlertid sådanne forbud. Reglerne herom behandles i afsnit 13.1.5.

10.5. Procedurespørgsmål

10.5.1. Undersøgelsespligt

Ved sagens modtagelse: For at forebygge, at advokaten kommer til at påtage sig et opdrag, der indebærer en interessekonflikt, til gene for både advokaten og klienten, påhviler der advokaten en pligt til at undersøge, om han har eller har haft opdrag, der vil være uforenelige med det nu efterspurgte.

Denne pligt er udmøntet i AER art. 7, 1. pkt., der pålægger en advokat ved modtagelsen af enhver ny sag i rimeligt omfang at sikre sig mod, at der kan opstå tvivl om hans iagttagelse af bestemmelserne om interessekonflikter.

Om der *foreligger* interessekonflikt (eller risiko herfor), afgøres objektivt ud fra en vurdering af de kritiske relationer. Derimod sker vurderingen af, om advokaten har efterkommet sin pligt til at *undersøge*, om det nye opdrag vil indebære en interessekonflikt, ud fra kriteriet »i rimeligt omfang«, se fx *ANK af 16. december 2015*, sagsnr. 2015-1915 omtalt s. 121 f. og *ANK af 30. november 2010*, sagsnr. 2009-02-1102 omtalt s. 432. Ved vurderingen af, hvor intensiv en undersøgelse advokaten skal foretage, spiller opdragets karakter en rolle. Med henvisning bl.a. til opdragets »helt særlige karakter« (en sag af »stor politisk, økonomisk og samfundsmæssig betydning«) stadfæstede *U 2022.4515 H ANK af 4. juli 2019*, sagsnr. 2019-54 m.fl., som (med stemmerne 9-6) fandt, at fire advokater, der havde påtaget sig for Skatteministeriet at foretage en »uvildig undersøgelse« af SKATs håndtering af anmodninger om refusion af indeholdt udbytteskat, havde befundet sig i en interessekonflikt, som deres konflikttjek burde have afdækket. Dommen er nærmere omtalt s. 459 f.

Gennemførelsen af undersøgelsen: Den nødvendige undersøgelse vil normalt blive gennemført ved søgning i advokatfirmaets klient/sagsdatabase, men afhængig af omstændighederne kan det være nødvendigt at kontakte en eller flere advokater i firmaet, bl.a. for at få afklaret, om der foreligger familiemæssige, økonomiske eller andre relationer til personer hos den potentielle modpart, der vil kunne resultere i en interessekonflikt som beskrevet i AER art. 8, stk. 2, nr. 4.

Inden undersøgelsen er tilendebragt, bør advokaten ikke foretage sig nogen handling over for klienten, herunder modtage fortrolig information, der kan påføre ham nogen forpligtelser over for denne, se hertil *ANK af 2. marts 2022*, sagsnr. 2022-243, omtalt s. 202. Derfor bør advokaten gøre det klart for klienten, hvornår han – uden at have antaget opdraget – er underlagt tavshedspligt, og

hvornår han ikke er det. Som før nævnt forudsætter tavshedspligten som udgangspunkt, at der foreligger et advokatopdrag. Men advokaten bør advare den (måske) kommende klient mod at dele fortrolige oplysninger med ham, hvis der består en risiko for, at han er forpligtet til at dele disse oplysninger med en eksisterende klient.

Løbende overvågning: Som anført i AER art. 7, 2. pkt., skal advokaten løbende vurdere risikoen for interessekonflikter. Bestemmelsen kom ind i AER med disses 2022-udgave, men kodificerer den pligt, som advokaten også tidligere har haft til at vurdere, om nye oplysninger eller hændelser i sagen har skabt en interessekonflikt. Den pålægger dog næppe advokaten løbende at overvåge og screene sin samlede sagsportefølje for at finde eventuelle nyopståede interessekonflikter. Advokaten kan i vidt omfang selv kontrollere, om en interessekonflikt vil opstå, ved at undlade at påtage sig kolliderende opdrag. Men advokaten er ikke herre over, om der indtræder en begivenhed, der udløser en konflikt. Det kan fx tænkes, at en advokat bistår en bygherre med indhentning af tilbud på et arbejde, og at den tilbudsgiver, som bygherren vælger at forhandle videre med, er en fast klient hos advokaten. At den faste klient først bliver part i sagen, efter at advokaten har påtaget sig at bistå bygherren, ændrer ikke ved, at advokaten må indhente begge parters samtykke for at kunne videreføre opdraget, jf. AER art. 8, stk. 3, nr. 1, smh.m. art. 12, stk. 1. Om rækkevidden af et sådant samtykke se afsnit 10.2.4.

10.5.2. Oplysningspligt om interessekonflikter

I de tilfælde, hvor advokaten må udtræde af et opdrag, kan man spørge, om advokaten har pligt til at give den afviste klient en nærmere begrundelse herfor. At svaret på dette spørgsmål som udgangspunkt er nej, følger af advokatens almindelige ret til frit at kunne til- og fravælge sine klienter: Lige så lidt som advokaten behøver begrunde, hvorfor han ikke ønsker at antage et opdrag, ligeså lidt behøver han begrunde sit ønske om at udtræde. Vælger advokaten selv at give en begrundelse for sin udtræden, må den i alle tilfælde begrænses af tavshedspligten til den nye klient. Oplysninger om den anden klients identitet kan fx ikke uden dennes samtykke videregives til den afviste klient. Spørgsmålet er uomtalt i AER og har ikke givet anledning til afgørelser.

I almindelighed vil det række, at advokaten meddeler den nye, men endnu ikke antagne, klient, at der muligvis er en interessekonflikt til en eksisterende klient. Ønsker den nye klient at få omfanget af denne konflikt afdækket, må han på

forhånd erklære sit samtykke til, at advokaten forelægger dennes identitet (og muligvis også enkelte oplysninger om karakteren af det pågældende opdrag) for den eksisterende klient. Skyldes interessekonflikten et fast klientforhold, som er kendt for omverdenen, bør advokaten dog kunne henvise til dette forhold som almindeligt kendt.

I en række tilfælde vil advokatens søgning i advokatfirmaets sags- og klientdatabase afdække relationer, som advokaten må forholde sig til ved sin vurdering af, om der foreligger en interessekonflikt. Falder denne vurdering ud til, at der hverken foreligger nogen interessekonflikt eller nærliggende risiko herfor, kan advokaten påtage sig opdraget. I så fald har han ingen pligt til at underrette klienten om de foretagne undersøgelser, jf. *Advokatrådets Responsumudvalgs responsum af 4. september 2014*, sagsnr. 2014-1755.

10.5.3. Udtræden

AER art. 13: Når der foreligger en interessekonflikt eller en nærliggende risiko herfor, skal advokaten udtræde i forhold til *alle* involverede klienter. Denne regel er fastslået i AER art. 13, stk. 1. Samme regel gør dog undtagelse i de tilfælde, der er omhandlet i art. 8, stk. 2, nr. 1-2 (samme sag) og 3 (sagskomplekser) samt stk. 3, nr. 1 (faste klientforhold), hvis advokaten kun har modtaget væsentlige oplysninger fra nogle af klienterne. I sådanne tilfælde kan advokatens udtræden begrænses til de øvrige klienter.

Advokatens udtræden skal ske straks, jf. AER art. 13, stk. 3, 1. pkt., idet advokaten dog, jf. 2. pkt., skal »foretage det, der er nødvendigt for, at klienten ikke lider retstab«. Den almindelige regel i AER art. 68, stk. 2, forbyder advokaten at frasige sig udførelsen af en opgave »på en sådan måde og under sådanne omstændigheder, at klienten hindres i rettidigt og uden skadevirkning at søge anden juridisk bistand«.

10.5.4. Ethical screens

Problemstilling: Når en advokat har påtaget sig en sag, består der en almindelig formodning for, at alle oplysninger og dokumenter om sagen deles mellem samtlige medarbejdere i advokatfirmaet. Foruden den informationsdeling, der er nødvendig for at udføre opdraget, vil der typisk også blive udvekslet anden knapt så essentiel information om opdraget, som hurtigt vil kunne passere fra mund til mund. Denne almenmenneskelige erfaring udgør en væsentlig begrundelse for den gældende hårdhændede praksis om identifikation, der er slået fast med reg-

lerne i AER art. 10. Denne retsstilling stemmer med grundlæggende synspunkter om *appearance:* Det kan være vanskeligt – hvis ikke umuligt – at *bevise*, at der sker brud på en intern fortrolighedspligt, hvor en sådan findes. Men det forhold, at denne risiko *fremstår* som mulig over for omverdenen, udgør et tilstrækkeligt argument for at antage identifikation.

Begreb: En nærliggende metode til at undgå denne informationsudveksling er etablering af informationsbarrierer (*ethical screens*), der forhindrer, at personer, der er underlagt en tavshedspligt, har faktisk og retlig mulighed for at bryde denne tavshedspligt.

Advokatfirmaer vil i vidt omfang være nødt til at etablere den slags informationsbarrierer for at overholde de databeskyttelsesretlige regler i sager, der indeholder personoplysninger, og for at efterkomme krav fra klienter vedrørende oplysninger, som ikke er personoplysninger. Det er imidlertid vigtigt at være opmærksom på, at AER ikke – heller ikke 2022-udgaven – tillægger etableringen af *ethical screens* nogen betydning. En uegentlig interessekonflikt kan derfor ikke afmonteres, selv om det kan dokumenteres, at den pågældende advokat er afskåret fra adgang til de kritiske oplysninger. Derimod er etableringen af *ethical screns* en integreret del af håndtering af risikoen for oplysningsvandring i andre advokatretlige ordninger, der har mindre vidtgående identifikationsregler end den danske.

Man sondrer mellem *permanente* systemer og systemer etableret *ad hoc*. Den permanente *ethical screen* (som så vidt vides ikke er aktuel for danske advokatfirmaer) vil ofte blive etableret mellem forskellige afdelinger og vil ofte indebære bygningsmæssige adskillelser, separat kantinedrift samt efter omstændighederne separate stabsfunktioner mv. En *ethical screen* etableret *ad hoc*, vil ofte blive gennemført gennem interne forskrifter, der lægger grænser for, hvem der må tale med hvem om hvad. Disse forskrifter vil efter omstændighederne blive fulgt op af tilsvarende begrænsninger i adgangen til at gøre brug af informationsressourcer, der knyttes til den pågældende sag (fx det administrative sagssystem). Som hermed antydet er der stor forskel på, hvorledes sådanne mure håndteres i forskellige sammenhænge (herunder lovgivningsområder) og i forskellige jurisdiktioner.

Systemet kendes fra en række andre områder, hvor det har forskellige begrundelser. Inden for *investment banking* accepteres det, at medarbejdere, der er beskæftiget med rådgivning af private investorer, arbejder under samme tag som medarbejdere, som rådgiver i specifikke virksomhedstransaktioner, se herved *Dan Moalem* i Juridiske emner ved Syddansk Universitet 2003, s. 162 ff. Selv om

man her typisk opererer med separate overskudsordninger, hvorved den ene afdeling ikke »tjener på« den anden, kan den måde, hvorpå man praktisk gennemfører sådanne ordninger, inspirere. I *konkurrenceretten* anses *ethical screens* for at være et egnet middel til at undgå risici for krydssubsidiering, se herved Konkurrenceredegørelse 2004, s. 64.

Regulering: Der findes ingen formaliserede regler, hverken herhjemme eller i udlandet, om hvordan man opbygger en *ethical screen*. Den nærmere fremgangsmåde må tilpasses det beskyttelsesbehov, der er tale om, og de risici for utilladelig informationsudveksling, man søger at imødegå. Enkelte afgørelser kan dog kaste lys over de krav, der må stilles i forskellige situationer.

> I den engelske afgørelse i sagen *Prince Jefri Bolkiah v. KPMG* [1999] 2 WLR 215 inddrog House of Lords bl.a. de principper for »Chinese Walls«, som benyttes af finansielle virksomheder, herunder om fysisk adskillelse, uddannelse, muligheder for gennembrud, compliance-overvågning og sanktioner. Alle fem voterende fandt dog, at sådanne skridt ikke fjernede den interessekonflikt, som KPMG stod i efter først at have rådgivet Prince Jefri Bolkiah under en retssag, og som nu bistod modparten i samme sagsforhold. Prinsen fik derfor nedlagt et forbud, der afskar KPMG fra at påtage sig dette kolliderende opdrag. Spørgsmålet var også fremme i en dom af 3. juni 2004 afsagt af London Court of Appeal sag i sagen om det fjendtlige overtagelsesforsøg vedrørende *Marks and Spencer*. I denne sag havde advokatfirmaet *Freshfields Bruckhaus Deringer* valgt at repræsentere en fjendtlig budgiver efter tidligere at have repræsenteret Marks and Spencer. Marks and Spencer begærede forbud nedlagt mod denne repræsentation og fik medhold. Dommerne Kay og Pill udtaler her, at en effektiv anvendelse af ethical screens i en fjendtlig overtagelse var »wholly improbable«. Se for amerikansk ret *Papanicolaou v. Chase Manhattan Bank* 720 F.Supp 1080 (SD NY). Andre retter har dog udtrykt betydelige forbehold over for *ethical screens*. Se herved *Tessier v. Plastic Surgery Specialists, Inc.*, 731 F Supp. 724 (ED Va, 1990).

Almene krav: For at en *ethical screen* skal tjene sit formål, må den for det første være etableret *forudgående* (dvs. før det forhold, der begrunder interessekonflikten, aktualiserede sig) og for det andet være *stabil* (dvs. egnet til effektivt at hindre fortrolig information i at passere over). Navnlig det sidstnævnte krav kan volde vanskeligheder, hvis foranstaltningen etableres *ad hoc*.

Egentlige og uegentlige interessekonflikter: Generelt må det antages, at man ikke gennem en *ethical screen* kan afmontere en interessekonflikt, hvad enten den er egentlig eller uegentlig. At AER efter 2022-revisionen i art. 12, stk. 2, har åbnet mulighed for, at klienter med modsatrettede interesser kan give samtykke til, at flere advokatfirmaer i samme kædesamarbejde kan repræsentere dem, forudsat at firmaerne ikke har adgang til hinandens sagsoplysninger, ændrer ikke herved.

KAPITEL 11

Markedsretlig regulering

11.1. Almene spørgsmål

11.1.1. Problemstilling

Advokatreglernes funktion: Advokatbistand er en *tjenesteydelse*, der på lige fod med andre tjenesteydelser udbydes på et *marked*, hvor aftagerne kan opleve skuffelser eller tab. En række af de skuffelser mv., der er særegne for advokatydelsen, er søgt reduceret gennem de *særlige* regler, der gælder for advokater. De fleste led i denne regulering har derfor en direkte positiv markeds- eller konkurrenceretlig betydning. Således er de regler, der gælder om advokatens *integritet*, jf. nærmere kap. 8, generelt egnede til at modvirke misbrug af dominerende stilling mv. De grundlæggende principper om *transparens*, se herom afsnit 12.1.4, medvirker til at sikre ydelsens gennemsigtighed. Og når princippet om god advokatskik anvendes i markedsføringen, værner det (mindst) samme beskyttelsesinteresser som generalklausulerne i MFL § 3, stk. 1, og § 4.

Alligevel kan det forekomme, at de markedspositioner, advokater indtager i konsekvens af denne regulering, giver anledning til adfærd på markedet, der ud fra markeds- eller konkurrenceretlige regler anses for betænkelig. Fx giver dele af kvalifikationsreguleringen advokaten en stærkere placering i konkurrencen med andre leverandører af juridisk rådgivning.

Retspolitik: Mange af disse spørgsmål er løbende genstand for retspolitisk interesse. Som nærmere udviklet i afsnit 3.1 er intensiteten af den regulering, der følger af AER, med årene trådt tilbage i forhold til den, der følger af lovgivningen og markedskræfterne. Denne udvikling har fundet sted, i takt med at man i lovgivningen har prioriteret *konkurrencemæssige* hensyn over andre hensyn (hvoraf navn-

lig interessen i at understøtte kvalitetssikring inden for rammerne af faglige organisationer mv. er trådt i baggrunden). Hvor der tidligere gjaldt intensive forbud mod advokaters markedsføring, følger reglerne nu alene af dansk rets almindelige konkurrence- og markedsføringsretlige regler.

Tjenesteydelsesloven: Denne tendens er fortsat i de seneste år, og i takt hermed er betydningen af den generelle erhvervsregulering blevet øget, bl.a. med direktiv 2006/123/EF om tjenesteydelser i det indre marked, der er gennemført i dansk ret ved tjenesteydelsesloven (lov nr. 384 af 25. maj 2009). Af direkte betydning for advokater medførte loven navnlig en skærpelse af advokaters almene oplysningspligter, se nu bekendtgørelse nr. 1372 af 16. december 2009, AER kap. 6 og afsnit 12.2.3, og af reglerne om pris- og opdragsbekræftelser over for henholdsvis erhvervs- og forbrugerklienter, jf. AER kap. 7 og 8 samt afsnit 16.1.5.

De regler, der er i fokus for dette kapitel, findes først og fremmest i den konkurrence- og markedsføringsretlige lovgivning.

11.1.2. Beskyttelsesinteresser

Selv om der ikke kan udpeges nogen generel beskyttelsesinteresse bag den generelle erhvervsregulering, der omtales i dette kapitel, kan man oversigtsmæssigt fremhæve nogle gennemgående træk i den *generelle* erhvervsregulering samt nogle *specifikke* aspekter af advokatydelsen, der i særlig grad understøtter behovet for en lovregulering.

Gennemsigtighedsinteressen: For det markedsretlige perspektiv indgår for det første hensynet til markedets gennemsigtighed med stor vægt. Dette hensyn er bærende for *såvel* den konkurrenceretlige regulering, der følger af TEUF og af den danske konkurrencelov, *som* den markedsføringsretlige regulering, der følger af MFL. Kan forbrugeren ikke skelne mellem gode og mindre gode produkter, får udbyderen af det dårlige produkt uønskeligt gode markedsvilkår. Dette hensyn gælder for advokatydelser som for alle andre produkter på et marked. Men det spiller en særlig rolle på markedet for advokatydelser, fordi aftageren (den kommende klient) typisk vil have vanskeligt ved at overskue omfanget og detaljerne i den tilbudte advokatydelse, og fordi kvaliteten heraf i så høj grad beror på advokatens subjektive forhold (kvalifikationer, tid, etik etc.).

Kvalitetshensyn: En anden væsentlig begrundelse for en erhvervsregulering ligger i ønsket om at sikre så kvalitetsfuldeydelser som muligt. Kvalitetshensyn kan fx sikre, at et marked ikke overstrømmes af andenrangsydelser (på engelsk ofte kaldet *lemons*, slang for »dårlige brugte biler«). Nært forbundet hermed er risikoen for, at en part lider tab eller skuffelser ved en uønsket adfærd.

Misbrugsrisikoen: Et tredje væsentligt hensyn består i ønsket om at minimere risikoen for, at nogen misbruger en position på markedet eller i et aftaleforhold til at opnå fordele, som ikke ville være opnået under friere forhold. Foruden den konkurrenceretlige side af dette hensyn, der udmønter sig i de konkurrenceretlige forbud mod visse *konkurrencebegrænsende aftaler* samt mod *misbrug af dominerende stilling*, der følger af konkurrencelovens kap. 2-3 og af TEUF art. 102, vil den tillid, klienten udviser til advokaten i et advokatopdrag, kunne rumme en risiko for misbrug, som aktualiserer en beskyttelsesinteresse.

11.1.3. Genstand

Hvor hovedparten af de professionsetiske og procesretlige regler (som nærmere udviklet i afsnit 3.3.5) tager sigte på den enkelte advokat, er genstanden for den generelle erhvervsregulering den faktiske optræden i markedet. Kravene er altså som udgangspunkt de samme, uanset hvilken branche man befinder sig i, og uanset om den relevante optræden inden for en enkelt branche udføres af en enkelt virksomhed eller af en flerhed af virksomheder. Reglernes fokus er *konsekvenserne* af, at der handles på den ene eller anden måde. For denne beskyttelsesinteresse er det af mindre betydning, hvilken juridisk enhed der har disponeret (en enkelt advokat eller et advokatfirma).

Omvendt er den retlige regulering ikke nødvendigvis identisk i alle retlige relationer. Det kan fx meget vel tænkes, at en advokat skal identificeres med en kontorfælle i relation til spørgsmål om interessekonflikt (eller risikoen herfor), men ikke i markedsføringsretlig henseende.

11.2. Advokatens placering i konkurrencen

11.2.1. Titelmonopolet

Advokaten besidder to monopoler. Et titelmonopol og et møderetsmonopol. Reglerne om møderetsmonopolet – og om den møderet for advokater, der følger

heraf – behandles nærmere i afsnit 11.2.2 (for så vidt angår de konkurrenceretlige aspekter) og i afsnit 17.1.2 (for så vidt angår dets procesretlige indhold). Titelmonopolet fremgår af RPL § 120 og omtales i det følgende.

Titlers indhold og funktion: Ordet titel kommer fra latin (*titulus*, dvs. indskrift eller påskrift) og beskriver den præsentation, en person på forhånd angiver ved sin henvendelse til andre. Titlen rummer dermed en *forhåndskommunikation*, der signalerer, hvilke evner og egenskaber titelindehaveren besidder. At *titulere* nogen markerer en anerkendelse af de egenskaber, der gemmer sig i titlen, hvad enten titlen er nedarvet (som det fx gælder for adelstitler) eller erhvervet. Betydningen heraf gør sig ikke alene gældende i konkurrencen, men også i almenmenneskelig omgang. At der af disse grunde er behov for en retlig regulering af titler, mærkes fx ved de regler, der gælder om akademiske titler og om uddannelsesbetegnelser.

Historik: Advokatens historie kan bl.a. ses som en historie om, hvorledes forskellige titler kom og gik. Som nærmere udviklet i afsnit 2.2.3 knyttede den tidligste advokatregulering an til prokuratortitlen. Titelmonopolet blev tidligere understøttet af »vinkelskriverlovens« forbud mod markedsføring af juridiske ydelser, jf. lovens § 2 og 1. udgave af denne bog (2005), s. 456 ff. Denne begrænsning i ikke-advokaters mulighed for at gøre offentligheden bekendt med deres tjenesteydelser forsvandt den 1. juli 2006 med ikrafttrædelsen af lov om juridisk rådgivning.

RPL § 120: Ifølge RPL § 120 må personer, der ikke har beskikkelse som advokat, og personer, der er udelukket fra at udøve advokatvirksomhed, eller hvis ret hertil er ophørt i medfør af denne lov, ikke i forbindelse med forretningsforhold betegne sig som advokat eller benytte en anden betegnelse, der er egnet til forveksling hermed. En tilsvarende regulering gælder om brugen af titler, der supplerer advokattitlen. Ved Højesterets dom i *U 1963.123 H* antoges det fx, at en landsretssagfører, der havde møderet for Højesteret, ikke måtte betegne sig som »Advokat for Højesteret«. Dommen i *U 1986.639/2 H* stadfæster en bøde på 2.000 kr. til en advokat, der efter bortfald af møderet angav sig som mødeberettiget. *TfK 2017.80 Ø* dømmer en tidligere advokat for overtrædelse af RPL § 120 ved at have indleveret et processkrift til retten i en verserende retssag, hvori han havde betegnet sig som advokat, uanset at han måtte være bekendt med, at han efter at være erklæret konkurs ikke længere kunne udgive sig som sådan. At han efter gengivelsen i TfK gjorde gældende, at han ikke havde modtaget et brev, som Justitsmi-

nisteriet havde sendt ham med oplysning om, at hans ret til at udøve advokatvirksomhed var bortfaldet, kunne ikke medføre en anden vurdering.

Titelmonopolet modsvares af, at advokaten i kraft af sit praktiske virke som advokat løbende er underlagt tilsyn af advokatmyndighederne. Vil man have fordelen ved advokattitlen, må man tage det sure med det søde. Således siges det som anført udtrykkeligt i bestemmelsen, at forbuddet mod, at den advokat, der har deponeret sin beskikkelse i Justitsministeriet, betegner sig som advokat, gælder *i forbindelse med forretningsforhold*. Der er derfor intet til hinder for, at den pågældende i selvbiografisk sammenhæng (fx på et CV) henviser til sin advokatbeskikkelse, hvis blot det også fremgår, at den siden er deponeret eller frataget.

Titelmonopolet retter sig ikke alene mod brugen af selve advokattitlen, men også mod brug af titler, der kan forveksles hermed. *U 2004.2209 Ø* antog fx, at et anpartsselskab havde anvendt en forvekslelig betegnelse ved at optræde på internettet under betegnelsen »netvokat«. Det tiltalte selskab blev dog frifundet, idet såvel byretten som landsretten fandt, at RPL § 120 efter sin ordlyd alene vedrører personer. Der kunne ikke statueres identifikation i forhold til anpartsselskabets direktør og virksomhedsjurist, idet det ikke var bevist, at denne havde ydet rådgivning eller anden juridisk bistand via hjemmesiden.

11.2.2. Møderetsmonopolet

Indhold og funktion: Advokatens andet monopol er eneretten til at give møde som partsrepræsentant i retssager, det såkaldte møderetsmonopol (eller i daglig tale *mødemonopolet*). Denne eneret følger af RPL § 260, stk. 2-3, 5-7 og 9-10. At advokater har denne eneret, begrundes traditionelt med den vanskelighed, som er forbundet med at udføre opgaven korrekt, kombineret med den garanti for egnethed, som en advokatbeskikkelse giver, samt det forhold, at advokater er undergivet et lovanordnet tilsyn med deres virksomhed, jf. betænkning 1479/2006, s. 97, med henvisninger.

Mødemonopolet er det stærkeste, tilbageværende udtryk i dansk ret for, at advokaten varetager en position i retssystemet, hvis betydning rækker videre end hensynet til klienten. Tankegangen er, at det har væsentlig betydning for et retssamfund, at der gælder høje krav til leverandøren af den »åndelige føde«, der indgår i rettens afgørelse. Med (ene)ret følger også pligt: Det er netop mødemonopolet, der begrunder mange af de særlige pligter, der sikrer kvalitet, gennemsigtighed og uafhængighed omkring advokatens virke.

Udstrækning: Det har ofte (se hertil 1. udgave af denne bog, s. 455) været diskuteret, om mødemonopolet overhovedet var nødvendigt for at sikre denne kvalitetssikring. Møderetsmonopolet har bestået siden 1600-tallet og var ikke var genstand for særskilte overvejelser i forbindelse med retsplejelovens tilblivelse. I en årrække var det nærmest totalt. Ved den reform af advokatsektorens forhold, der skete ved lov nr. 520 af 6. juni 2007, blev mødemonopolet noget begrænset, idet der med virkning fra den 1. januar 2007. Dels blev der åbnet mulighed for, at ikke-advokater kunne indlevere betalingspåkrav, jf. RPL kap. 44 a, og give møde i småsager, jf. RPL kap. 40, og i utvistige udlægssager i fogedretten. Dels blev der indsat en arbejdsretlig mandatarbestemmelse, jf. RPL § 260, stk. 6.

> Med det erklærede formål at nedbringe det offentliges udgifter til advokatbistand til førelse af civile retssager bad Justitsministeriet i sommeren 2018 Retsplejerådet om en udtalelse om et udkast til lovforslag, hvorefter *offentlige myndigheder* ville kunne give møde ved ansatte, som var antaget med det formål at møde i retssager uden at være advokater. Efter at have konstateret, at en begrænsning af møderetsmonopolet med det angivne formål i sidste ende måtte bero på vurderinger af *politisk* karakter, anbefalede rådet at begrænse den påtænkte udvidelse til visse sagstyper i byretterne. Justitsministeren fremsatte i forlængelse heraf lovforslag L 74 FT 2018-19, 1. samling, hvor udvidelsen af adgangen for offentlige myndigheder til at møde i retssager ved egne ansatte var væsentligt beskåret. Under folketingsbehandlingen udgik denne del af lovforslaget efter kritiske høringssvar fra både advokatsiden og domstolene. Lovforslagets øvrige elementer (som ikke har betydning for denne konkrete problemstilling) blev vedtaget.

11.2.3. Særlige hverv

Foruden de førnævnte dele af lovgivningen, der direkte giver advokaten en særlig konkurrenceposition, kan andre lovregler efter omstændighederne påvirke advokatens stilling i konkurrencen:

Attestations- og autorisationsregulering: Som nævnt i afsnit 3.2.3 (attestationsregulering, se ligeledes afsnit 15.4) giver lovgivningen undertiden mulighed for, at advokater efter særlige regler kan indtage en særlig position i bestemte typer af retssags- eller forvaltningsprocesser. Blandt andre særligt kvalitetssikrede liberale erhverv udpeger reglerne advokater som (præsumptivt) troværdige til at indtage de nævnte positioner. Hvor sådanne regler findes, må det formodes, at lovgiveren udtømmende har gjort op med de konkurrenceretlige implikationer heraf.

Kuratorhverv: Det har fra tid til anden været diskuteret, om der består en *de facto* fortrinsstilling for advokater i relation til den udpegning som *kurator*, skifteretten skal foretage i medfør af KL § 107. Spørgsmålet er senest rejst i Konkurrence- og Forbrugerstyrelsens analyse af 14. januar 2021 »Konkurrencen i advokatbranchen«, se navnlig s. 227 ff. og resuméet s. 20 f. Selv om det i praksis næsten undtagelsesfrit er advokater, der udpeges som kuratorer, må det fremhæves, at bestemmelsen ingen krav opstiller til kurators erhvervs- eller uddannelsesmæssige baggrund. Ved udpegningen skal der alene lægges vægt på vedkommendes egnethed til at varetage hvervet og den pågældendes habilitet i den konkrete sag. I *U 2014.90 VLK* havde skifteretten fx afsat kurator, da det viste sig, at denne ikke – hvilket skifteretten havde antaget ved udpegningen – var advokat. Landsretten ophævede skifterettens kendelse.

I skifterettens beslutning om at udpege en kurator kan det meget vel tænkes, at den enkelte advokat kommer til kort. I *U 2001.476 VLK* havde skifteretten nægtet at udpege en advokat under henvisning til den pågældendes manglende rutine. Denne kendelse blev ganske vist ophævet, da denne helt generelle begrundelse ikke ansås for at være tilstrækkelig. Men havde skifteretten henvist til de hensyn, der bør inddrages i vurderingen (om boets omfang og beskaffenhed advokatens kvalifikationer og den almindelige tillid, han nyder blandt boets fordringshavere, kunne resultatet meget vel være fastholdt. Det er ved sjældne lejligheder forekommet, at der til behandlingen af meget store konkursboer (fx med store og igangværende virksomheder) udpeges kurateller med deltagelse også af ikke-advokater. Derimod er der vistnok kun enkeltstående eksempler på, at ikke-advokater er blevet udpeget som enekuratorer, og da kun hvor den pågældende kurator, som aktuelt var tilknyttet en »Big Four«-revisionsvirksomhed, tidligere havde praktiseret som konkursadvokat.

11.3. Markedsføring

11.3.1. Baggrund og formål

Problemstillingen: Advokaters frihed til at markedsføre sig har historisk navnlig angået muligheden for at kunne annoncere for advokatfirmaet. Gennem tiden har der bestået en betydelig skepsis herimod. Tanken har været, at advokatens annoncering og reklamering for egen virksomhed falder dårligt i tråd med i den værdighed, der omgiver advokatgerningen. Efter dette synspunkt er værdighed en kvalitet, der opnås i sig selv, og som derfor ikke behøver at blive udbasuneret

gennem anprisende markedsføringshandlinger. I England og Wales har det gennem generationer stort set været udelukket, at en *barrister* optrådte i offentlig sammenhæng under angivelse af titel. Derimod har det i Norden længe været antaget, at en vis form for annoncering kunne ske, uden at det gik ud over standens værdighed. Man har herved navnlig haft den nyetablerede advokat i tankerne.

Historik: Herhjemme har det gennem generationer kun været tilladt advokater at annoncere med henvisning til helt nødtørftige oplysninger, se herved *Axel H. Pedersen*: Indledning til advokatgerningen II (1963), s. 166 ff., og *Mogens Holm*: Milepæle og kilometersten. Et kvart århundrede af Advokatsamfundets historie som oplevet af Mogens Holm (1998), s. 85 ff., med udførlig omtale af det forløb, der førte til forbuddets ophævelse. Annoncer for advokater måtte kun indeholde advokatens navn (firmanavn), angivelse af efterfølgerforhold, stilling (titel), kontoradresse, kontortid (træffetid), telefonnummer og telegramadresse. De måtte kun være over én spalte og uden særlig indramning eller andet særligt udstyr. Der måtte kun annonceres i dagblade, distriktsblade og juridiske fagblade. I telefonbøger og vejviser måtte advokaten ikke fremhæve sig særligt, og han måtte ikke bruge specialistbetegnelser mv.

I løbet af 1970'erne kom der bl.a. fra advokatside stadigt stærkere reaktioner mod forbuddet. Medvirkende til dette pres var dels den praksisudvikling, der fandt sted i USA, dels den almindelige konkurrencetænkning: Det væsentligste argument til støtte for en liberalisering af reklameregler er det afsætningsøkonomiske, at en effektiv og lødig reklame fører til et gennemsigtigt marked med effektiv afsætning og heraf følgende optimering af prisdannelsen. Derfor var det ikke mindst konkurrencemyndighederne (det daværende Monopoltilsyn), der med støtte fra Forbrugerrådet førte an i diskussionen for en afskaffelse af reklameforbuddet.

Dereguleringen skete i to ryk. Den 13. juni 1986 vedtog Advokatrådet en deregulering, der alene lod forbuddet mod prisannoncering og mod benyttelse af specialistbetegnelser stå tilbage. Dette førte til en betydelig nævnspraksis om grænseområderne. Den sidste deregulering fandt sted, efter at Konkurrenceankenævnet ved kendelse af 27. juni 1996 havde ophævet de tilbageværende salærtakster og reklameforbud.

I de senere år er viften af markedsføringsinstrumenter, som advokater benytter sig af, blevet bredt ud, til dels som et element i den øgede vægt, som advokatfirmaer i dag lægger på relationsskabelse og -vedligeholdelse i forhold til deres klienter. Det kan dreje sig om *benefits*, der naturligt kan opfattes som en form for

gratisydelser eller kvantumsrabat, fx afholdelse af kurser af faglig betydning for deltagerne. Også foranstaltninger, som er uden forbindelse til parternes faglige relation, som fx deltagelse i arrangementer af forskellig art (koncerter, golf, jagt, motorløb og sportskampe mv.), ses undertiden.

Hvis sådanne arrangementer ikke indeholder et fagligt eller forretningsmæssigt batteri, kan det være vanskeligt for arrangøren at forsvare udgiften hertil skattemæssigt, ligesom deltageren i så fald vil blive indkomstbeskattet af den hermed opnåede formuefordel. Derfor ses arrangementer af denne art ofte ledsaget af faglige indlæg mv. Offentligt ansatte vil i alle tilfælde være afskåret fra at deltage vederlagsfrit i arrangementer (fx jagt- eller ferierejser eller koncerter), som intet fagligt indhold rummer, jf. STRFL § 144.

Grænsen mellem aktiviteter, der er et *naturligt led* i opbygning og vedligeholdelse af klientrelationen, og aktiviteter, der kan lede tanken hen på retsstridige forhold (fx returkommission), kan i særlige tilfælde være vanskelig at drage. For offentlige klienter er retsstillingen klar: I medfør af STRFL § 144 straffes den, der i udøvelse af dansk, udenlandsk eller international offentlig tjeneste eller hverv uberettiget modtager, fordrer eller lader sig tilsige en gave eller anden fordel, med bøde eller fængsel indtil 6 år. Det siger sig selv, at en advokat må afholde sig fra at medvirke til sådanne overtrædelser. Dette udelukker imidlertid ikke, at offentlige klienter vil kunne inviteres til at sende relevante medarbejdere til faglige arrangementer eller kurser, uanset at de ikke afkræves markedspris for medarbejdernes deltagelse. I private forhold kan STRFL § 299, stk. 2, efter omstændighederne komme på tale. Denne sjældent anvendte bestemmelse straffer den, som ved varetagelse af en andens formueanliggender for sig selv eller andre på pligtstridig måde modtager, fordrer eller lader sig tilsige gave eller anden fordel, såvel som den, der yder, lover eller tilbyder en sådan gave eller anden fordel.

En række advokatfirmaer har for at skærpe opmærksomheden på disse forhold udarbejdet interne adfærdskodekser, som opstiller retningslinjer for, i hvilket omfang og under hvilke omstændigheder medarbejderne kan give eller modtage sådanne ydelser. Overholdelsen af den slags kodekser tjener også til at understøtte den interesse, som udenlandske klienter vil have i at efterleve hjemlandets forpligtelser til at undgå medvirken til korruption.

Et eksempel herpå er *the U.S. Foreign Corrupt Practices Act*, se 15 U.S.C. sections 78dd-1, et seq. Loven omfatter ikke alene handlinger begået i USA, men også handlinger begået uden for USA af amerikanske virksomheder og personer, samt handlinger begået af virksomheder, der er børsnoteret i USA. Reglerne omfatter også ikke-amerikanske parter, der yder medvirken til overtrædelser af loven i form af

»[...] use of the mails or any means or instrumentality of interstate commerce corruptly in furtherance of an offer, payment, promise to pay, or authorization of the payment of any money, or offer, gift, promise to give, or authorization of the giving of anything of value [...]«, jf. nærmere Section 78dd-1. Loven er tilgængelig på <www.justice.gov/criminal-fraud/foreign-corrupt-practices-act>, hvor man bl.a. finder en uofficiel dansk oversættelse af den.

Forsvarergaver: På et enkelt område er der opstillet et egentligt forbud mod advokaters markedsføring. Ifølge RPL § 126, stk. 6, må advokater, der fungerer som forsvarsadvokater, ikke give gaver til deres klienter i sagen, dvs. personer, for hvem advokaten fungerer som forsvarer, eller disses nærtstående, jf. herom FT 2018-19, 1. samling, L 18, s. 7. At indføre sådanne specifikke adfærdsregler ad lovgivningsvejen kan give anledning til principielle overvejelser, jf. bemærkningerne s. 92.

Forbuddet kan føres tilbage til den praksis, der blev fastlagt ved *ANK af 28. maj 2014*, sagsnr. 2013-3107, *ANK af 28. maj 2014*, sagsnr. 2013-3176, og *ANK af 28. maj 2014*, sagsnr. 2014-460. Her fastslog Advokatnævnet, at en forsvarsadvokats udlevering af visitkort, hue, kasket og T-shirt med advokatfirmaets logo, en kalender og en pakke cigaretter *ikke* var i strid med god advokatskik som (forsøg på) klientfiskeri. Efter denne praksis fortsatte nogle forsvarsadvokater med at markedsføre sig over for indsatte i fængsler eller arresthuse ved at uddele reklametøj og i enkelte tilfælde gaver af stor værdi med det formål at hverve indsatte som deres klienter. Forbuddet blev herefter indsat ved lov nr. 1540 af 18. december 2018, jf. FT 2018-19, 1. samling, L 18 s. 7.

I forhold til potentielle klienter indeholder AER nu i art. 4, stk. 2, et forbud mod, at advokater »gennem markedsføringstiltag i Kriminalforsorgens institutioner, institutioner for ungdomskriminelle, asylcentre og lignende søge[r] at påvirke de indsattes eller beboernes valg af advokat«.

11.3.2. Gældende ret

Udgangspunktet: Den eneste generelle begrænsning, der i dag gælder for advokaters markedsføring, fremgår af de almindelige markedsføringsretlige regler, således som de navnlig kommer til udtryk i MFL kap. 2. Disse regler har fx betydning ved vildledende prisangivelser, jf. fx *ANK af 19. april 1999*, trykt i Advokaten 2/2000, Kendelser, s. 1 (en advokats angivelse af, at han som et åbningstilbud gav »50 % RABAT på vores normale salær«, fandtes, da der ikke var angivet noget sammenligningsgrundlag, urimeligt mangelfuld og dermed i strid med god

advokatskik). Ligeledes finder de anvendelse i vurderingen af retmæssigheden af udsagn om andre bistandsydere. Se herved i det hele afsnit 3.2.2, bl.a. med omtale af *FED 2000.1582 SH*. I det følgende omtales nogle særlige aspekter af denne regulering, der præges af de særlige advokatretlige hensyn.

»Markedsføring«? For at kunne anvende markedsføringslovens regler skal advokaten have søgt at *markedsføre* sig eller sit firma. At han gør det, ligger som regel klart, når der er tale om reklame i sædvanlig forstand, fx indrykning af annoncer mv. Men undertiden er en markedsføring skjult i en ytring af anden art, fx når advokaten træder frem for offentligheden på sociale medier, i radio eller tv eller ved et offentligt møde for at markere et synspunkt el.lign. I det omfang en sådan kommunikation er bestemt af den sammenhæng (mødet, radioudsendelsen osv.), der begrunder advokatens tilstedeværelse, gælder reglerne i MFL ikke.

Referencer: God advokatskik tilsiger, at advokater ikke markedsfører sig ved hjælp af deres klienter uden disses samtykke. Da en sådan markedsføring vil kompromittere fortrolige oplysninger, kræves klientens samtykke hertil. I praksis indhentes sådanne samtykker ofte ikke i tilfælde, hvor oplysninger om opdraget i forvejen er offentliggjort, fx i forbindelse med en større virksomhedsoverdragelse. Der findes vistnok ingen (trykt) nævnspraksis, hvor klienter har gjort gældende, at den slags markedsføringsoplysninger udgør fortrolighedsbrud. Heri kan ligge et argument for, at der foreligger en anerkendt praksis på området. Denne mulige anerkendelse kan dog ikke binde den klient, der måtte føle sig forulempet ved uden samtykke at blive omtalt i en sådan reference. Om angivelse af referencer i forbindelse med afgivelse af tilbud på fx offentlige udbud se afsnit 9.2.2.

I visse tilfælde kan det være i strid med god advokatskik, at advokaten *søger* at indhente samtykke til at offentliggøre en fortrolig oplysning. Et eksempel herpå kunne være oplysninger om stærkt følsomme oplysninger om detaljerne for en alvorlig personforbrydelse, som advokaten nu ønsker at omtale i et litterært arbejde (fx en selvbiografi). Som anført s. 372 kan et sådant spørgsmål rumme et ubehageligt pres mod den klient, der for det første måske føler sig i en slags taknemmelighedsgæld til advokaten, og som for det andet kan have svært ved at overskue konsekvenserne af samtykket.

Klienttilfredshedsundersøgelser: Det er af væsentlig betydning for advokatfirmaer – som for alle, der lever af at afsætte ydelser – hvordan kunderne *opfatter* både fir-

maet, dets partnere og medarbejdere og de leverede ydelser mv. Et sådant *feedback* vil ofte blive meddelt som en naturlig del af klientsamarbejdet. Det er i stigende grad almindeligt, at advokater indhenter klienters feedback, *uden* at dette sker som led i håndteringen af et konkret sagsforhold. For at sikre oprigtige svar foretages sådanne klienttilfredshedsmålinger hyppigt gennem en tredjepart, fx et marketingbureau. Sådanne bureauer kan dog kun modtage de nødvendige klientdata, hvis klienten med kendskab til de relevante omstændigheder »før eller senest samtidig med, at oplysninger videregives, har givet udtrykkeligt samtykke til, at dette sker«, jf. *Advokatrådets Responsumudvalgs responsum af 11. november 2015*, sagsnr. 2015-3056.

Poseringer mv.: Ingen regel i dansk ret forbyder advokater at optræde i kappe eller på anden måde at posere på fotos eller i videooptagelser. Den eneste grænse drages af RPL § 32, stk. 1, der forbyder al optagelse eller transmission af billeder og lyd under retsmøder, medmindre retten »undtagelsesvis« tillader dette – i givet fald skal personer, der afgiver forklaring under retsmødet, gøres bekendt med, at der optages billeder og lyd, jf. stk. 2. Samme bestemmelses stk. 3 forbyder billedoptagelse *i* rettens bygninger, medmindre retten giver tilladelse dertil. Hensigten med disse regler er at skabe ro og værdighed om retssagen. Endelig fastslår stk. 4, at billedoptagelse *uden for* rettens bygninger af sigtede, tiltalte og vidner, der er på vej til eller fra et retsmøde i en straffesag, er forbudt, medmindre den pågældende har samtykket i optagelsen. Skal advokaten posere foran kameraet i forbindelse med behandlingen af en sag, bør han derfor lade billedet optage foran retsbygningen eller på en helt anden lokalitet.

Særregulering: Særlige markedsføringsregler gælder efter omstændighederne, når advokaten markedsfører andet end advokatydelser. Således følger det af AER art. 26, at advokater, som uden for deres advokatvirksomhed i erhvervsmæssigt øjemed driver anden virksomhed, der af kunderne kan forveksles med advokatvirksomhed, af egen drift skal oplyse kunderne om, at virksomheden ikke driver advokatvirksomhed og dermed ikke er omfattet af reglerne for advokatvirksomhed, og at virksomheden ikke er underlagt Advokatrådets tilsyn. Som anført s. 540 f. blev bestemmelsen indført i AER i 2019 efter sammenbruddet i sommeren 2015 i et mellemstort københavnsk advokatfirma, som havde påført en række af sine klienter store tab ved strafbare handlinger begået i et sådant ikke-advokatselskab under omstændigheder, hvor det måtte stå uklart for klienterne, i hvilket omfang de modtog bistand fra det andet selskab eller advokatselskabet.

Specialistbetegnelser: Indtil den regelændring, der fandt sted i 1998, var det som allerede nævnt i strid med god advokatskik at anvende specialistbetegnelser. Med ophævelsen af dette forbud blev det tilladt for advokater at markedsføre sig med særlig fokus på en eller flere juridiske specialer.

Dermed er der dog ikke givet frit slag med hensyn til at anvende betegnelser, der giver indtryk af, at advokaten besidder en særlig specialistanerkendelse. Der må være realiteter bag. Dette må fx antages at være tilfældet, når advokaten er tilsluttet en kvalitetssikrende og -kontrollerende specialforening (fx Danske IT-advokater, Danske BOLIGadvokater eller Danske INKASSOadvokater) og markedsfører sig under anvendelse af det logo og de kvalitetsregler, der gælder for den pågældende forening. Som anført i afsnit 3.6.2 stiller disse specialforeninger ofte kun kvantitative krav som betingelse for certificering mv., fx således at advokaten skal koncentrere hovedparten af sit virke om en bestemt sagstype. I lyset af denne praksis må det formentlig være tilladt advokaten at betegne sig som »specialist« i relation til andre særlige sagsområder, som advokaten kan dokumentere et tilsvarende fokus på.

Krydsmarkedsføring: Fraværet af særlige forbud mod advokaters markedsføring betyder bl.a., at der principielt intet er til hinder for, at advokaten benytter sin markedsføring til også at markedsføre andre firmaer, fx andre advokater, pengeinstitutter eller ejendomsmæglerfirmaer. Dette kan fx ske gennem advokatfirmaets tilstedeværelse på internettet, i form af linking mv.

AER: Trods den almindelige liberalisering af advokaternes adgang til at markedsføre indeholder AER en række særregler, der direkte griber ind i advokatens markedsføring. Væsentligst er her reglerne om *navn* mv., se hertil afsnit 12.2.2-12.2.4. Disse særregler kan på den ene side betragtes som særlige advokatetiske regler, men på den anden side også som en udmøntning af retlige principper, der i forvejen findes andre steder i retssystemet.

Direct mailing: Advokater er underlagt det almindelige forbud mod fremsendelse af uopfordret elektronisk mail, der følger af MFL § 10, samt den særlige pligt til at foretage afværgende opslag i »Robinson-listen«, der følger af samme bestemmelse. Derimod gælder der ikke yderligere begrænsninger i advokaters adgang til at gøre brug af en sådan reklameform.

11.3.3. Internetmarkedsføring

Potentialet: Det er velkendt, at internetmarkedsføring i dag udgør en af de mest effektive måder til uden større omkostninger at nå store markedssegmenter. Mediet er til rådighed døgnet rundt. Det giver gode muligheder for at opdatere information. Klienter og andre besøgende kan tilmelde sig særlige tjenesteydelser, som fx nyhedsservices, adgang til paradigmasamlinger, brevkasseråd mv. Og der findes (endnu) ingen internationale regler, der lægger begrænsninger i den frihed, advokatfirmaer har for at gøre brug af dette medie. Allerede i Advokaten 10/2000, s. 220 f., fremlægger *Henrik Rothe & Christian Lundblad* en vejledning om advokaters brug af internettet med 10 praktiske råd, som fortsat har gyldighed.

Det kan give anledning til tvivl, om et advokatfirma, der gør brug af internetmarkedsføring, dermed etablerer juridiske opdrag i forhold til det klientel, der anvender den netbaserede tjeneste. Som nærmere uddybet i afsnit 4.3.2 kræves hertil som udgangspunkt, at advokaten har signaleret en vilje til at påtage sig pligter i opdraget. Det retsforhold, der skabes ved det tilfældige besøg på en hjemmeside, opfylder i almindelighed kun dette krav, hvis der indgås en formueretligt forpligtende aftale med heraf følgende betalingspligt. Det forhold, at en besøgende er tilmeldt en gratis nyhedstjeneste eller på anden måde har givet sig til kende over for advokatfirmaet, skaber derfor ikke et opdrag, medmindre der indgås udtrykkelig aftale herom. Skulle man antage, at advokatens internetmarkedsføring generelt frembragte advokatopdrag over for de enkelte modtagere af hans digitale meddelelser mv. ville advokaten skulle iagttage forbrugeraftalelovens – ganske omfattende – regler om informationspligter over for forbrugere ved fjernsalg, jf. forbrugeraftalelovens §§ 8-13 og hertil *Susanne Karstoft*: Forbrugeraftaleloven (2018), s. 283 ff.

E-handelsloven: Advokatfirmaers hjemmesider vil normalt ikke rumme en markedsføringshandling, der er omfattet af reglerne i e-handelsloven. Dette følger af definitionen i lovens § 2, nr. 1, hvorefter begrebet »informationssamfundstjeneste« omfatter enhver tjeneste, der har et kommercielt sigte, og som leveres online (ad elektronisk vej over en vis distance) på individuel anmodning fra en tjenestemodtager. Hvis hjemmesiden giver aktuelle eller potentielle klienter muligheder for at søge svar på konkrete spørgsmål eller hente dokumenteksempler, vil lovens regler derimod finde anvendelse pga. den heri liggende individuelle anmodning.

Loven undtager i § 1, nr. 4, *notarvirksomhed* eller lignende virksomhed, der er forbundet med udøvelse af offentlig myndighed. Bestemmelsen stammer fra direktivet, der hermed har haft sigte på de notarprofessioner, der findes i det øvrige Europa, se herved afsnit 1.5.4. I Danmark må denne undtagelse formentlig antages at omfatte den del af advokatfirmaets virksomhed, der udfolder en offentligretlig kompetence, herunder hvervet som autoriseret bobestyrer. Bestemmelsens nr. 5 undtager dernæst repræsentation af klienter i retten. Herved forstås selve de handlinger, hvorved en advokat optræder i retten, fx ved udveksling af processkrifter ad elektronisk vej. Meningen har ikke været over en bred kam at undtage advokatydelser fra lovens krav. Se hertil *Susanne Karstoft*: E-handelsloven (2021), s. 33.

Lovens § 7, nr. 1-4, pålægger advokatfirmaer, der leverer informationssamfundstjenester (fx på nettet), at give oplysninger om tjenesteyderens navn, den fysiske adresse, hvor tjenesteyderen er etableret, e-postadresse og eventuelt postadresse og andre oplysninger om tjenesteyderen, som gør det muligt at kontakte og kommunikere med tjenesteyderen, samt CVR-nummeret, hvis tjenesteyderen er registreret i Det Centrale Virksomhedsregister.

Ligeledes pålægger § 7, stk. 1, nr. 5, den e-handelsdrivende advokat at give oplysning om sit tilhørsforhold til eventuelle godkendelsesordninger, herunder den relevante tilsynsmyndighed. Det følger heraf, at alle advokater, der optræder på nettet, skal angive muligheden for at rejse klage ved Advokatnævnet.

Fordi advokatprofessionen er et lovreguleret erhverv, pålægger e-handelslovens § 7, stk. 2, desuden advokaten at give oplysning om enhver brancheorganisation eller lignende. Selv om Det Danske Advokatsamfund med 2007-ændringen ikke længere anses som en forening med medlemspligt, men som et samfund oprettet ved lov, må bestemmelsens henvisning til noget »lignende« opfattes sådan, at der også skal henvises hertil. Bestemmelsen tilsigter at oplyse en almenhed, der ikke formodes at kende retsplejelovens nærmere regler herom. Er advokatfirmaet tilsluttet brancheforeningen Danske Advokater og eventuelt en af dennes specialforeninger (fx Danske INKASSOadvokater), skal advokaten angive dette tilhørsforhold.

Andre oplysninger: Endelig skal advokaten give oplysning om sin erhvervsbetegnelse (»advokat«); en oplysning, som i sagens natur allerede vil være meddelt, i og med at advokatfirmaet markedsfører sig som sådant. I den forbindelse skal han også henvise til »de faglige regler, der gælder for det lovregulerede erhverv«, dvs. for alle praktiske formål AER, og hvorledes der kan opnås adgang til disse

regelsæt. Oplysningerne skal være let tilgængelige og vedvarende. Dette krav er opfyldt, hvis oplysningerne uden videre kan bringes frem ved enkle søgninger på hjemmesiden.

E-handelslovens regler er afspejlet i AER kap. 6 om advokatens almene oplysningspligter (der ikke er begrænset til advokatfirmaer, der markedsfører sig via en hjemmeside, men som – i lighed med AER i øvrigt – gælder for alle advokater). Se herom afsnit 12.2.3.

Sociale medier: En stor del af den digitale informationsudveksling sker i dag via sociale medier (såkaldte *SoMe*), som fx Facebook, Instagram, LinkedIn og Twitter. Modsat den kommunikationsudveksling, der sker via hjemmesider, kendetegnes de sociale medier ved ofte at involvere en løbende dialog mellem brugeren af mediet og dennes følgere. Brugeren opretter en såkaldt profil, som typisk viser hans (bruger)navn, et billede og en tekst, der kort præsenterer brugeren. Nogle dele af profilen kan være åbne for almenheden, mens andre kan være reserveret alle eller særligt udvalgte følgere.

Profilen minder på nogle punkter om en hjemmeside, men sammenlignet med traditionelle hjemmesider kendetegnes de sociale medier ved en høj grad af dynamik. Mange brugere lægger løbende oplysninger ud, som omverdenen straks orienteres om via såkaldte *feeds*. Indholdet kan spænde fra helt private anliggender (af typen »Se den kage, jeg lige har bagt!«) og til formelle orienteringer (som når offentlige myndigheder udsender information til offentligheden på den måde). Oplysningerne kan være i form af fotos, film, tekst, links eller kombinationer heraf. Profilen kan også rumme indhold »delt« fra andre brugeres profiler. Det kendetegner kommunikationen via sociale medier, at den nævnte dialog mellem brugeren og følgeren ofte markerer tilslutning eller afstandtagen til noget.

Også mange advokater og advokatfirmaer er synlige i profiler på sociale medier.

Er det *advokatfirmaet*, der har oprettet profilen, gælder de almindelige regler om internetmarkedsføring. Den yderligere dimension, som relationen til følgerne indebærer, gør ingen særlig forandring heri. Ved at melde sig som »følger« har man fx givet »forudgående samtykke« til at modtage det indhold i sit *feed*, som brugeren udsender, hvorved kravet herom i MFL § 10 er iagttaget. Inden for de rammer, der gælder i medfør af den almindelige diskriminationsregulering, står det også advokatfirmaerne frit, hvilke følgere de vil give adgang til profilen. I det omfang følgerne lægger kommentarer eller anden information op på profilen,

gælder de almindelige regler i e-handelsloven om advokatfirmaets pligt til at redigere i denne information.

En advokat, der som *privatperson* gør sig synlig via en SoMe-profil, kan som udgangspunkt kommunikere lige så frit som andre privatpersoner. Så længe denne kommunikation ikke omhandler »forretningsforhold eller andre forhold af økonomisk art«, sætter heller ikke RPL § 126, stk. 4, begrænsninger heri. Undertiden kan der dog opstå spørgsmål om, hvorvidt en privat profil i realiteten indeholder skjult reklame i strid med MFL § 6. Ifølge denne bestemmelses stk. 4 skal en erhvervsdrivende klart oplyse »den kommercielle hensigt med enhver form for handelspraksis, herunder reklame«. Det kan ikke udelukkes, at bestemmelsen kan anvendes på advokaters private SoMe-profiler, hvis antallet af brugere er så omfattende, at det på forhånd må ligge klart, at advokaten ingen personlig relation har til dem alle, og hvis indholdet af profilen i det væsentlige består i at omtale hovedpersonens faglige fortræffeligheder. Der foreligger dog ingen praksis herom.

11.3.4. International markedsføring

Som anført i indledningen til afsnit 11.3.1 er der – og har der historisk været –stor forskel i den frihed, der gælder for advokaters markedsføring i forskellige retsordninger. Disse forskelle har tidligere (hvor de internationale opdrag har udgjort en relativt mindre del af advokatens samlede sagsmængde) spillet en mindre rolle for advokatens hjemlige markedsføring. Men i takt med fremkomsten af et internationalt klientmarked er der opstået et stadigt større ønske blandt navnlig større advokatfirmaer om at markedsføre sig internationalt.

CCBE: De forskelle, der består mellem sådanne nationale eller regionale forskrifter, er i et vist omfang søgt udjævnet gennem CCBE's regler om god advokatskik i EU. Pkt. 2.6.1 giver en advokat ret til at »oplyse offentligheden om sine tjenesteydelser, forudsat at oplysningerne er præcise og ikke vildledende og respekterer fortrolighedsforpligtelsen og andre af advokatstandens grundværdier«.

Transnational regulering: Som følge af de særregler, der gælder for de enkelte advokatsammenslutninger i hver enkelt jurisdiktion (og ofte flere i hvert land), kan internetmarkedsføring være forbundet med såvel retlige som professionsetiske problemer. Navnlig vil et advokatfirma ofte støde på flere retlige begrænsninger, når det markedsfører sig i et globalt medium (som internettet), fordi man dermed

kan tænkes at krænke forskellige nationale markedsføringsregler mv. Dette problem knytter sig først og fremmest til den markedsføring, der sker via hjemmesider affattet på engelsk, og det har primært betydning, når sådanne hjemmesider optræder under et generisk topdomæne (fx .com eller .eu) eller et semi-generisk (fx .nu).

11.4. Konkurrenceregulering

11.4.1. Udgangspunktet

Historik: Advokatvirksomhed er underkastet den almindelige konkurrenceretlige regulering, der gælder i medfør af den danske konkurrencelov og de EU-konkurrenceretlige regler om erhvervsvirksomhed.

> Konkurrencestyrelsen har ved forskellige lejligheder beskæftiget sig med de aftaler og vedtagelser, der tidligere har været indgået i regi af Advokatsamfundet og andre liberale erhverv. I perioden 1992-1997 ophævede Konkurrencerådet en række private ordninger for advokatprofessionen, herunder om vejledende honorarregler og om restriktioner i adgangen til at markedsføre forskellige hverv. De nævnte initiativer skete i henhold til den konkurrencelov, der var gældende før 1998, og som i modsætning til den nugældende ikke indeholdt hjemmel til at udstede påbud mod konkurrencebegrænsende foranstaltninger. På grundlag af den gældende, stærkere, konkurrenceregulering har man nu fokus på andre aspekter af erhvervets regulering, herunder de gældende uddannelseskrav (fx kravet om en advokatfuldmægtigs praktiske virke i et advokatfirma), der således anses for en cementering af branchens sædvaner. Se hertil senest Konkurrenceredegørelse 2004, s. 115 ff. Spørgsmålet behandles ikke i Konkurrence- og Forbrugerstyrelsens rapport af 14. januar 2021.

Den konkurrenceretlige regulering af advokatvirksomheden præges af det pres, der i disse år rettes mod rammebetingelserne for udøvelse af advokatvirksomhed. Hvor dele af reguleringen (fx reglerne om klagesagsbehandling) hviler på et rent *forvaltningsretligt* grundlag, jf. RPL kap. 15 a og 15 b, hviler andre dele i højere grad på et *foreningsretligt*, om end lovreguleret, grundlag. Hertil hører reglerne i RPL kap. 15 om Advokatsamfundets virksomhed og om Advokatnævnets nedsættelse. Denne blandingsregulering har betydning for den konkurrenceretlige bedømmelse, navnlig i EU-retlige og EU-retspolitiske sammenhænge.

Konkurrenceloven: Dansk konkurrenceret indtager en historisk reservation over for konkurrencebegrænsninger, der hviler på et rent offentligretligt grundlag, og som ikke i kraft af denne regulering reelt indebærer en slags statsstøttevirksomhed. Således følger det af konkurrencelovens § 2, stk. 2, at reglerne i lovens kap. 2 og 3 ikke gælder, hvis en konkurrencebegrænsning er en direkte eller nødvendig følge af offentlig regulering.

På grundlag af denne bestemmelse har Konkurrencestyrelsen, som omtalt i Advokaten 6/2001, s. 131, udvist tilbageholdenhed over for konkurrencemæssige vedtagelser, der kan siges at følge af den lovhjemlede generalklausul om god advokatskik i RPL § 126, stk. 1. I den pågældende sag var der rejst spørgsmål om, hvorvidt AER's dagældende absolutte forbud mod *pactum de quota litis* (se hertil afsnit 8.3.5) stred mod konkurrencelovens forbud mod konkurrencebegrænsende aftaler. Konkurrencestyrelsen undlod at foretage sig videre, efter at Justitsministeriet havde udtalt, at det nævnte forbud hviler på anerkendelsesværdige hensyn, der med rette kan indfortolkes i begrebet »god advokatskik«.

Styrelsen tog imidlertid på ny spørgsmålet op i sin rapport af 14. januar 2021, hvor forbuddet blev foreslået ophævet. AER indeholder ikke længere et ubetinget forbud rettet direkte mod *pactum de quota litis*, men – i art. 57 – et generelt forbud mod, at en advokat indgår aftale mcd klienter eller andre om, at advokatens honorar skal fastsættes på en made, som kan påvirke advokatens uafhængighed under udførelse af hvervet. Se nærmere afsnit 19.3.6 og 19.3.7.

EU-retten: En tilsvarende reservation over for offentligretlige virksomheders adfærd følger ikke udtrykkeligt af TEUF art. 101. Derimod følger det af EU-Domstolens praksis, at begrebet »virksomhed« i artiklens forstand omfatter enhver enhed, som udøver økonomisk virksomhed, uanset denne enheds retlige status og finansieringsmåde, jf. nærmere straks nedenfor i afsnit 11.4.2.

11.4.2. Vertikale aftaler mv.

TEF art. 101: Ifølge TEUF art. 101, stk. 1, er alle *aftaler mellem virksomheder*, alle *vedtagelser* inden for sammenslutninger af virksomheder og alle former for *samordnet praksis*, der kan påvirke handelen mellem medlemsstater, og som har til formål eller til følge at hindre, begrænse eller fordreje konkurrencen inden for fællesmarkedet, uforenelige med fællesmarkedet og forbudt. I tilknytning til denne generalklausul opstiller art. 101, stk. 2, en liste over de såkaldte *hardcore*-vilkår, der almindeligvis vil blive betragtet som konkurrenceskadelige.

Advokaters sammenslutninger: Tager man de konkurrenceretlige briller på, og kun dem, kan der argumenteres for, at de vedtagelser, der inden for en advokatsammenslutning pålægger dennes medlemmer at agere på en bestemt måde over for markedet (klienterne), kan hindre, begrænse eller fordreje konkurrencen. I Danmark ville denne kritik primært skulle rettes mod de vedtagelser, der udmønter sig i advokatvedtægten, der er den eneste retligt forpligtende retsregel, Advokatsamfundet har fastsat. Denne vedtægt, der er godkendt af Justitsministeriet, indeholder dog ingen af de forskrifter, der almindeligvis fremholdes som særligt konkurrencehæmmende på markedet for juridisk rådgivning.

Wouters-sagen: Problemstillingen belyses ved *EU-Domstolens dom af 19. februar 2000* i sag C-309/99, *Wouters*, om det hollandske advokatsamfunds regeludstedelse, se hertil *Christian Bergqvist*: Konkurrenceretten (2019), s. 49 f., 58 ff. og 253 ff. Domstolen fastslog, at advokatsamfundet måtte anses for en »sammenslutning af virksomheder«, når det udstedte regler, der ikke typisk hørte under offentlig myndighed, og som regulerede et erhverv, hvis udøvelse i øvrigt måtte anses for en økonomisk virksomhed. Domstolen lagde endvidere vægt på, at advokatsamfundet ganske vist var undergivet en offentlig *regulering*, men at det ikke ved sin regeludstedelse var bundet til at tage hensyn til kriterier dikteret af offentlige *interesser*. De udstedte regler måtte derfor tilskrives advokatsamfundet selv og kunne ikke anses for udøvelse af offentlig myndighed. Selv om advokatsamfundet var en sammenslutning af virksomheder, var det ikke i sig selv en »virksomhed« i konkurrencereglernes forstand, og dets vedtagelse af kollegiale regler kunne derfor ikke udgøre en overtrædelse af (nu) TEUF art. 102 (der ikke gælder for adfærd udvist af »sammenslutninger af virksomheder«).

Domstolen fastslog herefter på grundlag af en detaljeret analyse, at advokatsamfundets forbud mod »integrerede samarbejder« mellem advokat- og revisionsvirksomheder ganske vist principielt måtte anses for konkurrencebegrænsende, men at det ikke gik videre, end hvad der var nødvendigt for at sikre, at advokatvirksomhed blev udøvet i overensstemmelse med »god advokatskik«. Herefter fandtes reglen ikke at være i strid med (nu) TEUF art. 101, stk. 1. Domstolen lagde vægt på, at det ved anvendelsen af (nu) TEUF art. 101, stk. 1, på en konkret sag skal tages i betragtning, i hvilken overordnet sammenhæng aftalen indgår og har virkninger, og herunder særligt, hvilke mål der søges nået med aftalen. I det konkrete tilfælde hang disse mål sammen med nødvendigheden af at fastsætte regler om organisationstilknytning, kvalifikationer, faglig etik, kontrol og ansvar, som gav klienterne den nødvendige garanti for advokatens vandel og erfaring og

for en ordnet retspleje. Årsagen til, at der ikke forelå en aftale omfattet af art. 101, var, at de konkurrencebegrænsende virkninger var »uadskilleligt forbundne« med opfyldelsen af de nævnte mål.

Omvendt fandt Domstolen i sin *dom af 19. februar 2002* i sag C-35/99, *Arduino*, at den italienske advokatlovgivning ikke kunne betragtes som en »aftale[r] mellem virksomheder« i medfør af (nu) art. 101, selv om den indebar, at det vederlag, advokater måtte oppebære, fastsættes efter en indstilling fra det italienske advokatsamfund. Dommens betydning for danske forhold er begrænset, da vi for længst har ophævet de faste advokatsalærer. Se ligeledes *Domstolens kendelse af 17. februar 2005* i sag C-250/03, *Mauri*.

Særligt om AER: Om man i lyset af *Wouters*-sagen vil betragte AER – der jo ikke er umiddelbart forpligtende som retsregel – som en »samordnet praksis«, er tvivlsomt. Afgørende herfor må være, hvordan Advokatnævnet vælger at fastslå standarden for »god advokatskik« i relation til det eller de temaer, der kan tænkes at have en konkurrenceforstyrrende indvirkning. En vis margin må der utvivlsomt overlades for sådanne reguleringsbestræbelser, så længe de er sagligt forankret i ønsket om at opnå kvalitet og uafhængighed i advokatrådgivningen. I *Wouters* blev det lagt til grund, at de konkurrencebegrænsninger, der fulgte af de hollandske advokatregler (i sagen forbuddet mod MDP), var nødvendige til sikring af, at advokathvervet udøves korrekt i henhold til den ordning, som erhvervet er underlagt i den pågældende medlemsstat på trods af de konkurrencebegrænsende virkninger, »som er uadskilleligt forbundne med bestemmelserne«.

Klientfiskeri: En særlig problemstilling knytter sig til den konkurrenceretlige betydning af det forbud, som tidligere var udtrykt i AER (se AER 2019 pkt. 8.2) om såkaldt klientfiskeri. I *ANK af 30. maj 2018*, sagsnr. 2017-1906, fastslog Advokatnævnet, at en advokat, der på opfordring af nogle tidligere klienters revisor havde afgivet et prisoverslag på en opgave, hvortil klienterne havde antaget en anden advokat, havde handlet i strid med denne bestemmelse (og dermed med god advokatskik). Spørgsmålet blev taget op i Konkurrence- og Forbrugerstyrelsens rapport af 14. januar 2021 om Konkurrencen i Advokatbranchen, se s. 18 f., 101 f., 143 f. og 282 f., med henblik på en afskaffelse af dette forbud.

AER indeholder i sin 2022-udgave ingen bestemmelse svarende til den hidtidige AER pkt. 8.2, men kun – i art. 4, stk. 2 – et forbud mod, uopfordret at foretage handlinger, der har til formål eller er egnede til at påvirke en forbrugers valg af advokat i en konkret sag. Det er nærliggende at opfatte dette således, at det er

Advokatrådets opfattelse, at tiden var løbet fra et – laugspræget – generelt forbud. Se om AER art. 4, stk. 2, afsnit 11.3.1.

11.4.3. Fusionskontrol

Markedet for juridisk rådgivning har inden for visse sagssegmenter nået en sådan globalisering, at der er vokset meget omfattende advokatfirmaer frem. Se hertil afsnit 1.1.3, navnlig punkt 6-8. Selv om mange af disse store advokatfirmaer er resultat af fusioner, har endnu ingen opnået så betydelige størrelser, at det har været relevant at inddrage en fusionsregulering.

> Advokatstanden adskiller sig også på dette område fra revisionsområdet, der med de store internationale revisionsvirksomheder (der indtil sammenbruddet i Arthur Andersen i 2002 gik under navnet »the big five«) i 1998 gav anledning til en kommissionsbeslutning af 20. maj 1998 (1999/152/EF, se EFT 1999 L 50/27). Ved denne beslutning fandt EU-Kommissionen, at en anmeldt fusion var forenelig med konkurrencereglerne, idet den ikke ville skabe eller styrke nogen dominerende stilling, der ville føre til, at den effektive konkurrence blev hæmmet betydeligt på en væsentlig del af fællesmarkedet.

11.4.4. Kontraheringspligt

Den almindelige hovedregel er, at en advokat ikke har pligt til at påtage sig et opdrag. Denne frihed til at afvise opdrag hænger sammen med forestillingen om advokatens uafhængighed. Reglen fremgår af RPL § 125, der fastslår, at en advokat kun i de tilfælde, hvor loven indeholder særlige bestemmelser derom, er forpligtet til at påtage sig udførelsen af en retssag.

En advokat, der er antaget til at udføre sager for parter, der har fri proces, har efter reglerne i RPL § 128 pligt til at yde retshjælp til personer, der opfylder de økonomiske betingelser, som er fastsat i RPL § 325, stk. 3-5, som reguleret ved Justitsministeriets årlige bekendtgørelser herom, jf. RPL § 326. Se nærmere om beneficerede opdrag i civile sager afsnit 18.3.

> Advokater, der ikke er omfattet af denne regel, kan ved anmeldelse til den myndighed, som justitsministeren bestemmer, påtage sig en tilsvarende forpligtelse, jf. § 128, stk. 2. Nærmere regler herfor er givet ved Justitsministeriets bekendtgørelse om offentlig retshjælp ved advokater, nr. 2123 af 25. november 2021. I samme bekendtgørelse er der givet nærmere regler om ydelse af retshjælp, herunder om omfanget af advokaternes forpligtelse, om hvilke sagsområder retshjælpen skal omfatte, og om hvem der skal være berettiget til retshjælp.

KAPITEL 12

Fremtræden og værdighed

12.1. Almindelige principper

12.1.1. Generalklausulens rækkevidde

Problemstillingen: De retlige begrænsninger i advokatens optræden udadtil udledes af generalklausulen i RPL § 126, stk. 1, der finder anvendelse på de handlinger, en advokat udfører *i sin advokatvirksomhed*. Når grænserne for dette begreb fastlægges, må man skele til stk. 4, der efter sin ordlyd gælder om handlinger, der udføres »uden for advokatvirksomheden«, og som forbyder advokaten at »udvise en adfærd, der er uværdig for en advokat«.

Den nærmere afgrænsning mellem stk. 1 og stk. 4 kan give anledning til tvivl. Tvivlen skyldes, at grænsedragningen ikke knytter sig til noget klart kriterium. Man kan enten forestille sig, at det afgørende for, om man befinder sig i »advokatvirksomhed«, er den *formelle* ramme, inden for hvilken en advokat har optrådt (fx ved brug af sit brevpapir/sin mailsignatur). Efter denne betragtning skulle alt, hvad advokaten foretog sig med brug heraf eller på sit kontor, pr. definition være »advokatvirksomhed«, og alt hvad han foretog sig uden for disse rammer, ikke være det. Eller også kan man forestille sig et *materielt* kriterium, hvorefter visse aspekter af den situation, hvori advokaten optræder (fx at han udfører et opdrag eller involverer sig i en proces), er afgørende. I så fald må man forholde sig til, hvad der da kendetegner disse tilfældegrupper.

Et formelt kriterium vil vel ramme de fleste situationer, hvor det er relevant at forvente »god advokatskik«. Men det ville kræve meget sikre holdepunkter i ordlyden eller forarbejderne at kunne holde sig til dette kriterium alene. En sådan støtte findes ikke. Man må derfor gå ud fra, at der skal foretages en materiel afgrænsning og i tvivlstilfælde en hensynsafvejning, hvori det både tillægges betyd-

ning, hvordan advokaten har givet sig til kende, og hvilken funktion han har udført. For begge kriterier spiller det ind, om modparten har rimelig anledning til at tro, at advokaten vil overholde de spilleregler, der gælder for advokatvirksomhed i den pågældende sammenhæng.

Nogle eksempler vil illustrere dette:

Varetagelse af egne sagsforhold: Når advokaten optræder i egne sagsforhold ved at føre korrespondance som debitor, men ved brug af sin titel, vil han normalt skulle iagttage god advokatskik. Situationen er modsat, når advokaten *ikke* anvender sit brevpapir eller advokatfirmaets autosignatur på e-mails mv., medmindre advokaten i forløbet forud herfor har givet sig til kende som advokat.

Agerer advokaten som privat forbruger i et indledende klageforløb (ved at rette henvendelse til ekspedienten i en forretning), finder kravet om at iagttage god advokatskik med sikkerhed ikke anvendelse, uanset om ekspedienten ved, at hans kunde er advokat. Det samme gælder, når advokaten på sit private brevpapir eller under anvendelse af sin private e-mail uden advokatfirmaets autosignatur bringer klagen videre til den juridiske afdeling. Men her går grænsen nok også.

Under en klage i et formaliseret tvistløsningssystem må det nemlig forventes, at advokaten optræder i overensstemmelse med god advokatskik, selv om han alene optræder på egne vegne. Afgørende er, at der er tale om en formaliseret proces, hvor modpart og nævn må forvente, at han anvender sine færdigheder (og dermed også sin etik) som advokat.

Helt åbenbart er det, at advokaten ved at optræde i retten som selvmøder i retten eller ved i øvrigt at optræde i egne sagsforhold over for myndigheder mv., omfattes af stk. 1. Jf. hertil *U 2008.2758 H*, hvor en advokat som part i sin egen sag i en ankestævning havde fremsat nogle ytringer om byretsdommeren, bl.a. om, at et domsresultat var tilpasset efter »Rettens følelser«. Nævnet pålagde en bøde på 5.000 kr. Højesterets flertal (3 dommere) fastsatte sanktionen til en irettesættelse, bl.a. med henvisning til, at advokaten selv var part i sagen. Et mindretal på 2 dommere fandt under henvisning til de nævnte bemærkninger fra dommeren, at advokatens ytring ikke overskred »grænserne for det frisprog, som må tillades for ytringer, der fremsættes i procesforhold«, og ville derfor tage advokatens påstand om ophævelse af Advokatnævnets kendelse til følge.

Højesteret har haft lejlighed til at tage stilling til grænsedragningen mellem RPL § 126, stk. 1 og stk. 4, ved flere domme. I *U 1988.699 H* havde en advokat, som var korpsstyrelsesformand i Det Danske Spejderkorps, indgivet politianmel-

delse for underslæb mod et medlem, som havde udmeldt sig af korpset. Anmeldelsen var indgivet på advokatbrevpapiret, men advokaten havde i anmeldelsen anført, at han indgav denne »som korpsstyrelsesformand«. Denne (grundløse) adfærd fandtes at være en tilsidesættelse af god advokatskik, jf. RPL § 126, stk. 1, og den irettesættelse, som Advokatnævnet havde tildelt, blev derfor stadfæstet. Højesteret lagde vægt på, at advokaten havde anvendt sit firmas brevpapir trods angivelse af, at han optrådte som privatperson. *ANK af 22. december 2021*, sagsnr. 2021-40, fastslog på linje hermed, at en advokat måtte bedømmes som sådan, uanset at han på vegne af en arving i et dødsbo havde gjort bobehandleren opmærksom på, at han ikke repræsenterede arvingen som advokat, da han i sagen havde anvendt sin advokattitel og firmamailadresse. Tilsvarende fandt *ANK af 31. oktober 2019*, sagsnr. 2019-2086, at en advokat havde fremstået som advokat under udøvelsen af hvervet som dirigent på et kommanditselskabs generalforsamling, idet han, der tillige var bestyrelsesformand i kommanditselskabet, ved indkaldelsen til generalforsamlingen havde benyttet sit advokatbrevpapir og sin advokattitel. Kendelsen blev stadfæstet ved *Retten i Aarhus' dom af 25. maj 2021*, sag BS-53859/2019.

»Private« markeringer: Et særligt spørgsmål angår advokatens dialog under rammer, der fremstår som »private«, om forhold, der knytter an til et advokatopdrag. Også her gælder det princip, at en advokat, der én gang er trådt frem som sådan i et advokatopdrag, ikke kan smyge advokatpligterne af sig ved i enkelte tilfælde at kommunikere som privatperson. Princippet er lagt til grund i *U 2020.805 Ø*, hvor en advokat, der repræsenterede en sagsøgt i en injuriesag, på Facebook havde fremsat nogle ytringer, som Advokatnævnet fandt var i strid med god advokatskik. Såvel byretten som landsretten tiltrådte denne vurdering. At advokaten havde underskrevet sit indlæg alene med sit fornavn og uden angivelse af sin advokattitel, kunne ikke bringe forholdet uden for RPL § 126, stk. 1. Det fremgik således klart, at advokaten repræsenterede en part i den retssag, som indlægget vedrørte.

Ansættelsesrelationer: Advokatens retlige relationer til medarbejdere falder i en mellemgruppe mellem stk. 1 og stk. 4. Klart er det, at disse relationer kan betegnes som »forretningsforhold« eller »andre forhold af økonomisk art«, jf. stk. 4. Men spørgsmålet er, om det forhold, at advokaten i disse tilfælde *nødvendigvis* optræder som advokat, da også skal indebære, at han falder inden for stk. 1. Til støtte for en sådan antagelse kan man også pege på, at der i medfør af RPL § 129, der

lader STRFL §§ 144, 150-152 og 155-157 finde tilsvarende anvendelse på bl.a. »personale og andre, som i øvrigt beskæftiges i advokatvirksomheden«, er en vis advokatretlig dimension i disse aftaleforhold.

Svaret herpå er dog nok, at § 126, stk. 1, ikke gælder for advokatens retsforhold til medarbejdere mv. I de nævnte relationer kan den ansatte ikke forventes at møde samme oprigtighed og loyalitet, som en klient vil forvente af sin advokat. Skulle man antage, at advokaten i disse tilfælde var underlagt den strenge standard for »god advokatskik«, ville man i nogen grad forvandle Advokatnævnet til klageinstans for tvister i ansættelsesforholdet. Kun i enkelte relationer har advokaten særlige ansættelsesretlige pligter, nemlig *dels* i relation til fuldmægtiges efteruddannelse, jf. RPL § 126, stk. 3, der forpligter advokaten til at medvirke til, at en fuldmægtig, der er autoriseret hos advokaten, kan deltage i den teoretiske efteruddannelse, som er fastsat i medfør af § 119, stk. 6, og at afholde omkostningerne hertil, jf. herom nærmere afsnit 5.1.6, *dels* i relation til at gøre sine ansatte ikke-advokater opmærksom på, at de i deres ansættelse er omfattet af den samme lovbestemte tavshedspligt som advokaten selv, jf. AER art. 19.

I overensstemmelse hermed henfører Advokatnævnet som udgangspunkt klager, som udspringer af tvister, som alene kan henføres til et advokatfirmas interne forhold, herunder tvister mellem arbejdsgiver og lønmodtager, under RPL § 126, stk. 4, jf. nævnets bemærkninger i *ANK af 31. oktober 2014*, sagsnr. 2013-295, og i *ANK af 25. marts 2022*, sagsnr. 2021-206.

Almindelig korrespondance: Omvendt er det klart, at advokaten ikke er omfattet af stk. 1, hvis han korresponderer eller kommunikerer i forhold, der ikke har retlig karakter, fx hævder et synspunkt i den offentlige debat. Ved *ANK af 7. februar 2005* (Advokaten 3/2005, Kendelser, s. 8) blev Advokatrådets formand således frifundet for at have udtalt sig til medierne i anledning af en tv-udsendelse, der stillede spørgsmål ved en advokats måde at drive virksomhed på. Nævnets flertal slog fast, at rådsformanden ikke »drev advokatvirksomhed« i forbindelse med sine udtalelser i offentligheden, jf. § 126, stk. 1, og at hendes udtalelser i øvrigt ikke var »uværdige« for en advokat, jf. stk. 4. 2 medlemmer af nævnet anså dog sagen for omfattet af stk. 4 på grund af udtalelsernes erhvervspolitiske præg.

Særlige hverv: Når advokaten udfylder et særligt embede, fx som dommer (fx i en boligret eller i Den Særlige Klageret) eller nævnsmedlem, er han først og fremmest forpligtet til at iagttage de retlige krav, der følger af dette embede. Advokaten virker som udgangspunkt ikke som advokat i denne rolle, uanset om han er

udpeget eller valgt til hvervet på grundlag af de kvalifikationer, som advokatarbejdet (måske tilfældigt) har givet ham. Derfor er det ikke indlysende, at AER art. 9 forholder sig til advokatens interessekonflikter i rollen som bl.a. voldgiftsmand. Se i øvrigt fra praksis *ANK af 27. december 1985*, trykt i Advokaten 7/1986, Kendelser, s. 48, hvor nævnet ikke anså sig for kompetent til at påkende en klage over en afgørelse om en advokats habilitet som formand for VVS-ankenævnet. Se ligeledes *ANK af 13. februar 2001*, omtalt i *Mogens Holm & Henrik Stakemann Spang-Hanssen*: God advokatskik – en håndbog (2002), s. 44.

12.1.2. Samfundsskyldighed

Som flere gange tidligere anført kendetegner det store dele af den advokatretlige regulering, at advokaten ikke forventes alene at varetage klientens snævre og specifikke interesser, men tillige at vise hensyn til retssystemet og modparten.

AER har reflekteret dette i en meget lang årrække, men deres nærmere beskrivelse heraf har varieret betydeligt. Tankegangen kom tidligere bl.a. til udtryk i *AER 2004 pkt. 1.1*, der som almindeligt princip fastslog, at advokaten i sin rådgivning ikke blot skal have lovens bogstav, men også dens rette forståelse for øje, og at han efter omstændighederne »må« inddrage samfundsmæssige interesser som et særligt moment i rådgivningen.

> Bestemmelsen fik sit daværende indhold efter indgående diskussioner om netop denne problematik ved Det Ordinære Advokatmøde i 1999, jf. bemærkningerne herom hos *Jørgen Boe* i Advokaten 10/1999, s. 198 ff. Der var oprindeligt foreslået mere vidtgående pligter for advokaten til at varetage disse videregående interesser, jf. det tidligere udkast, der er trykt i Advokaten 1999, s. 143. De tidligere regler om »god advokatskik« indeholdt en programerklæring i præamblen, der betonede advokatens »moralske« forpligtelser over for klienten, domstolene, advokatstanden og offentligheden. Videre fremgik det, at reglerne skulle ses som udtryk for de krav, der måtte stilles til advokaters professionelle standard og etik under udøvelse af advokatvirksomhed. Det var som anført af *Jørgen Boe* a.st. denne linje, man fulgte op med AER pkt. 1.1. Man kan, som også bemærket af *Lars Økjær Jørgensen & Martin Lavesen*: De advokatetiske regler (2022), s. 40, notere sig, at denne ændring blev gennemført, mens retsopgøret i kølvandet på de såkaldte selskabstømmersager var i gang. Disse sager havde udløst udbredt samfundsmæssig forargelse over visse revisorers og advokaters involvering og resulterede bl.a. i en højesteretspraksis, som klargjorde ansvarstærsklen i forbindelse med advokatens indirekte medvirken i sager, der resulterede i selskabstømning, se hertil s. 524 f.

Den etiske dimension: AER har siden 1991 indeholdt en programerklæring om advokatens stilling i samfundet, som med varierende indhold har angivet kredsen af interesser og interessenter, som advokaten har pligter over for. I de udgaver af AER, der fandt anvendelse i perioden fra 1991 til 2015, var advokatens *ratio vivendi* udtrykt således:

> »Advokaten skal – inden for lovens og disse reglers rammer – hævde og forsvare sine klienters rettigheder og friheder og være deres rådgiver.
>
> I forbindelse med sin rådgivning og bistand til klienter må advokaten efter omstændighederne inddrage samfundsmæssige interesser som et særligt moment i rådgivningen.
>
> Advokaten har juridiske og moralske forpligtelser over for:
>
> — klienten
> — domstolene og andre myndigheder og instanser, for hvilke advokaten optræder på klientens vegne
> — advokatstanden og de enkelte kolleger
> — offentligheden for hvilken eksistensen af en fri og uafhængig advokatstand, hvis integritet også bygger på respekt for regler opstillet af standen selv, er en væsentlig forudsætning til værn for menneskerettighederne over for statsmagten […].«

I perioden fra 1999 til 2011 suppleredes disse indledningsord med denne programerklæring:

> »I sin rådgivning skal advokaten dog ikke blot have lovens bogstav, men også dens rette forståelse for øje.«

Siden 2015-udgaven af AER har programerklæringen i (nu) art. 3, stk. 3 og 5-7 (tidligere pkt. 1) haft dette indhold:

> »Advokaten skal aktivt varetage og forsvare sin klients rettigheder og friheder samt være klientens rådgiver.
>
> Advokaten skal ved sin repræsentation af klienten iagttage fortrolighed samt bevare sin uafhængighed og integritet, herunder i forhold til staten.
>
> Advokaten har juridiske og etiske forpligtelser over for klienten.
>
> Advokaten skal også under udførelsen af sine pligter for klienten udvise den nødvendige respekt over for personer og myndigheder, som advokaten har kontakt med på klientens vegne.«

De retsanvendende myndigheders forståelse af advokatens pligter over for klienten eller af, hvilke omstændigheder der kan gøre det påkrævet *ikke* at lade våbendragerhensynet være enerådende ved afgrænsningen af de krav, der må stilles til

en advokats adfærd, har i perioden ikke været svingende, men har i et vist omfang bevæget sig i retning af en øget betoning af hensyn til andre end den enkelte klient.

På denne baggrund forekommer det uhensigtsmæssigt, at de seneste 10 års udgaver af AER har efterladt disse med en fremstilling af advokatens pligter, der er mindre retvisende end tidligere udgaver. Omfanget af advokaters forpligtelser over for andre end klienten påvirkes jo ikke af, at selskabstømmersagerne fortoner sig.

Spørgsmålet om advokatens pligter over for andre end klienten har også været behandlet af Advokatnævnet i mange tilfælde, og advokatvedtægtens § 31 indeholder ingen reservation over for bestemte dele af AER. Man må derfor gå ud fra, at § 31's krav om, at AER skal afspejle de retsanvendende myndigheders praksis, også finder anvendelse på disse *mission statements*.

Ifølge *Lars Økjær Jørgensen & Martin Lavesen* a.st., s. 40, udgik angivelsen af, at advokaten havde juridiske og moralske pligter over for klienten, domstolene og andre myndigheder, fordi den gav anledning til misforståelser. Dette burde måske snarere have udløst en pædagogisk indsats end en justering af AER.

Set udefra er det vanskeligt at frigøre sig for den tanke, at denne indsnævring i AER's fokus har været båret af et ønske om at brande advokaten som en rådgiver, der udelukkende varetager klientens interesser. En sådan begrundelse vil i givet fald være vanskelig at forene med de erstatningsretlige regler, der som nævnt med sikkerhed indebærer, at advokaten kan være forpligtet til at varetage andre(s) interesser.

At spørgsmålet om advokaters samfundsskyldigheder til stadighed antager nye former, er indsættelsen i 2019 af pkt. 20 i AER, nu art. 45-47, et klart eksempel på. Hermed udtrykkes Advokatrådets opfattelse af indholdet af god advokatskik på et ikke-praksisdækket område, nemlig skatterådgivning. Uanset at også fastlæggelsen af omfanget af advokatens skyldigheder over for andre end klienten foretages af de retsanvendende myndigheder – Advokatnævnet og domstolene – forekommer det uheldigt, at den væsentligste AER-forankring af dette facetterede spørgsmål skal gå gennem den helt generelt udformede – og derfor lidet oplysende – regel i AER art. 41, stk. 1, om exces i interessevaretagelsen.

Tilsvarende programerklæringer, der søger at beskrive kredsen af interesser, som advokaten er forpligtet over for, findes i talrige andre retsordninger. Præamblen til de regler for god advokatskik i EU, der er udarbejdet af den europæiske fællesrepræsentation af advokatråd (CCBE), har følgende manende indledningsord: »I et samfund, der hviler på lov og ret, udfylder advokaten en særlig rolle. Hans pligter er ikke begrænset til den pålidelige udførelse inden for lovens bogstav af den opga-

> ve, som er betroet ham af klienten. *Advokaten skal tjene retfærdighedens interesser såvel som de klienters interesser, hvis rettigheder og friheder, det er betroet ham at hævde og forsvare* [udhævet her], og det er hans pligt ikke blot at tale sin klients sag, men også at være hans rådgiver. Advokatens funktion pålægger ham derfor forskelligartede – fra tid til anden tilsyneladende modstridende – juridiske og moralske forpligtelser over for klienten, retten og andre myndigheder, for hvilke advokaten optræder på klientens vegne, advokatstanden i almindelighed og hver enkelt kollega i særdeleshed og det retssøgende publikum, for hvilket eksistensen af en fri og uafhængig advokatstand, hvis integritet bygger også på respekt for regler opstillet af standen selv, er et væsentligt middel til værn for menneskerettighederne over for statsmagten og andre interesser i samfundet.« Den *japanske* lov 205/1949 om praktiserende advokater indleder med at fastslå, at en praktiserende advokat »is entrusted with a mission to protect fundamental human rights and to realize social justice«, og at advokaten i udøvelsen af denne mission skal »sincerely perform his/her duties and endeavor to maintain the social order and to improve the legal system«.

I afgrænsningen af denne pligt opstår nogle vanskelige spørgsmål om, i hvor høj grad advokaten skal varetage hensyn til tredjeparter, herunder modparten (fx i en tvist eller aftaleforhandling) eller det offentlige. Det nærmere indhold af disse pligter beror på flere forhold: For det første spiller det ind, om tredjepartsinteressen berøres ved advokatens egne handlinger i sagen eller ved klientens dispositioner som følge af advokatens rådgivning. I sidstnævnte fald spiller det ind, om advokatens rådgivning forholder sig til et tema, som klienten har defineret (fx om de skattemæssige konsekvenser af en specifik disposition), eller om de reflekterer en løsning foreslået af advokaten. For det tredje spiller det ind, om den berørte interesse er værnet ved almindelige retsregler, herunder i straffeloven, i specialovgivningen og i den almindelige erstatningsret.

Disse forskellige faktorer vil ofte indgå i et samspil. Dette samspil reflekteres i præmisserne til *U 2000.365/2 H*, der statuerer erstatningsretligt medvirkensansvar for både den advokat, den revisor og det pengeinstitut, der havde medvirket ved en transaktion, der gjorde det muligt for en senere ejer af et selskab af forgribe sig på selskabets formue uden at betale skyldig skat. I Højesterets præmisser, der er fulgt op af senere praksis, udtales det bl.a.:

> »[Sælgeren] og hendes rådgivere måtte indse, at der ved salget af overskudsselskabet bestod en ikke ubetydelig risiko for, at den latente skattebyrde ikke ville kunne udskydes eller elimineres, og at risikoen herfor og for tab for skattevæsenet ville være særlig stor, hvis købesummen for overskudsselskabet blev betalt med dettes egne midler. For [sælgeren] og hendes rådgivere måtte det allerede som følge af den aftalte nationalbankoverførsel af købesum og selskabets midler samme dag fremstå som en nærliggende mulighed, at der ved det foreliggende salg ville ske selvfinansi-

ering. [Sælgeren] og hendes rådgivere gjorde imidlertid ikke noget reelt for at afværge skattevæsenets risiko.

På denne baggrund tiltræder Højesteret, at [sælgeren], advokat [...] og revisor [...] ved salget af overskudsselskabet på uforsvarlig måde tilsidesatte skattevæsenets interesser, og at også de derfor er erstatningsansvarlige for skattevæsenets tab.«

At advokaten har en særlig pligt til at varetage det offentliges interesse i, at skatteydere betaler den skat, som skattelovgivningen tilsiger, afspejles i dag i AER art. 45-47 om advokatens skatterådgivning. Disse regler forudsætter, at advokaten har en særlig pligt til at ikke at medvirke til, at klienten lægger sine skatteretlige forhold til rette på en måde, der indebærer risiko for skatteunddragelse. Således siges det fx i AER art. 45, sidste pkt., at der skal »udvises særlig opmærksomhed, hvis rådgivningen involverer brug af såkaldte skattelylande«.

Et andet eksempel på en strafsanktioneret regel, der pålægger advokaten indirekte forpligtelser over for det offentlige, er STRFL § 163, der hjemler straf op til 4 måneders fængsel for den, som i øvrigt til brug i retsforhold, der vedkommer det offentlige, skriftligt eller ved andet læsbart medie afgiver urigtig erklæring eller bevidner noget, som den pågældende ikke har viden om. En rådgiver, der må formodes at kende til de forhold, som er genstand for en sådan erklæring, vil efter omstændighederne kunne straffes for forsøg på medvirken til overtrædelse af bestemmelsen ved ikke i fornødent omfang at have sat sig ind i tingene, inden klienten underskriver en urigtig erklæring. Generalklausulen om god advokatskik må antages at pålægge advokater en særlig omhu, når der ydes bistand, der tilsigter at tilvejebringe en erklæring, der skal kunne præsenteres for en offentlig myndighed.

Også andre strafferetlige regler yder en indirekte beskyttelse af tredjeparter, der som refleks må pålægge advokaten en særlig omhu. Når advokaten ved sine udtalelser fordømmer en retsstridig adfærd, vil han efter omstændighederne kunne handle i strid med STRFL § 267, hvilket kan give grundlag for søgsmål for injurier efter STRFL § 267 samt krav om erstatning og godtgørelse, hvis udtalelserne viser sig ubeføjede. Som anført i afsnit 12.3 må der antages at gælde en særlig ytringsfrihed for advokater, der varetager deres klienters interesser. En sådan ytringsfrihed er ikke nødvendigvis til stede, når advokaten varetager andre funktioner for sin klient, fx som led i bobehandling eller advokatundersøgelser.

Endelig kan det tænkes, at advokatens egne udmeldinger til tredjeparter etablerer en pligt for ham til at tage særlige hensyn. En sådan pligt er antaget ved *ANK af 4. november 2021*, sagsnr. 2021-551, der fandt, at en advokat, der som led i en advokatundersøgelse om påstået sexisme havde tilkendegivet, at hun ville foretage en vurdering af, om der var grundlag for at konkludere, at der var udøvet

krænkende handlinger i strid med lovgivningen, havde forholdt sig til nogle bestridte forhold hos en tredjepart, hvorom der pga. forældelse ikke kunne være rejst retskrav. Se nærmere om denne problemstilling s. 529 f. Kendelsen er indbragt for domstolene.

Den særlige samfundsskyldighed, som ubetvivleligt påhviler en advokat, grænser tæt op ad den skyldighed, advokaten er underlagt i medfør af de strafferetlige medvirkensregler, se hertil afsnit 22.1.2. Klart er det fx, at advokaten ikke må medvirke til svigagtige transaktioner, jf. STRFL § 279, samt til omgåelseshandlinger, der kan sidestilles hermed. Når sådanne forhold fører til straf under en straffesag, vil den advokatretlige pligtforsømmelse, der i sagens natur altid vil foreligge i et sådant forhold, ikke udløse en selvstændig advokatretlig disciplinærsanktion, jf. *U 1958.443/2 Ø*. Dette følger af, at adgangen til at pålægge advokater disciplinære sanktioner i form af bøde mv. er henlagt til Advokatnævnet, jf. § 147 c, og ikke til de almindelige domstole.

AER art. 41: Et særligt udslag af advokatens samfundsskyldighed fremgår af AER art. 41, der i stk. 1 foreskriver, at en advokat ved udførelsen af en sag ikke må gå videre, end berettigede hensyn til varetagelse af klientens interesser tilsiger, og i stk. 2 fremhæver, at advokaten ikke må »foretage unødige retsskridt eller søge klientens interesser fremmet på utilbørlig måde«. Det forbud, der ligger heri, svarer til det generelle forbud mod at være klienten følgagtig, jf. bemærkningerne herom i afsnit 8.3.2.

Praksis viser navnlig to kerneområder for anvendelse af princippet om exces i interessevaretagelsen. Det gælder for det første fremsættelse af trusler, først og fremmest om indgivelse af konkursbegæring, iværksættelse af inkasso eller indgivelse af politianmeldelse eller klage til Advokatnævnet, se herom afsnit 15.2.8 og 15.2.9. For det andet gælder det fremsættelse af ytringer, som efter sammenhængen overskrider grænserne for det tilladelige. Herom henvises dels til afsnit 12.3.2, dels til samlingen af farverige udtalelser hos *Jakob S. Arrevad*: God advokatskik – Domssamling (2019), s. 282 ff. I takt med indskrænkningen i AER art. 3, stk. 6, af de interesser, som advokaten har pligter over for, er det princip, som (nu) AER art. 41, stk. 1, er udtryk for, blevet anvendt på en bredere vifte af uberettiget adfærd. Se fx *ANK af 28. februar 2017*, sagsnr. 2016-3437, omtalt s. 923.

Opdrag med samfundsmæssige interesser: Advokatens samfundsskyldighed er navnlig aktuel, hvor offentlige interesser gør sig gældende i opdraget. Dette er først og fremmest tilfældet i retsforhold vedrørende det offentlige (fx om behandling af

personoplysninger, skatte- og miljøforhold). Lignende interessemodsætninger kan opstå, når opdraget angår transaktioner, der kan have betydning for beskæftigelse og økonomisk aktivitet inden for en bestemt samfundssektor eller i et lokalområde.

I relationer til det offentlige ligger det formentlig klart, at advokaten ikke må medvirke til omgåelseshandlinger eller på anden måde undergrave de samfundsmæssige formål, der ligger til grund for en lovgivning. Dette er bl.a. antaget ved *ANK af 1. maj 2003* (Advokaten 7-8/2003, Kendelser, s. 10), der pålægger en advokat en bøde på 10.000 kr. for under en ejendomshandel at have opfordret parterne til at omgå en præceptiv lovbestemmelse gennem tilbud om »halv skade« (til at dække udgifterne ved en energimærkning). Se ligeledes *ANK af 2. maj 2003*, trykt i Advokaten 6/2003, Kendelser, s. 20, hvor advokaten på sin klients vegne fremsatte et lignende tilbud, der indebar et forsøg på at omgå energimærkningsreglerne. Se for svensk ret *Lars Heuman*: God advokatsed (2013), s. 137 ff.

Transaktioner med ikke-klienter: Også når advokaten bistår ved gennemførelsen af en transaktion, der involverer ikke-klienter, har han advokatretlige pligter over for disse tredjeparter. I *U 2007.2338 H* havde en advokat medvirket til at stifte en andelsboligforening med henblik på dennes køb af en udlejningsejendom, uagtet dette køb ville være ugyldigt, fordi en af lejlighederne fortsat var udlejet. Advokaten blev pålagt en bøde på 25.000 kr., idet det ansås som en skærpende omstændighed, at han ikke straks havde tilbagebetalt købernes indskud på i alt ca. 1 mio. kr., da købet viste sig umuligt. Se også *ANK af 19. september 2016*, sagsnr. 2015-4386 og 4387, der fandt, at en advokat i rollen som dirigent ved et anpartsselskabs generalforsamling groft havde forbrudt sig mod god advokatskik ved give nogle aktionærer medhold i en vidtgående fortolkning af en ejeraftale, der klart savnede hjemmel heri og i dansk ret i øvrigt. Sagen er nærmere omtalt i afsnit 15.4.5.

Skattetænkning: En særligt vanskelig grænsedragning gør sig gældende på området for skatteretlig rådgivning. Her vil regelværket ofte tillade klienten at udvirke en serie af enkeltstående transaktioner, som hver for sig er retmæssige, som alene foretages for at undgå en skattebetaling, og som derfor antager en konstruktiv eller måske fiktiv karakter. Det er næppe helt ved siden af at påpege, at den skatteretlige lovgivning i nogen grad lægger op til et sådant spil. Visse dele af skatteretten former sig således som en stadig vekselvirkning, hvor nye beskatningsfor-

mer kommer til, smuthuller heri opdages, ændringer søger at lukke dem i, andre smuthuller viser sig etc.

Problemstillingen rummer ligeledes en vanskelig erstatningsretlig dimension, som behandles i afsnit 21.3.6. På den *ene side* har advokaten pligt at yde den optimale rådgivning. Men har han på den *anden side* også pligt til at være så »dygtig«, at klienten risikerer at blive involveret i en skatteretlig eller skattestrafferetlig sag, der skal afklare grænserne for den retmæssige regelanvendelse?

Opfattelsen af dette spørgsmål har bølget frem og tilbage. Inden de store sagskomplekser om selskabstømning rullede sig ud i midten af 1990'erne, var det vel opfattelsen, at advokaterne kunne strække sig ganske langt i bestræbelsen for at sikre klienten den bedst mulige retsstilling. Se hertil den erstatningsretlige drøftelse i afsnit 21.3.6. Men kendskabet til, at et antal advokater i selskabstømmersagerne havde ladet transaktioner gennemføre, der medførte betydelige provenutab for det offentlige, og som i mange tilfælde indebar såvel strafbare som erstatningsforpligtende forhold, sendte chokbølger gennem advokatstanden. Dette forløb ledte gradvis frem til den opfattelse, som må anses for fremherskende i dag, at aggressiv skatterådgivning kan være både uetisk, strafbar og erstatningspådragende.

Når spørgsmålet diskuteres generelt (og altså uden for de egentlige retsbrudstilfælde), er det vigtigt at slå fast, at skatteretten på en gang er *kompliceret* og samtidig *til stede* i enhver transaktion. Derfor kan advokaten ikke blot ignorere dette element. Selv i opdrag, hvor advokaten tydeligt har betonet, at der ikke skal ydes skatteretlig rådgivning, må man formentlig kunne pålægge ham en pligt til at anvende sin »mavefornemmelse«, når rådgivningen fører til overraskende skattefrihed, som ikke har udtrykkelig lovhjemmel. Det ansvar, der i kølvandet på selskabstømmersagerne blev gjort gældende over for de medvirkende rådgivere, bekræfter tilstedeværelsen af en sådan pligt, også for advokater, der ikke har påtaget sig at rådgive om skatteforhold.

I de seneste år har synet på virksomheders skatteadfærd – og dermed også advokaters og andres rådgivning herom – undergået væsentlige ændringer.

I 2015 fik man i ligningslovens § 3 en generalklausul til imødegåelse af international skattespekulation og skatteunddragelse. Bestemmelsen blev i 2018 udvidet til en bredere omgåelsesklausul til bekæmpelse af misbrug af skattelovgivningens regler.

I tillæg hertil blev der i 2019 føjet et nyt pkt. 20 i AER om advokaters skatterådgivning. Bestemmelsen havde afsæt i de anbefalinger, som en arbejdsgruppe nedsat af Skatteministeriet afgav i en rapport af 6. november 2014 om grænse-

overskridende skatterådgivning. Disse regler er videreført i AER kap. 10, art. 45-47.

AER art. 45 fremhæver særligt behovet for, at advokaten baserer sin rådgivning på »den fornødne information« om de faktiske forhold og udviser særlig opmærksomhed, hvis rådgivning ydes på generel basis uden orientering om de faktiske forhold og uden præcis viden om den påtænkte anvendelse af rådgivningen. En sådan rådgivning kaldes undertiden »modelrådgivning«, fordi den netop tilrettelægges uden sigte på det enkelte opdrag.

Et andet opmærksomhedspunkt er brugen af såkaldte *skattelylande*. Herom betoner art. 46, at samtlige relevante informationer skal kunne fremlægges for de relevante myndigheder, og at rådgivningen ikke må basere sig på, at et forhold ikke opdages.

Ifølge art. 47 bør rådgivningen indeholde en bemærkning, hvis der er rimelig anledning til tvivl om den skatteretlige vurdering, og den ikke afklares. Afhængig af det konkrete opdrag og den konkrete klients forhold kan der være behov for at foretage en nærmere vurdering af risikoen for, at myndighederne anfægter den skatteretlige vurdering.

12.1.3. Troværdighed

Dansk rets udgangspunkt: Der gælder ikke noget almindeligt princip i dansk ret om, at man skal tale sandt. At en kreditor selv fremsætter et krav, der foregiver pligt til at betale inkassoomkostninger, er hverken strafbart som bedrageri eller stridende mod vildledningsreglerne i MFL §§ 5, stk. 1, og 20, stk. 1, se hertil *U 1982.973 SH*. Kun når misvisende oplysninger fremlægges ved indgåelse af aftale og til skade for løftegivere m.fl., vil svigagtig adfærd kunne sanktioneres med straf (jf. STRFL § 279 om bedrageri) eller gennem ugyldighed, herunder med hjemmel i AFTL § 30 om svig.

Advokater er imidlertid underlagt videregående sandhedsforpligtelser, der på væsentlige punkter fraviger dette udgangspunkt:

Sandhedspligt: Generalklausulen om god advokatskik pålægger for det første advokaten en skærpet sandhedspligt. Tankegangen er her, at de udtalelser, der fremkommer fra en advokat, bør være omgærdet af en særlig respekt. Inden der rejses et krav, må advokaten sikre, at grundlaget for det er i orden. Kan der være begrundet tvivl om dets berettigelse, bør advokaten ikke markere, at kravet er »utvivlsomt«. Det er fx i strid med god advokatskik at inkassere forældede for-

dringer eller at fremsætte krav, som åbenbart ikke vil kunne tages til følge – fx i den hensigt at kunne trække i land under en forligsforhandling. Tilsvarende må gælde for anbringender, der er åbenbart uholdbare, men som alene fremsættes for at have noget at »handle med« i en tilskæring af sagen.

> Ifølge de kvalitetskrav, der gælder for Foreningen Danske INKASSOadvokater, skal sagsbehandleren under oprettelsen af en sag som minimum påse, at fordringen er *opgjort* korrekt, herunder at renter og gebyrer er i overensstemmelse med gældende lovgivning, at fordringen ikke er *forældet*, at kravet rettes mod *rette debitor* (personligt, ApS, A/S, I/S, etc.), og at debitor er varslet korrekt om fordringens overgang til inkasso. Hvis det konstateres, at en klient undlader at afgive de nødvendige oplysninger til kontrol af fordringen, skal klienten gøres opmærksom herpå. Ved gentagne tilfælde af misinformation eller fejlagtige opgørelser har foreningens medlemmer pligt til at påtale dette skriftligt over for klienten, og i gentagelsestilfælde konkret vurdere en opsigelse af samarbejdet med klienten. Tilsvarende pligter må i hovedsagen også antages at gælde for andre advokater.

Troværdighed: En væsentlig refleksvirkning af advokatens skyldighed over for retssystemet kan for det andet udtrykkes i et krav om, at advokaten skal optræde *troværdigt*. En person optræder troværdigt, når hans handlinger bibringer omverdenen en almindelig tillid til (»tro på«) den pågældende. En sådan tillid har man til personer, der holder ord, taler sandt, ikke fremsætter vidtløftige krav og i øvrigt optræder med et vist minimum af stil. Den mistes omvendt, når den pågældende optræder svigagtigt, udtaler sig usandt eller optræder på en måde, der er egnet til at påkalde sig disrespekt. Det er således en klassisk opfattelse, at advokaten i kraft af sit tilhørsforhold til advokatstanden har en særlig pligt til at optræde på en måde, der ikke falder negativt tilbage på standen. Derfor har man traditionelt antaget, at god advokatskik kræver »standsinteresse, standsfølelse og standsbevidsthed«, jf. *Axel H. Pedersen*: Indledning til advokatgerningen I (1962), s. 53: »Advokaterne bør undgå alt, som er egnet til at nedsætte standens anseelse.« I norsk ret udtrykkes dette således, at advokaten skal tilstræbe en korrekt, saglig og værdig optræden, jf. *Harald Halvorsen*: Advokatvirksomhet – betingelser og krav (1997), s. 155.

Under en sagsførelse, hvor begge parter er repræsenteret ved advokat, vil modpartens advokat ofte kunne gennemskue og reagere på sådanne tilfælde af vildledning mv. Normalt er skadevirkningerne følgelig begrænsede. Sandhedspligten har særlig aktualitet, når advokaten ytrer sig om forhold, som modparten – selv med advokatbistand – ikke kan gennemskue, eller når modparten ikke har advokatbistand. Derudover er pligten relevant, når advokaten ytrer sig til offent-

ligheden. Se som eksempel herpå *Retten i Holbæks dom af 6. juli 2010*, sag BS 6-1474/2009, der stadfæstede Advokatnævnets irettesættelse af en advokat, der var beskikket for en forurettet i en straffesag, for en ikke loyal gengivelse til pressen af den tiltaltes forklaring på førstedagen af retssagen.

Behovet for troværdighed består såvel i forholdet til klienter og kolleger som over for domstole og myndigheder. Havde den procederende advokat fri ret til at misinformere modparter og retsinstanser, ville dette enten føre til en *devaluering* af den respekt, der hersker om advokatens udsagn, til *forkerte* afgørelser eller til *byrdefulde* og besværlige processer. Behovet er så tungtvejende, at man i den retlige regulering af advokatprofessionen ikke alene forbyder advokaten at *handle* u-troværdigt (svigagtigt, hensynsløst, misinformerende), men også i at optræde på en måde, der *lader formode*, at han er utroværdig (*appearance*). Advokaten er derfor underlagt en almindelig pligt til at fremtræde på en måde, der udtrykker tillid og værdighed. Foruden de krav, der stilles om *decorum*, indebærer dette en afstandtagen til adfærd, der er egnet til at vække almindelig irritation og modvilje i samarbejdet med en advokat.

Disse betragtninger kan udmøntes i en række mere præcise forpligtelser:

Værdighed: Advokaten er for det første forpligtet til at optræde med en vis værdighed i de sammenhænge, hvori han repræsenterer sin klient, dvs. først og fremmest i retten. Den ret, der måtte mene, at advokaten forsyner sig herimod, kan (siden 2007, hvor adgangen til at pålægge rettergangsbøder, jf. herom 1. udg. af denne bog, s. 584 ff., blev afskaffet) ikke selvstændigt sanktionere dette, men kan lade vedkommende fjerne fra retslokalet, jf. RPL § 151, stk. 2. Ligeledes kan retten indgive klage til Advokatnævnet over advokaten, se fx hertil *U 2008.2758 H* og *ANK af 26. marts 2021*, sagsnr. 2020-3699, omtalt i afsnit 15.1.1.

Hensynsfuldhed: For det andet er advokaten forpligtet til at optræde hensynsfuldt, såvel over for retten som over for kolleger. Kravet kommer fx til udtryk i Højesterets dom i *U 1996.63/2 H*, der tildelte en advokat en irettesættelse for ved sin sagsbehandling uden rimelig grund at have besværliggjort og forsinket en helt ukompliceret ejendomshandel. Det nærmere indhold af dette almene krav behandles nærmere i afsnit 12.3 om advokatens almindelige ytringsfrihed, kap. 14 om forholdet til kolleger og kap. 15 om andre tredjepartsrelationer.

Censurering af krav: For det tredje er advokaten underlagt en vis forpligtelse til at filtrere de krav og synspunkter, klienten ønsker gjort gældende under sagen. Se nærmere herom afsnit 13.1.4 og som eksempel herpå den i afsnit 15.4.5 omtalte *ANK af 19. september 2016*, sagsnr. 2015-4386 og 4387, der fandt, at en advokat i rollen som dirigent ved et anpartsselskabs generalforsamling groft havde forbrudt sig mod god advokatskik ved give nogle aktionærer medhold i en vidtgående fortolkning af en ejeraftale, der klart savnede hjemmel heri og i dansk ret i øvrigt. Heri ligger også, at advokaten ikke er underlagt nogen almindelig pligt til at bringe alle de krav og anbringender videre, som klienten beder ham om. Tværtimod må advokaten ikke være klienten følgagtig, jf. nærmere hertil afsnit 8.3.2. Advokaten har selvsagt pligt til at orientere klienten, når han foretager en sådan censurering. Dette spørgsmål uddybes i afsnit 13.1.4.

Advokatens pligt til at sikre grundlaget for det krav, han rejser, må også udstrækkes til undersøgelsen af, *hvem* krav rejses imod. Denne pligt er særligt væsentlig i tilfælde, hvor der pga. flytning kan være tvivl herom. Dette princip er bl.a. slået fast ved *ANK af 19. marts 2004*, Advokaten 6/2004, Kendelser, s. 9, der tildelte en advokat en irettesættelse for ikke tilstrækkeligt grundigt at have afklaret, hvor en skyldner var flyttet hen. Advokaten søgte skyldnerens navn på krak.dk og fik 3-4 navne oplyst, som han forelagde klienten. Klienten mente, at en af de nævnte adresser svarede til den, skyldneren havde oplyst. Denne oplysning viste sig at være urigtig. I fraflytningstilfælde er det sædvanligt at indhente folkeregisteroplysning. Advokatnævnet fandt, at advokaten ved den nævnte fremgangsmåde havde handlet i strid med god advokatskik.

Afregningsgrundlaget: Advokaten har endelig pligt til at tale sandt i forhold, der drejer sig om hans retsforhold til klienten. Tilsvarende gælder, når advokaten optræder over for klientens retshjælpsforsikring. Se herved *U 1999.1832 H*, hvor en advokat over for et forsikringsselskab havde oplyst sit timeforbrug til 8 timer. Alligevel afkrævede han klienten et salær opgjort på grundlag af et timeforbrug på 14 timer, som han efterfølgende meddelte var det reelle. Advokaten havde gjort gentagne forsøg på at opnå et større salær hos klienten. Forholdet tangerede svig. Dette forklarer den i forhold til den dagældende praksis følelige bøde på 7.000 kr.

For tilfælde, hvor advokatens salær fastsættes af retten eller af en anden offentlig myndighed, følger det af AER art. 67, at advokatens oplysninger til myndigheden til brug for fastsættelsen af salæret skal være tilstrækkelige og egnede

til, at myndigheden kan fastsætte salæret i henhold til de retningslinjer, der gælder herfor.

> Man skulle synes, at en sådan regel er temmelig overflødig, men den blev i 2018 som AER pkt. 16.11 indsat som en direkte følge af et par sager, der blev omtalt i offentligheden, og hvor de oplysninger, som advokaterne havde meddelt den ret, der skulle fastsætte deres salær, på ingen måde kunne siges at leve op til det opstillede krav.

12.1.4. Transparens

Udgangspunktet: Af pligten til at optræde i overensstemmelse med god advokatskik følger også en pligt til at sikre opdragets *transparens*. Princippet har principiel og vidtrækkende betydning. Det kommer dels til udtryk i de dele af den advokatselskabsretlige regulering, der udpeger advokaten som person (og ikke advokatfirmaet) som direkte forpligtet i opdraget. Dels fremtræder princippet i den praksis fra Advokatnævnet, der pålægger sanktioner i tilfælde, hvor advokater har optrådt i samspil med andre virksomheder uden at gøre det klart, hvilken del af det samlede opdrag advokaten har stået for.

Transparensprincippet indebærer også, at advokaten må lægge kortene på bordet og spille rent spil, når han går i dialog med omverdenen for en klient. Fx må han gøre det klart for klienten, modparten og de involverede myndigheder mv., at han optræder i rollen som advokat, ligesom advokaten skal være klar med hensyn til, hvad han foretager sig i sagen. Der er dog intet til hinder for, at advokaten rådgiver »bag linjerne«, fx ved at formulere de breve, som klienten selv lægger frem for modparten. En sådan rådgivning vil ofte indebære den fordel, at modparten ikke oplever advokatens tilstedeværelse som en eskalation af konflikten. Det siger sig selv, at advokaten også i en situation, hvor han *ikke* giver sig til kende over for modparten, må overholde god advokatskik.

Vælger advokaten som privatperson at bistå en god ven (fx ved i en personlig sag at gå i forbøn for vennen), kan han kun skifte rolle og videreføre denne bistand som advokat, hvis han formelt påtager sig et opdrag for vennen og herpå melder sig på banen som dennes advokat. De parter og instanser, der kommer i kontakt med advokaten, har krav på at vide, at de står over for en advokat, dels fordi det kan give dem anledning til selv at søge advokatbistand, dels fordi de dermed vil vide, hvilke særlige kvalitetskrav deres modparts rådgiver er underlagt. Dette gælder, hvad enten klienten befinder sig i det forløb, hvor han henvender sig til advokat, eller i den indledende fase, der fører frem til, at advokaten påtager sig opdraget for klienten. Er det kendt for modparten, at advokaten er

advokat, kan det være nødvendigt, at han meget tydeligt giver til kende, at han i den konkrete sammenhæng optræder som privatperson. Se herved s. 837 med omtalen af *U 1988.699 H*.

Kravet kan præciseres i mere specifikke regler for, hvordan advokaten skal optræde i forskellige typer af sammenhænge:

Interessekollisioner: Transparensprincippet kommer for det første til udtryk i tilfælde, hvor en advokat befinder sig i en interessekollision. Som nærmere omtalt i afsnit 10.4.4. har advokaten her pligt til ikke alene at orientere klienten herom, men også til i visse tilfælde at indhente dennes samtykke. Se til illustration *U 2006.429 H*, hvor advokaten havde formidlet et pantebrevslån til en klient uden at give en række oplysninger om sin og sin ægtefælles relation til det finansierende selskab.

Indskud af forening: En advokat er for det første afskåret fra at skyde en juridisk person, som han har stiftet (fx en forening, der søger at samle visse klientinteresser), ind mellem sig og den kommende klient. En sådan fremgangsmåde er undertiden benyttet, hvis der i relation til visse typer af retskrav eller retlige problemer tegner sig en kreds af kommende klienter. Se til illustration *ANK af 25. februar 2003* (Advokaten 4/2003, Kendelser, s. 6), der pålagde en advokat en bøde på 10.000 kr. for groft at have tilsidesat god advokatskik ved at have indrykket en annonce, hvorved »Foreningen V« fremstod som en interesseorganisation, der tilbød bistand til personer, der havde været udsat for en arbejdsskade mv.

Uklare samarbejdsformer: I nær forbindelse med disse tilfælde er de sager, hvor advokaten indgår i et samarbejde med virksomheder, som ikke er advokatfirmaer, uden at advokatens rolle i den samlede rådgivning præciseres. At advokaten på dette område må undgå sammenblanding af sin advokatvirksomhed med ikke-advokatfirmaer, hænger sammen med det forbud mod multidisciplinære partnerskaber, som er indeholdt i RPL § 124, se hertil afsnit 6.5.1. Princippet finder ligeledes udtryk i AER art. 26, der pålægger advokater, som uden for deres advokatvirksomhed i erhvervsmæssigt øjemed driver anden virksomhed, der af kunderne kan forveksles med advokatvirksomhed, af egen drift at oplyse kunderne om, at virksomheden ikke driver advokatvirksomhed og dermed ikke er omfattet af reglerne for advokatvirksomhed, og at virksomheden ikke er underlagt Advokatrådets tilsyn.

I *ANK af 18. december 1985* (Advokaten 1986, Kendelser, s. 47) blev der givet en advokat en irettesættelse for at have indgået i et formaliseret samarbejde med en bank og en revisor, hvorved banken havde rettet henvendelse til lejerne i en ejendom, der stod foran at skulle sælges, med henblik på eventuelt at forestå finansieringen af lejernes køb. I kendelsen betones det, at advokaten herved havde handlet på en måde, der var egnet til at vække tvivl om, hvorvidt han uafhængigt ville kunne repræsentere lejerne under en eventuel sag om overtagelse af ejendommen. Et tilsvarende resultat nåede nævnet til i *ANK af 11. april 2003*, sagsnr. 02-0409-02-0991 m.fl. (Advokaten 6/2003, Kendelser, s. 9) om et samarbejde mellem EDC Mæglerne A/S, en advokat og et advokatselskab. Afgørelsen finder, at det anvendte koncept tilslørede princippet for *salærberegningen*, idet den samlede afregning efter endt bistand skulle ske fra EDC (ligesom der var risiko for brud på advokatens tavshedspligt). Se nærmere om afgørelsen i afsnit 6.5.2.

Bevisoptagelse mv.: En særlig variant af transparensprincippet finder udtryk i AER art. 44, der fastslår, at en advokat ikke må optage eller medvirke til optagelse af telefonsamtaler eller andre kommunikationer på lydbånd eller lignende, uden at den anden part eller de andre deltagere på forhånd har *samtykket* i optagelsen. Bestemmelsen indsnævrer den frihed, som ellers består til at optage sådanne telefonsamtaler, som man selv deltager i, jf. STRFL § 263, stk. 2, nr. 2, der netop afgrænser det strafbare område til telefonsamtaler, gerningsmanden ikke selv deltager i.

Se tilsvarende for norsk advokatret *Harald Halvorsen*: Advokatvirksomhet – betingelser og krav (1997), s. 190, hvor advokatens pligt er begrænset til på forhånd at give den anden part i samtalen meddelelse herom, og for svensk ret *Lars Heuman*: God advokatsed (2013), s. 279 f., som angiver, at det svenske advokatnævn i en konkret sag uden nærmere begrundelse har antaget, at der under særlig omstændigheder gælder undtagelse fra det forbud, som er også svensk advokatrets udgangspunkt, og som kritiserer, at nævnet ikke har anført nærmere om, under hvilke omstændigheder en sådan undtagelse kunne være aktuel.

12.1.5. Andre pligter

De kategorier af pligter, der er nævnt ovenfor, er ikke udtømmende.

Pligt til at besvare henvendelser: Det har i en lang årrække været antaget, at advokater er underlagt en almindelig pligt til at besvare henvendelser fra klienter om

deres sager og fra offentlige myndigheder, se herved allerede *Axel H. Pedersen*: Indledning til advokatgerningen II (1963), s. 41 med henvisning til praksis fra Sagførernævnet. Således afgrænset består denne pligt fortsat. Der kan derimod ikke antages en generel pligt for en advokat til at besvare henvendelser fra private, der fremkommer uden for et konkret opdrags kontekst. Der består ifølge Advokatnævnets praksis heller ikke nogen generel pligt for en advokat til at besvare henvendelser fra en anden advokat. På den anden side er det klart, at en advokat ikke kan negligere en henvendelse fra nogen, der har en rimelig interesse i et svar. Se fx *ANK af 29. september 2020*, sagsnr. 2020-1121, hvor nævnet konstaterede, at en advokat, der var blevet afsat som kurator i et konkursbo, ikke havde haft »en berettiget begrundelse« for at undlade at besvare tre henvendelser gennem to måneder fra den nye kurator om fremsendelse af kontoudtog og bilag vedrørende boets behandling. I *U 2015.2846/2 H* fandt Højesteret, at en advokat havde handlet pligtstridigt ved ikke straks efter sagens modtagelse fra den medvirkende ejendomsmægler at have kontaktet sine klienter med henblik på at rådgive dem, hvorved de i givet fald kunne nå at gøre fortrydelsesretten gældende.

Medvirken til klagesagsbehandling: Advokater har endvidere pligt til at medvirke under en klagesagsbehandling ved advokatmyndighederne, se nærmere afsnit 20.2.5.

Almindelig omgangstone mv.: Generalklausulen kan i særlige tilfælde benyttes til at håndhæve visse almindelige krav til advokatens dialog med klienten. Illustrativ herfor er *ANK af 27. august 2021*, sagsnr. 2021-1623, hvor advokaten under et møde med sin klient havde kaldt denne et »fjols«, fordi klienten havde handlet på en måde, der ikke gavnede sagen. Nævnet fandt under de konkrete omstændigheder, hvor advokaten straks havde undskyldt sprogbrugen, at der ikke forelå brud på god advokatskik, selvom ordet kan forekomme stødende.

12.2. Advokatens ansigt udadtil

12.2.1. Problemstillingen

Formål og funktion: Stadigt flere lovgivningsområder pålægger erhvervsdrivende at give tydelige oplysninger udadtil om deres identitet og retlige konstitution. Den slags krav tjener flere formål. For det første er der et *konkurrenceretligt* hensyn

til markedets effektivitet: Talrige ydelser opleves som kvalitative (med positivt eller negativt fortegn) i kraft af den identitet og det *brand*, der står bag. Jo mere gennemsigtighed der hersker herom, desto mere effektivt vil omsætning og prisdannelse på markedet kunne ske. Dernæst har oplysningen *aftaleretlig* betydning, hvis parterne indgår i en forpligtende relation med hinanden. Er en aftaleparts retlige identitet usikker, er det lige så usikkert, om der kan gennemføres retskrav mod den pågældende.

Derfor støder man navnlig på regler, der pålægger en part at give oplysning herom, på områder, hvor en modpart kan blive skuffet eller lide tab ved ikke at kunne gennemføre krav mod den part, han anser for at være forpligtet. Den selskabsretlige lovgivning repræsenterer det praktisk væsentligste eksempel på en sådan beskyttelsesregulering. Reglerne i e-handelslovens § 7 et andet, se hertil afsnit 11.3.3.

Den almindelige regel: Ligesom forholdet er i de fleste andre vestlige lande, er der i dansk advokatret en forholdsvis indgående regulering af advokatfirmaets markering af sin identitet udadtil. Reglerne udledes herhjemme af generalklausulen i RPL § 126, stk. 1, men udmønter sig i en række detailregler i AER, som ikke har været anset for kontroversielle. Systematisk angår reglerne tre samvirkende aspekter af advokatens fremtræden udadtil: Hvilket *navn* fremtræder for den identitet, der forpligtes ved advokatfirmaets dispositioner? Hvorledes må/skal disse pligtrelationer signaleres på hjemmeside, i autosignatur og på brevpapir? Og hvordan må den enkelte medarbejder i advokatfirmaet repræsentere dette ved sin underskrift? Disse spørgsmål behandles i afsnit 12.2.2-12.2.5. Herefter følger i afsnit 12.2.6 nogle bemærkninger om kravene til *decorum* for advokater.

12.2.2. Navn

Ifølge AER art. 71 skal ordet »advokat« indgå i advokatfirmaets navn eller en tilføjelse dertil i forbindelse med korrespondance og markedsføring. I forlængelse heraf fastslår art. 72, at advokatfirmaets navn ikke må være egnet til at give indtryk af, at advokatvirksomheden udøves af andre end dem, der efter RPL § 124, jf. § 124 c, kan være medejere af et advokatfirma. Endvidere skal advokatselskaber foruden de almindelige selskabsretlige navneregler iagttage RPL § 124, stk. 1, der – som nævnt i afsnit 6.2.2 – afgrænser de selskabsformer, navn og selskabsretlige formål, som et advokatselskab kan optræde under. Reglerne understøtter

dermed dels den selskabsretlige regulering, dels ønsket om at skabe aftaleretlig klarhed om, hvem der forpligtes i et advokatfirma.

Reglerne udmøntes i flere delregler:

Transparens: For det første må advokatfirmaets navn indeholde en klar angivelse af, at der er tale om et *advokatfirma*. Dermed tilgodeses det almindelige krav om transparens, der gælder i dansk advokatret, jf. nærmere afsnit 12.1.4: Klienten må ikke være i tvivl om, hvorvidt han rådgives af en advokat eller en anden juridisk rådgiver (fx en revisor, en ejendomsmægler eller en patent- og varemærkeagent). Af firmanavnet – eller af en tilføjelse dertil – skal det fremgå, at virksomheden er et advokatfirma. Som før nævnt behøver denne oplysning ikke fremtræde i selve firmanavnet, som dette fx benyttes i annoncering og skiltning. Men navnlig i sammenhænge, hvor omverdenen må forventes at anstille undersøgelser om, hvilken type virksomhed der gemmer sig bag en betegnelse, fx på brevpapir eller hjemmeside, må oplysningen klart fremgå. Se nærmere herom afsnit 12.2.4 om brevpapir.

Adskillelsesevne: For det andet må firmanavnet for et advokatfirma være egnet til at adskille det ene advokatfirma fra det andet. Vælger man at betegne et advokatfirma som »Advokatkontoret«, er det derfor nødvendigt – og også sædvanligt – at ledsage navnet med en *adresse* samt med angivelse af de ansvarlige *partnere*. Navnet må ligeledes angive navnet på tidligere, herunder afdøde, indehavere. At man ofte lader navne på *afdøde* eller pensionerede advokater (der i deres aktive år var partnere) optræde i firmanavnet, skyldes ønsket om at undgå problemer ved partnerudtræden, hvor den udtrædende partner naturligt ønsker at »tage sit navn med«. Anvendelsen af navnet på en advokat, der *ikke aktivt* deltager i advokatfirmaet, forudsætter dog samtykke fra den pågældende – eller dennes arvinger. Dette følger af de almindelige regler om beskyttelse af navn og personlighed, som er udviklet i retspraksis. Et sådant samtykke kan fx tænkes som led i en gensidigt bebyrdende aftale, der tildeler den udtrådte partner en »pensionsordning« (forstået som en aftale, hvorefter den udtrådte partner eller dennes efterladte modtager en andel af firmaets overskud i en årrække efter hans udtræden).

Advokatselskaber: Det krav, der udtrykkes i AER art. 71, giver anledning til særlige spørgsmål, når advokatvirksomheden drives gennem advokatselskaber. Transparenskravet vil da være opfyldt, hvis brevpapiret angiver, hvilke *advokater* eller *ad-*

vokatselskaber der indgår i advokatfirmaet, henholdsvis hvilke personer der ikke fremtræder som umiddelbart forpligtede over for klienten (herunder ansatte advokater og advokatfuldmægtige).

Selv om den eller de advokater, der ejer et advokatselskab, hæfter personligt og direkte for dettes forpligtelser, er det nødvendigt, at advokatselskabet fremtræder med navns nævnelse på brevpapiret. Uden en sådan hæftelse vil der være en risiko for, at der ikke kommer til at bestå noget retskrav mod selskabet, hvilket bl.a. kan have betydning for, hvem der skatteretligt anses for indkomstmodtager af den indtægt, der indgår til advokatfirmaet. Det er dog fast antaget, også i skatteretlig henseende, at et advokatinteressentskab bestående af advokatselskaber som interessenter alene fremtræder med betegnelsen »Advokatinteressentskab bestående af advokatselskaber«, men uden nærmere angivelse af de enkelte advokatselskaber. Baggrunden herfor er, at indkomsten i disse tilfælde oppebæres af interessentskabet, der herefter i kraft af sin egen regnskabsaflæggelse (og i overensstemmelse med de indgåede aftaler) kanaliserer de enkelte overskud videre til deltagerne.

Anvendelsesområde: Reglerne om advokatfirmaets navn tager *principielt* sigte på enhver relation, hvori advokaten og advokatfirmaet kommer i dialog med omverdenen. Hovedområdet for reglerne er selvsagt advokatens brevpapir (se nærmere herom under 11.2.4), men i princippet tager reglerne sigte på enhver navneangivelse lige fra skiltet på den bygning, hvori advokatfirmaet er beliggende, til annoncemateriale og tv-reklamer, hjemmesider, SoMe-profiler, dagbladsannoncer, trykte reklamer, visitkort samt i brevpapir samt ikke mindst autosignaturer i e-mails.

Modifikationer: De almindeligt gældende regler om, hvilke identitetsoplysninger advokaten eller advokatfirmaet skal give omverdenen, modificeres i nogen grad i sammenhænge, hvor omverdenen ikke med rimelighed kan forvente en fuldstændig partsangivelse, fordi det følger af sagens natur, at mere præcise oplysninger vil følge andetsteds. I en dialog, der giver god mening, uden at den ene part behøver forvisse sig om den andens identitet, behøver man ikke stille så strikse oplysningskrav. Fx må der tillades passende modifikationer i relation til skilte på bygningsfacader.

12.2.3. Almene oplysningspligter

Baggrund: Med EU's tjenesteydelsesdirektiv, 2006/123/EU, er der sket en betydelig skærpelse af bl.a. advokaters pligt til at give offentligheden generelle oplysninger om deres virksomhed. Direktivet er gennemført i dansk ret ved lov nr. 384 af 25. maj 2009 om tjenesteydelser i det indre marked (tjenesteydelsesloven) med tilhørende bekendtgørelse nr. 1372 af 10. december 2009 om tjenesteyderes pligt til at give oplysninger til tjenestemodtagere. Selv om det er overflødigt, er disse regler – formentlig på grund af deres store praktiske betydning – gentaget i AER kap. 6, for så vidt angår de *almene* oplysningspligter, og i kap. 7 og 8, for så vidt angår de oplysningspligter, der er knyttet til det *enkelte opdrag*, jf. herom afsnit 16.1.5 og 6.

Indhold: Advokaten skal af egen drift give klienten en række oplysninger om sig selv og sit advokatfirma, sine forsikringsforhold og klientkontoførende pengeinstitut(ter), jf. nærmere AER art. 21, nr. 1-7. Oplysning om, at advokaten er omfattet af Advokatsamfundets tilsyns- og disciplinærsystem og af reglerne om god advokatskik, jf. RPL § 126, stk. 1, og om eksistensen af AER skal ifølge AER art. 25, stk. 1, kun gives efter anmodning fra klienten. I praksis fremgår disse oplysninger dog af advokatfirmaernes hjemmesider, jf. straks nedenfor. Det samme gælder oplysning om de særlige regler, der gælder for udøvelsen af advokaterhvervet, og hvordan klienten kan få adgang til disse regler, jf. AER art. 25, stk. 2.

Pligten til at give almindelige oplysninger blev indsat i AER ved 2010-revisionen og omfattede dengang – som direktivet og gennemførelsesloven – kun oplysninger om den organisatoriske ramme mv. for advokatfirmaets virksomhed. Med virkning fra den 1. november 2016 har advokater tillige som led i opfyldelsen af deres almene pligter skullet give oplysning om, hvorvidt de »anvender aftaleklausuler om lovvalg og/eller værneting, og om almindelige forretningsbetingelser, hvis sådanne anvendes«, jf. dengang AER pkt. 13.1, nr. 10. Denne pligt er videreført ved AER art. 21, nr. 8. Det kan ikke antages, at spørgsmålet, om en lovvalgs- eller værnetingsklausul – eller advokatens almindelige forretningsbetingelser i det hele taget – er vedtaget som en bestanddel af aftalegrundlaget for det enkelte opdrag, påvirkes af, om advokaten har opfyldt denne pligt på sin hjemmeside. Det forekommer derfor noget dunkelt, hvad det er for et behov, denne pligt tilsigter at tilgodese.

Som en direkte følge af sammenbruddet i sommeren 2015 af et mellemstort københavnsk advokatfirma, hvis indehavere tillige ejede en virksomhed, som havde påtaget sig at videredistribuere nogle ophavsretlige vederlag, der var

optjent fra kollektive forvaltningsselskaber (herunder Copydan), er der nu indsat en særlig oplysningspligt i AER art. 26. Ifølge den skal advokater, som uden for deres advokatvirksomhed i erhvervsmæssigt øjemed driver anden virksomhed, der af kunderne kan forveksles med advokatvirksomhed, af *egen drift* oplyse kunderne om, at virksomheden ikke driver advokatvirksomhed og dermed ikke er omfattet af reglerne for advokatvirksomhed, og at virksomheden ikke er underlagt Advokatrådets tilsyn.

Kommunikation: Advokaten skal også meddele de oplysninger, der er nævnt i art. 21, af egen drift, men ikke nødvendigvis direkte over for den enkelte klient. I praksis vil de ofte blive meddelt via advokatens eller advokatfirmaets hjemmeside, jf. AER art. 23, stk. 1 (»ad elektronisk vej eller lignende«).

Navnlig store advokatfirmaers hjemmesider indeholder en omfattende mængde information, som set fra et brugerperspektiv måske kan siges at være struktureret mere eller mindre hensigtsmæssigt. Man kan derfor spørge, *hvor* på hjemmesiden disse oplysninger skal anbringes. Herom gælder ingen faste regler, når blot de – som anført i AER art. 23 – meddeles »på en klar og entydig måde«. Da der er tale om lovpligtige oplysninger, taler meget for, at oplysningerne skal anbringes højt oppe i hjemmesidehierarkiet, og at de skal være let tilgængelige, fx via et informativt søgeord (»one click away«).

12.2.4. Brevpapir

Retlige funktioner: Advokatens brevpapir er for de fleste praktiske formål den kommunikative ramme, hvor advokaten signalerer sin identitet og sine kvalifikationer over for omverdenen. I dag ofte fremtræder de fleste »brevpapir« digitalt, enten i grafisk udformede breve, der fremsendes på e-mail, eller som autosignaturer, der både angiver advokatens navn, navnet på det advokatfirma eller det kædesamarbejde, som advokaten deltager i, samt det relevante CVR-nummer. Uanset advokatfirmaets størrelse vil navnet på dets partnere og ansatte advokater i praksis altid være synlige for offentligheden via virksomhedens hjemmeside. Et visitkort angiver ud over firmaets navn typisk kun den enkelte advokats navn. Brevpapiret i lidt større advokatfirmaer indeholder ofte kun firmaets navn.

Ud over at udgøre den retligt forpligtende melding til omverdenen om, hvilken identitet der står bag advokatrådgivningen, manifesterer brevpapiret (eller rettere, advokatens brug af brevpapiret) samtidig advokatens beslutning om, hvorvidt han i sammenhængen optræder som advokat eller som privatperson.

Som det fremgår af afsnit 12.1.1 med omtalen af *U 1988.699 H*, kan det forhold, at advokaten benytter sit brevpapir, være afgørende for, om han befinder sig inden for rammerne af generalklausulen i RPL § 126, stk. 1 (»god advokatskik«), eller om han alene er underlagt § 126, stk. 4 (forhold, der udgør »en adfærd, der er uværdig for en advokat«).

AER: AER art. 72 opstiller den naturlige regel, at advokatfirmaets navn og andre forretningskendetegn, derunder logo, ikke må være egnet til at give indtryk af, at virksomheden udøves af andre end dem, der efter RPL § 124, jf. § 124 c, kan være medejere af et advokatselskab. Hvis der angives navne på andre end de advokater, der virker i advokatfirmaet (fx advokatfuldmægtige, jurastuderende eller administrative medarbejdere), skal dette ske på en måde, der signaler, at de pågældende *ikke* er ansvarlige deltagere i advokatfirmaet. For ikke-advokater giver dette normalt sig selv. For ansatte advokater kan det være nødvendigt med en tydelig markering.

Drives advokatfirmaet i et strategisk samarbejde med virksomheder, som ikke driver advokatvirksomhed (fx en ejendomsmægler, landinspektør eller patentrådgiver), er der særlig anledning til at synliggøre grænserne for den enkelte virksomhed. Som nærmere anført i afsnit 6.5 kan advokatens samarbejde med andre professionsudøvere skabe en sådan usikkerhed om rammebetingelserne for rådgivning, at dette i sig selv strider mod god advokatskik.

Se hertil *ANK af 6. april 1999* (omtalt hos *Mogens Holm & Henrik Stakemann Spang-Hanssen*: God advokatskik – en håndbog (2002), s. 75 f.): I denne sag havde en advokat etableret samarbejde med en *genealog* (dvs. slægtsforsker), som på grundlag af proklama i Statstidende rettede henvendelse til mulige arvinger med tilbud om at dokumentere de pågældendes arveret. Denne bistand blev tilbudt mod et vederlag på 20 pct. af nettoarven. Ifølge aftalen skulle genealogen have uopsigelig ret til at repræsentere arvingerne, som derfor skulle udfærdige skiftefuldmagt til en advokat. På genealogens brevpapir var det anført, at genealogen samarbejdede med advokaten. Advokaten blev pålagt en bøde på 20.000 kr., såvel for at have ladet sit navn fremstå på brevpapiret som for sin medvirken til den uopfordrede klienthenvendelse.

Angivelse af møderet: AER indeholder ikke længere bestemmelser om, hvordan advokatens møderet for landsret eller Højesteret kan eller skal synliggøres. Herom falder man derfor tilbage på MFL § 13, hvorefter eventuelle angivelser skal være korrekte. I praksis benyttes forkortelsen »L«, placeret efter advokatens navn og ti-

tel, som udtryk for advokatens møderet for landsret, og »H« tilsvarende for møderet for Højesteret. Bestemmelsen har primært betydning i de tilfælde, hvor en udenlandsk advokat driver virksomhed i Danmark. Som også anført i afsnit 5.3.1 kan man diskutere, om en møderet rummer nogen særlig kvalitetssikring, og om angivelsen derfor i højere grad er vild- end vejledende for klienten. Som allerede nævnt er der dog hverken nogen retlig eller professionsetisk pligt i dansk advokatret til at synliggøre eller afstå fra at synliggøre denne ret.

Adresse: Brevpapirets angivelse af advokatfirmaets adresse må være *reel*. Både klienter og modparter må i rimeligt omfang kunne påregne at træffe advokaten på den angivne lokalitet, eller i det mindste fremsende påkrav hertil. Adressen angiver også den lokalitet, hvorpå advokatmyndighederne kan foretage tilsynsbesøg, se herom afsnit 7.2.2.

Der er ikke noget krav om, at advokaten normalt skal være til stede på adressen, hvis blot den korrespondance, der fremsendes dertil, med en vis sikkerhed vil blive videresendt til det sted, hvor advokaten rent faktisk opholder sig. Hverken klienter, modparter eller andre har noget almindeligt krav på, at advokaten »møder på arbejde« hver dag.

Arthur Andersen-sagen: Reglerne om advokatens brevpapir har givet anledning til en principiel sag om »Arthur Andersen Advokataktieselskab«, *U 1996.729 SH*: Tre medarbejdere hos den internationale rådgivningskoncern Arthur Andersen, der dengang drev både revisions-, rådgivnings- og advokatvirksomhed, etablerede et advokataktieselskab med det nævnte navn. De tre advokater ejede den samlede aktiekapital i advokataktieselskabet, som var tilknyttet det internationale netværkssamarbejde under *Arthur Andersen & Co. SC*, der (indtil denne virksomheds ophør i kølvandet på skandalen om *Enron*) var et *Société Coopérative* indregistreret i Schweiz med det formål at administrere, koordinere og udvikle et internationalt netværkssamarbejde mellem et meget stort antal rådgivningsvirksomheder. Advokataktieselskabet drev virksomhed fra samme adresse som revisionsfirmaet, men med eget telefon- og telefaxnummer. Oprindeligt stod navnet »*Arthur Andersen & Co. SC*« skrevet øverst midtfor på samme måde og med samme skrifttype, som blev anvendt på revisionsfirmaets brevpapir. Til højre på brevpapiret var anført *Arthur Andersen Advokataktieselskab* og herefter registreringsnummer, adresse, telefon- og telefaxnummer. Revisionsfirmaets brevpapir var opbygget på samme måde, idet der inden adresse mv. var anført *Arthur Andersen Statsautoriserede Revisorer*. Senere blev brevpapiret ændret således, at *Arthur Andersen & Co. SC* blev

fjernet og erstattet på samme sted og med samme skrifttype som Advokataktieselskab.

Advokatrådet gjorde gældende, at den anførte navneangivelse var i strid med en række bestemmelser i lovgivningen for såvel revisorer som advokater. Dets indsigelse var ikke, at der *materielt* var noget til hinder for at drive advokatvirksomhed på den nævnte måde, men derimod det *formelle*, at der med betoningen af tilhørsforholdet til en (dengang) dominerende revisionsvirksomhed kunne opstå tvivl i omverdenen om, hvorvidt advokatfirmaet var uafhængig heraf. Der blev heller ikke procederet på RPL § 124.

Dette anbringende blev afvist af Sø- og Handelsretten. Retten fandt »intet« grundlag for at fastslå, at sagsøgtes anvendelse af navnet »Arthur Andersen« med tilføjelsen »Advokataktieselskab« skulle være vildledende: »Tværtimod gives der ved denne betegnelse omverdenen den korrekte opfattelse, at sagsøgte som advokataktieselskab deltager i det internationale netværk under Arthur Andersen & Co. SC.« Videre udtalte retten, at den goodwill, sagsøgte måtte opnå ved at deltage i netværket og markedsføre sig som en del af dette, ikke kunne anses som en uberettiget konkurrencefordel, idet klienter og kreditorer selv måtte anses at være i stand til at vurdere, om netværkstilknytningen er en fordel for dem eller ej. Derfor var anvendelsen af navnet Arthur Andersen som del af det pågældende selskabsnavn hverken i strid med (dengang) aktieselskabsloven eller markedsføringsloven. Dommen synes at lægge til grund, at erhvervsmæssige klienter må formodes at kunne læse en formelt korrekt oplysning efter pålydende.

Særligt om kædesamarbejder: Som nærmere udviklet i afsnit 6.6 har en række, navnlig små og mellemstore, advokatfirmaer valgt at indgå i såkaldte kædesamarbejder, der uden noget bindende partnerskab (interessentskab) involverer forskellige former for samarbejde under et fælles brand. Reglen i AER art. 10, stk. 2 (der har været gældende siden 2005), fastslår herom det princip om identifikation, der også gælder for interessentskaber og kontorfællesskaber, for »andre samarbejder, samvirker og fællesskaber mellem advokater eller advokatfirmaer, hvis de i forhold til tredjemand fremtræder som et fællesskab eller et advokatfirma«. Det er herefter afgørende, om kæden »fremtræder« som et fællesskab eller ikke. Reglen har støtte i den retspraksis, der bl.a. foreligger om KL § 238, stk. 1, se fx *U 1995.76/2 VLK* og *U 2005.1403 VLK*. Afgørende er herefter, om klienter med rimelighed kan gå ud fra, at der eksisterer et interessefællesskab mellem kædens deltagere. Jo stærkere kædens brand står fremhævet på hjemmeside og brevpapir, desto mere begrundet vil en sådan opfattelse være.

Denne vurdering må anlægges i relation til hvert af de kommunikationspunkter, hvor kæden træder i kontakt med omverdenen. I denne vurdering gælder et princip om højeste fællesnævner: Har kæden i én sammenhæng markedsført sig som et fællesskab, udgør dette et tilstrækkeligt grundlag for at anse den som sådan i relation til interessekonfliktreglerne.

Er brandingen på *brevpapiret* gennemført så konsekvent, at alle kædens medlemsfirmaer anvender samme stil, typografi, farvevalg og logo, vil kæden »fremstå udadtil« som et fællesskab. Fremstår kædens logo derimod blot som et påklistret appendiks til en firmabetegnelse, der i øvrigt er udformet i sin egen stil, vil den det ikke. Tilsvarende gælder for *hjemmesiden*: Er kædens enkelte medlemsfirmaer alene tilgængelige fra et fælles site, taler dette for at anse kæden for at udgøre et fællesskab. Klientellet bibringes herved dels den opfattelse, at kæden indgår i en form for fælles ejerskab, dels at den har samme it-systemer. Er det derimod klart angivet, at der er tale om uafhængige advokatfirmaer, må kædens medlemmer også betragtes som sådanne, medmindre der på andet grundlag (fx i udformningen af brevpapiret) er støtte for et modsat resultat.

En praktisk vigtig begrænsning i identifikationsprincippet er med AER 2022 indsat i AER art. 12, stk. 2, hvorefter en interessekonflikt, der skyldes, at de advokatfirmaer, der bistår på begge sider af en sag, indgår i samme kædesamarbejde, uanset sin art kan opløses ved klientsamtykke. Det er dog en betingelse, at de deltagende advokatfirmaer ikke har adgang til hinandens sagsoplysninger.

12.2.5. Underskrift

Den almindelige regel: De breve, der udgår fra et advokatfirma, underskrives normalt af en (bestallingshavende) advokat eller sendes digitalt i hans navn. Underskriveren behøver ikke være medindehaver af advokatfirmaet. Han skal blot være berettiget til at drive advokatvirksomhed. En advokat, der har deponeret sin bestalling, kan derfor ikke optræde som »advokat« på brevpapiret. Det samme gælder, hvis advokatmyndighederne har inddraget hans ret til at udøve advokatvirksomhed, jf. *U 1966.759 V.* I sådanne tilfælde kan han optræde som juridisk konsulent (fx med angivelsen »cand.jur.«) eller – hvis der foreligger en autoriseret fuldmagt fra en advokat – som advokatfuldmægtig.

Advokatfuldmægtige: En advokatfuldmægtig kan aldrig underskrive i eget navn. Fuldmægtigbetegnelsen er ikke en standstitel, men derimod en betegnelse, der signalerer, at man optræder på vegne af en advokat. Derfor giver det ikke mening

at anvende fuldmægtigkonstruktionen, når fuldmægtigen selv er hovedmand, og dispositionen altså foretages i fuldmægtigens eget navn. Ønsker fuldmægtigen at agere i eget navn, kan han i stedet præsentere sig ved at angive sin kandidatuddannelse eller anden betegnelse. Gør han imidlertid det inden for rammerne af et advokatfirma, kan omverdenen efterlades med det indtryk, at advokatfirmaet driver virksomhed med personer, der ikke er advokater eller advokatselskaber, hvilket ville være i strid med RPL § 124, stk. 1. Derfor er det den generelle regel, at advokatfuldmægtige underskriver med angivelse af den advokat, som har givet fuldmægtigen sagen. Den pågældende behøver ikke også være den advokat, hvorunder fuldmægtigen er autoriseret.

Andre fuldmægtige: Det hænder ganske ofte, at advokaten befuldmægtiger andre end sin advokatfuldmægtig til at udføre ekspeditioner i sager. Både i bobehandling og ved berigtigelse af ejendomshandler har administrativt personale typisk vidtgående beføjelser til på advokatens vegne at foretage praktiske og administrative skridt over for tredjeparter. I inkassosager tildeles både dette personale og jurastuderende fuldmagt til fx at sende inkassopåkrav eller give møde i fogedretten. I disse tilfælde bør den pågældende medarbejder underskrive *for* advokaten. Der gælder ikke noget krav om, at den således befuldmægtigede angiver sin titel (»cand.merc.jur.«, »stud.jur.«, »sekretær« etc.).

Processkrifter: Traditionelt har processkrifterskullet underskrives af en advokat med møderet for den instans, hvortil det indgives. Kravet om underskrift blev med virkning fra den 1. juli 2014 afskaffet ved lov nr. 737 af 25. juni 2014. Årsagen hertil var, at det var en administrativ belastning for domstolene at skulle modtage et processkrift pr. telefax eller e-mail og derefter – alene af hensyn til, at kravet om egenhændig underskrift blev overholdt – et fysisk eksemplar. Retten kan dog (fx i de sjældne tilfælde, hvor der rejses tvivl om, hvorvidt et processkrift nu også virkelig hidrører fra den angivne underskriver) bestemme, at der skal indleveres et eksemplar forsynet med underskrift.

At dokumentet ikke skal være forsynet med underskrift, ændrer ikke ved, at det fortsat skal fremtræde som hidrørende fra en advokat, der er mødeberettiget for den instans, der skal behandle sagen. Dette gælder, uanset at processkriftet, fx en ankestævning, af tekniske årsager indleveres til den instans, hvis afgørelse ankes, jf. *U 2019.520 H* og *U 2021.4019 Ø*. I den sidstnævnte sag havde en advokat uden møderet indleveret en ankestævning til domstolenes sagsportal. Han havde en fast aftale med en kollega med møderet om at møde i dennes navn i an-

kesager. Kollegaen, der ikke havde repræsenteret parten i byretten, kunne dog ikke uploade ankestævningen. Derfor bad advokaten landsretten om at oprette kollegaen som partsrepræsentant. Landsretten afviste anken, da det ikke var godtgjort, at den mødeberettigede kollega havde formuleret eller godkendt indholdet af ankestævningen.

12.2.6. Decorum

Begreb: Betegnelsen *decorum* beskriver de krav om værdighed, som retssystemet stiller til en person, der indtager et offentligt embede. Optræder en embedsmand eller en advokat uværdigt *i selve* sin stilling, vil han som regel alene i kraft heraf krænke de pligter, der gælder for stillingen. Det er ikke i disse tilfælde, at kravet om *decorum* har betydning. *Decorum*-kravet viser derimod sin selvstændige betydning, når der er tale om handlinger, den pågældende udfører *uden for* sit tjenstlige virke, fx ved at optræde stærkt uterligt i selskabslivet, medvirke aktivt i pornografiske film el.lign. Her brydes personens interesse i at udfolde den frihed, retssystemet tillader ham, med offentlighedens interesse i at kunne møde repræsentanter for forvaltning og retssystem med respekt.

At der ofte kan stilles sådanne krav, følger af en omfattende praksis fra domstole (om dommere) og fra Folketingets Ombudsmand (om myndighedspersoner). Tjenestemandslovens § 10 pålægger tjenestemænd »såvel i som uden for tjenesten vise sig værdig til den agtelse og tillid, som stillingen kræver«, og selv om denne bestemmelse kun gælder umiddelbart for tjenestemænd, kan det princip, den udtrykker, formentlig føres videre på andre embedspersoner i den offentlige forvaltning, der indtager tillidvækkende positioner.

§ 126, stk. 4: I dansk ret findes en vis *decorum*-regulering for advokater i RPL § 126, stk. 4. Ifølge denne bestemmelse må en advokat ikke uden for sin advokatvirksomhed i forretningsforhold eller i andre forhold af økonomisk art »udvise en adfærd, der er uværdig for en advokat«. Selv om bestemmelsen kun gælder *uden for* advokatvirksomhed, udtrykker den et grundlæggende værdighedskrav, der i kraft af generalklausulen om god advokatskik også gælder *i* advokatvirksomhed.

Om man er inde i stk. 4, beror på, om der er tale om forhold i »forretningsforhold« eller af »økonomisk art«. Nedsættende omtale af advokatkolleger, der sker som led i politisk agitation, omfattes således ikke af bestemmelsen, jf. *ANK af 27. september 2018*, sagsnr. 2018-819. En anstødelig eller krænkende optræden i priva-

te relationer kan heller ikke danne grundlag for anvendelsen af stk. 4. Som antaget i *TfK 2021.1205 Ø* (omtalt s. 246 og 273) skal der formentlig ganske meget til, før advokatens optræden i medierne, herunder med voldsomme politiske synspunkter, sanktioneres advokatretligt. Det er ikke prognosen om advokatens *evner* til at varetage klientopdrag, der er i fokus i § 126, stk. 4, men derimod den *troværdighed*, der gerne skulle stå om advokaten i økonomiske anliggender. Se i øvrigt afsnit 12.1.1 om afgrænsningen mellem stk. 4 og stk. 1.

Den vurdering, der anlægges ifølge RPL § 126, stk. 4, adskiller sig ligeledes fra vurderingen i henhold til RPL § 121, stk. 2, hvorefter beskikkelse som advokat kan nægtes den, der i stilling eller erhverv har »udvist en sådan adfærd, at der er grund til at antage, at den pågældende ikke vil udøve advokatvirksomhed på forsvarlig måde«. Hvor § 121, stk. 2, angår forhold af enhver art, som blot kan siges at have relation til de særlige pligter, en advokat må iagttage, er § 126, stk. 4, begrænset til de nævnte forhold af økonomisk og forretningsmæssig art.

Bestemmelsen blev indført efter en sag, der fandt sin afgørelse ved dommen i *U 1923.120 V*. Her havde Sagførerrådet suspenderet en advokat, der betlede. Suspensionen blev ophævet af landsretten, der ikke fandt hjemmel i retsplejeloven til at fastlægge sanktioner for en advokat for forhold, denne havde begået uden for sagførergerningen. Se hertil *Axel H. Pedersen* i Det Danske Advokatsamfund 1919-1969 (1969), s. 83 f., og *samme* i Retsplejeloven 50 år (1969), s. 340 f. Denne hjemmel blev herefter skabt med indførelsen af § 126, stk. 4.

Begrundelse: Kravet om *decorum* er nært forbundet med den tanke, at advokatens virke bygger på en troværdighed, der ikke blot udmønter sig i udførelsen af konkrete opdrag, men også i andre dele af advokatens livsførelse. Meningen er ikke at sætte alle advokater ind i samme skabelon for smag, stil, påklædning eller opførsel, men at sikre, at advokaten ikke optræder på en måde, der kan skabe tvivl om, hvorvidt han er til at stole på. Den danske ordning går således ikke så langt som den *japanske* lov om praktiserende advokater (205/1949 med senere ændringer), der i art. 2 fastslår, at en advokat »shall strive to remain highly cultured, to build his/her fine character«.

At en fældende afgørelse i medfør af stk. 4 implicit vil markere en dyb social afstandtagen til advokaten, maner i sig selv til tilbageholdenhed. Advokatretlige regler forbyder ikke en advokat at være grovkornet og upassende i sit privatliv, hvis blot han undlader en sådan optræden under udførelsen af et opdrag. Det gør ingen forskel heri, om advokaten tilmed måtte blive straffet for en sådan adfærd.

Praksis: Der findes ikke nogen righoldig nævns- eller retspraksis, der belyser det nærmere indhold af dette værdighedskrav. Et ekstremt eksempel er *ANK af 1. december 2004*, sagsnr. 02-0401-04-0593 (omtalt i Advokaten 1/2005, Kendelser, s. 3), hvor en advokat havde oprettet en såkaldt »hadeside« på internettet, hvor han udtalte sig ufordelagtigt om en tidligere klient (hvis navn indgik i domænenavnet for den pågældende side). Advokaten blev pålagt en bøde på 10.000 kr., idet det ansås som en skærpende omstændighed, at han tidligere havde repræsenteret klienten. Da anvendelsesområdet for stk. 4 må anses for indeholdt i generalklausulen i § 126, stk. 1, vælger domstolene – når muligheden byder sig – naturligt at anvende den mindre stigmatiserende regel om »god advokatskik« frem for at anvende den langt hårdere betegnelse om »uværdighed«. Se fx *U 1988.699 H*, der angik et forhold begået uden for advokatrollen, men som på grund af advokatens anvendelse af sit brevpapir faldt inden for stk. 1.

Kollegialitet: Det følger også heraf som udgangspunkt, at advokaten *som privatperson* ikke har pligt til at efterleve de almindelige krav om kollegialitet, der stilles til advokater. Dette fremgår fx af *ANK af 7. februar 1990* (trykt i Advokaten 1989, Kendelser, s. 32), der ikke fandt det uværdigt, at en advokat, der som privatperson havde sat en ejendom til salg, stillede krav om, at en given kollega ikke måtte berigtige handlen for køberen.

Straffesager: Kravet om *decorum* aktualiseres ofte i straffesager, hvor advokaten står tiltalt for overtrædelse af berigelsesforbrydelser (bedrageri, underslæb el.lign.). Dømmes advokaten her, må der i givet fald træffes afgørelse om rettighedsfortabelse i dommen. Det tilkommer derimod ikke domstolene i den forbindelse at foretage en særlig prøvelse af, om en advokat senere har mistet sit *decorum*.

Forholdet er anderledes i andre jurisdiktioner. I 1920'ernes USA kunne politisk aktivitet, der ansås som undergravende, således begrunde tilbagekaldelse af en advokatautorisation, se herved *Re Smith* 233 P 288 (1925) og *Re Margolis* 112 A 478 (1921). En righoldig praksis herom findes i Australien, jf. nærmere *Ysaiah Ross* (2001), s. 165 ff.

12.3. Ytringsfriheden

12.3.1. Almindelige bemærkninger

Formål og funktion: Det er en velkendt erfaring, at dialog mellem mennesker foregår mere gnidningsløst og ubesværet, jo mere høfligt og hensynsfuldt man optræder. Brutal og sårende tale afslutter ofte en samtale, som ellers ville være fortsat. Denne praktiske livserfaring er i sig selv et argument for, at advokaten bør efterleve visse krav om høflighed og hensynsfuldhed i den korrespondance og forhandling, han fører for klienten. Heroverfor står dog det modargument, at fri meningsdannelse forudsætter, at modsatrettede synspunkter kan fremsættes direkte og uden omsvøb. Det er denne basale modsætning, der brydes i reglerne om advokatens ytringsfrihed.

Den retlige regulering af advokatens ytringsfrihed præges i særlig grad af ønsket om, at advokaten er en særligt *betroet aktør* i retssystemet. Det er netop advokatens opgave at holde hovedet koldt, mens parternes temperamenter koger. Tillod man (også) advokaten at give følelserne frit løb, ville man både vanskeliggøre tvistløsning og kortslutte forhandlinger, som ellers kunne være ført til ende

Visse emner er så følsomme, at berøringen i sig selv er egnet til at fremkalde stærke reaktioner. Hertil hører bl.a. udsagn, der kan have karakter af – eller som udgør – sigtelser, som det fx var tilfældet i den norske højesteretsdom i *Rt. 1987.1529*. I afvejningen mellem på den ene side at tjene klientens interesser og på den anden side undgå fornærmelser af modparter og kolleger siger det sig selv, at hensynet til klienten vejer tungest, jf. udtrykkeligt pkt. 5.1 i de norske regler for god advokatskik.

God advokatskik: Hovedområdet for reglerne om advokatens ytringsfrihed angår tilfælde, hvor advokaten ytrer sig om en kollega eller en modpart. Det irritament, der her kan bringe sindene i ophidselse, er ofte af faglig karakter: Opfattelsen af, at en modpart fuldstændigt har misforstået en retsregel, men vedholdende agerer på grundlag af sin »urigtige« opfattelse, kan fremkalde stærke følelsesreaktioner (ganske som videnskabelige uenigheder ofte vil gøre det blandt forskere i det akademiske liv!). Derfor er der her et særligt behov for en effektiv og saglig meningsudveksling. Dette behov begrunder de ganske hårdhændede sanktioner, man ofte ser bragt i anvendelse i sådanne sager.

Se fx *U 2001.1454 H*, der idømte en advokat en bøde på 10.000 kr. for bl.a. at have udtalt, at han ikke kunne godkende en ejendomshandel, allerede fordi den godken-

delsesklausul, som ejendomsmægleren havde indføjet, var udtryk for »uhæderlig forretningsførelse og dermed i strid med god ejendomsmæglerskik«. Advokaten tilføjede, at han var indstillet på en forhandling om køb af ejendommen uden »ejendomsmæglertrick«. Bøden blev udmålt som sket (hvilket var højt efter den dagældende nævnspraksis), fordi advokaten direkte over for sælgerne havde udtalt, at de var berettiget til at hæve formidlingsaftalen med ejendomsmægleren og sælge ejendommen til køberne (advokatens klienter) uden at betale formidlingshonorar. Se for norsk praksis redegørelsen hos *Harald Halvorsen*: Advokatvirksomhet – betingelser og krav (1997), s. 148 ff., og *Cato Schiøtz* i Sigurd Knudtzon (red.): Å være advokat (2015), s. 351 ff.

Dette almene krav får en særlig drejning i tvistløsningsopdrag, hvor advokaten ved at artikulere parternes påstande og anbringender om de bevismæssigt og juridisk relevante temaer forventes at bidrage til at en saglig og konstruktiv proces. Denne saglighed vanskeliggøres, jo mere advokaten følger klientens følelsesladede retorik.

Retsgrundlag: Det retlige grundlag for advokatens ytringsfrihed sammensætter sig som en flerhed af regler.

Den bredeste, men også mest indgående regulering følger af generalklausulen om god advokatskik, jf. RPL § 126, stk. 1. Bestemmelsen indebærer en begrænsning i ytringsfriheden, som imidlertid efter en konkret afvejning kan anses for nødvendig i et demokratisk samfund og således ikke i strid med EMRK art. 10, jf. fx *U 2012.616 H* (der bl.a. angik advokatens optræden i en forældremyndighedssag).

Ønsket om, at advokater kan have en saglig indbyrdes dialog under forhandlinger og procesførelse, fører direkte over i en pligt for advokaten til at ytre sig på en måde, der så også *sikrer* en fortsat dialog. Dette indebærer en disciplinært sanktioneret pligt til at *vise hensyn* i sin dialog med kolleger, modparter og instanser. Advokater bør generelt afholde sig fra ytringer, der kan være ærekrænkende, jf. STRFL § 267. Selv om det kan tænkes, at der senere kan føres sandhedsbevis for en ærerørig ytring, bør advokaten undgå at bringe sig i en situation, hvor opdraget resulterer i en sådan (ny) sagsførelse. Se eksempelvis *ANK af 6. februar 2003* (Advokaten 4/2003, Kendelser, s. 6), hvor en advokat blev tildelt en advarsel for at have omtalt modpartens tidligere strafafsoning i en sag om økonomisk kriminalitet.

Selv om en fordømmelse ikke er så grov, at den omfattes af STRFL § 267 (fx pga. det særlige frisprog mv., der gælder i den relevante sammenhæng), kan den

alligevel være i strid med god advokatskik. Tager advokaten fx afstand fra en foreslået kontraktregulering, må han holde sig til sagens kerne og påpege de retlige, personlige eller kommercielle indsigelser, der har relevans, jf. ovenfor om *U 2001.1454 H* (»ejendomsmæglertrick«). De færreste vil ønske at fortsætte en dialog med nogen, der fremsiger ringeagtsytringer. Er der behov for at inddrage forhold, som advokaten anser for ærerørige etc., bør han påpege og dokumentere det hensigtsmæssige eller retsstridige heri, således at dialogen kan fortsætte.

En advokat bør heller ikke under en procedure eller i sin korrespondance med en kollega påberåbe sig, at denne handler i strid med *god advokatskik*, medmindre grundlaget for en sådan beskyldning ligger klart. Klarheden kan fx dokumenteres gennem henvisninger til bestemte artikler i AER eller afgørelser fra Advokatnævnet eller domstolene. Ligeledes kan et indhentet responsum opfylde klarhedskravet. Se herved *Axel H. Pedersen*: Indledning til advokatgerningen I (1962), s. 45, og i afsnit 14.1.3 om modadfærdsklager.

I praksis sker det ikke sjældent, at en advokat reagerer på sin kollegas nævnsklage ved at indbringe kollegaen for nævnet for den påstået uberettigede klage. Som anført i afsnit 14.1.3 gives der sjældent medhold i sådanne »modklager«.

Øvrige retsplejeregler: Et andet grundlag for regulering af advokatens ytringsfrihed følger af reglerne om rettens procesledelse, jf. RPL § 151, stk. 1. Reglerne herom omtales særskilt i afsnit 12.3.2.

Menneskeretlige begrænsninger: Det har været gjort gældende, at de begrænsninger i advokatens ytringsfrihed, der følger af de foran skitserede regler og principper, skulle stride imod den danske grundlov og EMRK. Dommen i *U 1996.449 V* afviser dette synspunkt. I denne sag fandt Vestre Landsret ikke holdepunkter for at fastslå, at disciplinære sanktioner for ytringer i strid med god advokatskik var uforenelige med grundlovens § 77. Der var heller ikke grundlag for at antage, at den ytringsfrihed, der er sikret i henhold til grundlovens § 77, hjemlede en uindskrænket materiel ytringsfrihed om offentlige anliggender. Ved *U 2012.616 H* har Højesteret tiltrådt dette standpunkt.

Ved *dom af 3. februar 2011*, Igor Kabanov mod Rusland, fandt EMD, at klagerens rettigheder efter EMRK art. (6 og) 10 var blevet krænket, ved at han var blevet ekskluderet fra den regionale advokatforening i anledning af nogle kritiske udtalelser vendt imod to dommere, der havde besluttet at afbeskikke ham som forsvarer for en klient.

12.3.2. Udtalelser under sagsførelsen

Når advokaten ytrer sig under udførelsen af en sag, fx i processkrifter eller i retssalen, suppleres de almindelige regler om god advokatskik med reglerne om rettens procesledelse. Dette gælder, hvad enten ytringen retter sig mod modparten, dennes advokat, dommeren, vidner eller andre.

Procesledelse: Det retlige grundlag for rettens procesledelse ligger i RPL § 151, stk. 1, hvorefter »rettens formand våger over, at forhandlingen foregår med den tilbørlige orden og værdighed«. Retsformanden kan afbryde og tilrettevise parter, vidner eller andre, når de tillader sig upassende udtalelser eller utilbørlige personlige angreb. Vedbliver en part hermed trods tilrettevisning, kan ordet fratages ham. Bliver i en borgerlig sag ordet frataget en part, eller bortfjernes han, kan forhandlingen fortsættes, hvis retten ikke finder en udsættelse nødvendig. Er det den offentlige anklager eller sigtedes forsvarer, som bortfjernes, eller hvem ordet fratages, fortsættes sagen, som om vedkommende var udeblevet, jf. nærmere RPL § 151, stk. 1.

Bestemmelsens primære anvendelsesområde er debitorer og varetægtsarrestanter, som stillet over for umiddelbar tvangsanvendelse undertiden reagerer med stærke verbale eller fysiske udfald mod dommeren. Der findes kun enkelte afgørelser, hvor advokater (efter de regler i retsplejeloven, som gjaldt indtil 2007) er blevet idømt rettergangsbøder for overtrædelser af denne regel.

> Se således *U 1969.784 Ø*, hvor en landsretssagfører i et kæreskrift til landsretten »under tilsidesættelse af den sømmelige skrivemåde, som det i henhold til retsplejelovens § 133 påhviler advokater at iagttage i processuelle indlæg« havde fremsat nogle for vedkommende byretsdommer fornærmende udtalelser. For disse fornærmende og usømmelige udtalelser blev landsretssagføreren (i medfør af den dagældende RPL § 151, stk. 2) straffet med en bøde på 1.000 kr. med forvandlingsstraf af hæfte i 6 dage. Ytringernes indhold fremgår beklageligvis ikke af domsreferatet. Da retterne ikke længere kan pålægge en rettergangsbøde, vil de i stedet kunne indgive en adfærdsklage til Advokatnævnet, jf. fx hertil *U 2008.2758 H* (omtalt s. 518).

At praksis ser ret så alvorligt på sådanne ytringer, viser dommen i *U 2004.372 H*, hvor Højesteret, ligesom Østre Landsret, efter den dagældende regel i RPL § 151, stk. 2, pålagde en advokat en bøde for i et brev til en skifteretsfuldmægtig at have udtalt, at »skifterettens fremfærd i denne sag ligner chikane«, og at »skifteretten opfordres til i fremtiden at lade denne sag behandle af en person, der har et vist minimum af dømmekraft«. Som sagen er gengivet i ugeskriftet, syntes der

at være et vist belæg for advokatens utilfredshed med skifteretten. Retten havde i en kendelse udtalt en kritik af advokaten, som senere viste sig uberettiget, og i en anden sag afsat advokaten som bobestyrer ved en kendelse, der senere blev omgjort. Klagens materielle berettigelse er imidlertid uden betydning for advokatens pligt til at optræde værdigt.

Den gennemgående pointe er, at advokaten i kraft af sin profession netop har mulighed for at forfølge sin utilfredshed med trufne afgørelser ad retlig vej. Under en sådan retlig prøvelse vil udsagn af den citerede karakter ikke alene være unødvendige (og i den konkrete sag formentlig ærekrænkende for den pågældende dommerfuldmægtig), men direkte kontraproduktive for opdraget. En nøgtern anmodning fra advokaten i *U 2004.372 H*, der påpegede de tidligere afgørelser og deres underkendelse med angivelse af det modsætningsforhold, som advokaten oplevede, burde ikke have fremkaldt nogen sanktion.

I det omfang advokatens kritiske ytringer retter sig mod sagens substans, er rammerne for det tilladelige ganske vide. Se fx *U 2015.2788 Ø*, der udtaler, at der »må antages at bestå et betydeligt frirum for procederende bemærkninger«. I *ANK af 21. august 2013*, sagsnr. 2012-252, havde advokaten i forbindelse med modpartens anke af en dom fremsat en række hånlige og nedladende ytringer om denne, herunder: »Det er Deres gode ret at anke og tabe sagen i landsretten. Jeg ser frem til Deres udgydelser, der jo har stor underholdningsværdi.« I sit svarskrift til Advokatnævnet anførte advokaten derudover, at modparten var »rablende vanvittig. […] Manden lider af galopperende storhedsvanvid […].« Advokatnævnet fandt, at advokaten også i forbindelse med sagens forberedelse for Advokatnævnet klart havde overskredet grænserne for, hvad der er acceptabelt.

Situationen er omvendt, hvis ytringerne retter sig mod nogen af de personer, der er impliceret i sagen (dvs. tilfælde, hvor »advokaten går efter manden og ikke efter bolden«). Se fx *Københavns Byrets dom af 5. januar 2015*, sag nr. BS 36A-2886/2013, der stadfæstede *ANK af 20. juni 2013*, sagsnr. 2012-638, hvorved nævnet havde pålagt en advokat en bøde på 5.000 kr. for under hovedforhandlingen i en civil sag bl.a. at have kaldt modparten, der også var advokat, en »løgner« og »gemen løgner«. Omvendt frifandt *ANK af 29. marts 2021*, sagsnr. 2020-4095, en advokat for under sin procedure for både by- og landsret at have omtalt sagen som den værste af sin karakter, som han havde oplevet i sin karriere, ligesom han drog paralleller til en svindeldømt person omtalt i pressen. Se også om tidligere nævnspraksis på området *Thomas Lorentzen* i Advokaten 2/2014, s. 34 ff., og *Sysette Vinding Kruse & Elsebeth Rasmussen* i Advokaten 1/2012, s. 20 ff.

I grænsetilfælde må det tillægges betydning for vurderingen af retmæssigheden af en kritisk ytring, hvem den fremsættes overfor. En kritik, der som led i en

sagsførelse rettes mod en afgrænset kreds, kan være retsstridig, hvis den udbredes til tredjeparter. I *ANK 26. november 2013*, sagsnr. 2012-1256, havde advokaten i et brev til modparten anført, at dennes optræden i en entreprisesag tangerede skyldnersvig, hvilket han forbeholdt sig at politianmelde. Advokaten sendte kopi af brevet til en kurator for et andet selskab samt til to underentreprenører. Ved at have udbredt sit synspunkt om mulig overtrædelse af straffeloven på denne måde til en bredere kreds var advokaten gået videre, end en berettiget varetagelse af hans klients interesser tilsagde.

12.3.3. Deltagelse i samfundsdebatten

Gennem sit virke vil advokaten ofte opnå et indblik i samfundsmæssige forhold, der gør ham i stand til på kvalificeret grundlag at deltage i den samfundsmæssige debat. Som påpeget i afsnit 3.3.1 kan man ligefrem argumentere for, at advokaten er etisk forpligtet til at udvise et sådant samfundsengagement (til gengæld for at opretholde de privilegier, professionen historisk har nydt godt af), hvad enten der er tale om principielle og almene synspunkter om hensigtsmæssigheden af gældende regler eller om helt specifikke forhold vedrørende myndigheders påståede magtmisbrug mv.

Almindelig debat: Mange advokater anser det derfor for at være en pligt – og nogle måske ligefrem som et hensigtsmæssigt markedsføringsskridt – at ytre sig i offentligheden, fx gennem læserbreve eller ved udtalelser til pressen. Og så længe de synspunkter, der meldes ud, ikke berører konkrete forhold, som er omfattet af advokatens tavshedspligt, er der selvsagt ingen betænkeligheder herved.

> I henseende til omverdenens respekt for advokater og advokatfirmaer er der i øvrigt en vis tendens til at forbinde seriøsitet med pressediskretion og omvendt, se hertil *James B. Stewart*: The partners – Inside America's Most Powerful Law firms (1983), s. 16, der citerer en fremtrædende New York-advokat for følgende udtalelse: »Our clients tell us that one of our great attributes is an ability to cope with problems in a low-profile way. We *never* seek public attention. Discretion is essential.« Også i norsk ret er holdningen til advokatens pressekontakt skeptisk, jf. *Cato Schiøtz* i Sigurd Knudtzon (red.): Å være advokat (2015), s. 351 ff.

Angreb på retsinstanser: Også i det offentlige rum bør advokaten være tilbageholdende med at rette kritik mod specifikke retsinstanser for pligtforsømmelse mv. Udtalelser herom vil normalt være sigtelser, som den berørte instans i princippet

kan føre injuriesøgsmål om. Sker det, vil retmæssigheden af udtalelsen bero på advokatens mulighed for at føre sandhedsbevis. Men da offentlige myndigheder normalt ikke rejser injuriesøgsmål (dels fordi myndigheder normalt ikke anses for at besidde en særlig »ære«, dels fordi myndigheden ofte vil krænke sin tavshedspligt ved at stille sig an i et forsvar), vil der være let spil for et sådant angreb. Dette friløb udnyttes dagligt af medierne, men bør ikke også udnyttes af advokater. En advokat, der ønsker at fremkomme med en sådan kritik, bør for det første substantiere den på forhånd. Dernæst bør fremgangsmåden være at fremsætte kritikken direkte over for den berørte instans, enten selv eller – om muligt – gennem faglige eller kollegiale organisationer.

Illustrerende herfor er *ANK af 30. december 1996*, omtalt hos *Mogens Holm & Henrik Stakemann Spang-Hanssen*: God advokatskik – en håndbog (2002), s. 44. Her havde en advokat i en radioudsendelse bl.a. sagt, at »[...] hvis man lægger sig ud med Højesteret, så får man kærligheden at føle, fordi så får man lov at tabe de næste par sager, som burde være vundet [...]«. Et enigt nævn fandt dog ikke, at denne udtalelse var omfattet af RPL § 126, stk. 3 (nu stk. 4). *U 2020.805 Ø* stadfæstede en nævnskendelse, der havde fastslået, at en advokats udtalelser på Facebook blev fremsat i hans egenskab af advokat, og at advokaten gik videre, end det var berettiget, og derved havde handlet i strid med god advokatskik. Det forhold, at udtalelserne blev fremsat uden brug af advokattitel, men alene med angivelse af hans fornavn, kunne ikke føre til et andet resultat.

12.3.4. Mediekontakt i enkeltsager

Tavshedspligt: Advokatens tavshedspligt vil som udgangspunkt afskære ham fra at udtale sig til pressen om en verserende sag. Selv udtalelser om forhold, der har fundet sted i åbne retsmøder, vil som udgangspunkt være i strid med tavshedspligten: Medmindre udtalelsen blot tilsigter at gengive forløbet af retsmødet (i hvilket tilfælde man kan spørge, hvorfor den da fremkommer), vil pressen forvente, at advokaten i tillæg hertil føjer en særlig personlig eller fortrolig dimension, der i tilsvarende omfang vil bryde tavshedspligten. Dette forhold indebærer i sig selv, at udtalelser til pressen befinder sig i farefuldt farvand. Se hertil *U 2020.1062 Ø*, hvor en forsvarer blev tildelt en irettesættelse for på et tidspunkt, hvor sagen endnu ikke var behandlet af landsretten, at udtale sig til pressen på en måde, der kunne forstås som en tilkendegivelse om, hvad der ville være nødvendigt for, at sagen kunne få et ændret resultat i landsretten (anke til Højesteret hævet).

Exces i interessevaretagelsen: Også reglerne om exces i interessevaretagelsen kan begrunde begrænsninger i advokatens ytringsfrihed via medierne, og herunder på de sociale medier. I *ANK af 30. september 2019*, sagsnr. 2029-1244, havde en advokat på sin LinkedIn-profil med over 21.000 følgere delt et billede af en vinflaske med en ejendomsmæglerkædes navn på etiketten, sammen med seks fotos af en skimmelsvamp, der havde relation til en konkret sag. Nævnet fandt, at advokaten, der havde kunnet formidle sit budskab uden henvisning til vinetiketten, hermed var gået videre end berettiget til varetagelse af sin klients interesser. *ANK af 3. december 2021*, sagsnr. 2021-611, angik udtalelser fra en advokat, som skifteretten havde udpeget som likvidator for et selskab, om klageren, der var ejer af selskabet, og som var en lokalt offentligt kendt person. Ifølge Advokatnævnet var citaterne »[...] egnet til at rejse tvivl om [klagers] hensigter og mistænkeliggøre ham. Det ændrer ikke herpå, at [indklagede] i et enkelt citat har udtalt sig generelt, idet de øvrige udtalelser var af negativ karakter og blev anvendt i en for [klager] negativt vinklet artikel, hvilket må have stået [indklagede] klart.« Et enigt nævn fandt, at advokaten herved var gået videre, end berettigede hensyn til varetagelsen af klientens interesser tilsagde, og et enkelt medlem anså overtrædelsen som grov.

Spindoktor-arbejde: Advokatens varetagelse af klientens interesser behøver ikke begrænse sig til en »juridisk« sagsførelse som den, der typisk vil udfolde sig i dialog med modparten eller den myndighed, der skal træffe en afgørelse i klientens sag. Ligesom »advokatvirksomhed« efter omstændighederne også kan omfatte andet end juridisk rådgivning, herunder økonomisk rådgivning og rådgivning om forretningsmæssige forhold (se herved afsnit 4.2), kan rådgivning om sager, der er genstand for offentlig bevågenhed, også tage sigte på, hvordan klienten kan fremføre sin sag i det offentlige rum for dermed at lægge et *politisk pres* på en kompetent myndighed eller beslutningstager

Som fremhævet allerede af *Axel H. Pedersen*: Indledning til advokatgerningen II (1963), s. 20 f., bør advokaten i sådanne tilfælde loyalt oplyse, at han repræsenterer en klient med interesse i spørgsmålet. Der er dog intet til hinder for, at advokaten bag linjerne forsyner klienten med de argumenter eller tekster, som klienten herefter kan lægge frem som sine egne i debatindlæg eller udtalelser over for modparter, myndigheder eller andre. At advokaten dermed kommer til at fungere som en slags politisk spindoktor eller kommunikationsrådgiver, se herom afsnit 1.4.10, er ikke i sig selv noget argument herimod. Der findes ingen certificeringsordning for sådanne rådgivere, og med sit kendskab til typiske reaktions-

mønstre i forskellige typer af konfliktprægede dialoger vil mange advokater formentlig være lige så godt klædt på som andre med erfaring i personlig og strategisk rådgivning.

Spørgsmålet har ikke givet anledning til toneangivende praksis. Se dog *Retten i Randers' dom af 14. oktober 2009, sag BS 7-1116/2008*, hvor en advokat ved at have undladt at besvare henvendelser fra kommunens advokat, men i stedet havde »procederet« en sag, der involverede forhold på en kommunal institution, i medierne, havde handlet i strid med god advokatskik (Advokatnævnet havde anset advokatens adfærd for at indebære en »grov« tilsidesættelse af god advokatskik).

12.3.5. Kritik af domme

Udgangspunkt: En advokat har som hovedregel frihed til at offentligt at udtale, at han anser en retsafgørelse for urigtig. Dette gælder, uanset om advokaten selv har været impliceret i sagen eller ikke. Domme kan for det første være fejlbehæftede; for det andet er det legitimt inden for juraen at nå til forskellige retlige løsninger på samme problem. Der forekommer ofte dissenser, også i de øverste retsinstanser. At der i retsplejen gælder et to-instansprincip, skyldes netop risikoen for fejl. Kritikken kan ligefrem være pligtmæssig, hvis advokaten har fået i opdrag at appellere dommen.

Dette almindelige udsagn er dog underlagt to modifikationer.

Tavshedspligtbegrænsninger: For det første må den offentlige kritik, advokaten retter mod en retsafgørelse, holde sig inden for de grænser, der sættes af advokatens *tavshedspligt*. Som nærmere udviklet i afsnit 9.2.2 fritager det ikke advokaten for tavshedspligt, at den oplysning, han ytrer sig om, fremgår af en dom, der er afsagt i et offentligt retsmøde, som har været omtalt i pressen, eller som i øvrigt har været offentliggjort. Vil advokaten deltage i samfundsdebatten om dommen, må han enten indhente klientens utvetydige samtykke eller sørge for, at hans kommentarer alene berører de principielle aspekter, den har taget stilling til, uden at berøre sagens detaljer.

Troværdighed mv.: For det andet må advokatens kritik af en dom overholde de almindelige krav om troværdighed og transparens. Heraf følger visse krav til den sproglige iklædning og form, hvori kritikken fremføres, men nok også en vis pligt til at ytre sig afbalanceret.

Intern kritik: Advokaten bør have en nogenlunde vid ytringsfrihed, når han formulerer sit syn på afgørelsen over for sin klient. Også her er det vigtigt at nedtone sine personlige følelser i sagen (fx materialiseret i skuffelsen over ikke at få medhold i et krav). Dette gælder navnlig skriftlige udsagn. For det første står komplekse budskaber stærkere på skrift, end når de formuleres mundtligt. For det andet vil en skriftlig redegørelse til klienten ofte blive spredt til en videre kreds (fx fra direktion til bestyrelse, eller i interne og eksterne nyhedsbreve mv.) og dermed komme videre end den intime tilhørerkreds, som klientmødet danner rammen om.

Offentlig kritik: Rettes kritikken i et offentligt rum, bør den altid rette sig mod afgørelsen, ikke mod den eller personer, der står bag den. Udgangspunktet må være, at en afgørelse *enten* anerkendes som endelig og dermed som et punktum for sagen, e*ller* at den betragtes som et – blandt flere – led i en fortsat sagsførelse. Er afgørelsen endelig, må kritikken angå den retsstilling, der dermed er slået fast. Er den appellabel, bør kritikken samle sig om den sagsførelse, der kan føre frem til en underkendelse. Her bør der være et ganske snævert rum for, at den procederende advokat kan »procedere« sin sag i medierne. Det kan fx være fuldt berettiget at udtale »betænkelighed«, »overraskelse« eller »uenighed« med en retsanvendelse, at påpege, at afgørelsen har »overset« et synspunkt, eller at den »bryder med (hidtil/i øvrigt) gældende ret«. Det mere eller mindre passende i at anvende sådanne prædikater over for klienten er, som fremhævet af *Axel H. Pedersen*: Indledning til advokatgerningen II (1963), s. 66 f., først og fremmest et spørgsmål om takt – ikke om advokatetik. Som fremhævet a.st., s. 64 f., kan det bl.a. være mindre heldigt at skulle se et synspunkt, man har udnævnt som »håbløst«, tiltrådt af en overordnet retsinstans.

KAPITEL 13

Forholdet til klienten

13.1. Almene bemærkninger

13.1.1. Retsgrundlag

Udgangspunkt: Retsforholdet mellem advokaten og klienten reguleres af en mangfoldighed af forskelligartede regler, der hver med deres udspring og begrundelse understøtter princippet om, at advokaten – i overensstemmelse med opdragets afgrænsning – skal varetage klientens interesser, samtidig med at advokaten skal udvise særlige hensyn over for retssystemet, myndigheder og modparter.

Foruden generalklausulen i RPL § 126, stk. 1, har almindelige formueretlige regler betydning ved afgrænsningen af disse pligter, når opdraget er aftalebaseret. Hviler det på rettens udpegning eller beskikkelse, spiller de relevante *procesretlige* regler ind. Herudover følger der en vis adfærdsregulering af de *strafferetlige* regler, herunder ved reglerne om strafferetlig medvirken til klientens retsbrud (se herom i afsnit 22.1.2). Et sådant ansvar kan bl.a. tænkes, i det omfang rådgivningen fører til, at klienten overtræder *regulatoriske forskrifter*, hvad enten de er tværgående (fx markedsføringsloven og databeskyttelseslovgivningen) eller tager sigte på bestemte funktioner (fx inkassoloven).

13.1.2. Interessekollisioner

Som nævnt i afsnit 10.1.2 kolliderer klientens og advokatens interesser i spørgsmålet om sagens *afregning* og i advokatens prioritering af sin arbejdsindsats mellem flere opdrag, der hver for sig gør krav på advokatens tid. Det hører til god advokatskik at kunne håndtere denne interessekollision på en måde, der sikrer klienten mod at lide skuffelser eller tab.

Som regel kan denne interessekollision afklares gennem en løbende oplysningspligt. For det første skal advokaten allerede ved opdragets etablering sikre klienten et overblik over, hvilke *omkostninger* der vil være forbundet med sagen. Denne problemstilling behandles nærmere i afsnit 16.1.5. I den forbindelse bør der ligeledes etableres en skønsmæssig oversigt over, hvilken *tidsramme* opdraget må forventes afsluttet inden for. For det andet skal advokaten løbende orientere klienten, så snart disse skøn – som det ofte er tilfældet – viser sig ikke at være holdbare. Se i øvrigt om advokatens pligt til at give prisoplysninger og om fremgangsmåden ved overslag afsnit 16.1.5.

13.1.3. Klientens autonomi

Problemstillingen: Selv om det er advokaten, der *fører* sagen, er det klientens *sag*. Klienten bør derfor under hele opdraget sikres den fulde autonomi, uanset om klienten har samme mulighed som advokaten for at overskue de retlige aspekter af sagen eller ikke. Det er af flere grunde væsentligt, at denne følelse af autonomi bibeholdes under hele sagsførelsen. For at sikre dette kan man opstille en række accessoriske pligter for advokaten:

Oplysningspligt: Advokaten skal for det første løbende orientere klienten om forløbet af sagen, jf. AER art. 40, og skal rådgive alt efter de muligheder, der tegner sig i hvert punkt af processen. Indholdet af denne oplysnings- og rådgivningspligt varierer efter sagens *karakter*.

I *Retten på Frederiksbergs dom af 7. maj 2010,* sag BS K-1750/2009, der stadfæstede Advokatnævnets bøde på 10.000 kr. til en advokat, der ikke havde informeret nogle arvinger behørigt om størrelsen af deres arvelod og ikke nærmere havde redegjort for arveforholdene, da han måtte tilbagesøge for meget udbetalt arv Advokaten havde også forsømt at sende arvingerne kopi af boopgørelse og regnskab, da disse dokumenter blev sendt til skifteretten. På dette område tillægges klientens individuelle forudsætninger måske større betydning end på så mange andre, jf. *Østre Landsrets dom af 14. februar 2003*, sag B-1174-02, hvor en advokat blev frifundet for en klage over ikke at have rådgivet sin klient tilstrækkeligt om fortrydelsesfristen ved køb af fast ejendom – klienten havde tidligere købt mellem 20 og 30 ejendomme, og advokaten havde i den forbindelse rådgivet ham om reglerne om fortrydelsesfrist.

Københavns Byrets dom af 24. november 2015, sag nr. BS 37A-5876/2014, *ANK af 31. oktober 2014*, sagsnr. 2013-299, angik en sag om en advokat, der var fast advo-

kat for et forsikringsselskab, på hvis vegne der efter en arbejdsulykke var indgået forlig om erstatning. Der var i forliget ikke taget højde for krav fra to andre skadelidte i anledning af ulykken, og disse sagsøgte forsikringsselskabet. Oplysninger herom tilgik kun advokaten, der førte sagen om det yderligere krav uden at orientere klienten. Advokaten handlede således uden bemyndigelse. Retten stadfæstede en bøde på 20.000 kr.

Strategivalg: At advokaten har pligt til at inddrage klienten i de strategiske spørgsmål, der opstår under sagen, ligger klart. Som udgangspunkt må han kunne regne med, at klienten selv har overblik over, hvilke forretningsmæssige eller private forhandlingsmuligheder der tegner sig i opdraget. Men viser klienten tegn på usikkerhed også om disse spørgsmål, bør advokaten påpege behovet for en stillingtagen til sådanne elementer i opdraget. Advokaten bør dog ikke uden særskilt mandat fra klienten overtage en rent forretningsmæssig forhandling. Det kan dog være helt relevant at påpege, hvornår det ved siden af den retlige konfliktløsning kan være relevant at (gen-)optage en (forligs-)forhandling med modparten, som ofte vil være mindre byrdefuld og omkostningskrævende.

Der består i dag også en pligt til at rådgive i kendte og gennemarbejdede metoder til *alternativ konfliktløsning*. For civile sager ved domstolene følger det af RPL § 353, stk. 1, nr. 19-20, at der under det særlige forberedende møde, der afholdes inden sagens berammelse, bl.a. skal drøftes forligsmægling og alternativ konfliktløsning, herunder retsmægling. Advokaten har derfor også pligt til at orientere klienten om, hvilke muligheder der består for – og hvilke risici der vil være involveret i – at kunne løse tvisten herigennem ved fx mediation og retsmægling.

Advokatnævnet har anset det for stridende mod god advokatskik, at advokaten havde undladt at orientere klienten om muligheden for at få en konflikt prøvet ved et godkendt klage- eller ankenævn, se hertil *ANK af 21. november 2003* (ANÅ 2003.27). Denne retsopfattelse harmonerer fint med, at retten har pligt til at vejlede om denne mulighed, jf. RPL § 361. *Lars Heuman*: God advokatsed (2013), s. 147 ff., rejser spørgsmålet, om advokaten har pligt til at henvise klienten til at tage skridt, som advokaten ikke selv kan forestå (fx fordi de nødvendigvis må foretages på egen hånd af klienten selv), selv om disse skridt kunne være i klientens interesse. Hans konklusion er, at advokaten hverken kan yde begrænset bistand til et skridt, som klienten herefter ønsker at foretage på egen hånd, eller henvise klienten til en anden bistand fra ikke-advokater.

Proportionalitet: Advokaten skal ligeledes sikre, at den bistand, han debiterer klienten for, står i rimeligt forhold til sagens karakter, herunder til de økonomiske værdier eller velfærdsmæssige interesser for klienten. Det er ikke i enhver sag, at enhver sten må vendes. Den nærmere afvejning beror bl.a. på, hvordan advokaten vederlægges: Klienten har en særlig interesse i, at sagen underkastes en meget grundig behandling, hvis der er aftalt fast betaling. Advokaten har en tilsvarende interesse i at gå grundigt til værks, hvis han vederlægges »pr. vendt sten«. Afvejningen er navnlig vanskelig, når der ikke kun er beløb, men også »principper« på spil, som ikke kan opgøres i penge.

Tilskæringspligt? Hvis klienten insisterer på at få gennemført en sag om et tilsyneladende lille krav under henvisning til sin »principielle« interesse i at få kravet gennemført, og hvis advokaten på forhånd orienterer klienten om de uforholdsmæssigt høje omkostninger ved sagsførelsen, afskærer generalklausulen om god advokatskik ikke en sådan sagsførelse. Det kan heller ikke siges at gælde nogen pligt for advokaten til at skære sagen til på en måde, der afpasser omkostningerne ved sagsførelsen efter sagens genstand og værdi. At tilskære en sag indebærer nødvendigvis, at krav må frafaldes eller opgives. Skulle man antage en almindelig pligt for advokaten til at medvirke hertil, ville man prisgive klientens *access to justice*.

Alligevel er det nok en udbredt opfattelse blandt mange advokater (om end ikke som udtryk for »god advokatskik«), at sager bør tilskæres, så omkostningerne kommer til at stå i forhold til klientens interesse. En sådan tilskæring kan både være relevant for de *påstande*, der nedlægges, for de *anbringender*, der gøres gældende, og for den *bevisførelse*, der påtænkes gennemført. Navnlig når bevisførelsen indebærer afhøring af vidner, der ikke har nogen relation til sagen (og for hvem sagens udfald derfor ingen rolle spiller), bør der udvises varsomhed.

13.1.4. Censureringspligten

Som nærmere uddybet i indledningen til afsnit 8.1.1 er det et grundlæggende element i kravet om, at advokaten skal besidde *integritet*, at han kan stå inde for de synspunkter og de krav, han gør gældende. Det er i strid med god advokatskik og truer tilliden til advokatstanden, at advokaten udviser følgagtighed over for klienten. Derfor har advokaten en pligt til at censurere de krav, klienten ønsker gjort gældende under sagen, så han selv kan stå inde for dem. Denne pligt består, uanset om kravet knytter sig til sagens *materielle* grundlag eller til forhold af *for-*

mel karakter. Pligten er med til at positionere advokaten som såkaldt *gatekeeper* i retssystemet på lige fod med revisorer.

> Når det gælder censureringspligten, er der ikke grundlæggende forskelle på, om et krav eller en indsigelse rejses på et formelt grundlag, eller om det knytter sig til selve kravets hjemmel. Ofte vil det bero på tilfældigheder, om et krav eller en indsigelse har formelt eller materielt grundlag, fx om en bestemt frist er overholdt. Også forhold, der alene angår sagsbehandlingen, kan anvendes til en slags procedremæssig magtfordrejning (*détournement de procédure*), som kan være til skade for processen og for kollegaen.

Derfor er advokaten ikke forpligtet til at fremsætte krav, som efter hans opfattelse ikke bærer igennem, men som hans klient ønsker fremsat. Insisterer klienten herpå, bør advokaten udtræde. Hvis ikke klienten gør det, kan man overveje, om advokaten har pligt til at inddrage klienten i sin beslutning om ikke at fremsætte krav eller anbringender, der ikke kan føre igennem. Dette spørgsmål har navnlig været diskuteret i relation til den ældre afgørelse i *U 1947.676 Ø*:

Sagen angik en butikslejer, der var blevet opsagt, fordi udlejeren ønskede at benytte det lejede selv. Lejeren henvendte sig til en advokat, der skulle være særligt kyndig i lejesager, med anmodning om at foretage, hvad der kunne gøres for at få opsigelsen kendt ugyldig. Advokaten iværksatte en foreskreven voldgiftsprocedure, der havde til formål at få opsigelsen kendt *uberettiget*, men som pga. en fejl fra voldgiftsrettens side (som advokaten ikke greb ind over for) ikke førte frem til det ønskede resultat. Opsigelsen stod derfor fast, og klienten gjorde nu gældende, at advokaten var erstatningsansvarlig for ikke at have påstået opsigelsen kendt *ugyldig* – en påstand, som advokaten havde fundet åbenbart grundløs, og som han derfor ikke havde nedlagt, idet han fandt det stridende mod god sagførerskik at benytte sig af sådanne »formelle Ufuldkommenheder«.

Retten gav advokaten medhold og fastslog, at det ville have været i strid med god sagførerskik at fremsætte denne indsigelse. Advokaten havde derfor ikke haft pligt til at drøfte forholdet med klienten. Afgørelsen af dette sidste spørgsmål har imidlertid givet anledning til berettiget kritik, se herved *Axel H. Pedersen*: Indledning til advokatgerningen I (1962), s. 44 f., og *Anders Vinding Kruse*: Advokatansvaret (1990), s. 25 f. At advokaten ikke har pligt til at fremsætte en indsigelse, som han anser for klart grundløs, og som det derfor vil være i strid med god advokatskik at fremsætte, er ikke ensbetydende med, at klientens bestemmelsesret over sagen helt skal elimineres.

Spørgsmålet drøftes ligeledes i afsnit 14.4.4 i tilknytning til spørgsmålet om klientens ønske om, at advokaten tilbageholder beviser, der svækker klientens

krav. Som her anført taler navnlig *transparenshensynet* for, at advokaten i en sådan situation bør forelægge klienten sine betingelser for at videreføre sagen. Insisterer klienten på, at sagen føres med undertrykkelse af et afgørende bevis, bør advokaten udtræde. En sådan udtræden (ved manglende samtykke) kan vel tænkes at få til følge, at klienten selv fører sagen. Men i en sådan selvmødersag vil modparten og retten på forhånd være mere på vagt. I princippet burde det ikke være muligt for klienten at overbevise den næste advokat om, at denne skal føre sagen, sml. tilsvarende bemærkningerne i afsnit 14.4.4 i slutningen.

»Uetiske retskrav«: Som nævnt i afsnit 3.3.4 er det en del af forestillingen om det »etiske« at tage større hensyn, end loven kræver. Samme synspunkt fandt tidligere udtryk i indledningsordene til AER 2004 pkt. 1.1, hvoraf det bl.a. fremgik, at advokaten i sit virke skulle have ikke blot »lovens bogstav, men også dens rette forståelse for øje«, se nærmere hertil afsnit 12.1.2 om advokatens samfundsskyldighed. Derfor giver det mening at stille spørgsmålet, om en advokat ved at fremsætte et krav, som der er *formel* dækning for i loven, men som advokaten opfatter som *realt* uberettiget, dermed optræder uetisk. Spørgsmålet er et klassisk tema inden for advokatretten, se fx *Harald Halvorsen*: Advokatvirksomhet – betingelser og krav (1997), s. 206 ff., *Holger Wiklund*: God advokatsed (1973), s. 238 f., og *Anders Vinding Kruse*: Advokatansvaret (1990), s. 25 f.

Spørgsmålet udmønter sig i to underspørgsmål. Det ene angår tilfælde, hvor der vel er *formel dækning* i loven for kravet, men hvor det må anstille sig som tvivlsomt, om denne retsstilling har været intenderet af lovgiveren. Her må advokaten udøve en form for moralsk censurering af kravet. Denne censurering indebærer fx, at advokaten må afstå fra at rejse krav, der indebærer en bevidst *omgåelse* af retsregler. Se hertil diskussionen hos *Lars Heuman:* God advokatsed (2014), s. 137 ff., der er forbeholden over for at skulle antage et generelt forbud mod medvirken til omgåelse (»kringgående«) uden nogen klar afgrænsning af dette begreb. Tilsvarende er det nok vanskeligt at argumentere for, at god advokatskik vil afskære advokaten fra at rejse krav, der har formel hjemmel i en retsregel, selv om kravet måske ikke bæres af de reale hensyn, der ligger bag retsreglen.

Det andet underspørgsmål opstår, hvor der er *reel dækning* i loven for retskravet, men hvor advokaten blot anser det for uetisk. Spørgsmålet berører altså advokatens personlige etik og ikke »god advokatskik«. Det må være helt i orden, at en advokat på forhånd markerer, at han ikke ønsker at rejse et bestemt retskrav (fx fastholde et ruinerende præceptivt aftaleforbud over for en mindre erhvervsdrivende) eller at fremføre bestemte anbringender (fx om at et forhold strider

mod forskellige bestemmelser i EMRK). Advokaten sætter i et vist omfang sin egen personlighed på spil, når han repræsenterer sin part. Refleksvirkningen heraf må være, at han til gengæld selv må afklare, hvilke sager han vil føre, og hvordan han vil føre dem. Advokaten har derimod en pligt til på et så tidligt tidspunkt som muligt at melde fra over for klienten, når sådanne anfægtelser gør sig gældende.

13.1.5. Selvindtræde

I forholdet til klienten optræder advokaten først og fremmest som sin klients tillidsmand. Dette princip er klart udtrykt gennem de regler, der fastslår advokatens integritet og uafhængighed af interessekonflikter. Men forventningen om, at advokaten fuldt og helt varetager sin klients interesser, fører ligeledes over i et forbud mod *selvindtræde*, dvs. at advokaten i stedet for at disponere på klientens vegne over for tredjemand gør sig selv til part i det underliggende retsforhold. Nævnspraksis slår derfor hårdt ned på sådanne rolleskift.

> Se som eksempel herpå *ANK af 18. december 1989* (trykt i Advokaten 1990, Kendelser, s. 9), hvor advokaten brød ind i parternes forhandlinger om køb af en fast ejendom ved selv at købe den. Nævnet lagde til grund, at advokaten ved dette køb havde udnyttet den viden, han havde opnået som led i opdraget. Forholdet blev bedømt som en særdeles grov tilsidesættelse af god advokatskik, og advokaten blev ikendt en bøde på 10.000 kr. med offentliggørelse af kendelsen. Som nærmere anført i *Mads Bryde Andersen*: Enkelte transaktioner (2022), afsnit 4.6.e, kendes selvindtræde fra forskellige typer af opdrag, hvor tilsvarende interessekonflikter gør sig gældende. Har mellemmanden fået i opdrag at sælge bedst muligt, vil et selvindtræde uvægerligt rejse spørgsmålet om, hvis interesser han egentlig varetager. Ifølge kommissionslovens § 40, der formentlig er udtryk for god skik også i andre mellemmandsopdrag, kan kommissionæren »når aftale, handelsbrug eller anden sædvane giver ham ret dertil, udføre hvervet ved at indtræde som køber eller sælger for egen regning«. Se hertil *Mads Bryde Andersen* i Torsten Iversen m.fl. (red.): Festskrift til Bent Iversen (2019), s. 227 ff. Ifølge *Unidroit Principles* art. 2.2.7 kan hovedmanden annullere en aftale, der er indgået ved en fuldmægtig, hvis fuldmægtigen var »in a conflict of interests with the principal of which the third party knew or ought to have known«. Retten hertil gælder dog ikke, hvis aftalen er ratihaberet (art. 3.2.10). Gøres den gældende, skal der gives meddelelse, jf. art. 3.2.11.

Er mellemmandsforholdet rent *praktisk begrundet* og *klart afgrænset*, kan en adgang til selvindtræde ikke udelukkes. Tilbyder en advokat, der har fuldmagt til at sælge et pantebrev til en bestemt – af parterne fastlagt – kurs, efter forudgående tilladelse selv at købe pantebrevet, kan dette ligefrem spare parterne for besvær og

transaktionsomkostninger. Forudsætningen må dog være, at advokaten ikke har været inddraget i rådgivningen om, hvad der kan anses for at være en rigtig kurs. Denne betingelse var ikke opfyldt i *U 2006.429 H* (omtalt s. 477). Der må heller ikke kunne rejses tvivl om kursen.

Konkurs- og dødsbosalg: En særlig form for selvindtræde opstår, når advokaten medvirker som kurator ved afhændelse af aktiverne i et bo. Ifølge KL § 238, stk. 4, og dødsboskiftelovens § 115, stk. 4, kan advokater, der bistår under konkurs- og dødsbobehandling, ikke erhverve nogen del af boets aktiver. Forbuddet er absolut. Det er altså uden betydning, om der i forbindelse med advokatens køb er misbrug af fortrolig viden, og om salget finder sted underhånden eller på offentlig auktion.

Tvangsauktioner: For tvangsauktioner gælder lignende regler i medfør af generalklausulen om god advokatskik. Således har Advokatnævnet ved *ANK af 19. juni 1995* (omtalt hos *Mogens Holm & Henrik Stakemann Spang-Hanssen*: God advokatskik – en håndbog (2002), s. 63) antaget, at en advokat havde tilsidesat god advokatskik ved til skade for den klient, der havde bedt advokaten repræsentere sig under en tvangsauktion, selv at have erhvervet ejendommen til en lavere pris end tilbudt af klienten. Afgørelsen underforstår det princip, at en advokat, der påtager sig et opdrag vedrørende et tvangsauktionskøb, på forhånd vil befinde sig i en interessekonflikt, hvis han påtænker selv at afgive bud.

13.1.6. Uopfordrede henvendelser

Som flere gange anført i det foregående forudsætter en tillidsbaseret aftalerelation mellem advokat og klient et erkendt og veloplyst beslutningsgrundlag. Denne erkendelse begrunder et krav om, at advokaten ikke uopfordret henvender sig til potentielle klienter med tilbud om bistand. At en uopfordret henvendelse ofte vil blive betragtet som påtrængende, er anerkendt på andre områder af retssystemet, se fx MFL § 10.

I AER art. 4, stk. 1, er dette princip knæsat gennem en regel, hvorefter en advokat »alene [må] påtage sig en opgave for en klient efter direkte anmodning fra klienten, fra en anden advokat på klientens vegne eller efter anmodning fra en offentlig myndighed eller andet kompetent organ«. Reglen indgik også i grundlaget for resultatet i *Østre Landsrets dom af 3. februar 2000*, sag B-1252-99, omtalt i afsnit 16.2.9.

Hvordan forbuddet nærmere skal afgrænses, kan volde tvivl. Det er fx åbenbart, at en advokat, der under samtalen ved et middagsselskab identificerer et retligt problem, gerne må tilbyde samtaleparten sin advokatbistand. Heri ligger intet overrumplende, da det vil ligge i sagens natur, at »klienten« i givet fald selv må rette henvendelse. Har middagsgæsten derimod ikke selv indladt sig på en samtale om sagen, hvis eksistens derimod er almindeligt kendt, må advokaten ikke selv rette henvendelse med tilbud om bistand. Se tilsvarende *ANK af 10. januar 2003* (Advokaten 2/2003, Kendelser, s. 2), der betoner, at en borger, der er fængslet, og som har fået en forsvarer beskikket, må beskyttes mod at modtage henvendelser fra andre advokater om tilbud om overtagelse af sagen.

> Det danske forbud mod advokaters uopfordrede henvendelser til potentielle klienter gælder langtfrai alle retsordninger. I USA er udgangspunktet modsat: Er andet ikke bestemt, har advokaten ret til at henvende sig til en klient og tilbyde bistand, jf. ABA Model Rule 7.3. En sådan henvendelse må advokaten dog ikke foretage »when a significant motive for the lawyer's doing so is the lawyer's pecuniary gain«. Denne tvetydige undtagelse modificeres dog igen, hvis klienten er advokat eller har en særlig familiemæssig eller personlig kontakt med advokaten. En anden undtagelse gælder, hvis klienten på forhånd har frabedt sig advokatens henvendelse, eller hvis henvendelsen har overrumplende eller tvangsmæssig karakter (»Involves coersion, duress or harassment«). Der foreligger en omfattende og farverig praksis om dette krav, se hertil *Deborah L. Rhode & Geoffrey C. Hazard, Jr.*: Professional Responsibility and Regulation (2007), s. 194 ff.

Tilsvarende principper gælder om henvendelser til parter, der ikke er direkte impliceret i en sag (men som fx skal medvirke til oplysningen). At sådanne henvendelser bør ske hensynsfuldt, er fx fastslået i *ANK af 6. maj 2002* (trykt i Advokaten 6/2003, Kendelser, s. 20), der fandt det stridende mod god advokatskik at rette henvendelse til lejere i et sammenligningslejemål i et brev, der bl.a. indeholdt følgende passus: »Hjælper De mig nu, kan jeg måske senere hjælpe dem. Det kunne godt se ud, som om De betaler for meget i husleje […]«.

13.1.7. Sikring af klientens identitet

I sin optræden udadtil, over for klienten og almenheden, skal advokaten markere, at han handler som advokat – når han gør det, se hertil afsnit 12.1.4. Denne pligt korresponderer ikke med en tilsvarende pligt for advokaten til at sikre sig klientens identitet. Om der består en sådan pligt, beror på opdragets karakter og udmønter sig i forskellige delregler.

God advokatskik: Advokatens pligt til at sikre sig klientens identitet følger for det første af god advokatskik: Uden viden om, hvem klienten er, vil advokaten ikke kunne opfylde en række af de pligter, han er underlagt, herunder til at undgå *interessekonflikter*. Særligt om skatterådgivning følger det af AER art. 45, at denne »i videst mulig udstrækning [skal] ske på baggrund af den fornødne information om de faktiske forhold«. For at advokaten kan vurdere, hvilken brug det kan forventes, at klienten gør af den rådgivning, der ydes, kan det således være nødvendigt, at advokaten sikrer sig klientens identitet.

Tavshedspligtregulering: Pligten til at sikre sig klientens identitet kan være essentiel i opdrag, der giver advokaten rådighed over meget følsomme oplysninger om klienten. Der er imidlertid intet til hinder for, at en advokat giver råd til parter, hvis identitet han ikke kender (fx via en brevkassefunktion), så længe dette ikke fører til en sådan informationsdeling. En sådan rådgivning vil dog ikke udspringe af noget advokatopdrag. Se nærmere hertil s. 203.

Hvidvaskloven: Hvidvasklovens §§ 10 og 11 pålægger advokaten at indhente og kontrollere sin klients identitet, når der etableres en forretningsforbindelse med ham, der falder inden for det område, der defineres ved lovens § 1, stk. 1, nr. 13, herunder når der åbnes en konto (herunder klientkonto) eller et depot. Identitetsoplysningerne skal omfatte navn og CPR- eller CVR-nummer eller anden lignende dokumentation, hvis klienten (fx pga. sin nationalitet) hverken har CPR- eller CVR-nummer.

På grund af denne regel kan en advokat ikke påtage sig et opdrag for en klient, der falder inden for hvidvaskloven, uden at kende dennes identitet. Det drejer sig ifølge § 1, stk. 1, nr. 13, *for det første* (litra a) om bistand ved rådgivning om eller udførelse af transaktioner for deres klienter i forbindelse med i) køb og salg af fast ejendom eller virksomheder, ii) forvaltning af klienters penge, værdipapirer eller andre aktiver, iii) åbning eller forvaltning af bankkonti eller værdipapirdepoter, iv) tilvejebringelse af nødvendig kapital til oprettelse, drift eller ledelse af virksomheder eller v) oprettelse, drift eller ledelse af virksomheder, fonde mv., eller *for det andet* (litra b) om, at advokaten på en klients vegne og for dennes regning foretager en finansiel transaktion eller en transaktion vedrørende fast ejendom. Udenfor falder altså opdrag, der indebærer almindelig juridisk rådgivning, herunder generel rådgivning, der ikke tager sigte på konkrete transaktioner. Se om bestemmelsen *Lars Lindencrone Petersen* i ET 2019, s. 108 f., og *David Moalem & Lars Lindencrone Petersen*: Hvidvaskloven med kommentarer (2022), s. 101 ff.

Generel risikostyring: For at undgå misbrug af rådgivningen søger mange advokater at sikre, at den ikke anvendes til formål, som advokaten ikke ønsker at blive forbundet med. Derfor vil advokaten ofte stille krav om at vide, hvem der skal benytte hans rådgivning – uanset om dette er hans umiddelbare klient eller først og fremmest dennes kunder eller samarbejdspartnere. Sådanne krav er relevante, uanset om klienten henvender sig selv eller via et mellemled, fx et udenlandsk advokatfirma. Undertiden kan den fornødne vished herom ikke opnås ved blot at lægge meddelte oplysninger til grund. Hertil kræves kontrol foretaget ved hjælp af uafhængige, pålidelige tredjepartsprodukter.

13.2. Rådgivningens indhold

13.2.1. Udgangspunktet

De krav, klienten kan stille til advokatens udførelse af opdraget, sammensætter sig som en kombination af tre faktorer: 1. Den indgåede *aftale* og dens forudsætninger. 2. Reglerne om god *advokatskik* og 3. Indholdet af *gældende ret* i øvrigt. Når en klientrelation udspringer af rettens udpegning (som fx når en advokat ved testamente er indsat som bobestyrer, eller når en forsvarer beskikkes i en straffesag), præges opdraget dernæst af de proces- eller skifteretlige regler mv., der gælder for sådanne opdrag.

Vægtningen – og værdien – af de respektive aspekter afhænger af den konkrete situation. Her vil bl.a. være faktorer som tid, vederlag og personlige forventninger spille ind med forskellig vægt. Hvorvidt disse kriterier er relevante i det konkrete opdrag, beror på de førnævnte faktorer.

Aftalereguleringen: Som nærmere udviklet i *Praktisk aftaleret*, afsnit 6.2.b, er begrebet kvalitet relativt. Ligesom kvaliteten af en fysisk ydelse beror på dens faktiske anvendelse, beror kvaliteten af en advokats rådgivning på, hvor relevant og korrekt rådet er i den konkrete situation. Det er derfor vigtigt at understrege, at den juridiske målestok for korrekthed langtfra udtømmer – endsige er sammenfaldende med målestokken for – hvad der i det konkrete opdrag er kvalitativt god rådgivning.

God advokatskik: Ikke enhver advokatfejl mv. indebærer også en overtrædelse af »god advokatskik«, jf. *Pia Birkegård* i Advokaten 2/2000, s. 25 f., og *Vibeke Tarp-*

gaard i Advokaten 10/2016, s. 34 ff. I *U 2015.60 H* udtalte Højesteret, at det, for at en fejl fra en advokats side skal anses for en tilsidesættelse af god advokatskik, kræves, at »fejlen har en vis grovhed«, og at »det er en nødvendig, men ikke tilstrækkelig betingelse, at advokaten personligt har handlet culpøst«.

Generalklausulen i RPL § 126, stk. 1, har ikke til formål at forvandle advokaten til en *optimus vir*, men til at grundfæste nogle almindelige krav til den omhu og det etiske beredskab, som advokaten forventes at være i besiddelse af. Se fx *Københavns Byrets dom af 8. maj 2015*, hvor byretten – i modsætning til Advokatnævnet, *ANK af 28. maj 2014*, sagsnr. 2013-3514 – fandt, at en advokats fejl ikke indebar »en sådan mangel på omhu, at han derved tilsidesatte god advokatskik«. Tilsvarende lempede *U 2006.2746 V* den *bøde* på 5.000 kr., som Advokatnævnet havde fastsat, til en *irettesættelse* for en advokat, der uberettiget til RKI havde indberettet en skyldner, der havde rejst indsigelse mod en fordring, som var taget til inkasso. Fejlen skyldtes, at advokatens medarbejder i strid med firmaets instruks havde undladt at gennemgå sagens bilag ved sagens modtagelse.

13.2.2. Særregler

Enkelte lovregler har på forskellig vis søgt at opstille krav til den rådgivning – herunder også den juridiske rådgivning – der ydes:

Retsplejeloven og sektorlovgivningen: En advokat indestår for det første for, at han overholder de krav, der følger af den lovgivning, der regulerer opdraget. Angår opdraget en retssag, udmøntes disse krav i retsplejelovens regler herom. Klienten kan ikke forvente – og advokaten kan ikke tilsige – at opdraget føres på anden måde.

Ejendomsformidling: Ifølge den generalklausul, der er indeholdt i EFL § 24, stk. 1, skal en ejendomsmægler udføre sit opdrag omsorgsfuldt og iagttage god ejendomsmæglerskik. Se herom afsnit 1.4.5. Bestemmelsens stk. 2 pålægger mægleren at rådgive sælgeren samt varetage dennes behov og interesser, og ifølge § 25 skal mægleren til både sælgeren og køberen give de oplysninger, som er af betydning for handelen og dens gennemførelse. Endvidere skal mægleren i medfør af § 26, stk. 3, oplyse en køber, som ikke bistås af egen rådgiver, om mulighed for at søge bistand.

Inkassovirksomhed: Som nævnt i afsnit 1.4.3 er inkassoloven opbygget omkring en generalklausul, jf. § 9, hvorefter inkassovirksomhed skal udøves i overensstemmelse med »god inkassoskik«. Ifølge loven er det i strid med god inkassoskik »at anvende metoder, der udsætter nogen for urimelig pression, skade eller ulempe«. Kravene hertil gælder såvel i relation til skyldneren som andre i skyldnerens nærhed (fx familiemedlemmer). Ligeledes anses generalklausulen for udfyldende for klientforholdet mellem kreditor og inkassobureauet.

> Som nævnt s. 188 og 659 har foreningen Danske INKASSOadvokater vedtaget et regelsæt, der opstiller en række kvalitetskrav, der har til formål at sikre en effektiv og etisk forsvarlig inddrivelse af forfaldne fordringer. Reglerne opstiller bl.a. krav vedrørende bemandingen af inkassosager, fordringens opgørelse og om sagsbehandlingen ved retlig og udenretlig inkasso.

13.2.3. Kvalitative krav

Udgangspunktet: Den basale komponent i advokatens rådgivning er advokatens udsagn om, hvorledes klientens sag står ifølge gældende ret. Hvilke krav der kan stilles til indholdet af den juridiske rådgivning, beror dels på den indgåede aftale (den obligationsretlige regulering) dels på generalklausulen om god advokatskik (den professionsetiske regulering). Hvor der, som nævnt i afsnit 3.3.5, gælder ensartede krav til rådgivningens *professionsetiske* indhold, uanset hvilken advokat og hvilken klient der er inde i billedet, kan der – afhængigt af den indgåede aftale – være stor forskel på, hvilke forventninger klienten i *obligationsretlig* henseende kan stille til kvaliteten af advokatens ydelse. Sådanne spørgsmål vil ofte blive genstand for specifik aftaleregulering, jf. nærmere i afsnit 16.2.

Jus og faktum: Advokatens rådgivning fremkommer i en *vekselvirkning*, der både inddrager *faktum* (forstået som klientens sag) og *jus* (forstået som de oplysninger om gældende ret, der er relevante). For at kunne rådgive juridisk korrekt er advokaten derfor nødt til at skabe sig et godt kendskab til de faktiske forhold i sagen. Dette kan stille krav om så forskellige forkundskaber som psykisk indlevelse, forretningsmæssig forståelse og teknisk indsigt.

Beskrivelsesproblemer: Ofte vil der bestå et videnspring mellem den forståelse, som den teknisk set læge advokat og den indsigtsfulde klient har til den teknik mv., der er grundlag for sagen. Der vil dermed kunne opstå et såkaldt beskrivelsesproblem (se hertil *Mads Bryde Andersen*: IT-retten (2005), afsnit 2.1). Det problem må

advokaten løse ikke alene i sin egen forståelse, men også i relation til rettens. I det omfang det er nødvendigt at tage omkostningskrævende oplysningsmidler i brug (fx i form af syn og skøn mv.), bør klienten orienteres herom og inddrages, jf. nærmere afsnit 14.4.3.

Oplysningspligt: Videnspringet mellem parterne indebærer ligeledes, at der løbende påhviler advokaten en pligt til at orientere klienten om såvel de faktiske aspekter af sagen som de juridiske, herunder om udsigten til at kravet (fortsat) kan gennemføres. I den forbindelse bør advokaten også løbende orientere klienten om, hvilke omkostninger der vil være forbundet med at gennemføre sådanne oplysningsskridt. Se hertil s. 596 f. om AER art. 63. Når en sag er afgjort, må klienten ligeledes rådgives om ankemulighederne, jf. *ANK af 21. november 2018*, sagsnr. 2018-1492.

Variation og kreativitet: En af vanskelighederne ved at præstere korrekt og kvalitetsfuld juridisk rådgivning skyldes, at jus og faktum sjældent er absolutte størrelser. Klientens opfattelse af et forhold kan være *usikker* på grund af erindringsforskydning mv. Den endelige erkendelse af sagsforholdet vil fx kunne bero på vidneforklaringer, sagkyndige erklæringer eller andre bevismidler. Og et faktisk grundlag vil pludselig kunne *ændres* med heraf følgende ændringer i retsstillingen. Den gode advokat viser sine færdigheder ved kreativt at kunne tilpasse sin rådgivning til skiftende vilkår og forandrede mål.

Følgagtighed: Denne intellektuelle kreativitet må dog ikke slå over i følgagtighed. Som nærmere udviklet i afsnit 8.3.2 er det forbudt advokaten *ukritisk* at følge sin klients ønsker i opdraget. I et tvistløsningsopdrag har advokaten fx i enhver henseende ansvaret for sagsførelsen og er dermed også den, der træffer beslutningen om, hvilke påstande der skal nedlægges, og hvilke anbringender der skal gøres gældende til støtte herfor. Sætter advokaten sig under klientens kommando, forlader han denne rolle.

13.2.4. Betaling

Obligationsretlige aspekter: At der består en obligationsretlig sammenhæng mellem kvaliteten af den rådgivning, advokaten præsterer, og det vederlag, der betales herfor, ligger klart. For det første befinder advokaten sig på et marked, hvor mar-

kedsøkonomiens regler om udbud og efterspørgsel gælder, og hvor der derfor almindeligvis kan forlanges et højere vederlag for mere kvalitative ydelser. For det andet er god rådgivning ofte et produkt af, at der lægges mere tid i opdraget – og med et større tidsforbrug følger normalt en højere betaling. Disse faktorer peger hen mod den markedsmæssige kendsgerning, at den gode rådgivning ofte koster mere end den mindre gode.

Ifølge AER art. 54, stk. 2, skal en advokat arbejde for en løsning af klientens sag for de lavest mulige omkostninger under hensyn til klientens ønsker og instrukser, se hertil *Retten i Randers' dom af 25. oktober 2011*, sag BS 7/1985/2010, som stadfæstede Advokatnævnets bøde til en advokat for ikke umiddelbart eller i hvert fald kort tid efter modtagelsen af en sag om bodeling at have søgt fri proces. Se også *Retten i Aarhus' dom af 11. marts 2015*, sag BS 12-1685/2013, som stadfæstede en bøde for ved et valg om bevisoptagelse at have valgt isoleret bevisoptagelse efter RPL § 343 og ikke den billigere indbringelse for Byggeriets Ankenævn. Advokaten har ikke pligt til at søge fri proces i sager, hvor en bevilling ikke kan forventes, jf. *Østre Landsrets dom af 18. januar 2002*, sag B-731-01, hvor Advokatnævnet havde pålagt en advokat en bøde for ikke at have søgt fri proces til at indbringe en sag for fogedretten. Landsretten ophævede kendelsen, idet der normalt ikke meddeles fri proces hertil.

Forligsmuligheder: AER indeholder ikke længere en bestemmelse, der udtrykkeligt pålægger advokaten på passende tidspunkter at foreslå klienten at overveje at indgå forlig eller henvise sagen til mediation eller anden alternativ konfliktløsning. Advokatens pligt hertil fremgik i en lang årrække af AER, jf. senest AER 2019 pkt. 16.9. Bestemmelsen gav ikke anledning til disciplinærsager, og det har nok været vanskeligt at håndhæve den. En vis pligt til at have opmærksomheden rettet mod forligsmulighederne følger muligvis af AER art. 54, stk. 2, der foreskriver, at »[a]dvokaten skal arbejde for en løsning på klientens sag for de lavest mulige omkostninger under hensyn til klientens ønsker og instrukser«. Som anført s. 563 følger det dernæst af RPL § 353, stk. 1, nr. 19-20, at der under det særlige forberedende møde, der afholdes inden sagens berammelse, bl.a. skal drøftes forligsmægling og alternativ konfliktløsning, herunder retsmægling. Se også RPL § 336 a, hvorefter parterne har pligt til bl.a. »at undgå unødige sagsskridt og til at undersøge muligheden for en forligsmæssig løsning også forud for sagens anlæg«.

Forsikringsmuligheder: Ifølge AER art. 22 skal advokaten af egen drift oplyse klienten om eksisterende muligheder for offentlig eller forsikringsdækket retshjælp. Disse regler er udtryk for den indlysende tanke, at advokaten bør prioritere klientens hensyn til at få *løst* sin sag højere end hensynet til, at han får en leveret en juridisk *vare* af en objektivt given kvalitet.

Pris og kvalitet? Man kan rejse det generelle spørgsmål, om der til en høj pris *almindeligvis* hører en forventning om en tilsvarende mere kvalitativ rådgivning. Spørgsmålet må besvares bekræftende – var det anderledes, ville der være et problem i den eksisterende markedsstruktur. Den klient, der betaler for at få enhver sten i sagen vendt (og som betaler »pr. sten«), kan i sagens natur forvente en mere dybtgående rådgivning end den klient, der alene betaler for at få udført en mere oversigtsmæssig undersøgelse.

Dette er imidlertid ikke ensbetydende med, at en advokat, der modtager en beskeden betaling for sit opdrag, af denne grund kan nøjes med at præstere et mere mådeligt arbejdsprodukt. Både i den høje og i den lavere priskategori må advokaten løbende kunne levere en god faglig indsats.

13.2.5. Bemanding og substitution

Udgangspunktet: Advokatens opdrag er som udgangspunkt personligt. Han kan ikke uden klientens udtrykkelige eller stiltiende samtykke *overlade* sagen til en medarbejder eller fuldmægtig, jf. tilsvarende *Harald Halvorsen*: Advokatvirksomhet – betingelser og krav (1997), s. 119 og 121 ff., med angivelse af norsk disciplinærpraksis. Derimod er der intet til hinder for, at advokaten får *bistand* fra en fuldmægtig eller medarbejder, fx i forbindelse med udførelse af juridiske undersøgelser, koncipering af dokumenter el.lign.

Dette udgangspunkt gælder i hvert fald i opdrag, der hviler på klientens klart udtalte eller kendelige ønske om, at advokaten selv forestår sagsbehandlingen. I en række tilfælde indicerer såvel praktiske hensyn (herunder advokatens tidsmæssige mulighed for at behandle sagen) som omkostningshensyn, at der sker en vis arbejdsfordeling, og i konsekvens heraf at advokaten i et vist omfang lader sig substituere. Medmindre en substitution ligefrem giver sig udslag i, at advokaten afslutter opdraget, må det antages, at advokatens ansvar for, at opdraget udføres i overensstemmelse med god advokatskik, vedvarer, uanset at substitutten ikke selv er bundet af RPL § 126, stk. 1, og uanset at advokaten ikke bærer noget prin-

cipalansvar i forhold til denne, jf. for svensk ret *Lars Heuman*: God advokatsed (2013), s. 153.

Ønsker advokaten uden for disse tilfælde at overlade bemandingen til en kollega, herunder en fuldmægtig, må klientens samtykke indhentes. Ønsker klienten ikke at meddele dette samtykke, vil advokaten stå over for valget mellem enten at afslutte opdraget eller selv at varetage det.

Ekspeditionssager: En sådan undtagelse kan for det første antages for så vidt angår ekspeditionsprægede handlinger eller sagsforberedelse. Ekspeditioner i *ejendomshandler* udgør et eksempel herpå, se hertil *ANK af 29. juni 2004*, trykt i Advokaten 7-8/2004, Kendelser, s. 14. Princippet blev ligeledes anvendt i *ANK af 28. november 1988*, trykt i Advokaten 4/1989, Kendelser, s. 10, der tildelte en advokat en irettesættelse for uden klientens godkendelse at have ladet en retssag behandle og procedere ved en advokatfuldmægtig.

Inkassoopdrag: Advokatens bistand ved inkassering af fordringer har sjældent personlig karakter. Den består af en række skridt, der er klart fastlagt i henhold til den procesordning, der bringes i anvendelse, hvad enten vejen går via et inkassopåkrav eller gennem en udeblivelsesdom. Derfor vil der i disse opdrag normalt herske en forventning om, at advokaten kan sætte en anden – fx en fuldmægtig, en stud.jur. eller en sekretær – til at føre korrespondance samt give møde under retsmøder i fogedretten.

Efter de regler, der gælder for *Danske INKASSOadvokater* (se herom s. 178 og 659), er inkassoadvokater dog underlagt visse begrænsninger heri. Således er det bestemt, at jurastuderende kun kan give møde i sager, hvor der ikke kan forventes at opstå tvist, hvis den pågældende (a) har bestået et procesretligt fag på universitetet, (b) har gennemført et efteruddannelsesprogram fastsat af foreningen, og (c) der er udpeget en bestallingshavende advokat med særligt ansvar for den jurastuderende. En sådan advokat kan højest have to jurastuderende tilknyttet.

Beskikkede advokater: For beskikkede advokater gælder særlige regler. Ifølge pkt. 2 i Justitsministeriets cirkulæreskrivelse nr. 9418 af 30. juni 2020 om antagelse af beneficerede advokater ved byretterne og landsretterne skal det i opslag om antagelse af beneficerede advokater anføres, at »antagelsen er personlig, således at den antagne har pligt til at møde personligt i de tildelte sager«. Heri ligger, at en *beskikket* advokat kun undtagelsesvis kan give møde ved en fuldmægtig.

Dette princip er bl.a. slået fast ved *U 1990.925 HKK*, der fastslog, at opdraget som beskikket advokat i en straffesag er personligt. Se også *U 2020.2337 ØLK*, der fastslog, at en beskikket forsvarers ferie ikke kunne begrunde, at hun undtagelsesvis kunne få tilladelse til at møde ved en autoriseret fuldmægtig. Klientens samtykke burde kunne danne grundlag for en fravigelse af dette princip, se fx *U 2016.3568 ØLK*, hvor det nævnes, at klienten have samtykket i, at den beskikkede forsvarer til en fristforlængelse gav møde ved sin fuldmægtig (uden at det dog fremgår, hvilken betydning dette blev tillagt). Der må dog stilles kvalificerede krav til indholdet af dette samtykke, herunder hvilken rådgivning der ligger til grund for det. En manglende respekt for disse regler kan også give anledning til disciplinære sanktioner. Således fandt *ANK af 30. november 2016*, sagsnr. 2016-1561 (omtalt i Advokaten 2/2017, s. 36 f.), at en advokat groft at havde tilsidesat god advokatskik ved urigtigt (i en ubegrundet tillid til, at der kunne ske ombeskikkelse til fordel for en kollega) at lade sig beskikke til et forsvareropdrag, hvor der skulle gives møde på 50 nærmere angivne dage. Advokaten blev pålagt en bøde på 40.000 kr.

Bistand: Bemærkningerne ovenfor gælder alene for tilfælde, hvor advokaten *overlader* opdraget til en anden. Medmindre særlige omstændigheder foreligger (herunder ønsket om en helt særlig fortrolighed), er der intet til hinder for, at advokaten i udførelsen af opdraget lader sig *bistå* af andre, fx ved at drøfte sagens problem med en kollega. En bistand, der påfører klienten særlige omkostninger (fx indhentelse af et juridisk responsum), kan dog kun rekvireres med klientens samtykke, jf. AER art. 63.

Kontrolpligt? I det omfang advokaten (retmæssigt) lader opdraget udføre af en ansat advokat, herunder en fuldmægtig, har han ikke – uden særlig aftale – pligt til nøje at følge forløbet af dette arbejde. Så længe advokaten sikrer sig, at de *procedurer*, medarbejderen virker under, er betryggende, handler advokaten fuldt forsvarligt ved at lade medarbejderen (advokaten eller fuldmægtigen) handle på egen hånd. Dette er klart fastslået af Højesteret i *U 1999.822 H*, der på baggrund af et sagsforløb (hvor en sag pga. en fuldmægtigs fratræden var blevet overtaget af en ansat advokat, som i en periode intet foretog sig) fandt det »nærliggende«, at advokaten havde sikret sig, at den ansatte advokat havde fremskyndet sin sagsbehandling (advokatens undladelse heraf udgjorde dog ikke en tilsidesættelse af god advokatskik). Det princip, der hermed er fastslået, må også gælde, hvis sagen overlades til en fuldmægtig, der efter sit uddannelsesstade må formodes at være kompetent til at behandle den pågældende sag.

13.2.6. Tidsfaktoren

Problemstillingen: Den tid, advokaten skal bruge for at præstere en rådgivning, repræsenterer ofte en af de væsentligste faktorer i vurderingen af opdragets kvalitet. At »tid er penge«, er her en kendsgerning, der gør sig gældende for både klienten og advokaten, og hvorom der ofte vil udvikle sig en *interessekollision* mellem advokat og klient. Klienten ønsker sin sag ekspederet her og nu, mens advokaten lige her og nu er under pres for at varetage et andet og måske mere tidskritisk opdrag.

Smøl og uefterrettelighed: Advokatens pligt til at udføre opdraget inden for rimelig tid udgør nok det mest udbredte udslag af, at god advokatskik tilsidesættes. Næppe mange, selv blandt de mest hæderkronede advokater, kan sige sig fri for lejlighedsvis at have sager liggende for længe. Beskyldninger for »smøl« høres ofte, såvel i forholdet mellem kolleger som i forholdet mellem advokat og klient. Problemstillingen kan inddeles, alt efter om forholdet udvises over for *klienter* eller *modparter*. På dette sted omtales virkningen af smøl i forholdet til *klienten*. Retsvirkningerne heraf over for *andre* behandles i afsnit 15.2.5. Begge typer af pligtstridig adfærd giver hyppigt anledning til erstatningskrav, jf. herom i kap. 21, navnlig afsnit 21.4.4.

Tidskritiske opdrag: I en særlig gruppe befinder sig tilfælde, hvor tidskravet kan modificeres, fx fordi en *frist* efter ansøgning kan udsættes. Se fx *ANK af 6. september 1999* (Advokaten 2/2000, Kendelser, s. 2) om en for sent indgivet ansøgning om tredjeinstansbevilling. Et andet eksempel er tilfælde, hvor det er i klientens åbenbare interesse, at der handles hurtigt, jf. fx ANK af *22. september 1999* (Advokaten 2/2000, Kendelser, s. 1) om en undladt kurssikring.

Kan advokatens bistand ikke udøves i tide i disse tilfælde, mister opdraget sin værdi: For en klient, der er anholdt af politiet med henblik på fremstilling i dommervagten, nytter det ikke, at advokaten først har tid i kalenderen om en uge. En virksomhed, der står foran at skulle sælges, vil have brug for rådgivning om vilkårene herfor her og nu, bl.a. fordi det almindelige kendskab til salgsprocessen kan være ødelæggende. Fordi tidsfaktoren i disse tilfælde er så kritisk, vil der sjældent være vanskeligheder ved at konstatere den manglende kvalitet, hvis kravet ikke honoreres.

Andre opdrag: Men også uden for sådanne tilfælde vil advokaten være forpligtet til at agere med en rimelig hurtighed over for sin klient, selv om tidsaspektet ikke nødvendigvis er kritisk. Et eksempel herpå er sendrægtighed i forbindelse med berigtigelse af ejendomshandler, jf. fx *U 2015.2846/2 H* (som omtalt s. 536). Se også *ANK af 20. november 1997* (Advokaten 11/1998, Kendelser, s. 3), der pålagde advokaten en bøde på 2.500 kr. for manglende fremme af en ejendomshandel. Se tilsvarende *ANK af 1. december 2004* (Advokaten 3/2005, Kendelser, s. 6), hvor advokaten som forklaring på sin forsinkelse med fremsendelsen af et skøde henviste til sit kontors ferielukning. Denne begrundelse kunne ifølge nævnet ikke begrunde en forsinkelse som den, der havde fundet sted (skøde modtaget med retsanmærkninger den 27. august blev først sendt til sletning heraf den 16. september).

13.2.7. Logistik og kontorhold

I et moderne advokatfirma, stort eller lille, kan klienten almindeligvis ikke stille retlige krav til advokatfirmaets nærmere indretning og logistik. Sådanne krav kan derimod følge indirekte af særlige regler, jf. nærmere i det følgende. Hertil kommer i sagens natur de forretningsmæssige krav, forskellige typer af klienter typisk vil stille til de rammer, hvorunder rådgivningen finder sted.

Bogholderi: Reglerne i klientkontovedtægten pålægger advokaten at opretholde et bogholderi, jf. nærmere herom i afsnit 13.3.2.

Kontorfaciliteter: Det følger af retsplejelovens ordning, at advokaten skal råde over en kontorfunktion, jf. nærmere forudsætningsvis RPL § 135, stk. 2. Herudover kan det følge af de vilkår og forudsætninger, der kommer til udtryk i forbindelse med indgåelsen af det enkelte opdrag, at advokaten er forpligtet til at råde over særlige kompetencer, en særlig teknik (herunder til kommunikation), muligheden for at bemande sagen på en særlig måde samt særlige kontorfaciliteter mv.

Logistik mv.: Man kan dog næppe gå længere og stille nærmere krav til den logistik, advokaten stiller til rådighed. Normalt giver det sig selv, hvilke logistiske muligheder der er for at nå klienten, idet oplysninger om telefon og e-mailadresse mv. almindeligvis vil fremgå af hjemmeside og brevpapir mv. At en advokat af særlige grunde måtte ønske at være fri for den stress, der kan være forbundet med moderne midler til telekommunikation, bringer ham ikke på kant med god

advokatskik. Men har klienten først fået grundlag for at forvente, at advokaten betjener sig af bestemte faciliteter under udførelsen af opdraget, kan advokaten ikke uden klientens samtykke undlade at gøre brug heraf, hvis dette påvirker de betingelser, hvorunder opdraget udføres.

13.3. Sikringen af betroede midler

13.3.1. Retsgrundlaget

Lovhjemmel: Advokatens udførelse af klientopdraget vil ofte indebære, at han får betroede midler i hænde. Medvirker advokaten ved gennemførelsen af købet af en fast ejendom, vil køber eller sælger ofte skulle deponere beløb, der da henstår hos advokaten. Ligeledes forekommer det hyppigt, at beløb, som advokaten indkræver for klienten, afregnes over for advokaten, som herefter – gerne efter fradrag af honorar og udlæg – videresender beløbet til klienten. Eventuelt kan det forekomme, at advokaten anmoder klienten om at deponere et beløb a conto til dækning af sit senere honorar.

Om acontoafregning af salær bestemmer AER art. 54, stk. 1, 2. pkt., at sådanne afregninger – på samme måde som det gælder for den endelige afregning, jf. RPL § 126, stk. 2, og AER art, 51, stk. 1, 1. pkt. – ikke må overstige, »hvad der kan anses for rimeligt«. I den forbindelse bemærkes det forbud mod skjult salærberegning, der findes i AER art. 59. Hvis en advokat kræver indbetaling af depositum, før en opgave påbegyndes, må dette endvidere ikke overstige, hvad der ved et forsigtigt skøn må antages at være et rimeligt salær for den pågældende opgave, jf. AER art. 64, stk. 1.

Generalklausulen: Generalklausulen i RPL § 126, stk. 1, indeholder en række indlysende begrænsninger i advokatens adgang til at sammenblande sine egne midler med klientens. Disse pligter, der modsvarer den strafferetlige behandling af *mandatsvig, underslæb* og *bedrageri*, er udmøntet i en righoldig nævns- og domspraksis, hvis primære retskildeværdi knytter sig til den valgte sanktionsfastsættelse.

Se nærmere hertil afsnit 22.2.3. Fra praksis kan nævnes *U 1993.465/1 H*, der stadfæstede Advokatnævnets kendelse, hvorved en advokat blev pålagt en bøde på 2.000 kr. for ikke på behørig vis at have afregnet sager over for sine tidligere klienters nye advokat og for at have fremsat nogle honorarkrav ved henvendelse direkte til den

ene af de tidligere klienter. *U 1988.868/1 H* idømte en advokat en bøde på 8.000 kr. for ikke at have indsendt klientkontoerklæringer for 1984 og 1985.

Klientkontovedtægten: I tillæg til generalklausulen pålægger RPL § 127 Advokatsamfundet at udarbejde regler om advokaters pligter med hensyn til behandlingen af betroede midler, sikkerhed mod økonomisk ansvar, som kan pådrages under udøvelse af advokatvirksomhed, og meddelelse af alle fornødne regnskabsmæssige og økonomiske oplysninger til Advokatsamfundet samt regler om iværksættelse af de fornødne kontrolforanstaltninger. Denne pligt har udmøntet sig i klientkontovedtægten, vedtægt om advokaters pligter med hensyn til behandlingen af betroede midler, som godkendt af Justitsministeriet ved bekendtgørelse nr. 2010 af 25. oktober 2021. Vedtægtens regler om behandlingen af klientmidler behandles i dette afsnit, mens reglerne om Advokatrådets tilsyn er behandlet i afsnit 7.2.2.

13.3.2. Krav til kontoførelsen

Det generelle formål: Klientkontoreglerne tilsigter at forhindre enhver sammenblanding mellem advokatens og klientens midler for at sikre, at klienten vil være separatist for sine midler i advokatens konkursbo. Derfor foreskriver klientkontovedtægtens § 2, stk. 5, at beløb, som advokaten ikke har modtaget som led i advokatvirksomhed, ikke indgår i klienttilsvaret og ikke kan indsættes på en klientbankkonto. De midler, som advokaten har fået betroet som led i sin virksomhed, skal indestå på en særlig konto i et pengeinstitut, som skal betegnes som klientkonto, jf. § 2, stk. 2, og som skal oprettes i advokatens navn og undergives dennes rådighed, jf. § 7, stk. 1. Dermed sikres det, at disse midler er udskilt, hvorved klienterne bliver separatister i advokatens konkursbo.

Se til illustration herved *FM 1998.82/3 VLK*, hvor et udlæg i indestående på en klientkonto, der henstod efter udløbet af en anmeldt betalingsstandsning, blev stadfæstet. Den tilsynsførende advokat havde et ikke opgjort salærkrav, men der var ikke afgivet erklæring herom. Landsretten bemærkede, at en ophævelse af det pantefogedudlæg, som fogedretten havde stadfæstet, ville give mulighed for at modregne ethvert salærkrav og udbetale det overskydende beløb til skyldneren. I samme retning *U 2021.1729 HK* (som anerkendte, at advokaten havde modregningsret for honorar, optjent før han fik meddelelsen om udlægget, men opretholdt udlægget i det overskydende beløb).

Indskydergaranti: Også i en situation, hvor pengeinstituttet bliver ude af stand til at godtgøre indskuddet, vil det være klienten, der oppebærer dækningen fra den garantiformue, som er etableret ved indskyder- og investorgarantifondsloven, jf. lovbekendtgørelse nr. 356 af 2. april 2020 som ændret ved lov nr. 2382 af 14. december 2021. Indeståender på klientkonti var oprindelig dækket uden beløbsbegrænsning, men fra 1. juni 2015 har sådanne indeståender været omfattet af det generelle loft i lovens § 9, stk. 1, på 100.000 euro pr. indskyder.

Indsættelsespligt: Klientkontovedtægtens § 2, stk. 4, pålægger advokaten uden unødigt ophold at indsætte alle indgåede betroede penge på klientkontoen i et pengeinstitut. Pligten hertil hænger sammen med, at der jo ikke gælder noget krav om, at en advokat nødvendigvis er solvent, sml. herved RPL § 119, stk. 3, nr. 2, der alene kræver, at advokaten ikke er under rekonstruktions- eller konkursbehandling, jf. § 139, stk. 1, om muligheden for frakendelse ved offentlig gæld over ca. 100.000 kr. Dermed består der en løbende risiko for, at de beløb, der sendes til en advokat, sammenblandes med advokatens privatøkonomi og forvandler sig til et dividendekrav i tilfælde af advokatens insolvens og konkurs. Pligten til at føre en sådan konto gælder ikke virksomhedsadvokater, se herom afsnit 13.3 om klientkontovedtægtens § 1, stk. 2.

Advokatens pligt til at indsætte beløb omfattet af klienttilsvaret på klientkonto omfatter bl.a. beløb, der indbetales, for at advokaten kan afholde udgifter for klienter, eller som forskud på salær. Penge, som en advokat oppebærer for et interessentskab eller andet skattetransparent selskab, hvori han selv er interessent eller medejer, skal i den forbindelse behandles som betroede midler, jf. § 2, stk. 6.

Klienttilsvarskonto: Ifølge klientkontovedtægtens § 3, stk. 1, skal klientbogholderiet være indrettet således, at det viser størrelsen af de enkelte mellemværender og advokatens samlede *klienttilsvar*, hvorved ifølge klientkontovedtægtens § 1, stk. 1, forstås det samlede beløb, som er betroet advokaten eller advokatselskabet som led i advokatvirksomhed. Kontoen føres i *advokatens* bogholderi modsat klientbankkontoen, der føres af pengeinstituttet. I advokatens bogholderi fremtræder tilsvaret som en passivpost. Som nærmere omtalt i afsnit 13.3.4 skal advokaten løbende afstemme klienttilsvarskontoen med det samlede klientindestående.

Klienttilsvaret omfatter alle de beløb, advokaten som led i sin virksomhed oppebærer for tredjemands regning. Advokaten er berettiget til at modregne gæld og tilgodehavender hos samme klient i forbindelse med sin kontoførelse, se hertil rådets udtalelse i Advokaten 14/1979, s. 212, og klientkontoudvalgets udtalelse i

Advokaten 19/1983, s. 365 f. Det er således muligt for advokaten at oprette en samlekonto for en klient med flere sager under ekspedition, således at kun nettomellemværendet mellem advokaten og klienten behandles som klienttilsvar. I begge udtalelser betones det dog, at der ikke må ske samlet postering (og heraf følgende modregning) i tilfælde, hvor der ikke modregnes over for samme part: Advokaten må fx ikke modregne sit krav på salær fra sælgeren i køberens indbetaling af tinglysningsafgift. Et tilsvarende krav om identitet mellem parterne i den stedfundne modregning gælder i forbindelse med koncernforhold, der på klientside involverer flere juridiske personer, og ved samtidig repræsentation af en kapitalejer og dennes selskaber. Uddebiterede salærer skal i alle tilfælde bogføres for at kunne hæves (og dermed modregnes), jf. § 9, stk. 1, nr. 2.

Om advokaters klientkonti se i øvrigt *Axel H. Pedersen*: Indledning til advokatgerningen II (1963), s. 202 ff., *Mogens Holm & Henrik Stakemann Spang-Hanssen*: God advokatskik – en håndbog (2002), s. 223 ff., og *Henning Zacho Larsen* i Advokaten 11/2002, s. 241 ff.

Hvor ofte? Klientkontovedtægtens § 3, stk. 2, foreskriver, at advokatens bogholderi skal føres hver dag, advokatfirmaet er åbent, dvs. hvor der er personale til stede, og firmaet i øvrigt udadtil fremstår tilgængeligt, jf. § 3, stk. 3. Bestemmelsen sikrer, at der ikke forekommer situationer, hvor et beløb blot henligger i en kasse eller på anden måde befinder sig i et vakuum, der eksponerer klienten for en økonomisk risiko. Bestemmelsen følges op med klientkontovedtægtens § 4, stk. 1, hvorefter der »Hver dag« skal være overensstemmelse mellem klienttilsvarskontoen og indeståendet på advokatens klientkonti i et pengeinstitut.

Spørgsmålet om det rimelige i at fastholde en sådan løbende debitering har fra tid til anden været genstand for debat. Kravet kan føles vidtgående for mindre advokatfirmaer, der kun har få posteringer, og som kun i begrænset omfang modtager midler fra klienterne. Princippet er imidlertid klart: Når advokatfirmaet holder åbent, er det i princippet åbent for indskud – såvel klienter som modparter kan tænkes at fremsende beløb til advokaten, som denne oppebærer for klienten. Hermed aktualiseres også risikoen for, at sådanne beløb bliver sammenblandet med advokatens midler eller går tabt, således som det fx skete i *U 1948.805/2 H*, refereret s. 598 f. Reglerne om den daglige bogføring og adskillelse af disse beløb tilsigter netop at imødegå denne risiko, se hertil *Henriette Leighton Lennison* i Advokaten 1/2020, s. 48 f. med omtale af nyere advokatnævnskendelser om spørgsmålet.

Dispensation: Der gælder fra denne regel kun den undtagelse, at Advokatrådet i medfør af klientkontovedtægtens § 4, stk. 3, kan meddele advokatfirmaer med beskedne daglige bevægelser på klienttilsvarskontoen dispensation fra pligten til dagligt at indsætte modtagne beløb (samt i konsekvens heraf fra pligten til at foretage daglig afstemning af klienttilsvarskonto og klientkonti). At advokaten opfylder betingelserne for at få dispensation, er uden betydning for hans pligter efter vedtægten, så længe en dispensation ikke er meddelt, jf. fx *Vestre Landsrets dom af 31. oktober 2018*, sag BS-1382/2017, hvor landsretten tillige udtalte, at det »[u]nder hensyn til formålet med klientkontoreglerne« var uden betydning for sanktionsfastsættelsen, at advokaten efterfølgende havde fået dispensation.

Separate klientkonti: Som hermed antydet indebærer kontosystemet, at betroede midler enten indsættes på advokatens *samle*klientkonto eller på *separate* klientkonti. Sådanne konti oprettes i et pengeinstitut for og i klientens navn. Sidstnævnte kontoindsættelse skal navnlig anvendes til beløb, der er bestemt til at opfylde aftaler om køb og salg af fast ejendom, forretning, fly, skibe o.lign., eller beløb i forbindelse med formueforvaltning, herunder administration af fast ejendom.

Et beløb, der således er indgået på en separat klientkonto, skal ikke medtages på advokatens klienttilsvarskonto. Ligeledes *kan* enkelte mellemværender udskilles fra den fælles klienttilsvarskonto, når disses omfang eller andre særlige forhold gør det ønskeligt. Et sådant mellemværendes konto i advokatens bogholderi fremtræder da også som en del af den samlede klienttilsvarskonto. Kontoen skal i advokatens bogholderi udtrykkeligt betegnes som klientkonto, jf. § 2, stk. 2.

13.3.3. Valuta

Siden 1. marts 2020 har det været muligt både at føre klientkonti i danske kroner og i fremmed valuta. Det gælder både samleklientkonti og separate klientkonti, jf. klientkontovedtægtens § 2, stk. 3, og § 6. Hver konto må kun have indestående i én valuta, jf. § 6, stk. 1. Udgangspunktet er, at beløb, som advokaten modtager i fremmed valuta, forbliver indestående i denne valuta, idet omveksling kun må ske efter forudgående aftale med klienten eller en anden berettiget person, jf. § 6, stk. 2. Hvis et modtaget beløb omveksles til danske kr., men senere tilbageveksles, bæres kurstabet herved af klienten eller en anden berettiget person, jf. § 6, stk. 3.

13.3.4. Afstemning

Afstemning af dagligt tilsvar: Et af formålene med at stille krav om førelse af klientkonti er at sikre klienternes ret til de midler, de betror advokaten. Derfor foreskriver vedtægtens § 4, stk. 1, at der dag for dag skal være overensstemmelse mellem klienttilsvaret ifølge bogholderiet og det samlede indestående på advokatens klientkonti i et pengeinstitut. Advokaten skal til enhver tid kunne dokumentere, at denne pligt er overholdt. Som før nævnt giver vedtægtens § 4, stk. 3, Advokatrådet mulighed for at meddele advokatfirmaer med beskedne daglige bevægelser på klienttilsvarskontoen dispensation fra denne pligt, hvis det efter omstændighederne findes ubetænkeligt. Det skal kunne dokumenteres, at dispensationen er overholdt.

Månedsafstemning: Dernæst pålægger klientkontovedtægtens § 5 advokaten mindst en gang om måneden at foretage en afstemning af, om summen af de enkelte mellemværender stemmer med det samlede klienttilsvar. Eventuelle uoverensstemmelser skal straks reguleres ved bogføring på klienttilsvarskontoen og tilsvarende foretages indsættelse eller hævning på klientkontoen i et pengeinstitut. Advokaten skal opbevare bilag vedrørende afstemningen i mindst to år.

13.3.5. Krav til pengeinstituttet

På grund af de særlige forpligtelser, klientkontovedtægten pålægger det pengeinstitut, der fører advokatens klientkonto, foreskriver vedtægtens § 8, stk. 1, at klientkonti kun kan oprettes i pengeinstitutter, som skriftligt over for advokaten har forpligtet sig til at overholde en række vilkår, som alle tilsigter at sikre klientens midler. Bilag 1 til Advokatsamfundets vejledning til klientkontovedtægten indeholder forslag til standardtekst til pengeinstituttets erklæring.

Beløb, der indestår på klientkonti, er som nævnt s. 582 i tilfælde af, at det kontoførende pengeinstitut kommer under rekonstruktionsbehandling eller konkurs, dækket efter de almindelige regler i den i afsnit 13.3.2 omtalte lov om en indskyder- og investorgarantiordning, dvs. op til et maksimum på 100.000 euro pr. indskyder. Som indskyder betragtes de enkelte klienter. En forudsætning for, at indeståendet på en samleklientkonto ikke indgår i advokatens konkursbo, men kan udtages af klienterne som separatister, er, at der er sikkerhed for, hvilke klienters midler der indestår på kontoen. Derfor bestemmer klientkontovedtægtens § 7, stk. 3, at advokaten som udgangspunkt kun kan have én samleklientkonto i hver valuta. Denne begrænsning gælder dog ikke, hvis advokaten eller advokat-

selskabet til enhver tid kan dokumentere, i hvilket pengeinstitut den enkelte klients midler indestår. Lignende ordninger findes i de øvrige EU-lande baseret på direktiv 2014/49/EU om indskudsgarantiordninger.

Efter klientkontovedtægtens § 9, stk. 1, må der på en klientkonto i et pengeinstitut kun hæves beløb, 1) som udbetales til en klient eller som led i behandling af klientens sag, 2) som advokaten eller advokatselskabet har til gode hos en klient i henhold til bogført mellemværende, der berettiger til modregning, eller 3) som efter opgørelse og afstemning overstiger advokatens eller advokatselskabets samlede tilsvar. Beløb, som hæves i henhold til nr. 1 eller 2, må ikke overstige, hvad der indestår på klientkontoen som tilkommende den pågældende klient, jf. stk. 2. Sådanne hævede beløb skal indsættes på advokatens konto i et pengeinstitut. Ej heller må salærer, selv om de er indtjent, hæves på klientkontoen, uden at salæret samtidig bogføres.

13.3.6. Klientkontoerklæringen

Funktion og indhold: Den særlige adgang, som advokater har til at opbevare klienters midler, forudsætter overholdelse af de regler, der er fastsat for håndteringen af disse midler. Advokatrådet fører derfor tilsyn med, at dennes regler overholdes, jf. klientkontovedtægtens § 14. Grundlaget for Advokatrådets tilsyn er navnlig de årlige klientkontoerklæringer, som alle advokater og advokatselskaber skal indgive, jf. § 14, stk. 4 og 6, om at de i det forløbne år har, henholdsvis ikke har haft tilsvar af betroede midler. Tilsynet er i praksis delegeret til Advokatrådets Regel- og Tilsynsudvalg. Denne delegation er godkendt ved *U 2019.996 V*.

Som nævnt forudsætter dette tilsyn årlige klientkontoerklæringer, jf. nærmere klientkontovedtægtens § 14. Denne bestemmelses stk. 4 og 6 foreskriver anvendelse af en formular, benævnt henholdsvis Formular I og Formular II. Disse formularer er udarbejdet i samarbejde mellem FSR – danske revisorer og Foreningen Danske Revisorer. Samtidig er der udarbejdet en revisionsinstruks om, hvorledes revisor skal udføre de arbejdshandlinger, der er nævnt i revisorerklæringen. Erklæringen skal være forsynet med oplysninger og attest fra en statsautoriseret eller registreret revisor og være ledsaget af en kort redegørelse fra revisor om tilrettelæggelse og førelse af advokatens bogholderi, jf. § 11, stk. 3. *U 1998.1110/1 H* opretholdt en bøde på 3.000 kr., som nævnet havde ikendt advokaten for at have forsømt at sikre denne attestation.

13.3.7. Forrentning af indestående beløb

Hovedregel: Klientkontovedtægtens § 11 pålægger enhver advokat, medmindre særlig aftale foreligger, at afgive indvundne renter af sit tilsvar over for en klient, ligesom advokaten kan afkræve klienten negative renter. Klientkontovedtægten indeholdt tidligere en række specialbestemmelser om omfanget af advokatens pligt til at svare renter, men disse regler er ophævet ved revisionen af klientkontovedtægten med bekendtgørelse nr. 2010 af 25. oktober 2021. I mangel af særskilt aftale omfatter pligten til at svare renter, henholdsvis retten til at opkræve negative renter således ethvert rentebeløb.

Renter af indestående på advokaters klientkonti anses for personlig indkomst for advokaten, jf. Skattedepartementets udtalelse af 27. november 1987, trykt i *TfS 1988.91.* Fradragsberettigede er tilsvarende de renter, advokaten herefter skal afgive til klienten i henhold til klientkontoreglerne.

13.3.8. Betroede værdipapirer mv.

Lignende regler som dem, der gælder for advokatens rådighed over klientmidler, gælder for hans omgang med betroede værdipapirer mv. Klientkontovedtægtens § 13 a, stk. 1, pålægger således den advokat, der forvalter eller bortset fra sagsekspedition er legitimeret til at råde over tredjemand tilhørende værdipapirer, at foretage nøjagtig registrering af disse. Registreringspligten omfatter værdipapirer af enhver art og omfatter således obligationer, aktier, pantebreve og gældsbreve.

Registreringspligt: Værdipapirer, som advokaten besidder, skal opbevares på en sådan måde, at det let kan konstateres, hvem de tilhører. Værdipapirer, som er indskrevet eller som forvaltes i åbent depot (herunder obligationer registreret i VP Securities A/S), kan ved advokatens registrering opføres med deres betegnelse og samlede beløb uden specifikation af eventuelle numre, men med bemærkning om, at de er indskrevet, henholdsvis forvaltes i åbent depot, og med angivelse af fuldstændig betegnelse af indskrivningsbeviset eller depotbeviset.

Dokumentationspligt: Inden for den samme frist, som Advokatrådet fastsætter i medfør af § 14, stk. 1, skal advokaten drage omsorg for, at enhver klient, for hvem advokaten har værdipapirer til forvaltning, modtager en fortegnelse over disse papirer. Fortegnelsen skal underskrives af advokaten og attesteres af en statsautoriseret eller registreret revisor, som sender fortegnelsen direkte til klienten.

13.3.9. Ansatte advokater mv.

Virksomhedsansatte: Den virksomhed, der udøves af en advokat som led i et ansættelsesforhold til en forening eller et selskab, som *ikke* udøver advokatvirksomhed i henhold til RPL § 124, er ifølge § 1, stk. 2, kun omfattet af klientkontovedtægtens regler om tilsyn i §§ 14-19. Sådanne ansatte advokater skal derfor ikke foretage daglige afstemninger af virksomhedens bogholderi mv., men de skal indsende klientkontoerklæringer på linje med advokater, der driver advokatvirksomhed. Om klientkontoerklæringen se afsnit 13.3.5.

Advokatansatte: For advokatansatte advokater gælder reglerne i klientkontovedtægten derimod fuldt ud, idet også den ansatte advokat »driver advokatvirksomhed«, jf. klientkontovedtægtens § 19.

Forhenværende advokater: En advokat, som har mistet retten til at udøve advokatvirksomhed, eller som har deponeret sin beskikkelse, må ikke have klienttilsvar, jf. klientkontovedtægtens § 15, stk. 1. Advokaten skal således drage omsorg for, at hans klienter får deres betroede midler udbetalt (i givet fald i forbindelse med konkursbehandling af advokatens bo). Til dokumentation herfor skal advokaten, inden en måned efter at hans ret til at drive advokatvirksomhed er ophørt, indsende en »sluterklæring«, som er en erklæring om, at advokaten ikke længere har klienttilsvar, jf. § 15, stk. 2-3.

13.4. Procesfuldmagten

13.4.1. Begrebsfastlæggelse

Proces- og rettergangsfuldmagt: En procesfuldmagt er en fuldmagt, hvorved parten i en proces giver nogen (den procesbefuldmægtigede) adgang til at disponere på sine vegne under en proces, hvor advokaten optræder som partsrepræsentant. Når den procesbefuldmægtigede disponerer på grundlag af en procesfuldmagt, tillægges dispositionen som udgangspunkt samme gyldighed, som hvis klienten selv havde disponeret. Undtagelser fra dette udgangspunkt gælder dog efter almindelige principper om, at ondtroende ikke fortrænger andres ret. Ved eller burde tredjeparten vide, at den procesbefuldmægtigede savnede beføjelse til at

disponere, binder dispositionen ikke hovedmanden, jf. herved princippet i AFTL § 11, stk. 1, og *Bernhard Gomard & Michael Kistrup*: Civilprocessen (2020), s. 359 f.

I det omfang processen foregår ved en domstol (ret), taler man om *rettergangsfuldmagt*, dvs. fuldmagt til at gå i rette for sig. Dette er sprogbrugen i RPL kap. 25. En part kan imidlertid også give fuldmagt til, at nogen (fx en advokat) repræsenterer ham ved en anden kompetent instans, fx en forvaltningsmyndighed eller i forbindelse med begæring tvangsfuldbyrdelse eller konkurs. I disse tilfælde, hvor der ikke er nogen »rettergang« (retssag), opstår spørgsmålet om, hvilken kompetence parten har udstyret den pågældende fuldmægtig (advokat) med til at fremsætte krav og træffe dispositioner om sagens forløb.

Procesfuldmægtigen: Den, der er udstyret med en procesfuldmagt, er *typisk* en fysisk person, der fungerer som tillidsmand eller advokat. Der er imidlertid intet til hinder for, at en juridisk person (fx en organisation) optræder som *procesfuldmægtig*, fx som mandatar, jf. nærmere herom i afsnit 6.2.2 om RPL § 124, stk. 1, 2. pkt., og generelt om mandatarforhold afsnit 13.6. Under sådanne retssager kan alene *personer*, herunder advokater, optræde som *rettergangsfuldmægtige*. Dette følger af RPL § 260, stk. 2 (advokaters mødemonopol) og § 261, stk. 1 (andre uberygtede personer over 18 år) og er forudsætningsvis antaget ved *U 1980.644/1 VLK*.

Man kan derfor heller ikke lade et advokatinteressentskab eller et advokatselskab optræde som rettergangsfuldmægtig under en retssag. Ønsker klienten – undtagelsesvis – at sikre sig, at samtlige indehavere angives som procesfuldmægtige under sagen, må dette derfor ske ved, at de hver for sig angives som sådanne.

Advokaten som bud: I det omfang advokaten overbringer meddelelser af faktisk eller ikke-økonomisk dispositiv karakter, indtager han rollen som bud (med den modifikation, der ligger i, at buddet som følge af sin kontakt med hovedpersonen ofte vil have gode muligheder for at uddybe meldingen). Et bud er en part, der overfører en meddelelse for en anden part. Isoleret set indebærer budvirksomhed en *faktisk virksomhed*, der vel kan indebære retlige (herunder aftaleretlige) virkninger, men som i modsætning til fuldmagtsforhold ikke befatter sig med selve retsstiftelsen. Se herved *Mads Bryde Andersen*: Grundlæggende aftaleret (2021), afsnit 4.2.

Begår det »aftaleretlige« bud fejl, bestemmer AFTL § 32, stk. 2, at hovedmanden ikke er bundet. En sådan binding gælder kun, hvis hovedmanden får kendskab til fejlen og forholder sig passiv herefter vel vidende, at modparten tror, at

buddet overbragte en korrekt meddelelse. Tilsvarende principper gælder formentlig i procesretten, i det omfang advokaten som bud overbringer meddelelser fra parten.

Procesfuldmagten adskiller sig på grundlæggende punkter fra de fuldmagter, vi kender inden for formueretten.

For det første giver den ikke i sig selv procesfuldmægtigen ret til at *disponere* i formueforhold. Procesfuldmægtigen kan altså ikke alene på grundlag af sin procesfuldmagt tage bekræftende til genmæle, jf. *U 2006.1187 HK*, herunder under en fogedsag frafalde samtlige indsigelser med den virkning, at fogedsagen herefter fremmes, jf. *U 2009.295/1 VLK*, eller *acceptere* forligstilbud mv. Hertil kræves en særskilt, formueretlig fuldmagt. Ligeledes kræves en særskilt fuldmagt til at *hæve sagen*, jf. *Retten i Lyngbys dom af 21. december 2016*, sag BS 154-1098/2015, der stadfæstede *ANK af 26. juni 2015* (hvor advokaten var blevet pålagt en bøde for på egen hånd at have hævet en retssag, fordi det viste sig, at den var anlagt mod en forkert sagsøgt). Er andet ikke aftalt, giver procesfuldmagten heller ikke den befuldmægtigede legitimation til at *oppebære* beløb på partens vegne. Hertil kræves i givet fald en særlig oppebørselsfuldmagt, jf. herom afsnit 13.4.4.

For det andet indebærer den *ikke*, at fuldmægtigen træder *i stedet* for hovedmanden. Vel vil den procesbefuldmægtigede kunne møde i retten i stedet for parten, men som regel er det ikke denne substitutionsmulighed, der bærer fuldmagtskonstruktionen. Dens essentielle kendetegn er ikke, at hovedmanden af praktiske grunde er afskåret fra selv at være til stede for at gennemføre forhandlingen, men derimod at hovedmanden ser et behov for at inddrage en person, der kan gå i retten *sammen med* parten. Således siges det udtrykkeligt i RPL § 267, at den, der lader sin sag udføre ved en rettergangsfuldmægtig, ikke dermed er udelukket fra selv at ytre sig under den mundtlige forhandling, umiddelbart efter at hans rettergangsfuldmægtig har talt.

Formueretlig fuldmagt: Det hænder, at klienten i tillæg til sin procesfuldmagt til advokaten også udstyrer denne med en formueretlig fuldmagt. I disse tilfælde gælder de almindelige regler herom, der er udviklet i aftaleretten og hvorom henvises til *Mads Bryde Andersen*: Grundlæggende aftaleret (2021) afsnit 4.3, se fx *U 1998.748 H* om retsstillingen ved klientens midlertidige sindsforvirring Selve tilstedeværelsen af det opdrag, der består mellem advokaten og klienten, kan dog få betydning for den retlige forståelse af denne fuldmagt. Således vil man ofte kun antage identifikation mellem hovedmanden og advokaten (fuldmægtigen) i

relation til ond tro (og heraf følgende uagtsomhed), hvis advokaten optræder som fuldmægtig som led i et opdrag for klienten, se herved *U 2004.2734 H*.

Budfunktioner: Uden for aftaleretten benyttes fuldmagtsbegrebet ikke i den foran omtalte stringente betydning, hvor kendemærket ligger i fuldmægtigens evne til *umiddelbart* at forpligte hovedmanden ved sine dispositioner. Ofte bruges det om tilfælde, hvor den pligt, som »fuldmægtigen« påfører hovedmanden, indtræder ved overbringelsen af en meddelelse fra hovedmanden, jf. foran s. 590 f. om advokaten som *bud*. Uden for særligt lovregulerede tilfælde må denne forståelse i almindelighed anses for gældende i offentligretlige forhold, hvor der fx er tale om at disponere efter regler om straf, beskatning, tvangsfjernelse eller anvendelse af personlige sanktioner mv. Allerede fordi de relevante hjemmelsgrundlag giver en mere snæver adgang til at disponere, vil mulighederne for at give andre »fuldmagt« til umiddelbart at disponere på deres vegne i alle tilfælde være tilsvarende snæver. Det giver ikke mening at lade en procesfuldmægtig (fx en forsvarer) udtrykke den tiltaltes erklæring om, hvorvidt han er skyldig i tiltalen. Forsvarerens melding herom kan kun foreligge i form af viderebringelsen af tiltaltes meddelelse herom.

I disse tilfælde må advokatens rolle som mellemled udføres som *bud* (dvs. overbringer af klientens ønsker), og ikke som den *fuldmægtig*, der med sin melding for klienten umiddelbart forpligter denne.

Digital fuldmagt: Dette gælder også ved udøvelsen af den såkaldt digitale fuldmagt, som Digitaliseringsstyrelsen siden 2013 har stillet til rådighed for danskerne på <www.borger.dk> til brug for en række offentlige digitale selvbetjeningsløsninger. Som det siges på sitet, kan en af borgeren udpeget part (kaldet »fuldmagtshaveren«) hermed »agere eller se informationer« på borgerens vegne med sit eget NemID/MitID. Den part, som borgeren tildeler en sådan digital fuldmagt, opnår altså ikke hermed en særlig beføjelse til at agere på borgerens vegne. Løsningen er alene skabt som en praktisk foranstaltning til at understøtte bestemte digitale selvbetjeningsløsninger. Den ledsages ikke af et særskilt regelsæt, som fastslår særlige retsvirkninger af løsningen. Hvis udøveren af den digitale fuldmagt overskrider sine beføjelser, har dette derfor kun umiddelbar virkning for hovedmanden, hvis dette har udtrykkelig hjemmel i en særskilt retsforskrift.

13.4.2. Retsgrundlag

Retsplejeloven: Ifølge RPL § 260, stk. 1, gælder det som almindeligt princip, at »enhver«, både som sagsøger og som »sagvolder« (sagsøgt), kan lade møde i retten for sig ved en berettiget rettergangsfuldmægtig, hvis fuldmagt er etableret efter bestemmelsens regler, se herved nærmere i afsnit 11.2.2.

I mindre, private sager vil en part ofte ønske at give procesfuldmagt til et familiemedlem, fx en forælder til et barn eller en kyndig onkel eller kusine. I mere komplekse sager vil parten ofte ønske at give procesfuldmagt til en advokat. Herudover kan det komme på tale at give en procesfuldmagt til en organisation. Dette er navnlig kendt inden for det arbejdsretlige område, hvor det er fast antaget, at den overenskomsthavende faglige organisation også har forhandlingsretten i individuelle sager for den enkelte medarbejder.

Se herved *Jens Kristiansen*: Grundlæggende arbejdsret (2020), s. 202 f., og *samme* i Lønmodtagerbeskyttelse i dansk arbejdsret (1997), s. 275 ff. Ved *Østre Landsrets dom af 28. marts 1995*, gengivet i Grundejernes Domssamling 1995, s. 24, fandtes Lejernes Landsorganisation og beboerrepræsentationen ikke at have procesfuldmagt til at optræde for lejerne under en retssag vedrørende saldoen på konto for udvendig vedligeholdelse. Udlejeren havde sagsøgt beboerrepræsentationen, der ikke kunne være part i sagen, hvorfor der skete afvisning. Udlejeren fik ikke tilladelse til at berigtige partsangivelsen. Sagens videre forløb ses i *U 1996.1528 Ø*.

Forvaltningsloven: Ifølge forvaltningslovens § 8, stk. 1, kan en part i en sag på ethvert tidspunkt af sagens behandling lade sig repræsentere eller bistå af andre. Bestemmelsen fastslår ikke nogen særskilt beføjelse for denne repræsentant, men må nærmest forstås som en hjemmel til at kunne ytre sig for parten. Myndigheden kan dog kræve, at parten medvirker personligt, når det er af betydning for sagen (fx fordi partens tilstedeværelse er nødvendig til godtgørelse af bevisforhold, fotooptagning el.lign.).

Bestemmelsen gør det muligt for parter i forvaltningsretlige sager at søge bistand til sagsførelsen, ganske som når sager føres ved domstole eller voldgiftsretter. Ofte vil parten søge bistand hos en advokat, men modsat retssager har advokater ingen særlig eneret til at yde bistand ved partsrepræsentation i forvaltningssager. Navnlig inden for sagsområder, der dækkes af særlige rådgiveres specialkompetence (fx skatteforhold, patent- og varemærkeret og miljø- og byggeret), er det almindeligt at søge partsrepræsentation hos konsulenter med særlig indsigt i disse områder. Se herved oversigten i afsnit 1.4 over disse forskelligartede professioner og deres retlige regulering.

Adgangen til at lade sig repræsentere ved andre for offentlige myndigheder gælder dog ikke, hvis partens interesse i at kunne lade sig repræsentere eller bistå findes at burde vige for væsentlige hensyn til offentlige eller private interesser, eller hvor andet er fastsat ved lov, jf. § 8, stk. 2.

Lovbestemmelsens første led sigter først og fremmest til tilfælde, hvor parten har valgt en procesfuldmægtig, der ikke er opgaven voksen, og som ved sine handlinger enten påfører (eller risikerer at påføre) parten tab eller volder myndigheden særlig ulempe. I forarbejderne anføres det, at der kun i ganske særlige tilfælde bør nægtes en part adgang til at lade sig repræsentere eller bistå af andre under en sags behandling. Se FT 1985-86, tillæg A, sp. 131 f. Et eksempel herpå er tilfælde, hvor der skal finde en drøftelse sted, der involverer meget personlige oplysninger om den anden parts forhold, som den pågældende med rimelighed kan forlange ikke kommer til andre end modpartens kendskab. I disse tilfælde kan modparten have en særlig interesse i, at parten gør brug af en procesfuldmægtig, der er underlagt en særlig tavshedspligt, fx en advokat.

God advokatskik: Sidst, men ikke mindst, er advokatens udøvelse af sin procesfuldmagt begrænset af de almindelige regler om god advokatskik, jf. RPL § 126, stk. 1. Heraf følger en række naturlige forpligtelser, fx til at sikre sig, at der overhovedet foreligger en procesfuldmagt. Således fastslår *ANK af 2. september 2020*, sagsnr. 2019-3113, at advokaten har pligt til at redegøre nærmere for og om nødvendigt at dokumentere sin procesfuldmagt.

13.4.3. Rettergangsfuldmagten

Begreb: En rettergangsfuldmagt er en procesfuldmagt, der giver procesfuldmægtigen mandat til at optræde på partens vegne under en retssag (»rettergang«). Hvor procesfuldmagten alt efter sit indhold er mere snævert afgrænset til bestemte processkridt, angår rettergangsfuldmagten som udgangspunkt hele processen. På grund af det møderetsmonopol, retsplejeloven tildeler advokater, vil det normalt kun være advokater, der optræder som rettergangsfuldmægtige.

Problemstilling: Rettergangsfuldmagten giver anledning til samme typer af retlige problemer som den aftaleretlige fuldmagt: Hvilke dispositioner kan rettergangsfuldmægtigen træffe med gyldighed for sin klient, og under hvilke omstændighederne hæfter klienten, hvis en disposition truffet inden for rettergangsfuldmagtens rammer strider imod klientens instruktioner? Svaret på disse spørgsmål

kompliceres af, at der under processen kan tænkes disponeret både *processuelt* og *formueretligt*. I princippet er sondringen klar: En processuel disposition angår alene den fremgangsmåde, efter hvilken en sag håndteres i forholdet til den dømmende instans, og rettergangsfuldmægtigens evne til at forpligte parten i så henseende bedømmes efter procesretlige regler. Det *materielle* retsforhold, der består mellem parterne, beror på materielle regler. Rettergangsfuldmægtigens evne til at forpligte sin klient (hovedmanden) beror på almindelige fuldmagtsregler, jf. AFTL kap. II.

Bemyndigelse og legitimation: Ifølge RPL § 263 er en rettergangsfuldmægtigs handlinger eller undladelser lige så bindende for parten, som om de var foretaget af denne selv, for så vidt som de falder inden for bemyndigelsens grænser. Bestemmelsen tager sigter på rent *processuelle* dispositioner. For så vidt angår dispositioner vedrørende sagens *materielle* genstand gælder reglerne for det pågældende retsforhold. Angår retsforholdet formuegoder, spiller AFTL hovedrollen.

Når det gælder udstrækningen af denne procesretlige fuldmagt, fremtræder den aftaleretlige sondring mellem *bemyndigelse* (som angivelse af den retlige handlefrihed, der består i det indre forhold mellem hovedmanden og fuldmægtigen) og *legitimation* (forstået som det signal om bemyndigelsen, der sendes til omverdenen) i to afskygninger. I relation til advokater vil legitimationen være sammenfaldende med den stillingsfuldmagt, en advokat indtager, når han har påtaget sig sagen for retten. For andre rettergangsfuldmægtige (fx et familiemedlem) beror det på aftalen mellem parten (hovedmanden) og rettergangsfuldmægtigen, hvilken fuldmagt rettergangsfuldmægtigen har til at disponere på partens vegne. Er parten ikke til stede under det retsmøde, hvor dispositionen træffes, kan retten forlange bevis for rettergangsfuldmagten med hjemmel i RPL § 265, stk. 3. Efter denne bestemmelse må andre rettergangsfuldmægtige end advokater være i stand til straks for retten og modparten at føre bevis for befuldmægtigelsen, da de ellers straks kan afvises.

Når RPL § 263 henviser til »*bemyndigelsens* grænser«, sigtes alene til procesfuldmagten. Grænserne for den materielle bemyndigelse falder uden for bestemmelsen og må udledes af de materielretlige regler.

Fejl: Har advokaten misforstået klientens instruktioner herom og hævet sagen med urette, medfører rettergangsfuldmagten, at klienten bindes ved advokatens disposition, se herved *U 2013.26 ØLK*. I denne sag havde advokaten hævet sagen på klientens vegne, men uden at sikre sig dennes indforståelse. Klienten var bun-

det af dispositionen. Ligeledes legitimerer rettergangsfuldmagten advokaten til at træffe afgørelse om, hvornår sagen *berammes* til hovedforhandling, hvilken ret der skal være *kompetent*, hvilke vidner der skal *afhøres*, hvilke *anbringender* der skal gøres gældende til støtte for en nedlagt påstand, og, når afgørelsen er faldet, om der skal iværksættes *appel*.

Ifølge RPL § 263, stk. 2, modificeres hovedreglen om rettergangsfuldmagtens omfang ved en regel om, at »tilståelser eller andre erklæringer« om *det faktiske* i sagen, som fremkommer under de mundtlige forhandlinger, kan tilbagekaldes eller berigtiges af parten selv, når dette sker straks, og umiddelbart efter at partens rettergangsfuldmægtig har talt. Bestemmelsen må forstås således, at løfter om ikke at ville *bestride* et faktisk forhold kan tilbagekaldes af parten, straks efter at de er afgivet. Således forstået korresponderer bestemmelsen med *re integra*-reglen i AFTL § 39, 2. pkt.

Særligt om forkyndelser: Efter RPL § 161 kan forkyndelse i en civil sag for en part, der har antaget advokat, ske for denne. Denne regel er, jf. *U 2011.1894 ØLK*, udtryk for det generelle princip, at advokater, der er antaget til at føre en sag, er både bemyndigede og legitimerede til at modtage processuelle meddelelser på deres klients vegne, herunder indkaldelser til retsmøder.

Almindeligt princip: Den nærmere afgrænsning af de processkridt, som klienten må antages at have givet advokaten rettergangsfuldmagt til, vil som udgangspunkt være en funktion af den procesordning, der er gældende for den pågældende sagstype. Advokatens rolle kan i nogen grad sammenlignes med kaptajnens: Når målet er bestemt (modparten identificeret og påstanden fastlagt), tilkommer det ham at navigere skibet sikkert i havn, herunder i henseende til kurs, bemanding og navigation. Heri ligger også, at advokaten ikke kan forandre processens karakter (i sammenligningen: skifte transportmiddel). En sag, der efter sin art skal indbringes for de almindelige domstole, kan ikke føres som voldgiftssag uden klientens samtykke, jf. *U 1995.227 Ø*, hvor denne fuldmagtsmangel førte til voldgiftskendelsens ugyldighed.

Under udførelsen af opdraget kan advokaten dele fortrolige oplysninger med advokater og andre, der er beskæftiget i samme advokatfirma som ham selv, hvis det åbenbart er i klientens interesse, jf. AER art. 17, stk. 1. Advokaten skal i alle tilfælde indhente klientens samtykke til deling af fortrolige oplysninger med eksterne personer, herunder advokater, jf. AER art. 17, stk. 2. Ønsker advokaten at viderefakturere omkostninger til køb af varer eller tjenesteydelser forbundet med

klientens sag, skal han indhente klientens forudgående godkendelse af udgiften, jf. AER art. 63. Bestemmelsen kom ind i AER med disses 2022-udgave. Den er, som det fremgår, helt generel i sin udformning, men må formentlig undergives en *de minimis*-fortolkning, så helt sædvanlige udgifter af typisk begrænset størrelse (fx taxi til transport til retsmøder mv.) ikke omfattes af kravet om forudgående godkendelse.

Råden over påstande: Procesfuldmagten giver ikke den procesbefuldmægtigede ret til at råde over de påstande, der nedlægges over for modparten. Hertil kræves en materiel fuldmagt fra parten, se fx *U 1969.94 H*. At der også kræves fuldmagt til at udvide en påstand (hvilket jo i forholdet til modparten ikke er forbundet med nogen umiddelbar betalingspligt), begrundes yderligere af, at udvidelsen vil være forbundet med omkostninger, dels til retsafgift, jf. retsafgiftslovens § 3, dels til advokat (herunder i sagsomkostninger til modparten, hvis sagen tabes). I tråd hermed fastslog *U 2009.295/1 VLK*, at en advokats procesfuldmagt ikke rakte til på skyldnerens vegne at frafalde materielle indsigelser med den virkning, at sagen blev fremmet til foretagelse af udlæg.

Omfang: Omfanget af en rettergangsfuldmagt varierer ikke alene efter, hvad der er aftalt, men også efter hvem der optræder som rettergangsfuldmægtig. Der er i den forbindelse betydelig forskel på, om en rettergangsfuldmagt afgives til en advokat eller til et familiemedlem: Advokaten indtager som rettergangsfuldmægtig en stillingsfuldmagt, der har lighedspunkter med den formueretlige stillingsfuldmagt, der omtales i AFTL § 10, stk. 2. Hensynet til sagsbehandlingen tilsiger, at han har beføjelse til at træffe flere rent procesretlige dispositioner end familiemedlemmet. Denne retsopfattelse må ses i sammenhæng med, at advokaten er en betroet aktør i vor retsplejeordning, og at advokaten med såvel professionsansvar som den hertil hørende lovpligtige forsikringsdækning i ryggen står økonomisk bag de dispositioner, han træffer under procesførelsen.

Flere afgørelser har således fastslået, at en person, der vel kan give møde efter reglen i RPL § 260, stk. 10, ikke har procesfuldmagt til at kære afgørelser, der afsiges i det pågældende retsmøde, se således *TBB 2003.54 ØLK* om en ægtefælle, *U 2016.2747/1 ØLK* om en person, der ikke var ansat i vedkommende selskab, men som dettes direktør havde givet fuldmagt til at handle på selskabets vegne, og *U 2020.31 ØLK* om en juridisk rådgivningsvirksomhed.

Passivitet: Som udgangspunkt skabes rettergangsfuldmægtigens kompetence kun ved udtrykkelige viljeserklæringer. Muligheden for at stifte rettergangsfuldmagt ved passivitet er – ligesom i formueretten – begrænset til rent undtagelsesprægede tilfælde, hvor advokaten ikke kan komme i kontakt med sin part, hvor advokaten må regne med, at parten er indforstået med, at der disponeres, og hvor en sådan disposition må skønnes at være i partens interesser.

Et sådant grænsetilfælde forelå i den tvivlsomme afgørelse i *U 2005.1052 V*, hvor advokaten efter – trods adskillige henvendelser – ikke at have kunnet komme i kontakt med sin klient (en advokat, der var sagsøgt i en ansvarssag) valgte at acceptere en tilkendegivelse fra retten. Den sagsøgte advokat ansås derfor for bundet ved sin passivitet. Afgørelsen er truffet under dissens og støttes på den i sammenhængen ikke overbevisende begrundelse, at parten (som praktiserende advokat) måtte vide, at man som part i en sag »skal give meddelelse, hvis man ønsker at bibeholde indflydelse på afgørelsen af sagen«.

13.4.4. Særlige opdrag

Omfanget af den rettergangsfuldmagt, der tilkommer advokaten, bestemmes som regel ud fra opdragets karakter. I mangel af særlig aftale vil fuldmagtens omfang bero på opdragets formål. Fordi fuldmagten flytter kompetence (og dermed handlefrihed) fra klienten til advokaten, og fordi advokatens råderum som regel vil være forbundet med yderligere omkostninger, må man være sikker på, at klienten har ønsket at give denne kompetence. Derfor fortolkes procesfuldmagter indskrænkende. Er det ikke udtrykkeligt bestemt, at procesfuldmægtigen har kompetence til at disponere i en bestemt retning, og følger adgangen hertil ikke klart af formålet med fuldmagten, er det hovedreglen, at der *ikke* er overgivet kompetence til procesfuldmægtigen.

Dette princip kan illustreres gennem et antal eksempler:

Oppebørselsfuldmagt: Som led i den almindelige inkassation vil advokaten almindeligvis skulle modtage det pågældende beløb fra debitor. I konsekvens heraf må det normalt antages, at klienten som led i et *inkassoopdrag* også giver advokaten fuldmagt til at oppebære de beløb, debitor indbetaler.

Har advokaten i *andre opdrag* ikke opnået fuldmagt til at oppebære beløb, der indbetales af debitor, er virkningen, at beløbet *ikke* er indbetalt med frigørende virkning, fordi rettergangsfuldmægtigen ikke giver advokaten denne beføjelse til at modtage beløbet. Går advokaten konkurs, inden beløbet er udskilt eller videresendt til klienten, vil debitor skulle betale det igen. En ældre afgørelse herom

foreligger med *U 1948.805/2 H*. Det indbetalte beløb var gået til grunde, efter at advokatens kontor (og pengeskab, hvori beløbet var placeret) var blevet ødelagt ved schalburgtage. Beløbet var indbetalt til advokaten som kontant deponering, efter at advokaten på sin klients vegne havde accepteret køberens bud på en fast ejendom.

I mangel af en udtrykkelig fuldmagt til at oppebære beløbet måtte spørgsmålet om risikoen for dets bortkomst løses ud fra friere overvejelser. Se hertil *U 1962.449 H*, *U 1983.983 Ø* og *U 1984.232 Ø*, alle om vekselerere, og *U 1989.805 H* om en ejendomshandler. Se tilsvarende for norsk ret *Harald Halvorsen*: Advokatvirksomhet – betingelser og krav (1997), s. 136 ff., der bl.a. antager, at et opdrag om fremsættelse af krav mod et forsikringsselskab næppe uden videre giver advokaten fuldmagt til at oppebære dette beløb.

Konkursbegæring: Hverken en proces- eller rettergangsfuldmagt giver advokaten mandat til at begære modparten erklæret konkurs. Retssystemet betragter i en række sammenhænge dette retsskridt med en betydelig, og forståelig, alvor, fordi det resulterer i en fratagelse af skyldnerens evne til at disponere over sin formue. Dette ses fx ved de begrænsninger, der gælder for advokatens adgang til at true med at indgive konkursbegæring, se hertil afsnit 15.2.8. Derfor må det være klienten selv, der tager ansvaret for denne beslutning, jf. tilsvarende for norsk ret *Harald Halvorsen*: Advokatvirksomhet – betingelser og krav (1997), s. 107. I konsekvens heraf antages det almindeligvis, at modparten kan forlange dokumentation for advokatens fuldmagt til at begære skyldneren konkurs, se hertil *U 1968.199 H* og *U 1971.229 SH*. En sådan fuldmagt kan skifteretten dog ikke af egen drift forlange dokumenteret, jf. *U 1970.240 Ø*.

Anmeldelsesret: Advokaten har næppe uden udtrykkelig fuldmagt hertil beføjelse til at anmelde klientens tilgodehavende i skyldnerens konkursbo. Selv om klienten ikke mister nogen ret ved selve anmeldelsen, men derimod sikrer sig muligheden for en dividendeandel, indebærer anmeldelsen en eksponering, som klienten ikke nødvendigvis er interesseret i. Også derfor må klientens samtykke indhentes. Foreligger et sådant samtykke, vil det være hovedreglen, at advokaten skal indsætte klienten selv som den, der er legitimeret til at modtage betaling, medmindre klienten har afgivet en oppebørselsfuldmagt til advokaten.

Foreløbige retsskridt: En tilsvarende tilbageholdenhed præger opfattelsen af advokatens fuldmagt til at træffe foreløbige retsskridt, selv om disse efter deres karakter har mindre bebyrdende karakter og heller ikke umiddelbart påfører klienten større omkostninger. Således antog *U 2002.2421 V*, at en advokat ikke som tilsyn under et selskabs anmeldte betalingsstandsning havde mandat til at indgive en arrestbegæring. Advokaten kunne have kontaktet skyldneren, hvis tegningsberettigede direktør var tilgængelig. Reglerne om *negotiorum gestio* kunne således ikke begrunde, at advokaten handlede her og nu. Retsstillingen må være den samme efter indførelsen af reglerne om rekonstruktionsbehandling.

Substitutionsmulighed: I konsekvens af den mulighed, der ifølge RPL § 260, stk. 5 og 10, består for i sager om betalingspåkrav, småsager samt skifte- og fogedsager mv. at give møde ved kontorpersonale mv., antages det almindeligvis, at en advokat kan lade sig substituere ved sådant personale under inkasseringen af en fordring. Om den almindelige adgang for advokaten til at lade sig substituere henvises til den almindelige redegørelse i afsnit 13.2.5.

13.4.5. Hovedmandens død mv.

Rettergangsfuldmagt: Rettergangsfuldmægtigens bemyndigelse til at handle for en part ophæves ikke i forhold til modparten, fordi parten dør, kommer under konkursbehandling eller mister sin myndighed til at råde over sagen, jf. RPL § 264. Skulle man antage noget sådant, ville konsekvensen være, at retsskridt truffet af advokaten få øjeblikke efter klientens død mv. ville være ugyldige. At advokaten i egen interesse (herunder interessen i at kunne videreføre opdraget med boet som klient) normalt vil sikre sig, at bemyndigelsen fortsat består, er en anden sag.

> I aftaleretten er situationen en anden, jf. AFTL § 23: Kommer fuldmagtsgiveren under konkurs, erhverver tredjemand ikke ved retshandel med fuldmægtigen anden retsstilling over for konkursboet, end han ville have erhvervet, hvis retshandelen var foretaget af fuldmagtsgiveren selv. Se til illustration *U 1971.562 Ø*.

Ej heller det forhold, at en umyndig part senere bliver myndig til selv at råde over processen, fratager rettergangsfuldmægtigen hans fuldmagt. Hertil kræves i alle tilfælde en tilkendegivelse til modparten om rettergangsfuldmagtens ophør. Da den (nu) myndige person imidlertid kan tænkes at se anderledes på sagen, end hans værge gjorde, bør advokaten dog i alle tilfælde gå i dialog med sin klient for at sikre sig, at rettergangsfuldmagten fortsat består.

Anden procesfuldmagt: En tilsvarende regel som den, der er opstillet i procesretten, kan ikke opstilles i relation til forvaltningsprocessen. Om procesfuldmægtigen vedblivende skal antages at have fuldmagt under udførelsen af en administrativ klagesag i en situation, hvor hovedmanden afgår ved døden, beror på opdragets karakter og på den processituation, der foreligger på tidspunktet for dødsfaldet.

Ofte vil der slet ikke være behov for at disponere: Procesfuldmægtigen har fx igangsat en procedure, som man nu afventer svar på. I en sådan situation vil den advokat, der optræder som procesfuldmægtig, have pligt til at afklare *boets stilling* (herunder dets stillingtagen til, om procesfuldmagten ønskes videreført) og begære udsættelse med yderligere sagsbehandling, indtil denne foreligger. Fordrer en videre sagsbehandling, at der indbetales beløb, uden hvilke klienten (og nu dennes dødsbo) lider retstab, må procesfuldmægtigen sikre sig samtykke til en sådan indbetaling. Kan et sådant ikke opnås, beror det på grundsætningen om *negotiorum gestio*, om advokaten med gyldighed for boet kan disponere på dettes vegne. Et eksempel herpå kan være pligten til at betale årsafgifter for vedligeholdelsen af et patent eller en anden registreret immaterialret.

13.4.6. Dokumentationskrav

Almindelige krav: Advokaten skal normalt kunne dokumentere sit opdrag, og dermed sin fuldmagt, fra klienten. Opstår der tvivl om opdragets rækkevidde, vil denne tvivl komme advokaten til skade, jf. *U 2013.26 ØLK* som omtalt s. 595 f. *ANK af 2. september 2020*, sagsnr. 2019-3113, fandt, at en advokat havde handlet i strid med god advokatskik ved ikke i forbindelse med inddrivelse af sagsomkostninger på grundlag af en udeblivelsesdom over for de domfældte – og heller ikke under behandlingen af klagen – i tilstrækkelig grad havde dokumenteret, at han havde haft fuldmagt til 4 år tidligere at anlægge en retssag om, hvorvidt de sagsøgte, som var henholdsvis bestyrelsesformand for og administrerende direktør i en virksomhed, havde handlet ansvarspådragende ved at lade virksomheden foretage en aktieinvestering, hvor tabet i stævningen foreløbigt var begrænset til 80 mio. kr.

I praksis udføres talrige advokatopdrag alene på grundlag af en mundtlig instruktion. I en sådan situation vil et krav om skriftlighed og bevisfasthed kunne føles som belastende for den tillid, der normalt består mellem advokat og klient. Men i dag, hvor de fleste har mulighed for at sende og besvare e-mails og sms-beskeder døgnet rundt, er det ofte let at sikre sig den fornødne skriftlige bekræftelse. Og jo mere indgående retsskridt opdraget (og dermed mandatet) indebærer, desto større vil behovet almindeligvis være for, at det kan dokumenteres.

Opstår der i en sådan situation tvivl om, hvorvidt klienten har ønsket et bestemt retsskridt, vil en uklarhed om mandatets omfang kunne bebrejdes advokaten som stridende mod god advokatskik og pådrage advokaten et erstatningsansvar. Se hertil *Betina Johansen* i Advokaten 4/2000, s. 86, med omtale af *ANK af 5. december 1997*, *ANK af 21. oktober 1999* og plenumafgørelsen *ANK af 9. juni 1998*, der i et grænsetilfælde undlod at påtale den manglende skriftlige dokumentation i en situation, hvor advokaten var i nær forbindelse med klienten. Advokaten havde – mod klienternes ønsker, viste det sig – givet retten meddelelse om, at klienterne tiltrådte et forlig, efter at advokaten havde holdt møde med klienterne herom. Flertallet i nævnet fandt, at der i den pågældende sag ikke forelå sådanne særlige omstændigheder, at det ville være i strid med god advokatskik at undlade at sikre sig bevis i en sådan situation.

Rettens kontrol: Ifølge RPL § 265, stk. 1, skal retten på embeds vegne påse, at den, der møder som rettergangsfuldmægtig for en part, er befuldmægtiget hertil. Retten skal dog ikke af egen drift afkræve advokater bevis for, at de er befuldmægtigede for parten, jf. stk. 2. Skulle det forekomme, at modparten bestrider advokatens kompetence til at møde, fastslår sidste led i RPL § 265, stk. 2, udtrykkeligt, men nok overflødigt, at advokaten kan forlange udsættelse for at tilvejebringe det fornødne bevis.

Om andre rettergangsfuldmægtige end advokater fastslår bestemmelsens stk. 3, at de pågældende må være i stand til straks for retten og modparten at føre bevis for befuldmægtigelsen. Et familiemedlem, der møder under en inkassosag med det formål at opnå en afdragsordning for skyldneren, må medbringe en skriftlig erklæring fra debitor. Erklæringen bør dels rumme en *procesfuldmagt*, hvorved familiemedlemmet opnår beføjelse til at møde for den pågældende i retten, dels bør den – hvis der skal kunne indgås en afdragsordning mv. – rumme en *aftaleretlig fuldmagt*, der giver familiemedlemmet ret til at forhandle denne på plads. Føres et sådant bevis ikke, kan retten afvise fuldmægtigen. Er parten ikke selv til stede, vil han følgelig blive anset for udebleven, hvorved modparten efter de herom gældende regler enten kan forlange udeblivelsesdom eller afvisning.

Konkurstilfælde: Som nævnt i afsnit 13.4.4 antages det almindeligvis, at modparten kan forlange dokumentation for advokatens fuldmagt til at begære skyldneren konkurs, se hertil *U 1968.199 H* og *U 1971.229 SH*. En sådan fuldmagt kan skifteretten dog ikke af egen drift forlange dokumenteret, jf. *U 1970.240 Ø*.

13.4.7. Særligt om straffesager

Kendetegn: En straffesag kendetegnes ved sin berøring med nogle af de alvorligste retlige sanktioner, retssystemet rummer hjemmel til. At idømme en part en måske langvarig frihedsstraf, pligt til at betale en bøde, udvisning eller rettighedsfrakendelse vil kunne ændre vedkommendes tilværelse dramatisk. Derfor stiller retssystemet i almindelighed særdeles høje krav til den proces, der kan føre til en strafferetlig sanktion. Disse krav reflekteres ligeledes i den retlige regulering af det mandat, der tilkommer forsvareren i en straffesag.

Mandatets omfang: I straffesager vil advokaten normalt ikke have noget mandat til at disponere på den tiltaltes vegne, fx ved at erkende skyld eller frafalde anke. I det omfang advokaten giver meddelelse herom til retten, vil han derfor virke som et bud, der overbringer meddelelsen fra tiltalte. Advokaten vil ikke have nogen selvstændig kompetence til at binde tiltalte i disse henseender. Dette princip er forudsætningsvis slået fast i RPL § 906, stk. 2 og 3. Ifølge disse bestemmelser kan anke til fordel for tiltalte iværksættes af tiltalte selv og, hvis han er under 18 år, af hans værge. Er tiltalte død, og er han idømt fængselsstraf, kan hans ægtefælle såvel som enhver af hans slægtninge i op- og nedstigende linje og hans søskende anke i hans sted. Også statsadvokaten kan i dette tilfælde anke en fældende dom.

Plea bargaining: Udtrykket *plea bargaining* er hentet fra amerikansk strafferetspleje, hvor det direkte oversat betyder »handel med påstande«. Der sigtes herved til den mulighed, politi og anklagemyndighed efter amerikansk procesret har for at afgive løfte om at begrænse nogle tiltalepunkter til gengæld for tiltaltes erkendelse af andre. At dette navnlig har vundet indpas i USA, skyldes den meget omstændelige, kostbare og langsommelige procesform, der bl.a. indebærer et (i forhold til dansk procesret) uforholdsmæssigt stort fokus på spørgsmål om rettergangsfejl mv. Hvor sådanne forhold kan true anklagemyndighedens mulighed for at føre en i øvrigt oplagt sag til dom på nogle punkter, kan der være en interesse i at forhandle sagen på plads under ét. Se også afsnit 2.3.8.

Tilskæringer: Den tiltalte i en straffesag kan i et vist omfang medvirke til en tilskæring af sagen, i det omfang han *erkender* et strafbart forhold. Der er imidlertid ingen generel hjemmel til at indgå aftale, hvorefter anklagemyndigheden forpligter sig til at opgive påtale under henvisning til, at tiltalte har medvirket til sagens op-

lysning på anden måde. Det nærmeste, man kommer en sådan regulering, er STRFL § 82, nr. 9, hvorefter straffen kan nedsættes, når gerningsmanden frivilligt har angivet sig selv og aflagt fuldstændig tilståelse. Denne bestemmelse kan dog ikke anvendes som grundlag for *plea bargaining*.

Derimod følger det af RPL § 752, stk. 3, 2. pkt., at »løfter, urigtige foregivender eller trusler« ikke må anvendes i forbindelse med afhøringen af en sigtet. Se nærmere hertil *Elsebeth Rasmussen* i U 1980B, s. 153 ff., og U 1983B, s. 311 ff.

Der er næppe nogen tvivl om, at anklagemyndigheden kan vælge – og i praksis også vælger – at udøve sit skøn over, hvorvidt der skal rejses tiltale for et forhold, under henvisning til muligheden for at kunne føre andre forhold til doms. Således fremgår det af Rigsadvokatens meddelelse 11/98, at anklagemyndigheden kan tilbyde at skære sagen til, således at bevisbare forhold opgives, idet resten behandles som tilståelsessag, hvis opgivelsen ligger inden for anklagemyndighedens kompetence i henhold til RPL § 721, stk. 1, nr. 3. Det er dog en forudsætning herfor, at konfiskationspåstande af betydelig værdi ikke dermed opgives. Derimod er der næppe hjemmel til at tilbyde fuldstændig straffrihed, se hertil *Ib Henricson*: Politiret (2022), s. 458 med henvisning til *U 2009.941 H*, og generelt s. 454 ff.

Ligeledes kan anklagemyndigheden vælge at procedere på, at der under en sag skal ske strafnedsættelse i medfør af STRFL § 82. Ved dommen i *U 1998.1317 H* (som ligger til grund for Rigsadvokatens førnævnte meddelelse) tiltrådte Højesteret, at der ved strafudmålingen kan tages hensyn til det forhold, at en sigtet har medvirket til opklaringen af en mere alvorlig forbrydelse (narkokriminalitet) mod til gengæld at få stillet en reduktion af sin straf i udsigt.

Det siger sig selv, at aftaler af denne karakter kun kan indgås under klientens direkte og engagerede medvirken. Hele systemet forudsætter, at den tiltalte har præsteret sin »ydelse« (i form af en medvirken til sagens opklaring), før anklagemyndigheden præsterer sin (i form af en beskåret tiltalte eller en procedure på strafnedsættelse).

Forsvarerens legitimation i pengesager: I straffesager kan det forekomme, at advokaten anmodes om at modtage beløb på den tiltalte klients vegne. Sådanne beløb kan fx fremkomme ved, at en tidligere foretagen beslaglæggelse af et pengebeløb ophæves i kraft af en frifindelse, eller ved at der skal udbetales beløb for uberettiget varetægtsfængsling. I mellemtiden er klienten imidlertid forsvundet, og det offentlige vil da kunne se en forståelig interesse i at gøre brug af advokaten som »betalingsadresse« på klientens vegne.

Som nævnt i afsnit 13.4.4 kræver det særlige holdepunkter at antage, at advokaten har fuldmagt til at oppebære beløb for klienten. Dette udgangspunkt står særligt fast i straffesager. Hvis ikke der foreligger en særskilt (og dokumenterbar) aftale mellem forsvareradvokaten og klienten om, at advokaten skal kunne optræde som sådan, har advokaten ikke denne legitimation. En forsvarers opdrag defineres i forhold til den rejste sigtelse eller tiltale, og medmindre retten har truffet beslutning herom på særskilt grundlag (fx i forbindelse med en beskikkelse på grundlag af en fri proces-bevilling), omfatter dette mandat ikke formueretlige anliggender.

At politiet kan have vanskeligt ved at lokalisere den nu frifundne tiltalte, som straks efter frifindelsen er over alle bjerge, kan ikke begrunde en fravigelse af dette udgangspunkt. Består en sådan tvivl, bør politiet gøre brug af reglerne i deponeringsloven. Advokaten vil også i egen interesse kunne afvise at optræde som depositar til sådanne formål. Navnlig når klienten er »gået under jorden«, vil advokaten kunne stå i en vanskelig situation, hvis klienten har udpeget en strømand som den, der skal oppebære de således udbetalte beløb.

13.5. Retskrav mod klienten

13.5.1. Problemstillingen

Den gensidige tillid og sympati, der bør være grundlaget for ethvert advokatopdrag, kan undertiden vendes til uenighed og konflikt, der kan være både smertefuld og retligt problematisk. Klientens utilfredshed vil som regel føre til, at advokaten anmodes om at udtræde af sagen. Efter en sådan afslutning vil der undertiden komme et efterspil i form af advokatens honorarkrav, hvis størrelse klienten måske bestrider. Fra at være den part, der rådgiver klienten om retlige forhold, optræder advokaten nu som selve den modpart, der fremsætter et retligt krav. I et sådant søgsmål opstår spørgsmålet om advokatens tavshedspligt over for klienten. Dette spørgsmål berøres i afsnit 13.5.2.

Dernæst kan det tænkes, at dele af den fortrolighed, som opdraget var baseret på, kompromitteres under en retssag, hvor kravet afgøres for åbne døre, jf. herom under 13.5.2. Ligeledes kan der opstå spørgsmål om advokatens ret til at udøve *tilbageholdsret* i klientens dokumenter, jf. herom afsnit 13.5.3.

13.5.2. Søgsmål mod klienten

Når klientens vægring ved at betale et advokathonorar tvinger advokaten til at sagsøge denne, vil retssag herom som udgangspunkt være undergivet retsplejens almindelige offentlighed med risiko for, at fortrolige oplysninger hidrørende fra advokatopdraget bliver kendt af offentligheden. Omfanget af denne risiko for brud på tavshedspligten beror på, hvorledes retten anvender sin ret til at lukke dørene i civile sager. Således foreskriver RPL § 29, stk. 1, nr. 3, at der kan anordnes dørlukning, »når sagens behandling i et offentligt retsmøde vil udsætte nogen for unødig krænkelse, herunder når der afgives forklaring om erhvervshemmeligheder«. Ligeledes følger det af RPL § 29, stk. 2, at dørene kan lukkes, »hvis det er af særlig betydning for parterne at undgå offentlighed om sagen og ingen afgørende offentlig interesse strider herimod«. Men selv i tilfælde, hvor dørlukningen anordnes omgående, vil den oplysning om sagsforholdet, der tilgår almenheden i kraft af sagens placering på retslisten, kunne kompromittere fortrolige oplysninger hidrørende fra klientopdraget, herunder oplysningen om, at dette overhovedet har eksisteret.

Problemstillingen kendes fra andre fortrolige samarbejdsforhold, hvor man af samme grund ofte vedtager voldgiftsbehandling. Skal sagen versere ved de almindelige domstole, kan skadevirkningerne til dels afbødes, ved at klienten iværksætter en salærklage, og advokaten respekterer advokatmyndighedernes afgørelse. I disse tilfælde vil der være en stærk formodning for, at salærkravet er berettiget, og at klientens betalingsvægring derfor er udtryk for misligholdelse. I dette lys kan den uundgåelige kompromittering ses som en uheldig bivirkning, som klienten selv bærer risikoen for.

Uanset at advokaten til varetagelse af sit eget tarv, jf. STRFL § 152 e, nr. 2, måtte være berettiget til at kompromittere klientfortroligheden, vil han være underlagt et proportionalitetsprincip. Heri ligger, at advokaten i tvisten med klienten ikke bør fremlægge mere følsom information end nødvendigt. Se til belysning heraf fx *ANK af 27. februar 2020*, sagsnr. 2018-3250, hvor Advokatnævnet efter at have konstateret, at en advokat ikke i STRFL § 152 e havde haft grundlag for som sket at videregive oplysninger om og fra en tidligere klient i forbindelse med sin indgivelse af politianmeldelse mod denne og til kurator i dennes konkursbo, som en faktor ved bødefastsættelsen bemærkede, at oplysningerne »i vidt omfang synes irrelevante«. Kendelsen er omtalt af *Lars Økjær Jørgensen* i Advokaten 3/2020 s. 46 f. Det er dog også klart, at der må tilkomme advokaten et skøn ved vurderingen af, hvilke sagsakter der synes relevante til oplysning af sagen, jf. *ANK af 20. juni 2013*, sagsnr. 2011-4027.

13.5.3. Tilbageholdsret og modregning

Tilbageholdsret for egne krav: Advokaten kan som udgangspunkt udøve samme tilbageholdsret over dokumenter i sin besiddelse eller over effekter, som han har realiseret for klienten, som i ethvert andet kontraktforhold, se fx *U 1973.229 Ø*. Generalklausulen om god advokatskik sætter dog visse begrænsninger i retten hertil, hvis anvendelsen af dette retsskridt vil påføre klienten urimelig ulempe, eller hvis der hersker rimelig tvivl om det krav, der ligger til grund for tilbageholdsretten.

> Se hertil *Retten i Helsingørs dom af 11. februar 2016*, sag nr. BS 3B-1667/2014, der – med den bemærkning, at der var tale om en »åbenlys tilsidesættelse« af god advokatskik – stadfæstede ANK af 31. oktober 2014, sagsnr. 2013-295, der havde tildelt en advokat en bøde på 20.000 kr. for i forbindelse med bortvisning af en ansat advokat til sikkerhed for salærkravet at have udøvet tilbageholdsret i sager, som den bortviste advokat skulle viderebehandle, under omstændigheder, hvor klienterne var i reel risiko for at lide tab. Se også (efter gennemførelsen af digital tinglysning) *ANK af 11. november 2013*, sagsnr. 2012-869, hvor nævnet fandt advokatens tilbageholdelse uberettiget henset til »karakteren af de tilbageholdte dokumenter, som bl.a. vedrørte en uafsluttet tinglysning af Virksomhed X's ejendom, [...] idet Virksomhed X derved risikerede at lide retstab«. Nævnspraksis herom for årene 2013-2017 omtales af *Charlotte Bruun Windahl* i Advokaten 8/2017, s. 34 ff.

At advokaten er afskåret fra at udøve *tilbageholdsret* i betroede midler, når der er tvist om retten hertil, fremgår af nævnets generelle udtalelse i ANÅ 2002.33. Denne regel pålægger dog ikke advokaten at tage aktive skridt til at få sin klient til at indbetale beløb. Se herved *ANK af 22. maj 2003*, trykt i Advokaten 7-8/2003, Kendelser, s. 11, hvor klienten (en udlejer) først senere indbetalte et beløb, som skyldtes til klageren (en lejer). Se ligeledes *ANK af 30. oktober 2004*, trykt i Advokaten 2/2004, Kendelser, s. 4, hvor advokaten blev tildelt en advarsel for at tilbageholde et adkomstdokument til en fast ejendom.

Tilbageholdsret for klientens krav: Advokaten er ikke afskåret fra at tilbageholde eller søge sig fyldestgjort i betroede midler i en situation, hvor det er åbenbart, at modparten har misligholdt sin aftale, selv om klientens modkrav er omtvistet. Se hertil *ANK af 29. juni 2004* (Advokaten 7-8 2004, Kendelser, s. 16 f.), *ANK af 29. juni 2004* (Advokaten 7-8 2004, Kendelser, s. 16) og *ANK af 14. december 2004* (Advokaten 1/2005, s. 2). Derfor må advokaten indtage en position, der indebærer en uundgåelig standpunktsrisiko: Enten prisgiver han den (påstået) krænkede parts

interesser og frigiver beløbet. Eller også tilbageholder han det og prisgiver derved – måske, måske ikke – modpartens interesser, samtidig med at han udsætter sig selv for disciplinære sanktioner, hvis misligholdelsen ikke viste sig åbenbar. Dette gælder dog ikke, hvis opdraget går ud på at berigtige et retsforhold for flere. Som berigtigende advokat i en ejendomshandel må advokaten fx ikke tilbageholde beløb, der ellers skulle være frigivet til sælger, til dækning af påståede mangler ved ejendommen. Se hertil *Østre Landsrets dom af 19. februar 2015* i sag B-1577-14, der stadfæster *ANK af 17. april 2013* (begge omtalt i Advokaten 2/2016, s. 38, og af *Jakob Arrevad* (2019), s. 297), der karakteriserede forholdet som groft og takserede det til en bøde på 20.000 kr.

Velfærdstruende tilbageholdsret: En modregning, der vil true klienten med uforholdsmæssigt store retstab, vil efter omstændighederne ikke kunne benyttes som grundlag for tilbageholdsret. Dette princip er ikke specielt advokatretligt funderet, men følges på talrige andre retsområder. *U 1997.219 ØLK* antog, at en revisor ikke havde tilbageholdsret i regnskabsmateriale til sikkerhed for sit honorarkrav, og i *U 1991.771 VLK* fandtes en bilsælger, der ikke havde taget ejendomsforbehold, uberettiget til at udøve tilbageholdsret i bilens registreringsattest over for en senere køber af bilen.

Se også *U 2007.2238 H*, der anså det som en skærpende omstændighed, at en advokat, der pligtstridigt havde medvirket til et kuldsejlet forsøg på køb af en udlejningsejendom, ikke straks tilbagebetalte købernes indskud, *U 2006.3231 VLK*, hvor en revisors tilbageholdsret i regnskabsmateriale fandtes at burde vige over for kundens konkursbo af hensyn til dettes behandling, og i samme retning (om en advokat) *U 2010.1793 Ø*. Princippet er ligeledes fastslået ved en righoldig nævnspraksis. Fx fastslog Advokatnævnet ved *ANK af 30. oktober 2003* (gengivet i ANÅ 2003.29 og i Advokaten 2/2004, Kendelser, s. 4), at en advokat var afskåret fra at udøve tilbageholdsret i et skøde. Afgørelsen begrundes konkret med dokumentets karakter af adkomstdokument samt med risikoen for tab, hvis en verserende overdragelse i forbindelse med en bodeling ikke blev gennemført.

Modregning: En advokat vil normalt kunne modregne sit salærkrav i de beløb, som klienten har indbetalt som acontosalær. En sådan modregningsret består i sagens natur ikke, hvis beløbet er deponeret til fordel for en tredjepart. Se hertil *U 2010.975 V*: En advokat, der havde repræsenteret både køber og sælger af en restauration, modregnede sit salærtilgodehavende hos køberen i den deponerede

købesum. Da sælgeren ikke havde påtaget sig at hæfte for køberens advokatomkostninger, var modregningen uberettiget.

Mellemtilfælde kan opstå, når advokaten virker som *rekonstruktør* for klienten under dennes rekonstruktionsbehandling og i denne egenskab modtager betalinger, der tilgår skyldneren (klienten). I disse tilfælde antages der at påhvile rekonstruktøren en pligt til at varetage samtlige kreditorers fælles interesser. Da dette indebærer, at der kun kan betales gæld i overensstemmelse med konkursordenen (medmindre det var nødvendigt for at afværge tab), har advokaten ikke i denne situation ret til at gennemføre en modregning, der bryder konkursligeligheden. Denne regel er fastslået i *U 1985.705 Ø* (om det beskikkede tilsyn under en anmeldt betalingsstandsning).

Modregningsret består endvidere ikke, hvis det indbetalte beløb må anses for *øremærket* til et bestemt formål, fx fordi advokaten har bedt klienten om at indbetale det hertil til brug for en tinglysnings- eller retsafgift. Dette almindelige obligationsretlige princip for tvungen modregning udtales i AER art. 61.

Vurderingen af, om et beløb må anses for øremærket, må foretages på det *tidspunkt*, hvor advokaten agter at foretage modregningen, jf. *U 2019.3064 V*, som fandt en landinspektør berettiget til at modregne i et beløb, som klienten havde indbetalt til dækning af nogle gebyrer, som klienten derefter selv havde betalt.

Modregning er – ligeledes i overensstemmelse med almindelige obligationsretlige principper – udelukket, hvis advokaten er kommet i besiddelse af beløbet ved en fejl, jf. *Retten i Glostrups dom af 2. marts 2015*, sag nr. BS 10A-160/2014, der stadfæstede *ANK af 18. december 2013*, sagsnr. 2012-2933 (hvor klagernes tidligere advokat havde nægtet at videresende et retsafgiftsbeløb på 54.150 kr., som retten ved en fejl havde tilbagebetalt til ham, under henvisning til et salærtilgodehavende). Ved *ANK af 7. november 2011*, sagsnr. 2010-03-1039, fandt 12 ud af de deltagende 15 medlemmer af nævnet, at en advokat havde været berettiget til at modregne sit salær i klientens erstatning for personskade, som forsikringsselskabet havde afregnet til advokaten, efter at denne var udtrådt af sagen.

Udleveringspligt: Når klienten ønsker at skifte advokat, har den tidligere advokat pligt til at udlevere sagens dokumenter til klienten, når hans salær er betalt og inden for de ovenfor skitserede kriterier. Heri ligger selvsagt, at advokaten ikke kan betinge udleveringen af, at klienten påtager sig særlige pligter, fx at undlade at klage over advokaten eller at indbetale et beløb i tillæg til det vederlag, advokaten har oppebåret under en fri proces-bevilling, jf. *ANK af 30. november 2004* (Advokaten 1/2005, Kendelser, s. 3).

13.6. Mandatarforhold

13.6.1. Begreb og funktion

Mandatarbegrebet: I sin *almene* sproglige betydning betegner en mandatar en person eller institution mv., der har et »mandat«, dvs. en afledt kompetence, til at handle for nogen. I ældre dansk *juridisk* sprogbrug benyttes begrebet »mandat« og »mandant« som synonymt med en fuldmagt og en fuldmægtig.

I *procesretlige* sammenhænge anvendes ordet mere snævert i flere betydninger. Den *primære* betydning omfatter tilfælde, hvor en tredjepart (mandataren) efter partens beslutning indtager rollen som den *aktive procespart* i en sag. Dermed kommer mandataren til at stå mellem rollen som procesfuldmægtig og procespart. Det klassiske eksempel på et sådant mandatarforhold er medlemmer af en interesseorganisation. Herom består der en langvarig praksis for, at organisationen fører sagen for sit medlem, se fx *U 2007.1569 H*. Men også i andre tilfælde kan der bestå en sådan relation mellem to parter, at det findes hensigtsmæssigt at lade den ene optræde som mandatar for den anden under en sag, se straks nedenfor om *U 2020.3530 ØLK*. I ældre procesretlig sprogbrug benyttes ordet i en *sekundær* betydning om selve den procesbefuldmægtigede, dvs. advokaten. I denne betydning er »mandatet« synonymt med det opdrag, der ligger til grund for sagsførelsen, og »mandanten« med advokaten (ligesom begreberne fuldmagt og fuldmægtig anvendes i aftaleretlig sprogbrug).

I dag anvendes mandatarbegrebet primært i den ovenfor nævnte primære betydning, hvor mandataren indtager en aktiv rolle i processen. Hvor *rettergangsfuldmægtigen* (advokaten) kun bistår under sagsførelsen, men i øvrigt befinder sig på afstand til selve proceskravet, har *mandataren* en vis relation til sagens problem. Denne relation kan *enten* skyldes, at mandataren har en retlig forbindelse med det krav, der gøres gældende, *eller* at mandataren ud fra ideelle eller politiske bevæggrunde anser sagens problem som sit eget. I *U 2020.3530 ØLK* havde en arkitekt udarbejdet nogle tegninger, som hans opdragsgiver (et selskab) anlagde en ophavsretlig krænkelsessag om. Arkitekten havde ved en »Aftale om mandat« givet selskabet procesfuldmagt til at anlægge sagen på arkitektens vegne. Retten anså selskabet som »procesfælle« og godkendte dette mandatarforhold med henvisning til, at sagen blev ført af en mødeberettiget advokat. Uanset den nærmere årsag kommer mandataren dermed til at spille en aktiv rolle under sagsførelsen, herunder ved fastlæggelsen af sagsstrategien. Fordi mandataren dermed disponerer på egne vegne (og typisk under anvendelse af sin egen procesbefuld-

mægtigede), får mandatarens dispositioner bl.a. betydning for pålæg af sagsomkostninger, jf. nærmere i afsnit 13.6.4.

Muligheden for at indtræde i en sag som mandatar anvendes ofte, når en organisation eller forening fører en sag for et medlem og dermed optræder som dennes partsrepræsentant over for retten (med en partsangivelse som »organisationen X som mandatar for medlemmet NN«). Se som eksempel herpå appellantens partsbetegnelse i *U 2004.2459 HK*. Også interessefællesskaber kan begrunde etableringen af et mandatarforhold, og hvis blot mandataren giver møde ved en mødeberettiget advokat, vil domstolene i almindelighed ikke have indvendinger herimod, se fx *U 2022.1935 V*.

Foreningsrepræsentation: Ofte vil mandataren være en forening, der indtræder i en sag til støtte for principielle synspunkter og rettigheder. Foreningen kan også optræde som mandatar som led i selve varetagelsen af sine formål i medlemmernes interesser. I disse tilfælde kan det tænkes at følge af foreningsvedtægten, at foreningen fuldt ud råder over sagen, således som forholdet er ved sagsførelse for Arbejdsretten på grundlag af kollektive overenskomster, se hertil nedenfor på s. 613 om arbejds- og ansættelsesretlige sager.

> Til sammenligning har den forening, der rejser en klagesag om et principielt anliggende (fx i medfør af de regler om klageret, der er anordnet ved miljøbeskyttelseslovens § 98, stk. 1, nr. 2, jordforureningslovens § 82, stk. 1, nr. 2, og miljømålslovens § 55), selv rådighed over processen, så længe påstanden nedlægges af organisationen. Dette skyldes, at loven her udstyrer de pågældende organisationer mv. med en klageret. En organisation, der ikke er tillagt en sådan klageret mv., kan ikke anlægge sag i eget navn, men kun som mandatar for medlemmer, der er berørt på en sådan måde, at de har partsstatus, jf. *U 2019.437 H*.

I et mandatarsøgsmål ved de civile domstole kan parten derimod når som helst tilbagekalde bemyndigelsen over for mandataren og selv overtage procesførelsen. Dette er en direkte følge af, at proceskravet tilkommer parten.

For den advokat, der optræder i et mandatarforhold kan der opstå en vanskelig afgrænsning mellem advokatens pligter over for henholdsvis mandataren og selve klienten. Ganske som situationen ofte vil være, når flere parter optræder i et nødvendigt procesfællesskab, kan det tænkes, at part og mandatar har hver deres interesse i sagens forløb og udfald: Organisationen har måske en *generel* interesse i et principielt fortolkningsspørgsmål (en interesse, der motiverer organisationen til at betale for sagsførelsen), mens medlemmet har *konkret* kortsigtet og målbar interesse i det involverede beløb, eller der viser sig omstændigheder, der rejser

spørgsmål om, hvorvidt en skade er dækket af en tegnet forsikring. Så længe der er fuld enighed mellem parterne i dette trekantsdrama, er der ingen retlige problemer. Bliver uenigheden kritisk, vil det være op til hver af parterne at bringe mandatarforholdet og klientaftalen til ophør

Retlig regulering: Som anført ovenfor ved *U 2020.3530 ØLK* afskærer RPL § 131, hvorefter advokater er eneberettigede til at føre sager for andre, ikke mandatfuldmagter, der respekterer advokatens *eneret* til at føre sagen for andre. Derfor kan en advokat, der er ansat i et forsikringsselskab, på grundlag af et mandatarsynspunkt give møde i en retssag for selskabets forsikringstager, hvis advokaten er mødeberettiget for den pågældende ret, jf. fx *U 2018.2820 H* og *U 2021.1751 H*.

13.6.2. Retsgrundlag

Udgangspunktet: Med bestemmelsen i RPL § 124, stk. 3, forudsætter retsplejeloven, at en part (her »interesseorganisationer og lign.«) kan optræde som mandatar inden for foreningens interesseområde. Se nærmere *Bernhard Gomard & Michael Kistrup*: Civilprocessen (2020), s. 195 og 357. Fordi advokater ifølge RPL § 260, stk. 2, har monopol på at repræsentere parter under retssager, vil mandatarkonstruktionen til stadighed være på kollisionskurs med dette mødemonopol, jf. herom straks nedenfor. Mandatarfuldmagten er derimod uproblematisk i sager, hvor mandataren lader sig repræsentere ved advokat, jf. *U 2020.3530 ØLK* (omtalt s. 610 f.), der tillod et selskab, der havde ladet en arkitekt udarbejde nogle tegninger, optræde som procesfuldmægtig for arkitekten ved en »Aftale om mandat« i et ophavsretligt søgsmål med henvisning til, at sagen blev ført af en mødeberettiget advokat.

Omgåelsestilfælde: En mandatarfuldmagt kan benyttes til at omgå reglerne om advokaters mødemonopol. For at afskære dette fastslår RPL § 131, stk. 1, 2. pkt., at en bemyndigelse til at gøre en fordring eller anden rettighed gældende i eget navn ikke giver den, hvem bemyndigelsen er givet, ret til selv at møde i sagen, medmindre den pågældende er mødeberettiget hertil efter reglerne i §§ 132-136.

Foreligger et sådant omgåelsestilfælde, og udsættes modparten som følge heraf for ulempe, vil domstolene afskære mandataren fra at repræsentere parten i sagen. Dette er bl.a. antaget ved landsrettens dom i *U 1927.236/1 HKK*, hvor mandatarforholdet var søgt udvirket ved en »transport« på et tilgodehavende. Transporten kunne ikke anses som en endelig overdragelse af fordringen, idet

hensigten alene måtte antages at have været at undgå RPL § 131, stk. 1, 2. pkt. Sagen blev derfor afvist. I *U 1965.737 ØLK* kunne en forening mod sagsøgtes protest ikke indtræde som mandatar i et tilfælde, hvor sagen allerede havde verseret i længere tid, og hvor skriftvekslingen og sagsøgtes hidtidige stilling til sagen havde givet grund til at antage, at sagsøgeren havde stilling som part i denne. I *U 1999.20 H* havde en transporthaver bemyndiget konkursboet til at gøre den transporterede fordring gældende ved at anlægge sag i eget navn. Højesteret fandt, at konkursboet havde den fornødne kompetence til at indtale fordringen, uanset om den helt eller delvist måtte tilhøre transporthaveren.

Arbejds- og ansættelsesretlige sager: Mandatarbegrebet har en særlig betydning inden for arbejdsretten. Ifølge arbejdsretslovens § 13, stk. 1, skal en sag »anlægges af og mod« hovedorganisationen, uanset om overtrædelsen er begået eller kollektive kampskridt er varslet eller iværksat af eller mod enkelte medlemmer af organisationen. Er en organisation medlem af en mere omfattende organisation, skal sagen anlægges af og mod sidstnævnte organisation. Hovedorganisationen er dermed procespart med alle partsbeføjelser. Den virksomhed eller lønmodtager, hvis forhold har givet anledning til søgsmålet, har følgelig ingen rådighed over processen. Tilsvarende gælder for de underorganisationer, der er placeret under hovedorganisationen, jf. nærmere *Jens Kristiansen*: Grundlæggende arbejdsret (2020), s. 202 f.

Ifølge RPL § 260, stk. 6, kan justitsministeren tillade, at ansatte i foreninger, interesseorganisationer o.lign., der virker som partsrepræsentanter i det arbejdsretlige system, kan møde for en part i byretten i retssager vedrørende løn- og ansættelsesforhold, som de pågældende foreninger mv. som mandatar udfører for deres medlemmer inden for foreningens interesseområde. Det er en betingelse, at den ansatte har en dansk juridisk bachelor- og kandidatuddannelse, jf. dog RPL § 135 a, stk. 2, om fritagelse for dette krav, i det omfang det er nødvendigt for at opfylde Danmarks EU-retlige forpligtelser.

Siden 1. januar 2014 har domstolene kunnet pålægge personer, der har deltaget i ledelsen af virksomheder, der er gået konkurs, såkaldt *konkurskarantæne*, dvs. forbud mod i en periode på som udgangspunkt 3 år at deltage i ledelsen af en erhvervsvirksomhed, hvis de i deres ledelse har udvist groft uforsvarlig forretningsførelse, se KL § 157. *U 2019.4316 ØLK* har fastslået, at en faglig organisation (der i sagen ville give møde ved en ansat advokat) kan optræde som mandatar for et medlem, der begæres pålagt konkurskarantæne.

Forbrugersøgsmål: Efter § 5 i lov nr. 1257 af 20. december 2000 om forbud til beskyttelse af forbrugernes interesser kan erhvervsministeren efter forhandling med de berørte ministre bemyndige danske myndigheder til »efter reglerne om mandatarer« at føre sager på vegne af udenlandske myndigheder og organisationer. Erhvervsministeren kan fastsætte nærmere betingelser for udøvelsen af denne mandatarvirksomhed.

Forbrugerombudsmanden: Ifølge RPL § 260, stk. 6, kan justitsministeren tillade, at forbrugerombudsmanden og ansatte i dennes sekretariat kan møde for en part i byretten, landsretten og i Sø- og Handelsretten i retssager inden for Forbrugerombudsmandens virksomhed, hvor Forbrugerombudsmanden optræder som mandatar. Det er en betingelse, at den ansatte har en dansk juridisk bachelor- og kandidatuddannelse, jf. dog § 135 a, stk. 2, om fritagelse for dette krav, i det omfang det er nødvendigt for at opfylde Danmarks EU-retlige forpligtelser, og at den ansatte, når det gælder møde for landsretten eller Sø- og Handelsretten har møderet for vedkommende instans, jf. RPL § 133, eller møder med henblik på at opnå en sådan møderet.

Gruppesøgsmål: Med reglerne i RPL kap. 23 a om gruppesøgsmål kan en såkaldt grupperepræsentant, som er udpeget af retten, på vegne af gruppens medlemmer anlægge og føre en retssag om ensartede krav, som tilkommer de enkelte medlemmer, jf. nærmere om betingelserne for at føre et gruppesøgsmål RPL §§ 254 a og b. Som grupperepræsentant kan udpeges et medlem af gruppen, en forening, en privat institution eller en anden sammenslutning, når søgsmålet falder inden for rammerne af sammenslutningens formål. En offentlig myndighed (i praksis forbrugerombudsmanden) kan anlægge et gruppesøgsmål, jf. RPL § 254 c. Rettens afgørelser i gruppesøgsmålet har bindende virkning for gruppens medlemmer, men disse anses ikke i øvrigt som part i sagen, jf. RPL § 254 f, stk. 1 og 2. Hvert medlem kan dog – for sit eget vedkommende – anke dommen i sagen, hvis grupperepræsentanten ikke anker på gruppens vegne, jf. RPL § 254 k.

13.6.3. Rådighed over processen

Selv om parten (klienten) principielt har rådighed over processen i tilfælde, hvor hans organisation optræder som mandatar (eventuelt under anvendelse af ekstern advokatbistand), kan partens og organisationens interesser i sagsførelsen let tænkes at kollidere med hinanden, så der opstår uenighed om sagens førelse. Det-

te kan fx tænkes, hvis mandataren *til skade for* den berørte part vælger én sagsstrategi (fx beskærer nogle krav for at føre sagen videre om andre), og parten foretrækker en anden. *Formelt* vil det være parten, der har det afgørende ord i en sådan uenighed, eftersom han jo har rådighed over processen. Men *reelt* vil beslutningsretten hvile hos den organisation, der betaler procesomkostningerne.

Den advokat, der varetager sagsførelsen, har pligt at orientere den berørte part om dennes retsstilling i denne interessekollision og i givet fald opfordre parten til at søge sit påståede krav gennemført på anden måde. Hvis advokaten er organisationens faste advokat, kan det tænkes, at den berørte part her vil være nødt til at gøre brug af en ekstern advokat for egen regning. I mangel af et tilsagn om at føre sagen igennem med det fulde krav (med heraf følgende omkostningsmæssige konsekvenser) vil det være mandataren, der træffer beslutningen om at videreføre eller opgive kravet. Advokatens udtræden af sagen må dog ske i respekt af reglerne om advokatens udtræden, se hertil afsnit 17.4.4.

13.6.4. Sagsomkostninger

Retsplejelovens regler om sagsomkostninger fik deres nuværende skikkelse ved lov nr. 554 af 24. juni 2005, som dog i det væsentlige videreførte de hidtil gældende principper. Spørgsmålet om sagsomkostninger giver i mandatarforhold anledning til retlige problemer, såvel i det indre forhold mellem advokat og klient som i forholdet mellem sagens parter.

Det indre forhold: I det indre forhold vil det som regel være bestemt, at mandanten skal friholdes for at dække mandatarens omkostninger ved sagsførelsen. Dette princip kan vel være fraveget i visse tilfælde, jf. eksempelvis *U 2004.2506 VLB*, hvor den retshjælpsordning, som en bank havde etableret gennem sit medlemskab af Finanssektorens Arbejdsgiverforening, måtte sidestilles med en retshjælpsordning i et forsikringsselskab. Det var i den forbindelse oplyst, at der løbende skete debitering hos medlemmet af beløb svarende til de tillagte sagsomkostninger.

Forholdet til modparten: En mandatar, der (i kraft af partens tilladelse) optræder processuelt under en sag (eventuelt med egen advokat), vil typisk foretage handlinger, der påfører mandanten omkostninger. Tabes sagen, vil disse omkostninger påhvile parten og mandataren solidarisk.

Omkostningsudmålingen: Mens øvrige omkostninger, der har været fornødne til sagens forsvarlige udførelse, dækkes efter regning, jf. RPL § 316, stk. 1, 1. pkt., gælder for udgifter til advokatbistand, at sådanne erstattes »med et passende beløb«, jf. bestemmelsens 2. pkt. Hvad der er »passende«, fastsættes af retten på grundlag af vejledende takster fastsat af de to landsretspræsidenter. Det er velkendt, at der ofte er ganske betydelig forskel på det beløb, som den vindende part tillægges i sagsomkostninger hos modparten, og det beløb, som den vindende part opkræves af sin advokat.

Retsplejerådet drøftede dette forhold i betænkning 1436/2004, s. 269 ff., og udtalte som sin opfattelse (s. 270 f.), at der er »et klart behov for en tilnærmelse mellem de sagsomkostninger, der tilkendes til dækning af advokatsalær, og de advokatsalærer, som faktisk betales«, med den snusfornuftige tilføjelse, at en sådan tilnærmelse jo kunne ske ved, at advokaterne opkrævede mindre salærer, eller ved at domstolene tilkendte højere beløb til dækning af advokatomkostninger, eller ved en kombination heraf. Hertil er at sige, at spor af en sådan konvergens ikke kan iagttages – i hvert fald ikke uden for det område, der dækkes af EU's direktiv nr. 2004/48/EF om håndhævelsen af intellektuelle ejendomsrettigheder art. 14 om sagsomkostninger. Denne direktivbestemmelse blev fortolket således af *EU-Domstolen i dom af 28. juli 2016* i sag C-57/15, *United Video Properties Inc.*, at den er til hinder for en national lovgivning, der fastsætter faste satser, som på grund af for lave maksimalbeløb ikke sikrer, at »i det mindste en væsentlig og passende del af de rimelige udgifter, som den part, der har vundet sagen, har afholdt, bæres af den tabende part«, jf. herved *U 2019.3930 ØLK*.

En særlig problemstilling foreligger, hvis en organisation optræder som mandatar for parten og lader en medarbejder i organisationen møde i kraft af mandatarreglen i RPL § 260, nr. 6. I en sådan situation kan det være vanskeligt at opgøre det »tab«, organisationen lider ved sagsførelsen, eftersom medarbejderen jo modtager sin faste løn og derfor ikke påfører sin arbejdsgiver (organisationen) særlige udgifter ved at påtage sig mandataropdraget. Efter denne betragtning har udgangspunktet været, at den virksomhed, der giver møde ved en ansat advokat, kun tillægges sagsomkostninger som selvmøder (dvs. således at det alene er udgiften til retsafgift, der godtgøres).

Dette resultat blev bl.a. antaget ved *U 2004.1947 H*, *U 2004.2128 H*, *U 2004.2453 H* og *U 2005.1971 ØLK*. Se også *U 2021.4152 VLK*, der hjemviste en fogedrets kendelse, så der kunne tillægges en kreditor, der ved indlevering af et betalingspåkrav var repræsenteret ved en koncernadvokat, sagsomkostninger til advokatbistand, jf. RPL § 477 c, stk. 4. Som begrundelse for sin afgørelse henviser landsretten til ordlyden af og forarbejderne til RPL § 316, stk. 1.

På grundlag af Retsplejerådets overvejelser i betænkning 1436/2004 og Justitsministeriets bemærkninger i lovforslag L 132 FT 2004-05, 2. samling, s. 5528, blev tidligere retspraksis ændret, så advokater, der møder som ansatte i den virksomhed, der er part i sagen, eller i den organisation, der optræder som mandatar for et medlem, tillægges sagsomkostninger på linje med parter, der har antaget ekstern advokatbistand, se fx *U 2015.2294 HK* (som også fastslog, at sagsomkostninger i denne situation ikke tillægges moms, idet parten ikke har afholdt en ikke-fradragsberettiget momsudgift til advokatbistand). Møder parten ved en ansat jurist, der ikke er advokat, tilkendes der ikke sagsomkostninger (ud over en eventuel retsafgift), *FM 2020.112 ØLK*. Det samme gælder advokater, der optræder som selvmødere, uanset om sagen udspringer af advokatvirksomheden eller af andre forhold, jf. fx *FM 2011.2 ØLK* og *U 2020.259 ØLK*.

KAPITEL 14

Forholdet til kolleger

14.1. Almindelige principper

14.1.1. Formål og funktion

Konkurrent eller kollega? Som nærmere uddybet i kap. 1 er opfattelsen af advokaten som en offentligt kvalitetssikret aktør i retsplejen vokset frem i takt med en forestilling om, at advokater tilhører en særlig profession, jf. nærmere afsnit 1.2.1. Professionstanken indebærer, at *advokatstanden* i et organisatorisk fællesskab skal sikre, at der »plejes ret«. Denne grundtanke ligger bag den indarbejdede talemåde, hvorefter advokater omtaler (og i et vist omfang tiltaler) hinanden som »kolleger« og ikke, som inden for andre brancher, som »konkurrenter«. Tanken kommer ligeledes til udtryk i et generelt princip, hvorefter en advokat har pligt til at respektere det opdrag, der består mellem modparten og dennes advokat, jf. afsnit 14.2.

Reguleringen bygger på grundlæggende retsplejehensyn. Jo mere gnidningsfrit det kollegiale samarbejde i sagen udfolder sig, desto mere effektivt kan sagen forløbe. De involverede kolleger bør kunne manøvrere sig uden om den følelsesladede konflikt, der består mellem deres klienter. Informationer af betydning for sagens afvikling bør i et vist omfang kunne udveksles mellem advokaterne, selv om klienterne pga. den opståede konflikt ikke nødvendigvis ville have delt disse oplysninger med hinanden. Hvis derimod en advokat under udførelsen af en sag nærer et skjult ønske om at »hævne sig« på den kollega, der står på modpartens side, pga. handlinger, kollegaen har gjort sig skyldig i under udførelsen af et andet opdag, vanskeliggøres processen.

Laugstanken: Tidligere bestod denne grundopfattelse i samspil med opfattelsen af, at advokaterne som medlemmer af samme stand var indbyrdes forpligtede af hensyn til standen, den såkaldte *laugstankegang*. Se hertil afsnit 2.2.4. Denne tanke begrundede tidligere en professionsetisk pligt for en advokat til ikke at påtage sig en sag, som en tidligere kollega havde behandlet, uden først at have forvisset sig om, at kollegaen var fyldestgjort for sit honorartilgodehavende. En sådan regel kan *kun* forsvares med hensynet til kollegaen – hensynet til retssystemet (*access to justice*) taler i modsat retning.

Sådanne regler findes ikke længere, og opfattelsen af, hvilke pligter der påhviler advokater i det indbyrdes kollegiale forhold, har i dag en langt mere afdæmpet karakter, hvor fokus er på klientens interesser. Denne udvikling afspejles også i AER, som med 2022-udgaven er blevet renset for laugsprægede bestemmelser. Udgået er navnlig det generelle forbud mod klientfiskeri (udtrykt i 2010-udgavens pkt. 8.2, stk. 1, hvorefter en advokat ikke måtte fortrænge en anden advokat fra en sag).

Selv om der ikke længere antages at gælde noget generelt forbud mod loyalt at »fortrænge« en kollega fra en sag, kan en advokats specifikke skridt med sigte på at forhindre en anden advokat i at udføre et opdrag efter omstændighederne stride mod god advokatskik. Ved *ANK af 25. marts 2022*, sagsnr. 2021-206, fandt Advokatnævnet, at en advokat ved i en ansat advokats ansættelseskontrakt at have indføjet en bestemmelse, der gav ham ret til ved den ansatte advokats fratræden at rette direkte henvendelse til dennes beneficerede klienter, havde handlet groft i strid med god advokatskik, idet han derved havde tilegnet sig eller forsøgt at tilegne sig en rettighed, som efter nævnets vurdering var i strid med den personlige beskikkelse.

Selv om advokaten har pligt til at tage visse kollegiale hensyn af hensyn til retssystemet, kan der opstå situationer, hvor »for megen« kollegialitet skader klienten (dvs. den *aktuelle* klient). Advokaten kan selvfølgelig ikke undlade at gøre indsigelser gældende på klientens vegne af hensyn til kollegaen på modpartens side (fx indsigelser om fristoverskridelser, som vil påføre kollegaen et erstatningsansvar), jf. nærmere afsnit 14.4.1. Ej heller må advokaten tilsige kollegaen løfte om fortrolighed, som vil afskære advokaten fra at dele kritisk information om opdraget med klienten.

14.1.2. Grundregler

Som nærmere uddybet i afsnit 14.3 har advokaten i almindelighed ikke pligt til at hjælpe modparten eller dennes advokat med deres sagsførelse, fx ved at gøre op-

mærksom på relevante retsregler eller anbringender, der kan støtte modpartens sag. Derimod indebærer god advokatskik en række skyldigheder, der indirekte påvirker den måde, hvorpå advokater samarbejder med hinanden om en sag. Reglerne er ikke alene udtryk for dansk advokatret, men kan også ses som et vigtigt indslag i dansk proceskultur. Der er således betydelige forskelle i den regulering, der på disse områder følger af dansk advokatret, henholdsvis af fremmede advokatretlige ordninger. Se til sammenligning afsnit 2.3.8 om det såkaldte *adversarial system*, der præger amerikansk advokatkultur.

For at cementere advokaters kollegiale pligter indeholdt tidligere udgaver af AER særskilte bestemmelser herom. Med 2005-ændringerne og definitivt med AER 2022 udgik disse laugsprægede bestemmelser, hvorefter AER har sit primære fokus på forholdet mellem advokaten og klienten og til en vis grad på advokatens forhold til retten og andre instanser.

> Med det formål at skabe grobund for det bedste resultat for de involverede klienter på begge sider af en proces har Advokatrådet udgivet en pjece »Den gode proces« (aktuelt 4. udg., 2019) med en række gode råd til, hvordan advokater »ikke alene varetager klientens interesser, men også i hensigtsmæssigt omfang viser hensyn til modparten og retten, når klientens sag kommer for retten«.

Forelæggelsespligt: AER foreskriver i dag ikke, at en advokat, der finder, at en kollega har handlet i strid med god advokatskik, skal henlede kollegaens opmærksomhed herpå, inden han i givet fald indgiver klage til Advokatnævnet, og der findes så vidt ses ingen advokatnævnsafgørelser, der fastslår, at en sådan pligt består. Det vil imidlertid være i god overensstemmelse med det generelle udgangspunkt, at en advokat ikke bør bidrage til at højne konfliktniveauet i en sag, at han retter en sådan henvendelse. Advokatnævnet anbefaler på sin hjemmeside helt generelt, at en tvist med en advokat så vidt muligt først søges bilagt i mindelighed. I tråd hermed anses det generelt ikke for stridende med god advokatskik at true en kollega med indbringelse for Advokatnævnet, jf. *ANK af 16. december 2015*, sagsnr. 2015-2550

> I *U 1996.449 V* havde en advokat over for skifteretten ytret tvivl om en kollegas kompetence som tilsyn under en anmeldt betalingsstandsning uden først at have forelagt kollegaen den kritik, der lå til grund herfor. Kritikken var fremsat i generelle vendinger og uden konkret begrundelse. Advokaten fandtes derved »på utilbørlig måde« at have kritiseret kollegaen og dennes arbejde og derved tilsidesat god advokatskik. Landsretten stadfæstede Advokatnævnets kendelse.

Chikane: Giver kollegaens fejl adgang til at igangsætte en rent formel procedure (fx en klagesagsprocedure), som belaster kollegaen uden at føre til tilsvarende fordele for advokatens egen klient, kan man overveje, om en klagesag vil være stridende mod god advokatskik som alene udtryk for chikane. Hvis man med »chikane« sigter til handlinger, der alene har til formål at påføre en anden part ubehag, irritation eller tab, men som ikke tjener andre formål, ligger det klart, at en sådan fremgangsmåde vil være i strid med god advokatskik. Det gælder navnlig, når en klageprocedure mv. vil belaste sagsførelsen tidsmæssigt og økonomisk. En regel herom vil understøtte sagsførelsen og i det lange løb medvirke til at gøre advokatydelsen mere effektiv.

Herudover kan man formentlig kun opstille enkelte almene regler om, hvilken grad af hensyntagen advokaten i øvrigt bør udvise over for sine kolleger. Advokater har fx som udgangspunkt pligt til at korrespondere med hinanden på dansk. Dette udgangspunkt, der er fastslået ved en udtalelse fra Advokatrådet (se herved Advokaten 4/2003, s. 105), følger af, at retssproget er dansk. Udgangspunktet må imidlertid modificeres i sager, hvor begge parters klienter taler et bestemt fremmedsprog.

14.1.3. Håndhævelse

At der er realitet i håndhævelsen af de kollegiale pligter, antydes af, at de fleste klager om overtrædelse af reglerne om god advokatskik indgives af advokater, som har oplevet den påståede overtrædelse under opdragets udførelse. Denne gensidige kritik bidrager til at etablere adfærdsnormerne i det »selvdømme«, der præger dansk advokatret.

Anmeldelsespligt? Der foreligger vistnok ingen udtrykkelig stillingtagen til spørgsmålet, om en advokat har pligt til at anmelde sin kollega, hvis han konstaterer, at denne overtræder reglerne om god advokatskik. En sådan pligt gælder i andre lande, se fx *Deborah L. Rhode & Geoffrey C. Hazard, Jr.*: Professional Responsibility and Regulation, 2nd edition (2007), s. 262 f., med henvisninger til retspraksis. Herhjemme må en sådan pligt formentlig antages, hvis klagen angår et forhold, som kan forventes at gå ud over andre klienter. Det er således ikke udtryk for god advokatskik, at en advokat stiltiende ser til, mens en kollega – til skade for nuværende eller fremtidige klienter – åbenbart handler i strid med god advokatskik. En sådan henvendelse til Advokatsamfundet vil kunne medføre, at Advokatrådet

indkalder den pågældende til en kollegial samtale, jf. bekendtgørelse nr. 1423 af 11. december 2007 og afsnit 7.3.2.

Ubegrundede klager: Advokater, der indbringer deres kolleger for advokatmyndighederne, befinder sig i principielt samme situation som privatpersoner, der foretager en anmeldelse af et strafbart forhold til politiet. Anmeldelsen kan være grundløs, hvorved der med urette vil være iværksat en strafferetlig efterforskning. Dernæst vil anmelderen – hvis han ligefrem har haft forsæt til at indgive en falsk anmeldelse – kunne straffes efter STRFL § 165. Angår klage mindre alvorlige forhold, vil man dog næppe betragte forholdet som så retsstridigt, at der er grundlag for at indlede sådanne strafferetlige skridt.

Modklager: I praksis forekommer det ofte, at en advokats adfærdsklage over en kollega fører til en modadfærdsklage fra kollegaen. Disse modklager gives der sjældent medhold i, heller ikke selv om der sker frifindelse i sagen om hovedklagen. Se herved *U 1993.8 H*, hvor en advokat uden konkrete holdepunkter for, at der forelå strafbart forhold, havde indgivet bedragerianmeldelse. Advokatnævnet pålagde advokaten en bøde på 2.000 kr. Tilsvarende *U 2003.1320 H*, hvor der skete frifindelse i sagen om modklagen. En advokat optræder derfor ikke (nødvendigvis) i strid med god advokatskik ved at klage over sin kollega under omstændigheder, hvor kollegaen efterfølgende frifindes. Advokatnævnet kan i sådanne tilfælde ikke forventes at fastsætte bøde for indgivelse af kollegiale klager, medmindre der foreligger særlige omstændigheder, jf. notitsen i Advokaten 4/2002, s. 91, hvoraf også fremgår, at nævnet fandt, at det forhold, at det burde havde stået klageren klart, at hans klage var åbenbart grundløs, ikke udgjorde en sådan særlig omstændighed.

14.2. Pligt til at respektere kollegaens opdrag

14.2.1. Problemstillingen

Kravet om kollegialitet mellem advokater betyder først og fremmest, at en advokat skal respektere det opdrag, der består mellem modparten og dennes advokat. Kravet bygger på flere hensyn.

Kommunikation: Det første hensyn angår kommunikationen i klientforholdet. Hvis advokater blandede sig i, hvordan kollegaer udfører deres opdrag, ville klientsamarbejdet lide: Kommunikationen vil forvirres, hvis nogle meldinger tilgår klienten og andre advokaten, og der vil opstå usikkerhed hos klienterne om, hvem der svarer på hvad.

Tillid: For det andet vil henvendelser til kollegaens klient kunne skabe mistillid i klientrelationen. Selv om henvendelsen skyldes mistanke om fejl i klientrådgivningen, bør meldinger herom tilgå kollegaen, ikke klienten.

Censurering: Endelig gør generelle retsplejehensyn sig gældende. Meningen med at lade advokater »føre« sagen for deres parter er bl.a., at advokaterne skal kunne filtrere de synspunkter mv., som parterne ellers ville have gjort gældende. Denne funktion sættes ud af spillet, hvis ikke advokaterne kommunikerer direkte med modpartens klienter.

14.2.2. Direkte henvendelser til modparten

Udgangspunktet: Af de nævnte grunde gælder der et generelt princip om, at advokaten ikke må rette direkte henvendelse til modparten i en situation, hvor denne er repræsenteret ved en advokat. Princippet finder udtryk i AER art. 43, der fastslår det udgangspunkt, at en advokat i en konkret sag ikke må henvende sig direkte til nogen, som er repræsenteret af anden advokat, uden dennes samtykke. Det er bl.a. lagt til grund i *Østre Landsrets dom af 29. maj 2017*, sag B-783-16, der (som byretten) stadfæstede den bøde, som *ANK af 30. juni 2014*, sagsnr. 2014-362, pålagde en advokat for at have ført et forlig, som hans klient og dennes modpart på egen hånd havde indgået, i pennen uden – i overensstemmelse med klientens udtrykkelige ønske – at orientere modpartens advokat herom.

Forbuddet omfatter også den situation, at advokaten retter samtidig henvendelse til modpartens advokat og modparten, jf. (om henvendelse ved e-mail) *ANK af 28. marts 2014*, sagsnr. 2014-4061, jf. herom nærmere nedenfor s. 627 f. Det forbyder også advokaten at besvare en henvendelse direkte fra modparten, jf. *ANK af 26. juni 2015*, sagsnr. 2015-871.

En direkte henvendelse til en modpart, der er repræsenteret af advokat, er kun i strid med god advokatskik, hvis repræsentationen er eller bør være advokaten bekendt. Det vil den i almindelighed først blive, når modpartens advokat tilkendegiver at være antaget til at varetage sin klients interesser i sagen, eller når mod-

partens klient selv meddeler, at man har bedt en bestemt og navngiven advokat varetage sagsførelsen. Undertiden kan omstændighederne dog tilsige, at advokaten selv søger forholdet afklaret, eventuelt gennem henvendelse til kollegaen. Se fx *Retten i Viborgs dom af 10. oktober 2014*, sag nr. BS 1-1681/2013 (der stadfæstede *ANK af 25. november 2013*, sagsnr. 2012-965), hvor en advokat over for udlejerens advokat havde tilkendegivet at repræsentere en lejer i en sag, der angik et påbud og acontobetaling af forbrugsafgifter. Samme dag, som udlejerens advokat modtog denne meddelelse, sendte han en ophævelse af lejemålet på grund af misligholdelse med betaling af husleje til lejeren uden kopi til dennes advokat i sagen om forbrugsregnskabet. Dette ansås som en grov tilsidesættelse af god advokatskik.

Direkte partskontakt: Forbuddet angår kun *advokatens* egen henvendelse til modparten. Advokaten er ikke afskåret fra at rådgive sin klient om selv at tage direkte kontakt til modparten, fx med sigte på herved at opnå en forligsmæssig løsning. Konflikten er parternes, og hvis parterne selv kan finde en løsning, kan dette aldrig være i strid med god advokatskik. I en sådan situation må det være den enkelte klients ansvar at gøre brug af den advokatbistand, der er inde i billedet. Hvis ikke den direkte partshenvendelse bæres af et sådant, erkendt, formål, vil den kunne vanskeliggøre den videre sagsbehandling. Derfor bør advokaten generelt rådgive sin klient om ikke at gå i direkte dialog med modparten om sagen, medmindre en sådan henvendelse fremkommer som led i en målrettet bestræbelse på at forlige sagen.

Det forbud, der er udtrykt i AER art. 43, er undergivet visse modifikationer:

Besvarelser om ikke-svar: Man kan rejse spørgsmålet, om en advokat, der modtager en direkte henvendelse fra modparten, er berettiget til at besvare den med et *formelt* svar, hvorefter advokaten ikke har mulighed for at besvare henvendelsens *indhold*, hvorfor henvendelsen videresendes til advokaten. Hvis denne videresendelse sker samtidigt med svaret, er ingen af de risici, der begrunder forbuddet, jo til stede. Pålagde man derimod advokaten at forholde sig passiv, vil klienten kunne efterlades med det indtryk, at advokaten ikke besvarer henvendelser. Gode grunde taler for at tillade en sådan formel afvisning i ét tilfælde. En klient, der vedholdende kontakter modpartens advokat direkte, kan derimod ikke regne med at modtage en flerhed af afvisninger.

Vanskeligheder i modpartens opdrag: AER art. 43, 2. pkt., modificerer forbuddet mod direkte henvendelser til modparten, når dette sker »til berettiget varetagelse af en klients eller egne interesser, eller vedkommende anden advokat trods påmindelse ikke foretager, hvad han efter god advokatskik har pligt til«. I en sådan situation skal advokaten i alle tilfælde underrette den anden advokat om enhver sådan henvendelse senest samtidig med henvendelsen. Bestemmelsen hviler på et nødretssynspunkt: Modpartens advokat har af den ene eller anden grund – i strid med god advokatskik – undladt at besvare henvendelser. Skal der fortsat kun kommunikeres med modpartens advokat, vil sagen derfor gå i stå. Kollegaen er blevet advaret om, at advokaten nu retter henvendelse, og denne advarsel har ingen reaktion medført. I en sådan situation vil advokaten kunne rette direkte henvendelse til kollegaens klient. Både denne første henvendelse og de senere skal advokaten dog orientere sin kollega om.

Juridiske personer med flere afdelinger: Man kan overveje, om en tilsvarende pligt gælder, når modparten er en juridisk person, der opererer i flere organisatorisk adskilte afdelinger, kontorer eller via koncernselskaber, men under central styring. I almindelighed må sådanne afdelinger og koncernselskaber anses for omfattet af det centralt etablerede opdrag, hvis den pågældende lokale enhed mv. løbende er i dialog med den centrale enhed om sagen. Derfor bør henvendelser til modparten også ske via dennes advokat, selv om de rettes til andre afdelinger end den, der optræder i den verserende sag.

Andre institutioner: Forbuddet mod direkte henvendelser til modparter gælder også, når modparten er en finansiel virksomhed, der i kraft af god skik-regler normalt har pligt til at besvare henvendelser og begrunde afgørelser mv. Se hertil *ANK af 26. august 2003* (Advokaten 10/2003, Kendelser, s. 23), der fandt det stridende mod god advokatskik, at en advokat – efter forgæves at have søgt en løsning med en bank via dennes advokat – rettede direkte henvendelse til banken. Nævnets bemærkning om, at denne regel *i hvert fald* måtte gælde, når henvendelsen skete, uden at advokaten samtidig orienterede bankens advokat, lader formode, at udgangspunktet er undergivet modifikationer, hvis den part, som der rettes henvendelse til, på grund af sin institutionelle karakter må formodes selv at være i stand til at varetage sine interesser fyldestgørende uden advokatbistand, og når kollegaen orienteres om henvendelsen.

Offentlige myndigheder: Man kan derimod diskutere, om et tilsvarende forbud mod henvendelser til modparten også gælder i relation til offentlige myndigheder, som jo efter almindelige forvaltningsretlige regler har pligt til at besvare henvendelser fra borgerne. Et sådant forbud må nok antages i relation til den verserende sag. Virkningen heraf er, at forvaltningsrettens almindelige regler (om offentlighedens adgang til at rette henvendelse og søge vejledning hos offentlige myndigheder) sættes ud af spillet, så længe sagen verserer.

Henvendelser fra advokaten, der alene resulterer i en automatiseret besvarelse fra en myndighed (fx ved brug af digitale selvbetjeningssystemer), bør dog normalt kunne gennemføres, eftersom der her ingen risiko er for, at myndigheden hermed uden egen advokatbistand agerer til skade for sig selv. Se generelt til problemstillingen *Harald Halvorsen*: Advokatvirksomhet – betingelser og krav (1997), s. 118 f., med gengivelse af den norske diskussion om spørgsmålet.

Anden kontakt: Af de grunde, der er anført i afsnit 14.2.1, angår forbuddet mod henvendelser til kollegaens klient alene henvendelser, der har til formål at afgive eller udvirke dispositioner i sagen. Det er ikke i strid med god advokatskik, at advokaten hilser på sin klients modpart under omstændigheder, hvor dennes advokat ikke er til stede, eller at han indfinder sig i situationer, der har med sagen at gøre, uden at modpartens advokat også er til stede. Sådanne situationer må blot ikke anvendes som grundlag for dispositioner. Se herved *ANK af 31. januar 2005* (Advokaten 3/2005, Kendelser, s. 5), der ikke fandt det stridende mod god advokatskik, at advokaten for faderen i en samværssag ledsagede denne under gennemførelsen af et samvær.

I de seneste år har Advokatnævnet ved flere lejligheder taget stilling til en særlig variant af temaet »en advokats henvendelse til en modpart, der er repræsenteret af advokat«. Sagerne har angået tilfælde, hvor en advokat henvender sig til modpartens advokat i besvarelse af en e-mail, hvor denne har sat sin egen klient cc., og hvor advokaten som modtager af mailen besvarer denne med funktionen »svar alle« – så mailen tilgår modpartens advokat og samtidig modparten, som er sat cc. Advokatnævnets udgangspunkt har tidligere været, at det ikke er i strid med god advokatskik, at en advokat retter henvendelse til modparten, hvis dette sker ved brug af »svar alle«, jf. *ANK af 24. april 2014*, sagsnr. 2013-3170.

Konkrete omstændigheder kan begrunde modifikationer i dette udgangspunkt, jf. *ANK af 30. august 2019*, sagsnr. 2019-1289 (hvor modpartens advokat tidligere i sagsforløbet udtrykkeligt havde påtalt, at advokaten henvendte sig direkte til hans klient), og på ny *ANK af 28. marts 2014*, sagsnr. 2012-4061 (hvor mod-

partens advokats protest meddelt i en anden sag fra samme år mellem samme parter fandtes at afskære advokaten fra i den nye sag at bruge »Svar alle«). Undertiden kan der opstå tvivl om, hvorvidt en e-mail fremsendes i en eksisterende eller en ny sag. Se herved den førnævnte *ANK af 24. april 2014*, sagsnr. 2013-3170, hvor en henvendelse til de kommunale myndigheder i en ægteskabssag, der hidtil havde handlet om samværsret mv., ansås som en del af den verserende sag og det eksisterende opdrag.

I en enkelt nyere sag synes dette udgangspunkt yderligere fraveget: *ANK af 4. maj 2021*, sagsnr. 2020-3290, stiller krav om, at der skal foreligge en »udtrykkelig aftale« om, at advokaten må sætte modparten »cc« på mailkorrespondance. Det er vanskeligt at se den reale grund hertil. En advokat, der ønsker at holde sin klient helt ude af den e-mailtråd, der fremtræder i korrespondancen med modparten, kan uden vanskelighed benytte bcc-funktionen og dermed skabe fuld sikkerhed imod, at hans klient kopieres på svar. Klienten kan omvendt have en interesse i, at der svares med »svar alle«-funktionen, navnlig hvis sagen angår forhold, hvorom klienten har en interesse at blive orienteret umiddelbart (fx om et tilbud er accepteret). Dette nye krav om udtrykkelighed bør derfor ikke fastholdes som en generel regel.

Påkravstilfælde: Henvendelser til modparten, der har til formål at afgive lovpåbudte påkrav, kan fremsendes direkte til (og påkravet dermed fremsættes over for) den pågældende part. For at kunne pålægge advokaten at fremsende sådanne påkrav til advokaten måtte man antage, at denne havde fuldmagt til at modtage sådanne påkrav. En sådan fuldmagt kræver særlig hjemmel, jf. diskussionen herom i afsnit 13.4.4. Derfor må påkrav vedrørende manglende betaling af ydelser i henhold til reglerne om leje af fast ejendom, pantebreve eller tjenesteforhold fremsendes direkte til modparten, men med kopi til advokaten.

14.2.3. Kritik af kolleger

Uanset at AER ikke længere indeholder forskrifter herom (jf. for tidligere senest AER 2004 pkt. 5.1.1), må det anses for at være et led i overholdelsen af god advokatskik, at en advokat afholder sig fra på utilbørlig måde at kritisere en kollega, dennes arbejde eller salærberegning. Der må herved sondres mellem to relationer.

Intern kritik: Den første relation er de tilfælde, hvor advokaten udtaler kritikken over for sin klient i et nyt opdrag, efter at klienten *har afsluttet* samarbejdet med den kritiserede kollega i et andet opdrag. Her bør advokaten have nogenlunde fri adgang til at udtale sin opfattelse af den rådgivning, som klienten har modtaget hos kollegaen. En sådan vurdering kan for det første have betydning for klientens retsstilling over for den tidligere advokat (fx i forbindelse med en salærklage). For det andet kan klienten have en almen interesse i at vurdere karakteren af den rådgivning, han har modtaget, henholdsvis nu modtager. Tilbørlighedskravet kan her formuleres som et nødvendighedskrav: Advokaten har ret til at ytre alt, hvad der er nødvendigt for klienten i disse henseender, men hans kritik bør ikke gå videre end dette.

Ekstern kritik: Den anden relation angår kritik, der rettes direkte mod kollegaen i forbindelse med dennes varetagelse af eksisterende opdrag. I denne situation må advokaten generelt afholde sig fra stort set enhver vurdering af, hvorledes kollegaen udfører sit opdrag for sin klient (eller hvordan andre kolleger i det hele taget opfører sig), medmindre kritikken angår overtrædelser af god advokatskik eller andre retsregler, og den i øvrigt er dokumenteret efter de foran anførte principper. Princippet må være, at spørgsmål om stil og facon er modpartens og kollegaens valg, og at dette valg – og dets konsekvenser – bør respekteres, så længe gældende regler ikke sættes til side.

14.3. Kollegial informationsdeling

14.3.1. Udgangspunktet

Den kollegiale pligt: Et af de væsentligste kendetegn ved en kontradiktorisk proces er, at de involverede parter og advokater udveksler synspunkter og information (i form af anbringender og beviser mv.). Et godt og effektivt samarbejde om processen forudsætter derfor, at de medvirkende aktører i et eller andet omfang har adgang til den information, der er afgørende for processen, herunder for afgørelsen af den retlige uenighed.

Derfor ligger det dybt rodfæstet i den advokatretlige regulering, at advokaten i vid udstrækning er forpligtet til at dele de oplysninger, han råder over (og som forventes fremlagt under processen), ikke bare med retten, men i endnu videre omfang med sin kollega. Pligten udmønter sig vel ikke i en egentlig loyal op-

lysningspligt af den art, vi kender i aftalerelationer. Advokaten skal selvfølgelig ikke dele den fortrolighed, han har med klienten i opdraget. Tværtimod anses disse dele af opdraget som særligt følsomme, jf. RPL § 170, stk. 2, 2. pkt., der udelukker vidnepålæg til advokaten i sådanne tilfælde. Men han skal – i retssystemets interesse – medvirke til, at modparten får fair spilleregler, og at den dømmende instans sikres et korrekt faktisk grundlag for sin afgørelse. Og måden at sikre dette på vil ofte være at dele informationer med kollegaen.

> I Advokatsamfundets vejledning »Den gode proces« (aktuelt 4. udg., 2019) anbefales det fx, at man går i dialog med sin modpart om muligheden for at tilskære sagen (s. 8), at man fremfører sine retlige og faktiske anbringender fuldt ud i stævningen/svarskriftet (s. 11 og 13), at man søger at afklare uenighed med modparten uden at inddrage retten (s. 15), og at man så vidt muligt udarbejder ekstrakt og materialesamling i fællesskab (s. 17).

På mange af de retsområder, hvor man almindeligvis diskuterer udstrækningen af en oplysningspligt, forekommer dette retsgrundlag i form af en aftale eller forstadiet til en aftale. Det er imidlertid væsentligt at slå fast, at en pligt til at forsyne andre med oplysninger, som de i og for sig kunne have god brug for, kræver en udtrykkelig hjemmel. Denne hjemmel måtte for advokater i givet fald udledes af generalklausulen i RPL § 126, stk. 1.

Et grænsetilfælde forelå i *ANK af 16. december 2015*, sagsnr. 2015-2550, hvor en advokat ikke på forhånd havde fremsendt kopi af nogle utrykte afgørelser, hvortil han henviste under fogedretsmøde. Advokatnævnet lagde i den forbindelse vægt på, at der på retsmødet ikke blev henvist til konkrete afgørelser, men til en praksis på området, og på, at fogedretten tilbød udsættelse af sagen med henblik på, at modparten kunne sætte sig ind i denne praksis, hvilket han afslog.

For at kunne udlede mere specifikke pligter af denne bestemmelse må der foretages en konkret hensynsafvejning, der altid vil tage udgangspunkt i, at advokaten først og fremmest har pligt til at varetage sin klients interesser. Herom i det følgende.

14.3.2. Processens kontradiktoriske princip

Det kontradiktoriske princip: Ifølge AER art. 49, stk. 1, 1. pkt., er advokaten pålagt en særlig pligt til at »respektere processens kontradiktoriske princip«. Dette, som er fast indarbejdet, betyder bl.a., at advokaten ikke uden forudgående eller samtidig meddelelse til modparten må rette henvendelse om sagen til dommeren eller andre, der behandler tvister, eller forsyne disse med bilag, notater eller dokumen-

ter uden samtidig at orientere modparten herom med kopi af det således fremsendte.

Siden en praksisskærpelse ved *ANK af 28. juni 2017*, sagsnr. 2016-2846, gælder dette, uanset at advokaten kan påregne, at den instans, som advokaten henvender sig til (i kendelsen Statsforvaltningen, nu Familieretshuset), sørger for partshøring af den anden part. Kendelsen er omtalt af *Hanne Christensen* i Advokaten 6/2017, s. 44. Denne retstilstand er tiltrådt ved *Københavns Byrets dom af 28. september 2020*, Sag BS-33393/2019.

I *U 2007.971 H* havde en ansat advokat, der havde afgivet forklaring som vidne i en sag, som en klient havde anlagt mod hendes arbejdsgiver (i anledning af en påstået fejl ved hendes sagsbehandling) rettet henvendelse til retten, efter at retten havde optaget sagen til dom, og anført, at sagsøgerens forklaring var usand. Højesteret fandt af samme grunde som landsretten (som stadfæstede Advokatnævnets kendelse), at henvendelsen måtte anses som et forsøg på efterfølgende at påvirke rettens afgørelse, hvorfor den var i strid med god advokatskik. Advokatnævnet havde i sin kendelse udtrykkeligt anført, at det var uden betydning, at advokaten i sagen havde status som vidne.

Et grænsetilfælde forelå i *ANK af 27. maj 2003* (Advokaten 7-8/2003, Kendelser, s. 9), hvor en advokat under en boligretssag havde påpeget et problem om den ene lægdommers mulige inhabilitet som følge af dommerens virke som advokat for modparten. Advokatnævnet fastslog, at advokaten ikke havde haft pligt til på forhånd at orientere den pågældende lægdommer (og – underforstået – heller ikke modpartens advokat) herom. Afgørelsen kan være begrundet med, at inhabiliteten var meget iøjnefaldende, og at henvendelsen ikke indebar nogen kritik af advokaten. Et beslægtet spørgsmål blev afgjort ved *ANK af 28. maj 2020*, sagsnr. 2019-3430, hvor en advokat blev pålagt en bøde for at have rettet henvendelse til en organisation, der i et testamente, som advokaten havde konciperet, var indsat som arving, inden skifteretten havde udleveret boet til behandling (kendelsen blev på dette punkt ophævet ved *ANK af 13. november 2020*, sagsnr. 2019-3430, da advokaten fremkom med nye oplysninger, herunder at han efter gennemsyn af sin sag kunne konstatere, at ingen fra advokatfirmaet havde rettet henvendelse som anført).

Den henvendelse, som advokaten retter til modpartens advokat, skal sendes direkte fra advokaten til modparten og ikke via mellemled, jf. ANK af 29. september 2021, sagsnr. 2021-1834, hvor uploading af en advokats brev til modparten på minretssag.dk som bilag til duplikken i en verserende retssag ikke var tilstrækkeligt.

Særligt om sagsportalen: Indførelsen af digital behandling af civile retssager via domstolenes sagsportal har rejst et særligt spørgsmål: Pligten til respekt for processens kontradiktoriske karakter har altid indebåret en pligt for en advokat til at sende kopi af en stævning med bilag til modpartens advokat (eller modparten, hvis denne ikke er repræsenteret af en advokat). Da sagsportalen giver modparten umiddelbar digital adgang til den sag, der er anlagt mod ham, kan man spørge, om en advokat derfor kan undlade at sende stævning med bilag direkte til modparten/dennes advokat.

Ved overgangen til digital sagsbehandling udsendte Advokatrådet den 12. oktober 2017 på sin hjemmeside en nyhed, der gav udtryk for den opfattelse, at pligten består uændret, idet der i praksis går en vis tid, fra en *stævning* gøres tilgængelig for retten, og indtil retten efter at have godkendt denne gør den tilgængelig for modparten. Såvel Advokatnævnet som domstolene har tilsluttet sig denne opfattelse, jf. *ANK af 20. august 2018*, sagsnr. 2018-848, (i en anden sag) *Vestre Landsrets dom af 17. september 2020*, sag BS-49985-2019, og senest *U 2021.1831 V* (ansøgning om 3.-instansbevilling afslået – se om dommen også afsnit 3.1.3). Derimod har den digitale sagsbehandling medført, at en advokat ikke behøver at sende *efterfølgende processkrifter* mv. til modparten(s advokat), idet denne jo nu bliver gjort bekendt med det nye materiale via en notifikation fra minretssag.dk. I praksis sendes disse en gang i døgnet, men dette anses for at opfylde kravet om underretning i realtid.

AER art. 49, stk. 1, sidste pkt., angår ifølge sin ordlyd »dommeren eller andre, der behandler tvister«. De øvrige tvistbehandlende organer, som der hermed sigtes til, kan være et klagenævn i den offentlige forvaltning, et privat tvistløsningsnævn eller en voldgiftsret. Det er ikke afgørende, om organet har kompetence til at træffe endelig afgørelse i tvisten. Også et organ, der behandler en tvist mellem advokaten selv og hans modpart, vil være omfattet, jf. *ANK af 24. september 2018*, sagsnr. 2018-1679, der fastslog, at pligten til at orientere modparten også gælder i situationer, hvor tvisten behandles af Advokatnævnet. Under hensyn til, at der var tale om »en for Advokatnævnet hidtil uprøvet overtrædelse«, blev advokaten, der havde indgivet klage til Advokatnævnet over en kollega uden at orientere denne herom, dog i den konkrete sag ikke pålagt nogen sanktion. Se dog *ANK af 28. juni 2017*, sagsnr. 2016-2846, omtalt ovenfor s. 631.

Bestemmelsen udnævner selve »behandlingen« som det centrale aspekt. Den omfatter derfor ifølge Advokatnævnets praksis også henvendelser til personer eller institutioner, der vel ikke træffer afgørelse i tvisten mellem parterne, men som dog ikke desto mindre udøver funktioner, der har direkte forbindelse hermed, se således fx *ANK af 27. oktober 2021*, sagsnr. 2021-2657 (henvendelse til Procesbevil-

lingsnævnet) samt *ANK af 6. juni 2012*, sagsnr. 2010-02-1322 og *ANK af 24. november 2021*, sagsnr. 2021-149 (begge om henvendelse til skønsmænd).

I kontraktforhold fører medkontrahenters generelle loyalitetspligt til, at modparten skal underrettes også om henvendelser til andre end dem, der skal træffe afgørelse mv. i en tvist mellem parterne, jf. fx *ANK af 27. januar 2022*, sagsnr. 2021-2029, hvor Advokatnævnet anså det for at være i strid med god advokatskik, at en advokat, hvis klient med henblik på bebyggelse havde købt syv arealer på samlet ca. 20 ha, alene betinget af udstykningstilladelse, efter at det var gået op for klienten, at han endvidere var afhængig af en byggetilladelse, som ikke uden videre kunne forventes meddelt, uden at underrette sælgerens advokat rettede henvendelse til kommunen med anbefaling om, at kommunen afslog udstykningstilladelse.

14.3.3. Oplysninger efter opdragets afslutning

God advokatskik: Når opdraget er afsluttet, pålægger god advokatskik advokaten at afgive og frigive oplysninger til sin klient, som kan have betydning for dennes videreførelse af sagen ved anden advokat eller i forbindelse med andre sager, der falder i en naturlig fortsættelse af opdraget. Hvis ikke andet følger af de regler, der gælder om advokatens tilbageholdsret, se hertil afsnit 13.5.3, er det forbudt advokaten at udnytte den særlige position, han besidder i kraft af opdraget, til at hindre en sådan videreførelse. Det følger heraf, at advokaten ej heller kan debitere sig noget honorar for denne bistand, se hertil nærmere afsnit 20.2.5.

Kuratorhverv: Ifølge KL § 114, stk. 3, har en afsat eller fratrådt kurator pligt til at aflevere dokumenter vedrørende boet til skifteretten. Tilsvarende gælder efter KL § 11 g, stk. 1, for en fratrådt rekonstruktør og efter skifterettens bestemmelse, jf. dødsboskiftelovens § 70 a, for en bobestyrer i et insolvent dødsbo.

14.3.4. Diskretion om forligstilbud

Forligsforhandlinger skal kunne foregå i diskretion. Det antages imidlertid ikke at være i strid med god advokatskik at orientere retten om et forligstilbud, man *selv* har fremsat. En part, der ser en strategisk interesse i at fremtræde som forligsvenlig, bør ikke afskæres herfra. Ej heller er det problematisk at orientere retten om, *at* der føres forligsforhandlinger, selv om man ikke præciserer, på hvilket stadium disse forhandlinger befinder sig. Tværtimod har RPL §§ 318, stk. 2, og 336 a siden 1. juli 2014 reelt påført parternes advokater en pligt til at orientere

retten om, at forligsforhandlinger har fundet sted (men selvsagt ikke at oplyse om disses indhold). En sådan pligt følger således indirekte af § 336 a, hvorefter parterne har pligt til at undersøge muligheden for en forligsmæssig løsning også forud for sagens anlæg, i kombination med § 316, stk. 2, hvorefter sagsomkostninger ikke kan tilkendes skadesløst eller efter regning. Derimod er det i strid med god advokatskik at orientere retten om *modpartens* forligstilbud.

Denne regel er fast antaget både i nævns- og retspraksis (se herved senest *U 2004.2934 H* og *ANK af 28. januar 2005*, trykt i Advokaten 3/2005, Kendelser, s. 7). Den fremgår af AER art. 51, stk. 1, der lyder således:

> »Har en part forud for eller under en verserende retssag, voldgift eller anden tvisteløsning tilbudt forlig, må den for modparten mødende advokat ikke over for den afgørende instans fremlægge eller på anden måde oplyse om forslaget uden udtrykkeligt samtykke fra modparten.«

Forbuddet retter sig imod, at retten får oplysning om *indholdet* af modpartens forligsforslag, ikke det blotte forhold, at et sådant har været fremsat. Det er som sagt ikke i strid med god advokatskik at fremlægge og oplyse om forligsforslag fra egen klient, jf. AER art. 51, stk. 2.

At modparten er sen til at reagere på en betinget accept på et fremsat forligstilbud, berettiger ikke advokaten til at offentliggøre denne betingede accept og dermed forligets oprindelige indhold, jf. *U 2004.2934 H*. Omvendt kan advokaten heller ikke gå ud fra, at et forligstilbud er accepteret, se hertil *Aalborg Rets dom af 27. januar 2015*, der stadfæstede *ANK af 28. maj 2014*, sagsnr. 2013-1507 (begge omtalt i Advokaten 2/2016, s. 38).

Det er uden betydning for diskretionspligten om modpartens forligsforslag, om det fremsættes »uden præjudice« el.lign., jf. *ANK af 28. januar 2005*, trykt i Advokaten 3/2005, Kendelser, s. 7. Så længe modpartens melding ikke fremtræder som en aftaleskabende accept, kan modparten kalde tilbuddet tilbage inden for en fastsat eller udfyldende acceptfrist, jf. AFTL § 3, hvis princip her også kan udstrækkes til forligstemaer uden for formuerettens område. Udgangspunktet modificeres derimod, hvis forligstilbuddet er fremsat af en advokat under omstændigheder, som der er offentlighed om – fx som kurator i et konkursbo, se hertil *ANK af 22. maj 2003*, trykt i Advokaten 7-8/2003, Kendelser, s. 11.

> På denne baggrund er resultatet i *Østre Landsrets dom af 21. oktober 2003*, sag B-1038-03, overraskende. Sagen angik en oplysning vedrørende et tilsyneladende tiltrådt forligsforslag, se ANÅ 2003.24 (*ANK af 27. juni 2002*, sagsnr. 02-0401-2000-2885): Et tiltrådt forligsforslag vil som udgangspunkt bringe sagen til en afslutning. Oplysningen om, at modparten har brudt det forlig, der ligger heri, vil i alle tilfælde

komme til kendskab for retten under en sag, der søger forliget gennemført. Derfor bør en sådan oplysning ikke være underlagt nogen særlig diskretionspligt.

Lars Heuman: God advokatsed (2013), s. 155 ff., drøfter advokatens stilling i de tilfælde, hvor klienten under sin forklaring i en retssag ønsker at oplyse om modpartens forligstilbud. Det er hans konklusion, at advokaten ikke handler i strid med god advokatskik ved ikke at forhindre, at klienten – som jo er rådig over processen – fremlægger modpartens forligstilbud, og han kritiserer (berettiget, forekommer det efter referatet) en byretsafgørelse, omtalt i det norske tidsskrift Advokaten 5/2011, s. 48 (sag nr. 7), som når det modsatte resultat.

Om en advokat i den anførte situation tilsidesætter god advokatskik, beror på, om forklaringen afgives efter advokatens instruktion eller som svar på et spørgsmål under afhøringen, der med en vis sandsynlighed leder derhen. I sådanne tilfælde handler advokaten pligtstridigt. Afgives oplysningen derimod spontant af klienten, foreligger der intet regelbrud. Tilbage står de tilfælde, hvor klienten af egen fri vilje nærmer sig forligsforhandlingen under afhøringen. Her må det, som antaget af *Heuman*, nok antages, at advokaten ikke selv skal bryde ind for at afskære forklaringen. Hvis modparten derimod bryder ind og beder retten eller advokaten om at afskære dette punkt, har advokaten pligt til at medvirke til, at afhøringen ikke fortsætter på dette punkt.

14.3.5. Omgang med bevismateriale

Bortset fra de pligter, der påhviler advokaten i kraft af hans almindelige *sandhedspligt* og i kraft af pligten til at sikre *transparens* i sin optræden, er han ikke underlagt særlige begrænsninger i sin omgang med det bevismateriale, der er underlagt hans og klientens *egen rådighed* under sagens forberedelse. En sådan pligt har han derimod i relation til bevismateriale, der rekvireres *udefra*. Fordi også modparten – og i princippet retten – kan tænkes at gøre brug af dette materiale, må advokaten vise særlig omhu for at sikre, at det korrekte bevismateriale bringes frem for den dømmende instans.

Vidner: I relation til vidner afhænger advokatens frihed til at disponere af, om vidnet befinder sig inden for klientens eller modpartens kontrolsfære.

Når det gælder de vidner, der hører til klientens nærområde (nære medarbejdere, venner, familiemedlemmer mv.), har advokaten fuld frihed til at kontakte vidnet inden sagens foretagelse. I denne kontakt må advokaten selvsagt undgå at udøve nogen form for pres på eller påvirkning af vidnet, der kan risikere at på-

virke dette i sin forklaring for retten. Adgangen til at kontakte vidner består kun i civile sager, jf. om straffesager s. 735 med omtale af *U 1982.800/1 HKK*.

Der er som udgangspunkt intet i vejen for, at advokaten nøje gennemgår sagen, stiller kritiske spørgsmål og i det hele taget forbereder vidnet på den afhøring, modparten vil udsætte det for under sagen. Se nærmere om dette spørgsmål *Knut Boye*: Sakførsel (2017), s. 197 ff., med vejledende anbefalinger. Det kan forekomme uheldigt, at advokaten gennemfører en sådan for-afhøring under deltagelse af *flere* vidner, jf. princippet i RPL § 182, der foreskriver, at hvert vidne afhøres for sig, og at vidner ikke må høre på hinandens forklaringer. Et sådant forsøg kan fremstå som et (utilstedeligt) ønske om, at de pågældende vidner afgiver en fælles forklaring under sagen. Argumenter til støtte for en mere restriktiv holdning til spørgsmålet om advokaters forhåndskontakt til vidner er fremført af *Niels Fisch-Thomsen*: Advokaters integritet – bevispåvirkning, sandhedspligt mm. på Forhandlingerne på det 38. Nordiske Juristmøde i København 2008.

Vidneerklæringer: Der er ikke nogen klar retsopfattelse herhjemme om, hvorvidt advokaten bør udarbejde et referat af vidnets forklaring og eftersende dette til vidnet, selv om dette referat udgør en loyal gengivelse af forklaringen. På den ene side kan en sådan redegørelse medvirke til at klargøre vidnets erindring. På den anden side kan den – navnlig hvis ikke advokaten udviser stor omhu med at få forklaringen gengivet korrekt – let opfattes som et forsøg på at fastholde vidnet i bestemte nuancer mv. I udenlandsk (herunder britisk) procesret og i international voldgift er det helt sædvanligt at gøre brug af sådanne *witness statements* eller *affidavits*, og den store internationale samhandel med tilsvarende øgning af den internationale voldgift medvirker formentlig til en stigende anerkendelse af sådanne bevismidler. Ved afgørelsen i *U 1989.158 VLK* blev sådanne dokumenter tilladt fremlagt. Trykt praksis indeholder flere eksempler på, at sådanne erklæringer er indgået i sagerne, uden at det kan ses, om spørgsmålet har været omtvistet.

Modpartens vidner mv.: Vidner, der befinder sig inden for *modpartens* rådighedssfære i kraft af et særligt loyalitetsbånd, kan i princippet godt indkaldes af advokaten. Udgangspunktet i RPL § 168 er jo, at enhver med de i loven fastsatte undtagelser har pligt til at afgive forklaring for retten som vidne. Selv om advokaten ikke er afskåret fra at tage møder med sådanne vidner, følger det af god advokatskik, at han skal underrette modpartens advokat herom, ligesom advokaten har en særlig pligt til at orientere vidnet om den særlige relation, som afhøringen vil indebære. Se herved *U 2016.1795 Ø* (hvor både by- og landsretten stadfæstede

Advokatnævnets kendelse) og (nu) AER art. 50, stk. 3, 1. pkt. En sådan pligt består derimod ikke i forhold til vidner, der er fratrådte medarbejdere, jf. *U 2010.2711 H*. Ofte vil advokaten slet ikke ønske at tage sådanne møder, idet hans kontakt med vidnet vil kunne afsløre dele af hans sagsstrategi. Det pligtmæssige går dermed hånd i hånd med det hensigtsmæssige.

Pligten til at orientere modparten om en påtænkt henvendelse til et vidne tilknyttet denne gælder også, hvis vidnet er tilknyttet en *offentlig myndighed* og dermed i kraft af den forvaltningsretlige vejledningspligt er forpligtet til at medvirke til sagsoplysningen. I *ANK af 28. september 2004* (Advokaten 12/2004, Kendelser, s. 20) havde en advokat vidneindkaldt en forhenværende amtskommunaldirektør i det amt, som advokaten havde sagsøgt, uden at orientere modparten. Nævnet fandt, at dette gik ud over berettiget varetagelse af klientens interesser, og pålagde advokaten en bøde på 5.000 kr.

Københavns Byret har ved dom af *8. juni 2015*, sag BS 39B-3380/2014, fastslået, at en advokats henvendelse til modpartens kompagnon uden underretning til modpartens advokat var i strid med god advokatskik, jf. RPL § 126, stk. 1. Byretten bemærkede herved, at det fandtes uden betydning, om AER pkt. 18.3 (nu art. 50, stk. 3) var overtrådt.

Ulovligt tilvejebragte beviser: Dansk ret indeholder ikke noget almindeligt forbud mod benyttelsen af beviser, der er tilvejebragt ulovligt. Om et sådant bevis kan føres, beror på en konkret afvejning, hvor bevisets betydning for sagen holdes over for den beskyttelsesinteresse, der er tilsidesat ved den ulovlige tilvejebringelse. Spørgsmålet opstår hyppigst i strafferetsplejen, se hertil *Peter Rørdam* i Juristen 1975, s. 37 ff., men har principielt samme betydning for den civile retspleje, jf. *Martin Gräs Lind* i U 2004B, s. 85 ff.

I den advokatretlige vurdering af dette spørgsmål spiller det en væsentlig rolle, om advokaten har medvirket til at begå det retsbrud, der er realiseret ved den ulovlige tilvejebringelse. Har han ikke det, er friheden til at fremlægge det ulovlige bevis formentlig sammenfaldende med den procesretlige frihed til at føre beviset. Se tilsvarende *Harald Halvorsen*: Advokatvirksomhet – betingelser og krav (1997), s. 215, der ikke vil opstille nogen generel regel.

14.4. Særlige interessekollisioner

14.4.1. Problemstillingen

Udgangspunktet: Den pligt til at tage hensyn til modparten, der følger af god advokatskik, pålægger som tidligere nævnt ikke advokaten at yde direkte bistand til modparten, såkaldt *prævarikation* (retsstridig begunstigelse af modparten). Advokaten må derfor rejse de krav, en fejl fra kollegaens side aktualiserer, selv om det kan påvirke det gode forhold mellem kollegerne. I disse tilfælde kan en varetagelse af hensynet til kollegaen aldrig gå over hensynet til klienten. Har kreditors kollega begået en fejl, der indebærer, at et krav nu er forældet, skal debitors advokat naturligvis gøre denne indsigelse gældende. I disse sager opstår der ingen kollision mellem de hensyn, advokaten skal tage til klienten, henholdsvis til sine kolleger.

Modifikationer: En sådan interessekollision kan derimod opstå, når det *ikke* vil påvirke klientens retsstilling negativt, at advokaten holder sin kollega orienteret om forhold af betydning for sagsførelsen. Dette spørgsmål behandles i det følgende:

14.4.2. Advarselspligt?

Udgangspunktet: Som nævnt har advokaten ikke pligt til at advare en kollega om, at kollegaen er på vej til at disponere i strid med sin egen og sin klients interesser, fx ved at undlade at iagttage en frist eller ved at gøre brug af en retlig procedure, der med sikkerhed ikke vil bringe frem mod målet. Gjorde han det, ville han handle i direkte modstrid med sin klients interesser.

Modifikationer: Udgangspunktet modificeres derimod, hvis det følger af *andre* regler, herunder navnlig det kontradiktoriske princip (jf. AER art. 49), at advokaten skulle orientere sin modpart om et forhold.

Et eksempel herpå er *ANK af 30. november 2004*, trykt i Advokaten 3/2005, Kendelser, s. 7 f. I denne sag havde advokaten for en sagsøgt konstateret, at sagsøgerens advokat ikke som foreskrevet havde indleveret et påstandsdokument til retten den 24. februar til brug ved hovedforhandlingen den 9. marts. Ved telefonisk henvendelse til retten dagen inden hovedforhandlingen forvissede advokaten sig om, at dokumentet ikke var indgået, og efter aftale med retten begærede advokaten nu sagen afvist ved en telefax s.d. Advokaten *undlod* at fremsende kopi

af denne telefax til sin modpart, og også under en telefonsamtale med modparten samme dag, hvor man bl.a. drøftede muligheden for forlig, undlod han at omtale den. Ved hovedforhandlingen blev sagen herefter afvist efter advokatens påstand, og afvisningen blev stadfæstet under anke.

Advokatnævnet fandt, at advokaten havde handlet i strid med god advokatskik ved ikke at orientere modparten om den fremsendte telefax. Havde advokaten undladt at sende telefaxen, men blot ved hovedforhandlingens begyndelse nedlagt sin påstand om afvisning, ville forholdet ikke være kritisabelt. Det kritisable bestod alene i, at han korresponderede med retten om samme anliggende.

Pligter over for tredjeparter: Man kan diskutere, om advokatens manglende pligt til at orientere sin kollega om dennes utilsigtede dispositioner også gælder i tilfælde, hvor dispositionen *alene* bliver til skade for kollegaen og dennes klient *uden samtidig* at være til fordel for advokatens klient. En sådan situation foreligger fx, hvis den utilsigtede disposition bevirker, at kollegaen eller kollegaens klient ifalder pligt til at betale en ekstraordinær skat, fornyet retsafgift el.lign. Her taler hensynet til klienten ikke for, at advokaten skal vise tilbageholdenhed. Tværtimod kan man sige, at hensynet til retshåndhævelsen taler for, at advokaten skal reagere for at undgå, at modparten bringes ud i et sådant retsbrud.

Selv i denne situation er det imidlertid vanskeligt at pålægge advokaten en advarselspligt over for kollegaen. At kollegaen begår et retsbrud ved ikke at være opmærksom på den pågældende regel, pådrager denne et selvstændigt ansvar. Ved også at pålægge advokaten at reagere ville man via generalklausulen udvide dette ansvarsområde. En påpegning er i princippet en indblanding i kollegaens opdrag, som tilmed kan føles utidig, navnlig hvis det viser sig at være advokaten, der har misforstået den rette sammenhæng. Derfor kan der ikke argumenteres for, at advokatens passivitet i en sådan situation skal kunne fordømmes som stridende mod god *advokatskik*. Derimod er der næppe tvivl om, at det ud fra andre hensyn anses som god *skik* – i hvert fald blandt kolleger, der har god kollegial omgang med hinanden – at sige til, hvis en sådan situation skulle opstå.

14.4.3. Udsættelsesbegæringer mv.

Under forberedelsen af retssager forekommer det ofte, at en kollega anmoder advokaten om udsættelse af sagen. I disse tilfælde opstår en række underspørgsmål.

Usaglige begæringer: Er det for det første i strid med god skik – og god advokatskik – at begære udsættelse med en sag, hvis formålet hermed alene er at vinde tid med henblik på at varetage andre formål (fx af økonomisk eller bevismæssig art)? Svaret herpå må være et klart ja. Den procesordning, der stilles til rådighed for en bestemt type sager, fx civile sager, har til formål at skabe en forsvarlig ramme for afgørelsen af den sag, der er indbragt for den dømmende ret mv. Det følger heraf, at en begæring om udsættelse, der ikke har til formål at sikre en sådan forsvarlig behandling af sagen, men som derimod tjener andre hensyn til parten selv, er usaglig. At den begærende part i almindelighed ikke vil fremlægge denne begrundelse, afgiver i sig selv en formodning for, at dette er tilfældet. Gør en advokat alligevel brug af sådanne skridt, vil forholdet kunne være i strid med god advokatskik, jf. RPL § 126, stk. 1. Situationen er den samme, hvis det usaglige skridt manifesteres gennem en anke, kære eller anden klagesagsbehandling, som alene har til formål at vinde tid mv. Dette må principielt gælde, uanset om landsretten vælger at afvise anken efter RPL § 368 a.

Grundlaget for begæringen: For det andet kan man spørge, om det strider mod god advokatskik at begære udsættelse, når behovet herfor udelukkende skyldes, at advokaten ikke har nået at blive færdig til tiden. Almindeligvis fordrer en tilladelse til sådanne udsættelser en særlig begrundelse. Realiteten er ofte den, at kollegaen har fået for travlt (eller ikke har magtet at disponere over sin tid). Som begrundelse anføres da ønsket om at få tid til »overvejelser«, fx om bevisførelse eller nye påstande. Problemet har fyldt mindre, siden reglerne for behandling af civile sager blev revideret med politi- og domstolsreformen, jf. lov nr. 538 af 8. juni 2006, og ved opfølgningen herpå, jf. lov nr. 737 af 25. juni 2014. Nu prioriteres hensynet til fremme af sagerne betydelig mere konsekvent end tidligere i retternes procesledelse. Om advokatens ansvar for sendrægtig sagsbehandling, se i øvrigt afsnit 15.2.5.

Protester mod udsættelser: Man kan for det tredje spørge, om det strider med god advokatskik at modsætte sig en sådan udsættelse. Som altovervejende hovedregel er advokaten ikke kollegialt forpligtet til at hjælpe en kollega med sådanne begæringer. Her slår det udgangspunkt, der er fastslået i afsnit 14.4.1, igennem med fuld kraft. Det kollegiale hensyn vejer vel med en vis vægt, men denne vægt kan aldrig veje tungere end advokatens pligt til at medvirke til at søge sagen gennemført så hurtigt som muligt.

14.4.4. Pligt til at fremlægge bevismateriale

Udgangspunktet: Som nævnt i afsnit 14.4.1 har advokaten i almindelighed ikke pligt til at bistå modparten eller dennes advokat med at få sagen oplyst i en retning, der umiddelbart er til fordel for modparten og dermed til skade for klienten. Denne regel er åbenbar i straffesager, hvor forsvareren som udgangspunkt ingen pligter har i forbindelse med sagens oplysning, men alene skal forholde sig til den sagsoplysning (efterforskning), der fremlægges af politiet og anklagemyndigheden. En mulig pligt til at bistå modparten med at oplyse sagen har derfor primært betydning under civile sager. Men når grundlæggende hensyn til retssystemet gør sig gældende i sådanne sager, modificeres udgangspunktet:

En første modifikation gælder, hvis advokaten bør indse, at den dømmende instans er på vej til at træffe en *materielt urigtig* afgørelse. At advokaten har en reaktionspligt i disse tilfælde, ligger klart, hvis den vildfarelse, retten befinder sig i, har årsag i mangler ved en sagsoplysning, advokaten har forestået. Pligten er bl.a. antaget ved *U 1988.322 H*, der (efter de dagældende regler) idømte såvel klienten som advokaten rettergangsbøder for at tilbageholde afgørende oplysninger for retten. Under sagen havde en maskinleverandør sagsøgt en tovværksfabrik med påstand om betaling af et resttilgodehavende for levering af en maskine. Tovværksfabrikken påstod frifindelse under henvisning til, at en stedfunden betaling var sket til fuld og endelig afgørelse, hvilket sælgeren bestred. Først for Højesteret blev der fremlagt et dokument, der viste, at sælgeren havde accepteret, at parternes mellemværende kunne udlignes ved betaling af det erlagte beløb.

Den nærmere udstrækning af denne pligt er imidlertid stærkt omdiskuteret. Situationen havde været en anden, hvis den tilbageholdte oplysning ikke med sikkerhed ville få sagen til at vælte, men blot kunne antages at påvirke rettens vurdering i en bestemt retning. Sådanne vanskeligheder vil foreligge, hvis bevisvirkningerne af det »ubehagelige« dokument ikke – som i *U 1988.322 H* – er entydige: Dokumentet kunne tyde på, at faktum ligger i en bestemt retning, men *kunne* også tolkes i modsat retning. Består der et rimeligt spillerum for et sådant skøn, har advokaten ikke nødvendigvis nogen pligt til at fremlægge dokumentet. Går bevisvirkningen derimod entydigt i én bestemt retning, må der være pligt til at fremlægge dokumentet eller søge sagen forligt.

Forligsforhandlinger: Også i den forligsforhandling, der finder sted på grundlag af kendskabet til det kritiske dokument, opstår spørgsmålet om advokatens sandhedspligt. Ved advokaten positivt, at modparten ville have indtaget et andet og berettiget standpunkt med kendskabet til dokumentet, vil en forligsaftale, der

indgås med modparten svævende i denne uvidenhed, dels kunne tilsidesættes som ugyldig i medfør af svigsreglen i AFTL § 30, dels give grundlag for et strafferetligt ansvar i medfør af STRFL § 279, se hertil nærmere i afsnit 22.2.3.

Forholdet til klienten: Selv om det må antages, at advokaten ikke kan føre sagen frem mod et materielt urigtigt resultat, kan man diskutere, hvilken form for klientsamtykke han skal indhente hertil. På den ene side bør advokaten kunne basere opdraget på en formodning om, at klienten ønsker sagen oplyst på et sandfærdigt grundlag. På den anden side kan klienten med en vis ret føle sig ført bag lyset, hvis advokaten fører sagen videre på det korrekte grundlag *uden* at indhente klientens samtykke: Det kunne jo tænkes, at klienten enten slet ikke ville føre sagen, eller at han ville søge at overtale en anden advokat til at gøre det på den retsstridige måde.

Transparenshensynet taler for, at advokaten bør forelægge sin klient præmisserne for en videreførelse af sagen, nemlig med fuld oplysning om også afgørende forhold, der isoleret set taler til ugunst for klienten. Insisterer klienten på, at sagen føres, bør advokaten udtræde. En sådan udtræden (ved manglende samtykke) kan vel tænkes at indebære, at klienten selv fører sagen. Men i en sådan selvmødersag vil modparten og retten på forhånd være mere på vagt. I princippet burde det ikke være muligt for klienten at overbevise den næste advokat om, at denne skal føre sagen, uden at orientere vedkommende om de kritiske oplysninger.

KAPITEL 15

Andre tredjepartsrelationer

15.1. Forholdet til retten

15.1.1. Almindelige bemærkninger

Retsgrundlag: At advokatens optræden i retten giver anledning til en særlig regulering, er klart, givet den rolle, advokaten indtager i retsplejen. Denne regulering bygger på flere retsgrundlag. Det ene er retsplejemæssigt og varetages dels gennem rettens procesledelse, dels gennem særlige strafferetlige sanktioner. Det andet er disciplinært og håndhæves og fortolkes i det *disciplinære system*.

Hovedlinjer: For begge retsgrundlag er hensynet til processens lydefri gang et gennemgående hovedhensyn. *Domstolsvæsenet* er en skatteyderbetalt tjeneste, som skal træde i funktion, når der er behov, men som – ligesom andre offentlige tjenester – på den anden side også er underkastet ressourcemæssige begrænsninger, som fordrer visse almindelige krav om hensyntagen. Dernæst er *dommeren* en person, der med sin autoritet og integritet påtager sig at afgøre den konflikt, parterne møder retten med, med de risici for kritik og personlige modsætningsforhold mv., der kan følge heraf.

Af disse to grunde må parterne nærme sig retten med et vist mål af respekt og ydmyghed. Denne respektpligt gælder begge veje. En advokat, der udsættes for urimelige angreb fra dommerens side, er ikke alene berettiget, men også forpligtet (såvel ud fra hensynet til klienten som ud fra et hensyn til rettens pleje) til at påtale dette, eventuelt gennem Advokatrådet, og i særlige tilfælde ved indbringelse af klage til retspræsidenten eller Den Særlige Klageret.

I forholdet mellem retten og advokaten præges reguleringen dernæst af, at advokaten formodes at være »fast bruger« af retssystemet. Skal advokaten bevare

sin troværdighed over for retten, må der påhvile ham en særlig sandhedspligt. Tilsidesætter han den, sætter han sin anseelse over styr – men kommer i øvrigt også indirekte til at belaste selve professionen.

Illustrativ for problemstillingen er *EMD's dom af 22. december 2020* i sag 68273/14 og 68271/14, Gestur Jónsson og Ragnar Halldór Hall mod Island: De to klagere, der var beskikket for hver deres klient i en økonomisk straffesag, bad med en række indsigelser mod anklagemyndighedens og rettens sagsbehandling om at blive fritaget for deres hverv. Da retten afslog deres anmodning med henvisning til, at dette ville forsinke sagen, der var berammet til begyndelse mindre end 2 uger senere, meddelte de, at de ikke agtede at give møde. Ved hovedforhandlingens påbegyndelse mødte de tiltalte med andre advokater, og sagen blev udsat på ubestemt tid. I den forbindelse pålagde retten hver af de udeblevne forsvarere en bøde (i dommen angivet som udmålt som ca. 6.200 euro) for foragt for retten og for at have forårsaget forsinkelse af sagen. EMD fandt under anvendelse af kriterierne fra sagen Engel m.fl. mod Holland, *dom af 8. juni 1976*, at de pålagte bøder ikke kunne henregnes til den strafferetlige del af EMRK art. 6 og heller ikke kunne betegnes som en straf i forhold til EMRK art. 7 (se herom også s. 841). Dommen er gengivet i EU&M 1/2021, s. 38 ff.

15.1.2. Strafferetlig regulering

Advokatens sandhedspligt over for domstolene følger først og fremmest af generalklausulen om god advokatskik i RPL § 126, stk. 1. Sandhedspligten har også en strafferetlig side, idet advokatens bevidst urigtige anførsler kan realisere flere strafferetlige delikter:

En advokat (eller part), der bidrager til at vildlede en domstol med sigte på, at der træffes en urigtig afgørelse, vil medvirke til overtrædelse af STRFL § 146, ifølge hvilken den, der har domsmyndighed eller anden offentlig myndighed til at træffe afgørelse i retsforhold, der vedrører private, og som begår »uretfærdighed ved sagens afgørelse eller behandling«, straffes med fængsel indtil 6 år. Det antages, at bestemmelsen ikke gælder for voldgiftsretter, jf. *Hanne Rahbæk* i Thomas Elholm m.fl.: Kommenteret straffelov – Speciel del (2022), s. 193.

Ligeledes fastslår STRFL § 148, at den, der har domsmyndighed eller anden offentlig myndighed til at træffe afgørelse i retsforhold, eller som det påhviler at virke for håndhævelse af statens straffemyndighed, og som forsætligt eller ved grov uagtsomhed undlader at iagttage den lovbestemte fremgangsmåde med hensyn til sagens eller enkelte retshandlingers behandling eller med hensyn til anholdelse, fængsling, ransagning, beslaglæggelse eller lignende forholdsregler, straffes med bøde eller fængsel indtil 4 måneder.

I relation til begge disse bestemmelser aktualiseres advokatens medvirkensansvar, uanset at myndighedspersonen på grund af manglende tilregnelse ikke kan straffes, jf. *Lasse Lund Madsen* i Thomas Elholm m.fl., Kommenteret straffelov Almindelig del (2019), s. 267.

15.1.3. God advokatskik

Almindelige bemærkninger: Foruden den regulering, der følger af processuelle og strafferetlige regler, tilsiger god advokatskik som nævnt, at advokaten skal udvise omhu og værdighed i sin adfærd over for retten. Dette princip kommer til udtryk i AER og i en righoldig praksis fra Advokatnævnet.

I *ANK af 26. marts 2021*, sagsnr. 2020-3699, blev en advokat således pålagt en bøde på 10.000 kr. for umiddelbart efter afsigelsen af dommen i en domsmandssag, hvorunder hun havde virket som forsvarer for tiltalte, at have spurgt retsformanden: »Var dommen skrevet på forhånd«? Hovedforhandlingen havde strakt sig over tre dage, og retsformanden havde – således som det er helt sædvanligt – indarbejdet forklaringer mv. fra de foregående dage i det fortrykte domskoncept. Advokatnævnet fandt, at advokaten ved at stille det nævnte spørgsmål – som »alene kunne tjene det formål at så tvivl om domsmandsrettens hæderlighed« – var gået videre, end berettigede hensyn til varetagelsen af klientens interesser tilsagde.

Om advokatens medvirken til at oplyse – og pligt til ikke at vildlede – retten fastslår AER art. 48, stk. 1 og 2, følgende regler:

> »Art. 48. Advokaten skal udføre sit hverv under respekt for retten og andre myndigheder.
>
> Stk. 2. Advokaten må ikke forhindre, at sagen behandles og afgøres efter de regler, der gælder herom.«

Respekt for processen: Som nævnt ovenfor dækkes de dele af bestemmelsen, der angår utilbørlige påvirkninger af processen og retsafgørelsen, i forvejen af strafferetlige regler. Som drøftet i afsnit 14.3.5 gælder der ligeledes en pligt for advokaten til aktivt at *undgå*, at der sker en *vildledning* af retten. Advokaten er ligeledes forpligtet til at vise retten værdighed ved at møde punktligt. Manglende eller for sent fremmøde er fx påtalt i *ANK af 22. oktober 2001*, trykt i Advokaten 6/2002, Kendelser, s. 1, hvor en advokat, der trods retsformandens henstillinger konsekvent mødte for sent som beskikket forsvarer i en straffesag, blev pålagt en bøde på 5.000 kr.

Værdighed: Ligeledes har advokaten pligt til at optræde med en vis værdighed over for retten. Se som eksempel herpå *ANK af 15. maj 2001* (omtalt hos *Mogens Holm & Henrik Stakemann Spang-Hanssen*: God advokatskik – en håndbog (2002), s. 65, hvor en advokat blev pålagt en bøde på 2.500 kr. for at møde beruset op i retten i en sag, hvor han var beskikket som forsvarer.

Beskyttelse mod inhabilitet: Advokatens pligt til at opretholde et godt samarbejde med retten må dog omvendt ikke gå over til den modsatte yderlighed, hvor han indtager så nære relationer, at der opstår mistanke om inhabilitet hos retten eller interessekonflikter hos advokaten. I *ANK af 20. november 2002* (Advokaten 2/2003, Kendelser, s. 2) havde en advokat, der var beskikket som forsvarer for en tiltalt under en stor nævningesag, spist frokost sammen med nævningeformanden med den konsekvens, at denne måtte vige sit sæde. Advokaten beklagede det skete, men blev tildelt en advarsel for at have optrådt i strid med god advokatskik.

Efterprocedure: I den advokatetiske respekt for retten ligger også en pligt til at respektere den afgørelse, retten træffer i sagen. Således fandt *ANK af 5. maj 2002*, trykt i Advokaten 6/2003, Kendelser, s. 19, det kritisabelt, at advokaten efter afslutningen af en hovedforhandling havde rettet henvendelse til retten med procedurestof. Se også *U 2007.971 H* omtalt i afsnit 14.3.2.

15.1.4. Sagsomkostningshæftelse

Ifølge RPL § 319 kan advokater og andre rettergangsfuldmægtige efter modpartens påstand under sagen dømmes til at bære de omkostninger, som de ved pligtstridig opførsel har forårsaget. Den, der nedlægger sådan påstand, skal drage omsorg for, at der gives advokaten eller rettergangsfuldmægtigen fornøden lejlighed til at udtale sig om den.

Bestemmelsen korresponderer med RPL § 318, hvorefter den part, som ved tilregnelig fejl eller forsømmelse har foranlediget »spildte møder, ufornødne udsættelser, unyttig bevisførelse eller andre overflødige og hensigtsløse processuelle skridt«, er pligtig at erstatte modparten de udgifter, som er forårsaget derved, selv om han i øvrigt vinder sagen. Begge bestemmelser (dengang § 321 og § 319) er bl.a. anvendt i *U 1999.99 H*, hvor sagsøgerens advokat efter sagsøgtes påstand blev pålagt hæftelse for sagsomkostninger, da et søgsmål mod en bank var ubegrundet, og da dette efter flere tilkendegivelser fra sagsøgtes advokat både før og

efter stævningen måtte have stået advokaten klart. Advokaten hæftede solidarisk med klienterne. Se tilsvarende *U 2007.35 Ø* om en advokat, der i en sag om en udlændings adgang til landet havde sagsøgt en vicerigspolitichef med påstand om erstatning for klientens advokatudgifter i anledning af sagen og havde anket byrettens dom om afvisning til landsretten. Landsretten pålagde efter en samlet bedømmelse advokaten hæftelse for sagens omkostninger solidarisk med klienten. Retten lagde lagt vægt på flere andre sager, som advokaten på vegne af forskellige klienter havde anlagt mod myndigheder inden for udlændigeområdet, og i særdeleshed mod medarbejdere herfra personligt, og til udfaldet af disse mange sager.

15.2. Forholdet til modparter

15.2.1. Generelt om problemstillingen

Fordi retssystemet på forhånd har placeret advokaten som et betroet mellemled i forholdet mellem klienten og modparten, er der som sagt betydelige indskrænkninger i den frihed, hvormed advokaten kan gå løs på modparten. På det punkt adskiller dansk advokatret sig grundlæggende fra amerikansk, hvor advokaten i højere grad anses som *a hired gun*, der efter klientens instruktioner iværksætter ubønhørlige angreb på modparten. På det generelle plan er advokaten begrænset i, hvilke *retsmidler* han må tage i anvendelse for at varetage klientens interesser. De nærmere krav hertil afhænger imidlertid af karakteren af det krav, der gøres gældende, samt den procedure, der anvendes for at gennemføre kravet.

Reguleringen befinder sig på forskellige niveauer. For det første er advokaten underlagt en række pligter, der har til formål at sikre grundlaget for de krav, der gøres gældende. Disse krav kan udmøntes i et krav til advokatens sandhedspligt, se herom afsnit 15.2.2. I forlængelse af denne generelle pligt har advokaten dernæst pligt til at påse, at afgørelser truffet som led i sagsforløbet opfyldes, og at der ikke lægges hindringer i vejen herfor, jf. herom afsnit 15.2.4-15.2.5.

15.2.2. Sandhedspligten

Krav mod modparter: Det er forståeligt, at menigmand betragter breve fra advokater med både frygt og respekt. Advokaten besidder i kraft af sit procesmonopol nøglen til retssystemet, og et »krævebrev« fra en advokat kan være første varsel om et langt, kostbart og smertefuldt sagsforløb. Derfor må advokaten være skån-

som med hensyn til, *hvilke krav* der rejses over for en modpart, navnlig hvis denne er en privatperson, som optræder uden advokatbistand. Dernæst må der udvises en særlig omhu med hensyn til, *hvordan* krav rejses.

På dette område gælder en særlig *sandhedspligt* for advokaten i forhold til modparten. Det strider med god advokatskik at fremsætte krav, der ikke har den fornødne hjemmel. I vurderingen af dette spørgsmål har advokaten en særskilt pligt til at afklare grundlaget for de krav, han gør gældende. Han må ikke alene foretage aktive bestræbelser på at afklare dets retlige og bevismæssige grundlag, men også foreholde sin klient de forhold, der kunne tale for, at klientens krav alligevel ikke består.

Der findes talrige afgørelser herom. Således pålagde *ANK af 17. december 2003* (ANÅ 2003.30, Advokaten 2/2004, Kendelser, s. 4) en advokat en bøde på 5.000 kr. for ikke på forespørgsel at have undersøgt, om der i et opgjort tilgodehavende var indeholdt forældede renter, hvilket viste sig at være tilfældet. Se tilsvarende *ANK af 8. maj 2001*, Advokaten 10/2001, Kendelser, s. 6, der pålagde advokaten en bøde på 10.000 kr. for at have opkrævet et klart ulovligt lejebeløb. I *ANK af 17. oktober 2002* (ANÅ 2002.33) tildelte Advokatnævnet en advokat en irettesættelse for at have afgivet påkrav om opsigelse af et lejemål på grundlag af en lejerestance, der ikke var korrekt opgjort. Se ligeledes den nedenfor nævnte afgørelse i *U 2004.99 H* om inkassation af omstridte fordringer. Et grænsetilfælde forelå i *ANK af 16. maj 2001*, Advokaten 10/2001, Kendelser, s. 6, der under tvivl frifandt en advokat for at have taget forbehold om at rejse et erstatningskrav på ca. 300 mio. kr. mod modparten og dennes rådgiver. Ved *ANK af 6. april 2005* (j.nr. 02-0401-04-1105) blev det påtalt, at advokaten for »Antipiratgruppen« over for en privatperson havde gjort gældende, at denne havde begået en ophavsretlig krænkelse ved etablering af såkaldt dybe links til en hjemmeside, hvorfra man ved yderligere links kunne få adgang til materiale, tilvejebragt i strid med ophavsretten. Nævnet fandt, at advokaten ikke havde haft det tilstrækkelige grundlag for (uden forbehold) at fastslå, at de pågældende handlinger krænkede ophavsretten, og at forlange, at privatpersonen underskrev en erklæring, hvorved han erkendte, at den pågældende handling var ulovlig.

Aftaleforhandlinger: Advokaten har ligeledes pligt til at optræde sandfærdigt og troværdigt under aftaleforhandlinger. Gør han ikke det, risikerer han at medvirke til, at en aftale bliver ugyldig eller skaber erstatningsretlige pligter for klienten (fx ved at bringe klienten i en situation, hvor denne kommer til at tilsidesætte en loyal oplysningspligt). Det har været diskuteret, om advokaten i rollen som forhandler kan gøre brug af den form for »bluff«, som ofte praktiseres i både private og kommercielle forhandlinger, fx om at der foreligger et mindst lige så godt bud fra en tredjepart. Selv om den slags forhandlingsskridt formentlig forekommer i

praksis, er det svært at argumentere for deres forenelighed med den advokatretlige sandhedspligt. Spørgsmålet har givet anledning til debat i Norge, se *Geir Woxholth*: God advokatskikk (2018), s. 395 ff., og *Per M. Risvtedt & Ola Nisja*: Alternativ tvisteløsning (2008), s. 334 ff., hvor man ikke synes at anse sådanne forhandlingsskridt for helt så problematiske.

15.2.3. Vejlednings- og omsorgspligt

Udgangspunktet: Det ligger i advokatens opdrag, at han skal varetage klientens interesser. Det er derfor udelukket, at han tillige kan varetage modpartens. Herved ville der jo opstå en uopløselig interessekonflikt. Som vi tidligere har set, er der dog intet til hinder for at pålægge advokaten visse pligter over modparten. En særlig vejlednings- og omsorgspligt og aktualiseres fx, når en modpart ikke er repræsenteret af advokat eller anden rådgiver under omstændigheder, hvor der kan opstå tvivl om, hvorvidt advokaten også varetager dennes interesser. Er dette tilfældet bør advokaten opfordre modparten til at antage egen bistand, jf. fx Højesterets præmisser i *U 2010.2375 H*. Hvis der opstår tvivl om, hvorvidt advokaten har afgivet en sådan opfordring, må advokaten kunne løfte bevisbyrden for, at dette er sket. I praksis indebærer dette et krav om skriftlighed. Derimod har advokaten selvfølgelig ikke pligt til at give modparten oplysning om faktiske eller retlige forhold, som kan være afgørende for dennes retsstilling.

Bistand ved berigtigelser: En sådan pligt kan derimod opstå, hvis advokaten berigtiger et retsforhold af betydning for tredjeparter, således som situationen var i den førnævnte dom. Her fandt Højesteret, at der bestod en »nærliggende mulighed for, at boets salg af aktieposten og lejekontrakten var omfattet af andelsboligforeningslovens kapitel III om boligaktieselskaber, herunder af § 11, jf. § 5, om maksimalpris«, og at advokaten »burde have oplyst ikke alene sine klienter, […], men også køberne [modparten], om denne mulighed. Han burde i tilslutning hertil have oplyst dem om konsekvenserne, såfremt salget var omfattet af de nævnte bestemmelser […]«.

I samme kategori kan nævnes *Østre Landsrets dom af 15. oktober 2020*, sag BS-32762/2019, hvor en advokat repræsenterede et selskab, der skulle købe en aktiepost. Sælgeren ville imidlertid ikke sælge direkte til køberen, der var hjemmehørende på Cayman Islands. Advokaten fik derfor kontakt med en anden af advokatfirmaets klienter, der ejede et selskab, som så skulle købe aktieposten og straks videresælge den til advokatens klient. Dette selskab udstedte herefter en

fuldmagt til advokaten til at disponere på dettes vegne. Advokaten disponerede herefter ud over sin bemyndigelse, bl.a. ved at lade selskabet stå som ejer af aktieposten i et længere tidsrum uden at orientere sælgeren herom. Landsretten fandt, at der under de givne omstændigheder havde påhvilet advokaten »en særlig forpligtelse til at varetage også [sælgeren]s interesser, [...], uagtet der ikke bestod nogen direkte klientrelation [...]«. Landsretten stadfæstede herved *ANK af 30. januar 2018*, sagsnr. 2017-912, og *Retten i Lyngbys dom af 13. marts 2018* (ansøgning om 3.-instansbevilling afslået).

15.2.4. Pligt til at efterkomme bindende afgørelser

Fordi advokaten betragtes som en betroet aktør i retssystemet, antages der at påhvile ham en almindelig pligt til at sikre respekten for de afgørelser, der træffes af de instanser, der har kompetence til at træffe afgørelser i tvisten. Både domstolene og Advokatnævnet ser med stor alvor på advokatens forsøg på at undergrave denne respekt. Undlader advokaten at efterkomme en bindende (dvs. efter reglerne herom ikke rettidigt anfægtet) nævnskendelse, er dette et selvstændigt retsbrud, se fx *U 1998.871 H*, der pålagde en advokat bøde for manglende fuldstændig opfyldelse af et tidligere pålæg fra Advokatnævnet, efter at dette var stadfæstet ved endelig dom. Men det gælder ligeledes i relation til de afgørelser, der træffes over for *klienten*.

Et eksempel herpå findes i *U 2003.2282 V*, der idømte en advokat en bøde på 7.500 kr. for grov tilsidesættelse af god advokatskik ved som advokat for en udlejer at have opkrævet husleje i strid med en huslejenævnsafgørelse. Advokatens begrundelse for ikke at instruere sin klient om at følge huslejenævnets afgørelse var, at denne ville blive indbragt for boligretten (et forhold, der ikke ville indebære en suspension af pligten til at opfylde afgørelsen). Advokaten var tre gange tidligere blevet pålagt sanktioner for tilsidesættelse af god advokatskik.

At manglende efterkommelse af en advokatnævnskendelse udgør et selvstændigt retsbrud, forudsætter, at den pågældende fortsat var advokat ved udløbet af fristen for opfyldelse af kendelsen. *ANK af 31. august 2021*, sagsnr. 2020-3491, afviste en klage over, at en kendelse ikke var efterkommet, idet advokaten havde deponeret sin beskikkelse, inden kendelsen blev afsagt.

15.2.5. Sagsanlæg for insolvente klienter

I norsk ret har det været diskuteret, om en advokat optræder pligtstridigt ved at anlægge sag for en insolvent klient, som – hvis sagen tabes – ikke har nogen mulighed for at udrede omkostninger til modparten. Svaret på dette spørgsmål har

ubetinget været nej, se hertil *Harald Halvorsen*: Advokatvirksomhet – betingelser og krav (1997), s. 210, med henvisning til udtalelsen i NS nr. 9/1963, s. 200. I dansk ret må udgangspunktet være det samme, jf. *U 2005.1199 H* og *U 2018.805/2 H*. I *U 2016.1995 V* fandt Vestre Landsret dog, at en kurator i et konkursbo hæftede personligt for sagsomkostninger tillagt en frifundet sagsøgt i en omstødelsessag, som boet var ude af stand til at betale fuldt ud. Landsretten henviste blandt andet til, at kurator havde sikret sit eget honorarkrav fra en tredjemand, men ikke havde draget omsorg for en tilsvarende sikring af sagsøgtes omkostningskrav.

15.2.6. Procesfremmepligten

Advokaten er underlagt en almindelig pligt til at medvirke til at fremme sagsførelsen, herunder ved at overholde frister, stille dokumenter til rådighed for modparten, undlade at fremsætte åbenbart uberettigede indsigelser etc. Tilsidesættelse af denne pligt anses for et anslag mod retssystemet og mødes med hårdhændede sanktioner såvel ved domstolene som i Advokatnævnets praksis, og uanset om opdraget angår en tvist mellem parterne eller en ekspeditionssag.

I det følgende fokuseres alene på den form for langsommelighed, der gør sig gældende i forholdet til modparten. De tilfælde, hvor advokatens langsommelighed gør sig gældende over for klienten, behandles i afsnit 13.2.6.

Tidskritiske opdrag: Er den handling, advokaten skal udføre i opdraget, tidskritisk, er det uproblematisk at antage, at han handler pligtstridigt ved ikke at agere inden for de fastsatte frister mv. Det er ikke her, de store retlige problemer melder sig. De vanskelige afgrænsningsspørgsmål knytter sig til de tilfælde, hvor advokatens rådgivning eller ekspedition strengt taget kan vente. Tidsfaktoren er ikke et »must have«, men et »nice to have«. Det er i disse tilfælde, at de fleste klagesager befinder sig.

Der findes talrige eksempler herpå i praksis. Således idømte *U 1998.1340 H* advokaten en irettesættelse for at have undladt at besvare skriftlige henvendelser samt ved først at have fremsendt udkast til lejekontrakt efter ca. 3½ måned og uden at rådgive klienten herom. I *U 2003.290 H* blev en advokat idømt bøde for ikke at have fremmet behandlingen af en ejendomshandel mv. Aftalen var indgået i juni 1999, hvor der ligeledes var sket deponering af udbetaling. Først den 30. august 1999 fremsendte advokaten et skødeudkast til godkendelse hos sælger, og den 3. september 1999 blev den deponerede købesum frigivet til denne. At advo-

katen blev pålagt en bøde på 2.500 kr. for den forsinkede berigtigelse, hang sammen med, at han nægtede at frigøre et rentebeløb, hvis ikke sælgeren trak en klage til advokatmyndighederne tilbage.

I *U 2000.1/1 H* var klientens mange skriftlige og telefoniske henvendelser til advokaten om at få en redegørelse for et spørgsmål om sagsomkostninger forblevet ubesvarede; den idømte bøde på 2.500 kr. dækkede også advokatens uberettigede opkrævning af et salær, selv om der var bevilget fri proces. I *ANK af 14. maj 2007*, sagsnr. 02-0306-06-1634, blev en advokat, der var indtrådt i en verserende retssag, der var berammet til hovedforhandling, således pålagt en bøde på 5.000 kr. for ikke i rette tid at have foretaget en vurdering af sagen med den virkning, at advokaten, først umiddelbart inden fristen for at indlevere et processkift udløb, meddelte klienten, at hun ville udtræde, medmindre klienten hævede sagen.

15.2.7. Inkasso

Begrebsafgrænsning: At inkassere en fordring vil sige at tage skridt til, at fordringen betales. Man tager en fordring til inkasso ved at afgive påkrav til debitor om, at der nu vil blive taget retslige skridt til fordringens inddrivelse. Bag denne meddelelse ligger en forudsætning om, at inddrivelsen ikke vil give anledning til en juridisk efterprøvelse af fordringen, men alene udmønte de retlige og faktiske skridt, der er nødvendige for at få det skyldige beløb betalt.

Obligationsretligt har selve denne meddelelse påkravsvirkninger for debitor, idet den pålægger ham at godtgøre kreditor omkostningerne ved denne bistand (inkassoomkostningerne). Pligten til at dække inkassoomkostningerne gælder, uanset om fordringen blot *udenretligt* er »taget til inkasso« (dvs. at der er givet meddelelse herom), eller om der i tillæg hertil også er taget *indenretlige* skridt (ved at sagen er sendt til fogedretten i overensstemmelse med reglerne om betalingspåkrav i RPL kap. 44 a, eller ved indgivelse af stævning).

Den nævnte procedure om forenklet inkassoproces blev gennemført ved lov nr. 961 af 21. september 2004 med det nye kap. 44 a i retsplejeloven. Reglerne herom finder anvendelse ved inddrivelse af forfaldne pengekrav på højst 100.000 kr. og forudsætter, at kreditor »ikke forventer, at skyldneren har indsigelse mod kravet eller vil gøre modkrav gældende«, jf. RPL § 477 a. Er dette tilfældet, kan inddrivelse ske ved indlevering af betalingspåkrav til fogedretten med angivelse af en række oplysninger vedrørende parternes identitet og kravets beskaffenhed, jf. § 477 b, stk. 3-4. Gør skyldneren ikke indsigelse mod kravet, giver fogedretten betalingspåkravet påtegning herom og underretter parterne. Herefter har betalingspåkravet samme bindende virkning som en dom, jf. § 477 e.

Retsgrundlaget: Den retlige regulering af inkassoadvokatens adfærd over for debitor følger af flere regelgrundlag. Foruden generalklausulen om god advokatskik (se herom s. 654) er advokaten omfattet af de almindelige regler om god markedsføringsskik, der også omfatter optræden i forbindelse med inkassation af fordringer, se hertil *Brian Nygaard Oswald & Lars Lindencrone Petersen*: Inkassoloven (2011), s. 74, *U 1976.810 SH* og Forbrugerombudsmandens afgørelser i Forbrugerombudsmandens Beretning 1977-78.32 ff., 1979-80, s. 46 ff., 1989, s. 20, og Forbrugerstyrelsens Beretning 1992, s. 45, og 1995, s. 41.

Inkassoloven: Advokaters bistand i forbindelse med inkassation er dernæst omfattet af lov om inkassovirksomhed (inkassoloven), jf. lovbekendtgørelse nr. 1018 af 19. september 2014. Ifølge lovens § 2 defineres inkassovirksomhed som virksomhed i forbindelse med inddrivelse af fordringer for andre samt erhvervsmæssig inddrivelse af fordringer, som er købt efter forfaldstid med henblik på inddrivelse på egne vegne. Som udgangspunkt fastslår lovens § 1, stk. 2, at lovens regler om anmeldelse og autorisation ikke gælder for inkassovirksomhed, der udøves af advokater som led i udøvelsen af selvstændig advokatvirksomhed.

Advokater er dog også forpligtede til at overholde lovens *materielle krav*, herunder pligten til at iagttage god inkassoskik og til at rette forudgående henvendelse til skyldneren, inden der indledes inkassering. Ligeledes er advokater underlagt den strafferetlige normering, der følger af loven, jf. dennes § 1, stk. 2, der ikke undtager advokater fra strafhjemlen i lovens § 29. Generalklausulen i lovens § 9 om god inkassoskik er dog ikke selvstændigt strafsanktioneret i § 29.

Databeskyttelsesloven: I tillæg til disse regler opstiller *databeskyttelsesloven*, lov nr. 502 af 23. maj 2018, visse rammebetingelser for drift af virksomhed som kreditoplysningsbureau. Den, som ønsker at drive sådan virksomhed (i loven defineret som behandling af oplysninger til bedømmelse af økonomisk soliditet og kreditværdighed med henblik på videregivelse), skal således indhente tilladelse hertil fra Datatilsynet, inden behandlingen påbegyndes, jf. § 19. Kreditoplysningsbureauer må kun behandle oplysninger, som efter deres art er af betydning for bedømmelse af økonomisk soliditet og kreditværdighed, jf. § 20. Til gengæld indebærer loven en udvidet adgang for kreditoplysningsbureauer til at modtage oplysninger om gæld til det offentlige, se lovens §§ 15-16. Loven opstiller endvidere en række krav til, hvorledes kreditoplysningsbureauer skal optræde over for de registrerede, jf. §§ 21-26.

God inkassoskik: Inkassoloven er som nævnt bygget op omkring en generalklausul, jf. § 9, der foreskriver, at inkassovirksomhed skal udøves i overensstemmelse med »god inkassoskik«. Det er navnlig i strid med god inkassoskik at iværksætte inkassoskridt uden forinden at vurdere kravets berettigelse. Denne bestemmelse indfører dog ikke en »kollegial« pligt til at dele informationer med modparten svarende til den, der gælder for advokater, jf. herom i afsnit 15.2.2. Reglerne gælder først og fremmest i forholdet til skyldneren. Det præciseres i den forbindelse, at det er i strid med god inkassoskik at anvende metoder, der udsætter nogen (det være sig debitor eller andre, fx arbejdsgiver, familie eller omgangskreds) for urimelig pression, skade eller ulempe.

Advokatnævnet følger den praksis, at en advokat, der er fast inkassoforbindelse for en klient, normalt er beføjet til at gå ud fra, at fordringer, der overgives til inkasso, er ubestridte, medmindre klienten udtrykkeligt har oplyst, at skyldneren har indsigelse mod kravet. Dette betyder, at advokaten ikke i hvert enkelt tilfælde er nødt til at foretage en konkret undersøgelse af spørgsmålet om indsigelser. Denne lempede undersøgelsespligt kan dog ikke udstrækkes til at gælde fx inkassolovens § 10, stk. 3, hvorefter kreditor, inden der iværksættes inkassoskridt over for skyldneren, skal have afgivet et påkrav med en 10-dages frist for skyldneren til at betale fordringen, uden at der påløber yderligere omkostninger, jf. fx *ANK af 28. januar 2022*, sagsnr. 2021-2076.

Bestemmelsen er ikke udtømmende, idet loven foreskriver en række særlige pligter for den, der inkasserer en fordring. I forhold til *skyldneren* må der generelt ikke anvendes virkemidler, som lægger et stærkere pres på skyldneren, når en mere lempelig fremgangsmåde ville føre til samme resultat. Inkassobureauet har i den forbindelse pligt til at *vejlede* skyldneren om, hvordan sagen lettest kan afsluttes. Planlægges fx et uanmodet besøg, jf. § 12, skal dette fremgå af henvendelsen, ligesom der bør gives oplysning om, at skyldneren eventuelt kan afværge besøget ved selv at rette henvendelse til inkassobureauet. Blandt de handlinger, som ifølge forarbejderne (se betænkning 1321/1996 om inkassovirksomhed, s. 85 f.) anses som stridende mod god inkassoskik, er inddrivelse af ikke-forfalden gæld, trusler om retsskridt, som er uaktuelle (se *U 1998.1518 HK*), vildledning af skyldneren om faktiske eller retlige forhold, chikane eller anden eksponering af skyldnerens situation eller nedsættende eller krænkende udtalelser om skyldnerens person.

Trusler: Arbejdet med at inkassere fordringer bevæger sig på en hårfin grænse mellem de berettigede og uberettigede trusler. Det er i sagens natur ikke uberetti-

get at »true« med at iværksætte retslige skridt for at få en fordring inkasseret, i det omfang sådanne retsskridt er nødvendige for at opnå fyldestgørelse og for at sikre kreditor den bedst mulige placering i konkurrencen med andre kreditorer. Derimod må man ikke true med at anlægge sag, hvis skyldneren har indbragt sagen for Forbrugerklagenævnet. Således følger det af forbrugerklagelovens § 15, stk. 1, at sagens parter ikke kan anlægge sag ved domstolene, så længe der verserer en sag for et godkendt privat tvistløsningsorgan eller Konkurrence- og Forbrugerstyrelsen.

En indberetning af skyldneren til et register for dårlige betalere (som fx RKI) kan have alvorlige konsekvenser for denne. God inkassoskik kræver derfor, at advokaten, inden han fremsætter en trussel om en sådan indberetning, har foretaget en »konkret« undersøgelse af, om skyldneren har fremsat indsigelse mod fordringen. Se herved *U 2012.2205 V* og *U 2014.7 Ø*, der begge stadfæstede Advokatnævnets bøder på 10.000 kr. til advokater, der havde forsømt en sådan undersøgelse. Se tilsvarende *ANK af 9. april 2021*, sagsnr. 2020-2646, hvor advokaten havde forsømt at foretage en »aktiv« undersøgelse.

> *ANK af 19. august 2016*, sagsnr. 2016-1382, tildelte en advokat en irettesættelse for i forbindelse med oplysning til skyldneren om, at han havde fået fordringen overgivet til inkasso, og om, at skyldneren ved manglende betaling ville blive indberettet til RKI, at have skrevet: »Du vil løbende blive kreditovervåget«, idet denne bemærkning – i hvert fald, når det ikke blev uddybet, hvad der mentes med kreditovervågning (advokaten havde for nævnet oplyst, at dette sigtede til interne foranstaltninger, der skulle sikre, at navne- og adresseoplysninger mv. altid var aktuelle) – var egnet til at lægge et utilbørligt pres på skyldneren.

Ligeledes er en trussel om at oplyse om skyldforholdet til skyldnerens arbejdsgiver, omgangskreds eller til offentligheden i strid med god inkassoskik. En videregivelse af sådanne oplysninger vil for det første være i strid med databeskyttelseslovgivningen, eftersom den ikke har hjemmel i de almindelige behandlingsregler, jf. GDPR art. 6, stk. 1, litra a-f. For det andet vil truslen være uberettiget ved at søge at bevæge debitor til at betale ved at inddrage andet end retlige virkemidler.

Tilsvarende retsstridig er brugen af inddrivelsesmidler, der *udstiller* skyldneren for andre som en dårlig betaler, fx ved besøg hos skyldneren af uniformerede personer, parkering uden for skyldnerens bolig, arbejdsplads eller forretningssted af biler mærket med udtryk som »inkasso« eller lignende eller med firmanavne, der leder tanken hen på inkassovirksomhed. Ifølge forarbejderne til bestemmelsen anses udtryk som »Rykker«, »Sidste varsel« eller lignende *uden på* kuverter, som sendes til skyldneren, ligeledes for at være i strid med god inkassoskik.

Trusler om indgivelse af *konkursbegæring* (jf. nærmere herom i afsnit 15.2.8) er i overensstemmelse med god inkassoskik, i det omfang det vil være aktuelt at foretage det pågældende skridt. Dette forudsætter bl.a., at advokaten har foretaget rimelige undersøgelser af skyldnerens (in)solvens, jf. fx *U 2014.2971 V*, og at skyldneren ikke har fremsat indsigelser af en karakter, der gør det klart, at kravet må forfølges ved anlæg af retssag, jf. fx *U 2016.1221 H*. Grænsen for det skøn, en inkassator (der ikke også er advokat) kan udøve herom, er dog videre, end når skønnet udøves – og truslen fremsættes – af en advokat. I *ANK af 11. marts 2002* (ANÅ 2003.18) havde advokaten truet med politianmeldelse for et udokumenteret økonomisk krav, som indgik som en enkelt post i en større økonomisk tvist. Advokaten blev pålagt en bøde på 8.000 kr.

Er betingelserne for at indberette debitor til et register for dårlige betalere (jf. herom ovenfor s. 655) ikke opfyldt, anses det ligeledes for at være i strid med god advokatskik, at advokaten i forbindelse med udsendelse af en skrivelse i en inkassosag truer med enten selv at foretage indberetning til et *kreditoplysningsbureau* eller med, at klienten vil gøre dette, se hertil *U 2006.2746 V*.

For en udførlig gennemgang af den praksis om »god inkassoskik«, der foreligger fra domstolene, Forbrugerombudsmanden og Advokatnævnet, henvises til *Brian Nygaard Oswald & Lars Lindencrone Petersen*: Inkassoloven (2011), s. 71 ff. Se også *Hanne Christensen & Vibeke Ø. Tarpgaard* i Advokaten 4/2013, s. 34, *Hanne Christensen* i Advokaten 10/2015, s. 38 ff., og *Astrid Kastberg Petersen* i Advokaten 2/2020, s. 50 ff.

Afgrænsningen af området for de tilladelige trusler giver anledning til særlige vanskeligheder, når der kan rejses tvivl om faktum. Ved *ANK af 23. juni 2016*, sagsnr. 2016-953, blev den indklagede advokat frifundet for i en henvendelse til en privatperson at have anført, at der ville blive anlagt retssag mod den pågældende, medmindre han indgik et forlig i anledning af, at det på grundlag af editionskendelse var konstateret, at hans IP-adresse på et oplyst tidspunkt havde været benyttet til ulovlig fildeling. Nævnets flertal (på 6 af 7 medlemmer) lagde vægt på, at advokatens brev indeholdt en redegørelse for sagens faktuelle omstændigheder, lovgrundlag og praksis, ligesom klageren blev opfordret til at søge juridisk bistand hos egen advokat.

Klientforholdet: Reglerne om god inkassoskik gælder også over for *kreditor* og virker herved som en udfyldende standard for, hvorledes opdraget mellem advokaten i rollen som inkassator og klienten (kreditor) skal afvikles. En advokat, der har fået en fordring overdraget til inkasso, efter at klienten selv har tilskrevet de-

bitor, hæfter i sagens natur kun for de handlinger, der er foretaget, efter at han har fået fordringen til inkasso. Dette gælder tillige, hvis advokaten har fået overdraget fordringen til inkasso som led i sit ansættelsesforhold, jf. *ANK af 31. januar 2005*, trykt i Advokaten 3/2005, Kendelser, s. 5.

I begge henseender suppleres bestemmelsen med de særlige regler, der gælder for andre parter, der yder tjenester i forbindelse med inkassation, herunder kreditoplysningsbureauer (se hertil databeskyttelseslovens kap. 5) og advokater. En advokat, der har overholdt inkassolovens regler, er derfor ligeledes underkastet de forpligtelser, der følger af generalklausulen om god advokatskik. Derimod kan det ikke forekomme, at en handlemåde, der er i strid med inkassoloven, vil være i overensstemmelse med god advokatskik.

Fremgangsmåde: Ifølge inkassolovens § 10, stk. 1, skal der være afsendt en påkravsskrivelse, inden andre inddrivelsesforanstaltninger iværksættes. Ifølge stk. 3 skal påkravsskrivelsen blandt andet angive en frist, inden for hvilken skyldneren kan betale, uden at der påløber yderligere omkostninger. *U 2010.1477 ØLK* har fastslået, at bestemmelsen alene tager sigte på det første skridt, der tages til inddrivelse af en fordring, og således ikke skal iagttages ved inddrivelse af krav, der er fastslået ved dom.

Kravet om påkravsskrivelse i inkassolovens § 10, stk. 1, er ikke til hinder for, at en advokat opkræver inkassosalær i forbindelse med påkravet til betaling for arbejdet i forbindelse med inddrivelsen, herunder afgivelse af påkravet. Dette er antaget ved *ANK af 29. oktober 2001*, trykt i Advokaten 6/2001, Kendelser, s. 3.

Autorisationskrav: Ifølge inkassolovens § 3 skal den, der driver inkassovirksomhed eller indgår aftale herom, være autoriseret hertil. Undtagelse fra denne regel gælder i henhold til lovens § 22, stk. 2, i visse tilfælde af succession, hvorved en arving eller ægtefælle i uskiftet bo mv. kan videreføre en sådan virksomhed.

Bestridte fordringer: En særlig problemstilling knytter sig til bestridte fordringer. Retssystemet anerkender i andre henseender, at debitors indsigelse mod en fordring *suspenderer* de retsmidler, kreditor i øvrigt havde til rådighed. Fx følger det af databeskyttelseslovens § 21, stk. 3, at et kreditoplysningsbureau kun må registrere summariske oplysninger om et skyldforhold, som enten hidrører fra Statstidende eller er indberettet af en offentlig myndighed, eller hvis oplysningerne vedrører skyldforhold til samme kreditor på mere end 1.000 kr. og kreditor enten

har erhvervet den registreredes skriftlige *erkendelse* af en forfalden gæld eller der er foretaget *retslige skridt* mod den pågældende, se herved *Kristian Korfits Nielsen & Anders Lotterup*: Databeskyttelsesforordningen og databeskyttelsesloven med kommentarer (2020), s. 1132 ff. Ligeledes foreskriver forbrugerklagelovens § 15, stk. 1, som nævnt s. 655, at sagens parter i en klagesag, der verserer for et klagenævn, ikke kan anlægge sag ved domstolene om de spørgsmål, klagen omfatter.

Ifølge forarbejderne til inkassoloven (se hertil betænkning 1321/1996, s. 87, og FT 1996-97, tillæg A, s. 2962) strider det mod god inkassoskik at fortsætte inkassationen af en fordring, der bestrides af skyldneren, »medmindre nærmere undersøgelser af indsigelsens berettigelse viser, at der ikke er rimelig tvivl om fordringens eksistens«. Meningen er altså, at inkassovirksomheden skal undersøge kravets berettigelse, men at den har ret til at fortsætte inkassationen, hvis en sådan undersøgelse viser, at indsigelsen er uberettiget. Hvor langt undersøgelsen skal gå, beror i øvrigt på fordringens og indsigelsens karakter, se nærmere *Brian Nygaard Oswald & Lars Lindencrone Petersen*: Inkassoloven (2011), s. 76 ff.

God advokatskik: Foruden reglerne i inkassoloven skal advokater også iagttage god advokatskik ved inkassering af fordringer. I det omfang en advokat ved at overtræde god inkassoskik tillige overtræder god advokatskik, kan han pålægges en disciplinær bøde, jf. RPL § 126, stk. 1. En sådan bøde forudsætter dog, at advokaten indklages under en disciplinærklagesag, jf. RPL § 147 b, stk. 1. Som nævnt ovenfor kan det ikke forekomme, at en handling i strid med god inkassoskik vil være forenelig med god advokatskik. Generalklausulen kan derfor pålægge advokaten yderligere pligter. Se hertil *Astrid Kastberg Petersen* i Advokaten 2/2020, s. 50 ff. med henvisning til nævns- og byretspraksis. Tidligere nævnspraksis på området gennemgås af *Vibeke Tarpgaard & Hanne Christensen* i Advokaten 4/2013, s. 34 f.

I *U 2004.99 H* fastslog Højesteret, at det *ikke* strider mod god advokatskik at tage en bestridt fordring til inkasso, selv om de indsigelser, debitor har fremsat mod fordringen, ikke uden videre kan forkastes. Sagen drejede sig om et krav vedrørende betaling til en ejendomsmægler. Kravet var i henhold til fakturaen forfaldent til betaling, og advokaten tog det til inkasso vel vidende, at modparten havde bestridt kravet. Højesteret udtaler, at kreditoradvokaten har en pligt til at redegøre for, hvorfor debitors indsigelser ikke kan anerkendes, og støtter dette på de førnævnte lovforarbejder. Med henvisning til denne *begrundelsespligt* har Højesteret også slået fast, at advokaten gerne må true med at inkassere en bestridt fordring, hvis blot dette begrundelseskrav er opfyldt.

Som *Pia Birkegård* nærmere har redegjort for i Advokaten 6/2004, s. 156 f., fastlagde Advokatnævnet på grundlag af denne dom en ny praksis i disse sager. Det fremgår heraf, at nævnet ikke finder, at advokaten har handlet i strid med god advokatskik, hvis årsagen til, at en debitorindsigelse ikke er kommet frem til advokaten, er, at klienten har forsømt at videresende denne, som debitor har fremsat over for klienten, til advokaten. Ligeledes behøver advokaten ikke tage *åbenbart grundløse* indsigelser under realitetsbehandling som led i sit inkassoarbejde. Er indsigelserne *ikke åbenbart* grundløse, har advokaten derimod pligt til at forholde sig til dem; han kan med andre ord ikke uden videre inkassere fordringerne i en sådan situation. Se ligeledes *ANK af 16. juni 2004* (Advokaten 7-8/2004, Kendelser, s. 15 f.), *ANK af 12. november 2004* (Advokaten 1/2005, Kendelser, s. 1/2) og *ANK af 31. januar 2005* (Advokaten 3/2005, Kendelser, s. 5).

Derimod er det som altovervejende udgangspunkt i strid med god advokatskik, at advokaten beregner sig et inkassosalær i strid med inkassolovens regler herom, se hertil *ANK af 12. november 2004* (Advokaten 1/2005, Kendelser, s. 1), hvor dette forhold indbragte advokaten en bøde på 5.000 kr.

Reglerne for Danske INKASSOadvokater: Som anført s. 178 f. har foreningen Danske INKASSOadvokater formuleret et regelsæt for sine medlemmer. Det fremgår bl.a. heraf, at der som garant for, at det enkelte medlem overholder kvalitetskravene i disse regler, skal være knyttet mindst en navngiven bestallingshavende advokat til medlemmets inkassovirksomhed, jf. § 3, sidste stk. Denne advokat er ansvarlig for behandlingen af inkassosagerne og har pligt til at følge efteruddannelseskurser efter foreningens retningslinjer.

> I to bilag til regelsættet opstilles en række nærmere krav til henholdsvis uden- og indenretlig inkasso. Bl.a. forpligtes advokaten til at kontrollere debitors identitet, og om der er medhæftende debitorer. Kreditors fordring skal vurderes, og det skal sikres, at der er sket korrekt opgørelse af kravet med renter og gebyrer i overensstemmelse god inkassoskik, gældende lovgivning og kvalitetsreglernes § 3. Derpå oprettes inkassosagen, og der skal fremsendes mindst en rykkerskrivelse med frivilligt forlig/skylderklæring med opfordring til betaling eller afdragsordning. Advokaten skal løbende orientere kreditor om sagens modtagelse og oprettelse, håndtere returpost og gennem søgning i folkeregister samt ved henvendelse til klienten forsøge at få sendt rykkerskrivelse til korrekt adresse. Dernæst indgår i opdraget administration af alle indbetalinger og afdragsordninger og fremsendelse af slutafregning til kreditor. Indgås der forlig, som ikke overholdes, skal der dernæst fremsendes afdragsrykkere til debitor. Desuden indgår en række rådgivningsopgaver i forbindelse med personlige, telefoniske og skriftlige henvendelser fra debitor eller andre parter i sagen samt vurdering af debitors betalingsevne ved søgning i relevante offentlige og private registre. Endelig indgår anmeldelse af krav i dødsboer, rekon-

struktionsbehandlinger, konkursboer og gældssanering mv. Tilsvarende pligter må i kraft af generalklausulen i RPL § 126, stk. 1, i hovedsagen også antages at gælde også for andre advokater.

15.2.8. Konkurstrusler

Udgangspunkt: Advokaten har som udgangspunkt samme frihed til at true modparten med konkursbegæring, som han har til at rejse andre typer af krav mod modparten. Det er derimod i strid med god advokatskik at begære en modpart erklæret konkurs på grundlag af et omtvistet krav under samme vilkår, som det ville være stridende mod god advokatskik at tage et sådant krav til inkasso, jf. bemærkningerne ovenfor, jf. *U 2016.1221 H*. Ligeledes vil det være i strid med god advokatskik at true med konkurs under omstændigheder, hvor konkursmidlet ikke ville være det adækvate retsskridt, fx fordi det er åbenbart, at skyldneren er solvent. *U 2014.2974 V* stadfæstede således, at Advokatnævnet havde pålagt en advokat en bøde på 10.000 kr. for på vegne af en lønmodtager at have indgivet konkursbegæring mod dennes tidligere arbejdsgiver (en advokat), der havde drevet selvstændig virksomhed i en årrække, og hvis undladte betaling skyldtes manglende vilje, men ikke evne, til at betale.

I mange tilfælde vil de krav om klarhed, der følger af den advokatretlige *sandhedspligt*, være sammenfaldende med de krav om klarhed, der følges i skifteretspraksis i prøvelsen af konkursbetingelserne. Således er der fri adgang til at begære skyldneren konkurs – og til at true med det – hvis konkursproceduren må antages at udgøre det retsmiddel, der tjener til varetagelsen af klientens interesser. Et eksempel herpå kan være, at kreditor (klienten) har en interesse i at få fastslået en fristdag af hensyn til muligheden for senere at kunne omstøde skyldnerens dispositioner. Ligeledes vil det forhold, at skyldneren slet ikke har reageret på en henvendelse, kunne skabe en retlig interesse, se herved *ANK af 18. december 2001*, trykt i Advokaten 6/2002, Kendelser, s. 3.

I *U 2016.1221 H* blev en advokat idømt en bøde på 20.000 kr. for at have indgivet konkursbegæring mod en anden advokat, der havde forladt deres samarbejde, idet fremsatte indsigelser medførte, at kravet ikke opfyldte betingelserne for en konkursbegæring (dommen omtales også i afsnit 20.4.4). Se derimod *U 2014.3216 HK*, hvor et krav på salær for udført advokatarbejde, som Advokatnævnet havde godkendt, kunne danne grundlag for en konkursbegæring uanset skyldnerens indsigelser. Se fra tidligere praksis *U 1973.923 HKK* og *U 1981.268 HKK*, hvor mellemværendet mellem skyldneren og rekvirenten fandtes at være så uklart, at betingelserne for at afsige konkursdekret ikke var opfyldt. En konkursbegæring, der ikke bæres af en retlig interesse, vil kunne afvises af skifteretten, jf. *U 2004.1701 ØLK*, hvor både kre-

ditor og debitor (et ægtepar) havde afgivet insolvenserklæringer i fogedretten. Der må levnes advokaten (og kreditor) en vis margin, hvis konkursbegæringen med en vis sandsynlighed kan sikre klientens interesser. Se fx *U 2000.1320 H*, der ud fra en konkret vurdering, der bl.a. lagde vægt på, at der ikke var grundlag for usikkerhed om fordringen, frifandt advokaten for at have indgivet konkursbegæring. Denne skønsmargin indsnævres dog, hvis der er tvivl om kravet, jf. nærmere nedenfor. Fra nævnspraksis kan tillige henvises til *ANK af 24. september 2002* (Advokaten 4/2003, Kendelser, s. 10), der tildelte en bøde på 3.000 kr. for en konkurstrussel, og *ANK af 26. august 2003* (Advokaten 10/2003, Kendelser, s. 22).

Modifikationer: Når advokaten inden for de således angivne rammer retmæssigt truer med konkurs, må han foruden inkassolovens procedureregler (jf. navnlig §§ 9-11, § 12, stk. 1-3, og § 13, som advokater – som før nævnt – også er underlagt, jf. lovens § 1, stk. 2) efterleve almindelige principper om god advokatskik.

Konkurstruslens form: Det antages for det første at være i strid med god advokatskik, at advokaten benytter truslen om konkurs på et tidspunkt, hvor det ikke er afklaret, om der kan opnås betaling gennem individualforfølgning. Se herved *ANK af 7. oktober 1985*, trykt i Advokaten 4/1986, Kendelser, s. 20. Således idømte *U 2002.2640 H* en advokat bøde for ikke at have iværksat en nærmere undersøgelse om kravets grundlag. Se ligeledes *U 2001.1246 H*, der idømte en advokat bøde for at true med at begære modparten konkurs på grundlag af et omtvistet tilgodehavende.

Proportionalitet: For det andet antages advokaten at være underkastet en særlig pligt til at følge et princip om proportionalitet, når han truer med konkurs. Fordringen må have en vis størrelse, før dette drastiske retsmiddel er adækvat. Ved *ANK af 20. november 1998* (omtalt hos *Brian Nygaard Oswald & Lars Lindencrone Petersen*: Inkassoloven (2011), s. 81) fandtes det fx stridende mod god advokatskik, at advokaten havde truet med at begære debitor konkurs for ikke at have betalt et beløb på 10.625 kr., der skyldtes i henhold til et frivilligt forlig. Se ligeledes den førnævnte *ANK af 7. oktober 1985*, trykt i Advokaten 4/1986, Kendelser, s. 20, hvor advokaten (blandt andre forhold) havde truet med at begære debitor konkurs på grundlag af en fordring på 16.057,16 kr.

Tilbud om betaling: At skyldneren stiller sig imødekommende over for kravet om betaling, fx ved at tilbyde en afdragsordning mv., afskærer ikke i sig selv adgangen til konkurs. Dette resultat er antaget ved *Østre Landsrets dom af 4. april 2003*, sag B-820-02, der omgør *ANK af 18. februar 2002*, sagsnr. 02-0401-01-0386. Dommen er begrundet med, at skyldneren ikke havde sandsynliggjort, at hun ville kunne betale kravet eller stille fornøden sikkerhed, og at advokaten derfor havde fornødent grundlag for at antage, at den manglende betaling ikke skyldtes forbigående betalingsudygtighed. Retten henviser ligeledes til, at advokaten havde haft fornødent grundlag for at antage, at skyldneren havde disponeret over sine aktiver på en måde, der kunne indebære risiko for manglende dækning af kreditorerne.

Se i øvrigt om konkursbegæringer og god advokatskik *Lars Økjær Jørgensen* i Advokaten 10/1999, s. 203 ff., og *Brian Nygaard Oswald & Lars Lindencrone Petersen*: Inkassoloven (2011), s. 80 ff.

15.2.9. Anmeldelsestrusler

Problemstillingen: Som udgangspunkt har man ikke pligt til at foretage anmeldelse til politiet af strafbare forhold, som man mener begået af andre. En sådan pligt forudsætter særlig hjemmel. Men indeholder generalklausulen om god advokatskik en sådan hjemmel?

Pligt? Svaret herpå er som udgangspunkt nej. At advokaten har en generel skyldighed over for retssystemet, forvandler ham ikke til en politiembedsmand. En vidtgående pligt til at optræde i en politimæssig rolle kunne vanskeliggøre advokatens samarbejde med de parter mv., som der i givet fald er sket anmeldelse af. Kun i de tilfælde, hvor en politianmeldelse sker til åbenbar varetagelse af klientens interesser (fx for at bringe et ulovligt forhold til ophør), kan der pålægges en professionsetisk *pligt* hertil.

Ret? Man kan derimod spørge, om advokaten har *ret* til at foretage *politianmeldelse*, fx mod en modpart, hvis der under behandlingen af en sag opstår begrundet formodning om strafbart forhold. En sådan ret måtte for det første forudsætte, at det strafbare forhold har en betydelig *klarhed*; for det andet, at klienten (som typisk også vil være den forurettede) har meddelt *samtykke* hertil, eftersom den efterfølgende efterforskning tilføjer et selvstændigt element i advokatopdraget. Generelt kræver god advokatskik, at dette middel alene anvendes, hvor

der er et forholdsvis klart grundlag for den strafbare sigtelse i form af en begrundet mistanke om et strafbart forhold, og hvor klienten har en rimelig interesse i anmeldelsen.

Se herved *U 2013.973 Ø*, som stadfæstede Advokatnævnets bøde for at skrive til et medlem af en kolonihaveforening, at hun ville begå en overtrædelse af STRFL § 264, hvis hun (der bestred berettigelsen af foreningens eksklusion af hende som medlem) indfandt sig i haven. Der foreligger en omfattende navnlig nævnspraksis om disse tilfælde, se fx *ANK af 25. juni 2003* (Advokaten 10/2003, Kendelser, s. 24) og *ANK af 13. januar 2004* (Advokaten 2/2004, Kendelser, s. 4). Se ligeledes *Østre Landsrets kendelse af 1. april 2003*, der stadfæster *ANK af 20. juni 2001* (ANÅ 2003.21 f.), der fandt det pligtstridigt, at en advokat som kurator havde indgivet politianmeldelse for tyveri og underslæb mod en tredjepart, der havde nogle af konkursboets effekter i sin varetægt, uanset at denne havde tilkendegivet, at han var villig til at udlevere dem og ikke havde til hensigt at tilegne sig dem. Derimod må der ikke trues med *politianmeldelse*, medmindre der er en rimelig formodning om, at der er begået strafbare forhold.

Trusler mod embedsmænd mv.: En særlig situation foreligger, hvis advokaten indgiver eller truer med at indgive politianmeldelse mod en medarbejder, der som led i udførelsen af sine ansættelsesretlige pligter træffer en afgørelse eller lægger navn til en afgørelse på en offentlig myndigheds vegne, eller hvis advokaten truer med at gøre den pågældende personligt erstatningsansvarlig for eventuelle skader, som hans klient måtte lide.

Praksis er i disse sager ganske konsekvent – myndigheden anses for at være klageberettiget, og anmeldelsen eller truslen herom anses for at være i strid med god advokatskik, se fx *U 2009.1815 H* (hvor en enig Højesteret fastslog, at advokaten »måtte indse, at der intet grundlag var for at antage, at […] kunne gøres erstatningsansvarlig«, og fandt, at truslen havde »chikanøs karakter« og således gik ud over, hvad der var berettiget til varetagelse af klientens interesse).

Se også *ANK af 30. november 2020*, sagsnr. 2020-65, og *ANK af 30. november 2020*, sagsnr. 2020-927 (hvor Advokatnævnet fandt, at en advokats indgivelse af politianmeldelser mod en chefkonsulent og en kontorchef i anledning af nogle påstået strafbare undladelser i forbindelse med en likvidation af et forsikringsselskab udgjorde grove tilsidesættelser af god advokatskik). I samme retning *U 2007.35 Ø* (tillige omtalt afsnit 15.1.4), som pålagde en advokat medhæftelse for sagsomkostninger, jf. RPL § 319, som hans klient blev pålagt, da en vicerigspolitichef blev frifundet for klientens krav om erstatning for de advokatomkostninger, som klienten havde pådraget sig i forbindelse med en tvangsudsendelse til Kosovo. I *ANK af 12. okto-*

ber 2004 (Advokaten 12/2004, Kendelser, s. 20) havde advokaten i et brev til Rigspolitichefen truet »enhver embedsmand hos politiet eller hos udlændingemyndigheden, der medvirker til en sådan klart ulovlig tvangsudsendelse og adskillelse af familien« med at blive retsforfulgt »dels gennem politianmeldelse, dels gennem civilt personligt erstatningssøgsmål«. Nævnet fandt det ikke sandsynliggjort, at advokaten havde haft antagelig grund til at formode, at der forelå noget strafbart forhold, og pålagde advokaten en bøde på 5.000 kr.

Anmeldtes efterfølgende forhold: En anden særlig situation foreligger, når den part, mod hvem anmeldelsen indgives, tilkendegiver, at han er indstillet på at redressere det forhold, der kunne begrunde en politianmeldelse. Hvis det strafbare forhold virkelig *er* begået, vil det som hovedregel ikke spille ind på hverken strafbarhed eller strafværdighed, at »skaden« efterfølgende er gjort god igen. Har advokaten derimod stillet i udsigt, at han ikke vil politianmelde, hvis dette sker, binder denne melding (selvsagt medmindre en senere politianmeldelse skyldes, at der efter tilsagnet er dukket oplysninger op, som advokaten ikke havde, og hvis eksistens han ikke med rimelighed kunne påregne).

Truslens form: At advokaten tilkendegiver, at han »overvejer« at indgive en politianmeldelse, er ikke retsstridigt, hvis overvejelsen har et sagligt grundlag, fx at opfordre modparten til at fremskaffe yderligere oplysninger med sigte på at få afklaret, om der er begået strafbart forhold. Det er dog også i denne situation et krav, at forholdet i givet fald ville være anmeldelsesværdigt.

Videregivelse: Det skærper bedømmelsen, at advokaten ud over at indgive en politianmeldelse, at true hermed eller at give udtryk for, at en person har begået strafbare forhold, videregiver anmeldelsestruslen (eller anmeldelsen) til tredjeparter, se fx *ANK af 8. december 2009*, sagsnr. 2009-02-0835, hvor Advokatnævnet ved sanktionsfastsættelsen (bøde 20.000 kr.) lagde vægt på, at de uberettigede udtalelser var sendt til samtlige advokatkontorer i tre byer, og *ANK af 12. marts 2014*, sagsnr. 2012-4157, hvor Advokatnævnet bedømte det forhold, at advokaten havde ladet oplysning om baggrunden for, at en medarbejder hos hans klient var fratrådt, og at klienten i den anledning overvejede at indlevere en politianmeldelse, tilgå den fratrådte medarbejders nye arbejdsgiver, som en grov tilsidesættelse af god advokatskik. I *ANK af 9. december 2013*, sagsnr. 2012-1256, blev videregivelsen (til kurator i konkursboet efter det selskab, hvori klageren havde været

direktør, samt til to forretningsforbindelser) dog ikke tillagt skærpende betydning.

15.2.10. Andre spørgsmål

Trusler om uberettigede krav: Advokaten er også afskåret fra at fremsætte andre trusler, hvis opfyldelse vil indebære en retsstridig optræden, fx uddebitering af et uberettiget salær, jf. *ANK af 24. september 2002*, trykt i Advokaten 12/2002, Kendelser, s. 10. Ved denne afgørelse fandtes en advokat at have tilsidesat god advokatskik ved at true med at rejse et salærkrav i en situation (medvirken til oplysning af en disciplinærklage), hvor det var åbenbart, at han havde pligt til at medvirke i sagsoplysningen uden vederlag.

Ærerørige krav: Advokaten har en særlig pligt til at udvise hensyntagen, når han overvejer at rejse krav mod modparter om forhold, der har grundlæggende betydning for deres personlige eller sociale anseelse eller ære. I disse tilfælde vil selve kravet kunne udgøre en sigtelse. De principper, der gælder for fremsættelse af ærekrænkende ytringer i forholdet til tredjeparter, fører her til en særlig tilbageholdenhed, der på den anden side brydes af den objektive partsinteresse i at gøre et retskrav gældende.

I den sag, der fandt sin afgørelse ved *Vestre Landsrets dom af 10. november 2003* (ANÅ 2003, s. 28 f.), havde advokaten for en kvinde født i 1963 rettet henvendelse til en kommune for at få oplysning om, hvorvidt kvindens far i barndommen havde foretaget seksuelle overgreb på kvinden. Henvendelsen affødte den (for så vidt overraskende) reaktion fra kommunen, at faderen blev indkaldt til en samtale, hvori han blev orienteret om advokatens breve. Landsretten fandt, ligesom Advokatnævnet (jf. *ANK af 5. december 2002*), at advokaten ved henvendelsen var gået videre, end hensynet til berettiget varetagelse af klientens interesser tilsagde.

15.3. Forholdet til tredjeparter

15.3.1. Vidner

Problemstillingen: Et vidne er en person, der står foran at skulle afgive forklaring under en sag, eller som optræder i en situation, hvor han afkræves en forklaring. Uanset rammen forventes forklaringen at indgå som et bevismiddel i en aktuel el-

ler senere sag. De regler, der gælder om advokatens omgang med vidner, søger dels at sikre, at vidnets forklaring bliver så dækkende og sandfærdig som muligt (bevishensynet), dels at der tages størst mulige personlige hensyn til vidnet, for hvem indkaldelse og afhøring nødvendigvis må fremstå som en ubehagelighed (det menneskelige hensyn).

Fordi forklaringen også udgør produktet af vidnets tænkning og iagttagelser – tankeprodukter, der som andre tankeprodukter kan være påvirkelige for subjektiv påvirkning, erindringsforskydning mv. –består der en latent risiko for, at sagen oplyses urigtigt som følge af et vidnes forklaring. I sin omgang med personer, der skal optræde – eller optræder – som vidner under en sag, er advokaten derfor underlagt flere typer af pligter.

Bevishensynet: For det første må advokaten sikre, at vidnet ikke bringes i en situation, hvor dets forklaring kan risikere at miste sin bevisværdi. En sådan risiko kan tænkes realiseret under flere omstændigheder. Det kan fx tænkes, at advokaten under en tidligere samtale eller under selve afhøringen har bibragt vidnet en urigtig opfattelse af faktum. Dernæst kan det tænkes, at advokatens oplysninger har forvirret vidnet. Endelig kan der tænkes tilfælde, hvor advokatens optræden over for vidnet bringer vidnet under et pres, der påvirker den senere forklaring i negativ retning.

Hensynet til vidnet: For det andet må advokaten sikre, at hans omgang med vidnet sker på en måde, der så vidt muligt tager hensyn til vidnet som person. Når advokaten beslutter sig for at føre en person som vidne (og dermed udsætter vidnet for den pligt, der ligger heri), må han derfor afveje hensynet til vidnets øvrige aktiviteter over for interessen i at oplyse sagen. Det er således i strid med god advokatskik at foranstalte en vidneførsel om forhold, der ikke med en vis rimelighed er egnet til at understøtte det synspunkt, advokaten gør gældende. Et mere personligt ønske om at se de »ansvarlige« udsat for et »krydsforhør« kan ikke i sig selv begrunde en sådan vidneførsel. I en retssag vil retten som led i sin almindelige procesledelse efter omstændighederne gribe ind over for en åbenbart overflødig bevisførelse (herunder vidneafhøring). Problemstillingen kommer derfor sjældent – om overhovedet – til påkendelse ved Advokatnævnet.

Særligt om straffesager: En særlig begrænsning i advokatens ret til at kontakte vidner gælder i straffesager. Her præges advokatens stilling af det almindelige ud-

gangspunkt, at straffesager skal oplyses af anklagemyndigheden, der til gengæld er underlagt et objektivitetsprincip. I straffesager er der således ikke vidner, der føres af henholdsvis forsvaret og anklagemyndigheden. Denne problemstilling omtales nærmere herom i afsnit 18.2.2.

Det menneskelige hensyn: I forbindelse med afhøringen af vidnet har advokaten pligt til at udvise almindelige menneskelige hensyn. Under afhøringen gælder der et almindeligt forbud mod at søge vidnet forvirret gennem suggestive og kaptiøse spørgsmål mv., se herved *Bernhard Gomard & Michael Kistrup*: Civilprocessen (2020), s. 605. RPL § 185 fastslår, at bevisførelse om et vidnes almindelige troværdighed kun må finde sted, på den måde og i den udstrækning retten bestemmer. I den forbindelse skal spørgsmål om, hvorvidt vidnet er under tiltale eller har været straffet, stilles og besvares skriftligt. Kun retten og parterne gøres bekendt med svaret.

Netop på dette område er der betydelige forskelle mellem de principper, der er gældende i vor jurisdiktion og fx i USA. Se herved det kontroversielle indlæg hos *Freedman*: Professional Responsibility of the Criminal Defense Lawyer: The Three Hardest Questions, 64 Michigan Law Review 1469 (1966). De tre vanskelige spørgsmål er, om advokaten må forsøge at miskreditere et vidne, som han ved taler sandt, om advokaten må føre et vidne, som han ved taler usandt, og om advokaten må rådgive klienten på en måde, så denne kan fristes til at tale usandt. Alle nævnte spørgsmål må for dansk ret ubetinget besvares benægtende. Ifølge *William H. Simon* i 29 Wisconsin Law Review (1978), s. 183 ff., må noget tilsvarende formentlig også gælde for amerikansk ret.

15.3.2. Skønsmænd mv.

Almindelig omgang: Generelt er advokaten forpligtet til at udvise samme hensyn over for sagkyndige vidner (herunder skønsmænd) som over for andre vidner. Således indebærer objektivitetskravet, at advokaten ikke må forsøge at påvirke skønsmanden ved at fremsende bilag uden om modparten, se fx *ANK af 6. februar 2003* (Advokaten 4/2003, Kendelser, s. 6 f.). Se også *ANK af 27. februar 2020*, sagsnr. 2019-2384.

Vederlæggelse: RPL § 208, stk. 1, foreskriver, at vederlaget til skønsmanden for forretningens udførelse og møde i retten samt godtgørelse for afholdte udlæg i borgerlige sager fastsættes af retten. Inden afgørelsen indhentes parternes bemærk-

ninger. Retten træffer samtidig afgørelse om den foreløbige fordeling af vederlaget mellem parterne. Dette vederlag hæfter rekvirentens advokat for, jf. RPL § 208, stk. 3 (som på dette punkt viderefører retstilstanden, jf. *U 1983.539 H*). Modpartens advokat hæfter dog tillige for omkostninger til besvarelse af de spørgsmål, som han stiller. Tilsvarende principper gælder om betaling for tillægsspørgsmål. Derimod kan det ikke antages, at advokaten hæfter for omkostningerne til en voldgiftsret, jf. rådsudtalelsen i Advokaten 3/1992, s. 57.

15.3.3. Forurettede

En særlig stilling står advokaten i over for de parter, der optræder som forurettede i sagen, fx et voldsoffer eller en person, hvis anmeldelse danner grundlag for en strafferetlig tiltale. Hvis ikke der er nedlagt påstand om betaling af erstatning for overgrebet, består der ingen *direkte* partsrelation mellem den tiltalte og offeret eller anmelderen. Derimod består der en indirekte relation i kraft af den betydning, den forurettede har som vidne under sagen. Da offeret imidlertid netop ikke *har* partsstatus og derfor ikke har muligheden for at tage til genmæle over for de udsagn, advokaten måtte fremkomme med, er der en særlig pligt til at optræde hensynsfuldt.

> Et grænsetilfælde er her *ANK af 10. januar 2002*, trykt i Advokaten 6/2002, Kendelser, s. 1 f., der under dissens (11-5) frifandt en advokat for til pressen at have gentaget sine udtalelser under en straffesag om seksuelt samkvem med en 13-årig pige. Udtalelserne drejede sig dels om, hvorvidt den 13-årige var »novice« på området, dels indeholdt de betragtninger om, hvad unge piger »lægger op« til via deres påklædning mv. Både flertallet og mindretallet fremhæver den »vide ytringsfrihed«, der må tilkomme en forsvarer. Mindretallet støtter sin afgørelse på, at udtalelserne var fremkommet efter sagens afslutning, og at de var krænkende over for den 13-årige. Det er tvivlsomt, hvorfor der netop i straffesager skulle tilkomme forsvareren – i modsætning til pressen og den almindelige offentlighed – en særligt vid ytringsfrihed. Selv om advokaten ikke (nødvendigvis) kompromitterede oplysninger, som klienten ønskede behandlet fortroligt, angik hans udtalelser så åbenbart oplysninger om private forhold, der med rimelighed kunne forlanges unddraget offentligheden, jf. STRFL § 264 d. Flertallets afgørelse i denne sag er derfor ikke overbevisende.

Når den forurettede optræder som vidne, foreskriver RPL § 185, stk. 2, at forbuddet mod bevisførelse om et vidnes troværdighed finder tilsvarende anvendelse med hensyn til bevisførelse om den forurettedes tidligere seksuelle adfærd i sager

vedrørende overtrædelse af STRFL §§ 210 og 216-235. En sådan bevisførelse kan dog kun tillades, hvis den kan antages at være af væsentlig betydning for sagen.

15.4. Attestationsregulering

15.4.1. Problemstillingen

Som nævnt i afsnit 3.2.3 foreskriver lovgivningen undertiden, at der som betingelse for at opnå bestemte retsvirkninger skal foreligge en erklæring fra en advokat eller anden betroet rådgiver. På områder, hvor sådanne regler gælder, kommer advokaten til at udføre funktioner, der svarer til den, de særlige notarer udfører i andre jurisdiktioner, jf. afsnit 1.5.4. Denne bistand kan derfor siges at høre til den klassiske del af advokatopdraget. Fejl begået i denne forbindelse giver ofte anledning til erstatningskrav mod advokaten, jf. afsnit 21.3.5 om advokatens ansvar for fejlbehæftede konstaterende erklæringer.

15.4.2. Tinglysningsattestationer

Tinglysningsekspeditioner i det digitale tinglysningssystem kan foretages enten af den, der ifølge oplysningerne i systemet er berettiget til at disponere over den rettighed, som ekspeditionen vedrører, eller af en anden ifølge fuldmagt. Fuldmagter skal indsendes til Tinglysningsretten. I det omfang de indsendes i papirform og angår udstedelse og anmeldelse af skøder eller pantebreve, skal fuldmagtsgiverens underskrift være bekræftet af en advokat eller to andre vitterlighedsvidner. Dette gælder dog ikke, når dokumentet udstedes af en offentlig myndighed, jf. i det hele tinglysningslovens § 49 b, stk. 1 og 2.

På grund af den traditionelle betydning, disse attestationer har haft, er det sædvanligt også inden for andre retsområder at tillægge advokaters attestationer en særlig vægt, sml. herved forløbet omkring de falske PFA-garantier, jf. *U 2001.2151 Ø*, der pålagde en advokat bødestraf for at have forsømt at afklare autenticiteten af en underskrift påført en garanti-selvskyldnerkaution på 700 mio. kr. Se tilsvarende *U 1975.880/2 Ø* (10 dagbøder a 100 kr.). Se også *U 2003.2234/1 ØLK*, der tillige fastslår, at advokatens forretningsadresse skal betragtes som bopæl i denne henseende.

15.4.3. Anden vidneattestation

Den særlige adgang, advokater har til at optræde alene som vitterlighedsvidner, gælder ikke uden for sit særskilt fastsatte område. Ifølge den fortsat gældende bestemmelse i Danske Lov 5-1-7 skal »den som ej kand læse eller skrive [...] sette sit Segl under, om hand noget haver, eller sit Boemerke, med to Dannemænds Hænder til Vidnisbyrd, som hand selv dertil haver Ombedet, og som skulle være tilstæde, naar Handlingen sluttis og lydeligen oplæsis«. Bestemmelsen kan ikke forstås således, at en parts underskrift kan manifesteres ved en advokats attestation, se hertil *U 2004.1178 VLK*, der afviste en ægtepagt, der var attesteret af en advokat, fra personbogen med henvisning til, at kravet om to vidners attestation ikke var opfyldt.

15.4.4. Skatteretlig attestation

Undertiden tillægger lovgivningen en advokatattestation særlig bevisvirkning. En regel herom findes fx i pensionsbeskatningslovens § 15 A, stk. 8 (jf. lovbekendtgørelse nr. 1327 af 10. september 2020).

> En lignende attestationsregel findes i lovgivningen om arbejdsløshedsforsikring, hvor en person kan anses for at være ophørt med at drive selvstændig virksomhed, herunder være ansat som medhjælpende ægtefælle i ægtefællens virksomhed, hvis virksomhedens revisor, advokat eller landbrugskonsulent afgiver erklæring herom, jf. bekendtgørelse nr. 1162 af 26. september 2018 om selvstændig virksomhed i dagpengesystemet § 18, stk. 2.

15.4.5. Anmeldelser mv. til offentlige myndigheder

Som led i den løbende rådgivning af erhvervsklienter, der driver deres virksomhed i selskabsform, vil advokaten ofte blive anmodet om at foretage de registreringer mv., som synliggør forskellige beslutninger i selskabet (fx om vedtægtsændringer eller ændringer i ledelsen), til Erhvervsstyrelsens it-system, jf. fx selskabslovens § 9. Ifølge § 9, stk. 1, i bekendtgørelse nr. 1377 af 12. december 2019 indestår den, der foretager en anmeldelse til Erhvervsstyrelsen, for, at anmeldelsen er lovligt fortaget, at der foreligger behørig fuldmagt, og at den dokumentation, der er vedlagt anmeldelsen, er gyldig. En overtrædelse af denne bestemmelse kan også forfølges advokatretligt som udtryk for brud på god advokatskik.

> Se herved *Københavns Byrets dom af 8. maj 2015*, sag BS 36A-2155/2014, som fastslog, at uanset at advokaten ikke ved en henvendelse til Erhvervsstyrelsen havde til hen-

sigt at vildlede denne, så gav hans henvendelse efter sin formulering »en faktuelt forkert oplysning« til styrelsen, hvilket byretten fandt i strid med god advokatskik. I den omhandlede henvendelse havde advokaten i forbindelse med styrelsens behandling af en klients årsrapport oplyst, at »anpartshaverlånet er udlignet ved udlodning, jf. det netop indgivne årsregnskab for selskabet«, hvilket ikke var tilfældet. Det fremgik af en note til årsregnskabet, at lånet påregnedes udlignet ved udlodning. Klagen var indbragt for Advokatnævnet af Erhvervsstyrelsen, der i forbindelse med sagens behandling for nævnet oplyste, at styrelsen »lægger stor vægt på oplysninger, erklæringer og indeståelser fra advokater, da de indgår som helt central del i styrelsens sagsbehandling. Det er derfor afgørende for styrelsen, at der kan fæstnes lid til de oplysninger, som styrelsen modtager fra advokater.« *ANK af 19. september 2016*, sagsnr. 2015-4386 og 2015-4387, udsprang af en tvist mellem fire ejere af et anpartsselskab, som mundede ud i, at to af ejerne anlagde en voldgiftssag mod de to øvrige. Mens den verserede, lod de indklagedes advokat notere i selskabets ejerbog, at de to indklagede havde købt klagernes ejerandele (og således var eneejere af selskabet), og foranledigede en ekstraordinær generalforsamling med sig selv som dirigent afholdt umiddelbart derefter, hvorunder det bl.a. blev vedtaget at afsætte klagerne som bestyrelsesmedlemmer. Advokaten registrerede samme dag de trufne beslutninger i Erhvervsstyrelsens it-system. Ved den senere afsagte voldgiftskendelse blev den fortolkning af ejeraftalen, som de indklagede havde gjort gældende, og som havde dannet grundlag for den noterede overdragelse af ejerandele og afsættelsen af klagerne som medlemmer af selskabets bestyrelse, forkastet. Advokatnævnet fastslog, at de indklagedes fortolkning »[klart] savnede […] hjemmel i ejeraftalen og i dansk ret i øvrigt«, og at det derfor var »klart uberettiget«, at de to indklagede havde tvangskøbt klagernes ejerandele og noteret dette i selskabets ejerbog. Advokaten burde – hvis de indklagedes fortolkning af ejeraftalen ikke beroede på rådgivning ydet af ham – »i hvert tilfælde have indset det klart ulovlige i fremgangsmåden«, og hans medvirken var derfor i strid med god advokatskik. Om advokatens registrering i Erhversstyrelsens it-system udtalte Advokatnævnet: »Selvom advokat […]s redegørelse til Erhvervsstyrelsen holdt sig til det formelt korrekte, var den under de givne omstændigheder misvisende om, hvad der reelt var sket, og var derfor indgivet i strid med god advokatskik.« Advokatnævnet fandt, at der var tale om en grov tilsidesættelse af god advokatskik.

En tilsvarende sandhedspligt gælder i forhold til øvrige oplysninger, som en advokat meddeler enhver anden offentlig myndighed. Se fx *ANK af 30. oktober 2019*, sagsnr. 2019-2478, der pålagde en advokat en bøde på 10.000 kr. for tilsidesættelse af god advokatskik ved at have undladt at meddele skifteretten oplysninger, »der var af væsentlig betydning for skifterettens beslutning om at beskikke ham som kurator«. Sandhedspligten er forudsætningsvis lagt til grund i *U 2020.3327 VLK*, der fastslog, at byretten ikke burde have afkrævet en beskikket

forsvarer lægeerklæring som dokumentation, da denne 4 dage før den berammede hovedforhandling meldte sig syg.

15.5. Immaterialrettigheder

15.5.1. Ophavsret

Retsbeskyttelsen: Den tekst, advokaten frembringer som led i sit opdrag, og som fx materialiseres i et juridisk responsum, en procedure eller et kontraktdokument, vil som udgangspunkt udgøre et litterært værk, der som sådant beskyttes af ophavsretslovens regler. Grænsen nedad går i alle tilfælde mod enkelte formuleringer mv., der alene på grund af deres omfang sjældent vil besidde den originalitet, der er nødvendig for at opnå ophavsretlig beskyttelse.

Det har tidligere været diskuteret, om juridiske tekster overhovedet skulle kunne henregnes til kategorien af litterære værker. Se herved *Mogens Koktvedgaard*: Lærebog i immaterialret (2005), s. 68, der kun vil tillade en sådan beskyttelse »under exceptionelle omstændigheder«. I overensstemmelse med denne antagelse har en dom fra Civilretten i Skanderborg nægtet ophavsretlig beskyttelse af en lejekontrakt, se hertil *J.M. Hvidtsted* i Advokaten 17/1990, s. 357 ff.

De synspunkter, der kan tale for ikke at retsbeskytte juridiske dokumenter, er ikke tvingende. En så markant begrænsning af ophavsretten, som det i givet fald vil være at nægte »juridiske« dokumenter ophavsretlig beskyttelse, vil i alle tilfælde være vanskelig at foretage og måtte derfor i givet fald kræve lovhjemmel. Der vil i givet fald være tale om at gøre indgreb i en eneret (der i øvrigt har hjemmel i lovens §§ 1-2). En sådan hjemmel er fx fastslået for andet retskildemateriale, jf. lovens § 9, stk. 1, hvorefter love, administrative forskrifter, retsafgørelser og lignende offentlige aktstykker ikke er genstand for ophavsret. Men den findes ikke at gælde generelt for juridiske dokumenter.

I et responsum fra 1985, se hertil *Eskil Trolle* i Advokaten 15/1985, s. 229 ff., har Advokatrådet udtalt, at individuelt udarbejdede advokatdokumenter, der ikke baserer sig på standardformuleringer, må anses beskyttede efter ophavsretsloven, se a.st., s. 231. Tilsvarende har den svenske Högsta domstolen i *NIR 1986.252* antaget, at et politisk manifest, der havde form af en overenskomst, som forfatteren foreslog som grundlag for et teater, nød værksbeskyttelse som »beskrivende fremstilling«. *Østre Landsrets dom af 1. marts 2006*, sag B-2823-05, der fandt, at nogle købsaftaler, som en advokat havde udgivet til brug for en lærebog om køb og salg af fast ejendom, i deres helhed hverken var beskyttet ophavsretligt som værker eller konkurrenceret-

ligt efter reglerne i MFL § 1 (i dag MFL § 3), reflekterer derfor ikke længere gældende ret. Se også *Jens Schovsbo m.fl.*: Lærebog i immaterialret (2021), s. 75 f., der til støtte for ikke at skærpe kravene til beskyttelse af juridiske dokumenter peger på, at det ophavsretlige originalitetskrav i dag er EU-harmoniseret.

At juridiske dokumenter, der fx er konciperet af en advokat, dermed som hovedregel skal kunne beskyttes ophavsretligt, betyder dog ikke, at advokater dermed har en vid adgang til at forbyde klienter eller andre at udnytte sådanne dokumenter, fx når klienten eller andre foretager eksemplarfremstilling, bearbejdning, spredning eller visning af dokumentet. For det første indebærer *ophavsretsloven* en række undtagelser fra den ophavsretlige eneret, der bl.a. har betydning for brugen af advokatdokumenter. Dernæst vil *aftale- og konkurrenceretlige* regler ofte afskære advokaten fra at vanskeliggøre sin klients udnyttelse af sådanne værker:

Udnyttelseshandlinger: For nogle udnyttelsesformer foreskriver ophavsretsloven, at en ophavsret ikke er til hinder for, at værket udnyttes som led i sagsbehandling mv. Således fremgår det af ophavsretslovens § 28, at det i forbindelse med retssager og sager i administrative nævn og lignende samt ved sagsbehandling inden for offentlige myndigheder og institutioner, som henhører under Folketinget, er tilladt – i det omfang, som betinges af formålet – at gengive det beskyttede værk. Bestemmelsen giver ligeledes adgang til at benytte faglitteratur, fotografier og dagbogsoptegnelser mv. gennem handlinger, der ellers ville være genstand af ophavsmandens eneret, se hertil *Peter Schønning*: Ophavsretsloven med kommentarer (2021), s. 439. Den må antages ligeledes at være anvendelig på voldgiftsretter, der udøver den samme dømmende eller administrative kompetence som en ret eller en myndighed.

Klientens anvendelse: Når det gælder klientens ophavsretlige beføjelser til *selv* at anvende (herunder kopiere og bearbejde) det dokument, advokaten har udarbejdet, må det antages, at klienten har en vid dispositionsadgang. Generelt må det antages, at klienten indtræder i de ophavsretlige beføjelser, der er nødvendige for, at klienten kan opnå den normale og forventede udnyttelse af advokatens arbejde, jf. princippet i *U 1978.901/2 H*, generelt herom *Jens Schovsbo, Morten Rosenmeier & Clement Salung Petersen*: Immaterialret (2021), s. 115 ff., og specielt om ophavsret i aftaler om konsulentrådgivning (dvs. uden for ansættelsesforhold) *Mads Bryde Andersen*: IT-retten (2005), afsnit 6.5.2. Klienten kan således uden videre trykke et oplag af kontrakten med henblik på brug over for sine kunder og

forretningsforbindelser, og han kan ligeledes uden advokatens samtykke indlægge den på sin hjemmeside, oversætte og i øvrigt bearbejde den uden at skulle spørge advokaten om tilladelse.

Klienten må med andre ord udnytte dokumentet, i det omfang det er nødvendigt, for at han kan drive sin virksomhed, uanset om dette indebærer andre ophavsretlige handlinger end dem, der var forudsat på konciperingstidspunktet. Det spiller i den forbindelse ingen rolle, at klienten gennem denne anvendelse i en vis forstand gør advokaten arbejdsløs, jf. tilsvarende *Erik Mohr Mersing* i Advokaten 19/1985, s. 300 f. Betragtningen er, at advokaten – i forholdet til klienten – bliver honoreret fuldt og helt for sin indsats med at koncipere dokumentet én gang.

Grænsen går der, hvor udnyttelseshandlingen skaber en direkte konkurrence med advokaten. Således må klienten ikke overdrage dokumentet til en anden advokat, der betjener et andet klientel, med henblik på at denne anden advokat udvikler et produkt, der konkurrerer med advokatens. Denne begrænsning har dog nok kun et snævert anvendelsesområde: Den »konkurrence«, der i givet fald skulle indebære en barriere for den anden advokats udnyttelse, vil oftest kun udspille sig inden for snævre fagområder mv.

Kollegers anvendelse: I den juridiske litteratur har det været diskuteret, i hvilket omfang en advokat vil kunne lade sig »inspirere« af det arbejde, en anden advokat har udført ved koncipering af et dokument. Ophavsretligt berører denne problemstilling grænsen mellem, hvad der er en *bearbejdelse*, jf. ophavsretslovens § 4, stk. 1, og hvad der er et nyt og *selvstændigt værk*, som er frembragt gennem inspiration, jf. lovens § 4, stk. 2. Er der tale om en bearbejdelse, kræves samtykke fra ophavsmanden, den oprindelige koncipist.

Idébeskyttelse: Når det gælder advokatens muligheder for at søge inspiration i sine kollegers juridiske tekster mv., er det vigtigt at sondre mellem den *regulering*, der følger af dokumentet, og den *formulering*, der manifesterer det. Ophavsretten indebærer ingen beskyttelse af de ideer mv., der er udtrykt i et litterært værk. Medmindre en sådan beskyttelse fremgår af andre regler (fx de regler om forretningshemmeligheder, der omtales i afsnit 15.5.2), er det åbenbart, at andre parter – og også andre advokater – frit kan benytte de ideer og løsningsmetoder, der er indeholdt i et dokument. Ligeledes må der formentlig antages at bestå en vidtgående ret til at citere enkelte klausuler fra dokumentet, jf. ophavsretslovens § 22.

> I det omfang man gør brug af citatretten, opstår i øvrigt et spørgsmål om, hvorledes den citerende skal kreditere kilden. Sådanne spørgsmål opstår også i øvrigt, idet det følger af ophavsretslovens § 3, stk. 1, at ophavsmanden har krav på at blive navngivet i overensstemmelse med, hvad god skik kræver, »såvel på eksemplarer af værket som når dette gøres tilgængeligt for almenheden«. En kreditering af kilden vil for det *første* være problematisk, når kilden (advokaten) slet ikke fremtræder i aftaledokumentet. Ofte foreligger dokumentet på hvidt papir eller på klientens brevpapir. Benyttes advokatens brevpapir, vil dette ofte angive advokatfirmaets og altså ikke advokatens navn. For det *andet* vil de fleste dokumenter være resultatet af en fælles indsats, hvor flere advokater under en forhandling har arbejdet sammen med henblik på det forhandlingsresultat, der sluttelig manifesterede sig i aftalen. Skal nogen krediteres, må det i givet fald være alle de involverede parter, hvis identitet typisk vil træde frem i teksten. Der er imidlertid ikke grundlag for at antage, at »god skik« kræver, at forfatteren af en juridisk tekst, som jo netop sjældent vil træde frem som ophavsmand over for omverdenen, krediteres. En juridisk tekst svarer i så henseende til et edb-program, hvor der heller ikke antages at bestå nogen god skik for kreditering af ophavsmanden, se hertil *Mads Bryde Andersen*: IT-retten (2005), afsnit 6.3.h.

I praksis forekommer det ofte, at advokater genbruger hinandens dokumenter. Det forhold, at spørgsmålet – så vidt vides – aldrig har givet anledning til retsskridt hverken ved domstolene (på grundlag af ophavsretlige regler) eller ved advokatmyndighederne (under anbringende af, at forholdet er blevet anset som stridende mod god advokatskik), *tyder* på, at denne praksis anses for tilladelig. Spørgsmålet blev drøftet i Advokaten i 1985, se herved indlæg af *Eskil Trolle* i 15/1985, s. 229 ff., *Mogens Koktvedgaard* i 15/1985, s. 232, *Niels Gangsted-Rasmussen* i 19/1985, s. 293, *Jes Folke* i 19/1985, s. 294 ff., *A. Vinding Kruse* i 19/1985, s. 297 ff., og *Erik Mohr Mersing* i 19/1985, s. 300 f.

Praksis kan imidlertid ændre sig hen imod en mere rettighedsorienteret praksis, hvorefter der alene citeres, og da med behørig angivelse af kilde mv. I en sag, hvor dette spørgsmål sættes på spidsen, vil det formentlig være afgørende, om kollegaens udnyttelse af advokatens dokumentværk har været utilbørlig, fx ved at indebære, at advokatens klient nu betjenes af kollegaen. Ligeledes kan det have betydning, om advokaten har søgt at klausulere dokumentet, fx ved at påføre det notits om ophavsret med angivelse af forbud mod videreudnyttelse uden tilladelse.

15.5.2. Forretningshemmeligheder

Den almindelige beskyttelse: I det omfang advokaten kommer i besiddelse af klientens forretningshemmeligheder, følger det ikke alene af strafferetlige regler og af reglerne om god advokatskik, men tillige af FHL § 4, jf. STRFL § 263, stk. 3, at advokaten skal værne om disse hemmeligheder. Herom henvises til redegørelsen i afsnit 9.3.2. Denne beskyttelse vil ofte være aktuel, når advokaten skal bistå med udnyttelse eller patentering af forretningshemmeligheder. I visse tilfælde anses selve den aftale, der ligger til grund for et erhvervsmæssigt samarbejde, som en forretningshemmelighed. Dette er fx tilfældet for så vidt angår visse aftaler om franchising, se hertil *Mads Bryde Andersen*: Enkelte transaktioner (2022), afsnit 8.1.c.

Advokatens rettigheder: Et principielt andet spørgsmål er, om advokaten bliver medindehaver af retten til en erhvervshemmelighed, der udvikles som led i klientsamarbejdet. Ikke alene mulighederne for at opnå patent på forretningskoncepter, men også værdien af at drive en virksomhed med effektive forretningsgange kan bibringe en sådan hemmelighed værdi, som ikke nødvendigvis er udtømt i og med de aktiviteter, virksomheden selv er involveret i.

Problemstillingen har grænseflader til spørgsmålet om advokatens ret til at overdebitere den bistand, der støtter sig på en særlig knowhow, han har udviklet for en anden klient, se herom s. 761 om »andengangsproblemstillinger«. I det omfang man antager, at advokaten lovligt kan udnytte en sådan knowhow, er det naturligt også at antage, at advokaten har en rimelig adgang til at beskytte denne knowhow i forholdet til klienten og dermed forhindre, at klienten gør brug af den. Herigennem kan advokaten bl.a. fastholde sit krav om en særlig vederlæggelse, som netop kan være berettiget i sådanne tilfælde, jf. diskussionen a.st.

Svaret på dette spørgsmål beror på, hvilken form for udnyttelse af forretningshemmeligheden der er tale om. I relation til det marked, virksomheden *befinder* sig i, eller som den kan forventes at bevæge sig ind i, må det antages, at advokaten ikke opnår nogen særlig adkomst til nye erhvervshemmeligheder, der oparbejdes som led i opdraget. I disse tilfælde vil det som regel ligge som en typeforudsætning for klientaftalen, at advokaten fuldt og helt arbejder i klientens interesse og ikke i sin egen.

Er der derimod tale om at udnytte rettigheder i sammenhænge, der er uafhængige af klientens aktiviteter og virksomhed, står advokaten friere i sin udnyttelsesadgang. Den eneste barriere, advokaten her må respektere, angår tavshedspligten. Advokaten må afstå fra at involvere sig i en udnyttelse, der – selv om det

måtte kræve betydelig fantasi – kan give omverdenen indtryk af, at hemmeligheden udspringer af et opdrag for den pågældende klient. Er der tale om genbrug af knowhow, der er bygget ind i aftaledokumenter, kan det derfor være nødvendigt for advokaten at foretage omskrivninger mv.

Medarbejderens stilling: En ansat advokat eller advokatfuldmægtig, der som led i sin ansættelse i et advokatfirma udarbejder juridiske dokumenter, der kan benyttes som paradigmaer mv., vil have ophavsretten til de værker og værkselementer, der manifesteres heri, men de ophavsretlige beføjelser hertil går over til advokatfirmaet og herfra, i kraft af klientaftalen, over til dettes klienter i overensstemmelse med de almindelige principper om ophavsrettens overgang i ansættelsesforhold, jf. afsnit 15.5.1 med omtalen af *U 1978.901/2 H*.

I forbindelse med sin fratræden har medarbejderen formentlig adgang til at medtage de pågældende dokumenter under respekt af den almindeligt gældende tavshedspligt. Heri ligger, at dokumenterne må anonymiseres, hvis de skal genanvendes. En genanvendelse kan dog ikke ske til skade for den tidligere arbejdsgiver, fx i forbindelse med den tidligere medarbejders etablering af en ny advokatvirksomhed, der konkurrerer direkte med den tidligere arbejdsgiver. I særlige tilfælde kan det tænkes, at dokumenterne manifesterer forretningshemmeligheder, som arbejdsgiveren eller klienten råder over. Er det tilfældet, vil medarbejderen helt være afskåret fra at genanvende dem.

15.5.3. Patentrettigheder

I de tilfælde, hvor advokaten indgår i et innovativt projektsamarbejde med sin klient, jf. herved den generelle beskrivelse i afsnit 1.3.5, vil det kunne tænkes, at han har ydet en sådan bistand til udviklingen af en ny opfindelse, at det kan være aktuelt at skulle give ham en medandel af de patentrettigheder, der opnås over denne opfindelse. Om de nærmere betingelser herfor henvises til den patentretlige litteratur, se herved *Jens Schovsbo, Morten Rosenmeier & Clement Salung Petersen*: Immaterialret (2021), s. 319 f. I nyere tid er problemstillingen blevet forstærket ved, at man i moderne patentret udsteder patenter på forretningsmetoder og andre fremgangsmåder, der også kan involvere juridisk og forretningsmæssig knowhow.

Der vil i almindelighed ikke være advokatretlige betænkeligheder ved at tildele advokaten en sådan andel af en patentretlig eneret. Men ved at optræde som rettighedshaver i mulig konkurrence med andre opfindere vil advokaten placere

sig i en interessekonflikt, som vil kunne gøre det vanskeligt for ham at videreføre andre dele af det projektarbejde, der udgjorde hans opdrag for klienten. Advokaten vil have en særlig forpligtelse til at foregribe denne situation. Flere løsninger kan tænkes. Én mulighed er, at advokaten på forhånd giver afkald på rettigheder. En anden kan bestå i at fastslå en sikker fordeling af rettigheder. En tredje mulighed er, at advokaten udtræder af den del af opdraget, der har at gøre med rettighederne, og lader en anden advokat håndtere disse spørgsmål.

KAPITEL 16

Klientaftalen

16.1. Almindelige spørgsmål

16.1.1. Aftalens betydning

Som anført i afsnit 3.7.1 er klientaftalen den aftale mellem advokaten og klienten, der afgrænser advokatens opdrag og – i det omfang opdraget ydes mod betaling – foreskriver vilkårene for betaling. En sådan regulering af parternes retsforhold er af flere grunde hensigtsmæssig. Den skaber gennemsigtighed og forudberegnelighed om rammerne for opdragets udførelse og giver dermed grundlag for en gensidig tillid i klientforholdet.

Et advokatopdrag kan sagtens etableres og aftalereguleres, uden at klienten yder betaling til advokaten. Opdrag, der præsteres *pro bono*, må behandles som ethvert andet opdrag, bl.a. i henseende til interessekonflikter, pris- og opdragsbekræftelse og ansvar. Som anført i afsnit 4.3.1 er en advokat, der yder vederlagsfri rådgivning *uden* at træde frem med sin titel, hverken over for klienten eller modparten, ikke bundet af de professionsetiske regler, der udspringer af RPL§ 126, stk. 1.

Der foreligger også et aftalebaseret advokatopdrag, når en tredjepart betaler advokatens honorar for klienten. Som også uddybet i afsnit 13.2.1 spiller aftalen mellem advokat og klient (eller rettere, de aftaler mellem advokat og klient, der løbende indgås i forbindelse med opdragets udførelse) en central rolle for den nærmere fastlæggelse af advokatens pligter i opdraget.

16.1.2. Etableringsformer

Udtrykkelige opdrag: Aftaler om advokatopdrag vil normalt blive indgået udtrykkeligt. Advokaten har som den (juridisk) sagkyndige part pligt til at sikre klarhed om opdragets omfang og retsvirkninger. Dette krav fører almindeligvis til, at advokaten udarbejder en skriftlig bekræftelse af opdraget i form af et antagelsesbrev (*letter of engagement*), se nærmere hertil i afsnit 16.1.5 om reglerne i AER kap. 7 og 8. I mange erhvervsmæssige opdrag indgår parterne en separat klientaftale. Aftalen kan også bestå i, at klienten udstyrer advokaten med en fuldmagt, men også her påhviler det advokaten at sikre klarhed over rækkevidden, jf. *ANK af 29. september* 2021, sagsnr. 2020-3266, hvor en arvings fuldmagt til advokatrepræsentation under et privat skifte af et dødsbo ikke fandtes at omfatte repræsentation, efter at boet som insolvent var overgået til behandling ved bobestyrer.

Passivitet: Stiltiende indgåelse af klientaftalen kan forekomme, hvor klienten henvender sig til advokaten på en måde, der giver klienten berettiget grund til at tro, at advokaten vil påtage sig opdraget, selv om nogen udtrykkelig aftale herom ikke foreligger. Klienten henvender sig fx i advokatens reception medbringende bilag (stævning mv.) til et forestående retsmøde. Hvis ikke advokaten i denne situation klart afslår at repræsentere klienten, men tilmed tager imod papirerne, kan der være frembragt en sådan formodning om repræsentation hos klienten, at der i relation til *denne indledende del* af opdraget, som vurderingen af sagens bæredygtighed udgør, må siges at være etableret en klientaftale. Dette opdrag må dog i så fald formodes ikke at strække sig længere end den pågældende opgave.

I *U 2010.387 V* fandt landsretten – modsat byretten – at en advokat, der havde modtaget en e-mail, hvori sælger og køber af en fast ejendom gav udtryk for et ønske om, at hun »skulle repræsentere begge parter«, hermed havde påtaget sig et opdrag for begge, hvilket hun (på sagens daværende stade) kunne gøre uden at handle i strid med god advokatskik. Da hun ikke under senere korrespondance og møder havde taget afstand herfra, måtte hun anses for at repræsentere begge parter. I det hele taget må det påhvile den advokat, som ønsker kun at repræsentere en af flere klienter, der henvender sig sammen, »klart og utvetydigt«, jf. *ANK af 25. november 2020*, sagsnr. 2020-1736, at oplyse repræsentationsforholdene, og herunder at opfordre den, som advokaten ikke vil/kan repræsentere, til at søge egen bistand. Dette bør ske på en måde, som sætter advokaten i stand til efterfølgende at dokumentere forløbet, det vil i praksis sige skriftligt, herunder ved e-mail. I *U 2012.2503 Ø* fandt hverken by- eller landsretten dog grundlag for at forkaste en forklaring fra en advokat, der repræsenterede køberen af en landbrugsejendom, om, at han mundtligt havde opfordret sælgeren til at søge egen bistand. I *Vestre Landsrets dom af 13. januar*

2016, sag B-195-15, fandt såvel Advokatnævnet (*ANK af 24. juni 2013*, sagsnr. 2012-1202) som by- og landsretten, at der var etableret et opdrag, ved at en entreprenør efter anmodning havde sendt en længere e-mail med bilag, for hvis modtagelse en advokatfuldmægtig kvitterede med oplysning om, at der ville blive oprettet en sag, når han havde læst og vurderet materialet. Et konflikttjek viste, at advokatfirmaet ikke kunne påtage sig sagen, hvilket blev meddelt entreprenøren, ligesom den modtagne e-mail med bilag blev slettet. Advokaten var herefter uberettiget til at påtage sig sagen for entreprenørens modpart, der i forvejen var klient i firmaet, og dennes forsikringsmægler.

RPL § 266: En særlig regel om repræsentation ved *negotiorum gestio* følger af RPL § 266. Hvis en advokat (eller en anden, der er berettiget til at møde for en part) erklærer at ville varetage partens sag og forpligte sig til at tilvejebringe dennes billigelse, og ingen anden giver møde for parten, kan han opnå ret hertil ved rettens beslutning. Bestemmelsen sigter mod tilfælde, hvor en kollega eller et familiemedlem tilfældigvis opdager, at parten ikke er repræsenteret under omstændigheder, hvor det ligger klart, at den pågældende har en interesse i at lade sig repræsentere. Retten kan træffe beslutning herom, når dette kan ske uden væsentlig ulempe. Er repræsentationen forbundet med risiko for tab for modparten (typisk i form af forspildte sagsomkostninger, der ikke kan forventes dækket), kan retten betinge den af, at der stilles sikkerhed. Dette kan fx ske ved, at den mødende advokat indestår for at ville dække de påløbne omkostninger. Den mødende skal da inden næste retsmøde eller inden en anden af retten bestemt frist skaffe partens godkendelse af hans handlinger. Gør han ikke det, afvises han. Han skal da godtgøre modparten de omkostninger, der har været forbundet med retsmøderne, såvel som muligt tab ved sagens forhaling.

16.1.3. Aftalefriheden

Udgangspunktet: Den klassiske opfattelse af advokaten som en uafhængig yder af en liberal tjeneste begrunder det almindelige *udgangspunkt*, at aftalen mellem advokaten og klienten indgås under fuld aftalefrihed, se afsnit 3.7.1. Heraf følger dels, at klientaftalen kan bibringes det indhold, parterne *ønsker* (med respekt for de begrænsninger, der følger af retssystemets almindelige regler samt generalklausulen i RPL § 126, stk. 1), dels at advokaten kan *afvise* at påtage sig en sag (og indgå de hermed forbundne aftaler), hvis ikke han ønsker dette.

Der må fx være fri adgang til at indgå en velbegrundet og gennemsigtig aftale, der definerer, hvornår advokaten har opfyldt sin pligt i medfør af § 126, stk. 1,

sidste pkt., til at fremme sagen med »fornøden hurtighed«, fx i form af et vilkår om en bestemt deadline for præstation af advokatens ydelse. Det samme gælder aftalens vilkår om honorering, der inden for visse rammer (se nærmere herom i afsnit 19.1.2) vil påvirke rimelighedsvurderingen ifølge RPL § 126, stk. 2. Også aftaler, der afgrænser, om der består en interessekonflikt, kan være gyldig, jf. nærmere afsnit 10.2.4. Lige så klart er det, at den gennemsigtighed og forudsigelighed, der ligger i en aftaleregulering, kan legitimere en adfærd, som uden aftale ville være pligtstridig. Et fjerde eksempel er aftaler om den erstatningsretlige regulering af advokatens professionsansvar, jf. herom nærmere i afsnit 21.2.2 og 21.6.3.

Derimod kan man ikke indgå aftaler, som sætter bredere advokatpligter ud af kraft helt eller delvis. Se fx *U 2003.307 H*, der tilmed anså det som en grov tilsidesættelse af reglerne om god advokatskik, at en advokat havde fået sin klient til at underskrive en erklæring om, at nogle betroede midler ikke skulle betragtes som klientkontomidler.

Et tilsagn fra klienten vil normalt også afgrænse, hvilke oplysninger der skal anses som fortrolige. Tilsagnet må dog være meddelt under omstændigheder, hvor klienten har haft reel mulighed for at overskue dets konsekvenser. Se herved *ANK af 11. april 2003* (Advokaten 6/2003, Kendelser, s. 9, omtalt s. 308 f.) om et samarbejde mellem EDC Mæglerne A/S, en advokat og et advokatselskab, der fandtes stridende mod god advokatskik, fordi de medvirkende advokater på forhånd havde afgivet et tilsagn til EDC om udlevering af *fortrolige oplysninger* og dokumenter.

Uopsigelighed: I konsekvens heraf vil det være i strid med god advokatskik at lade klienten indgå uopsigelige aftaler om advokatopdrag og at afgive uigenkaldelige fuldmagter. Sådanne aftaler anses for at være i strid med de principper om advokatens uafhængighed, der er redegjort for i afsnit 16.2.9 med henvisning til *ANK af 22. januar 2002*, trykt i Advokaten 6/2002, Kendelser, s. 1. Også i forbindelse med deres anvendelse fortolkes sådanne fuldmagter indskrænkende, se fx *U 1991.884/2 ØLK* (skiftefuldmagt) og *U 1988.877 H* (fuldmagt til at råde over byggekonto).

Kontraheringspligt? Uden for de helt særlige, og lovhjemlede, tilfælde, hvor advokaten kan beskikket til at udføre en sag (hvilket da ikke indebærer et aftalebaseret opdrag), er advokater ikke undergivet *kontraheringspligt*. Advokaten behøver heller ikke begrunde, hvorfor han ikke ønsker at påtage sig en sag. En sådan be-

grundelsespligt er hverken angivet i AER eller i anden regulering, og den ville – alt efter sin udformning – kunne risikere at føre til kompromittering af klientoplysninger.

Modifikationer: De begrænsninger i advokatens aftalefrihed, der følger af generalklausulen om god advokatskik i RPL § 126, stk. 1, indfører derimod en form for præceptivitet i forholdet mellem advokaten og klienten: Der er pligter, en advokat ikke ved aftale kan pålægge en klient, og rettigheder, han ikke kan betinge sig, hvad enten aftale herom er indgået forudgående eller efterfølgende. Denne modifikation i aftalefriheden bæres af hensynet til standens anseelse, ikke til parternes (advokatens og klientens) umiddelbare og måske kortsigtede interesser. Som anført s. 186 ligger det dog omvendt klart, at en aftale efter omstændighederne kan bringe et forhold, som ligger på kanten af det tilladelige, inden for god skik-kravet.

Gennemførelsen af direktiv 2006/123/EF om tjenesteydelser i det indre marked ved lov nr. 384 af 25. maj 2009 medførte nogle ganske omfattende pligter for en advokat til at give klienten en *bekræftelse* af, at advokaten har påtaget sig et nærmere beskrevet opdrag, og at give oplysning om de *omkostninger*, som klienten må påregne herved. Se herom afsnit 16.1.5.

Ansvarsfraskrivelse: Ifølge AER art. 5 må en advokat ikke påtage sig en opgave, til hvis udførelse advokaten savner fornøden kompetence, »medmindre advokaten efter aftale med klienten sikrer sig tilstrækkelig kvalificeret bistand til udførelse af sagen«. Heri ligger forudsætningsvis, at parterne ved aftale kan foretage betydelige tilpasninger til de udfyldende regler om kravene til opdraget, ligesom der ved aftale kan fastlægges nærmere regler om honorering, så længe man ikke overskrider den rimelighedsstandard, der følger af RPL § 126, stk. 2.

Ansvarsbegrænsning: Som nærmere uddybet i afsnit 21.6.3 er det muligt at indgå aftale, hvorved advokatens erstatningsretlige ansvar begrænses beløbsmæssigt. Der henvises herom til dette afsnit.

16.1.4. Forhandlingsforløbet

Klientens henvendelse: Som udgangspunkt vil klientens henvendelse til advokaten forme sig som en invitation til en forhandling om et muligt advokatopdrag. Om-

fanget af opdraget vil da først blive bestemt, når advokaten har haft lejlighed til at sætte sig ind i sagen, og ofte også når han har rådgivet om sagen. Heri ligger en *interessekollision*, eftersom advokatens rådgivning om sagens nærmere omfang samtidig rummer et element af *markedsføring*: Jo større sagen bliver, desto mere vil den kunne indbringe. Denne kollision er dog så indgroet i enhver form for rådgivning (og tilsvarende så erkendt af den typiske klient), at den normalt ikke anses for problematisk.

Tilbud: Advokaten kan på forhånd have afgivet et *tilbud* om sin rådgivning, som klienten herefter accepterer. Dette kan forekomme, når der er tale om en standardpræget ydelse, som fx en ejendomshandel, eller i forbindelse med en udbudsprocedure, der fx baseres på en forudgående *beauty contest*. I tilbuddet bør opdraget præciseres med samme detaljeringsgrad som i den endelige aftale, eftersom klientens accept heraf vil være aftaleskabende.

Selv om en advokat på forhånd har markeret, hvilken pris opdraget udbydes til, må sådanne prisangivelser til omverdenen som udgangspunkt betragtes som *opfordringer* og ikke som tilbud. Den kommende klients indforståelse med disse prisangivelser etablerer altså ikke noget opdrag. Skulle man antage, at der opstod et opdrag i kraft af en sådan »accept«, ville advokaten kunne blive presset ind i et uønsket opdrag, som måske tilmed ville skabe en interessekonflikt over for eksisterende klienter. Sådanne prisoplysninger må derfor forstås med den reservation, at advokaten altid vil kunne afvise at skulle repræsentere potentielle klienter, som vil give anledning til sådanne konflikter. I »tilbuddet« til omverdenen ligger derimod et tilsagn om, at det vederlag, der i givet fald skal betales (hvis aftale om opdraget indgås), ikke står til diskussion.

Inden parternes enighed besegles med indgåelse af klientaftalen, vil hver af parterne typisk have gennemført en forudgående prøvelse, som ikke alene har begrundet deres valg af aftalepart og -vilkår, men som også indirekte får betydning for deres efterfølgende retsstilling.

Klientens forarbejde: Fra klientens side vil der være gennemført en *screening* af advokaten, der ofte vil bygge på advokatens markedsføringsmateriale (fx præsenteret på dennes hjemmeside). Oplysningerne heri om pris og kvalitet mv. kan dette efter omstændighederne anvendes som udfyldende retsgrundlag, i det omfang det giver tredjemand (klienten, kunden) bedre rettigheder end ellers. I vurderingen af, hvilken retsvirkning et sådant materiale må tillægges, kan man skele til de

principper, der gælder om vedtagelse af standardaftaler, se nærmere hertil *Mads Bryde Andersen*: Grundlæggende aftaleret (2021), afsnit 5.5.3.

Er advokatopdraget etableret i kraft af en *henvisning* fra en anden advokat, som allerede har udført en del af opdraget for klienten, vil afgrænsningen i dette tidligere opdrag naturligt danne udgangspunkt for afgrænsningen af det nye opdrag. Det er imidlertid væsentligt at bemærke, at der etableres et nyt advokatopdrag med den nye advokat, som jo vil have behov for at foretage sit konflikttjek og ikke nødvendigvis stiller samme vilkår for opdraget som den tidligere advokat.

Dette udgangspunkt kan dog modificeres ved aftale mellem den nye og tidligere advokat. Heri kan det fx være bestemt, at den nye advokat påtager sig opdraget på samme vilkår som den tidligere. Aftalen bør ligeledes etablere en klar kompetencefordeling mellem den nye og den tidligere advokat, så der ikke opstår tvivl om, hvilken af de to advokater der skal træffe de dispositioner, der udmønter opdraget.

Beauty contests: Det er ikke ualmindeligt, at store klienter, der søger omfattende advokatbistand i et tæt projektpræget samarbejde, gennemfører en såkaldt *beauty contest* forud for deres beslutning om at tilknytte en advokat. I en sådan proces indkaldes det potentielle advokatfirma, i konkurrence med andre, til møder, hvor advokaterne præsenterer sig selv og deres firmaer. De spørgsmål, der kan stilles ved sådanne undersøgelser, begrænser sig ikke til klassiske aftaletemaer som kvalitet og pris, men kan også indbefatte forhold, som kun har en indirekte betydning for kvaliteten af det ydede arbejde: Indretningen og sikkerheden af it-systemer, medarbejderrekruttering og udskiftningshyppighed, diversitet i medarbejderskaren, etiske holdninger til interessekonflikter og *pro bono*-sagsførelse.

Klientaftaler via mellemled: I visse tilfælde skal klientaftalen godkendes af en tredjepart, fx et forsikringsselskab, der har påtaget sig en *retshjælpsforsikring*, eller en organisation, der optræder som *mandatar* for selve parten. I disse tilfælde er det vigtigt at fastslå partsrelationerne: Klienten er i begge tilfælde fortsat part i sagen, og advokaten er antaget af denne på de vilkår, der i øvrigt kan udledes af opdraget. At advokaten søger dækning for salæret fra klientens retshjælpsforsikring eller i kraft af sit faste klientforhold til organisationen, indebærer efter omstændighederne en begrænsning i advokatens ret til at oppebære betaling fra klienten. Som anført i afsnit 19.5.9 forbyder RPL § 334, stk. 5, den beskikkede advokat at modtage salær eller godtgørelse ud over de beløb, der er fastsat af

retten. Et tilsvarende salærforbud følger af de almindelige vilkår for retshjælpsforsikringer, se hertil s. 223.

At der består en relation, hvor salæret betales af en tredjepart, indebærer ikke, at advokaten nu har to klienter (selve klienten og forsikringsselskabet). I sådanne opdrag har advokaten derimod pligt til dels at sikre sig, at klienten ikke pålægges uventede omkostninger over for forsikringsselskabet, dels – som led i opdraget – at føre korrespondancen med forsikringsselskabet. Ifølge AER art. 22, sidste pkt., skal advokaten i disse tilfælde orientere klienten om principperne for fastsættelse af vederlaget og om de mulige konsekvenser for ham. Dette gælder, uanset at vederlaget i sidste ende måtte blive udredt af en retshjælpsforsikring eller statskassen, jf. *ANK af 19. september 2016*, sagsnr. 2016-1076.

Advokatens forarbejde: Opdraget vil typisk blive indgået efter et indledende forarbejde. Dette forarbejde retter sig mod navnlig to spørgsmål:

Det første spørgsmål angår de etiske og kommercielle overvejelser, om klienten er en person eller en virksomhed, som advokaten ønsker at blive sat i forbindelse med, og om advokaten overhovedet ser noget perspektiv i at bistå i sagen. En stillingtagen hertil forudsætter bl.a. kendskab til klienten og den personkreds, der står bag, og det mulige opdrag, holdt op imod det værdigrundlag, som advokatfirmaet har signaleret at bekende sig til.

Det andet spørgsmål angår, om advokaten i givet fald har mulighed til at påtage sig opdraget, eller om han er afskåret herfra pga. en *interessekonflikt*.

Det kan kræve et stort forarbejde at afklare risikoen for, at der består en interessekonflikt mellem den nye klient og eksisterende klienter eller andre (herunder medarbejdere), der i kraft af ansættelsesforhold eller partnerskab må identificeres med advokaten. Hvor indgående denne undersøgelse skal være, er vanskeligt at fastslå. AER art. 7 henviser blot til, at advokaten ved modtagelsen af ethvert nyt opdrag »i rimeligt omfang« skal sikre sig mod, at der senere kan opstå tvivl om advokatens iagttagelse af bestemmelserne om interessekonflikter. Se nærmere afsnit 10.5.1.

Intern screening: Som AER art. 7 er formuleret, er der i et vist omfang tale om at udføre det muliges kunst. Dette kan være lettere sagt end gjort, og der er ingen fast praksis for, hvorledes denne screening gennemføres. Advokatfirmaer af blot nogen størrelse har opbygget særlige *databasesystemer*, som ved hjælp af automatiske rutiner afsøger personrelationer mv. Metoden kan være nødvendig i et firma, hvis størrelse gør det umuligt for alle at kende alle, men hvis ikke der håndhæves

en vis datadisciplin i de pågældende systemer, har den sine begrænsninger. Dertil kommer, at mange af de relationer, der kan fremkalde en interessekonflikt, udspringer af personrelationer, der ikke nødvendigvis vil fremgå af en sådan database, fx navnet på ledende medarbejdere, samlevende, familiemedlemmer eller personer, som pga. personlige sym- og antipatier af andre grunde befinder sig i en problematisk relation til klienten. At skulle forlange af alle medarbejdere og partnere i et advokatfirma, at de på forhånd indberettede navnene på sådanne personer i deres omgangskreds og i omgangskredsen omkring deres klienter, ville ikke være muligt og derfor savne mening.

Derfor kombineres den automatiske screening ofte med en procedure, hvorefter advokatfirmaet supplerer den databaserede afdækning med en personlig clearing. Dette kan fx ske ved, at navnet på den nye klient (med hertil hørende nøglepersoner) rundsendes pr. e-mail til samtlige medarbejdere med henblik på, at disse inden for en frist indberetter mulige interessekonflikter.

Klientvurderingen: Antages opdraget, opstår dernæst et spørgsmål om, hvilket *grundlag* rådgivningen skal ydes på. Advokaten har pligt til inden sin rådgivning at sikre sig et sådant kendskab til klienten og dennes erfaring, indsigt og økonomiske formåen, at rådgivningen lægges på et kompleksitetsniveau og inden for en økonomisk margin, der matcher klientens forventninger. Må advokaten indse, at klienten ikke er i stand til at forstå rækkevidden af en rådgivning, kan det overvejes, om der skal inddrages en bisidder i rådgivningen, fx et familiemedlem.

Tilsidesættelse af afdækningspligten: En advokat, der undlader at sikre sig, at han rent faktisk kan gennemføre opdraget (fx ved ikke at afdække en interessekonflikt, som kunne og burde være opdaget), vil ikke alene kunne ifalde *disciplinære sanktioner* for tilsidesættelse af den afklaringspligt, der er udtrykt i AER art. 7. Han vil dernæst kunne miste – eller i hvert fald få begrænset – sit krav på *salær* for det arbejde, der er udført frem til det tidspunkt, hvor han må udtræde på grund af interessekonflikten, jf. nærmere afsnit 19.6.1. Om advokaten i tillæg hertil kan blive *erstatningspligtig* for det arbejde (fx tabt arbejdsfortjeneste, rejseomkostninger samt omkostninger til andre eksterne bistandsydere), der er medgået frem til udtrædelsestidspunktet, beror på sagens nærmere omstændigheder, herunder karakteren af dette ekstraarbejde og grovheden af den forsømmelse, der førte til den manglende afdækning af interessekonflikten. Se nærmere hertil afsnit 21.5.1 om ekspeditionsfejl.

16.1.5. Bekræftelsen af opdraget

Det gælder for advokatopdrag som for andre aftaler om levering af varer eller tjenesteydelser, at klarhed i parternes aftale bidrager til at reducere risikoen for konflikter. Som den juridiske bistandsyder i aftaleforholdet har advokaten en særlig pligt til at sikre klienten mod sådanne konflikter, der ved selve deres fremkomst ofte vil vanskeliggøre tillidsforholdet mellem advokat og klient. Derfor anses det som en advokatetisk pligt for advokaten at sikre indholdet af parternes aftale.

Den advokatretlige pligt til inden opdragets antagelse at tilvejebringe disse oplysninger er udbygget med gennemførelsen af direktiv om tjenesteydelser i det indre marked, nr. 2006/123/EF, i dansk ret ved lov nr. 384 af 25. maj 2009 om tjenesteydelser i det indre marked og den hertil hørende bekendtgørelse nr. 1372 af 16. december 2009. Oplysningspligter fremgår endvidere af MFL §§ 6 og 13, forbrugeraftalelovens §§ 8 og 17 samt forbrugerklagelovens §§ 4 og 5. Disse regler er, for så vidt angår oplysning om den enkelte aftale afspejlet i AER kap. 7 (om erhvervsklienter) og kap. 8 (om forbrugerklienter). Reglerne er omtalt af *Lise Ravnkilde* i Advokaten 7/2014, s. 36 f.

Reglerne herom tager sigte på perioden frem til opdragets antagelse. En overholdelse af disse pligter fritager ikke advokaten fra at redegøre for det udførte arbejde, når bistanden efterfølgende faktureres.

En væsentlig begrundelse for disse regler er at sikre gennemsigtighed om advokatopdraget, jf. nærmere afsnit 12.1.4 om transparenshensynet. Uden en forudgående afklaring af, hvordan advokatens bistand skal honoreres, må de almindelige obligationsretlige regler finde anvendelse, jf. nærmere afsnit 19.1.2 og 19.2.

Af AER art. 22 fremgår, at advokaten, uanset om klienten er erhvervsdrivende eller forbruger, af egen drift skal oplyse klienten om eksisterende muligheder for offentlig eller forsikringsdækket retshjælp. Skal advokatens honorar udredes foreløbigt eller endeligt af det offentlige eller af et forsikringsselskab, fremgår det af bestemmelsen, at advokaten, når han påtager sig opgaven, skal orientere sin klient om principperne for fastsættelse af honoraret og om de mulige konsekvenser for klienten.

Denne oplysningspligt omfatter fx oplysning om en retshjælpsforsikrings maksimale dækning og størrelsen af en eventuel selvrisiko, jf. *Københavns Byrets dom af 28. oktober 2019*, sagsnr. BS-16939/20219, der stadfæstede *ANK af 19. marts 2019*, sagsnr. 2018-2560. Er der meddelt klienten fri proces, skal advokaten også oplyse, hvilke arbejdsopgaver denne dækker, henholdsvis ikke dækker, jf. *ANK af 28. september 2021*, sagsnr. 2021-162. Også muligheden for, at klienten efter RPL

§ 332, stk. 2, afkræves sagsomkostninger (som det fx skete i *U 2016.3503 V*), skal oplyses.

Videre følger det af RPL § 325, stk. 1, at dækning via en retshjælpsforsikring går forud for dækning fra det offentlige via reglerne om fri proces. Uanset at advokaten principielt kan indgive parallelle ansøgninger om dækning, har *Vestre Landsrets dom af 10. december 2015* (der stadfæstede *ANK af 18. december 2013*, sagsnr. 2012-1345) og *Retten i Horsens' dom af 9. oktober 2014*, sag BS 150-41/2014, fastslået, at advokaten er berettiget til at vente med at søge fri proces, til spørgsmålet om dækning via retshjælpsforsikringen er afklaret.

Særligt om erhvervsklienter: AER art. 27, stk. 1, pålægger advokaten i forbindelse med aftalen om ydelse af bistand af egen drift og på klar og entydig måde at give klienten oplysning om de vigtigste elementer i den påregnede bistand, medmindre dette allerede fremgår af sammenhængen (hvilket fx kan tænkes, hvis advokaten tidligere har udført tilsvarende opgaver for klienten). Hvor det ikke er muligt at oplyse et fast vederlag, skal advokaten på klientens anmodning enten angive den *måde*, hvorpå vederlaget vil blive beregnet, eller give et begrundet *overslag*, jf. art. 27, stk. 2. Advokaten skal endvidere oplyse om de omkostninger, der vil være forbundet med hans bistand, dvs. fx forventede *udlæg*, herunder afgifter til det offentlige.

Den klient, der ønsker vejledning om, hvilke omkostninger opdraget vil medføre, må som udgangspunkt selv anmode herom. I mange tilfælde fører dette til en detaljeret aftaleregulering. I en sådan aftale vil man ofte angive, hvilken type juridisk (eller forretningsmæssig) *problemstilling* der er tale om, og hvilke eventuelle *modparter* der er inde i billedet. Hvis opdraget er sagligt begrænset, fx således at advokaten alene forpligter sig til at rådgive om nogle aspekter af sagsforholdet, men ikke om andre, bør dette ligeledes angives. Se i øvrigt nærmere om klientaftalens vilkår i afsnit 16.2.

En særlig rolle af betydning for klientens omkostningsforventninger spiller de oplysninger, som advokatfirmaet har angivet på sin hjemmeside. I *ANK af 31. oktober 2013*, sagsnr. 2012-2873, antog Advokatnævnet, at en advokats oplysninger på sin hjemmeside om timesatser » – uanset at der ikke er tale om formelle prisoplysninger – giver klienter en forventning om, at bistand afregnes efter medgået tid og til salærtakster inden for det spektrum, der er angivet på hjemmesiden«. Advokatens salær blev derfor nedsat til det beløb, som svarede til den anvendte tid, uanset at sagens udfald efter almindelige salærparametre utvivlsomt kunne have begrundet en forhøjelse i forhold hertil.

Særligt om forbrugerklienter: Det følger af AER art. 30, at advokaten i forbindelse med indgåelsen af aftalen om bistand til en forbruger af egen drift og på klar og entydig måde skriftligt og direkte til klienten skal oplyse klienten om de vigtigste elementer i den påregnede bistand, om fastsættelsen af honoraret, jf. AER art. 32, og om de omkostninger, der vil være forbundet med bistanden. Kravet om, at oplysningerne skal gives skriftligt, skal tages bogstaveligt, jf. *ANK af 26. oktober 2021*, sagsnr. 2020-3913, hvor nævnet lagde til grund, at advokaten havde givet mundtlig prisoplysning, men ikke desto mindre pålagde en bøde, da advokaten ikke havde meddelt oplysningerne skriftligt. Hvis bistanden ydes til et fast honorar, skal dette oplyses.

Hvis det ikke er muligt på forhånd at beregne honorarets størrelse, skal advokaten enten angive den måde, hvorpå honoraret vil blive beregnet, eller give et begrundet overslag. Denne pligt fremgår af AER art. 32, 2. pkt. Af MFL § 6, stk. 2, nr. 6, fremgår det dernæst, at beløb skal oplyses inklusive moms. Dette krav er gentaget i AER art. 32, sidste pkt. En tilsidesættelse af denne markedsføringsretlige pligt er også en tilsidesættelse af god advokatskik, jf. fx *ANK af 11. september 2014*, sagsnr. 2013-3282. I sagen godkendte nævnets flertal på 10 medlemmer dog det opkrævede honorar, idet de bl.a. lagde vægt på, at parterne var enige om, at den oplyste timepris var ekskl. moms. Nævnets mindretal på 3 fandt, at advokaten kun var berettiget til den oplyste timepris (og således selv måtte afholde momsen heraf).

Om klienten er forbruger, afhænger af, om han i den givne situation optræder inden for sit erhverv eller ej. Denne afgrænsning kan her som andetsteds i forbrugerretten give anledning til tvivl. I *ANK af 9. december 2013*, sagsnr. 2012-463, ansås et forældrepar, der søgte bistand til et forældrekøb af en ejerlejlighed, som forbrugere, uanset at købet skulle foregå gennem virksomhedsskatteordningen. Tilsvarende har en advokat, der får berigtiget sit køb eller salg af sin bolig af en kollega i advokatfirmaet, status som forbruger.

Ved *Retten i Aarhus' dom af 27. juni 2014*, sag BS 12-1674/2013, blev *ANK af 1. juli 2013*, sagsnr. 2011-4711, stadfæstet. En klient søgte advokatbistand til at få eftergivet en betydelig skattegæld, der hidrørte fra en vognmandsvirksomhed, der var ophørt i 2002. Da advokatens rådgivning ikke blev anvendt »i eller for en erhvervsvirksomhed«, måtte klienten (der ved henvendelsen til advokaten havde været førtidspensionist i ca. 10 år) anses som forbruger. Den klient, der henvender sig om bistand i forbindelse med en ønsket etablering af selvstændig virksomhed, vil i almindelighed blive anset som erhvervsdrivende, jf. således *ANK af 19. februar 2013*, sagsnr. 2011-2893 (om opstart af vognmandsforretning), og (med dissens) *ANK af 28. marts 2012*, sagsnr. 2010-634 (om afslag på bevilling som taxivognmand).

Det er uden betydning for advokatens pligt til at give prisoplysning, at der består et særligt forhold mellem ham og klienten, jf. *ANK af 28. februar 2019*, sagsnr. 2018-1697, hvor advokatens klienter hovedsagelig var familie, venner og bekendte.

Undertiden modtager advokaten et opdrag fra en anden end klienten, fx ved skifterettens udlevering af et dødsbo til bobestyrer- eller eksekutorbehandling. I sådanne tilfælde – hvor arvingerne ikke er beskyttet af AER kap. 8 – bestemmer dødsboskiftelovens § 47, stk. 2, at bobehandleren på det første bomøde skal give arvingerne oplysninger, der svarer til dem, der er anført i AER art. 30. I et privatskiftet dødsbo er advokaten derimod omfattet af AER kap. 8. En advokat, der får udleveret et bo til behandling af et andet lands domstole, har ikke pligt til at give arvingerne prisoplysning, jf. *ANK af 30. juni 2021*, sagsnr. 2019-2480.

Pligten til at give prisoplysninger påhviler den advokat, der indgår aftalen om at yde bistand. En advokat, der overtager en sag fra en anden advokat, kan ikke gå ud fra, at den første advokat har givet den nødvendige og tilstrækkelige oplysning, jf. *Retten i Hillerøds dom af 1. juli 2020*, sag BS-47852/2019, der stadfæstede *ANK af 26. september 2019*, sagsnr. 2018-1884. Dette må gælde, uanset hvilken forbindelse der er mellem advokaterne. Den nævnte dom angik et kædesamarbejde, hvor klienten skiftede til et andet firma inden for kæden. Tilsvarende må gælde, hvis klienten skifter til en anden advokat i samme firma.

At advokatens vederlag betales af et forsikringsselskab under en retshjælpsforsikring eller af statskassen, medfører ingen ændring i pligten til at give prisoplysning. Dette er særlig klart, hvor betalingen sker med forbehold for regres mod klienten, således som det er tilfældet i straffesager, hvis klienten dømmes, jf. fx *ANK af 26. november 2020*, sagsnr. 2020-964. Men tilsvarende gælder, hvor advokatens honorar betales endeligt af tredjemand, jf. fx *ANK af 19. september 2016*, sagsnr. 2016-1076 (hvor en bistandsadvokats salær blev betalt af Erstatningsnævnet).

Som nævnt er formålet med reglerne om pris- og opdragsoplysninger at højne klientens informationsniveau og derigennem mindske konfliktpotentialet. Det påhviler i den forbindelse advokaten at klargøre, hvor langt opdraget rækker, og hvilke forhold der falder udenfor. Denne pligt har advokaten også, hvis der senere under udførelsen af opdraget opstår spørgsmål, som ikke falder inden for opdraget. Se til illustration *ANK af 3. maj 2021*, sagsnr. 2020-2304, hvor den ejendomsberigtigende advokat burde have orienteret klienten om, at en opstået nabostrid, som advokaten kun gav helt generelle råd om, lå uden for opdraget.

Når advokaten har sendt sin regning, kan der opstå uenigheder om dennes størrelse. Afviser advokaten klientens ønske om at nedsætte det uddebiterede

salær, har han ifølge AER art. 37 pligt til skriftligt, direkte og af egen drift at orientere denne om Advokatnævnets fysiske adresse og hjemmesideadresse samt om Advokatnævnets kompetence til behandling af tvister vedrørende advokatens salær. I *ANK af 29. maj 2018*, sagsnr. 2017-2627 og 2017-2628, blev sanktionen for at tilsidesætte denne regel en irettesættelse, idet nævnet lagde vægt på, at det fremgik af sagen, at klienten, der var advokatfuldmægtig, var bekendt med muligheden for at klage til nævnet.

Senere ændringer i pris eller opdrag: Har advokaten afgivet et overslag, skal klienten så tidligt som muligt orienteres, hvis det samlede vederlag forventes at overstige det beløb, der er angivet i overslaget. Denne pligt følger af AER art. 28 (om erhvervsklienter) og af AER art. 38 (om forbrugerklienter). Pligten sanktioneres efter de almindelige advokatretlige regler. Bestemmelsen forudsætter, at advokaten efter bedste evne har udøvet et kvalificeret skøn over omkostningerne. Pligten til at reagere indtræder, når advokaten bør indse, at overslaget overskrides (jf. ordene »så tidligt som muligt«). En manglende efterkommelse af denne pligt kan medføre nedsættelse af salæret, jf. *ANK af 25. oktober 2018* (omtalt i Advokaten 10/2019, s. 42), der med denne begrundelse reducerede et salær fra 50.000 kr. inkl. moms til 12.750 kr. inkl. moms. I Advokaten 6/2015, s. 38 ff., gennemgår *Hanne Christensen* nævnspraksis på området.

Har overskridelsen derimod rod i en »bevidst optimisme«, er man uden for bestemmelsens område. Sådanne tilfælde af vildledninger vil være selvstændigt sanktioneret i medfør af generalklausulen i RPL § 126, stk. 1.

At advokaten ikke kan vente med at revidere sit overslag, til et estimeret loft er tilnærmelsesvis nået, skyldes hensynet til, at klienten kan træffe en beslutning om, hvorvidt og i givet fald i hvilket omfang sagen skal fortsættes, før omkostningerne føles uforholdsmæssige. En tilsvarende pligt følger for bobestyrere af dødsboskiftelovens § 47, stk. 2. I *FM 2018.120 VLK* blev bobestyrerens salær således skønsmæssigt nedsat med udtrykkelig henvisning til på den ene side de prisoplysninger, som bobestyreren havde afgivet (og som ikke var blevet opjusteret under bobehandlingen), og på den anden side det merarbejde, som arvingerne burde indse var udført i forhold til et standardbo.

Manglende prisoplysning mv.: Ifølge Advokatnævnets faste praksis medfører det forhold, at en advokat ikke har givet behørig prisoplysning, ikke salærbortfald. Det påhviler alene advokaten at godtgøre, at det arbejde, som han har udført, har været aftalt med klienten (eller at det måtte stå klienten klart, at arbejdet var nød-

vendigt), og at det salær, som advokaten har krævet, er rimeligt i forhold til det aftalte udførte arbejde og klientens berettigede forventninger, se fx *ANK af 26. september 2019*, sagsnr. 2018-1884. Denne praksis er tiltrådt af domstolene, jf. *U 2020.4185 Ø*. Samme linje anlægges over for bobestyrere, jf. fx *TFA 2017.226 VLK* og *TFA 2017.253 ØLK*. I *ANK af 13. december 2012*, sagsnr. 2011-2636, fandtes advokaten, der ikke havde givet prisoplysning, ikke berettiget til at opkræve salær for en vurdering af, om han ville påtage sig klientens sag.

Efterlever advokaten ikke pligten til at orientere klienten, så snart det går op for ham, at et meddelt overslag ikke holder, afskæres han fra at opkræve et salær, der overstiger det meddelte overslag, jf. fx *ANK af 28. marts 2014*, sagsnr. 2012-2617 (hvor klienten var erhvervsdrivende) og *ANK af 31. marts 2014*, sagsnr. 2012-1559 (hvor klienten var forbruger).

Inkassoadvokater: Ifølge § 4, stk. 4, i de regler, der gælder om kvalitetssikring af arbejde udført af medlemmer af foreningen Danske INKASSOadvokater, skal foreningens medlemmer oprette en inkassosag og afsende bekræftelse på modtagelsen til klienten senest to hverdage efter modtagelsen af sagen.

Advokatnævnets praksis viser, at advokaterne generelt oplever betydelige vanskeligheder med at overholde reglerne om pris- og opdragsbekræftelser, og emnet er med foruroligende hyppighed genstand for artikler i Advokaten, se således fra de senere år Advokaten 10/2013, s. 40 f., 9/2014, s. 38 f., 6/2015, s. 38 ff., 7/2015, s. 38 f., 7/2016, s. 36 f., 3/2019, s. 39, og 3/2020, s. 48 ff. Området er da også blevet tillagt betydelig fokus i den årlige tilsynserklæring, som advokater fra 2019 har skullet afgive til brug for Advokatrådets tilrettelæggelse af det risikobaserede tilsyn med advokaterne.

16.1.6. Efterfølgende aftaleændringer

Problemstillingen: De færreste advokatopdrag har en sådan fasthed og præcision, at det er muligt på forhånd at foregribe ethvert efterfølgende problem, der måtte opstå. Uventede meldinger fra modparten, erkendelsen af nye fakta eller retsregler eller ændrede forretningsmæssige eller personlige interesser hos klienten kan udvirke en ændring af de forudsætninger, opdraget i sin tid blev baseret på. I disse tilfælde opstår behovet for en efterfølgende ændring af klientaftalen.

Ændringsretten: I erkendelse af dette behov bør selve advokatopdraget som udgangspunkt altid kunne tilpasses ændrede forhold. I det omfang tilpasningen

knytter sig til elementer af opdraget, hvorom der er indgået særlig betalingsaftale, vil udgangspunktet være, at også en sådan aftale kan tilpasses i konsekvens af ændringen af opdraget. Dette gælder formentlig også, selv om aftalen udtrykkeligt søger at værne herimod gennem regler om uopsigelighed mv. Som nærmere udviklet i afsnit 16.2.9 vil klientaftaler, der er uopsigelige for klienten, som udgangspunkt være i strid med god advokatskik.

Fremgangsmåde: Ændringen i opdraget vil almindeligvis ske formløst, enten ved at advokaten skriftligt udbeder sig en bekræftelse på, at han nu også skal varetage klientens interesse i den angivne nye henseende, eller ved at klienten over for advokaten anmoder denne herom. Indgås der aftale om yderligere bistand i sagen, finder reglerne om prisoplysning tilsvarende anvendelse, jf. AER art. 29 (om erhvervsklienter) og AER art. 34 (om forbrugerklienter). Se nærmere herom i afsnit 16.1.5.

Udtræden: En særlig problemstilling rejser sig om advokatens efterfølgende udtræden. Hensynet til advokatens uafhængighed (her af *klienten*) begrunder et fast udgangspunkt om, at udtræden altid kan ske. Dette udgangspunkt modificeres ved reglerne i AER art. 66, stk. 2, hvorefter en advokat ikke må frasige sig udførelsen af en opgave på en sådan måde og under sådanne omstændigheder, at klienten hindres i rettidigt og uden skadevirkning at søge anden juridisk bistand. Hvornår en advokat handler i strid hermed, beror på en konkret vurdering. På grund af forbuddet kan det være nødvendigt for advokaten at videreføre opdraget i en kortere periode, selv om dette isoleret indebærer et brud på god advokatskik. For at undgå, at en ankefrist springer, kan det fx være nødvendigt for advokaten at indlevere en ankestævning på klientens vegne, uanset at han befinder sig i en (sent erkendt) interessekonflikt.

Norsk advokatret betoner i højere grad det kontraktuelle element i relationen mellem advokaten og klienten. Vel kan klienten frit bringe opdraget til ophør (og således må det også være), men for advokaten kræver udtræden, at der foreligger en udtrædelsesgrund, jf. RGA pkt. 3.1.6, hvorefter en advokat, der har påtaget sig et opdrag, har pligt til at fuldføre dette, medmindre advokaten har fået fejlagtige eller ufuldstændige oplysninger, eller klienten ikke vil følge advokatens råd i sagen, ikke på anmodning betaler forskud eller stiller sikkerhed for salær og omkostninger eller betaler acontoregning for udført arbejde, eller at der indtræffer sådanne omstændigheder at det ikke rimeligvis kan forlanges, at advokaten fortsætter opdraget. Modsat hvad der gælder efter dansk advokatret, vil det således ikke være

berettiget, at en advokat bringer et opdrag til ophør for at kunne påtage sig et andet – og mere attraktivt – der vil indebære en interessekonflikt med det, som advokaten allerede har påtaget sig. Se om advokatens adgang til at udtræde af et opdrag efter norsk ret *Geir Woxholth*: God advokatskikk (2018) s. 273 ff.

16.2. Klientaftalens vilkår

16.2.1. Generelle bemærkninger

De temaer, der ideelt set bør reguleres i en aftale om et advokatopdrag, falder som udgangspunkt sammen med dem, der bør aftalereguleres i ethvert andet kommercielt aftaleforhold om en tjenesteydelse. Herom henvises til *Mads Bryde Andersen*: Praktisk aftaleret, kap. 4-8. Som det gælder i andre aftaleforhold, er behovet for at aftaleregulere mindre, jo mere *forudsigeligt* opdraget er. Ligeledes mindskes reguleringsbehovet i de tilfælde, hvor den udfyldende regulering gennem AER må formodes at supplere parternes vedtagelse på hensigtsmæssig vis.

16.2.2. Aftalens parter

Når advokat A påtager sig en sag for klient B, ved man som regel, hvilke parter der indgår i advokatopdraget. Men i visse tilfælde kan der være behov for en præciserende regulering herom.

Klienten: Et sådant præciseringsbehov kan navnlig forekomme, når der på klientside både optræder en hovedmand og en mandatar, se hertil i afsnit 13.6. Hvis ikke forholdet er dækket af de aftaler, advokaten på forhånd har indgået med mandataren (der typisk vil benytte advokaten i et stort antal ligeartede sager), og som hovedmanden har indgået med mandataren (fx i kraft af sit medlemskab i en organisation), vil det være nødvendigt at præcisere dette tema. Tilbagefaldsreglen vil her være, at klienten er den part, der anmoder advokaten om at bistå i opdraget. Når direktøren for et selskab henvender sig om advokatbistand, er det selskabet – ikke direktøren – der er klient. Som anført i afsnit 4.6.2 kan dette spørgsmål dog give anledning til tvivl ved opdrag for juridiske personer, der også involverer de fysiske personer, der bemander ledelsesorganerne.

Kan der være tvivl om, hvorvidt advokaten repræsenterer selskabet eller (en eller nogle af) kapitalejerne, må advokaten klargøre repræsentationsforholdene, jf. *ANK af 20. december 2013*, sagsnr. 2011-2966, som (med stemmerne 16-1)

fastslog, at advokaten – der ikke havde klargjort forholdene – over for klageren, der var kapitalejer, havde »fremstået som fællesskabets, herunder hendes, advokat«, og derfor havde befundet sig i en interessekonflikt ved senere at repræsentere selskabet og den anden kapitalejer med klageren som modpart.

Forsikringsselskaber: Anmoder et forsikringsselskab advokaten om at påtage sig en sag for en forsikringstager, hvis ansvar over for en skadelidt forsikringsselskabet bestrider, er forsikringsselskabet klienten.

> *Københavns Byrets dom af 14. februar 2017*, sag BC 45C-33/2015, angik en retssag om ledelsesansvar i kølvandet på et bankkrak under finanskrisen. På grundlag af en advokatundersøgelse var der anmeldt en skade over for et forsikringsselskab, som meddelte de implicerede ledelsesmedlemmer, at det ikke kunne tage stilling til forsikringsdækning, men at det havde antaget en advokat til at »repræsentere interesserne for samtlige ledelsesmedlemmer, idet vi anser det for væsentligt, at ledelsesmedlemmerne så vidt muligt repræsenteres af samme advokat. Hvis der måtte opstå interessekonflikter, må vi konkret tage stilling hertil.« Efter at der havde været afholdt møde med samtlige ledelsesmedlemmer (hvoraf nogle mødte med egen advokat), meddelte advokaten på forsikringsselskabets vegne, at selskabet ikke kunne dække skaden, idet det ikke ville have påtaget sig forsikringen, hvis der i forbindelse med tegningen var blevet afgivet korrekte risikooplysninger. Advokaten meddelte herefter ledelsesmedlemmerne, at han ikke længere kunne repræsentere dem. Byretten stadfæstede *ANK af 17. december 2014*, sagsnr. 2013-3403, som lagde til grund, at i hvert fald nogle af ledelsesmedlemmerne med føje havde opfattet advokaten som deres repræsentant, og at advokaten ved at have repræsenteret forsikringsselskabet i sagen mod ledelsesmedlemmerne havde befundet sig i en interessekonflikt eller i en nærliggende risiko herfor.

Advokaten: Det er ikke almindeligt at indgå udtrykkelig aftale om, hvilken retlig identitet der påtager sig advokatopdraget for klienten. Selv i store advokatfirmaer giver dette spørgsmål sig selv: Der vil altid være en advokat, der som enkeltperson har *ansvar* for sagsbehandlingen (ofte benævnt en »ansvarlig partner«), men det advokatfirma, advokaten er en del af, *indestår* for opdragets udførelse. Dette gælder tydeligst, når advokaten navngiver sig på vegne af sit advokatfirma på breve og processkrifter.

Som udgangspunkt er advokatopdraget personligt, jf. herom afsnit 13.2.5. At opdraget har denne personlige side, er essentielt for forståelsen af den retlige relation mellem advokat og klient. Vel kan der tænkes at opstå tvivl om den fremtidige klientrelation, hvis advokaten står foran at skulle udtræde af sit kompagni-

skab. Men sådanne fremtidige skridt føles der sjældent noget behov for at regulere. Klienten kan dog have ønsker om, hvilke medarbejdere der sættes på sagen. Dette spørgsmål behandles separat i afsnit 16.2.4.

16.2.3. Advokatopdraget og dets forudsætninger

Faglig afgrænsning: I nutidens højst specialiserede retssamfund vil mange advokatopdrag have en så kompleks karakter, at det på forhånd er nødvendigt at præcisere opdraget og dets forudsætninger. Ifølge AER art. 5 gælder her den regel, at en advokat ikke må påtage sig en opgave, til hvis udførelse han savner fornøden kompetence, medmindre han efter aftale med klienten sikrer sig tilstrækkelig kvalificeret bistand til udførelse af sagen.

Tidmæssige begrænsninger: Det følger ligeledes af AER art. 6, stk. 1, at en advokat ikke må påtage sig en sag, hvis den ikke kan behandles tilstrækkelig hurtigt.

Aftaleretlig kompetence: Angår opdraget en aftaleforhandling, eller forudser parterne, at der vil opstå en sådan, kan det være hensigtsmæssigt på forhånd at give advokaten fuldmagt til at disponere aftaleretligt eller på anden måde på klientens vegne. Aftaler herom indgås dog sjældent forudgående, eftersom de forudsætninger, hvorpå parterne vil bygge et eventuelt forlig, ofte først vil fremtræde undervejs i forløbet. Da advokat og klient typisk vil være i en løbende dialog under dette forløb, føles det enklere, at klienten i givet fald afgiver en sådan fuldmagt senere.

16.2.4. Medarbejdere og rollefordeling

Udgangspunktet om, at advokatens opdrag er personligt, modificeres undertiden i mere omfattende og komplicerede opdrag. Her forekommer det ofte, at advokaten søger bistand hos kolleger eller fuldmægtige. I aftaleforhold, der søger imod en detaljeret regulering af rammerne for advokatopdragets udførelse, finder man gerne regler om, hvilke personer der kan kobles på opdraget, hvilken uddannelse de pågældende skal have, hvilken betaling der skal erlægges herfor, og på hvilket niveau afgørende beslutninger om opdraget træffes. I mangel af sådanne regler er udgangspunktet, at opdraget er personligt, jf. bemærkningerne herom i afsnit 13.2.5.

Beslutninger af denne art kan advokaten normalt træffe uden at rådføre sig med klienten. Når man henvender sig til en advokat, henvender man sig i et vist omfang også til advokatens firma, selv om det er advokaten, der står som den ansvarlige og forpligtede i opdraget. Så længe advokaten forestår udførelsen af opdraget, har han frihed til selv at tilrettelægge arbejdet. Dette udgangspunkt understøttes af bestemmelsen i AER art. 17, stk. 1, hvorefter en advokat kan dele fortrolige oplysninger med advokater og andre, der er beskæftiget i samme advokatfirma, hvis det åbenbart er i klientens interesse.

Grænsen går dér, hvor advokaten indhenter assistance udefra, fx ved at indhente responsa. En sådan bistand skal klienten, i det omfang den indebærer, at advokaten videregiver fortrolige oplysninger til den eksterne bistand (hvilket nærmest uundgåeligt vil være tilfældet), give sit samtykke til, jf. nu AER art. 17, stk. 2, allerede fordi det rummer en kompromittering af klientfortroligheden – hvilket efter bestemmelsens placering i AER er dens rationale – men også fordi der kan være omkostninger forbundet med bistanden.

16.2.5. Forventet tidsforbrug

Et af de punkter, der ofte giver anledning til tvivl under udførelsen af et advokatopdrag, angår den tid, der medgår, før opdraget er udført. Tvivlen skyldes, at det ofte er vanskeligt at vurdere, hvilke problemer der vil opstå i sagen, eftersom dette jo afhænger af, hvilke indsigelser modparten fremfører, og hvilke retlige problemer og delproblemer der dukker op, når man trænger ned i materien. Vanskelighederne ved at skønne over sagens varighed beror dernæst på forhold i den ydre verden, herunder berammelsestider mv. Hertil kommer de interne problemer, advokatfirmaet kan have med at bemande sagen i afgørende perioder. Er opdraget lagt i hænderne på en enkelt advokat, vil den kritiske faktor her være, hvor mange andre sager advokaten behandler, når det brænder på. Hviler opdraget på et større advokatfirma, kan det derfor være afgørende, hvor mange medarbejdere der kan frigøres til sagen.

Uanset disse vanskeligheder er det et velkendt og betydeligt problem, at klienten ofte har vanskeligt ved at danne sig et indtryk af, hvor meget det kommer til at *koste* at henvende sig til en advokat, og hvor lang *tid* der går, før sagen er afsluttet. Hvor det første spørgsmål kan afklares gennem aftalen om salærberegning (se herom i det følgende), kan det være noget vanskeligere at afklare det sidste.

> På grund af den stigende bekymring, der er forbundet med dette problem, har der gennem de seneste år været en stigende fokus på, hvorledes man forhindre den slags usikkerhed. En løsning kan bestå i at vise åbenhed og lade opdraget – og de

vilkår, hvorpå det hviler – fremstå gennemsigtigt, fx ved løbende at afgive opdaterede skøn over opdragets forventede varighed og tidsforbrug. Se hertil afsnit 16.1.5.

16.2.6. Vederlaget

Afregningsformer: Som i andre aftaleforhold findes der to principper for betaling: Fast betaling (efter *tilbud* eller særskilt *aftale*) og betaling efter *regning*. Begge betalingsformer vil være forbundet med nogle mere eller mindre målbare parametre, fx sagens værdi, udfaldet af bistanden, kvaliteten af rådgivningen og den medgåede tid. Hvor det i en aftale med fast betaling på forhånd vil være lagt fast, hvorledes disse parametre udmønter sig i en betalingspligt, beror dette i en aftale med variabel betaling på en endelig opgørelse.

Medgået tid: Uden for tilfælde, hvor rådgivningen knytter sig til ekspeditioner, der på forhånd er velkendte og overskuelige, er det i dansk praksis mest almindeligt at aftale betaling efter medgået tid. Grundlaget for en sådan aftale vil da være en opgørelse baseret på et time/sagsregnskab, hvor hver enkelt forbrugt time kan henføres til specifikt arbejde i sagen. Herefter multipliceres med en timesats, der varierer efter, hvilken partner eller medarbejder der har været på sagen.

Afregningstidspunkter: Det antages almindeligvis, at en advokat er forpligtet til at afregne sagen over for klienten, så snart sagen er afsluttet. AER art. 60 fastslår specifikt, at afregning bør foretages uden unødigt ophold, og at afregningen bør indeholde den efter forholdene fornødne beskrivelse af det arbejde, som kræves vederlagt. Beror opdraget på en aftale, sker afregningen ved, at advokaten udsteder en faktura, jf. *Østre Landsrets dom af 1. marts 2007*, sag B-1276-06. Beror den på rettens beskikkelse, overføres honoraret på grundlag af rettens salærmeddelelse. Også honoraret for den bistand, der ydes i forbindelse med bobehandling, baseres på en faktura, som udstedes på grundlag af skifterettens godkendelse af honorarets størrelse.

Acontoafregninger: I større opdrag, hvor der debiteres efter medgået tid, er det ikke ualmindeligt løbende at afregne for det udførte arbejde, fx månedligt eller (formentlig hyppigere) kvartalsvis.

16.2.7. Konkurrenceforhold

Som nærmere omtalt s. 478 ff. giver de almindelige regler om interessekonflikter kun klienten begrænsede muligheder for at afskære advokaten fra også at påtage sig opdrag for klientens konkurrenter, som ikke knytter sig til de eksisterende opdrag. Ønsker en klient, der driver virksomhed på et marked med en intens konkurrence, at afskære en sådan repræsentation i videre omfang, kan dette ske gennem et vilkår herom i klientaftalen.

For at afskære tvivl om, hvilke andre virksomheder klienten ønsker at begrænse advokatens mulighed for at kontrahere med, kan klienten i et bilag til klientaftalen udpege de virksomheder, han anser for kritiske konkurrenter. Aftalen bør ledsage en sådan regulering med en frist, inden for hvilken dette aftaleforbud er gældende.

16.2.8. Ophavsret

Som anført i afsnit 15.5.1 vil en betydelig del af det arbejde, advokaten producerer for klienten, fremtræde i form af tekster, der beskyttes ophavsretligt efter reglerne om litterære værker. Klienten indtræder almindeligvis i disse rettigheder for så vidt angår nødvendige og forudsatte udnyttelsesformer. Denne regel følger af det princip, der er udtrykt i ophavsretslovens § 53, stk. 3. Princippet gælder generelt i aftaler, der involverer frembringelse af ophavsretligt beskyttede værker. Se hertil *Mads Bryde Andersen*: Enkelte transaktioner (2022), s. 214 f., med henvisninger bl.a. til den principielle dom i *U 1978.901/2 H*.

I mangel af modstående aftale må det antages, at grænsen for klientens udnyttelse af det værk, advokaten har skabt for ham, går der, hvor udnyttelsen ikke (længere) har nogen relation til det retlige problem, advokaten tilsigtede at løse for klienten. Ønsker klienten fx at optrykke kontrakten i en faglitterær fremstilling, må advokatens samtykke indhentes. Det samme gælder formentlig, hvis klienten ønsker at sælge udnyttelsesretten til andre parter, der potentielt kunne være klienter for advokaten. Derimod må klienten formentlig uden samtykke fra advokaten videregive kontrakten til kolleger og samarbejdspartnere med henblik på disses benyttelse.

> At advokaten i disse tilfælde må leve med, at resultatet af hans arbejde bliver det retlige grundlag for parter, han ikke selv har bistået, indebærer ikke, at han i erstatningsretlig henseende stilles, som om han havde leveret sin advokatbistand til de pågældende. En part, der på egen hånd og uden særskilt juridisk vejledning gør

brug af en juridisk tekst, der er frembragt til andet brug, må som udgangspunkt selv bære de tab, der måtte følge heraf.

16.2.9. Opdragets ophør

Udgangspunktet: Som anført s. 682 er det grundlæggende princip om advokatens uafhængighed vanskeligt at forene med vilkår om uopsigelighed, der binder parterne i et advokatopdrag til hinanden. Derfor gælder det udgangspunkt, at såvel klienten som advokaten kan bringe et opdrag til afslutning uden varsel, jf. ligeledes afsnit 16.1.6 med henvisning til AER art. 66, stk. 2. En sådan frasigelse af opdraget kræver som udgangspunkt ingen nærmere begrundelse, når den fremkommer fra *klientens* side: Alene det forhold, at klienten ikke (længere) føler sig tryg ved advokaten, er tilstrækkeligt.

Advokaten er derimod i to henseender begrænset i sin adgang til at udtræde. For det første må han som anført i AER art. 66, stk. 2, ikke ophøre med at udføre en sag på en sådan måde og under sådanne omstændigheder, at klienten hindres i rettidigt og uden skadevirkning at søge anden juridisk bistand. Og for det andet må advokaten, hvis han udtræder på grund af en interessekonflikt, som er opstået udelukkende eller i hovedsagen som følge af hans forhold, ikke opkræve honorar for den del af sagen, som tillige skal udføres af den advokat, som overtager sagen. Se hertil afsnit 19.6.1 om AER art. 67. Hertil kommer, at advokaten, hvor han er beskikket for klienten ved en retsbeslutning, ikke kan udtræde, uden at den ret, der har beskikket ham, afbeskikker ham.

Uopsigelighed: I lyset af disse regler og grundprincipper vil advokaten kun i meget begrænset omfang kunne indgå klientaftaler, der afskærer klienten fra at bringe opdraget til ophør. Aftaler, der søger at binde klienten til advokaten gennem vilkår om konventionalbod, må uden videre anses for stridende mod god advokatskik. Aftaler om uopsigelighed bør heller aldrig kunne få til følge, at advokaten vedblivende disponerer på klientens vegne i en situation, hvor klienten ønsker forholdet bragt til ophør. Dette er fx antaget i *ANK af 22. januar 2002*, trykt i Advokaten 6/2002, Kendelser, s. 1, om en uigenkaldelig fuldmagt.

Uopsigelighed bør alene kunne tillades, hvis den har til formål at tilgodese klientens interesser, fx ved at sikre klienten en markant rabat. I *Østre Landsrets dom af 3. februar 2000*, sag B-1252-99, drev en genealog virksomhed ved uopfordret at tilbyde bistand til arvinger i dødsboer, idet han tilbød at udføre slægtsforskning og dokumentere deres arveberettigelse mod et vederlag på 20 pct. af deres eventuelle nettoarv. Arvingerne skulle udstede en uigenkaldelig skiftefuld-

magt til en bestemt advokat, der på genealogens brevpapir var anført som samarbejdspartner. Advokaten havde over for skifteretten oplyst, at han repræsenterede arvingerne, uden at disse havde anmodet ham herom. Landsretten stadfæstede Advokatnævnets bøde på 20.000 kr.

Udbud: Gennem de senere år er det blevet tiltagende almindeligt, at både offentlige myndigheder og selskaber og store private virksomheder sender deres advokatydelser i udbud for flerårige perioder. I den slags udbud vil der som regel være angivet et forventet volumen for en periode. Sådanne udbud kan være til fordel for både klient og advokat, men bør aldrig kunne påberåbes til støtte for, at klienten tvinges til at bibeholde advokaten på det enkelte opdrag. Pkt. 27, stk. 3, i den aftale, Finansministeriet har indgået med Kammeradvokaten den 18. december 2014, giver begge parter mulighed for opsigelse med et varsel på løbende år plus et år.

Udviklingen er på flere områder gået i retning af forskellige former for abonnementsaftaler. I opdrag om juridisk rådgivning ser man fx hotlineaftaler, klippekortordninger, administration af whistleblowerordninger mv. Aftaler med et højt indhold af it-ydelser kan fx indebære brug af contract management-systemer, dokumentskabelonværktøjer mv. Pkt. 5 i den førnævnte kammeradvokataftale pålægger foruden de mere klassiske »juridiske tjenesteydelser« samt »rådgivning og sparring« Kammeradvokaten bl.a. at levere undervisningsydelser og leverancer til et Enterprise Management-system. Se om abonnementsordninger afsnit 19.3.3.

Er der indgået en opgavespecifik aftale om uopsigelighed, og opstår der tvivl om berettigelsen af det aftalte salær, påhviler der advokaten en streng bevisbyrde for, at den samlede salæraftale har været til klientens fordel, se hertil *U 2019.2389 V* (der angik en aftale omfattet af lov om juridisk rådgivning).

16.2.10. Arkivering mv.

Det følger af AER art. 68, at advokaten har en vidtgående pligt til at arkivere »sagen«, dvs. den dokumentation, der reflekterer de faktiske og retlige skridt, der har udmøntet opdraget, se hertil afsnit 9.5.4. Bestemmelsens krav om, at advokaten opbevarer sagens dokumenter, såvel fysiske som digitale, må antages at korrespondere med det databeskyttelsesretlige dataminimeringsprincip, dvs. princippet om, at den dataansvarlige ikke må behandle (herunder opbevare) personoplysninger, når der ikke længere er behov herfor, jf. *Kristian Korfits Nielsen & Anders*

Lotterup: Databeskyttelsesforordningen og databeskyttelsesloven med kommentarer (2020), s. 330 ff.

Hvor lang »en passende periode« er, beror på en konkret vurdering, hvor bl.a. sagens karakter tillægges betydning. I *ANK af 28. september 2021*, sagsnr. 2021-682, fandt nævnet, at en advokat havde handlet i strid med god advokatskik ved ikke ca. 4½ år efter afslutningen af en sag om personskade fortsat at være i besiddelse af sagens akter, der bl.a. omfattede originaldokumenter indeholdende lægefaglige vurderinger.

Det følger af sammenhængen med de databekyttelsesretlige regler, at parterne kan aftale, at advokaten skal have en videregående pligt til opbevaring end den, der følger af AER art. 68, men at en sådan aftale kun kan angå oplysninger om klienten og ikke oplysninger om tredjemand, idet den nødvendige behandlingshjemmel ikke foreligger for de sidstnævnte oplysninger.

Det er ikke ualmindeligt, at parterne aftaler, at advokaten efter opdragets udførelse har *ret* til (af hensyn til pladsmangel mv.) at destruere alle dokumenter vedrørende opdraget. En sådan destruktionsret gælder dog i sagens natur ikke originaldokumenter, som forudsættes udleveret til klienten. Om han også benytter sig af denne adgang, beror på opdragets karakter og herunder risikoen for, at advokaten kan blive mødt med erstatningsretlige eller andre krav, der nødvendiggør en bevisførelse. En betingelse for, at en sådan aftale er i overensstemmelse med god advokatskik, er, at den ikke er indgået i forbindelse med advokatens påtagelse af opdraget, men først i forbindelse med dettes afslutning. I den ovenfor nævnte *ANK af 28. september 2021*, sagsnr. 2021-682, lagde nævnet også vægt på, at advokaten ikke på forhånd havde varslet den tidligere klient om, at han agtede at makulere sagens akter.

Navnlig i sager, der involverer parter hjemmehørende i jurisdiktioner med regler om *discovery*, er det almindeligt at pålægge de medvirkende advokater og revisorer mv. at slette dokumenter og mailkorrespondance i forbindelse med sagens afslutning. Ved en sådan sletning vanskeliggøres advokatens position under et evt. kommende søgsmål, og det naturlige modstykke til, at en advokat påtager sig en sådan pligt, må derfor være, at klienten afgiver en udtrykkelig erklæring om, at han enten tilbagegiver de pågældende dokumenter eller afstår fra at søge at gøre bevisindsigelser gældende, som advokaten kunne have imødegået ved at fremlægge dem.

Om destruktion af materiale efter endt arkivering, se afsnit 9.5.1.

16.3. Særlige aftaleformer

16.3.1. Advokatopdrag for en flerhed af klienter

Advokatopdrag for flere klienter kan forekomme i forskelligartede situationer. Ét eksempel herpå er opdrag, hvor advokaten skal berigtige et *retsforhold for flere*, jf. herom afsnit 10.4.5 med omtale af den særlige interessekonflikt, advokaten herved kan blive bragt i. Et andet er den situation, hvor advokaten, eventuelt efter reglerne om gruppesøgsmål, varetager interesser for en flerhed af klienter i et *samlet sagskompleks*, fx krav for produktskade mod en producent, mod hvem der rejses krav om erstatning i anledning af ligeartede sagsforhold. Har klienten accepteret at være en del af et sådant sagskompleks, ligger heri implicit en accept af, at informationsniveauet er et andet, end hvis advokatens rådgivning var ydet på rent individuel basis. Dette er udtrykkeligt fastslået ved *ANK af 2. december 2002*, trykt i ANÅ 2002.26 f., der tilmed anerkender, at klienten i sådanne sager ikke altid kan forvente individuelle svar.

16.3.2. Udstationering af advokater

Under gennemførelsen af større projekter forekommer det ofte, at advokatfirmaer udstationerer en eller flere af sine medarbejdere hos en klient, fx fordi klienten endnu ikke tør tage skridt til at ansætte en advokat selv. Fra advokatfirmaets side rummer et sådant samarbejde muligheden for at tilbyde medarbejdere afvekslende arbejdsopgaver i nye – og måske mindre stressende – miljøer, hvor der kan indhentes værdifuld specialviden. Hertil kommer muligheden for at binde klienten tættere til sig under og efter udstationeringen.

Når advokaten – og i kraft af ham advokatfirmaet – på denne måde »flytter ind« hos klienten (som dermed »outsourcer« dele af sine juridiske rådgivningsopgaver), er advokaten som udgangspunkt underlagt samme pligter under sin tilstedeværelse hos klienten, som han ville have været underlagt, hvis hans rådgivning var ydet fritstående. Derimod må den outsourcede advokat anses som virksomhedsadvokat i relation til reglerne om ransagning, se hertil afsnit 9.4.4.

16.3.3. Klienttilstedeværelse hos advokat

Ligeledes kan det forekomme, at en juridisk medarbejder hos en fast klient i en tidsbegrænset periode ansættes som advokatfuldmægtig i den advokatvirksomhed, der normalt yder advokatbistand for klienten. Det primære formål fra *klien-*

tens side vil her ofte være uddannelsesmæssigt: Under opholdet i advokatvirksomheden gennemgår advokatfuldmægtigen en advokatuddannelse, der måske ender med en advokatbeskikkelse. Dette formål kan undertiden kombineres med et modsatrettet uddannelsesforløb, hvor klientens juridiske medarbejder trænes i den slags opdrag, som klienten ofte søger advokatens bistand til. Set fra advokatfirmaets side vil formålet ofte være at *binde klienten* til sig, dels ved den håndsrækning, der ligger i uddannelsesforløbet, dels ved at give klienten et godt indtryk af, hvorledes advokatfirmaet arbejder. Advokatfirmaet kan dog også have fordel af at få den specialviden, som klienten råder over, repræsenteret i firmaet.

16.4. Misligholdelsesspørgsmål

16.4.1. Problemstillingen

Uanset om dette vil indebære en tilsidesættelse af de advokatretlige pligter og bliver genstand for disciplinære sanktioner eller ikke, vil advokaten kunne misligholde sine *aftaleretlige* pligter i klientopdraget: For det første kan de obligationsretlige regler om forholdsmæssigt afslag indebære en pligt for advokaten til at *tilbagebetale* en andel af sit salær til klienten, jf. afsnit 16.4.2. Dernæst kan advokaten i særlige tilfælde blive pålagt pligt til *naturalopfyldelse*, se herom afsnit 16.4.3.

16.4.2. Vederlagskorrektion

En misligholdelse kan indebære, at den misligholdende part ifølge obligationsretlige regler helt eller delvis mister retten til at oppebære vederlaget for sin ydelse, se hertil *Mads Bryde Andersen*: Lærebog i Obligationsret I (2020), afsnit 5.4.c og 6.4.c, se fx *U 2008.40 V*, *U 2007.2312 ØLK* og *U 2010.387 V*. Vederlagskorrektionen udmåles i så fald på grundlag af en tankemæssig abstraktion, hvor advokatydelsens værdi tænkes prissat med eller uden det forhold, der indebar pligtbruddet.

En sådan vederlagskorrektion kan være relevant, hvis advokatbistanden pga. advokatens misligholdelse helt har mistet sin værdi for klienten, fx fordi advokatens sendrægtighed indebar en forældelse, som gjorde arbejdet med sagen irrelevant. I andre tilfælde kan det være mere usikkert, om pligtbruddet har været til økonomisk ulempe for klienten. Advokaten har måske udført opdraget, selv om han har befundet sig i en interessekonflikt, men om interessekonflikten har medført en mindre effektiv indsats, står uklart hen. En bevismæssig usikkerhed her-

om må komme advokaten til skade – i jo højere grad, desto mere alvorlig fejlen er, se hertil afsnit 21.1.5.

16.4.3. Gennemtvingelse og naturalopfyldelse

Almindelige principper: Fordi advokatbistand er en personlig tjenesteydelse, kan det være forbundet med såvel retlige betænkeligheder som praktiske vanskeligheder at gennemtvinge dens udførelse gennem krav om naturalopfyldelse. En sådan adgang ligger kun lige for, hvis der er tale om at færdiggøre en ren ekspeditionssag, fx at tinglyse et eksisterende dokument. I praksis vil krav om naturalopfyldelse kun være relevant, efter at opdraget er bragt til ophør, og en anden advokat er kommet på banen. Derfor er det mere relevant at konvertere et krav om naturalopfyldelse til et erstatningskrav til dækning af det vederlag, den nye advokat skal have for sin bistand.

Færdiggørelse af ekspeditionssager: Ifølge RPL § 147 c, stk. 2, 2. pkt., har Advokatnævnet mulighed for at fratage advokaten en sag og lade en anden advokat, der er godkendt af klienten, færdiggøre den. Nævnet kan tage denne sanktion i anvendelse, hvis det »skønnes fornødent«. Undlader advokaten i en sådan situation at udlevere sagens dokumenter, vil det kunne sanktioneres som en selvstændig disciplinærforseelse. Udleveringen vil kunne fremtvinges ved tvangsbøder, jf. RPL § 147 c, stk. 2, 1. pkt., eller ved en umiddelbar fogedforretning.

Erstatningskrav: Advokaten vil normalt bære det erstatningsretlige ansvar for de omkostninger, klienten påføres som en følge af hans misligholdelse. Hertil hører også de meromkostninger, klienten ifalder som følge af advokatskift, der er nødvendiggjort ved en sådan misligholdelse.

Tilbageholdsret mv.: Om advokatens adgang til at udøve tilbageholdsret i de dokumenter, der beror hos ham, henvises til afsnit 13.5.3.

KAPITEL 17

Opdragets udførelse

17.1. Domstolsopdrag

17.1.1. Advokaten og domstolen

Advokatens opdrag som partsrepræsentant i en retssag er kernen i advokatprofessionen. Selv om der, som nærmere udviklet i afsnit 1.1.4, gennem det sidste halve århundrede er kommet en række nye fora for konfliktløsning i den offentlige forvaltning, hvor konkrete sager afgøres, og hvor advokatens bistand er påkrævet, indebærer vor retsordning, at den endelige afgørelse af hovedparten af samfundslivets retlige problemer sker ved domstolene, hvor advokaten i kraft af RPL § 260, stk. 2, har et vidtgående monopol på at føre retssager for andre. Derfor giver det anledning til særlig interesse, hvorledes advokaten udfører et domstolsopdrag.

Advokatens mødemonopol giver ham eneret til at optræde som partsrepræsentant under en retssag, se herom afsnit 11.2.2 og 17.1.2. I dette samspil mellem parten og retten udfylder advokaten sin vigtigste funktion i retssystemet ved at fremlægge det grundlag, hvorpå retten afgør sagen. Skal dette samspil udfolde sig *effektivt*, må advokatens dispositioner kunne tages for pålydende. Retten behøver ikke løbende afklare, om klienten nu også er enig i dette eller hint. Dette mål opnås i kraft af de regler, der gælder om advokatens rettergangsfuldmagt, se hertil afsnit 13.4. Reglerne herom gælder såvel for advokater som for andre procesfuldmægtige (herunder således også for en procesmedarbejder i en virksomhed eller et familiemedlem).

17.1.2. Møderetsmonopolet

Til det udgangspunkt, som RPL fastslår i § 260, stk. 1, om den enkeltes ret til at møde for sig selv i retten, knytter bestemmelsens stk. 2 den væsentlige undtagelse, at advokater er *eneberettigede* til at møde i retten som fuldmægtige for parterne. Som nærmere uddybet i afsnit 17.1.2 tildeler bestemmelsen advokaten en eneret til at give møde som partsrepræsentant for andre i retssager.

Omfang: Som det fremgår, gælder mødemonopolet kun procesfuldmægtige, som ikke kan identificeres med parten selv. De tilknytningsfaktorer, som giver grundlag for identifikation, falder i tre grupper: Familieskab, værgemål mv. og tjenesteforhold (inden for de særlige tidsmæssige og funktionelle grænser, der sættes herfor).

Originær repræsentation: At bestemmelsen ikke giver udtrykkelig hjemmel til, at en juridisk person kan være repræsenteret ved sin tegningsberettigede direktør eller bestyrelsesformand (som efter karakteren af denne gerning *ikke* vil være i noget »tjenesteforhold« til virksomheden), hænger sammen med, at de pågældende da vil optræde i rollen som selskabsorgan og dermed optræder *som* parten, ikke *for* den. Se om denne sondring mellem fuldmagtsafledt og originær aftalekompetence, *Mads Bryde Andersen*: Grundlæggende aftaleret (2021), s. 268 f.

En sådan originær repræsentation giver anledning til uløselige problemer, når organet alene tegnes gennem en flerhed af personer (fx 2 medlemmer af bestyrelsen). I sådanne tilfælde må det antages, at hver enkelt kan disponere processuelt for begge. En tilsvarende løsning er lagt til grund i ophavsretslovens § 6, 2. pkt., ved retlig påtale af krænkelser vedrørende fællesværker. Problemer under processen som følge af uenighed mellem de pågældende bør håndteres ved, at retten meddeler advokatpålæg, jf. RPL § 259, stk. 2.

Møde og anden repræsentation: Mødemonopolet gælder retten til at *møde* i de sager, der afgrænses nærmere i RPL § 260. En part, der ønsker bistand fra en ikke-advokat til at udfærdige skriftlige indlæg for retten (fx til brug for behandlingen af en kæresag), kan gøre brug af andre procesbefuldmægtigede end advokater. I skifte-, foged- og auktionssager er procesmonopolet indskrænket, jf. nærmere RPL § 260, stk. 5. Med hjemmel i denne bestemmelse kan en part også give de nævnte procesfuldmægtige hjemmel til at kære, jf. *U 2012.1956 ØLK*.

Under skiftebehandlinger kan en part også lade sig repræsentere ved andre end de personer, der er nævnt i RPL § 260, stk. 2 og 3, jf. RPL § 260, stk. 10, jf. fx *U 2017.454 ØLK* og *U 2017.770 ØLK*. Det samme gælder under fogedforretninger, dog ikke i det omfang »der under retsmødet skal foregå forhandling om en tvist«, jf. samme bestemmelse. Er dette tilfældet, gælder de almindelige regler. Ved *U 2022.111 ØLK* er det slået fast, at begrænsningen i stk. 10 til ikke-tvistige sager ikke gælder for RPL § 260, stk. 5. Heraf følger, at ikke-advokater kan optræde som partsrepræsentanter også under behandlingen af (og hovedforhandlingen i) i småsager efter RPL kap. 39 og i fogedsager om betalingskrav reglerne i RPL kap. 44 a, hvor der skal træffes afgørelser i en tvist.

Slutordene i RPL § 260, stk. 10, undtager udtrykkeligt forhandlinger, der kan opstå under en udkørende fogedforretning i den særlige situation, der reguleres af RPL § 495, stk. 2: Er skyldneren ikke til stede under en udkørende fogedforretning, kan fogedretten opfordre hans ægtefælle eller andre personer over 18 år, som er til stede, og som må antages at have kendskab til skyldnerens forhold, til at varetage hans interesser under forretningen.

Advokatens mødemonopol gælder kun, i det omfang advokaten er mødeberettiget for den pågældende ret, se hertil afsnit 5.3. Processkrifter for en appelinstans, der hidrører fra en advokat, der ikke er mødeberettiget for den pågældende instans, vil retten afvise af egen drift, jf. RPL § 261, stk. 2. Dette princip, der har bestået uændret siden retsplejelovens ikrafttræden, er ikke ændret med indførelsen af digital sagsbehandling af civile retssager, uanset at ankestævninger af tekniske årsager skal indgives til den ret, hvis dom ankes, og ikke – som tidligere – til ankeinstansen, jf. *U 2019.510 H*.

Den ret for ikke-advokater til at repræsentere parter i sager, der behandles efter reglerne i RPL kap. 39 om småsagsprocessen, omfatter også retten til, med fornøden bemyndigelse fra parten, at anke dommen i en sådan sag. En sådan anke iværksættes til den byret, der har afsagt dommen, jf. RPL § 410, stk. 2. Rettergangsfuldmægtigen vil også kunne indlevere yderligere processkrifter, men vil derimod ikke kunne deltage i en eventuel mundtlig forhandling af ankesagen, jf. *U 2019.1254 ØLK*.

Fuldmagtsforhold: Advokatens møderetsmonopol gælder for advokaten selv og for hans (autoriserede) fuldmægtige. Om advokaten har møde*ret*, er et andet spørgsmål. En advokat kan således godt lade en advokat uden møderet for landsretten indlevere en ankestævning til landsretten for sig. Det kræves blot, at den advokat, der har opdraget (og som til sin tid vil give møde under sagen), har møderet.

Særligt om straffesager: i straffesager suppleres RPL § 260 med RPL § 730, stk. 2, og 732, jf. § 733. Af § 730, stk. 2, fremgår det, at kun mødeberettigede advokater kan beskikkes som forsvarere. Dog kan justitsministeren særligt beskikke offentlige forsvarere til at give møde ved andre retter. Denne adgang benyttes i praksis aldrig. Også andre uberygtede personer over 18 år kan benyttes som forsvarere. Om offentlig antagelse af beneficerede advokater se afsnit 18.1.2.

17.1.3. Modifikationer

Advokatens mødemonopol brydes ved andet led af RPL § 260, stk. 2, der giver en part ret til at give møde ved andre end advokater i en række særlige situationer. I disse tilfælde gælder den generelle regel i RPL § 261, stk. 2, hvorefter den, der uden at være advokat møder som fuldmægtig for parten, skal være over 18 år og uberygtet. Retten påser af egen drift, jf. stk. 2, om en person er mødeberettiget, og skal tilbagevise processkrifter fra andre end parten og de foran nævnte mødeberettigede personer.

Umyndige mv.: For det første kan personer, der er umyndige, under værgemål efter værgemålslovens § 5 eller under samværgemål efter værgemålslovens § 7, give møde ved deres værge. Denne beføjelse følger i konsekvens af den opfattelse, at værgen i første række er det »organ«, igennem hvilken den umyndige eller samværgemålsanordnede person disponerer.

Ægtefæller, beslægtede og besvogrede: For det andet kan en part møde ved ægtefælle, beslægtede og besvogrede i anden grad af sidelinjen eller nærmere. Denne regel har ikke helt samme begrundelse. I et ægteskab fremstår den ene ægtefælle hverken som talerør eller fuldmægtig for den anden. Men den pligt til gensidig omsorg og loyalitet, der fx følger af § 4 i lov om ægtefællers økonomiske forhold, begrunder sammen med parternes naturlige interessefællesskab adgangen til også fremtræde for hinanden for en dømmende ret. Ud fra samme betragtninger kan man give møde ved personer, der hører til samme husstand som en selv.

Ansatte: Bestemmelsen giver ligeledes en arbejdsgiver ret til at give procesfuldmagt til en person, som står i fast tjenesteforhold til arbejdsgiveren. En sådan fuldmagt giver adgang til at repræsentere arbejdsgiverens virksomhed, men ikke dennes kunder, jf. *U 2009.1090 VLK*. For at undgå omgåelse af mødemonopolet er

det dog foreskrevet, at det ansættelsesforhold, der begrunder en sådan processfuldmagt (hvis ikke den ansatte er advokat), ikke må vare kortere tid end en måned, og at den pågældende ikke må være antaget med det formål alene at føre retssager.

Dokumentationskrav: Den, der foregiver at stå i et af de ovennævnte forhold til parten, må til enhver tid kunne føre bevis herfor, når dette forlanges af retten eller modparten, jf. RPL § 260, stk. 3. Udgangspunktet er her, at beviset må kunne føres umiddelbart. Kun undtagelsesvis – hvilket må sigte til tilfælde, hvor der består en forhåndsformodning om, at den fornødne bemyndigelse foreligger – kan der tilstås en passende udsættelse hertil.

Mandatarreglen: I medfør af RPL § 260, stk. 6, kan justitsministeren tillade, at ansatte i foreninger, interesseorganisationer o.lign., der virker som partsrepræsentanter i det arbejdsretlige system, kan møde for en part i byretten i retssager vedrørende løn- og ansættelsesforhold, som foreningerne, interesseorganisationerne o.lign. som mandatar udfører for deres medlemmer inden for foreningens interesseområde. Det er en betingelse, at den ansatte har en dansk juridisk bachelor- og kandidatuddannelse. Denne betingelse gælder dog ikke EU-advokater, jf. henvisningen til RPL § 135 a, stk. 2, jf. nærmere s. 241. Om mandatarforhold, se afsnit 13.6.

17.2. Forligsmægling

17.2.1. Problemstillingen

Hovedparten af advokatens bistand i opdrag om tvistløsning leder parterne hen imod et forlig. Derfor udgør denne del af advokatbistanden en af de væsentligste overhovedet.

Ifølge AER art. 54, stk. 2, skal en advokat arbejde på en løsning på klientens sag for de lavest mulige omkostninger under hensyn til klientens ønsker og instrukser. Der er ingen tvivl om, at denne pligt generelt efterleves. Derimod kan der være grund til at betvivle, at den måde, hvorpå dette sker, altid er optimal. Det er en kendsgerning, at ganske mange sager først forliges på et tidspunkt, hvor der allerede har været afholdt betydelige omkostninger – økonomiske såvel som menneskelige – uden at disse omkostninger nødvendigvis har været forbun-

det med ny indsigt, som har ført til et nyt grundlag for indgåelsen af et forlig. Derfor er der tale om et væsentligt område af advokatens virke, som der kan være grund til at fokusere på.

Området er vanskeligt, fordi krydsende hensyn gør sig gældende. På den ene side er advokaten forpligtet til at medvirke til forligsmæssige løsninger. På den anden side vil et råd om at forlige en sag ofte indebære et frafald af en retsposition og ofte også en retræte fra den retsposition, advokaten oprindeligt stillede klienten i udsigt. Det rigtige i at søge forlig bygger da på tanken om, at »et magert forlig er bedre end en fed proces«. Hertil kommer, at advokatens rådgivning om, hvorvidt et forlig er tilrådeligt, ofte vil indebære en særegen interessekollision i tilfælde, hvor advokaten af forskellige grunde har mistet engagementet i sagen, fx fordi andre og mere interessante sager er kommet på banen, eller fordi han af tidsmæssige grunde har vanskeligt ved at forberede sig til en forestående procedure.

Problemet har flere sider. For det første kan man diskutere, hvilken fremgangsmåde der skal følges i forbindelse med forligsrådgivning. Dernæst kan man diskutere, hvilket indhold rådgivning herom kan have. De to forhold er indbyrdes forbundne: Jo tættere man er på den afsluttende sagsførelse (fx en berammet hovedforhandling), desto snævrere spillerum bliver der for forligsmulighederne, og jo mere presset bliver den procedure, man da må følge.

17.2.2. Fremgangsmåden

Timing: Som allerede antydet afhænger muligheden for at opnå et heldigt udfald af en forligsforhandling først og fremmest af, hvornår den finder sted. Advokaten har pligt til som led i sin *indledende* rådgivning, og inden stævning er udfærdiget, at undersøge, om der er grundlag for at forlige sagen. Er modparten ikke repræsenteret ved advokat, vil det kunne være vanskeligt at gennemføre en optimal forligsforhandling. Modparten bør i så fald opfordres til at lade sig repræsentere.

Form: Det ligger som udgangspunkt klart, at advokaten ikke må lægge noget pres på sin klient for at få denne til at acceptere et forlig. Se herved *Axel H. Pedersen*: Indledning til advokatgerningen II (1963), s. 22, med henvisninger. En særlig varsomhed må her udvises, hvis sagen angår forhold, der berører klientens omdømme og selvrespekt, fx sager om bortvisning, om familieretlige forhold eller om ærekrænkelser mv.

Afslutning: Forligsforhandlinger må ikke trækkes i langdrag. Ligger det klart, at parternes uoverensstemmelse skal løses ved en afgørelse udefra, er det i parternes bedste interesse at nå denne erkendelse så hurtigt så muligt, og uden at der spildes tid med udsigtsløse forligsforhandlinger. Omvendt er det en kendsgerning, at mange sager ofte er lettere at forlige, når der først er gået et stykke tid. Dels kan parterne have behov for at »køle af«, dels vil betydningen af det problem, der manifesteres i sagen, kunne aftage over tid. Derfor er det vanskeligt at sige noget generelt om, hvor lang tid det er rimeligt at sætte af til en forligsforhandling. Ofte vil forligsforhandlingen pågå, sideløbende med at der udveksles processkrifter mv.

17.2.3. Tavshedspligt om mislykkede forligsforhandlinger

AER art. 51, stk. 1, pålægger advokaten en særlig pligt til at iagttage tavshed om mislykkede forligsforhandlinger. Har en part forud for eller under en verserende retssag tilbudt forlig, må modpartens advokat ikke uden samtykke fremlægge forslaget eller i øvrigt oplyse retten herom, jf. nærmere afsnit 14.3.4. Dette forbud indebærer nogle konkrete forholdsregler, som advokaten bør iagttage, når forligsforhandlingen ikke har båret frugt. Forbuddet har til formål at sikre, at en forligsforhandling kan foregå tvangfrit.

Findes forligstilbuddet i et brev, der indeholder oplysninger af betydning for sagen, må advokaten fjerne de afsnit, hvori forligstilbuddet findes, inden brevet fremlægges i sagen. Se herved *ANK af 26. marts 2004*, trykt i Advokaten 6/2004, Kendelser, s. 10, der tilkendte advokaten en irettesættelse for at have fremlagt et tilbud under en retssag, selv om dette fremkom i et brev, der præciserede partens indsigelser.

Egne forligsforslag må derimod gerne fremlægges, jf. udtrykkeligt AER art. 51, stk. 2.

I andre jurisdiktioner, se herom i afsnit 2.3.7 om Frankrig, er dette princip trukket så langt, at der gælder en generel tavshedspligt for al korrespondance mellem advokater. Princippet skaber en fortrolighed mellem advokaterne, som klienten ikke er en del af. En sådan fortrolighed kan give advokaterne en videre ytringsfrihed, som ofte kan gøre det lettere at forlige sagen. Også herhjemme må det efter omstændighederne antages, at en advokat som led i bestræbelserne på at forlige sagen kan påtage sig en fortrolighedspligt over for sin kollega, hvorved klienten ikke får fuldt indblik i kollegernes drøftelser. Spillerummet for denne fortrolighed må dog være ganske snævert. En pligt for advokaten til at undlade at dele oplysninger med klienten, som fx kunne være afgørende for dennes be-

slutning om at vælge den ene eller anden forligsmulighed, vil bringe advokaten i en interessekonflikt med heraf følgende pligt til at træde ud. En sådan begrænsning i fortroligheden måtte i givet fald kræve særlig hjemmel. Dette grundlæggende princip nyder generel anerkendelse, jf. *U 2018.1133 H*, der fandt, at en advokat hverken havde handlet i strid med CPR-lovens § 44, stk. 1, eller tilsidesat god advokatskik ved til at udlevere en kopi af en stævning, hvoraf modpartens adressebeskyttede adresse fremgik, til sin klient.

17.3. Advokatundersøgelser og -redegørelser

17.3.1. Problemstillingen

Både det offentlige og private virksomheder kan have behov for at få et begivenhedsforløb, der har givet anledning til kritik eller usikkerhed, undersøgt og vurderet for at afklare forløbet eller foretage en faglig vurdering. Selv om den undersøgte selv besidder fagkyndighed på området, vil en sådan undersøgelse og vurdering ofte blive tillagt en højere troværdighed, hvis den er foretaget af en udenforstående fagkyndig. Dette gælder både for den undersøgte selv og for omverdenen, fx en tilsynsmyndighed, eller offentligheden.

Behovet for uafhængige undersøgelser af den offentlige forvaltning fik med retsplejeloven af 1916 udtrykkelig hjemmel ved den nu ophævede RPL § 21, der videreførte en tidligere gældende adgang for regeringen til ved anordning at nedsætte *ekstraordinære retter*. Med lov nr. 406 af 13. juli 1990 (som ændret ved nr. 349 af 6. juni 1991) indsattes RPL § 21 a, der gav hjemmel i til at nedsætte *undersøgelsesretter* (»dommerundersøgelser«). Begge bestemmelser blev ophævet med gennemførelsen af lov nr. 357 af 2. juni 1999 om undersøgelseskommissioner med senere ændringer.

De undersøgelser, der har været gennemført efter disse regler, har alle været forestået af en dommer. Uanset at de organer, der har gennemført de nævnte undersøgelser, ikke har haft – og ifølge grundlovens § 61, 2. pkt., ikke har kunnet have – dømmende myndighed, har deres konklusioner generelt haft betydelig gennemslagskraft. Derfor har man lagt betydelig vægt på at værne retssikkerheden for de embedsmænd mv., der har skullet afgive forklaring, og hvis forhold har foreligget til bedømmelse. Disse – nødvendige – retssikkerhedsgarantier har uundgåeligt medført, at undersøgelsen har været langvarige og ressourcekrævende. Dette har politisk været opfattet som problematisk, hvilket dels har ført til overvejelser om ændringer i det bestående system (se herved betænkning 1571/2018 om Undersøgelseskommissioner og parlamentariske undersøgelsesformer), dels til at – mindre omfattende og som udgangspunkt på skriftligt grundlag – undersøgelser gennem-

ført af advokater har fundet tiltagende indpas også på det offentlige område. Visse retningslinjer for valget mellem en kommissionsundersøgelse og en advokatundersøgelse angives nærmere i betænkningen s. 347 ff. Senest er der åbnet mulighed for, at »Folketinget kan nedsætte en granskningskommission til at gennemføre en undersøgelse af afgrænset karakter af nærmere bestemte forhold af almenvigtig betydning«, jf. undersøgelseskommissionslovens § 1 a som ændret ved lov nr. 671 af 19. april 2021. Med hjemmel heri nedsatte Folketinget den 23. april 2021 med tillægskommisorium af 19. november 2021 »en granskningskommission til undersøgelse af sagen om aflivning af alle mink i Danmark i november 2020«. Kommissionen afgav sin beretning den 30. juni 2022.

Offentlige myndigheder kan endvidere som led i deres tilsyn med private virksomheder pålægge disse at lade en undersøgelse gennemføre ved brug af andre rådgivere som undersøgere. I kølvandet på finanskrisen gennemførte det statslige oprydningsselskab Finansiel Stabilitet A/S advokatundersøgelser af årsagerne til sammenbruddet i det enkelte pengeinstitut med henblik på at vurdere, om der var grundlag for at søge et ansvar gennemført over for medlemmer af dettes ledelse og/eller revision. I sådanne situationer, som er tæt forbundet med en mulig kommende partstvist mellem et offentligt selskab og en eller flere private personer og/eller virksomheder, vil det være udelukket at iværksætte en undersøgelse efter undersøgelseskommissionslovens regler. Højesterets præsident gav udtryk for denne opfattelse i et brev af 3. november 1993, fremsendt i forbindelse med undersøgelsesretten vedrørende visse forhold i forbindelse med Sparekassen Nordjyllands overtagelse af udlånsengagementer i Himmerlandsbanken, se betænkning 1571/2018 s. 41.

Også *private virksomheder* kan have behov for en ekstern undersøgelse af en række forhold. Det er i sagens natur ikke muligt at sige noget om, hvor hyppigt sådanne undersøgelser rekvireres. I nogle tilfælde udføres undersøgelsen af en advokat eller et advokatfirma. I andre tilfælde af en anden rådgivningsvirksomhed (fx en revisionsvirksomhed) eller et sektorforskningsinstitut (fx Kvinfo).

Der findes ikke regler, der regulerer hverken form, indhold eller gennemførelse af en advokatundersøgelse. En vanskelighed ved at regulere sådanne undersøgelser ligger for det første i afgrænsningen. Hver gang en advokat rådgiver sin klient om at gøre et krav gældende på et et juridisk eller faktisk grundlag, har advokaten jo undersøgt dette faktiske eller juridiske grundlag. I nogle tilfælde vil undersøgelsen tage form af en kort mundtlig eller skriftlig orientering. I andre tilfælde vil der foreligge en større tekst, fx i form af et responsum eller en redegørelse.

Som anført i pkt. 2.1 i Advokatsamfundets Vejledning om Advokatundersøgelser (september 2022), er det næppe muligt entydigt at definere begrebet »advokatundersøgelse«. Det bruges typisk om mere omfattende undersøgelser, hvor advokaten indsamler, systematiserer og analyserer et faktisk hændelsesforløb, som regel på baggrund af oplysninger indsamlet af advokaten selv til brug for opdraget. Ofte forventes advokaten også at give sin tilhørende vurdering af komplekse problemstillinger og disses eventuelle retlige følger for de berørte. Disse kendetegn fremhæves også i den praktiske vejledning til udførelse af advokatundersøgelser, som en arbejdsgruppe under Danske Advokater udarbejdede i 2011, og som senere blev vedtaget af Danske Advokaters bestyrelse som »Praktisk vejledning til udførelse af advokatundersøgelser« (2012). Advokatsamfundets vejledning a.st. fremhæver som noget særligt, at advokatundersøgelser udføres på baggrund af et skriftligt kommissorium, og at de afsluttes med en skriftlig afrapportering.

Samme vejledning opstiller imidlertid en række særlige krav til advokatundersøgelser, der betegnes som »uvildige«, idet det antages at være i strid med god advokatskik, at en advokat betegner en advokatundersøgelse sådan, såfremt disse betingelser ikke er opfyldte.

> Betingelserne lyder således: (1) Advokaten sikrer, at det i kommissoriet og i afrapporteringen af advokatundersøgelsen fremgår, at opdragsgiver er advokatens klient. (2) Advokaten må kun påtage sig undersøgelsen, hvis advokaten eller advokater i samme advokatvirksomhed ikke har et fast klientforhold til opdragsgiver, og hvis advokaten eller advokater i samme advokatvirksomhed ikke på tidspunktet for påtagelse af undersøgelsen har verserende sager for opdragsgiver. (3) Advokaten eller advokater i samme advokatvirksomhed må ikke under eller efter udførelsen af advokatundersøgelsen påtage sig sager for opdragsgiver, som udspringer af undersøgelsens konklusioner. (4) Advokaten må ikke – selvom det ikke har karakter af en interessekonflikt – have egne interesser i forhold til undersøgelsens tema. (5) Hvis der under udførelsen af advokatundersøgelsen foretages væsentlige ændringer af kommissoriet, sikrer advokaten, at der redegøres for ændringerne og begrundelsen herfor i afrapporteringen af advokatundersøgelsen. (6) Advokaten sikrer, at opdragsgiver så vidt muligt stiller alt skriftligt og digitalt materiale, der er relevant for advokatundersøgelsen, til rådighed for advokaten, og at opdragsgiver erklærer sig skriftligt herom til advokaten. (7) Advokaten sikrer, at berørte, som deltager i et interview eller på anden måde afgiver forklaring til brug for advokatundersøgelsen, forinden får mulighed for at gennemgå relevant materiale, som indgår i advokatundersøgelsen, vedrørende de berørte. (8) Advokaten udarbejder skriftligt referat af interviews med berørte og involverede, og de pågældende får efter interviewet lejlighed til at godkende referatet eller komme med bemærkninger til det. (9) Hvis ad-

> vokaten i sin afrapportering agter at komme med konklusioner, som kan være til ugunst for berørte, giver advokaten inden den endelige afrapportering af advokatundersøgelsen de berørte lejlighed til at udtale sig om de faktiske og eventuelt retlige forhold, som advokaten agter at lægge til grund vedrørende de berørte.

Sådanne mere omfattende undersøgelser kan gennemføres på flere måder, alt efter hvordan de afgrænses. I nogle tilfælde vil undersøgelsen alene basere sig på en foreliggende skreven dokumentation. Dette var tilfældet i de førnævnte advokatundersøgelser, som Finansiel Stabilitet lod udføre efter sammenbruddet i en række pengeinstitutter i begyndelsen af finanskrisen 2008-10. I andre tilfælde kræver undersøgelsen afhøring af vidner og indhentning af personfølsom information. Dette har været tilfældet i nogle af advokatundersøgelser, der har været gennemført om muligt krænkende adfærd i private og offentlige virksomheder.

Gennem årene har advokatundersøgelser giver anledning til retspolitiske debatter. *Eskil Trolle* tog emnet op i U 1991B, s. 365 ff., på et tidspunkt hvor den førnævnte lovregulering om undersøgelseskommissioner ikke fandtes. Debatten dengang handlede bl.a. om fordele og ulemper ved at have en dommer i rollen som privat undersøger, hvis forholdet senere kunne blive fremlagt for domstolene. *Trolle* fulgte op med et yderligere indlæg i U 1994B, s. 359 ff. Se også *Lennart Lynge Andersen* i ET 2010, s. 239 ff., *Jens Peter Christensen* i i U 1993B, s. 289 ff. og *samme* i Lov og Ret, nr. 8, 2001, s. 11 ff. Advokatundersøgelser som undersøgelsesform er også behandlet i betænkning 1571/2018 »Undersøgelseskommissioner og parlamentariske undersøgelsesformer«, s. 85 ff. (med henvisninger) og s. 352 ff.

Debatten blev genoptaget efter Finanskrisen (i årene 2009-2011) efter de mange advokatundersøgelser om bankkrak. I opfølgning af den udsendte Brancheorganisationen Danske Advokater den førnævnte Vejledning om advokatundersøgelser (2012), der naturligt havde sit fokus på de advokatundersøgelser, man dengang kendte til (og hvis væsentligste grundlag bestod af skriftlig dokumentation). Kort efter vejledningens udsendelse afsagde Advokatnævnet *ANK af 7. juni 2012*, sagsnr. 2010-02-0540 og 2010-02-0541, der tog stilling til de undersøgtes ret til kontradiktion i en advokatundersøgelse om mulige erstatningskrav i en krakket bank.

Tredje bølge af debatten udfolder sig i disse år og handler bl.a. om, hvorvidt advokater bør medvirke i undersøgelser, der ikke tager sigte på at afklare specifikke retlige problemstillinger, men som netop sigter imod at finde ud af, om enkeltpersoner har gjort sig skyldige i forhold, som i en eller anden forstand anses for uacceptable, herunder uønskede seksuelle tilnærmelser mv. Debatten førte til

en række undersøgelser på offentlige og private arbejdspladser og i politiske organisationer – ofte om forhold langt tilbage i tiden. Disse, der i vidt omfang har været forestået af advokater, har i visse tilfælde udløst kritik og i et enkelt tilfælde en kendelse fra Advokatnævnet, se herom s. 721 f. I efteråret 2021 nedsatte Advokatrådet en arbejdsgruppe, som har udarbejdet den førnævnte vejledning af september 2022, som er godkendt af Advokatrådet.

17.3.2. Advokatens forhold til rekvirenten og genstanden for undersøgelsen

Advokaten er også i rollen som undersøger omfattet af generalklausulen i RPL § 126, stk. 1. Heraf følger bl.a., at han ikke kan påtage sig en undersøgelse, hvis han derved ville komme til at befinde sig en interessekonflikt, jf. AER art. 8. En sådan interessekonflikt kan foreligge i forskellige skikkelser.

Men kan for det første spørge, om advokaten bringer sig i en interessekonflikt over for klienten, hvis det på forhånd ligger i luften, at advokaten vil skulle varetage en omfattende sagsførelse mod bestemte parter, såfremt undersøgelsen resulterer i en anbefaling om sagsanlæg. Spørgsmålet har ikke været forelagt Advokatnævnet som en mulig overtrædelse af generalklausulen om god advokatskik. Klienter, der rekvirerer advokatundersøgelser, kan omvendt se en fordel i, at den advokat, som fra sin undersøgelse har erhvervet et indgående kendskab til sagen, kan nyttiggøre dette kendskab under en senere sagsførelse. Og ingen af de undersøgte har hidtil indbragt den slags sager for nævnet. Ifølge pkt. 2.2, nr. 3, i Advokatrådets vejledning om advokatundersøgelser (2022) kan en advokat, der har påtaget sig at udføre en *uvildig* advokatundersøgelse, ikke under eller efter dens udførelse påtage sig sager for opdragsgiver, som udspringer af dens konklusioner. Denne pligt er en »skal«-pligt, hvis tilsidesættelse ifølge vejledningen (og dermed Advokatrådet) anses som et brud på god advokatskik, jf. nærmere pkt. 2.5.

Det ligger også klart, at advokaten bringer sig i en interessekonflikt, hvis undersøgelsen vil omhandle enkeltpersoner, som i rollen som modparter ville bringe advokaten i en interessekonflikt. Herved adskiller advokatundersøgelser sig ikke fra andre opdrag. Se herom tilsvarende pkt. 3.2 i Advokatsamfundets vejledning.

Med den i juni 2022 indsatte AER art. 52 er den (næppe overraskende) regel nu slået fast, at en advokat, der udfører en advokatundersøgelse, ikke må medvirke til, at undersøgelsen »fremtræder på en måde, som er i strid med de faktiske forhold«. Videre fastslår AER art. 53, stk. 1, nu, at en advokat, der udfører en ad-

vokatundersøgelse, skal sikre de personer, der inddrages i undersøgelsen, »relevant mulighed for at varetage deres interesser«. Det hedder videre i AER art. 53, stk. 2, at advokaten i forbindelse med den første reelle kontakt til de personer, der inddrages i en advokatundersøgelse, skal »oplyse om undersøgelsens rammer og hovedelementer, herunder om advokatens og de pågældendes egne roller i undersøgelsen«.

17.3.3. Redegørelsens funktion

Undertiden gennemføres en advokatundersøgelse på initiativ af en offentlig myndighed, der som led i en tilsynsbeføjelse med virksomheden stiller krav om, at virksomheden foretager en »uvildig særlig undersøgelse«. Sådanne pålæg har Finanstilsynet fx hjemmel til at give med hjemmel i § 347 b, stk. 1, i lov om finansiel virksomhed. Myndigheden vil i så fald være *initiativtager*, mens virksomheden som opdragsgiver vil være *rekvirent*. Et andet eksempel herpå er den ret til at forlange *granskning* af nærmere angivne forhold vedrørende selskabets forvaltning eller af visse regnskaber, som 25 pct. af kapitalejerne i et kapitalselskab kan forlange iværksat i medfør af reglerne i selskabslovens § 150.

Som udgangspunkt er forholdet mellem rekvirenten og undersøgelsesadvokaten, det samme som forholdet mellem undersøgelsesadvokaten og en hvilken som helst anden klient. Klientens/rekvirentens overvejelser om, hvordan – og med hvilken troværdighed – undersøgelsen skal fremlægges for offentligheden, må anses for et strategisk anliggende, der som udgangspunkt ikke giver anledning til advokatretlige problemstillinger. Derimod kan en offentliggørelse tænkes at aktualisere andre retsregler, fx den strafferetlige beskyttelse af enkeltpersoners private forhold, jf. STRFL § 264 d, eller beskyttelsen i medfør af GDPR og databeskyttelsesloven.

17.3.4. Advokatens gennemførelse af undersøgelsen

Advokatundersøgelsen som indstilling: I Advokatrådets 2022-vejledning om advokatundersøgelser findes der en række forskrifter, som advokaten (som udtryk for god advokatskik) skal efterleve i en advokatundersøgelse, der betragtes som »uvildig«. Se herom gengivelsen s. 716 f. Også for andre advokatundersøgelser har advokaten som anført i vejledningens pkt. 8.1-8.3 pligt til i et vist omfang at varetage hensyn til tredjemands retsstilling, fx ved inden den endelige afrapportering at give den berørte lejlighed til at udtale sig, og ved i sine vurderinger at

være saglig og ikke at undertrykke væsentlige oplysninger, som kan have betydning for undersøgelsen.

Advokatnævnet har i henholdsvis 2012 og 2021 behandlet to sager, hvori der var indgivet klage over advokater i anledning af deres udførelse af advokatundersøgelser.

Nævnets kendelse i den første sag, *ANK af 7. juni 2012*, sagsnr. 2010-02-0540 og 2010-02-0541, blev fulgt op af et interview med nævnets daværende formand, højesteretsdommer *Jon Stokholm*, i Advokaten 2/2013, s. 10 f. Den undersøgelse, der var genstand for nævnets prøvelse, var rekvireret af Finansiel Stabilitet som en »uvildig advokatundersøgelse« bl.a. med det formål at klarlægge, om der var grundlag for at søge at gennemføre et straffe- og eller erstatningsretligt ansvar mod medlemmer af ledelsen i et pengeinstitut eller andre, efter at instituttet under finanskrisen i 2008 og de følgende år var brudt sammen, så Finansiel Stabilitet havde måttet overtage det. Et ansvar ville i givet fald skulle gøres gældende ved søgsmål ved domstolene. Undersøgelsen, der blev gennemført på grundlag af foreliggende dokumenter og samtaler med udvalgte personer, om hvis eventuelle ansvar der ikke var spørgsmål, konkluderede, at der var grundlag for at gøre erstatningsansvar gældende mod medlemmer af pengeinstituttets daværende ledelse og revisor. To bestyrelsesmedlemmer indgav herefter klage til Advokatnævnet, idet de gjorde gældende, at de to advokater, der havde gennemført undersøgelsen, havde handlet i strid med god advokatskik ved ikke at have underrettet dem om, at de var blevet udpeget til at foretage undersøgelsen, og ved ikke at have givet dem lejlighed til at udtale sig.

Advokatnævnet frifandt (med stemmerne 13-4) de to indklagede advokater. Flertallet anfører – efter at have bemærket, at der ikke findes nærmere lovregler om advokatundersøgelser, herunder ikke om »indholdet, formen eller metoden for gennemførelse af sådanne undersøgelser« – at »[e]n advokat […] i forbindelse med gennemførelsen af en advokatundersøgelse [vil] repræsentere klienten og […] således [skal] varetage klientens interesser – og kun klientens interesser – i overensstemmelse med det foreliggende kommissorium/opdrag. Gennemførelsen af undersøgelsen skal naturligvis ske inden for rammerne af lovgivningen og god advokatskik.« Nævnets flertal fandt på baggrund af de oplysninger, som de indklagede advokater i deres redegørelse havde givet »for opdragsgiverens kommissorium og for undersøgelsens formål, afgrænsning og metode, herunder hvilket materiale undersøgelsen er baseret på«, at undersøgelsen havde »karakter af et responsum/partsindlæg til brug for bestyrelsen for […] beslutning af, om der er grundlag for at gøre et strafferetligt og/eller erstatningsretligt ansvar gældende over for den tidligere bestyrelse i […]«. Flertallet fandt »ikke retligt grundlag for

et krav om, at en advokat i forbindelse med udarbejdelse af et responsum/partsindlæg underretter eller partshører modparter eller andre, som kan have en interesse i undersøgelsen«, og frifandt de to indklagede advokater.

Nævnets mindretal fandt, »at advokater i forbindelse med gennemførelsen af en advokatundersøgelse bør overholde nogle grundlæggende principper, herunder for høring af og orientering af de involverede parter«, og fandt herefter og med inddragelse af nogle yderligere momenter, at de indklagede advokater havde handlet i strid med god advokatskik.

Nævnets kendelse i sagen fra 2021, I *ANK af 4. november 2021*, sagsnr. 2021-551, udsprang af en advokatundersøgelse om »kulturen på TV2«, som tog sin begyndelse i 2020. Advokatnævnet, der behandlede sagen i plenum, fortsatte linjen fra 2012 og konstaterede i enighed, at det »indgik […] i [rekvirentens] opdrag til advokat[en] […], at hun skulle foretage en juridisk vurdering af de undersøgte personers påståede adfærd med henblik på [rekvirentens] videre stillingtagen«, og at »[r]esultatet af undersøgelsen blev bl.a. udmøntet i konklusioner foretaget af advokat […] for [rekvirenten], der er hendes klient og part i sagen. Konklusionerne skulle […] benyttes i forbindelse med [rekvirentens] beslutninger i sagen, men der er ikke tale om, at der skulle træffes en afgørelse i sagen.« Nævnet var også enigt om at afvise klagen for så vidt angik spørgsmålet om brud på de databeskyttelsesretlige regler som henhørende under Datatilsynet (se herom s. 149 f. og 802 f.), og om undersøgelsens bevisvurdering, idet en nærmere vurdering heraf ville kræve en bevisførelse, der ikke er egnet til at blive foretaget for Advokatnævnet, men som rettelig henhører under domstolene.

Ved vurderingen af det, der nok må karakteriseres som sagens materielle hovedspørgsmål – klagen over, at undersøgelsen ikke havde givet rimelig adgang for den undersøgte til at varetage sine interesser, og at den advokat, der foretog undersøgelsen, havde sendt misvisende signaler om undersøgelsens grundlag og procesform – delte nævnet sig i et flertal på 9 og et mindretal på 6. Flertallet fandt, at advokaten havde handlet i strid med god advokatskik, og lagde herved vægt på, at den mundtlige afrapportering om resultaterne af sin undersøgelse, som advokaten over for rekvirenten havde påtaget sig at foretage til klageren, ikke var sket inden for rammerne af den procesbeskrivelse, som hun inden undersøgelsen havde kommunikeret til klageren. Dette gjaldt dels spørgsmålet om, hvilke bestemmelser klageren efter advokatens opfattelse havde overtrådt, dels spørgsmålet om forældelse, hvilket sidste måtte ses i lyset af, at advokaten tidligere specifikt og skriftligt havde oplyst, at der var indtrådt strafferetlig forældelse. Mindretallet fandt »efter en samlet vurdering af sagens oplysninger og forløb«, at

advokaten ikke havde tilsidesat god advokatskik ved sin håndtering og gennemførelsen af undersøgelsen. Kendelsen er indbragt for domstolene.

Når man skal vurdere rækkevidden af nævnets afgørelser, spiller det ind, at bankundersøgelsen i 2012-kendelsen forholdt sig til, om der skulle *rejses krav* mod de omhandlede ledelsespersoner eller ikke. I det omfang undersøgelsen anbefalede sagsanlæg, ville de berørte få mulighed for at forsvare sig, ganske på samme måde som hvis sagsanlægget var blevet besluttet på grundlag af et indhentet responsum eller interne overvejelser. Den undersøgelse, som var afsættet for 2021-kendelsen, resulterede derimod i en skønspræget ledelsesbeslutning om at fjerne klageren fra skærmen på TV 2 – en beslutning, som han reelt intet kunne stille op over for.

Andre advokatundersøgelser – herunder nogle af dem, der har været gennemført på arbejdspladser for at afklare omfanget af seksuelle krænkelser mv. – har ikke på samme måde ført frem til en retlig prøvelse. Når opdragsgiveren har fulgt undersøgelsens indstilling og draget ansættelsesretlige konsekvenser heraf, har procesinitiativet i givet fald været overført til den part, som undersøgelsen måtte have udpeget som »krænker«. Den pågældende vil ofte blive tilbudt en fratrædelsesordning, som måske har stillet vedkommende som ved en ordinær opsigelse. Men med selve konklusionen på undersøgelsen, som ofte ikke vil blive offentliggjort, vil der hvile en beskyldning på den opsagte medarbejder, som reelt aldrig bliver prøvet. Alvoren af denne beskyldning taler i sig selv for at stille høje krav til både fremgangsmåde og bevisvurdering.

17.4. Advokatopdragets ophør

17.4.1. Udgangspunktet

Som flere gange nævnt i det foregående, herunder i afsnit 16.2.9, vil advokatens uafhængighed komme under pres, hvis han søger at binde klienten til sig gennem vilkår om uopsigelighed mv. Sådanne aftaler vil forvandle advokatrelationen til et tvangsægteskab, som vil kunne true den tillid, som ethvert advokatopdrag bør hvile på.

Derfor er det hovedreglen i dansk ret, at en klient altid er berettiget til at bringe opdraget til ophør, fx for at realisere et ønske om at skifte advokat. Denne hovedregel har præceptiv karakter og kan derfor hverken afskæres ved aftale eller bringes til ophør gennem en »uigenkaldelig« fuldmagt, jf. om sidstnævnte *ANK af 22. januar 2002*, trykt i ANÅ 2002.28, der pålagde en advokat en bøde på 10.000

kr. for at lade sine klienter underskrive en »uigenkaldelig« fuldmagt uden at fremhæve, at uigenkaldeligheden – som angivet – ikke havde retsvirkning *inter partes*.

En klient, der ønsker at skifte advokat, vil enten meddele dette ønske til advokaten selv eller via en henvendelse fra den anden advokat, som klienten har henvendt sig til. I disse tilfælde vil der foreligge en udtrykkelig tilkendegivelse. Undertiden er forholdet ikke så klart. I sådanne tilfælde påhviler det advokaten at tilvejebringe den fornødne klarhed, jf. *Vestre Landsrets dom af 5. februar 2016*, sag B-1045-15, hvor landsretten tilsluttede sig byrettens præmisbemærkning om, at klientens klage over advokaten til Advokatnævnet ikke kunne føre til, at advokaten uden meddelelse til klienten kunne anse sagen for afsluttet.

17.4.2. Klientens anmodning om advokatskift

Advokaten bør uden videre tage klientens anmodning om at skifte advokat efter pålydende. Medmindre det ligger helt klart, at der er tale om en misforståelse, bør advokaten ikke søge at presse klienten til at blive eller mistænkeliggøre den beslutning, klienten dermed har truffet. Klientens tillid til advokaten er så afgørende for advokatens udførelse af opdraget, at det mindste tegn på mistillid eller utryghed bør føre til opdragets ophør. Det er en refleksvirkning af denne regel, at advokater – også uanset at en udtrykkelig regel herom ikke længere fremgår af AER – må afstå fra at miskreditere kolleger med henblik på at overtage kollegaens opdrag.

I tidligere udgaver af AER påtog den indtrædende advokat sig en hæftelse for den udtrædende advokats salær – hvilket i praksis indebar, at en advokat ikke påtog sig en sag, uden at det lå klart, at den tidligere advokats salær var betalt. Denne – laugsprægede – regel udgik ved 2005-revisionen af AER, men den udtrædende advokats interesse beskyttes fortsat ved adgangen til at tilbageholde sagsmaterialet, jf. nærmere afsnit 13.5.3.

17.4.3. Pligt til at udtræde

Hvis en advokat i forbindelse med klientens anmodning om bistand får begrundet mistanke om, at klientens formål med advokatrådgivningen er at fremme strafbare handlinger eller undladelser, herunder hvidvask eller finansiering af terrorisme, må advokaten ikke påtage sig opdraget. Er opdraget allerede påtaget, må advokaten udtræde, jf. hvidvasklovens § 14, stk. 5. Det samme gælder, hvis opgavens udførelse indebærer en overtrædelse af god advokatskik, jf. RPL § 126,

stk. 1. Dette princip understøttes af erstatningsretlig retspraksis. En advokat, der efter at have påtaget sig en sag opdager, at den involverer retsstridige aktiviteter, har pligt til enten at søge at undgå, at disse aktiviteter bringes til udfoldelse, eller at udtræde af sagen. Gør han ikke det, kan han pådrage sig et medvirkensansvar.

Se herved *U 2000.23 H*, hvor advokaten havde påtaget sig rådgivning om en virksomhedsoverdragelse, efter at aftalerne herom var indgået. Advokaten repræsenterede køberen, som – viste det sig – ved en række komplicerede transaktioner svigagtigt trak aktiver ud af selskabet med henblik på kunne finansiere købet af det. Da sælgeren på et tidspunkt rejste spørgsmål om, hvorvidt der forelå ulovlig selvfinansiering, udtalte advokaten, at de indgåede aftaler »hverken er strafbare eller forretningsmæssigt kritisable«. Højesterets flertal fandt, at advokaten under de foreliggende omstændigheder uagtsomt havde medvirket til overtrædelse af selvfinansieringsforbuddet. Han blev herfor dømt til at betale delvis erstatning for det lidte tab.

17.4.4. Advokatens udtræden

AER art. 68, stk. 2: Ifølge AER art. 68, stk. 2, må en advokat ikke ophøre med at udføre en sag på en sådan måde og under sådanne omstændigheder, at klienten hindres i rettidigt og uden skadevirkning at søge anden juridisk bistand.

Bestemmelsen bygger på det grundlæggende udgangspunkt, at en advokat ikke bør påtage sig eller videreføre et opdrag, som han af forskellige grunde er blevet betænkelig ved, jf. nærmere afsnit 16.2.9. Dette udgangspunkt gælder dog ikke, når advokaten er beskikket til at føre den pågældende sag for klienten. Se herom afsnit 18.2.3.

Samtidig slår AER art. 68, stk. 2, fast, at den frihed, advokaten herved har til at frasige sig opdraget, skal udøves så skånsomt som muligt. Grænserne for det tilladelige vil bero på den konkrete situation. Blandt de faktorer, der spiller ind, er for det første *baggrunden* for advokatens ønske om at udtræde (herunder om det er klientens forhold, der ligger bag), for det andet *sagens karakter* (herunder skadevirkningerne af en abrupt udtræden) og for det tredje mulighederne for at sikre varetagelsen af klientens *interesser* straks efter udtrædelsestidspunktet.

Begrundelsespligt? Der er ikke knyttet nogen formel begrundelsespligt til advokatens beslutning om at udtræde af et opdrag. Der kan fx være opstået en interessekonflikt, hvis nærmere indhold advokaten er afskåret fra at orientere om. I så fald er det umuligt for advokaten at give en detaljeret begrundelse. Eller begrun-

delsen giver sig selv, fx virksomhedsophør, ødelæggelse af klientsamarbejdet, firmaskift, udlandsrejse etc.

Hvis ikke begrundelsen ligefrem indebærer en sigtelse for strafbart forhold, som advokaten ikke kan bevise, tilsiger hensynet til klienten, at en frasigelse, hvis årsag ikke giver sig selv, begrundes. Klienten vil selv have en retlig interesse i at kunne anvende denne begrundelse, når han skal opsøge ny advokatbistand til sagen. Derfor forekommer det rimeligt, at advokaten i det mindste angiver hovedårsagen til sin beslutning, sml. herved reglerne i forvaltningslovens kap. 6. Denne angivelse må selvsagt ske med respekt for advokatens tavshedspligt.

Underretningspligt? At advokatens udtræden ikke må ske på en måde, som forhindrer klienten i at søge anden bistand, indebærer et – selvfølgeligt – krav om, at klienten bliver underrettet om advokatens udtræden, jf. *Østre Landsrets dom af 30. september 2016*, sag B-2621-15. Dommen slog (ikke overraskende) fast, at den udtrædende advokats pligt til at underrette ikke påvirkes af, at en firmaintern instruks foreskriver, at underretningen ikke må gives af denne. Det påhviler endvidere den udtrædende advokat at sikre sig, at retten og modparten – i det omfang disse var bekendt med repræsentationen – underrettes om hans udtræden, jf. *ANK af 15. december 2015*, sagsnr. 2015-1254.

KAPITEL 18

Beneficerede opdrag

18.1. Almindelige spørgsmål

18.1.1. Systematik

Som tidligere fremhævet kan advokatens opdrag enten baseres på en *aftale* med klienten eller på en *retsbeslutning*, se hertil de indledende bemærkninger herom i afsnit 4.3.3. Til den sidste gruppe hører dels tilfælde, hvor advokaten ved rettens beslutning beskikkes til at udføre en retssag (*beneficerede opdrag*), dels tilfælde, hvor advokaten tilknyttes retten som medhjælp under udførelse af en skiftesag mv. (*medhjælpsopdrag*).

En række af advokatrettens problemer får en særlig dimension ved, at opdraget har rod i en retsbeslutning: For det første indebærer selve retsforholdet til den ret, som har beskikket advokaten, en principiel trussel mod advokatens *uafhængighed*. For det andet er der en naturlig offentlig interesse i at sikre *kvaliteten* af de advokater, der beskikkes til at føre sager for private parter. For det tredje er hovedparten af de retssager, hvor der sker beskikkelse, indispositive, hvorfor *advokatens rolle* i sagen ikke altid har den kontradiktoriske karakter, som er typisk i opdrag om partsrepræsentation.

En række af disse særlige spørgsmål behandles andetsteds i denne fremstilling. Som følge af opdragenes forskellighed lader det sig ikke gøre at behandle dem alle i en samlet systematik.

Dette kapitel behandler nogle spørgsmål, der har et sådant særpræg eller en sådan kompleksitet, at en samlet behandling er hensigtsmæssig. Nogle er almindelige, for så vidt som reguleringen er ens – eller i hovedtræk ens – for alle typer af beneficerede opdrag. Det gælder fx spørgsmålet om beneficiet (kvalitetssikringen), se hertil afsnit 18.1.2, og om betalingen for det enkelte opdrag, se hertil

afsnit 19.5.9. Andre knytter sig til de to hovedtyper af beneficerede opdrag, der findes, nemlig dels forsvareropdraget, se afsnit 18.2, og de retsophjælpsopdrag, der ikke også er forsvareropdrag, se afsnit 18.3.

18.1.2. Antagelse

Fri proces: I medfør af RPL § 336 antager justitsministeren for hver ret et passende antal advokater til at udføre sager for parter, der har fri proces. For at blive antaget hertil skal advokaten indsende en ansøgning. Der sker dermed en kvalitativ vurdering af ansøgerne. Efter RPL § 128, stk. 1, skal advokater, der er antaget til at udføre sager for parter, der har fri proces, yde retshjælp til personer, der opfylder de økonomiske betingelser, som fastsættes i medfør af § 325, stk. 2-5, og § 326.

Forsvarerbeskikkelse: Med henblik på beskikkelse af forsvarere foreskriver RPL § 733, at justitsministeren efter aftale med de pågældende antager et passende antal advokater, der har møderet for vedkommende domstol, eller (om fornødent) andre dertil egnede personer. De således antagne advokater omtales almindeligvis som beneficerede advokater. Antagelsen sker efter opslag i Statstidende. I forbindelse med rettens behandling af sagen afgiver den lokale kredsbestyrelse en udtalelse om ansøgerne. I påtrængende tilfælde kan også en advokat, der ikke er antaget af justitsministeren på denne måde, men som dog er berettiget til møde for vedkommende ret, beskikkes til forsvarer, jf. RPL § 733, stk. 1, 2. pkt.

De nærmere regler herfor fremgår af cirkulæreskrivelse nr. 9418 af 30. juni 2020 om antagelse af beneficerede advokater ved byretterne og landsretterne. Det afgørende hensyn er ansøgerens kvalifikationer. Der lægges vægt på, *om* ansøgeren har erfaring med straffesager eller strafferet i øvrigt, *om* ansøgeren har møderet for landsret, *om* ansøgeren har procedureerfaring, herunder også fra civile sager, og *om* ansøgeren har udvist dygtighed og engagement i sit virke som advokat. Der kan desuden lægges vægt på ansøgerens erfaring med civile – herunder familieretlige – sager. I øvrigt lægges der vægt på ansøgerens kvalifikationer som procederende advokat, således som disse kvalifikationer fremstår for de pågældende retter. Desuden kan hensynet til den geografiske spredning af advokater i retskredsen tillægges betydning ved antagelsen. Endvidere kan hensynet til retssagernes hurtige afvikling tillægges betydning, så ansøgere, der ikke er beneficeret i en anden retskreds, foretrækkes til hvervet. I *U 2012.3478 ØLK* anmodede en advokat om at blive beskikket som forsvarer for landsretten. Advokaten havde ikke møderet, men proceduretilladelse. Anmodningen blev afslået.

Offentlig fortegnelse: Ifølge § 1, stk. 3, i Justitsministeriets bekendtgørelse nr. 2123 af 25. november 2021 om offentlig retshjælp ved advokater udarbejder og ajourfører byretten løbende en fortegnelse over de advokater, som yder retshjælp i retskredsen. Fortegnelsen ligger til gennemsyn i byretten, i kommunens social- og sundhedsforvaltning, i Forbrugerklagenævnet, hos lokale advokatvagter og retshjælpskontorer samt på biblioteker. Den udleveres ved henvendelse i byretten.

Indgrebsadvokater: I sager om indgreb i meddelelseshemmeligheden skal der, jf. RPL § 784, stk. 1, beskikkes en advokat for den, som indgrebet vedrører. Disse advokater, der i daglig tale benævnes »indgrebsadvokater«, beskikkes efter en særlig liste over antagne advokater, og sagerne behandles efter særlige regler, jf. bestemmelsens stk. 2 og bekendtgørelse nr. 1630 af 21. december 2010.

Organisationsforhold: De fleste af disse advokater er organiseret i Landsforeningen af Forsvarsadvokater, der i mange henseender virker som det primære organisatoriske mellemled mellem de beneficerede advokater og justitsvæsenet (dvs. domstolene og Justitsministeriet). Se herom s. 183.

18.1.3. Opdragets udførelse

En advokat, der er beskikket for en part, er som altovervejende udgangspunkt underlagt samme forpligtelser over for parten (klienten), som hvis opdraget hvilede på aftale. Dette gælder, uanset om der er tale om en civil sag eller en straffesag. Det førnævnte ønske om kvalitetssikring har dog ført til den modifikation, at beskikkelsen er *personlig*: Den beneficerede advokat kan ikke i samme omfang som andre advokater lade sig repræsentere i retten ved anden advokat eller ved fuldmægtig. Dette princip er klart udtrykt af Højesterets kæremålsudvalg (sat med 5 medlemmer) i *U 1990.925 HKK*. Se ligeledes pkt. 2 i cirkulæreskrivelse nr. 9418 af 30. juni 2020 om antagelse af beneficerede advokater ved byretterne og landsretterne.

I visse sagstyper, herunder navnlig straffesager, vil samarbejdet mellem den beneficerede advokat og klienten være præget af de omstændigheder, hvorunder advokaten beskikkes. Er advokaten fx beskikket i dommervagten med henblik på overholdelsen af 24-timersreglen i grundlovens § 71, stk. 3, vil klientforholdet ofte være kortvarigt, fx når klienten kort herefter ønsker sin »faste« forsvarer beskikket. Det samme vil ofte gøre sig gældende, hvis beskikkelsen sker med henblik på at kompensere for klientens fravær under sagen. I disse tilfælde kan det

tilmed forekomme, at der slet ikke opstår nogen klientkontakt mellem advokat og klient – et forhold, som i sagens natur vil sætte sig præg på graden af de forpligtelser, parterne er underlagt på længere sigt.

18.2. Forsvareropdrag

18.2.1. Opdragets etablering

Udgangspunktet: Den sigtedes ret til at vælge en uafhængig forsvarer under en straffesag er grundlæggende for et moderne demokrati. Retten hertil er bl.a. udtrykt i EMRK art. 6, stk. 3, litra c.

I dansk ret fremtræder dette grundlæggende princip i RPL § 730, stk. 1, 1. pkt., der fastslår, at den, der sigtes for en forbrydelse, er »berettiget til at vælge en forsvarer til at stå ham bi i overensstemmelse med de nedenfor nærmere givne regler«. Har sigtede ikke valgt en forsvarer, skal eller kan der efter RPL §§ 731-32 beskikkes ham en sådan.

Selv om retsplejelovens udgangspunkt således er, at sigtede *vælger* sin forsvarer, er det praktiske livs hovedregel, at en forsvarer optræder som *beskikket*. Denne praksis har sammenhæng med, at beskikkelsen giver forsvareren sikkerhed for sit vederlag, jf. RPL § 1007, stk. 1, mens bestemmelsens stk. 2 fastslår, at vederlaget til en valgt forsvarer (som tungtvejende udgangspunkt) ikke vedkommer det offentlige, hvorved den valgte forsvarer kun har sin klient at holde sig til for sit honorar (som forsvareren til gengæld kan fastsætte efter de sædvanlige salærparametre, jf. herved fx *U 2010.477 HK*). I *U 2021.985 H* bestemte Højesteret, at honoraret på 40.000 kr. for Højesteret til det tiltalte selskabs valgte forsvarer som kompensation for lang sagsbehandlingstid (herunder navnlig en død periode på ca. 2 år) skulle betales af statskassen.

Beskikkede forsvarere: I konsekvens af sigtedes ret til en forsvarer er der etableret et regelsæt, der sikrer, at den sigtede rent faktisk opnår adgang til en uafhængig forsvarer, og at den udpegede forsvarer har de fornødne kvalifikationer. Det er et gennemgående træk i reguleringen, at de forsvarere, der påtager sig sådanne opdrag, virker på grundlag af regler, der – til gavn (»*benefice*«) for det offentlige – på forhånd forpligter dem til at påtage sig disse sager. Derfor kan man i en generel karakteristik betegne sådanne opdrag som *beneficerede*. Da advokater også

uden for strafferetsplejen kan beskikkes til at udføre opdrag, dækker dette begreb ikke kun strafferetsplejen.

Efter sigtedes begæring kan også en advokat, der ikke er antaget af justitsministeren som beneficeret, beskikkes til forsvarer, hvis han er mødeberettiget for den pågældende ret og villig til at lade sig beskikke, se RPL § 733, stk. 1, 3. pkt. Retten kan dog, jf. § 735, stk. 3, nægte at følge sigtedes ønske om valg af forsvarer, hvis der er påviselig risiko for, at den pågældende vil hindre eller modvirke sagens oplysning, eller den pågældendes medvirken væsentligt vil forsinke sagens behandling. Under tilsvarende omstændigheder kan en beskikkelse senere tilbagekaldes, jf. § 736, stk. 1.

Valgte forsvarere: Om valgte forsvarere fastslår RPL § 730, stk. 3, at retten på ethvert tidspunkt af sagen ved kendelse kan *afvise* en valgt forsvarer, hvis betingelserne for at nægte beskikkelse (jf. § 735, stk. 3) foreligger. Bestemmelsen giver denne adgang i to situationer: For det første når der er påviselig risiko for, at den pågældende vil hindre eller modvirke sagens oplysning, og for det andet når den pågældendes medvirken væsentligt vil forsinke sagens behandling.

Bestemmelsen er bl.a. anvendt i *U 1987.440 HKK*, hvor tiltaltes ønske om valg af forsvarer ikke blev imødekommet, idet den pågældende ikke kunne påtage sig forsvaret inden for en rimelig tid. Tiltalte havde ikke peget på andre forsvarere, og retten beskikkede derefter to forsvarere. Dette fandtes ikke at være i strid med EMRK art. 6. Se tilsvarende *U 1995.698 VLK*. Særlige problemer opstår, når den valgte (eller beskikkede) forsvarer har så travlt, at en gennemførelse af sagen under hans bistand vil indebære en væsentlig forsinkelse af sagen. Denne situation forelå i *U 2000.1912 ØLK*, hvor hovedforhandlingen i en større straffesag var berammet, uanset at en af forsvarerne var afskåret fra at deltage. Ved landsrettens kendelse blev den pågældende forsvarer afbeskikket »ud fra retsplejemæssige hensyn, af hensyn til de medtiltaltes tarv samt efter en afvejning af menneskerettighedskonventionens bestemmelser«. Spørgsmålet drøftes i betænkning 1454/2004 om behandlingen af større straffesager om økonomisk kriminalitet mv., afsnit 3.5. Om et ganske særligt tilfælde, se *U 2007.2980 VLB*, hvor landsretten tillod, at en valgt forsvarer trådte ind i en langvarig ankesag om økonomisk kriminalitet som supplement til de to beskikkede forsvarere.

RPL § 730, stk. 1, indebærer i øvrigt en principiel ligestilling mellem den valgte og den beskikkede forsvarer. Dette princip er lagt til grund i den bagved liggende betænkning 622/1971 om efterforskning mv., s. 10 ff. og 39.

Mindreårige: Er sigtede under 18 år, og har han ikke indgået ægteskab (en tilføjelse, der efter ændringen af ægteskabslovens § 2 med virkning fra den 1. februar 2017 kun kan have betydning for sigtede, der måtte være blevet gift i udlandet), tilkommer valget forældremyndighedens indehaver, som er berettiget til at optræde på sigtedes vegne. Sagen kan dog fremmes, selv om forældrene ikke møder. Om forældrenes kompetence inden for strafferetsplejen se i øvrigt RPL § 906, stk. 2.

Som andre typer af rettigheder har også retten til frit forsvarervalg en pligtside. Forpligtet er først og fremmest statsmagten, der i kraft af princippet må sikre, at retssystemet indebærer en faktisk, retlig og bevillingsmæssig mulighed for at beskikke det fornødne antal forsvarere. Men advokatstanden under ét har – alt efter det nærmere indhold af denne ordning – en vis moralsk pligt til også at yde bistand ved sådanne sager, der ikke altid er lige så profitable som andre af de sager, advokaterne yder bistand i. Se herved bemærkningerne i afsnit 1.1.2 i slutningen.

I andre jurisdiktioner er princippet fastlagt anderledes, ligesom den nærmere rækkevidde af princippet om det frie advokatvalg kan variere. I England er *barristers* undergivet de pligter, der følger af den såkaldte *cab rank rule*, og som indebærer, at enhver barrister har pligt til at påtage sig en sag til den første, der henvender sig, på samme måde som en hyrevognschauffør, der venter i kø. Som nævnt i afsnit 2.3.5 er den praktiske virkeliggørelse af princippet dog ikke altid således. En *barrister*, der ikke ønsker at udføre et beneficeret opdrag, kan i praksis ofte undslå sig herfor. Det praktiske indhold af denne pligt er derfor sjældent mærkbart.

Praktisk betydning: I de fleste tilfælde vil tiltalte acceptere valget af den advokat, som retten beskikker, fx i forbindelse med grundlovsforhør. Er tiltalte recidivist, vil han ofte ønske den tidligere forsvarer genbeskikket, hvis han har været tilfreds med dennes tidligere indsats. I de tilfælde, hvor tiltalte selvstændigt vælger en advokat (eller anmoder om beskikkelse af en advokat, som han selv har valgt), vil beslutningsgrundlaget ikke sjældent være tilfældigt, fx fordi tiltalte har fået advokaten anbefalet, eller fordi tiltalte kender advokaten fra dennes optræden i pressen.

18.2.2. Opdragets udførelse

Udgangspunkt: Forsvarerens opgave under en straffesag består i at sikre klienten (sigtede/tiltalte) det bedste forsvar, så der skabes grundlag for en frifindelse eller idømmelse af den mildest mulige straf. I tillæg til denne kerneopgave antages

det, at forsvareren også har en vis pligt til at yde personlig støtte til sigtede under sagen. En sådan pligt er navnlig aktuel, hvis sigtede er varetægtsfængslet i isolation, hvorved kontakten med forsvareren, vagtpersonale og enkelte familiemedlemmer er den eneste mulige i en måske længerevarende periode. Forsvareren har endvidere pligt til at rådgive sin klient om muligheden for efter en frifindelse at søge erstatning efter reglerne i RPL kap. 93 a om erstatning i anledning af strafferetlig forfølgning, jf. *ANK af 28. februar 2022*, sagsnr. 2021-2745.

Forsvarerens funktioner i straffesagen har givet anledning til flere monografier. *Lene Ebervall*: Försvarerens roll (2002) udskiller to forskellige advokatroller og idealtyper: Vejviseren, som indtager og bibeholder kontrollen over klienten, samtidig med at han tager hensyn til andre interesser end klientens, og våbendrageren, som udelukkende søger at gennemføre klientens interesser i opdraget. Se også *Thomas Rørdam*: Forsvareren (2012), navnlig s. 98 ff. *Lars Heuman*: God advokatsed (2013), s. 100 ff., drøfter spørgsmålet, om forsvareren bør anlægge en aktiv eller passiv strategi.

Efterforskningsarbejdet: Karakteren af det forsvar, forsvareren må yde, beror i sagens natur på opdragets (og dermed sigtelsens) karakter. Bistanden præges af, at politiet og anklagemyndigheden er underlagt et *objektivitetsprincip*, henholdsvis under den kriminelle efterforskning og i den straffeprocessuelle sagsbehandling (tiltalerejsning, bevisførelse og procedure mv.). Således fremgår det af RPL § 96, stk. 2, at anklagemyndigheden skal påse, ikke blot at strafskyldige drages til ansvar, men også at forfølgning af uskyldige ikke finder sted. Ligeledes fremgår det af RPL § 746, stk. 1, at forsvareren kan begære yderligere efterforskningsskridt foretaget, og at tvistigheder (herunder ved politiets afvisning heraf) kan indbringes for retten.

Det ligger klart, at forsvareren ikke har nogen selvstændig *pligt* til at foretage efterforskning. Hans hovedopgave består i at forholde sig kritisk til den efterforskning, der lægges frem af anklagemyndigheden, ligesom han skal yde sigtede bistand i forbindelse med de efterforskningsskridt (herunder afhøringer), der foretages undervejs. For at forsvareren kan udføre denne opgave, skal han efter RPL § 729 a, stk. 2, fra retten have kopi af tilførsler til retsbogen vedrørende sagen. Forsvareren har ret til at gøre sin klient bekendt med materialet, medmindre andet følger af RPL § 748 (om retsmøder til beslutning om straffeprocessuelle tvangsindgreb efter RPL kap. 69-74 eller politiets videoafhøring afhøring af børn) eller § 856 (om afhøring af anonyme vidner).

Retten kan pålægge forsvareren ikke at overlevere kopierne til andre, hvis det må befrygtes, at kopierne vil blive benyttet på retsstridig måde. Ifølge § 729 a, stk. 3, skal forsvareren endvidere fra politiet have kopi af det materiale, som politiet har tilvejebragt, i det omfang det uden ulempe kan kopieres. Dette materiale må forsvareren kun udlevere til andre med politiets samtykke, som skal gives, hvis det findes ubetænkeligt. Endelig kan politiet, jf. RPL § 729 a, stk. 4, under visse kvalificerede omstændigheder give forsvareren pålæg om ikke at videregive de oplysninger, som forsvareren har modtaget fra politiet. Et sådant pålæg kan udstrækkes, indtil tiltalte har afgivet forklaring under hovedforhandlingen. Dermed kan forsvareren som noget temmelig usædvanligt – men begrundet i de særlige forhold, der gør sig gældende i visse typer af straffesager – pålægges tavshedspligt i forhold til sin klient. For at undgå denne principielle loyalitetskonflikt kan det være relevant, at forsvareren afslår at modtage materiale, som er klausuleret med pligt til hemmeligholdelse.

Et nogenlunde tilsvarende regelsæt gælder efter lovbekendtgørelse nr. 827 af 25. august 2005 for den advokat, der beskikkes som forsvarer under told- og skatteforvaltningens behandling af en sag om strafansvar for overtrædelse af skattelovgivningen (bortset fra toldlovgivningen). Ved *ANK af 25. november 2020*, sagsnr. 2020-2433, blev en advokat pålagt en bøde på 20.000 kr. for grov tilsidesættelse af god advokatskik ved som forsvarer for et revisionsselskab uden skatteforvaltningens samtykke at have overladt akter vedrørende en af revisionsselskabets kunder, der selv var sigtet i sagen, til klienten.

Ret til efterforskning? Om forsvareren ligefrem har en ret til at udføre en sådan efterforskning, er omdiskuteret. På den ene side kan man påpege, jf. *Jon Palle Buhl* i Juristen 1963, s. 153 ff., at der vil opstå risiko for ansvarsforflygtigelse hos politiet, hvis man almindeligvis forventer en sådan indsats fra forsvarets side. Se ligeledes *Axel H. Pedersen*: Indledning til advokatgerningen II (1963), s. 60 ff., og *ANK af 5. april 2001*, trykt i Advokaten 5/2001, Kendelser, s. 2. Væsentlige argumenter kan dog tale i modsat retning, jf. *Thomas Rørdam* i TfK 2004, s. 631 ff. Se ligeledes Advokatrådets retssikkerhedsprogram (1994), s. 58, og i det hele litteraturhenvisningerne hos *Thomas Rørdam* a.st. i note 32, men heroverfor *Michael Jørgensens* gensvar i TfK 2005, s. 198 ff. Senest er spørgsmålet behandlet i *Michael Kistrup, Jakob Lund Poulsen, Jens Røn & Thomas Rørdam*: Straffeprocessen (2018), s. 370 ff. Det væsentligste argument for at tillade forsvareren en sådan efterforskningsadgang ligger formentlig i de eksempler, der fra tid til anden har været på, at dygti-

ge advokater ved at deltage aktivt i efterforskningen har bragt deres klienter uden for mistanke.

Svaret på spørgsmålet beror i nogen grad på, hvordan man ser forsvareren i straffeprocessen. En faktor er her, om man nærer *tillid* til den efterforskning, der foregår ved politiet, herunder i henseende til objektivet og grundighed. Er der grundlag for en sådan tillid, er der ingen grund til at lægge en særlig efterforskningsopgave i hænderne på forsvareren. En anden faktor er, om forsvareren forventes at have nogen *sandhedspligt* i sin egen efterforskning. Klart er det, at forsvareren ikke er underlagt den sandhedspligt over for retten, som advokaten er i en dispositiv sag. Men i det omfang man antager en vis sandhedspligt, er det nærliggende også at kræve, at forsvareren deler den viden, han dermed indhenter, med anklagemyndigheden – også selv om de nye oplysninger går imod tiltalte – eller at advokaten i det mindste afholder sig fra at medvirke til en sags oplysninger, der indebærer en direkte misinformering af retten.

Omkostningerne ved forsvarerens selvstændige efterforskningsskridt er som udgangspunkt det offentlige uvedkommende, jf. RPL § 1007, stk. 2, 3. pkt. Retten kan dog bestemme, at det offentlige (foreløbigt) skal dække sådanne omkostninger, jf. herom *U 2011.1014 HK* (dækning af ca. en tredjedel) og *TfK 2017.997/2 VLK* (fuld dækning).

Kontakt til vidner: I forbindelse med spørgsmålet om forsvarerens efterforskning opstår ligeledes et spørgsmål om, hvorvidt forsvareren kan tage kontakt til vidner og myndigheder. I *U 1982.800/1 HKK* påtalte Højesteret, at en advokat havde rettet henvendelse til et vidne, der allerede var blevet afhørt til en politirapport og var indkaldt til et retsmøde for at bekræfte sin forklaring. Referatet er sparsomt, og som begrundelse for påtalen bemærkes det alene, at henvendelsen »under de foreliggende omstændigheder har været utilbørlig«. Faktum er uddybet hos *Thomas Rørdam* i TfK 2004, s. 639 ved note 35, og *Hans Gammeltoft-Hansen* i Juristen 1983, s. 43 (s. 50): Sagen drejede sig om økonomisk kriminalitet, vidnet var en revisor, og forsvarerens ønske om at tale med vidnet inden afhøringen var alene at forberede vidnet på de spørgsmål, forsvareren ville stille. Afgørelsen synes at lægge til grund, at selve den *mulighed*, forsvareren vil have for at påvirke en afhøring, er tilstrækkeligt til at kræve forudgående tilladelse fra enten retten eller anklagemyndigheden.

Omvendt fandt Østre Landsret ved sin kendelse i *U 1999.556 ØLK*, at en forsvarers henvendelse til en embedslæge ikke havde været »utilbørlig«. Til brug for Højesteret forelå en udtalelse fra Advokatrådet, hvorefter det under henvisning

til den juridiske litteratur måtte anses som »utvivlsomt«, at der eksisterer et område, inden for hvilket forsvareren er berettiget til at foretage selvstændig efterforskning uden forudgående begæring til politiet, jf. herved RPL § 746, stk. 1, 2. led. Retten støtter sit resultat på, *at* stadslægen allerede havde afgivet erklæring i sagen, *at* forsvareren derefter ønskede en supplerende udtalelse, som ikke kunne modvirke sagens efterforskning, og *at* forsvareren samtidig orienterede politiet, der derved havde mulighed for at indbringe spørgsmålet for retten.

I straffesager gør sig det særlige hensyn gældende, at vidnet ofte vil føle sin egen person inddraget i sagen. Dette gælder først og fremmest, når vidnet også er forurettet, men tillige når vidnet vil føle sin sikkerhed truet ved at skulle afgive en sandfærdig forklaring, der kan føre til domfældelse. Se herved *Thomas Rørdam* i TfK 2004, s. 631 ff.

18.2.3. Afbeskikkelse

Når en advokat er beskikket til at udføre en sag for en klient som forsvarer, skal der særlige grunde til, for at retten kan tilbagekalde denne beskikkelse. Som udgangspunkt er klienten i førersædet, idet advokaten som i aftalebaserede opdrag skal varetage klientens interesser og følge dennes, og ikke rettens, instruktioner. Dette udgangspunkt kan imidlertid komme under pres, hvis særlige hensyn gør sig gældende. For det første kan det tænkes, at retten gennem sine beslutninger om honorering af advokaten sætter *de facto* bevillingsmæssige grænser for hvervets udførelse. Disse spørgsmål er behandlet i afsnit 19.5.9. For det andet kan det forekomme, at betingelserne for at beskikke advokaten ikke længere er opfyldt, således at beskikkelsen må tilbagekaldes med henblik på ombeskikkelse, eller at sigtede/tiltalte ønsker en anden forsvarer beskikket.

I disse situationer kan hensyn til sagens fremme komme på kollisionskurs med princippet om retten til frit forsvarervalg. Denne problemstilling er ikke ny. Sager herom har i de senere år været ganske talrige, og lovgivningsmagtens syn på den rette balance mellem de to modstående hensyn har ændret sig markant i de seneste 15 år. Ved lov nr. 493 af 17. juni 2008 blev kriteriet for at nægte at beskikke en advokat, som en sigtet ønsker som forsvarer, således skærpet fra, hvis dennes »medvirken ud fra retsplejemæssige hensyn til sagens behørige fremme, […], ikke kan anses for forsvarlig«, til »hvis denne medvirken vil medføre en forsinkelse af betydning for sagens fremme«. Det fremgår af forarbejderne, jf. FT 2007-08, 2. samling, tillæg A, s. 2947, at formålet med ændringen var, »at hensynet til sagens fremme bør indgå med større vægt end efter gældende ret«. Med henblik på at nedbringe behandlingstiden i straffesager blev der med virkning fra

1. juli 2018 ved lov nr. 714 af 8. juni 2018 gennemført en række yderligere ændringer af reglerne om beskikkelse og afbeskikkelse af forsvarer. Det fremgår af lovforslagsbemærkningerne i FT 2017-18 L 204 s. 4, at formålet hermed »er at sikre, at hensynet til sagsbehandlingstiden tillægges betydeligt større vægt«, end det havde været tilfældet hidtil. Afgørelser fra tiden før 1. juli 2018, som har imødekommet en sigtets eller tiltalts ønske om ombeskikkelse af forsvarer, kan derfor ikke uden videre betragtes som retningsgivende.

Med henblik på at undgå senere ombeskikkelser bestemmer RPL § 733, stk. 3, 2. pkt., at en advokat, som sigtede ønsker beskikket, og som ikke er beneficeret, i forbindelse med beskikkelsen skal oplyse mulige mødetidspunkter. Ifølge RPL § 735, stk. 3, nr. 2, kan retten nægte beskikkelse, hvis den ønskede forsvarers medvirken væsentligt vil forsinke sagens behandling. Disse regler understøttes af AER art. 6, stk. 2, hvorefter en advokat ved påtagelse af en sag med offentlig beskikkelse skal drage omsorg for, at hans forhold ikke er til hinder for, at sagen kan behandles ved retten eller anden myndighed tilstrækkeligt hurtigt. Endvidere fastslår RPL § 741, stk. 2, at vederlaget til den nye forsvarer ikke kan overstige, hvad der ville tilkomme den tidligere forsvarer, hvis der ikke var blevet beskikket en ny forsvarer. I *U 2020.3664 ØLK* blev denne salærbegrænsningsregel ikke bragt i anvendelse, idet sigtede allerede forud for grundlovsforhøret havde anmodet om at få beskikket den pågældende.

Afvejningen mellem hensynet til sagens fremme og adgangen til frit forsvarervalg må principielt foretages, uanset at der i sagen kun er én sigtet/tiltale, som ønsker en bestemt advokat – eller en af flere bestemte – beskikket.

Se fx *TfK 2019.1571 DSK*, hvor Den Særlige Klageret stadfæstede, at byretten havde nægtet at beskikke en af tre advokater A-C, som tiltalte, for hvem advokat D var beskikket, havde ønsket, idet ingen af disse kunne møde til den berammede hovedforhandling, og byretten ikke havde ledige tider før ca. en måned senere. Se i samme retning *TfK 2019.943 DSK*, men på den anden side *TfK 2019.948 DSK*, hvor Den Særlige Klageret bestemte, at en advokat kunne beskikkes for den sigtede. Der var berammet møde med henblik på sagens fremme som tilståelsessag, uden at advokaten, der var ude af stand til at møde denne dag, var blevet kontaktet. En udsættelse ville ikke vare ud over 6 uger. I *TfK 2021.745 DSK* ville sagen blive forsinket med mere end 6 uger, hvis den skete forsvarerbeskikkelse blev fastholdt. Retten tilbagekaldte derfor beskikkelsen, hvilket Klageretten stadfæstede.

Typisk sættes spørgsmålet på spidsen i sager med flere sigtede/tiltalte, som er frihedsberøvede, og hvor den omberammelse af sagen, som forsvarerudskiftning for én af de implicerede vil nødvendiggøre (medmindre den pågældende kan møde på de retsdage, der er berammet), vil indebære en forlængelse af frihedsberø-

velsen for samtlige. I disse sager tillægges hensynet til sagens fremme – i overensstemmelse med forarbejderne – en betydelig vægt, som jævnligt fører til, at retten til frit forsvarervalg tilsidesættes. Se fx *TfK 2019.928 DSK*. Se også *TfK 2020.809 DSK*, der tilbagekaldte beskikkelsen af en forsvarer i en ankesag med 5 medtiltalte, hvilket ville forkorte sagsbehandlingstiden med 3 måneder.

Se også *U 2015.3371 HK*, omtalt i afsnit 10.2.5.

18.2.4. Interessekonflikter i straffesager

Karakteristika: Som udgangspunkt er reglerne om interessekonflikter for beneficerede advokater de samme som for advokater i øvrigt. En væsentlig modifikation i dette udgangspunkt gælder imidlertid, når den beneficerede advokat optræder som forsvarer i en straffesag. Her er der på grund af strafsanktionen en særlig interesse i at sikre processens uangribelighed. Dette gælder ikke mindst, når tiltalte får advokaten beskikket af det offentlige og altså ikke selv har truffet advokatvalget.

Reglerne om forsvarerens interessekonflikter søger navnlig at varetage tre hovedhensyn:

Forholdet til medtiltalte: Et første hensyn angår klientens forhold til mulige medgerningsmænd i samme sagsforhold. Er der fx tvivl om, hvem blandt flere tiltalte der er hovedgerningsmand, siger det sig selv, at de enkelte tiltalte har modsatrettede interesser. En væsentlig del af forsvareropdraget kan da bestå i at få tilrettelagt bevisførelsen således, at retten overbevises om, at klienten har, eller ikke har, handlet som påstået. Dette kan fx føre til begæringer om, at medsigtede eller vidner fremlægger deres opfattelse i en bestemt rækkefølge, eller at der ikke meddeles tilladelse til bestemte processkridt.

Forholdet til vidner: For det andet er der et hensyn til troværdigheden af vidneforklaringerne. I straffesager spiller de enkelte vidneforklaringer ofte en langt større rolle for sagens udfald (herunder først og fremmest vurderingen af skyldspørgsmålet) end i civile sager. Derfor er der en interesse i at sikre, at forsvareren ikke kommer til at indtage en rolle under sagen, der anfægter bevisværdien af disse forklaringer.

Praktiske hensyn: Det tredje hovedhensyn er praktisk. Navnlig i omfattende sager (herunder sager om økonomisk kriminalitet) vil det ofte være vanskeligt at finde kvalificerede forsvarere og/eller forsvarere, der vil kunne møde til allerede berammede retsmøder eller dog inden for rimelig tid. I dette lys kan der tilmed være stordriftsfordele forbundet med at lade flere forsvareropdrag varetage af samme advokatfirma, uanset at man efter de almindelige regler om identifikation ellers ville være afskåret herfra.

Som hermed antydet kan de interessekonflikter, der opstår i straffesager, have forskellig karakter, afhængigt af sigtelsens eller tiltalens nærmere indhold og sagens omstændigheder. Mange straffesager, fx om vold, tyveri og færdselsforseelser, angår sagsforhold, der udspiller sig inden for tilfældigt afgrænsede miljøer, idet der ikke ligger nogen på forhånd givet ramme for den udførte forbrydelse. Mulighederne for substitution er her gode, og der er derfor ikke særlig grund til at søge reglerne presset til det yderste for at sikre klientens interesser i den optimale juridiske bistand.

Retsplejeloven: Retsplejelovens regulering af forsvarerens interessekonflikter beror på, om forsvareren er valgt eller beskikket. Alle forsvarere – både valgte og beskikkede – er som nævnt i afsnit 8.5.2 afskåret fra at virke som forsvarere, hvis de er indkaldt som vidner eller skønsmænd, eller er begæret indkaldt i sådan egenskab, indtil retten har truffet afgørelse herom, se RPL § 730, stk. 4, og § 734, stk. 1. Ligeledes må advokaten afstå fra opdraget, hvis han har været forsvarer for en sigtet, som befinder sig i interessekonflikt med den nu sigtede på en måde, der ifølge § 60, stk. 1, nr. 3, ville medføre inhabilitet hos en dommer (ægteskab eller slægtskab).

Se til illustration *U 1996.827 V*, hvor en advokat under anken var blevet beskikket som forsvarer ved en fejltagelse, idet hans kompagnon havde været beskikket som bistandsadvokat for forurettede i første instans. Klienten ønskede beskikkelsen fastholdt og støttede sig herved til princippet om det frie advokatvalg, der er udtrykt i EMRK art. 6, stk. 3, litra c, men fik – uden nærmere drøftelse af dette i præmisserne – ikke medhold heri.

Beskikkede forsvarere: Ifølge RPL § 734, stk. 1, kan en advokat ikke beskikkes som forsvarer, hvis han selv er *forurettet* ved forbrydelsen eller står i et sådant forhold til den forurettede, som ville udelukke en dommer fra at handle i sagen. Bestemmelsen er fx anvendt i *TfK 2012.672 VLK*, der stadfæstede byrettens tilbagekaldelse af beskikkelsen for en forsvarer, der var medejer af en fast ejendom, som var

udlejet til tiltalte (og hvorfra den skunkfremstilling, som sagen angik, var foregået), og som havde måttet afskrive et lejetilgodehavende hos tiltalte.

Tilsvarende gælder, hvis advokaten tidligere har handlet i sagen som *anklager* eller rettergangsfuldmægtig for den *forurettede*, jf. *U 2002.2377 Ø*, hvor advokaten havde ført sag for forurettede om ejerskabet til den ejendom, straffesagen angik. Se også *U 2015.1123 VLK*, gengivet i afsnit 10.2.5.

En advokat, der tidligere har virket som politiembedsmand, dommer eller domsmand, eller som i en anden straffesag har været forsvarer for en sigtet, med hvis interesse i sagen den nu sigtedes står i strid, kan heller ikke *senere* beskikkes som forsvarer i sagen. Det er i den forbindelse uden betydning, om advokaten rent faktisk føler sig forurettet i sagen, og om tiltalte selv har indvilget i at få beskikket advokaten, jf. *U 1979.902 H*, hvor tiltalen bl.a. lød på, at tiltalte havde betalt advokaten med en dækningsløs check, der dog senere var blevet indfriet. Overtrædelse af bestemmelsen kan føre til ophævelse af dommen i sagen, jf. *U 1957.199 Ø*, hvor det viste sig, at en beskikket forsvarer havde været anmelder i to af de pådømte forhold.

Generalklausulen: Foruden disse særregler gælder den interessekonfliktregulering, der følger af generalklausulen om god advokatskik, jf. RPL § 126, stk. 1, også for forsvarere. Fordi håndhævelsen af disse regler i første instans ligger i hænderne på advokatmyndighederne, mærker man en vis tilbageholdenhed hos domstolene mod at skulle inddrage dette supplerende regelsæt. At sådanne overvejelser kan indgå i rettens beslutning om forsvarerbeskikkelse, blev lagt til grund i *U 1929.428/1 VLK* (hvor interessekonfliktreglen fandt anvendelse, selv om der ikke var sket fængsling, idet sigtelsen blev opretholdt – resultatet begrundes med »Retsplejelovens Aand og Grundsætninger«). Se også *U 1953.708 HKK*, der antog, at en forsvarer måtte fratræde, fordi en i sagen medtiltalt tidligere havde forelagt ham sin sag; de to tiltaltes interesser var stærkt modstridende, og *U 2010.689 VLK* omtalt straks nedenfor.

Flere tiltalte: En særlig type af interessekonflikter opstår i straffesager, hvor en advokat optræder som forsvarer for flere klienter i samme sag. Her følger det af den særlige regel i § 734, stk. 2, at dette kun er muligt, hvis de sigtedes interesser under sagen ikke er modstridende. Hvis T1 gør gældende, at det ikke var ham, men T2, der begik den handling, for hvilken det er rejst tiltale, siger det sig selv, at samme forsvarer ikke kan repræsentere begge tiltalte. Bestemmelsen håndhæves

med fast hånd i praksis. Er der blot den mindste risiko for interessekonflikt, beskikkes der to forsvarere.

Se hertil *U 2013.2977 VLK*, hvor en advokat, der var beskikket som forvarer for en tiltalt, ikke kunne beskikkes som forsvarer for den medtiltalte i sagen, der angik de to tiltaltes udøvelse af vold mod samme person. De tiltalte havde ikke ønsket at afgive forklaring til politiet, og ifølge forurettedes forklaring til politirapport havde deres rolle i den udøvede vold været forskellig. Se endvidere *U 2013.1252 VLK*, *TfK 2015.87 VLK* og *TfK 2014.383 VLK*. Et særligt tilfælde forelå i *TfK 2015.589/2 VLK*. Her kunne en advokat, der i byretten havde været beskikket som forsvarer for den ene af to tiltalte (efter at have fået afslag på at blive beskikket for begge), ikke i landsretten blive beskikket for den anden tiltalte, som var den eneste af de to, der havde anket. Landsretten fandt, at »[d]en omstændighed, at alene T har anket til landsretten […] ikke [indebærer], at risikoen for, at der kan foreligge modstridende interesser mellem T2 og T, ikke længere er til stede«. *Jakob S. Arrevad*: God advokatskik – Domssamling (2019), s. 231, er med rette kritisk over for kendelsen.

Identifikationsproblemet: Som nærmere uddybet i afsnit 10.1.5 antages der at gælde et princip om identifikation, hvorved en interessekonflikt ikke alene antages at bestå hos den enkelte advokat, men også hos dennes kompagnoner og kontorfæller mv. I overensstemmelse med dette princip antog *U 1996.827 V*, at en advokat, hvis kompagnon havde været beskikket som bistandsadvokat for den forurettede under byretssagen, ikke kunne virke som forsvarer for landsretten under ankesagens behandling. Afgørelsen henviser til »princippet« i § 734, stk. 1. Dens resultat svarer til den identifikationsregel, der kan udledes af AER art. 10, jf. art. 8, stk. 2, nr. 1.

Op igennem 2000'erne udviklede der sig en praksis, hvorefter by- og landsretterne – mod anklagemyndighedens protest – tillod, at advokater fra samme advokatfirma blev beskikket for flere sigtede/tiltalte i samme sag. Denne praksis synes i et vist omfang at have været begrundet i den tilbageholdenhed med at inddrage andre momenter i afgørelsen end RPL § 734, stk. 2, som er nævnt ovenfor.

Se som eksempel *U 2010.689 VLK*, hvor landsretten ud fra en ordlydsfortolkning af RPL § 734, stk. 2, bestemte, at to advokater fra samme advokatfirma efter grundlovsforhøret kunne beskikkes som forsvarere for to varetægtsfængslede sigtede i en narkosag, der omfattede flere sigtede, idet det ikke var påvist, at de havde modstridende interesser. Byretten havde nægtet beskikkelse, idet den fandt, at der efter sagens beskaffenhed var en nærliggende risiko (jf. nu AER art. 8, stk. 1) for, at sådanne ville komme til at foreligge. Afgørelsen måtte, allerede da den blev truffet,

fremstå som tvivlsom og er i hvert fald ikke længere udtryk for gældende ret, jf. straks herom i det følgende. Om den debat, som forud for Højesterets afgørelser udspillede sig om spørgsmålet om interessekonflikter blandt forsvarere, se 1. udgave af denne bog, s. 659.

I 2013 fik anklagemyndigheden tilladelse til at indbringe to landsretskendelser for Højesteret, som i *U 2014.903 HK* og *U 2014.905 HK* udtalte, at der, for at hvervet som forsvarer for flere sigtede kan varetages af samme advokat, på baggrund af de grundlæggende retsplejemæssige hensyn til som led i en retfærdig rettergang at sikre den sigtede/tiltalte et troværdigt effektivt forsvar skal være en høj grad af sandsynlighed for, at modstridende interesser mellem flere sigtede ikke kan opstå. De samme retsplejemæssige hensyn fører ifølge Højesteret til, at der, hvor flere sigtede i samme sag ønsker advokater fra samme firma beskikket som forsvarere, er et behov for særligt at sikre, at forsvaret for den enkelte tilrettelægges og fremstår som tilrettelagt udelukkende i den enkelte sigtedes interesse og uafhængigt af forsvaret af de øvrige.

I de to konkrete sager fandt Højesteret herefter, at hvervet som forsvarer for de sigtede måtte varetages af advokater, der ikke kom fra samme advokatfirma. De to kendelser blev fulgt op ved *U 2014.1343 HK*, der fastslog, at tilsvarende principper finder anvendelse, hvor der er spørgsmål om at beskikke flere forsvarere fra et kontorfællesskab, som udadtil fremtræder som ét advokatfirma. Med kendskab til denne afgørelse tillod *TfK 2014.550 VLK*, at to advokater fra et kontorfællesskab blev beskikket for to tiltalte, der havde modstridende interesser, idet det af brevpapiret udtrykkeligt fremgik, at der var tale om et kontorfællesskab (afgørelsen forekommer ikke utvivlsomt rigtig). Ved *U 2015.2525 HK* fastholdt Højesteret linjen og bestemte, at to advokater fra et kontorfællesskab heller ikke kunne varetage hvervet for to sigtede i et narkotikasagskompleks, som havde modstridende interesser.

De beskrevne retsplejemæssige hensyn gør sig gældende på ethvert stade af sagens behandling, jf. herved *TfK 2016.355 ØLK*, hvor landsretten under behandlingen af en bevisanke i en narkotikasag bestemte, at de tre tiltalte ikke kunne bistås af forsvarere fra samme advokatfirma, uanset at to af dem havde været beskikket under byrettens behandling af sagen, uden at dette havde givet anledning til spørgsmål.

I tiden efter Højesterets to kendelser blev flere »forsvarerkonglomerater« afviklet, og et enkelt større advokatfirma nedlagde sin afdeling for strafferet, således at man kun påtog sig straffesager med forbindelse til firmaets civilretlige specialer, navnlig

inden for skatteretten. Se også afsnit 10.1.5 samt *Michael Kistrup, Jakob Lund Poulsen, Jens Røn & Thomas Rørdam*: Straffeprocessen (2018), s. 239 ff.

18.2.5. Særlige problemer ved hemmelig beskikkelse

I visse typer af sager beskikkes advokaten i en proces, der indebærer, at en part, som sagen retter sig imod, ikke får kendskab til hverken sagen eller advokatbeskikkelsen. Dette er tilfældet, når advokaten beskikkes i sager om indgreb i meddelelseshemmeligheden, jf. RPL § 784, stk. 2, og dermed får til opgave at varetage interesserne for en person, der ikke er til stede i sagen.

De advokater, der kan beskikkes til sådanne opdrag, beskikkes for 2 år ad gangen og sikkerhedsgodkendes efter reglerne herom i Statsministeriets sikkerhedscirkulære nr. 10338 af 17. december 2014. Reglerne i cirkulæret forpligter ikke advokaterne, men kan efter rettens skøn indgå i de processuelle afgørelser, som retten i medfør af retsplejelovens almindelige regler måtte træffe over for den beskikkede advokat.

Ifølge § 2, stk. 1, i Justitsministeriets bekendtgørelse nr. 1630 af 21. december 2010 om advokater, der kan beskikkes i visse sager om indgreb i meddelelseshemmeligheden mv., må de kun efter godkendelse fra Justitsministeriet få bistand ved deres arbejde med sagerne.

Da advokaten i disse særlige opdrag ikke kan rådføre sig med klienten om enkelte retsskridt, er han som udgangspunkt nødt til at disponere, som om klienten benægter alle sigtelser og modsætter sig alle straffeprocessuelle skridt imod ham, hvis en gennemførelse af disse skridt med en vis sandsynlighed kan tænkes at stille klienten dårligere i sagen. Der må dog tilkomme advokaten ganske vide rammer i fastlæggelsen af, hvad der vil være en hensigtsmæssig sagsførelse. Advokaten er ikke forpligtet til for en sikkerheds skyld at kære enhver kendelse eller anfægte ethvert processkridt. En sådan sagsførelse ville komme i strid med hensynet til ikke at udføre unødige processer.

Det nævnte udgangspunkt har Advokatnævnet bl.a. slået fast med en generel udtalelse i *ANK af 11. september 2003* (Advokaten 10/2003, Kendelser, s. 21 f.) under en sag – der i øvrigt blev afvist efter sin beskaffenhed, jf. nævnsbekendtgørelsens (nu) § 17, stk. 1, 2. pkt. Advokaten var beskikket for en journalist i forbindelse med en telefonaflytning af denne. Da klagen blev afvist, tog nævnet ikke stilling til, om advokaten havde udøvet et fejlskøn ved ikke at kære byrettens afgørelse. Nævnet udtaler dog, at der må være »stærke grunde« til at iværksætte kære i en sådan situation.

18.3. Bistand ved anden sagsførelse

18.3.1. Kendetegn

Rettens egen beskikkelse: Også i civile sager kan det forekomme, at dommeren beskikker en advokat til at udføre sagen for en part. En sådan beskikkelse finder dels sted, hvor der særlig hjemmel i loven. Det er der fx i indispositive sager og i sager, hvor der er et særligt behov for at varetage en parts (eller en tredjeparts) interesse, jf. fx RPL § 449, stk. 2, § 456 e, stk. 2, § 456 g, § 460, § 470, stk. 2, § 475 c, § 500, stk. 2, og KL § 106. Hvor særlige hensyn taler derfor, kan retten dernæst beskikke en advokat for en part, der har undladt at efterkomme et advokatpålæg, se RPL § 259, stk. 3. Dels kan retten efter den sjældent anvendte bestemmelse i RPL § 260, stk. 11, beskikke en advokat for en part, der godtgør, at det ikke har været ham muligt at antage en advokat til at udføre en retssag. Beskikkelsen sker på betingelse af, at parten erklærer sig villig til at godtgøre statskassen udgifterne herved og efter rettens bestemmelse stiller sikkerhed for disse udgifter. Om salær og godtgørelse for udlæg til den beskikkede advokat gælder samme regler som i tilfælde, hvor der er meddelt fri proces.

Fri proces: I de førnævnte tilfælde træffes beslutningen om beskikkelse af retten ud fra en vurdering af partens behov for advokatbistand i sagen. En part kan dog også på forhånd sikre sig, at der beskikkes en advokat under udførelsen af en retssag. Den part, der opnår bevilling til fri proces, er dermed på forhånd bevilget støtte til advokatbistanden.

En sådan bevilling kan meddeles efter regler i RPL kap. 31 og i hertil knyttede bekendtgørelser. En bevilling til fri proces meddeles af det offentlige (den ret, som sagen er indbragt for eller kan indbringes for, eller Justitsministeriet (Civilstyrelsen)), og den indebærer en fritagelse for at afholde de afgifter og omkostninger, der er nærmere beskrevet i RPL § 331. På grundlag af en fri proces-bevilling *beskikker* retten herefter en advokat til at udføre sagen. I denne udførelse gælder de regler om betaling, der er omtalt i afsnit 19.5.9. Bevilling af fri proces forudsætter, at parten ikke er dækket af en retshjælpsforsikring, jf. RPL § 325, stk. 1.

18.3.2. Bistand til forurettede

Hjemmel: RPL kap. 66 a indeholder en række regler om advokatbistand til den forurettede i sager, der vedrører straffelovsovertrædelser, der indeholder et element af vold mv., jf. nærmere RPL § 741 a, stk. 1-3. I sådanne sager sker der advokatbeskikkelse, når den pågældende fremsætter begæring om det.

De pågældende straffelovovertrædelser er STRFL § 119, § 123, § 210, §§ 216-223, § 225, jf. §§ 216-223, § 232, § 237, jf. § 21, §§ 243-246, §§ 249 og 250, § 252, stk. 2, §§ 260-262 a eller § 288. I sager om overtrædelse af STRFL § 119, § 123, §§ 218-221, § 222, stk. 1, § 223, stk. 2, § 232, § 237, jf. § 21, §§ 243-246, §§ 249 og 250, § 252, stk. 2, §§ 260-262 a eller § 288 kan beskikkelse af advokat dog afslås, hvis lovovertrædelsen er af mindre alvorlig karakter, og advokatbistand må anses for åbenbart unødvendig. Det samme gælder i sager, der vedrører overtrædelse af STRFL § 225, jf. §§ 218-221, § 222, stk. 1, eller § 223, stk. 2. Når særlige omstændigheder taler for det, kan retten beskikke en advokat for forurettede, uanset at sagen vedrører en anden lovovertrædelse end netop nævnt, jf. RPL § 741 a, stk. 4.

Opdraget: Retsplejeloven er ikke meget præcis i sin angivelse af, hvilke opgaver bistandsadvokaten forventes at udføre for den forurettede. De rettigheder, bistandsadvokaten har i medfør af RPL § 741 c, tyder på, at indsatsen primært ligger i forbindelse med afhøringen af den forurettede. Det er dog almindeligt antaget, at bistandsadvokaten også skal bistå den forurettede med at nedlægge påstand om erstatning under sagen. Der kan imidlertid opstå vanskelige spørgsmål om, hvor megen advokatbistand der er nødvendig eller rimelig. På den ene side står det fast, at bistandsadvokatens arbejde ikke har karakter af juridisk rådgivning i traditionel forstand: Der er ikke et problem, der skal løses, eller en sag, der skal føres af den forurettede. Bistandsadvokatens rolle er primært tillidsmandens. Han skal stå klienten bi under den ubehagelige proces, der følger efter et overfald el.lign., lægge øre til klientens bekymringer (uden nødvendigvis at kunne foreslå juridiske modforholdsregler) og i det hele taget yde medmenneskelig støtte. Se også *Michael Kistrup, Jakob Lund Poulsen, Jens Røn & Thomas Rørdam*: Straffeprocessen (2018), s. 817 ff.

Derfor kan det være vanskeligt at opstille normer for, hvor megen tid der rimeligvis kan gå til at udføre et hverv som bistandsadvokat. Udgangspunktet må være, at bistandsadvokatens arbejde er afsluttet, når straffesagen er afsluttet, se herved *FED 2002.2665 ØLK* (hvor Erstatningsnævnet dog havde givet honorar for det arbejde, der var ydet efterfølgende) og *U 2007.2308/1 ØLK*. Modifikatio-

ner heri kan tænkes, hvis det angreb, der gav grundlag for beskikkelsen, rejser efterfølgende juridiske problemer for offeret.

Dette var fx situationen i *U 2004.1358 VLK*, hvor offeret havde været udsat for et overfald under sin afsoning. Her blev det anerkendt, at bistandsadvokaten havde anvendt 56 timer ud over sin deltagelse i selve hovedforhandlingen (der i sig selv varede 2½ time). Bistanden involverede bl.a. en række spørgsmål om fortsat afsoning, strafafbrydelse og benådning, der havde haft forbindelse med selve straffesagen, der havde indebåret en kontakt mellem advokaten og kriminalforsorgen. Landsretten tiltræder i øvrigt, at bistandsadvokaten skal »beskytte, støtte og styrke den forurettedes stilling under en straffesags efterforskning og senere behandling ved retten«, hvilket bl.a. også omfatter opgaver af »mere almen karakter«.

KAPITEL 19

Vederlaget

19.1. Almene spørgsmål

19.1.1. Begreb og karakteristik

Vederlaget som interessekollision: Advokatens vederlag er efter dets karakter problematisk, fordi det rummer en uundgåelig interessekollision mellem advokatens og klientens interesser. Klienten vil ønske at betale mindst muligt; advokatens interesser går i modsat retning. At der er tale om et generelt følt problem, antydes ved de ofte ganske ondsindede vittigheder, der høres om advokater, og som netop fokuserer på vederlaget.

De advokatordninger, der har udviklet sig gennem tiderne og i forskellige retssystemer, har fundet forskellige løsninger på dette latente problem. Ingen af disse løsninger har været universelle. De har kun været anvendelige for bestemte typer af opdrag og har hver haft deres pris, fx i form af bureaukrati, statslig subsidiering eller planøkonomi.

En konsekvent løsning af interessekollisionen ville være et *forbud* mod, at advokaten overhovedet tager betaling for sit arbejde. En sådan regel har man tidligere haft. Den kan føres tilbage til opfattelsen af advokaten som en *gentleman* og findes også i de tidlige græske og romerske kulturer, se hertil *J.A. Crook*: Legal Advocacy in the Roman World (1995), s. 129 f., der s. 130 tilføjer en række tankevækkende kilder, der viser, hvordan opfattelsen af advokaters grådighed fik styrke, efter at det var blevet tilladt advokater at oppebære honorar. Opfattelsen genfindes også i den engelske *barrister*-kultur, se herved bemærkningerne i afsnit 2.2.5. Blandt andet må barristers slet ikke befatte sig med klientens pengesager (og herunder ikke oppebære vederlag *direkte* fra denne). Disse forhold håndteres i stedet af den *clerk*, der via en *solicitor* knytter forbindelsen til klienten. Forbuddet

gælder imidlertid kun for barristers og har i praksis kun beskeden selvstændig værdi.

At advokatens vederlag ikke desto mindre har en advokatetisk side, er klart. Denne side træder fx frem i den sproglige betegnelse for advokatens vederlag. Udtrykket honorar (latin: *honorarium*, fransk: *honoraire*) signalerer, at der er tale om et vederlag med præg af æresgæld. Senere er andre navne kommet til, herunder navnlig »salær«, der kommer af det latinske udtryk *sal*, der har »penge« som underforstået betydning. De vekslende navne har haft forskellige historiske begrundelser, og i nutidig praksis er der også en vis tendens til at gøre brug af mere specifikke delbegreber. Fx anvendes begrebet »salær« altid om de vederlag, som advokaten får anvist for det arbejde, han har udført i henhold til et offentligt beneficium, hvorimod »vederlag« anvendes i en videre betydning. Udtrykket »honorar« anvendes fortsat om vederlag, der erlægges under omstændigheder, hvor betalingen indebærer et element af æresgæld. Denne forståelse er navnlig udbredt inden for *liberale* erhverv. Det historiske perspektiv forklarer i øvrigt, hvorfor også andre af de liberale erhverv, der er genstand for en lovbestemt kvalitetssikring baseret på en tillidsvurdering (se fx revisorlovens § 26, stk. 1), er underlagt en særlig rimelighedscensur af deres honorarer.

Med den offentlige retshjælpsordning, som træder til i situationer, hvor der er et socialpolitisk ønske om at lade offentlige midler støtte privates advokatbistand, elimineres interessekollisionen for en umiddelbar betragtning, i det omfang advokaten vederlægges af det offentlige, fx som led i en *beskikkelse*, jf. nærmere kap. 18. Dette gælder dog ikke, hvis det offentlige har regres for sagsomkostningerne.

Helt elimineret er interessekollisionen dog ikke: At advokatens bistand honoreres af det offentlige, kan tænkes at få betydning for både klientens og advokatens adfærd: Klienten er klar over, at omfanget af hans forbrug af advokat ikke er nogen økonomisk betydning for ham selv – hvilket principielt kan trække i retning af et øget træk på advokaten – og advokaten er klar over, at hans bistand vil blive honoreret med et lavere beløb end det, som han typisk ville kunne fakturere en klient, der selv skulle betale for hans bistand – hvilket principielt kan trække i retning af et ønske om at begrænse tidsforbruget på opdraget.

19.1.2. Retlig regulering

Som andre af de centrale retlige problemstillinger, der udspiller sig i forholdet mellem advokat og klient, er der flere parallelle retsgrundlag for advokatens vederlag:

Aftalebaserede opdrag: I aftalebaserede klientrelationer vil det væsentligste retsgrundlag foreligge i parternes aftale. Tager aftalen ikke stilling til honorarets størrelse, og har advokaten ikke i sin markedsføring givet klienten særlige forventninger om honorarets størrelse, må man falde tilbage på almindelige obligationsretlige regler, der her fører til, at advokatens vederlag må afpasses efter typeforudsætninger og sædvaner på området, jf. nærmere *Mads Bryde Andersen*: Lærebog i Obligationsret I (2020), s. 155 ff. I dette skøn kan advokaten ikke påberåbe sig princippet i KBL § 5, der fastslår, at køberen i mangel af særlig aftale skal betale, hvad sælgeren fordrer, »for så vidt dette ikke anses for ubilligt«. Bevisbyrden for honorarets rimelighed påhviler derfor advokaten.

Honoraret må i alle tilfælde udmåles inden for rammerne af RPL § 126, stk. 2, der forbyder advokaten at kræve højere vederlag for sit arbejde, end hvad der »kan anses for rimeligt«. Dette rimelighedskriterium udgør en retlig standard. Bestemmelsen fremtræder som advokatrettens »lille« generalklausul, der knytter sig til den almindelige generalklausul i stk. 1.

> Bestemmelsen korresponderer med revisorlovens § 26, stk. 1, nr. 1, hvorefter en godkendt revisor ikke må betinge sig højere vederlag for udførelsen af opgaver efter lovens § 1, stk. 2 (afgivelse af revisionserklæringer og andre erklæringer med sikkerhed), end der kan anses for rimeligt. Ej heller må revisor, jf. nr. 2, betinge sig et vederlag, hvis betaling eller størrelse gøres afhængig af andre forhold end det udførte arbejde.

Beskikkede opdrag: Når advokatens opdrag hviler på rettens beslutning, suppleres salærreguleringen med den praksis, der er udviklet inden for hvert enkelt retsområde. Disse særlige spørgsmål er behandlet i afsnit 18.1 og 19.5.9.

Medhjælperopdrag: Den retlige relation er en anden, når en advokat antages som medhjælp for retten til at udføre arbejde af administrativ karakter. Her er »klienten« i en vis forstand retten, idet advokatens bistand angår de administrative opgaver, retten ellers skulle have udført. Disse spørgsmål behandles i afsnit 19.5.5 og 19.5.6.

Formålet med at opstille generalklausuler er i almindelighed at understøtte en normdannelse, der med udgangspunkt i enkelttilfælde tager højde for de særlige problemstillinger, der gør sig gældende inden for et livsområde. I lovgivningen forekommer generalklausuler derfor primært i samspil med organer, der kan producere disse enkeltafgørelser.

I det advokatretlige system foreligger disse afgørelser i den righoldige praksis fra (tidligere) kredsbestyrelser samt fra Advokatnævn og domstole i såkaldte *salærklager*. Selv om det rimelighedskriterium, der indgår i bestemmelsen, sprogligt falder sammen med generalklausulen i AFTL § 36, er der ikke tale om sammenfaldende kriterier. Den »lille« generalklausul har til formål at opbygge en nuanceret regulering, der tager højde for karakteren af det enkelte opdrag.

AER: I tillæg til den lille generalklausul i RPL § 126, stk. 2, indeholder AER kap. 12 en række særlige regler om salærfastsættelsen og -debiteringen:

Ifølge AER art. 59 skal klienten have oplysning om ethvert salær, advokaten beregner sig. Formålet hermed er at udelukke, at advokaten foretager en salærberegning, som klienten ikke kan erkende. En sådan debitering rummer en oplagt risiko for (og er oftest begrundet i ønsket om) at debitere klienten et større beløb, end der er grundlag for. Da forholdet dermed truer tillidsforholdet mellem advokat og klient, reageres der stærkt herpå i nævnspraksis.

Se fx *ANK af 7. december 1992* (Advokaten 3/1993, Kendelser, s. 3), hvor et omkostningsbeløb på 23.720 kr. var holdt skjult for klienten; forholdet blev betegnet som groft og udløste en bøde på 5.000 kr. I *U 1999.1832 H* blev der fastsat en stærkt forhøjet bøde til en advokat, der i en forsikringsdækket sag havde oplyst et timeforbrug på 8 timer til forsikringsselskabet og sideløbende hermed havde afkrævet klienten et salær svarende til 14 timers arbejde. Se endvidere *U 2000.903 H*, hvor advokaten indledningsvis over for klienten fortav, at han ud over det hovedstolsbeløb, som tilkom klienten, havde modtaget et betydeligt beløb i påløbne renter. Da klienten senere udbad sig dokumentation for pengestrømmene i sagen, tilsendte advokaten klienten beløbet med fradrag af en særdeles betydelig efterdebitering af salær. Højesteret udmålte den forskyldte bøde for tilsidesættelse af god advokatskik til 50.000 kr. (det udviste forhold har ganske stærke lighedspunkter med underslæb eller bedrageri, men sagen blev behandlet som en rent civil sag).

Det hedder videre i art. 60, at afregning bør foretages uden unødigt ophold. Denne regel er navnlig af betydning, når advokaten har betroede klientmidler i sin varetægt. I relation til advokatens eget tilgodehavende er kravet primært begrundet i ønsket om at skabe klarhed over for klienten om, hvad der skyldes.

Ved *U 1948.1158/1 Ø* er det antaget, at forældelsesfristen for advokathonorar for førelse af en retssag løber fra dommens afsigelse. Ved *U 1977.138 H* antoges forældelsen at løbe fra tidspunktet for advokatens konkurs, der markerede det tidspunkt, hvor hans virke for klienten ophørte. Se nærmere *Bo von Eyben*: Forældelse efter forældelsesloven af 2007 (2019), s. 248 f.

Som nævnt senere foreskriver AER art. 60, sidste pkt., at afregningen bør indeholde »den efter forholdene fornødne beskrivelse af det arbejde, som kræves honoreret«. Provision, rabatter og lignende modtaget fra tredjemand i forbindelse med behandlingen af klientens sag skal ubetinget godskrives klienten, jf. AER art. 62.

Den almindelige generalklausul: I visse tilfælde kan den almindelige generalklausul i RPL § 126, stk. 1, om »god advokatskik« have indflydelse på advokatens salærkrav. Dette er tilfældet, hvor selve dette at kræve et (for) stort salær underminerer klientens tillid til advokaten. De relevante tilfældegrupper kan udskilles i følgende grupper:

Dette kan for det første tænkes, hvis debiteringen er så åbenbart ubegrundet, at den nærmer sig underslæb eller en grov forsømmelse af de pligter, der gælder om omgang med betroede midler. Et eksempel herpå er den ovenfor omtalte dom i *U 2000.903 H*, der resulterede i en bøde til advokaten på 50.000 kr.

Advokatnævnspraksis viser flere eksempler herpå, se fx *ANK af 26. maj 2004* (Advokaten 7-8/2004, Kendelser, s. 13 f.), hvor en advokat, der var udpeget som kurator i et konkursbo, uden tilladelse fra skifteretten havde debiteret et acontohonorar på 30.000 kr. Forholdet indbragte advokaten en bøde på 5.000 kr. Et andet er *ANK af 26. maj 2004* (trykt i Advokaten 7-8/2004, Kendelser, s. 13), hvor en advokat betingede sig et honorar på 1.000 kr. ekskl. moms for at frafalde en indsættelse som eksekutor i et dødsbo (som bemyndigede eksekutor til at lade boet overgå til privat skifte), som enearvingen ønskede berigtiget ved en anden advokat. Advokaten gjorde gældende, at dette beløb ville dække hans omkostninger ved at give skifteretten meddelelse om, at indsættelsen var frafaldet. Som tidligere anført hører en sådan almindelig korrespondance til de opgaver, advokaten har pligt til at varetage uden betaling. Advokaten blev for dette forhold og for sin vildledning af skifteretten pålagt en bøde på 10.000 kr.

For det andet kan et salærkrav pga. dets størrelse og de faktorer, der har bestemt denne, tænkes at berøre den uafhængighed af klientens økonomi, som advokaten normalt bør tilstræbe, se herved afsnit 8.3.5 med nærmere omtale af AER art. 57.

Hvis Advokatnævnet måtte finde, at en klage, der er indgivet over en advokats salær, rejser spørgsmål om advokatens overholdelse af god advokatskik, kan nævnet underrette Advokatrådet som tilsynsmyndighed om sagen, jf. RPL § 143 a, stk. 2, jf. herom afsnit 7.2.1.

Retspraksis: For en konkret vejledning udgør retspraksis den væsentligste kilde til fastlæggelsen af gældende ret på området. Når man læser ældre praksis, må der sættes et skel den 27. juni 1996, hvor Konkurrenceankenævnet med virkning fra 1. august 1996 ophævede Advokatsamfundets vejledende salærtakster.

Et fortsat væsentligt, om end ældre, præjudikat til læren om det berettigede salær foreligger med Højesterets dom i *U 1978.448 H*. Sagen drejede sig om udmålingen af en erstatning for ekspropriation af en landejendom. Højesteret fandt, at ejerens advokatomkostninger skulle dækkes af ekspropriationserstatningen, og opstillede herefter en række kriterier for, hvorledes denne skulle udmåles, nemlig »efter et skøn under hensyn til retsforholdets beskaffenhed, sagens betydning for vedkommende part, herunder den økonomiske værdi af de erhvervsmæssige interesser og størrelsen af de omtvistede beløb, sagens udfald samt arten og omfanget af det af advokaten udførte arbejde, herunder den tid, som det har været rimeligt at anvende til sagens forberedelse og øvrige behandling«.

19.1.3. Etik og stil

Foruden den retlige regulering heraf vil advokaten være motiveret af nogle almene og forretningsmæssige overvejelser om etik og stil, når han bestemmer sit vederlag. Disse overvejelser adskiller sig ikke fra dem, man vil finde i andre forretningsforhold: Sætter man prisen for højt, skræmmes kunden væk. Sættes den for lavt, signalerer man, at ydelsen ikke er noget værd.

Hertil kommer imidlertid nogle faktorer, som har at gøre med advokatens samfundsskyldighed, jf. hertil afsnit 12.1.2. I vide kredse anses det for etisk, at en advokat i sit forretningsmæssige virke ikke kun bevæges af ønsket om høj indtjening, men også viser uegennytte. Dette er baggrunden for, at mange advokatordninger uden for Danmark (fx i USA) pålægger advokaten en pligt til at føre et antal sager uden betaling eller i øvrigt virke til gavn for almenheden (deraf betegnelsen *pro bono*).

Det har været diskuteret, i hvilket omfang *sociale hensyn* kan spille ind i salærfastsættelsen. Synspunktet skulle i givet fald hvile på de betragtninger om advokatens samfundsskyldighed, der er udviklet i afsnit 3.3.3 og 12.1.2. Ud fra sådanne overvejelser er andre landes advokatprofessioner underlagt en pligt til at rådgive ubemidlede uden vederlag gennem såkaldt *pro bono*-arbejde. Det er utvivlsomt udtryk for god stil, at advokater i dag påtager sig sådanne hverv, og advokater nævner hyppigt aftaler herom i deres markedsføring. Derimod er der ikke grundlag for at antage, at der består nogen juridisk pligt til at inddrage sådanne

hensyn, måske anderledes Advokatrådets udtalelse til Folketinget af 22. februar 2002, omtalt i afsnit 19.2.1.

19.1.4. Fremgangsmåde

Deposita: Der findes ingen advokatretlige regler om, hvorledes advokaten udarbejder og fremsender sin afregning. Klientkontovedtægtens § 2, stk. 1, foreskriver, at *klienttilsvaret* er »[d]et samlede beløb, som er betroet advokaten som led i advokatvirksomhed«, hvilket derfor også omfatter modtagne forskud på salær. I AER findes der i tillæg hertil regler om indbetaling af depositum, før en opgave påbegyndes. Således foreskriver AER art. 64, stk. 1, at et sådant depositum ikke må overstige, hvad der ved et forsigtigt skøn må antages at være et rimeligt honorar. Reglerne om forrentning af betroede midler finder anvendelse på deposita. Det antages i almindelighed, at advokater ikke har ret til at kræve forudbetaling for deres arbejde, jf. straks i det følgende.

Fordi midler modtaget til sikkerhed for advokathonoraret er en del af klienttilsvaret, kan de gøres til genstand for retsforfølgning fra klientens kreditorer. I konsekvens heraf opretholdt *U 2021.1729 HK* (som stadfæstede *U 2020.2654 VLK*) et udlæg i den del af et beløb, som klienten havde deponeret, som oversteg, hvad advokaten kunne modregne med til dækning af honorar, som advokaten havde optjent, før han fik meddelelsen om udlægget.

Forudbetaling: AER indeholder ingen generel regulering af, om en advokat må kræve betaling for sit arbejde *før* dets udførelse. Hidtil har den almindelige opfattelse været, at advokaten ikke må foruddebitere. Opfattelsen støttes nu af den nye bestemmelse om abonnementsaftaler i AER art. 58, der udtrykkeligt fastsætter, at det i en sådan (men altså ikke i andre aftaler) kan aftales, at betaling skal ske, forud for at bistanden ydes. Se om abonnementsaftaler afsnit 19.3.3.

Begrundelsespligten: Det følger af god advokatskik (og understøttes af advokatens pligt til at optræde aktivt i forbindelse med en salærklage), at advokaten har pligt til at begrunde sin afregning, hvis klienten anmoder herom. Derimod pålægger god advokatskik ikke advokaten at give en særskilt begrundelse, hvis det er åbenbart for klienten, hvilken bistand salæret dækker. I *U 2008.500 H* havde en advokat efter i ca. en måned at have virket som beskikket tilsyn under en virksomheds anmeldte betalingsstandsning sendt denne en acontofaktura på 100.000 kr. med tillæg af moms. Fakturaen angik »kreditorordning« (hvorom der havde været ført

forhandlinger forud for anmeldelsen om betalingsstandsning) og »a conto honorar«. Højesteret fandt, at det måtte have stået advokaten klart, at virksomheden ville gå ud fra, at han sendte fakturaen som led i sit arbejde som beskikket tilsyn (og altså ikke, som tilfældet var, i egen økonomisk interesse), og tiltrådte, at advokaten dermed havde tilsidesat god advokatskik. Klientens pligt til at betale beløbet var ubestridt.

Omfanget af advokatens pligt til at begrunde sin afregning vil i øvrigt altid bero på opdragets karakter samt indholdet af advokatens aftale med klienten. Er der fx indgået aftale om fast betaling for bistanden, vil en henvisning til det aftalte (fx ved ordene »efter aftale«) i sig selv være begrundelse nok. Således vil det almindeligvis være et spørgsmål om stil (men ikke om god advokatskik), om advokaten i forbindelse med afregningen forklarer, hvordan denne er sammensat.

> At den valgte stil på den anden side kan have betydning for fremtidige opdrag, ligger klart: Den klient, der føler, at advokaten har beregnet sig et for højt vederlag, vil i højere grad have denne følelse, hvis det uventet store krav kommer uden nærmere begrundelse. Klientens forståelse for kravet vil typisk være større, hvis advokaten inden afregningen har orienteret klienten om, hvilket niveau afregningen forventes at ligge på. Generelt gælder det, at den klient, der fornemmer, *hvorfor* der debiteres som sket, bedre kan påskønne værdien af det udførte arbejde.

Tidsregistrering: Som uddybet i afsnit 19.2.3 er advokaten ikke underlagt en almindelig pligt til at registrere og specificere sit tidsforbrug. Dette udgangspunkt, der bl.a. er lagt til grund i *ANK af 23. juni 2017*, sagsnr. 2016-2169, og *ANK af 29. oktober 2018*, sagsnr. 2018-1061 (begge omtalt i Advokaten 10/2019, s. 42 f.), skyldes, at der ikke består nogen pligt for advokaten til at afregne sin bistand efter medgået tid. Men foreligger en sådan aftale, følger heraf også en pligt til at tidsregistrere, jf. forudsætningsvis *ANK af 4. juli 2003* (Advokaten 10/2003, Kendelser, s. 23).

19.2. Kriterier i vederlagsafvejningen

19.2.1. Problemstillingen

Både den lille generalklausul i RPL § 126, stk. 2, og de almindelige regler om vederlagsberegning, der gælder i mangel af særskilt aftale, lægger op til en vanskelig hensynsafvejning. For det første kan det være genstand for diskussion, hvilke *faktorer* der skal indgå i afvejningen. For det andet kan *vægtningen* mellem de en-

kelte faktorer give anledning til tvivl. Når man afvejer disse kriterier mod hinanden er udgangspunktet, at § 126, stk. 2, på den ene side er en præceptiv retsstandard, men at udfyldningen af denne standard beror på en række forhold, som parterne selv er rådige over. I vurderingen af et højt vederlags rimelighed vil man fx kunne tage hensyn til, om sagen blev ført på *no cure no pay*-basis. Ligeledes vil det spille ind, om advokaten alene forventedes at yde en gennemsnitlig indsats, eller om det var aftalt, at alle sejl skulle sættes ind på at opnå et optimalt resultat.

I en udtalelse af 22. februar 2002 til Folketinget i forbindelse med behandlingen af lovforslag L 54 FT 2001-02, 2. samling, om omkostningsgodtgørelse i skattesager (se tilsvarende ANÅ 2002.20 f.) udtaler rådet følgende:

»Efter fast praksis fastsættes vederlaget på grundlag af følgende salærparametre:

— Sagens værdi eller betydning for klienten.
— Arbejdets omfang og vanskelighed.
— Sagens udfald.
— Den anvendte tid.
— Arbejdets art, herunder om arbejdet har måttet ydes uden for normal arbejdstid, eller om der har været tale om en hastesag.
— Det med sagen forbundne ansvar for advokaten.
— Sociale hensyn.

Salæret fastsættes skønsmæssigt under hensyntagen til de nævnte parametre. En advokat er således ikke forpligtet til at afregne alene på grundlag af den anvendte tid, ligesom der heller ikke kan stilles krav om, at det samlede salær skal specificeres på de enkelte salærparametre. Det er dog en kendsgerning, at de fleste advokatfirmaer opererer med timesatser til fastlæggelse af værdien af salærparametret »anvendt tid«.«

I pkt. 1.5 i IBA's *Model Rules* opstilles følgende liste over faktorer, der anses for relevante ved salærets udmåling: »(1) the time and labor required, the novelty and difficulty of the questions involved, and the skill requisite to perform the legal service properly; (2) the likelihood, if apparent to the client, that the acceptance of the particular employment will preclude other employment by the lawyer; (3) the fee customarily charged in the locality for similar legal services; (4) the amount involved and the results obtained; (5) the time limitations imposed by the client or by the circumstances; (6) the nature and length of the professional relationship with the client; (7) the experience, reputation, and ability of the lawyer or lawyers performing the services; and (8) whether the fee Is fixed or contingent.«

Systematik: I det følgende sættes fokus på nogle af disse kriterier. Den nærmere afvejning af de modstående hensyn kommer til udtryk i den enkelte situation og belyses bedst gennem eksemplificerende tilfældegrupper, se hertil afsnit 19.4-19.5.

19.2.2. Opdragets karakter

At opdragets karakter må tillægges væsentlig betydning i salærfastsættelsen, stemmer med almindelige obligationsretlige grundsætninger. Der må være forskel i prisen, når man vælger at købe et skræddersyet sæt tøj frem for en standardvare eller fornemme råvarer frem for konsumvarer, og når man vælger at handle i en forretning, der stiller et kyndigt salgspersonale til rådighed, frem for i discountforretninger eller i en netbutik. Tilsvarende må der være forskel i prisen, når advokaten skal præstere en højt specialiseret rådgivning om betydelige værdier inden for en kort tidsramme, henholdsvis når opdraget angår en ekspeditionssag, der blot kan klares ved lejlighed.

Blandt de faktorer ved opdraget, der på denne måde får betydning ved salærudmålingen, er følgende:

Klientens personlighed og status som udgangspunkt ingen direkte betydning for honorarfastsættelsen. Uanset status og størrelse må en klient, der forventer hurtighed, professionalisme og specialisering, dog påregne at skulle betale mere for advokatbistanden, end den klient, der kan leve med at modtage en mere generel rådgivning præsteret i lavere tempo. Heller ikke klientens muligheder for at fradrage advokatudgiften (eller i det mindste momsen af advokathonoraret) bør spille ind på rimelighedsvurderingen af honoraret, jf. *U 2005.2335 ØLK* omtalt i afsnit 9.5.2.

En advokat, der i et blandet opdrag for en klient med både private og (fradragsberettigede) erhvervsmæssige elementer, skruer den erhvervsmæssige bistand op for tilsvarende at nedtone den private, vil i princippet medvirke til skatteunddragelse. I praksis forekommer sådanne forskydninger formentlig ikke sjældent – både i advokat- og revisorafregninger – muligvis ud fra en vurdering af, at det i alle tilfælde kan være vanskeligt at fastslå størrelsen af det vederlag, advokaten kan oppebære for de respektive typer af bistand.

De involverede værdier: At størrelsen af de værdier, der er involveret i et opdrag, må få betydning for salærudmålingen, følger af flere synspunkter.

Set fra klientens side vil et højt salær i et opdrag om betydelige værdier allerede ud fra at pulveriseringssynspunkt (og typisk også ud fra et budgetteringssyns-

punkt) være lettere at bære end i en sag om mindre værdier: Når der er mange penge på bordet, mærkes et salær, der står i forhold hertil, ikke på samme måde, som hvis numerisk samme salærkrav blev rejst i et opdrag om mere beskedne værdier. I forlængelse heraf vil et fordelingsmæssigt synspunkt om »gyngerne og karrusellen«, ofte føles naturligt: Hvis advokaten betjener klienten i en flerhed af opdrag, kan det føles passende, at han vinder på gyngerne i et kostbart opdrag, hvad han sætter til på karrusellen i et opdrag om mere beskedne værdier.

Også set fra advokatens side vil det være nærliggende at knytte en forbindelse mellem sagens værdi og betalingen. Er betydelige værdier involveret, vil der ofte – om end ikke nødvendigvis – være en højere grad af *ansvarseksponering* for advokaten, se hertil afsnit 19.2.7. Opdrag om betydelige værdier vil derfor også af denne grund kunne retfærdiggøre, at der allokeres flere ressourcer til opdragets udførelse. Og endelig vil det ud fra en *incitamentsbetragtning* være rimeligt, at advokaten lægger ekstra stor omhu i et opdrag om betydelige værdier – og dermed også anvender mere tid – end i opdrag, hvor mere begrænsede værdier er på spil.

Omvendt vil et afregningsprincip baseret på de involverede værdier kunne motivere advokaten til at »puste sagen op« ved fx at rejse krav i overkanten af, hvad der er grundlag for. Tabes sagen, vil disse større værdier få tilsvarende konsekvenser for størrelsen af de sagsomkostninger, som klienten kan blive pålagt at betale til modparten.

I praksis kan en forbindelse mellem opdragets værdi og salærets størrelse gennemføres på flere måder. For det første kan det tænkes, at betalingen aftales som et *fast honorar*, der udmåles efter sagens genstand, se hertil afsnit 19.3.2. For det andet kan det tænkes, at opdraget vederlægges efter tidsforbrug, men således at advokatens *timesats* sættes i forhold til de involverede værdier. Kvantificeringen giver anledning til særlige vanskeligheder, hvis værdien knytter sig til fremtidige indtægter, hvis størrelse og sikkerhed beror på faktorer, der ikke kendes på tidspunktet for opdraget.

Sagens betydning for klienten: Sagens betydning for klienten vil knytte sig enten til de værdier, der er forbundet med opdraget (jf. bemærkningerne herom tidligere), eller til aspekter af mere personlig karakter. Hvor det er enkelt at kvantificere sagens *økonomiske* betydning, er det mere vanskeligt at kvantificere mere *ideelle* værdier. Klientens følelse af at være krænket er ikke altid rationel, og advokaten har derfor en opgave med at skære sagen til, så omkostningerne korresponderer med klientens langsigtede interesser i sagens genstand. Når klienten sætter sin opfattelse af sagens »værdi« i forhold til det honorar, der fremkommer som

produktet af advokatens normale timesats og det forventede tidsforbrug, sættes denne sammenhæng ofte i perspektiv.

19.2.3. Tidsforbruget

Argumenter for: At den tid, der medgår ved salærberegningen, må spille en rolle, følger af flere synspunkter. Der er for det første tale om en tjenesteydelse, som præsteres i et forløb, der enkelt lader sig opgøre i tid, og hvor tiden også rent driftsøkonomisk spiller en rolle (jo mere tid advokaten kan frigøre, desto flere penge kan han indtjene til firmaet). Hertil kommer, at alternativet til en tidsdebitering (nemlig en værdidebitering) ofte kan indebære ganske voldsomme betalingskrav i opdrag om betydelige værdier: Fx vil den advokat, der ved sin rådgivning til en klient sparer denne for en millionbeskatning gennem en times konsultation, isoleret set kunne retfærdiggøre et honorarkrav på måske 50 eller 100.000 kr., hvilket da ville være »timesatsen«.

Argumenter imod: På den anden side rummer en ensidig fokusering på advokatens timeforbrug også en indbygget uretfærdighed. Henser man alene til tidsforbruget, vil man belønne den mindre effektive advokat, der skal bruge mange timer på opdraget, og omvendt straffe den, der på forhånd har brugt tid til at sætte sig ind i sagens problemstilling. Denne uretfærdighed reduceres vel noget, hvis advokaten lægger sin timesats på et niveau, der tager højde for hans kvalifikationer. Gør han det, vil man dog ud fra et strengt formalistisk synspunkt kunne argumentere for, at denne højere sats kun skal bringes i anvendelse i de dele af opdraget, hvor advokaten virkelig gør brug af sine særlige kvalifikationer, mens der skal anvendes en mere gennemsnitlig timesats i øvrige dele (fx for transporttid).

Tilbagefaldsregel? Som RPL § 126, stk. 2, er formuleret, er advokaten ikke forpligtet til at beregne salær for sin bistand udelukkende efter *medgået tid*, hvis ikke der foreligger nogen udtrykkelig aftale herom. Dette resultat er bl.a. antaget ved *ANK af 9. februar 2003*, trykt i Advokaten 4/2004, Kendelser, s. 6 f. En sådan pligt til tidsregistrering findes ellers ikke, jf. *Betina Johansen* i Advokaten 1/2001, s. 4 ff. (s. 6). På grundlag af en mere eller mindre nøjagtig timeopgørelse (ofte inddelt i tidsintervaller på ned til 5 minutter) foretager advokaten herefter en løbende registrering af sit arbejde i sagen, som efterfølgende multipliceres med den timebetaling, der er aftalt eller fastsat for det pågældende arbejde.

Ofte aftales honorering efter medgået tid i opdrag af en vis størrelse. Der kan være fordele herved for begge parter: Argumentet for at vende hver en sten i en sag er let at forstå for klienten og tilsvarende appellerende for den advokat, der bliver betalt »pr. sten«. Hvis der samtidig indgås aftale om, at der månedligt eller (formentlig hyppigere) kvartalsvis fremsendes afregninger for arbejdet, får klienten dermed et løbende indtryk af, hvorledes opdraget udføres, og hvilke omkostninger der påløber. Dette indtryk kan give grundlag for løbende indsigelser om, hvorvidt tiden nu også anvendes effektivt.

Ganske ofte er denne praksis blevet genstand for diskussion, se hertil bl.a. *Niels Gangsted-Rasmussen* i Advokaten 10/2003, s. 268 ff. Foruden den generelle indvending om, at en tidsdebitering reducerer advokatens incitament til at arbejde hurtigt, målrettet og effektivt, peges der på rent praktiske vanskeligheder ved en tidsregistrering: Hvor mange brøkdele skal en debiterbar time inddeles i? Skal der ske fradrag for den tid, der medgår til at uddanne advokaten i det pågældende sagsforhold (selv om det vil være velkendt for en advokat, der er kyndig i sagsområdet?).

At denne diskussion har aktualiseret sig i disse år, skyldes flere faktorer. For det første er tidsforbruget i større sager vokset markant, jo flere »specialister« der kobles til det team af rådgivere, der indgår i sagen. Ligeledes er mange erhvervsklienter ikke tilbageholdende med at rejse indsigelse mod et tidsforbrug, der føles overraskende stort. Det gælder navnlig de juridiske afdelinger i erhvervsvirksomheder, der er bemandet med virksomhedsadvokater, som fra tidligere ansættelse i advokatfirmaer har god indsigt i, hvor lang tid det bør tage at præstere forskellige typer af juridisk arbejde.

I USA har man haft tilsvarende debatter. I august 2002 udsendte the ABA Commission on Billable Hours en kritisk rapport (2001-2002), der indeholder en grundig redegørelse for problemstillingen. Kritikken angår for det første de *eksterne* forhold til klienten: Det stærke fokus på tidsdebitering indebærer risiko for høj betaling, opsvulmning af sagerne og mindre tilskyndelse til effektivt arbejde. For det andet behandles det problem, der ligger i, at advokater med høje *interne* debiteringskrav oplever en reduceret livskvalitet, en mindre stærk fokus på intern styring og produktudvikling og en mindre involvering i *pro bono*-arbejde. Rapportens anbefalinger bygger bl.a. på en spørgeskemaundersøgelse, der har undersøgt amerikanske advokaters praksis for debitering. I dens anden del opstilles en række alternative honoreringsmodeller. Rapporten er tilgængelig på ABA's hjemmeside. Der findes dog også fremstillinger, der stiller sig mere positivt over for tidsforbruget som grundlag for debiteringen, se fx *Annie Dike*: The Billable Hour (2015) og *Ritu Goswamy*: The New Billable Hour (2019). Se også det kritiske indlæg hos *Patrick J. Schiltz*: On Being a Happy, Healthy, and Ethical Member of an Unhappy, Un-

healthy, and Unethical Profession, trykt i Vanderbilt Law Review, ol. 52, s. 871 ff., navnlig s. 888 ff.

Timesats: Timebetalingen vil typisk variere i forhold til arbejdets karakter (fx gennemlæsning af sagsakter, deltagelse i aftaleforhandlinger, retssagsprocedurer, koncipering, rådgivning inden for specialistområder mv.). Har parterne aftalt betaling efter medgået tid, vil timesatsen ligge fast, medmindre aftalen udtrykkeligt tillader anvendelse af forskellige timesatser for forskellige typer af bistand.

Rimelighedscensur: Selv om der er indgået aftale om honorering efter medgået tid, lægger RPL § 126, stk. 2, som nævnt en overgrænse for, hvilket honorar der kan beregnes. Bestemmelsen anvendes ofte. Dens formål er at skabe en sikkerhed for, at klienten opnår en nytte af advokatens bistand, der står i formål til indsatsen, og at incitere advokaten til at tilrettelægge sit arbejde således, at der rent faktisk sikres en sådan forbindelse mellem indsats og udkomme.

I *ANK af 8. februar 2002*, se Advokaten 6/2002, Kendelser, s. 2, nedsatte Advokatnævnet således et salær på 155.000 kr. ekskl. moms i en sag med en genstand på 870.000 kr. ekskl. moms til 75.000 kr. ekskl. moms. Afgørelsen er dog bl.a. begrundet med, at der var sat to advokater til at varetage det pågældende sagsforhold, hvoraf den ene havde fået sagen godkendt som prøvesag.

Til denne almindelige omtale af tidsfaktorens betydning for salærberegningen gøres afslutningsvis nogle bemærkninger til enkelte særlige spørgsmål:

Padding: I engelsk sprogbrug anvendes betegnelsen *padding* for en praksis, hvorefter der føres flere timer på klientens time/sagsregnskab, end der er dækning for i det udførte arbejde. Kritiske røster har fra tid til anden anført, at det meget høje antal årlige debiterbare timer, som visse advokater kan henvise til (tal på op til 2.500 timer årligt), alene har været muligt, fordi der – forsigtigt sagt – har været anvendt principper for timeopgørelsen, der ikke har kunnet findes inden for døgnets 24 timer, hvis advokaten også skal kunne nå at sove, spise, besørge personlige fornødenheder etc. Se herved *Patrick Wilkins & Kelly Parsons* i The European Lawyer, november 2002, s. 14 ff., der gengiver et kritisk memo fra yngre medarbejdere ved den engelsk-baserede *solicitor*-virksomhed *Clifford Chance*, der beskyldte visse partnere for ligefrem at opfordre til en sådan, retsstridig, praksis.

Andengangsproblemstillinger: En anden problemstilling knytter sig til den tid, advokaten sparer under udførelsen af opdraget, fordi han tidligere har varetaget et tilsvarende opdrag for en anden klient, hvor han har dykket ned i en specialiseret problemstilling, fx om fortolkningen af en ny lovbestemmelse. I forholdet til den første klient vil det her være helt rimeligt, at advokaten sætter den tid af til sine undersøgelser, der er nødvendige – fx ved at studere forarbejder, praksis og litteratur – og at den første klient tilsvarende kommer til at betale herfor. Den tid, advokaten bruger til at tilegne sig en viden, han alligevel skulle have tilegnet sig (fx om ny central lovgivning), kan han derimod ikke kræve vederlag for, se nærmere hertil afsnit 19.3.4.

Problemet retter sig mod den anden klient. Bør denne nu betale en gang til for det samme arbejde, *uden* at advokaten rent faktisk udfører det? Vælger man denne løsning, kan forholdet anskues således, at den anden klient kommer til at betale for et tidsforbrug, advokaten ikke har præsteret over for denne klient, men over for den første klient. Men vælger man den modsatte løsning, kan man anskue forholdet således, at den første klient i realiteten kommer til at betale for den anden klients opdrag. En sådan betaling vil kunne føles urimelig, hvis de to klienter konkurrerer på samme marked, idet den første klient da – intetanende – kommer til at hjælpe den anden klient i konkurrencen (idet denne jo sparer en advokatudgift).

Anskues problemet som et spørgsmål om, hvordan der debiteres for medgået tid, er det principielt uløseligt, medmindre man justerer timesatsen ud fra henholdsvis uddannelses- og genudnyttelseshensynet. I opdrag, hvor problemet gør sig gældende, taler dette da for ikke at aftale honorering efter medgået tid, men at åbne op for andre vederlæggelseskriterier, hvorved den første klient slipper relativt billigere (i forhold til betaling for medgået tid), og den anden klient betaler relativt mere. En sådan åbning forekommer navnlig velbegrundet, hvis problemet anskues som et spørgsmål om udvikling og udnyttelse af advokatens egen knowhow. I dette lys forekommer det fuldt berettiget, at den anden klient skal kompensere advokaten for den knowhow, denne har udviklet, uanset om dette sker i forbindelse med et opdrag for den første klient. Denne betragtning indebærer dernæst, at advokaten ikke nødvendigvis også kan forlange en (relativt) højere betaling for den tredje, fjerde og femte klient etc., der melder sig med et identisk problem.

Tidspunkt og tidsrammer: Foruden selve den *tid*, der medgår ved opdragets udførelse, spiller det også en rolle, på hvilke *tidspunkter* og inden for hvilke *tidsrammer*

arbejdet udføres. Visse opgaver må efter deres karakter udføres her og nu. Det gælder fx politiafhøringer efter arrestation, konkursbegæringer, virksomhedsoverdragelser og rekonstruktioner (hvor en forsinkelse med opdragets udførelse vil have driftsmæssige konsekvenser), umiddelbare fogedforretninger og rådgivning om skattemæssige forhold, der skal afklares inden et ultimotidspunkt. I beregningen af det vederlag, der her skal betales, vil man normalt anvende en højere sats, der tager højde for det særlige pres og ressourcetræk.

19.2.4. Advokatens kvalifikationer

Specialistviden: En af de væsentligste faktorer i skønnet over advokatens vederlag er karakteren af de kvalifikationer, advokaten besidder. At almindelig rådgivning alt andet må koste mindre end den specialiserede, følger af flere synspunkter. For det første medfører *konkurrencen* typisk, at der er flere udbydere af den generelle rådgivning end af den specialiserede, hvilket bør presse priserne ned. For det andet er der et *økonomisk* hensyn at tage til den advokat, der har investeret ressourcer for at få opbygget sit speciale. Uden mulighed for at blive vederlagt for denne investering ville et væsentligt incitament hertil forsvinde.

> At advokatens specialviden kan begrunde en højere betaling, er fast antaget i nævnspraksis, se fx *ANK af 9. februar 2003*, trykt i Advokaten 4/2004, Kendelser, s. 6. Her blev et salær godkendt med 30.000 kr. (advokaten havde forlangt 40.000 kr.), selv om der kun var anvendt 7,1 juristtime. Se også kendelsen a.st., s. 6 f.

Partnerstatus: Foruden specialistaspekter spiller det en rolle, om advokaten er partner, ansat advokat eller fuldmægtig. Bag denne betragtning ligger dels et kvalitetssikringssynspunkt, hvorefter en partner præsumtivt må formodes at være mere velkvalificeret (eller i hvert fald mere erfaren) end en ansat advokat, dels et retsøkonomisk synspunkt, hvorefter partnerens tid – i kraft af muligheden for at delegere til medarbejdere – almindeligvis udnyttes mere effektivt end den ansatte medarbejders tid og derfor også bør begrunde en højere timebetaling.

På de indre linjer kan det være problematisk i et partnerskab at operere med forskellige timesatser for forskellige partnere. I praksis vil der dog typisk være forskel på partnernes kvalifikationer i forbindelse med forskellige typer af opdrag, ligesom partneren kan udfylde sin nytteværdi i partnerskabet ud fra kvalitative synspunkter, der slet ikke har nogen umiddelbar nytteværdi for klienten. Derfor vil det ofte være velbegrundet også inden for en partnerkreds at operere med forskellige timesatser for partnernes bistand.

19.2.5. Udfaldet

At udfaldet af en sag bør spille en rolle for vederlaget, kan begrundes med flere synspunkter: For det første fører en *værdibetragtning* til, at den vundne sag er mere værd end den tabte og derfor også bør føre til en højere betaling. For det andet vil udsigten til at opnå denne højere betaling kunne motivere advokaten til at gøre sit yderste.

Muligheden for at indgå salæraftaler, der tager højde for denne faktor, begrænses dog i nogen grad af reglerne om god advokatskik. Således forbyder AER art. 57, 1. pkt., en advokat at indgå aftale med klienten eller andre om, at hans honorar skal fastsættes på en måde, som kan påvirke hans uafhængighed og integritet under udførelse af hvervet, og tilsvarende ABA's Model Rule of Professional Conduct, rule 1.5. Som nærmere behandlet i afsnit 8.3 er der som udgangspunkt intet til hinder for at indgå aftale om, at sagens udfald skal være afgørende, hvis blot sådanne aftaler ikke sætter advokatens integritet over styr.

19.2.6. Omkostningsfaktoren

Variable omkostninger: Under udførelsen af opdraget vil advokaten skulle afholde en række faste og variable omkostninger, der ultimativt bæres af klienten, enten i form af en specifik uddebitering eller som en indirekte faktor, der øver indflydelse på størrelsen af en timesats. Advokater følger ikke nogen fast praksis med hensyn til, hvorledes klienterne debiteres for variable omkostninger i forbindelse med opdraget.

> Da man tidligere opererede med faste salærtakster, var det udtrykkeligt bestemt, at de anførte satser indeholdt »porto og kopialia«. Dette er også efter ophævelsen af disse regler fortsat udgangspunktet, jf. *ANK af 20. december 2013*, sagsnr. 2012-2998 og 2012-3303, begge omtalt i afsnit 19.3.4.

Klart er det på den ene side, at klienten skal debiteres særskilt for omkostninger, som denne vil være personligt forpligtet til at afholde som led i opdraget (fx retsafgift eller tinglysningsafgift). Men mindre klart er det, om klienten også skal debiteres for porto og kopialia mv. I *ANK af 20. december 2013*, sagsnr. 2012-2998 og 2012-3303, fandt nævnet, at det ikke kan anses for rimeligt at opkræve udgifter hertil særskilt, »medmindre sagens karakter gør det påkrævet at afholde ekstraordinære udgifter til disse poster, og hvis advokaten på forhånd har meddelt, at disse udgifter opkræves særskilt samt beregningsprincipperne herfor«.

Medmindre opdraget er særligt portokrævende (hvilket i dag gælder de færreste opdrag), er det ikke almindeligt at debitere klienten for portoudgifter, hvorimod udgifter til kurérpost og budtjenester gerne uddebiteres. Udgifter til kopiering uddebiteres ofte særskilt, hvis kopieringsopgaven er særligt omfattende, hvilket fx kan være tilfældet i større rets- eller voldgiftssager.

Faste omkostninger: Advokaten kan normalt særskilt uddebitere en forholdsmæssig andel af sine *faste omkostninger*. Men i det omfang det apparat, der finansieres ved de faste omkostninger, påvirker kvaliteten af bistanden, får de faste omkostninger en indirekte indflydelse på betalingen, eftersom pris og kvalitet almindeligvis bør følges ad. En advokat, der betjener sig af avancerede systemer til informationssøgning, eller som leverer et aftaledokument baseret på et eksisterende, gennemarbejdet paradigma, kan tage højere timebetaling. Hermed vil klienten stå i samme situation her, som hvis advokaten skulle præstere samme dokument på grundlag af et større tidsforbrug.

Også omkostninger, der har en mere indirekte betydning for bistanden, kan spille ind, når advokaten fastlægger sin timesats. Den klient, der foretrækker at besøge sin advokat i velindrettede, moderne og lyse lokaler, må også forventes indirekte at betale herfor, selv om lokaliteten kun spiller en mere indirekte rolle for kvaliteten af selve rådgivningen.

Udgangspunktet må dog modificeres, hvis det praktiserede omkostningsniveau hverken direkte eller indirekte har indflydelse på rådgivningens kvalitative indhold eller de rammer, som den præsteres inden for. Et advokatfirma, der vælger at afholde usædvanligt store omkostninger til »personalepleje« i form af selskabelige arrangementer og rejser, kan ikke retfærdiggøre sin salærpolitik med de arbejdsmiljømæssige fordele, disse aktiviteter muligt kan føre med sig på de indre linjer.

19.2.7. Ansvarseksponeringen

Sammenhængen: Risikoen for at pådrage sig et erstatningsansvar over for klienten, udgør en del af de faste omkostninger, advokaten er nødt til indregne. Som anført i afsnit 23.1.1 og 23.3.1 må advokaten afholde udgifter til *ansvarsforsikring* og bidrage til den *erstatningsfond*, der dækker klienten ind ved tab som følge af misbrug af betroede midler. Men som ligeledes anført vil ingen ansvarsforsikring dække advokaten ind i enhver henseende for klientens tab. For det første vil der altid være en selvrisiko, som advokaten selv må bære. Dernæst vil alle ansvarsfor-

sikringer operere med maksima, som indebærer, at tab ud over disse beløb også skal dækkes af advokaten.

Disse forhold fører til, at advokaten i højere grad risikerer at være eksponeret for et erstatningsansvar, jo større beløb en transaktion involverer. Et pulveriseringssynspunkt fører da til, at advokaten i højere grad dækker sig ind gennem højere betaling i økonomisk set større opdrag, medmindre der indgås specifik aftale med klienten om en ansvarsmaksimering, se hertil afsnit 21.6.3. Også dette synspunkt må dog praktiseres med lempe. I advokatens rådgivning kan den lille tue ofte vælte det store læs. Navnlig indebærer de skatteretlige regler, at klienten gennem en enkelt uheldig disposition kan blive påført uforholdsmæssigt store omkostninger.

19.2.8. Særlige forhold

Lokale sædvaner: Som udgangspunkt har det ingen betydning for salærets størrelse, hvilke lokale sædvaner der råder. I særlige tilfælde kan klienten dog nære en berettiget forventning om, at den lokale advokat, som måske alene er valgt pga. sin beliggenhed på hovedgaden, ikke afregner sin bistand som specialistbistand, selv om der ellers ville være grundlag herfor. At advokaten *for så vidt* må underlægge sig den lokale sædvane, skyldes imidlertid ikke selve det lokale, men derimod klientens forventning om omkostningsniveauet.

Frasigelsestilfælde: Hvis advokaten må frasige sig hvervet som følge af forhold, der ikke kan lægges klienten til last, kan han som udgangspunkt kun beregne sig vederlag for det arbejde, der uanset hans udtræden fortsat har nytteværdi for klienten. Se hertil afsnit 19.6.1.

19.3. Aftalte beregningsformer

19.3.1. Problemstilling

Som beskrevet i afsnit 16.1.5 følger det af AER kap. 7 (om erhvervsklienter) og kap. 8 (om forbrugerklienter), at advokaten skal give sin klient oplysning om ikke blot de vigtigste elementer i den påregnede bistand, men også *størrelsen* af det vederlag, han agter at beregne sig. Pligten til at give prisoplysning er som ligeledes beskrevet absolut, når klienten er forbruger, mens den erhvervsdrivende klient kun har krav på prisoplysning, hvis han efterspørger en sådan. Det kan så-

ledes forekomme, at en advokat udfører et opdrag, uden at der er indgået en aftale om hans vederlag.

Den part, der gør gældende, at der foreligger en salæraftale, har bevisbyrden for, at aftalen består, se herved *ANK af 14. februar 2002*, omtalt af *Pia Birkegård* i Advokaten 2002, s. 91. At der foreligger en aftale, afskærer ikke klienten fra at påklage salæret efter det almindelige klagesystem. Advokatmyndighederne har således mulighed for at underkende urimelige salærer, jf. RPL § 126, stk. 2, uanset om de hviler på et aftalegrundlag eller ej.

Spørgsmålet er nu, hvordan en sådan aftale udmøntes i praksis, og hvilke begrænsninger i aftalefriheden der følger af professionsreguleringen. De følgende bemærkninger tjener til at skitsere *betydningen* af de enkelte parametre i salærberegningen. Afsnit 19.4-19.5 sætter herefter fokus på, hvorledes de forskellige parametre afvejes i en konkret salærprøvelse, hvad enten denne foregår i Advokatnævnet eller ved domstolene.

Afregningsprincipper: Traditionelt har man aftalt honorering for advokatens opdrag efter et af fire principper, der eventuelt kan indgå i kombination: *fast honorar*, honorering efter *medgået tid*, honorering i forhold til *sagens værdi* eller honorering efter *succeskriterier*. Hertil er i de seneste år kommet afregning på grundlag af en løbende tilrådighedsstillelse af navnlig it-baserede ydelser, som klienten (eller uden for advokatopdrag, kunden) selv kan tilgå, og som han måske/måske ikke kommer til at gøre konkret brug af. Se nærmere hertil afsnit 19.3.2-19.3.6. I tillæg hertil behandler afsnit 19.3.7 nogle af de spørgsmål, der kan opstå i en aftale om aktievederlæggelse.

19.3.2. Fast honorar

For det første kan der være aftalt et *fast honorar*. En sådan honorering forekommer navnlig hyppigt i standardprægede opdrag, fx berigtigelse af ejendomshandler, dødsbobehandling, ejendomsadministration eller inkasso. Med et udtryk hentet fra entrepriseretten kan en sådan honorering siges at være aftalt »pr. enhed«. En sådan vederlæggelse kan navnlig være fordelagtig, hvis advokaten håndterer et større antal opdrag af nogenlunde ensartet karakter. Det faste honorar giver parterne mulighed for en præcis budgettering og planlægning. Af samme grund er det faste honorar mindre nærliggende i enkeltstående opdrag, hvis udstrækning og kompleksitet er vanskelig at fastslå på forhånd.

Dernæst kan der aftales betaling inden for et fast maksimum, se hertil *Pia Birkegård* i Advokaten 4/2002, s. 91 med omtale af den førnævnte *ANK af 13. februar 2002*. Viser opdraget sig uventet ukompliceret, vil det ofte være nødvendigt at underkaste en sådan aftale rimelighedscensur, jf. RPL § 126, stk. 2.

19.3.3. Abonnementsaftaler

Advokater har traditionelt præsteret deres bistand med sigte på den enkelte klient i konkrete opdrag. I disse situationer fungerer generalklausulen i RPL § 126, stk. 2, og de klassiske salærparametre fint. Figuren er imidlertid under opblødning på i hvert fald to måder:

For det første ønsker mange klienter på forhånd at sikre sig, at advokaten løbende vil kunne bistå i fremtidige situationer, hvor advokaten af forskellige grunde (fx travlhed, fravær eller opståede interessekonflikter) kunne tænkes at være utilgængelig. En sådan sikring kan opnås gennem forskellige stand by- eller hotline-ordninger, hvorunder klienten eller en kreds af medarbejdere hos klienten, kan få besvaret (typisk mindre og enkle) spørgsmål. Ligeledes kan mange klienter se en fordel i, at advokaten *hoster* en whistleblowerordning, uanset om klienten nogensinde måtte få brug for den. I begge tilfælde præsterer advokaten et rådgivningsprodukt, som i samme eller tilpasset skikkelse kan stilles til rådighed for flere klienter. Betjeningen af den enkelte klient kan i alle tilfælde indebære større eller mindre ressourceindsats.

For det andet har den teknologiske udvikling gjort det muligt også for advokater at stille den samme typisk it-baserede ydelse, fx et system til kontraktstyring eller håndtering af medarbejderdata, til rådighed for et principielt ubegrænset antal klienter, som under deres brug af ydelsen i vidt omfang kan betjene sig selv. Mange advokatfirmaer benytter i dag den slags såkaldte abonnementsordninger, som i forskellige henseender det har gjort det nødvendigt at overveje nye principper for vederlagsberegningen.

Behovet for en sådan genovervejelse skyldes for det første, at vederlaget for at tegne et sådant abonnement ikke står i forhold til den faktiske benyttelse af de tjenesteydelser, som aftalen giver mulighed. Som anført i *Mads Bryde Andersen*: Enkelte transaktioner (2022), s. 366 f., er dette et generelt kendetegn for abonnementsaftaler, hvor vederlaget derfor ofte beregnes som et fast beløb, eventuelt med en startbetaling (der modsvarer leverandørens omkostninger ved at etablere ordningen) og en løbende betaling (der beregnes efter den periode, hvori abonnementet varer).

For det andet er den værdi, som den enkelte klient/bruger tillægger en abonnementsydelse, uafhængig af, hvor mange andre kunder på markedet der betaler for den. De vil derfor hver især principielt være villige til at betale en pris, som afspejler den oplevede værdi. Heroverfor står, at advokatens ressourceindsats til at udvikle og vedligeholde en abonnementsydelse, der baseres på kundens adgang til en it-løsning, er den samme uanset antallet af brugere, der betjener sig af den. Betaling fra et stort antal brugere af den værdi, som ydelsen har for dem hver især, vil derfor kunne udløse et samlet honorar til advokaten, som målt på de sædvanlige salærparametre meget nemt kan hævdes at komme på kollisionskurs med rimelighedskravet i RPL § 126, stk. 2.

Med AER art. 58 er der nu sket en liberalisering i advokaternes mulighed for at indgå aftale om vederlag, der er fastsat på forhånd og altså uden kendskab til det nærmere indhold af advokatens bistand. Ifølge bestemmelsens 1. pkt. kan en advokat aftale med en klient, at han »for et på forhånd aftalt fast honorar skal bistå klienten i en fremtidig periode efter klientens løbende anvisninger og inden for rammerne af aftalen«, og efter 3. pkt. kan det »indgå i aftalen, at honoraret skal betales forud for, at bistanden ydes«. Inden for bestemmelsens anvendelsesområde er der således åbnet for en adgang til, at advokaten opkræver forudbetaling for sin ydelse.

Bestemmelsen i 1. pkt. må uanset formuleringen omfatte alle former for abonnementsaftaler, uanset om der i abonnementperioden er forudsat nogen direkte kontakt mellem klienten eller ej, således fx både en *hotlineordning*, hvor klienten løbende kan henvende sig til advokaten, advokatens *hosting* af en *whistleblowerordning* (som jo ofte slet ikke giver anledning til henvendelser) og advokatens tilrådighedsstillelse af en it-portal, hvorigennem klienten kan hente dokumentskabeloner og/eller håndtere sine kontrakter.

Hvilket vederlag advokaten kan opkræve for abonnementet, reguleres af bestemmelsens 2. pkt., hvorefter »[d]et aftalte honorar […] på aftaletidspunktet samlet set [skal] fremstå rimeligt«. I tilknytning hertil hedder det, at »klientens opsigelsesfrist […] ikke [må] være længere end tre måneder«.

Fordi denne rimelighedsvurdering foretages på aftaletidspunktet indebærer, kan det forhold, at det retrospektivt viser sig, at klienten ikke gjorde brug af ydelsen i det forventede omfang, ikke begrunde en nedsættelse af vederlaget. Dermed kommer klientens værdi af at kunne disponere over ydelsen til at spille en større rolle for vederlagsfastsættelsen, end det traditionelt har været tilfældet. Det kan nok forventes, at denne tilgang til værdien af advokatens ydelse – og dermed til størrelsen af det rimelige salær – vil komme til spille en større rolle også uden for abonnementsaftalernes område.

En række love indeholder særlige regler om abonnements- og andre vedvarende aftaler og adgangen til at bringe sådanne til ophør, fx kreditaftaleloven, forsikringsaftaleloven og lejeloven. De regler, der er fastsat om længden af det varsel, hvormed en sådan aftale kan bringes til ophør, tilsigter at ramme en balance mellem de involverede parters interesser. For abonnementsydelser, der stilles til rådighed af advokater, bestemmer AER art. 58, 2. pkt., som nævnt ovenfor, at »klientens opsigelsesfrist [ikke] må […] være længere end tre måneder«.

19.3.4. Medgået tid

Den anden og i praksis hyppigst forekommende honoreringsform lægger vægt på advokatens tidsforbrug i sagen, jf. de almindelige bemærkninger herom i afsnit 19.2.3.

Timesatsen: Der er stor forskel på, hvilken timesats der anvendes som grundlag for advokatens salærberegning. For generelt orienterede advokater er det almindeligt med beløb på mellem 2.000 kr. og 3.000 kr. Fuldmægtigtid afregnes gerne til beløb på mellem 1.000 og 1.700 kr., alt efter arbejdets karakter, fuldmægtigens anciennitet og den intensitet, hvorunder det er præsteret. Som anført s. 234 f. indebærer Statens aftale med Kammeradvokaten timesatser, der ligger nogenlunde på dette niveau. Se også afsnit 19.5.3 om de vejledende salærtakster, som landsretspræsidenterne opdaterer med jævne mellemrum. Endvidere udsteder Justitsministeriet årlige bekendtgørelser om takster for vederlag til offentlige forsvarere, visse beskikkede advokater m.v., senest nr. 2174 af 25. november 2021.

Tidsregistrering: Det er en udbredt praksis blandt mange, navnlig de større, advokatfirmaer, at, advokatfuldmægtige og øvrige sagsbehandlere foretager en nøje registrering af den tid, de bruger bl.a. på deres sager. Denne praksis må ses som et led i advokatfirmaernes interne ressourcestyring og kontrol med forskellige sagstypers profitabilitet. Der består ingen almindelig pligt for advokater til at foretage den slags tidsregistrering, jf. *Lars Økjær Jørgensen & Martin Lavesen*: De advokatetiske regler (2022), s. 285. En sådan pligt kan derimod følge af en aftale, hvorefter bistanden honoreres efter »medgået tid«. Hvis den tid, der med rimelighed har kunnet anvendes på en sag, har betydning for fastsættelsen af advokatens honorar, må advokaten dog kunne redegøre for tidsforbruget. At undlade det kan være et brud på god advokatskik, jf. *ANK af 29. oktober 2018,* sagsnr. 2018-1061, men fremlæggelse af en detaljeret oversigt over tidsforbruget kan ikke kræ-

ves, jf. fx *FM 2014.177 VLK* (om en kurator) og *U 2016.3864 VLK* (om en rekonstruktør). I *ANK af 30. august 2022*, sagsnr. 2022-454, godkendte Advokatnævnet et salær på 187.500 kr. inkl. moms med disse bemærkninger: »Der er ikke fremlagt en egentlig tidsregistrering, men [indklagede] har redegjort for sit tidsforbrug og omfanget af sit arbejde, […]«.

Som nævnt kan en aftale, hvorefter advokaten honoreres efter medgået tid, pålægge advokaten en implicit pligt at føre et nøjagtigt timeregnskab, hvor den medgåede tid ikke alene henføres til den enkelte sag, men også kvalificeres med arbejdets art. I et sådant time/sagsregnskab er det ikke tilstrækkeligt at anføre »75 timers sagsbehandling«. Hver enkelt time, gerne målt ned til intervaller af 10 minutters varighed (svarende til 1/6 af en time) må kunne godtgøres, fx med betegnelser som »telefonsamtale med modparten«; »gennemlæsning af processkrifter«, »juridiske undersøgelser«, »forberedelse af procedure« mv.

Opfylder advokaten disse dokumentationskrav, vil der normalt ikke kunne gøres indvending mod den salæropgørelse, der bygger herpå. Sådanne indvendinger kan dog tænkes navnlig i tilfælde, hvor der rejses begrundet tvivl om nytteværdien af den medgående tid. I et par sager, der i sommeren 2017 fik ganske vid medieomtale, var problemet, at det antal timer, som de implicerede beskikkede forsvarere havde opgivet over for den ret, der skulle fastsætte deres honorar, ikke var udført som oplyst. Disse sager har nu ført til indsættelsen af AER art. 67, omtalt i afsnit 12.1.3.

Sekretærtid: Sekretærbistand i form af telefonbetjening og tekstbehandling (fx ved udfærdigelse af dokumenter og korrespondance) kan som udgangspunkt ikke uddebiteres særskilt. Men involverer opdraget et betydeligt administrativt element (som det fx ofte er tilfældet ved bobehandling, inkasso og ejendomsadministration), vil en stor del af det samlede arbejde blive udført af sekretærer. I en sådan situation vil det føre til en skæv vederlæggelse alene at uddebitere det arbejde, advokaten har præsteret.

At advokater almindeligvis ikke uddebiterer sekretærtid særskilt, skyldes flere forhold: For det første antages sekretærens løn almindeligvis at være indeholdt i advokatens egen timesats. Sekretæren modtager typisk en fast månedsløn, hvis størrelse ikke har sammenhæng med omfanget af det arbejde, hun faktisk udfører. For det andet er også domstolene tilbageholdende med at udmåle salær beregnet efter sekretærtid – muligvis fordi arbejdsdelingen mellem jurister og sekretærer i hvert fald tidligere havde en anden karakter ved domstolene, jf. *Hans Bekkevold* i Advokaten 6/2004, s. 167.

Advokatnævnet tog ved en plenumkendelse, *ANK af 20. december 2013*, sagsnr. 2012-1154, stilling til en advokats adgang til at debitere sekretærtid særskilt og udtalte herom:

> »Advokatnævnet finder, at omkostninger til kontorhold, herunder løn til sekretærer, som udgangspunkt bør være omfattet af advokatens salær. Det er således kun rimeligt at kræve særskilt afregning af sekretærbistand, hvis sekretæren har udført egentlig selvstændig sagsbehandling, fx i forbindelse med bobehandling, tvangsauktionsopgørelser og ejendomshandler og lignende. At der i opdrags- og prisoplysningen er oplyst om sekretærens timetakst, ændrer ikke ved dette udgangspunkt.«

Udgangspunkter er herefter, at advokaten må indregne udgifter til kontorhold i sin timepris, mens selvstændig sagsbehandling kan debiteres særskilt, uanset at den er udført af en administrativ medarbejder, se fx om et erhvervsforhold *ANK af 26. juni 2015*, sagsnr. 2014-382. Det følger nu af AER art. 56, stk. 1, at »selvstændig sagsbehandling« udført af andre i virksomheden end advokater og advokatfuldmægtige kan kræves særskilt honoreret. Adgangen hertil består, uanset om klienten er erhvervsdrivende eller forbruger. Det er dog en betingelse herfor, at der er givet behørig prisoplysning, som også omfatter afregningen af sekretærens eller andre administrative medarbejderes sagsbehandling.

Advokatnævnet justerede/præciserede i en senere kendelse, *ANK af 16. december 2015*, sagsnr. 2014-1922, sin kendelse af 20. december 2013 således, at advokaten og klienten, hvor denne er erhvervsdrivende, kan indgå aftale om, at også sædvanligt sekretærarbejde kan debiteres særskilt. *Alberte Kjærholm* anfører i Advokaten 3/2016, s. 40 f., at en sådan aftale kan indgås stiltiende, men at den blotte angivelse i en ordrebekræftelse af sekretærens timepris ikke vil være tilstrækkelig, og at bevisbyrden for, at en aftale herom er indgået, påhviler advokaten. Advokatnævnets praksis er nu kodificeret i AER art. 56, stk. 2.

Sagsadministrative udgifter: Andre elementer i sagsbehandlingen varierer kun i begrænset omfang med sagens størrelse og karakter: Alle sager skal således oprettes og afsluttes, der skal under deres behandling korresponderes, og sagen skal, efter at ikke nødvendigt materiale er udtaget, arkiveres i mindst »en passende periode«, jf. AER art. 70. Dette rejser spørgsmålet, om advokaten efter en art taxametersystem kan operere med et grundgebyr for diverse basale sagsadministrative ydelser.

Advokatnævnet har ved tre plenumkendelser, *ANK af 20. december 2013*, sagsnr. 2012-2886, *ANK af 20. december 2013*, sagsnr. 2012-2998, og *ANK af 20. december 2013*, sagsnr. 2012-3303, taget stilling hertil.

I *ANK af 20. december 2013*, sagsnr. 2012-2886, udtalte et Advokatnævn sat med 17 medlemmer enstemmigt, det ikke kan »anses for rimeligt, at en advokat opkræver et særskilt journaliseringsgebyr uanset om klienten i forvejen er underrettet om gebyret og størrelsen heraf«. Nævnet begrunder resultatet med, at »udgifter til journalisering, sagsoprettelse og lignende er en naturlig og nødvendig del af en advokats kontorhold«. Afgørelsen må i lyset af nævnets senere kendelse af *ANK af 16. december 2015*, sagsnr. 2014-1922, og nu AER art. 56, stk. 2, forstås sådan, at det kun, hvor klienten er erhvervsdrivende, vil kunne aftales, at de omkostninger, som er forbundet med sekretærers udførelse af administrative opgaver på den enkelte sag, skal betales af klienten.

Med de senere års ændringer i hvidvaskloven er advokaters ressourcer til overholdelse af de heraf følgende pligter steget markant. For langt de fleste advokatfirmaer udgør de opdrag, som er omfattet af hvidvasklovgivningen, en begrænset del af den samlede sagsmængde. Overholdelsen af hvidvaskreglerne repræsenterer derfor en ikke ubetydelig ressourceindsats, dels til særligt kvalificerede medarbejdere, dels til licenser til de it-systemer, der benyttes til at gennemføre søgninger i diverse databaser. En generel forhøjelse af advokaternes timepriser ville belaste også det flertal af advokatens klienter, hvis sager ikke er omfattet af hvidvaskloven, men den nødvendige og rimelige omkostningsdækning kan opnås ved at debitere de relevante klienter, jf. AER art. 56, stk. 1.

Der kan næppe heller være tvivl om, at de ressourcer, der indsættes på at efterleve disse regler i de enkelte advokatopdrag, må kunne debiteres særskilt. Det gælder fx *licensudgifter* til de it-systemer, som i praksis er en uomgængelig nødvendighed for i hvert fald større advokatfirmaer, og den *tid*, der medgår til de ofte ganske komplicerede og omfattende undersøgelser, som må foretages, for at firmaet kan dokumentere at have overholdt sine pligter. De aktiviteter, som udføres i denne forbindelse – typisk af specialiserede medarbejdere – må karakteriseres som egentlig sagsbehandling omfattet af AER art. 56, stk. 1.

Bestemmelsen i AER art. 63, hvorefter advokaten skal indhente klientens forudgående samtykke, inden han viderefakturerer omkostninger til køb af varer eller tjenesteydelser forbundet med klientens sag, må antages kun at vedrøre indkøb specifikt til den enkelte klients sag og kan ikke være til hinder herfor.

Uddannelsestid: I opdrag, der rummer et element af uddannelse for den medvirkende advokat eller fuldmægtig, opstår spørgsmålet, om advokaten kan tillade sig at uddebitere for denne uddannelsestid med en normal timesats. Udgangspunktet er her klart: I det omfang der indgår et element af uddannelse, som en advokat, der er antaget til det pågældende opdrag, måtte forventes at være i besiddelse af, vil advokaten ikke kunne beregne sig normalt vederlag for at erhverve sig denne viden, hvis han da ikke i forvejen er specialist på området.

En advokat, der ikke besidder en ekspertise, der markant adskiller ham fra en alment orienteret praktiker, kan derfor ikke uden særlig aftale debitere klienten efter en »specialisttakst«. Hvornår advokaten så har opbygget denne ekspertise – herunder i arbejdet for klienten – vil ofte bero på et vanskeligt skøn.

I den førnævnte *ANK af 8. februar 2002*, trykt i ANÅ 2002.23 f., tog nævnet bl.a. hensyn til, at sagen var behandlet af to advokater, hvoraf den ene havde fået sagen godkendt som prøvesag. Ofte vil den advokat, der ikke er specialist på et område, overlade det til en fuldmægtig at foretage de undersøgelser, der kompenserer herfor. Denne fuldmægtigtid kan herefter debiteres til en lavere sats. I en vis forstand kommer fuldmægtigen dermed til at hjælpe principalen med sager, der enten er »for lette« eller »for svære« til ham!

Rimelighedscensur: I det omfang advokatens tidsforbrug *indgår* i vurderingen af salærets rimelighed (uanset om der er indgået aftale om vederlæggelse efter medgået tid eller ikke), vil advokatmyndighederne og domstolene på grundlag af den lille generalklausul i RPL § 126, stk. 2, censurere, om tidsforbruget har været afholdt med føje. I denne vurdering skeler man dels til, om advokaten har spildt sin tid, dels til om der har været den fornødne *proportion* mellem det præsterede arbejde og sagens værdi. I den førnævnte *ANK af 8. februar 2002*, trykt i ANÅ 2002.23 f., antog Advokatnævnet, at et tidsforbrug på »103 timer og 55 minutter« i en sag om en erstatning på 870.000 kr. – under hensyn til de involverede værdier, sagens omfang og resultat – ikke var berettiget.

Medgået tid og retssager: Når en advokat påtager sig at føre en retssag (eller anden tvistsag) for en klient, vil tilkendte omkostningsbeløb ofte være (betydeligt) mindre end det beløb, som advokatens afregning efter medgået tid ville føre med sig. Således foreskriver RPL § 316, at den tabende part skal erstatte den vindende part dennes advokatomkostninger med »et passende beløb«, jf. nærmere herom afsnit 13.6.4. Advokaten vil derfor være interesseret i at indgå en salæraftale, hvorefter hans honorar også i disse tilfælde fastsættes på grundlag af den medgå-

ede tid. I sjældne tilfælde vil retten imidlertid tillægge advokatens vindende klient et beløb, der overstiger, hvad advokatens tidsforbrug kunne begrunde. I mangel af et forbehold for denne situation er der ingen tvivl om, at den indgåede aftale binder advokaten.

19.3.5. Procentuel vederlæggelse

Den tredje form for honorering knytter sig til *sagsgenstandens værdi*. Denne honoreringsform anvendes ofte for retssagsarbejde og ved visse typer af transaktioner (fx fast ejendom og virksomheder). Aftalen går da ud på, at der betales efter en proportional eller degressiv skala.

At procentuel vederlæggelse navnlig anvendes i domstolsopdrag, skyldes flere forhold. For det første har reglerne om beregning af sagsomkostninger udviklet en vis tradition for at fastsætte salæret i relation til takster, der er baseret på sagens værdi. For det andet vil man netop i domstolsopdrag om komplicerede juridiske forhold se en betydelig forskel mellem det tidsforbrug, den meget kyndige jurist (der ikke behøver bruge lang tid på at studere sagens juridiske problemer) skal bruge, og den tid, den mindre kyndige jurist må sætte af.

For at kunne kvantificere værdien af et opdrag, der angår en løbende indtægt, kan det være relevant at *kapitalisere* det med udgangspunkt i en skønnet afkastfaktor (fx baseret på et bestemt renteniveau). Gennem en sådan beregning ser man på, hvilket kapitalbeløb der måtte til for at realisere et tilsvarende løbende afkast i den pågældende periode. Sådanne kapitaliseringer er dog vanskelige at have med at gøre. Navnlig under et lavt renteniveau vil en kapitaliseringsfaktor ofte føre til ganske betydelige værdier, som ikke står i forhold til den usikkerhed, der altid vil være forbundet med at operere med afkastfaktorer.

19.3.6. Succeskriterier

Som nærmere uddybet i afsnit 8.3 er det en udbredt opfattelse i dansk advokatret, at advokaten mister sin uafhængighed ved at have aftalerelationer med klienter, der indebærer en økonomisk sammenblanding mellem advokatens økonomi og opdragets skæbne. Denne opfattelse ligger til grund for det forbud mod salæraftaler, der kan påvirke advokatens uafhængighed under udførelsen af hvervet, som følger af AER art. 57.

Sprogbrug: Undertiden omtales sådanne aftaler som aftaler om *no cure, no pay* eller *good cure, good pay*. I direkte oversættelse indebærer en aftale om *no cure, no pay*,

at advokaten ikke modtager betaling, hvis opdraget ikke gennemføres som forventet af klienten, alt efter aftalens karakter. Sådanne aftaler, der isoleret set blot rummer et frafald af et betalingskrav, som advokaten ellers kunne gøre gældende, strider hverken mod god advokatskik (AER er tavs herom) eller andre regelsæt. Et københavnsk advokatfirma udbyder fx rådgivning i forbindelse med køb og salg af fast ejendom under varemærket *no buy, no bill*. Ofte forstås *no cure, no pay* dog i en betydning, der ved et positivt udfald af opdraget også indbefatter en ret for advokaten til at kræve et vederlag, der er langt mere favorabelt end efter almindelige regler (*if good cure, good pay)*.

> Den danske modstand mod sådanne aftaler skyldes nok først og fremmest en modvilje mod de amerikanske traditioner på området. I amerikansk ret rejser advokater for skadelidte ofte opskruede erstatningskrav mod skadevoldere med den slet skjulte underliggende hensigt at forlige sagen på langt mindre beløb (hvoraf advokaten så kan modtage sit *contingency fee*). Det er imidlertid værd at understrege, at de faktorer, der har givet grobund for denne amerikanske praksis, ikke gør sig gældende herhjemme. For det første pålægger RPL § 312 den tabende part at erstatte modparten de *sagsomkostninger*, der er påført ham ved retssagen, medmindre anden aftale foreligger, eller retten vælger at fravige denne regel. En sådan form for erstatning er der som udgangspunkt ikke hjemmel til i amerikansk ret. En anden, men nok så væsentlig, faktor er, at den amerikanske procesform indebærer langt flere *usikkerhedsmomenter* og heraf følgende muligheder for at gennemføre »overraskende« krav, end dansk ret muliggør. Dette skyldes dels de vide muligheder for her at fremlægge ensidigt indhentede *beviser*, dels den udstrakte anvendelse af *lægdommere* i civile retssager. Endelig kan der peges på den amerikanske *advokatkultur*, som i langt højere grad end dansk tillader advokaten at deltage i klientens økonomiske risici i det enkelte opdrag. Ingen af disse faktorer gør sig gældende for danske advokater, og der er ingen grund til at tro, at en mere åben indstilling over for *pactum de quota litis*-aftaler – således som den er kommet til udtryk i affattelsen af AER art. 57 – vil forrykke dette billede.

Diskussion: Forbuddet mod aftaler, der kan påvirke advokatens uafhængighed under udførelsen af hvervet, herunder *pactum de quota litis*-salæraftaler, hviler på en sund grundopfattelse, hvorefter advokaten præsterer sit arbejde mest kvalificeret, hvis han befinder sig på passende afstand af sagen. Opnår advokaten en fast andel af sagens udkomme, bliver han netop en del af sagen. Derimod er der ikke nødvendigvis noget betænkeligt i, at advokaten indgår aftale om honorering, der står i forhold til sagens resultat, gennem forskellige typer af succeskriterier. Aftaler herom anses ikke for stridende mod god advokatskik og heller ikke mod konkurrenceloven eller EU-konkurrenceretten, jf. den tilkendegivelse fra Konkurren-

cestyrelsen, der er omtalt i Advokaten 6/2001, s. 131, og *Advokatrådets Responsumudvalgs responsum af 17. december 2015*, sagsnr. 2015-3312. Den eneste grænse, der opstilles herfor, er, at det samlede honorar ikke må overstige det rimelige, jf. RPL § 126, stk. 2.

Argumenterne for og imod et forbud mod *pactum de quota litis*-salæraftaler behandles af *Rasmus Lindboe* i Advokaten nr. 6/2010, s. 24 ff. I *ANK af 11. marts 2004*, Advokaten 4/2004, Kendelser, s. 5 f., havde en advokat indgået aftale om udførelsen af en hovedforhandling, hvorefter han – efter en acontoafregning – skulle oppebære minimum 70.000 kr. med tillæg af moms og i tilfælde af, at der blev opnået medhold for halvdelen af hovedstolen ifølge påstanden, yderligere salær på 70.000 kr. med tillæg af moms. Nævnet ville ikke tilsidesætte denne aftale »så længe det aftalte salær ikke overskrider rammerne for et rimeligt honorar«.

Forbuddets afgrænsning: Hvor grænsen for tilladeligheden af sådanne aftaler skal sættes, beror på et vanskeligt skøn, se hertil *Mogens Holm & Henrik Stakemann Spang-Hanssen*: God advokatskik – en håndbog (2002), s. 133 ff., *Erik Werlauff* i Advokatsamfundets Festskrift i anledning af Retsplejelovens 75 års jubilæum (1994), s. 251 f., og *Rasmus Lindboe* i Advokaten 6/2010, s. 24 ff. Advokatrådet har i et ældre responsum gengivet i Advokaten 19/1983, s. 364, udtalt, at *no cure, no pay*-aftaler, henholdsvis *if good cure, good pay*-aftaler ikke er stemmende med dansk tradition, men at sådanne aftaler ikke generelt kan anses for stridende mod god advokatskik – i hvert fald ikke, hvis opfordringen til en sådan salæraftale kommer fra en udenlandsk kollega, der er vant til sådanne aftaler (i dag er dette forbehold næppe relevant). Se ligeledes Advokatrådets udtalelse i Advokaten 24/1982, s. 346, hvorefter der ikke var noget til hinder for, at en dansk advokat kunne indgå aftale med en canadisk kollega, hvorefter salæret i en erstatningssag blev fastsat til 25 pct. af det beløb, som ved forlig eller dom måtte blive betalt i driftstabserstatning, hvoraf en femtedel skulle gå til den udenlandske advokat og fire femtedele til den danske.

Det dilemma, som salæraftaler, der kobler advokatens vederlag for tæt til sagens udfald, repræsenterer, viser sig tydeligst, hvor modparten på et tidligt stadium tilbyder et forlig, der ligger tæt op ad det beløb, som klienten har krævet. Det kan være vanskeligt at befri sig for den tanke, at en advokat ved sin anbefaling til klienten om at tage et forlig på 80 pct. af det krævede beløb, kan være påvirket af udsigten til at slippe for et langvarigt forløb, hvor tvisten – og dermed det yderligere beløb, som er i spil for advokaten – er begrænset.

Vurderingen af, om en indgået salæraftale kan eller har kunnet påvirke advokatens uafhængighed, kan foretages både før, under og efter advokatens behandling af sagen.

Tredjemandsfinansiering: Forbuddet er ikke til hinder for, at en part, der har vanskeligt ved at finansiere en sagsførelse, indgår aftale med en tredjemand om, at denne finansierer sagen mod at oppebære en andel af det resultat, der opnås. Se hertil (begge om konkursboer) *U 2017.1815 H* og *U 2020.1688 Ø* – af sidstnævnte dom fremgår også, at pengemangel ikke i sig selv giver grundlag for, at sagsøgeren udstykker sit krav.

19.3.7. Aktievederlag

Navnlig *start-up*-virksomheder vil kunne se deres fordel i at vederlægge advokaten med aktier. Sådanne aftaler kan forvandle opdraget til en »business opportunity«, der – som det navnlig sås under *dotcom*-opturen omkring årtusindskiftet – med ét slag kan bibringe parterne uventede og overvældende værdier.

Den enkleste og reneste form for aktievederlæggelse består i, at den berettigede ganske enkelt *tildeles* en post aktier i selskabet, eventuelt til favørkurs. Hvis tilsagnet gives af selskabet, kan de tildelte aktier tages fra dets beholdning af egne aktier. I denne situation får ordningen nærmest lighedspunkter med en byttehandel. Men typisk vil tilsagnet blive klausuleret, så aktieposten alene præsteres under visse, nærmere angivne, betingelser. Alternativt kan advokaten blive tildelt en aktieoption, hvorved han erhverver ret – men ikke pligt – til at *købe* et nærmere angivet antal aktier på et ikke nærmere angivet fremtidigt *tidspunkt* og til en nærmere angiven *pris*. Til denne ret hører derfor en pligt for en anden til at sælge de pågældende aktier.

Ved den ændring af AER, der fandt sted i 2001 (se hertil *Mogens Holm & Henrik Stakemann Spang-Hanssen*: God advokatskik – en håndbog (2002), s. 135), blev der åbnet mulighed for, at advokaten kan modtage sit vederlag i aktierettigheder. Ifølge AER art. 57, sidste pkt., er det nu kun forbudt advokaten at indgå aftale med klienter eller andre om, at han skal modtage salær i form af kapitalandele o.lign., hvis aftalen herom kan påvirke advokatens uafhængighed og integritet under udførelse af hvervet. Et tilsvarende forbud gælder, hvis aftalen om aktievederlæggelse på anden vis vil kunne påvirke advokatens frie og uafhængige stilling under udførelsen af hvervet. Ifølge AER art. 8, stk. 2, nr. 5, foreligger der således en – irreparabel – interessekonflikt, hvis advokaten har sådanne forret-

ningsmæssige eller andre forbindelser til eller aftaler med klienten, at der er risiko for, at han ikke kan give klienten rådgivning uafhængigt af uvedkommende interesser. Se nærmere om bestemmelsen i afsnit 8.3.3.

19.4. Afvejningseksempler

19.4.1. Retskildeproblemet

Som nærmere uddybet i *Mads Bryde Andersen*: Ret og metode (2002), s. 177 ff., udgør den retlige skønsudøvelse en del af det juridiske virke, som traditionelt har været betragtet som irrationel, fordi det er så vanskeligt at opstille faste normer for, hvilke blandt flere modstridende hensyn der skal have overvægt. Selv om man, som sket a.st., s. 178 ff., kan argumentere for, at det ofte lader sig gøre at *rationalisere* det skøn, der udøves under en juridisk afvejning, må det erkendes, at en sådan rationalisering er vanskelig at praktisere, når skønnet knytter sig til en beløbsmæssig udmåling. Antallet af variable og spektret af løsninger (8.000 kr., 12.800 kr., 15.700 kr.?) er så mangfoldigt, at forsøget på forhånd må opgives.

I det følgende forsøges derfor alene en liste over nogle typiske tilfældegrupper, der har foreligget i rets- og nævnspraksis om salærfastsættelser. Listen er alene egnet til at illustrere udfaldet af den kritiske afvejning.

19.4.2. Censurering af tidsforbrug

En aftale om vederlæggelse efter tidsregistrering kan føles mindre rimelig for klienten, hvis der anvendes uforholdsmæssigt lang tid på opdraget. Det gælder navnlig, når tidsforbruget skyldes, at advokaten har måttet kompensere for sin manglende juridiske viden, dårlig planlægning eller en uheldig prioritering af ressourcerne. I disse tilfælde vil domstolene anvende rimelighedsstandarden i RPL § 126, stk. 2, og foretage en korrektion af salæret i nedadgående retning. Der kan tænkes to principielt forskellige grundlag for en sådan korrektion:

Faglig censurering: I den ene situation censureres tidsforbruget på grundlag af en *faglig vurdering*. Det vurderes, om der er brugt mere tid på opgaven (givet dens faglige udfordringer og faktiske handlingselementer), end en almindelig omhyggelig advokat ville bruge. Tidsforbruget censureres (og det afregnede beløb nedsættes) herefter, hvis advokaten enten har *spildt* tiden, brugt den til at *uddanne* sig om et forhold, han burde beherske i forvejen, eller har begået *fejl* i tidsregistrerin-

gen. Har tidsforbruget derimod været påkrævet som følge af klientens særlige behov for bistand (fx fordi klienten hele tiden har konsulteret advokaten i telefonen), er der i almindelighed ikke grundlag for censurering. I private opdrag har advokaten dog en vis pligt til at foreholde klienten, at sådanne tidkrævende konsultationer kan belaste den endelige afregning uforholdsmæssigt.

Det kan være vanskeligt for domstolene at foretage den faglige vurdering, der skal til for at foretage en sådan faglig censurering. I visse tilfælde støtter domstolene sig til udtalelser fra Advokatrådet, se fx *U 2000.1302 H*.

Proportionalitetsafvejning: I den anden situation censureres tidsforbruget ud fra en proportionalitetsvurdering. Det anfægtes altså ikke, at advokaten har brugt tiden på den pågældende opgave, eller at en anden kollega, stillet over for denne opgave, ville have anvendt tilsvarende lang tid. Derimod stilles der spørgsmålstegn ved, om det var rimeligt at inkludere denne opgave i opdraget, givet de værdier mv., der var tale om.

Manglende registrering: I mange tilfælde har advokaten ikke foretaget nogen nøjagtig registrering af sit tidsforbrug. Domstolene må da skønne over, hvor lang tid en almindelig omhyggelig advokat ville skulle bruge til opdraget. Som grundlag for denne vurdering vil parterne kunne indhente et responsum fra Advokatrådet, jf. advokatvedtægtens § 32, stk. 1. I mangel af specifikke oplysninger om sagsbehandlingen kan rådet dog også have vanskeligt ved at udøve et sådant skøn, og den heraf følgende bevisknaphed vil da falde ud til skade for advokaten, se herved den førnævnte *U 2000.1302 H*, hvor rådet blot konkluderer, at den pågældende sag (hvor advokaten optrådte som valgt forsvarer) havde været »noget overbehandlet«. Højesteret nedsatte – i mangel af præcise oplysninger om advokatens tidsforbrug – dette til 100 timer, som herefter blev vederlagt med den timesats, som advokaten havde benyttet (1.500 kr.).

Se for anden praksis herom *U 2001.477 V*, hvor landsretten tiltrådte, at kredsbestyrelsen havde nedsat salæret skønsmæssigt, da det anvendte tidsforbrug oversteg, hvad der efter sagens art og begrænsede størrelse var rimeligt. Det var uden betydning, at kredsbestyrelsens kendelse muligvis ikke var tilstrækkeligt begrundet. Det overskydende beløb var ifølge sædvane forrentet efter rentelovens § 1, stk. 2. I *FED 2001.2304 V* havde en advokat arbejdet i ca. 19 timer for en skadelidt. Han havde opgjort kravet, indhentet lægeerklæring og forelagt sagen for Arbejdsskadestyrelsen. Sagen blev herefter forligt over for selskabet. For sin bistand krævede advokaten 35.625 kr. af skadevolderens ansvarsforsikringsselskab, der imidlertid efter en

samlet vurdering af den del af advokatens arbejdsopgave, der havde vedrørt opgørelsen af erstatningskravet over for forsikringsselskabet, alene ansås forpligtet til at betale 17.000 kr.

19.4.3. Meget store værdier

Behovet for at censurere advokatens vederlag gør sig navnlig gældende i opdrag om betydelige værdier, hvor der – i mangel af særlig aftale – ville gælde et princip om vederlæggelse i forhold til sagens værdi. Ved udmålingen af salæret i den slags opdrag vil også den ansvarseksponering, som er uløseligt forbundet med behandlingen af sager om store værdier, spille ind.

At der i sådanne tilfælde er et særligt behov for censurering af vederlaget, fremgår af sagsomkostningsafgørelsen i *U 1996.101 H*. Sagen angik gyldigheden af et påbud, Finanstilsynet havde givet en kreditforening om henlæggelser til generalreservefonde. Ved landsrettens dom fik kreditforeningen medhold i, at påbuddet var ugyldigt. Landsretten tillagde kreditforeningen 70 mio. kr. i sagsomkostninger, hvoraf ca. 28 mio. kr. (ekskl. moms) udgjorde advokatsalær og resten momsen heraf samt retsafgiften (som efter de dagældende regler var en procentafgift uden maksimum).

Højesteret nedsatte sagsomkostningsbeløbet til 47 mio. kr., hvoraf advokatsalæret udgjorde ca. 10 mio. kr. Flertallet (3 dommere) fandt, at sagens værdi og dermed salærtaksterne ud fra en gennemsnitlig betragtning udgør den bedste målestok for omfanget af det arbejde og ansvar, der har været forbundet med at føre sagen. I en sag som den foreliggende, hvor værdien var ca. 2,9 mia. kr., måtte salæret imidlertid i langt højere grad end sædvanligt fastsættes efter en vurdering af, hvad der kunne anses for rimeligt, jf. RPL § 126, stk. 2, hvilket førte til tilkendelsen af de 10 mio. kr., der blev fastsat skønsmæssigt. Én dommer ville ikke tilsidesætte det skøn, landsretten havde udvist på grundlag af sit nøje kendskab til sagen. En anden dommer ville nedsætte sagsomkostningsbeløbet til 55 mio. kr. (heraf ca. 16 mio. kr. i advokatsalær), fordi advokaten ikke havde præciseret grundlaget for sit salær (gennem tidsregistrering mv.).

De principper, som blev fastlagt med denne afgørelse, er fulgt i senere praksis, se fx *U 2019.2639 HK*, *U 2021.215 H* og *U 2022.383 H*.

19.5. Særlige tilfældegrupper

19.5.1. Undergrænse?

Indledende rådgivning: Som nærmere uddybet i afsnit 4.3.2 kan det give anledning til tvivl, om der overhovedet er etableret et advokatopdrag. Er dette ikke tilfældet, kan advokaten som udgangspunkt ikke opkræve noget vederlag for sin bistand, ligesom klienten ej heller kan støtte ret (herunder i erstatningsretlig henseende) på den meddelte rådgivning. Er opdraget derimod etableret, er udgangspunktet, at advokaten har ret til salær. Dette gælder også, selv om hans bistand alene fører til en indledende rådgivning, men ikke til nogen egentlig sagsførelse. Dette er bl.a. fastslået af *ANK af 28. april 2003*, trykt i Advokaten 6/2003, Kendelser, s. 18.

Bistand ved sagsoplysning: Som anført i afsnit 12.1.5 følger det af god advokatskik, at en advokat har en udstrakt, om end ikke ubetinget pligt til at besvare henvendelser og i det hele taget føre almindelig korrespondance. I konsekvens af denne pligt kan advokaten ikke beregne sig noget vederlag for sin bistand for dette arbejde, som ikke falder inden for et af hans opdrag.

Dette princip ligger navnlig klart, når korrespondancen vedrører et opdrag, advokaten har afsluttet, se fx *Østre Landsrets dom af 26. maj 2003*, der stadfæster *ANK af 15. maj 2002*. Hvor irriterende det end kan være at skulle besvare henvendelser fra kolleger om sager, man ikke længere har, er det i retssystemets almindelige interesse, at sådanne henvendelser besvares, uden at besvarelsen isoleret set bliver et forretningsområde.

I denne vurdering kan man skele til den praksis, der findes om institutionelle kreditorers ret til at forlange vederlag for bestemte former for erklæringer afgivet i forbindelse med tinglysning af pantebreve i fast ejendom. Består der en pligt til at agere, kan der ikke opkræves betaling herfor. Er der ikke en sådan pligt, står parterne frit, og den part, som anmodes om en bistand, kan derved stille de krav, han ønsker. I *U 2003.1581 H* fandtes et pengeinstitut således uberettiget til at opkræve gebyr som betingelse for at afgive en respektpåtegning i overensstemmelse med en omprioriteringsklausul. Sø- og Handelsretten havde nået samme resultat, men havde støttet resultatet på markedsføringsloven. Se ligeledes *U 2012.483 H*, der fastslår en livsforsikringsvirksomheds ret til at indføre omkostningsbidrag i forbindelse med pensionsforsikringer og modregne bidragene i forsikringstagernes bonus.

Grænsen går dog ved handlinger, som ikke alene har oplysende karakter, men som rummer særskilte sagsekspeditioner. Ved *ANK af 16. juni 2004*, Advokaten 7-8/2004, Kendelser, s. 15, er det fx antaget, at det ikke var i strid med god advokatskik, at en advokat, der havde tinglyst et udlæg for en klient, meddelte, at han ville opkræve et salær på 1.200 kr. ekskl. moms for sit arbejde i forbindelse med aflysningen. Nævnet fandt endvidere ikke, at et sådant salær ville være en urimelig betaling for denne bistand.

19.5.2. Inkassosalær

Advokatens bistand i forbindelse med inkassosager omfatter en række enkeltstående handlinger, der hver for sig kan tænkes afregnet efter forskellige principper, og om hvilke der gælder forskellige typer af retsgrundlag, alt efter om kravet opgøres over for klienten eller over for modparten.

Inkassoloven: For så vidt angår det *indledende arbejde* med sagen forudsætter inkassolovens § 10, at advokaten forud for fremsendelsen af påkravsskrivelsen har foretaget en bedømmelse af fordringen. Dette fremgår af § 10, stk. 2, hvorefter påkravsskrivelsen tydeligt skal angive alle oplysninger, som er nødvendige for skyldnerens bedømmelse af fordringen. Arbejdet hermed vil almindeligvis falde sammen med udarbejdelsen af påkravsskrivelsen. Afhængigt af, om skyldneren gør indsigelse (og i så fald af hvilken karakter), vil advokaten herefter skulle føre en korrespondance, der endeligt munder ud i udarbejdelsen af et udkast til frivilligt forlig, en inkassostævning eller et betalingspåkrav efter reglerne i RPL kap. 44 a.

Almindeligvis dækker advokatens inkassosalær (som han dog ofte ikke får dækket af skyldneren) arbejdet i forbindelse med denne korrespondance og dokumentudarbejdelse, herunder også den løbende orientering af klienten, fremsendelse af indgåede beløb samt endelig afregning. Derimod omfatter salæret ikke forberedelse til og møde i fogedretten (i forbindelse med foretagelse af udlæg, indsættelsesforretning, tvangsauktion eller arrest).

Renteloven: Ifølge rentelovens § 9 a kan kreditor kræve, at skyldneren betaler kreditors »rimelige og relevante omkostninger ved udenretlig inddrivelse af fordringen«, medmindre der foreligger fordringshavermora, hvorved forsinkelsen ikke beror på skyldnerens forhold. Bestemmelsen henviser i stk. 4 til retsplejelovens regler om sagsomkostninger.

For rykkerskrivelser vedrørende fordringer kan kreditor kræve et gebyr, der opgøres efter rentelovens § 9 b, stk. 2. Gebyret udgør højst 100 kr. for hver rykkerskrivelse, idet der dog højst kan fremsendes 3 rykkerskrivelser vedrørende samme ydelse. Dette maksimum gælder også, når skyldneren inden for en sammenhængende periode til stadighed har været i restance vedrørende samme skyldforhold. Bestemmelsens stk. 3 foreskriver ligeledes, at der kan kræves et inkassogebyr på højst 100 kr.

Om såvel rykker- som inkassogebyr angav lovteksten oprindelig, at beløbet på højst 100 kr. var »inkl. moms«. Efter at Landsskatteretten i 2003 havde fastslået, at gebyrerne ikke er momspligtige, blev denne tilføjelse ved lov nr. 523 af 6. juni 2007 fjernet. Dette medførte ingen ændring i størrelsen af det gebyr, der kan pålægges skyldneren, jf. *U 2005.2335 ØLK*.

Inkassosalær ved indenretlig inkasso: U 2021.2631 HK har fastslået, at fastsættelsen af beløb til dækning af udgifter til advokatbistand ved indenretlig behandling af inkassosager, herunder ved fogedretten, skal tage udgangspunkt i landsretspræsidenternes vejledende takster for inkassosager. Ved fastsættelse af salæret fratrækkes omkostninger til eventuel udenretlig inkasso ved advokat. Denne fremgangsmåde er begrundet i, at de vejledende takster er fastsat med henblik på at dække omkostninger til advokatbistand for hele inkassoforløbet, herunder for udenretlig inddrivelse.

Som tidligere nævnt gælder de nævnte regler alene i forholdet mellem kreditor og skyldneren. I forholdet mellem kreditor og advokaten gælder de almindelige salærregler. I praksis vil man ofte se aftaler, hvorefter advokaten beregner sig et fast ekspeditionsgebyr pr. sag eller en særlig »abonnementsafgift«, se herom i afsnit 19.3.3. Ligeledes forekommer der ordninger, hvorefter kreditor ikke skal betale noget salær, hvis en fordring må opgives som uerholdelig, mens et større salær opkræves, hvis fordringen indgår.

19.5.3. Proceduresalær

Efter at Advokatrådets salærtakster blev ophævet ved Konkurrenceankenævnets kendelse af 27. juni 1996, har domstolene i afgørelser om sagsomkostninger, jf. RPL § 312, stk. 1, taget udgangspunkt i et sæt vejledende salærtakster, som fra tid til anden udsendes af landsretspræsidenterne. Reglerne herom offentliggøres løbende på domstolenes og Advokatsamfundets hjemmeside, henholdsvis <www.domstol.dk> og <www.advokatsamfundet.dk>. Seneste regelsæt har virkning for

afgørelser truffet efter 1. januar 2020, se landsretspræsidenternes Notat om sagsomkostninger i civile sager af 10. december 2019. Det fremgår heraf, at taksterne alene er vejledende, idet omkostningerne i hver enkelt sag skal fastsættes under hensyn til sagens omfang, beskaffenhed og kompleksitet.

De vejledende takster var tidligere ganske skematiske og med meget små intervaller for sagsgenstanden, der var udgangspunktet for fastsættelsen af sagsomkostningsbeløbet. I forbindelse med reformen af retsplejelovens regler om sagsomkostninger i 2005 blev de vejledende takster grundlæggende ændret, så de nu opererer med få, temmelig store intervaller for sagsgenstandens størrelse, og således at der for hvert interval er fastsat et vejledende minimums- og maksimumbeløb. For sager med en genstand på mellem 575.000 kr. og 1.150.000 kr. går spændet fra 43.000 kr. til 95.000 kr. ekskl. moms. Selv om retten fortsat træffer afgørelse om sagsomkostninger af egen drift, jf. RPL § 322, er det med så åbne intervaller åbenbart, at parternes bemærkninger om spørgsmålet kan bidrage til en træfsikker afgørelse. Det blev derfor ved 2005-refomen som noget nyt forudsat, at parternes advokater gør bemærkninger om spørgsmålet om sagsomkostninger, hvis de finder anledning til det.

I tillæg til dette regelsæt har landsretspræsidenterne i december 2021, til dels på grundlag af bekendtgørelse nr. 2174 af 25. november 2021 udsendt et sæt vejledende takster for salærer til forsvarere i straffesager og beskikkede advokater i ægteskabs-, forældreansvars- og børnefjernelsessager samt bistandsadvokater. Regelsættet indebærer en vederlæggelse for forsvareren med en grundsats på 1.810 kr. pr. time, idet særlige retsmøder vederlægges med faste beløb: Grundlovsforhør af normal varighed vederlægges således med 1.545 kr., fristforlængelser og kortere retsmøder med 1.435 kr. og hovedforhandlinger i mindre tilståelsessager med 1.810 kr. (flere end to sager, der behandles lige efter hinanden) eller 2.450 kr.

Som udgangspunkt vil et advokatsalær, der beregnes i medfør af disse regler, ikke være »urimeligt«, jf. RPL § 126, stk. 2. Det er imidlertid væsentligt at understrege, at domstolene ikke anvender, og heller ikke bør anvende, reglerne rigoristisk. Når spørgsmålet har været rejst i forbindelse med kære af omkostningsafgørelser, har domstolene anlagt en selvstændig vurdering, se fx *U 1985.312/1 H* og *U 1985.150/1 H*.

Se i øvrigt *U 1999.1414/2 H*, hvor Højesteret fastslår, at et salær til en beskikket advokat for en part, der har fri proces, vel som udgangspunkt skal fastsættes i medfør af de vejledende salærtakster, men således at der – som hidtil – tillige kan tages hensyn til det opnåede resultat, sagens beskaffenhed og arbejdets omfang. Afgørelsen er fulgt op ved *U 2005.743 HK* om vederlaget til de beskikkede advokater i erstatningssagen vedrørende Mindship Fonden under konkurs, jf. nærmere afsnit 19.5.9. I denne afgørelse fastslås det i øvrigt, at denne praksis for salærfastsættelse

ikke strider mod EMRK eller andre fundamentale retsprincipper. Under hensyntagen til sagens karakter og rådgivningens omfang fandtes salærfastsættelsen dog at skulle ske under hensyntagen til den medgåede tid, hvilket indebar en vis forhøjelse af de tildelte beløb. I samme retning afslog *U 2021.3687 Ø* at stille præjudicielle spørgsmål til EU-Domstolen om, hvorvidt dansk praksis ved udmåling af sagsomkostninger i sager om fastsættelse af registreringsafgift ved leasing af biler var forenelig med det EU-retlige effektivitetsprincip. *U 2021.2629 HK* fastholder den nævnte praksis. Se også *U 2000.1299 H*, hvor sagsomkostningerne i en omfattende adcitationssag om selskabstømning vedrørende 47 mio. kr. blev fastsat til 400.000 kr. efter en samlet vurdering (forberedelsen havde haft et begrænset omfang), og *U 1996.1061 H* om sagsomkostninger i en sag om lejenedsættelse.

19.5.4. Fogedretsmøder mv.

I forbindelse med advokatens arbejde for klienten under møder ved fogedretten anvendes de almindelige principper for salærberegning. Ofte vil advokaten her beregne sig et vederlag baseret på den tid, der er medgået til forberedelse og gennemførelse af fogedforretningen. Salæret er uafhængigt af, hvilke sagsomkostninger fogedretten tillægger kreditor.

19.5.5. Kuratorvederlag

Problemstillingen: På en række områder forudsætter lovgivningen, at bestemte retshandlinger skal udføres under bistand af en medhjælp antaget af retten. Et væsentligt eksempel herpå er kurators rolle under en konkursbobehandling. Andre eksempler er gældssanering og medhjælp ved døsbobehandling, se herom under 19.5.f. I disse tilfælde træffes beslutning om tildeling af vederlag af retten.

Efter de regler, der gjaldt efter 1872-konkurslovens § 69, stk. 2, udgjorde kurators vederlag det beløb, som kurator havde beregnet sig, medmindre nogen fordringshaver rejste indsigelse, i hvilket tilfælde skifteretten fastsatte honoraret. For at forebygge, at »[k]ollegiale hensyn [skulle] føre til, at ingen [...] gør indsigelse mod et rigeligt udmålt honorar«, jf. betænkning 606/1971 s. 266 (ad lovudkastets § 193), blev ordningen med den nugældende konkurslovs § 239 den, at kurators honorar i alle tilfælde fastsættes af skifteretten. Denne fastsættelse foregik oprindelig på grundlag af et sæt vejledende takster, udarbejdet af Advokatrådet og godkendt af det daværende Monopoltilsyn, hvor vægten stort set udelukkende blev lagt på størrelsen af boets aktivmasse. Ved lov nr. 384 af 10. juni 1987 blev koblingen til de vejledende takster afskaffet, og kredsen af salærparametre blev udvidet, jf. nedenfor.

Kurators rolle: Det følger af KL § 110, stk. 1, at kurator udfylder alle de retlige funktioner, der før konkursen tilkom selskabets organer. Hvor andre typer af skifteretlige medhjælpsopdrag har en mere ensartet karakter, beror kurators rolle under en konkursbehandling på karakteren af den virksomhed, der er under konkursbehandling. Jo mere omfattende og kompleks en virksomhed, der er tale om (målt i aktiviteter, arbejdspladser og heraf følgende retlige relationer over for omverdenen), og jo flere aktiver der er tale om at skulle realisere, desto større krav må der stilles til kurator.

Ved den reform af konkursloven, der skete ved lov nr. 382 af 22. maj 1996, blev en række af de opgaver, der tidligere henhørte under skifteretten, således udlagt til kurator, herunder fordringsprøvelse, jf. KL §§ 128-134. Hvis ikke der opstår tvister undervejs under konkursboets behandling, vil skifterettens rolle – bortset fra den kontrol med bobehandlingens fremme mv., som ligger i skifterettens gennemgang af kurators indberetninger i medfør af KL § 125 – være udspillet i forbindelse med konkursdekretets afsigelse og ved den afsluttende skiftesamling, hvor boopgørelsen godkendes.

Retsgrundlaget: Ifølge KL § 239, stk. 1, skal skifteretten fastsætte vederlaget til kurator, skifterettens medhjælper og rekonstruktør efter en konkret bedømmelse på grundlag af en begrundet indstilling fra de pågældende, som skal indeholde oplysninger om den tid, der er medgået til udførelsen af de enkelte opgaver, som de pågældende har varetaget, og om, hvornår opgaverne er udført. I *U 2015.2331 VLK* nedsatte landsretten kurators honorar fra de 525.000 kr., som skifteretten havde tillagt, til 400.000 kr. med henvisning til, at kurators salærindstilling ikke indeholdt disse oplysninger. *U 2021.1026 VLK* nedsatte kurators salærindstilling på 94.500 kr. til 50.000 kr. i et bo, der var sluttet efter KL § 143, idet tidsforbruget (der var angivet til 96,4 timer) væsentligt havde oversteget det sædvanlige i tilsvarende boer. Opfylder kurators salærindstilling kravene i § 239, stk. 1, har kurator ikke pligt til at fremlægge sit time/sagsregnskab, jf. *FM 2014.177 VLK*.

Fastsættelsen af vederlaget skal, jf. stk. 2, ske ud fra en samlet vurdering af det udførte arbejde, hvorved skifteretten navnlig skal tage hensyn til arbejdets omfang og boets beskaffenhed, det med arbejdet forbundne ansvar og det under de givne omstændigheder opnåede resultat. Vederlagene afholdes af boet, jf. stk. 5.

> Vederlaget til en eventuel tillidsmand og retsvidner fastsættes under hensyn til arbejdets omfang og boets beskaffenhed, jf. stk. 3. Efter indstilling fra kurator kan skifteretten endelig tillægge kreditorudvalgets medlemmer vederlag. Særlige regler gælder om kurators vederlag i forbindelse med realisation af pant, se herved KL

§ 87, stk. 3. Reglerne indebærer, at kurator må føre særskilte panthaverregnskaber, hvori fragår hans rimelige omkostninger i forbindelse med denne realisation. Se om disse spørgsmål Højesterets kendelse i *U 2004.2461 HK*, *Tine Walldén Laursen* i Advokaten 10/2004, s. 260 f., og *U 2018.2301 HK*.

Henvisningen til »arbejdets omfang« indebærer, at den væsentligste parameter ved vurderingen af vederlaget er den medgåede tid. Efter bemærkningerne til denne bestemmelse, jf. betænkning 1086/1986 om kuratorsalærer, s. 74, vil arbejdets omfang typisk være afhængigt af boets størrelse, således at boer med større aktivmasse normalt også vil indebære et større arbejde fra kurator: Sammensætningen af aktiverne og realisationen af dem vil i disse større boer typisk være kompliceret, og der vil ofte være et større antal anmeldte fordringer med heraf følgende arbejde med hensyn til gennemgang af omstødelsesmuligheder mv. Dette vil dog ikke gælde, hvis en stor del af aktivmassen foreligger i form af likvide midler eller lignende. Dernæst skal der tages hensyn til boets beskaffenhed. Hermed sigtes ud over størrelsen også til sammensætningen og arten af boets aktiver og passiver. Intensiteten og kompleksiteten af arbejdet skal således tillægges selvstændig betydning ved siden af omfanget heraf, jf. i det hele betænkningen a.st.

Som reglerne praktiseres i dag, indgår der betydelige elementer af skøn. Væsentlig vægt lægges dog på det anvendte tidsforbrug, se skeptisk hertil betænkning 1086/1986, s. 49 ff., og Retsplejerådets betænkning 1436/2004, s. 273 f. Uanset at kurators salærindstilling sædvanligvis indeholder oplysning om kurators og de implicerede medarbejdergruppers samlede tid anvendt på bobehandlingen, tenderer praksis mod at fastsætte kurators honorar i det væsentlige på grundlag af en gennemsnitstimesats. *Eva Staal & Jens Røn* rejser i U 2020B, s. 293 ff., det spørgsmål, om gennemsigtigheden i salærfastsættelsen kunne øges ved (gen)indførelse af vejledende takster. Det må erkendes, at den opgave, som KL § 239 tildeler skifteretten med at fastsætte kurators honorar på grundlag af en konkret vurdering, hvori skal indgå en række faktorer, hvis indbyrdes korrekte vægtning forudsætter et ganske indgående kendskab til praktisk konkursbehandling i almindelighed og forholdene i det konkrete bo i særdeleshed, ikke er misundelsesværdig.

19.5.6. Bobestyrersalær

Udgangspunktet: Også når advokaten bistår skifteretten i forbindelse med behandlingen af et dødsbo, vil skifteretten have en indgående føling med den sagsbehandling, advokaten udfører. Ligesom i konkurstilfælde kan salærberegningen derfor ske på grundlag af en opgørelse over den advokattid, der er medgået til

selve arbejdet med bobehandlingen. I denne opgørelse medregnes kun bistand ved den egentlige bobehandling. *Andet arbejde*, fx i forbindelse med afdødes bisættelse, kan ikke medtages i opgørelsen, jf. *TFA 2004.206 ØLK*.

Skifteretten vil som udgangspunkt ikke sætte spørgsmålstegn ved det oplyste timeforbrug, men vil selvsagt forbeholde sig at skønne over dettes rimelighed, se fx *TFA 2007.471 ØLK*, hvor landsretten, der ikke fandt grundlag for at kritisere den tid, som bobestyreren havde anvendt på selve boets behandling, nedsatte salæret i forhold til det indstillede. Bobestyreren havde afsat 30 timer til afslutning af boet, hvis værdier på det tidspunkt var opgjort og afhændet. Se også *TFA 2020.13 ØLK*, hvor bobestyrerens salær blev fastsat under hensyn til, at der ikke forelå en specificeret timeopgørelse (det oplyste timetal udgjorde ca. 500), og at bobehandlingen bar præg af manglende kendskab til reglerne for behandling af bobestyrerboer, hvilket havde nødvendiggjort, at skifteretten udpegede en autoriseret bobestyrer).

Det opgjorte tidsforbrug underkastes en rimelighedscensur og sættes derefter i forhold til en timesats, der for tiden udgør godt 2.000 kr. med tillæg af moms. Derimod foretages der ingen rimelighedscensur »nedad«, hvis sagen viser sig uventet ukompliceret. Ej heller påvirkes honoraret til bobestyreren i opadgående retning, hvis bobestyreren beslutter sig for at antage medhjælp, jf. *TFA 2004.206 ØLK*. Omvendt kan der i større boer tilkendes et noget større vederlag, jf. *TFA 2004.499 ØLK*, der stadfæstede et bobestyrersalær på 2 mio. kr. i et dødsbo med aktiver på knap 57 mio. kr. og et tidsforbrug for bobestyreren på knap 1.400 timer.

Sekretærtid: Som nævnt s. 770 f. anses sekretærers tidsforbrug almindeligvis for indeholdt i advokattiden.

I *U 2004.1628 VLK* blev et salær til en medhjælper i en gældssaneringssag tilkendt på grundlag af medgåede 6 juristtimer, uanset der også var medgået 5 sekretærtimer. *TFA 2004.120 VLK* godkendte et salær opgjort til 268.500 kr. ekskl. moms, men ved skifterettens kendelse, hvis skøn Vestre Landsret ikke fandt grundlag for at tilsidesætte, blev salæret nedsat til 225.000 kr. ekskl. moms. Det var oplyst, at der var medgået 126 advokattimer og 196 sekretærtimer. Se ligeledes *TFA 2004.123 ØLK*, hvor en bobestyrer fik godkendt et salær på 52.000 kr. for mere end 45 timers arbejde i et bo, hvor der havde været modsætninger mellem arvingerne og klager mv. Boets aktivmasse udgjorde godt 600.000 kr., hvilket begrundede skifterettens nedsættelse af salæret. I landsrettens kendelse, der omgør denne kendelse, henvises til omfanget og karakteren af de modsætninger, der havde været mellem arvingerne i boet. I *TFA 2005.47 ØLK* var der aktiver i dødsboet på 34 mio. kr. Der var anvendt

160 advokattimer og 120 sekretærtimer. Bobestyreren fik godkendt et salær på 350.000 kr. med tillæg af moms, hvoraf 75.000 kr. indgik i regnskabet i forbindelse med advokatens bistand ved salg af en erhvervsejendom. *TFA 2005.107 ØLK* nedsatte et bobestyrersalær, hvor bobestyreren havde anvendt 1,3 advokattimer og 38,7 sekretærtimer, fra 35.000 kr. til 20.000 kr. med tillæg af moms. I *TFA 2007.541 VLK* havde bobestyreren registreret 96 sekretærtimer og 17½ advokattimer, men oplyste i forbindelse med en salærklage, at hans reelle tidsforbrug havde udgjort 40 timer. Såvel skifteretten som landsretten fastsatte salæret på grundlag af det registrerede timetal. I *TFA 2009.68 VLK* godkendte såvel skifteretten som landsretten bobestyrerens salærforslag på 250.000 kr. ekskl. moms i et særdeles ressourcekrævende bo, hvori bobestyreren havde anvendt 125 timer, en sekretær 190 timer og en anden medarbejder 70 timer. I *FM 2012.174 ØLK* blev bobestyrerens salær nedsat fra de indstillede 247.000 kr. inkl. moms til 155.000 kr. inkl. moms. Boets aktiver var opgjort til ca. 1,8 mio. kr., og tidsregistreringen udviste bl.a. 74 posteringer a 0,17 time.

19.5.7. Omkostningsgodtgørelse i skattesager

I 2002 blev der indført en ret for den skatteyder, som fuldt ud eller i overvejende grad vinder en administrativ skattesag, til at få sine sagsomkostninger godtgjort helt eller delvis af det offentlige. Retten hertil gælder også, hvis skattemyndighederne viderefører sagen ved domstolene. Reglerne fremgår af skatteforvaltningslovens kap. 19 (§§ 52-61).

Ifølge lovens § 52 skal der ydes en skatteyder en godtgørelse på 50 pct. af de udgifter, denne ifølge regning skal betale eller har betalt til sagkyndig bistand mv. som nærmere anført i lovens § 54. Godtgørelsen ydes kun i visse nærmere bestemte type af klage- eller retssager, jf. nærmere § 55. Dog ydes en godtgørelse på 100 pct., hvis skatteyderen har fået fuldt medhold eller medhold i overvejende grad, eller hvis skatteforvaltningen har indbragt en administrativ afgørelse for en højere administrativ instans eller for domstolene, jf. § 52, stk. 1, 2. pkt., og stk. 2.

Godtgørelse ydes bl.a. for udgifter til sagkyndig bistand, medmindre den sagkyndige er ansat hos den godtgørelsesberettigede, jf. § 54, stk. 1, nr. 1. Ifølge § 1, stk. 1, i bekendtgørelse nr. 2051 af 11. november 2021 skal bistanden være ydet af en advokat, en statsautoriseret eller registreret revisor, en drifts-, økonomi- eller skattekonsulent i driftsøkonomi, et medlem af Foreningen Danske Revisorer eller af en person, der kan sidestilles hermed.

Se i det hele *Kristian Nørskov Stidsen, Søren Aagaard & Marie Skjelbo Nielsen*: Omkostningsgodtgørelse i skattesager (2010). Om Advokatnævnets praksis på området, se *Mette Green van de Ven* i Advokaten 4/2017, s. 32 ff.

19.5.8. Retshjælpsforsikring

Når en advokat påtager sig at føre en sag under en retshjælpsforsikring, antages opdraget som udgangspunkt at være afgrænset i overensstemmelse med de vilkår, der gælder for den pågældende retshjælpsdækning. Opdraget vil derfor være afgrænset i advokatens henvendelse til forsikringsselskabet med henvisning til den tegnede forsikring, se hertil *ANK af 17. september 2004* (j.nr. 02-0303-03-2182), omtalt af *Steffen Pihlblad* i Advokaten 12/2004, s. 316 f.

I Danmark er betingelserne for retshjælpsforsikring ens i alle selskaber. Forsikringerne tegnes ikke som selvstændige forsikringer, men som en del af en anden forsikring, herunder som et tillæg til indboforsikringen, bygningsforsikringen, motorkøretøjsforsikringen eller bådforsikrinten. Se hertil *Henning Jønsson & Lisbeth Kjærgaard*: Dansk forsikringsret (2019), s. 909 og 915.

> På tilsvarende vis tegnes en erhvervsretshjælpsforsikring (der dækker omkostninger ved retssager eller andre tvister, som den sikrede bliver indblandet i, og som står i forbindelse med den sikredes erhverv) som led i en erhvervsforsikring, der tillige omfatter andre dækninger, fx brandforsikring, driftstabsforsikring eller erhvervsansvarsforsikring. Herfor gælder dog andre vilkår.

Ifølge vilkårenes § 9, stk. 2, skal spørgsmålet om fordeling af sagens omkostninger i tilfælde af forlig begæres afgjort af retten eller godkendes af selskabet, inden forlig indgås, se hertil *U 2008.1186 H*, hvor denne fremgangsmåde ikke var fulgt, og selskabet derfor afslog dækning (advokaten fik en bøde for tilsidesættelse af god advokatskik ved derefter at have opkrævet salær hos klienterne).

Vilkårenes § 11, stk. 5, foreskriver, at advokatens salær skal beregnes i overensstemmelse med de retningslinjer for sagsomkostninger i borgerlige sager, som følges af domstolene, jf. redegørelsen herom i det foregående. Det gælder også, hvis en domstol ville have fastsat salæret til et beløb, der overstiger forsikringens maksimum, jf. *ANK af 28. april 2014*, sagsnr. 2012-4172. Ofte fører disse retningslinjer dog til en betaling, der ligger langt under den, der kan udmåles i henhold til den lille generalklausul i RPL § 126, stk. 2. Dette gab kan blive særligt stort, når der er tale om en erhvervsretshjælpsforsikring.

Landsretspræsidenternes vejledende takster opererer med ganske rummelige intervaller med udgangspunkt i sagsgenstandens størrelse. Det vil afhænge af den enkelte sags karakter, om der er grund til at udmåle et beløb i den øvre, midterste eller nedre del af intervallet. Har der været afholdt syn og skøn, bør beløbet normalt udmåles i den øverste halvdel af intervallet. Beløbet kan fastsættes

over eller under det angivne interval, hvis sagen har været usædvanlig vanskelig eller usædvanlig enkel.

Hvis det ved sagens modtagelse forekommer sandsynligt, at forsikringens maksimumdækning vil være utilstrækkeligt til at dække de omkostninger, der vil være forbundet med at føre sagen, vil det kunne aftales, at policens forbud mod, at advokaten opkræver yderligere salær, fraviges. En sådan aftale skal indgås ved sagens begyndelse og skal indgås advokaten, klienten og forsikringsselskabet. Det er uden betydning, om klienten er forbruger eller handler inden for sit erhverv.

Vilkårene for retshjælpsforsikring indeholder i pkt. 8.4 særlige regler om kumulerede sager (og gruppesøgsmål), hvorefter dækning og selvrisiko beror på, hvor mange sikrede der optræder i sagen. Ifølge *Forsikringsankenævnets kendelse af 6. december 2017*, j.nr. 90760, gælder de heraf følgende begrænsninger i forsikringsdækningen, når betingelserne for kumulation er opfyldt, jf. RPL § 250, uanset om der rent faktisk sker kumulation.

19.5.9. Beskikkede opdrag

Fri proces: I kravene til advokatens bistand er der ingen forskel mellem opdrag, der udføres på grundlag af en bevilling til fri proces, og opdrag på andet grundlag. Med den ene modifikation, der angår vederlaget (som klienten ikke deltager i betalingen af, men som derfor også er underlagt særlige regler), gælder der som udgangspunkt helt samme regler. Adfærdsklager over advokaten skal derfor også behandles i det almindelige disciplinærsystem.

> Retsplejelovens særlige regler om salær til beskikkede advokater mv. findes bl.a. i § 107 (anklagerens salær), § 316, stk. 1 (modpartens pligt til at erstatte udgifter til advokatbistand), § 331 (fri proces), § 334, stk. 2 (salær til den advokat, som retten har beskikket, § 343, stk. 3 (salær for møde ved vidneførsel o.lign.) §§ 449 og 449 d (ægteskabssager), § 456 n (faderskabssager), § 465 (værgemålssager), § 474 (sager om administrativ frihedsberøvelse), § 475 h (prøvelse af adoption uden samtykke), § 503 (fogedsager), §§ 558 og 582 (møde- og rekvirentsalær mv. under auktionssager), § 741 (offentlige forsvareres salærer), § 741 e, jf. § 741 a (beskikkede advokater for forurettede i sædelighedssager), § 995 a (beskikkede advokater for forurettede i straffesager ved opgørelsen af erstatningskravet) og § 1007 (valgt forsvarers salær).

Ifølge RPL § 334, stk. 2, tilkommer der den beskikkede advokat et »passende« salær samt godtgørelse for udlæg, herunder rejseudgifter, som han med føje har haft i forbindelse med hvervet. Dette salær udmåles af den ret, der har beskikket

advokaten. Kriteriet for denne udmåling (»passende«) er ikke sammenfaldende med det, der i øvrigt anvendes ved udmålingen af advokatens vederlag, jf. RPL § 126, stk. 2 (»rimeligt«), jf. om denne sondring *U 2005.743 HK* og straks ovenfor.

Undertiden bistår en advokat, der for en klient fører en sag på grundlag af en bevilling til fri proces, også klienten med forhold, der ikke er omfattet af bevillingen. I sådanne tilfælde påhviler det advokaten at føre nøje regnskab med sådant arbejde og at orientere klienten om, at det ikke dækkes af (den forventede) bevilling, jf. *ANK af 1. marts 2005*, sagsnr. 02-0306-04-1709, og i samme retning *ANK af 30. august 2019*, sagsnr. 2019-450, der lod en advokats salær bortfalde, idet advokaten, der dels førte en sag, hvortil der var opnået fri proces, dels bistod med andre opgaver, hvorfor han havde sendt en faktura, ikke i tilstrækkelig grad havde vejledt klienten om, hvad bevillingen til fri proces dækkede.

At advokatens vederlag ofte er mindre i fri proces-sager, end når samme bistand præsteres på grundlag af aftale, ændrer ikke i kravene til kvaliteten af advokatens arbejde. Indsatsen skal stå mål med de almindelige krav til god advokatskik. Omvendt behøver den heller ikke gå *over* dette mål. At en modpart (fx det offentlige) har råd til en advokatbistand, der ligger højere end denne norm, kan måske umiddelbart ses som udtryk for en uheldig ulighed. Men forholdet rummer ingen grundlæggende betænkeligheder ved systemet. Fuld ligelighed mellem parterne er i henseende til kvaliteten af den respektive advokatbistand en illusion. Der er i øvrigt langtfra sikkerhed for, at et forsøg på at sikre mere ligelige betalingsregler vil sikre en markant bedre balance i så henseende.

Takster: I praksis fastsættes salæret i overensstemmelse med landsretspræsidenternes vejledende salærtakster. Reglerne er optrykt på landsretternes og Advokatsamfundets hjemmesider. Særskilte vejledninger angiver de beløb, der tilkendes ved møde i borgerlige sager, straffesager, ægteskabssager og inkassosager. I et tilhørende skema kan man fx se omkostningsfastsættelsen i sådanne sager inden for forskellige beløbskategorier mv. Satserne skal anvendes som tilbagefaldsregler. Har der i en konkret sag været et uforholdsmæssigt stort tidsforbrug, kan salæret forhøjes, se fx *TFA 2004.539 ØLK*, hvor en beskikket advokat i en langvarig forældremyndighedssag havde deltaget i to retsmøder og indhentet en meget grundig børnesagkyndig undersøgelse. Tilsvarende gælder, hvis arbejdet har været af mindre omfang, jf. *U 2007.660 VLK*. Det ændrer ikke salærvurderingen, om advokaten selv møder, eller om han – undtagelsesvis og med rettens tilladelse – giver møde ved fuldmægtig, jf. *U 2000.979 ØLK*.

Rejseomkostninger: Udgangspunktet om, at advokaten får sine udgifter dækket i forbindelse med hvervet, begrænses ved reglen i RPL § 334, stk. 2, hvorefter der ikke tilkommer en advokat, der antages til som beneficeret advokat ved en byret at udføre sager for parter, der har fri proces, godtgørelse for rejseudgifter ved møde inden for retskredsen. Det samme gælder, hvor en part anmoder om beskikkelse af en bestemt advokat, medmindre retten bestemmer andet, jf. RPL § 334, stk. 3. Disse bestemmelser gælder også for den beskikkede forsvarer, jf. RPL § 741, stk. 1, samt for den bistandsadvokat, der beskikkes for den forurettede i en af de typer af straffesager, der er angiver i RPL § 741 a, stk. 1, jf. henvisningen i RPL § 741 e. Salær og godtgørelse fastsættes af den ret, der har foretaget beskikkelsen. Fastsættelsen sker ved særskilt beslutning samtidig med sagens eller retshandlingens afslutning.

Salærforbud: RPL § 334, stk. 5, 1. pkt., opstiller et forbud mod, at den beskikkede advokat modtager salær eller godtgørelse ud over de beløb, som retten har fastsat. Bestemmelsen er strafsanktioneret, jf. STRFL § 144. Tilsidesættelse af dette forbud sanktioneres også disciplinært, typisk ved bødestraf. I *U 2000.1/1 H* blev en advokat således pålagt en bøde på 2.500 kr. for trods landsrettens afgørelse at have fastholdt salærkrav over for klienter, der havde fri proces, uden at frafalde krav på vederlag af statskassen samt at have undladt at besvare henvendelser fra klienterne om salærspørgsmålet. Ifølge stk. 5, 3. pkt., gælder forbuddet ikke, hvis der er truffet særlig aftale mellem parten og advokaten om vederlaget, og advokaten frafalder krav på vederlag af statskassen.

Salærforbuddet svarer til det vilkår, der almindeligvis findes i private retshjælpsforsikringer, jf. *Michael S. Wiisbye*: Retshjælpsforsikringen (1994), s. 431 ff., og hertil *U 2008.1186 H* (der pålagde en advokat en bøde på 5.000 kr. for at have afkrævet to klienter, der havde retshjælpsforsikring og ikke havde givet afkald på dækning, salær, efter at han havde indgået forlig i sagen, uden at forsikringsselskabet forinden havde tiltrådt dette, hvorfor selskabet afslog dækning). Forbuddet støttes på den formelle, men sjældent reelle, opfattelse af, at det honorar, som den beskikkede advokat modtager, udgør den objektivt fastsatte værdi af den præsterede advokatbistand, og at yderligere vederlæggelse derfor ville indebære, at advokaten berigede sig ugrundet på klientens bekostning.

Modifikation: I de tilfælde, hvor parten selv har anmodet om at få en bestemt advokat beskikket, samt i tilfælde, hvor den beskikkede advokat giver møde ved anden ret i medfør af den særlige regel i § 334, stk. 1, 2. pkt., kan der dog træffes af-

tale mellem parten og advokaten om, at parten skal betale rejseudgifter, der ikke dækkes af statskassen.

Acontohonorar: I længerevarende sager, hvor der medvirker en beneficeret advokat, bobestyrer eller anden offentligt antaget advokat som medhjælper, er det almindeligt, at retten udbetaler et acontohonorar til den beneficerede advokat. Herved varetages dels et hensyn til advokaten, som herigennem får mulighed for at finansiere sin løbende virksomhed, dels sikres det, at beslutning om den endelige honorering først træffes, når retten har kendskab til sagens samlede omfang.

Spørgsmålet er berørt ved de meget udførlige præmisser i *U 2004.677 ØLK*, der bl.a. betoner landsrettens ønske om at undgå at komme i en situation, hvor det endelige salær til en forsvarer viser sig mindre end summen af de beløb, der er udbetalt a conto til den pågældende. Se ligeledes *TFA 2004.235 ØLK*, hvor en bobestyrer i en kompliceret bobehandling, der efter det oplyste ikke stod umiddelbart foran sin afslutning, fik tilkendt et acontosalær på 100.000 kr. Behandlingen af konkursboer angår undertiden overordentlig store værdier og kræver derfor en dertil svarende ressourceindsats, ligesom behandlingen kan strække sig over flere år. Der opstår derfor ganske hyppigt spørgsmål om tillæggelse af acontohonorar. Se om praksis på dette område, der må betegnes som ganske restriktiv, *Lars Lindencrone Petersen & Anders Ørgaard*: Konkursloven med kommentarer (2022), s. 1096.

Mindship-sagen: U 2005.743 HK angik vederlaget til de beskikkede advokater i erstatningssagen vedrørende Mindship Fonden under konkurs. Under sagen fik Højesteret lejlighed til at tage principiel stilling til det rimelige i denne forskellighed. Sagen var anlagt mod et antal personer tilknyttet ledelsen af fonden. Den havde været velfærdstruende for de sagsøgte, angik betydelige beløb og havde strakt sig over 15 retsdage. De beskikkede advokater fandt ikke, at de tillagte salærer var passende, jf. (nu) RPL § 334, stk. 2, når hensås til sagens omfang og kompleksitet. Derfor måtte salæret fastsættes med udgangspunkt i sædvanlige parametre for udmåling af advokatsalær.

Højesteret fandt ikke grund til at ændre den praksis, der er skabt omkring salærudmålingen i henhold til (nu) RPL § 334, stk. 2. Sagen fandtes imidlertid »i den grad« at falde uden for, hvad der var forudsat med taksterne, at der ikke kunne tillægges disses udgangspunkt særlig betydning. Højesteret fremhævede i den forbindelse for det første, at sagen var rejst af konkursboet, og har herved utvivlsomt villet lægge en distance til de meget store sager, der på grundlag af en fri proces-ansøgning har været rejst af private (se fx dommen i Thule-sagen, *U*

2004.382 H). For det andet fremhæves sagens velfærdstruende karakter. Under henvisning hertil var der i den konkrete sag anledning til at foretage salærudmålingen efter medgået tid, hvorved salærerne generelt blev hævet til ca. det dobbelte.

Familieretlige sager: Når advokaten beskikkes under sager om forældremyndighed og samvær tilkendes der normalt faste salærer (for tiden 8.160 kr. med tillæg af moms) for den bistand, der afslutningsvis materialiserer sig i en hovedforhandling. Domstolene holder en ret så fast linje omkring denne salærtildeling, der kun fraviges, hvis helt særlige omstændigheder foreligger, jf. fx *TFA 2005.35/2 ØLK*, hvor advokaten forgæves havde forberedt sig til to (aflyste) hovedforhandlinger og derfor fik sit salær forhøjet (til 6.500 kr. mod de dengang takstmæssige 4.500 kr.).

Sager om tvangsfjernelse: Ifølge § 72 og § 132, stk. 2, i lov om social service, jf. lovbekendtgørelse nr. 170 af 24. januar 2022 med senere ændringer, skal kommunalbestyrelsen sørge for, at personer, der er genstand for visse typer af administrative tvangsindgreb, får bistand fra en advokat til at varetage deres interesser. Udgifterne til advokaten dækkes efter de almindelige regler for beskikkede advokater, jf. lovens § 72, stk. 4, og § 132, stk. 2. Det fastsættes derfor af byretten under kære til landsretten. Se fx *TFA 2021.429 VLK*, der »efter en samlet vurdering« afviste advokatens ønske om et salær på 50.000 kr. (næsten det dobbelte af et takstmæssigt salær til en beskikket advokat i en tvangsfjernelsessag), og stadfæstede byrettens fastsættelse af salæret til 18.000 kr. (4.000 kr. højere end det salær, der var tillagt advokaterne for forældrene).

Straffesager: Det salær, som fastsættes til den beskikkede forsvarer ved hvervets ophør, afholdes (sammen med sagens øvrige omkostninger) af det offentlige, jf. RPL § 1007, stk. 1. Hvis sigtede findes skyldig eller ved dom kendes uberettiget til oprejsning efter reglerne i RPL kap. 93 a, skal han, jf. RPL § 1008, stk. 1, erstatte det offentlige de nødvendige udgifter, som er medgået til sagens behandling. Salæret til forsvareren fastsættes på grundlag af landsretsretspræsidenternes vejledende takster som et arbejdsvederlag, der i tilfælde af frifindelse tillige omfatter fremsættelse af et eventuelt erstatningskrav efter RPL kap. 93 a. Har forsvareren et betydeligt merarbejde i denne forbindelse, kan han tillægges et yderligere salær herfor, jf. (hvor betingelsen ikke fandtes opfyldt), *U 2016.905 V*.

19.6. Fortabelse af vederlaget

19.6.1. Værdibortfald

Hvis det arbejde, advokaten har udført for klienten, mister sin værdi af grunde, der ikke kan lægges klienten til last, er det udgangspunktet, at vederlaget for dette arbejde fortabes. Denne almindelige regel følger af almindelige obligationsretlige principper, se herved *Mads Bryde Andersen*: Lærebog i Obligationsret I (2020), afsnit 5.4.3 og 6.4.3. De advokatretlige regler følger helt samme principper.

Denne regel vil være relevant i en række forskelligartede situationer, der kun har det til fælles, at forhold på advokatens side indebærer, at klienten ingen, eller kun begrænset, værdi får af det udførte arbejde.

Misbrugt tid: Et eksempel herpå vil være advokatens arbejde med at studere juridisk litteratur og praksis med henblik på en forestående procedure i en retssag, som advokaten må frasige sig som følge af en opstået interessekonflikt, som han burde have erkendt længe forinden.

Ingen værdi: Hvis den ydelse, advokaten præsterer for sin klient, har en så ringe kvalitet, at klienten slet ingen værdi får af den, følger det af obligationsretlige principper, at klienten ikke skal svare vederlag for den. I overensstemmelse hermed fandt *U 1989.403/1 H*, at den bistand, en cand.jur., der ikke havde advokatbeskikkelse, havde ydet ved salg og køb af ejerlejlighed i 1982, ikke kunne begrunde salær. Juristen havde pådraget sig erstatningsansvar ved ikke at sikre, at salg og køb, som det var nødvendigt af hensyn til indstævntes økonomi, blev afviklet samtidigt, og ved at indlevere købers skøde til tinglysning, selv om køberen ikke havde opfyldt vilkårene og ikke have overtaget gældsansvaret.

Udtrædelsestilfælde: Må advokaten udtræde af sagen af grunde, der ikke kan henføres til fejl eller bevidste dispositioner hos advokaten, er udgangspunktet, at advokaten ikke fortaber sin ret til vederlag. Skyldes advokatens udtræden fx, at advokaten må *sige fra* over for klientens ønsker, ligger dette klart; en modsat regel ville indebære, at advokaten salærmæssigt ville blive straffet for at bevare sin uafhængighed og integritet.

Overgangen herfra og til tilfælde, hvor der blot er problemer i samarbejdets »kemi«, er glidende. Generelt kan man dog nok gå ud fra, at en advokat, der udtræder af en sag, frasiger sig en forretningsmulighed, som han normalt vil finde attraktiv. Derfor må man almindeligvis formode, at hans ønske om at udtræde har saglige grunde. I disse tilfælde må udgangspunktet være, at advokaten bibeholder sit fulde honorar, uanset dettes værdi for klienten, selv om han udtræder af sagen. Kan den nævnte formodning afkræftes, ændres billedet, og klienten stilles på samme måde, som hvis advokaten bar risikoen for sin udtræden.

Dette skete fx ved *U 2002.167 VLK*, hvor det advokatfirma, hvorfra en bobestyrer drev virksomhed, under bobehandlingen var fusioneret med et advokatfirma, hvis medindehaver repræsenterede arvinger, som havde rejst indsigelser mod bobehandlingen. Landsretten fremhævede, at advokaterne i forbindelse med fusionen af de advokatfirmaer, hvori de var medejere, selv burde have forelagt spørgsmålet om deres fortsatte habilitet for skifteretten. Da dette ikke var sket, fandtes salæret til bobestyreren at burde nedsættes fra 18.000 til 9.000 kr., svarende til den værdi, den delvise bistand havde haft for klienten. Se ligeledes *U 2002.1941 Ø*, hvor en revisionsvirksomhed, som af anklagemyndigheden var engageret som ekstern sagkyndig i forbindelse med efterforskningen af en større selskabstømmersag, måtte tilbagebetale revisorhonorar, der dækkede en periode, efter at revisionsvirksomheden var kommet i en interessekonflikt.

Er behovet for udtræden udelukkende eller i hovedsagen opstået som følge af advokatens forhold, bestemmer AER art. 69, at en advokat, der i henhold til art. 13 må udtræde af en sag (over for samtlige involverede klienter, jf. AER art. 13) på grund af en interessekonflikt, ikke må opkræve salær for den del af arbejdet med sagen, som tillige skal udføres af den advokat, som overtager sagen. I det omfang sådant salær er indbetalt af klienten, skal advokaten tilbagebetale dette. Dermed vil klientens advokatomkostning ikke blive påvirket af, at han pånødes et advokatskift undervejs. Den udtrådte advokat skal afregne sin hidtidige bistand i forbindelse med sin udtræden, altså på et tidspunkt, hvor han ikke har nogen mulighed for at skønne over den indtrædende advokats rimelige tidsforbrug med sagen. Dette taler for ikke at være karrig med det nedslag, som ydes. Det princip, der udtrykkes i AER art. 69, anvendes også ved tilkendelse af kuratorvederlag, jf. *U 2021.560 VLK*.

19.6.2. Tabte sager

At en sag tabes, er ikke ensbetydende med, at advokatbistanden har været uden værdi. Mange retlige afgørelser er forbundet med en usikkerhed, som det netop

er formålet med sagsførelsen at søge at påvirke bedst muligt, og så længe der er præsteret en god faglig indsats, vil der være grundlag for et betalingskrav. Klientens skuffelse vil i høj grad bero på, i hvilket omfang udfaldet afviger fra det, som advokaten stillede klienten i udsigt. Har klienten fx selv ønsket at føre sagen som led i en udmattelsesstrategi, kan det tilmed tænkes, at udfaldet svarer til forventningerne.

Er der derimod tale om, at bistanden på forhånd måtte fremstå som så nytteløs, at det ligefrem vil være i strid med god advokatskik at gennemføre sagen (fx fordi en sag er anlagt ved en åbenbart inkompetent instans), fortabes salæret. Se fx *ANK af 13. december 1999*, trykt i Advokaten 2/2000, Kendelser, s. 1. Dette gælder, uanset om advokaten udtrykkeligt har gjort klienten opmærksom på, at kravet stod svagt.

Grundløse sager: Det kan være vanskeligt at afgøre, hvornår advokatens bistand er *helt* værdiløs. Under en klage ved Advokatnævnet vil der normalt blive foretaget en indgående prøvelse af dette spørgsmål. I denne afgørelse må der på den ene side gives en vis margin for parter til at anfægte bestående retsregler, navnlig når disse ikke har udtrykkelig hjemmel i lovgivningen, men undertiden (nemlig når modstående grundsætninger eller principper gør sig gældende) også selv om de har det.

På den anden side går der en grænse for, hvor meget man kan belaste retssystemet med. Har retten ligefrem pålagt advokaten at bære de omkostninger, som han har forårsaget ved pligtstridig opførsel, jf. RPL § 319, må det nok være udgangspunktet, at advokaten ikke kan oppebære noget vederlag hos klienten i disse tilfælde. Udgangspunktet kan dog efter omstændighederne fraviges, hvis fx et håbløst søgsmål uanset rådgivning herom var sat i værk efter klientens udtrykkelige ønske.

Det er imidlertid ikke let at sætte denne grænse og konkludere, at særligt insisterende procesparter ikke skal have den »access to justice«, som tilkommer andre, blot fordi deres krav er numerisk beskedne. Retshistorien viser da også talrige eksempler på, at sådanne enkeltpersoner har haft held til at ændre en retsstilling, som andre blot har affundet sig med, således som det fx skete ved *U 2021.1421 H* om administrationsgebyr vedrørende erhvervsaffald. Problemet om »rättshaverister« (på dansk »kværulanter«) blev drøftet ved Det Nordiske Juristmøde i Reykjavík i 2005 på grundlag af et referat af *Göran Lambertz* (se Forhandlingerne, s. 277-297).

19.6.3. Undladt tredjepartsdækning

Advokatens ret til honorar fortabes, hvis han undlader at sikre klienten det økonomiske tilskud til opdraget, der er tilgængeligt fra den offentlige retshjælpsdækning eller en retshjælpsforsikring. Denne regel kan enten begrundes *erstatningsretligt* med, at advokatens undladelse har påført klienten et tab svarende til den manglende dækning, eller ud fra synspunkter om *forholdsmæssigt afslag* ved at værdien af den ydede bistand har vist sig mindre, end hvis dækningen var opnået. Reglen har fast støtte i nævnspraksis, se bl.a. *ANK af 28. april 2003*, trykt i Advokaten 6/2003, Kendelser, s. 18.

19.6.4. Pro bono-opdrag mv.

Som nævnt i afsnit 1.1.2 kan advokatens følelse af samfundsskyldighed undertiden motivere ham til at udføre opdrag uden krav om betaling. I disse tilfælde vil det som regel følge af opdragets natur, at vederlaget på forhånd er opgivet. I dansk advokatret findes der ingen retlige eller etiske regler, der pålægger advokater at udføre bestemte opdrag uden vederlag. At advokaten påtager sig beneficerede opdrag, opfattes undertiden som udtryk for en sådan *pro bono*-tankegang, se hertil *Sys Rovsing Koch*s leder i Advokaten 12/2004, s. 305 f.

KAPITEL 20

Klager over advokater

20.1. Almindelige spørgsmål

20.1.1. Oversigt

Retsplejelovens system: Den regulering af advokatprofessionen, der er anordnet ved reglerne i retsplejeloven og de hertil hørende bekendtgørelser, giver adgang til at rejse to typer af klager over advokater og advokatselskaber: Salærklager og adfærdsklager. De kan rejses af den, som har retlig interesse heri, og indbringes for Advokatnævnet. Salærklager angår, jf. RPL § 146, klager over det vederlag, en advokat har forlangt for sit arbejde. Adfærdsklager (også kaldet disciplinærsager) kan rejses, når advokaten hævdes at have »tilsidesat pligter, der følger af denne lov eller af forskrifter fastsat i medfør af denne lov«, jf. RPL § 147 b.

Såvel salær- som adfærdsklager skal indgives inden for en frist, som er fastsat i RPL § 146, stk. 2, henholdsvis § 147 b, stk. 2. Se nærmere afsnit 20.3.3 og 20.4.2.

Advokatnævnets kompetence omfatter forhold udvist, mens den pågældende havde beskikkelse som advokat (og manglende indsendelse af afsluttende klientkontoerklæring), jf. Advokatsamfundets vedtægt § 3, stk. 3. Heri ligger på den *ene side*, at forhold, som er udvist, efter at advokaten har deponeret sin beskikkelse, falder uden for nævnets kompetence, jf. fx *ANK af 23. april 2013*, sagsnr. 2011-1495 (om en cand.jur., der efter at have deponeret sin beskikkelse som advokat i et processkrift betegnede sig som advokat (hvilket udgør en overtrædelse af STRFL § 131)), og på den *anden side*, at en advokat ikke kan bringe sig uden for nævnets jurisdiktion ved efter forholdet at deponere sin beskikkelse.

Det er endvidere en betingelse, at klagen angår indklagedes virksomhed i sin egenskab af advokat. *ANK af 30. august 2022*, sagsnr. 2022-1069, afviste således en klage over, at en advokat som medlem af Procesbevillingsnævnet skulle have be-

fundet sig i en interessekonflikt, og ved *ANK af 7. februar 2005*, j.nr. 02-0401-04-2061, afviste nævnet en klage over nogle udtalelser fremsat af Advokatrådets formand i en tv-udsendelse om baggrunden for kravet om, at udøvelse af advokatvirksomhed forudsatte, at den pågældende havde fået bestalling hertil, idet nævnet fandt, at en advokat »ved sin deltagelse i Tv-udsendelsen [ikke] udøvede advokatvirksomhed, idet hun deltog som repræsentant for Advokatrådet i forbindelse med den opgave, som rådet efter retsplejelovens regler har med at føre tilsyn med advokater«.

Klage kan indbringes for Advokatnævnet af enhver, der har retlig interesse i det forhold, som klagen angår.

De nærmere regler om disse to typer af klager følger af RPL kap. 15 a og 15 b. Reglerne er præciseret i advokatnævnsbekendtgørelsen.

Klager over særlige hverv: I tillæg til retsplejelovens regler om klager over advokater finder man et antal særlige klageordninger, når advokaten er beskikket for en part eller har ydet bistand til retten, jf. herom afsnit 4.3.4. Fordi opdraget involverer et trepartsforhold med retten (og dermed statskassen), advokaten og parten, kan forhold vedrørende advokatens udførelse af sine pligter altid forelægges retten i en eller anden skikkelse. Reglerne herom omtales kort i afsnit 20.5. Til forskel herfra gælder, at der i sager, hvor en advokat yder bistand efter socialservicelovens § 72, jf. herom afsnit 4.3.5 – uanset at omkostningerne betales af kommunen – ikke består noget trepartsforhold, hvori kommunen indgår, men et helt sædvanligt klient-advokat-forhold mellem på den ene side indehaveren af forældremyndigheden/den berettigede unge og på den anden side den antagne advokat.

Særlige klageordninger: I det omfang advokaten påstås at have tilsidesat pligter, der følger af særlige retsgrundlag, kan hans optræden tænkes at blive indbragt for de klageinstanser, der er oprettet på sådanne særområder. Et eksempel herpå er databeskyttelseslovgivningen. Efter GDPR art. 77 kan enhver registreret indgive klage til en national tilsynsmyndighed over, at behandlingen af personoplysninger vedrørende vedkommende er i strid med forordningen. I Danmark indgives klagen til Datatilsynet, der forestår det almindelige tilsyn i henhold til loven, jf. nærmere databeskyttelseslovens kap. 10. Grænsen mellem databeskyttelseslovgivningens klagesystem og reglerne om advokatklager drages i praksis således, at Advokatnævnet påtaler brud på databeskyttelsesreglerne, som må anses for utvivlsomme. Således fandt *ANK af 9. februar 2004* (afgjort efter den dagæl-

dende persondatalov), trykt i Advokaten 4/2004, Kendelser, s. 5, at en advokat, der som bobestyrer havde anført en arvings cpr-nummer i en boopgørelse, og som i strid med en meddelt adressebeskyttelse tillige havde anført dennes adresse, havde handlet i strid med god advokatskik.

Resultatet i *ANK af 25. april 2017*, sagsnr. 2016-2165, hvorefter en advokat ikke havde tilsidesat god advokatskik ved i forbindelse med en sag om forældremyndighed at sende en e-mail til kommunen med personfølsomme oplysninger om børnene fra sin almindelige e-mail – og ikke som sikker e-mail, kan næppe opretholdes i dag. Nævnet lagde ved afgørelsen vægt på, at det ikke var et lovkrav – men alene en anbefaling – at private virksomheder skulle sende sådanne oplysninger krypteret. Siden 2019 har også private virksomheder været forpligtede til at kryptere e-mails som led i pligten til at tilvejebringe behandlingssikkerhed, idet dette i dag anses som »relevant«, jf. GDPR art. 32, stk. 1, litra a. Se hertil *Kristian Korfits Nielsen & Anders Lotterup*: Databeskyttelsesforordningen og databeskyttelsesloven med kommentarer (2020), s. 645 ff., med omtale af Datatilsynets praksisændring herom.

På områder, hvor retsstillingen ifølge Advokatnævnets skøn efterlader tvivl, afvises klager over brud på disse regler. Se herved *ANK af 4. november 2021*, sagsnr. 2021-551, der afviste at tage stilling til en klage over, hvordan en advokatundersøger havde behandlet følsomme personoplysninger om en part, der var genstand for en advokatundersøgelse om påstået krænkende adfærd. En klage herom blev senere taget til følge af Datatilsynet ved afgørelse af 3. februar 2022 (j.nr. 2021-31-47).

Forbrugerklagenævnet: Klager over advokater kan ikke indbringes for Forbrugerklagenævnet, selv om klagen angår et rent obligationsretligt forhold. I medfør af forbrugerklagelovens § 21, stk. 2, jf. § 16, stk. 1, kan ankenævnet afvise klager, som klagen hører under, der er under behandling ved eller har været behandlet af bl.a. »et lovbestemt alternativt tvistløsningsorgan, som er anmeldt til Europa-Kommissionen«. Denne afvisningsregel omfatter bl.a. Advokatnævnet.

Af samme grund kan klager over personer, der med uddannelse som fx cand.jur. eller cand.merc.jur. er beskæftiget i et advokatfirma, heller ikke indbringes for Forbrugerklagenævnet. Derimod kan klager vedrørende juridisk rådgivning udøvet af en konsulent mv. uden en sådan uddannelse, og som derfor er omfattet af LJR, godt indbringes for Forbrugerklagenævnet. Juridiske rådgivere er ligeledes undergivet tilsyn fra Forbrugerombudsmanden.

Ideologi: Den tankegang, der kommer til udtryk i dette komplicerede system, har søgt at finde en balance mellem på den ene side ønsket om *selvstyre* blandt advokater og på den anden side ønsket om *offentligt indblik* i klageordningen. Som led i denne balance er der bl.a. gennemført en offentlighedspolitik, der dels indebærer medvirken af repræsentanter for offentligheden, jf. RPL § 145, dels sikrer åbenhed om indholdet af de afgørelser, der træffes. Ligeledes bæres reglerne af et ønske om nærhed: Man har villet lægge afgørelsen i hænderne på kompetente instanser, der befinder sig så tæt på de berørte som muligt.

Territorial virkning: Retsplejelovens regler om klager over advokater gælder kun i Danmark, men tilsvarende regler gælder efter både den grønlandske og den færøske retsplejelov, jf. lov nr. 1581 af 13. december 2016 §§ 93 og 94 (for Grønland) og (senest) lov nr. 964 af 26. juni 2020 §§ 184-185 (for Færøerne). Se hertil *ANK af 28. maj 2014*, sagsnr. 2013-451, hvor nævnet afviste en klage under henvisning til, at sagen »ikke har nogen tilknytning til indklagedes advokatudøvelse i Danmark«.

20.1.2. Klagestrukturen

Advokatrådet: Som omtalt i afsnit 3.4.3 spiller Advokatrådet ingen formel rolle under klagesagsbehandlingen. Dets rolle er begrænset til – eventuelt efter anmeldelse – at rejse sag mod en advokat eller til at indtræde i en sådan sag, se fx *U 2002.1531 H*. Sådanne initiativer kan ses som udslag af rådets almindelige tilsyn med overholdelsen af disse pligter. At Advokatrådet i RPL § 143, stk. 2, er tillagt en særlig adgang til at indbringe sager for nævnet, er en ret, ikke en pligt.

> En selvstændig rolle har rådet dog i klagesager vedrørende EU-advokater. Ifølge advokatvedtægtens § 34, stk. 2, skal rådet således yde bistand til den myndighed i et andet EU-land, som modtager klage over en EU-advokats virke i Danmark. Rådet skal i den forbindelse meddele de for sagens afgørelse fornødne faglige oplysninger om EU-advokatmedlemmet.

Kredsbestyrelserne: Advokatrådets tilsyn var tidligere i vid udstrækning delegeret til kredsbestyrelserne, som også havde en betydelig rolle ved behandlingen af adfærds- og salærklager. Ved den reform af reglerne om advokaters virksomhed, som skete ved lov nr. 520 af 6. juni 2007, mistede kredsbestyrelserne i vid udstrækning deres reelle rolle i tilsyns- og klagestrukturen. Tilsynet med advokater varetages i dag af Advokatrådet, jf. advokatvedtægtens §§ 19-35 og kap. 7, og

klager behandles af Advokatnævnet. I medfør af advokatnævnsbekendtgørelsens § 8 og vedtægtens § 46, stk. 2, kan kredsbestyrelserne ganske vist bistå Advokatnævnet ved behandling af klager over advokater, men denne adgang benyttes i praksis kun sparsomt og navnlig i forbindelse med mægling og mediation, jf. bekendtgørelsens § 21, stk. 2, i salærklager og kollegiale adfærdsklager, se nærmere afsnit 3.5.4. Om Advokatrådets adgang til som led i sit tilsyn med advokaters virksomhed at indkalde en advokat til en samtale med kredsbestyrelsen se afsnit 7.3.

Sekretariat: Sekretariatsbetjeningen af Advokatnævnet og kredsbestyrelserne sker i Det Danske Advokatsamfund, der til dette formål har tilknyttet en direktør for nævnets sekretariat og et antal jurister og sekretærer. Se herved advokatnævnsbekendtgørelsens §§ 19-20 (om Advokatnævnet) og advokatvedtægtens § 72, stk. 6 (om advokatkredsene). Sekretariatet forestår ligeledes varetagelsen af de informationsopgaver, der hører til arbejdet, herunder i forbindelse med drift af nævnets hjemmesider og udsendelse af årsberetning mv. I den forbindelse yder sekretariatet telefonisk vejledning til offentligheden.

20.1.3. Gennemtvingelse

Pligt til at efterleve: Advokater har pligt til at efterleve Advokatnævnets kendelser. En kendelse kan fx indebære bøde, pligt til at tilbagebetale et for meget oppebåret salær eller pligt til at udlevere tilbageholdte dokumenter. Bøder pålagt af Advokatnævnet inddrives af Gældsstyrelsen, men manglende opfyldelse af sådanne kendelser er efter en fast og langvarig nævns- og domstolspraksis i sig selv brud på god advokatskik, jf. fx *ANK af 27. marts 2003*, trykt i Advokaten 6/2003, Kendelser, s. 19, *ANK af 16. maj 2001*, trykt i Advokaten 10/2001, Kendelser, s. 7, *ANK af 27. juni 2019*, sagsnr. 2019-889, 2019-1047 og 2019-1064 (omtalt af *Charlotte Bruun Windahl* i Advokaten 7/2019, s. 42), og *Retten i Aalborgs dom af 10. september 2020*, sag BS-48133/2019, der stadfæstede *ANK af 30. september 2019*, sagsnr. 2019-1748.

Overtrædelser af denne karakter indgår på lige fod med andre overtrædelser ved sanktionsfastsættelsen. Afhængig af advokatens klagesagshistorik udmåles der således undertiden ganske markante bøder for manglende efterkommelse af tidligere kendelser, således at man kan gå ud fra, at den manglende efterlevelse skyldes reelle vanskeligheder herved og ikke manglende vilje. Det må imidlertid tages i betragtning, at pålæg af bøde er den eneste mulighed for at tilskynde til

opfyldelse af tidligere afgørelser. De regler om forvandlingsstraffen ved manglende betaling af bøder, som findes i STRFL §§ 53-55, gælder ikke for bøder pålagt efter retsplejelovens regler.

> Da den hidtidige hjemmel til at straffe manglende rettidig indbetaling af indeholdte A-skatter blev afskaffet ved ophævelsen af opkrævningslovens § 17, stk. 1, nr. 3. jf. lov nr. 1441 af 22. december 2004, skete det, jf. L 31 FT 2004-05, 1. samling, tillæg A, de almindelige bemærkninger, pkt. 3.3, med henvisning til, at manglende eller for sen betaling af tilsvar principielt bør imødegås gennem en effektiv og forebyggende kontrol- og inddrivelsesindsats. Sådanne andre muligheder står ikke åbne ved manglende betaling af disciplinærbøder. Ved *ANK af 9. november 2020*, sagsnr. 2019-1239, frakendte Advokatnævnet en advokat retten til at udøve advokatvirksomhed indtil videre for forhold, som i det væsentlige vedrørte manglende betaling af fem bøder på tilsammen 350.000 kr. Hertil kom et tilfælde af manglende tilbagebetaling af for meget oppebåret salær og manglende efterlevelse af de generelle oplysningspligter. Kendelsen er indbragt for domstolene.

Pligten til at betale bøden indtræder, når kendelsen er endelig. Derfor har indbringelse for domstolene af en fældende bødekendelse opsættende virkning på betalingspligten (men derimod ikke for så vidt angår pligten til at efterleve kendelsen, fx ved at udtræde af en sag, efter at nævnet har konstateret, at der foreligger en interessekonflikt, jf. *U 2010.2069 Ø* og nærmere s. 835 f.

Tilsvarende gælder om pligten til at tilbagebetale det salær, som følger af en kendelse fra Advokatnævnet. Inden 4 uger fra kendelsens afsigelse må advokaten enten af egen drift opfylde kendelsen og tilbagebetale beløbet eller anlægge retssag mod klienten vedrørende salæret og afvente en endelig afgørelse, jf. *Retten i Helsingørs dom af 5. maj 2017*, sag BS 1 E 422/2015 m.fl., der stadfæstede *ANK af 26. august 2015*.

> En advokat har først pligt til at efterleve en afgørelse truffet af en domstol, når denne er endelig, se hertil *U 2018.1193 H*. Under denne sag gjorde Advokatnævnets advokat – forgæves – det vidtgående synspunkt gældende, at det skulle være i strid med god advokatskik, at en advokat ikke efterkommer et pålæg udstedt af et konkursbos kurator om udlevering af oplysninger, som (klart) var omfattet af advokatens tavshedspligt, uden at afvente en retskendelse.

Fordi Advokatnævnet (som anført s. 143 f.) er en del af den offentlige forvaltning, henhører tvangsfuldbyrdelse af krav på sagsomkostninger, der tilkommer Advokatnævnet, under Restanceinddrivelsesmyndigheden, jf. *U 2020.266 HK* (dissens 4-1), der ligeledes opkræver bøder pålagt af Advokatnævnet.

Litispendens: Ifølge RPL § 147 a kan ingen af parterne i en sag om advokatens salær, der behandles af Advokatnævnet, anlægge sag ved domstolene om de spørgsmål, der er omfattet af klagen. Når Advokatnævnet har truffet afgørelse, kan hver af parterne indbringe sagen for domstolene.

20.1.4. Domstolsprøvelse

Adfærdsklager: Advokatnævnets fældende afgørelser i en adfærdsklage kan advokaten indbringe for domstolene, inden 4 uger efter at afgørelsen er meddelt ham, se RPL § 147 d og nærmere i afsnit 20.4.5. Som nærmere uddybet i afsnit 3.3.5 foretager domstolene en indgående prøvelse af spørgsmål om god advokatskik, der forinden har været påkendt af Advokatnævnet. Indbringelsen sker ved, at advokaten anlægger sag mod Advokatnævnet. En nævnsafgørelse, der *frifinder* advokaten, kan derimod ikke indbringes for domstolene. Det er ikke afgjort i retspraksis, om også en afgørelse, hvor nævnet konstaterer, at advokaten har handlet i strid med god advokatskik, men – fx fordi afgørelsen vedrører et hidtil uprøvet spørgsmål – ikke fastsætter nogen sanktion, kan indbringes for domstolene. Henset til den påtrykningseffekt, som en sådan afgørelse indebærer, må spørgsmålet formentlig besvares bekræftende. I sådanne kendelser anføres det, at advokaten vil kunne indbringe afgørelsen for domstolene, se fx *ANK af 24. september 2018*, sagsnr. 2018-1679.

Se i øvrigt afsnit 20.4.5 om domstolsprøvelse af kendelser i disciplinærsager.

Salærsager: Nævnets kendelse i en salærsag kan anfægtes ved, at advokaten anlægger almindelig retssag mod *klienten*. For dette søgsmål gælder der i forholdet mellem parterne ingen særlig frist. God advokatskik tilsiger imidlertid, at retssagen skal anlægges inden 4 uger – den frist, som advokaten har til at opfylde kendelsen, jf. fx *ANK af 18. december 2020*, sagsnr. 2020-2222.

Indbringelse for domstolene kan derimod ikke ske ved, at advokaten anlægger sag mod *nævnet*, hvis formålet med en sådan sag alene er at opnå en prøvelse af størrelsen af det salær, nævnet har fastsat, jf. bemærkningerne til RPL § 147 a i afsnit 20.3.5 og *U 1998.684 H*. Advokaten kan dog sagsøge nævnet, hvis søgsmålet angår forhold i behandlingen af en salærklagesag, herunder en påstand om, at nævnets kendelse er *ugyldig*, jf. *U 2005.1176/1 HK*, eller at nævnet har været uberettiget til at afvise en klage, jf. *Københavns Byrets dom af 10. januar 2019*, sag BS 39B-4656/2014.

20.2. Generelt om klagesagsbehandlingen

20.2.1. Generelt

En række af de regler og principper, der gælder for klagesagsbehandlingen, er fælles, uanset om klagen angår en salær- eller en adfærdsklage. Disse regler omtales i det følgende. For så vidt angår de særlige regler, der gælder for de to hovedtyper af klagesager, henvises til bemærkningerne i afsnit 20.3 og 20.4.

20.2.2. Sagens rejsning

Der er ingen *formkrav* til klagen. Siden 1. maj 2020 har klage været forbundet med et gebyr på 500 kr., jf. advokatnævnsbekendtgørelsens § 16, stk. 2. Gebyret tilbagebetales, hvis klageren får helt eller delvis medhold, hvis klagen afvises på grund af formelle mangler, hvis klagerens begæring om genoptagelse imødekommes, eller hvis klageren tilbagekalder klagen, inden Advokatnævnet har truffet afgørelse.

Advokatnævnet har udarbejdet et klageskema, der kan rekvireres hos nævnets sekretariat eller hentes på nævnets hjemmeside. Skemaet er kort og oversigtsmæssigt og giver foruden plads til angivelse af klientens og advokatens navn klageren mulighed for at anføre sagens og klagens karakter samt det tidspunkt, hvor klageren er blevet bekendt med det forhold, der begrunder klagen.

Klagen kan indgives via Advokatnævnets digitale portal, digitalt i øvrigt eller ved fysisk brev.

Kriteriet for at være klageberettiget er det samme, uanset om klagen angår et salær eller advokatens adfærd – klageren skal have en »retlig interesse i det forhold, der klages over. Den kreds, der opfylder denne betingelse, afgrænses imidlertid forskelligt, alt efter om klagen angår salær eller adfærd. Der henvises herom til afsnit 20.3.2 og 20.4.3. Klage kan indgives i henhold til fuldmagt, der (medmindre klagen indgives af en advokat) må dokumenteres. Fuldmagten må være udstedt med henblik på indgivelse af klagen. Ved *brev af 4. juni 2021,* sagsnr. 2021-66, afviste Advokatnævnet således en klage indgivet på grundlag af en generalfuldmagt.

Det følger af GDPR art. 14, stk. 3, at Advokatnævnet inden for en rimelig frist, dog senest inden en måned, skal underrette den indklagede advokat om klagens modtagelse. Dette gælder, uanset at nævnets sekretariat anser det for formålstjenligt at få afklaret klagens genstand, inden den forelægges for den indklagede advokat, jf. Datatilsynets afgørelse af 22. maj 2020.

20.2.3. Sagsoplysning og kontradiktion

For Advokatnævnets sagsbehandling gælder de regler, der i øvrigt gælder for offentlige myndigheder.

Advokatnævnets kompetence er i RPL §§ 146, stk. 1, og 147 b, stk. 1, afgrænset således, at nævnet behandler »klager«. Nævnet er derfor – uanset at det er underlagt den forvaltningsretlige officialmaksime – afskåret fra af egen drift at optage punkter, som ikke er indeholdt i den indgivne klage, jf. (om det daværende Disciplinærnævnet for Registrerede Revisorer) *U 1999.1756 Ø*. *U 2006.2760 ØLK* fastslår, at dette tillige indebærer, at eventuel oversættelse til et fremmedsprog af dokumenter, som indgår i en klagesag, må ske ved nævnets (og ikke den indklagede advokats) foranstaltning.

Sagsoplysning: Advokater har pligt til at forsyne Advokatnævnet med dokumenter og oplysninger, som har betydning for sagens behandling, samt til at fremkomme med udtalelser og give møde for nævnet. Denne pligt er udtrykkeligt fastslået i advokatnævnsbekendtgørelsen, jf. § 22, stk. 1. En manglende opfyldelse af denne pligt kan i princippet sanktioneres som brud på »god advokatskik«. Dette sker dog som udgangspunkt ikke, jf. *ANÅ 2000*, s. 15 f., med henvisning til *Lars Økjær Jørgensen* i Advokaten 1/2000, s. 4 f., og som eksempel herpå *ANK af 5. maj 2021*, sagsnr 2020-3014. Derimod kan advokatens manglende medvirken til sagsoplysningen få processuel skadevirkning, idet modpartens eller klagerens sagsfremstilling herefter ofte kan forventes lagt til grund.

Kontradiktion: Advokatnævnet må karakteriseres som et tvistnævn, der må respektere almindelige forvaltningsretlige principper om kontradiktion. I praksis gennemføres dette således, at indlæg i sagen forelægges for indklagede med 14 dages svarfrist. Indklagedes bemærkninger forelægges klageren. Hvis klagerens gensvar ikke tilfører sagen nyt, kan sagen optages til afgørelse på det foreliggende grundlag, jf. *U 2012.2205 V*, som tillige stadfæstede, at Advokatnævnet kan foretage »en sproglig omformulering og retliggørelse« af den påstand, som klageren har nedlagt, uden at dette kan betegnes som en sagsbehandlingsfejl (som i sagen var påberåbt som grundlag for ophævelse af nævnets kendelse). Ellers forelægges gensvaret indklagede, inden sagen (ikke helt sjældent efter yderligere skriftveksling) optages til afgørelse.

Den kontradiktoriske proces ved Advokatnævnet giver parterne mulighed for at oplyse sagen for nævnet. Denne sagsforberedelse varetages af nævnets sekreta-

riat og foregår på rent skriftligt grundlag. Det kan derfor ikke gøres gældende som en sagsbehandlingsfejl, at der ikke anordnes særlig bevisførelse ved nævnet, jf. herved *U 2006.1396 H* og hertil *U 2008.500 H* (landsrettens dom). Ligeledes vil nævnet i almindelighed afvise at skulle påhøre fremsendte lydfiler, jf. *ANK af 5. maj 2021*, sagsnr. 2020-2907. En part, der ønsker, at nævnet inddrager indholdet af en lydfil i sin afgørelse, bør derfor allerede inden klagesagens igangsættelse udarbejde en fuldstændig afskrift af lydfilen og stille denne til rådighed for modparten sammen med lydfilen, så der kan skabes klarhed om afskriftens rigtighed inden nævnets stillingtagen.

Viser det sig under prøvelsen af en nævnsafgørelse, at nævnet eller dets sekretariat har begået fejl under sagens forberedelse, kan kendelsen enten ophæves, og sagen hjemvises til fornyet behandling, eller også kan retten – hvis den finder tilstrækkeligt grundlag herfor – træffe afgørelse på det foreliggende grundlag.

Til den førstnævnte gruppe hører *U 2005.2632 Ø*, hvor landsretten efter bevisførelsen under hovedforhandlingen fandt, at Advokatnævnets kendelse, for så vidt angik de omstændigheder, der ifølge nævnets begrundelse var afgørende, var »truffet på et åbenbart urigtigt grundlag«, og derfor ophævede den. I *U 2004.982 H* havde landsretten fundet, at det var usikkert, om det var gjort den indklagede advokat klart, at et forhold om uberettiget trussel om indgivelse af politianmeldelse var omfattet af klagen til Advokatnævnet, og derfor ophævet nævnets afgørelse og hjemvist sagen til fornyet behandling ved Advokatnævnet. Højesteret stadfæstede dommen »efter de påstande, som Advokatnævnet har nedlagt for Højesteret« (principalt om stadfæstelse af landsrettens dom) (med stemmerne 4-1 – dissens for at hjemvise sagen til landsretten i overensstemmelse med parternes samstemmende subsidiære påstande). Til den anden gruppe hører *U 2018.1193 H*, hvor Højesteret lagde til grund, at Advokatnævnet havde truffet sin afgørelse ud fra en fejlagtig antagelse om sagens faktum, men ikke fandt grundlag for af egen drift at ophæve kendelsen og hjemvise sagen (men frifandt den indklagede advokat).

Formelle spørgsmål: Hvis klagen er indgivet via Advokatnævnets digitale portal, foregår den fortsatte sagsbehandling også dér. Det sker via it-løsningen Kig I Egen Sag (KIG).

Ret til fremmøde: Ifølge nævnsbekendtgørelsens § 26, stk. 3, har parterne i sager om adfærdsklager, der ikke er omfattet af bekendtgørelsens § 17 (om klager, der afvises uden realitetsbehandling), ret til at give møde for Advokatnævnet og afgive forklaring. Denne ret benyttes sjældent.

20.2.4. Klagerens rolle

Den, der indgiver klage mod en advokat, er ikke nødvendigvis klient. I et fugleperspektiv kan man sondre mellem *private klager*, der iværksættes af en klient eller en modpart på grundlag af advokatens udførelse af et opdrag, *advokatklager*, der fremkommer ved, at én advokat klager over en anden, og *tilsynsklager*, der iværksættes ved, at en tilsynsførende instans (en tilsynsmyndighed, Advokatrådet, en domstol eller andet), klager. Trods forskelle i partsstillingen og i sagsforberedelsen er der ingen grundlæggende forskelle i den sagsbehandling, der sker i henholdsvis salær- og adfærdsklager.

Tilsynsklagerne præges af konflikten mellem ønsket om at sikre en velfungerende advokatstand (*effektivitetshensynet*), der taler for en vidtgående adgang for de relevante institutioner til at gribe ind, når der er behov for det, og *uafhængighedshensynet*, der taler for at begrænse en sådan adgang mest muligt. Klageordningen for advokater er afstemt efter, om klagen støttes på et *formueretligt* regelsæt (hvilket kun er relevant for salærklager), eller om den beror på de særlige advokatretlige regler, herunder generalklausulen om *god advokatskik*. Baseres klagen på formueretlige regler (fx i form af et erstatningskrav eller et krav om tilbagebetaling af salær mv.), er udgangspunktet, at klagen indbringes for de almindelige domstole. En modifikation heri er dog klager over salærets størrelse, der som følge af den »lille« generalklausul i RPL § 126, stk. 2, har deres eget klagesystem, jf. om salærklager afsnit 20.3.

En klager kan tilbagekalde sin klage, indtil Advokatnævnet har truffet afgørelse i sagen. Det vil som udgangspunkt være i strid med god advokatskik, at en advokat betinger en handling i forbindelse med opdraget af, at klageren frafalder sin klage, jf. *U 2003.290 H*, hvor advokaten blev pålagt en bøde for at betinge betaling af et rentebeløb i en noget langstrakt sommerhushandel af, at køberne frafaldt deres klage. Højesteret tilføjer, at det var uden betydning, om klagerne var berettiget til rentebeløbet eller ej.

20.2.5. Advokatens oplysningspligt

Udgangspunktet: Som nævnt i afsnit 20.2.3 pålægger nævnsbekendtgørelsens § 22, stk. 1, 1. pkt., advokaten at forsyne Advokatnævnet med dokumenter og oplysninger, som nævnet finder af betydning for afgørelsen af en sag. Advokaten kan ikke beregne sig vederlag for denne bistand, jf. *ANK af 24. september 2002*, trykt i Advokaten 12/2002, Kendelser, s. 10.

Se også *Østre Landsrets dom af 26. maj 2003*, der stadfæster *ANK af 15. maj 2002*. I denne sag havde advokaten bistået en virksomhed, der senere gik konkurs. Virksomheden havde deponeret 350.000 kr. hos advokaten. Kurator anmodede nu om en afregning herfor, men advokaten nægtede at give denne under henvisning til, at han var udtrådt af sagen ca. 2 måneder før konkursen, og at der i øvrigt ikke var udsigt til dækning. Kurator rykkede først godt 12 måneder efter, og advokaten afslog herefter at give oplysningerne under henvisning til den således medgåede tid. Advokaten blev både ved nævnet og i Østre Landsret pålagt en bøde på 5.000 kr. for ikke – trods flere opfordringer hertil – at have fremsendt kontoudtog vedrørende det konkursramte selskabs klientkonto.

§ 22, stk. 1, 2. pkt., pålægger dernæst advokaten at fremkomme med udtalelser og til at give møde for Advokatnævnet for at afgive forklaring om forhold, som nævnet finder er af betydning for afgørelsen af sagen. Medvirker advokaten ikke, må advokatmyndighederne tage stilling til sagen på det foreliggende grundlag, dvs. således som sagen er oplyst af klageren. Pligten vil herved typisk blive sanktioneret gennem processuel skadevirkning. Hvis advokatens manglende medvirken til sagens oplysning kan være til skade for klienten, vil den principielt kunne udgøre en tilsidesættelse af god advokatskik. Den rette reaktion i sådanne tilfælde vil være, at Advokatnævnet underretter Advokatrådet om forholdet, således at rådet kan tage stilling til, om det finder grundlag for at indbringe advokaten for nævnet.

Modifikationer: Advokatens pligt til at medvirke til sagens oplysning begrænses i overensstemmelse med retsplejelovens regler om vidnefritagelse, jf. nævnsbekendtgørelsens § 22, stk. 2.

20.2.6. Offentlighed

Advokatnævnet er en del af den offentlige forvaltning og som sådan omfattet af forvaltningslovens og offentlighedslovens almindelige regler. Det samme gælder kredsbestyrelserne, i det omfang de bistår nævnet, jf. advokatnævnsbekendtgørelsens § 8.

Advokatnævnets møder er ikke offentlige, jf. advokatnævnsbekendtgørelsens § 27, stk. 1. I en disciplinærsag kan den indklagede advokat dog kræve, at offentligheden får adgang til at overvære sagens behandling, i det omfang dette ikke vil kunne tilføje nogen unødig krænkelse. Nævnet kan endvidere tillade adgang for offentligheden, når en sag findes at have offentlig interesse, og offentlighedens

adgang ikke vil kunne tilføje nogen en unødig krænkelse. Denne mulighed, som fremgår af stk. 2, benyttes sjældent. Nævnets votering er derimod ikke offentlig.

20.2.7. Formelle afvisninger

Ifølge advokatnævnsbekendtgørelsens § 17 kan Advokatnævnet afvise at tage en klage under realitetsbehandling. I disse sager sker der ingen kontradiktion.

For sen klage: En sådan afvisning kan for det første ske, hvis klagen er indgivet for sent. Fristen for at indbringe en klage for Advokatnævnet er, jf. RPL § 146, stk. 2, og § 147 b, stk. 2, et år efter at klageren er blevet bekendt med kravet om vederlag, henholdsvis det forhold, som klagen vedrører. Nævnet kan dog behandle en klage, der er indgivet senere, når fristoverskridelsen findes rimeligt begrundet. Hvis det er åbenbart, at klagen er indgivet for sent, kan afgørelsen om afvisning træffes af nævnets formandskab.

Manglende retlig interesse: Dernæst kan afvisning ske, hvis klageren savner retlig interesse, jf. RPL § 147 b, stk. 3, 1. led, og advokatnævnsbekendtgørelsens § 17, stk. 1.

Åbenbart grundløs: En tredje afvisningsmulighed foreligger, hvis klagen er åbenbart grundløs, jf. RPL § 147 b, stk. 3, 2. led., og bekendtgørelsens § 17, stk. 2. Ethvert medlem af nævnet kan anmode om, at klagen realitetsbehandles. Adgangen til at afvise en klage som åbenbart grundløs benyttes yderst sparsomt i praksis. Dette skyldes hensynet til offentlighedens tillid til, at klager over advokater realitetsbehandles, jf. FT 2006-07, tillæg A, s. 5440 og 5442.

Samme fremgangsmåde følges i de sager, hvor klagen afvises, fordi den efter sin *beskaffenhed* ikke kan behandles ved nævnet. Dette følger af nævnsbekendtgørelsens § 17, stk. 1, jf. herom afsnit 20.2.8. Ligeledes kan der ske afvisning, hvis klagen falder uden for Advokatnævnets kompetence.

Beslutning om afvisning træffes i almindelighed efter indstilling fra sekretariatet på skriftligt grundlag af et medlem af formandskabet, en offentlighedsrepræsentant og et advokatmedlem af nævnet. Hvis der ikke er enighed, afgøres spørgsmålet på et møde i nævnet. Hvis klagen afvises i sin helhed, sker dette ved brev til klageren, uanset om spørgsmålet har været behandlet på et møde i nævnet.

20.2.8. Advokatnævnets sagsbehandling

Sammensætning: Ved nævnets behandling af en sag foreskriver RPL § 144, stk. 2, at der skal deltage et eller flere medlemmer af formandskabet, et eller flere af de medlemmer, der er udpeget af justitsministeren, og et antal advokater, der svarer til antallet af de medlemmer, der er udpeget af justitsministeren – Advokatnævnet er således (siden 1. januar 2008) et paritetisk nævn.

Advokatnævnsbekendtgørelsen giver nærmere regler om sagsbehandlingen ved nævnet.

Af bekendtgørelsens § 2 fremgår det, at Advokatnævnet kan virke samlet eller i afdelinger. Hver afdeling består af mindst 7 medlemmer. Advokatnævnets formand fordeler sagerne mellem det samlede nævn og afdelingerne, jf. § 3, stk. 1, idet sager af principiel karakter, sager, hvor der kan opstå spørgsmål om sanktion i henhold til RPL § 147 c, stk. 8 eller 9 (frakendelsessager), og sager efter RPL § 147 f (sager om ophævelse af en frakendelse) så vidt muligt skal behandles af det samlede Advokatnævn.

Advokatnævnets plenum er beslutningsdygtigt, når mindst 11 medlemmer, heraf 1 medlem af formandskabet, 5 af de medlemmer, der er udpeget af justitsministeren, og 5 af de medlemmer, der er valgt af Advokatsamfundet, er til stede, jf. § 4, stk. 1.

Nævnet er opdelt i tre afdelinger, der hver har en formand. En afdeling er beslutningsdygtig, når mindst 3 medlemmer, heraf 1 medlem af formandskabet, 1 af de medlemmer, der er udpeget af justitsministeren, og 1 af de medlemmer, der er valgt af Advokatsamfundet, er til stede, stk. 2.

Habilitet: For Advokatnævnets sagsbehandling gælder de almindelige regler i forvaltningsloven, herunder reglerne om forvaltningsretlig inhabilitet, jf. forvaltningslovens kap. 2. Bestemmelserne i forvaltningslovens § 3, stk. 1, nr. 1-3 og 5, er gengivet i nævnsbekendtgørelsens § 15.

Medlemmerne af nævnets formandskab, der som anført er dommere, vil kunne være beskikket til at bestride poster i andre nævn mv. At en klage angår en sag, der har været behandlet i et sådant nævn, gør ikke i sig selv den pågældende dommer inhabil til at forestå behandling og afgørelse af en klage til Advokatnævnet, jf. *U 2009.1815 H*. I *U 1999.2125 Ø* gjorde det forhold, at nævnsformanden som dommer havde udmålt et salær til den indklagede advokat for den del af en ægteskabssag, der var omfattet af en fri proces-bevilling, ikke nævnsformanden inhabil.

Klager, der angår en advokat, der er medlem af Advokatnævnet, behandles i en anden afdeling end den, som den pågældende advokat er tilknyttet, jf. oplysningen herom i *ANK af 30. november 2016*, sagsnr. 2016-2014.

Advokatnævnet har om sin egen myndighedshabilitet ved *ANK af 30. maj 2012*, sagsnr. 2011-4956, fundet, at det var kompetent til at behandle en klage over en advokat, der vedrørte dennes repræsentation af nævnet i en disciplinærsag mod klageren, idet Advokatnævnet er det eneste organ, der kan træffe afgørelser om advokaters adfærd.

I meget kontroversielle sager vil medlemmer af Advokatnævnet undertiden have udtalt sig politisk om de spørgsmål, der senere kommer til påkendelse. Ved *ANK af 11. april 2003*, sagsnr. 02-0409-02-0991 m.fl. (Advokaten 6/2003, Kendelser, s. 9) er det slået fast, at en sådan udtalelse ikke medfører inhabilitet for nævnets advokatmedlemmer ved den efterfølgende behandling af sager, hvor de pågældende spørgsmål indgår. Denne retsopfattelse stemmer med retspraksis i voldgift, jf. *U 2009.550 Ø*.

Bevisførelse og bevisbedømmelse: Som anført følger det af advokatnævnsbekendtgørelsens § 17, stk. 1, at Advokatnævnet kan afvise at behandle en klage, der efter sin *beskaffenhed* ikke kan behandles ved nævnet. Under henvisning til denne regel afvises talrige adfærdssager med den begrundelse, at sagen ikke kan afgøres inden for rammerne af den bevisførelse, der kan ske for advokatmyndighederne. Hvis det på forhånd ligger klart, at en klage alene baserer sig på ytringer, afgivet under en telefonsamtale, hvis indhold ikke kan dokumenteres (fx gennem en afskrift, jf. bemærkningerne herom på s. 810), vil Advokatnævnet normalt afvise sagen fra realitetsbehandling. Se som eksempler herpå fra nyere praksis *ANK af 4. november 2021*, sagsnr. 2021-551 og *ANK af 25. marts 2022*, sagsnr. 2021-206.

Afvisning på grund af klagens beskaffenhed sker i sager, hvor en afgørelse forudsætter en bevisførelse i form af parts- og vidneafhøringer, som findes at burde ske for domstolene. I disciplinærklager anviser loven den mulighed, at Advokatnævnet kan lade parter og vidner afhøre ved byretten på det sted, hvor de bor, jf. § 147 b, stk. 4, jf. RPL § 174, 2. pkt. Denne tids- og omkostningskrævende mulighed bruges i praksis aldrig.

Advokatnævnets retsanvendelse forudsætter, at nævnet kan lægge et bestemt faktum til grund som bevist. I mangel af bevisførelse i form af afhøringer vil en sags faktum ofte ikke være fuldt oplyst. I sådanne tilfælde kan det være nødvendigt, at nævnet falder tilbage på nogle mere generelle overvejelser om placerin-

gen af bevisbyrden og kravene til styrken af det bevis, der skal føres, for at et givet forhold kan lægges til grund som bevist.

Det sædvanlige udgangspunkt er i sådanne situationer såkaldt *ligefrem* bevisbyrde: Den, der hævder, at noget forholder sig på en bestemt måde, har bevisbyrden herfor. Dette udgangspunkt følger Advokatnævnet dog ikke altid. Navnlig i sager om en advokats påståede undladelsessynd kan det være vanskeligt for klienten at bevise, at han ikke er blevet rådgivet om et givet forhold. I sådanne sager vil Advokatnævnet i stedet anlægge den betragtning, at advokaten er den nærmeste til at sikre sig bevis for hændelsesforløbet, herunder indholdet af den ydede rådgivning, se således *ANK af 28. november 2014*, sagsnr. 2013-576 (om spørgsmålet om at hæve en retssag), og *ANK af samme dato*, sagsnr. 2014-101 (om telefonisk vejledning om ankefrist), begge omtalt af *Tina Rønde* i Advokaten 1/2015, s. 42 f., som tager kendelserne som udtryk for en generel skærpelse af Advokatnævnets praksis med hensyn til bevisbedømmelse, og som på den baggrund anbefaler, at advokaten sikrer sig skriftligt bevis for indholdet af sin rådgivning. Se hertil fx *U 2013.2189 Ø*, hvor såvel by- som landsretten fastslog, at bevisbyrden for, at der er ydet tilstrækkelig rådgivning i forbindelse med en hushandel, påhviler advokaten. Generelt om bevisbyrden i sager om rådgivningsansvar se *Erik Hørlyck*: Bevisbyrden i civile sager (2020), s. 111 ff.

20.2.9. Advokatnævnet og EU-retten

Advokatnævnets kompetence omfatter ikke blot advokater med dansk advokatbeskikkelse, men også udenlandske, herunder EU-baserede, advokaters virksomhed her i landet. I nævnets bedømmelsesgrundlag indgår derfor jævnligt regler, der har EU-retligt udspring, fx spørgsmål om opfyldelse af oplysningspligterne, jf. hertil afsnit 16.1.5. Nævnet vil derfor kunne komme ud for at skulle fastlægge indholdet af EU-retten. Hvis dette er klart, kan nævnet uden videre lægge den forståelse til grund, som er fastlagt i eksisterende praksis. Hvis EU-rettens indhold ikke er klart, tilkommer det principielt EU-Domstolen at fastlægge dette, jf. TEUF art. 267.

Dette rejser spørgsmålet, om Advokatnævnet er en instans, som efter TEUF art. 267 er berettiget til at forelægge spørgsmål om EU-rettens forståelse for Domstolen. Ifølge TEUF art. 267 tilkommer denne adgang »en ret« i en medlemsstat, men det ligger fast, at dette udtryk også omfatter organer, som ikke indgår i det almindelige domstolssystem, se hertil *Niels Fenger & Morten P. Broberg*: Præjudicielle forelæggelser for EU-Domstolen (2008), s. 29 ff., som s. 54 uden reservation anser Advokatnævnet for at være forelæggelsesberettiget, men som i Juristen

2022, s. 6 f., nuancerer synspunktet således, at nævnet kun anses for at være forelæggelsesberettiget, hvis sagen vedrører en salærklage. Nuanceringen skyldes, at Advokatnævnet, hvor det har truffet afgørelse i en disciplinærklage, selv vil være part i en eventuel senere sag for domstolene, hvor advokaten har indbragt kendelsen, hvorved nævnet på dette punkt adskiller sig fra en domstol. Det er ikke helt enkelt at forestille sig, at et EU-retligt spørgsmål vil have betydning for behandlingen af en salærklage. *EU-Domstolens dom af 13. januar 2022* i C-55/20, *Minister Sprawiedliwosci*, anser advokatnævnet i Warszawa for at være forelæggelsesberettiget i en sag om iværksættelse af kassationsanke i anledning af, at den polske justitsminister havde ophævet en afgørelse truffet af advokatnævnet, hvorefter der ikke var grundlag for disciplinærforfølgning af en advokat, som efter justitsministerens opfattelse ved visse offentlige udtalelser havde overskredet grænserne for advokaters ytringsfrihed.

20.2.10. Kompetencespørgsmål

Handlinger eller undladelser, der udgør en tilsidesættelse af god advokatskik, kan efter omstændighederne tillige realisere det objektive gerningsindhold i en eller flere strafbelagte bestemmelser i lovgivningen. I sådanne tilfælde er det klageren, der ved sit valg af klagevej afgør, i hvilken form sagen skal behandles.

Indgiver klageren en politianmeldelse, behandles sagen i det straffeprocessuelle system. Indgiver han disciplinærklage, behandles sagen ved Advokatnævnet. Dette valg tilkommer også Advokatrådet som tilsynsmyndighed, jf. *U 2020.2724 Ø*, som stadfæstede, at Advokatnævnet havde kompetence til at behandle en klagesag rejst af Advokatrådet i anledning af, at rådet i forbindelse med tilsyn hos en advokat havde konstateret, at denne ikke havde overholdt sine (strafbelagte) pligter efter hvidvaskloven. Tilsvarende realitetsbehandlede *ANK af 30. oktober 2017*, sagsnr. 2017-530, politiets klage over en advokat vedrørende et forhold, som muligt kunne have givet grundlag for en strafferetlig sigtelse. Den indklagede advokat havde påstået afvisning med henvisning til, at politiet ikke havde forholdt sig i overensstemmelse med Rigsadvokatmeddelelsen (nu af 26. januar 2022) om forelæggelse og indberetning, hvis afsnit 3.2.1 om sager mod advokater foreskriver, at politikredsen skal sende en anmeldelse mod en advokat, som ikke giver anledning til en sigtelse, men som muligt indebærer en overtrædelse af de advokatetiske regler, til statsadvokaten, som videresender den til Rigsadvokaten. Nævnet henviste til, at politikredsen ikke havde modtaget en sådan anmeldelse mod den indklagede advokat.

For at undgå processuelle komplikationer som følge af, at en advokat som indklaget som udgangspunkt har pligt til at medvirke til sagens oplysning, jf. afsnit 20.2.5, mens han som sigtet under en straffesag er beskyttet af reglerne om selvinkriminering, vil Advokatnævnet som udgangspunkt udsætte behandlingen af en adfærdsklage på udfaldet af straffesagen. Hensynet til disciplinærforfølgningssystemets effektivitet kan dog gøre det nødvendigt at fremme behandlingen af en adfærdsklage, sideløbende med at sagen verserer hos politiet. I sådanne tilfælde vil den indklagede advokat blive vejledt om retssikkerhedslovens § 10, der sætter en offentligretlig oplysningspligt ud af kraft, hvis der er konkret mistanke om, at en enkeltperson eller juridisk person har begået en lovovertrædelse, der kan medføre straf, medmindre det kan udelukkes, at de oplysninger, som søges tilvejebragt, kan have betydning for bedømmelsen af den formodede lovovertrædelse.

Fordi Advokatnævnet er et offentligretligt tvistnævn, som virker i overensstemmelse med det almindelige forvaltningsretlige legalitetsprincip, kan nævnet kun bringe retsmidler i anvendelse, der har udtrykkelig hjemmel i retsgrundlaget for nævnet. Dette hjemmelsgrundlag findes i RPL § 146, stk. 1, for så vidt angår salærsager. Bestemmelsen fastslår, at Advokatnævnet kan godkende vederlagets størrelse eller bestemme, at vederlaget skal nedsættes eller bortfalde. Det modsvarende hjemmelsgrundlag for disciplinærsager findes i RPL § 147 c.

Grænsetilfælde: Selv om loven opstiller et forholdsvis klart katalog af sanktioner i de respektive typer af klagesager, kan regelgrundlaget give anledning til tvivl i sager, hvor der både rejses krav om korrektion af salæret og disciplinære krav vedrørende advokatens adfærd i øvrigt. Tvivlen kan for det første angå afgrænsningen mellem på den ene side den specifikke udmåling af salæret, som advokatmyndighederne har sikker hjemmel til, og på den anden side den stillingtagen til parternes formueretlige mellemværende, som klientforholdet i øvrigt måtte give anledning til.

Et sådant grænsetilfælde forelå i *U 1991.479/2 Ø*, hvor der var rejst klage mod en advokat for have tilsidesat god advokatskik. Sagen var rejst som en disciplinærsag i medfør af RPL kap. 15 a, men som led i sin afgørelse herom pålagde Advokatnævnet advokaten at refundere klienten et beløb på godt 60.000 kr. i erlagt salær og indvundne klientkontorenter (se nærmere herom straks nedenfor). Advokaten undlod at indbringe denne kendelse for domstolene og gjorde efterfølgende gældende, at nævnet ikke havde haft kompetence til at træffe en sådan afgørelse. Heri fik han ikke medhold. Landsretten fastslog, at Advokatnævnet i forbindelse med behandlingen af en sag efter RPL kap. 15 b er berettiget at give en advokat pålæg som de

nævnte, der har direkte tilknytning til konstateringen af, at reglerne om god advokatskik er overtrådt.

Et andet grænsetilfælde drejer sig om forrentning af klientens tilgodehavende. Dette spørgsmål regulerer klientkontovedtægten udtrykkeligt i relation til faktisk *deponerede beløb*, se hertil redegørelsen i afsnit 13.3.7, men ikke udtrykkeligt i relation til beløb omfattet af en *tilbagebetalingspligt*. Advokatmyndighedernes praksis herom har ændret sig gennem årene. Indtil 1979 undlod nævnet at tage stilling til dette spørgsmål, men herefter ændrede man praksis, jf. *Ole Fentz'* bemærkninger i Advokaten 7/1980, s. 101, hvoraf det fremgår, at man nu anser spørgsmålet om pligt til betaling af rente som et »naturligt accessorium« til nævnets salærvurdering. Dette har siden da været nævnets faste praksis.

20.2.11. Begrundelsespligt

Advokatnævnet har pligt til at begrunde sine afgørelser. Denne pligt fremgår allerede af de almindelige forvaltningsretlige regler, se herved forvaltningslovens § 22, og den er nærmere udmøntet i advokatnævnsbekendtgørelsens § 30, stk. 1, der tillige indeholder et krav om, at nævnets afgørelser skal være skriftlige (hvorved begrundelsespligten i forvaltningslovens § 22 træder i kraft). Er der dissens, skal afgørelsen indeholde oplysninger om mindretallets indstilling, dog uden angivelse af vedkommende medlemmers navne, jf. stk. 2. I disciplinærsager skal nævnets afgørelse indeholde oplysning om adgangen til domstolsprøvelse og fristen herfor, jf. stk. 3.

Begrundelseskravet spiller en særlig rolle for de involverede parter, når en afgørelse træffes på grundlag af generalklausulen i § 126, stk. 1, eller når der foreligger et kompliceret og omstridt faktum. Hertil kommer den principielle betydning, som kravet spiller for retssystemet og selvreguleringen. Disse hensyn begrunder, at domstolene følger en hårdhændet praksis med hensyn til kravets efterlevelse og tilsidesætter nævnsafgørelser, der ikke opfylder disse krav. Se herved *U 1999.2125 Ø*, der tilsidesatte en nævnsafgørelse om væsentlig nedsættelse af et advokatsalær »under henvisning til karakteren af det udførte arbejde«, fordi dette ikke ansås at udgøre fornøden begrundelse. Se også *U 2010.1214 Ø*, som ophævede en afgørelse truffet af Disciplinærnævnet for Ejendomsmæglere som ugyldig, idet den indeholdt en urigtig angivelse af klagerens synspunkter.

20.2.12. Sagsomkostninger mv.

Godtgørelse af udgifter: I mangel af hjemmel til at pålægge advokaten at betale erstatning kan Advokatnævnet ikke tilpligte advokaten at godtgøre klienten dennes omkostninger ved klagesagen, herunder eventuelle advokatomkostninger. Lovens ordning adskiller sig på dette punkt fra det forslag, udvalget havde stillet i betænkning 871/1979, se hertil s. 82 til lovudkastets § 144, stk. 6.

Advokaten kan heller ikke rejse krav mod klageren om dækning af sine omkostninger i forbindelse med klagesagsbehandlingen. Krav herom vil formentlig være i strid med god advokatskik, selv hvis klagen måtte savne ethvert grundlag. Bortset fra det klagegebyr, som indbetales ved indgivelsen af en klage til Advokatnævnet, forventes klagesagsbehandlingen ikke at påføre klagerne omkostninger. Det følger i konsekvens heraf, at advokaten heller ikke kan beregne sig noget honorar for sin håndtering af klientens løbende klager mod ham, inden sagen er afregnet. Advokatens modtræk over for en »besværlig« klient må være at bringe opdraget til ophør – ikke at gøre det endnu mere lukrativt.

Se herved bemærkningerne i afsnit 20.2.5 samt *ANK af 3. april 1996*, trykt i Advokaten 6/1996, Kendelser, s. 57, hvor en advokat, der var blevet frifundet for en klage vedrørende et salær for behandlingen af et dødsbo, fratrak et beløb på 2.000 kr. ekskl. moms for sin behandling af klagesagen. Resultatet, der kan støttes på et almindeligt princip om, at advokaten uden betaling skal medvirke til oplysningen af en sag, han tidligere har beskæftiget sig med, belyses ved *Østre Landsrets dom af 26. maj 2003*, der stadfæster *ANK af 15. maj 2002*. Her havde en advokat for en virksomhed, der senere gik konkurs, nægtet at give den senere kurator oplysninger om et tidligere depot hos advokaten. Advokaten henviste til den således medgåede tid, som han – underforstået – ikke ville få betaling for. Advokaten blev ved både nævnet og i Østre Landsret pålagt en bøde på 5.000 kr. for ikke – trods flere opfordringer hertil – at have fremsendt kontoudtog vedrørende det konkursramte selskabs klientkonto. *U 2010.2439 H* fastslog, at en advokat ikke over for sin tidligere klients retshjælpsforsikring kunne rejse krav om godtgørelse for omkostninger ved at have forelagt et spørgsmål om salærberegning for Advokatrådets Responsumudvalg.

Salær til beskikkede forsvarere: Efter advokatnævnsbekendtgørelsens § 23, stk. 2-4, beskikker Advokatnævnet en forsvarer for den advokat, der påstås frakendt retten til at udøve advokatvirksomhed, hvis den pågældende ikke selv har antaget advokatbistand. Tilsvarende gælder efter bekendtgørelsens § 25, stk. 2, hvis Advokatnævnet under behandlingen af en sådan sag, jf. RPL § 147 c, stk. 6, midlertidigt frakender advokaten retten til at drive advokatvirksomhed. Salæret til den beskikkede forsvarer fastsættes af Advokatnævnet og afholdes af Advokat-

samfundet. Hvis påstanden om frakendelse tages til følge, skal advokaten – medmindre nævnets afgørelse om frakendelse efterfølgende ændres af domstolene – godtgøre Advokatsamfundet det udlagte beløb, jf. nævnsbekendtgørelsens § 23, stk. 5.

Renter: Om pligten til at betale renter af de beløb, der er omtvistede under en klagesag, gælder rentelovens almindelige regler. Et påbegyndt rentepåløb, jf. rentelovens § 3, suspenderes ikke, fordi advokaten under behandlingen af en salærklage er afskåret fra at rejse sag ved de almindelige domstole.

20.3. Salærklager

20.3.1. Kompetence

Udgangspunktet: Reglerne om salærklager fremgår af RPL kap. 15 a. Ifølge RPL § 146 kan klager over vederlag, som en advokat eller et advokatselskab har forlangt for sit arbejde indbringes for Advokatnævnet. RPL § 147, stk. 3, begrænser Advokatnævnets kompetence til at godkende vederlagets størrelse eller bestemme, at det skal nedsættes eller bortfalde.

Advokatnævnets kompetence i salærklager knytter sig alene til advokatens ret til at oppebære et *vederlag* for sin bistand til klienten. Krav om erstatning for påståede mangler ved rådgivningen kan altså ikke indbringes for nævnet. Der gælder derimod ingen begrænsning i, hvilke typer af *anbringender* der kan gøres gældende under en klagesag om prøvelsen af et salær. Er der fx rejst tvivl om forståelsen af en aftale, om dennes gyldighed eller om, hvorvidt der overhovedet er indgået aftale af et bestemt indhold, kan disse spørgsmål påkendes af Advokatnævnet som led i salærklagen. I praksis vil nævnet formentlig i vid udstrækning finde, at en stillingtagen til den slags spørgsmål vil forudsætte en bevisførelse, som ikke er egnet til at foregå for nævnet, og derfor afvise klagen efter dens beskaffenhed, jf. nævnsbekendtgørelsens § 17, stk. 1.

20.3.2. Klageberettigelse

Ifølge RPL § 146, stk. 1, og § 147 b, stk. 3, skal den, der indgiver en klage over en advokat, have en »retlig interesse« i det spørgsmål, som indbringes. Dette kriterium er i princippet det samme i både salær- og adfærdsklager, men det er klart, at

kredsen af personer, der opfylder kriteriet, er snævrere afgrænset, når det gælder salærklager.

Klientklager: Centralt i kredsen af klageberettigede står den *klient*, der umiddelbart hæfter for salærets betaling. Er klienten dækket af en retshjælpsforsikring eller anden garantiordning, der indebærer, at en anden end han selv skal udrede beløbet (fx som led i medlemskab af en organisation, der optræder som mandatar for parten), kan også denne betalende tredjepart indbringe en salærklage. Ligeledes kan en modpart i en inkassosag, hvor der er pålagt inkassosalær, indbringe afgørelsen om størrelsen af dette for Advokatnævnet.

Andre: Uden for denne centrale kreds står derimod en kreds af indirekte interesserede, som på den ene side kan tænkes berørt af størrelsen af det salær, advokaten har krævet for sit arbejde, men som på den anden side ikke indgår i nogen umiddelbar betalingsrelation til advokaten. For denne kreds er man mere tilbageholdende med at anerkende partsstatus og heraf følgende klageberettigelse, se herved analysen af klientbegrebet i afsnit 4.6.

> En bank, som har sat sin klient »under administration«, kan derfor *ikke* klage over et salær, som klienten er blevet pålagt, se hertil *Mogens Holm & Henrik Stakemann Spang-Hanssen*: God advokatskik – en håndbog (2002), s. 33, med henvisning til en utrykt formandsafgørelse fra Advokatnævnet. Et modsat resultat ville indebære en for klientforholdet utålelig situation, hvor banken kunne vanskeliggøre forholdet mellem advokat og klient. En lignende situation forelå i *Vestre Landsrets dom af 12. april 2013*, sag B-3032-12, hvor en advokat i forbindelse med en inkassosag havde sendt sin klient, et pengeinstitut, en regning på 323.830 kr. inkl. moms, som dette i overensstemmelse med en aftale mellem parterne afkrævede skyldneren. Skyldneren indbragte salæret for Advokatnævnet, der fandt, at et rimeligt salær udgjorde 10.000 kr. ekskl. moms, og pålagde advokaten at tilbagebetale differencen. Advokaten indbragte sagen for domstolene med påstand om, at skyldneren ikke havde noget tilbagebetalingskrav. Såvel byret som landsret fandt, at advokaten ikke havde udvist en adfærd, der kunne begrunde, at skyldneren kunne rette et krav mod ham.

Ved afgørelsen af kredsen af klageberettigede vil man i tvivlstilfælde skele til det processuelle partsbegreb: En part, der efter procesretlige regler ville have kompetence til at rejse sag mod advokaten ved de almindelige domstole, vil således også have beføjelse til at rejse klage mod klienten i medfør af reglerne om salærklager, og omvendt, jf. til illustration *ANK af 21. juli 1981*, trykt i Advokaten 12/1981, Kendelser, s. 37: Et kommanditselskab havde på sin kompetente forsamling vedtaget

ikke at rejse klagesag vedrørende et advokatsalær. En kommanditist, der var uenig heri, kunne herefter ikke selv rejse en sådan sag.

20.3.3. Klagefrist

I medfør af RPL § 146, stk. 2, gælder den fristregel, at klage skal indgives, inden et år efter at klageren er blevet bekendt med det forhold, som klagen vedrører. Fristen regnes fra sagens endelige afregning, og en klage kan således omfatte acontosalærer, som er opkrævet, mere end et år før klagen blev indgivet, og uanset om salæret er helt eller delvis betalt. Nævnet kan behandle en klage, der er indgivet senere, når fristoverskridelsen findes rimeligt begrundet. Det er ved denne vurdering principielt uden betydning, at begge parter ønsker klagen realitetsbehandlet, jf. *ANK af 30. september 2013*, sagsnr. 2011-4523.

20.3.4. Rekurs

Advokatnævnets afgørelse kan ikke indbringes for anden administrativ myndighed. Derimod kan det tænkes, at nævnets afgørelse i forbindelse med en salærklage gøres til genstand for fornyet behandling i forbindelse med en adfærdsklage.

20.3.5. Domstolsprøvelse

Udgangspunktet: Parterne i en salærklage er klageren og den advokat, hvis salær anfægtes. Derfor er det ikke relevant at indbringe den afgørelse, som Advokatnævnet har truffet i sagen, for domstolene. Derimod kan hver af parterne frit indbringe den materielle tvist mellem dem for domstolene, jf. RPL § 147 a, 2. pkt. Den advokat, som ikke ønsker at efterleve en kendelse om nedsættelse eller bortfald af sit salær, må derfor rejse civilt søgsmål mod klageren med en almindelig betalingspåstand, jf. *U 1998.684 H*. Advokatnævnets kendelse vil fastsætte en frist – på sædvanligvis 4 uger – for tilbagebetaling af det for meget opkrævede salær. Advokaten må inden denne frist enten opfylde kendelsen eller anlægge sag mod klageren, idet han i modsat fald vil handle i strid med god advokatskik, se fx *ANK af 7. juli 2021*, sagsnr. 2021-164.

Angår tvisten et salærkrav, der som formueretligt krav vil være genstand for civilt søgsmål mellem advokaten og klienten, kan *klageren* alene rejse sag mod nævnet, hvis det gøres gældende, at nævnets afgørelse er ugyldig som følge af sagsbe-

handlingsfejl el.lign. Dette resultat er antaget ved *U 2003.71 H* i en sag mod Pressenævnet og tilsvarende i *U 2005.1176/1 HK* i en sag mod Advokatnævnet.

Ønsker *advokaten* at anfægte en salærafgørelse i realiteten, må han tilsvarende anlægge sagen mod klienten (klageren). Under denne sag må klienten i givet fald fremsætte sine indsigelser mod salæret. Har kendelsen givet advokaten medhold, må klienten selv anlægge sag om tilbagebetaling af salæret, hvis dette er betalt fx ved modregning.

Dette almindelige princip er imidlertid underkastet enkelte modifikationer:

Forudgående tilsagn: Har advokaten på forhånd erklæret, at han agter at overholde enhver afgørelse fra Advokatnævnet, må en sådan erklæring forstås som en bindende proceserklæring svarende til en aftale om voldgiftsbehandling. Advokaten vil i så fald være afskåret fra at anlægge sag ved domstolene. Dette svarer til, hvad man almindeligvis antager vedrørende erhvervsdrivendes erklæringer om at ville overholde afgørelser fra private klage- og ankenævn godkendt af Forbrugerklagenævnet i medfør af forbrugerklageloven. Der er så vidt ses ikke advokatfirmaer, der har afgivet sådanne tilsagn.

Verserende sager: Verserer der på forhånd sag ved domstolene på det tidspunkt, hvor klienten rejser salærklage i medfør af RPL kap. 15 a, fastslår RPL § 361, stk. 5, at de almindelige regler for alternative tvistløsningsorganer, jf. RPL § 361, stk. 1-4, finder tilsvarende anvendelse. Heraf følger, at retten hæver sagen og sender den til det pågældende tvistløsningsorgan. Retten behøver dog ikke følge denne fremgangsmåde, hvis det må anses for åbenbart, at der ikke kan gives klienten medhold i klagen, eller hvis sagen ikke skønnes egnet til behandling ved tvistløsningsorganet, jf. § 361, stk. 1, sidste pkt.

Den situation, der er nævnt i § 361, stk. 5, vil navnlig kunne opstå i tilfælde, hvor en advokat har anlagt sag ved domstolene for at inkassere et salærtilgodehavende, og klienten påstår nedsættelse, se fx *U 2021.940 VLK*. Bestemmelsen kan dog også anvendes, hvis det er klienten, der under et anerkendelsessøgsmål eller i forbindelse med et andet sagsmellemværende anfægter et salærkrav. I *U 2014.1323 ØLK* ønskede den sagsøgte klient en sag, som advokaten havde anlagt til inddrivelse af sit salærtilgodehavende, henvist til Advokatnævnet. Landsretten fandt, at sagsøgtes indsigelse mod advokatens salær reelt gik ud på, at klienten mente at have et modkrav mod advokaten i anledning af dennes erstatningspådragende behandling af hans sager, og fandt, at sagen derfor var uegnet til behandling ved Advokatnævnet. Tilsvarende *U 2012.39 ØLK*, hvor klientens indsigelser mod advokatens salær reelt

gik på, at advokaten ved sin behandling af sagen havde handlet i strid med god advokatskik (og hvor klienten derfor i givet fald selv måtte indgive en adfærdsklage). Reglen finder – i modsætning til reglerne i stk. 1-3 – anvendelse, uanset om klienten er forbruger eller ej, jf. *U 2010.974 VLK*.

Den part, der måtte være utilfreds med afgørelsen fra det alternative tvistløsningsorgan, kan anlægge retssag på ny. I denne situation anses sagen som udgangspunkt som anlagt ved det oprindelige sagsanlæg, jf. RPL § 361, stk. 4.

20.3.6. Domstolsafgjorte sager

Princip og begrundelse: Advokatnævnet har ikke kompetence til at afgøre tvister, der allerede har været afgjort af domstolene. Har domstolen afgjort en tvist ved endelig dom, følger dette resultat af reglerne om dommes negative retskraft. Foreligger afgørelsen ved kendelse, påkendt i domstolssystemet, må tilsvarende principper finde anvendelse. Denne regel bæres ofte af reale grunde: Det er ved domstolene, at den mest indgående sagsbehandling foregår, og domstolene er dernæst kompetente til at afgøre en sag endeligt. At Advokatnævnet ej heller har den endelige kompetence til at behandle sager, der allerede verserer ved domstolene, er indirekte udtrykt i reglen i RPL § 361, se herom s. 824 f.

Domstolsfastsatte salærer: Advokatnævnet har heller ikke kompetence til at træffe afgørelse om salærer, der efter loven skal godkendes eller fastsættes af domstolene på grundlag af særlige regler. Som nærmere uddybet i afsnit 19.5.5 og 19.5.6 findes en sådan adgang i relation til KL § 239 (om salær til en beskikket rekonstruktør, kurator eller medhjælper i en gældssaneringssag), i RPL § 562 (om salærer i forbindelse med tvangsauktion) og i dødsboskiftelovens § 68, stk. 2 (om salæret til bobestyrer).

Responsumbegæringer: Derimod mister Advokatnævnet ikke sin kompetence, fordi advokaten gør brug af sin ret i medfør af advokatvedtægtens § 32, stk. 2, til at høre rådets opfattelse angående et beregnet salær, om hvis berettigelse der er tvist. Er der ikke indgivet klage vedrørende det pågældende salær, skal rådet afgive responsum herom. Rådet afgiver dog ikke responsum i en sag, hvorom der på tidspunktet for rådets behandling af responsumbegæringen verserer klagesag for Advokatnævnet, jf. vedtægtens § 32, stk. 3.

20.3.7. Gennemtvingelse

De afgørelser, som Advokatnævnet træffer i salærsager, kan ikke tvangsfuldbyrdes ved fogedretten. Det bemærkes, at fuldbyrdelsesreglen i forbrugerklagelovens § 34 ikke finder anvendelse på godkendte private tvistløsningsorganer, hvortil Advokatnævnet som »lovbestemt alternativt tvistløsningsorgan«, jf. lovens § 3, nr. 3, hører.

En kendelse, hvorved Advokatnævnet nedsætter advokatens salær, kan ikke indbringes for domstolene, men advokaten kan opnå en prøvelse af spørgsmålet ved domstolene ved at anlægge sag mod klienten efter almindelige regler, jf. *U 1998.684 H*. Se ligeledes *U 1998.871 H*, hvor advokaten (der mente sig berettiget til modregning) blev idømt en bøde for ikke at have opfyldt et tidligere pålæg fra Advokatnævnet om at afregne en sag over for klienten. Kravet kan ikke tages til inkasso, idet det må betragtes som reelt omtvistet, jf. bemærkningerne i afsnit 15.2.7.

Advokatens efterlevelsespligt: Som før nævnt kræver god advokatskik, at en advokat, der ikke har taget skridt til at indbringe en advokatnævnskendelse for domstolene, skal opfylde den. At advokaten har pligt til at indbringe en kredsbestyrelsesafgørelse truffet efter de dagældende regler for Advokatnævnet, er lagt til grund i Justitsministeriets bemærkninger i lovforslaget til § 147 a, se hertil FT 1981-82, tillæg A, sp. 3803, og fast antaget i nævnspraksis, se hertil allerede *Mogens Holm & Henrik Stakemann Spang-Hanssen*: God advokatskik – en håndbog (2002), s. 35. Som anført s. 650 finder det bl.a. udtryk gennem en konsekvent praksis fra Advokatnævnet om pålæg af bøder, hvis en advokat ikke har betalt en allerede pålagt bøde.

RPL § 146 c, stk. 2, giver dernæst Advokatnævnet hjemmel til at pålægge advokaten tvangsbøder for at fremtvinge opfyldelse af de almindelige advokatpligter, jf. henvisningen til bestemmelsens stk. 1. Bestemmelsen er bl.a. anvendt i *U 1998.871 H*, hvor advokaten havde forsømt at afregne et tilgodehavende over for klienten. *Lise Ravnkilde* beskriver i Advokaten 7/2019, s. 43, Advokatrådets praksis i forbindelse med bestræbelser på at inddrive pålagte bøder.

20.4. Disciplinærsager

20.4.1. Kompetence

Kompetencereglerne: Reglerne om disciplinærsager fremgår af RPL kap. 15 b, der angår behandlingen af klager mod advokater vedrørende tilsidesættelse af »pligter, der følger af denne lov eller af forskrifter fastsat i medfør af denne lov«. Også disciplinærsager behandles af Advokatnævnet.

Uden for Advokatnævnets kompetence falder klager over advokater, der virker i henhold til særskilte regelsæt, der indebærer en hertil hørende særlig tilsynskompetence. Det område, der herved undtages fra klagebehandling, er sammenfaldende med det område, der er undtaget i relation til salærklager. Se herom afsnit 20.5.

Private anliggender: En advokats forhold kan kun indbringes for Advokatnævnet, i det omfang forholdet angår advokatens virke som advokat. Dispositioner, som advokaten har foretaget uden for sin advokatvirksomhed, kan kun indbringes for nævnet, hvis der klages over, at advokaten i forretningsforhold eller andre forhold af økonomisk art har udvist en adfærd, der er uværdig for en advokat, jf. RPL § 126, stk. 4. Om afgrænsningen af denne bestemmelse henvises til afsnit 12.1.1.

20.4.2. Klagefrist

En adfærdsklage skal, jf. RPL § 147 b, stk. 2, være indgivet, inden et år efter at klageren er blevet bekendt med det forhold, som klagen vedrører. Nævnet kan dog behandle en klage, der er indgivet senere, når fristoverskridelsen findes rimeligt begrundet. I *Retten på Frederiksbergs dom af 24. juni 2013*, sag BS-Z-3195/2011, havde anklagemyndigheden inden for etårsfristen rettet henvendelse til Advokatrådet, som indbragte sagen for Advokatnævnet efter fristens udløb. Klagen blev anset for rettidig.

Advokater skal senest den 31. marts indgive klientkontoerklæring og tilsynserklæring til Advokatsamfundet. Hvis advokatens forseelse består i, at erklæringen ikke er indgivet (rettidigt), begynder fristen for Advokatrådets indbringelse af en sag for Advokatnævnet selvsagt først at løbe fra fristens udløb. Hvis forseelsen består i, at det af advokatens rettidigt indsendte erklæring fremgår, at advokaten

ikke har overholdt reglerne, begynder fristen at løbe fra indgivelsen af erklæringen, jf. *ANK af 31. januar 2022*, sagsnr. 2021-1076.

Fristen gælder ikke i en situation, hvor det påklagede forhold har karakter af en »fortsat forbrydelse«, se herved *U 1997.359 H*, hvor advokaten igennem flere år opretholdt en repræsentation, uanset at Advokatnævnet havde fastslået, at denne indebar en interessekonflikt.

Ved tilsidesættelse af konkrete handlepligter regnes fristen fra det tidspunkt, hvor pligten skulle være opfyldt, jf. (om meddelelse af prisoplysning) *Retten i Lyngbys dom af 27. februar 2020*, sag BS-48826/2018, som på dette punkt ændrede Advokatnævnets afgørelse, således at den bøde, som nævnet havde fastsat som en bøde i gentagelsestilfælde, blev fastsat som en tillægsbøde, jf. princippet i STRFL § 89. Advokatnævnet anser det som udgangspunkt ikke som undskyldeligt, at grunden til, at en klage først indgives efter udløbet af 1-årsfristen, er, at klageren har ønsket at vente og se, om den muligt pligtstridige adfærd fik nogen reel betydning. Se herved *Advokatnævnets brev af 22. december 2021*, sagsnr. 2021-3395 (hvor klagen angik advokatens sagsførelse i byretten, men hvor klage først blev indgivet, efter at klienten havde tabt ankesagen i landsretten).

20.4.3. Klageberettigelse

For at kunne rejse en adfærdsklage ved Advokatnævnet skal klageren have en retlig interesse i klagen. Som nævnt i afsnit 20.3.2 indebærer dette en bredere kreds af klageberettigede end i salærklager. Afgørende er, om den adfærd, der er tale om at påklage, har haft en *direkte* indflydelse på klagerens retsstilling, eller om adfærden indirekte har eller kunne have *påvirket* denne retsstilling, se fx *ANK af 2. september 2020*, sagsnr. 2019-3113, hvor nævnet realitetsbehandlede klagen, idet »[klagernes] forhold i tilstrækkelig grad er umiddelbart og direkte påvirket af den påklagede adfærd«.

En ikke ubetydelig del af de klager, der indgives til Advokatnævnet, vedrører interessekonflikter. Reglerne om interessekonflikter har til formål at beskytte advokatens aktuelle og tidligere klienter. Derfor vil Advokatnævnet almindeligvis afvise en klage over, at en advokat befinder eller har befundet sig i en interessekonflikt, som er indgivet af nogen, der ikke har eller har haft en klientrelation til advokaten, fx en modpart, der mener, at advokatens to klienter ikke har sammenfaldende interesser, eller en minoritet i et selskab eller en organisation, hvor flertallet i det besluttende organ er af den opfattelse, at der ikke er grundlag for en klage. I *ANK af 4. februar 2022*, sagsnr. 2021-536, realitetsbehandlede nævnet dog en klage fra en sælger af en virksomhed, hvis køber blev taget under konkursbe-

handling. Klagen blev indgivet over konkursboets kurator, der var blevet udpeget på grundlag af en indstilling herom i købers egenbegæring om konkurs, og som, samme dag som konkursdekretet var afsagt, gennemførte et salg af virksomheden, som muligt krænkede nogle rettigheder, der ifølge salgsaftalen tilkom klageren. Køberen var et selskab, der var nærtstående til den konkursramte sælger, som både før og efter konkursen og herunder også i forbindelse med salget (men efter det oplyste ikke i forbindelse med købet) var repræsenteret af en advokat fra samme advokatfirma som kurator.

At klageren har en personlig relation til den fysiske eller juriske person, der optræder som advokatens klient, etablerer ingen retlig interesse. Heller ikke det forhold, at en advokat bistår en klient, der muligt er forurettet ved en advokats adfærd, etablerer den nødvendige retlige interesse.

Se herved *Københavns Byrets dom af 27. april 2009*, sag BS 3863/2008 (hvor det dog blev lagt til grund, at fuldmagt var afgivet) og *Retten i Randers' dom af 28. september 2009*, sag BS 7-1094/2008 (hvor dette ikke var tilfældet). En advokat må således have en særskilt fuldmagt til at indgive klage på en klients vegne.

Den almene offentlige interesse i, at advokater handler i overensstemmelse med god advokatskik, varetages af Advokatrådet som led i dettes tilsynsfunktion, jf. afsnit 7, og kan derfor heller ikke begrunde en individuel klageadgang. Se fx *ANK af 12. februar 2001* (omtalt i *Mogens Holm & Henrik Stakemann Spang-Hanssen*: God advokatskik – en håndbog (2002), s. 41), der nægtede en arving til en person, der som klient var klageberettiget, klagestatus. Tilsvarende afviste Advokatnævnet ved *brev af 30. november 2017*, sagsnr. 2017-684, en klage fra et kommunalbestyrelsesmedlem i en sag, hvor kommunalbestyrelsen havde besluttet ikke at foretage videre vedrørende et spørgsmål om, hvorvidt kommunens advokat i en konkret sag havde befundet sig i en interessekonflikt.

Østre Landsrets dom af 29. januar 2016, sag B-3417-14, strækker kredsen af klageberettigede ganske vidt, idet den – modsat byretten, der havde ophævet Advokatnævnets kendelse – stadfæstede Advokatnævnets bøde, der var tildelt på grundlag af en klage indgivet af kurator i en ejendomskoncerns konkursbo over en advokats adfærd under nogle forhandlinger om køb af ejendomme af konkursboet. Advokaten havde her repræsenteret koncernaktionærens hustru, idet han samtidig var medlem af bestyrelsen for et selskab, der ligeledes – i konkurrence med koncernaktionærens hustru – ønskede at købe ejendommene. De relevante forhold var fuldt oplyst og accepteret af de implicerede.

Offentlige myndigheder: Offentlige myndigheder, der som led i deres almindelige varetagelse af ressortansvaret gør brug af advokater eller i øvrigt jævnligt kommer i kontakt med advokater, har formentlig en almindelig forpligtelse til at foretage anmeldelse til advokatmyndighederne, hvis de kommer ud for, at advokater groft tilsidesætter AER. En sådan pligt kan udledes af myndighedens pligt til at sikre ordentlige forhold inden for ressortområdet. Pligten er til gengæld kun relevant, i det omfang advokatens forhold på længere sigt må formodes at true denne orden. Ofte vil myndighederne henlede Advokatrådets opmærksomhed på forholdet. Det kan imidlertid også være relevant, at myndigheden selv indbringer klage direkte for Advokatnævnet. *ANK af 21. december 2021*, sagsnr. 2021-2167, fandt, at det forhold, at en kommune efter socialservicelovens § 72 skal stille vederlagsfri advokatbistand til rådighed for forældremyndighedens indehaver i en sag om tvangsfjernelse af dennes barn, ikke indebar, at kommunen havde den fornødne interesse i at klage over en advokat, som en borger havde antaget til at bistå sig i en sådan sag.

For så vidt angår det straffeprocessuelle ressortområde har Rigsadvokaten ved en meddelelse, senest revideret den 26. januar 2022, afsnit 3.2.1 pålagt politidirektørerne og statsadvokaterne at gøre indberetning til Rigsadvokaten, »[h]vis politikredsen modtager en anmeldelse mod en advokat, som ikke giver anledning til at sigte advokaten for et strafbart forhold, men som kan indebære en overtrædelse af de advokatetiske regler«, se hertil kritikken (af meddelelsens oprindelige 1973-udgave) hos *Bent Unmack Larsen* i Juristen 1974, s. 69 ff. Cirkulæret forudsætter, at mistanker om *strafbare* forhold »som hidtil« forelægges for vedkommende statsadvokat. Dette udelukker imidlertid ikke, at politiet vælger i stedet at indgive en adfærdsklage, se hertil *ANK af 30. oktober 2017*, sagsnr. 2017-530, omtalt afsnit 20.2.10.

20.4.4. Sagsbehandlingen

Umiddelbar afvisning: De hændelser, der kan give grundlag for en disciplinærklage, rækker langt videre end den ene (nemlig salæranmodningen), der kan begrunde en salærklage. For det første er antallet af de parter mv., der kan tænkes at have klagestatus i en sag om advokatens adfærd, langt større. For det andet er der langt flere situationer, der kan give anledning til en adfærdsklage, sammenholdt med den ene situation – afregningen – der kan give anledning til en salærklage. På grund af dette potentielt større antal klagesager har regelværket indbygget en mulighed for at afvise sager, der på forhånd må anses for grundlø-

se. Denne hjemmel, som findes i RPL § 147 b, stk. 3, jf. nævnsbekendtgørelsens § 17, stk. 2, anvendes som anført i afsnit 20.2.7 yderst sparsomt i praksis.

Kredsbestyrelsens indstilling: Den indstilling, som kredsbestyrelsen måtte udarbejde til brug for en adfærdsklage, betragtes som et dokument, der udveksles i forbindelse med en myndigheds sekretariatsopgaver for en anden myndighed. Sådanne dokumenter er i medfør af offentlighedslovens § 23, stk. 1, nr. 1 (om almindelig aktindsigt) og tilsvarende forvaltningslovens § 14, stk. 1, nr. 2 (partsindsigt) undtaget fra aktindsigt. Parternes interesse i at få indblik i indholdet af denne indstilling antages almindeligvis at være sikret ved, at de momenter i denne indstilling, der kan antages at være af betydning for nævnets afgørelse, vil være indeholdt i nævnets kendelse. Se i overensstemmelse hermed *U 1986.747/3 HKK*, der nægtede en advokat adgang til at få kredsbestyrelsens indstilling til Advokatnævnet i en klagesag mod ham udleveret, idet han ikke havde angivet, hvilke kendsgerninger han ønskede bevist ved fremlæggelse af indstillingen. Højesterets kæremålsudvalg bemærker i tillæg hertil, at advokaten ikke havde antageliggjort, at oplysninger af betydning ikke var indeholdt i nævnets kendelse.

Sagens oplysning: Ved fastlæggelsen af den sanktion, der pålægges en advokat under en adfærdsklage, har det betydning, om advokaten tidligere er blevet pålagt sanktioner for sin adfærd, se fx *U 2004.2934 H* og nærmere afsnit 20.4.6.

At Advokatnævnet i en klagesag som begrundelse for en sanktion henviser til en tidligere pålagt bøde, er ved Højesterets dom i *U 2004.982 H* ikke anset som et brud på nævnets tavshedspligt. En tilsvarende fastlæggelse af nævnets adgang til at anvende sin viden om de advokater, der har optrådt som parter i sager for nævnet, er antaget i *U 1961.355/3 H*, der frifandt Advokatsamfundet for erstatningspligt over for en advokat, efter at en nævnskendelse var blevet omtalt i pressen. Advokatnævnet offentliggør i et vist omfang fældende kendelser mod advokater, se nærmere i afsnit 20.4.7.

Den tid, der går, fra en klage indgives, og til Advokatnævnet afsiger sin kendelse, har periodevis været ganske betydelig. Advokatnævnets formand, højesteretsdommer Jon Stokholm, adresserede dette forhold i sit forord til nævnets årsberetning for 2011, og der blev stillet spørgsmål herom til justitsministeren, jf. Retsudvalgets spørgsmål 254, alm. del 2012-13. Efter sin forretningsorden, jf. dennes § 11, har Advokatnævnet som målsætning, at den gennemsnitlige sagsbehandlingstid ikke overstiger 6 måneder, regnet fra nævnets modtagelse af en klage, til nævnets afgørelse foreligger.

I perioder med en lang behandlingstid har indklagede advokater påberåbt sig forholdet som grundlag for en lempet sanktion. Dette blev ikke tillagt betydning, i *U 2006.1396 H*, hvor nævnets sagsbehandlingstid havde været på godt 17 måneder. *U 2016.1221 H* repræsenterer formentlig et grænsetilfælde. Af Højesterets præmisser fremgår:

> »Den samlede sagsbehandlingstid ved Advokatnævnet var på ca. 22 måneder fra klagens modtagelse den 30. august 2010 til afsigelsen af kendelsen den 3. juli 2012. Sagen var ikke ukompliceret, og parterne havde forskellig opfattelse af sagens faktum. Efter partshøringen, der blev afsluttet i oktober 2010, gennemførte nævnets sekretariat en juridisk sagsbehandling og udarbejdede en indstilling til nævnet, som derefter behandlede sagen mundtligt og afsagde kendelse. Højesteret lægger til grund, at der har været en ikke ubetydelig periode uden aktivitet, der bl.a. skyldtes en midlertidig ophobning i nævnet af verserende sager som følge af personalemangel og reorganisering af arbejdet i nævnets sekretariat. Efter en samlet bedømmelse og i betragtning af de hensyn, der begrunder reglerne om god advokatskik og sanktion ved tilsidesættelse, finder Højesteret ikke tilstrækkeligt grundlag for at nedsætte bøden som følge af den meget lange sagsbehandlingstid, jf. princippet i straffelovens § 82, nr. 13. Højesteret finder endvidere, at den samlede sagsbehandlingstid ved Advokatnævnet og domstolene ikke indebærer en krænkelse af artikel 6, stk. 1, i Den Europæiske Menneskerettighedskonvention.«

I *U 2019.996 V* blev bøden fastsat (til 50.000 kr.) under hensyn til den lange sagsbehandlingstid (godt 4 år i perioden 2010-2014), der til dels skyldtes nævnets forhold.

Frakendelsessager: Skønnes det, at en sag, der er indbragt for Advokatnævnet, kan medføre frakendelse af retten til at drive advokatvirksomhed, eller at den, som sagen vedrører, vil blive pålagt en betinget frakendelse af retten til at drive advokatvirksomhed, kan nævnet beslutte at forelægge sagen for Advokatrådet til afgørelse af, om Advokatrådet vil indtræde i sagen, jf. advokatnævnsbekendtgørelsens § 16, stk. 5 og 6. Nævnet kan i sådanne sager bestemme, at retten til at udøve advokatvirksomhed frakendes advokaten midlertidigt, indtil sagen er endeligt afgjort, jf. § 147 c, stk. 5 og 6. En sådan afgørelse kan forlanges indbragt for retten, hvilket, jf. RPL § 147 g, i givet fald ved justitsministerens foranstaltning. Se som eksempel på anvendelse af bestemmelsen *ANK af 26. januar 2022*, sagsnr. 2021-3673, om en advokat, som Advokatrådet havde indbragt for nævnet på grund af manglende indsendelse af klientkonto- og tilsynserklæringer og manglende teg-

ning af ansvarsforsikring og garantistillelse, og som i 2021 var pålagt bøder på tilsammen 540.000 kr.

I 1999 indførte nævnet og sekretariatet en orienteringsordning, hvorefter Advokatrådet får mulighed for at indtræde i en verserende klagesag med påstand om frakendelse. Se hertil *Lars Økjær Jørgensen* i Advokaten 5/1999, s. 90 f. Ved lov nr. 1540 af 18. december 2018 blev der som RPL § 143 a, stk. 2, nr. 4, indsat en udtrykkelig hjemmel til, at Advokatnævnet kan videregive oplysninger til Advokatrådet, hvis nævnet vurderer, at oplysningerne er relevante for rådets tilsyn. Om sagsbehandlingen af frakendelsessager, se i øvrigt *Camilla Simonsen* i Advokaten 10/2017, s. 38 ff.

Det er altid Advokatrådet, der optræder som klager i frakendelsessager. Kendelser, hvorved en advokat frakendes eller betinget eller midlertidigt frakendes retten til at drive advokatvirksomhed, offentliggøres med navns nævnelse, jf. RPL § 147 c, stk. 11, uanset om advokaten straks indbringer kendelsen for domstolene.

20.4.5. Domstolsprøvelse

Almindelige regler: Ønsker en advokat eller et advokatfirma en fældende nævnsafgørelse, jf. afsnit 20.1.4, prøvet ved domstolene, skal han som udgangspunkt anlægge sag mod nævnet. Indbringelsen skal ske, inden 4 uger efter at afgørelsen er meddelt den pågældende, jf. § 147 d, stk. 2.

Når nævnet har truffet en fældende afgørelse, er den part, der har optrådt som klager, ude af billedet, jf. *U 2015.1202 VLK*, der nægtede en klager aktindsigt i dokumenterne i den sag, som advokaten efter at være blevet pålagt en bøde af Advokatnævnet havde indbragt for retten. I praksis snder nævnets sekretariat som udgangspunkt klageren kopi af den afsagte dom. Klageren fik i *U 2020.2005 ØLK* ret til i medfør af RPL § 252 at indtræde som biintervenient til støtte for Advokatnævnet. Sagen anlægges ved den ret, i hvis kreds advokaten eller advokatselskabet har kontor, jf. § 147 d, stk. 3, og behandles i den borgerlige retsplejes former.

Sager om krav, der har en økonomisk værdi på ikke over 50.000 kr., behandles som udgangspunkt efter retsplejelovens regler om småsagsprocessen, jf. RPL kap. 39. Dette udgangspunkt kan dog fraviges, fx hvis sagen har særlig betydning for en part ud over påstanden, jf. RPL § 402, stk. 1, nr. 2. Med denne begrundelse fandt *U 2010.963/1 VLK*, at byretten med rette havde bestemt, at en sag om en kendelse, der, hvis den blev stadfæstet, ville indebære offentliggørelse med

navn, burde henvises til behandling efter retsplejelovens almindelige regler. Det kunne ikke medføre et andet resultat, at den involverede advokat ønskede sagen behandlet som en småsag. I *U 2014.1855 VLK* traf landsretten den principielle afgørelse, at en »disciplinærsag i forbindelse med tilsidesættelse af god advokatskik ud fra en generel betragtning vil have særlig betydning for den pågældende advokat«, og stadfæstede byrettens kendelse, hvorefter sagen ikke skulle behandles efter reglerne om småsagsprocessen. Hverken det forhold. at advokaten ved den indbragte kendelse alene var tildelt en irettesættelse, eller at advokaten ønskede sagen behandlet som en småsag, kunne medføre et andet resultat.

Anke af domme i sager om disciplinærbøder er omfattet af ankebegrænsningsreglen i RPL § 368, stk. 1, 2. pkt., jf. *U 2010.423 H*. En byretsdom, hvorved den pålagte bøde ikke overstiger p.t. 20.000 kr., kan således kun ankes med tilladelse fra Procesbevillingsnævnet, jf. *U 2015.735 Ø* (som alene vedrører det intertemporalprocesretlige spørgsmål om virkningstidspunktet for den forhøjelse af beløbsgrænsen fra 10.000 kr. til 20.000 kr., som skete ved lov nr. 737 af 25. juni 2014, der trådte i kraft den 1. juli 2014).

Den adgang til at indbringe en fældende nævnsafgørelse for domstolene, som står åben for den indklagede advokat, har ikke noget modstykke, der tillader en klager at indbringe en frifindende afgørelse.

Klageren vil derimod gennem søgsmål mod Advokatnævnet kunne få dom for, om det var med rette, at nævnet afviste at realitetsbehandle hans klage, jf. *U 2014.3309 H*.

Skønsprøvelsen: Det fremgår af forarbejderne til RPL § 147 d, stk. 1, jf. FT 1981-82, tillæg A, sp. 3806, at domstolene kan foretage en udtømmende prøvelse »såvel med hensyn til, hvorvidt en advokat har tilsidesat en pligt, herunder handlet i strid med god advokatskik, som med hensyn til valget og udmålingen af selve sanktionen«. Retten er derfor beføjet til også at påkende anbringender og beviser, som nævnet ikke har forholdt sig til i relation til de enkelte klagepunkter, jf. *U 2007.2238 H*. Mere tvivlsomt er det derimod, om retten kan tage stilling til klagepunkter, som nævnet ikke har taget stilling til. Ved *U 2009.1 SH* afviste Sø- og Handelsretten denne mulighed.

Resultatet af denne prøvelse vil være, at afgørelsen enten tilsidesættes eller opretholdes. Domstolene vil ikke nødvendigvis tilsidesætte Advokatnævnets afgørelse, fordi der kan rejses en vis tvivl om nævnets vurdering, men vil særskilt vurdere, om der er fornødent grundlag for at tilsidesætte nævnets afgørelse, jf. i det hele *U 2018.1160 H*.

Frikendes advokaten, vil klageren derimod ikke kunne rejse sag ved domstolene efter disse regler.

En advokat, der ved Advokatnævnets kendelse har fået frakendt retten til at udøve advokatvirksomhed, kan anmode Justitsministeriet om at indbringe nævnets frakendelse for domstolene. Denne fremgangsmåde genfindes i en række andre love, der fastlægger de retlige rammer for en autorisationsordning. En indbringelse har som hovedregel opsættende virkning, jf. RPL § 147 e, stk. 3, jf. afsnit 20.1.4.

Særskilt påklage: Selve det forhold, at en kendelse med angivelse af advokatens navn offentliggøres (og som advokaten i praksis formentlig vil opleve som en særskilt sanktion), kan ikke indbringes for domstolene, jf. RPL § 147 d, stk. 1, modsætningsvis. En advokat, der finder sig krænket ved en stedfunden offentliggørelse, kan dog anlægge sag efter almindelige regler. For at kunne rejse selvstændigt krav i den anledning måtte det kræves, at nævnet havde gjort sig skyldig i et brud på tavshedspligt, krænkelse af privatlivets fred eller overtrædelse af databeskyttelseslovgivningen. Se hertil afsnit 20.4.7.

Strafferetlig frakendelse: Foruden de sager, der rejses ved Advokatnævnet, kan retten til at udøve advokatvirksomhed efter reglerne i STRFL § 79 frakendes under en straffesag, hvis forholdet begrunder en nærliggende fare for misbrug af stillingen eller gør den pågældende uværdig til den agtelse og tillid, der må kræves til udøvelse af advokatvirksomhed, se hertil RPL § 138. Se hertil afsnit 5.3.3 og om strafudmåling afsnit 22.1.4.

Opsættende virkning: RPL § 147 d, stk. 2, 2. pkt., bestemmer, at sagsanlæg har opsættende virkning, for så vidt angår afgørelser, der er truffet i medfør af § 147 c, stk. 1, dvs. afgørelser, hvorved advokaten tildeles en advarsel eller irettesættelse eller pålægges bødestraf.

Derimod skal afgørelser om anvendelse af tvangsbøder efterleves umiddelbart, selv om spørgsmålet indbringes for domstolene, se herved § 147 d, stk. 2, der ikke henviser til § 146 c, stk. 2.

Indbringelsen for retten har opsættende virkning for så vidt angår pligten til at efterkomme afgørelsen, dvs. betale den pålagte bøde, men (selvsagt) ikke for så vidt angår pligten til at bringe en fastslået overtrædelse af god advokatskik til

ophør, i det omfang dette er relevant, fx ved at udtræde af en repræsentation, der er udtryk for en interessekonflikt, jf. *U 2010.2069 Ø*.

Se også *Retten i Næstveds dom af 14. juni 2018*, sag BS 15-59/2017, hvor retten stadfæstede, at Advokatnævnet havde pålagt en advokat, der berigtigede en ejendomshandel, en bøde for fortsat at tilbageholde den deponerede del af købesummen, efter at Advokatnævnet havde fundet tilbageholdelsen i strid med god advokatskik, uanset at advokaten havde indbragt denne kendelse for domstolene. Indbringelsen har heller ikke opsættende virkning for så vidt angår spørgsmålet om offentliggørelse af kendelsen, jf. hertil *U 2007.2238 H*. Advokatnævnet offentliggør som udgangspunkt kendelser om bøde på 40.000 kr. eller derover, uanset at kendelsen er indbragt for retten.

Frakendelsessager: Retsstillingen er anderledes for så vidt angår nævnsafgørelser, hvorved advokaten helt eller delvis frakendes retten til at drive advokatvirksomhed, jf. RPL § 147 c, stk. 8 og 9. Sådanne afgørelser kan ikke eksekveres umiddelbart. I medfør af RPL § 147 e har advokaten ret til at forlange en sådan afgørelse indbragt for domstolene, der kan stadfæste, ophæve eller ændre afgørelsen. Begæring om sagsanlæg skal fremsættes over for justitsministeren, inden 4 uger efter at afgørelsen er meddelt den pågældende. Justitsministeren anlægger herefter sag mod advokaten i den borgerlige retsplejes former.

Retten tager på et forberedende retsmøde stilling til, om advokatens begæring om sagsanlæg skal have opsættende virkning, jf. § 147 e, stk. 3. Ifølge motiverne, jf. L 18 FT 2018-19, 1. samling, s. 43, skal mødet afholdes inden 4 uger efter sagens indbringelse. Det forudsættes, at retten oftere end efter de tidligere regler vil bestemme, at indbringelsen af sagen ikke tillægges opsættende virkning, »fx hvis der vurderes at være en overhængende risiko for, at advokaten under sagens behandling ved domstolene fortsat vil begå handlinger, der er i strid med god advokatskik«.

Se (fra før indsættelsen af RPL § 147 e) *U 2001.1043 H*, hvor advokaten efter den seneste dom, der var afsagt over ham, havde tilkendegivet, at han fortsat ikke agtede at overholde klientkontoreglerne. Den pågældende advokat var ved en række tidligere domme – se således *U 1993.465/1 H* (bøde 2.000 kr.), *U 1995.288/1 H* (bøde 10.000 kr.), *Østre Landsrets dom af 7. november 1996* (bøde 5.000 kr.), *U 1998.871 H* (bøde 15.000 kr.), *U 1998.1110/1 H* (bøde 3.000 kr.) og *U 2000.307 H* (bøde 15.000 kr.) – fundet skyldig i såvel grov som oftere gentagen overtrædelse af sine pligter som advokat. Efter Højesterets dom i 1999 (*U 2000.307 H*) havde advokaten tilmed som nævnt tilkendegivet, at han fortsat ikke agtede at overholde klientkontoreglerne. På dette grundlag tog Højesteret i modsætning til landsretten Justitsministeriets

påstand om ikke at tillægge indbringelsen af sagen for domstolene opsættende virkning til følge.

En dom, hvorved Advokatnævnets afgørelse om frakendelse stadfæstes helt eller delvis, skal indeholde bestemmelse om, hvorvidt anke skal have opsættende virkning.

Nova eller hjemvisning? Når en nævnsafgørelse, der påtaler ét forhold, men undlader at påtale et andet, indbringes for domstolene i sin helhed, vil der kunne opstå en situation, hvor retten står over for at skulle tage stilling til et forhold, som nævnet ikke tidligere har taget stilling til, fx fordi det har afvist et enkelt klagepunkt, som efter sin beskaffenhed ikke kan påkendes af nævnet, jf advokatnævnsbekendtgørelsens § 17, stk. 2, 2. pkt. I disse tilfælde vil der opstå det spørgsmål, om retten kan tage stilling til et spørgsmål, som nævnet ikke tidligere har påkendt, eller om sagen skal hjemvises, jf. princippet i *U 2009.1 SH*.

Dette prøvelsesspørgsmål er velkendt i forvaltningsretten. Svaret beror på, hvor indgående en domstolsprøvelse der praktiseres inden for det pågældende område. Som nævnt i afsnit 3.3.5 foretager domstolene en intens prøvelse af afgørelser fra Advokatnævnet. Det er derfor i god harmoni hermed, at domstolene i de nævnte tilfælde foretager en *førsteinstansprøvelse* af spørgsmålet, selv om de dermed vil forholde sig til spørgsmål, som nævnet ikke har taget stilling til. En sådan prøvelse vil domstolene også kunne foretage, når spørgsmålet om tilsidesættelse af god advokatskik indgår som et anbringende til støtte for en påstand af anden art, fx krav om erstatning, udlevering af dokumenter eller vederlagsjustering.

Se tilsvarende *U 1988.699 H*, hvor parterne var enige om, at Advokatnævnet kun havde vurderet, om advokatens forhold var omfattet af RPL § 126, stk. 1, hvorimod der ikke ved kendelsen var truffet afgørelse vedrørende forholdets eventuelle henførelse under bestemmelsens stk. 3 (nu stk. 4). Højesteret fandt imidlertid ikke, »at domstolene af den grund er afskåret fra at tage stilling til en påstand om, at den påklagede adfærd i givet fald skal henføres under stk. 3 (nu stk. 4) som en tilsidesættelse af det heri opstillede værdighedskrav, da klagen og den procedure, der er gengivet i kendelsen, også angik denne bestemmelse«.

20.4.6. Sanktionsfastsættelse

Oversigt: De sanktioner, som Advokatnævnet kan pålægge en advokat i en disciplinærsag, fremgår af RPL § 147 c, stk. 1: Nævnet kan tildele advokaten eller ad-

vokatselskabet en *irettesættelse* eller pålægge vedkommende eller selskabet en *bøde* på indtil 300.000 kr. Ved tilsidesættelser af særlig grov karakter kan bøden gå op til 600.000 kr. Ligeledes fremgår det af bestemmelsens stk. 2, 1. pkt., at Advokatnævnet under anvendelse af tvangsbøder kan pålægge advokaten eller et advokatselskab at opfylde de pligter, der følger af retsplejeloven eller af forskrifter fastsat i medfør af loven.

Sanktioner: Tager nævnet klagen til følge, står valget imellem at tildele advokaten en advarsel eller irettesættelse eller at pålægge vedkommende en bøde på indtil 300.000/600.000 kr.

Bøde: Den alvorligste sanktion, Advokatnævnet kan ikende, er en bøde. Maksimum for den bøde, som Advokatnævnet kan pålægge, er som udgangspunkt 300.000 kr. Ved lov nr. 1540 af 18. december 2018 blev der indført mulighed for, at bøden i tilfælde en overtrædelse af advokatpligterne »af særlig grov karakter« kan stige til 600.000 kr. Det blev ved lovens gennemførelse, jf. FT 2018-19, 1. samling L 18, s, 41 f., forudsat, at den faktiske udmåling ikke påvirkes af forhøjelsen af bøderammen, og at heller ikke frakendelsespraksis skal berøres. Det er altså ikke tanken, at en forhøjet bøde skal træde i stedet for en frakendelse.

Den normalbøde, som Advokatnævnet benytter, udgjorde for overtrædelser begået indtil 1. august 2007 5.000 kr. For overtrædelser begået efter denne dato udgør normalbøden 10.000 kr. Det aktuelle bødeniveau, der er gældende for afgørelser truffet af Advokatnævnet fra 15. februar 2015, fremgår af de retningslinjer, som Advokatnævnet har vedtaget på sit møde den 27. november 2014, jf. omtalen i Advokaten 1/2015, s. 40. Hvis Advokatnævnet bedømmer en tilsidesættelse af god advokatskik som grov, fastsættes bøden til som udgangspunkt 20.000 kr., men efter en konkret vurdering eventuelt til et højere beløb. Domstolene har tiltrådt denne sanktionspraksis, jf. *U 2018.1160 H*.

Visse overtrædelser angriber interesser, der er så væsentlige, at overtrædelsen efter sin art bedømmes som en grov tilsidesættelse af god advokatskik, hvorfor en førstegangsovertrædelse som udgangspunkt vil udløse en bøde på 20.000 kr. Dette gælder for manglende afgivelse af klientkontoerklæring, hvor Advokatnævnet i de senere år har anvendt dette faste ordvalg: »Gennemførelse af de foranstaltninger, som er fastsat i klientkontoreglerne til kontrol af, om advokater overholder reglerne, er af afgørende betydning for, at advokaterne kan bevare deres særlige rettigheder med hensyn til at opbevare klientmidler.«

Se fra retspraksis fx *U 1988.868/1 H* (bøde på 8.000 kr.) og om et groft tilfælde *U 2000.307 H* (bøde på 15.000 kr. for at have forledt klient til at underskrive erklæring om, at klientkontoreglerne ikke skulle være gældende). Se også *ANK af 28. november 2003*, Advokaten 2/2004, Kendelser, s. 3 f., hvor der i fire af de seks rejste sager var nedlagt påstand om en tidsbegrænset og tidsubegrænset frakendelse af bestalling. I en sag, hvor advokaten gav møde for nævnet og forklarede om sit nuværende virke som ansat advokat, blev sanktionen dog kun udmålt til en bøde på 10.000 kr. I en anden sag, hvor advokaten fremskaffede de manglende erklæringer, blev bøden udmålt til 20.000 kr. Den største bøde, der til dato er pålagt, udgør 200.000 kr., se herved *ANK af 23. august 2019*, sagsnr. 2019-594, om en advokats afgivelse af konkrete oplysninger til retten til brug for fastsættelse af sagsomkostninger, hvis rigtighed advokaten trods Advokatnævnets opfordring ikke havde godtgjort. Det følger af *U 2004.982 H*, at Advokatnævnet ikke tilsidesætter sin tavshedspligt ved som begrundelse for en sanktion at henvise til en tidligere udmålt bøde. Se i øvrigt om Advokatnævnets praksis *Mette Green van de Ven* i Advokaten 2/2021, s. 54 ff.

Såvel Advokatnævnet som domstolene anser »overholdelse af reglerne om ansvarsforsikring og garanti [som] grundlæggende forudsætninger for at drive advokatvirksomhed på forsvarlig vis og […] af afgørende betydning for en advokats klients muligheder for at undgå økonomiske tab ved advokatens eventuelle fejl og forsømmelser«, jf. *U 2021.1536 Ø*, der på denne baggrund stadfæstede, at en advokat var frakendt retten til at udøve advokatvirksomhed indtil videre, idet han gennem ca. 8½ år ikke havde tegnet forsikring og stillet garanti.

Advokatnævnet anvender som udgangspunkt absolut kumulation, hvorved normalbøden for en overtrædelse ganges med antallet af samtidigt konstaterede tilsidesættelser af god advokatskik.

Dette er tiltrådt i domstolenes praksis, se fx *Retten i Randers' dom af 26. november 2019*, sag BS-12856/2019 (hvor retten, uanset at den fandt, at »der er tale om to mindre alvorlige forseelser, som begge er sket i samme inkassoskrivelse«, ikke fandt grundlag for at ændre, at Advokatnævnet havde fastsat bøden til 20.000 kr.) og *Vestre Landsrets dom af 17. september 2019*, sag BS-48985/2019, som ligesom byretten stadfæstede, at Advokatnævnet havde fastsat bøden for 3 førstegangsovertrædelser til samtidig påkendelse til 30.000 kr.).

Har advokaten begået flere overtrædelser, som ikke behandles samlet, anvendes princippet om tillægsstraf i STRFL § 89, se fx *ANK af 26. juni 2015*, omtalt i *Retten i Lyngbys dom af 21. december 2016*, sag BS 154-1098/2015, hvoraf fremgår, at nævnet af egen drift havde genoptaget en afgjort sag, idet nævnet var blevet opmærksom på, at en tidligere kendelse var afsagt, uden at nævnet havde anvendt

princippet i STRFL § 89. Nævnet genoptog ligeledes en tidligere afgjort sag ved *ANK af 13. november 2020*, sagsnr. 2019-3430, denne gang på anmodning fra den indklagede advokat, der efter afsigelsen af kendelse ønskede at fremkomme med oplysninger, som førte til, at nævnet ophævede den afsagte kendelse.

Gentagelsesvirkning: Advokatnævnet har i en årrække i overensstemmelse med principperne herom i (nu) STRFL §§ 81, nr. 1, og 84 tillagt tidligere afgørelser gentagelsesvirkning. Med virkning fra den 15. februar 2015 skærpede Advokatnævnet sin praksis således, at udgangspunktet for beregning af den frist (på 5 år), inden for hvilken en ny overtrædelse skal være begået, for at en tidligere afgørelse tillægges gentagelsesvirkning, er datoen for den tidligere afgørelse (og ikke – som tidligere – den dato, hvor den tidligere overtrædelse var begået). Domstolene har tiltrådt, at Advokatnævnet anvender princippet om gentagelsesvirkning, jf. *U 2018.1160 H*.

Kriteriet i straffelovens § 81, nr. 1, for anvendelse af forhøjet straf i gentagelsestilfælde er, at gerningsmanden tidligere er »straffet af betydning for sagen«. Ordet »straffet« omfatter også en irettesættelse, jf. *ANK af 3. februar 2022*, sagsnr. 2021-1512. I *U 2018.3689 V* fandt landsretten ikke grundlag for at nedsætte en bøde på 20.000 kr. for en andengangsforseelse, der vedrørte klientkontoreglerne, uanset at den tidligere afgørelse vedrørte ikke ligeartede forhold.

Ud fra et retssikkerhedsmæssigt perspektiv er det tankevækkende, at indordningen af de meget forskelligartede »delikter« med flere og af hinanden uafhængige beskyttelsesinteresser, under den samme generalklausul giver princippet om gentagelsesvirkning en betydeligt større slagkraft, end det har inden for strafferetten. Forklaringen herpå kan ligge i det forhold, at gentagelsesvirkningen i sidste ende har betydning for bedømmelsen af, om advokatens sanktionshistorik giver grund til at antage, at han ikke vil drive advokatvirksomhed på forsvarlig måde.

Se om ændringerne i Advokatnævnets sanktionspraksis pr. 15. februar 2015 *Jon Stokholm, Elisabeth Mejnertz & Jørgen Lougart* i Advokaten 1/2015, s. 40.

Principperne om gentagelsesvirkning og tillægsstraf er fastsat bl.a. ud fra det hensyn, at tiltalte ikke selv ved sit valg om at anke en fældende dom eller ej skal kunne påvirke, om en senere straf skal fastsættes som en tillægsstraf, jf. STRFL § 89, eller efter princippet om gentagelsesvirkning, idet også anklagemyndigheden gennem sit valg vil kunne bringe en afgørelse på det udmålingsmæssigt rette spor. En sådan mulighed består ikke, når det gælder advokatnævnskendelser. At anvende principperne om tillægsstraf, jf. STRFL § 89, og forhøjet straf i gen-

tagelsestilfælde, jf. STRFL §§ 81, nr. 1, og 84, giver derfor anledning til særlige problemstillinger, jf. fremstillingen heraf hos *Jakob S. Arrevad*: God advokatskik – Domssamling (2019), s. 68 ff.

> Se som et slående eksempel på denne mulighed for »sanktionsarbitrage« *ANK af 29. september 2021*, sagsnr. 2020-3204, hvor Advokatnævnet ved sanktionsfastsættelsen måtte bortse fra seks (!) tidligere fældende kendelser, idet advokaten havde indbragt samtlige for domstolene. Det siger sig selv, at Advokatnævnet ved sin sanktionsfastsættelse ikke kan tillægge sager, som ikke er endeligt afgjort, betydning for spørgsmålet om gentagelsesvirkning, men det forekommer i et retshåndhævelsesperspektiv uhensigtsmæssigt, at en advokat ved at indbringe fældende nævnskendelser for domstolene – således som det sker i et ikke helt ubetydeligt omfang – skal kunne bringe sig uden for gentagelsesvirkningen. Det kunne derfor være hensigtsmæssigt, om der blev skabt hjemmel til, at Advokatrådet i tilfælde hvor domstolene måtte stadfæste en indbragt advokatnævnskendelse (for så vidt angår spørgsmålet om overtrædelse af god advokatskik), kunne begære Advokatnævnets senest afgjorte sag genoptaget med henblik på, at den pålagte sanktion forhøjes i overensstemmelse med princippet om gentagelsesvirkning.

En disciplinærbøde er ikke en straf for et strafbart forhold, jf. *U 2010.423 H*, men en civilretlig sanktion. Bøderne tilfalder statskassen. Se *Sten Bønsing* i Juristen 2000, s. 261 ff., der på baggrund af dommen i *U 2000.307 H* påpeger, at Advokatnævnet bør respektere den beskyttelse mod selvinkriminering, der følger af EMRK art. 6, samt *Lars Økjær Jørgensen* i Advokaten 1/2000, s. 4. Se også *Trine Baumbach:* Det strafferetlige legalitetsprincip – hjemmel og fortolkning (2008), s. 235 f., med henvisning til anden praksis fra EMD, og bemærkningerne s. 644 om *EMD's dom af 22. december 2020* i sag 68273/14 og 68271/14, Gestur Jónsson og Ragnar Halldór Hall mod Island.

Tvangsinddrivelse: Bøder, der er pålagt af Advokatnævnet i medfør af RPL § 147 c, stk. 1, inddrives efter reglerne i gældsinddrivelsesloven ved restanceinddrivelsesmyndighedens foranstaltning gennem modregning, lønindeholdelse og udpantning, jf. lovens §§ 7-12 g. Restanceinddrivelsesmyndigheden kan efter lovens § 3, stk. 4-6, hos andre offentlige myndigheder, hos pengeinstitutter og VP Securities A/S, fra registre, der føres af offentlige myndigheder, og fra indkomstregisteret indhente de oplysninger, der er nødvendige for at varetage inddrivelsen. Loven giver derimod ikke hjemmel for at fastslå strafferetlige sanktioner. Hvis en bøde fx skal kunne forvandles til en frihedsstraf, må der være hjemmel hertil i den retsafgørelse, hvormed bøden idømmes.

Fratagelse: De nævnte retsmidler peger tilbage mod allerede begåede handlinger. Nævnet kan endvidere, hvis det skønnes fornødent, *fratage* advokaten en sag og lade en anden advokat, der er godkendt af klienten, færdiggøre den, jf. RPL § 147 c, stk. 2, 2. pkt.

Frakendelse: Har en advokat gjort sig skyldig i grov eller oftere gentagen overtrædelse af sine pligter som advokat, og de udviste forhold giver grund til at antage, at den pågældende ikke for fremtiden vil udøve advokatvirksomhed på forsvarlig måde, kan Advokatnævnet *frakende* advokaten retten til at udføre sager eller forretninger af nærmere angiven karakter eller retten til at udøve advokatvirksomhed. Denne hjemmel bruges bl.a. i tilfælde, hvor advokaten vedholdende har forsømt sine pligter til at medvirke til gennemførelse af revisorundersøgelser, indsende klientkontoerklæringer, tegne lovpligtig forsikring og ved i længere perioder ikke at have betalt bidrag til Advokatsamfundet. Praksis herom for perioden 2015-2017 omtales af *Camilla Simonsen* i Advokaten 10/2017, s. 38 ff.

Undladt sanktion: Angivelsen af retsmidler er udtømmende. Efter en umiddelbar sproglig læsning af bestemmelsen skulle man derfor tro, at nævnet var tvunget til at fastsætte en sanktion i enhver sag, hvor det er fastslået, at den indklagede advokat har tilsidesat god advokatskik. I sager, der giver anledning til berettiget tvivl, navnlig fordi sagen angår hidtil uprøvede spørgsmål, undlader Advokatnævnet og domstolene undertiden at pålægge sanktion.

Se fx *U 1998.1105/2 H*, *ØLD af 13. december 2013*, sag B-360-12 (den såkaldte jobskiftedom) omtalt afsnit 10.1.6, *U 2016.1436 H* og *Grønlands Landsrets dom af 7. juli 2016*, sag C 263/15, om grænsespørgsmål vedrørende forståelsen af reglerne om interessekonflikter og bemærkningerne herom i afsnit 10.3.3. Se også *U 2016.1795 Ø* om en advokat, der uden underretning til modparten havde rettet henvendelse til en ansat hos denne, som ikke var varslet vidneindkaldt, jf. (dagældende) AER pkt. 18.3, hvilket landsretten – som på linje med Advokatnævnet og byretten fandt, at advokaten herved havde handlet i strid med god advokatskik – betegnede som et i praksis hidtil uafklaret spørgsmål (dommen afstedkom den justering af AER, som nu fremgår af art. 50, stk. 3). Denne holdning til sanktionsfastsættelsen falder i god tråd med STRFL § 82, nr. 4, der giver mulighed for strafnedsættelse (og i medfør af § 83 strafbortfald), når »gerningsmanden har handlet i undskyldelig uvidenhed om eller undskyldelig misforståelse af retsregler, der forbyder eller påbyder handlingens foretagelse«. Højesteret citerer ikke denne bestemmelse, men dommen afklarer en tvivl, der tidligere har bestået om nævnets muligheder for ikke at ikende

sanktion, se hertil *Mogens Holm & Henrik Stakemann Spang-Hanssen*: God advokatskik – en håndbog (2002), s. 45.

Tvangsbøder: For at Advokatnævnet kan gøre brug af tvangsbøder, skal der foreligge en formodning om, at advokaten ikke vil efterkomme en kendelse. Se hertil *U 1998.871 H*, hvor nævnet pålagde advokaten en bøde på 15.000 kr. samt ugentlige tvangsbøder, indtil advokaten havde overholdt en kendelse, der pålagde ham at afregne et beløb på 30.000 kr. (som advokaten påstod var dækket af et modkrav), hvilket landsretten stadfæstede. For Højesteret erklærede advokaten, at beløbet var deponeret hos klagerens advokat, og at det kunne udbetales uden at afvente det endelige udfald i retssagen om beløbet. Højesteret lod herefter bestemmelsen om tvangsbøder udgå.

Frakendelse: Har en advokat gjort sig skyldig i grov eller oftere gentagen overtrædelse af sine pligter som advokat, og de udviste forhold giver grund til at antage, at den pågældende ikke for fremtiden vil udøve advokatvirksomhed på forsvarlig måde, kan Advokatnævnet frakende advokaten retten til at udføre sager eller forretninger af nærmere angiven karakter eller retten til at udøve advokatvirksomhed, jf. § 147 c, stk. 3. Bestemmelsen indeholder to hovedbetingelser for at kunne skride til frakendelse. For det første skal der foreligge en »grov« (dvs. et *kvalitativt* krav) *eller* »oftere gentagen« (*kvantitativt*) overtrædelse af advokatpligterne. For det andet skal pligtforsømmelsen have en karakter, som giver grund til at antage, at der også fremover vil indtræde sådanne forsømmelser.

Frakendelsen kan ske i et tidsrum fra 6 måneder til 5 år eller indtil videre. Bestemmelsen henviser til § 142, der foreskriver, at reglerne om betroede midler i disse tilfælde gælder, indtil Advokatrådet bestemmer, at de skal ophøre hermed, dog højst i 6 måneder fra udelukkelsen eller ophøret.

At frakende en advokat retten til at drive advokatvirksomhed er en indgribende beslutning, dels fordi advokaten mister grundlaget for sit erhvervsmæssige virke, dels fordi selve frakendelsen indebærer en social udstødning, som er belastende. Derfor stilles der i praksis meget strenge krav som betingelse for at frakende retten til at drive advokatvirksomhed.

Se som eksempler herpå *U 1998.10/1 H*, der stadfæstede en nævnsfrakendelse »indtil videre«, der var sket i henhold til § 147 c, stk. 3 (nu stk. 8). Frakendelsen var begrundet i, at advokaten havde handlet i strid med god advokatskik ved ikke at efterkomme tre nævnskendelser, og at han desuden var blevet pålagt bødestraffe ved et betydeligt antal nævnskendelser. Tilsvarende *U 2007.1015 H* (hvor advokaten, der

i en række tilfælde var blevet dømt for tilsidesættelse af klientkontoreglerne, til overflod havde erklæret, at han heller ikke agtede at overholde dem i fremtiden).

De fleste sager, hvor der sker frakendelse, drejer sig om straffelovsovertrædelser og overtrædelse af reglerne om betroede midler, herunder klientkonti, og om at advokaten slet ikke har ført bogholderi. Se herved gengivelsen af praksis hos *Christian Lundblad* i U 2007B, s. 228 ff.

En anden gruppe af sager, hvor der ofte sker frakendelser, angår tilsidesættelse af de grundlæggende advokatpligter i forbindelse med etablering af ansvarsforsikring og garanti.

Endelig sker der undertiden frakendelse, når advokaten undlader at opfylde nævnskendelser, se fx den netop omtalte *U 1998.10/1 H*, hvor advokaten tillige var pålagt bødestraf ved et betydeligt antal tidligere kendelser.

Betinget frakendelse: Efter § 147 c, stk. 3 og 4, kan en advokat mv. endvidere betinget frakendes retten til at drive advokatvirksomhed. Kriteriet herfor er, at advokaten har gjort sig skyldig i »grov eller oftere gentagen overtrædelse« af sine pligter som advokat, henholdsvis – for ikke-advokater omfattet af reglerne – de regler, der regulerer advokaterhvervet. Hjemmel hertil blev etableret med den generelle stramning af tilsynet med advokaterne, der fandt sted ved lov nr. 1540 af 18. december 2018, jf. herom afsnit 7.1.

Den betingede frakendelse sker på vilkår om, at advokaten i en prøvetid på op til 5 år regnet fra Advokatnævnets afgørelse ikke tilsidesætter de pligter, stillingen som advokat medfører (henholdsvis de regler, der regulerer advokaterhvervet), under sådanne omstændigheder, at vedkommende efter en samlet bedømmelse skal frakendes retten til at udøve advokatvirksomhed. Forlanger advokaten afgørelsen indbragt for retten, jf. RPL § 147 e, og stadfæster retten afgørelsen om betinget frakendelse, regnes prøvetiden fra endelig dom. Ved den betingede frakendelse udsættes fastsættelsen af frakendelsestiden. Begår den pågældende et nyt forhold i prøvetiden, fastsætter Advokatnævnet en fælles frakendelse for dette forhold og det tidligere påkendte forhold, jf. princippet i STRFL § 61, stk. 2.

Begrænset frakendelse: § 147 c, stk. 8, giver endelig hjemmel til at frakende advokaten retten til at udføre sager eller forretninger af nærmere angiven karakter. Denne bestemmelse er sjældent anvendt. Baggrunden herfor ligger i de kvalificerede krav, der stilles til frakendelsen. Når disse krav er opfyldt, vil der normalt være

grundlag for at udvise en sådan mistillid til advokaten, at det på forhånd må anses for uforsvarligt, at han beskæftiger sig med advokatvirksomhed af enhver art. Se som et enkelt eksempel herpå *ANK af 23. juni 1984*, trykt i Advokaten 20/1984, Kendelser, s. 60. Ved denne sag frakendte nævnet en advokat retten til at beskæftige sig med »betalingsstandsninger, akkorder, konkurser og likvidationer« efter groft at have tilsidesat god advokatskik.

Ophævelse af en frakendelse: I medfør af RPL § 147 f, stk. 1, kan Advokatnævnet til enhver tid ophæve en frakendelse efter § 147 c, stk. 3, 4, 8 og 9. Dette gælder også, selv om landsretten har truffet afgørelse efter § 147 e, stk. 1, 2. pkt. En sådan ophævelse af en frakendelse er dog endnu ikke sket. Er frakendelsen sket »indtil videre«, og afslår Advokatnævnet en begæring om ophævelse af frakendelsen, kan ex-advokaten forlange spørgsmålet indbragt for retten, hvis der er forløbet 5 år efter frakendelsen. Sagen anlægges af justitsministeren i den borgerlige retsplejes former. Godkender retten Advokatnævnets afgørelse, kan spørgsmålet først på ny indbringes for retten efter 2 års forløb, jf. § 147 f, stk. 2.

På lovgivningsområder, hvor der findes lignende regler om frakendelse og generhvervelse af autorisation, generhverves retten almindeligvis først, når den pågældende har ført et straffrit liv i 8-9 år. Se hertil *U 2008.474 H*, hvor Højesteret (under dissens 4-1) stadfæstede, at en frakendelse, der havde varet i godt 8 år, ikke var ophævet, og hertil *U 2008.336/1 VLK*, hvor landsretten i modsætning til byretten ophævede en frakendelse efter ca. 9½ års forløb. I *TfK 2008.65 VLK* stadfæstede landsretten, at frakendelse af retten til at udøve advokatvirksomhed ikke var ophævet. Den pågældende var i 1996 frakendt retten til at drive advokatvirksomhed i 5 år og i 2000 indtil videre og var derefter gentagne gange, senest i 2005, blevet dømt for berigelseskriminalitet, herunder i klientforhold.

20.4.7. Offentliggørelse af kendelser

Offentliggørelse med navn: Lige siden den første udgave af reglerne om Advokatnævnets virksomhed har spørgsmålet om offentliggørelse med navn af nævnets kendelser været reguleret således, at Advokatnævnet har haft pligt til at offentliggøre kendelser, hvorved en advokat frakendes retten til at drive advokatvirksomhed, mens nævnet i øvrigt har kunnet træffe bestemmelse om, at andre kendelser skulle offentliggøres.

Kendelser, der går ud på, at advokaten ubetinget, betinget eller midlertidigt *frakendes retten til at udøve advokatvirksomhed*, offentliggøres altid i umiddelbar for-

længelse af, at afgørelsen umiddelbart efter afsigelsen sendes til parterne. Denne offentliggørelse, der her ses som et naturligt modstykke til den handling, hvormed selve bestallingen offentliggøres, sker på Advokatnævnets hjemmeside og – når afgørelsen er endelig, dvs. når fristen for at indbringe den for domstolene er udløbet, eller når en endelig domstolsafgørelse foreligger – i Advokaten.

Adgangen til at offentliggøre kendelser uden frakendelse administrerede Advokatnævnet tidligere således, at kendelser efter en konkret vurdering blev offentliggjort, hvis nævnet fandt, at kendelsen ville have åbenbar betydning for valg af advokat, og hvis advokatens adfærd samtidig indikerede risiko for gentagelse, jf. betænkning 1479/2006, s. 55. Efter en afvejning af de hensyn, der taler for, henholdsvis imod offentliggørelse, anbefalede udvalget bag betænkning 1479/2006. jf. s. 270 f., at kendelser, hvorved en advokat blev pålagt en bøde, skulle offentliggøres. Dette indebar en skærpelse i forhold til de overvejelser, der lå til grund for den hidtidige offentliggørelsespraksis, jf. herved FT 1981-82, 2. samling, tillæg A, sp. 3805. Anbefalingen fik, uden at den affødte forslag til ændringer i retsplejeloven, tilslutning fra Justitsministeriet, jf. FT 2006-07, tillæg A, s. 5442, jf. s. 5441 (L 163).

> Udvalgets forslag, hvorefter enhver fældende afgørelse skal offentliggøres, indeholder en uudtalt, men klar afstandtagen fra den linje, som Advokatnævnet hidtil havde lagt, og hviler på den forudsætning, at enhver bøde pålagt en advokat uanset karakteren af begåede forseelse vil have betydning for klientens valg af advokat. Denne forudsætning er ikke anlagt på sammenlignelige områder, se fx lov om klage- og erstatningsadgang inden for sundhedsvæsenet § 17, stk. 1, hvorefter Sundhedsvæsenets Disciplinærnævns afgørelser kun offentliggøres med angivelse af navn på den involverede sundhedsperson, hvis afgørelsen udtaler kritik for »alvorlig eller gentagen forsømmelse«.

Advokatnævnet fulgte i sin offentliggørelsespraksis de i første år anbefalingen i betænkning 1479/2006 som tiltrådt af Justitsministeriet i det førnævnte lovforslag L 163 FT 2006-07, idet nævnet offentliggjorde samtlige kendelser, hvorved der blev pålagt en bøde på 10.000 kr. eller derover.

Med virkning for kendelser, der er afsagt efter den 5. december 2014, skærpede Advokatnævnet betingelserne for at offentliggøre en kendelse, hvorved en advokat er pålagt en bøde. Efter de gældende retningslinjer, der er vedtaget af Advokatnævnet i november 2014 med justeringer i juni 2016 og i august 2019, og som er tilgængelige via Advokatsamfundets hjemmeside, offentliggøres frifindende afgørelser og afgørelser i salærsager ikke. Kendelser, hvorved der pålægges bøde på under 20.000 kr., offentliggøres som udgangspunkt heller ikke. Advo-

katnævnet kan dog bestemme, at en sådan kendelse skal offentliggøres, herunder især hvis advokatens adfærd har været til skade eller gene for en klient, og kendskabet til afgørelsen vil have en betydning for andres valg af advokat.

Bøder på 20.000 kr. eller derover offentliggøres. Dette indebærer, at afgørelser, der fastslår en grov tilsidesættelse af god advokatskik, flere samtidige overtrædelser og kendelser om gentagelsestilfælde offentliggøres, medmindre bøden i en sådan sag efter en konkret vurdering er fast til et lavere beløb end det, der ville være udgangspunktet.

Offentliggørelse sker som hovedregel, når fristen for indbringelse af nævnets afgørelse for retten er udløbet. Hvis advokaten indbringer sagen for retten, afventer eventuel offentliggørelse den endelige retsafgørelse. Har advokaten fået en bøde på 40.000 kr. eller mere, offentliggøres kendelsen dog som hovedregel i umiddelbar forlængelse af, at den sendes til parterne. Hvis advokaten indbringer afgørelsen for retten, tilføjes dette til offentliggørelsen.

Offentliggørelse sker på Advokatnævnets hjemmeside. Disse sager fremtræder nu under et særligt menupunkt med overskriften »Afgørelser mod navngivne advokater«. Afgørelserne slettes efter 1 år.

> Begrænsningen i omfanget af offentliggørelse flugter med de overvejelser, som fremgår af betænkning 1526/2010, særligt s. 114 ff.

Adgangen til at indbringe Advokatnævnets afgørelser for domstolene, jf. RPL § 147 d, omfatter ikke Advokatnævnets beslutning om at offentliggøre kendelsen. Som anført i *U 2007.2238 H*: »[…] er det Advokatnævnets kompetence at beslutte, om nævnets afgørelser skal offentliggøres«. *FED 2010.104 V* frifandt Advokatnævnet for erstatningskrav fremsat af advokat i anledning af, at nævnet havde straksoffentliggjort en kendelse, hvorved han blev frakendt retten til at drive advokatvirksomhed indtil videre, uanset at han på forhånd havde meddelt, at en kendelse, der pålagde ham sanktioner, ville blive indbragt for domstolene.

Almindelig offentliggørelse: Der er ikke givet nærmere regler om, hvilken form offentliggørelsen skal have, når advokaten *ikke* omtales ved navn, herunder hvilke skrevne eller elektroniske medier der skal bringes i anvendelse. På nævnets hjemmeside finder man kendelser af almindelig interesse. Den slags kendelser blev tidligere offentliggjort i Advokaten i en særlig sektion med *Kendelser* og egen paginering.

I dag sker denne offentliggørelse i artikler skrevet af medarbejdere i nævnets sekretariat. Almindeligvis vil omtalen kun angå kun kendelsens konklusion eller

et kort referat af kendelsen. Hensynet til det klientel, hvis interesser bærer beslutningen om offentliggørelse, indicerer ikke noget behov for en videregående offentliggørelse. Af samme grund omfatter adgangen til aktindsigt i nævnets afsagte kendelser ikke personoplysninger om klageren. Det forhold, at der har været indgivet en klage mod en advokat, opfattes derimod ikke som en oplysning, der er undtaget aktindsigt.

Advokatnævnet driver herudover en database kaldet Advokatsamfundets Vidensdatabase, som indeholder en samling af nævnets kendelser, afgørelser fra domstolene samt responsa og artikler siden 30. juni 1995. Databasen er tilgængelig via Advokatsamfundets hjemmeside.

Særlige tilfælde: I visse særlige tilfælde har nævnet selvstændigt skredet til offentliggørelse af en kendelse ud fra en vurdering af sagens principielle karakter. Det skete således ved den kendelse, nævnet traf vedrørende en advokat, som siden blev omgjort ved *U 2002.1531 H*.

> I det omfang nævnskendelser indbringes for domstolene og de afsagte domme offentliggøres i Ugeskrift for Retsvæsen, indtræder der i konsekvens heraf ligeledes en offentliggørelse. I overensstemmelse med Datatilsynets forskrifter af 24. maj 2002 (j.nr. 2001-219-0080 og 2001-42-0287) i medfør af den dagældende persondatalovs § 9, stk. 3, valgte Ugeskriftets domsredaktion ikke at anonymisere sådanne sager. I de seneste år er der dog sket anonymisering.

20.5. Særlige klageordninger

20.5.1. Problemstillingen

Som nævnt i afsnit 20.1.1 fungerer retsplejelovens regler om klager over advokater i samspil med de særlige klageregler, der gælder, når advokatens opdrag bygger på rettens beslutning. Der kan være flere fordele ved at gøre brug af de klageordninger, der gælder for sådanne opdrag. For det første opnås en direkte og eksigibel prøvelse af klagen. For det andet vil resultatet af en sådan klage foreligge hurtigere end efter det advokatretlige klagesystem, der p.t. har en behandlingstid på lidt over et halvt år. Omvendt vil den judicielle prøvelse alene forholde sig til retlige forhold, der har at gøre med det specifikke opdrag, der er tale om. Heri ligger bl.a. en begrænsning i henseende til de særlige pligter, der følger af generalklausulen, og som er udtrykt i AER.

Advokatnævnet: Advokatnævnet har kompetence til at behandle sager om advokater, selv om advokaten optræder i kraft af en særlig beskikkelse mv., der underkaster ham særskilt kontrol. Dette er fx antaget ved *Østre Landsrets kendelse af 1. april 2003*, der stadfæster *ANK af 20. juni 2001* (ANÅ 2003.21 f.).

20.5.2. Beskikkede advokater

Kendetegn: Retsforholdet mellem den beskikkede advokat, retten og klienten kan beskrives som et trepartsforhold, hvor advokaten foruden sine pligter over for klienten har særlige pligter over for retten. De særlige partsrelationer, der følger heraf, træder frem, når klienten klager over den beskikkede advokat (en klage, der i givet fald kan føre til ombeskikkelse, jf. RPL § 736), eller når advokaten over for retten fremsætter sit ønske om salær for det udførte arbejde. Spørgsmålet behandles i afsnit 19.5.9.

Advokatnævnets kompetence: At det er retten, der har beskikket advokaten – og dermed også taget stilling til hans habilitet – rejser spørgsmål om Advokatnævnets kompetence til at behandle klager over advokatens adfærd under beskikkelsen. Se hertil *ANK af 28. juni 2017*, sagsnr. 2016-1749, hvor Advokatrådet havde indklaget en advokat for at have anmodet retten om at blive beskikket, uanset at han befandt sig i en interessekonflikt. Om dette kompetencespørgsmål udtalte Advokatnævnet:

> »Den omstændighed, at det er retten, der i medfør af retsplejelovens § 734 beskikker en offentlig forsvarer, og det forhold, at det i retsplejelovens § 734, stk. 2, er bestemt, at forsvaret kan udføres af én person, når der er flere sigtede, hvis de sigtedes interesser under sagen ikke er modstridende, er ikke ensbetydende med, at Advokatnævnet ikke har kompetence til at behandle en klage over, at en advokat anmoder om beskikkelse under omstændigheder, hvor advokaten befinder sig i en interessekonflikt eller nærliggende risiko herfor.«

20.5.3. Skiftemedhjælpere og kuratorer

Hvor advokatens opdrag hviler på rettens beslutning, vil den ret, der har antaget eller beskikket advokaten til dette opdrag, normalt tage stilling til klager over advokatens udførelse af opdraget. Reglerne herom beror på opdragets karakter og er typisk genstand for udtrykkelig regulering i det underliggende retsgrundlag.

Klage over bobestyrere: Ifølge dødsboskiftelovens § 96, stk. 1, kan klage over en bobestyrer, herunder klage over, at en bobestyrer ikke fremmer behandlingen af boet uden unødigt ophold, samt klage over afgørelser truffet af en bobestyrer indgives skriftligt til skifteretten. Se nærmere om disse regler *Sys Rovsing Koch* og *Ellen Marie Sørensen* i U 2001B, s. 33 ff. I *U 2006.3230 ØLK* stadfæstede landsretten, at en klage over, at en bobestyrer uberettiget havde tilbageholdt og kopieret visse effekter, som klageren skulle arve, var en klage over bobestyrerens adfærd, som henhørte under (nu) Advokatnævnet. Om afgrænsningen mellem Advokatnævnets og skifterettens kompetence, se *Martin Korp Jensen* i Advokaten 6/2016, s. 38 ff., med henvisning til nævns- og retspraksis.

Fristen for klage over bobestyrerens *afgørelser* er 2 uger regnet fra det tidspunkt, hvor klageren fik kendskab til afgørelsen, jf. stk. 2. Skifteretten kan undtagelsesvis tillade, at klagen tages under behandling indtil 6 måneder efter afgørelsen. Klage over bobestyrerens afgørelser har ikke opsættende virkning, medmindre dette besluttes af bobestyreren eller skifteretten.

Afgrænsningen mellem de to klageordninger kan undertiden give anledning til vanskeligheder.

> Se fra ældre praksis den utrykte *ANK af 8. september 1995* (omtalt af *Mogens Holm & Henrik Stakemann Spang-Hanssen*: God advokatskik – en håndbog (2002), s. 42), hvor advokaten i forbindelse med sit virke som skifterettens medhjælper havde berigtiget en ejendomshandel. En klage over selve berigtigelsen fandtes omfattet af *nævnets* kompetence. Derimod var advokatens almindelige virke i forbindelse med boets berigtigelse omfattet af *skifterettens* tilsynskompetence.

Advokatnævnet behandler efter sin praksis kun klager over bobestyrerens almindelige virke, hvis klagen forinden har været indbragt for skifteretten, jf. *Advokatnævnets brev af 22. december 2014*, sagsnr. 2014-1500, omtalt hos *Martin Korp Jensen* i Advokaten 6/2016, s. 38 f., som anfører, at noget tilsvarende formentlig gør sig gældende for rekonstruktør- og kuratorhverv samt hverv som skifterettens medhjælper i gældssaneringssager. Hvis klagen indgives til nævnet, efter at boet er sluttet, vil nævnet realitetsbehandle den, uanset at der ikke har været klaget til skifteretten.

Klage over kurator: Ifølge KL § 242 har skifteretten bl.a. kompetence til at afgøre tvister om boernes behandling eller om fordringer og krav, der rettes mod et konkursbo. Denne kompetence omfatter ligeledes en adgang til at påkende forhold vedrørende kurators optræden under bobehandlingen.

Bestemmelsen har sammenhæng med KL § 114, der giver skifteretten beføjelse til at afsætte kurator, hvis særlige grunde taler derfor. I tråd hermed har Advokatrådets Responsumudvalg i et *responsum af 27. maj 2009*, sagsnr. 04-014503-09-0380, fastslået, at spørgsmålet, om en fusion mellem to advokatfirmaer måtte have til følge, at en partner i det ene firma, der udgjorde en del af et kuratel i et konkursbo, som følge af en opstået interessekonflikt måtte fratræde dette hverv, henhørte under skifteretten.

Advokatnævnet har ved *ANK af 3. september 2013*, sagsnr. 2011-3450, fastslået, at nævnet ikke har kompetence til at behandle klager over advokater, der vedrører disses afgørelser eller salær for arbejde udført i medfør af en beskikkelse som kurator eller deres overholdelse af konkurslovens regler, idet disse spørgsmål henhører under skifterettens enekompetence. Advokatnævnet realitetsbehandlede derimod nogle spørgsmål bl.a. om advokatens mangelfulde besvarelse af klagerens spørgsmål under sagen samt vedrørende nogle påståede fejl i forbindelse med salg af boets faste ejendom.

En sådan kendelse om afvisning af en klage på grund af kompetencemangel kan ikke indbringes for domstolene, men klageren kan fremtvinge en domstolsprøvelse af spørgsmålet gennem et selvstændigt sagsanlæg mod nævnet, jf. *U 2017.2408 Ø*. Der gælder ikke nogen lovbestemt frist for et sådant søgsmål, men almindelige regler om passivitet finder anvendelse. I dommen fandt landsretten ikke grundlag for at afvise sagen, der var anlagt godt et år efter Advokatnævnets afgørelse. I *ANK af 27. januar 2021* realitetsbehandlede Advokatnævnet en klage over en kurator, da kurator på tidspunktet for klagens indgivelse var fratrådt, og da klagen vedrørte forhold, der »rækker videre end skifterettens kompetence« (spørgsmål om afgivelse af utilstrækkelige oplysninger til brug for skifterettens vurdering af advokatens habilitet som kurator).

KAPITEL 21

Erstatningsansvaret

21.1. Almindelige bemærkninger

21.1.1. Karakteristik

Professionsansvaret: Advokatens erstatningsretlige ansvar kan først og fremmest karakteriseres som et professionsansvar. I sin klassiske betydning kendetegnes et professionsansvar ved at påhvile en part, der i kraft af en teoretisk uddannelse inden for et bestemt fag handler på grundlag af en særlig viden, som er opbygget inden for dette fag, og som sætter den professionelle i stand til at præstere en ydelse på en bestemt måde, sml. herved *Vibe Ulfbeck*: Erstatningsretlige grænseområder I – professionsansvar, ledelsesansvar og produktansvar (2021), s. 17, og *Lars Bo Langsted*: Rådgivning I – Det professionelle erstatningsansvar (2004), s. 242 ff. Denne klassiske betydning har navnlig klæbet til udøvere af liberale erhverv, som i kraft af deres faglige identitet har haft lettere ved at dokumentere indholdet af de professionelle normer. Men i takt med udøvelsen af det moderne samfunds rådgivningsformer har karakteristikken kunnet anvendes om andre professionsudøvere.

> Se om faglige organisationer *U 1991.903 H*, hvor HK blev gjort erstatningsansvarlig for fejl ved rådgivningen om en pensionsretlig disposition), samt om A-kasser *U 1995.84 Ø* og *U 2005.1044 V*. I *U 2004.2830 V* ansås en landboforening erstatningspligtig for manglende rådgivning om tilskudsmuligheder og fristregler. Se i det hele om disse ansvarsformer *Vibe Ulfbeck* a.st., s. 27.

Advokaternes professionsansvar knytter sig til handlinger eller undladelser, som advokaten har udført som led i et opdrag for en klient, enten som led i et kontraktforhold eller som led i udførelsen af et opdrag etableret efter retsbeslutning.

Rådgivningsansvaret: En væsentlig del af ansvaret kan føres tilbage til advokatens rådgivning, dvs. til de kvalificerede og målrettede informationer, advokaten giver en klient som grundlag for beslutninger af erhvervsmæssig, økonomisk, retlig eller personlig art, sml. herved begrebsafgrænsningen hos *Lars Bo Langsted*: Rådgivning I – Det professionelle erstatningsansvar (2004), s. 17. Også advokatens bistand ved partsrepræsentation giver undertiden anledning til erstatningsretlige søgsmål, om end disse sager er mindre hyppige.

Skadelidte: Advokatens erstatningspådragende adfærd rammer typisk klienten, som herefter kan rejse krav inden for kontraktforholdets rammer. Tabet vil typisk have form af en ikke-integritetskrænkelse (dvs. en »almindelig formueskade« eller »ren økonomisk skade«). I særlige tilfælde kan advokaten også blive ansvarlig over for tredjeparter (ikke-klienter), der ikke står i kontraktforhold med ham. Et sådant ansvar kræver en særlig begrundelse, fx at advokaten har forsømt at forhindre et retsbrud, således som det var tilfældet i det centrale præjudikat i *U 2000.365/2 H* om rådgiveransvaret ved selskabstømning, som omtalt s. 3 f.

Handling og undladelse: På grund af det særlige pligtforhold, der består i opdraget, vil advokaten som regel være ansvarlig på samme måde for skadegørende *handlinger* (fx at meddele en bestemt oplysning eller at udforme en retlig disposition på en bestemt måde) som for *undladelser* (fx at undlade et meddele en bestemt oplysning, eller at undlade at appellere en afgørelse inden for en fastsat frist). Det pligtbrud, der giver anledning til erstatningskravet, kan enten være præcist angivet (fx tilsidesættelse af en frist) eller genstand for en skønspræget afvejning (fx ansvaret for undladt skatteoptimering).

Forsikringsaspektet: Det er en grundlæggende tanke i den advokatetiske og advokatretlige rådgivning, at klienten skal kunne udvise tillid til den rådgivning, der præsteres. Garantien for denne tillid ligger først og fremmest i, at advokaten i erstatningsretlig henseende står inde for, at klienten ikke lider tab ved rådgivningsfejl. Denne indeståelse dækkes ind gennem en *forsikringsordning*, se nærmere herom i kap. 23.

21.1.2. Grundbetingelser

Opdragets betydning: For at kunne rejse et erstatningskrav mod en advokat må det først afklares, om der består et opdrag vedrørende den skadegørende handling eller undladelse. Det er ikke afgørende, om der *betales* for rådgivningen af klienten eller af en tredjepart. Ej heller er det noget krav, at opdraget indgår i et aftaleforhold med den skadelidte eller i øvrigt udspringer af et særligt pligtforhold mellem advokaten og den skadelidte. For at kunne bedømme kravet efter reglerne om professionsansvar er det imidlertid et grundlæggende krav, at advokaten har optrådt *som advokat* i disse relationer, dvs. at der har foreligget et advokatopdrag.

Opdragets afgrænsning: Udspringer skaden af et opdrag, må det herefter vurderes, hvilke pligter opdraget påfører advokaten, og hvilke erstatningsretlige konsekvenser der kan følge af, at advokaten ikke opfylder disse pligter. Disse spørgsmål behandles nærmere i afsnit 21.2.

Kredsen af erstatningsberettigede: Dernæst må det afklares, om den part, der gør erstatningskravet gældende, tilhører den personkreds, der er berettiget til at få erstatning.

Klart er det, at den *klient*, der indgår i selve opdraget, tilhører denne kreds.

Men også tredjeparter kan være erstatningsberettigede, fx når advokaten skal tilrettelægge retsforhold med betydning for tredjeparter.

En sælger af fast ejendom, der ikke optræder som advokatens klient (eftersom klientforholdet består over for køberen), kan således rejse krav om erstatning for fejl begået i forbindelse med advokatens berigtigelse af ejendomshandlen.

I *FED 1998.370 Ø* udtalte landsretten – der fastslog, at en advokat havde pådraget sig et ansvar over for køberne af en ejendom, uanset at disse ikke betalte honorar, og uanset at advokaten anså sig som »sælgers mand« – at advokaten som eneberigtigende havde en »rådgivningspligt« over for køberne. Dommens resultat kan tiltrædes, men landsrettens karakteristik af advokatens pligter er ikke rammende. En egentlig rådgivningspligt over for køberne måtte jo forudsætte, at advokaten havde påtaget sig et opdrag for dem, hvorved han ville have gjort sig skyld i dobbeltrepræsentation i strid med det princip, der er udtrykt i AER art. 8, stk. 2, nr. 1. Derfor er det mere rammende at karakterisere den pligt, som i en sådan situation påhviler advokaten, som en »vejlednings- og omsorgspligt«, sml. *U 2005.502 H* omtalt nedenfor og *U 2010.2375 H* (hvor en advokat, der repræsenterede sælgeren af en aktielejlighed, havde pådraget sig et ansvar over for køber-

ne). Se ligeledes *U 1971.509 V* (groft uagtsomt pligtbrud ved udstedelse af pantebrev i ejendomshandel), *U 1968.515 V* (strafbart forhold) og *U 1955.267/2 H* (tilegnelse af deponeret beløb til dækning af egne krav mod debitor) og *Anders Vinding Kruse*: Advokatansvaret (1990), s. 129 ff., og *Lars Heuman*: God advokatsed (2013), s. 264 ff. Se tilsvarende § 45 i lov om formidling af fast ejendom og hertil *Carsten Munk-Hansen*: Ejendomsformidlingsloven (2021), s. 461.

Et grænsetilfælde er *U 2005.502 H*. Her havde en advokat, der virkede som fast rådgiver for og bestyrelsesmedlem i en entreprenørvirksomhed, som sælgeradvokat berigtiget en handel, hvorved et luksussommerhus – i strid med sommerhuslovens regler – blev overdraget med henblik på erhvervsmæssig udlejning. Køberen gjorde senere gældende, at aftalekomplekset var ugyldigt, og at advokaten havde svigtet sin rådgivningspligt. Højesteret fandt, at advokaten, der alene havde til opgave at *berigtige* handlen, ikke dermed havde påtaget sig en almindelig rådgivningspligt over for køberen. Spørgsmålet var derfor, om han som følge af den vejlednings- og omsorgspligt, han som eneberigtigende advokat for sælgeren havde over for køberen, skulle oplyse denne om begrænsninger i husets lovlige anvendelse efter sommerhusloven eller opfordre dem til at søge egen advokat. Da advokaten ikke burde have indset, at sommerhuset blev købt med henblik på erhvervsmæssig udlejning, og at købet således ville være ulovligt, blev han frifundet (dissens 3-2).

Også den bistand, advokaten udfører ved behandlingen af *konkursboer* eller i forbindelse med *dødsbobehandling*, vil kunne påføre advokaten et erstatningsansvar over for kreditorer og andre interesserede parter.

FED 2015.73 Ø fandt en advokat erstatningsansvarlig over for et selskabs konkursbo ved som tilsyn under selskabets forudgående betalingsstandsning (efter den dagældende KL § 24) ikke at have bragt udsættelsen med behandlingen af konkursbegæringen til ophør, men at have godkendt, at selskabet tilbagebetalte et lån (som var ydet af et selskab, hvori advokaten havde en ejerinteresse). *FED 2015.62 Ø* frifandt en kurator for ansvar for, at konkursboet var ude af stand til at betale de sagsomkostninger, som det var blevet pålagt, da det havde tabt en omstødeelsessag, som under hensyn til omstændighederne var anlagt med rimelig grund (virksomheden var kort før konkursen blevet solgt til et nærtstående selskab, og ledelsen havde været ganske uvillig til at meddele kurator de nødvendige oplysninger).

Samme principper gælder også ved bistand i forbindelse med forsøg på rekonstruktion. I *U 2005.2235 H* blev en advokat sammen med ledelsen i et nødlidende selskab gjort ansvarlig for kreditorernes tab ved salget af selskabets aktiver kort for selskabets konkurs. I *U 2012.1978 H* ifaldt en advokat erstatningsansvar over

for en klients konkursbo ved, efter at forhandlinger om en kreditorordning for klienten var brudt sammen, på dennes instruks at have overført de midler, som denne havde deponeret hos advokaten, til to tredjemænd, hvorved de ikke kom til at indgå i boet

Advokaten kan også blive erstatningsansvarlig over for tredjeparter ved gennem sin passivitet at medvirke til et skadevoldende retsbrud, som han måtte indse ville indtræde.

Dette princip er klart udtalt ved Højesterets dom i den principielle (*U 2000.365/2 H*) om rådgiveransvaret for medvirken til selskabstømning (se hertil præmisserne som gengivet s. 524 f.), men princippet var allerede lagt til grund forinden. I *U 2015.1394 H*, der stadfæstede *U 2014.3245 V*, fandt Højesteret, at en advokats ansvar over for en legatar, som testator havde ønskede indsat i sit testamente, for, at denne ikke blev indsat (fordi testator afgik ved døden, inden et gyldigt testamente var blevet oprettet), skulle afgøres efter »de almindelige regler om professionsansvar«.

At advokaten ved at afgive en *konstaterende erklæring* kan påtage sig et ansvar over for en tredjemand, der lider skade som følge af culpøst forvoldte fejl i erklæringen, følger af selve erklæringens formål, jf. nærmere afsnit 21.3.5. Se generelt om rådgiveransvaret over for tredjemand *Vibe Ulfbeck*: Erstatningsretlige grænseområder I – professionsansvar, ledelsesansvar og produktansvar (2021), s. 76 ff.

Erstatningskravet: Som anført af *Vibe Ulfbeck* a.st. vil det være udgangspunktet, at den tredjemand, der efter disse regler retter et krav mod advokaten, alene kan få erstatning efter deliktreglerne, dvs. efter principperne om negativ kontraktinteresse. Disse principper afskærer vel ikke tredjeparten fra at få dækning for indirekte tab, herunder driftstab. Erstatning for mistet *fortjeneste* kan som udgangspunkt kun tilkendes, hvis der er grundlag for et garantiansvar eller foreligger anden særlig hjemmel. Det kan dog ikke udelukkes, at der i en konstaterende erklæring kan indfortolkes en sådan garanti. For at afværge eller dog begrænse risikoen for et kontraktsansvar over for andre end klienten anvender advokater i vidt omfang såkaldte *reliance letters*, der angiver, hvem der er adressat for advokatens rådgivning, og som derfor kan støtte ret på den – og hvem der ikke kan.

21.1.3. Generelt om ansvarsgrundlaget

Udgangspunktet: Der findes ingen særlige regler, der regulerer advokatens erstatningsansvar over for klienten. At advokatansvaret er et professionsansvar, inde-

bærer i sig selv skærpede krav til uagtsomhedsvurderingen, fordi advokatens forhold skal måles ud fra, hvad man vil forvente, at andre professionsudøvere i en tilsvarende situation. Også beskrivelsen af de nærmere krav til opdraget, som den måtte fremgå af den aftale eller retsbeslutning, der ligger til grund for det, indgår i ansvarsvurderingen.

At advokaten har optrådt i strid med god advokatskik, jf. RPL § 126, stk. 1, er ikke ensbetydende med, at han dermed også har optrådt erstatningspådragende, jf. *Torben Jensen m.fl.* i Jens Møller m.fl. (red.): Kommenteret Retsplejelov I (2018), s. 225 (note 3). Omvendt kan der nævnes talrige tilfælde, hvor et forhold er erstatningsforpligtende uden at ville føre til sanktioner for tilsidesættelse af god advokatskik. Hertil hører fx fristoverskridelser udvirket ved simpel uagtsomhed samt visse former for ukendskab til særregler.

Formodningsregel: Derimod består der nok en vis formodning for, at tilsidesættelse af god advokatskik også indebærer en pligt til at betale erstatning for forhold, der er dadelværdige af samme grunde, som de anses for stridende mod god advokatskik, og som påfører klienten tab, jf. allerede *Anders Vinding Kruse*: Advokatansvaret (1990), s. 13 f., men formodningen kan afkræftes, hvis det kan godtgøres, at pligtbruddet ikke har haft betydning for tabets indtræden. Se fx *U 2017.2631 V*, hvor både byretten og landsretten fastslog, at en beskikket forsvarer, der havde undladt at give oplysning om forventede rejseomkostninger i forbindelse med den prisoplysning, som han gav sin klient (hvilket havde medført, at Advokatnævnet pålagde ham en bøde for tilsidesættelse af god advokatskik), »havde handlet erstatningsretligt ansvarspådragende«.

Se tilsvarende – om sammenhængen mellem tilsidesættelse af god skik-reglen i § 43 i lov om finansiel virksomhed og erstatningsansvaret for en finansiel virksomhed – *Lars Lindencrone Petersen, Peer Schaumburg-Müller & Erik Werlauff*: Finansielle virksomheder – regler og rapportering (2021), s. 106 ff., og *Mads Bryde Andersen & Jesper Mark*: Dansk Pensionsret (2017), s. 475 f.

Særregler: Enkelte særregler giver hjemmel for erstatningsgrundlag, der kan være relevante for advokatens ansvar. Ifølge RPL § 319 kan advokater (og andre rettergangsfuldmægtige) efter modpartens påstand under sagen pålægges at bære de omkostninger, som de ved pligtstridig opførsel har forårsaget, se fx *U 2007.35 Ø*. I ordet »pligtstridig« ligger et krav om tilregnelse, jf. *U 2012.985 V* (hvor dette krav ikke var opfyldt). Ligeledes kan den advokat, der medvirker i en aktieoverdragelse i strid med selvfinansieringsforbuddet i selskabslovens § 210, tænkes at

pådrage sig et erstatningsretligt medvirkensansvar herfor, jf. *U 2000.365/2 H* og *Søren Halling-Overgaard & Arvid Andersen*: Advokaters erstatningsansvar (2022), s. 100 ff.

Enhedsansvar? Man kan diskutere, om advokaten skal være ansvarlig efter samme målestok for sin *rådgivning* som for den *assistance* (fx i form af dispositioner og sagsbehandlingsskridt), han rent faktisk yder som led i opdraget for klienten, se hertil diskussionen hos *Lars Bo Langsted*: Rådgivning I – Det professionelle erstatningsansvar (2004), s. 18 f. Spørgsmålet er i nogen grad teoretisk, idet den lighed i tilfældegrupper, der i givet fald måtte være sammenligningsgrundlaget, sjældent er til stede: Der er således grundlæggende forskelle i de momenter, der omgiver selve den handling (eller undladelse), der kendetegner de respektive tilfældegrupper, fx i spørgsmålet om at skærpe eller nedsætte ansvaret. Trods dette principielle forbehold – som begrunder en særskilt analyse af en række forskellige tilfældegrupper – ligger det dog også klart, at en række faktorer i ansvarsvurderingen med fordel kan analyseres på tværs af tilfældegrupper. Dette ligger til grund for redegørelsen i afsnit 21.2.

Medarbejdere mv.: Advokatens erstatningsansvar over for klienten omfatter alt det arbejde, der præsteres for klienten, uanset om det udføres af advokaten selv, af juridiske eller administrative medarbejdere eller af samarbejdspartnere, som er knyttet til opdraget i kraft af aftale med advokaten, jf. fx *U 1958.930 H* om fejl begået af en kontordame under skødeskrivning og *U 2015.60 H*, hvor advokaten havde erkendt, at den fejl. som var begået af hans sekretær, var erstatningspådragende (advokaten blev frifundet på grund af egen skyld hos klienten). I afgrænsningen af denne personkreds gælder der ingen særlige advokatretlige principper, se tilsvarende. *Anders Vinding Kruse*: Advokatansvaret (1990), s. 137 f. Den erstatningsretlige hæftelse må derfor bedømmes efter almindelige erstatningsregler om principalansvar, jf. DL 3-19-2. Hvis et forhold advokatretligt vil blive anset som upåregneligt, er der dog grund til at formode, at det i relation til principalansvaret også vil blive anset som et »abnormt skridt«, jf. til illustration *Østre Landsrets dom af 16. maj 2017*, sag B-1722-16 (omtalt ovenfor s. 351), hvor de handlinger, en advokatfuldmægtig havde begået, var af »en så ekstraordinær karakter, at de ligger udenfor, hvad [indklagede] kunne påregne, […]«.

21.1.4. Bevisspørgsmål

Sager om advokaters erstatningsansvar for fejl i rådgivningen giver anledning til forskellige typer af bevisspørgsmål.

Faktum: Når det gælder beviset for, hvad der er passeret – eller ikke er passeret – vil der normalt påhvile advokaten en tung bevisbyrde. Advokaten har en almindelig pligt til at sikre dokumentation for, hvorledes opdraget er *afgrænset* og *forløbet*, se fx hertil *U 2008.1079 V*, hvor landsretten anfører, at advokaten ikke »havde sikret sig bevis for indholdet af den rådgivning«, som hun havde ydet. Dette krav sanktioneres ved processuel skadevirkning, såvel når der rejses klage mod advokaten, se hertil afsnit 20.2.5, som når der rejses erstatningskrav mod advokaten.

De professionsetiske hensyn, der taler for at begrænse adgangen til at fraskrive advokatens erstatningsansvar, jf. bemærkningerne i afsnit 21.2.2, begrunder også, at advokaten har en pligt til at sikre sig, at opdraget er afgrænset på en måde, der korresponderer med klientens behov. Ønsker advokaten fx ikke at påtage sig rådgivning om skatteretlige spørgsmål, må det påhvile ham klart at præcisere dette i aftalen med klienten eller i korrespondancen med denne. En advokat, der gør gældende, at et bestemt – og nærliggende – rådgivningstema *ikke* falder inden for opdraget, har således bevisbyrden herfor, jf. *FED 1994.1532 V*.

Hvad der ud fra dette perspektiv må anses som et *nærliggende* rådgivningstema – som klienten derfor som udgangspunkt kan lægge til grund, at advokaten tager hånd om – kan søges afklaret gennem indhentelse af et responsum fra Advokatrådets Responsumudvalg, se fx *U 2014.2962 V*. Temaet for et sådant responsum er i så fald ikke, om advokatens undladelse af at håndtere et givet forhold er ansvarspådragende, men om den er i strid med god advokatskik. Kan advokaten ikke føre bevis for, at klienten fx er blevet advaret om et bestemt forhold, vil domstolene – i mangel af andet bevis – ofte lade risikoen herfor påhvile advokaten, jf. fx *U 2005.45 V*.

Culpabeviset: For at kunne bevise, at en advokat har handlet i strid med advokatpligterne, kan skadelidte indhente en udtalelse fra Advokatrådet, som har delegeret denne opgave til sit Responsumudvalg. En undladelse af at gøre dette vil efter omstændighederne kunne få processuel skadevirkning, således som det skete ved afgørelsen i *U 2004.1153 V*, hvor landsretten udtrykkeligt lægger vægt på, at skadelidte »ikke gennem indhentelse af en udtalelse fra Advokatrådets [i dommen fejlagtigt angivet som »Advokatnævnets«] Responsumudvalg har godtgjort at

sælgers advokat – for at kunne opfylde kravene til god advokatskik – skal rådgive om betydningen af, at handelsdokumenterne ikke underskrives inden overtagelsesdagen«. Se på den anden side *TfL 2012.234 V*, hvor byretten (hvilket landsretten ikke havde anledning til at forholde sig til), uden støtte i et responsum udtalte, at det »må anses for at være en helt naturlig og pligtmæssig del af rådgivningen«, at der i forbindelse med en handel om en landbrugsejendom blev indsendt producentskifteerklæring (af hensyn til landbrugsstøtteordningerne).

> For revisorer vil det i praksis være en betingelse for at pålægge erstatningsansvar, at der forliger et responsum fra FSR's Responsumudvalg, hvorefter revisor har handlet i strid med god revisorskik, jf. *U 2007.422 H*.

Retten vil normalt ikke tillade en part at stille spørgsmål til Advokatrådet, som angår forståelsen af advokatretlige regler og sædvaner af betydning for culpavurderingen. Se herved *U 1998.1711 VLK* og *Søren Halling-Overgaard & Arvid Andersen*: Advokaters erstatningsansvar (2022), s. 37 ff. Begrundelsen herfor er, at rådets udtalelse hermed reelt vil rumme en stillingtagen til den konkrete tvist. Se tilsvarende den utrykte kendelse fra Svendborg Herredsret om spørgsmålet, som (med angivelse af Advokatrådets tilslutning) er optrykt i Advokaten 3/1981, s. 35: Fordi det stillede spørgsmål alene drejede sig om, hvorvidt den indstævnte advokat havde handlet forsvarligt ved en helt specifik handling, kunne det ikke stilles.

21.1.5. Erstatningskravet

Typer af tab: Et erstatningskrav forudsætter, at skadelidte har *lidt* et tab. Tabet kan fx realiseres ved, at klienten fratages muligheden for at gennemføre et økonomisk krav, han ellers ville have haft, eller ved at der rettes et krav mod klienten, som klienten skal udrede. Også tab, der materialiserer sig som *merudgifter* ved sagsførelsen (fx omkostninger ved et åbenbart overflødigt processkridt) kan tænkes omfattet af erstatningskravet. Som udgangspunkt udmåles erstatningskravet således, at skadelidte stilles, som om advokatens rådgivning havde været korrekt, jf. *U 2019.840 H*.

Det er uden betydning, om det krav, der aktualiserer erstatningskravet, har grundlag i privatretlige eller offentligretlige regler. Også det tab, der ifaldes ved en *bøde* idømt efter overtrædelse af et uagtsomhedsdelikt, kan efter omstændighederne føres videre til advokaten som et erstatningskrav, jf. *Anders Vinding Kruse*: Advokatansvaret (1990), s. 19 f. og 85, med henvisning til praksis.

Usikkerheder: Ofte vil klientens tab give anledning til tvivl, fordi dets størrelse beror på efterfølgende retlige eller faktiske hændelser, som man ikke har vished om. I disse tilfælde anlægger domstolene som regel en bevisbedømmelse til fordel for skadelidte, jf. *U 1990.532 V* om en ejendomsmæglers ansvar for det forholdsmæssige afslag, sælgeren blev idømt ved en ikke påanket byretsdom. Det var uvist, om oplysningen om manglerne ville have medført en lavere pris. Denne usikkerhed kom ejendomsmægleren til skade. I *U 2008.2323 V* fandt landsretten, at en advokat havde begået »en klar faglig fejl«, og det blev derfor ikke ved fastsættelsen af den erstatning, der tilkom den skadelidte klient, tillagt betydning, at det henstod som usikkert, i hvilket omfang denne ville blive beskattet.

Se også fx *U 2017.753 V* om et revisoransvar og *TBB 2020.198 VBA* om en totalrådgiver i et entrepriseforhold. I begge sager henviste retten til grovheden af de begåede fejl som grundlag for at lempe sagsøgerens/klagerens bevisbyrde med hensyn til de øvrige erstatningsbetingelser. Se også *Carsten Fode*: Ledelsesansvar og ansvarsbegrænsninger i selskabsretten (2020), s. 107 f. Tilsvarende *U 2010.3147 H*, hvor den advokat, der var erstatningsansvarlig i anledning af, at nogle mangler i forbindelse med byfornyelsesarbejder ikke blev korrekt anmeldt over for Byggeskadefonden, ikke havde anført omstændigheder, der sandsynliggjorde, at fonden ikke ville have dækket dem med de påståede beløb, hvorfor skadelidtes påstand blev taget til følge. I *U 2017.1174 H* havde en revisorfejl i forbindelse med en virksomhedsomdannelse udløst et skattekrav. Da dette ved en korrekt håndtering af virksomhedsomdannelsen kun kunne have været udskudt, og da det var usikkert, hvornår kravet ville være blevet udløst, blev erstatningen fastsat skønsmæssigt med udgangspunkt i bl.a. udgifterne til finansiering af betalingen.

Afskåret appelmulighed mv.: Et særegent eksempel herpå er »beviset« for, at en ikke rettidigt anket sag kunne være vundet ved den overordnede instans. Afskærer fejlen klienten fra at opnå en appelrets vurdering af en sag, som på grund af advokatens fejl ikke kan bringes til retlig afgørelse, befinder man sig i en uløselig situation: Sagen kan jo så ikke afgøres ved en dommer, og denne kendsgerning står ikke til at ændre ved at anlægge en erstatningssag mod advokaten med henblik på at konstatere, hvordan en dommer *ville* have vurderet sagen.

I praksis har man fundet en pragmatisk mellemløsning på dette problem, ved at domstolene udtaler deres formodning om, hvorvidt kravet kunne nyde fremme. Se fx *U 1990.43/2 H*, hvor klienten »på tilstrækkelig måde havde sandsynliggjort«, at han kunne have opnået et gunstigere resultat under en tidligere gennemført ankesag, og *U 1998.305/2 V*, hvor landsretten tilsvarende udtaler, at det var »tilstrækkeligt sandsynliggjort«, at klienten ved en genoptagelse af sagen ville

være blevet dømt til at betale et mindre beløb end det påstævnede. Se også *U 1997.247 H*, hvor sandsynlighedsvurderingen knyttede sig til to ligeartede sager (hvoraf den ene var anket), *Anders Vinding Kruse*: Advokatansvaret (1990), s. 62 f., og *FED 1994.1516 V*.

Tilsvarende gør sig gældende, hvor advokatens ansvarspådragende adfærd bevirker, at klienten afskæres fra i det hele taget at få prøvet sit krav, idet dette ophører, inden advokaten fx har taget det relevante skridt for at afbryde forældelse. se fx *U 2011.177 H*.

Latente tab: Klienten kan rejse krav om erstatning, selv om tabet endnu ikke er aktualiseret, hvis blot det fremstår som nærliggende, at et tab *vil blive* lidt. Se hertil *von Eyben & Isager*: Lærebog i erstatningsret (2019), s. 361 ff., og fx *U 2017.753 V* omtalt nedenfor. Har kravet ikke en vis aktualitet, må advokaten frifindes. Denne vurdering kan undertiden nødvendiggøre en præliminær juridisk prøvelse, hvor skadelidte – og senere domstolene – må vurdere en retsstilling for at kunne fastslå kravet: Fik klienten den retsstilling, advokaten havde stillet ham i udsigt?

> Dette belyses ved dommen i *U 2002.2052 H*. Her havde en advokat bistået en sælger i forbindelse med en virksomhedsoverdragelse, der involverede flere aftaler i et aftalekompleks. Aftalen blev misligholdt af køberen, hvorefter sælgeren indsatte sig i besiddelsen af et væsentligt aktiv i overdragelsen. Da sælgeren opdagede, at han nu fortsat var bundet af en konkurrenceklausul, rejste han erstatningskrav mod advokaten. Højesteret fandt det åbenbart, at aftalekomplekset udgjorde én samlet aftale, og at køberen derfor ved ophævelsen blev afskåret fra at påberåbe sig konkurrenceklausulen. Klientens tab skyldtes derfor ikke udformningen af kontrakterne, hvorfor der ikke var grundlag for at pålægge advokaten erstatningsansvar.

Forholdet til salærkravet: Medmindre erstatningssagens forløb viser, at advokatens rådgivning har været helt værdiløs, bibeholder advokaten sit krav på salær, uanset om han også kendes erstatningsansvarlig for klientens tab. I sådanne tilfælde vil salærkravet kunne modregnes i erstatningskravet, se fx *U 1998.305/2 V* og *U 2001.2456 H*. Mislykkes opdraget af grunde, som advokaten ikke kan bebrejdes, kan advokaten fastholde sit salærkrav fuldt ud, jf. *U 1970.831 H*.

Skattemæssige virkninger: Angår rådgivningsfejlen skatteforhold, kan det være vanskeligt at få vished for, hvilket konkret tab den forvolder. I sådanne tilfælde må der foretages en skønsmæssig vurdering. I *U 2000.1322 H* blev erstatningskravet

for en revisors culpøse undladelse af at påpege den skattemæssige risiko ved en bestemt transaktion fastsat skønsmæssigt til 100.000 kr., da det bl.a. var usikkert, hvornår den latente udbyttebeskatning ville være blevet udløst. I samme retning *U 2017.753 V*, hvor landsretten »[u]nder hensyn til grovheden af fejlen« lempede kravene til beviset for tabets størrelse. Som udgangspunkt må det antages, at erstatningskravet skattemæssigt træder i stedet for det beløb, kravet skal kompensere for, se herved Landsskatterettens afgørelse af 2. december 2002, trykt i *TfS 2003.39*.

Forældelse: Det erstatningsansvar, som en advokat har pådraget sig, kan ophøre ved forældelse. Dette sker efter forældelseslovens almindelige regler, hvilket indebærer, at klienten må afbryde forældelsen senest 3 år efter at have fået eller burde have fået kendskab til sit krav, dog senest 10 år efter dettes forfaldstidspunkt, hvilket som udgangspunkt vil være advokatens misligholdelse af sine pligter efter opdraget, jf. lovens § 2, stk. 3, § 3, stk. 1 og 2, og § 3, stk. 3, nr. 4. Ved vurderingen af, om klienten kendte eller burde kende sit krav, lægges der som udgangspunkt kun vægt på klientens kendskab til de faktiske omstændigheder, der begrunder kravet, mens klientens kendskab til – eller misforståelse af – retsstillingen som udgangspunkt ikke kan begrunde en suspension af den 3-årige forældelsesfrist.

Når erstatningskravet bygger på advokatens *ekspeditionsfejl*, håndhæves dette ganske konsekvent, jf. *U 2017.548 H*: En advokat havde for en klient – et fælleslaug – i forbindelse med en udstykning og opførelse af et antal sommerhuse påtaget sig at lyse fælleslaugets vedtægter pantstiftende med prioritet forud for al pantegæld. Dette lykkedes ikke, idet der på et af husene blev meddelt retsanmærkning om pantegæld. Efter at advokaten havde meddelt dette til fælleslauget, overdrog fælleslauget sagen til en anden advokat. Nogle år senere blev denne ejendom nødlidende og solgt på tvangsauktion uden dækning til fælleslaugets – sekundært prioriterede – ejerpantebrev. Højesteret fandt, at fælleslaugets erstatningskrav forfaldt ved advokatens ekspeditionsfejl, og at forældelsesfristen havde været suspenderet, men at suspensionen ophørte, da fælleslauget fik oplysning om fejlen. Da sagen var anlagt mere end 3 år efter dette tidspunkt, var kravet forældet. At det kunne være vanskeligt på dette tidspunkt at opgøre det tab, som fejlen havde påført fælleslauget, kunne ikke medføre et andet resultat (landsrettens flertal havde fundet, at suspensionen først var ophørt, da fælleslauget ved meddelelse om husejerens betalingsmisligholdelse blev klar over, at fejlen medførte et tab for lauget).

Tilsvarende fastslog *U 2005.2678 H*, at forældelsesfristen for et erstatningskrav mod en advokat i anledning af, at en ægtepagt, som han i 1975 havde bistået sin klient med at oprette i anledning af dennes forestående ægteskab med H, ikke var gyldig (fordi den ikke var underskrevet af den ved oprettelsen umyndige H's værge), var begyndt at løbe ved ægtepagtens oprettelse, også selv om tab i anledning af fejlen først blev aktuelt, da ægtefællerne i 2000 blev skilt. Se i samme retning *U 2008.2158 H* om et erstatningskrav, hvis eksistens afhang af udfaldet af en allerede anlagt retssag.

At sagen angår fejl ved advokatens *rådgivning*, medfører som udgangspunkt ingen ændring i spørgsmålet om forældelse – fristen begynder at løbe fra tidspunktet for den fejlagtige rådgivning.

Her giver spørgsmålet om suspension imidlertid anledning til særlige overvejelser. *U 2004.955 Ø* har fastslået, at forældelsesfristen for et krav i anledning af en kommunes fejlagtige rådgivning først begynde at løbe på det tidspunkt, hvor borgeren havde konkret anledning til at undersøge rigtigheden af den modtagne rådgivning (en oplysning fra hans bopælskommune om, at han var berettiget til en ydelse, som hans tidligere bopælskommune ikke havde vejledt ham om). Betænkning 1460/2004, s. 140 f., tager dommen til indtægt for et generelt princip, hvorefter retsvildfarelse anerkendes som suspensionsgrund, når det gælder »krav i anledning af fejl begået ved professionel rådgivning eller bistand i juridiske spørgsmål«.

21.1.6. Kausalitet og adækvans

Udgangspunktet: I nær forbindelse med læren om erstatningskravets aktualitet er spørgsmålet om kausalitet og adækvans. Ifølge den almindelige erstatningsretlige lære kan et erstatningsansvar kun gøres gældende, hvis det tab, for hvilket der søges erstatning, bevisligt kan henføres til det *forhold*, der gøres gældende som erstatningsbegrundende. Der skal kunne påvises en *række af begivenheder*, der fremtræder i en årsagsrække, hvis sidste led er *tabet*. I *U 2006.2232 H* blev en sælger af et selskab og dettes revisor således frifundet for erstatningsansvar, da det ikke kunne lægges til grund, at nogle opstillinger, som indeholdt fejlagtige økonomiske oplysninger om selskabet, havde været køberen bekendt ved købet. I relation til det tab, der kan indtræde ved en i øvrigt erstatningspådragende advokatbistand, vil der ofte indgå et antal samspillende faktorer, der enten bryder denne årsagsrække (fx en mellemkommende lovgivning, sml. herved *U 2002.2000 H*), eller som efter deres karakter er så fjerntliggende, at deres tilstedeværelse i årsagsrækken må frakendes erstatningsretlig betydning (manglende adækvans).

Når tabet opstår i konsekvens af en rådgivningsfejl, der har ført klienten til at disponere i en uheldig retning, kan beviset for dette tab være vanskeligt at føre. Det ene – efterfølgende – begivenhedsforløb vil ofte være viklet ind i det næste på en sådan måde, at det fortoner sig, hvad der var tabet ved *den* isolerede disposition, advokaten var (med-)ansvarlig for: Som følge af advokatens fejl belastes et formueaktiv fx med en mindre gunstig retsposition, men til gengæld indtræder der en anden formueforskydning, der kompenserer for det heraf følgende tab, jf. fx *TBB 2004.517 V*, hvor advokaten vel var erstatningsansvarlig for, at en andelsboligforening var stiftet med et kælderlokale, der ikke kunne udlejes lovligt, men under omstændigheder, hvor tabet blev kompenseret gennem et tilkendt forholdsmæssigt afslag i købesummen. Som antaget ved dommen vil advokaten i en sådan situation ikke blive gjort erstatningsansvarlig for sådanne ikke-kausale tab. Derimod kan advokaten efter omstændighederne holdes erstatningsansvarlig for omkostningerne ved førelsen af den sag, der måtte til for at fastslå dette.

Klientens egne forhold: Har den ansvarspådragende rådgivning medført begrænsninger i skadelidtes (klientens) muligheder for at disponere, kan det være vanskeligt at dokumentere, hvilket reelt tab der følger heraf. Det kunne jo tænkes, at skadelidte slet ikke havde nogen interesse i eller intentioner om at disponere på den måde, der nu er afskåret. I så fald er der intet tab. Men det kunne også tænkes, at rådgivningsfejlen indebærer, at der nu lægges fundamentale begrænsninger i klientens dispositionsfrihed. Retten må da anlægge et skøn, der efter de foreliggende oplysninger søger at konstruere sig frem til den situation, der med større eller mindre sandsynlighed ville være indtrådt. Skønnet falder forskelligt ud alt efter, hvilke faktorer der nu stiller sig i vejen for dispositionen. Fx fandt *U 2005.2534 H*, at en advokats klienter ikke havde bevist, at de ville have afstået fra at tegne andele i et skattedrevet investeringsprojekt eller have ophævet deres tegning, hvis den sagsøgte advokat i den erklæring, som han havde afgivet, og som var blank, havde udtrykt tvivl om projektet. Da der dermed ikke forelå årsagssammenhæng mellem klienternes tab og den begåede fejl, blev advokaten frifundet. Se også *FED 1996.199 Ø*, der fandt, at klienten ikke havde lidt tab som følge af et regreskravs bortfald pga. undladt reklamation, da kravet pga. en aftalt ansvarsbegrænsning ikke kunne være rejst.

Flere rådgivere: Som udtalt i *U 1998.344 V* spiller det ingen rolle, om advokatens rådgivning også kunne forventes ydet af andre af de rådgivere, der vil være involveret i ejendomshandlens ekspedition. Situationen er tilsvarende for ejendoms-

mæglere. Det principielle, men ganske vidtrækkende, præjudikat er her *U 1997.1337 H*, der gjorde en ejendomsmægler erstatningsansvarlig over for to ejendomskøbere, fordi der i salgsmaterialet ikke var givet oplysning om, at et overtaget realkreditlån var inkonvertibelt. Det vidtgående ligger i den culpastandard, Højesteret anlagde (muligvis under indtryk af, at forholdet ville være dækket af ejendomsmæglerens ansvarsforsikring). Dansk Ejendomsmæglerforenings Responsumudvalg havde således erklæret, at det på tidspunktet for den handel, som sagen angik, *ikke* blev tillagt betydning, om et realkreditlån var konvertibelt eller inkonvertibelt. Alligevel burde mægleren have sikret sig, at der blev givet oplysning herom i salgsopstilling og slutseddel. En tilsvarende pligt gælder for advokater, jf. *U 1997.1582 Ø*, der er afsagt efter ejendomsmæglerdommen. I denne dom udtales det særskilt, at den omstændighed, at renteforholdene ikke i 1986 pegede på, at det særlige indfrielsesvilkår kunne få reel betydning, ikke burde føre til et andet resultat.

21.1.7. Ansvarsfraskrivelse

Aftalefriheden: Som nærmere udviklet i afsnit 3.7.1 er det udgangspunktet i dansk advokatret, at en aftale ikke kan ændre indholdet af den pligt til at iagttage god advokatskik, der følger af RPL § 126, stk. 1: Generalklausulen om god advokatskik bibringer aftaleforholdet mellem klient og advokat en offentligretlig dimension. Advokaten kan derfor ikke uden videre sætte sig ud over de professionelle pligter, der gælder for hans profession, ved at tage klienten i ed. Klart er det fx, at advokaten ikke kan fraskrive sig ansvar for grov uagtsomhed eller for at efterkomme pligter, der må anses for grundlæggende for udførelsen af opdraget (så som at overholde frister mv.).

Begrundelse: Der er flere, stærke, begrundelser for denne retsstilling: Skulle advokaten ikke være ansvarlig over for sin klient, blot fordi der forelå en aftale, ville man ikke alene svække den tillid, der er grundlag for ethvert advokatopdrag. En sådan begrænsning ville reelt betyde, at generalklausulen (som formelt set er en del af den offentlige ret, hvis tilsidesættelse er sanktioneret) sættes ud af spillet. En sådan ansvarsfraskrivelse vil også kunne ses som et dementi af selve den ydelse, der præsteres, sml. *TBB 2020.413 V*, hvor landsretten som begrundelse for at tilsidesætte et vilkår, hvorefter en rådgiver ikke skulle være ansvarlig for en priskalkulation til brug for kundens tilbudsgivelse, anfører, at det var udtryk for

»en generel og ubegrænset ansvarsfraskrivelse i forhold til en VVS-beregners kerneydelse«.

Derfor gælder den generelle tilbageholdenhed over for rene ansvarsfraskrivelser primært, når ansvarsfraskrivelsen knytter sig til de aspekter af advokatens erstatningsansvar, der understøttes af generalklausulen.

Som antydet ved henvisningen ovenfor til *TBB 2020.413 V* anlægges en tilsvarende synsvinkel inden for andre liberale erhverv, hvor man derfor traditionelt har været tilbageholdende med at antage aftaler om ansvarsfraskrivelse, se hertil *Mads Bryde Andersen*: Lærebog i Obligationsret I (2020), s. 388 f., *Carsten Munk-Hansen* i U 2010B, s. 201 ff., og *Lars Bo Langsted*: Rådgivning I – Det professionelle erstatningsansvar (2004), s. 151 ff. Der er tale om en ganske indarbejdet dansk retsopfattelse, der kan føres tilbage til *Bernhard Gomard*: Forholdet mellem erstatningsregler i og uden for kontraktsforhold (1958), s. 365 ff. Se også *Anders Vinding Kruse*: Advokatansvaret (1990), s. 7 ff.

Ansvarsbegrænsninger: Derimod må det være muligt for advokaten at begrænse *omfanget* af sin erstatningspligt over for klienten, så længe dette ikke begrænser grundlæggende advokatetiske pligter. Selv om dette spørgsmål i nogle henseender svarer til spørgsmålet om ansvarsfraskrivelse, er der principielt og reelt tale om en anden problemstilling. Læren om advokaters ansvarsbegrænsninger er derfor henskudt til behandling i afsnit 21.6.3.

De facto-fraskrivelser: En vis modifikation i den foran skitserede retsstilling må gøres i relation til den *de facto*-fraskrivelse af advokatens erstatningsansvar, der følger af, at advokaten (som udgangspunkt frit) kan indgå aftale med klienten om at afgrænse sit opdrag således, at det kun omhandler nogle, men ikke andre, retsspørgsmål. En sådan opdragsbegrænsende aftale skal for det første være indgået *udtrykkeligt* og på et *informeret grundlag*. For det andet må den ikke forandre retsforholdet mellem klient og rådgiver i henseende til opfyldelsen af centrale *professionsetiske krav*. Bevisbyrden for, at en sådan begrænsning er aftalt, påhviler advokaten, jf. bemærkningerne i afsnit 21.1.4. Den reelle virkning af sådanne aftalevilkår er, at advokaten kan fraskrive sig erstatningsansvar for bestemte typer af rådgivningsfejl.

Der er ingen nyere retspraksis om advokaters adgang til at fraskrive sig erstatningsansvar. Se derimod til sammenligning *U 2003.500 Ø*, der gav arrangøren af et faldskærmsudspring (»tandem-spring«) ret til at gøre en ansvarsfraskrivelse gældende i en situation, hvor skaden skyldtes et culpøst forhold begået af den instruktør,

der styrede springet (og som mistede livet ved ulykken). I dommens præmisser betones det, at det måtte have stået skadelidte klart, at der var en risiko forbundet med springet, og at ansvarsfraskrivelsen netop angik disse risici, som ulykken realiserede. Det er dog tvivlsomt, om den åbning, dommen giver for ansvarsfraskrivelser, også er anvendelig i relation til liberale erhverv, om hvilke der hersker en almindelig forventning om professionalisme.

21.2. Faktorer i ansvarsvurderingen

21.2.1. Problemstilling og oversigt

Problemstilling: Erstatningsansvaret for advokatydelser repræsenterer et omfattende problemfelt. Da alle elementer af advokatens virke kan tænkes at fremkalde tab og dermed – i hvert fald teoretisk – kan give anledning til erstatningskrav, er feltet i princippet lige så omfattende som hele spektret af advokatens ydelser. En nærmere afgrænsning og inddeling er derfor nødvendig.

Oversigt: I det følgende anlægges en systematik, der tager udgangspunkt i kernen af advokatens ydelse, nemlig den juridiske rådgivning, jf. afsnit 21.3. Inden de forskellige punkter af denne rådgivning analyseres, behandles i dette afsnit nogle af de faktorer, der indgår i ansvarsvurderingen. Herefter behandler afsnit 21.4 nogle af de *elementer* i rådgivningen, hvor der ofte begås erstatningspådragende fejl. Ligeledes sætter afsnit 21.5 fokus på bestemte typer af *opdrag*, der hyppigt giver anledning til erstatningsretlige spørgsmål. I tillæg til disse spørgsmål behandles under afsnit 21.6 nogle fælles problemer, der har betydning for alle ansvarsformer, og som kan bevirke et bortfald af erstatningsansvaret.

Kombinationer: Ofte vil et og samme opdrag rumme flere ansvarsformer. Fx vil advokatens bistand under en sagsførelse rumme en indledende rådgivning om såvel juridiske som andre forhold. Undervejs i opdraget vil advokaten udføre en række handlinger af ekspeditionsmæssig karakter. I de følgende afsnit er det vigtigt at holde sig for øje, at ansvarsvurderingen altid knytter sig til sådanne handlinger eller undladelser.

Det er vigtigt at gøre sig klart, hvilket punkt i et begivenhedsforløb ansvarsvurderingen knytter sig til. Ofte vil det være *dette punkt* og den valgfrihed, advokaten her stod i, der er afgørende for ansvarsvurderingen, snarere end den *type af*

opdrag mv., der er tale om. Den inddeling af forskellige typer af rådgivning mv., der er lagt til grund i det følgende, har primært til formål at samle en række problemstillinger, der bærer ensartede kendetegn. For ansvarsvurderingen i det enkelte tilfælde er det dog altid den valgsituation, advokaten stod i, da han disponerede som sket, der er afgørende.

21.2.2. Kontraktforholdets betydning

Problemstillingen: Foruden den virkning, der ligger i aftalens begrænsning af advokatens opdrag for klienten, kan aftalen mellem advokat og klient også i andre henseender påvirke den erstatningsretlige vurdering, jf. *Anders Vinding Kruse:* Advokatansvaret (1990), s. 10 f.

Aftalemodifikationer: For det første kan aftalen pålægge advokaten *opgaver*, der alt efter deres karakter og betydning kan påvirke ansvaret i skærpende retning. Dette gælder navnlig, når klienten har grundlag for at antage, at der præsteres en særlig kvalitetsfuld rådgivning. Omvendt kan aftalen (som omtalt s. 868 f.) udtrykkeligt undtage bestemte temaer fra rådgivningen med den følge, at der ikke opstår ansvarsspørgsmål i relation til disse temaer. Problemerne vedrørende ansvarsfraskrivelse er allerede behandlet i afsnit 21.1.7. Spørgsmålet om ansvarsbegrænsning behandles i afsnit 21.6.3.

Garantisynspunkt: Det hører til undtagelsen, at klienten kan støtte sit erstatningskrav på en garanti afgivet af advokaten. Fordi den lovpligtige ansvarsforsikring typisk ikke vil dække sådanne garantier, vil advokaten normalt heller ikke ønske at afgive sådanne garantier. Derfor kræver det også et særligt grundlag at indfortolke garantier i konstaterende erklæringer om et forholds lovlighed mv., se fx *U 2005.2534 H*. Selv om advokaten ved sin erklæring har givet klienten en forventning om at kunne opnå en bestemt retsstilling eller få gennemført et krav mv. enten ved at afgive en fritstående indeståelse for, at et *faktisk forhold* forholder sig på en bestemt måde, må et garantiansvar forudsætte meget klar støtte i aftalegrundlaget, jf. tilsvarende *Anders Vinding Kruse*: Advokatansvaret (1990), s. 54 f.

Udtalelser som, at klienten »med sikkerhed vinder sagen«, må forstås som *konstaterende erklæringer*, der udtrykker advokatens vurdering af gældende ret baseret på hans opfattelse af sagens faktum. Derfor kan de sjældent forstås efter pålydende. Se nærmere om ansvaret for konstaterende erklæringer afsnit 21.3.5.

> I *FED 2001.2397 V* kunne en erklæring i en aftale om overdragelse af et underskudsselskab, hvorefter »Direktionen for selskabet samt selskabets advokat indestår for aftalen og de indeholdte oplysninger, [...]«, ikke som hævdet af køberen forstås som en garanti for, at skattemyndighederne ville godkende fradragsret for et givet beløb, som fremgik af aftalen. Advokaten (der tillige var selskabets direktør) blev imidlertid fundet ansvarlig på et culpagrundlag, idet han burde have rådgivet køberne (som landsretten fandt, at advokaten havde repræsenteret) om risikoen for, at skattemyndighederne ikke ville godkende fradragsretten. Tilsvarende ansås i *FED 2002.139 V* en revisors budgetberegning ikke for at indeholde en garanti. Som anført af *Torsten Iversen* i Torsten Iversen m.fl. (red.): Festskrift til Juridisk Klub 1988-1998 (1998), s. 62, skal der normalt mere til, for at en *rådgiver*oplysning skaber en stiltiende garanti, end for at en *sælger*oplysning gør det: Det grundlag, hvorpå en konstatering om et *faktisk* forhold afgives, er således typisk klarere (og udtalelsen tilsvarende lettere at kvantificere), end når udtalelsen omhandler et mere ubestemt juridisk spørgsmål. Skulle man ikke desto mindre nå til, at advokatens erklæring indeholdt en erstatningsforpligtende garanti, ville et erstatningskrav forudsætte, at der var lidt et tab. Dette vil normalt ikke være tilfældet, hvis retskravet netop ikke bestod.

Typisk vil klienten ikke lide noget økonomisk tab ved med urette et fæstne lid til en sådan »garanti«, idet dennes retsstilling jo er uforandret. Der foreligger hermed en skuffet forventning, som ikke er erstatningsretligt beskyttet.

Indeståelser: Advokater afgiver undertiden *indeståelser* for, at bestemte forhold foreligger, eller at bestemte hændelser vil indtræde. Dette forekommer fx som led i ejendomshandler, hvor den berigtigende advokat indestår for, at et dokument vil blive tinglyst uden præjudicerende retsanmærkninger, se herved eksemplerne hos *Anders Vinding Kruse*: Advokatansvaret (1990), s. 165 ff. Visse advokatdispositioner fortolkes ligeledes som indeståelser. Således har det længe stået fast, at den advokat, der medvirker ved udmeldelsen af en skønsmand, indestår over for skønsmanden for dennes betaling, jf. *U 1983.539 H* og nu udtrykkeligt RPL § 208, stk. 3. I disse tilfælde vil garantien normalt skulle opfyldes efter pålydende. Der opstår sjældent særskilte *erstatningsretlige* problemer i den forbindelse.

Honorarets størrelse: Den sammenhæng, som i den almindelige obligationsret består mellem realkreditors forventninger til ydelsens kvalitet og det vederlag, der betales herfor (se herom bemærkningerne s. 756), kan ikke i almindelighed indebære, at en klient, der betaler mere for advokatbistanden, får en bedre *erstatningsretlig* stilling end den, der har forhandlet sig frem til en lavere pris. Uden for de

tilfælde, der er omtalt ovenfor (hvor den lavere pris indgår i en bevidst disposition, der indebærer et mere begrænset ansvar), vil advokaten være underlagt samme erstatningspligt over for klienten i relation til *et givet* opdrag, uanset hvilket vederlag han har beregnet sig herfor. Har klienten spurgt advokaten, om en bestemt investering er afskrivningsberettiget, bør det ikke forandre erstatningsvurderingen, om der betales det ene eller andet beløb for advokatens råd. Se tilsvarende *Lars Bo Langsted*: Rådgivning I – Det professionelle erstatningsansvar (2004), s. 163 f., med udførlige litteraturhenvisninger, men cf. *Anders Vinding Kruse*: Advokatansvaret (1990), s. 10.

Dette udgangspunkt må dog undergives den væsentlige modifikation, at en aftale, der indebærer et højt vederlag, ofte også vil afgrænse opdraget således, at advokaten skal præstere et mere omfattende arbejde, herunder foretage mere tilbundsgående undersøgelser. Således kan honorarets størrelse have betydning for bedømmelsen af opdragets afgrænsning, se fx *U 2004.2880 H*, der stadfæstede *U 2002.2578 Ø*. Jo flere sten der skal vendes som led i opdraget, desto større bliver sandsynligheden for, at advokaten holdes ansvarlig for ikke at lokalisere et problem, der viser sig fatalt for klienten. Stilles det førnævnte afskrivningsspørgsmål i kombination med en anmodning om, at advokaten undersøger forskellige muligheder for at foretage den nævnte investering, udvides spektret for, hvornår advokaten pådrager sig ansvar for fejlagtig rådgivning.

Opdrag uden aftale: Når rådgivningen udøves uden aftalegrundlag, fx på grundlag af en retsbeslutning (i form af en beskikkelse eller udpegning), virker advokaten inden for rammerne af dette opdrag, og den erstatningsretlige vurdering af hans adfærd må derfor ske på grundlag af de almindelige krav til advokatens virke, der følger af det relevante procesretlige regelsæt. Derimod vil de vedtagelser, der måtte blive truffet mellem advokaten og klienten inden for rammerne af beskikkelsen eller udpegningen, efter omstændighederne *udfylde* opdraget, ligesom de forventninger til advokatens pligter, der måtte følge heraf, kan få indflydelse på erstatningsvurderingen. Men denne betydning *skærper ikke* ansvaret; den indebærer alene en nærmere *afgrænsning* og præcisering af selve opdraget.

21.2.3. Opdragets betydning

Klientens status mv.: Som allerede nævnt spiller opdragets afgrænsning en væsentlig rolle for ansvarsvurderingen. For det første har det betydning, hvilken type *klient* der er tale om: Advokaten kan med rimelighed forvente en høj grad af ind-

sigt hos nogle klienter, hvor behovet for en detaljeret redegørelse om opdragets forløb derfor er tilsvarende mindre, mens andre klienter normalt vil forvente en højere grad af vejledning mv. Ligeledes forventes nogle klienter ikke at have overblik over omkostningerne ved opdraget, mens andre kan have behov for mere detaljeret vejledning herom fra advokaten. Fraværet af en sådan vejledning kan efter omstændighederne få betydning for, om klienten skal dække et udlæg, der fx viser sig at være afholdt forgæves.

Opdragets afgrænsning: Foruden denne generelle karakteristik har afgrænsningen af opdraget som nævnt afgørende betydning for, hvilke pligter, og herunder også hvilke erstatningsretlige pligter advokaten har påtaget sig.

Illustrerende herfor er her *U 2003.1679/2 H*, hvor advokaten gjorde gældende, at hans opdrag i forbindelse med berigtigelsen af salget af nogle sommerhusanparter, der senere viste sig at være solgt i strid med sommerhuslovens regler med ugyldighed til følge, ikke omfattede en rådgivning om disse regelsæt. Advokaten var gjort bekendt med salgsmaterialet og havde rådgivet klienten om andre bestemmelser i sommerhusloven. I hvert fald under disse omstændigheder omfattede hans opgave også rådgivning om projektets forhold til sommerhuslovens § 1 og § 9. I *U 2002.1803 H* blev der ikke statueret advokatansvar i en sag om et samarbejdsforhold vedrørende et pizzeria, selv om den planlagte transaktion udviklede sig kaotisk. Højesteret fastslog, at advokatens opdrag var begrænset til at udarbejde en samarbejdsaftale i overensstemmelse med de vilkår, de udenlandske parter allerede havde nedfældet på hebraisk. I *U 2005.2037 H* havde en advokat i to erklæringer om ejendomsretten til nogle vindmøller opstillet i Californien anført, at han havde forudsat, at sælgeren »ikke inden overdragelsen til investorerne har foretaget dobbeltoverdragelse eller lignende uregelmæssige dispositioner over vindmøllerne«. Han var derfor ikke erstatningsansvarlig over for investorerne, da det viste sig, at det tilsyneladende netop var det, der var foregået. I *U 2015.2846/2 H* forelå der ikke nogen opdragsaftale mellem advokaten og hans klienter, idet klienterne, der var i færd med at købe et parcelhus, havde peget på advokaten ud fra en liste, som ejendomsmægleren forelagde dem. Ejendomsmægleren havde herefter – således som det måtte lægges til grund – sendt sagens dokumenter til advokaten, der ikke havde kontaktet sine klienter så betids, at disse kunne nå at påberåbe sig et advokatforbehold, hvorved de ville have kunnet opnå en prisnedsættelse eller eventuelt træde tilbage fra den indgåede handel, da det viste sig, at elinstallationer i huset var ulovlige. Advokaten blev fundet erstatningsansvarlig herfor.

21.2.4. Den professionsetiske dimension

Selv om advokatens erstatningsansvar befinder sig i den almindelige lære om professionsansvaret, er der talrige aspekter, hvor de særlige forhold vedrørende advokater påvirker den erstatningsretlige vurdering.

Udtalelser fra advokatmyndighederne: Ved pådømmelse af advokaters erstatningsansvar lægger domstolene som nævnt stor vægt på de udtalelser, advokatmyndighederne afgiver, se hertil den førnævnte *U 2004.1153 V* samt *Lars Bo Langsted*: Rådgivning I – Det professionelle erstatningsansvar (2004), s. 330, med henvisning til bl.a. *U 1998.1711 VLK*.

Det er dog langtfra altid, at advokatmyndighederne finder grundlag for at udtale sig. At der ikke foreligger et responsum, der erklærer advokatens handlemåde for »stridende mod god advokatskik«, »usædvanlig« el.lign., er ikke ensbetydende med, at advokaten er ansvarsfri. At Advokatnævnet, Advokatrådet eller et sagkyndigt udvalg under rådet har udtalt kritik af advokaten, afgiver en *formodning* for, at advokaten har handlet culpøst, men er hverken nødvendigt eller tilstrækkeligt til *at afgøre* ansvarsspørgsmålet.

Kvalitetsforventninger: Ligeledes *kan* det have erstatningsretlig betydning, hvorledes den *professionsetiske* holdning til det forhold, som påstås erstatningsforpligtende, er kommet til udtryk, fx ved indlæg i den offentlige debat, herunder i faglige tidsskrifter. De meldinger, der bl.a. fra Advokatrådets side ofte udtrykkes om vigtigheden af at opretholde høj kvalitet i advokatprofessionen, kan ikke undgå at få afsmittende betydning for den erstatningsretlige vurdering.

Oplysningsforpligtelsen: Den pligt, advokaten har til at holde en passende afstand til klienten, jf. nærmere afsnit 8.3, indebærer bl.a., at han ikke kan lægge klientens oplysninger uprøvet til grund, jf. *ANK af 18. maj 1998* (omtalt af *Lars Bo Langsted*: Rådgivning I – Det professionelle erstatningsansvar (2004), s. 217 f.), hvor det udtrykkeligt udtales, at advokaten har pligt til selvstændigt at efterkontrollere oplysninger afgivet af en klient til brug for erhvervelse af en landbrugsejendom. Heri ligger også, at advokaten har en selvstændig pligt til at sikre sig, at alle relevante oplysninger er til stede i sagen. Således fandt *ANK af 29. november 2021*, sagsnr. 2211-2021, at en advokat i forbindelse med sin berigtigelse af en bolighandel ikke havde kunnet forlade sig på det materiale, som sælgeren og den medvirkende ejendomsmægler havde udleveret, men at der påhvilede ham en selvstændig undersøgelsespligt. Denne pligt håndhæves også erstatningsretligt,

jf. nærmere *Lars Bo Langsted*: Rådgivning I – Det professionelle erstatningsansvar (2004), s. 212 ff., og (om en revisor) *FED 1996.962 V*. Se også *Frederik Holst Kronborg* i Advokaten 3/2022, s. 56 ff.: Advokatens køberrådgivning ved handel af fast ejendom.

21.2.5. Advokatfirmaets karakter

Udgangspunktet: Som udgangspunkt har det ikke betydning for den erstatningsretlige vurdering, hvilken type advokatfirma der er tale om. Alt andet lige bør den ene advokat være lige så kvalificeret – og dermed undergivet ligeartede ansvarskrav – som den anden. Dette udgangspunkt er imidlertid undergivet væsentlige modifikationer.

Specialistrådgivning: For det første må det antages, at den advokat, der har givet sig til kende over for klienten som *specialist* inden for et bestemt område, har en mere indgående og erstatningsretligt sanktioneret pligt til at være godt inde i reglerne på dette område end en advokat, der blot har tilbudt en mere generel rådgivning som led i almindelig praksis. Denne forventning vil først og fremmest vise sig ved, at specialistadvokaten skal bruge kortere tid til at nå frem til de relevante svar – men måske til en højere timebetaling – end den generelt orienterede advokat.

Det kan dernæst tænkes at påvirke vurderingen af advokatens professionsansvar, om han har markedsført sig som specialist eller ikke. Hvor specialisten selv forventes at være opmærksom på særlige aspekter af rådgivningen, som dækkes af specialet, kan denne forventning ikke anstilles til generelt orienterede advokater. Stiller klienten et konkret spørgsmål – fx om, hvorvidt en bestemt transaktion lader sig gennemføre uden skatteretlige konsekvenser – vurderes den fejlagtige rådgivning efter samme culpastandard, uanset om svaret gives af en specialistadvokat eller en generelt orienteret advokat. Se tilsvarende *Søren Halling-Overgaard & Arvid Andersen*: Advokaters erstatningsansvar (2022), s. 68 ff., og *Lars Bo Langsted*: Rådgivning I – Det professionelle erstatningsansvar (2004), s. 380 ff.

Særlig branding: For det andet må det antages, at et advokatfirma, der på anden måde har givet klienten særlige forventninger om faglig soliditet, fx ved at tilbyde en kvalificeret palet af højt kvalificerede rådgivningsydelser, også erstatningsretligt må stå inde for, at denne rådgivning rent faktisk præsteres. Denne regel

kan bl.a. få betydning for store advokatfirmaer, der tilbyder *full service* erhvervsrådgivning. Endelig må det antages, at en advokat, der i sin markedsføring fremhæver sit medlemskab af en af Danske Advokaters særlige kvalitetssikrende specialforeninger (fx Danske BOLIGadvokater, Danske INKASSOadvokater eller Danske IT-advokater), vil blive underlagt en skrappere ansvarsvurdering. Dette følger allerede af det signal, medlemmerne sender til deres klienter om netop at kunne varetage de nævnte opdrag med en særlig kvalitet. Se tilsvarende *Lars Bo Langsted*: Rådgivning I – Det professionelle erstatningsansvar (2004), s. 383 f.

21.2.6. Andre momenter

Tidspres: Man kan diskutere, om advokaten kan gøre gældende, at et særligt tidspres skal inddrages i ansvarsvurderingen som en diskulperende omstændighed. Vurderingen af dette spørgsmål må anlægges helt konkret og navnlig bero på, hvorledes tidspresset nærmere bestemt har påvirket udførelsen af opdraget. Skyldes det alene advokatens svigtende evne til at disponere over sin tid, vil det med sikkerhed ikke kunne fremholdes som argument for en mere lempelig ansvarsvurdering. Skyldes det derimod de tidsrammer, klienten har givet advokaten for udførelsen af opdraget, kan der være rum for en lempelse – bl.a. ved i højere grad end ellers at åbne op for at lade »skud fra hoften« være forsvarlig juridisk rådgivning, sml. Herved bemærkningerne i afsnit 21.3.4. I en sådan situation vil advokaten dog have pligt til på forhånd at meddele klienten, at tidsrammerne ikke giver ham de optimale muligheder for at varetage opdraget.

Forsikringsdækning: At advokaten er dækket af en ansvarsforsikring, vil normalt ikke spille selvstændigt ind for vurderingen af hans ansvar, dels fordi pligten til at tegne en sådan forsikring gælder for alle advokater, dels fordi denne pligt går hånd i hånd med, at advokaten er undergivet et professionsansvar. Har advokaten ikke tegnet en forsikring, eller er der af særlige tekniske grunde ikke dækning, vil man normalt alligevel behandle ham, som om dækning var tegnet, jf. *FED 2001.343 V*, hvor landsretten antog, at den ikke-forsikrede medansvarlige blandt to rådgivere skulle stilles, som om der var tegnet forsikring.

Derimod kan det i forholdet mellem en advokat og andre rådgivere, der ikke sædvanligvis vil være dækket af en forsikring, få betydning, at advokaten er forsikret, se hertil i afsnit 21.6.2 med omtale af *FED 2001.1171 Ø*.

21.3. Den juridiske rådgivning

21.3.1. Afgrænsning

Advokatens ansvar for fejl ved selve den juridiske rådgivning er den ansvarsform, der hyppigst har givet anledning til erstatningskrav og til de største vanskeligheder i praksis. Vanskelighederne skyldes for det første det *faktiske* forhold, at rådgivningsydelsen typisk vil indgå som beslutningsgrundlag for klientens efterfølgende dispositioner, hvis nærmere karakter advokaten ikke nødvendigvis har overblik over. Dernæst vanskeliggøres den erstatningsretlige vurdering af, at der i *retlig* henseende ofte vil være tvivl om, hvad der konkret har været den korrekte rådgivning om gældende ret.

Den rådgivning, advokaten præsterer, kan foreligge i forskellige indpakninger alt efter den *sammenhæng*, hvori det enkelte råd (fx en oplysning om gældende ret) meddeles. Er rådet *fritstående*, fremstår det som selve advokatens ydelse: Klienten anmoder fx om en vurdering af, om et retskrav kan gennemføres; advokaten meddeler sit svar, og opdraget er dermed udtømt. Men i andre tilfælde ydes rådet sammen med andre ydelser: Advokaten anmodes fx om at *koncipere* et kontraktdokument eller om at oprette et testamente, men forventes i den forbindelse at iagttage og respektere gældende regler. Eller advokaten anmodes om *først* at rådgive om forholdet, *dernæst* at gennemføre en aftaleforhandling for *til sidst* at manifestere den opnåede enighed gennem et aftaledokument.

21.3.2. Udgangspunktet

Generelle krav: Advokatens fritstående rådgivning vil typisk knytte sig til indholdet af gældende ret. I vurderingen af, hvilket erstatningsretligt ansvar advokaten her vil ifalde, vil domstolene opstille en *bonus pater*-standard for, hvilken juridisk viden han i det givne opdrag må forventes at have. Problemet er her, at visse juridiske problemer alene vil være kendt for en specialist, selv om man befinder sig inden for et område, der fremstår som umiddelbart tilgængeligt for en generalist.

Grundkriteriet: Den juridiske litteratur har forsøgt at beskrive dette krav på forskellig vis. *Anders Vinding Kruse*: Advokatansvaret (1990), s. 18, vil lade det være afgørende, om advokatens rådgivning drejer sig om simple retsspørgsmål, som ingen omhyggelig jurist vil nære nogen rimelig tvivl om, fx om betydningen af, at en ejendomsoverdragelse tinglyses. I disse tilfælde vil advokaten som udgangs-

punkt være ansvarlig for ethvert påregneligt og påviseligt tab. Se tilsvarende *Søren Halling-Overgaard & Arvid Andersen*: Advokaters erstatningsansvar (2022), s. 70 f.

Ansvar for manglende afdækning: Advokaten forventes ikke at have kendskab til al lovgivning. Men han bliver normalt erstatningsansvarlig ved *ikke at erkende*, at han befinder sig inden for et område, der kræver enten særlig omhu eller specialistviden. Går advokaten med lukkede øjne ind i et sådant rådgivningsopdrag uden at sikre sig, at klienten opnår anden rådgivning fra anden side, vil han som udgangspunkt hæfte for de heraf følgende retstab, medmindre det må fremstå som åbenbart for klienten, at opdraget ikke indebar rådgivning inden for de pågældende områder.

Advokaten har en særlig pligt til at sikre sig, at klienten kan overskue konsekvenserne af den præsterede rådgivning, se i afsnit 21.4.2 om ansvar for kommunikation og koncipering samt *U 2000.424 V*, hvor en advokatfuldmægtig ikke fandtes at kunne gå ud fra, at hans klienter, som skulle have oprettet en ægtepagt, forstod, hvad forskellen mellem forskellige typer af ægtepagter indebar, og slet ikke, at de forstod konsekvenserne af det valg, de traf.

En særlig situation foreligger, hvor advokaten ud fra retlige overvejelser frarader sin klient at gennemføre en påtænkt disposition (på en given måde), men ikke desto mindre på klientens anmodning udformer et udkast til aftalen. Dette var tilfældet i *U 2005.2235 H*, hvor advokaten blev fundet solidarisk ansvarlig med de tre medlemmer af ledelsen i en nødlidende virksomhed, der uden for en anmeldt betalingsstandsning blev overdraget, uden at princippet om ligelig behandling af kreditorerne blev iagttaget. For at undgå et ansvar må en advokat således afslå at forsyne klienten med et udkast, som denne selv kan anvende (i overensstemmelse med sit ønske, men mod advokatens råd).

21.3.3. Undersøgelsesfejl

Karakteristik: En væsentlig del af det juridiske rådgivningsansvar angår advokatens manglende erkendelse af, at et forhold indebar en risiko for klienten. Dette ansvar aktualiseres, fx når advokaten anmodes om at gennemgå et aftaleforhold eller afklare en retsstilling af anden karakter. Situationen vil ofte foreligge således, at klienten ikke har formuleret et klart spørgsmål for advokaten, men blot lagt en stak papirer på advokatens bord med anmodning om, at denne selv foretager sin undersøgelse.

Hvilke krav der kan stilles til en sådan undersøgelse, beror i sagens natur på opdragets karakter. Ved berigtigelse af overdragelser af fast ejendom er advokaten fx forpligtet til at foretage en lang række undersøgelser, jf. nærmere *Anders Vinding Kruse*: Advokatansvaret (1990), s. 72 ff. Og 119 f. Hertil hører bl.a. afklaringen af, om der påhviler ejendommen særlige forpligtelser, herunder indestående servitutter, se fx *U 2005.45 V*. Derimod kan advokaten ikke være forpligtet til at bese ejendommen, jf. *ANK af 29. maj 2018*, sagsnr. 2017-2627 og 2017-2628). Med reglerne i lov om forbrugerbeskyttelse ved erhvervelse af fast ejendom, jf. lovbekendtgørelse nr. 1123 af 22. september 2016, er denne del af rådgivningen flyttet hen til den bygningssagkyndige.

En tilsvarende undersøgelsespligt gælder, når advokaten medvirker ved en udstykning, selv om der også medvirker en landinspektør, se herved *U 1965.807/2 Ø*. Ligeledes må den advokat, der bistår ved overdragelse af en restauration, afklare, om køberen har mulighed for at opnå den fornødne bevilling, se *U 1959.729 Ø*. Fordi advokaten i disse tilfælde står som en slags garant for, at transaktionen er robust i retlig henseende, påhviler der ham en selvstændig pligt til at undersøge, om meddelte oplysninger er korrekte. Dette gælder også i ejendomshandler, hvor oplysningerne hidrører fra en anden rådgiver, se hertil *U 1958.510 H*, hvor advokaten havde forsømt at kontrollere rigtigheden af de lejebeløb, der var meddelt af en ejendomsmægler forud for overdragelsen af en udlejningsejendom.

Sagsoplysning: En række af de skridt, advokaten skal foretage som led i sin sagsbehandling, angår sagens oplysning. Generelt er advokaten forpligtet til at foretage skridt, der er nødvendige og sædvanlige for at kunne skabe det overblik over sagen, der er nødvendigt for at kunne afklare klientens retsstilling. I en erstatningsretlig vurdering kan den nærmere afgrænsning af dette sædvanlighedskriterium belyses med et responsum fra Advokatrådets Responsumudvalg, se fx *U 2005.45 V*, der på grundlag af et sådant responsum fandt, at en advokat havde haft pligt til at undersøge indholdet af et servitutdokument nærmere for at afklare omfanget af en færdselsret, der viste sig at komme på tværs af klientens byggeplaner.

Det er almindeligvis i klientens interesse, at advokaten finder en passende balance med hensyn til, *hvilke* undersøgelser advokaten skal foretage. Navnlig når rådgivningen vederlægges efter medgået tid, og sagsforholdet ikke berører meget store værdier, er advokaten både berettiget og forpligtet til at afpasse rådgivningen proportionalt, så opdraget ikke svulmer op. I den forbindelse kan det være

berettiget, at advokaten undlader at forholde sig til spørgsmål, som han må gå ud fra, at klienten selv har overblik over. Se som eksempel herpå *U 1954.868/2 V* om indholdet af en servitut. Illustrerende herfor er ligeledes den førnævnte afgørelse i *U 2005.45 V*, der nedsatte erstatningskravet, da klienten i et vist omfang havde udvist egen skyld ved – trods advarselssignaler – ikke selv at have erkendt vejrettens eksistens.

21.3.4. Fejl ved anvendelse af retsregler

Karakteristik: Det klassiske område for advokatens rådgivningsfejl er ansvaret for den rådgivning, der viser sig skadegørende, fordi den har rod i en forkert opfattelse af gældende ret. Fejlen kan udmønte sig i forskellige typer af opdrag, fx ved at der anlægges sag ved en *inkompetent instans* eller på et åbenbart *uhjemlet grundlag*, fremsættes uholdbare *synspunkter* under en forhandling eller etableres forretningsmæssige *løsninger*, der siden viser sig umulige at gennemføre, fordi de relevante handlinger er forbudte.

Sådanne fejl kan optræde i alle elementer i advokatens rådgivning, og deres virkninger vil ofte variere derefter. Opstår fejlen i forbindelse med en sagsførelse, vil klienten ikke altid få kendskab til den. Han konstaterer blot, at sagen er tabt, men får måske først indblik i baggrunden herfor, når han tilfældigvis konsulterer en anden advokat eller på anden måde får indblik i sammenhængen. I andre tilfælde indgår fejlen i en af de tilfældegrupper, der behandles andetsteds i dette kapitel, se navnlig i afsnit 21.4-21.5.

Udgangspunkt: Udgangspunktet er, at advokaten er erstatningsansvarlig for klientens tab som følge af dispositioner, der træffes på grundlag af en fejlagtig retsopfattelse, der kunne være bragt på det rene gennem sædvanlig brug af tilgængelige retskilder. Det er i den forbindelse uden betydning, om advokaten er specialist eller generalist, og om han har foretaget indgående eller blot overfladiske studier af relevante retskilder.

»Skud fra hoften«: På grundlag af dommen i *U 1946.205 Ø* har man diskuteret, om dette udgangspunkt efter omstændighederne må *modificeres*, hvis det ligger klart, at advokaten alene har anvendt sin paratviden i kombination med sin almindelige juridiske dømmekraft. Dommen frifandt en advokat, der i tillid til sin erfaring og indsigt i forhold vedrørende fast ejendom uden nærmere undersøgelse af teori

og praksis efter sit bedste skøn – men fejlagtigt – havde rådet en klient. Se herved *Anders Vinding Kruse*: Advokatansvaret (1990), s. 57.

Dommens resultat kan nok fastholdes, hvis det lægges til grund, at selv indgående studier af praksis mv. ikke ville have ført til nogen sikker konklusion. Advokaten er ikke forpligtet til at anstille omfattende undersøgelser af litteratur og praksis som betingelse for at svare på et juridisk spørgsmål, hvis der under alle omstændigheder er tale om et juridisk skøn. Men hvis sådanne undersøgelser er nødvendige for at fastslå retsstillingen med rimelig klarhed, må han orientere klienten om, at der »skydes fra hoften«. Kan der rejses rimelig tvivl om indholdet af hans melding, bør han give udtryk for dette og opfordre klienten til at lade ham gennemføre en mere forsvarlig (men også mere kostbar) undersøgelse. Dette princip er bl.a. udtrykt i *U 2003.1679/2 H*, hvor en advokat blev gjort ansvarlig for sin rådgivning ved salg af nogle anparter i en sommerhusejendom i strid med sommerhuslovens forbud herimod. Advokaten havde påpeget det problem, sommerhusloven frembød for transaktionen, men havde undladt at afklare dets rækkevidde. Ansvaret var derfor nok så meget begrundet med denne undladelse.

Uoverskuelig lovgivning: Det har dernæst været diskuteret, om advokatens ansvar skulle kunne lempes i tilfælde, hvor hans ukendskab til lovgivningen skyldes dennes særlige uoverskuelighed, se for dette synspunkt *Anders Vinding Kruse*: Advokatansvaret (1990), s. 22 ff., 27 f. og 87 f. Man kan have meget sympati for en sådan holdning, men den er vanskelig at forene med den opfattelse, at advokatens kerneydelse er at forholde sig til *gældende* ret – uanset hvor kompliceret og uoverskuelig denne måtte være. En advokat, der ikke anser sig klædt på til at rådgive inden for et lovområde, bør henvise til en mere kyndig rådgiver, jf. AER art. 5. Er klientens økonomiske formåen begrænset, kan advokaten eventuelt opfordre klienten til selv at rette henvendelse til en ressortmyndighed, der ofte vil præstere en nok så kyndig – om end ikke advokatmæssig – rådgivning. Alternativt må advokaten afgrænse sit opdrag, så han holder sig på afstand af den uoverskuelige rådgivning. Men begiver advokaten sig ind på et område, må han levere varen og forholde sig til gældende ret efter de almindelige regler. Gør han ikke det med den virkning, at klienten lider retstab, bør det almindelige professionsansvar finde anvendelse.

Ny lovgivning mv.: En særlig problemstilling knytter sig til subsumptionsfejl, der begås, fordi advokaten har forsømt at holde sig ajour med ny lovgivning mv. Spørgsmålet er her, hvilken pligt advokaten har til løbende at efteruddanne sig

og til løbende at sikre sig, at der ikke sker ændringer i den lovgivning og afgørelsespraksis, der ligger til grund for hans rådgivning.

Også her er udgangspunktet klart. Klienten vil være ringe hjulpet – og advokatens ydelse tilsvarende mindre værdifuld – hvis det antoges som et generelt forsvar for utidssvarende rådgivning, at advokaten ikke havde fulgt den seneste udvikling. Retspraksis er helt på linje hermed, se fx *U 1989.394 H*, hvor der var sket ændringer af relevant skattelovgivning (advokaten blev dog frifundet i mangel af tabsbevis). I *U 1977.50 H* havde advokaten overset en regelændring og derfor sendt en anmodning om en nødvendig attest til brug for opdeling af klientens ejendom i ejerlejligheder til en forkert instans. Anmodningen blev derpå sendt til den korrekte instans, men kunne ikke behandles på grund af en mellemkommende lovændring, der forhindrede opdeling af ejendommen. Ændringen havde været bebudet (og var årsag til anmodningen om udstedelse af attesten), men det fandtes ikke påregneligt for advokaten, at lovforslaget, der blev fremsat samme dag, som anmodningen nåede den korrekte instans, ville indeholde bestemmelse om, at begrænsningen i adgangen til opdeling ville få tilbagevirkende kraft fra lovforslagets fremsættelse. Klientens tab fandtes herefter »ikke at have været en sådan følge« af advokatens ekspeditionsfejl, at der var grundlag for at pålægge advokaten erstatningsansvar.

Se diskussionen om denne dom hos *Anders Vinding Kruse*: Advokatansvaret (1990), s. 24 f., og *Lars Bo Langsted*: Rådgivning I – Det professionelle erstatningsansvar (2004), s. 210 ff. Dommen er illustrerende for den forskel, der består mellem rådgivning, der ydes af generalister og specialister. Hvor en generalist ikke kan forventes at have løbende indsigt i, hvorhen den lovgivningsmæssige udvikling bevæger sig, vil klienten typisk forvente et sådant kendskab af en specialist, der derfor også må formodes at pådrage sig et erstatningsretligt ansvar for ikke i det mindste at have påpeget den risiko for klienten, der ligger heri.

21.3.5. Ansvaret for konstaterende erklæringer

Problemstilling: I den formueretlige teori udgør den konstaterende erklæring et modstykke til viljeserklæringen. Hvor viljeserklæringen i sig selv fremkalder pligter for dens afgiver (fx i form af løftevirkninger), er den konstaterende erklæring ikke forpligtende i sig selv. Den indeholder alene en *oplysning* om, hvordan afgiveren forholder sig til noget, fx sin hensigt om senere at forpligte sig, uden dermed at gøre det nu. Til gengæld vil den konstaterende erklæring ofte udfylde sin funktion i forhold til parter, der ikke også står i aftaleforhold med afgiveren. Eksempler herpå er juridiske responsa, *legal opinions* og attester af forskellig art.

Se hertil afsnit 3.3 og 15.4 samt *Mads Bryde Andersen*: Enkelte transaktioner (2022), afsnit 3.6.e.

Konstaterende erklæringer har kun retlig betydning i kraft af andre retsregler. Når sælgeren fx svigagtigt meddeler (konstaterer) en oplysning til køberen, som får køberen til at disponere, kan forholdene omkring denne konstatering give anledning til formueretlige og strafferetlige retsvirkninger i form af ugyldighed, erstatningsansvar og straf.

Funktion: Konstaterende erklæringer, der afgives af en advokat over for tredjeparter, vil sjældent træde i stedet for løfter. Almindeligvis vil advokaten kun »love« at foretage bestemte skridt i en kendt sagsekspedition, fx at han under bestemte betingelser vil foranledige præjudicerende retsanmærkninger slettet fra et dokument.

Tilbage i synsfeltet bliver et antal tilfælde, hvor advokatens konstaterende erklæring til omverdenen for det første fremstår som egnet til at fremkalde tillid, og hvor der for det andet kan påvises direkte fejl i erklæringen. Ansvaret for en sådan konstaterende erklæring vil derfor fokusere på erklæringens *præmisser*. Man kan her sondre mellem præmisser, der knytter sig til (1) advokatens fremtidige *handlinger*, (2) hans opfattelse af *gældende regler* og på (3) hans opfattelse af, hvilke *faktiske forhold* han har iagttaget i en konkret situation.

Fremtidige handlinger: I den første situation knytter ansvarsvurderingen sig til, hvad advokaten har i sinde at foretage sig. En sådan erklæring ligger meget tæt op ad et egentligt løfte (jf. eksemplet ovenfor om aflysning af et dokument), idet den manifesterer advokatens vilje til at gøre noget. Ansvarsvurderingen må her bygge på et garantisynspunkt. Erklærer advokaten, hvad han agter at gøre i relation til et formuegode, som repræsenterer en tinglig sikkerhed for tredjepart, må dette forstås som en viljeserklæring, som må opfyldes efter ordlyden. Sker dette ikke, ifalder han som altovervejende udgangspunkt et erstatningsansvar, uanset hvad årsagen til den manglende opfyldelse er. Ønsker advokaten at undgå denne konsekvens, bør han sikre, at der i dette løfte indbygges forbehold, der knytter an til de forhold, der vil afskære ham fra at handle som lovet.

Juridiske responsa: I den anden situation knyttes ansvarsvurderingen til advokatens opfattelse af gældende ret. Ansvarsvurderingen vil her bero på, hvilke usikkerheder der knytter sig til det pågældende retsområde. Når advokaten i et skrift-

ligt responsum på grundlag af sin objektive undersøgelse af de relevante retskilder *erklærer*, at han anser et retskrav for velbegrundet, kræver det derimod ganske særlige holdepunkter at skulle nå til, at denne erklæring rummer en garanti for, at retsstillingen er som beskrevet. Dette gælder, selv når erklæringen baseres på retsregler, der ikke giver – eller burde give – anledning til tvivl. Det er nu engang juraens vilkår, at der i den konkrete retsanvendelse kan gøre sig så særlige og egenartede forhold gældende, at de præmisser, der bar den tilsyneladende »sikre« udtalelse om gældende ret, viser sig irrelevante, hvorfor konklusionen tilsvarende må falde.

Selv om advokaten i sin erklæring om gældende ret ikke har udvist en omhu svarende til standens krav, stilles der skærpede krav for at antage, at den fremkalder et erstatningskrav over for tredjeparter. *U 2005.918 H* antog således, at en advokat, der havde udstedt et antal *legal opinions* om den skatteretlige behandling af et investeringsprojekt – trods uagtsomt forhold – ikke dermed pådrog sig et erstatningsansvar over for en investor i det pågældende projekt, for hvem han ikke havde optrådt som advokat. Derimod havde advokaten i sin egenskab af bestyrelsesmedlem i et af de medvirkende selskaber pligt til at føre kontrol med, at der var økonomisk realitet i projektet, som investorerne løbende indbetalte til. Han blev derfor i denne egenskab holdt erstatningsansvarlig for ikke at have ført en sådan kontrol, som ville have afsløret de virkelige forhold i projektet.

Erklæringer om faktiske forhold: Ansvarsvurderingen af den tredje situation fremtræder som en kombination af retlige og faktiske forhold. Det faktiske angår advokatens erkendelse af de forhold, som advokaten iagttager, fx at der er denuntieret til advokaten som den, der varetager administrationen af et byggelån. Det retlige angår den konklusion, advokaten drager af disse forhold. Advokaten har her en pligt til at sikre klarhed om retsstillingen. Se herved *U 1970.684 Ø*, hvor advokaten trods en noteret transport i et byggelån valgte at udbetale en del af en rate til bygherren. Er retsstillingen uklar, må han efter bedste evne redegøre for de forhold, der gør den uklar. Se herved *U 2005.2037 H*, der frifandt en advokat for erstatningsansvar for en *legal opinion*, der materielt set var urigtig, men som baserede sig på en række retlige og faktiske forhold, som advokaten udtrykkeligt havde taget forbehold for, og som for en dels vedkommende var dækket af andre (herunder udenlandske) *legal opinions*.

Beroligende debitorudtalelser: Når advokaten bistår en klient med at afværge en økonomisk krise, forekommer det ofte, at kreditorer, der har kendskab til denne

krise, afæsker advokaten en udtalelse om, hvorvidt det må anses for sikkert eller forsvarligt at fortsætte leverancer uden særlig sikkerhed for betalingen. Ansvaret minder om det, der gælder, når advokaten fungerer som beskikket rekonstruktør, jf. afsnit 21.5.4. Men i modsætning til disse tilfælde er der ikke tale om, at advokaten indtager en særlig rolle som tillidsmand. Hans rolle minder snarere om den, afgiveren af en soliditetserklæring påtager sig. En bank, der afgiver en sådan erklæring, er alene underlagt et almindeligt culpaansvar, se fx *U 1999.1969 H*. Modtageren har derfor her, som i øvrigt, en tilskyndelse til at afklare det faktuelle grundlag for sin kreditvurdering. At advokaten har valgt at se debitors virksomhed i et optimistisk lys, bør ikke åbne vejen for et erstatningsansvar, medmindre erklæringen er direkte fejlbehæftet, eller der i øvrigt kan påvises et forsæt til at vildlede kreditor.

En ældre afgørelse herom foreligger i *U 1944.862 H*. I *U 1999.473 V* havde en advokat, der bistod en nødlidende landmand, over for hypotekforeningen erklæret, at beløb indgået ved salg af svinebesætningen ville blive indsat på spærret konto til fordel for panthaverne. Advokaten undlod imidlertid at holde denne konto adskilt fra skyldnerens øvrige formue. Da han senere blev beskikket som tilsyn under en anmeldt betalingsstandsning, udbetalte han et beløb svarende til provenuet ved salget til panthaverne. Da denne disposition blev omstødt, blev advokaten tilpligtet at erstatte panthaverne tabet herved.

21.3.6. Skatterådgivning

Problemstillingen: Den skatteretlige rådgivning giver anledning til flere vanskelige erstatningsretlige problemer. Skatteretten er på den ene side en almen og relevant del af retssystemet, og skatteretlige problemer indgår derfor stort set i alle de økonomiske dispositioner, klienten foretager. Heroverfor står det faktum, at den skatteretlige rådgivning også dyrkes som et specialområde, fordi det nærmere indhold af disse regler ofte forudsætter et detailkendskab til de enkelte dele af skattelovgivningen, som kun ganske få advokater er i besiddelse af.

Sondringer: For at få overblik over området er det nødvendigt at inddele den skatteretlige rådgivning i forskellige kategorier. På et grundlæggende plan kan man på den *ene side* udskille de almene skattespørgsmål, der ikke fremtræder som led i et skatteretligt opdrag, men hvor spørgsmålet er, om advokaten alligevel har pligt til at forholde sig til en skatteretlig problemstilling, og på den *anden side* de egentlige skatteretlige opdrag. I sidstnævnte gruppe kan man igen udskille den skatterådgivning, der angår *typiske* dispositioner, fra den, der angår de *atypiske*

dispositioner. Inden for disse sidste kan man igen sondre mellem, om rådgivningen har mere eller mindre *kreativ* karakter.

Skatterådgivning i andre opdrag: Et kendskab til grundlæggende skatteretlige principper hører til det krav om basal juridisk rådgivning, som enhver advokat må være i besiddelse af, jf. *FED 1994.1532 V*, der antog, at en advokat, der berigtigede en ejendomshandel for en klient, i mangel af modstående aftale også havde pligt til at rådgive om skattemæssige forhold. Det kan være vanskeligt at lægge grænsen for, hvori en sådan viden består. Den vil formentlig bl.a. indbefatte viden om, at indkomst som udgangspunkt beskattes med indkomstskat, at driftsudgifter fradrages i indkomsten, at kapitalselskaber er selvstændige skattesubjekter, og at driftsmidler kan afskrives. Uden for denne *bonus pater*-norm falder derimod kendskabet til mere specielle skatteretlige regler, der fx i kraft af en helt særlig lovgivning alene opstår for virksomheder eller skatteydere af den helt særlige art, der tilfældigvis er tale om i opdraget. En erhvervsklient, der efter sin karakter (fx som en særlig type finansiel virksomhed) udgør et lovgivningsmæssigt specialtilfælde, har selv, snarere end advokaten, pligt til at kende »sin« særlige lovgivning og i givet fald henlede advokatens opmærksomhed herpå, når klienten rekvirerer et advokatopdrag, der fremstår som generelt.

Dette princip er fastslået i talrige domme, herunder *U 1985.489 H* (omtalt nedenfor), der lægger til grund, at advokaten ikke har pligt til særskilt at udfolde skattetænkning i sin rådgivning. I to responsa om spørgsmålet, der er omtalt af *Jon Stokholm* i Advokaten 8/1992, s. 218 ff., har Advokatrådet udtalt, at advokater bør rådgive om »almindeligt kendte og anerkendte skatteretlige regler og løsningsmodeller, som naturligt falder inden for opdraget«.

Her som andetsteds i advokatretten afgrænses advokatens pligter bl.a. ved den aftale, han indgår med sin klient om opdragets udstrækning. Derfor har advokaten mulighed for at begrænse sit ansvar for den skatteretlige rådgivning ved at aftale, at opdraget ikke angår rådgivning om skatteretlige forhold. *U 2010.1964 H* frifandt en advokat for ansvar i anledning af undladt rådgivning om de skattemæssige konsekvenser af at gennemføre en likvidation af et selskab som sket, idet Højesteret lagde til grund, at det havde været afgørende for kapitalejeren, at likvidationen af selskabet (der var mistænkt for at være involveret i momssvindel) blev gennemført hurtigst muligt uden hensyn til, om der måtte være skattemæssige fordele ved at vente. Se også *U 1997.842 H*, der frifandt et revisionsselskab for ansvar for rådgivning om »ikke ganske ukomplicerede« skattefor-

hold (dissens af 2 dommere for at anse en del af rådgivningen for ansvarspådragende, men frifindelse pga. forældelse).

Hvor det er relevant, omfatter advokatens opdrag også rådgivning af klienten om at tilrettelægge sine dispositioner på en afgiftsmæssigt hensigtsmæssig måde. I *U 2008.2323 V* medførte advokatens rådgivning, at der i forbindelse med behandlingen af klientens dødsbo blev udløst en afgift på knap 400.000 kr., som kunne have været undgået, hvis gennemførelsen af klientens ønsker var blevet tilrettelagt anderledes end sket. Landsretten fandt, at beløbet såvel relativt som absolut var af en sådan størrelse, at det i høj grad havde formodningen for sig, at klienten med en korrekt rådgivning ville have disponeret anderledes. Derfor fandtes advokaten ansvarlig for klientens tab.

Ansvar for undladt skattetænkning: De skattemæssige konsekvenser af en given disposition kan ofte undgås eller reduceres, hvis dispositionen tilrettelægges med målrettet sigte på dens skattevirkninger. Her opstår et vanskeligt spørgsmål om, hvorvidt advokaten på eget initiativ skal tage skridt til at tilrettelægge – og i givet fald ændre – transaktionen på en sådan måde, at der spares eller udskydes en skattebetaling. Spørgsmålet har historisk givet anledning til betydelig debat i advokatstanden i tilknytning til nogle af de retsafgørelser, der har været om spørgsmålet. Se herved *Anders Vinding Kruse*: Advokatansvaret (1990), s. 88 ff., bl.a. med henvisninger til debatten i Advokaten i 1982 efter Østre Landsrets utrykte ankedom af 20. marts 1982, gengivet i Advokaten 2/1982, s. 17 ff.

Et centralt præjudikat, afsagt efter denne faglige diskussion, foreligger med dommen i *U 1985.489 H*, hvor en advokat havde rådgivet i forbindelse med en skiftesag, hvor den ene af afdødes to døtre skulle overtage en landbrugsejendom. Det viste sig, at den skat, der blev pålignet som følge heraf, kunne have været undgået, hvis advokaten havde ladet døtrene succedere i afdødes skattemæssige stilling hver for halvdelen og derefter udvirke en overdragelse, hvorved den ene overdrog sin halvdel til den anden. Den ene datter gjorde nu gældende, at advokaten havde ydet mangelfuld rådgivning ved ikke at have givet oplysning om denne mulighed. Højesteret udtaler, at advokaten havde en selvstændig pligt til at rådgive arvingerne om den skattemæssigt mest fordelagtige fremgangsmåde, men at den nævnte fremgangsmåde ikke havde været »således kendt«, at der kunne pålægges advokaten erstatningsansvar.

Senere nævnspraksis fra Advokatnævnet har herefter, og måske også i lyset af selskabstømmersagerne, været mere tilbageholdende med at fordømme advokaters manglende skattetænkning som stridende mod god advokatskik, se herved

ANK af 14. april 2004 (boafgiftsfritagelse), trykt i Advokaten 6/2004, Kendelser, s. 4. Denne praksis har formentlig også haft betydning for domstolenes opfattelse af problemstillingen.

Et grænsetilfælde forelå i *U 1998.1413 V*. Her var en advokat antaget som skifterettens medhjælper under en gældssaneringssag for et ægtepar. Manden havde et skattemæssigt underskud til fremførsel, hvilket var kendt for både skifteretten og medhjælperen (advokaten). Dette underskud kunne udnyttes, hvis gældssaneringssagen først blev indledt i 1993. Alligevel blev sagen indledt den 15. december 1992, hvorved skatteværdien af underskuddet gik tabt. Justitsministeriet påtog sig ansvaret herfor og rejste regressøgsmål mod advokaten. Ansvaret blev delt under henvisning til skifterettens egen skyld. Se ligeledes *FED 1994.1532 V*, hvor landsrettens flertal statuerede, at en advokat og en revisor »klart« havde tilsidesat deres pligter som rådgivere for sælgeren af en ejendom ved ikke at rådgive om, hvordan han på enkel vis kunne undgå avancebeskatning (enten gennem udskydelse af salget eller etablering af en lejeaftale frem til det tidspunkt, hvor avancebeskatningen ikke længere ville være aktuel, og et salg derfor kunne gennemføres).

En tilsvarende praksis følges over for revisorer. Se herved *U 2003.2102 H*, hvor en revisor blev frifundet for ikke at have tilrådet sin klient en konstruktion i forbindelse med en virksomhedsomdannelse, der kunne have givet klienten en skattemæssig likviditetsfordel. Højesteret udtaler, at udførelsen af et sådant opdrag ikke omfatter pligt til at rådgive om varianter, der må anses for irrelevante. »Dette gælder varianter, der af retlige eller økonomiske grunde ikke kan anses for gennemførlige. Det samme gælder varianter, der – også under hensyn til en eventuel usikkerhed – samlet ikke kan anses for fordelagtige, hvorved bemærkes, at der må vises varsomhed vedrørende varianter, hvori indgår et element, der ikke har karakter af en normal forretningsmæssig disposition.« Samme udtalelse foreligger i *U 2003.2089 H*.

Atypisk rådgivning: Den foran omtalte specialistregel indebærer, at en advokat, der begiver sig ind på et nichepræget rådgivningsområde med åbenbare skatteretlige implikationer, har pligt til at rådgive fuldt ud om disse implikationer. En advokat, der ikke tilbyder sin rådgivning som specialist, har som anført pligt til at lade sit opdrag afgrænse, således at rådgivning om den slags specialregler falder udenfor. Uden en sådan afgrænsning forventes advokaten også at kende »gældende ret« på et sådant specialområde.

Ansvaret for aktiv skattetænkning: Den rådgivning, der almindeligvis betegnes som skattetænkning, bevæger sig ofte hen mod gråzoneområdet mellem ret og retsstridighed. Hele formålet er her at gennemføre en transaktion således, at der ikke indtræder en skattebetaling, selv om de begivenheder, rådgivningen omhandler, i øvrigt har lighedspunkter med dem, der i medfør af den pågældende skatteregel udløser skattebetaling. En hårdhændet ansvarsstandard i disse tilfælde ville indebære en slags blåstempling af dette gråzoneområde. Domstolene har forståeligt veget tilbage herfra og frifundet skatterådgiveren for ansvar i de tilfælde, hvor de tilsigtede virkninger af transaktionen er udeblevet.

Se dog *U 2000.1322 H*, der angik køb af et underskudsselskab og en fordring mod dette. Efter at skattemyndighederne havde bebudet, at afdragene på fordringen ville blive beskattet, valgte skatteyderen at konvertere fordringen til aktiekapital, idet hans revisor – der var antaget for at optimere hans skattemæssige forhold – havde tilkendegivet, at en sådan konvertering kunne ske uden aktuel beskatning. Imidlertid anså skattemyndighederne fordringen for indfriet til pålydende værdi ved konverteringen. Højesteret fandt, at revisor burde have rådgivet skatteyderen om denne nærliggende risiko.

21.4. Særlige rådgivningsaspekter

21.4.1. Ikke-juridisk rådgivning

Problemstillingen: Det hænder ofte, at klienter ønsker at anvende advokaten som tillidsmand i andet end juridiske anliggender. I kraft af sin juridiske rådgivning bringes advokaten dermed tæt ind på klientens virksomhed eller privatliv i et sådant omfang, at dennes råd nu også søges om forhold i *tilknytning* til de retsspørgsmål, advokaten rådspørges om, fx om klienten skal afskedige en direktør, købe en fast ejendom til en bestemt pris, skrive et testamente med et bestemt indhold eller lade sig skille. I det omfang klienten rent faktisk træffer sådanne dispositioner i tillid til advokatens råd, opstår spørgsmålet, om klienten eller den berørte tredjemand kan rejse krav herfor mod advokaten, hvis forholdene udvikler sig i en uheldig retning med tab til følge for klienten.

Udgangspunktet: Det kan allerførst slås fast, at advokaten ikke handler i strid med god advokatskik ved at bevæge sig ind på sådanne områder, trods deres ikke-juridiske karakter. Selv om advokaten ikke leverer juridisk rådgivning, vil hans *jugement* i disse anliggender ofte være (mindst) lige så godt som en anden rådgivers.

Som anført s. 194 er det for afgrænsning af begrebet »advokatvirksomhed« ikke afgørende, at advokaten nødvendigvis rådgiver om jura. Skulle man udskille sådanne former for rådgivning fra advokatens kerneydelse, ville man reelt fjerne en væsentlig kvalitetsparameter til skade for både klienter og advokater. Der er i øvrigt en fast og veletableret tradition for, at advokater rådgiver om sådanne forhold, såvel i forretningslivet (herunder ved bestyrelsesarbejde) som i relation til menneskelige anliggender.

Ansvarsgrundlag: Når advokaten rådgiver om et ikke-juridisk anliggende, må der antages at gælde vide rammer, før et erstatningsansvar kan komme på tale. Den erstatningsretlige regulering må altid forholde sig til, hvad der er muligt og forudseeligt for den erstatningsforpligtede. Hvis ikke det var *muligt* med en særdeles høj grad af sikkerhed at forudse den gevinst eller det tab, der ville indtræde ved en forretningsmæssig beslutning, bør de erstatningsretlige regler fx ikke ramme den, der efter bedste evne og skøn bidrager med sin vurdering. Den brede margin, som følger af den såkaldte *business judgment rule* i ledelsesansvaret (jf. senest *U 2020.3547 H* og *U 2019.1907 H* om sammenbruddene i henholdsvis Eik Bank og Capinordic Bank), må som et minimum også gælde for advokatens rådgivning.

Se ligeledes *U 1980.404 H*, hvor et erstatningskrav baseret på et anbringende om, at kurator havde bortsolgt boets værdier for billigt, blev afvist, og i samme retning *U 2018.1985 H*. I *TFA 2014.372 Ø* blev en bobestyrer frifundet for ansvar for »ud fra en samlet økonomisk og fremadrettet vurdering« at have anbefalet arvingerne i et dødsbo at afstå fra at anfægte gyldigheden af en testamentskodicil. Se i øvrigt *Søren Bergenser*: The business judgment rule in Danish Law (2022).

Disclaimer: Da advokaten fremstår med en særlig autoritet i opdraget, bør han gøre klienten udtrykkeligt opmærksom på den begrænsning, der ligger i, at han nu tager den juridiske kasket af. Dette kan passende ske gennem en slags advarsel (*disclaimer*) om, at advokaten nu ikke giver et juridisk råd. Giver advokaten et investeringsråd, bør han fx fremhæve, at han (selvsagt) ikke kan garantere klienten, at investeringen viser sig profitabel. Er der tale om et rent personligt anliggende, bør advokaten ligeledes påpege de menneskelige reaktioner, der med en vis sandsynlighed vil indtræde, hvis klienten disponerer i en bestemt retning (fx i et testamente, i forbindelse med skilsmisse eller ved afslutningen af et aftaleforhold). Advokaten har som den, der typisk befatter sig med sådanne reaktioner, en naturlig tilskyndelse til at påpege disse aspekter. Men hans undladelse af at gøre

det vil kun i helt undtagelsesprægede tilfælde kunne pådrage advokaten et erstatningsretligt eller disciplinært ansvar, jf. *Anders Vinding Kruse*: Advokatansvaret (1990), s. 16 og 117 f.

Er der er givet en sådan *disclaimer*, ligger det fast, at advokatens ansvar for fejlagtig rådgivning inden for de pågældende personlige eller forretningsmæssige anliggender må være mildt. Et strengt ansvar ville for det første i mangel af en »professionens standard« være vanskeligt at fastslå. For det andet ville det incitere advokaten til slet ikke at yde sådanne råd, som det som nævnt *generelt* vil være til klientens fordel at opnå.

Som regel vil det dog også uden en sådan *disclaimer stå klart* for klienten, når advokaten rådgiver på et ikke-juridisk grundlag, som ikke kan vurderes efter den professionelle målestok, advokaten ellers er underlagt. Se som eksempel herpå *U 2000.796 H*, hvor arvingerne til en døende og nu konkursbegæret medindehaver af et ejendomsinteressentskab ikke kunne gøre den advokat, der havde forsøgt at rekonstruere virksomheden via et lån fra arvingerne med pant i interessentskabets aktiver, ansvarlig for, at pantet senere viste sig dækningsløst. Afgørelsen begrundes med en samlet vurdering af sagens omstændigheder, herunder særligt den familiemæssige baggrund for dispositionerne.

Erhvervsmæssig rådgivning: I erhvervsmæssig advokatrådgivning bør advokaten kunne regne med, at klienten selv danner sig et overblik over de forretningsmæssige dispositioner, rådgivningen fører frem imod. Dette princip belyses ved *U 1996.1319 H*: En erhvervslejer havde med advokatbistand indgået en aftale om fraflytning af sit lejemål mod økonomisk kompensation. Aftalen blev indgået i tillid til, at lejeren/klienten kunne flytte ind i et nyt lejemål, som denne havde »option« på. Imidlertid nægtede den nye udlejer at godkende klienten, hvorefter denne først – uden held – sagsøgte den medvirkende ejendomsmægler og derpå advokaten. Advokaten blev frifundet med henvisning bl.a. til, at klienten ved underskrivelsen af fraflytningsaftalen selv var bekendt med, at der ikke var indgået nogen lejeaftale vedrørende det nye lejemål, og at det var usikkert, om dette ville ske. Se tilsvarende *U 2008.410 H*, hvor en advokat blev frifundet for ansvar i anledning af en klients tab ved en investering. Præmisserne fremhæver, at klienten havde modtaget de tilgængelige oplysninger, som var korrekte, og at det måtte stå ham klart, at han selv måtte træffe afgørelsen om, hvorvidt han ville investere i projektet, på det foreliggende grundlag.

21.4.2. Kommunikation og koncipering

Advokaten er undergivet en generel pligt til at sikre sig, at det juridiske budskab er formidlet korrekt og klart til klienten. Selve denne opgave, som *Lars Bo Langsted*: Rådgivning I – Det professionelle erstatningsansvar (2004), s. 221 ff. rammende har beskrevet som »den pædagogiske indsats«, er en uadskillelig del af selve dette at rådgive: For at et råd skal have værdi, må noget forenkles, noget andet udelades og noget tredje præciseres. Heri ligger, at advokaten må afpasse kompleksiteten af sin rådgivning til klientens formodede vidensniveau, jf. a.st., s. 387 ff. om de forskellige typer af rådgivningsmodtagere. Navnlig hvis advokatens rådgivning vil indebære, at klienten kommer til at disponere i den ene eller anden retning, vil advokaten handle ansvarspådragende, hvis han forsømmer at sikre, at klienten virkelig har forstået budskabet.

Der findes enkelte domme, der kan læses som udtryk for denne retsgrundsætning. Se fx den på s. 901 omtalte *U 1998.344 V*, hvor advokatens rådgivning om de særlige indfrielsesvilkår i et prioritetslån fandtes mangelfuld, *U 2000.424 V*, hvor advokaten blev pålagt ansvar for ikke at have redegjort klart nok for forskellen mellem særeje og skilsmissesæreje og for ikke at have oplyst om muligheden for at aftale skilsmissesæreje med fuldstændigt særeje for den længstlevende, og *U 2007.569 V* om et uklart formuleret forbehold vedrørende størrelsen af restancebeløb i en salgsopstilling til en tvangsauktion.

Den stilling, dansk ret indtager over for erstatningskrav støttet på fejl ved konciperingen af juridiske dokumenter, bærer i nogen grad præg af den konciperingstradition, der hersker herhjemme. Danske aftaledokumenter er ofte ret så kortfattede – navnlig når man sammenligner med praksis i *common law*-lande – og ved konciperingen forlader man sig ofte på, at almindelige formueretlige grundsætninger om fortolkning, udfyldning samt forudsætningslæren kan træde til, hvis der skulle vise sig huller i reguleringen.

Retspraksis viser da også, at der skal ganske meget til, før en uheldigt valgt formulering af en aftaleklausul kan danne grundlag for et erstatningsansvar mod advokaten. Domstolene følger her den tradition, der er fremherskende i aftalefortolkningen, hvor de relevante vilkår i en omstridt aftale sammenholdes med andre fortolkningsfaktorer.

Det centrale præjudikat er her *U 2002.2052 H*, der som grundlag for sin frifindelse af advokaten fortolkede det foreliggende aftalekompleks, som – trods en udtrykkelig stillingtagen hertil – ikke fandtes at forpligte klienten i henhold til en konkurrenceklausul. Klienten havde derfor ikke lidt noget tab som følge af udformningen af kontrakterne. Se ligeledes *U 1988.911/2 H*, hvor det af et skøde om en bygge-

grund fremgik, at grunden blev solgt »byggemodnet i udstrækning som beset«, og med angivelse af, at »Sælger hæfter ikke for fremtidige eventuelle kloakbidrag, som efter bebyggelse vil blive pålagt, men erklærer ikke at være bekendt med noget dags dato«. Der påhvilede ejendommen en betydelig kloakgæld. Højesteret fandt det ikke godtgjort, at advokaten til trods for skødets uklare formulering havde gjort køberen bekendt med de oplysninger herom, som han sad inde med. Advokaten blev derfor ansvarlig for køberens tab derved.

21.4.3. Forhandling

Problemstillingen: Advokatens bistand under en kommerciel eller personlig forhandling adskiller sig på en række centrale punkter fra anden kommerciel eller personlig forhandling. Den er for det første nøje integreret med en juridisk rådgivning. For det andet føres den under respekt af de advokatretlige forpligtelser. Disse kendemærker træder ligeledes frem i den erstatningsretlige vurdering af advokatens ansvar for klientens tab som følge af en forhandling, hvis resultat viser sig tabsgivende for klienten.

Klare retskrav: Det spiller i den forbindelse en rolle, hvilke usikkerheder der indgår i forhandlingen. Angår den et klart retskrav, som uden videre vil kunne gennemtvinges ved domstolene, må advokaten have pligt til at rådgive klienten om at stå fast, medmindre klienten selv ønsker at opgive det, fx af hensyn til ønsket om at bevare en forretningsmæssig kontakt eller en personlig relation. I så fald skal det blot være klart, hvorfor der disponeres som sket.

Åbne forhandlinger: Men i andre tilfælde er det helt usikkert, hvor forhandlingen ender, fx fordi parternes motiver er uklare eller uerkendte. Her er det vanskeligt – og næppe heller ønskeligt – at fælde nogen dom, og muligheden for at rejse erstatningskrav mod den rådgivende advokat følgelig ikke eksisterende.

Planlægningsdelen: Den erstatningsretlige vurdering af advokatens ansvar i planlægningen vil rumme en række af de komponenter, der er omtalt andetsteds i dette kapitel, og som ligger i grænseområdet for advokatens *professions*ansvar. Hertil hører fx ansvaret for ikke-juridisk rådgivning (afsnit 21.4.1) samt spørgsmålet om advokatens pligt – eller ret – til at tilbyde klienten skattetænkning (afsnit 21.3.6). Alt efter opdragets karakter kan der være stor forskel på, hvilke forventninger om kvalitet og kreativitet klienten kan nære – i så henseende spiller det ind med be-

tydelig vægt, hvilke *aftaleretlige* forventninger der er skabt hos klienten i forbindelse med opdragets etablering. Hvis ikke der foreligger en klar fejl i selve den juridiske rådgivning, er det ikke her, man hyppigst finder grundlag for erstatningskrav.

Udførelsesdelen: Når transaktionen gennemføres, vil advokaten ofte være den, der samler trådene, påser overholdelsen af frister, konciperer dokumenter og i øvrigt sikrer, at transaktionen kan gennemføres inden for lovens rammer. Den erstatningsretlige vurdering af den slags fejl svarer i hovedsagen til dem, der gælder for juridisk rådgivning (subsumptionsansvaret), jf. afsnit 21.3.4 og til illustration *TBB 2005.517 V*, hvor advokaten fandtes at have tilsidesat sine pligter ved at medvirke til at stifte en andelsboligforening, til trods for at et kælderrum – som var indkalkuleret i transaktionen – ikke lovligt kunne udlejes.

21.4.4. Langsommelig sagsbehandling

Problemstillingen: Ifølge RPL § 126, stk. 1, sidste pkt., skal advokaten fremme sagerne »med fornøden hurtighed«. AER art. 6, stk. 1, omskriver denne forpligtelse således, at sager skal fremmes »tilstrækkelig hurtigt«. Som nævnt i afsnit 13.2.6 repræsenterer denne bestemmelse utvivlsomt den advokatetiske pligt, der hyppigst tilsidesættes – og det tilmed blandt selv de mest respekterede advokater. Advokatens sagsbehandlingstid er nok et af de største kritikpunkter mod professionen. At dette beklageligvis ofte er »state of the art«, ophøjer ikke en langsommelig sagsbehandling til forsvarlig *bonus pater*-adfærd.

Udgangspunktet: I erstatningsretlig henseende er der ingen tvivl om, at advokaten ifalder erstatningsansvar, hvis han ved sin langsommelighed påfører klienten tab. Dette viser sig både ved ekspeditioner, hvorved langsommeligheden får til følge, at klienten notorisk mister et retskrav (fx en forsømt ankemulighed eller en afgift pålignet som følge af fristoverskridelse), og når tabet udspringer af videregående følger. Forventningen om, at advokaten påser overholdelse af frister, slår ligeledes igennem i domstoles og myndigheders dispensationspraksis, når en en fristoverskridelse skyldes advokatfejl. Se fx (om anke af en dom i en civil sag) *U 2013.570 H* og (om fremsættelse af erstatningskrav efter reglerne i RPL kap. 93 a) *U 2013.3363 H*.

Vurderingen af, om advokaten har fremmet sagen med den fornødne hurtighed, må tage afsæt i de oplysninger, der var tilgængelige for advokaten. *U*

2015.1394 H frifandt således en advokat for ansvar over for en legatar, som testator ønskede indsat i sit testamente. Advokaten var klar over, at testator var alvorligt syg, og havde aftalt tid for en notarialforretning den følgende formiddag, men han var ikke klar over, at døden kunne være nært forestående. Testator afgik ved døden inden notarialforretningen. Advokaten fandtes heller ikke ansvarlig for ikke at have ladet testator oprette et nødtestamente. Se omvendt *ANK af 27. januar 2021*, sagsnr. 2020-2224, hvor en advokat, der havde givet møde ved en kollega, den 19. juli blevet udpeget som kurator i et konkursbo. Hun vendte tilbage fra ferie den 7. august og bad den 8. august skyldnerselskabets bank om at spærre selskabets konto. Advokatnævnet fandt, at hun ikke havde femmet sagen med den fornødne hurtighed.

Ejendomshandler: Ansvar for langsommelig sagsbehandling aktualiseres ofte ved berigtigelse af ejendomshandler, se herved afsnit 21.5.2. Et eksempel herpå er *U 2002.562 H*. Her havde en advokat på grund af sendrægtighed og ved ikke at have rykket en kommunal byggemyndighed for svar medvirket til, at en byggesag strakte sig over flere år. Han blev følgelig erstatningsansvarlig for det heraf følgende rentetab, som blev ansat skønsmæssigt.

Et grænsetilfælde mellem den rene langsommelighed og ansvaret for en fejlagtig anvendelse af retsregler er *U 2000.74 H*, hvor advokaten i tillid til, at der ikke ville blive afsagt udeblivelsesdom, udeblev fra et retsmøde mod et opløst selskab. Advokaten blev kendt erstatningsansvarlig for – for sent – at have rådet sin klient til at begære sagen genoptaget.

21.4.5. Udeblevet resultat

Resultatforpligtelser: Visse opdrag går ud på at sikre klienten en bestemt og forventelig retsposition. Under berigtigelsen af en ejendomshandel skal køberen fx indtræde i ejendomsretten til ejendommen, og sælgeren skal omvendt frigøres for den pantegæld, der overtages af køberen, jf. tinglysningslovens § 39, jf. *Anders Vinding Kruse*: Advokatansvaret (1990), s. 42, med henvisninger til ældre praksis. Opnås denne retsstilling ikke, er advokaten erstatningsansvarlig, se fx *U 1987.784/2 H*. Ved overdragelse af simple fordringer, skal advokaten sikre, at der sker denuntiation. Ligeledes skal indgåede beløb sikres mod kreditorkrav, se hertil *U 2000.1490 H*, hvor advokaten havde bibragt sin klient den urigtige opfattelse, at et indskud på 4 mio. kr., der til sikkerhed over for Justitsministeriet i for-

bindelse med driften af et kasino var præsteret ved indsætning på en konto i en bank, ville være sikret i tilfælde af bankens konkurs.

I *U 2016.567 V* havde en advokat forsømt at tinglyse en bopælsret, som blev indrømmet sælgeren af en fast ejendom. Efter at sælgeren var afgået ved døden, anlagde hendes dødsbo sag mod køberen, der havde været advokatens klient, med påstand om handelens tilbagegang under anbringende af, at køberen havde handlet svigagtigt over for sælgeren ved sin angivelse af værdien af ejendommen, som derfor angiveligt var solgt under sin markedsværdi. Denne sag blev forligt, ved at køberen betalte 300.000 kr. til dødsboet. Køberen anlagde herefter sag mod advokaten, idet han gjorde gældende, at han havde måttet forlige sagen for at begrænse sit tab som følge af advokatens fejl. Advokaten blev frifundet, idet sagsøgeren ikke havde godtgjort, at han som følge af den manglende tinglysning ville være blevet dømt til at betale dødsboet et beløb på 300.000 kr.

Strategisk rettighedssikring: Ansvaret er ikke nødvendigvis tilsvarende strengt, hvis det primære formål med opdraget består i at *konstatere*, men ikke nødvendigvis *sikre*, rettigheden. Se fx *U 2014.2962 V*, der fandt en advokat erstatningsansvarlig ved ikke at have sikret sig, at en garanti, som ifølge en købsaftale om en fast ejendom var stillet, faktisk var stillet, alternativt oplyst sin klient (køberen) om, at dette ikke var tilfældet.

Om ansvaret for advokatens manglende sikring af klienten mod modpartens insolvens, se afsnit 21.4.6 med omtale af *U 1998.332 V*. Problemet opstår ofte under berigtigelse af ejendomshandler, se herved afsnit 21.5.2.

Andre opdrag er derimod opfyldt aftalemæssigt, når blot advokaten har leveret den forventede faglige indsats, selv om det tilstræbte resultat udeblev. I *U 2010.1172 H* blev en advokat frifundet for erstatningsansvar, efter at han som kurator i et konkursbo havde tabt en omstødelsessag. Henset til at det muligt kunne tilregnes ham som en fejl, at han ikke havde sikret sig bevis for datoen for sin henvendelse til skyldnerens bank med oplysning om skyldnerens økonomiske vanskeligheder, skulle hver part dog bære egne sagsomkostninger.

Retlige risici: Også her præges advokatens ansvar af, om hans påståede forsømmelse angår *kerneelementet* i opdraget. Dette spørgsmål vil ofte bero på helt konkrete momenter i det enkelte opdrag.

U 2015.2846/2 H fandt således en advokat erstatningsansvarlig over for to klienter, der havde købt en fast ejendom, ved ikke at have kontaktet dem, inden udløb af fristen for at påberåbe sig et advokatforbehold, som kunne have sikret

dem en genforhandling med henblik på en lavere pris, alternativt muliggjort, at de trådte tilbage fra handelen i anledning af mangler ved ejendommens elinstallationer, var udløbet. I *TBB 2014.501 Ø* var sælgeren af en andelslejlighed blevet frifundet for købernes krav om tilbagebetaling af en del af købesummen, idet kravet var forældet. Køberne anlagde herefter sag mod andelsboligforeningen. Også denne blev imidlertid frifundet på grund af forældelse. Advokaten blev fundet erstatningsansvarlig for, at købernes krav på grund af forældelse ikke længere kunne gøres gældende mod foreningen. Landsretten støtter resultatet på, at advokaten havde tilsidesat sin »vejlednings- og omsorgspligt«, hvilket som nævnt s. 855 f. ikke er en retvisende karakteristik af den pligt, der påhviler en advokat over for hans klient. I en tilsvarende sag i *TBB 2015.217 Ø* blev advokaten frifundet – idet kravet mod ham var forældet. Se også afsnit 21.4.5 om ansvaret for undladt rettighedssikring.

21.4.6. Anden sikring af klientinteressen

Forretningsmæssige risici mv.: En række af de tab, der kan ramme klienten i konsekvens af dennes dispositioner under sagen, beror på, hvorledes andre parter – herunder modparter, forretningsforbindelser og kunder – agerer. Lige så lidt som advokaten kan forlange ekstra vederlag, når en sådan ageren går i en gunstig retning, lige så lidt vil han kunne bebrejdes den forspildte forretningsmulighed, der skyldes hans påpegning af retlige betænkeligheder. En advokat, der tilråder klienten at foretage en belåning af en ejendom, kan heller ikke holdes ansvarlig, hvis obligationskursen udvikler sig ugunstigt, jf. *U 1939.332 H*. Det samme gælder, hvis opdraget ligefrem går ud på, at advokaten skal anbringe et beløb efter eget skøn, som efterfølgende viser sig ikke at være optimalt, jf. *U 1935.535 H*.

I de særlige tilfælde, hvor der måtte være grundlag for at rejse sådanne krav, kan det være vanskeligt at bevise tabets størrelse. Således frifandt *U 2013.2756 H* en advokat for ansvar i anledning af, at en konventionalbod, der tilkom hans klient, under en tidligere retssag var blevet nedsat betydeligt i medfør af AFTL § 36, da klienten ikke havde dokumenteret at have lidt noget tab, der alene var søgt dokumenteret ved klientens forklaring.

Økonomiske risici: Der påhviler ikke advokaten en almindelig pligt til at sikre klienten mod sin modparts *insolvens*. I mange tilfælde går klienter ind i aftaleforhold, der pådrager dem betydelige risici for medkontrahenters insolvens. Advokaten kan her nøjes med at påpege denne risiko og – om muligt – anvise alterna-

tive muligheder for at etablere aftaleforholdet, uden at de realiseres. Ønsker klienten på dette informerede grundlag at disponere, opstår der intet ansvarsproblem, hvis risikoen efterfølgende realiseres.

Denne del af rådgivningen er strengt taget ikke juridisk, og det spiller ind på ansvarsvurderingen, at risikoen ofte vil være åbenbar for klienten. I *U 2015.3902 H* ville Højesterets mindretal (på 2 dommere) frifinde den sagsøgte advokat med en begrundelse, der ligger tæt op ad frifindelsen i *U 2017.1485 H*, omtalt i afsnit 21.1.2, mens flertallet (på 3 dommere) fandt, at advokaten havde pådraget sig et erstatningsansvar ved ikke at have rådgivet sin klient om de risici, der var forbundet med at underskrive en aftale om køb af en virksomhed, uden at der på underskriftstidspunktet var sikkerhed for, at en finansiering, som det var omfattet af advokatens opdrag at rådgive om, ville falde på plads.

Undladte forholdsregler: Kunne advokaten derimod gennem adækvate foranstaltninger have sikret klienten mod følgerne af modpartens insolvens, kan han drages til ansvar for ikke at have truffet sådanne foranstaltninger. I *U 1998.332 V* havde en advokat repræsenteret hustruen under en bodeling og medvirket til, at mandens faste ejendom blev solgt. Advokaten havde imidlertid ikke sikret sig, at provenuet fra salget blev afsondret med henblik på bodelingen, eller at der – da manden protesterede herimod – i tide blev afsagt kendelse om rådighedsfritagelse. Advokaten blev erstatningspligtig for denne forsømmelse. I *U 2001.2456 H* havde advokaten forsømt at sikre sig, at klienten kunne få et gebyr, der var betalt i forbindelse med en investeringstransaktion, tilbagebetalt. Advokaten blev pålagt pligt til at erstatte dette beløb med fradrag af sit eget honorar.

21.5. Særlige tilfældegrupper

21.5.1. Ekspeditionsfejl

Karakteristik: Ansvarsvurderingen for ekspeditionsfejl tager udgangspunkt i en almindelig forventning om, hvilke skridt der skal gennemføres i en sagsekspedition med henblik på at nå frem til et bestemt resultat. Hvor andre dele af rådgiveransvaret knytter sig til en vurdering af rådgiverens *indsats*, bærer denne del af ansvaret i højere grad præg af *resultatforpligtelse*, jf. herom afsnit 21.4.5: At ekspedere en ejendomshandel, hjemtage et lån og indgive en ansøgning indebærer ofte, at nogle helt bestemte krav skal opfyldes for at opnå bestemte og veldefinerede

retsvirkninger. Sker der fejl ved opfyldelsen af disse krav, hvorved resultatet ikke opnås, er det forholdsvis enkelt at fastslå ansvaret. Den rene forglemmelse kan ikke være undskyldelig. Dette gælder også, selv om beregningen af den pågældende frist giver anledning til tvivl, jf. *U 1978.885 H*: Den advokat, der vælger at fortolke en uklar fristbestemmelse til fordel for sin egen magelighed (i den forstand at han undlader den fortolkning, der tvinger ham til at agere hurtigere), må bære risikoen for, at fortolkningen viser sig forkert.

For at få overblik over dette ansvar tages derfor udgangspunkt i enkelte typer af ekspeditioner. Et sådant udvalg kan aldrig blive fuldstændigt og må derfor læses som eksemplificerende. Retsstillingen vil altid bero på de regler, der omgiver hver enkelt type af ekspedition. Nogle regler er velkendte og klare, mens andre er sjældent anvendte og måske ikke helt klare. Men gennemgangen burde give grundlag for at vise, hvilke principper som er afgørende for retsstillingen også ved andre typer af ekspeditionsfejl.

Rene ekspeditioner: Er der foreskrevet et forløb med en række velkendte sagsbehandlingsskridt, skaber kendskabet til dette forløb et sikkert grundlag for ansvarsvurderingen. Klienten må kunne regne med, at disse handlinger udføres, og forsømmer advokaten det, vil han almindeligvis være ansvarlig.

I *U 2002.2008/1 H* (trykt i uddrag) havde advokaten undladt at sikre sig, at en selskabsomdannelse var registreret og bekendtgjort i Statstidende, før et salg af selskabet fandt sted, hvorved der indtrådte pligt til at betale aktieafgift. Advokaten blev gjort erstatningsansvarlig. Se også den lignende sag i *U 2002.2000 H*, hvor ansvaret bortfaldt pga. manglende årsagssammenhæng. I *U 1990.164 H* blev advokaten fundet erstatningsansvarlig for ikke i tide at have indsendt en ægtepagt om opløsning af særejet for en sygdomsramt ægtefælle til tinglysning med den virkning, at den efterlevende ægtefælle blev stillet som særejeægtefælle ved det efterfølgende dødsboskifte. I *U 2007.2491 V* blev en advokat pålagt erstatningsansvar for som bobestyrer at have udloddet en arv til en forkert organisation som arving. *U 2011.177 H* fandt, at en advokat havde pådraget sig et erstatningsansvar over for sin klient, der havde været impliceret i et færdselsuheld i USA, ved ikke rettidigt at have anmeldt klientens krav til skadevolderens forsikring. Tilsvarende fandt *TfL 2012.234 V* en advokat ansvarlig for i forbindelse med en overdragelse af en landbrugsejendom ikke rettidigt at have indsendt en producentskifteerklæring (af hensyn til udbetaling af landbrugsstøtte). Af *U 2015.60 H* (der angik spørgsmålet, om en ekspeditionsfejl udgjorde en tilsidesættelse af god advokatskik) fremgår, at en advokat ikke blev gjort erstatningsansvarlig i anledning af, at han ikke havde sikret sig, at den konto, som købesummen for en maskine blev indsat på, var en deponeringskonto, allerede

fordi hans klient (køberen), der hævede handelen på grund af væsentlige mangler, ikke havde taget skridt til at sikre sig bevis for manglerne.

Omkostningskrævende skridt: En række af de skridt, der skal foretages som led i sagsbehandlingen, er forbundet med omkostninger. Selv om advokaten som udgangspunkt kan opkræve disse omkostninger hos sin klient, består der ikke nogen pligt til at udlægge beløb for klienten, jf. *U 1997.247 H*. At mange advokater pr. kulance udlægger mindre beløb til retsafgift for klienten, skaber ingen retssædvane herom. Af hensyn til klientens praktiske muligheder for at fremskaffe de nødvendige beløb må advokaten dog give rimeligt varsel herom. Gør han ikke det, kan den erstatningsretlige pligt til tabsbegrænsning begrunde en pligt til at lægge beløbet ud.

21.5.2. Ejendomsberigtigelse

Generel karakteristik: At »berigtige« en handel om fast ejendom vil sige at sikre, at handlen »gennemføres i overensstemmelse med de aftalte vilkår i købsaftalen«, jf. FT 2013-14, L 137 s. 33. Advokatens erstatningsansvar ved berigtigelse af ejendomshandler har traditionelt været strengt. En væsentlig begrundelse ligger i, at de enkelte skridt i berigtigelsen har været kendte og opnåelige. Advokaten vil derfor normalt have fuldt *overblik* over de relevante juridiske risici i handlen. Hertil kommer muligvis det rent økonomiske forhold, at der er tale om en rådgivningsform, der fra gammel tid – om end ikke længere i samme omfang – har været advokatens levebrød. Ønsket om at bibeholde dette levebrød kan, også fra advokatside, tale for at understøtte rådgivningen med et strengt ansvar.

Principiel anvendelse: Derfor er retspraksis om advokatens ansvar for berigtigelse af ejendomshandler også retningsgivende for det ansvar, advokaten ifalder for fejl begået under byggesager, enkle virksomhedsoverdragelser og lignende, hvor rådgivningen indebærer kendte og opnåelige elementer, jf. tilsvarende *Anders Vinding Kruse*: Advokatansvaret (1990), s. 50 f. For så vidt angår enkelte elementer af opdraget (herunder ikke mindst at rettigheder sikres over for tredjeparter) har advokaten tilmed forpligtelser for begge parter. Det samme gælder advokatens rolle ved deponering og frigørelse af den kontante del af købesummen og om betingelserne for frigivelse af midler fra depotet. I samme retning *Jakob S. Arrevad*: God advokatskik – Domssamling (2019), s. 292. Ved *U 1989.920/2 H* blev en advokat fundet erstatningsansvarlig for sælgers tab ved at have tinglyst skøde, uden

at købesummen var berigtiget. Se tilsvarende *U 2013.3206 Ø*, som fandt en depotbank og den berigtigende advokat samt den advokat, til hvem udførelsen af de nødvendige ekspeditioner var overladt, solidarisk ansvarlige over for køberen for uretmæssige udbetalinger fra en depotkonto, da det viste sig, at denne ikke kunne få adkomst på den købte ejendom.

> Det har været diskuteret, om denne risiko kan begrunde, at advokaten undlader at foranledige ejendomsoverdragelsen tinglyst, til trods for at køberen har stillet bankgaranti for købesummens berigtigelse og ikke – som aftalt – deponeret denne del af købesummen kontant. Som udgangspunkt kan det ikke bebrejdes advokaten, at han holder sig til ordlyden af de aftaler, der er indgået mellem parterne, selv om der er praksis for at fravige ordlyden, herved *ANK af 21. december 2004* (trykt i Advokaten 3/2005, s. 6), hvor en berigtigende advokat ikke ansås forpligtet til at frigive den deponerede udbetaling mod en bankgaranti, da det tinglyste skøde fortsat havde retsanmærkninger.

Rådgivningsfejl: Det følger af retspraksis, at advokaten har en almindelig pligt til at rådgive sin klient om muligheden for kurssikring. Det centrale præjudikat er her *U 1998.344 V*, der fandt en advokat erstatningsansvarlig for utilstrækkelig rådgivning om muligheden for kurssikring ved et ejendomssalg. Dommen følger den linje, Højesteret lagde i *U 1997.1337 H* som omtalt s. 866 f., der pålagde en ejendomsmægler ansvar for undladt rådgivning om særlige indfrielsesvilkår. Se også *U 2005.461 Ø*. Ligeledes har advokaten pligt til at give særskilt rådgivning om særlige indfrielsesvilkår, selv om disse vilkår efter forholdene på købstidspunktet næppe vil få betydning for klienten. *U 2005.2371 H* fandt en advokat erstatningsansvarlig for manglende rådgivning til sælgeren af en ejendom, der blev købt af en nystiftet andelsboligforening, om forrentning af købesummen.

Forsinkelser: Advokaten bærer ligeledes et strengt ansvar for skadevoldende forsinkelser med handlens ekspedition. Kravet er også her, at der har foreligget en culpøs fejl. Se herved *U 2004.1153 V*, hvor en berigtigende advokat blev frifundet for ikke at have sikret sig, at dokumenterne i en ejendomshandel – som køber fragik efter overtagelse og indflytning – havde foreligget i god tid inden overtagelsen, og *TBB 2010.510 Ø*, hvor en køberadvokat blev pålagt ansvar over for sælgeren for forsinket fremsendelse af skøde til tinglysning. Derimod er der ikke ansvar, hvis det skyldes klientens egne forhold, at dokumenter ikke er underskrevet, forudsat at advokaten har tydeliggjort konsekvenserne af denne forsinkelse for klienten.

Risikoeksponering: Under berigtigelsen af en ejendomshandel udfylder advokaten først og fremmest rollen som den troværdige tredjepart, der gennem sin kontrol med de beløb, der frigøres og udbetales, henholdsvis de retspositioner, der fastslås som grundlag herfor, sikrer parterne mod at lide tab som følge af modpartens insolvens mv. I denne sikring af klienten mod risikoeksponering, gælder der som nævnt et strengt ansvar for advokaten, jf. fx *U 1986.848 H*, hvor advokaten blev gjort ansvarlig for at have fået køber til at underskrive et pantebrev uden sikkerhed for, at beløbet indgik på klientens konto. Se tilsvarende *U 1964.812 H*, hvor advokaten blev fundet erstatningsansvarlig for udbetalinger på et byggelån, der fandt sted i strid med den fastsatte fordelingsplan, og *U 1973.438 H*, hvor advokatens erstatningsansvar beroede på, at han ikke havde sikret, at den kontante udbetaling var deponeret.

Lignende spørgsmål kan uden for området for handel med fast ejendom opstå, hvor advokaten er involveret i *kapitalforhøjelser* i kapitalselskaber, se som eksempel herpå *U 2010.1617 H*, hvor en advokat, der forestod en kapitalforhøjelse på 20 mio. kr., ikke over for selskabets konkursbo blev fundet erstatningsansvarlig for, at kapitalforhøjelsesbeløbet i det væsentlige ikke var tilgået selskabet, men anvendt til nedbringelse af et mellemværende med tegneren af kapitalforhøjelsen, idet advokaten ved anmeldelsen af kapitalforhøjelsen til Erhvervs- og Selskabsstyrelsen hverken havde eller burde have været bekendt hermed.

21.5.3. Bestyrelsesansvaret

Udgangspunktet: Når advokaten virker som medlem af en bestyrelse, ifalder han som udgangspunkt samme ansvar som ethvert andet bestyrelsesmedlem, jf. selskabslovens § 361. Dette udgangspunkt er bl.a. slået fast i *U 2000.1013/2 H* og *U 2004.2253 H*. Der er tale om et traditionelt culpaansvar, jf. selskabslovens § 361, og altså ikke et professions- eller rådgivningsansvar. Vederlaget udmåles som ethvert andet bestyrelsesvederlag efter helt andre principper end ved en aftale om professionel rådgivning. Ved udførelsen af eventuelle juridiske opgaver for selskabet ved siden af bestyrelseshvervet er advokaten derimod underlagt et professionsansvar.

Rollefordelingen: Dette udgangspunkt modificeres i nogen grad, i det omfang der må antages at bestå en særlig rollefordeling mellem de enkelte medlemmer af bestyrelsen. Se generelt om dette individualiserende princip, der indebærer, at ansvaret følger den fordeling af arbejdsopgaver, som bestyrelsen rimeligvis har fore-

taget, *Thorbjørn Sofsrud*: Bestyrelsens beslutning og ansvar (1999). Princippet har længe været antaget med sigte netop på advokatens bestyrelsesrolle, se herved *Anders Vinding Kruse*: Advokatansvaret (1990), s. 108, med henvisning til bl.a. *U 1982.595 H*, hvor revisor og advokat blev holdt eneansvarlige, men de øvrige bestyrelsesmedlemmer frifundet i en situation, hvor ikke den samlede bestyrelse havde haft kendskab til det misvisende regnskab.

At denne tankegang også følges i retspraksis, fremgår af *U 2004.2253 H*. I denne sag havde et bestyrelsesmedlem (som var advokat) undladt at orientere de øvrige bestyrelsesmedlemmer om et kritisk dokument, da han udtrådte af bestyrelsen. Havde den øvrige bestyrelse kendt til dokumentet, kunne tabet være undgået. Advokaten blev dømt solidarisk med de øvrige bestyrelsesmedlemmer, men blev i deres indbyrdes forhold pålagt hovedansvaret. Se dog *U 2015.2075 H*, hvor bestyrelsesformanden (som ikke var advokat) ved at undlade at orientere den øvrige bestyrelse om direktørens svar på nogle kritiske oplysninger, som formanden havde modtaget fra selskabets fratrådte økonomidirektør, fandtes at have foretaget en fejlvurdering. Højesteret fandt dog efter en samlet vurdering, at der ikke »på grund af en enkeltstående fejl af denne karakter« var grundlag for at pålægge formanden erstatningsansvar.

Den typiske rollefordeling i bestyrelsen vil bl.a. indebære, at advokaten påtager sig en særlig pligt til at forholde sig til spørgsmål om lovligheden af de aktiviteter, selskabet beskæftiger sig med, jf. *Anders Vinding Kruse* a.st., s. 110 f. Selv om denne ansvarsvurdering kan være streng, må det fastholdes, at der er tale om en culpavurdering, og at advokaten ved sin tilstedeværelse i en bestyrelse derfor ikke afgiver nogen stående indeståelse for, at selskabets virksomhed til enhver tid udøves forsvarligt og i overensstemmelse med lovgivningen.

Advokatarbejde for selskabet: I det omfang advokaten udfører advokatopdrag for et selskab, som han også sidder i bestyrelsen for, vil hans kendskab til de forhold i selskabet, der åbenbares i opdraget, blive mere indgående og den erstatningsretlige vurdering af hans forhold tilsvarende mere intens. Advokaten bliver dermed ansvarlig efter en dobbelt ansvarsstandard, hvori såvel elementer fra bestyrelsesansvaret som fra professionsansvaret indgår.

Regresspørgsmål: I culpavurderingen af bestyrelsesarbejde vil man ofte skele til, hvilke bestyrelsesmedlemmer der bærer hovedansvaret for rådgivningen. Her må advokaten som følge af sin særlige juridiske og forretningsmæssige kyndighed ofte se sig udråbt som den hovedansvarlige. I *U 1998.1137 H* blev den samlede be-

styrelse kendt solidarisk ansvarlig for det tab, kreditorerne led ved den fortsatte drift af en virksomhed (en fodboldklub) på trods af manglende indtjening. Men da der i bestyrelsen sad en advokat (som var dækket af en forsikring), skulle denne friholde de øvrige bestyrelsesmedlemmer. Se tilsvarende *Østre Landsrets dom af 26. juni 2019*, sag B-1390-17, hvor den ledelsesansvarsforsikring, som det advokatfirma, som bestyrelsesformanden for en konkursramt bank var tilknyttet, havde tegnet, skulle anvendes til at dække samtlige dømte ledelsesmedlemmers solidariske ansvar over for konkursboet (og ikke den del, som bestyrelsesformanden i det indbyrdes forhold blandt de dømte skulle bære).

21.5.4. Advokaten som rekonstruktør

Når advokaten virker som beskikket rekonstruktør under en rekonstruktionsbehandling, hviler grundlaget for hans virke på en offentlig retsakt, nemlig den skifteretsbeslutning, hvormed han er udpeget. Advokatens ansvar vil i disse tilfælde befinde sig i en mellemposition, der i nogle henseender minder om almindelige advokatopdrag og i andre henseender om bestyrelsesarbejde. At der i en vis forstand er tale om et sædvanligt advokatopdrag, skyldes, at advokaten ikke i kraft af beskikkelsen som rekonstruktør opnår nogen særlig kompetence til at disponere på klientens vegne, jf. *U 2002.2421 V*, der antog, at advokaten ikke som tilsyn (efter de dagældende regler om anmeldt betalingsstandsning) havde mandat til at indgive en arrestbegæring. Den væsentligste retsvirkning ved hans hverv ligger i, at hans godkendelse forlener virksomhedens dispositioner med en særlig beskyttelse mod omstødelse, jf. KL § 72, stk. 3. Sammenligningen med bestyrelsesansvaret udspringer af, at advokaten indtager en intim og blivende rolle for virksomheden.

I bedømmelsen af advokatens ansvar som rekonstruktør må man sondre mellem på den ene side de dispositioner, der træffes i relation til virksomhedens kreditorer med sigte på beskyttelse mod omstødelse, og på den anden side dem, der i øvrigt er af rådgivende eller forretningsmæssig art.

Kreditordispositioner: Så længe beslutningen om at godkende en kreditordisposition er truffet på et sagligt grundlag (dvs. uden noget ønske om at begunstige én kreditor frem for en anden), gælder der et vidt spillerum for advokatens dispositioner, sml. *U 1989.812 H*. Advokaten kan her påberåbe sig den »*business judgment rule*«, som generelt antages at gælde for den erstatningsretlige bedømmelse af tabforvoldende forretningsmæssige dispositioner, se hertil s. 830.

Ansvar for fortsat drift: Derimod er advokaten underlagt mere snævre rammer i skønnet over, om virksomheden skal videreføres. Fx fastslog *U 2003.81 H*, at en advokat, der fungerede som beskikket tilsyn under en anmeldt betalingsstandsning, burde have indset, at en videreførelse af betalingsstandsningen var formålsløs, og at der bestod en nærliggende risiko for, at fortsættelse af driften ville medføre yderligere gæld til Told og Skat. Advokaten blev derfor fundet erstatningsansvarlig for dette tab. I *U 2001.325 H* havde advokaten handlet ansvarspådragende ved ikke at have ført det fornødne tilsyn under en anmeldt betalingsstandsning, der trak ud, men der var ikke ført det fornødne bevis for, at dette forhold havde forårsaget skadelidtes (Told og Skat) tab. *U 2006.927 Ø* frifandt derimod en advokat for erstatningsansvar for som beskikket tilsyn under en anmeldt betalingsstandsning at have godkendt nogle betalinger i henhold til leasingkontrakter, som – hvilket advokaten ikke havde været klar over – blev administreret på en sådan måde, at sikkerhedsretten i de omhandlede biler ikke kunne gøres gældende over for konkursboet (hvorved der skete omstødelige betalinger på usikrede forpligtelser).

21.5.5. Skiftebistand mv.

Karakteristik: Den bistand, advokaten udfører under en skiftebehandling, besidder en række egenskaber, som kan påvirke den erstatningsretlige vurdering ved at præcisere, hvornår der foreligger en fejl. For det første er der tale om et *lovbundet* opdrag, der er defineret ved reglerne for den skiftebehandling, der er tale om (rekonstruktionsbehandling, konkurs, gældssanering, dødsbobehandling etc.). For det andet udføres bistanden til fordel for en *flerhed af interessesubjekter*, nemlig de pågældende arvinger, kreditorer eller øvrige interesserede. For det tredje udspringer opdraget af en særlig *udpegning* fra skifteretten, der bl.a. indebærer, at advokatens arbejde sker under rettens tilsyn.

Fordi bobehandleren handler på skifterettens vegne, kan skadelidte rejse kravet mod skifteretten, mod bobehandleren eller mod begge. Se som eksempel på et krav rejst mod skifteretten *U 2002.2329 V* (tab ved manglende indsættelse af arv i forvaltningsafdeling) og generelt om dette ansvar *Erik Werlauff*: Arv og skifte (2017), s. 158 ff.

Forsikringspligt: I medfør af KL § 111, stk. 1-2, skal konkursboets kurator – hvis ikke han allerede er forsikret – straks efter udpegningen ved tegning af sædvanlig ansvarsforsikring og kautionsforsikring eller på anden lignende måde sikre boet

mod tab. Der er reelt tale om en forsikring mod bobehandlerens underslæb ved tilegnelse af boets midler. Skifteretten fastsætter sikkerheden under hensyn til størrelsen af det beløb, som bobehandleren i værste fald ville kunne tilegne sig, jf. *U 2010.2048 VLK*. Mens præmien til ansvarsforsikringen er en driftsudgift for bobehandleren, afholdes udgiften til kautionsforsikring som en boudgift. Tilsvarende følger af dødsboskiftelovens § 39.

Dødsbobehandling: Det arbejde, advokaten udfører under bobehandlingen, kan påføre både arvinger og kreditorer tab. Nogle af disse tab skyldes overskridelse af frister, se fx *TfS 1997.722 Ø*. Andre skyldes dispositioner af retlig (herunder skatteretlig) eller forretningsmæssig art (herunder ved værdiansættelsen). Loven regulerer ikke dette erstatningsansvar, der derfor må følge de almindelige principper for aftalebaserede opdrag. At bobehandlerens opdrag beror på et retsforhold til skifteretten og ikke til arvingerne mv., gør ingen forandring heri, jf. tilsvarende *Erik Werlauff* a.st., s. 127 f.

Ifølge dødsboskiftelovens § 91 bistår skifteretten med udfærdigelse af anmodninger og opgørelser mv. og vejleder ægtefælle, arvinger, legatarer og andre berettigede om deres retsstilling, herunder om deres klagemuligheder, medmindre bistanden på grund af boets størrelse eller andre forhold vil være særlig tidskrævende eller kræve særlige undersøgelser. Dermed har såvel bobehandleren som skifteretten en vis pligt til at rådgive arvingerne om retsforhold, der har direkte tilknytning til de dispositioner, der aktualiseres i forbindelse med arvefaldet. En tilsidesættelse af bestemmelsen sanktioneres dog primært gennem skifteretlige regler om tilsyn og appel mv., se fx *U 2002.1673 Ø*, der hjemviste en afgørelse om en arvings status som sådan på grund af mangler ved skifterettens vejledning. Hverken skifteretten eller medhjælperen har pligt til at vejlede enkelte parter ud fra deres specifikke interesser i bobehandlingen. Dette vejledningsbehov bør den enkelte søge tilgodeset gennem egen advokatbistand.

Konkursbobehandling: Når advokaten er udpeget som kurator i et konkursbo, udøver han inden for konkurslovens regler en originær kompetence til at disponere over boets aktiver. Dette påfører kurator et almindeligt professionsansvar for tab, der kan henføres til fejl i sagsbehandlingen. Fejl, der har at gøre med dispositioner af forretningsmæssig art, kan derimod som udgangspunkt ikke pådrage kurator ansvar. Således frifandt *U 1979.516 H* en likvidator i et insolvent selskab for at have disponeret på en sådan måde, at der ikke var dækning for feriepenge til de

ansatte. I *U 1980.404 H* blev et anbringende om, at kurator havde bortsolgt boets værdier for billigt, forkastet.

Gældssanering: Ifølge KL § 219 kan skifteretten antage en medhjælper til under skifterettens tilsyn at udføre de forretninger, der er nævnt i §§ 208, 209, stk. 2, 210, 213-214, 216, stk. 5, og 218, stk. 2-3. Den medhjælp, en advokat herved kan komme til at yde, angår således ikke vejledningspligten i medfør af lovens § 204. Undertiden kan der opstå erstatningsretlige spørgsmål i advokatens varetagelse af opdraget som skifterettens medhjælper ved gældssanering, se hertil *U 1998.1413 V* (omtalt i afsnit 21.3.6), hvor advokaten blev (med-)ansvarlig for skyldnerens tab ved påligning af en skat, der kunne være undgået ved at udskyde tidspunktet for indledning af gældssaneringssag. Dommen befinder sig i et grænseområde, der måske kan have haft sammenhæng med, at Justitsministeriet på skifterettens vegne allerede havde anerkendt erstatningsansvaret.

21.5.6. Ansvaret for sagsførelse

Karakteristik: At føre en sag for en dømmende eller i øvrigt kompetent instans indebærer en række risikomomenter, der i bund og grund udspringer af den usikkerhed, der ofte hersker om retlige spørgsmål. Hvor nogle retsspørgsmål kan fastslås med fuldstændig sikkerhed (kan en 17-årig selv underskrive et gældsbrev uden værgens samtykke?), giver andre anledning til betydelig usikkerhed. Lige så vanskeligt det er at udtale sig om gældende ret inden for sådanne områder, lige så problematisk er det at operere med et erstatningsansvar for den advokat, der ikke får held til at føre sin klients krav igennem til domsafsigelse.

Ikke desto mindre kan det sagtens forekomme, at advokaten begår »fejl« under sagsførelsen, der kan begrunde et erstatningsansvar. Et sådant ansvar kan fx komme på tale, hvis advokaten har rejst sagen på grundlag af en misforstået opfattelse af fundamentale retsregler mv. Som ligeledes antaget af *Anders Vinding Kruse*: Advokatansvaret (1990), s. 63, og *Lars Bo Langsted*: Rådgivning I – Det professionelle erstatningsansvar (2004), s. 199 f., kan der trækkes en grænse for, hvor ringe en sagsførelse klienten skal finde sig i. Såvel tilrettelæggelsen som udførelsen af en retssag kan være så kritisabel, at der med sikkerhed kan statueres culpa. Det culpøse forhold kan enten knytte sig til anvendelsen af retsregler, til sagsoplysningen eller til procedurens gennemførelse. Hvis ikke der foreligger et sådant, åbenbart kritisabelt spørgsmål, men alene en indsats, som for en efterfølgende betragtning ikke har været optimal, kan der i særlige tilfælde måske være

plads for en justering af advokatens vederlag, men ikke for et erstatningsretligt ansvar, jf. herom straks nedenfor. På dette punkt har rådgivningen lighedspunkter med advokatens rådgivning om tvivlsomme og komplicerede retlige spørgsmål, hvor der ligeledes stilles store krav for at antage ansvar.

Det retlige grundlag: Har advokaten undladt at nedlægge påstande om åbenbart berettigede retskrav eller at fremføre åbenbart relevante anbringender (fx om forældelse eller manglende overholdelse af ugyldighedssanktionerede formkrav), vil denne undladelse kunne give anledning til et erstatningsansvar. Se som eksempel herpå *FED 1994.1516 V*, hvor det forhold, at advokaten af hensyn til beregningen af retsafgift havde begrænset påstanden i en byretssag til 10.000 kr., påførte ham erstatningsansvar, da det måtte antages, at der senere under samme sag kunne være nedlagt påstand om betaling af 120.000 kr. Tilsvarende er der gode grunde til at antage, at advokatens sagsførelse var ansvarspådragende i *U 2009.1057 V*, som nægtede sagsøgeren adgang til ca. 6 år efter sagens anlæg at forhøje sin påstand, hvor sagsøgte, efter at sagsøgerens krav i øvrigt var forældet, havde indbetalt det (med forbehold om senere forhøjelse) påstævnede beløb på 10.000 kr.

Uden for sådanne klare tilfælde må udgangspunktet dog være, at tabte sager ikke påfører advokaten et erstatningsansvar, jf. fx *U 2005.850 Ø*. *TBB 2009.69 V* frifandt en advokat for ansvar trods utilstrækkelig rådgivning om muligheden for at inddrage yderligere parter (herunder advokatens kompagnon) i retssagen, idet klienterne fortsat havde mulighed for at rejse krav mod disse.

Bevisførelsen: Også når det gælder advokatens ansvar for bevisførelsen, kan det være vanskeligt at konstatere, at der foreligger den fornødne culpa. Navnlig når det gælder spørgsmålet om, hvilke vidner der skal indkaldes til at afgive forklaring, kan det på forhånd stille sig særdeles usikkert, hvilken strategi der vil føre frem. En dygtig advokat vil besidde en intuition og »sporsans«, der kan få en central forklaring ud af et tilsyneladende ubetydeligt vidne. Det spiller ind i denne ansvarsvurdering, at klienten ofte vil have et godt overblik over, hvordan bevisførelsen i sagen skrider frem. Både advokat og klient er for så vidt på hjemmebane, og en vedvarende uenighed vil derfor typisk føre til et advokatskifte, enten under sagen eller ved appel. Erstatningsretlige – og professionsetiske – spørgsmål herom forekommer relativt sjældent, jf. nærmere *Anders Vinding Kruse*: Advokatansvaret (1990), s. 64.

Procedurens gennemførelse: At der er stor forskel på forskellige advokaters oratoriske evner som procedører, ligger klart. Ligeledes ligger det klart, at sådanne forskelle kan få betydning for udfaldet af den procederede sag. Imidlertid må det høre til undtagelsen, at advokaten gøres erstatningsansvarlig for selv den mest søvndyssende og uinspirerede procedure, hvis blot det ligger klart, at de retlige krav og anbringender, der var grundlag for at fremsætte, er ført frem. Et erstatningsansvar for sådanne kvalitetsmangler må derfor for alle praktiske formål være udelukket.

Sagsstrategien: Når advokaten yder bistand i forbindelse med en konkret sagsførelse, vil en væsentlig del af rådgivningen angå foregribelsen af modpartens mulige skridt. Som udgangspunkt har advokaten pligt til at tænke strategisk for sin klient, når indholdet af en fastlagt strategi har betydning for udførelsen af opdraget. Inden man begiver sig ind i en aftaleforhandling, bør han derfor forberede klienten på, hvilke modkrav modparten kan tænkes at fremkomme med, hvis bestemte synspunkter mv. gøres gældende. En advokat, der bistår sin klient under førelsen af en retssag, bør ligeledes forberede klienten på, hvad der vil ske, hvis bestemte vidner bliver ført eller bestemte anbringender gøres gældende, for så vidt en sådan sagsførelse får betydning for klientens interesse i opdraget. Navnlig når et tema har været fremme i rådgivningen, må advokaten søge at foregribe, hvilke truende skridt modparten kan tage, og søge at indrette klientens dispositioner for at undgå disse skridt. Også her befinder vi os på et område, hvor der må foreligge kvalificerede forhold, hvis et erstatningskrav skal aktualiseres.

Undladt eller for sen appel mv.: Når advokaten påfører sin klient tab ved ikke rettidigt at iværksætte et retsskridt (fx begære en udeblivelsesdom genoptaget, eller iværksætte anke eller kære af en retsafgørelse), opstår et vanskeligt spørgsmål om, hvorvidt klienten overhovedet ville have fået medhold, hvis sagen dermed var gået videre.

Vanskeligheden skyldes flere forhold.

For det første vil den advokat, der har ansvaret for fejlen, befinde sig i en *interessekonflikt*, når han skal rådgive klienten om dens erstatningsretlige konsekvenser. Selve det forhold, at advokaten har tilrådet en videreførelse af sagen, bygger på en præmis om, at en sådan sagsførelse ville kunne føre til en afgørelse af kravet til klientens fordel. Skulle advokaten i det efterfølgende scenarie gøre gældende, at kravet ikke kunne gennemføres, vil han devaluere sit tidligere råd. Fasthol-

der han derimod, at kravet kunne gennemføres, har han allerede erkendt sit erstatningsansvar.

For det andet volder det *processuelle vanskeligheder* at skulle forholde sig til erstatningskravet. I et søgsmål om advokatansvar er domstolene ikke forpligtede til at foretage nogen tilbundsgående prøvelse af, om det krav, som pga. advokatens fejl ikke kom for retten, rent faktisk kunne være gennemført. En sådan prøvelse ville være ensbetydende med, at retten afgav et responsum om et sagsforhold, der nu – pga. fejlen – er hypotetisk. Se hertil drøftelsen i afsnit 21.1.5. I *U 2020.3312 Ø* blev en advokat frifundet for ansvar, allerede fordi det ikke kunne antages, at en voldgiftskendelse, hvis den var blevet indbragt for domstolene (hvilket sagsøgeren hævdede, at advokaten ikke havde rådgivet om), ville være blevet tilsidesat efter voldgiftslovens § 37, stk. 2, nr. 2, litra b.

21.6. Særlige bortfaldsgrunde

21.6.1. Egen skyld

Udgangspunktet: Ligesom i øvrigt i erstatningsretten kan erstatningskravet mod en advokat efter omstændighederne nedsættes eller bortfalde, hvis klienten har udvist egen skyld, fx ved selv at ane uråd om det faktiske eller retlige forhold, der senere ligger til grund for erstatningskravet, og alligevel disponere uden at søge forholdet afklaret. Adgangen hertil beror dels på, om det er faktiske eller retlige forhold, klienten kunne have set, dels på advokatens forhold over for klienten.

Faktuelle forhold: Området for den egen skyld, der kan føre til erstatningskravets nedsættelse eller bortfald, er størst, når det er faktuelle forhold, der burde vække klientens mistanke. Her spiller det ind, hvilken rollefordeling der ligger i opdraget. Advokaten har som udgangspunkt det fulde ansvar for den del af rådgivningen, der angår sagens retlige aspekter, klienten har ansvaret for de faktuelle sagsforhold. Er der derimod tale om, at klienten bevidst søger at bibringe advokaten en urigtig forståelse af et hændelsesforløb, skifter den erstatningsretlige vurdering, således at erstatningspligten som udgangspunkt helt må bortfalde.

Skyldfordeling: Undertiden må der anlægges en skyldfordeling. I *U 2005.45 V* havde advokaten i forbindelse med sin berigtigelse af en ejendomshandel forsømt at indhente oplysninger om en vejret, der viste sig at komme på tværs af klientens

byggeplaner. Der var hjulspor på ejendommen, der kunne efterlade det indtryk, at nogen passerede hen over den. Alligevel valgte klienten at opføre et brændeskur og et drivhus i strid med vejretten. Som følge af den udviste egen skyld blev erstatningen nedsat. I *U 2015.3902 H*, også omtalt s. 898, fandt Højesteret – uanset at klienten måtte have været klar over konsekvenserne af at indgå en aftale om køb af en virksomhed, inden der var sikkerhed for, at finansieringen ville falde på plads – ikke grundlag for at nedsætte ansvaret for den advokat, der bistod køberen, men som ikke havde rådgivet om spørgsmålet.

Tilsvarende betragtninger gør sig gældende i spørgsmålet om skadelidtes pligt til at forsøge at begrænse sit tab, se fx *TBB 2007.387 Ø*, der fastslog, at en bygherre, der modtog et kommunalt påbud om bortfjernelse af forurenet jord fra sin ejendom, måtte tåle et nedslag i sit erstatningskrav, idet han ikke, inden han opfyldte påbuddet, havde kontaktet den rådgiver, hvis ansvarspådragende plan for håndtering af den konstaterede forurening på ejendommen var årsag til påbuddet.

Retlige forhold: Om selve det faglige element i rådgivningen – kendskabet til gældende ret – skal der meget til for at statuere egen skyld hos klienten. En vid egen skyld-modifikation vil jo betyde, at advokaten deler ansvaret for sin faglige rådgivning med klienten. På retsområder, som klienten må formodes at besidde helt særlige forudsætninger for at overskue, og som advokaten kendeligt ikke besidder, kan der dog være plads for en sådan skyldfordeling. Det forhold, at klienten ved at læse om ny lovgivning i branchemedier el.lign. har fået en *fornemmelse* af, at advokatens faglige rådgivning er forkert (fx *U 2004.2830 V* om en landbrugskonsulent), medfører ikke uden videre egen skyld hos klienten. Advokaten forventes at kunne overskue opdragets retlige problemstillinger. Gør han ikke det, bør opdraget overlades til en mere kyndig kollega, jf. bemærkningerne herom i afsnit 21.3.6.

Den *rollefordeling*, der er afgørende for ansvarsplaceringen, vil sjældent være beskrevet udtømmende i det aftalegrundlag, der fastslår advokatens opdrag. Typisk vil parterne i løbet af opdraget indarbejde nogle rutiner, der – af særlig betydning for den erstatningsretlige vurdering – giver advokaten et indtryk af, hvor intenst han skal informere klienten. Herved vil klienten omvendt få en fornemmelse af, i hvilket omfang han selv skal være på banen.

Se herved *U 2003.1679/2 H*, der ikke fandt grundlag for at lempe ansvaret for en subsumptionsfejl (spørgsmålet om sommerhuslovens anvendelse på et anpartsprojekt) ud fra egen skyld-synspunkter alene under henvisning til klientens manglende

> reaktion på advokatens advarsel om det problem, som sommerhusloven kunne indebære. Klienten var et byggefirma, der selv levede af at opføre og sælge sommerhuse. Advokaten havde henvist til de relevante bestemmelser og anført, at der »foreligger ikke nogen definition af, hvad der forstås ved »anden sammenslutning«, men da der i dette tilfælde er tale om maks. 10 samejere, der også selv benytter sommerhuset, vil jeg næppe mene, at der kræves udlejningstilladelse, hvilket jeg blandt andet slutter ud fra, at tilsvarende samejeforhold har udlejet sommerhus uden indhentelse af tilladelse hertil«.

Se også *U 2017.1485 H*, hvor en advokat blev frifundet for erstatningsansvar i anledning af påstået mangelfuld rådgivning om ændring af en garantitekst. Højesteret lagde vægt på, at klienten var bankuddannet, havde en HD-eksamen og var en erfaren forretningsmand med betydelig viden om finansielle forhold, og at han selv valgte at forestå forhandlingerne med sine kontraktmodparter og kun gjorde brug af advokatens rådgivning, når han vurderede, at der var behov herfor. Han havde indgående kendskab til garantien og lagde ved forhandlingerne ikke afgørende vægt på den, hvilket advokaten var bekendt med.

> At praksis over for ejendomsmæglere kan forekomme mere hårdhændet, hænger sammen med, at ejendomsmægleren indgår i en aktiv forhandling på sælgers vegne med køberen, og at både mægleren og køberen har en egen interesse i at sikre, at aftale indgås. Se tilsvarende *U 1997.1337 H*, der gjorde en ejendomsmægler erstatningsansvarlig over for køber for tab opstået ved, at et lån viste sig inkonvertibelt, og *U 2005.461 Ø*, hvor et ejendomsmæglerfirma fandtes erstatningsansvarligt over for en ejendomskøber for mangler ved den solgte ejendom; sælgeren var et dødsbo, og den pågældende mangel (manglende ret til beboelse på en første sal) syntes åbenbar. En tilsvarende retsstilling gælder for revisorer, se fx *U 2005.1687 Ø*, der fandt en revisor erstatningsansvarlig over for køberne af en andel i en andelsboligforening som følge af fejl i regnskabet.

Særligt om privatpersoner: Rollefordelingen er typisk markant anderledes, når klienten er en privatperson. Her er udgangspunktet, at advokaten skal tage klienten ved hånden fra opdragets igangsættelse til dets afslutning.

Advarselstilfælde: Særlige spørgsmål opstår, når klienten disponerer på trods af advokatens advarsel. Viser en sådan disposition sig skadevoldende, fører allerede en kausalitetsbetragtning til frifindelse: Ligesom grundlaget for advokatens ansvar ligger i den information, der *motiverer* klienten til at disponere, må en information, der klart og forståeligt *fraråder* ham, kunne disculpere. Det eneste spørgs-

mål, man kan stille, er, om advokaten skal tage mere aktive skridt til at *forhindre* klienten i at disponere i denne retning.

En sådan pligt kan næppe antages i almindelighed. Medmindre der er tale om et opdrag, der pålægger advokaten en særlig og længerevarende pligt til at varetage klientens interesser (fx i forbindelse med bestyrelsesarbejde eller formueforvaltning), skal advokaten ikke spille rollen som klientens formynder.

I overensstemmelse med dette princip frifandt *U 1955.425 H* advokaten i følgende situation: Sælgeren af en fast ejendom havde undladt at betale ydelserne i henhold til de lån, som køberen skulle overtage, efter at køberen havde hævet handlen, hvilket sælger fandt var sket med urette. Ejendommen gik derfor på tvangsauktion, hvilket advokaten havde meddelt sin klient ville blive konsekvensen. Advokaten havde dog ikke insisteret på, at sælgeren betalte. Højesteret fandt, at der forelå »dårlig rådgivning«, men frifandt advokaten for ansvar, idet »der hverken foreligger urigtige juridiske angivender eller undladelse af at give oplysning om sådanne faktiske forhold, som klienten måtte antages at savne kendskab til«. Se tilsvarende *U 2004.778/2 H*. I *U 2005.2235 H* havde en advokat for et selskab i økonomiske vanskeligheder oprindelig udarbejdet et udkast til overdragelsesaftale. Han havde samtidig frarådet selskabets ejere at indgå aftalen på de foreliggende vilkår, idet disse ikke var i overensstemmelse med det insolvensretlige princip om ligelig fyldestgørelse af kreditorerne. Alligevel arbejdede han videre med sagen og konciperede også den endelige aftale, hvori de værdier, hvortil de overdragne aktiver var ansat, var indføjet. Sammen med aftaleteksten sendte han et brev til kapitalejerne, hvori han igen frarådede dem at gennemføre aftalen, hvilket de imidlertid på trods heraf gjorde. Såvel advokaten som kapitalejerne blev fundet erstatningsansvarlige over for selskabets konkursbo. I det indbyrdes forhold skulle advokaten bære halvdelen af boets tab.

Regresspørgsmål: Den erstatningsretlige virkning af klientens egen skyld får også konsekvenser for det regreskrav, en anden ansvarsperson kan rejse mod den primært erstatningsansvarlige (advokaten). I *U 1998.1413 V* var advokaten fx antaget som medhjælper under en gældssaneringssag: Statskassen, der havde udredt erstatning over for skyldneren som skadelidt, fik på grund af skifterettens egen skyld kun delvis dækning hos advokaten.

21.6.2. Flere erstatningsansvarlige

Udgangspunktet: Når flere rådgivere hver for sig kan gøres erstatningsansvarlige for et forhold, der knytter sig til en given disposition, er det udgangspunktet i dansk ret, at rådgiverne hæfter solidarisk over for skadelidte. Udgangspunktet

kan modificeres efter reglerne i erstatningsansvarslovens § 23, stk. 2, for så vidt angår ansatte. I det indbyrdes forhold opstår spørgsmålet, hvilken andel af den samlede rådgivning hver af de ansvarlige skal bære. Denne fordeling vil fremtræde som resultatet af en skønspræget afvejning, hvori der indgår en række momenter.

Aftalen: For det første vil man skele til de aftaler, de respektive rådgivere har med skadelidte, jf. *Lars Bo Langsted*: Rådgivning I – Det professionelle erstatningsansvar (2004), s. 138 f. Aftaleforholdet er bl.a. afgørende for, hvilke retlige krav der stilles til den enkelte rådgiver (fx i en situation, hvor en advokat er tilknyttet et opdrag i samarbejde med en revisor), og dermed også for karakteren af ansvaret.

Forsikringsspørgsmål: Virker advokaten sammen med andre rådgivere, der er undergivet en anden ansvarsforsikring, som giver ringere dækning, eller som slet ikke er forsikrede, vil tilstedeværelsen af advokatens ansvarsforsikring ofte medføre, at ansvaret flyttes over på advokaten, jf. *FED 2001.1171 Ø*, hvor landsretten i en situation, hvor advokaten var ansvarlig sammen med en ejendomsmægler, lagde vægt på, at advokaten fortsat var ansvarsforsikret, hvilket ejendomsmægleren (efter virksomhedsophør) ikke længere var. Er der derimod tale om, at en rådgiver, som normalt vil være forsikret, vælger ikke at forsikre sig, vil man normalt stille den pågældende, som om forsikring var tegnet, jf. *FED 2001.343 V*. Denne praksis er af betydning for advokater, der pga. pligten hertil i advokatvedtægtens § 61 normalt vil have tegnet en forsikring. Advokatens forsikring belastes således ikke af, at ansvaret tillige gøres gældende mod en professionel rådgiver, der ikke har tegnet forsikring.

Skyldgraden: Når den aftalte rollefordeling og den heraf følgende forventning om rådgiverens omhu mv. ligger fast, kan man skele til graden af den skyld, hver enkelt rådgiver har udvist. Dette forhold må navnlig tillægges betydning, hvis en enkelt rådgiver har begået forhold, der kan kritiseres som groft uagtsomme eller forsætlige, fx når en rådgiver har haft til hensigt at medvirke til lovbrud. Foreligger sådanne omstændigheder ikke, vil man normalt ikke forsøge at veje skyldgraden for hver enkelt rådgiver på en guldvægt.

Ansættelsesforhold: Virker flere rådgivere sammen i et arbejdsfællesskab, hvor den ene fremtræder som arbejdsgiver for den anden, vil man i det indbyrdes forhold normalt lade arbejdsgiveren bære erstatningsbyrden, jf. *U 1989.812 H*. I denne sag var en advokat i en bestyrelse gjort ansvarlig sammen med to advokatfuldmægtige og et par andre bestyrelsesmedlemmer. I det indbyrdes forhold blev advokaten forpligtet til at udrede hele erstatningen. Dette princip svarer til regresreglen i erstatningsansvarslovens § 23, stk. 1.

Tilbagefaldsregel: Er der ikke grundlag for at antage, at den ene rådgiver har spillet en større rolle i rådgivningen end andre, vil man normalt nå frem til et princip om *ligedeling*, se herved *U 2000.365/2 H*, hvor den medvirkende advokat og revisor i en selskabstømmersag hæftede indbyrdes ligeligt, men forud for den private part, der ansås at være »uden særlige forudsætninger for at bedømme forsvarligheden af den disposition, som hendes advokat og revisor uden forbehold anbefalede hende«. Se ligeledes *U 1989.110 H*, hvor en ejendomsmægler og en advokat i deres indbyrdes forhold kom til at hæfte ligeligt for det tab, køberen af en landbrugsejendom led ved ikke at kunne opnå moderniseringsstøtte til en svinestald.

Se herved *Bo von Eyben & Helle Isager*: Lærebog i erstatningsret (2019), s. 489 ff., *Thorbjørn Sofsrud*: Bestyrelsens beslutning og ansvar (1999), navnlig s. 520 ff., og til illustration *U 1998.1413 V* (i gældssaneringssag ligedeling mellem skifteretten og dennes medhjælper).

Dommerfejl: Det fritager i almindelighed heller ikke advokaten for erstatningsansvar, at den retsinstans, der er involveret i sagsbehandlingen, ligeledes begår fejl. Ved *U 2000.74 H* blev en advokat således gjort erstatningsansvarlig for ikke at have givet møde under en retssag, hvor der ikke var sket lovlig forkyndelse af stævningen. Selv om det under sagen blev lagt til grund, at civildommeren (også) havde udvist forsømmelighed ved at afsige udeblivelsesdommen, blev advokaten pålagt erstatningspligt for den culpa, som han selvstændigt havde udvist ved ikke at have taget skridt til at undgå eller afbøde virkningerne af denne processuelle fejl.

21.6.3. Ansvarsbegrænsning

Aftalt ansvarsbegrænsning: De grunde, der taler imod advokatens ret til at *fraskrive* sig erstatningsansvaret for følgerne af fejl i den rådgivning, han præsterer, gælder

ikke med samme styrke, når der alene er tale om at *begrænse* omfanget af dette ansvar. Hvor vidtgående ansvarsfraskrivelser kan ændre hele grundlaget for den tillid, klienten bør kunne udvise til sin advokat, vil tilsvarende forbehold ikke ramme en passende ansvarsfraskrivelse. Navnlig hvis ansvarsbegrænsningen søger at tilnærme sig den maksimering af erstatningsansvaret, der *de facto* er gældende i kraft af den ansvarsforsikring, advokaten har tegnet, eller *de jure* i kraft af den begrænsning af advokatens erstatningsansvar, der følger af erstatningsansvarslovens § 24, er betænkelighederne begrænsede. Hertil kommer, at mange advokater ved at deltage i advokatinteressentskaber via deres helejede advokatselskaber i realiteten udvirker en begrænsning af ansvaret for partneres erstatningsansvar.

Som også anført s. 868 er det derfor fast antaget i dansk advokatret, at en advokat har adgang til inden for visse grænser at begrænse omfanget af det erstatningsansvar, han pådrager sig over for en klient. Se tilsvarende *Anders Vinding Kruse*: Advokatansvaret (1990), s. 125, generelt *Lars Bo Langsted*: Rådgivning I – Det professionelle erstatningsansvar (2004), s. 128 ff., og *Carsten Munk-Hansen* i U 2010B, s. 21 ff.

Der findes ingen nyere dansk retspraksis, der kaster lys over spørgsmålet om, hvad der så udgør en passende aftalt begrænsning af advokatens erstatningsansvar. Som anført af *Lars Bo Langsted*: Rådgivning I – Det professionelle erstatningsansvar (2004), s. 148, kan der nok opstilles et sæt »indikatorer«, der antages at have betydning for, om en ansvarsbegrænsende aftale generelt kan tillægges betydning: Aftalen herom må for det første være indgået på et *kendt* og *fuldt oplyst* grundlag – et aspekt, der kan give anledning til overvejelser om, hvorvidt advokaten overhovedet kan rådgive herom. Muligvis befinder advokaten sig i en interessekollision i netop denne rådgivningsopgave, som kan begrunde, at han – vederlagsfrit for klienten – skal henvise denne til anden rådgivning om dette spørgsmål. Dernæst må indskrænkningen være begrundet i *opdragets karakter*, fx fordi klienten ønsker at anlægge en sagsstrategi, der følger en proportionalitetsvurdering. Heri ligger som et selvfølgeligt krav, at aftalen ikke må indgås til skade for klienten, men således, at den samlede aftale indebærer en honorarbetaling, der står i forhold til omfanget af de pligter, advokaten herefter er underlagt.

Praktiske løsninger: Som et almindeligt udgangspunkt må det antages, at advokaten er berettiget til at maksimere et erstatningsansvar til et beløb, der modsvarer det dækningsmaksimum, der gælder for den ansvarsforsikring, han har tegnet. Dette svarer til, hvad der gælder efter engelsk og tysk advokatret, jf. *Lars Bo Langsted*: Rådgivning I – Det professionelle erstatningsansvar (2004), s. 158 ff.

Dette udgangspunkt kan muligvis forekomme mindre velegnet, hvis opdraget drejer sig om ganske betydelige beløb, fx ved meget store virksomhedsoverdragelser. I praksis er det kun store advokatfirmaer, der yder rådgivning i sådanne tilfælde, og sådanne firmaer har typisk en dækning, der ligger betydeligt over det minimum på 2,5 mio. kr., der er foreskrevet i advokatvedtægtens § 61, se hertil afsnit 23.1.2. Undertiden aftales i sådanne tilfælde en begrænsning, der står i forhold til det vederlag, der er betalt for opdraget, i praksis helt op til 25 gange det erlagte salær, dog ikke over en bestemt fastsat sum. Det er formentlig kun meget få danske advokatfirmaer, der opererer med et højere ansvaramaksimum end 50 mio. kr.

Lempelsesreglen: Ifølge erstatningsansvarslovens § 24 kan et erstatningsansvar nedsættes eller bortfalde, når ansvaret vil virke »urimeligt tyngende for den erstatningsansvarlige, eller når ganske særlige omstændigheder i øvrigt gør det rimeligt«. Ved afgørelsen skal der tages hensyn til skadens størrelse, ansvarets beskaffenhed, skadevolderens forhold, skadelidtes interesse, foreliggende forsikringer samt omstændighederne i øvrigt. Bestemmelsen blev påberåbt uden held i *Østre Landsrets dom af 4. maj 2004*, jf. *Marianne Stigborg* og *Kjeld Søgaards* kritik i Advokaten 3/2005, s. 122. I denne sag var to advokatfirmaer blevet sagsøgt med krav om betaling af i alt 67 mio. kr. i en sag om selvfinansiering, jf. den dagældende anpartsselskabslovs § 49, stk. 3. Den erstatningsforpligtede advokat havde en forsikringssum på 22 mio. kr., men blev desuagtet dømt til at betale det fulde beløb.

KAPITEL 22

Strafansvar

22.1. Almindelige spørgsmål

22.1.1. Strafferetten og generalklausulen

Advokatens pligtbrud kan som udgangspunkt sanktioneres som en overtrædelse af generalklausulen i RPL § 126, stk. 1, jf. RPL § 147 c. For så vidt kan man sige, at hele advokatretten har en strafferetlig side. Dette gælder, uanset at disciplinærsanktioner (som fastslået ved *U 2000.307 H*) ikke er omfattet af EMRK art. 7 om tiltale og straf for kriminelle forhold.

Når dette kapitel koncentrerer sig om strafferetten, er det to hovedproblemer, der er i fokus. De to problemer knytter sig til den strafferetlige emneopdeling mellem »almindelig« og »speciel« del.

Almindelig del: Reglerne i straffelovens almindelige del har som udgangspunkt samme indhold, hvad enten der er tale om et delikt i straffeloven eller generalklausulen. Derfor kan de principper, som den almindelige dels regler er udtryk for, også anvendes i relation til en advokats overtrædelse af generalklausulen i RPL § 126, stk. 1. Der er dog tre væsentlige modifikationer i disse almindelige regler:

For det første kan en overtrædelse af generalklausulen påtales, selv om der kun foreligger et *uagtsomt* forhold fra advokatens side, jf. princippet i STRFL § 19, 2. pkt. Dette giver et langt bredere spillerum for (disciplinære) sanktioner, og – da der er tale om en generalklausul – også et stort rum for retsusikkerhed.

For det andet, og netop derfor, sker *påkendelsen* af en disciplinærklage i medfør af den procedure, der er fastsat for herom i RPL § 147 b. Denne procedure

sikrer netop, at retsanvendelsen foretages af en instans (Advokatnævnet), der har godt kendskab til sædvaner og praksis blandt advokater.

For det tredje er spektret af de aktører, der kan indbringes i medfør af denne bestemmelse, netop afgrænset som advokater og advokatselskaber. De handlinger, der begås af en fuldmægtig, kan således kun føre til en disciplinærklage (modsat en strafferetlig påtale, jf. udtrykkeligt RPL § 129) i kraft af et fuldmagtssynspunkt, og i det omfang der i øvrigt er noget at bebrejde principal-advokaten. Dette princip er slået fast ved *Østre Landsrets dom af 16. maj 2017*, sag B-1722-16 (omtalt ovenfor s. 351).

Speciel del: Foruden dette særlige advokatretlige sanktionsregime er advokater i kraft af særlig lovhjemmel underlagt en række strafferetlige delikter, der efter deres indhold ellers ville være uanvendelige. Størst praktisk betydning har her tavshedspligtdeliktet i STRFL § 152 for offentligt ansatte mv., som i kraft af henvisningen i RPL § 129 også gælder for advokater. Se herom afsnit 9.1.2. Bestemmelsen henviser også til STRFL §§ 144, 150-151 og 155-157. De praktisk væsentligste af disse bestemmelser behandles i afsnit 22.3 og 22.4.

For at kunne bringe en strafferetlig sanktion i anvendelse må de almindelige forsætskrav være opfyldt. At retsbruddet befinder sig inden for straffelovens område, antyder, at der er tale om et alvorligt retsbrud. Man kan i den forbindelse overveje, om det forhold, at denne overtrædelse – muligt – er begået af en advokat, skal føre til en særlig vurdering af almindelige strafferetlige spørgsmål som fx medvirken, subsumption og strafudmåling. Disse spørgsmål behandles i det følgende.

22.1.2. Strafferetlige medvirkensspørgsmål

Problemstillingen: En rådgivning, der har til formål at afklare, om klienten befinder sig på den rigtige side af loven, vil ofte bringe advokaten i en vanskelig situation: Hvornår man er »ved«, »på« eller »over« kanten af det lovlige, kan være et vanskeligt juridisk afgrænsningsspørgsmål, der måske i sidste instans vil dele Højesteret. Klienten har et krav på at komme så tæt på lovens grænse som muligt (hvis han i øvrigt har interesse heri), samtidig med at advokaten har en pligt til at virke i retssystemets interesse. Denne problemstilling ligger bag de advokatetiske overvejelser om advokatens *samfundsskyldighed*, jf. herom i afsnit 12.1.2. I relation til advokatens *erstatningsansvar* for tab, der måtte opstå, når det efterfølgende viser sig, at klienten pga. advokatens rådgivning blev bragt over på den forkerte

side af et lovbud (med heraf følgende tab), vil advokaten undertiden komme til at hæfte for klientens tab. Men derudover har problemet om advokatens medvirken også en strafferetlig side.

Udgangspunktet: Reglerne om strafferetlig medvirken følger af STRFL § 23, der lader den straffebestemmelse, der er givet for en lovovertrædelse, omfatte alle, der ved tilskyndelse, råd eller dåd har medvirket til gerningen. Begrebet »medvirken« omfatter også den uagtsomme medvirken, når hovedforbrydelsen er strafbar som uagtsom. Har advokaten ved sin rådgivning medvirket til, at klienten har begået lovbrud, kan advokaten som udgangspunkt straffes herfor på samme måde som klienten. For at undgå risikoen for en sådan straf er det ikke tilstrækkeligt, at advokaten utvetydigt advarer sin klient, hvis en rådgivning indebærer en risiko for, at denne kan blive genstand for strafferetlige sanktioner. Er der tale om et utvivlsomt og alvorligt pligtbrud, må advokaten udtræde af sagen eller i det mindste udvirke, at hans planlagte bidrag til retsbruddet ikke effektueres. Denne pligt fremgår ved mistanke om hvidvask udtrykkeligt af hvidvasklovens § 26, stk. 3.

Klientens strafansvar: Modstykket til dette ansvar vil ofte være, at klientens selvstændige strafansvar reduceres, når klienten har handlet i tillid til en professionel rådgivning. Se som eksempel herpå dommen i *U 1985.831 Ø*, der statuerede, at en momspligtig erhvervsdrivendes manglende indbetaling af moms, som skyldtes revisors edb-fejl, ikke var strafbar som groft uagtsom, og hertil *Jan Pedersen*: Skatte- og afgiftsstrafferet (2019), s. 442 ff.

Rådgivning om tvivlsomme retsspørgsmål: Visse retsforhold giver anledning til en sådan tvivl, at det efter omstændighederne kan være nødvendigt at sætte retsstillingen på prøve ved at fremprovokere et strafbærende retsskridt fra den relevante myndigheds side med henblik på at opnå en afklaring under en efterfølgende prøvelse. Advokaten pådrager sig ikke noget videregående medvirkensansvar ved at rådgive klienten til at udføre en muligvis strafbar handling med henblik på at opnå en sådan prøvelse. Det gælder navnlig, hvis advokaten giver meddelelse til den ansvarlige myndighed herom, når handlingen foretages. Hvis der hersker begrundet tvivl om udfaldet, vil straffen normalt blive nedsat eller bortfalde, jf. STRFL § 82, nr. 4, der lader det være en formildende omstændighed i strafudmålingen, at gerningsmanden har handlet i undskyldelig uvidenhed om, eller und-

skyldeligt har misforstået, retsregler, der forbyder eller påbyder handlingens foretagelse. Se hertil *Lasse Lund Madsen*: Strafbar medvirken i erhvervsforhold (2009), s. 214 ff.

STRFL § 151: STRFL § 151 indeholder en særlig medvirkensbestemmelse, der i kraft af henvisningsbestemmelsen i RPL § 129 også gælder for advokater (samt disses fuldmægtige, partnere, personale og andre, som beskæftiges i advokatfirmaet). Bestemmelsen straffer den, som »tilskynder eller medvirker til, at nogen, der er underordnet vedkommende i offentlig tjeneste eller hverv, forbryder sig i denne tjeneste«. Det særlige er, at straffen ifaldes *uden* hensyn til, om den underordnede kan straffes eller på grund af vildfarelse eller af andre grunde er straffri efter den bestemmelse, der gælder for den pågældende forbrydelse. Bestemmelsen indebærer, at den *almindelige* medvirkensbestemmelse i STRFL § 23 ikke kan anvendes, hvorved der ikke kan ske strafnedsættelse, jf. hertil *Hanne Rahbæk* i Thomas Elholm m.fl.: Kommenteret straffelov – Speciel del (2022), s. 198 f. Bestemmelsen kan bl.a. anvendes i tilfælde, hvor advokaten pålægger sin sekretær, fuldmægtig eller en ansat advokat at udføre en strafbar handling.

I tillæg til de strafferetlige medvirkensregler indeholder loven enkelte særregler, der kan tænkes at få betydning for advokatens strafferetlige ansvar.

Skattesvig: Skattekontrollovens § 82, stk. 1, hjemler således straf for skattesvig for den, som med forsæt til skatteunddragelse afgiver urigtige eller vildledende oplysninger til told- og skatteforvaltningen. Ifølge sin ordlyd omfatter bestemmelsen skatteyderen selv samt personer, der umiddelbart bistår skatteyderen i forbindelse med afgivelsen af urigtige eller vildledende oplysninger til skattemyndighederne. En sådan bistand kan fx tænkes udført af en advokat eller revisor.

Ved Højesterets dom i *U 1989.128 H* er det antaget, at også andre former for medvirken til skattesvig efter omstændighederne kunne straffes med hjemmel i den generelle bestemmelse om medvirken i STRFL § 23 (konkret fandtes betingelserne herfor dog ikke opfyldt). Se om dommen *Jan Pedersen*: Skatte- og afgiftsstrafferet (2019), s. 110 f. Dommen er fulgt op i *U 2003.1183 H*. Her havde landsretten lagt til grund, at nogle leasingarrangementer var tilrettelagt med henblik på at skaffe investorerne skattemæssige fradrag, der var uberettigede, fordi arrangementerne savnede realitet. Under disse omstændigheder fandtes de tiltaltes medvirken at have haft en sådan karakter, at den var omfattet af STRFL § 23. Se tilsvarende (om en revisor) *TfS 2017.676 B*.

Hvidvaskreguleringen: Som nærmere uddybet i afsnit 9.4.5 pålægger hvidvaskloven advokaten at indberette visse hændelser, som kan tænkes at dække over hvidvask eller finansiering af terrorisme som nærmere defineret i bestemmelsen. En manglende iagttagelse af denne pligt indebærer ikke, at advokaten bliver særskilt medvirkensansvarlig for klientens strafbare forhold.

Frasigelsespligt: Det fremgik tidligere udtrykkeligt af AER, at en advokat, der under udførelse af en opgave for en klient fik begrundet mistanke om, at klientens formål var at misbruge advokatens rådgivning til at fremme strafbare handlinger eller undladelser, herunder hvidvask eller finansiering af terrorisme, havde pligt til at frasige sig opgaven. En sådan udtrykkelig regel findes ikke længere, men den advokat, der under de givne omstændigheder fortsætter sin rådgivning til klienten, vil derved handle i strid med god advokatskik, jf. AER art. 41, stk. 1, om den, der i sin bistand går videre, end berettigede hensyn til varetagelse af klientens interesser tilsiger.

Se hertil *ANK af 28. februar 2017*, sagsnr. 2016-3437, om en advokat, der med fuldt kendskab til, at hans klient var insolvent, havde bistået med at oprette en ægtepagt, som tilsigtede at unddrage klientens kreditorer hans aktiver. Advokatnævnet fandt, at advokaten derved »på klart utilbørlig vis« havde fremmet klientens interesser og derved »groft [havde] tilsidesat god advokatskik«, hvilket nævnet takserede til en bøde på 20.000 kr. Der var ikke rejst straffesag mod klienten, men dispositionen var undervejs blevet tilbageført. I samme retning *Københavns Byrets dom af 20. oktober 2009*, sag nr. BS 37A-2840/2008, hvor en advokat – med det formål at opnå realkreditbelåning – havde udfærdiget en aftale om køb af nogle andelslejligheder, selv om det måtte lægges til grund, at det aldrig havde været meningen, at den angivne køber (der var advokatens ægtefælle) skulle flytte ind i lejligheden.

En tilsidesættelse af denne pligt indebærer ikke i sig selv til, at advokaten har gjort sig skyldig i strafferetlig medvirken til klientens strafbare forhold.

22.1.3. Den strafferetlige subsumption

Præcision: En strafferetlig tiltale mod en advokat må som udgangspunkt behandles som andre straffesager. Der gælder ingen særlige regler herom, hverken i straffeloven eller i retsplejeloven. Advokatens samfundsskyldighed indebærer ikke, at der i strafferetlig henseende skal gælde andre – og snævrere – grænser for advokatens råderum end dem, der gælder for andre borgere. Det strafferetlige

forbud mod analogislutninger fra strafferetlige delikter, jf. STRFL § 1, modificeres ikke ved RPL § 126, stk. 1, eller i øvrigt ved anvendelsen af straffelovens delikter over for advokater. Derimod kan RPL § 126, stk. 1, træde ind og give grundlag for disciplinære sanktioner mod advokaten i en situation, hvor dennes forhold ikke kan bære en strafferetlig tiltale efter straffelovens regler.

Sammenstød: Et særligt spørgsmål er, om advokaten kan dømmes ved de almindelige domstole for forhold, der allerede er blevet sanktioneret af Advokatnævnet. Antog man dette, ville advokaten – uanset at en disciplinærsanktion ikke er en »straf«, men en civilretlig sanktion, jf. *U 2010.423 H* –blive genstand for en dobbelt straf. STRFL § 89, 1. pkt., fastslår, at en gerningsmand, der allerede er dømt til straf, og som nu yderligere kendes skyldig i en forud for dommen begået strafbar handling, alene skal idømmes en tillægsstraf »for så vidt samtidig påkendelse ville have medført forhøjelse af straffen«. Tillægsstraf kan idømmes i kortere tid end foreskrevet i § 33. Dersom fuldbyrdelse af den tidligere idømte straf ikke er afsluttet, følges så vidt muligt reglerne i § 88.

Ud fra dette synspunkt lod *U 1958.443/2 Ø* straffen for en advokats *pro forma*-transaktioner falde bort, da advokaten allerede var pålagt bøde af advokatmyndighederne. Derimod bør det forhold, at en *straffesag* også kunne tænkes indbragt for advokatmyndighederne som en disciplinærsag, ikke føre til afvisning, jf. *U 1947.918 Ø*. *Vagn Greve*: Det Strafferetlige Ansvar (2004), s. 94, anfører, at straffesagen som det mest alvorlige delikt bør afgøres forud for disciplinærsagen. Bl.a. på grund af den tid, der ofte medgår til efterforskning og afgørelse af streffesager, sker dette ikke konsekvent.

22.1.4. Sanktionsfastsættelse

Strafudmåling: Selv om advokater skal behandles på samme måde som andre i den strafferetlige subsumption, vil domstolene ofte føre en skarpere kurs ved fastsættelsen af den strafferetlige sanktion, der skal bringes i anvendelse ved retsbrud begået af advokater. Navnlig når det gælder de delikter, der beskytter klientens *tillid* til advokaten, slår domstolene ned med hård hånd over for advokater, såvel ved den egentlige strafudmåling som i spørgsmålet om rettighedsfrakendelse.

Rettighedsfrakendelse: Ifølge STRFL § 79, stk. 1, kan den, der udøver virksomhed af en bestemt art (eller som virker som direktør eller medlem af bestyrelsen i et selskab eller fond mv.), ved dom for strafbart forhold frakendes retten til fortsat

at udøve den pågældende virksomhed eller til at udøve den under visse former. Modsat den disciplinære rettighedsfrakendelse, der er omtalt i afsnit 20.4.6, kan en sådan frakendelse alene ske som en del af dommen i en straffesag. Betingelsen for en sådan *strafferetlig* rettighedsfrakendelse er, at det udviste forhold begrunder en »nærliggende fare for misbrug af stillingen«.

RPL § 138 udvider adgangen til at benytte denne sanktion for advokater, idet der også kan ske rettighedsfrakendelse under en straffesag, hvis forholdet gør den pågældende »uværdig til den agtelse og tillid, der må kræves til udøvelse af advokatvirksomhed«. Bestemmelsen benyttes ofte i sager, hvor advokaten har forbrudt sig mod klientmidler mv.

Se fx *TfK 2014.110 Ø*, hvor landsretten (modsat byretten) frakendte en advokat (der i 2001 var dømt for bedrageri og dokumentfalsk), der som formand for en andelsboligforening i årene 2007-10 ved dokumentfalsk og bedrageri havde besveget foreningen for et beløb på ca. 27.000 kr., retten til at udøve advokatvirksomhed i en periode på 2 år. I *TfK 2018.506 Ø* fandt hverken by- eller landsretten grundlag for frakendelse over for en beskikket forsvarer, der havde overtrådt STRFL § 152 ved at have videregivet fortrolige oplysninger om sagen, idet der blev lagt vægt på forholdets karakter, at tiltalte hidtil var ustraffet, og han ikke havde haft til hensigt at skade efterforskningen. I *U 2016.3830 V* (tillige omtalt i afsnit 22.4.1) blev en advokat, der for overtrædelse sf STRFL § 158 blev idømt fængsel i 60 dage, frakendt retten til at udøve advokatvirksomhed i 2 år.

Konkurskarantæne: En særlig variant af rettighedsfrakendelse er reglerne om konkurskarantæne i KL §§ 157-168. Efter disse regler kan den, der inden for et år tilbage fra fristdagen som – registreret eller de facto – medlem af ledelsen i et selskab, der er taget under konkursbehandling, har udvist groft uforsvarlig forretningsførelse, pålægges konkurskarantæne, hvilket indebærer et forbud mod i en periode på 3 år at deltage i ledelsen af en erhvervsvirksomhed uden at hæfte personligt for dennes forpligtelser. Konkurskarantæne kan ogå pålægges den, der er udpeget som likvidator i et selskab, jf. *FM 2017.60 ØLK* (om en advokat) og *U 2019.2007 HK*. Se om reglerne *Torben Kuld Hansen & Lars Lindencrone Petersen*: Insolvensprocesret (2020), s. 383 ff.

22.2. Formueforbrydelser

22.2.1. Generelle spørgsmål

De fleste af de forbrydelser, advokater kan begå over for deres klienter, angår formueforhold. Strafferetlige spørgsmål opstår dels i forbindelse med handlinger begået mod *klienten*, typisk i form af underslæb, dels i forbindelse med forbrydelser, der begås over for *tredjeparter*. For de sidstnævnte vil handlingen enten være begået af advokaten direkte over for den pågældende tredjepart (fx under en aftaleforhandling) eller i forbindelse med en rådgivning, der ligger forud herfor.

22.2.2. Underslæb

Et af de elementer i advokatens rådgivning, som klienten skal kunne nære en særlig tillid til, angår de midler, som klienten eller tredjeparter betror advokaten. I det omfang advokaten forgriber sig på disse midler (en mulighed, der er stærkt reduceret gennem reglerne om betroede midler, se hertil afsnit 13.3), er der behov for en strafferetlig beskyttelse. Beklageligvis findes der en righoldig praksis om sådanne tillidsbrud:

> I *U 1971.224 Ø* blev advokaten idømt fængsel i 8 måneder for underslæb med klientkontomidler, idet han samtidig blev idømt rettighedsfrakendelse for bestandig. I *U 1976.216 Ø* blev en 49-årig tidligere ustraffet advokat idømt fængsel i 2 år 6 måneder. Advokaten havde erkendt, at han fra klienter havde tilegnet sig og forbrugt 329.298 kr. I medfør af RPL § 137, stk. 2, blev retten til at udøve advokatvirksomhed frakendt ham for bestandig. *U 1998.782 Ø* idømte en advokat 1 år 6 måneders fængsel for at have begået underslæb for godt 900.000 kr. (2 af de 6 dommere ville gøre straffen betinget under henvisning til den tid, der var gået til sagens behandling). *TfK 2015.1014 V* fastsatte straffen for et klientkontounderslæb for ca. 80.000 kr. begået ca. 5 år før dommen til fængsel i 3 måneder, der blev gjort betinget, og – da tiltalte allerede i nogle år havde været afskåret fra at drive advokatvirksomhed – frakendelse af retten til at udøve advokatvirksomhed i – kun – 1 år. I *TfK 2017.80 Ø* udløste et klientkontounderslæb sammen med et par øvrige overtrædelser fængsel i 1 år 6 måneder og frakendelse indtil videre. Sagsbehandlingstiden indtil byrettens dom på 2 år 3 måneder kunne ikke begrunde, at straffen blev gjort helt eller delvis betinget, heller ikke mod vilkår om samfundstjeneste. I *TfK 2005.649 Ø* begrundede tiltaltes personlige forhold, at det undtagelsesvis var forsvarligt at gøre 1 år 3 måneder af den samlede straf på fængsel i 1 år 6 måneder betinget mod vilkår om samfundstjeneste for et klientkontoundersløb for ca. 1,3 mio. kr. Tiltalte tog lykkepiller og kokain og blev, da forholdet kom frem, indlagt på psykiatrisk afdeling.

22.2.3. Bedrageri

Problemstilling: Reglerne om bedrageri har et vidt potentielt anvendelsesområde inden for alle forhold, hvor parter mødes i forhandlinger og indgår aftaler på grundlag af deres respektive anførsler. Uanset om en sådan forhandling udspiller sig mellem klient og advokat eller mellem advokat og tredjepart, er det en strafbetingelse, at gerningsmanden (advokaten) »for derigennem at skaffe sig eller andre uberettiget vinding, ved retsstridig at fremkalde, bestyrke eller udnytte en vildfarelse« har bestemt en anden til en handling eller undladelse, hvorved der påføres denne eller nogen, for hvem handlingen eller undladelsen bliver afgørende, et formuetab, jf. STRFL § 279.

De to samspillende kriterier i dette gerningsindhold udtrykkes gennem begreberne »retsstridig« og »vildfarelse«: Hvornår bør advokaten indse, at hans klient eller modpart disponerer på grundlag af en vildfarelse, der vil påføre formuetab eller risiko herfor? Og hvornår bærer advokaten et strafferetligt ansvar for, at modparten bringes ud af denne vildfarelse? Svaret på disse spørgsmål beror bl.a. på, hvilken type retsforhold der er tale om, og hvilken part der er tale om i givet fald at bringe i vildfarelse. Se nærmere hertil *Jens Røn* i Thomas Elholm m.fl.: Kommenteret straffelov speciel del (2022), s. 683 f.

Forholdet til klienten: Den særlige sandhedspligt, der gælder i forholdet mellem advokat og klient (jf. nærmere afsnit 12.1.3) efterlader snævre grænser for, hvilke urigtige oplysninger advokaten kan meddele klienten uden at gøre sig skyldig i bedrageri. Advokatens vildledning af klienten vil dog ofte blive håndteret gennem disciplinære sanktioner, jf. RPL § 126, stk. 1.

Klientens forudgående retsbrud: Ganske ofte vil advokaten befinde sig i en situation, hvor hans klient forud for henvendelsen til ham har begået et bedragerisk forhold, som han nu ønsker advokatens bistand til at eksekvere. En sådan bistand vil gøre advokaten til medvirker og dermed, jf. STRFL § 23, som hjemfalden til samme straf som den, der vil kunne pålægges i hovedforholdet. Også hvis advokaten viderefører en sag på et svigagtigt grundlag, vil han bidrage til, at offeret (modparten) bestyrkes i den vildfarelse, der er den centrale komponent i STRFL § 279.

Opdrag om »sort arbejde«: Opdrag om formueværdier, der er bragt til veje ved overtrædelse af skatte- og afgiftslovgivningen i form af »sort arbejde«, indebærer som

udgangspunkt ikke medvirken til bedrageri eller afgiftsunddragelse fra advokatens side. En regel af modsat indhold ville være ensbetydende med, at klienten mistede sin adgang til at få advokatbistand. Advokaten bidrager altså ikke til den kriminelle aktivitet ved at påtage sig en sådan sag; det bedrageriske forhold er jo udført, og i mangel af en særlig pligt for advokaten til at angive klienten – en pligt, der alene består, i det omfang det følger af hvidvasklovgivningen – vil advokatens tavshedspligt afskære ham fra at tage skridt i anledning af den begåede (og afsluttede) skatteunddragelse.

Tilbagedatering: At tilbagedatere et dokument indebærer frembringelse af et bevismiddel, der angiver et andet indhold end det reelle. Dokumenter bærer normalt datoen for den dag, de er oprettet eller færdigredigeret. Medmindre årsagen hertil er angivet i dokumentet, vil en tilbagedatering derfor som udgangspunkt formodes at ske med henblik på at skuffe i retsforhold, se fx *U 2003.1183 H* om tilbagedatering af dokumenter til brug ved skattemæssige leasingarrangementer. En advokat, der medvirker til at tilbagedatere et dokument, vil normalt pådrage sig et ansvar for medvirken til bedrageri.

> Betingelsen for at statuere et sådant medvirkensansvar vil dog være, at advokaten har haft mulighed for at kunne danne sig et overblik over, under *hvilke omstændigheder* dokumentet vil indgå i en bedragerisk adfærd. Normalt vil der være en begrundelse for at tilbagedatere, hvorfor denne betingelse vil være enkel at opfylde. Uden et sådant kendskab kan advokaten mangle det fornødne forsæt til hovedforbrydelsen. I sådanne tilfælde vil forholdet derimod indebære en klar tilsidesættelse af kravene til god advokatskik, jf. RPL § 126, stk. 1.

Aftaleforhandlinger: En advokat, der på vegne af eller sammen med sin klient medvirker til indgåelsen af en aftale, hvis indhold beror på modpartens urigtige kendskab til et forhold, som advokaten har fuldt kendskab til, medvirker til bedrageri, jf. STRFL § 279. Hvor grænsen går for, hvad der er »retsstridigt« i denne henseende, beror her som i øvrigt på, hvilke oplysninger modparten selv forventes at have fremskaffet som grundlag for aftaleindgåelsen. Kan modparten med en vis rimelighed forventes selv at skaffe den pågældende oplysning, fjerner man sig fra det strafbare område. Man nærmer sig derimod det strafbare, hvis der er tale om en oplysning, der er central for aftaleforhandlingen, som gerningsmanden har i sin besiddelse, og som modparten med en vis rimelighed kan forvente fremlagt.

Når advokater medvirker under aftaleforhandlinger, udvides grænserne for, hvad der »med rimelighed« kan forventes fremlagt. Både sandheds- og transparensprincippet kræver, at advokaten spiller med åbne kort under aftaleforhandlinger. Retssystemet bør understøtte et sådant krav, idet dette tilskynder parter til at udvise tillid til aftaleparter, der forhandler under bistand fra advokater. Hvor grænsen for det strafferetlige bedrageri drages, vil god advokatskik (der som nævnt i afsnit 12.1.3 pålægger advokaten en særlig sandhedspligt) tage over.

22.3. Forbrydelser i offentlig tjeneste eller hverv

22.3.1. Karakteristik

Som anført i afsnit 22.1.1 finder en række af de delikter, der gælder for personer i offentlig tjeneste og hverv, direkte anvendelse for advokater gennem henvisningen i RPL § 129 til STRFL §§ 144, 150-152 og 154-157. I det følgende knyttes nogle bemærkninger til disse bestemmelser, idet bestemmelsen i STRFL § 151 allerede er omtalt i afsnit 22.1.2.

22.3.2. Bestikkelse mv.

Ifølge STRFL § 144 straffes den, der i udøvelse af dansk, udenlandsk eller international offentlig tjeneste eller hverv uberettiget modtager, fordrer eller lader sig tilsige en gave eller anden fordel, med bøde eller fængsel indtil 6 år. Bestemmelsen straffer altså den uberettigede modtagelse af en gave eller anden fordel. Derimod forhindrer den selvsagt ikke advokaten i at opkræve et salær hos sin klient, end ikke hvis advokatens debitering har karakter af »salærrøveri« (dvs. at advokaten ved uberettigede hævninger søger at oppebære et større vederlag hos klienten, end der er dækning for). I disse tilfælde mangler det afgørende »gaveelement« (udtryk for gavmildhed) helt, eftersom hævningen sker uden giverens accept.

Bestemmelsen er sjældent anvendt i relation til advokater. Ved *U 1959.309 H* blev den anvendt over for en dommerfuldmægtig, der havde modtaget andele af de medhjælpende advokaters salærer samt i øvrigt krævet vederlag af arvinger for at udfærdige skifteopgørelser.

22.3.3. Stillingsmisbrug og anden tjenesteforsømmelse

STRFL §§ 150 og 155-156 indeholder to delikter, der angår advokatens misbrug af sin stilling samt anden forsømmelse i udøvelsen af sine pligter som advokat.

§ 150: Ifølge STRFL § 150 straffes den, der i offentlig tjeneste eller hverv tvinger nogen til at gøre, tåle eller undlade noget, med fængsel indtil 3 år. Bestemmelsen har ingen praktisk anvendelighed over for advokater.

§ 155: Ifølge STRFL § 155 straffes den, der i offentlig tjeneste eller hverv misbruger sin stilling til at krænke privates eller det offentliges ret, med bøde eller fængsel indtil 4 måneder. Sker det for at skaffe sig eller andre uberettiget fordel, kan fængsel indtil 2 år anvendes. Bestemmelsen er anvendt på advokater, der i forbindelse med deres almindelige virke gør sig skyldige i forsømmelser, der er så grove, at man ikke vil begrænse sig til at håndtere forholdet i medfør af det advokatretlige disciplinærsystem, fx fordi de krænker særlige pligtforhold.

Se fx *U 2009.1699 Ø*, der straffede en advokat for som beskikket forsvarer at have bedt sigtedes svigerdatter kontakte datteren for at oplyse, at hendes forklaring ville kunne påvirke udfaldet af straffesagen mod faderen, og at hun ikke behøvede at vidne mod sin far. Landsretten fandt, at denne oplysning den konkrete sammenhæng ville blive opfattet som en opfordring til ikke at afgive forklaring. I *U 1947.918 Ø* blev en forsvarer i en straffesag straffet med 4 dagbøder for at have viderebefordret et brev til sin varetægtsfængslede klient. I *U 1958.443/2 Ø* havde en advokat ved forskellige transaktioner søgt at få en tinglyst lejeret udslettet ved at gennemføre et antal *pro forma*-transaktioner. Et grænsetilfælde er *U 1997.1325 Ø*, hvor en beskikket forsvarer var tiltalt for uden at indhente politiets samtykke at have etableret en ordning med sin klient, hvorefter klienten uden kontrol af advokaten havde fri adgang til sagsakterne og herunder til at tage kopi af materialet. Ordningen fandtes i strid med reglerne i den (for opdraget gældende) færøske retsplejelov. Advokaten blev imidlertid frifundet under henvisning til, at ordningen måtte antages etableret på baggrund af de praktiske vanskeligheder med hensyn til kommunikationen mellem forsvareren og hans klient, der skyldtes den geografiske afstand til Færøerne, og til, at forsvareren havde føje til at regne med, at materialet ikke ville komme uvedkommende i hænde eller i øvrigt blive misbrugt. Overtrædelsen fandtes derfor ikke at være af en sådan grovhed, at den kunne henføres under STRFL § 155. Landsrettens begrundelse for frifindelsen kritiseres af *Bent Unmack Larsen* (der under straffesagen var forsvarer for den tiltalte advokat) i U 1997B, s. 420 ff. I *U 2020.337 Ø* udgjorde det forhold, at en afbeskikket forsvarer havde foretaget et fængselsbesøg hos sin (forhenværende) klient, hvorunder der – således

som både by- og landsret lagde til grund – ikke blev foretaget gennemgang af sagens bilag eller i øvrigt foretaget konkrete retsstridige handlinger, ikke »en sådan krænkelse af det offentliges ret, at der foreligger en overtrædelse af straffelovens § 155«. Bestemmelsen er endvidere anvendt på en revisors medvirken til sin klients indgivelse af urigtige skatteangivelser med fiktive kreditorposter, se herved *U 1951.376 Ø*. I *U 2019.1029 V* blev en beskikket forsvarer navnlig for medvirken til forsøg på at få vidner til at afgive falsk forklaring for retten idømt fængsel i 4 måneder. På grund af den tid, der var gået, siden forholdet var begået, blev straffen undtagelsesvis gjort betinget, men under hensyn til forholdets karakter mod vilkår om samfundstjeneste.

§ 156: Ifølge § 156 kan advokater, der nægter eller undlader at opfylde pligter, som tjenesten eller hvervet medfører, eller som nægter at efterkomme lovlig tjenstlig befaling, straffes med bøde eller fængsel indtil 4 måneder. Uden for bestemmelsen falder hverv, hvis udførelse hviler på offentlige valg. Derimod kan bestemmelsen anvendes i opdrag, hvor advokater virker i kraft af en særlig beskikkelse, fx som autoriserede bobehandlere under en dødsbobehandling eller som kuratorer i konkursbobehandling. I øvrige advokatopdrag må det element i bestemmelsen, der henviser til den pligt »som tjenesten eller hvervet medfører«, antages at være opslugt af generalklausulen i RPL § 126, stk. 1.

Det strafbare område afgrænser sig til tjenestebefalinger, der er *lovlige*. Hermed ligger et væsentligt forbehold i relation til de embedspersoner, som er bestemmelsens primære anvendelsesområde. På grund af advokatens uafhængighed vil de »tjenestebefalinger«, der kan være af betydning, enten udgå fra advokatmyndighederne (dvs. Advokatrådet eller Advokatnævn) eller fra en domstol. Forbeholdet har derfor ingen praktisk betydning for advokater.

§ 157: Ifølge STRFL § 157 kan advokater straffes for at gøre sig skyldige i »grov eller oftere gentagen forsømmelse eller skødesløshed i tjenestens eller hvervets udførelse eller i overholdelsen af de pligter, som tjenesten eller hvervet medfører«. Straffen er bøde eller fængsel indtil 4 måneder. Uden for bestemmelsen falder hverv, hvis udførelse hviler på offentlige valg. Bestemmelsen er bl.a. anvendt i dommen om de falske PFA-garantier i *U 2001.2151 Ø*. En advokat havde forsynet et dokument om garanti-selvskyldnerkaution for 700 mio. kr. med vitterlighedspåtegning på trods af, at dokumentet ikke var underskrevet, og advokaten ikke senere overværede dokumentets underskrivelse eller vedståelse. Det viste sig senere, at den ene af de to senere påførte underskrifter var falsk, idet den blev på-

ført af den anden underskriver. Advokaten blev straffet med 10 dagbøder a 1.000 kr.

22.3.4. Brud på tavshedspligt

Ifølge STRFL § 152, stk. 2, straffes den, som virker eller har virket i offentlig tjeneste eller hverv, og som uberettiget videregiver eller udnytter fortrolige oplysninger, hvortil den pågældende i den forbindelse har fået kendskab. Straffen er bøde eller fængsel indtil 6 måneder. Krænkes tavshedspligten med forsæt til at skaffe gerningsmanden eller andre uberettiget vinding, eller foreligger der i øvrigt særligt skærpende omstændigheder, kan straffen stige til fængsel indtil 2 år. Som særligt skærpende omstændighed anses navnlig tilfælde, hvor videregivelsen eller udnyttelsen er sket under sådanne omstændigheder, at det påfører andre en betydelig skade eller indebærer en særlig risiko herfor, jf. stk. 2.

STRFL § 152, stk. 2, bør primært anvendes ved grovere krænkelser af tavshedspligten. Krænkelser, der har mindre grov karakter, fx fordi der foreligger et uagtsomt forhold (som derfor ikke er strafbart) eller et forsætligt forhold i grænseområdet for det retsstridige, bør derimod pådømmes i henhold til RPL § 126, stk. 1, hvilket bl.a. indebærer, at sådanne sager skal indbringes som disciplinærforseelser, jf. RPL § 147 b. Praksis er på linje hermed. Stort set alle offentliggjorte afgørelser om overtrædelse af STRFL § 152 vedrører forsvareres videregivelse af oplysninger fra retsmøder, der har været holdt for lukkede døre, se fx *U 2005.1106 Ø*, *U 2007.338 Ø*, *U 2016.2773 H*, *TfK 2018.205 Ø* og *U 2018.3455 V*.

22.4. Falsk forklaring og falsk anklage

22.4.1. Falsk forklaring

Retsgrundlaget: Den, der afgiver falsk forklaring for retten, herunder ved anvendelse af telekommunikation, straffes ifølge STRFL § 158 med fængsel indtil 4 år. Angår det falske udsagn alene noget, som er uden betydning for det forhold, der søges oplyst, kan straffen gå ned til bøde. Den, der afgiver en sådan forklaring som sigtet i en straffesag, straffes ikke, jf. § 159, stk. 1. Kunne han have nægtet at afgive forklaring (fx fordi der foreligger en vidnefritagelsesgrund), men afgiver han alligevel falsk forklaring, kan straffen nedsættes og under i øvrigt formildende omstændigheder bortfalde, jf. § 159, stk. 2. Tilsvarende straffes den advokat,

der opfordrer eller anbefaler sin klient at afgive falsk forklaring for retten, for medvirken hertil, jf. STRFL § 23 og *U 2019.1029 V* (4 måneders fængsel).

Problemstillingen: At disse bestemmelser gælder, når advokaten selv afgiver forklaring som vidne, er åbenbart. I *U 2016.3830 V* havde en advokat, der var beskikket som forsvarer i en nævningesag, overværet en episode i et retsmøde i sagen, som foranledigede ham til at begære sig afbeskikket for at afgive forklaring som vidne. Den forklaring, som han herefter afgav, affødte en tiltale for overtrædelse af STRFL § 158, for hvilket han blev idømt fængsel i 60 dage og frakendt retten til at udøve advokatvirksomhed i 2 år. Ligeledes er det klart, at advokaten vil medvirke til falsk forklaring, hvis han fører et vidne, som han på forhånd véd vil tale usandt, uden at tage skridt til at afsløre denne usandhed. Det vanskelige spørgsmål er derimod retsstillingen, når advokaten under afhøring af *sin klient* må konstatere eller formode, at denne afgiver falsk forklaring. I civile sager, hvor en sådan forklaring vil være strafbar, vil det strafferetlige udgangspunkt være, at advokaten medvirker til at afgive denne forklaring (modsat hvis klienten afgiver forklaring som sigtet i en straffesag, jf. STRFL § 159), hvis ikke han skrider ind. Gør han det, vil han imidlertid dermed kunne krænke sin tavshedspligt.

Synsvinkel: Den retlige vurdering af dette forhold beror i nogen grad på, om man betragter advokaten som klientens tillidsmand eller som en særligt betroet aktør i retsplejen. Den første betragtning leder til, at advokaten ikke bør skride ind, hvorimod den sidstnævnte sætter grænsen for advokatens klientloyalitet dér, hvor denne vil true retfærdigheden under processen. Som så ofte må dette grænsetilfælde opløses i enkelttilfælde, hvis man skal have et mere sikkert overblik over retsstillingen.

Oprindelige forhold: Har advokaten på forhånd kendskab til eller begrundet formodning om, at klienten vil afgive falsk forklaring (fx i en sag om forsikringsdækning), er han afskåret fra at afhøre klienten på en måde, der vil bringe denne til at afgive falsk forklaring. I de fleste tilfælde vil en uenighed mellem advokat og klient på dette punkt føre til, at advokaten frasiger sig opdraget. Men særlige omstændigheder kan betyde, at denne mulighed ikke står åben. Advokaten skal i en sådan situation konfrontere klienten med de oplysninger, der kan modbevise den formodet falske forklaring. Fastholder klienten sin forklaring, og bliver advokaten i opdraget, bør han undlade at lade klienten afgive forklaring. Lader advo-

katen klienten afgive forklaring med kendskab til, at disse oplysninger vil komme frem, vil advokaten medvirke til den falske forklaring og dermed pådrage sig et selvstændigt strafansvar herfor.

Rule 3.3 i ABA's *Model Rules* forbyder en advokat »knowingly« at undlade at give oplysning om »a material fact to a tribunal when disclosure is necessary to avoid assisting a criminal or fraudulent act by the client« (a)(2) og »to offer evidence that the lawyer knows to be false«. Bestemmelsen, der modsvarer de pligter, der også efter dansk advokatret påhviler en advokat, håndhæves gennem strenge disciplinære sanktioner.

Efterfølgende ond tro: En særlig problemstilling opstår, hvis advokaten *efter* klientens forklaring finder ud af, at klienten har afgivet urigtig forklaring. Rule 3.3(a)(4) i ABA's *Model Rules* fastslår i en sådan situation, at advokaten »shall take reasonable remedial measures«, fx ved at give retten og modparten oplysning om de nævnte forhold. En sådan pligt kan dog ikke støttes på STRFL § 158, da advokatens passivitet i givet fald indtræder, efter at forklaringen er afgivet.

22.4.2. Urigtige erklæringer mv.

STRFL § 163: Efter STRFL § 163 straffes den, som til brug i retsforhold, der vedkommer det offentlige, skriftligt eller ved andet læsbart medie afgiver urigtig erklæring eller bevidner noget, som den pågældende ikke har viden om, med bøde eller fængsel indtil 4 måneder. Bestemmelsen anvendes undertiden over for advokater, der ved en urigtig erklæring medvirker til at føre offentlige myndigheder (herunder advokatmyndighederne) bag lyset.

Bestemmelsen kan betragtes som en offentligretlig pendant til de formueretlige berigelsesdelikter, herunder navnlig STRFL § 279. Den kan efter omstændighederne komme på tale, hvis advokaten udøver retsstridig bistand ved frembringelsen af et dokument, der anvendes som bevismiddel over for en myndighed eller domstol. Se herved *U 1966.895 Ø*, hvor advokaten blev idømt 40 dages hæfte for at have afgivet en urigtig erklæring til Danmarks Erhvervsfond i forbindelse med en ansøgning om eksportkredit. Bestemmelsen vil også kunne anvendes, hvis en advokat afgiver urigtig erklæring til Advokatrådet om sit klienttilsvar.

STRFL § 165: Efter STRFL § 165 straffes den, der til offentlig myndighed anmelder en strafbar handling, der ikke er begået, såvel som den, der til sådan myndighed indgiver falske klagemål, med bøde eller fængsel indtil 6 måneder. Bestem-

melsen er i *U 2006.2759 V* anvendt over for en advokat, der til brug for indgivelse af en falsk anmeldelse til sit forsikringsselskab over for politiet meldte sin bil stjålet. Forholdet udløste en kombinationsdom på 8 måneders fængsel, hvoraf 60 dage skulle afsones, ligesom advokaten blev frakendt retten til at udøve advokatvirksomhed i 3 år.

KAPITEL 23

Forsikringsspørgsmål

23.1. Forsikringspligten

23.1.1. Udgangspunktet

Udgangspunktet: Efter RPL § 127 udarbejder Advokatsamfundet regler om bl.a. sikkerhed mod økonomisk ansvar, som kan pådrages under udøvelse af advokatvirksomhed, og ifølge RPL § 143, stk. 10, fastsætter Advokatsamfundet regler om sin organisering og virksomhed i en vedtægt, der skal godkendes af justitsministeren. Advokatvedtægtens § 61 foreskriver dernæst, at enhver advokat har pligt til at tegne en ansvarsforsikring.

> Ved *U 2003.380 H* fastslog Højesteret, at retsplejelovens bestemmelser giver fornøden hjemmel til de bestemmelser om pligt for advokater til at tegne ansvarsforsikring, som fremgår af vedtægtens (nu) § 61.

Advokaten skal enten direkte over for klienten eller på anden måde, fx på sin hjemmeside oplyse om den tegnede ansvarsforsikring, jf. AER art. 21, nr. 5. Ifølge vedtægten gælder forsikringspligten for »enhver advokat«, hvilket indebærer, at pligten til at tegne og opretholde en ansvarsforsikring påhviler både selvstændige og ansatte, herunder virksomhedsansatte advokater. Forsikringen skal tegnes på den enkelte, herunder ansatte advokat, men der er selvsagt intet til hinder for, at tegningen rent praktisk foretages af advokatfirmaet, henholdsvis den virksomheds, hvori advokaten er ansat.

Forsikringspraksis: Forsikringsbetingelserne er omtalt af *Henning Jønsson & Lisbeth Kjærgaard:* Dansk forsikringsret (2019), kap. 34, og af *Vibeke Henriques Johansson* i

Advokaten 6/2004, s. 33 ff. De – relativt få – forsikringsselskaber, der ansvarsforsikrer advokater, indgår i en tæt dialog med Advokatrådet om indholdet af disse forsikringsprodukter. De almindelige forsikringsbetingelser samt regler om selvrisiko og minimumsdækning er derfor aftalt med rådet.

At ansvarsforsikringen er pligtmæssig, skyldes hensynet til klienten. Det antages at følge af god advokatskik, at advokaten anmelder sagen til sit forsikringsselskab, umiddelbart efter at han er blevet mødt med et erstatningskrav, jf. fx *ANK af 26. februar 2021*, sagsnr. 2020-217. Uanset om han ønsker at føre sagen uden forsikringsselskabets mellemkomst, kan advokaten ikke give afkald på dækning via forsikringen, jf. *U 2007.111 H*, der idømte advokaten en bøde på 10.000 kr. for ikke at have anmeldt klientens erstatningskrav mod ham til sit ansvarsforsikringsselskab.

Advokatselskaber: For advokatfirmaer, der drives i selskabsform, følger det af vedtægtens § 61, stk. 6, at forsikringen tegnes af selskabet, men således at den tillige omfatter ansvar for de selskabsdeltagende advokater samt personer, der uden at være advokater er medejere af advokatselskabet, jf. RPL § 124 c, stk. 1, nr. 2, med en forsikringssum for hver advokat og medejer på ikke under det beløb, der gælder for advokater, der driver personlig virksomhed.

23.1.2. Dækningsområde

Forsikringen skal tegnes i henhold til en police, som er godkendt af Advokatrådet. Den skal dække det erstatningsansvar, som advokaten måtte ifalde for *formueskade* påført tredjemand ved *enhver form for uagtsom* handling eller undladelse, der skyldes advokaten eller dennes personale. Tidligere omfattede forsikringsdækningen kun advokatens (og dennes personales) simple uagtsomhed, men denne begrænsning bortfaldt med virkning fra den 1. januar 2007.

Dækningen omfatter alene advokatens bistand *som advokat*. Heri ligger en henvisning til den opfattelse af begrebet »advokatvirksomhed«, som følger af den til enhver tid gældende brancheopfattelse, jf. bemærkningerne herom i afsnit 4.2 og *Martin Lavesen & Lars Økjær Jørgensen*: Advokatetik – ret & rammer (2022), s. 53 ff. Dette begreb dækker fx ikke virksomhed som ejendomsformidler, men derimod nok som inkassator.

Minimumssum: Forsikringssummen skal være på mindst 2,5 mio. kr. Dette beløb udgør for mange praktiske formål en helt utilstrækkelig dækning. Derfor vælger

mange advokater at tegne ansvarsforsikringer med dækningssummer, der ligger langt over disse beløb, fx på op til flere hundrede mio. kr.

Supplerende dækning: Ofte tegnes sådanne supplerende ansvarsforsikringer med en bunddækning og en overdækning. Bunddækningen angiver det beløb, der kan udbetales pr. skade, hvorimod overdækningen angiver det beløb, selskabet totalt set kan komme til at hæfte for. På grund af den vekslende praksis, der består herom, forekommer det hyppigt, at klienter anmoder deres advokat om dokumentation for størrelsen af den tegnede ansvarsforsikring. Føler klienten sig utryg ved denne dækning, vil advokaten kunne vælge at tegne en særlig engangsforsikring, der dækker hans ansvar i relation til specifikke opdrag, fx bistand i forbindelse med virksomhedsoverdragelser (herunder ved arbejdet med en *due diligence*), ved komplicerede ejendomstransaktioner eller ved en særlig skatteretlig rådgivning.

Sagligt dækningsområde: Almindeligvis tegnes advokatens ansvarsforsikring med virkning for et arbejdsområde, der dækkes af advokatens praksis – »advokatvirksomheden«. Inden for dette område vil dækningen som udgangspunkt omfatte både den juridiske rådgivning og den forretningsmæssige rådgivning, der falder i naturlig forlængelse heraf.

Bestyrelsesarbejde: Dækningen kan give anledning til grænsedragninger, hvor advokaten yder sin rådgivning som medlem af en bestyrelse. I det omfang ansvaret for advokaten knytter sig til indholdet af den *juridiske rådgivning*, som er præsteret i bestyrelsen, vil forsikringen normalt dække. Dette forudsætter dog, at advokaten yder denne rådgivning i et advokatopdrag, hvilket ofte kan give anledning til tvivl. Knytter ansvaret sig til advokatens manglende omhu i udøvelsen af sine egentlige *bestyrelsesopgaver* (fx passivitet i en situation, hvor selskabets tabsgivende drift truer dets overlevelse), dækker advokatansvarsforsikringen derimod ikke. Ønskes dækning for sådanne forhold, må advokaten tegne en særlig bestyrelsesansvarsforsikring, hvis ikke selskabet i forvejen har gjort det. De forsikringsselskaber, der tilbyder advokatansvarsforsikringer, tilbyder som regel også et tillægsmodul, der omfatter bestyrelsesansvar. Den dækning, der tilbydes i et sådant tillægsmodul, er væsentligt lavere end den, der kan tegnes for advokatansvaret.

Et advokatfirma, der betjener klienter i Danmark, vil normalt kun opnå dækning for rådgivning i Danmark om danske retsforhold, men dog uanset hvorfra i

verden et krav rejses. Har advokatfirmaet en filial i et andet land, vil forsikringen som regel ikke dække, medmindre der er tegnet en særlig dækning for det pågældende land.

Selvrisiko: Advokatens ansvarsforsikring vil almindeligvis blive tegnet med en selvrisiko, der aftales individuelt.

23.1.3. Kontrol

Reglerne om advokaters pligtmæssige ansvarsforsikring giver advokatmyndighederne righoldige muligheder for at kontrollere, at forsikring er tegnet, og at gribe ind med adækvate skridt, hvis dette viser sig ikke at være tilfældet. Reguleringen svarer i mange henseender til reglerne om sikring af betroede midler. I bund og grund er der da også tale om ligeartede beskyttelsesinteresser: I begge tilfælde ønskes en beskyttelse af den klient, der uforvarende kommer i forbindelse med en advokat, der begår pligtbrud, og i begge tilfælde er der en reel risiko for, at dette pligtbrud vil påføre klienten økonomisk skade.

Dokumentation: Ifølge advokatvedtægtens § 61, stk. 2, påhviler det advokaten enten selv eller gennem sit forsikringsselskab at dokumentere over for Advokatrådet, at han har tegnet behørig forsikring.

Undladt tegning: Tegner eller opretholder en advokat ikke den pligtmæssige ansvarsforsikring, kan Advokatrådet ifølge advokatvedtægtens § 61, stk. 4, beslutte, at han i stedet skal betale et særligt bidrag til Erstatningsfonden. I disse tilfælde kommer der ikke en ansvarsforsikring i stand. I mangel af en forsikringsaftale er reaktionen altså, at Erstatningsfonden fungerer som ansvarsforsikrer inden for de principper, der i øvrigt ville gælde for en tegnet forsikring. Det særlige bidrag fastsættes af Advokatrådet, sædvanligvis til et beløb svarende til præmien for en forsikring, der er tegnet i overensstemmelse med reglerne.

Undlader en advokat at betale præmien for en allerede tegnet ansvarsforsikring, følger det af advokatvedtægtens § 61, stk. 5, at Advokatrådet efter sit frie skøn i op til et år fra det tidspunkt, hvor forsikringsdækningen ville ophøre på grund af den manglende præmiebetaling, kan holde forsikringen *i kraft* gennem indbetaling af den skyldige præmie. Rådet har i så fald fuld regresret over for advokaten og/eller det advokatselskab, hvori advokaten udøver virksomhed.

23.1.4. EU-advokater

For en EU-advokat, der driver advokatvirksomhed i Danmark, og som har ladet sig registrere her i landet under sit hjemlands titel, følger det af vedtægtens § 61, stk. 3, at forsikringspligten anses for opfyldt, hvis den pågældende over for Advokatsamfundet dokumenterer at være dækket af en forsikringsordning, som dækker den pågældendes advokatvirksomhed her i landet, i det omfang der er fastsat i stk. 1. Hvis EU-advokaten er dækket af en forsikringsordning, som kun delvist dækker den pågældendes advokatvirksomhed her i landet, kan Advokatsamfundet kræve, at den pågældende tegner en supplerende forsikring.

Reglerne i vedtægtens § 61, stk. 4 og 5, om bidrag til Erstatningsfonden og tvangsbetaling af forsikringspræmie, jf. afsnit 23.1.3, gælder også for EU-advokater. Se herved (om pligten til at betale bidrag til Advokatsamfundet) *U 2020.1235 V*.

23.1.5. Forsikringsskift

Særlige problemer opstår, når en advokat skifter forsikringsselskab, enten fordi det ene selskab ønskes udskiftet med det andet, eller fordi advokaten skifter fra det ene advokatfirma (med hertil hørende forsikringsselskab) til det andet. Dermed opstår spørgsmålet, hvorledes forsikringen dækker bagud i tid. Normalt tegnes advokatforsikringer efter et skadevirkningsprincip (se herom afsnit 23.2.1). Det er således uden betydning, hvornår den erstatningspådragende handling er begået. Se i øvrigt herom *Marianne Jybæk* i Advokaten 6/2002, s. 142 ff.

23.2. Forsikringshåndteringen

23.2.1. Dækningsprincipper

Advokatansvarsforsikringen kan tegnes efter forskellige dækningsprincipper.

Efter et *skadevirkningsprincip* dækker forsikringen skader, der konstateres og anmeldes i forsikringstiden, uanset hvornår den ansvarspådragende handling eller undladelse er begået. I *U 2016.1119 H* var det erstatningsansvar, som en advokat havde pådraget sig (se *U 2015.3902 H*, omtalt i afsnit 21.6.1) ikke omfattet af advokatens forsikring, der var trådt i kraft den 1. oktober 2006, idet kravet ansås for rejst inden dette tidspunkt, idet retssag om det krav, der udløste erstatningsansvaret for advokaten, og hvorunder advokaten optrådte for den ene part, var anlagt i 2005. Et sådant princip er enkelt at håndtere for forsikringsselskabet,

men efterlader advokaten med risikoen for at blive mødt med erstatningskrav, for hvilke der ingen forsikringsdækning er, når denne forlader det aktive liv som advokat.

Et kombineret *skadevirknings- og skadeårsagsprincip* indebærer, at forsikringen i forsikringstiden dækker efter skadevirkningsprincippet, idet den efter ophøret alene omfatter ansvar for handlinger eller undladelser, der er foretaget i forsikringstiden. Denne forsikringsordning indebærer en tidsubegrænset dækning, som sikrer den advokat, der pga. sygdom, stillingsskift eller anden årsag forlader advokatbranchen.

Et tredje princip er *claims made*-princippet. Dækningen omfatter her alle krav, der rejses i forsikringstiden, uanset hvornår den skadevoldende handling eller undladelse er foretaget.

23.2.2. Forsætlig skadeforvoldelse

En advokatansvarsforsikring omfatter ikke ansvarspådragende forhold, der kan karakteriseres som forsætlige. En tilsvarende begrænsning gælder også for andre erhvervsansvarsforsikringer.

Se for revisorer *U 2001.980/2 H*, hvor en undtagelse for »en uhæderlig, svigagtig, kriminel eller ondsindet handling« indebar, at der ikke var dækning i en situation, hvor revisors adfærd havde indbragt ham en hæftestraf på 40 dage for pligtforsømmelse, der blev straffet i medfør af STRFL § 157.

23.2.3. Partnerhæftelse

Som udgangspunkt omfatter forsikringen kun advokatens personlige ansvar som advokat. Den forsikring, der tegnes for den enkelte advokat, omfatter således ikke det interessentskabsretlige hæftelsesansvar for de øvrige partnere. Enkelte selskaber tilbyder dog en sådan dækning mod et præmietillæg. Hvis en partner er udelukket fra dækning under policen, fordi han har overtrådt sine forpligtelser ved forsæt, vil de øvrige partnere dermed være dækket mod det ansvar, der følger af interessentskabshæftelsen.

23.3. Erstatningsfonden

23.3.1. Grundlag og finansiering mv.

Det Danske Advokatsamfunds Erstatningsfond er oprettet i medfør af advokatvedtægtens § 63. Da fonden har til formål at tilgodese parter, der har lidt tab ved handlinger begået af advokater under omstændigheder, hvor der ikke er forsikringsdækning, er det nærliggende at omtale den på dette sted. Den ordning, man hermed har indført for at tilgodese denne gruppe af skadelidte, ligger langt fra de lignende ordninger, der er indført for andre liberale erhvervsudøvere, fx revisorer. Se om fonden *Søren Halling-Overgaard & Arvid Andersen*: Advokaters erstatningsansvar (2022), s. 539 f.

Ifølge advokatvedtægtens § 64 tilvejebringes fondens midler ved (1) de bidrag, som ydes af advokater, jf. § 60, stk. 1, (2) andre tilskud af Advokatsamfundets midler, (3) afkast af fondens kapital, (4) de beløb, som fonden indkasserer i medfør af sin indtrædelsesret, (5) særlige bidrag i henhold til § 61, stk. 4, og § 62, stk. 4, og (6) andre midler, der gennem legater eller frivillige bidrag tilgår fonden.

Anmodninger om udbetaling fra fonden behandles af et særligt udvalg, erstatningsudvalget, der består af fem medlemmer.

23.3.2. Formål

Fonden bestod tidligere af to afdelinger: A og B. Denne opdeling er afskaffet, men fondens formål er fortsat todelt, nemlig, jf. § 61, stk. 2, at sætte Advokatsamfundet i stand til efter frit skøn at yde erstatning til hel eller delvis dækning *dels* af tab, som en advokats klient har lidt ved, at advokaten eller dennes personale uretmæssigt har forbrugt midler, der var advokaten betroet i dennes egenskab af advokat, *dels* af andet tab, som er lidt ved en advokats eller dennes personales fejl, forsømmelse eller andet ansvarspådragende forhold i forbindelse med advokatvirksomhed.

Erstatning ydes ikke, hvis tabet omfattes af specielle sikringsordninger.

23.3.3. Udbetaling af erstatning

Som vejledende hensyn i afgørelsen af, om et tab bør erstattes og i bekræftende fald i hvilket omfang, fremhæver advokatvedtægtens § 69, stk. 4, *arten* af de betroede midler og omstændighederne ved midlernes overgivelse til advokaten, det

af klienten derefter udviste *forhold*, beskaffenheden af klientens *mellemværende* i øvrigt med advokaten (herunder eventuelt slægtskabs-, svogerskabs- eller venskabsforhold) samt *skadelidtes alder, stilling og økonomiske forhold*. Angår en anmodning om erstatning et ansvarspådragende forhold, der ikke er omfattet af en ansvarsforsikring, knyttes de afgørende momenter til det ansvarspådragende forhold og ikke omstændighederne ved betroelsen.

Erstatningsudvalgets afgørelser om, hvorvidt fonden skal yde erstatning, er endelige og kan ikke indbringes for domstolene, jf. advokatvedtægtens § 66, stk. 5. *U 2014.3703 H* har dog (med dissens 4-1) fastslået, at denne endelighedsbestemmelse ikke afskærer domstolene fra at efterprøve, om en ansøgning om erstatning er fremsat rettidigt, jf. (nu) advokatvedtægtens § 66, stk. 2, dvs. inden for 6 måneder efter det tidspunkt, hvor skadelidte blev eller ved sædvanlig agtpågivenhed burde været blevet bekendt med det tab, der påstås at være lidt.

Ydelse af erstatning kan gøres betinget af, at skadelidte ved civilt søgsmål mod skadevolderen, dennes dødsbo eller konkursbo, eller på anden måde søger at opnå erstatning hos den pågældende selv. Hvis skadelidte ikke opnår erstatning ved en sag, der er rejst på denne måde, vil omkostningerne ved sagen kunne erstattes af fonden, jf. § 69, stk. 5.

KAPITEL 24

Skatte- og afgiftsspørgsmål

24.1. Advokatens beskatning

24.1.1. Indkomstbeskatning

De almindelige regler om opgørelsen af den skattepligtige indkomst giver i enkelte henseender anledning til særlige spørgsmål i relation til advokatvirksomhed.

Hvem er skattepligtig af advokatens indtægter? Skattepligten af advokathonorarer påhviler klientens medkontrahent, dvs. den advokat eller det advokatselskab, som efter aftalen med klienten må anses som den, der har ret til honoraret. Hverv som medlem af et selskabs bestyrelse er efter selskabslovens § 112, stk. 1, personligt. Imidlertid gælder også her, at vederlaget henregnes til det eventuelle advokatselskabs omsætning, jf. *Henrik Dam*: Rette indkomstmodtager (2007), s. 377 f.

Klientkontorenter: Renter af indestående på advokaters klientkonti anses for personlig indkomst for advokaten, jf. Skattedepartementets udtalelse af 27. november 1987, trykt i *TfS 1988.91*. Fradragsberettigede er tilsvarende de renter, advokaten herefter skal afgive til klienten i henhold til klientkontoreglerne.

Periodisering: Et salær skal indtægtsføres, når der er opstået et endeligt og ubetinget retskrav på beløbet, hvilket er tilfældet, når en sag er afregningsmoden, det vil sige så vidt fremskredet, at salærberegningen er eller burde være foretaget. Dette princip er bl.a. fastslået for revisionshonorarer i *U 2001.1226 H*, hvor Højesteret lagde til grund, at det efter retsforholdet mellem revisionsfirmaet og de

enkelte klienter var berettiget at fakturere honorar senest på det tidspunkt, hvor arbejdet var gjort færdigt. Dette gælder såvel endelig afregning som acontohonorar, som kan udskrives efter aftale eller kutyme.

I Advokaten 1/1982, s. 13 ff., gengives Statsskattedirektoratets revisionsmeddelelse 330-5300-3 af 30. november 1981 om indtægtsføring af salærer i advokatvirksomheder, som er udarbejdet efter forhandlinger med Advokatrådet. Herefter kan en advokat ikke selv frit bestemme, hvornår et salærkrav skal indtægtsføres i skattemæssig henseende. Det almindelige og overordnede krav er, at en indtægt skal registreres i skattemæssig henseende, når der er opstået et endeligt og ubetinget retskrav på beløbets betaling. Se ligeledes Statsskattedirektoratets cirkulære af 26. januar 1978, gengivet i Advokaten 21/1979, s. 320 f.

24.1.2. Den skattemæssige behandling af goodwill

Ind- og udtræden: Overdragelse af personligt ejede advokatfirmaer, herunder ind- og udtræden af interessenter i et advokatinteressentskab, indebærer i retlig henseende en overdragelse af de aktiver, firmaet består af. Der vil som udgangspunkt være forskellige skattemæssige virkninger forbundet med at overdrage forskellige typer af aktiver. Er der fx foretaget afskrivning på driftsmidler, vil en overdragelse af disse driftsmidler til en værdi over den afskrevne indebære pligt til at betale skat af genvundne afskrivninger.

Særligt om godwill: En særlig problemstilling udgør i den forbindelse den skattemæssige behandling af goodwill. Problemet skyldes, at det aktiv, der her er tale om at beskatte, ofte ikke har nogen bogført værdi, eftersom goodwill ikke altid erhverves på samme måde som driftsaktiverne. Da parterne derfor har gode muligheder for at sætte værdien af goodwill i overensstemmelse med deres skattemæssige interesser i en høj eller lav goodwillbeskatning, har forholdet løbende påkaldt sig skattemyndighedernes særlige interesse.

Told- og Skattestyrelsen afgav i december 2003 en rapport om den skattemæssige bedømmelse af goodwill ved sammenlægning, opsplitning og ind- og udtræden af personejede advokat- og revisionsvirksomheder. Det fremgår heraf, at en række af de centrale spørgsmål herom må løses konkret i ligningspraksis. Et særligt problem opstår imidlertid i tilfælde, hvor den indtrædende advokat ikke erlægger betaling til de hidtidige partnere for goodwill. Efter en grundig redegørelse for lovgivning og praksis konkluderer styrelsen, at ligningsmyndighederne som udgangspunkt bør respektere en aftale herom, der er indgået mellem ikke-interesseforbundne parter.

24.1.3. Fradrag

Advokater kan – som andre skatteydere – ved opgørelsen af deres skattepligtige indkomst fradrage driftsomkostninger efter den almindelige regel i statsskattelovens § 6, stk. 1, litra a, om »udgifter, som i årets løb er anvendt til at erhverve, sikre og vedligeholde indkomsten«. Herunder hører ud over sædvanlige omkostninger som fx leje- og leasingudgifter, lønudgifter og udgifter til forsikringer mv. også erstatninger, som advokaten pålægges som udslag af simpel uagtsomhed, men ikke grov uagtsomhed (eller forsæt), jf. *U 2012.2853 H* (om en revisors udgifter til erstatning i en selskabstømmersag), og heller ikke udgifter til disciplinærbøder, jf. *U 2009.2917/1 H*.

Det årlige kontingent til Advokatsamfundet betragtes som et servicebidrag. Normalbidraget udgør for tiden 7.500 kr. (inkl. moms 9.375 kr.). Selvstændige advokater kan fradrage kontingentet i den *personlige* indkomst som almindeligt fradrag, jf. personskattelovens § 3, stk. 2. Ansatte advokater kan – forudsat at de selv betaler kontingentet – fradrage det i deres skattepligtige indkomst, i det omfang bidraget sammen med eventuelle øvrige lønmodtagerudgifter overstiger 6.600 kr. (2022), jf. ligningslovens § 9, stk. 1.

24.2. Klientens fradrag for advokatudgifter

24.2.1. Udgangspunkt

Som udgangspunkt kan skatteyderen fradrage advokatomkostninger, der afholdes i tilknytning til erhvervelse af den skattepligtige indkomst eller til at undgå udgifter, der kan fradrages heri. Dette følger af den almindelige regel i statsskattelovens § 6, stk. 1, litra a. Er en udgift ikke fradragsberettiget, vil den hertil hørende advokatudgift heller ikke være det, jf. *U 2004.1076 H* om en konventionalbod, som Højesteret udtrykkeligt betoner netop ikke omfattede erstatning for indtægtstab.

24.2.2. Modifikation

Ifølge ligningslovens § 8 J kan der ved opgørelsen af den skattepligtige indkomst ikke fradrages udgifter til advokat og revisor vedrørende investering i aktier mv. med henblik på helt eller delvis at erhverve et eller flere selskaber mv. med henblik på at deltage i ledelsen og driften af disse. Begrænsningen i fradragsretten i

ligningslovens § 8 J blev indsat ved lov nr. 525 af 12. juni 2009 med virkning fra og med indkomståret 2010.

24.3. Moms

I relation til reglerne om merværdiafgift (moms) anses advokatrådgivning som tjenesteydelser, der er undergivet fuld afgiftspligt. Om moms på advokatydelser udnyttet i udlandet se *Robert Mikelsons* i Advokaten 4/2011 og mere specifikt om de særlige regler om »omvendt betalingspligt« *samme* forfatter i Advokaten 7/2014, s. 38 f.

Litteratur

Richard L. Abel: English Lawyers between Market and State. Oxford University Press (2003).

Nicolai Abrahams: Procuratorstanden i Danmark indtil Midten af det 18. Aarhundrede (1902).

Mohammad Ahsan: Offentlighedsloven, 2. udg. (2020).

Mads Bryde Andersen: Enkelte transaktioner, 4. udg. (2022).

Mads Bryde Andersen: Grundlæggende aftaleret, 4. udg. (2021).

Mads Bryde Andersen: Hvordan kommer advokaten bedst ind i informationssamfundet? Temanummer til Advokaten 9/2002.

Mads Bryde Andersen: IT-retten, 2. udg. (2005).

Mads Bryde Andersen: Lærebog i Obligationsret I, 5. udg. (2020).

Mads Bryde Andersen: Praktisk aftaleret, 5. udg. (2019).

Mads Bryde Andersen: Ret og metode (2002).

Mads Bryde Andersen & Jesper Mark: Dansk pensionsret, 2. udg. (2017).

Poul Andersen: Næringsretten i hovedtræk (1944).

Jakob S. Arrevad: God advokatskik – Domssamling, under medvirken af Katrine W. Gottlieb (2019) (e-bog).

Christian Bergqvist: Konkurrenceretten (2019).

Jens Bjerg (red.): Gads Psykologileksikon, 3. udg. (2011).

Helle Blomquist: Lawyers' Ethics – The Social Construction of Lawyers' Professionalism. Danish Practicing Lawyers. And Some Pre-Conditions for Their Ethics (2000).

Andrew Boon: The Ethics and Conduct of Lawyers in England and Wales (2014).

Andrew Boon: Lawyers' Ethics and Professional Responsibility (2015),

Knut Boye: Sakførsel, Gyldendal Oslo, 4. udg. (2017).

Thomas F. Burke: Lawyers, Lawsuits, and Legal Rights – The Battle over Litigation in American Society. University of California Press (2002).

Hanne Christensen, Hans Henrik Eriksen & Leo Holm: Skattekontrolloven med kommentarer (2019).

Jens Peter Christensen: Ministre og embedsmænd – pligter og ansvar (2022).

Edmund B.V. Christian: A Short History of Solicitors (1896), reprinted by Fred B. Rothman & Co., Littleton, Colorado (1983).

Sir David Clementi: Legal Services Reivew. Consultation Paper on the Review of the Regulatory Framework for Legal Services in England and Wales. March 2004. Tilgængelig fra <www.legal-services-review.org.uk>.

Sir David Clementi: Review of the Regulatory Framework for Legal Services in England and Wales. Final report. December 2004. Tilgængelig fra <www.legal-services-review.org.uk>.

J.A. Crook: Legal Advocacy in the Roman World. Duckworth, London (1995).

Henrik Dam: Rette indkomstmodtager (2007).

Annie Dike: The Billable Hour. Carolina academic Press, North Carolina (2015).

Kristian Dreyer & Ali Simiab: Ejendomsmæglerloven med kommentarer (2015).

John S. Dzienkowski & Robert J. Peroni: The Decline in Lawyer Independence: Lawyer Equity Investment in Clients. 81 Texas Law Review 405 ff. (2002)

Lene Ebervall: Försvarerens roll – Ideologier och gällande rätt (Nordstedts Juridik, 2002).

Thomas Elholm, Morten Niels Jakobsen & Lasse Lund Madsen: Kommenteret straffelov Almindelig del, 11. udg. (2019).

Thomas Elholm, Lasse Lund Madsen, Hanne Rahbæk & Jens Røn: Kommenteret straffelov Speciel del, 12. udg. (2022).

Hugh Evans: Lawyers' Liabilities, second edition. Sweet & Maxwell, London (2002).

Bo von Eyben & Helle Isager: Lærebog i erstatningsret, 9. udg. (2019).

Niels Fenger (red.): Forvaltningsret (2018).

Niels Fenger: Forvaltningsloven med kommentarer, 2. udg. (2021).

Niels Fenger & Morten P. Broberg: Præjudicielle forelæggelser for EU-Domstolen (2008).

Carsten Fode: Ledelsesansvar og ansvarsbegrænsninger i selskabsretten (2020).

Peter Krogslund Jensen, Lars Bo Langsted, Poul Erik Olsen, Kim Füchsel & Martin Samuelsson: Revisorloven med kommentarer, 5. udg. (2018).

Marc Galanter: Tournament of Lawyers – The Transformation of the Big Law Firm. The University of Chicago Press. Chicago and London (1991).

Donald G. Gifford: Legal negotiation – theory and application. West Publishing, St. Paul (1989).

Bernhard Gomard: Forholdet mellem erstatningsregler i og uden for kontraktsforhold (1958).

Bernhard Gomard & Michael Kistrup: Civilprocessen, 8. reviderede udg. (2020).

Ritu Goswamy: The New Billable Hour. Morgan James Publishing, New York (2019).

Hans Petter Graver: Okkupasjonstidens Høyesterett – Høyesterett i Norge 1941-1945 (2019).

Harald Halvorsen: Advokatvirksomhet – betingelser og krav. Ajourført af Morten F. Arnesen. Oslo (1997).

Johannus Egholm Hansen & Christian Lundgren under medvirken af Michael Nørremark m.fl.: Køb og salg af virksomheder, 6. udg. (2019).

Jørgen Hansen: Advokatgerningen som liberalt erhverv (1986).

Jørgen Hansen: Liberale samvirker (1965).

Søren Friis Hansen & Jens Valdemar Krenchel: Dansk selskabsret 3 – Interessentskaber, 4. udg. (2022).

Torben Kuld Hansen & Lars Lindencrone Petersen: Insolvensprocesret, 4. udg. (2020).

Steven J. Harper: The lawyer bubble – a profession in crisis (2013).

Søren Halling-Overgaard & Arvid Andersen: Advokaters erstatningsansvar, 4. udg. (2022).

Ib Henricson: Politiret, 7. udg. (2022).

Lars Heuman: God advokatsed, Stockholm (2013).

Mogens Holm: Milepæle og kilometersten. Et kvart århundrede af Advokatsamfundets historie som oplevet af Mogens Holm. Advokatsamfundet (1998).

Mogens Holm & Henrik Stakemann Spang-Hanssen: God advokatskik – en håndbog. 2. udg. ved Henrik Bitsch (2002).

Luise Høj, Katrine W. Gottlieb & Jakob S. Arrevad: God advokatskik for forsvarere (2019) (e-bog).

Erik Hørlyck: Bevisbyrden i civile sager (2020).

Torsten Iversen, Jens Ole Stahl, Erik Blæsbjerg Pulsen & Ole Reinholdt (red.): Festskrift til Juridisk klub 1988-1998 (1998).

Henning Jønsson & Lisbeth Kjærgaard: Dansk forsikringsret, 10. udg. (2019).

Lars Økjær Jørgensen & Martin Lavesen: Advokatetik – ret & rammer, 3. udg. (2022).

Lars Økjær Jørgensen & Martin Lavesen: De advokatetiske regler, 3. udg. (2022).

Werner Kalsbach: Standesrecht des Rechtsanwalts. Verlag Dr. Otto Schmidt KG, Köln (1956).

Susanne Karstoft: Forbrugeraftaleloven (2018).

Susanne Karstoft: E-handelsloven (2021).

Michael Kistrup, Jakob Lund Poulsen, Jens Røn & Thomas Rørdam: Straffeprocessen, 3. udg. (2018).

Sigurd Knudtzon & Wilhelm Omsted (red.): Å være advokat. Juristenes Utdanningssenter. Oslo (2002).

Mogens Koktvedgaard: Lærebog i immaterialret. 7. reviderede udg. ved Jens Schovsbo (2005).

Jens Kristiansen: Grundlæggende Arbejdsret, 5. udg. (2020).

Anthony T. Kronman: The Lost Lawyer – Failing Ideals of the Legal Profession. The Belknap Press of Harvard University Press. Cambridge, MA & London (1995).

Anders Vinding Kruse: Advokatansvaret – under medvirken af Kjeld Søgaard, 6. udg. (1990).

Lars Bo Langsted: Rådgivning I – Det professionelle erstatningsansvar (2004).

Niels Erik Lie: Parts- og vitneavhør – i straffesaker og sivile saker. Cappelen Akademisk Forlag, Oslo (2002).

Stephen J. McGarry: Multidisciplinary practices and partnerships – lawyers, consultants and clients. Law Journal Press, NY (2002).

Lasse Lund Madsen: Strafbar medvirken i erhvervsforhold (2009).

Lasse Lund Madsen: Strafferet 1, 6. udg. (2020).

David H. Maister, Charles H. Green & Robert M. Galford: Tillidsbaseret rådgivning (2004). Oversat fra engelsk: The Trusted Advisor. The Free Press/Simon & Schuster, New York (2000).

David Moalem & Lars Lindencrone Petersen: Hvidvaskloven med kommentarer, 2. udg. (2022).

Moderniseringsstyrelsen: Statens køb af juridiske tjenesteydelser (2012).

Moderniseringsstyrelsen, KL og Danske Regioner: God adfærd i det offentlige (2017).

Alain Moreau: Le notaire dans la société francaise à demain. Economica, Paris (1999).

Thomas D. Morgan, Ronald D. Rotunda & John S. Dzienkowski: Professional responsibility (problems and materials), thirteenth edition. Foundation Press. New York (2018).

Carsten Munk-Hansen: Ejendomsformidlingsloven (2021).

Jens Møller, Oliver Talevski, Peter Thønnings & Ulrik Rammeskow Bang-Pedersen (red.): Kommenteret retsplejelov, 10. udg. (2018).

Kristian Korfits Nielsen & Anders Lotterup: Databeskyttelsesforordningen og databeskyttelsesloven med kommentarer (2020).

Brian Nygaard Oswald & Lars Lindencrone Petersen: Inkassoloven (2011).

Tage Nørgaard m.fl. (red.): Patentagenter i 100 år, udgivet af Patentagentforeningen (2001).

Knut Papendorf: Globaliseringen og dens følger for advokatmarkedet. Makt- og demokratiutredningen 1998-2003, nr. 47. Oslo, november 2002.

Axel H. Pedersen: Byggeriets retlige og økonomiske organisation, 5. udg. (1964).

Axel H. Pedersen: Det danske advokatsamfund 1919-1969 (1969).

Axel H. Pedersen: Indledning til advokatgerningen I (1962).

Axel H. Pedersen: Indledning til advokatgerningen II (1963).

Axel H. Pedersen: Sagførersalærer (1958).

Jan Pedersen: Skatte- og afgiftsstrafferet, 4. udg. (2019).

Lars Lindencrone Petersen, Peer Schaumburg-Müller & Kresten Gaub: Lov om beskyttelse af whistleblowere med kommentarer (2022).

Lars Lindencrone Petersen, Peer Schaumburg-Müller & Erik Werlauff: Finansielle virksomheder – regler og rapportering, 2. udg. (2021).

Lars Lindencrone Petersen & Erik Werlauff: Dansk retspleje, 8. udg. (2020).

Lars Lindencrone Petersen & Anders Ørgaard: Konkursloven med kommentarer, 15. udg. (2022).

Helle Porsdam: Legally speaking – contemporary american culture and the law. University of Massachusetts Press, Boston. 1999.

Christoph Reithmann, Manfred Blank & Klaus Rinck: Notarpraxis, 2. Auflage. Deutcher Anwalt Verlag, Bonn (2001).

Deborah L. Rhode: Ethics in Practice – Lawyers' Roles, Responsibilities, and Regulation. Oxford University Press, Oxford (2000).

Deborah L. Rhode & Geoffrey C. Hazard, Jr.: Professional Responsibility and Regulation, 2nd edition. Foundation Press, New York (2007).

Frode Ringdahl: Etiske regler – Salærpolicy. Den norske Advokatforening nr. 50. Oslo (1994).

Eric M. Runesson: Avtals- och tvistlösningsförhandling. Glossator Förlag, Stockholm (2003).

Thomas Rørdam: Forsvareren (2012).

Jens Schovsbo, Morten Rosenmeier & Clement Salung Petersen: Immaterialret, 6. udg. (2021).

Peter Schønning: Ophavsretsloven med kommentarer, 6. udg. (2016).

Avrom Sherr: Advocacy. Blackstone Press Ltd., London (1993).

Thorbjørn Sofsrud: Bestyrelsens beslutning og ansvar (1999).

Statsrevisorerne (de af Folketinget valgte): Beretning om kammeradvokatordningen og statens benyttelse af anden advokatbistand, nr. 30, 1982 (1984).

James B. Stewart: The partners – Inside America's Most Powerful Law firms. Simon and Schuster, New York (1983).

Kristian Nørskov Stidsen, Søren Aagaard & Marie Skjelbo Nielsen: Omkostningsgodtgørelse i skattesager, 3. udg. (2010).

Richard Susskind: Transforming the Law – Essays on Technology, Justice and the Legal Marketplace. Oxford University Press, Oxford (2000).

Sveriges Advokatsamfund: Regler för advokatverksamhet, fjärde upplagen (2020).

Johan Tufte-Kristeisen: Voldgiftsdommerens upartiskhed og uafhængighed (2018).

Alan Tyrrell & David Yaqub: The Legal Profession in the New Europe – a handbook for practitioners. Blackwell, Oxford (1993).

Vibe Ulfbeck: Erstatningsretlige grænseområder I – professionsansvar, ledelsesansvar og produktansvar, 3. udg. (2021).

Jørgen Verner: Samvirkende advokaters erstatningsansvar og indbyrdes hæftelse (1993).

Erik Werlauff: Arv & skifte, 9. udg. (2017).

Michael S. Wiisbye: Retshjælpsforsikringen (1994).

Holger Wiklund: God advokatsed. Norstedts, Stockholm (1973). Dele af bogen er tilgængelige fra <www.advokatsamfundet.se>.

Jan-Fredrik Wilhelmsen & Geir Woxholth: Juristetikk. Gyldendal, Oslo (2003).

Geir Woxholth: God advokatskikk. Gyldendal, Oslo (2018).

Knud Waaben: Jura på Frue Plads (2005).

Markku Ylönen: Advokaträtt. Alma Talent, Helsingfors (2021).

Register over domme og advokatnævnskendelser

Danske retsafgørelser

Forsikrings- og Erstatningsretlig Domssamling
—FED 1994.1516 V 863, 908
—FED 1994.1532 V 860, 886, 888
—FED 1996.199 Ø 866
—FED 1996.962 V 875
—FED 1998.370 Ø 855
—FED 2000.1582 SH 59, 62, 140, 505
—FED 2001.343 V 876, 914
—FED 2001.1171 Ø 876, 914
—FED 2001.2304 V 779
—FED 2001.2397 V 871
—FED 2002.139 V 871
—FED 2002.2665 ØLK 745
—FED 2010.104 V 847
—FED 2011.73 Ø 856
—FED 2015.62 Ø 856

Fuldmægtigen
—FM 1998.82/3 VLK 582
—FM 2002.190 VLK 453
—FM 2011.2 ØLK 331, 617
—FM 2012.174 ØLK 789
—FM 2014.177 VLK 770, 786
—FM 2017.60 ØLK 925
—FM 2018.120 VLK 692
—FM 2020.112 ØLK 617

Tidsskrift for Bolig- og Byggeret
—TBB 2003.54 ØLK 597
—TBB 2004.517 V 866
—TBB 2005.517 V 894
—TBB 2007.14 Ø 438
—TBB 2007.387 Ø 911
—TBB 2009.69 V 908
—TBB 2010.510 Ø 901
—TBB 2014.501 Ø 897
—TBB 2015.217 Ø 897
—TBB 2020.198 VBA 862
—TBB 2020.413 V 867, 868

Tidsskrift for Familie- og Arveret
—TFA 2004.120 VLK 788
—TFA 2004.123 ØLK 788
—TFA 2004.206 ØLK 788
—TFA 2004.235 ØLK 794
—TFA 2004.499 ØLK 788
—TFA 2004.539 ØLK 792
—TFA 2005.35/2 ØLK 795
—TFA 2005.38 VLK 453

—TFA 2005.47 ØLK 788
—TFA 2005.48 ØLK 453
—TFA 2005.107 ØLK 789
—TFA 2006.431/1 ØLK 453
—TFA 2007.471 ØLK 788
—TFA 2007.541 VLK 789
—TFA 2008.230/2 VLK 453
—TFA 2009.68 VLK 789
—TFA 2014.372 Ø 890
—TFA 2015.689 ØLK 453
—TFA 2017.226 VLK 693
—TFA 2017.253 ØLK 693
—TFA 2020.13 ØLK 788
—TFA 2021.429 VLK 795
—TFA 2021.437/2 ØLK 453

Tidsskrift for Kriminalret
—TfK 2005.649 Ø 272, 926
—TfK 2006.821 DSK 450
—TfK 2008.64 VLK 273
—TfK 2008.65 VLK 845
—TfK 2012.672 VLK 739
—TfK 2014.110 Ø 925
—TfK 2014.383 VLK 741
—TfK 2014.550 VLK 742
—TfK 2015.87 VLK 741
—TfK 2015.589/2 VLK 741
—TfK 2015.1014 V 926
—TfK 2016.355 ØLK 742
—TfK 2017.80 Ø 498, 926
—TfK 2017.997/2 VLK 735
—TfK 2018.205 Ø 932
—TfK 2018.506 Ø 925
—TfK 2019.928 DSK 738
—TfK 2019.943 DSK 737
—TfK 2019.948 DSK 737
—TfK 2019.1571 DSK 737
—TfK 2020.809 DSK 738
—TfK 2021.745 DSK 737
—TfK 2021.1205 Ø 246, 273, 548

Tidsskrift for Landbrugsret
—TfL 2012.234 V 861, 899

Tidsskrift for Skatteret
—TfS 1997.722 Ø 906
—TfS 2003.39 LSR 864
—TfS 2017.676 B 922

Ugeskrift for Retsvæsen
—U 1923.120 V 548
—U 1927.236/1 HKK 612
—U 1929.428/1 VLK 740
—U 1934.71 H 300
—U 1934.76 H 300
—U 1935.535 H 897
—U 1939.332 H 897
—U 1944.862 H 885
—U 1945.811 Ø 300
—U 1946.205 Ø 880
—U 1947.676 Ø 565
—U 1947.918 Ø 924, 930
—U 1948.805/2 H 584, 599
—U 1948.1158/1 Ø 750
—U 1950.9 H 274
—U 1951.376 Ø 931
—U 1953.708 HKK 740
—U 1954.868/2 V 880
—U 1955.267/2 H 856
—U 1955.425 H 913
—U 1957.199 Ø 740
—U 1958.443/2 Ø 526, 924, 930
—U 1958.510 H 879
—U 1958.930 H 859
—U 1958.1036 ØLK 391
—U 1959.309 H 929
—U 1959.729 Ø 879
—U 1961.335/3 H 831
—U 1962.449 H 599
—U 1963.123 H 498
—U 1964.264 Ø 282
—U 1964.812 H 902
—U 1965.737 ØLK 613
—U 1965.807/2 Ø 879
—U 1966.759 V 545
—U 1966.895 Ø 273, 934
—U 1968.199 H 599, 602
—U 1968.515 V 856

—U 1968.656 ØLK 391
—U 1969.94 H 597
—U 1969.784 Ø 553
—U 1970.240 Ø 599, 602
—U 1970.659 V 296
—U 1970.684 Ø 884
—U 1970.713 Ø 273
—U 1970.831 H 863
—U 1971.224 Ø 273, 926
—U 1971.229 SH 599, 602
—U 1971.509 V 856
—U 1971.562 Ø 600
—U 1973.229 Ø 607
—U 1973.438 H 902
—U 1973.923 HKK 660
—U 1974.919 HAD 258
—U 1975.880/2 Ø 669
—U 1976.216 Ø 273, 926
—U 1976.810 SH 653
—U 1977.50 H 882
—U 1977.138 H 750
—U 1978.448 H 752
—U 1978.885 H 899
—U 1978.901/2 H 673, 677, 700
—U 1979.516 H 906
—U 1979.902 H 740
—U 1980.404 H 890, 907
—U 1980.644/1 VLK 590
—U 1981.106 H 397
—U 1981.268 HKK 660
—U 1981.1043 V 296
—U 1982.595 H 903
—U 1982.800/1 HKK 636, 735
—U 1982.973 SH 529
—U 1983.539 H 668, 871
—U 1983.983 Ø 599
—U 1984.232 Ø 599
—U 1985.150/1 H 784
—U 1985.312/1 H 784
—U 1985.483 Ø 272
—U 1985.489 H 886, 887
—U 1985.705 Ø 609
—U 1985.831 Ø 921
—U 1986.132 HAD 258
—U 1986.639/2 H 498
—U 1986.747/3 HKK 831
—U 1986.848 H 902
—U 1987.440 HKK 731
—U 1987.573 V 259
—U 1987.784/2 H 895
—U 1988.322 H 641
—U 1988.699 H 518, 534, 542, 549, 837
—U 1988.868/1 H 582, 839
—U 1988.877 H 682
—U 1988.911/2 H 892
—U 1989.110 H 915
—U 1989.128 H 922
—U 1989.158 VLK 636
—U 1989.394 H 882
—U 1989.403/1 H 796
—U 1989.591 HKK 230, 347, 349
—U 1989.805 H 599
—U 1989.812 H 904, 915
—U 1989.920/2 H 900
—U 1990.164 H 899
—U 1990.307 H 259
—U 1990.43/2 H 862
—U 1990.413 ØLK 193, 387, 388
—U 1990.503 Ø 272
—U 1990.532 V 862
—U 1990.925 HKK 578, 729
—U 1991.479/2 Ø 818
—U 1991.771 VLK 608
—U 1991.884/2 ØLK 682
—U 1991.903 H 71, 853
—U 1993.8 H 623
—U 1993.465/1 H 581, 836
—U 1993.601 ØLK 296
—U 1994.146 Ø 313
—U 1995.76/2 VLK 451, 457, 544
—U 1995.84 Ø 853
—U 1995.227 Ø 596
—U 1995.288/1 H 836
—U 1995.698 VLK 731
—U 1995.711/1 ØLK 391
—U 1995.775 V 389
—U 1996.63/2 H 531
—U 1996.101 H 780

—U 1996.335/1 ØLK 296
—U 1996.449 V 552, 621
—U 1996.615 Ø 296
—U 1996.729 SH 49, 311, 543
—U 1996.827 V 739, 741
—U 1996.1061 H 785
—U 1996.1319 H 891
—U 1996.1528 Ø 593
—U 1997.219 ØLK 608
—U 1997.247 H 863, 900
—U 1997.359 H 828
—U 1997.478/2 VLK 389
—U 1997.842 H 886
—U 1997.1115 ØLK 389
—U 1997.1125 ØLK 387, 389
—U 1997.1263 V 272
—U 1997.1325 Ø 930
—U 1997.1337 H 867, 901, 912
—U 1997.1582 Ø 867
—U 1998.10/1 H 843, 844
—U 1998.305/2 V 862, 863
—U 1998.322 V 896
—U 1998.332 V 898
—U 1998.344 V 866, 892, 901
—U 1998.684 H 807, 823, 826
—U 1998.748 H 591
—U 1998.782 Ø 272, 926
—U 1998.871 H 650, 826, 836, 843
—U 1998.1105/2 H 148, 153, 155, 156, 431, 456, 459, 842
—U 1998.1110/1 H 587, 836
—U 1998.1137 H 903
—U 1998.1317 H 604
—U 1998.1340 H 651
—U 1998.1413 V 888, 907, 913, 915
—U 1998.1518 HK 654
—U 1998.1664 H 275
—U 1998.1711 VLK 861, 874
—U 1999.20 H 613
—U 1999.99 H 646
—U 1999.473 V 885
—U 1999.556 ØLK 735
—U 1999.822 H 578
—U 1999.1414/2 H 784
—U 1999.1756 Ø 809
—U 1999.1832 H 532, 750
—U 1999.1837 H 42, 75, 153, 450
—U 1999.1969 H 885
—U 1999.2125 Ø 814, 819
—U 2000.1/1 H 652, 793
—U 2000.23 H 724
—U 2000.74 H 895, 915
—U 2000.307 H 132, 836, 839, 841, 919
—U 2000.365/2 H 3, 524, 854, 857, 859, 915
—U 2000.423 H 132
—U 2000.424 V 878, 892
—U 2000.796 H 891
—U 2000.903 H 750, 751
—U 2000.979 ØLK 792
—U 2000.1013/2 H 902
—U 2000.1299 H 785
—U 2000.1302 H 162, 779
—U 2000.1320 H 661
—U 2000.1322 H 863, 889
—U 2000.1490 H 895
—U 2000.1645 ØLK 288
—U 2000.1912 ØLK 731
—U 2001.325 H 905
—U 2001.476/1 VLK 501
—U 2001.477 V 779
—U 2001.529 H 247
—U 2001.980/2 H 299, 942
—U 2001.1030 H 456, 467
—U 2001.1043 H 836
—U 2001.1226 H 945
—U 2001.1246 H 661
—U 2001.1454 H 550, 552
—U 2001.2151 Ø 669, 931
—U 2001.2456 H 209, 863, 898
—U 2002.167 VLK 797
—U 2002.562 H 895
—U 2002.930 Ø 268
—U 2002.939 Ø 269
—U 2002.1144 Ø 332
—U 2002.1531 H 148, 151, 154, 157, 366, 374, 375, 377, 458, 804, 848
—U 2002.1673 Ø 906

—U 2002.1698 H 210
—U 2002.1803 H 873
—U 2002.1941 Ø 797
—U 2002.2000 H 865, 899
—U 2002.2008/1 H 899
—U 2002.2052 H 863, 892
—U 2002.2329 V 905
—U 2002.2377 Ø 740
—U 2002.2421 V 600, 904
—U 2002.2578 Ø 872
—U 2003.71 H 824
—U 2003.81 H 905
—U 2003.290 H 651, 811
—U 2003.307 H 682
—U 2003.380 H 167, 937
—U 2003.500 Ø 868
—U 2003.1183 H 922, 928
—U 2003.1320 H 623
—U 2003.1328 HK 394
—U 2003.1581 H 781
—U 2003.1679/2 H 199, 873, 881, 911
—U 2003.1950 Ø 272
—U 2003.2089 H 888
—U 2003.2102 H 888
—U 2003.2234/1 ØLK 669
—U 2003.2282 V 650
—U 2003.2558 VLK 453
—U 2004.99 H 56, 149, 154, 157, 648, 658
—U 2004.372 H 553, 554
—U 2004.382 H 794
—U 2004.645 VLK 453
—U 2004.677 ØLK 794
—U 2004.778 H 209
—U 2004.778/2 H 913
—U 2004.955 Ø 865
—U 2004.982 H 810, 831, 839
—U 2004.1076 H 947
—U 2004.1153 V 860, 874, 901
—U 2004.1163 VLK 451
—U 2004.1178 VLK 670
—U 2004.1358 VLK 746
—U 2004.1530 H 210
—U 2004.1628 VLK 788
—U 2004.1701 ØLK 660
—U 2004.1732 H 62
—U 2004.1947 H 616
—U 2004.2128 H 616
—U 2004.2209 Ø 213, 499
—U 2004.2253 H 902, 903
—U 2004.2453 H 616
—U 2004.2459 HK 611
—U 2004.2461 HK 787
—U 2004.2489 V 450, 468
—U 2004.2506 VLB 285, 615
—U 2004.2734 H 592
—U 2004.2814 VLK 390
—U 2004.2830 V 853, 911
—U 2004.2880 H 872
—U 2004.2934 H 634, 831
—U 2005.45 V 162, 860, 879, 880, 910
—U 2005.121 ØLK 288
—U 2005.403 VLK 451
—U 2005.454 Ø 63
—U 2005.461 Ø 901, 912
—U 2005.502 H 855, 856
—U 2005.743 HK 784, 792, 794
—U 2005.850 Ø 908
—U 2005.918 H 884
—U 2005.1044 V 853
—U 2005.1052 V 209, 598
—U 2005.1106 Ø 932
—U 2005.1123 VLK 450
—U 2005.1176/1 HK 807, 824
—U 2005.1199 H 651
—U 2005.1403 VLK 451, 457, 467, 544
—U 2005.1417 ØLK 451
—U 2005.1687 Ø 912
—U 2005.1971 ØLK 616
—U 2005.2037 H 873, 884
—U 2005.2235 H 856, 878, 913
—U 2005.2335 ØLK 756, 783
—U 2005.2371 H 901
—U 2005.2534 H 866, 870
—U 2005.2632 Ø 810
—U 2005.2660 ØLK 438, 450
—U 2005.2678 H 865
—U 2005.3268 H 214
—U 2006.429 H 477, 534, 568

—U 2006.439 H 209
—U 2006.927 Ø 905
—U 2006.1187 HK 591
—U 2006.1396 H 810, 832
—U 2006.1527 HK 334
—U 2006.2232 H 865
—U 2006.2746 V 572, 656
—U 2006.2759 V 272, 935
—U 2006.2760 ØLK 809
—U 2006.2859 ØLK 308
—U 2006.3230 ØLK 850
—U 2006.3231 VLK 608
—U 2007.35 Ø 647, 663, 858
—U 2007.111 H 938
—U 2007.338 Ø 932
—U 2007.422 H 861
—U 2007.569 V 892
—U 2007.660 VLK 792
—U 2007.971 H 631, 646
—U 2007.1015 H 843
—U 2007.1569 H 610
—U 2007.2238 H 608, 834, 836, 847
—U 2007.2308/1 ØLK 745
—U 2007.2312 ØLK 705
—U 2007.2331/1 H 385
—U 2007.2338 H 527
—U 2007.2491 V 899
—U 2007.2980 VLB 731
—U 2008.40 V 705
—U 2008.100 ØLK 46, 382
—U 2008.336/1 VLK 845
—U 2008.410 H 891
—U 2008.422 H 247
—U 2008.474 H 273, 845
—U 2008.500 H 753, 810
—U 2008.1079 V 860
—U 2008.1186 H 223, 790, 793
—U 2008.2158 H 865
—U 2008.2195 H 237
—U 2008.2283 VLK 387
—U 2008.2323 V 862, 887
—U 2008.2758 H 518, 531, 553
—U 2009.1 SH 147, 464, 834, 837
—U 2009.295/1 VLK 591, 597
—U 2009.500 ØLK 143
—U 2009.550 Ø 815
—U 2009.941 H 604
—U 2009.1057 V 908
—U 2009.1090 VLK 710
—U 2009.1699 Ø 930
—U 2009.1815 H 663, 814
—U 2009.2265 V 481
—U 2009.2615 HK 387
—U 2009.2917/1 H 947
—U 2010.43 ØLK 451
—U 2010.387 V 481, 680, 705
—U 2010.423 H 834, 841, 924
—U 2010.477 HK 730
—U 2010.689 VLK 740, 741
—U 2010.963/1 VLK 833
—U 2010.974 VLK 825
—U 2010.975 V 608
—U 2010.1035 H 131
—U 2010.1172 H 896
—U 2010.1214 Ø 819
—U 2010.1477 ØLK 657
—U 2010.1617 H 902
—U 2010.1793 Ø 608
—U 2010.1964 H 886
—U 2010.2048 VLK 906
—U 2010.2069 Ø 806, 836
—U 2010.2375 H 649, 855
—U 2010.2439 H 151, 152, 223, 820
—U 2010.2711 H 637
—U 2010.3047 H 258
—U 2010.3060 ØLK 242
—U 2010.3147 H 862
—U 2011.177 H 863, 899
—U 2011.819 H 248
—U 2011.1014 HK 735
—U 2011.1537 VLK 389
—U 2011.1894 ØLK 596
—U 2011.3374/3 H 437, 439
—U 2012.39 ØLK 824
—U 2012.483 H 781
—U 2012.616 H 551, 552
—U 2012.626 H 132
—U 2012.985 V 858

—U 2012.1956 ØLK 708
—U 2012.1978 H 856
—U 2012.2205 V 655, 809
—U 2012.2503 Ø 680
—U 2012.2836 ØLK 262
—U 2012.2853 H 947
—U 2012.3478 ØLK 728
—U 2013.26 ØLK 595, 601
—U 2013.570 H 894
—U 2013.973 Ø 663
—U 2013.1252 VLK 741
—U 2013.2189 Ø 816
—U 2013.2216/1 ØLK 454
—U 2013.2756 H 897
—U 2013.2977 VLK 741
—U 2013.3206 Ø 901
—U 2013.3363 H 894
—U 2014.7 Ø 655
—U 2014.90 VLK 501
—U 2014.903 HK 742
—U 2014.905 HK 742
—U 2014.1240 VLK 258
—U 2014.1323 ØLK 824
—U 2014.1343 HK 742
—U 2014.1821 VLK 75
—U 2014.1855 VLK 834
—U 2014.2740 HK 387
—U 2014.2891 VLK 393
—U 2014.2962 V 860, 896
—U 2014.2971 V 466
—U 2014.2974 V 656, 660
—U 2014.3216 HK 660
—U 2014.3245 V 857
—U 2014.3309 H 143, 150, 834
—U 2014.3703 H 944
—U 2015.60 H 122, 572, 859, 899
—U 2015.735 Ø 834
—U 2015.1123 VLK 740
—U 2015.1202 VLK 833
—U 2015.1394 H 857, 894
—U 2015.2025 HK 468
—U 2015.2075 H 903
—U 2015.2294 HK 617
—U 2015.2331 VLK 786
—U 2015.2525 HK 742
—U 2015.2788 Ø 554
—U 2015.2846/2 H 201, 202, 536, 580, 873, 896
—U 2015.2981 ØLK 390
—U 2015.3294 H 46
—U 2015.3371 HK 345, 449, 738
—U 2015.3902 H 898, 911, 941
—U 2016.377 V 322, 323
—U 2016.469 HK 387, 458
—U 2016.549 VLK 368
—U 2016.567 V 896
—U 2016.580 VLK 331
—U 2016.613 Ø 206
—U 2016.905 V 795
—U 2016.1010 V 206
—U 2016.1119 H 941
—U 2016.1221 H 132, 656, 660, 832
—U 2016.1436 H 213, 219, 434, 474, 483, 842
—U 2016.1795 Ø 122, 148, 156, 636, 842
—U 2016.1995 V 651
—U 2016.2747/1 ØLK 597
—U 2016.2773 H 364, 932
—U 2016.3503 V 689
—U 2016.3568 ØLK 578
—U 2016.3830 V 925, 933
—U 2016.3864 VLK 770
—U 2017.407 VLK 453
—U 2017.454 ØLK 709
—U 2017.548 H 864
—U 2017.753 V 862-864
—U 2017.770 ØLK 709
—U 2017.1174 H 862
—U 2017.1485 H 898, 912
—U 2017.1631 V 858
—U 2017.1815 H 777
—U 2017.2095 HK 331
—U 2017.2408 Ø 851
—U 2017.3173 ØLK 452
—U 2018.805/2 H 651
—U 2018.982 V 246
—U 2018.1133 H 369, 385, 714

—U 2018.1160 H 132, 149, 151, 153, 834, 838, 840
—U 2018.1193 H 389, 806, 810
—U 2018.1985 H 890
—U 2018.2301 HK 787
—U 2018.2820 H 230, 349, 612
—U 2018.3342 ØLK 421
—U 2018.3455 V 932
—U 2018.3505 H 260
—U 2018.3689 V 840
—U 2019.437 H 611
—U 2019.510 H 259, 709
—U 2019.520 H 546
—U 2019.712 VLK 453
—U 2019.840 H 861
—U 2019.966 V 151, 587, 832
—U 2019.1029 V 931, 933
—U 2019.1254 ØLK 709
—U 2019.1812 HK 367
—U 2019.1907 H 890
—U 2019.2007 HK 925
—U 2019.2389 V 187, 702
—U 2019.2455 H 407
—U 2019.2639 HK 780
—U 2019.3064 V 609
—U 2019.3422 H 187, 310
—U 2019.3930 ØLK 616
—U 2019.4316 ØLK 613
—U 2020.259 ØLK 331, 617
—U 2020.31 ØLK 597
—U 2020.266 HK 144, 150, 172, 173, 806
—U 2020.337 Ø 930
—U 2020.805 Ø 151, 519, 556
—U 2020.1062 Ø 151, 556
—U 2020.1235 V 168, 941
—U 2020.1688 Ø 777
—U 2020.2005 ØLK 833
—U 2020.2337 ØLK 578
—U 2020.2643 ØLK 36
—U 2020.2654 VLK 753
—U 2020.2724 Ø 817
—U 2020.3312 Ø 910
—U 2020.3327 VLK 671
—U 2020.3530 ØLK 610, 612
—U 2020.3547 H 890
—U 2020.3664 ØLK 737
—U 2020.4185 Ø 693
—U 2020.4281 VLK 453
—U 2021.215 H 780
—U 2021.446 HK 34
—U 2021.560 VLK 797
—U 2021.940 VLK 824
—U 2021.985 H 730
—U 2021.1026 VLK 786
—U 2021.1054 VLK 451
—U 2021.1421 H 798
—U 2021.1536 Ø 319, 839
—U 2021.1729 HK 582, 753
—U 2021.1751 H 349, 612
—U 2021.1791 H 230
—U 2021.1831 V 122, 632
—U 2021.2629 HK 785
—U 2021.2631 HK 783
—U 2021.3687 Ø 785
—U 2021.4019 Ø 546
—U 2021.4089 ØLK 322
—U 2021.4115 HK 13, 290, 364, 388
—U 2021.4152 VLK 616
—U 2022.111 ØLK 709
—U 2022.383 H 780
—U 2022.531 Ø 296
—U 2022.552 ØLK 387, 390
—U 2022.1935 V 611
—U 2022.3270 V 198
—U 2022.4515 H 459, 488

Utrykte domme

—Københavns Byrets dom 27.4.2009 829
—Københavns Byrets dom 20.10.2009 923
—Københavns Byrets dom 5.1.2015 554
—Københavns Byrets dom 27.2.2015 452
—Københavns Byrets dom 8.5.2015 572, 670
—Københavns Byrets dom 8.6.2015 637
—Københavns Byrets dom 24.6.2015 445
—Københavns Byrets dom 24.11.2015 562

—Københavns Byrets dom 14.2.2017 696
—Københavns Byrets dom 22.11.2017 321
—Københavns Byrets dom 10.1.2019 807
—Københavns Byrets dom 28.10.2019 688
—Københavns Byrets dom 28.9.2020 631
—Københavns Byrets dom 4.2.2021 251
—ØLD 28.3.1995 593
—ØLD 7.11.1996 836
—ØLD 3.2.2000 568, 701
—ØLD 18.1.2002 575
—ØLD 14.2.2003 562
—ØLK 1.4.2003 663, 849
—ØLD 4.4.2003 662
—ØLD 21.10.2003 634
—ØLD 26.5.2003 781, 812, 820
—ØLK 30.5.2005 263
—ØLD 1.3.2006 672
—ØLD 1.3.2007 699
—ØLD 12.12.2013 148, 442
—ØLD 13.12.2013 435, 842
—ØLD 20.8.2014 432, 439
—ØLD 29.1.2016 829
—ØLD 30.9.2016 725
—ØLD 19.1.2017 484
—ØLD 21.2.2017 482
—ØLD 31.3.2017 371
—ØLD 16.5.2017 351, 859, 920
—ØLD 29.5.2017 624
—ØLD 26.6.2019 904
—ØLD 15.10.2020 649
—Retten i Aalborgs dom 10.9.2020 805
—Retten i Aarhus' dom 6.5.2011 459
—Retten i Aarhus' dom 27.6.2014 690
—Retten i Aarhus' dom 11.3.2015 575
—Retten i Aarhus' dom 25.5.2021 519
—Retten i Glostrups dom 2.3.2015 609
—Retten i Helsingørs dom 11.2.2016 607
—Retten i Helsingørs dom 5.5.2017 806
—Retten i Hillerøds dom 1.7.2020 691
—Retten i Holbæks dom 6.7.2010 531
—Retten i Horsens' dom 9.10.2014 689
—Retten i Koldings dom 4.2.2015 368
—Retten i Lyngbys dom 21.12.2016 591, 839
—Retten i Lyngbys dom 27.2.2020 828
—Retten i Næstveds dom 14.6.2018 836
—Retten i Randers' dom 28.9.2009 829
—Retten i Randers' dom 14.10.2009 558
—Retten i Randers' dom 25.10.2011 575
—Retten i Randers' dom 26.11.2019 839
—Retten i Viborgs dom 10.10.2014 625
—Retten på Frederiksbergs dom 7.5.2010 562
—Retten på Frederiksbergs dom 24.6.2013 827
—VLD 22.2.2001 445
—VLD 24.8.2001 445
—VLD 12.11.2002 215
—VLD 10.11.2003 665
—VLD 12.4.2013 822
—VLD 8.6.2007 367
—VLD 10.12.2015 689
—VLD 13.1.2016 680
—VLD 5.2.2016 723
—VLD 31.8.2018 585
—VLD 5.7.2019 320
—VLD 17.9.2020 632, 839

Advokatnævnskendelser

—ANK 21.7.1981 822
—ANK 23.6.1984 845
—ANK 7.10.1985 661
—ANK 18.12.1985 535
—ANK 27.12.1985 521
—ANK 9.5.1986 369
—ANK 9.6.1988 602
—ANK 28.11.1988 577
—ANK 18.12.1989 567
—ANK 7.2.1990 549
—ANK 2.10.1992 124, 156
—ANK 7.12.1992 750
—ANK 19.6.1995 568
—ANK 8.9.1995 850
—ANK 3.4.1996 820
—ANK 17.6.1996 468
—ANK 4.12.1996 466
—ANK 30.12.1996 556
—ANK 3.9.1997 466
—ANK 20.11.1997 580
—ANK 5.12.1997 602
—ANK 14.12.1997 336
—ANK 18.5.1998 874
—ANK 17.9.1998 380
—ANK 20.11.1998 661
—ANK 2.2.1999 371
—ANK 6.4.1999 542
—ANK 19.4.1999 504
—ANK 6.9.1999 579
—ANK 22.9.1999 579
—ANK 21.10.1999 602
—ANK 26.10.1999 60
—ANK 13.12.1999 798
—ANK 12.2.2001 829
—ANK 13.2.2001 521
—ANK 5.4.2001 734
—ANK 4.5.2001 466
—ANK 8.5.2001 648
—ANK 15.5.2001 646
—ANK 16.5.2001 648
—ANK 20.6.2001 663, 849
—ANK 22.10.2001 645
—ANK 29.10.2001 657
—ANK 18.12.2001 660
—ANK 10.1.2002 668
—ANK 22.1.2002 345, 682, 701, 722
—ANK 8.2.2002 760, 773
—ANK 13.2.2002 767
—ANK 14.2.2002 766
—ANK 18.2.2002 662
—ANK 13.3.2002 656
—ANK 5.5.2002 646
—ANK 6.5.2002 569
—ANK 15.5.2002 781, 812, 820
—ANK 27.6.2002 634
—ANK 16.9.2002 305
—ANK 24.9.2002 661, 665, 811
—ANK 17.10.2002 648
—ANK 31.10.2002 469, 472
—ANK 20.11.2002 646
—ANK 2.12.2002 704
—ANK 5.12.2002 665
—ANK 10.1.2003 569
—ANK 6.2.2003 551, 667
—ANK 9.2.2003 758, 762
—ANK 25.2.2003 412, 534
—ANK 27.3.2003 805
—ANK 1.4.2003 535
—ANK 11.4.2003 305, 308, 448, 682, 815
—ANK 28.4.2003 781, 799
—ANK 1.5.2003 472, 527
—ANK 2.5.2003 527
—ANK 6.5.2003 468
—ANK 22.5.2003 607, 634
—ANK 27.5.2003 631
—ANK 25.6.2003 663
—ANK 4.7.2003 221, 754
—ANK 26.8.2003 626, 661
—ANK 11.9.2003 380, 743
—ANK 30.10.2003 608
—ANK 20.11.2003 462
—ANK 21.11.2003 563

—ANK 28.11.2003 839
—ANK 17.12.2003 648
—ANK13.1.2004 663
—ANK 9.2.2004 802
—ANK 11.3.2004 776
—ANK 19.3.2004 532
—ANK 26.3.2004 713
—ANK 14.4.2004 888
—ANK 19.5.2004 482
—ANK 26.5.2004 227, 751
—ANK 16.6.2004 659, 782
—ANK 29.6.2004 577, 607
—ANK 14.9.2004 309, 310, 431
—ANK 15.9.2004 457
—ANK 17.9.2004 790
—ANK 28.9.2004 637
—ANK 12.10.2004 664
—ANK 22.10.2004 289
—ANK 30.10.2004 607
—ANK 12.11.2004 446, 659
—ANK 24.11.2004 223
—ANK 30.11.2004 609, 638
—ANK 1.12.2004 549, 580
—ANK 14.12.2004 607
—ANK 21.12.2004 901
—ANK 28.1.2005 634
—ANK 31.1.2005 627, 657, 659
—ANK 7.2.2005 520, 802
—ANK 1.3.2005 792
—ANK 6.4.2005 648
—ANK 11.6.2009 464
—ANK 8.12.2009 664
—ANK 30.11.2010 488
—ANK 29.11.2011 481
—ANK 7.11.2011 609
—ANK 27.1.2012 851
—ANK 28.3.2012 690
—ANK 24.4.2012 439
—ANK 30.5.2012 815
—ANK 6.6.2012 633, 733
—ANK 7.6.2012 41, 717, 720
—ANK 12.9.2012 486
—ANK 13.12.2012 693
—ANK 19.2.2013 690
—ANK 23.4.2013 801
—ANK 20.6.2013 554, 606
—ANK 24.6.2013 681
—ANK 1.7.2013 690
—ANK 21.8.2013 554
—ANK 3.9.2013 851
—ANK 30.9.2013 823
—ANK 31.10.2013 689
—ANK 11.11.2013 607
—ANK 25.11.2013 625
—ANK 26.11.2013 555
—ANK 9.12.2013 664, 690
—ANK 18.12.2013 609, 689
—ANK 20.12.2013 695, 763, 771, 772
—ANK 28.1.2014 370
—ANK 12.3.2014 664
—ANK 28.3.2014 624, 627, 693
—ANK 31.3.2014 693
—ANK 24.4.2014 627, 628
—ANK 28.4.2014 790
—ANK 6.5.2014 431, 477
—ANK 28.5.2014 368, 504, 572, 634, 804
—ANK 27.6.2014 344, 446
—ANK 30.6.2014 624
—ANK 11.9.2014 195, 690
—ANK 31.10.2014 520, 562, 607
—ANK 28.11.2014 816
—ANK 17.12.2014 696
—ANK 22.12.2014 850
—ANK 18.3.2015 481
—ANK 30.3.2015 445, 470
—ANK 7.5.2015 481
—ANK 26.6.2015 148, 484, 591, 624, 771, 839
—ANK 26.8.2015 806
—ANK 13.11.2015 199
—ANK 6.12.2015 630
—ANK 15.12.2015 725
—ANK 16.12.2015 121, 488, 621, 771, 772
—ANK 30.1.2016 321
—ANK 23.6.2016 656
—ANK 19.8.2016 655
—ANK 15.9.2016 434, 445, 452
—ANK 19.9.2016 527, 671, 686, 691

—ANK 30.11.2016 815
—ANK 28.2.2017 526, 923
—ANK 25.4.2017 413, 803
—ANK 23.6.2017 754
—ANK 28.6.2017 631, 632, 849
—ANK 31.8.2017 171
—ANK 24.10.2017 475
—ANK 30.10.2017 817, 830
—ANK 30.11.2017 829
—ANK 30.1.2018 650
—ANK 29.5.2018 692, 879
—ANK 30.5.2018 515
—ANK 20.8.2018 632
—ANK 24.9.2018 632, 807
—ANK 27.9.2018 547
—ANK 20.10.2018 475
—ANK 25.10.2018 692
—ANK 29.10.2018 754, 769
—ANK 21.11.2018 574
—ANK 24.1.2019 435
—ANK 28.2.2019 691
—ANK 19.3.2019 688
—ANK 27.6.2019 805
—ANK 4.7.2019 488
—ANK 23.8.2019 839
—ANK 30.8.2019 627, 792
—ANK 26.9.2019 691, 693
—ANK 30.9.2019 474, 557, 805
—ANK 30.10.2019 251, 671
—ANK 31.10.2019 519
—ANK 30.11.2019 432
—ANK 27.2.2020 367, 369, 380, 606, 667
—ANK 28.5.2020 631
—ANK 2.9.2020 594, 601, 828
—ANK 29.9.2020 202, 536
—ANK 30.10.2020 382
—ANK 9.11.2020 806
—ANK 13.11.2020 631, 840
—ANK 25.11.2020 680, 734
—ANK 26.11.2020 691
—ANK 30.11.2020 663
—ANK 18.12.2020 807
—ANK 27.1.2021 895
—ANK 26.2.2021 938
—ANK 26.3.2021 531, 645
—ANK 29.3.2021 554
—ANK 9.4.2021 655
—ANK 3.5.2021 691
—ANK 4.5.2021 628
—ANK 5.5.2021 809, 810
—ANK 4.6.2021 808
—ANK 30.6.2021 691
—ANK 1.7.2021 122
—ANK 7.7.2021 823
—ANK 27.8.2021 536
—ANK 31.8.2021 650
—ANK 28.9.2021 688, 703
—ANK 29.9.2021 631, 680, 841
—ANK 26.10.2021 690
—ANK 27.10.2021 632
—ANK 29.10.2021 122
—ANK 4.11.2021 149, 525, 721, 803, 815
—ANK 24.11.2021 633
—ANK 29.11.2021 874
—ANK 3.12.2021 362, 370, 557
—ANK 21.12.2021 830
—ANK 22.12.2021 519, 828
—ANK 7.1.2022 437
—ANK 26.1.2022 832
—ANK 27.1.2022 633
—ANK 28.1.2022 654
—ANK 31.1.2022 828
—ANK 3.2.2022 840
—ANK 4.2.2022 828
—ANK 2.3.2022 202, 488
—ANK 25.3.2022 520, 620, 815
—ANK 9.6.2022 49
—ANK 30.8.2022 770, 801

Internationale retsafgørelser

Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol
—EMD 23.11.1983, van der Mussele 131
—EMD 9.2.1990, M&Co. 404
—EMD 16.12.1992, Niemietz 132
—EMD 25.2.2003, Roemen og Schmit 132
—EMD 11.1.2006, Sørensen og Rasmussen 145
—EMD 3.2.2011, Igor Kabanov mod Rusland 552
—EMD 3.7.2012, Robathin 132, 393
—EMD 24.5.2016, Biao 131
—EMD 22.12.2020, Gestur Jónsson m.fl. 644

EU-Domstolen
—C-2/74, Reyners 9, 126
—C-33/74, Binsbergen 126
—C-9/77, Thieffry 126
—C-155/79, AM&S 403
—C-107/83, Klopp 126
—C-96/85, Kommissionen mod Frankrig 127
—C-143/87, Stanton mod INASTI 127
—C-154-155/87, RSVZ mod Wolf m.fl. 127
—C-340/89, Vlassopoulou 126
—C-106/91, Ramrath 127
—C-35/99, Arduino 515
—C-309/99, Wouters 127, 306, 514
—C-313/01, Morgenbesser 130, 241, 253
—C-250/03, Mauri 515
—C-550/07 P, Akzo Nobel 404
—C-422/11 P, Prezes Urzędu Komunikacji Elektronicznej mod Kommissionen 265
—C-423/11 P, Republikken Polen mod Kommissionen 265
—C-57/15, United Video Properties 616
—C-55/20, Minister Sprawiedliwosci 817

Stikordsregister

A

Abonnementsaftaler
—Vederlag 767
Access to justice 117, 460 f., 564, 620
Adfærdsklage eller straffesag 817
Adfærdsklager
—Advokatnævnets kompetence 827
—Afvisning 830
—Bøde 838
—Bøde, absolut kumulation 839
—Bøde, gentagelsesvirkning 840
—Bødeniveau 838
—Domstolsprøvelse 807, 833
—Domstolsprøvelse, intensitet 834
—Domstolsprøvelse, opsættende virkning 835
—Frakendelse 832
—Klageberettigelse 828
—Klageberettigelse, Advokatrådet 829
—Klageberettigelse, offentlige myndigheder 830
—Klagefrist 827
—Kredsbestyrelsens indstilling 831
—Sanktionsfastsættelse 837
Adversarial system 113 f., 621
Advokat
—Aftalefrihed 329
—Almene oplysningspligter 540
—Beskikkelse (se Advokatbeskikkelse) 237
—Bestyrelsesmedlem 43
—Bud 590 f.
—Decorum 547
—Decorumkrav? 9
—Ejendomsformidler 59
—Embedsmand? 9
—Etisk filter 8
—EU-advokat 252
—For familiemedlemmer 356
—Fremtræden og værdighed (se Fremtræden og værdighed) 517
—God skik-standardens indhold 146, 192
—Hensynsfuldhed 531
—Møderet (se Møderet, advokater) 256
—Møderetsmonopol (se også Rettergangsfuldmagt) 21, 499, 708
—Obligatorisk efteruddannelse 251
—Offentlig anklager 75
—Offentlig ansættelse 42, 226, 350
—Offentlige hverv 226
—Pligt til at besvare henvendelser 535
—Pligtsubjekt for god advokatskik 191
—Procesfuldmægtig 7
—Rådgiver 5
—Samfundsskyldighed 10, 328, 521
—Sandhedspligt 529
—Som boligdommer 520
—Som nævnsmedlem 520
—Som privatperson 549
—Specialistbetegnelse? 254
—Stilling i det offentlige 331
—Tavshedspligt (se Tavshedspligt) 359

—Tillidsmand 6
—Titel 498
—Titelbrug 498
—Troværdighed 530
—Uafhængighed 326, 328
—Underskrift 545
—Varetagelse af egne sagsforhold 518
—Vidne 354
—Voldgiftsdommer 42
—Værdighed 531
—– eller ikke? 518
—–en som arbejdsgiver 519
Advokatbeskikkelse 206, 237
—Deponering 270
—Eksamenskrav 239
—Habilitet 237
—Ophør 270
—Personlige krav 245
—Praktisk juridisk virksomhed 241
—Praktisk virksomhed uden for advokatvirksomhed 244
—Retssagsprøve 250
—Retsvidenskabeligt arbejde 245
—Retsvirkninger 268
—Strafbare forhold 245
—Teoretisk grunduddannelse 248
—Udenlandske eksamener 240
—Værdighed 246
—Økonomiske betingelser 238
Advokaten og klienten
—Censureringspligt 564
—Klientautonomi 562
—Selvindtræde 567
—Strategivalg 563
—Uetiske retskrav 566
Advokater med Ejendomsadministration 27, 73, 208 f., 175, 209
Advokatfirma
—Brevpapir 541, 543
—Identifikation 430
—Navn 537
—Pligtsubjekt 211
—Specialisering 17
Advokatfuldmægtig
—Autorisation 242, 247
—Beregning af –tid 243
—Obligatorisk efteruddannelse 251
—Uafhængighed 351
Advokatholdingselskab 291
Advokatinteressentskab
—Salærklage 192
AdvokatKODEKS 19
Advokatkredse
—Inddeling 170
—Opgaver 171
Advokatmødet 168
Advokatnævnet 172, 801
—Adfærdsklager (se Adfærdsklager) 801
—Advokatens oplysningspligt 811
—Afvisning af klage 813
—Begrundelsespligt 819
—Bevisbedømmelse 815
—Domstolsprøvelse, fejl ved –s sagsbehandling 810
—Forvaltningsorgan 143, 172
—Frakendelse 836
—Fratagelse af sag(er) 842
—God advokatskik 147
—Habilitet 814
—Inddrivelse af bøder 841
—Klageberettigelse 808
—Klageberettigelse, Advokatrådet 804
—Klagegebyr 808
—Klagerens stilling 811
—Klageskema 808
—Kompetence 801, 809, 821
—Kompetence i domstolsafgjorte sager 825
—Kontradiktion 809
—Kredsbestyrelserne 804
—Litispendens 807
—Offentliggørelse af kendelser 845
—Offentlighed 812
—Prøvelsesgrundlag 124
—Retskildeværdi 125
—Retsskabende virksomhed 150

—Sagsbehandling 814
—Sagsbehandlingstid 831
—Sagsomkostninger 820
—Sagsoplysning 809
—Salærklager (se Salærklager) 801
—Territorial kompetence 804
—Uafhængighed 150
Advokatopdrag
—Afgrænsning 203
—Aftaleregulering 185
—Begreb 196
—Dispositionsfuldmagt 209
—Etablering 201
—Gældssanering 206
—Initiativ 203
—Investeringsscreeningsloven 207
—Juridisk brevkasse 203
—Kurator 207
—Opdragsbekræftelse 688
—Oplysningspligter, erhvervsklienter 689
—Oplysningspligter, forbrugerklienter 690
—Pligter 199
—Pligtforventning 202
—Rekonstruktør 207
—Retsbeslutning 186, 204
—Retsvirkninger 197
—Rettergangsfuldmagt 210
—Skatte- og afgiftsstraffesager 207
—Socialserviceloven 207
—Varighed? 199
—Vederlag? 202
Advokatprofession 24
—England og Wales 100
—Finland 99
—Frankrig 110
—Historie 84
—Norge 95
—Retsplejeloven 1916 89
—Sagførerloven af 1868 88
—Sverige 97
—Tyskland 108
—USA 111
Advokatpålæg 206
Advokatret
—Forskning 136
—Forskning Finland 137
—Forskning Norge 137
—Forskning Sverige 137
—Forskning U.K. 138
—Forskning USA 137
Advokatrettens kilder 119
—AER 121
—EU-retten 125
—Retsplejeloven 119, 120
—Speciallovgivning 119
Advokatrådet
—AER 169
—Den gode proces 162
—Forvaltningsorgan? 144
—Informationsformidling 169
—Lovgiver 155
—Politisk funktion 159
—Responsum 162
—Sammensætning 170
—Sekretariat 170
—Tilsyn 169
—Tilsynsfunktion 145
Advokatsamfundet 93 f., 167
—Erstatningsfonden 943
Advokatselskab 191, 277, 281, 283, 285
—Ejerskab 288, 294
—Ejerskab, ikke-advokater 291
—EU-advokater 294
—Holdingselskab 291
—Hæftelse 287
—Ledelse 292
—Medarbejderrepræsentation 292
—Navn 286
—Partnerselskab 282
—Registrering 286
—Selskabsformål 286
—Stiftelse 293
Advokatudgifter, fradragsret 947
Advokatundersøgelser 41, 525, 714
—Forholdet til rekvirenten 718
—Funktion 719

—Gennemførelse 720
Advokatvagter 285
Advokatvedtægten 167, 316
Advokatvirksomhed
—Advokatselskab (se Advokatselskab) 277, 281
—Begreb 31
—Enkeltmandsfirma 279
—Formel afgrænsning 193
—Frakendelse af retten til at drive – 271
—Interessentskab 281, 295
—Konkurrenceregulering 512, 513
—Kontorfællesskab 280
—Kædesamarbejder 311 ff.
—Legaltech-ydelser 196
—Markedsføring (se Markedsføring) 495
—Materiel afgrænsning 194
—Rammebetingelser 14
—SE-selskab 283
—Strategiske netværk 313
—Tilsyn (se Tilsyn) 315
—Virksomhedsadvokat 348
AER 123, 155
—Fravigelse ved aftale? 443
—International rækkevidde 158
—Omverdensskyldighed 523
—Programerklæring 522
—Skatterådgivning 525
—Vejledende funktion 124
—Ændringer af – 148
Afregning 750
Aftalefrihed 329
Aktievederlag 777 ff.
Almindelige forretningsbetingelser 187
Alternative Business Structure 103
Andengangsproblemstillinger 676, 761
Anklagemyndigheden 74
Ansat advokat 347
Ansatte advokater 225, 226
—Disciplinæransvar 227
—Lydighedspligt 227
Ansvarsbegrænsning 868, 915
Ansvarsforsikring 937
—Bestyrelsesansvar 939
—Dækningsområde 938
—Dækningsprincipper 941
—EU-advokater 941
—Flere erstatningsansvarlige 914
—Fordeling af erstatningsansvar 876
—Forsikringsskift 941
—Forsikringssum 938
—Forsætlig skadeforvoldelse 942
—Kontrol 940
—Lovpligtig 937
—Partnerhæftelse 942
—Selvrisiko 940
Ansvarsfraskrivelse 867
Ansættelsesadvokater 175
Appearance 424, 472, 491, 531
Arkivering
—God advokatskik 417
—Hvidvaskloven 416
Attestation 33
Attestationsregulering 500
Auktionsledere 65

B

Bar 115 f.
Barrister 10, 101, 105 ff.
Bedrageri 927
Begrundelsespligt 682 f., 724 f., 753 f.
Beneficerede opdrag 727
—Beskikkede forsvarere 728
—Bistandsadvokat 745
—Civile sager 744
—Fri proces 728, 744
—Indgreb i meddelelseshemmeligheden 729, 743
—Personlige hverv 729
Berigtigelse af ejendomshandler
—Erstatningsansvar 900
—Forsinkelse 901
—Kurssikring 901
Beskikkede opdrag 791
—Acontovederlag 794

—Familieretlige sager 795
—Rejseomkostninger 793
—Vederlag 793
Beslaglæggelse 394
Bestikkelse 929
Bestyrelsesadvokater 177
Bestyrelsesansvar 902
—Ansvarsforsikring 939
Betroede midler tilbageholdsret 607
Betænkning 1479/2006 91
Betænkning 871/1979 90
Bevisoptagelse 535
Bidragspligt 168
Bistandsadvokat 745
—Interessekonflikt 450, 468
Brancheglidning 18
Brevpapir 541, 543
Byggerådgivere 72

C

Cab rank rule 10, 28, 105 f., 732
Cand.merc.jur. 239
CCBE 130, 164, 413 f., 511
Chinese walls (se også Ethical screens) 216
Claims made-princip 942

D

Danmarks Skatteadvokater 175
Danske Advokater 19, 160, 173
—Specialforeninger 174
—Specialforeninger, etiske regler 188
Danske Arveretsadvokater 176
Danske BOLIGadvokater 177
Danske Ejendomsadvokater 176
Danske Familieadvokater 178
Danske INKASSOadvokater 178
Danske Insolvensadvokater 181
Danske IT-Advokater 179
Danske Landbrugsadvokater 179
Danske Mediatoradvokater 180
Danske Miljøadvokater 180
Datatilsynet 802
Dawn raids 349, 393 f.
Decorum 9, 87, 246 f., 531, 547 ff.
Den gode proces 162
Depositum 753
Diplomadirektivet 128
Discovery 114, 395, 400, 703
DL 3-19-2 859
Domstole som retskildeleverandører 15
Domstolene
—Prøvelse af Advokatnævnets afgørelser 152
—Retsskabende virksomhed 151, 153
Due diligence 33
Dødsbobehandling 39
—Erstatningsansvar 906
—Vederlag 787

E

Edition 394
Ejendomsformidlere 58, 59
—Interessekonflikt 62
Ejendomsformidling 572
Ekspeditionsfejl
—Erstatningsansvar 882, 898
—God advokatskik 122
EMD 267
EMRK 131
—Advokatfortrolighed 132
—Disciplinærsager 132
England og Wales 100 ff.
EPO 268
Erklæringer 32
—Attestation 33
—Legal opinion 33
Erstatningsansvar
—Advokaten som rekonstruktør 904
—Advokatens retsvildfarelse 880
—Adækvans 865
—Aktiv skattetænkning 889
—Ansvarsbegrænsning 868
—Ansvarsforsikring 876
—Ansvarsfraskrivelse 867
—Ansvarsgrundlag 857
—Berigtigelse af ejendomshandler 900

—Bestyrelsesansvar 902
—Betydning for salær 863
—Bevisbyrde 860
—Deltagelse i forhandlinger 893
—DL 3-19-2 859
—Dødsbobehandling 906
—Egen skyld 910
—Ejendomshandler 895
—Ekspeditionsfejl 898
—Erhvervsmæssig rådgivning 891
—Erstatningsberettigede 855
—Fejlagtig rådgivning 877
—Flere ansvarlige 913
—Flere rådgivere 866
—Forældelse 864
—Ikke-juridisk rådgivning 889
—Indeståelse 871
—Kausalitet 865
—Klientens egne forhold 866
—Konstaterende erklæringer 882
—Kuratorhverv 906
—Lempelse 917
—Opdragets afgrænsning 873
—Opdragets betydning 872
—Over for tredjemand 855
—Professionsansvar 853
—Responsum fra Advokatrådet 874
—Resultatforpligtelser 895
—Retssagsførelse 907
—Rettighedssikring 896
—Sagsoplysning 879
—Sikring mod forretningsrisici 897
—Skatterådgivning 885
—Skiftebistand 905
—Smøl 894
—Specialistrådgivning 875
—Tab, fremtidigt? 863
—Tab, undladt anke 862
—Tab, usikkerhed om – 862
—Tabet 861
—Tidspres 876
—Undersøgelsesfejl 878
—Undladt skattetænkning 887
Etableringsdirektivet 129
Etableringsretten 126
Ethical screens 216, 490 ff.
Etisk filter 8
EU-advokat 252
—Forsikringspligt 254
—Møde for danske domstole 254
—Oplysningspligt 254
—Tilsyn 254
—Udøvelse af virksomhed her i landet 253
EU-advokater
—Ansvarsforsikring 941
EU-Domstolen
—Møderet for – 265
—Partsrepræsentanter 265
—Procesreglement 265
EU-retten 125
—Etableringsret 126
Europapatentrådgivere 67
Exces i interessevaretagelse 8, 526

F

Falsk forklaring 932
Fast honorar 766
Fast klientforhold 200
—Interessekonflikt 469
—Rammeaftaler 200
Finansanalytikere 59
Finansielle rådgivere 56
—God skik 57
Finland 99 f.
Flere erstatningsansvarlige 913
—Ansvarsbegrænsning 915
—Ansvarsforsikring 914
—Skyldgrad 914
FN 133
—Basic Principles 133
Fogedretsmøder 785
Forbrugerklagenævnet 803
Forbrugerklager 12
Foreningen for Erstatnings- og Forsikringsret 182

Foreningen af Udlændingeretsadvokater 182
Forhandling 37
Forlig
—Pligt til at foreslå 575 f.
—Retshjælpsforsikring 790
Forligsmægling 711
—Tavshedspligt 713
Forsvarergaver 504
Forsvarerhverv 730
—Afbeskikkelse 736
—Beskikket forsvarer 730
—Egen efterforskning? 733
—Kontakt til vidner 735
—Udførelse 732
—Valgt forsvarer 730, 731
Forudbetaling 753
Frakendelse 271
—Begrænset 844
—Betinget 844
—Generhvervelse 273, 275
—Gæld til det offentlige 274
—Inhabilitet 274
—Ophævelse 845
—Straffesag 835
—Tilsidesættelse af god advokatskik 273
—Ved straffedom 271
Frankrig 110
Fremtræden og værdighed 517
—Kommunikation af ikke-retlig karakter 520
—Varetagelse af egne sagsforhold 518
Fri proces 575, 728, 744
Færøerne 143

G

Genbrug af viden 761
Globalisering 16
God advokatskik
—Advokatnævnet 147
—AER 121 f.
—Aftaleregulering 186
—Domstolene 147
—Ekspeditionsfejl 122, 864
—Erstatningsansvar 122
—Generelt 146 f.
—Tavshedspligt 361
—Uden for opdrag 199
God inkassoskik 55, 573
Goodwill, skattemæssig behandling 946
Grundigt 147
Grønland 143

H

Henvendelser til retten 630
Historisk udvikling 83 ff.
Honorar (begreb, se også Vederlag) 748
Hurtighed 148
Hvidvaskloven 141, 405
—Advokater 406
—Håndtering af personoplysninger 409
—Kundekendskabsprocedurer 408
—PEP'er 408
—Underretningspligt 409
Højesteretssagførerprøven 88, 90, 184, 254 f., 257 f.
Højesteretsskranken 184

I

IBA 165
Identifikation
—Advokatfirma 430
—Advokatfirmaets størrelse mv.? 437
—Begrænsninger 435
—Fusion mellem advokatfirmaer 433
—Jobskifte 435
—Kontorfællesskab 431
—Kontorhotel 432
—Kuratel 434
—Kædesamarbejder 432
—På klientsiden? 471
—Retningslinjer for håndtering af – 434
Ikke-juridisk rådgivning 889
Indeståelse 871
Indgrebsadvokater 729

Indkomstbeskatning 945
—Driftsomkostninger 947
—Rette indkomstmodtager 945
Inkasso 36
Inkassobureauer 54
—God inkassoskik 55
Inkassoloven 142
Inkassosalær 782
Insolvensbehandling 39
Integritet 325
Interessekollision 426, 561
—Begreb 422
Interessekonflikt 426
—Access to justice 460
—Advokatens egne interesser 466
—AER 440
—Andre klienters interesser 467
—Anklagerhverv 450
—Appearance 424
—Appearancehensyn 456, 472
—Begreb 423
—Beskikkede forsvarere 449, 739
—Bistandsadvokat 450, 468
—Dobbeltrepræsentation 467
—Dødsbobehandling 453
—Ejendomsformidling 454
—Ethical screens 216, 490 ff.
—Familieforbindelser 476
—Faste klientforhold 469
—Forbundne sager 471
—Forretningsforbindelser 478
—Fortrolighedshensyn 455
—Følelser 427
—Identifikation 214
—Identifikation i advokatfirmaer 430
—Interessesubjektet 429
—Jobskifte 483
—Juridiske personer som klient 473
—Koblingstilfælde 429
—Kuratorhverv 451
—Kædesamarbejder 432
—Løbende overvågning 489
—Magt 428
—Notarreglen 480
—Opdragets følsomhed 458
—Opløsning? 426
—Penge 427
—Penge, følelser og magt 427
—Samtykkes betydning 444, 447
—Selvindtræde 487
—Sideskift 468
—Straffesager 738
—Straffesager, forhold til medtiltalte 738
—Straffesager, forhold til vidner 738
—Straffesager, forsvarer for flere 740
—Straffesager, identifikation 741
—Uden opdrag? 461
—Udtræden 490
—Uegentlige 423
—Uforenelige interesser 427, 463
—Undersøgelsespligt 488
—Valgte forsvarere 739
—Ægtefælleskifte 454
—»Samme sag« 467
Interessentskab 295
—Hæftelse 295
—Optagelse af nye interessenter 298
—Partsevne 295
—Strafsubjekt 296
—Tegningsret 299
Interesseorganisationer 70
International rådgivning 134
Internetmarkedsføring 508
—E-handelsloven 508
—Sociale medier 510
Investeringsscreeningsloven 207

J

Jobskifte
—Identifikation 435
—Interessekonflikt 483
Juridiske rådgivere 13, 44
Juristetik 4
Justitsministeriets kursusudvalg 248

K

Kammeradvokataftalen 234
Kammeradvokaten 233
Klientaftale
—Almindelige forretningsbetingelser 187
—Bevis 209
—Funktion 208
Klientautonomi 562
Klientbegrebet 29 f., 85
Klientens identitet 569
—Hvidvaskloven 570
—Risikostyring 571
Klientfiskeri 515
Klientkontoerklæring 587
Klientkontovedtægten 316, 581, 582
—Afstemning af tilsvar 586
—Betroede værsdipapirer 588
—Forrentning 588
—Klienttilsvarskonto 583
—Kontoførelse 582
—Separate klientkonti 585
—Valuta 585
—Virksomhedsadvokater 589
Kollegialitet 619
Kommuner som klient 232
Kommunikationsrådgivning 73
Koncipering 38
Konfliktløsning 33
Konkurrence- og Forbrugerstyrelsens rapport af 14. januar 2021 20 ff., 92
Konkurrenceklausul 298, 352
Konkurrenceregulering
—Fusionskontrol 516
Konkursbegæring mod advokater 323
Konkurskarantæne 925
Konstaterende erklæringer 32 f., 870 f., 882 ff.
Kontorfællesskab 300
—Hæftelse 302
—Of counsel 281
—Reelt 280
Kontorhotel
—Identifikation 432
Kontraheringspligt 27 f., 516, 682 f.
Kredsbestyrelserne
—Advokatnævnet 804
Kredsmøder 172
Kryptering 413
Kuratorvederlag 785
Kurssikring 901
Kædesamarbejder 311 ff., 432 f., 544
—Danske 312
—Identifikation 432
—Interessekonflikter 312
—Internationale 312, 543 f.
Københavns Retshjælp 193

L

Landbrugskonsulenter 73
Landinspektører 63
Landsforeningen af Forsvarsadvokater 183
Legal executive 101, 108
Legal opinion 33
Legal privilege 349, 364
Legal Services Act 102
Liberale erhverv
—Karakteristika 25 f.
—Organisering 28 f.
Lobbyvirksomhed 37
Lov om juridisk rådgivning 45

M

Managementkonsulenter 68
Mandatarforhold 610, 711
—Procesrådighed 614
—Sagsomkostninger 615
Markedsføring 495, 501
—Direct mailing 507
—Forsvarergaver 504
—Gennemsigtighed 496
—Historik 502
—Ikke-advokatvirksomhed 506
—International 511
—Internet 508

—Klienttilfredshedsundersøgelser 505
—Misbrugsrisiko 497
—Prisangivelser 504
—Referencer 505
—Sociale medier 510
—Specialistbetegnelser 507
—Tjenesteydelsesloven 496
—Uopfordrede henvendelser 568
—Ydelseskvalitet 497
Markedsføringsloven 140
Markedsmisbrugsforordningen 411
MDP 303
—EU-ret 306
—Fordele 303
—Ulemper 304
Medgået tid 769
Medgået tid, censurering 778
Mediation 43
Metodespørgsmål 21 ff.
Mindreårige klienter 224
Modpartsdialog 35
Modregning
—Beløb modtaget ved fejl 609
—Honorarkrav 608
—Øremærkede beløb 609
Moms af advokatydelser 948
Mosaikinformation 371 f.
Multidisciplinært partnerskab 127
Multidisciplinært samvirke 307
Multilegalt samvirke 309
Møderet, advokater 256
—Byret 258
—EU-advokater 260
—EU-Domstolen 265
—Fratagelse 264
—Højesteret 263
—Landsret 260
—Proceduretilladelse 262
—Prøvesager 259
—Sø- og Handelsretten 258
Møderetsmonopol 21, 497, 708
—Angivelse 542

N

No cure, no pay 774
Norge 95 ff.
Notarreglen 480
Notarvæsenet 77 ff.
—Common law-systemet 81
—Dansk ret 79
—Det latinske system 80

O

Offentligretlig rådgivning 76 ff.
Officer of the legal system 8 f., 121
Omkostningsgodtgørelse (skattesager) 789
Omverdensskyldighed 523
Opdrag
—Afgrænsning 868, 873
—Bemanding 576
—Etablering 568
—Ophør 722
—Retssager om tidligere – 357
—Tidsfaktoren 579
—Tidskritisk 651
—Tidskritiske 579
—Transparens 533
—Uden aftale 872
Oplysningsvandring 435, 442, 444, 472, 491
Oppebørselsfuldmagt 598
Oresundsadvokater 183
Overlappende retlige standarder 149

P

Pactum de quota litis 149, 157, 344, 513, 775 f.
Padding 760
Partnerprøven 290
Partsrepræsentation 35
Patentagenter 66
Plea bargaining 113, 603 f.
Pro bono-opdrag 10, 131, 188, 196 f., 349, 679, 752, 799
Procedureadvokater 183
Proceduresalær 783

Proceduretilladelse 262
Procesfuldmagt 35
—Begreb 589
—Familiemedlemmer 593
—Mandatarfuldmagt 593
—Offentligt ansatte 75
Professionsansvar 853
Professionsbegrebet 24 f.
Programerklæring
—AER 522
—CCBE 523
Projektarbejde 40
Prokuratorforordningen af 1638 86
Prokuratorforordningen af 1735 87
Prævarikation 638

R

Ransagning 392
—Dawn raids 393
Regioner som klient 232
Rejseomkostninger
—Beskikkede opdrag 793
Responsum (Advokatrådet) 162
Responsum 1.9.2016 171
Responsum 11.11.2015 506
Responsum 15.11.2013 439
Responsum 17.12.2015 776
Responsum 22.11.2017 484
Responsum 27.5.2009 433, 851
Responsum 3.5.2016 431
Responsum 4.9.2014 308-310, 357, 490
Retshjælpsforsikring 222, 790
—Forlig 790
—Pligt til at afklare 576
Retshjælpskontorer 285
Retsmægling 43
Retssikkerhedsloven 395
Retssystem 1
—Advokatens rolle 4
—Juristens funktion 2
Rettergangsfuldmagt 210, 710
—Ansatte 710
—Dokumentation 711
—Foged- og skiftesager 709
—Mandatarforhold 711
—Værge 710
—Ægtefælle mv. 710
Revisorer 47
—Eneret 51
—Revisornævnet 53
—Tavshedspligt 51
—Uafhængighed 52
Revisornævnet 53
Rådgivning
—Begreb 5 f.
—Professioner 13 ff.

S

Sagførerloven af 1868 88
Sagførernævnet 93
Sagførerrådet 93
Sagsomkostninger
—Advokathæftelse 646
Salæraftale 766
Salærdeling 339
Salærforbud
—Beskikkede opdrag 793
Salærklager
—Advokatens efterlevelsespligt 826
—Advokatnævnets kompetence 821
—Domstolsprøvelse 807, 823
—Klageberettigelse 821
—Klagefrist 823
Samfundsskyldighed 10
—Advokater 27, 523, 526, 566, 752, 799, 920 f., 923 f.
—Liberale erhvervsdrivende 27
Samvittighedsfuldt 147
Sandhedspligt 35, 529, 647
Sarbanes-Oxley Act 412
SE-selskab 283
Securities and Exchange Commission 18
Sekretærtid 770
Selskabstømmersagerne 524
Selvindtræde 567
—Dødsboer 568

—Konkursboer 568
—Tvangsauktion 568
Selvregulering 22, 27, 154
Separat klientkonto 585
Skadesårsagsprincip 942
Skadevirkningsprincip 941
Skatte- og afgiftsstraffesager 207
Skatterådgivning
—AER 525, 570
—Erstatningsansvar 885
Skattetænkning 527
Skiftebistand
—Erstatningsansvar 905
Smøl
—AER 579
—Erstatningsansvar 894
Socialserviceloven 207
Solicitor 101, 103
Staten som klient 232
Statistik 30 f.
Stillingsmisbrug 930
Strafansvar 919
—Disciplinært ansvar? 924
—Formueforbrydelser 926
—Hvidvask 923
—Medvirken 920
—Rettighedsfrakendelse i 924
—Skattesvig 922
—Strafudmåling? 924
Sverige 97 ff.
Sø- og Handelsrettens dialogforum 184

T

Tavshedspligt 359
—Advokatens medhjælpere 363
—Anonymiserede oplysninger 371
—Begrundelse 359
—Brud på – 932
—Børsretlig 411
—Forligsmægling 713
—Forretningshemmeligheder 382
—Fortrolige oplysninger 362
—God advokatskik 361, 365
—Hvem påhviler –en? 374
—Hvidvaskloven 405
—Hvilke oplysninger 366
—Indtræden 373
—Kryptering? 413
—Legal privilege 364
—Loyalitetspligt 381
—Makulering 414
—Markedsmisbrugsforordningen 411
—Oplysninger om/fra modparten 369
—Pligt til videregivelse 376
—Ret til videregivelse 376
—Retsgrundlag 361
—Samarbejde med andre 415
—Sammenhæng med interessekonfliktreglerne 381
—Samtykke til videregivelse 376
—Sikringspligt 412
—Skattekontrolloven 397
—Strafferetlige regler 361
—Tidsbegrænsning? 372
—Undtagelser 375
—Videregivelse uberettiget? 363
—Vidneudelukkelse 364
—Virksomhedsadvokater 400
—Ytringsfrihed 131
Tekniske rådgivere 73
The Woolf Reforms 101
Tidsregistrering 754, 769
Tilbageholdsret
—Betroede midler 607
—Honorarkrav 607
—Klientens krav 607
—Proportionalitet 608
Tilsyn 315
—Advokaters medvirkenspligt 319
—Advokaters oplysningspligt 316
—Advokatvedtægten 316
—Gennemførelse 319
—Klientkontovedtægten 316
—Kredsbestyrelserne 804
—Oplysninger fra myndigheder 317
—Plan for tilsynsvirksomhed 318
Tilsynserklæring 214

Tilsynsreaktioner 320
—Indbringelse for Advokatnævnet 323
—Pålæg om klientkontoerklæring 322
—Revisorundersøgelse 322
—Samtale med kredsbestyrelsen 321
Titelmonopol 497
Tjenesteydelsesdirektivet 127
Tjenesteydelsesloven 140, 496
Tyskland 108 ff.

U

Uafhængighed 326, 328
—Advokatfuldmægtige 351
—Af embedsværket 331
—Af klientinteressser 334
—Censurering af krav 532
—Fastlåste klientrelationer 345
—Følgagtighed 336
—Omsætningsmaksimum 346
—Revisorers 52 f.
—Salærdeling 339
—Vederlag i kapitalandele 341
—Vederlagsaftaler 338
—Økonomisk interessefællesskab 337
Udenlandske advokatregler 135
Udtræden
—Interessekonflikt 490
—Pligt 723
—Ret 724
Underskrift 545
—Advokatfuldmægtig 545
—Processkrifter 546
Underslæb 926
Undersøgelsesfejl 878
Urigtig erklæring 525
Urigtige erklæringer 934

V

Varemærkeagenter 66
Vederlag
—Abonnementsaftaler 767
—AER 750
—Afregning 750
—Aktievederlag 777
—Ansvarseksponering 764
—Beskikkede opdrag 749, 791
—Betalt efteruddannelse 773
—Depositum 753
—Dødsbobehandling 787
—Familieretlige sager 795
—Fast honorar 766
—Faste omkostninger 764
—Fogedretsmøder 785, 799
—Fortabelse 796
—Forudbetaling 753
—Frasigelsestilfælde 765
—Genbrug af viden 761
—Generalklausul 749, 760
—Generalklausulen 773
—God advokatskik 751
—Indledende rådgivning 781
—Inkassosalær 782
—Interessekollision 747
—Kurator 785
—Manglende tidsregistrering 779
—Medgået tid 769
—Medgået tid, censurering 778
—Medhjælperopdrag 749
—Meget stor sagsgenstand 780
—No cure, no pay 774
—Omkostninger 763
—Opdragets karakter 756
—Padding 760
—Parametre 752, 754
—Porto 764
—Pro bono 752, 799
—Proceduresalær 783
—Redegørelse 753
—Retshjælpsforsikring 790
—Retssager 773
—Sagens betydning for klienten 757
—Sagens udfald 763, 774
—Sagsadministrative udgifter 771
—Sagsgenstanden 756
—Sagsgenstandens værdi 774
—Salæraftale 766
—Sekretærtid 770

—Skattesager, omkostningsgodtgørelse 789
—Sociale hensyn 752
—Specialistviden 762
—Straffesager 795
—Tabte sager 797
—Tidsforbrug 758
—Tidsregistrering 754
—Timesats 760, 762
Vederlag i kapitalandele 341
Vederlagsfortabelse 796 ff.
Vidneudelukkelse 364, 386
—Beslaglæggelse 394
—Edition 394
—Personkreds 388
—Ransagning 392
—Vidnepålæg 388
Virksomhedsadvokat 348
—Advokatvirksomhed 348
—Aktieoptioner 343
—Legal privilege 349
Virksomhedsadvokater 228
—Eksterne opdrag? 230
Virksomhedsjurister 71
Vitterlighed
—Børneloven 142
—Tinglysningsloven 142
Voldgiftsdommerhverv 42, 486 f.
Værge
—Advokaten under, 237 f., 271
—Rettergangsfuldmagt 710
—Straffesager 224, 603
Værgemål 39

Y

Ytringsfrihed 525, 550
—EMRK 552
—God advokatskik 550
—Kritik af domme 558
—Kritik af myndigheder 555
—Samfundsdebatten 555
—Tavshedspligt 131, 556
—Ytringer under sagsførelse 553